aúgen-anona-anon-aimma

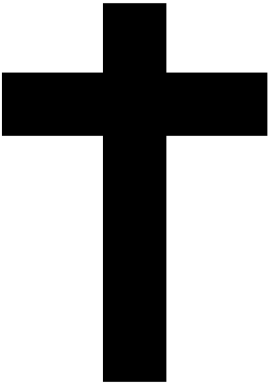

Genesis 12-22 and The New Testament in the Usarufa Language

of Papua New Guinea

aúgen-anona-anon-aimma

Genesis 12-22 and The New Testament in the Usarufa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen na sampela hap Buk Stat long tokples Usarufa

copyright © 1980 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Usarufa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
0cfecb85-a1ae-5e2f-a3f0-4c221d1d6c84

Contents

Máátiyu 1
Mááki 101
Arúke 151
Yóáane 257
nôrabi urááqtaba (Apótoro) 327
Arómani 424
1 Korítiani 464
2 Korítiani 506
Karétiani 533
Ipítiani 547
Pirípiani 561
Koráátiani 571
1 Tetaróniani 581
2 Tetaróniani 589
1 Tímoti 594
2 Tímoti 605
Táátati 613
Pírímoni 618
Íbaru 621
Yêmiti 653
1 Pítaa 663
2 Pítaa 676
1 Yóáane 683
2 Yóáane 693
3 Yóáane 695
Yúti 697
Arébárétiani 701

Máátiyu

Îtuma yauwéqma tiwiraí-nákóní títaubikoni anáábútáátî yíwîqa

1 maannáma Ítuma yauwéqmataa tiwiraí-nákóní anáábútááe.
Îtuma minnâ Tébitin-annabikene ánibo Tébitima minnâ Âabaraan-annabikene.
2 Áabaraama minnâ Ááítekimma aboáé. ánibo Ááítekima Yáakobomma aboáé. ánibo Yáakoboma Yútaamma wení ábâqawaayugaraqa yeqtí yiboáé.
3 Yútaama Pérêtiyaa Téraati yiboámíye. ánibo yinóama Táámaae. ánibo Pérêtima Étaronimma aboáé. ánibo Étaronima Aráámma aboáé.
4 ánibo Arááma Aammínataamma aboáé. ánibo Aaammínataama Náátonimma aboáé. ánibo Náátonima Tárámonimma aboáé.
5 ánibo Tárámonima Bóáatima aboáé. anóama Aréaabie. ánibo Bóáatima Óbétimma aboáé. ánibo anóama Arútie. ánibo Óbétima Yétimma aboáé.
6 ánibo Yétima Tébitimma aboáé. Tébiti kínima máqte-marukaq yabíkái-kawaanare.
ánibo Tébitima Tórómónimma aboáé. anóama naayóbáqa Yúráááíaama ánáakoma máqe-uraimanibo Tébiti moyámmá yabitiráine.
7 ánibo Tórómónima Aréábóamma aboáé. ánibo Aréábóama Abááíyaamma aboáé. ánibo Abááíyaa Étaamma aboáé.
8 ánibo Étaama Yeótabatimma aboáé. ánibo Yeótabatima Yóraamma aboáé. ánibo Yóraama Utááíamma aboáé.
9 ánibo Utááía Yótáámma aboáé. ánibo Yótááma Éaatimma aboáé. ánibo Yótááma Étékááiyamma aboáé.
10 ánibo Étékááiya Manáátaamma aboáé. ánibo Manáátaa Émonimma aboáé. ánibo Émonima Yótááíaamma aboáé.
11 ánibo Yótááíaama Yekóniyaa aboágáráq ábâqawaayugaraq yeqtí yiboábóana mi-kánáábíma Ítíráaeo-wayukama Bébírôniq móma ánná urááe.
12 yemá Bébírôniq móma ánná owana Yekóniyaa Téyaatiomma aboámá máqe-uraiye. Téyaatio Térúbabeomma aboáé.
13 ánibo Térúbabema Áábiutimma aboáé. ánibo Áábiutima Iráááíakimma aboáé. ánibo Iráááíakima Étomma aboáé.
14 ánibo Étoma Tétokimma aboáé. ánibo Tétokima Ékimma aboáé. ánibo Ékima Éríútimma aboáé.
15 ánibo Éríútima Éríétaamma aboáé. ánibo Éríétaama Máátaanimma aboáé. ánibo Máátaanima Yáakobomma aboáé.
16 ánibo Yáakoboma Yótêbimma aboáé. ánibo Yótébima Máríaamma awaikóé. ánibo Máríaama Ítumma marákáraiye.

miráitata yemá Metáíya yauwéqmataa tiwiraí-náré téta áwîqa kéyaae.

17 miráitata Áabaraani máqten-anna-wayukama mamé yewana aqtóráqá Tébitikaq iráamma tiyááka umá kaayaqté-kaayaqte-yiboama máqe-uraae. ánibo máqtemma Tébitin-anna-wayukama máeta mi-kánááráqá Bébírôniqa ánnáma mó-uraama minnáma tiyááka umá kaayaqté-kaayaqte-yiboae. ánibo yemá Bébírôniq ánnáma mó-uraa-kanaarake Metáíya Îtuma mikáq pááq-uraimma minnágaraq mamá máqtemma tiyááka umá kaayaqté-kaayaqte-yiboae.

Máríaama Ítumma marákáraiye.

18 Ítuma yauwéqma tiwiraí-nákóní watáama pááq-uraimma mirá-uraiye. anóama Máríaae. yemá Yótêbiqtaba mayaíkáae téta aúyarakaraane. miráitata yenákámá mórabi íma uréire urááye. miráitata aónaama Áánúqtuni Aokaq-Áágómá Máríaakaq awaaméríq itanabóana ámûkarariq uráiye.

19 awaikómá Yótêbi wemá íráqôn-auyanakaraqnapoana ánáakoma Máríaama abarokáq timá agaeráq akaí-ááqá íma ítaraiye. miráitana wemmá aúpáq kaayonébáké waqtuwánéna aúyánámmá ítaraiye.

20 Yótêbima minnáyaba aúyánámmá itáíq-itaiq kéitana uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma kainapáq iréna mi-káqtó-nákómá maará-tiraiye: “Yótêbio, Tébitin-annabike-nako, emá enánáakoma Máríaama mayaíyábá ikatîqa íuwo. itaao. min-íyápómá áyáqnobaqo máin-iyapoma minnâ Áánúqtuni Aokaq-Áágómá ámikaiye.

21 wemá inaamaí-íyápómá marakániye. miráinaama wení áwîqa Ítue té áwîqa yamámiyo. min-áwíkóní áaimma minnâ. wemá wení aarawaamá otaa-qtátáápí máapoana yemmá yi-wirániye.

22 maami-máqté-qtátááqá pááq imá minnáma uyátárai-nakoma amuné-wáyúkátí yóyaukaq téna maamin-áíkómá arammá iyaíno tiráine.

23 ítáaro. mórama aúgen-inikoma ámûkarariq kéena iyápóma inaamaímá marakániye. miráinata wení áwîqa Imáánuerie téta áwîqa yamáminoe. min-áwíkóní áaikoma mirá-uraiye. ‘Áánúqtuma ketáátê máiye.’ ” téna naayóbáqá Áánúqtuni amuné-nákómá tiráine.

24 ánibo Yótêbima aú waguré máqena itó-urena uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma timáminiq uráiye. miráitana Yótêbima wení ánáakoma mamá íráqôniq umá ákáraiye.

25 miráimanibo Yótêbima Máríaate íma naté náuraayana inaa-
maímá marákáraiye. min-íyápógóní áwîqa Îtue téna Yótêbima
yamá ámikaiye.

2

Îtumma marákáraine.

1 Érôtima anó-kinimma mái-kanaaraqa Máríaama Îtumma
Béqteremubaqa Yúría-marupaq marákáraiye. ánibo min-íyápómá
marákátuwaitata anaaékaqa wiyóqtábá ítaraa-kayukama
aabaúmá utaipáké Yérútáárebaq iréta maará-tiraae:

2 "aúgen-iyapoma pááq imá Ítíráaeo-wayukati kínimma
mánin-iyapoma náakaraq máiyo? ketáámá wení wiyókómá
aúge-kinimma pááq itana awaaméqá immá aabaú utaipáké
aónatuweqtaaboataa ketáá wekáq nunamummá timákanataa
kéyune." téta tirááe.

3 Érôtima kínima min-áímmá ítátuwena wemá áaqa karáiye.
máqtemma Yérútáare-wayukagaraq iyánáaq urááe.

4 Érôtima máqtemma anón-i-wayukama mamá káikuyikena
uyáta-maqma anó-monoq-wayukagaraq áíkuyikarena aammá
aúmatan-aimma yirááti-wayukaboana wemá ítama aónaraiye:
"Metáíya yauwéqma waayúkama yiwiránîn-naqa náakaraq
Áánûqtuni amuné-wáyúkámá tiráámma pááq íníyô?" téna ítama
yimónaraiye.

5 miráitata yemá timá-ameta:

"maakáq Béqteremubaqa Yúría-marupare." téta timá ámikaae.
naayóbáqá Áánúqtuni amuné-wáyúkámá maará téta
aúbabi agatááne:

6 "keráwáqá Béqteremu-wayukao, Yútaa-wayukati marabáqá
máamma paá-marukaqa íma mááe.

keráwáqtí márûpake anómma yabíkái-naqa pááq íniye.

miráínana wemá ketí Ítíráaeo-wayukaraq yabiíniye."
téna naayóbáqá tiráine.

7 miráitana Érôtima aabaú utai-náúkápáké wiyóqtábá ítaraa-
kayukama yaákarena aúpáq yááyaraiye. ánibo wemá miráitana
mi-káyúkáráq ita-ita umá káonena: "mi-kíyóqá pááq-urai-
kanaarakemma náaraq-uma-kanaawaq yáuraiyo?" téna ítama
yimónaraiye.

8 yimónatuwena Érôtima mi-káyúkámá timáyíkáitata
Béqteremubaqa kégowana tiráiye: "keráwáqá uréraq min-
íyápóyábá abáá-uma arútáaro. ánibo keráwáqá aónamareqa
ketôpaq yauwéqma má-tima-timero. miráinaq kegáráq uréq
wemmá omáqá aónanune." téna tiráiye.

9 ánibo yemá kínin-aama ítátuweta kóuraae. aapaqá kéowana
maami wiyóqá aabaúmá utaipáké aónaraa-waigoma mi-
káyúkátí áqnáabaq wéqéna min-íyápómá máikaq ko máqe-
uraiye.
10 wiyóqá káonaawana íyakoma íráqôniq uráiye.
11 miráitata min-náúpáq uyábéketa min-íyápógáráq anóama
Máríaakaraq aónatuweta yemá awáúteta yiraayutaúmmá ayéta
min-íyápógómmá omáqá aónaraae. ánibo yemá yeqtí kápiq-
unamma ótureta yimuqá marakéta yaímma-yataaqa ámikaama
mónekaraq íráqôn-akuqa i-kánámá íráqôn-akuqa i-mátáwékáráq
ámikaae.
12 ááqibo kainapáqá Áánúqtuma mi-káyúkámá timá-yimena
Érôtinopaqa yauwéqma íoro téna timá yímikaiye. miráitata yemá
óq-apake yaútúmeta yetí naaópaq kóuraae.

Yótêbigaraq ánáakogaraq yenákátí iyápógaraq Íqtîbibaq kóuraae.

13 wiyóqtábá ítaraa-kayukama yeqtí naaópaq kówana uyátárai-
nakoni kaqtó-nakoma Yótêbinopaq kainapáq kukéna timá
ámikaiye: “emá itóé iyápógaraq anóakaraq yiwíqme péqmare
Íqtîbibaq kóaao. Érôtima iyápó abáá-uma ikamínénaboana abáá
kéibo mibáq Íqtîbibaq márenaq keqnáámmá kemá timáménaa
‘kóaao’.” téna timá ámikaiye.
14 ánibo Yótêbima mikáké páátákáá itó-uma min-íyápógáráq
anóakaraq yiwíqmena min-nókáámá Íqtîbibaq kóuraiye.
15 Yótêbima Íqtîbibaq máqe-urai-kanaaraq Érôtima pukái-
kanaabima Íqtîbibake yeqtí máápaqa kóuraae. miráitana uyátárai-
nakoma amuné-wáyúkátí yóyaukaq tiráimma áraimma pááq
uráiye. maará-tiraine: “ketáanikoma Íqtîbibake yíkáae téq
wemmá ááyaraune.” téna agamatán-áúbábí tiráine.

Érôtima titata yemá netuqyaa-nóíyápómá yíkamma pukáane.

16 ánibo íbêqa Érôtima ítaraiye wiyóqtábá ítaraa-kayukama
aabaú utaipáké ye-káyúkámá Érôtimma amaníqá makááe.
miráítana Érôtima anómma áyámma umáguraiye. wemá
yaímma-wayukama timá yíkáitata Béqteremubaqa yaímma
waaqókáq-márúpákégáráq inaamaí-íyápóráq áíqma yíkakaama
miráuma pááqya-noiyapoma kaayarábi móra-karitimaatima
yáurai-noiyapoma áíqma yíkakaae. minnáyababoata yíkakaae.
wiyóqtábá ítaraa-kayukama Érôtimma timá ámikaamma
áqnáabaqa wiyóqá aónaawana kaayaq-kárítímáátímá yáuraine.
17 miráitana naayóbáqá móra-aimma Áánûqtuma tiráimma
móra amuné-náqá Yérémáaiani óyaukaq tiráimma áráimma pááq
uráiye. maará-tiraine:

18 “Aráámaa-marupake móra-aimma ítáawana min-áíkómá anón-
ibiqa yaréta
Arétéroma wení iyápóyaba ibiqá kéyarainatama aarawaamá íma
kanaaráq mamá áyáqa paru ínóe.
máqtemma wení iyápóma pukurááwanaboana ibiqá kéyarainata
aarawaamá wenáyaqa íma mamá paru ínóe.”
téna Yérémáiya naayóbáqá tiráine.

Yótêbigaraq ánáakogaraq yenákátí iyápógaraq yauwéqmeta irááe.

19 anaaékaqa Érôtima pukitana Íqtîbibaq uyátárai-nakoni
kaqtó-nakoma kainapáq Yótêbinopaq kukáiye.
20 mi-káqtó-nákómá maará-tiraiye: “emá itóé iyápógaraq
anóakaraq yiwíqme Ítíráaeobaq yauwéqme kóaao. wemá min-
íyápómá ikamínéna i-náqá áqa pukuráiye.” téna tiráiye.
21 mirátitana Yótêbima iyápógaraq anóakaraq yiwíqmena
Ítíráaeo-marabaq yauwéqme kóuraiye.
22 miráimanibo wemá ítáimma Áákéreaatima Érôtini áanikoma
aboání náápaamma mayéna anónnáma kínimma Yúría-wayukabi
máqe-uraipoana Yótêbima min-áúkápáq wíyábá ikatîq uráiye.
miráimanibo móra kainapáqá Áánûqtuma Yótêbimma ámááma
ámikaitana Kááriri-aukapaq yiwíqmena kóuraiye.
23 wemá móra-maruqa Náátárêtibare te-márúpáq ko máqe-
uraiye. miráitana naayóbáqá Áánúqtuni amuné-wáyúkámá
agatáán-aikoma áraimma pááq uráiye. maará-tiraane: “yemá
Náátárêtibake-nare téta tínóe.” téta Metáíyaqtaba tiráane.

3

Yóáanema nommá peraí-nákómá watáama tiráiye.

1 mi-kánáárâqá Yóáanema nommá péqyikai-naqa pááq uráiye.
ánibo wemá Yúríabaq kaqmáápaq máena watáama tiráiye.
2 wemá maará-tiraiye: “keráwáqá tirummá waéráaro.
Áánúqtuma yabíkái-kanaama waaqókáq kéiye.” téna tiráiye.
3 maamin-náqá Yóáaneqtaba naayóbáqá Áánúqtuma amuné-
náqá Áítáíyan óyaukaq tiráine. minnáma maará-tiraine:
“waayúkama íma máa-kaqmaapaqa
móra-nakoma anókaq ááyama kétiye.
‘uyátárai-nakoni aammá yokaa oro.’ ”
téna Âítáíya naayóbáqá yirummá waeraíyábá tiráine.
4 Yóáanema móra oótiraa-kamma káámogoni áyáuraq wáqtôma
tarôq umátamma itokéna aúkáapi purumakaakóní áúraq tarôq
umátan-amurannama umátokaine. ánibo wemá karaanóbáké
yaatárugaraq uwon ámûkaraq néwaine.

5 mi-kánáábímá yaímma-wayukama Yérútáárebake Yúríabaq-
wayukama yaímma Yótaa-nokoni waaqókáké-káyúkágáráq
Yóáanenopaq irááe.
6 miráitata yemá yeqtí kúmiq-yataaqtaba wemmá timá ámewana
Yóáanema Yótaa-nopi nommá péqyikaraiye.
7 Yóáanema aónaimma netuqyaammá Pérati-wayukagaraq
Táátûti-wayukagaraq nommá peránátaae téta yewana wemá
tiráiye: “keráwáqá iraakabayaakón áráakawaqa mááe. náawaq
titaráq keráwáqá Áánûqtuni áyámma anaaékaq ínîqtabama
kanaaráq péqmare kóino?
8 keráwáqtí kúmiq-yataapike tirummá waékáunataae téraq ke-
qtáámá tiráátero.
9 Áánûqtuma maamin-óqtánápó mamá kanaaráq Áabaraani
iyápóma aúqyikanipoaq ‘Áabaraama ketáái tináábúóé.’ ítero.
mirá tíyakakemma tái-meyamma ímayanoe. kemá keráwáqá
kétima-timune.
10 yaagóní áaipima Áánûqtuni kummá yáúkáiye. miráipoana
máqte-tagoma arammá íma iyaínatama ayáama kunnápó áaipike
agáutuweta irabí agatúwáánikaa umá agatuwánóe.
11 kemá Yóáanema nonnápó keráwáqá kébetikaune. mirá éqa
ketáá tirummá waeráunataae téq kétiraateqtaae. miráimanibo
móra-naqa tinaaé yínîn-nakoni akoqnáágoma ketí akoqnááma
uyátáraiye. kemá íma kanaaráq umaataráunaboaq wení aítauq-
anaama múte mayánúne. awaaméqá keráwáqtí kúmiq-yataapike
waeraígáae téq kemá nopí tíkaraunamanibo wemá keráwáqá
Áánûqtuni Aokaq-Áágópí tikániye. náayubi yeqtí kúmiq-
yataapike íwaeraiyanama yemmá irabí yíkarainana iragómá yeqtí
kúmiq-yataaqa kamá kautíniye.
12 wení ayáápimma yáumma matokéna wítima
kugébatuwaniye. miráumatuwena wení wíti-naupaqa wítima
mamá áíkuiniye. miráimanibo wítigoni átima iramá káíq-
kaiq umá kain-írábí agatuwániye.” téna Yóáane Áánûqtuma
kugébama agatuwánîqtaba tiráiye.

Yóáanema Îtumma nommá pérakaraiye.

13 mi-kánááráqá Îtuma Kááriri-maruqa yuwéna Yótaa-nopaq
uráiye. Îtuma Yóáanenopaq uréna Yóáanema wenayáápike
nommá pétikaikaae téna uráiye.
14 miráitana Yóáanema aúyánámmá ítáimma íma kanaaráq
umaatarénaboana Îtumma nommá pérakane kéena tiráiye:
“kanaaráq emá kemmá nommá pétikanone. nôraq itaawáq
ketôpaqa kéyeno?” titana
15 Îtuma yauwéqma tiráiye: “ibáqyuwaao. mi-kánááráqá
miráráá óyáae. miráoyanama máqte-qtataaqa Áánûqtuma

akáinaiq óyúye.” mirá titana Yóáanema Îtun áama waréna wemmá nommá pérakaraiye.

16 Îtumma nommá pérakatuwaitana páátákáá nopíké yuwéna aabayámmá ígitana aónaimma Áánûqtuni Aágoma kukáimma miráuma móra-numama máagoraa umá kukéna Îtukaqa ku máqe-uraiye.

17 ánibo móra-aikoma Áánûqtunopake tiráiye: “maannáma ketáanikoe. kemá weqtábá ôriq umá kétikaiye. ketí tíyakoma weqtábá íráqôniq kéiye.” téna tiráiye.

4

Tááqtaama Îtumma makáqma aónaraiye.

1 mi-kánáárâqá Aágoma Îtumma awíqmena waayúkama íma máa-kaqmaapaq Tááqtaama makáqma aónaikaae téna uráiye.

2 miráitana Îtuma kaayaqté-kaayaqte-tiyaaka-wagaagaraq kaayaqté-kaayaqte-tiyaaka-nokaakaraq aáwaqa íma yaráiye. miráitana anaaékaqa Îtumma áama yaráiye.

3 Îtumma makáqma aónai-naqa Tááqtaama waaqókáq-amakaq iréna tiráiye: “emá Áánûqtuni áanikomo máemoema emá tinata maaráin-oqtakoma waéqma yammá auraíno.” téna áama yai-tana naíkáae téna tiráiye.

4 miráimanibo Îtuma yauwéqma tiráiye: “ímiye. Áánûqtun-aama agamatá-kánnáágómá maará kétiye.
‘aáwakoma wenamáa waayúkagomma
matúq-matuq umá
mái-auwaraimma íaminiye. ímiye.
máqten-aimma Áánûqtun óyaupike yínna-aikake
waayúkama matúq-matuq umá
mái-auwaraimma mayánóe.’
mirá kétiye.” téna

5 Îtuma mirá-timatuwaitana Tááqtaama Îtumma awíqmena aokaq-márúqá Yérútáárebaq uréna anó-monoq-nakoni ámûraaq mó-ito-umakaraiye.

6 ánibo Tááqtaama Îtumma timá ámikaiye: “emá Áánûqtuni áanikomo máema kanaaráq maakáké yaúme memapí mete-nanamá móra-yataakoma ayáámá íayakaniye. Áánûqtuni aga-matá-kánnáágómá mirá kétiye.
‘Áánûqtuma wení kaqtó-wayukama timá-yiminata
emmá iyáánapo yáqtokaiyana
móra-oqtakoma enaítaupimma íataraniye.’
mirá kétiye.” téna Tááqtaama tiráiye.

7 Îtuma Tááqtaamma yauwéqma timá ámikaiye: “ááqibo
Áánûqtuni agamatá-kánnáágógáráq maará kétiye. ‘uyátárai-
nakomma íma makáqma aónaao. wemá minnâ ení Áánûqtue.’
máqtemma keqtááyábá mirá kétiye.” téna Îtuma tiráiye.

8 Tááqtaama mikáké Îtumma awíqmena mórama uyátárain-
anuraq utáiye. ánibo Tááqtaama wemá máqte-qtataakaq yabíkái-
qtataaqa káraatena wení maa-márábín-íráqó-qtátáákáráq
aráátiraiye.

9 miráitana Tááqtaama Îtumma timá ámikaiye: “emá araayu-
taúmmá ayé kekáq nunamummá timá tíkénaqa kanaaráq
maami-máqté-qtátááqá emmá aménúne.” téna Tááqtaama
tiráiye.

10 Îtuma wemmá timá ámikaiye: “Tááqtaao, emá paábaq kóaao.
Áánûqtuni watáa agamatá-kánnáágómá kétiye.
‘emá uyátárai-nakokaq nunamummá tiyo.
minnâ wemá ení Áánûqtue.
wenamáa wení mayaímá mayaao.’
máqtemma keqtááyábá mirá kétiye.” téna Îtuma tiráiye.

11 miráitana Tááqtaama Îtumma ayuwéna kóuraiye. ánibo
yaímma Áánûqtuni kaqtó-wayukama Îtumma aayáqtáá-kanaama
aáwaqa íma naráitataboata yemá ya áwáqnaa urááe.

Îtuma Kááriribaq áaimma átáma mayaímá matáiye.

12 Îtuma ítáimma Érôtimma Yóáanema aabi mayákáitataboata
wemmá ánná-naupaq ákáraae-aimma ítátuwena mikáké Kááriri-
marupaq uráiye.

13 ánibo mikáké Náátárêtibaq yuwéna Kápéranabaqa ko máqe-
uraiye. Kápéranabaqa Kááriri-nokaayukoni áwábaq Yáakoboni
áanikoratama Tébirunigaraq Náábataarigaraq yeqtí min-áúkápáq
wáiye.

14 miráitana móra-aimma Áánûqtuma amuné-náqá Áítáíyani
óyaukaq tiráimma áraimma pááq uráiye. maará-tiraiye:
15 “Tébirunini-marukaq-wayukao,
Náábataarini-marukaq-wayukao,
únókááyúkóní áwábaq uréna
Yótááni-nomma aqtátuwena
maami Yéqtaaeo-wayukama mibáq kémae.
yeqtí Kááriri-marukaa-marure.
16 yema kumayuq-yátáápí kémaeta
anón-omma kamá tágaimma aónaraae.
aarawaamá yemá puí-yátáákóní amakaq máiyana
yekáqá ómmá táganiye.”
téna Ááítáia agamatá-kánnáábí tiráine.

17 mi-kánááráqá Îtuma áaimma átáma átê-wataama Áánûqtuqtaba
tiráiye. wemá maará-tiraiye: “Áánûqtuma yabíkái-kanaama
waaqókáq kéibo keráwáqá tirummá waéráaro.” téna tiráiye.

kaayaqté-kaayaqte-wayukama Îtun anaaé wárá-kayukama yáá-yaraiye.

18 Îtuma Kááriri-nokaayukon-awabaq uréire kéena wemá
kaayaq-wátámá yimónaraiye. Tááímoniqtabama óq-awiqa
Pítaae téta kéyaae. ábâkoma Áánarue. yenákámá aati-aatimá
nokaayúpíké kúqônnapo noyááqa yamá kéyabiteye.
19 Îtuma yenákámá timá yímikaiye: “kenákámá ketinaaé
wáráakao. miráíya kemá waayúkama yabitimáe ketôpaqa í-
ááímmá tiráátenune.” téna tiráiye.
20 ánibo yenákámá páátákáá noyááqa yáqtorai-kuqomma
yuwéta Îtun anaaé wakááye.
21 wemá keqnáámmá kómare kéwena káqomma yewátámá
Yêmitima Yéberimma áanikogaraq Yêmitima ábâkoma Yóáanekaraq
ko yimónaraiye. yenákámá únópí-káárébí yetibomá Yéberigaraq
yenákámá máeta kúqômma mamá aruta-aruta urááe. ánibo
Îtuma mi-kááyáq-nákámá yááyaraiye.
22 páátákáá min-nákámá únópí-káárégáráq yiboákáráq
kéyuweta Îtun anaaé wakááye.

netuqyaa-káyúkábí Îtuma mayaí matáiye.

23 wemá máqtemma Kááriri-aukapaq uréire kéena Îtuma mibáq
yeqtí monoq-náúpáq yiráátiraiye. ánibo Áánûqtuma yabíkái-
waigoni átê-wataama kétima-yimena máqtemma karí-wáyúkámá
mamá kátobamayikena máqte-qtataakoma aarawaamá mamá
táíq i-qtátááqá mamá arútáyikaraiye.
24 Îtuni watáagoma máqtemma Tíríaaq-aukapaq uráiye.
miráitata máqtemma ókon-oko-kari-wayukama yíqa ôriq
umá i-káyúkámá tái-aagoma yirunóbáqá mái-kayukama
waayúkama iyáátánaa yúma aráákagurai-kayukama máqtemma
yiwíqme irááe. mi-káyúkámá yiwíqme yewana Îtuma mamá
arútáyikaraiye.
25 ánibo netuqyaa-káyúkámá Kááriribakemma Tekááporitiq-
aukapakemma Yérútáárebakema ópakemma Yútaabakekaraq Yótaa-
nopaq uráin-aukapakema netuqyaammá Îtun anaaé waqmé
urááe.

5

Îtuma anuraq watáama timá yímikaiye.

1 Îtuma aónaimma netuqyaa-káyúkámá kéyeqtaba anuraq
utáiye. wemá mikáq maraq máitata wení iyápó-annama
wenôpaq irááe.
2 ánibo Îtuma mi-káyúkámá watáa timá-yimena tiráiye:
3 “mi-káyúkámá Áánûqtuma áwáqnaa ínîqtaba kéeta wemá
yabíkái-marupaqa mánoqtababoata yemá yimuqá
kémaraae.
4 mi-káyúkámá ibiqá kéyareta máe-kayukama Áánûqtuma yetí
íyaqa mamá paru íníqtababoata yemá yimuqá kémaraae.
5 mi-káyúkámá yeqtí yíwîqa márúte yuwéta yíwîqa íma múte
yaúyô-kayukama Áánûqtuma timá akoqnáá urái-qtataaqa
yemá mayánôqtababoata yemá yimuqá kémaraae.
6 mi-káyúkámá Áánûqtuma ákái-qtataariq ónáae te-káyúkámá
yemmá Áánûqtuma ógiqma yimínîqtababoata yemá
yimuqá kémaraae.
7 mi-káyúkámá káqo-kayukayaba paru-yátááqá yimíya-
kayukama Áánûqtuma yemmá paru-yátááqá
yimínîqtababoata yemá yimuqá kémaraae.
8 mi-káyúkámá íyaqnobaqa íráqônîq kéi-kayukama Áánûqtumma
yemá aónainoqtababoata yemá yimuqá kémaraae.
9 waayúka aúkáapimma mi-káyúkámá mamá kaayoné-í-
ááímmá tarôq kéo-kayukama Áánûqtuma ‘ketí iyápó-
annae.’ ténа timá-yikaniqtababoata yemá yimuqá
kémaraae.
10 mi-káyúkámá Áánûqtuni arupú-amma kéwareta miráiyakake
mamá táíq umáyikaiyatama Áánûqtuma yabíkái-maruqa
minnâ yeqtí márûqa wániqtababoata yemá yimuqá
kémaraae.
11 yemá aónáíyama keráwáqá ketinaaé kéwaraiyata keráwáqá
táí-aimma timá-tiketa waqmá paábataa éta kaaqaari-túbí
maréta kéráwákáq kéqokeriq kéowaqa keráwáqá timuqá
maqmé kéuyoe.
12 miráráá umá yemá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá áqnáabaqa
waqmá táíq umáyíkáawata móra-mora urááne. keráwáqtí
tíyakoma íráqônîq kéinaraq timuqá máráaro taákaq máráaro.
keráwáqtí anó-meyamma Áánûqtuni márûpaqa wáiye.

waayúkama úráá kamá tágama mááe.

13 keráwáqá miráuma maa-márábí-káyúkátí úráá kamá
mááe. miráimanibo úgóní akoqnááma paábaq kóínataama
nôraq onanatááwáq keqnáammá úmá káníyô? mirán úmá
máqte-qtataapimma kanaaráq íinipoata waayúkama paábaq
mamá yúwáawana aarawaatí yítaukoma yamá yatámínikaa
umá Áánûqtu móraiq íniye.

14 keráwáqá miráuma maa-márábí-káyúkáti ókáá kamá
mááe. móra-maruqa anuraq wáinna-maruqa íma aúyoqma
wániye.
15 móraiq umá waayúkama ómmá kúraqma móra tawegóní
aménáápáqá íma kémaraae. ímiye. yemá paá ómmá kúraqma
abarokáq makáawana ókómá kamá tágaitata naaúpaqo máe-
kayukama kanaaráq aónainoe.
16 miráráá umá tágáaro. keráwáqtí tágama-yataakoma
aarawaatí yúrakaqa ókáá kamá kétagainata máqte-kayukama
káoneta keráwáqtí íráqôn-aaimma káoneta Áánûqtuma
keqtibomá wení márûkaqa mái-nakoni áwîqa múte yaúyóro.

Áánûqtuni aammá aúmatan-aimma

17 Mótetini aammá aúmatan-aikaraq Áánûqtuni amuné-
wáyúkátí yáagaraq kemá Îtuma mamá paábaq yuwániye ítero.
ímiye. minnáyaba kemá paábaq matuwánááq íkukaunamanibo
kemá paá maamin-áímmá maqmá ánatanaa kukáune.
18 kemá áraimma kétima-timune. maa-márágógáráq
Áánûqtuni márûpakaraq ánatani-kanaaraqa pááqyamma
agamatán-áínábi Áánûqtuni aammá aúmata-kanaabimma
wáina-yataaqa móra íma aúyoraniye. máqtemma aammá
aúmatan-aimma paá wáinana máqte-qtataaqa pááq umá
ánataniye.
19 miráinana móra-nakoma maami aammá aúmatan-aipike
móra pááqyan-aimma mamá paábaq yuwéna káqo-nakomma
'mirá-uwo' téna aráátina-nakoma min-nákóní áwîqa Áánûqtu
yabíkái-marupaqa pááqya-qtataakaa umá wániye. ánibo móra-
nakoma ámáan-aimma waréna waayúkati yúyánámmá mamá
itó éna 'ámáan-aimma wáráaro' ténama wení áwîqa Áánûqtu
yabíkái-marupaqa anón-awiqa wániye.
20 kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqtí arupú-aaikoma
ámáan-aimma yiráátí-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq yeqtí
arupú-aaikoqtaba téta íma uyátainaq keráwáqá kanaaráq
Áánûqtu yabíkái-marupaqa íma uyáberanoe.

áyámma í-ááímmá

21 Mótetini áimma títaubikotaa matáan-aimma keráwáqá
itaraae. minnâ 'keráwáqá waayúka íma yíkamma púyoro.'
ánibo móra-nakoma waayúka yíkamma puyénama min-nákómá
kanaaráq aamá ítama yainaí-áípí mániye.
22 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. náawabi móra-
nakoma áyámma umákenama wemá aabi maéna ítama yainaí-
yátáápí maíno. ánibo náawabi móra-nakomma áyoqa ayéna
timá táíq umákenama wemá áqnáabaq anó-monoq-wayukayopaq
ítama yainaí-áímmá ya itaíno. ánibo min-nákómá káqomma

Áánûqturaa umá ítama yainénama min-nákómá kanaaráq
iramá káíq-kaiq umá kain-írábí wíniye.
23 miráínaa emá Áánûqtukaq amí-yátááqá mamé iré
aúyánámmá iténa móra-nakoma emmá timámi-aimma waínana
Áánûqtukaq
24 amí-yátááqá paá amí-yáárérâq mó make páátákáá aamá
mó timá móra-tuyanakaq máráaro. mikáké yauwéqma iréraq
Áánûqtukaq keráwáqtí amí-yátááqá mó áméro.
25 móra-nakoma emmá aamá timákanena ínaka kenákámá
aapaqá kéwekama páátákáá emá mamá móra-tiyakaq wetê
máráakao. ímo miráinanama wemá aamá ítama yainaí-nákókáq
awíqme mó-akainana aamá ítama yainaí-nákómá i-wáyúkátí
iyáápi akáinata i-wáyúkámá emmá ánná-naupaq akaíyábáé.
26 kemá keráwáqá kétima-timune. emá nôrabi uráínna-
anonnama máqtemma yauwéqma íamema emá kanaaráq ánná-
naupakema íma kumá yaúbanone.

kumari-ááímmá

27 naayóbáqá pááq-urain-aimma ítaraane. minnâ 'kumari-
ááímmá ítaroq oro.'
28 miráimanibo kemá Îtuma maará téq keráwáqá kétima-
timune. móra-nakoma móra-inimma aónáínana arunóbáqá we-
qtábá ákáin-nakoma minnâ wenamáárîq wení arunóbáqá
mirán-ááíkómá mamá min-íníkáq kumari-ááímmá tarôq kéiye.
29 ánibo ítáaro. keráwáqtí móra-turakoma keráwáqá mamá
kúmiq-yataapi kétiyuwainaqa kanaaráq mi-túrámmá kubíqma
paábaq yúwáaro. keráwáqtí móra-tugoma íma wáinata keráwáqtí
máqte-tugoma mamá iramá káíq-kaiq inírábí ítiyuwanoe.
30 ánibo keráwáqtí móra-tiyaakoma keráwáqá mamá kúmiq-
yataapi kétiyuwainaqa kanaaráq keráwáqá mi-tíyáámmá kárama
paábaq yúwáaro. keráwáqtí móra-aukapaq-tuma íma wáinatama
iramá káíq-kaiq-irabima máqte-tugoma íwiniye.

aaraukáqá mamá yataí-ááímmá

31 naayóbáqá Mótetini maarán-áíkáráq pááq uráine. minnâ
'móra-nakoma ánáakomma ayuwénama kanaaráq wemá móra-
wannaama agamá kámena áqa maa káyuwaune tíno.'
32 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. móra-nakoma
ánáakomma kumari-ááímmá ítaroq uráinna-inimma ayuwénama
min-nákómá ánáakomma mamá kúmiq-yataapi káyuwaimma
maará-uraiye. min-íníkómá keqnáámmá waamá mayénama
kumari-ááímmá tarôq kéitana min-nákógáráq kumari-ááímmá
tarôq kéiye. miráitata yenákámá Áánûqtun-aurakaq kumari-
ááímmá tarôq kéoye.

árain-aimma tí-ááíné.

33 káqon-aimma ketáái títaubikoma titaq ítaraama maará-uraiye. ‘keráwáqá timá akoqnáá umákaiyan-aimma íma aratínómanibo keráwáqá móra-yataaqtaba áraine téq timá akoqnáá ínéqa kanaaráq keráwáqá tíya-qtataakoni anaaé waréraq uyátárai-nakoni aúrakaq áraimma tero.’
34 ááqibo kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqá yanaammá awaaméqá umátuweq áraine ítero. keráwáqá Áánûqtuni márûkon-awiqa yaananatáá akoqnáá umátikaikaae ítero. Áánûqtuni márûpaqa wení abíqtátárákémá aamá kétima-timiye.
35 ánibo keráwáqá móra-yataaqtaba maa-márágóní áwîqa yaananatáá akoqnáá umátikaikaae ítero. ímiye. maa-márámá Áánûqtuni pááqyan-abiqtataraa kéitana wemá aítauqa maqmá arage kéiye. ánibo keráwáqá Yérútááre-marukon-awiqa maqmá móra-yataaqtabama yánátaae ítero. ímiye. Yérútááre-maruqa minnâ anó-kinima uyátárai-nakoni márûre.
36 Áánûqtun-aurakaq tiqnókáq maqmá tenanatáá akoqnáá umátikaikaae téq ítero. keráwáqá kenamáárîq keráwáqtí tiqnótáuma mamá abutá tíqnótáúwábi kaatáu-tiqnotauma kanaaráq íma mamá auránoe.
37 miráimanibo keráwáqá maará tero. ‘owé. mirá-onune. ímiye. ímira-onune.’ tero. ókaraq aamá waayúkama awáágí-aimma minnâ Tááqtaanopake pááq kéiye.

tái-aaikoni anónnáma amí-yátááqá

38 keráwáqá naayón-áímmá iráimma ítaraane. ‘enaúramma kubíqtuwaiyainaama anónnáma kubíqtuwaao.’ ánibo ‘enáwáyaamma ikámma óqtuwainaama anónnáma wenáwáyaamma ikámma óqtuwaao.’
39 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. móra-nakoma tái-yataariqo kéumatikainaqa wemmá yauwéqma awekémá íkuyakaaro. ímiye. móra-nakoma mórabaq táápáamo kéyuwituwainaqa kanaaráré kéteraq mórabaq-taapaama ámíyana mibákáráq yuwítuwaino.
40 ánibo móra-nakoma keráwáqá aamá matikéna keráwáqtí kúberai-unamma tíótaama mayánéna ínaqa kanaaráqíbo anó-tiotaagaraq áméro.
41 ánibo móra-nakoma akoqnáá éna keráwáqtê aammá uréire éna ummaamá mayánáae tínaqa kanaaráqíbo mamá ayáqtááq-amma uréire oro.
42 ánibo móra-nakoma keráwáqtábá móra-yataaqa ‘tímero’ tín-naqa kanaaráqíbo keráwáqá paá móra-yataaqa áméro. ánibo móra-nakoma téna atábááma umátikeq móra-yataaqa keráwáqá timénáae tín-naqa kanaaráqíbo keráwáqá tinaaémma íumakaaro.

namuro-wáyúkámá tirummá yímero.

43 keráwáqá maan-áímmá naayóbáqá iráimma ítaraane.
‘yaímma-wayukama keráwáqtí waaqókáq máiya-kayukama
tirummá yiméraq kaayoné kéumayikeraq keráwáqtí namuro-
wáyúkáma tíyamma umáyikáaro.’
44 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqá
keráwáqtí namuro-wáyúkágáráq tirummá yiméraq
Áánûqtukaq nunamupí itáiyana keráwákáq tái-aaimma tarôq
kéiya-kayukagaraq yíwáqnaa éna mamá paá umáyikaniye.
45 miráinaq Áánûqtuma wení márûpaq mái-nakoni iyápóma
auránoe. Áánûqtuma wení aabaúmá mamá íráqô-kayukaraqa
tái-wayukagaraq yeqtí yímûraaq aaqá kégamayikaiye. móraiq
umá Áánûqtuma arupú-wayukarakaraq mamá íma arupú kéo-
kayukarakaraq aaqá yumá paru kéumayikaiye.
46 ánibo keráwáqá timuqá kémaqyikaa-kayukama yenamáa
yemmá tirummá yimíyanama minnáyaba Áánûqtu meyámmá
ítiminiye. aqá táákiti-moneqa moyámmá máyáa-kayukagaraq
mirá kéoe.
47 ánibo kéráwáqá keráwáqtí tíbâqawaaraa-kayukama yenamáa
miráó-maaraa kétimayikeqa nói-qtataakakenaq uyátano? aqá
yemá Áánûqtuni aamá íma ítáa-kayukagararaq mirá kéoe.
48 miráinaq máqte-qtataaqtabama keráwáqtí túyánápímmá
aati-aatimá arupú umá máero. miráuma keqtibomá
Áánûqtuma wení márûpaqa aati-aatimá kateko umá máinikaa
umá keráwákáráq mútûq katekoîq umá pááq umá ánatagoro.”
téna Îtuma timá yímikaiye.

6

waayúkama áwáqnaa í-ááímmá

1 óq-aimma Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá atéráaro.
keráwáqá Áánûqtukaq móra-yataariq ínéqa íma abarokáq
mirá kéiyata máqte-kayukama kanaaráq timónanoe. keráwáqa
waayúkayopake anó-meyaqtaba abáá kéiyanama ánibo keráwáqá
mirá éqa keráwáqá móra-meyamma Áánûqtuma keqtibomá
wení márûpaq máin-nakoma keráwáqá anó-meyamma ítiminiye.
2 ánibo keráwáqá móra-yataaqa áwáyoq-wayuka yimétaa
yíwáqnaa ónáae téqa móra-naqa timákaiyana áqnáabaq kéwena
anókaq ááyama ítíno. miráuma kaaqaari-wáyúkámá yeqtí
monoq-náúpákáráq aapakáráq yemá mirán-ááímmá tarôq
kéoe. yemá miráuma waabá-káyúkámá yeqtí yíwîqa múte
yauwígáae téta mirá kéoe. kemá áraimma kétima-timune.
mirá-káyúkámá yeqtí meyámmá minnâ áqa wáiye. káqomma
anaaékaq íma mayánóe.

3 ánibo keráwáqá mórama áwáyoq-wayukama yíwáqnaa íné
kéeqa kanaaráq aúpáq aúyoqma mirá-oro.
4 minnáyaba keráwáqtí túma íma mamé úyoro. ánibo ke-
qtibomá Áánûqtuma aúpáq wái-qtataariq ommá káonaipoana
wemá mi-wágóní íráqô-meyamma timíniye.

nunamummá tí-ááímmá

5 keráwáqá nunamummô kéteqa miráuma kaayaq-
yóyáúkáráq-wáyúkáráá íoro. yeráwáqá itó-ureta nunamummá
yeqtí monoq-náúpáqá tínétabi aapatáákaraqa miráuma
waayúkama yimónaigaae téta miráoniq íoro. kemá keráwáqá
áráimma kétima-timune. yemá mirá-káyúkámá yeqtí meyámmá
áqa matááe. káqomma íma mayánóe.
6 miráimanibo keráwáqá nunamummô tínéqa keráwáqtí
naaúpaq utéra oqtamá umá aúyaqmakeraq keqtibomá
Áánûqtukaq nunamummá aúpáq aúyoqma tero. ánibo
keqtibomá aúpáqá wái-qtataariq ónnama paá káonaipoana
keráwáqá íráqô-meyamma timíniye.
7 keráwáqá nunamummô kéteqa netuq-áímmá Áánûqtun
áama íma ítáa-kayukama teníkáá umá ítero. yemá yeqtí
yúyánápímmá miráuma netuq-áítáá tenana 'Áánûqtuma ketáái
táama itániye.'
8 téta mirá kétemanibo keráwáqá yeqtí yáaimma íma
wáráaro. keqtibomá Áánûqtuma máqte-qtataaqa aqtórárîq
o-qtátááqtábámá áqa ítaraiye. keráwáqá wekáqá íma móra-
yataaqtaba ítaraawana wenókáá káonaiye.
9 keráwáqa maará téraq nunamummá tero.
'keqtibotááo, emá yabíkáana-marukaq máanama enáwîkoma
aokaq waíno.
10 ení yabi í-yátááqá maabáq kumíno.
ení márûkaqa enaúyánámmá wáráanikaa umá maa-
márábíkáráqá enaúyánámmá waránátaae.
11 íbêqa aáwaqtaba únnataama máqte-tupaama timiyo.
ketáái otaa-qtátááqá mamá
12 paábaq kéyuwe awikátuwaao.
miráuma otaa-qtátáárîq umátíkáa-kayukama yeqtí otaa-
qtátááqá paábaq mamá kéyuwetaa tiwikátukaunataae.
13 emá keqtáá anómma makáqma aónai-yataaqa íma mamé.
yéwaq
Tááqtaaqtabama yabíqma akoqnáátaa umátikaao.'
14 áre. ítáaro. keráwáqá káqo-yuti otaammá tái-yataaqa mamá
paá umáyikaiyanama keráwákáráq keqtibomá Áánûqtuma wení
márûpaq máena keráwáqtí otaammá tái-yataaqa mamá paá
umátikaniye.

15 miráimanibo keráwáqá káqo-kayukati tái-otaa-qtataaqa íma
mamá paá umáyikaiyanama kanaaráq keqtibomá Áánûqtuma
wení márûpaq máena keráwáqtí tái-otaa-qtataaqa íma mamá
paá umátikaniye.

Áánûqtuqtaba ité aáwaqa awetái-aaimma

16 ánibo keráwáqá aáwaqa awetá-ureq kanaaráq
nunamummá tínéqa kaaqaari-wáyúkámá oníkáá umá tái-
toiqa íma máráaro. yemá miráuma tái-yoiqa máráa-kayukama
minnâ waayúkama yimónaamma yemá aáwaqa awetá-uraae.
kemá áraimma kétima-timune. yemá yeqtí meyámmá áqa
matááe. ókaraq meyámmá ímayanoe.

17 miráimanibo keráwáqá nunamummá tínópoaq aáwaqa
awetá éqa kanaaráq keráwáqá tiqnópí tóiqa yotuwéraq
tiqnótáuma mamá yaeq-yaeq oro.

18 miráinatama keráwáqa aáwaqa awetá-uraamma waayúkama
íaonainoe. keqtibomá Áánûqtuma wenamáa wemá aónaniye.
ánibo wemá móra-yataaqa aúpáq tarôq-o-qtataaqa káonaipoana
keráwáqá meyámma timíniye.

íráqô-qtataaqa mamá áíkui-aaimma

19 keráwáqá íráqô-qtataaqa maa-márábímmá íma mamá
áíkuyoro. maa-márábímmá kawanogómá kénaitana karogaro-
nómmá káugitana máqte-qtataaqa mamá táíq kéitana moyá-
káyúkámá kurumá yawítireta moyámmá kémayaae.

20 miráimanibo keráwáqá keráwáqtí íráqô-qtataaqa
Áánûqtunopake mamá áíkuyoro. maami-qtátááqá
kawanogómá íkénaitana karogaro-nómmá máqte-qtataakaqa
ikáugitana moyá-káyúkámá kurumá yawítireta moyámmá
íkémayaae.

21 keráwáqtí íráqô-qtataaqa kúmín-aukapaqa min-áúkápáqtábá
aati-aatimá keráwáqá túyánámmá itéq mayánóe.

aúgoni ómmá

22 arukóní aúrakoma aúgoni óné. ánibo aúrakoma íráqôniq
umá aónama kárutainanama ókómá máqtemma tirunóbáqá
uyáberaniye.

23 ánibo keráwáqtí túrakoma táíq ínanama máqtemma
keqtúraqa kumayuqá aurániye. miráinana min-ókómá
keráwáqtí tirunóbáq wáin-okoma miráuma kumayukáá káurena
mi-kúmáyúkómá mamá anómma aurániye.

móra-nakoma kaayaq-káwáá-nákáqá mayaímá ímayaino

24 móra-nakoma kanaaráq kaayaq-ánó-nákórátátí mayaímá
móra-awaataq ímayaino. ánobo wemá móra-nakomma
ítama táíq kéumakena móra-nakomma aati-aatimá yabíqma
arútáyakaniye. ímo miráinanama móra-waigoqtaba kákainana

móra-waigoqtabama íakaniye. keráwáqa mimórá táoqa Áánûqtukaq túyánámmá íma maréq mónekaqa túyánámmá íma kanaaráq maránóe.

netuq-áúyánámmá itaí-ááímmá

25 miráitaq keráwáqá kétima-timune. keráwáqá keráwáqtí móneqnapo meyánîq ínóbo aáwaqtababi noqtábábi kéeqa mirá-i-qtataaqo mayánôqtaba taíbaq-tuyanamma íma ítáaro. aúwaraikoma minnâ nonábi aáwakomma uyátá-maqma anómma kateko-yátááré. unáákáqtôyataba taíbaq-tuyanamma íitaaro. miráitana aúgoma minnâ unáákáqtôgomma uyátá-maqma wáiye.

26 keráwáqá numamá aónaaro. yemá ánáyumma íkeubeta yemá aáwaqa mamá aáwaq-naupaq íkémaraae. miráimanibo keqtibomá Áánûqtuma wení márûpake numagómmá aáwaqa kéyimiye. keráwáqá numagómmá íyaq uyátáraao? aáwaqa íyaq kétimiyo?

27 keráwáqtí aúkáapikema náawaq taíbaq-auyanamma maqmá akoqnáá umá iténa aqtó-kánáámá arúbama wení aúwarai-kanaaraqa wíníyô?

28 ánibo keráwáqá nôraq itaráq unáákáqtôyabama netuq-túyánámmá kéitaao? keráwáqá túyánámmá ítama arútáaro. yaayúqnóbáqá wái-kiraati-yataakoma náaraq umábi kéuwibo aónaaro. yemá kammáa ígáaeta unáákáqtôma yenamáárîq íkáraataae.

29 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. naayóbáqá Tórómónima kíniboana wení íráqôn-otamma pááqyamma íma makáimanibo wemá íma íráqôn-unakaqtoma umátorena yaayúqnóbáké-kíráátí-yátáákóráá umá kéumatoraae.

30 owé. íbêqa námama yópí wái-qtataaqa aabáyaama yemá káráma irabí yuwánóe. ánibo mirá-káráá-qtátááqá minnâ Áánûqtuma ókon-okomma móqá amáyikaraiye. miráinaq keráwáqá aarawaamá wemá íyaq uyátá-maqma unáákáqtôma umátikaniyo? netuq-túyánámmá maami-qtátááqtábá kéitawanama keráwáqtí itáíq-itaiq umá yabi-í-yátáákómá pááqyamma wáiye.

31 miráinaq keráwáqá netuq-túyánámmá íma itéra ‘nóin-aawaraq nánúnataabiyo? nóin-nonaq nánúnataabiyo? ítero.

32 ímiye. máqtemma mi-qtátááqá Áánûqtun áama íma ítáa-kayukama mirá-qtátáákóní anaaé kéwaraae. miráimanibo ke-qtibomá Áánûqtuma wení márûpaq máena keráwáqá nói-qtataaqtababi ommá Áánûqtuma káonaiye.

33 miráimanibo keráwáqá túyánámmá ítama arútátuweraq Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma máqte-qtataaqtaba uyátá-maqma

tikaíno. ánibo keráwáqá wemá tiníq kéiyanama anaaékaqa maamin-óq-yátááqá keráwáqá timíniye.
34 miráinaq keráwáqá aabáyaayabama íma túyánámmá ítáaro. aabáyaa-kanaagoma wenamáárîq mi-kánááyábá taíbaq-ummaama wániye. móra-mora-kanaagoni ummaamá wé paá mi-kánáágónáé.” téna Îtuma tiráiye.

7

móra-nakomma aamá ítama yainaí-nákóráá umá aamá ítama yainaí-ááímmá

1 Îtuma óq-aimma timá yímikaiye: “keráwáqá yainaí-wáyúkáráá umá káqo-kayukama íma mamá yawááq-umayikaaro. anónnáma keráwáqá mamá yawááq-umatikanoe.
2 ánibo keráwáqá káqo-kayukama ítama yainaíyatama móraiq umá keráwáqá ítama yainaíyaniq umá keráwáqá ítama yainánoe.
3 nôraq itaráq keráwáqtí aanábógómá pááqyamma otaa-qtátáárîq kéowaqa keráwáqá anómma uyátá-maqma otaa-qtátáárîq kéoo? aanábógóní pááqyan-otaa-qtataaqa yaagetáraa umá wenaúrapi wáímanibo keráwáqtí anón-otaa-qtataaqa mútûq-yaraa umá túrakaq yawááq uráiye.
4 miráitaq keráwáqá tigaemá íyaq kéitaraq aanábógóqtábá maará kétimameo? ‘aanábô, enaúrapi tái-yataaq wáimma matuwánáae.’ téra kéteo?
5 kaayaq-tóyáúkáráq-wáyúkááo, áqnáabaq kenamáárîq túrapimma anó-qtataaqa wáimma paábaq matuwéro. anaaékaqa aanábógóní aúrapi wái-qtataaqa kanaaráq aónama aruté matuwaao.
6 keráwáqá móra íráqômma aokaq-yátááqá áwáábiqa kéta iyákáá-kayukama íma yíméro. ánibo keráwáqá Áánûqtuni áama íráqô-pateturaa umá mamá pógomma íma yíméro. mi-pátétúmá pógoma yítauqnapo yamá mapátuweta waéqma túpuinoe.

akoqnáá umá nunamummá tí-náqá

7 móra-nakoma akáinana mayánénama ítama aónaino. akáinana aónanenama abáá íno. oqtamá íyakaiyaba akáinanama oqtaráq paké-pake tíno.
8 miráinata máqte-kayukama Áánûqtukaq nunamupí ítama aónétama yemá wekáké mayánoe. máqte-kayukama móra-yataaqtaba Áánûqtumma abáá kéetama wemmá paá aónanoe. ánibo máqte-kayukama nunamupí téta Áánûqtunopaq ónátae tíyanama wemá yemmá iyuwáinata uyáberanoe.
9 keráwápíké móra-nakoni áanikoma aboáqtábá téna ‘yammá timiyo’ tínanama aboámá óqtamma mayamíníyô? ímiye.

10 ánibo iyápógoma aboáqtábá ‘noyááqa timiyo’ tínanama
aboámá tái-iraakabayaamma amíníyô? minnágaraq ímiye.
11 miráitaq keráwáqá tái-wayukama kanaaráq kéitaamanibo
keráwáqtí iyápógoma íráqô-qtataaqa yimíyábá kéitaae. uyátá-
maqma móraiq umá keqtibomá Áánûqtuma wení márûpaq
máin-nakoma wení iyápó-annama wekáq ítama aónaayuma íráqô-
qtataaqa yimíyábá kéitaiye.
12 waayúkama nôrabi umátikaigaae tina-yátáárîq
kéumakaiyaama miráuma yekáráq móraiq umáyikaao.
maaminnáma mákama Mótetini ámáan-aikaraq Áánûqtuni
amuné-wáyúkágáráq tiráa-waigoni máqten-aaine.

matúq-matuq umá mái-auwarain-amma

13 keráwáqá pááqyan-amma wáráaro. aíta-marupaq uráin-aama
anónapoana oyaaq uráitata netuqyaa-káyúkámá aarawaamá
min-ámmá kéwaraabo min-ámmá íwáráaro.
14 káqon-amma matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayaí-
márúpáq uráin-akoma pááqyamma wáipoata yaímma arekáq-
wayukama min-ámmá kammáa kaéta kéwaraae.

ketáámá kaaqaari-ámúné-wáyúkátí yáaqa ikaténátaae.

15 kaaqaari-ámúné-wáyúkáyábámá atéráaro. yemá
yirunóbáqá abááq-íyákáá umá máapoata tipi-típigoni
aúwaratima atáá-umaeta aúpáq-yááíkáráq keráwáqtôpaq kéye.
16 keráwáqá nôrabi iya-qtataaqa mikáq yeqtí yáaimma
aónanoe. áwáábiq-annagoma íráqôn-aramma íkéiyaiye.
17 móraiq umá íráqô-tagoma íráqôn-aramma kéiyaiye. ánibo tái-
yagoma tái-aramma kéiyaiye.
18 íráqô-tagoma tái-aramma kanaaráq íma iyániye. ánibo tái-
yagoma íráqôn-aramma kanaaráq íma iyániye. waayúkagaraq
móraiq urááe.
19 máqte-tagoma íráqôn-aramma íma iyaí-tagomma minnâ
ayááma irabí kéiyaabotuwaae.
20 miráinaq keráwáqá aónaaro. kaaqaari-ámúné-wáyúkábíké
keráwáqá áraimma yeqtí tái-yaaimma yimónainoe. tái-wayukama
yirunóbáké íráqôn-aramma kanaaráq íma iyániye.
21 máqte-kayukama ‘uyátárai-nako, uyátárai-nako,’ mirá
kétepoaq Áánûqtuma yabíkái-marupaqa íuyaberanoe. ímiye. paá
náayubi ketibomá Áánûqtuma wení márûpaq máin-nakoni
anaaé warétama kanaaráq Áánûqtuma yabíkái-marupaqa
uyáberanoe.
22 mikáq anó-kanaamo pááq ínna-kanaaraqa aarawaamá
maará téta timá-timinoe. ‘uyátárai-nako, uyátárai-nako,
enáwîkaqtaa ketáámá amuné kúme uréire éwaunataae.
enáwîkaketaa ketáámá tái-aagomma waayúka yúbikema mamá

paábaq yuwéwaunataae. ánibo enáwîkaketa ketáá netuqyaan-
áwáámeq-yátáárîqa uráunataae.' téta mirá tíyaqa
23 ánibo mi táoqa kemá yemmá abarokáq maará-tima-
yimenune. 'kemá keráwáqtí túrakaqa íaonewaunamiye. keráwáqá
táí-wayukaao, paábataa kóoro' tenúne." téna Îtuma tiráiye.

naammá í-ááíkárátáé.

24 waéqma itaí-áímmá Îtuma tiráiye: "kanaaráq móra-nakoma
maamin-áímmá iténa waraína-nakoma wemá miráuma áá-ítéwainapoana wení naammá óqtan-amuraaq kéumaraiye.
25 ánibo aaqá yuréna nommá aúgítana anón-uwaama yoréna
mirái-qtataakoma min-námmá awétáraiye. miráimanibo min-
námmá íma kuturáiye. min-námmá óqtakaq wáitanaboana
yáqtoqma akoqnáá uráiye.
26 miráimanibo móra-nakoma ketáama kéitenamanibo ímo
warénama minnâ wemá miráuma áíbôqnaaboq inápóana wemá
wení naammá kegéba-amuraaq naammá kéiye.
27 ánibo aaqá yitana nommá augéna uwááma anómma
yokáiye. ánibo mirái-qtataakoma min-námmá awétátuwaitana
min-námmá kuturáiye. 'pau' titana anómma mútûq
yawítíguraiye." téna
28 Îtuma maamin-áímmá timá ánatatuwaitata máqte-kayukama
Îtun-aayaba iyánáaq éta yáaqa ôriq umá karáiye.
29 miráimanibo aamá yirááti-wayukaraa umá íma timá
yímikaibo Îtuma akoqnááma náápaamma matokái-nakoraa umá
aamá kétima-yimena yiráátiraiye.

8

mórama kárú-naqa Îtuma mamá érákaraiye.

1 Îtuma anubakémmá yuwéna kúmítata netuqyaammá
aarawaamá ókaraq anaaé waqmé kukááe.
2 mikáqá móra-naqa kárúyamma ákái-nakoma amakaq iréna
araayutaúmmá ayéna tiráiye: "uyátáráana-nako, kanaaráq
emmá akáinaama emá kemmá mamá éqtikanone." titana
3 Îtuma ayáámma árûqmarena tiráiye: "kemmá kétikaitaq
miráona kéune. emmá érákaino." titana mi-kárú-kárígómá ê
mikáq ánataguraiye.
4 ánibo Îtuma mi-kárú-náqá timá ámikaiye: "emá atéqma
arutaao. móra-nakomma timámenabo ímiye. emá uré enaúma
anó-monoq-wayukama mó-yiraate naayóbáqá Mótetima tiráiniq
umá Áánûqtukaq amí-yátááqá mó-amiyo. miráinata waayúkama
aónéta ení karímá mikáq ánatagiye téta tero." téna Îtuma timá
ámikaiye.

ááiq-i-wayukati kawáá-nákóni mayaí-náqá Îtuma mamá érákáraiye.

5 Îtuma Kápérana-marupaq uyábéráitana anón ááiq-i-naqa
Arómani-marupake Îtunopaq iréna inaa téna timá ámikaiye:
6 “ummaataráána-nako, ketí mayaí-náqá karímá mayéna
naaúpaq waguréna máiye. ayáátákoma pukitana áíqa ôriq umá
kéiye.” titana
7 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “wemmá kemá ko mamá
érakanune.” téna tiráiye.
8 miráitana ááiq-i-kawaa-nakoma yauwéqma timá ámikaiye:
“ummaataráána-nako, kemá íráqôn-naqa íma máupo emá
kanaaráq ketí naaúpaqa íma uyáberaao. emá paá aamá tinana
ketí mayaí-náqá atóbáíno.
9 kegáráqá ketí anó-naapaamma wáiye. kemá mórama tiyááka
ááiq-i-wayukati kawáá-náqá máune. miráitaq kegáráqá anó-
kayukati yiménáápáqá máunata yemá yabítíkaraae. ketí
timénáápáq máa-kayukama kemá timá-yimeq móra-naqtaba
‘emá waao’ túnanama wemá kanaaráq kéwiye. ánibo kemá
káqo-waqtaba téq ‘emá maabáq iyo’ túnanama wemá kanaaráq
kéiye. miráitaq kemá ketí mayaí-nákóqtábá ‘maa-máyáímá
mayaao’ túnanama wemá paá kémayaiye.” téna titana
10 Îtuma min-áímmá ítátuwena iyánáaq uráiye. ánibo wení
anaaé wárá a-kayukama maará téna Îtuma timá yímikaiye:
“keráwáqá áraimma kétima-timune. mórama Aánûqtuni
waayúkabike Ítíráaeobake-naqa maan-nákómá maaráuma
arummá tímínikaa-naqa íaonaraune.
11 ánibo kemá keráwáqá kétima-timune. netuqyaa-káyúkámá
aabaú utaipáké íyata yaímma aabaú kupéráipake íyata uréta
Áabaraagaraq Ááítekigaraq Yáakobogaraq mórabi yagaroqtamá
Áánûqtu yabíkái-marupaq máeta aáwaqa nánóe.
12 miráimanibo Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuma wemá yabíkái-
marupaqa yeqtí yítaubikoma máamanibo yaímma Ítíráaeo-
wayukama marabí máa-yuma yemá máápaq anó-kumayuqnobaq
máeta ibiqá yaréta yíwáyaamma akégúnanoe.” téna Îtuma tiráiye.
13 ánibo Îtuma ááiq-kawaa-naqa timá ámikaiye: “emá íbêqa
kóaao. emá arummá timénaboana mirá ónaiq umá mi-qtátááqá
pááq íniye.” téna Îtuma tiráiye. ánibo ê mi-kágáámá mi-kárí-náqá
wení karígómá ayúwáitana atóbaraiye.

Pítaamma ánáakomma anóamma Îtuma mamá atóbamakaraiye.

14 mikáké Îtuma Pitaani naaúpaq uyábékena aónaimma
Pítaamma ánáakomma anóamma kokoqyámma ákáitana atípáaraq
waguré máitana Îtuma aónaraiye.

15 ánibo Îtuma ayáákaq yáqtóráitana kokoqyámma érákáraiye.
ánibo min-íníkómá itó-urena Îtuni aáwaqa mamá yokaa
umákaraiye.

netuqyaa-kárí-wáyúkámá Îtuma mamá atóbamayikaraiye.

16 énaikaq taíbaq-wayukama táí-aagoma mái-kayukama
yiwíqmeta Îtunopaq irááe. ánibo Îtuma paá aamá kétitana
mi-káyúkábíkémmá waátá aágoma iyuwéna kóuraiye. ánibo
Îtuma máqte-kari-wayukama mamá atóbamayikaraiye.

17 miráitana móra-aimma naayóbáqá Áánûqtuma móra
amuné-náqá Áítáíyaan óyaukaq pááq íniye tiráimma minnâ
pááq kéitana min-áíkómá maará-tiraiye: "wemá wenamáárîq
ketáái karímá mamá paábaq kéyuwena ókon-okomma ketáái
tiyáátáma íkui-yataaqa matukáiye." téna agamatán-áúbágó
tiráiye.

Îtun anaaé waráné i-náqá

18 netuqyaa-káyúkáma Îtuma ikúyakaraawana yimónawaaena
wení iyápó-annama timá yímikaiye: "nokaayúkómmá mer-
anábápáq méwíyataao."

19 titana mórama ámáan-aimma yirááti-nakoma iréna Îtumma
timá ámikaiye: "yirááti-nako, emá náakarabi wíné inabáqá
kegáráq waqmé ónúne." téna tiráiye.

20 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: "abááq-íyákáwákómá
yeqtí ánáamma maínarunobaq wáitana numaráwákóní ánáamma
wáimanibo Waayúkagoni Áráaqa kemá Îtuma kemá wagéqa
tiqnómmá maqmá arage ónúna-namma íma wáiye." téna Îtuma
timá ámikaiye. miráitana Îtuni anaaé waráina-waigoma wení
naammá móraiq umá wániyo?

21 ánibo káqomma móra iyápó-annabike-nako Îtumma timá
ámikaiye: "ummaataráána-nako, kemá kanaaráq awé uráanana
ketibomá puínaq mó-uqtamakatuwerabiyo?" mirá titana

22 Îtuma timá ámikaiye: "ibáqyuwaao. yemá pukáá-kayukama
yenamáárîq matúq-matuq umá mái-auwaraiqtaba pukáiya-
kayukama mamá arááq-yuma kanaaráq uqtamáyikanoe. emá
paá ketinaaé ya waraao." téna tiráiye.

Îtuma anón-uwaagoqtaba titana áráwáá uráiye.

23 mikáké Îtuma únópí-káárébí úítata wení iyápó-annama
anaaé wakááe.

24 anómma únóníyámá mi-nókááyúpímmá kémetena
únóníyágómá únópí-káárémá yawááq inena uráiye.
miráimanibo Îtuma paá waguréna máqe-uraiye.

25 ánibo yemá Îtumma ko awáútureta tirááe: “uyátárai-nako,
emá keqtáá tíwáqnaa uwo. ketáámá yubékonataa kéune.” téta
tewana
26 Îtuma timá yímikaiye: “nôraq itaráq ikatîqa kéoo? keráwáqtí
itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqá pááqyamiye.” timátuwena
Îtuma itó-urena uwáágokaraq nokókáráq yiwáágúraiye. ánibo
uwáágoma mó-áráwáá itana nokómá ókaraq íma noniyamá
metaráiye.
27 minnáyabi iyápó-annama netuq-yúyánámmá kéiteta tirááe:
“maaminnáma nóikaa-nare ténaq máitanawaq uwáágogaraq
nokógáráqá wenáama kéwaraayo?” téta tirááe.

kaayaq-nákábíké Îtuma táí-aama matukáiye.

28 Îtuma yetê nokaayúkómmá meranábápáq Káátarini-
wayukati marabáq atamá uráiye. ánibo kaayaq-nákámá táí-
aagoma yenákábí mái-nakorata Îtumma ya aónaraaye. yenákámá
pukáa-kayukati mararaapáqá máátíq-máatipaq máqeta irááye.
yenákámá anómma abááqá amáguraayataboata waayúkama
min-ákáqá íma uréire urááe.
29 ánibo min-nákórátámá anókaq ááyama wááqa kéyeta
tirááye: “Áánûqtuni áaniko, emá kekárátámá nôraq umátikaneq
kéono? kanaamá íma pááq-uraitaa keqtáámá tíqa í-yátááqá
má-timinetaa kéono?” téta tirááye.
30 mórama pó-annama nékaq máeta aúmá narááe.
31 ánibo táí-aagoma Îtukaq inaa téta tirááe: “kanaaráq emá ke-
qtáámô tíkamma waréma emá kanaaráq timátíkénataa ketáámá
mera-pó-ánnátí yirunóbátáá kobéráano.” téta tirááe.
32 ánibo wemá mi-táí-áágómmá timá yímikaiye: “keráwáqá
kóoro.” téna Îtuma titata yemá mi-kááyáq-nákámá iyuwéta
pó-annati yirunóbáq uyábékaae. mi-pó-ánnámá máqtepaq
péqmareta mórama áítabaq metamá kukááe. ánibo yemá
nokaayúpítáá metaréta nommá nawíketa máqtepaq pukááe.
33 ánibo pó-kawaa-wayukama péqmareta kóuraae. yemá anó-
marupaq koyaréta yemá máqtemma min-áímmá tébakaq-
wayukama timá yímikaae. miráitata kaayaq-nákábímá táí-
aagoma pááq i kátáama tirááye.
34 ánibo min-ánó-márúpáké-káyúkámá netuqá iréta Îtuqtaba
ya abáá-uraae. yemá Îtumma ya aónatuweta weqtábá mi-
márábákémmá yuwéna káqo-marabaq kóikaae téta inaa tirááe.

9

mórama aí-ayaamma táíq umági-naqa Îtuma mamá érákáraiye.

1 Îtuma únópí-káárébí yetê nokaayúkómmá meran-ábápáq
yauwéqma uréta Îtuni márûpaq koyarááe.

2 mibáq yaímma-wayukama móra-kari-naqa Îtunopaqa
awíqmeta iráama mi-kárí-nákóní ayáátákoma pukuráitana
kúkutaaraq waguráitata yaagumé irááe. ánibo Îtuma mi-
káyúkámá yimónaimma wekáq itáíq-itaiq kéowanaboana Îtuma
mi-kárí-nákómmá timá ámikaiye: “iyápógo, enáyakoma kaayoné
íno. ení kúmiq-yataaqa kemá paábaq kématuwaune.” téna Îtuma
titata
3 yaímma ámáan-aimma yirááti-wayukama yeqtí
yúyánánóbáqá “maan-nákómá Áánûqtumma aamá káwaagiye.”
téta tirááe.
4 miráitana mi-káyúkátí yúyánánóbáqá Îtuma yimónatuwena
wemá tiráiye: “keráwáqá nôraq itaráq keráwáqtí túyánánóbáqá
ítama táíq kéoo?
5 nóin-aikowaq ketí náápaamma yiráátiniyo? ánibo kemá téqa
‘ení kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwaúne’ mirá túnawaq íma
oyaaqá kéi aqá ánibo ‘emá itó-uma uréire uwo’ túnna-waigoma
minnâ íma oyaaqá éna ummaa kéyaiye.
6 Waayúkagoni Áráaqa náápaamma maa-márábímmá
kanaaráq kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwánîqtaba
yiráátenune.” téna tiráiye. miráitana Îtuma ayáátámma puki-
nákómmá timá ámikaiye: “emá itó-ure ení kúkutaama mamé ení
naaópaq kóaao.” téna tiráiye.
7 miráitana mi-kárí-nákómá itó-uma wení naaópaq kóuraiye.
8 ánibo aarawaamá miráimma aónéta ikatîq ôriq
urááe. yeráwáqá aónaraae. Áánûqtuma mirán-ákóqnáámá
ámikaiqtababoana yemá Áánûqtun-awiqa múte yaútaae.

Îtuma Máátiyumma ááyaraiye.

9 Îtuma mibáké kéwena aónaimma móra-naqa táákiti-moneqa
mayaí-náúpáq máqe-uraimma min-nákóní áwîqa Máátiyuma mi-
kátáámá agatái-nare. ánibo Îtuma Máátiyumma timá ámikaiye:
“emá ketinaaé ya waraao.” titana wemá itó-uma Îtun anaaé
wakáiye.
10 anaaékaqa Îtuma naaúpaq máena aáwaqa kénaitata
netuqyaa-káyúkámá táákiti-moneqa máyáa-kayukagaraq
káqomma karere-káyúkágáráq ‘paátataare’ timá yíkáa-
kayukagaraq Îtunopaq irááe. yemá Îtugaraq wení iyápó-annagaraq
umá máeta aáwaqa narááe.
11 yemá Pérati-wayukama miráomma aónawaaeta yemá Îtuni
iyápó-annama maará téta ítama aónaraae: “nôraq itanawáq
keráwáqtí yirááti-nakoma kúmiq-wayukagaraq táákiti-moneqa
máyáa-kayukatema aáwaqa kénaiyo?” téta ítama aónaraae.

12 Îtuma min-áímmá ítátuwena wemá maará téna aúpáq-
áímmá tiráiye: “waayúkama karímá ímo máyáa-kayukama tótaa-
wayukayopaq íma kéoe. ímiye. paá karí-wáyúkámá tótaa-
wayukayopaqa kéoe.
13 keráwáqá uréraq Áánûqtuni watáama agamatá-
kánnáábíkén-áímmá ko ítáaro. ‘naí-wámmá ikáma kekáq
timíyábá kemá íkétikaibo kaayoné-yátááqtábá kemmá
kétikaiye.’ téna agamatá-kánnáágómá kétiye.” téna Îtu
timátuwena tiráiye: “arupú-wáyúkámúne tíya-kayukama
yááyanaaq íkukaune. ímiye. kemá paá kúmiq-wayukayaba
yááyanaa kukáune.” téna Îtuma tiráiye.

aáwaqa awetái-aaimma

14 mi-kánááráqá Yóáanema nommá peraí-nákóní iyápó-
annama Îtunopaq iréta tirááe: “nôraq itataawáq ketáágáráq
Pérati-wayukagaraqa nunamummô ténátaama aáwaqa awetá
kéunatataa ení iyápó-annama nunamummá tí-kánááráqá
aáwaqa íma awetá kéoo?”
15 téta mirá tewana Îtuma timá yímikaiye: “móra-nakoma
aaramá mayáné kéenama omákáqá paá wení aanábó-
wáyúkáté máenama kanaaráq áyakoma táíq íníyô? íma
aokarîq kéiye. anaaékaqa mi aaramô mayáné i-náqá
paábaq matuwaíyanama min-nákómá ókaraq wení aanábó-
wáyúkátêma íma mániye. miráuma aaramá mayánéna i-
nákóráá umá mi-kánáámá ínaqa kemá kónatama íyakoma táíq
ínipoata yemá aáwaqa awetá-inoe.
16 ítáaro. móra-nakoma wení naayó-kúbérái-únámmá
yakákitanama aúge-tabaraaberake maqmá aráátaimma íma
aokarîq kéiye. miráinanama mi-tábáráábégómá keqnáámmá
naayó-kúbérái-únámmá yakáqma anó-kariq umáginiye.
17 keqnáámmá ítáaro. móra-nakoma naayó-mémégóní
aúwarati-unapima wááéni-nomma aúgema íma áítewae kéiye.
miráitata yemá aúge-kaaeni-nomma naayó-mémé-áúwárátíbí
áíqtowanama íma aokarîq kéiye. miráitana méme aúwaratigoma
yarákínana wááéni-nomma marabí aqtíma kugúbaginiye.
miráimanibo áá ítaraa-kayukama aúge-memegoni aúwaratibi
wááéni-nomma aqtímaraawana mákama íráqônîq umá paá
kéwaiye.” téna Îtuma tiráiye. aúge-qtataakoma waéqma naayón-
ááímmá íauraniye.

móra-inikoma Îtuni wáqtôraq yáqtokaiye.

18 téna Îtuma maamin-áímmá kétima-yimikaq mórama anó-
kawaa-naqa Îtun-amakaq iréna araayutaúmmá ayéna timá
ámikaiye: “ketiyáámûmma paá íbêq pukuráiye. ánibo emá

kanaaráq iré ayáámma aneq mó márénana atóbama yauwéqma paá maíno.” téna anó-kawaa-nako tiráiye.

19 ánibo Îtuma itó-uma mi-káwáá-nákóní anaaé waqmé
kéwitata wení iyápó-annama móraiq umá wakááe.

20 uréire kéowana móra-inimma mikáqá máqe-uraimma
máqte-tupaama inaautámma ákáitana inaaupaqá tiyááka
umá kaayaq-kárítímáátímá máqe-uraiye. min-íníkómá Îtuni
anaaépaq amakaq iréna Îtuni wáqtôgoni aqtóráq ayáámma
yama yáqtokaiye.

21 min-íníkómá wenamáárîq wení aúyánánóbáqá maará-
tiraiye: “Îtuni wáqtôraq tiyáámo ánékuyonanama túnobaq
kanaaráq umátikaniye.” téna ánékukaiye.

22 Îtuma waéqma wemmá aónatuwena tiráiye: “ketiyáámuko,
enáyakoma kaayoné íno. ení itáíq-itaiq umá yabi-í-yátáákómá
emmá miráuma mamá érákáraiye. mi táoqa min-íníkóní karímá
ánataguraiye.

23 Îtuma mi-káwáá-nákóní naaúpaq iréna waayúkama ibiq-
ímá kéteta aamá anón-aimma kétewana yimónaraiye.

24 ánibo Îtuma tiráiye: “keráwáqá maí abátíkáaro. pááqyan-
inaaruma íma pukáiye. wemá paá aúmá waguráiye.” téna Îtuma
mirá-tiraimma áraimma pukuráitataboata mi-káyúkáma wíráa
umákaraae.

25 ánibo yemá aarawaamá waqmá paábaq yúwáawana
Îtuma mi-náúpáq uténa pukáin-inaarugoni ayáákaq yáqtorena
ayáátóráitana itó-uraiye.

26 mi kátáagoma min-áúkápáq máqte-marabaq wéyáwé uráiye.

Îtuma kaayaqá yúgaroq-nakaraq aamá íti-nakaraq mamá atóbamayikaraiye.

27 Îtuma mi-márúqá yuwéna kóuraiye. ánibo kaayaqá
yúramma karoparái-nakorata Îtun anaaé waqmé kéweta anókaq
ááyama tirááye: “áe, naayóbáqá ketáái kínima Tébitin-annabike-
nako, emá kekárátá arummá umátikaao.”

28 téyana Îtuma naaúpaq uyábéráitata yúrammo karopági-
nakama wenôpaq utááye. Îtuma min-nákámá timá yímikaiye:
“kenákámá itáíq-itaiq kéoyaqtaba kemá kenákámá kanaaráq
mamá atóbatikanuno?” téna ítáitata yenákámá Îtumma
yauwéqma timá ámikaaye: “owé. uyátáráana-nako.” téta tirááye.

29 ánibo Îtuma min-nákátí yúrapi ayáámma kánekuyena tiráiye:
“kenákámá itáíq-itaiq óya-qtataaqtaba kemá kanaaráq miráona-
yataakoma pááq íno.” téna Îtuma timá yímikaiye.

30 ánibo yenákátí yúrakoma tágaraiye. Îtuma akoqnáá-aimma timá-yimena min-nákáyábá tiráiye: “atéráakao. móra-nakoma maaminá yabama itaínabotekao.” téna tiráiye.
31 ááqibo min-nákámá máápaq yaúbareta máqtemma min-áúkápáq-márábáqá Îtuni watáama timáeta uréire urááye.
32 yenákámá kóiye kéeta yaímma-wayukama móra-naqa tái-aagoma wepí máinapoana aamá ítitata wemmá yemá awíqmeta yewana Îtunopaq iráiye.
33 ánibo Îtuma tái-aagomma matúwáitana min-nákómá aamá áaimma átáma tiráiye. minnáyaba aarawaamá iyánáaq uréta netuq-yúyánámmá kéiteta tirááe: “naayóbáqá maakáqá Ítíráaeobaqa maamirá-qtátááqá íma pááq uráine.” téta tirááe.
34 miráimanibo yaímma Pérati-wayukama maará-tiraae: “wemá tái-aagoni kawáá-nákómá wemmá akoqnááma ámikaitana wemá tái-aagomma kanaaráq kématuwaiye.” téta tirááe.

aarawaayábá Îtuma arummá kéumayikaiye.

35 Îtuma anó-marupakaraq pááqya-marupakaraq uréire kéena wemá monoq-náúpáqá kéyiraatena Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba átê-wataama kétima-yimena máqte-karimo máyáa-kayukama mamá atóbamayikaraiye.
36 wemá aónaimma netuqyaammá aarawaamá yimónatuwena arummá umáyíkaraiye. miráuma taíbaq-yuyanamma itéta ‘náawaq tíwáqnaa íníyô? náakaraq ónúnataabiyo?’ téta miráuma tipi-típigoma yeqtí kawáá-náqá íma máitata oníkáá urááe.
37 miráitana Îtuma wení iyápó-annama aúpáq-áímmá timá yímikaiye: “netuqyaammá aáwaqa yópímmá wáimanibo mamá áíkuyaba íma netuqyaammá mayaí-wáyúkámá mááe.
38 miráinaq keráwáqá Áánûqtukaq nunamummá kétiyana wemá yókóní aboámá yaímma mayaí-wáyúkáma timáyikainata wení waayúkama ko mamá áíkuyoro.” téna Îtuma timá yímikaiye.

10

tiyááka umá títaupake kaayaqá iyápó-annati yíwîqa

1 Îtuma tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánná-wáyúkámá yááyamaena iréna yemmá akoqnááma yiména tái-aagoma kématuweta máqte-karima mamá paá kéeta yúgoni ummaa-yátááqá mamá paá ígáae téna yímikaiye.
2 tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnátí yíwîqa maará-uraiye. áqnáabaq-nakoni áwîqa Tááímonie káqon-awiqa Pítaae. ánibo

ábâkoma Áánarue. ánibo Yêmitima Yéberimma áanikoboana ábâkoma Yóáane.
3 ánibo Píripima Paatááromiyue. ánibo Tómáátie. Máátiyuma mi-kátáámá agatái-nare. wemá táákiti-moneqa mayaí-náré. ánibo Yêmitima Áápiatimma áanikoe. ánibo Tááqtiatie.
4 ánibo móra-Taaimonima ítápéniti (indipendens) karuwaaq-náré. ánibo Yúqtaati Itikááriotie. wemá Îtumma awîqma namuro-wáyúkátí iyáápi makái-nare.

Îtuma tiyááka umá kaayaq-wáyúkámá awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukama mayaímá yímikaiye.

5 Îtuma tiyááka umá kaayaq-wáyúkámá timáyíkáitata kówana yímáamma yiména maará-tiraiye. “keráwáqá Yéqtaaeo-apaq káqon-anna-wayukabaqa íoro. Táméria-marupaqa ókaraq íma uyáberanomanibo
6 keráwáqá Ítíráaeo-tipi-tipi-annama máápaq oro. yemá Áánûqtuqtaba yeráwáqtí aammá yukááe.
7 keráwáqá uréraq aamá maará téraq mó tero: “Áánûqtuma yabíkái-kanaama waaqókáq kéiye.
8 miráinaraq keráwáqá karí-wáyúkámá mamá kátobamayikera pukáiya-kayukama mamá itómayikera kárú-wayukama mamá kátobamayikera tái-aagomma mamá paábaq kéyuwera oro. keráwáqá móra-yataaqa ketôpake mayaíyama minnâ keráwáqá paá yímero. miráinaraq keráwáqá maami-qtátááqá yemmá yiméraq keráwáqá íma meyámmá máyáaro.
9 keráwáqtí unáápímmá móneqa íma áítumaera uréire oro.
10 mónekaraq anó-moneq-awiqa yáíya-qtataakaraq ariroq-únápí áíti-unamma íma mamé uréire éra kaayaq-tíyótáámá íma kúberera títauq-anaamma íma kúberera yáumma amé uréire í-yátámá íma matóráaro. ímiye. mayaímá mayaína-nakomma kanaaráq wení aáwaqa áméro.
11 móra anó-maruparabi pááqya-marupaq uyábereqa kanaaráq keráwáqá aónaiyana mi-márúkákémmá móra-nakoma arupú éna wení naaúpaqa máqeraq mi-márúqá yuwé kóine kéeqa ayuwé yero.
12 ánibo keráwáqá móra-naupaqa uyábereqa mi-náúpáq-wáyúkámá miráo-maarao-aimma téraq ‘kaayoné-yátááqá keráwáqtôpaq waíno’ timá yíkáaro.
13 ánibo mi-náúpáq-wáyúkámá keráwáqtábá yetê máigaae téta tíyaqa keráwáqtí kaayoné-yátáákómá yeqtôpaq wínîmanibo yemá keráwáqtábá máigaae téta íma tíyaqa keráwáqtí kaayoné-yátáákómá yuwéqma keráwáqtôpaq íno.
14 móra-nakoma keráwáqa tiwíqmena ímo wéna keráwáqtí táama íma itaínaqa ánibo keráwáqá mi-márúrábi min-námmá ibáqyuwera keráwáqtí tibíkáké káítôma popoq umátuwe kóoro.

15 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. aarawaamá
ítama Áánûqtuni yainaí-kánááráqá Komóraa-marukake táí-
wayukagaraq Tótôma-marukake táí-wayukati anónnáma táí-
meyamma wáipoata miráumaraa mi-márúkáq-wáyúkámá yeqtí
táí-meyamma pááq íniye.

ókon-okomma ummaa-yátááqá pááq íniye.

16 ítáaro. kemá keráwáqá miráuma tipi-típi áráakaa umá
taáqa íwái-kama áwáábiq-iyakaa-kayukati aúkáapi timátikaunaq
kéoe. miráinaraq keráwáqá miráuma iraakabayaakóráá
umá yáakarera atéqma wiqmé kéweraq móra-yataariq ínéqa
túyánámmá ítama arútátuwero. mimórá táoqa keráwáqá móra-
numama máagoraa umá kaayoné umá máero.

17 keráwáqá waayúkayabama atéqma arútáaro. yemá yeqtí
káánítôre-wayukaraq aamá ítama yainéta ánnáma timéta
keráwáqá yeqtí monoq-náúpáqá tebûqa timéta ínóe.

18 ketíwîqa márúte yuwánéra kéowaa téta keráwáqá tiwíqmeta
kínima anó-kamaani-wayukati yúrakaq wínóe. miráinaq
keráwáqá aamá kétima-yimeqa Yéqtaaeo-wayukagaraq Îtíráaeo-
annabike-kayukagaraq Áánûqtuni átê-wataama timá-yiminoe.

19 yemá keráwáqá tiwíqma aamá ítama yainaíyaqa keráwáqá
ikatîq íéraq 'ketáámá nóine ténúnô? ketáámá nóin-ainaq
yauwéqma timá-yimenunataabiyo' ítero. kíq-taoqa aamó tínón-
aimma timínímma

20 kenamáa keráwáqá aamá ítinoe. ímiye. keqtibomá
Áánûqtuni Aágoma keráwáqtí tóyaukaq aamá tíniye.

21 mi-kánááráqá móra-nakoma ábâkomma awíqmena yaímma-
wayukati iyáápi mó-marainata ikámma puínóe. ánibo aboámá
áanikomma móraiq umá waayúkati iyáápi mó-marainata ikámma
puínóe. ánibo iyápóma yinóboyuma komarummá íyataboata
namuro-wáyúkámá yíkamma puínóe.

22 keqtábábóata yaímma-wayukama keráwáqá ítama táíq
umátikanoe. minnâ móra-nakoma akoqnáá umá máqena aqtó-
kánááráqó wénama min-nákómmá Áánûqtuma yauwéqma
awiraínana wemá Áánûqtuna mániye.

23 ánibo yemá keráwáqá móra-marukaq táí-aaimma tarôq
umátikaiyaqa kanaaráq mikákémá péqmarera káqo-marukaq
oro. kemá áraimma kétima-timune. keráwáqá máqtemma
Ítíráaeo-marupaqa íma mayaímá mamá ánataraiyaqtaba
Waayúkagoni Áráaqa kemá kumónúne.

24 tugaru-íyápógómá wení arááti-naqa íma kéuyataitana
paá-mayaima máyáa-kayukama yeqtí kawáá-wáyúkámá íma
kéuyataae.

25 mórama tugaru-íyápógómá wení arááti-naqa maínama
minnâ kanaa íniye. ánibo paá-mayai-nakoma wení kawáá-náqá

uyátá-maqma anómma maínama minnágaraqa kanaa íniye.
kemá keráwáqtí kawáá-náqá kemmá táíq kéumatikaapoata
keráwáqá anómma táíq umátikanoe. ketíwîqa Píétebue téta
tíwîqa yaráamanibo kemmá táí-tiwiqa kéyetama keráwáqá
náayuwabi ketí iyápó-annati tíwîqa uyátá-maqma anómma táí-
tiwiqa yánoe.

waayúkama Áánûqtuqtaba ikatîqa oro.

26 miráinaq waayúkayaba keráwáqá íma ikatîqa oro. máqte-
qtataaqa aúpáq wái-qtataakoma anaaékaqa abarokáq íniye.
máqte-qtataaqa ánáákuma wáina-yataaqanibo anaaékaqa
waayúkama aónainoe.
27 kemá Îtuma aamá kumayuqnóbáqô timá-timunama minnâ
wágááma timá yíméro. ánibo aamá yaákareq táápikemo ítáama
minnâ keráwáqá netuqyaa-káyúkátí yúrakaq itó-urera aamá
timá yíméro.
28 waayúkama keráwáqtí túma tíkamma uqtánô-kayukayaba
íma ikatíqa oro. keráwáqtí tirun-íyápómá íma tíkamma
uqtánóe. ímiye. Áánûqtuqtaba ikátéro. keráwáqtí túgaraq tirun-
íyápógáráq mákama kanaaráq Tááqtaani márûqa aítanobaq
Áánûqtu kanaaráq tíkama aúyotuwaniqtaba Áánûqtuqtaba
ikátéro.
29 keráwáqá kaayaq-númámá tarukíqa móneqa kímora-
toeyaarake kanaaráq meyánîq ínoe. ánibo keqtibomá
Áánûqtuma íakainanama kanaaráq móra miráuma pááqya-
numama marabímmá íkuminiye.
30 ánibo keráwáré keráwáqtí tiqnótáuma máqtepaq
Áánûqtuma yoráútukaiye.
31 miráinaq keráwáqá íma ikatíq oro. netuqá pááqya-
numagoni meyámmá uyátáraapoana keráwáqá Áánûqtuma
yabíqtíkáraiye.

Îtuni áwîqa yaí-ááímmá

32 móra-nakoma náawabi abarokáq timá tágena wemá kennaé
ténа máqte-kayukati yúrakaq tínna-nakomma ketêgaraq ketibomá
Áánûqtun aúrakaq wení márûpaq wemmá móraiq umákanune.
33 ánibo móra-nakoma kemmá máqte-kayukati yúrakaq
anaaémma umátikai-naqa kegáráq wemmá ketibon aúrakaq
wení márûpaq tinaaémma umákanune.

Îtuma mamá yainaí-tókórú-yákáráq kukáiye.

34 maa-márábí kaayoné-yátááqá mamá maa-márábí-
káyúkáyábá íma mamé kukáune. mirá túyánámmá íma ítáaro.
kemá paá waayúkama yainaí-tókórú-yámmá ketáama íwáráa-
kayukagaraq ketáama wárá-kayukagaraq aúkáapike mamá
yainanááq mamé kukáune.

35 ááiqa áanikokaraq yeqtibogáráq íyata ánibo ayáámukokaraq
yinóakaraq íyata ánibo anáábukokaraq aítaakogaraq í-ááímmá
átaraune.
36 waagóní we-áánínábóbí anómma uyátá-maqma
namuromá aúqma mánoe.
37 ánibo móra-nakoma anóayaa aboáyábá arummá uyátá-
maqma yiménama wemá kennámá auráíyábá íma umaataráiye.
móraiq umá móra-nakoma áanikoyaa ayáámukoyaba arummá
uyátá-maqma yiménama wemá kennámá auráíyábá íma
umaataráiye.
38 ánibo móra-nakoma wení kaapaq-yámá íma maména keti-
naaé íma waréna puínéna yokaa íenama wemmá kennámá
auráíyábá íma umaataráiye.
39 móra-nakoma maamin-áúwáráímmá yáqtoqma
akoqnáá énama wení matúq-matuq umá mái-auwaraimma
aúyorainimanibo móra-nakoma keqtábá puyénama wemá
matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayániye.

móra-nakoma íráqô-meyamma kémayaiye.

40 móra-nakoma náawabi keráwáqá mamá íráqôniq
umátikenama wemá kekáráq mamá íráqôniq kéumatikaiye.
ánibo móra-nakoma náawabi kekáráq mamá íráqôniq umátíkái-
nakoma wemmá Ááníûqtuma timátíkarai-naqa mamá íráqôniq
kéumakaiye.
41 máqtemma náayuwabi Ááníûqtuma timáyíkarai-kayukama
mamá íráqôniq kéumaketama Ááníûqtuma timákaraiqtaba mirá
kéumakaapoata yemá timákarai-nakoni íráqô-meyamma yáíkaaq
umá mayánóe. ánibo náayuwabi aónáíyamma mórama arupú-
naqa ínata yeqtí yúyánánóbáqá téta ‘arupú-naqa áwáqnaa
ónáátae téta min-náqá awíqmeta yeqtí naaú wétama yemá
miráuma arupú-nakoni íráqô-meyamma yáíkaaq umá mayánóe.
42 taákaq máráaro. móra-nakoma náawabi paá-nakomma
ketinaaé wárá a-kayukabike áwáqnaa ónáae téna paá yaugiq-
nómmá aqtíma wemmá aménama kemá áraimma keráwáqá
kétima-timune. anaaékaqa min-nákóní íráqô-meyamma áraimma
mayániye.” téna Îtuma wení iyápó-annamma timáyíkaraiye.

11

Yóáanema yaímma iyápó-annama Îtunopaq timáyíkaraiye.

1 Îtuma wení tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnámá mayaímá
mayánón-aimma miráuma timá yímikaiye. aamá timá
ánatatuwaitata yemá mi-márúqá yuwéta min-áúkápáq-
márúpáq uréta Îtuma aarawaamá kéyiraatena aamá timá
yímikaiye.

2 Yóáanema nommá peraí-nákómá ánná-naupaq máena
yauwéqma yiwiraí-nákóní mayaíyábá ítaraiye. miráitana
Yóáanema yaímma wení iyápó-annabike timáyíkáitata Îtunopaq
urááe.
3 ánibo yemá Îtunopaq uréta ítama aónaraae: “emá maamin-
nátábáwáq Yóáanema anaaékaq móra-naqa yíniye tiráinaraq máa
káqo-natabataaq awé ónúnataabiyo?” tewana
4 Îtuma yauwéqma tiráiye: “keráwáqá uréraq Yóáanemma
máqten-aimma itéq máqte-qtataaqa aónaamma mó-timamero.
5 minnâ yúramma koroparái-kayukama yúramma káonaawata
yítauqa táíq urái-kayukama yítauq-uramma yamá uréire
kéoe. ánibo kárúyamma yíkái-kayukama kátobaawata yaáqa
atíragurai-kayukama aamá kéitaae. ánibo pukáa-kayukama
kéitowata áwáyoq-wayukama Áánûqtuni átê-wataama aúgen-
aimma kéitaawata kéoe.
6 ánibo móra-nakoma arummá kétimena keqtábá kaayaq-
áúyánámmá íma itaí-waigoma wemá amuqá maraíno.” téna
Îtuma tiráiye.
7 Yóáaneni iyápó-annama kówana Îtuma Yóáaneqtaba taíbaq
aarawaamá timá yímikaiye: “naayóbáqá waayúka íma máa-
kaqmaapaq keráwáqá urááma nói-qtataaraq ko aónaneraq
uráánabiyo? keráwáqá móra-naqa kaayaq-áúyánákáráq
ókáráákáá uwáágoma yaropamátúwáimma aónaneraq
uráánabiyo? ímiye.
8 keráwáqá nói-qtataaraq aónaineraq uráánabiyo? aqá móra-
nakoma íráqôn-unakaqtoma makáitaraq aónaineraq uráánabiyo?
ímiye. yemá íráqôn-unakaqtomo máráa-kayukama yemá anó-
kini-kayukati naaúpaq kémaae.
9 miráimanibo nôraq itaráq urááô? móra Áánûqtuni amuné-
náráq aónaineraq urááô? owé. kemá keráwáqá kétima-
timune. minnâ amuné-nápóana wemá yaímma Áánûqtuni
káqon-amune-wayukama uyátáraiye.
10 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí Áánûqtuma
áanikomma maará téna timá ámikaiye.
‘ketááyabamo tínîn-naqa timákáanana ení áqnáabariq umá
wíniye.
wemá ení aammá awiyéna yokaa umákaniye.’
téna Yóáaneqtaba agamatá-kánáábí tiráine téna kétiye.
11 kemá áraimma kétima-timune. máqtemma maa-márábí-
káyúkábíké Yóáane uyátá-maqma mú mikáqá anómma
máimanibo Áánûqtuma yabíni-kanaaraqa móra paá-naqa mánin-
nakoma wemá Yóáanemma uyátáraiye.
12 Yóáanema nommá peraí-nákóní kanaaráké áaimma átárena
yéqéna íbêqa Áánûqtuma yabíkáin-aukapaq uyáberanoqtaba

anón-aaiqa kéoe. akoqnáá umá iraráá-káyúkámá Áánûqtuma
yabíkái-qtataaqa yáqtoqma akoqnáá uréta mayánéta kéoe.
13 máqtemma Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq Mótetini ámáan-
aikaraq yemá Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba watáama mamá
pááq umáeta Yóáaneni-kanaaraq irááe.
14 ánibo keráwáqá itánáae téqa kanaaráq ítáaro. Yóáane wemá
Iráíyaraa-naqiye. min-náqá anaaékaq yíniye téta amuné kútaa-
naqiye.
15 keráwáqá taáqa wáinaqa maamin-áímmá ítáaro!
16 nóinnae téraq íbêq-wayukayabama aamá ténúnô? yemá
miráuma pááqya-noiyaporaa umá márûq aúkáapi máeta yemá
káqo-noiyapoma yááyama maará téta kéte.
17 ketáámá keráwáqtábátáá káoyamma kéyunataa keráwáqá
imá íkeyaae. ketáámá yirummá í-ímá kétunataamanibo
keráwáqá ibiqá íma kéyaraae.' óqa tíkái-qtataaqa íma pááq
kéiye.
18 Yóáane iráimma wemá aáwaqa íma néna wáááéni-nomma íma
naráitata yemá weqtábá 'aíbôq-nare' téta tirááe.
19 kemá Waayúkagoni Áráaqa iréq aáwaqa néq nommá néq
únnayabama yemá maará kéte. 'aónaaro. wemá aáwaqa ôriq
umá netuqyaa naínápóana wemá wáááéni-nomma netuqyaa
kénaiye. 'paátataare' timá yíkáayuma táákiti-moneqa máyáa-
kayukagaraq kúmiq-wayukagaraq wemá yeqtí aanábómíye.'
ááqibo anaaékaqa minnáyaba Áánûqtuni itaí-yátáákómá
aónainoe." téna Îtuma tiráiye.

*yaímma-marupaq yirummá íma waérá*a-kayukama *anómma tirunô.*

20 yaímma-marupaqa Îtuma awaaméq-yátáárîqa netuqyaapaq
immá íma yirummá waékáae. miráitana mi-kánáárâqá Îtuma
aamá yiwáágéna
21 maará-tiraiye: "Tiyórátiniq-wayukao, náaraq-tai-yataaraq
keráwápímmá pááq íníyô! Beqtáirapaq-wayukao, náaraq-
tai-yataaraq keráwákáq pááq íníyô! anón-awaameq-yataariqa
kemá keráwáqtí márûkaq únnaiq umá Tááyanabakaraq
Tááíranapakaraq énama kanaaráq naayóbáqá Tááyanabaq-
wayukagaraq Tááíranapaq-wayukagaraq yeqtí kúmiq-yataapike
waeráunatae téta tiráá-tiraapoata yemá unáákáréq on-unapi
yenamáárîq áítumatuweta káín ayáátóbí máeta yáaqa kaitata
yirummá waékáae.
22 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. yirummá
íwaekaapoata anaaékaqa keráwáqtí anónnáma tái-meyakoma
yainaí-kánáárâqá miráuma Tááyanabaq-wayukagaraq
Tááíranapaq-wayukagaraq uyátá-maqma anómma pááq íniye.

23 ánibo keráwáqá Kápéranabaq-wayukao, keráwáqá Áánûqtuni
márûpaqa tiwíqma yaúmeta uwínóe téra kéteo? keráwáqá iramá
káíq-kaiq umá kain írábí kumínóe. minnâ kemá keráwáqtí
márûpaq anón-awaameq-yataariq únnaiq umá Tótômabaq-
marukaqa awaaméq-yátáárîq énama kanaaráq íbêqa Tótômabake
táí-wayukama paá máneta oné.
24 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. anaaékaqa
aarawaamá ítama yainaí-kánááráqá Áánûqtuma wení
paru-yátááqá keráwáqá uyátá-maqma Tótômabaq-wayukama
yimíniye." téna Îtuma tiráiye.

keráwáqá ketôpaq iréra aagaí-yátááqá ya máyáaro.

25 mi-kánááráqá Îtuma maará-tiraiye: "ketiboó, emá
yabíkáana-marupakaraq maa-márágáráq uyátáráana-nakoe.
emá aamá íma ítaraa-kayukama aúyánápí wáin-aaimma aamá
kéyiraatenamanibo ítaraa-kayukayopakemma mamá káuyoraane.
minnáyataba kemá 'tíkáiye' kétune.
26 owé. ketiboó, emá ákáiniq kéone.
27 ketibomá Áánûqtuma máqte-qtataaqa ketiyáápitaa makáiye.
ánibo móra-nakoma min-íyápómá íaonaraiye. aboámá wenamáa
min-íyápómá aónaraiye. ánibo móra-nakoma aboámmá
Áánûqtumma íaonaraiye. kemá wení áanikoma kenamáa
aónaraune. ááqibo wení áanikoma ákáinama yaímma-wayukama
aboání áaimma kéyiraatiye.
28 keráwáqá tíbô kégaitaq ummaa-yátááqá kémayaa-yuma
ketôpaq íyaraq kemá keráwáqá aagaí-yátááqá tíméno.
29 kemá kaayoné kéeq ánibo ketúma íma mamé kéuyune.
miráinaq keráwáqá keráwáqtí ummaamá ketê yaagumá
mayéraq kepíké itaí-yátááqá ítareq agánoe.
30 ketê yaaguyabí-yamma oyaaq kéinaq ummaa-yátááqá
keráwápí maráana-waigoma oyaaq íniye." mirá téna Îtuma
tiráiye.

12

Tabaatiráq mayaímá mayaíyábá aammá aúkain-aimma

1 anaaékaq móra-Tabaatiraqa Îtuma wíti-yokoni aúkáapi uréire
uráiye. ánibo wení iyápó-annama yááyaba éta yemá wítigoni
arammá putáqma narááe.
2 ánibo Pérati-wayukama minnâ aónatuweta Îtuma timá
ámikaae: "aónaao. maamirán-ááímmô tarôq kéeq mayaímá
kémayaamma Tabaatiráqá aammá aúmakaae."
3 téta tewana Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: "keráwáqá
Tébitima miráurain-aimma íyaq yoráútaao? naayóbáqá
Tébitigaraq wení waayúkagaraq yááyaba uráátaba kétune.

4 yemá monoq-náúpáq utéta yammá Áánûqtukaq amí-
yáárérâq wáimma uyátá-maqma anó-monoq-nakoma yímitata
naráane. mi-támmá anó-monoq-wayukama kanaaráq nánópoata
paá-wayukama naíyábá aammá aúkaiye.
5 anó-monoq-wayukama yeqtí mayaímá anó-monoq-naupaqa
Tabaatiráqá yemá aammá aúmakaama yawítíraamanibo minnâ
íma otaa-qtátáárîq urááe. maami aammá aúmatan-aimma wan-
naabíkémá íyaq ítaraanabiyo? Áánûqtun-aurakaqa Tabaatiráqá
aammá aúmatan-aimma íma yawítíraae.
6 kemá keráwáqá kétima-timune. maannámo mái-waigoma
anó-monoq-namma uyátáraiye.
7 keráwáqá Áánûqtuni agamátá-kánnáábíkén-áímmá ítareqa
táwî-aimma téq otaamá íkuineq oné. maami agamatá-
kánnáábíkén-áíkómá maará kétiye. 'naí-wámmá timíyábá
íketikaimanibo kaayoné-yátááqtábá kétikaiye.' téna Áánûqtuma
tiráiye. aammá aúmatan-aimma íyawitiraa-kayukama íma mamá
yawááq-umayikaaro.
8 Waayúkagoni Áráaqa Tabaatigóní uyátárai-napoana ketí
iyápó-annama Tabaatiráqá mamá naráamma kanaaráq íye.

Tabaatiráqá táíq uráin-ayaakaraq-naqa Îtuma mamá íráqôniq umákaraiye.

9 Îtuma min-áúkápáqá yuwéna yeqtí monoq-náúpáq uráiye.
10 móra-naqa mibáqá máqe-uraimma ayáákoma aayámmá
káguraiye. yaímma-wayukama Îtumma aabi mayakánétaboata
wemmá ítama aónaraae: "Tabaatiráqá mayaímá kémayeta
karí-wáyúkamá mamá atóbama-yikanunataabiyo?" téta ítama
aónaraae.
11 ánibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: "keráwápíké móra-
nakoma tipi-típima makáitana mi-típí-típígómá Tabaatiráqá
móra-maiqnobaq kumábékitanama kanaaráq min-nákómá íyaq
paábaq múte kéyabitimatuwaiyo? owé.
12 ánibo móra-nakoma tipi-típima uyátáraiye. miráipoata
ketáái ámáan-aikoma kanaaráré tiráipoataa Tabaatiráqá
waayúkama yíwáqnaa ónúnataae." téna Îtuma tiráiye.
13 miráitana Îtuma min-áyáámmá aayá-kagurai-naqa timá
ámikaiye: "ayáámma mamá arutaao." téna titana min-nákómá
ayááma mamá arupú itana ayáákoma keqnáámmá mamá
íráqôniq umá móra-aukapaq-ayaakaa uráiye.
14 miráimanibo Pérati-wayukama Tabaatiráq Îtuma karí-
náqá mamá atóbamakaitaba aónawaaeta Tabaatiráqá mayaíyá
kémayaiyaa téta yemá móra-aukapaq áíkuteta Îtumma ikamí-
áímmá téite urááe.

Îtuma Áánûqtuni mayaínáq-úráné.

15 miráimanibo Îtuma min-áímmó temá ítátuwenaboana Îtuma
mi-márúqá yuwéna kóuraiye. miráitata netuqyaa-káyúkámá
Îtun anaaé kéwaraawana máqtemma karí-wáyúkámá mamá
atóbamayikaraiye.
16 akoqnáá umá Îtuma timá yímikaiye: “keqtábá íma mamá
abarokáq umátíkáaro.” téna tiráiye.
17 miráitana Áánûqtuma móra-amune-naqa Áítáíyani óyaukaq
naayóbáqá tiráimma íbêqa abarokáq kéiye. miráitana tiráin-
aikoma maará-tiraiye:
18 “maannáma ketí mayaí-náqíye.
kemá wemmá awaaméqá umákaraune.
weqtábá kétikaitaq timuqá kémaraane.
kemá ketí Aágomma wekáq máráanana wemá ketí yainaí-
áímmá Yéqtaaeo-wayukama timá-yiminiye.
19 wemá aamá íyiwaagena anókaq aamá ítiniye.
wemá aapaq uréire kéena anókaq aamá ítiniye.
20 móra-nakoma áyaqnobaqa ummaa kéyainanama yawenáina-
waigoma okáráákáá umá íma akáginiye.
ánibo móra-nakomma ummaa-yátááqá wáina-waigoma
pááqyamma ókómá putinánéna iníkáá umá íma márúte
yuwánóe.
wemá paá watáama kétinana yainaí-yátáákómá arupú umá
pááq íniye.
21 Yéqtaaeo-wayukama wekáq yirummá améta awé ínóe.”
téna agamatá-kánnáágómá kétiye.

“Îtuma Píétebukaraq mayaí kémayaiye” téta tirááe.

22 mi-kánáárâqá yemá móra-naqa awíqmeta Îtukaq iráama
min-nákómá táí-aagoma wepí máipoana aúramma karopágitana
óyaukogaraqa aúyakuraiye. ánibo min-náqá Îtuma mamá
atóbamakaitana aamá tiréna aúramma aónarena uráiye.
23 minnáyaba netuqyaa-káyúkámá aónama iyánáaq éta tirááe:
“maannáma Tébitimma áanikowabi Metáíya íyabiyo?” téta
24 tewata Pérati-wayukama min-áímmá ítátuweta tirááe: “táí-
aagoni uyátárai-naqa Píétebuma Îtumma akoqnááma ámikaipoana
táí-aagomma kématuwaiye.”
25 téta kétewana Îtuma yeqtí yúyánámmá iténa tiráiye: “móra-
marukaq-wayukama yatákaaq umá kaayaq-ánnáíq uréta ááiqa
íyana mi-márúkómá táíq umáginiye. ánibo móra-marukaq-
annawabi móra-naupaq-annama keqnáámmá yáíkaaq umá
kaayaq-ánnáíq umá ááiqa íyana naammá yawítíginikaa
umáginoe.
26 móraiq umá Tááqtaama yabíkái-qtataaqa yáíkaaq uréta
ááiqa íyanama páátákáá wemá yabi-í-yátáákómá naammá
yawítiginikaa umáginoe.

27 ánibo keráwáqá maará kétee Píétebuma tíwâqnaa itaq tái-aagomma kématuwaupo timá tíméro. náawaq keráwáqtí tinaaé wárá̈a-kayukama yíwáqnaa itatawáq tái-aagomma kématuwaao? miráinata tinaaé wárá̈a-kayukama keqtáámá kétiraatemma keráwáqtí táama áraimma íma wáiye.

28 ítáaro. Áánûqtuni Aágoma tíwáqnaa kéitapoaq kemá tái-aagomma kématuwaune. miráitana keráwáqá kétiraatimma Áánûqtuma yabíkái-qtataaqa áqa keráwákáq pááq umá wáiye.

29 náaraq umáwaq móra-nakoma newáqyáá-nakoni naaúpaqa uyábékena wení máqte-qtataaqa mayáníyô? wemmá mi-néwáqyáá-náqá ánnáma kúyakatuwenama wemá kanaaráq newáqyáá-nakoma Tááqtaani naaúpakema máqte-qtataaqa mayániye.

30 móra-naqa ketí aanábóráá umá íma mái-nakoma wemá minnâ ketí namuro-náqíye. móra-nakoma náawabi íma tíwáqnaa éna waayúkama aíqma yorupénama wemá waqmá paábataa kéumatuwaiye.

31 miráitaq kemá keráwáqá kétima-timune. waayúkama máqten-akayaama tiréta kúmiq-yataariq uréta kéo-qtataaqa Áánûqtuma máqtepaq mamá paá umáyikena awikátuwaniye. miráimanibo móra náawabi Áánûqtuni Aokaq-Áágómmá tái-aimma timákainanama mirá-kúmíq-yátááqá Áánûqtuma íma mamá awikátuwaniye.

32 Waayúkagoni Áráaqa móra-nakoma timá táíq umákainanama wení kúmiq-yataaqa Áánûqtuma mamá paá umákena awikátuwaniye. miráimanibo móra-nakoma Áánûqtuni Aokaq-Áágóqtábá ‘Píetibuni aánapo kématuwaiye’ timákaiyanama mirá-kúmíq-yátááqá Áánûqtuma íma mamá paá umákena awikátuwaniye. íbêq-kanaarakaraq anaaéka-kanaarakaraqa wemá íma mirá-iniye.

tái-yagoma tái-aramma itáiye.

33 yaagómá íráqô-tama wáinanama arakógáráqá íráqôn-aramma iyániye. ánibo tái-yama wáinanama arakógáráq tái-aramma iyániye. keráwáqá aónamma nói-qtataakowabi mamá pááq kéimma káonaae nói-qtataakoni áainabi minnâ abarokáq kéiye.

34 keráwáqá iraakabayaakóní áráakawaro, keráwáqá tái-wayukama máamanibo náaraq umáwaq íráqôn-aimma tínô? aamá kéqokeq-aimma tin-nákómá wení óyaupima mimóra-áúyánámmá arunóbákáráq ógikaiye.

35 móra íráqô-nakoma wemá netuqyaa íráqôn-auyanamma arunóbáqá wáiye. miráitana wemá íráqôn-aaimma mamá pááq

kéiye. ánibo tái-nakoma wení tái-auyanamma netuqyaa wáiye. miráitana wemá tái-aaimma mamá pááq kéiye.

36 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. minnâ máqte-maqten-aimma aarawaamá kétemma anaaékaqa ítama yainaí-kánááráqá Áánûqtuma ítama aónéna yainániye.

37 keráwáqtí táarake Áánûqtuma keráwáqá ítama yainéna taáqa íma wáiyuwe otaammá kutáayuwe ténа ítama yainániye.

yaímma-wayukama anón-awaameq-yataaqa aónaineta tirááe.

38 mi-kánááráqá yaímma ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq yaímma Pérati-wayukagaraq Îtumma timá ámikaae: "yirááti-nako, emá móra anón-awaameq-yataariq inataa aónatuwetaa ketáámá ekáq tirutáá áméno." téta tirááe.

39 miráitana Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: "tái-ini-naukaqa Áánûqtuqtaba íma ítaraan-ini-naukaqa anón-awaameq-yataaqtaba ítama káonaae. miráimanibo kemá móra anón-awaameq-yataaqa íyiraatenune. Áánûqtuni amuné-náqá Yónaani anón-awaameq-yataaqa wenamáa yiráátenune." téna Îtuma tiráiye.

40 naayóbáqá Yónaama anó-noyaakoni áyáqnobaqa kaumo-wágáágáráq kaumo-nókáámmá máqe-uraiye. miráumaraa Waayúkagoni Áráakoma maranóbáq kaumo-nókáákáráq kaumo-wágáágáráq mániye." téna Îtuma wemá puyéna maranóbáq mániqtaba tiráiye.

41 ókaraq Îtuma tiráiye: "anaaékaqa Áánûqtuma aarawaamá yainániye. mi-kánááráqá Níníbeq-wayukama ítama yainaí-yátáápí itó-ureta keráwáqtí tái-taaiqtaba tái-tubi maránóe. minnâ Níníbeq-wayukama Yónaama tin-áímmá itéta yemá kúmiq-yataapike waékáae. maakáq mórama mái-waigoma wemá Yónaamma uyátáraunaqanibo keráwáqá tirummá íma kéwaeraae.

42 Áánûqtuma waayúkama ítama yainání-kanaaraqa anómma yabíkáin-inikoma kúínima aabaú kupérái-waigoni kaapaq-áúkápáké anómma yabíkáin-inikoma iréna ítama yainaí-yátáápí itó-urena keráwáqá tái-tubi marániye. mi-kúínímá maa-márágóní aqtóráq naayóbáqá máqe-urena Tórómónima wení itaí-yátáákóní áaimma titana kúínima itánáae téna minnáyaba iráine. miráimanibo maannámo máin-nakoma minnâ wemá Tórómónimma uyátáraiye." téna wetábá wenamáárîq Îtuma tiráiye.

waátágoma yauwéqma iráiye.

43 Îtuma maará téna tiráiye: "móra-nakoma tái-aagoma ayúwáitanama wemá kokoq-márábáq uréire kéena móra-aukapaq aagánî-maruqtaba abáá kéiye. aagánî-maruqa íaonenama

44 min-áágómá wenaúyánápímmá kétiye. ‘kemá yauwéqma
naayóbáqô kémauna-naupaq ko mánune.’ téna kétiye. mirá-
timatuwena ko aónaimma min-námmá paá-namma wáitata
kuyútuketa íráqôniq umá arútama wáitatamanibo kuyúqma
agaro umákaae.
45 miráitana wemá káqomma abapaké kaayaqá tái-aagomma
ko yiwíkaima tái-aaimma uyátá-maqma ókaraq tarôq ínéna itata
yemá mi-tái-áágómá min-nákótê iréta yemá min-náúpáqá
uyábéqma mááe. naayóbáqá min-nákómá uyátá-maqma
anómma táíq umá máqe uráiniq umá íbêqa máiye. maa-
kánááráqá máa-kayukabima móraiq umá miráuma tái-aaimma
pááq íniye.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma anóagaraq wení ábâqawaayugarare.

46 Îtuma aarawaamá watáa kétima-yimitana anóagaraq
ábâqawaayuma iréta máápaq ya itó-uma máqe-uraae. yemá
Îtute watáá-wataa tínéta urááe.
47 ánibo móra-nakoma Îtumma timá ámikaiye: “itaao.
enanógaraq enábâqawaayuma máápaq ya awé uréta etê watáá-
wataa tínéta kéoe.” téna Îtumma timá ámikaiye.
48 miráitana Îtuma yauwéqma min-náqá timá ámikaiye: “ket-
inógaraq ketíbâqawaagaraq yeqtábá kéteno?” timátuwena
49 Îtuma wení iyápó-annama ayáánapo awaaméqá umátuwena
tiráiye: “aónaaro. maannáma ketinógaraq ketíbâqawaayue.
50 náayuwabi ketibomá Áánûqtuma wení márûpaq mái-nakoni
aúyánámmá waráiyayuma minnâ yemá ketíbâqawaama maéta
ketúmma maéta ketinóma mááe.” téna Îtuma tiráiye.

13

móra-nakoma yópí ánáyumma yukái-waigoni wáeqma itaí-áíné.

1 mi-kánááráqá Îtuma min-námmá yuwéna máápaq
yaúbaraimma wemá nokaayúkóní áwabaq máena yiráátiraiye.
2 ánibo netuqyaa-káyúkámá amakaq ya áíkutaae. miráitana
Îtuma móra-unopi-kaarebi uyáqtama máitata aarawaamá únón
áwabaq itó-uma máqe-uraae.
3 ánibo Îtuma netuq-ááimmá téna waéqma itaí-áímmá téna
waéqma itaí-áípí maqmá timá yímikaimma wemá maará-
tiraiye: “ítáaro. móra-nakoma ánáyumma yópí móyukaiye.
4 min-nákómá ánáyumma mó yúwáitana yaímma aapi ku-
turáiye. miráitana numagómá ya áíqnatukaiye.
5 yaímma-anayukoma óqtamma wáin-aukapaq kuturáimma
netuq-márámá íma wáqe-uraiye. maragómá íma anómma
ummaatamá wáitanaboana námama páátáḱáá utamá anómma
aúkáiye.

6 ánibo aaqá kégaitana aúgen-anuqa aayámmá kamágéna íma
wáqe-uraiye.
7 yaímma áwáábiq-annagoni ááipi kuturáiye. ááqibo áwáábiq-
annagoma mamá yawááq-umatukaiye.
8 yaímma-anayumma íráqô-marabi kuturéna arammá itáiye.
yaímma-anayumma tiyááka naikamá-tiyaakama miráuma (100)
arammá íyáitana yaímma-aramma abapaké móra-tiyaaka-
aramma (60) íyáitana yaímma-aramma kaumo-tíyááká-árámmá
(30) íyáitana urááe.
9 móra-nakoma aáqa wáinanama itaíno.

Îtun-aaimma waéqma itaí-áípí aamá tiráiye.

10 wení iyápó-annama Îtunopaq iréta timá ámikaae: "nôraq
itaawáq waéqma itaí-áípímmá aamá kétima-yimeno?" téta
Îtumma ítama aónaraae.
11 Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: "Áánûqtuma yabíkái-
qtataakoni aúpáq-áíkón áaimma Áánûqtuma keráwáqá tirááti-
matukaiye. miráimanibo maa-káyúkámá ímiye." téna tiráiye.
12 minnâ mórama Áánûqtunopake watáama matáina-
waigoma min-ámúrááq móragaraq mayániye. miráinana
wemá netuqyaa-qtátááqá kanaaráq marániye. ánibo móra-
nakoma Áánûqtunopake pááqya-qtataaqa makáinanama minnámo
matoraína-yataaqa paá aúyokiniye.
13 waéqma itaí-áímmá maaminá yaba kemá kétune. maa-
káyúkátí yúrakoma káonamanibo íkáonaae. ánibo yaákoma aamá
kéitaimanibo íma ítama arutéta yúyánámmá kéitaae.
14 maami-nóíníná úkáqtábá naayóbáqá Áánûqtun-aama
amuné-náqá Áítáíyama áraimma pááq íniye téna maará-tiraine.
'keráwáqá aamá itánómanibo áaimma íma itánoe.
keráwáqá túramma aónainomanibo móra-yataaqa íaonainoe.
15 maami-káyúkátí íyakoma akoqnáá umáguraitataboata
yaákoma aamá itaíyábá yíbôgaitata yemá yúramma
karoparááe.
miráitana yúrakoma móra-yataaqa íma káonaitana yaákoma móra-
yataaqtaba íma kéitaitataboata yúyánámmá íma kéitaae.
yemá ketôpaqa íma ko yáútúmeta mamá íráqôniq umá tikaao
téta íkéye.'
téna agamatán-áúbábí Áítáíyama tiráine.
16 Îtuma ókaraq tiráiye: "miráimanibo keráwáqá íráqôniq umá
mááe. keráwáqtí túrakoma móra-yataaqa káonaiye. ánibo
keráwáqtí taákoma ketáama kéitaiye.
17 kemá Îtuma keráwáqá áraimma kétima-timune.
naayóbáqá netuqyaammá Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq
netuqyaammá wení arupú-wayukagaraq íbêqa keráwáqa

aónaan-awaameq-yataaqa aónaiyaba ôriq umá yíkáraimanibo yemá íma aónaraane. ánibo yemá íbêqo ítáan-aimma itaíyábá ôriq umá yíkaraimanibo íma ítaraane.

ánáyukoni waéqma itaí-áíkóní áaimma

18 móra-nakoma yópí ánáyumma yuqmé yáútúrai-waigoni aúpáq-áímmá ítáaro.
19 máqte-kayukama Áánûqtuma yabíkái-qtataakoni watáama kéitetamanibo minnáyaba yúyánámmá íma ítáama yemá ánáyukaa aapi kuturáitana numagómá ááqmena kóuraiye. móraiq umá Áánûqtuma wení watáama íyáqnobaq uqmáráimma Tááqtaama iréna páátákáá paábaq kématuwaiye.
20 yaímma-anayumma óqta-marabi kuturáimma yemá miráuma páátákáá aamá mayéta yimuqá makáane.
21 miráimanibo ánûqa íma wáitanaboana pááqya-kanaama kémaiye. anaaékaqa Áánûqtun-aayaba makatí-kánáámá kéyitata yemá páátákáá aamá kéyuwaae.
22 ánibo yaímma-anayumma áwáábiq-annagaraapimo kukáimma miráuma waayúkama aamá kéitamanibo maa-márábín-aúwáráíqtábá móneqa mayaíyábá yeqtí yúyánápímmá anómma aúráitata Áánûqtun áama mamá kéyawaaq-umatuweta yemá arammá íyáinikaa íkéoe.
23 ááqibo yaímma-anayumma íráqô-marabimo kukáimma miráuma waayúkama Áánûqtun áama itéta waqmá yúyánámmá kéitaae. yirunóbáqá arammá miráuma mákatiyaaka-tiyaakama (100) íyáawata yaímma miráuma abapaké móra-tiyaakama (60) íyáawata yaímma kaumo-tíyáákámá (30) arammá kéyaae.” téna Îtuma timá yímikaiye.

yópí tái-namama karútai-waigoni waéqma itaí-áímmá

24 Îtuma káqomma waéqma itaí-áímmá timá-yimena tiráiye: “Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma móra-nakoma íráqôn-anayumma wení yópí yúwáinikaa uráiye.
25 miráimanibo aarawaamá yúmô kéwagowanama min-nákóní namuro-nákómá nokáámma iréna karaa-qtatáákóní ayummá wítigoni aúkáapimma má-yuqmarena kóuraiye.
26 anaaékaqa mi wítigoma utaréna arammá iyánáae téna aónaimma karaa-qtatáákáráq mipí wáqe-uraiye.
27 ánibo mayaí-wáyúkámá yókóní aanábóráq uréta yemá timá ámikaae. ‘anó-nako, emá ení yópímá íráqôn-anayumma yukááne. ánibo nôraq itanawáq námagaraamma karútaiyo?’ téta tewana
28 ánibo wemá timá yímikaiye. ‘móra-namuro-wayukama miráuraae.’ téna titata mayaí-wáyúkámá timá ámikaae. ‘ketáámá námagaraamma ko yubónúnataabiyo?’ téta ítama aónaraae.

29 miráitana yón-áánábó-nákómá yauwéqma timá yímikaiye.
‘ímiye. námama yubíyapaq wítigaraq yayútuwaabo.
30 keráwáqá paá yuwaíyata mákama wáeta naí-kánááráq
úyotao. ánibo naí-kánááráq uínaqa mi-máyáíráq-wáyúkámá
maará téq timá-yimenune. ‘keráwáqá námagaraanokaa yúqma
atáá-uma irabí agayaíq umáráaro. miráimanibo wítigomma paá
mamá ketí aáwaq-naupataa umátíkáaro.’ téna tiráiye.” téna Îtuma
waéqma itaí-áípí timá yímikaiye.

pááqyan-anayukaraq yítigaraq yenákátí waéqma itaí-áímmá

31 Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma márû mikáq pááqyan-
anayukaa (máqtaqti) uráiye.
32 miráitata waayúkama min-ánáyúmmá mamá yeqtí yópí
uqmakáawana utamá máqtemma uqmakáa-qtataakoma uyátá-
maqma anómma auréna yaagóráá uráiye. Áánûqtuma yabíkái-
qtataakoma anómma auréna íniye. miráitana mi-tágóní amataqá
numaráwákómá ánáamma má-uraiye.
33 keqnáámmá Îtuma káqomma waéqma itaí-áímmá timá-
yimena tiráiye: “Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma
yíqtiraa uráiye. móra-inikoma maami yíqtima maténa anó-
taapepi makéna yakaráq yíqtigaraq waékáiye. ánibo anaaékaqa
yakómá itóqma anómma aúkáiye.” téna Îtuma tiráiye. mórama
yakaráq waéqma agayaíyana itoraí-kánámá yíqtiboana
Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráráá kéiye.

*Îtuma watáama tiráimma waéqma itaí-áípín áátuqma nôraq itan-
abi tiráiye.*

34 Îtuma máqten-aimma aarawaamá timá yímikaimma
waéqma itaí-áípín áátuqma timá yímikaiye. móra-aimma
abarokáq ítima-yimikaiye. ímiye. wemá paá waéqma itaí-áípín
áátuqma tiráiye.
35 miráitana móra Áánûqtuni amuné-nákómá nóinabi
naayóbáqá tiráimma íbêqa áraimma pááq kéiye. naayóbáqá
maará-tiraine:
“kemá tóyauqa ógaakeq aamá waéqma itaí-áímmá tenúne.
maa-márámá paá kéitana aúpáq aúyoqma wáqe-urai-qtataaqtaba
kemá timá-yimenune.”
téna Áítáíya naayóbáqa tiráine.

*tái-namagaraama wítibi karútai-waigoni waéqma itaí-áíkóní
áaimma*

36 Îtuma aarawaamá mikáq iyuwéna naaúpaq uráiye. wení
iyápó-annama Îtunopaq iréta tirááe: “tái-namama yópímô
karútai-waigoni waéqma itaí-áímmá keqtáá áaimma timá
tímînaqtaa ítáano.” téta tirááe.

37 Îtuma maará téna tiráiye: “maamin-nákómá íráqôn-
anayumma yúwáimma minnâ kemá Waayúkagoni Áráaqiye.
38 ánibo yómmá minnâ máqte-marure. íráqôn-anayumma
minnâ miráuma Áánûqtumo yabíq yíkarai-kayukae. ánibo táí-
namagaraamma minnâ miráuma Tááqtaani waayúkae.
39 mi-námúró-nákómá táí-namagaraamma yúwáimma minnâ
Tááqtaae. aáwaqa yópíké ábu kaínata mayánô-kanaama
minnâ anaaékaqa maa-márámá ánatani-kanaaraqa ketí kaqtó-
wayukama Áánûqtunopake mirá-inoe.
40 ánibo yemá táí-namagaraamma yúqma áíkumareta máqtepaq
irabí agatuwánómma minnâ miráráá umá anaaékaqa maa-
márámô ánataniq-taoqa mirá-inoe.
41 Waayúkagoni Ráráakoma ketí kaqtó-wayukama timáyikaanata
kemá yabíkáuna-yataapike náayubi káqo-yuma kúmiq-yataapi
mamá kéyikaa-kayukagaraq ókaraq táí-aaimma tarôq kéo-
kayukagaraq yiwíqma áíkuinoe.
42 ánibo Waayúkagoni Ráráakoni kaqtó-wayukama
Áánûqtunopake mi-káyúkámá mamá anón-irabi yuwánóe. min-
írábí yemá máeta anón-ibiqa yaréta yíwayaamma akégûnanoe.
43 mi-kánááráqá Áánûqtuni arupú-wayukama yeqtibomá
Áánûqtuma yabíkáin-aukapaqa tágama aakáá kánóe. móra-
nakoma aáqa wáinanama maamin-áímmá ítama arutaíno.” téna
Îtuma tiráiye.

*móra-nakoma móneqa yawáánakaraq marabíké matái-waigoni
waéqma itaí-áímmá*

44 Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma anó-moneqa
yawáánakaraq móra-yopi aúpáq makáánikaa kéiye. ánibo móra-
nakoma mi-mónéq-yáwáámmá abatátuwena wemá yauwéqma
yawááq-umarena amuqá ôriq umá kémarena wemá máqtemma
makái-qtataaqa mamá káqo-kayukaraq maráitata yemá meyánîq
urááe. miráitana wemá yauwéqma uréna mi-tópí móneqa
wáitanaboana ko meyánîq uráiye.

anó-moneq-awiqa yaa-púyákóní waéqma itaí-áímmá

45 móragaraq Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma íráqô-
puyaqa móra-nakoma anó-moneq-awiqa yéna áíqma áíkuinikaa
kéiye.
46 wemá aónaimma móra íráqô-puyaqa wáitana abatátuwena
wení máqte-qtataaqa yaímma-wayukabaq mó kéyimena meyánîq
uráiye. ánibo wemá minnârake móneqa maména mi-púyáqá
ko meyánîq uráiye. móraiq umá Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma
máqtemma íráqô-qtataaqtaba ákái-qtataakomma uyátáraiye.

kúqôkoni waéqma itaí-áímmá

47 móragarare. Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma
nokaayúpí kúqômma yukéta noyááqa yáqtóráánikaa kéiye.
48 noyáákoma kúqômma ógikitata yemá áwábaq mi-kúqómmá
yabiti máeta kéye. ánibo yemá áwábaq má-maketa íráqô-noyaaqa
áíqma ókaq kémareta táíq i-nóyááqá áíqma paábataa kéyuwaae.
49 anaaékaqa maa-márágóní aqtó-kánááráqá miráráá umá
móraiq ínóe. Áánûqtunopake kaqtó-wayukama kukéta íráqô-
kayukabimo táí-wayukamo maíyamma kunáíqma
50 anón-irabitaa yuwánóe. min-írábímmá mi-káyúkámá
máeta anón-ibiqa yaréta yíwáyaamma akégûnanoe." téna Îtuma
tiráiye.

móra-nakoma íráqô-qtataaqa naayókáráq aúgekaraq makáiye.

51 Îtuma maará téna ítama yimónaraiye: "keráwáqá maami-
máqtén-áíkóní áaimma kéitaao?" téna titata yemá tirááe: "owé."
tewana Îtuma timá yímikaiye:
52 "miráitata máqtemma ámáan-aimma yirááti-wayukama
Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtabama ítaraapoata yemá miráuma
kaayaqá naakóní anábóráá umá máitata wepíké aúgemma
itaí-áíkáráq naayón-ítáí-áíkáráq matukááe." téna Îtuma tiráiye.

Náátárêtiq-wayukama Îtumma anaaémma umákaraae.

53 Îtuma waéqma itaí-áímmá timá ánatatuwena mi-márúqá
yuwéna wení
54 márûpaq kóurena Áánûqtun-aama yeqtí yirááti-naupaq
áíkuyikarena Îtuma timá yímikaiye. miráitata mi-káyúkámá
karámareta tirááe: "maan-nákómá awaaméq-yátáárábi itaí-
yátááqá náakakenaq matáíyô?
55 maamin-náqá íyaq naammá-í-nákóní áanikowabiyo?
Máríaama anóa íyaq máiyo? ánibo Yêmitima Yótêbima
Tááímonima Yúqtaatima máqtemma yemá wení ábâqawaayue.
56 máqtemma anaanoámá áúkoma ketáátê mááe. ánibo
maamirái-qtataaqa náakakenaq matáíyô?"
57 yemá mirá-timatuweta Îtumma ítama táíq umákaraae.
miráimanibo wemá timá yímikaiye. "Áánûqtuni amuné-nákóní
áwîqa máqte-marupaqa wáimanibo wení naa márûpakaraq
wenánnábíkáráqá wení áwîqa anómma íma wáiye." téna Îtuma
tiráiye.
58 mirá-timatuwena wenáama íma ítáawanaboana mi-
márúkáqá taíbaq anón-awaameq-yataariqa íuraiye.

14

Yóáanema nommá peraí-náqá pukuráiye.

1 mi-kánááráqá anó-kinima Érôtima Îtuni watáama ítaraiye.

2 miráitana Érôtima wení kámááni-wayukama maará téna timá
yíkaraiye: “min-náqá nommá peraí-náqá Yóáanemiye. wemá
pukáipike yauwéqma itó-uraiye. miráitana anómma akoqnááma
wenayáápike pááq kéiye.” téna Érôtima tiráiye.

3 miráitana Érôtima titata wení ááiq-i-wayukama Yóáanemma
yáqtoqma téni-annanapo atáá-umatuweta ánná-naupaq ákáraae.
Erótiatima Píripimma ánáakokake miráuraimma Píripima
Érôtimma ábâkoboana Érôtima awekémá kuyéna ánáakomma
yabitiráine.

4 naayóbáqá Yóáanema Érôtimma maará téna timá ámikaine:
“min-ínímô mayáánama íarutaiye.”

5 téna titana Érôtima áyáqtaba umátuwena Yóáanemma
ikamínéna uráimanibo aarawaatí yáaqa ikátaiye. aarawaamá
Yóáaneqtaba ‘Áánûqtuni amuné-náqíye’ tewanabóana ikatîq
uráiye.

6 móra-taoqa Érôtimma marákáraa-kanaama pááq itata
waayúkama áíkutaae. miráitana mi-káyúkátí yúrakaq Erótiatima
ayáámukoma imá yaráiye. ánibo min-ímô yaiqtábá Érôtima ôriq
umá amuqá maréna

7 min-ínáárúgómmá maará téna Érôtima áraimma Ááánûqtun
aúrakaq timá akoqnáá umákaraiye: “emá keqtábá móra-yataaqa
‘timiyo’ tinna-yátáááqá paá aménúne.” téna Érôtima tiráiye.

8 min-ínáárúgómmá anóama mirá té tiyó téna anóama timá-
amitana maará-tiraiye: “emá Yóáanema nommá peraí-nákómmá
ko ikámma aqnómmá aráqma móra-taapepi maré maakáq má
timiyo.” téna tiráiye.

9 Erótiati mirá titana mi-kínímá Érôtini áyakoma ummaa
yáguraiye. miráimanibo wení akoqnáá-aimma máqte-kayukama
áíkuma máeta ítaraawanaboana Érôtima tiráiye: “mi-qtátááqá
áméro.” téna tiráiye.

10 timátuwena wení ááiq-i-wayukama timáyíkáitata ánná-
naupaqa uréta nommá peraí-náqá Yóáanemma ko ikámma
ánûaramma aráqma

11 aqnómmá mamá móra-taapepi matuwéta mamé iréta min-
ínáárúmá má ámikaae. miráitana min-áqnómmá anóama máipaq
mamé itana anóama téna áraimma Yóáanema ‘pukiye’ tiráiye.

12 ánibo Yóáaneni iyápo-annama iréta Yóáaneni aráá-q-auma
mamá uqtarááe. uqtamákátuwetama Îtumma mó-tima-amikaae.

Îtuma miráuma netuqyaa-káyúkámá (5,000) aáwaqa yímikaiye.

13 Îtuma min-áímmá ítátuwena mi-márúqá yuwéna
móra-unopi-kaarebi waayúkama íma máa-kaqmaa-karaanobaq
wenamáa kóuraiye. miráimanibo aarawaamá min-áímmá

ítátuweta yeqtí márûqa yuwéta marabí Îtun anaaé waqméta urááe.
14 anaaékaqa Îtuma áwábaq ko máena netuqyaa-káyúkámá
yimónaimma arummá ôriq umágitana kaayoné umá yíkátuwena
karí-wáyúkámá mamá atóbamayikaraiye.
15 énaikaqa Îtuni iyápó-annama marabí iréta tirááe: “aaqá
kéekiye. maan-áúkápáqá waayúkama íma máán-aukapaqibo
timá yíkénata kóoro. yemá máqte-marupaq uréire kéeta aáwaqa
abáá-uma máyáaro.” téta tirááe.
16 mirá tewana Îtuma timá yímikaiye: “nôraq ínatawaq kóino?
kenamáárîq keráwáqá aáwaqa yíméro.” téna Îtuma tiráiye.
17 ánibo wení iyápó-annama timá ámikaae: “ketáámá netuq-
ááwáqá íma matokáunataae. paá móra-tiyaapaq-yakaraq
kaayaqá kátútai-noyaaqa matokáunataae.” téta tirááe.
18 ánibo Îtuma tiráiye: “kínna mamé ketôpaq yero.” téna
tiráiye.
19 ánibo máqte-kayukama aápêkaq ‘maraq máero’ timátuwena
móra-tiyaapaq-yamma kémayena kaayaq-nóyááqá kémayena
uréna Áánûqtunopaq múte káonena Áánûqtukaq ‘tíkáiye’ tiráiye.
mirá-timatuwena yammá mapákena iyápó-annama yímikaiye.
miráitata iyápó-annama matéta aarawaamá yímíqme urááe.
20 ánibo máqtemma min-ááwáqá naawana yímûqa yaráiye.
yaímma aqtó-átó-ááwâqá áíqma tiyááka umá kaayaq-
kámáágúq-únámmá áíturaae.
21 waayúkama aáwaqo naráamma miráuma netuq-wáyúkámá
(5,000) narááe. aara iyápógaraqa íma yoráutaae.

nokaayúkóní ámûraaqa Îtuma uráiye.

22 íbêqa Îtuma wení iyápó-annama maará téna timá yímikaiye:
“áqnáabaq únópí-káárébí utéra nokaayúpí atátuweraq meran-
ábápáq kéwiyaraq kemá waayúkama timá yíkáanata ‘koíyaro.’ ”
téna Îtuma timá yímikaiye.
23 ánibo Îtuma aarawaamá timá yíkáitata kówana wenamáa
anubaq nunamummá tínéna utáiye. énaikaqa wenamáa
anubaqá máqe-uraiye.
24 wení iyápó-annamo kóon-unopi-kaaregoma nokaayúkóní
aúkáapi kóitana uwááma anómma yokéna nokómá kárááto
kéena únópí-káárémá awéqtaraiye.
25 aaqá iraránéna aabayaamá máráimma Îtuma nokaayúkóní
ámûraaqa maréna wení iyápó-annayopaq iráiye.
26 nonánánaakaq Îtuma maré kéyitata iyápó-annama
aónatuweta ikatîq ôriq urááe. miráitata yemá tirááe: “waátáma
kéiye.” kéteta yemá ikatîqa ôriq umá kéeta wááqa yurááe.

27 ánibo Îtuma paátákáá yááyama tiraíye: “keráwáqtí tíyakoma
kaayoné kéinaq máero. kemá Îtuma kéyune. keráwáqá-ikatîqa
íoro.” téna Îtuma tiráiye.
28 Pítaama maará téna yauwéqma tiráiye: “uyátáráana-nako,
emô kéyema emá kemmá tááyenaq enôpaq nonánánaakaq ono.”
téna tiráiye.
29 ánibo Îtuma tiráiye: “maabáq iyo.” titana mikáké Pítaama
únópí-káárémá yuwéna nonánánaakaq Îtunopaq uráiye.
30 miráimanibo Pítaama anón-uwaama yóráiqtaba áaqa ikaténa
nonnóbáq kumá yubékine uráiye. miráitana Pítaama wááqa
kéyena tiráiye: “uyátáráana-nako, tíwáqnaa uwo!” téna Pítaama
tiráiye.
31 Îtuma páátákáá Pítaamma káyaatoq-mayena tiráiye:
“epímmá itáíq-itaiq i-yátááqá pááqyamma wáiye. nôraq itaawáq
kaayaq-áúyánámmá kéitaano?” téna Îtuma Pítaamma ítama
aónaraiye.
32 mirá-timatuwaitata yenákámá únópí-káárébí uyámetaayana
uwáágoma mikáq yukáiye.
33 ánibo únópí-káárébímô máe-kayukama Îtuni anón-
akoqnaama aónatuweta tirááe: “áraine. emá Ááánûqtun-aanikoma
máane.” téta tirááe.

Kénnétáaretibaqa Îtuma taíbaq karí-wáyúkámá mamá íráqônîq umáyíkaraiye.

34 yemá nokaayúmmá aqtátuweta Kénnétáaretiq-marabaq
urááe.
35 min-áúkápáq-wáyúkámá maannâ Îtue téta ítaraae. ánibo
mi-márúkóní waaqókáq máqte-kayukabaq aamá yúwáawana
wéyáwé itata karí-wáyúkámá yiwíqmeta Îtunopataa irááe.
36 yemá Îtumma inaa téta iyuwáinata karí-wáyúkámá Îtuni
paá wáqtôraq ánékuiyana ánibo máqtemma karí-wáyúkámá Îtuni
wáqtôraqo ánékuyo-kayukati karígómá ánatagitata máqtemma
kanaaráq atóbéqé urááe.

15

Ááánûqtuni aammá aúmatan-aikoma ketáái títaubikoni watáama uyátáraiye.

1 mi-kánááráqá yaímma Pérati-wayukagaraqa aammá
aúmatan-aimma yirááti-wayukagaraq yemá Yérútááre-maruqa
yuwéta Îtunopaq iréta maará-tiraae:
2 “nôraq itatawáq ení iyápó-annama ketáái tináábútááma
tímikaan-aaimma íma kéwaraao? aáwaqo nánétama iyáámma íma
tete kéoe.”

3 tewana Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “nôraq itaráq
keráwáqá keráwáqtí táaimma kéwareraq Áánûqtuni ámáan-
aimma íma kéwaraao?
4 Áánûqtuma maará-tiraiye. ‘emá enanó-enaboni aménáápáq
máao. ánibo móra-nakoma anóanabi aboámmá timá táíq
umákainaama min-náqá ikamíyana puíno.’ téna tiráine.
5 miráimanibo keráwáqá maará kéte. ‘móra-nakoma mónerabi
móra-yataaqa makénama anóbomma áwáqnaa kéimanibo
‘maannáma monoq-náúpáqtábáé.’ kétenama
6 anóaboamma ayuwaíno. mirán-ááímmá tarôq kéeq
Áánûqtun-aama márúte kéyuweq keráwáqtí táama múte
kéyauyoe.
7 keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráq-wáyúkáo, Áánûqtuni amuné-
náqá Áítáíya Áánûqtuqtaba áraimma naayóbáqá maará-tiraine.
8 ‘maan-ánná-ínínáúkáqá paá amegaa-yóyáúkáké tíwîqa múte
kéyauyomanibo íyaqnobaqa keqtábá íma kéyikaiye.
9 yeqtábá Áánûqtuma maará-tiraine.
ketí ámáan-aimma íkéwaraabo paá waayúkati ámáan-aimma
kéwaretaboata keqtábámá paá oyaaq-yúyánámmá
kéitaae.’
téna Áítáíya tiráine.” téna Îtuma timá yímikaiye.

waayúkama mamá táíqo i-qtátááré.

10 mi-kánááráqá Îtuma aarawaamá yááyamae iréna iyáámma
tete onáíqtábá timá yímikaiye: “keráwáqá itéraq túyánámmá
ítama arútáaro.
11 óyauqnobaqa pérai-qtataakoma waayúkagomma mamá táíq
íkéumakaiye. ímiye. ánibo túyánápíké pááq i-qtátáákómá
waayúkama mamá táíq kéumakaiye.
12 mi táoqa Îtuni iyápó-annama iréta tirááe: “Pérati-wayukama
min-áímmá itéta ôriq umá íyaqtaba kéoe. minnáyabama emá
ítaraano?” téta Îtumma ítama aónaraae.
13 Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “ketibomá mái-
marupaqa wemá yabíkái-qtataaqa yokaa umá wáiye. mi tópímá
máqte-qtataaqa wenamáárîq íuqmakaina-yataaqa áainakaraq
yayútuwaniye.” téna tiráiye.
14 Îtuma ókaraq tiráiye: “keráwáqá iyuwáiyata máero. Pérati-
wayukama yúramma karoparáakaa-kayukama aammá yirááti-
wayukae. aúramma karoparáipoana káqo-nakomma aúramma
karoparái-nakomma aammá aráátínata wenarááte-wenaraate
íyamma íaoneta maipí metáyóye.” téna Îtuma tiraíye.
15 Pítaama Îtumma timá ámikaiye: “waayúkama íma mamá
táíq in-áíkóní waéqma itaí-áímmá waéqma abarokáq tinataa
ítáano.” téna Pítaama tiráiye.

16 ánibo Îtuma tiráiye: “keráwáqá miráuma káqo-yuma aamá
íma ítama arútáa-yuraa kéoe. keráwáqá íyaq kéitaao?
17 máqte-qtataakoma tóyaupike kumábékena tíyapi kumitana
tíyakoma mamá márúte ayá-máípímá kéyuwaiye.
18 ááqibo óyaupike paábaq yaúbagima mi-qtátááqá
túyánápíkékáráq tirunóbákékáráq kéuyena mi-qtátááákómá
keráwáqá mamá táwíqa kéiye.
19 móra-nakoma áyáqnobake úí-qtataaqa mirá-uraiye. táí-
auyanamma iténa waayúka ikámma puyena aaraukáqá mamá
yataéna kumari-ááímá mamá pááq éna moyámmá mayéna
kaaqaari-áúbí maréna akáyáámá téna kéiye.
20 máqtemma mirái-qtataakoma waayúkama kanaaráq mamá
táwîqa íniye. ááqibo móra-nakoma ayáámma íma tete éna aáwaqa
ánékuqma naimmá minnágoma waayúkamá Ááníûqtun aúrakaq
mamá táwîqa íkéiye.” téna Îtuma tiráiye.

Kéinanai-inikoma áraimma Îtukaq arummá ámikaiye.

21 mi-kánááráqá Îtuma maami-márúqá yuwéna Tááya-
marupakaraq Tááírana-marupakaraq uráiye.
22 ánibo móra Yéqtaaeo-inimma Kéinabakepoana min-
áúkápáq máin-inikoma iréna ááyama tiráiye: “umaataráána-
nako, emá Tébitin-annabike íniye tiráan-nako, kemmá emá
arummá umátikaao. ketiyáámukomma táí-aagoma mamá táíq
kéumakaiye.” téna min-íníkómá tiráiye.
23 miráitana Îtuma móra-aimma yauwéqma íma timá ámikaiye.
ánibo wení iyápó-annama Îtumma timá ámikaae: “maan-íníkómá
aamá kárame kéyena tinaaétaa waqmé kéiye. emá timákénana
‘kóíno’.”
24 téta tewana Îtuma yauwéqma tiráiye: “Ítíráaeobake tipi-
típi-anna-wayukama aúyokoqtabae téna Ááníûqtuma timátíkáitaq
kemá yenamáa yeráwáqtábá kukáune.” téna Îtuma tiráiye.
25 ánibo min-íníkómá iréna Îtuni aítaupi araayutaúmmá ayéna
tiráiye: “umaataráána-nako, kemmá tíwáqnaa uwo.” téna
tiráiye.
26 ánibo Ááníûqtun áama Ítíráaeo-wayukabi wáin-aiqtaba Îtuma
yauwéqma tiráiye: “iyápógoni aáwaqa iyákómmá aménúnama
minnâ íma arutániye.” téna tiráiye.
27 ánibo min-íníkómá tiráiye: “umaataráána-nako, emá
áraimma kétenamanibo aáwaqa aqtó-átómá anó-nakoni
yaareráké marabí kutimmá iyákómá kénaae.” téna tiráiye.
28 min-íníkómá mirá-timatuwaitana Îtuma yauwéqma tiráiye:
“aaragô, emá arummá anómma timéne. nói-qtababi ákái-
qtataaqa pááq umáminiye.” téna titana é mi táoqa ayáámukoni
karígómá ánataguraiye.

netuqyaa-kárí-wáyúkámá Îtuma mamá atóbamayikaraiye.

29 íbêqa Îtuma mi-márúqá yuwéna Káériri-nokaayukoni waaqókáq uréna anuraq ko máqe-uraiye.
30 ánibo netuqyaan-ánná-wáyúkámá ya ikúyakaraae. yemá máqte-kari-wayukama yítauqa táíq uráimma yúramma karoparáimma iyááqtámma kaékáimma yóyauqa aráápaguraimma yaímma-kari-wayukagaraqa Îtunopataa yiwíqmeta irááe. yemá mi-káyúkámá Îtun aítaupitaa máguyikaraae. ánibo Îtuma mamá atóbamayikaraiye.
31 miráitata aarawaamá iyánáaq éta yemá aónaamma yóyauqa aráápagurai-kayukama aamá kétewata iyáátámma kaékái-kayukama arupú kéowata yítauqa táíq urái-kayukama aammá uréire kéowata yúramma karoparái-kayukama yúramma káonaawata urááe. miráitataboata mi-káyúkámá Ítíráaeo-wayukati Áánûqtun-awiqa múte yaútaae.

Îtuma miráuma netuqyaa-káyúkámá (4,000) aáwaqa yímikaiye.

32 Îtuma wení iyápó-annama yááyamae iréna tiráiye: “maa-káyúkáyábá ôriq umá tirummá kéumayikaune. kaumo-yúpáámá ketê máqe-uraawanaboana yeqtí aáwaqa íma wáiye. yemá yáayaba kéiyanakaraq íma timáyíkáanata kóinoe. aapaqá yááyaba éta yúnááímmá íyábááé.” téna Îtuma tiráiye.
33 ánibo wení iyápó-annama timá ámikaae: “maan-áúkápáqá waayúkama íma mááe. ketáámá náakakenaq netuq-ááwáqá mamátaawaq maami-nétúq-wáyúkámá yiménúnataabiyo?”
34 tewana Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá náaraq umá yanaq makááô?” titata yemá tirááe: “ketáámá abapaké kaayaq-yámmá maréta yaímma arekáq umá-noyaaqa makáunataae.” téta tirááe.
35 ánibo Îtuma mi-káyúkámá timáyíkáitata yemá marabí maraq máqe-uraae.
36 ánibo Îtuma maami abapaké kaayaq-yámmá kémayena noyááqa kémaye uréna Áánûqtukaq ‘tíkáiye’ timátuwena mapákena iyápó-annama yímitata yemá matéta mi-káyúkámá yímíqme urááe.
37 máqte-kayukama namá kanaaráq umátuweta yimuqá makááe. yaímma aqtómá wáimma abapaké kaayaq-kámáágúq-únámmá áíqturaae.
38 aáwaqo naa-káyúkámá miráuma netuqyaa-káyúkáé (4,000). ánibo aarawáá iyápóma íyorautaae.
39 ánibo Îtuma mi-káyúkámá timáyíkáitata kówana únópí-káárébí wemá uténa wení iyápó-annagaraq Máágataaniq-aukapaq-marabaq kóuraae.

16

“anón-awaameq-yataaqa aonanaae” téta tirááe.

1 Pérati-wayukagaraq Táátûti-wayukagaraq Îtunopaq iréta
makáqma aónaineta urááe. Îtuma móra anón-awaameq-yataariq
ínataa aónanataae téta tiráámanibo
2 Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “énaikaqa keráwáqá maará
kéte. ‘aabayákómá karogarommá káuraitaqa íráqô-kanaama
wániye.’ kétee.
3 ánibo aabáyaanapimma keráwáqá maará kéte. ‘konnákómá
abúkitana aabayákómá karogarommá káuraipoana uwááma
kéyorena aaqá yíniye.’ kétee. minnâ áraine. aabayákóní
awaaméqá keráwáqá aónama kéyainaae. miráimanibo íbêqa
maa-kánáágómá keqtábá awaaméqá immá íaonama kéyainaae.
4 íbêq-wayukama keráwáqá tái-noini-naukare. Áánûqtumma
íaonaraa-kayukaraa-kayukae. kemmá anón-awaameq-yataaqtaba
ítama káonaamanibo kemá móra awaaméq-yátáárîq onaq
íaonainoe. keráwáqá paá Yónaani awaaméq-yátááqá mayánoe.”
téna móraiq umá pukáipike itó-iniqtaba timátuwena Îtuma
kóuraiye.

Pérati-wayukagaraq Táátûti-wayukati yíqtigoni waéqma itaí-áímmá

5 yemá iyápó-annama nokaayúmmá aqtátuweta kéwetamanibo
yaímma yammá yiwikátuweta íma mayéta irááe.
6 ánibo Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá atéráaro! keráwáqá
Pérati-wayukagaraq Táátûti-wayukati yammá itoraí-kánámá
yíqtiyaba atéqma arútáaro.” téna Îtuma tiráiye.
7 ánibo yeíyáá watáá-wataa téta: “ketáámá yammá íma mamé
iráunataae. miráitanaboana kétiye.” téta iyápó-annama tirááe.
8 Îtuma ítarenaboana tiráiye: “nôraq itaráq keíyááma netuq-
túyánámmá itéraq ketáámá yammá íyaq makáunataabiyo kéteo?
keráwáqtí itáíq-itaiq umá mái-yataaqa pááqyamma wáiye.
9 kemá móra-tiyaapaq-yamma mapamúnata netuqyaa-
káyúkámá (5,000) naráaqtabama íyaq túyánámmá kéitaao?
náaraq umá kamaaguq-unanaq áíqturaanabiyo?
10 ánibo abapaké kaayaq-yámmá mapamúnata netuqyaa-
káyúkáma (4,000) narááe. miráuma áíkuteta nátúwááwaq
aqtó-átó-ááwáqá áíqma náaraq umá kamaaguq-unanaq
áíqturaanabiyo?
11 nôraq itaráq keráwáqá íma kéitaao? kemá yaqtabá íma timá
tímikaune. keráwáqá Pérati-wayukagaraq Táátûtiq-wayukagaraqti
yíqtiyaba atéráaro.”
12 téna Îtuma móragaraq tiráiye. miráitata iyápó-annama
mikáq ítaraae. Îtuma yakaráq waéqma agayaí-yíqtíyábá íkétiye.

ímiye. wemá paá Pérati-wayukagaraq Táátûtiq-wayukati yááyaba ‘atéráaro!’ téna tiráiye.

Pítaama Îtuqtaba “yauwéqmataa tiwiraí-náré” téna abarokáq tiráiye.

13 Îtuma Tétáríá Píripai-aukapaq uréna mi-kánááráqá wení iyápó-annama ítama yimónéna tiráiye: “aarawaamá nóinae tétawaq Waayúkagoni Ráákoqtaba áwîqa kéyaao?” téna ítama yimónaraiye.
14 ánibo iyápó-annama tirááe: “yaímma-wayukama téta ‘Yóáanema nommá peraí-náré’ kétewata yaímma-wayukama téta ‘wemá Iráíyae.’ kétewata yaímma-wayukama téta ‘wemá Yérémáíyama káqomma Áánûqtuni amuné-náré’ kéte.” téta tirááe.
15 ánibo Îtuma iyápó-annama ítama yimónaraiye: “kenamáárîq keráwáqá keqtábámá náawae téraq tíwîqa kéyaao?” téna Îtuma ítama yimónaraiye.
16 Tááímoni Pítaama yaúwéqma tiráiye: “emá yauwéqma yiwiraí-náqá Metáíyae Áánûqtuma matúq-matuq umá máin-nakoni áanimone.” téna Tááímoni Pítaama tiráiye.
17 minnáyaba Îtuma yauwéqma tiráiye: “Tááímonio, Yóáaneni áaniko amuqá maraao. mórama maa-márábí-nákómá íma maamin-áímmá timá ámikaiye. ímiye. ketibomá wení márûpaq mái-nakoma wenamáa maaminnáma emmá aráátiraiye.
18 kemá kétima-amune. emá Pítaamone. ení áwîkoni áaimma óqtamone. miráuma akoqnáá-oqtan-amuraaq naammá umáráanikaa umá enápó kemá ke-ánná-wáyúkámá áaimma átáma mamá áíkuyikanune. ánibo puí-yátáákómá ketí waayúkama íuyataniye.
19 kemá emmá Áánûqtuni márûpaq uyáberai-naapaamma kámune. kíma matokéna uyábéráinikaa umá kanaaráq uínóne. nóinawabi té emá máqten-amaan-aimma té ‘mirá íoro. maará íoro.’ tinna-ámáán-áímmá minnágaraq Áánûqtuni márûpaqa paá wániye. ánibo ení ámáan-aimma ‘miráoro-maaraoro.’ tinna-ámáán-áímmá móraiq umá Áánûqtuni márûpakaraq paá wániye.
20 ánibo Îtuma wení iyápó-annayaba akoqnáá-aimma timá-yimena: “keqtábá ‘Metáíya yauwéqma tiwiraí-náré’ ítero.” téna Îtuma timá yímikaiye.

Îtuma téna “pukéq itó-onune.” téna tiráiye.

21 mi-kánááráké Îtuma áaimma átárena wení iyápó-annama abarokáq timá yíkaraiye: “kemá Yérútáárebaq ónáae. mibáq uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq kawáá-wáyúkágáráq

ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq yemá mirá umátikaiya-waigoma kemmá anómma tíqa íniye. yemá kemmá tíkamma puínomanibo kaumo-yúpáámá yauwéqma itó-ureq tú amá mánune.” téna tiráiye.

22 ánibo Pítaama Îtumma áwábaq awíqme uréna káwaagena tiráiye: “uyátáráana-nako, emá ímira-uwo. mi-qtátááqá íma pááq íno.” téna Pítaa tiráimanibo

23 Îtuma waéqma Pítaamma timá ámikaiye: “Tááqtaao, emá tinaaépaq yáwaao! emá ketúyánámmá mamá táíq-íné kéone. emá Áánûqtuni aúyánámmá íma kéitaane. emá paá waayúkati yúyánámmá kéitaane.” téna Îtuma tiráiye.

24 mikáké Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “móra-nakoma ketinaaé waránáae ténama wemá wení aúyánákóní akaí-yátááqá paábaq márúte yuwéna wení kaapaq-yámá maména puínéna yokaa énama tinaaé waraíno.

25 ánibo móra-nakoma wení maamin-áúwáráímmá yáqtoqma akoqnáá énama wení matúq-matuq umá mái-auwaraimma aúyokiniye. ááqibo móra-nakoma wení aúwaraimma keqtábáé téna puyénama wemá uyátá-maqma íráqôn-auwaraimma abatániye.

26 móra-nakoma maa-márábíké máqte-qtataaqtaba aúyánámmá itánîmanibo wení matúq-matuq umá mái-auwaraimma aúyokinanama mi-máqté-qtátáákómá náaraq umáq áwáqnaa íníyô? ánibo wení aúwaraimma nói-meyakakenaq yauwéqma meyánîq íníyô?

27 Waayúkagoni Áráaqa kemá ketiboní akoqnáá-tagama-yataakaraq kumónúnama ketí kaqtó-wayukate Áánûqtunopake kumónúnatae. mi-kánááráqá kemá aarawaatí máqten-aaiqtaba meyámmá yiménúne.

28 kemá áraimma kétima-timune. yaímma-wayukama maannámo máa-kayukama íma pukéta paá máeta aónaraiyana Waayúkagoni Áráaqa anó-kinimma aúqma máena kumíniye.” téna Îtuma tiráiye.

17

Îtuni aúgoma mamá waéqma aokarîq uráiye.

1 abapaké móra-kanaama yátámakitana Îtuma Pítaamma káwirena Yêmitiyaa mi-kátámá Yóáanete yiwíqmayaitata mórama uyátárain-anuraq utááe. yenamáa mibáq máqe-uraae.

2 ánibo Îtuni aúgoma yúrakaq mamá waéqma aokarîq uráiye. miráitana wení óikoma tágama aakáá kégaitana wení wáqtôgoma wayámmá kamá ókáá karáiye.

3 ánibo Mótetiyaa Íráíyama Áánûqtuni márûpake kumáeta Îtute
watáá-wataa kéteyata yemá aónaraae.
4 Pítaama minnáma aónatuwena Îtumma timá ámikaiye:
“uyátáráana-nako, ketáámá maakáq máunataama íráqône.
emmá akáinaqa kanaaráq kemá kaumomá kogonaagó-namma
maakáq ónúne. mórama ení naané mórama Mótetini naané
mórama Íráiyani naané téq miráuma ónúne.” téna Pítaama
tiráiye.
5 mirá kétena máiqtaba mórama aakáá kaikónnákómá
kumma yawááq umáyikaraiye. ánibo móra-aikoma mi-
kónnápíké maará-tiraiye: “maannáma ketáanikoma tikáin-
iyapoe. wení áaiqtabama ôriq umá kétikaiye. keráwáqá wenáama
ítáaro.” téna aagómá mi-kónnápiké tiráiye.
6 ánibo iyápó-annama min-áímmá ítátuweta ikatîq kéetaboata
yemá yóipake marabi yiqá agurááe.
7 miráitana Îtuma yimakaq iréna yineq kánekuyena timá
yímikaiye: “keráwáqá itó-oro. keráwáqá ikatîq íoro.” téna tiráiye.
8 ánibo yemá itó-uma aónaamma káqo-wamma íma aónaraabo
paá Îtumma wenamáa aónaraae.
9 min-ánúmá yuwéta kégumowana aapaqá Îtuma akoqnáá
umá timá-yimena tiráiye: “keráwáqá maami-qtátááqá
aónaamma móra-nakomma íma timámeraq yukáiyana
Waayúkagon-Araaqa kemá pukéq itó-onna kanaaráq wino.”
téna Îtuma timá yímikaiye.
10 ánibo yemá iyápó-annama Îtumma ítama aónéta tirááe:
“nôraq itatawáq ámáan-aimma yirááti-wayukama Íráiyaqtaba
Metáíyani áqnáabaq yíno kéteo?” téta tirááe.
11 ánibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “owé. áraine.
Íráiyama iréna máqte-qtataaqa mamá yokaa íniye.
12 miráimanibo kemá kétima-timune. Íráíyaraa-naqa áqa
iráitata waayúkama wemmá íaonama arútaraae. ímiye. yemá
paá yeqtí yikaí-yátáákáké yúyánámmá kéwareta táí-aaimma
ókon-okomma tarôq umákaraae. miráráá umá Waayúkagoni
Áráaqa kemmá min-áwáátárîq umátikanoe.” téna Îtuma tiráiye.
13 mirá-timatuwaitata Îtuma nommá peraí-náqá Yóáaneqtaba
kétiyaa téta wení iyápó-annama ítaraae.

Îtuma móra-iyapoma táí-aagoma arunóbáqá máin-iyapoma mamá atóbamakaraiye.

14 Îtuma wení iyápó-annagaraq yemá netuqyaa-káyúkábí
yauwéqma koyamá kéowana móra-nakoma Îtunopaq iréna
arayutaúmmá ayéna tiráiye:

15 “uyataráána-nako, emá ketáanikomma arummá umákaao.
wemmá augááyámma kákaiye. netuqyaa-kánáámá wemá irabí
kégaugena nopí kémetagena kéiye.
16 ánibo kemá min-íyápómá awíqme ení iyápó-annayopaq
únnama íma mamé érákáawaniq urááe.” téna tiráiye.
17 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “keráwáqá min-ánná-
wáyúkámá itáiq-itaiq í-yáqtááqá íma wáitana keráwáqtí tíyakoma
íma kárutaiye. náaraq umá kanaawaq kemá keráwáqtêma
máunaq Áánûqtuni akoqnááma matááô? náaraq umá
kanaawaq kemá keráwáqtí ummaamá mayánúnô? keráwáqá
min-íyápómá awíqmera maakáq ketôpaq yero.” téna Îtuma
tiráiye.
18 miráitana Îtuma mi-tái-áágómmá awáágítana min-
iyápógómmá ayúwáitana ê kí-taoq wení karígómá
ánatamakaraiye.
19 ánibo iyápó-annama Îtunopaq aúpáq iréta timá ámikaae:
“nôraq itataawáq ketáámá maami-tái-áágómmá kanaaráq íma
kéwaqtuwaunataabiyo?” téta tewana
20 Îtuma yauwéqma timá-yimena tiráiye: “keráwáqtí itáíq-itaiq
umá arummá timí-yátááqá pááqyapoaq keráwáqá kanaaráq
ímira-inoe. kemá áraimma kétima-timune. karáwáqtí itáíq-itaiq
umá arummá timí-yátááqá pááqyapoaq keráwáqá kanaaráq
ímira-inoe. kemá áraimma kétima-timune. keráwáqtí itáíq-itaiq
umá arummá timí-yátáákómá miráuma pááqyan-anayukoraa
kéinaqa kanaaráq keráwáqá maan-ánúgómmá timákeraq ‘emá
itó-uma merapaq waao’ tíyana kanaaráq wíniye. keráwáqá
káqomma máqteniq inómanibo
21 mirá-tái-áágómmá matuwáiyaba paá nunamukáráq
aáwaqa awetáigaraq yenamáa kanaaráq wániye.” téna Îtuma
tiráiye.

Îtuma “puyéq itó-onune” téna móragaraq tiráiye.

22 Kááriri-marupaq uréire kéeta Îtuma iyápó-annama timá-
yimena tiráiye: “yemá Waayúkagon-Araaqa kemmá namuro-
wáyúkátí iyáápi áaimma átáma maránóe.
23 miráiyata tíkamiyaq puyéq kaumo-kánáámá maéq itó-
onune.” téna titata iyápó-annati íyakoma ummaa yáguraiye.

Îtuma anó-monoq-nakoni tááki-ti-moneqa yukáiye.

24 Îtuma wení iyápó-annagaraq anaaékaqa yemá Kápéranabaq
koyaawana anó-monoq-naupaqtaba tááki-ti-moneqa máyáa-
kayukama Pítaanopaq iréta maará téta timá ámikaae: “keráwáqtí
tirááti-nakoma anó-monoq-naupaqtabama tááki-ti-moneqa
kéyuwaiyo?” téta ítama aónaawana Pítaama yauwéqma tiráiye:

25 “owé.” téna tiráiye. ánibo Pítaama naaúpaq uyábéráitana
áqnáabaq Îtuma Pítaamma ítama aónainoqtaba aamá timátuwena
Pítaamma ítama aónaraiye: “Tááímonio, emá nóine té kéteno?
maa-márábí-kíní-káyúkáráqá meyámmá tááki-moneqa
náayuwaq kámeo? maa-máráráké-káyúkáwábi óq-marabake-
kayukabikena kémayaao?” téna Îtuma ítama aónaraiye.
26 Pítaama tiráiye: “óq-marabake-kayukabikene.” téna tiráiye.
ánibo Îtuma timá ámikaiye: “miráitana maa-máráráké-
káyúkámá tááki-moneqa íma kéyuwaamanibo
27 Ááanûqtuni iyápóboaqtaa tááki-moneqa íma kanaaráq
yiménúnataamanibo ketáámá maami-káyúkámá mamá íyamma
íumayikanatae. miráinaq emá nokaayúpáq uré noyááqa mó-
yaao. áqnáabaq yenna-nóyáákómmá óyauqa ógaarennama
min-nóbáqá móneqa wániye. mi-mónéqá mayéma tááki-
mayaí-wáyúkámá anó-monoq-naupaqa etê kerátáí tááki-
tima mó yimiyo.” téna Îtuma tiráiye.

18

Ááanûqtuma yabíkái-marupaqa anómma náawaq maíyo?

1 mi-kánááráqá iyápó-annama Îtunopaq iréta tiráae: “Ááanûqtu
yabíkái-marupaqa náawaq tébakaqa uyátá-maqma anómma
máiyo?” téta tiráae.
2 Îtuma móra pááqyan-iyapoma awíqme iréna yeqtí aúkáapi má
itó-umakaraiye.
3 ánibo Îtuma tiráiye: “kemá áraimma keráwáqá kétima-timune.
keráwáqá íma waéqma pááqyan-iyaporaa éqa keráwáqá íma
Ááanûqtu yabíkái-marupaqa uyáberanoe. áraimma ímiye.
4 móra-nakoma wenaúma íma mamé uyéna maan-íyápóráá
umá pááqyan-awiqa mayénama min-nákómá káqo-yuma uyátá-
maqma Ááanûqtu yabíkái-marupaqa mániye.
5 ánibo móra-nakoma ketíwîkaq maarán-iyápómá áwáqnaa
énama kemmá móraiq umá tíwáqnaa kéiye.

tái-aaikoma móra-nakoni arummá amí-yátááqá mamá táíq kéiye.

6 maami pááqyan-iyapoma náayubi kekáq yirummá timíya-
noiyapobike móra-nakoma ketôpakemma mamá paábaq waéq-
yikenama min-nákómmá móra anón-oqtamma min-nákóní
ánûwarapi kúmarena anó-nokoni aúkáapi iyaabótuwanimma
minnâ pááqya-qtataare. Ááanûqtuni tái-meyamma uyátá-maqma
anómma mayániye.
7 maa-márábi-káyúkámá ketôpake yuwéta waéqma koíya-
kayukama anaaékaqa táwíq umáginomanibo miráuma tái-aaimma
pááq kéiye. áaqibo móra-nakoma ketôpake káqo-yuma mamá

paábaq waéq-yikenama wemá uyátá-maqma anómma táwiq umáginiye.
8 keráwáqtí tiyáákowabi títaukoma keráwáqá mamá kéwaerena
kúmiq-yataapi mamá kétikainaqa tíyáánaa títauqa aráqma
paábaq yúwáaro. minnâ keráwáqá keráwáqtí tiyáánaa títauqa
paá wárainana kúmiq-yataapi tiwíqme kéwinatama anaaékaqa
keráwáqá iramá káíq-kaiq éna íma putínáí-írábí iyaabótuwanoe.
9 ánibo túrakoma mamá waéqma kúmiq-yataapi kétikainaqa
kubíqma paábaq yúwáaro. kímora-turamma wáinaqa kanaaráq
matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayáínóbo kaayaq-
túrámmá wáinatama keráwáqá yaúma iramá káíq-kaiq-irabi
iyaabótuwanoe.” téna Îtuma timátuwena.

tipi-típima aúyokurai-waigoni waéqma itaí-áíné.
10-14 ókaraq tiráiye: “keráwáqá atéráaro. pááqya-
noiyapoyabama kemmá itáiq-itaiq umá paátataare téq íma
keráwáqtí aúkáapikemma móra-tuyanamma ítáaro. kemá
keráwáqá kétima-timune. ketibomá Áánûqtunopaqa mórá-mora-
yuma yeqtí kaqtó-wayukama aati-aatimá paá mááe. minnâ
ketibomá maami-nóíyápóbíké mórama aúyoraiyaba íkákaiye.
Waayúkagon-Araakoma waayúkama Áánûqtunopaken-amma
yuwéta aúyokuraa-kayukama yauwéqma yiwiránéna kukáiye.
keráwáqá nóine téraq kéitaao? móra-nakoma miráuma taíbaq
tipi-tipima (100) makáinana móra-tipi-tipima aúyokinanama
íyaq abáá-iniyo? owé. miráuma abapaké kaayaqté-kaayaqte-
tiyaakagaraq móra-tiyaama naikamá kaayaqté-kaayaqte (99)-tipi-
tipima iyuwaínata anubaq máiyana móramo aúyoki-waigoqtaba
ko abáá-iniye. kemá áraimma keráwáqá kétima-timune.
mi aúyoki-tipi-tipima abatátuwena awirénama mimórámô
aúyokitana awírái-waigoni amuqá anómma marániye. ánibo
(99) tipi-típima íma aúyokoyuti yimuqá íma kémarainiq umá
amuqá marániye. miráráá umá ketibomá Áánûqtuma wení
márûpaq máin-nakoma maa pááqya-noiyapoti aúkáapike mórama
aúyoraiyaba íma kákaiye.

tíbâqawaama kúmiq-yataariq kéiyaqa mamá arupú umáyikai-aaine.
15 ítáaro. enábâkoraa-nakoma emmá kúmiq-yataariq
kéumakainaama kanaaráq emá uréyaq kenákámá kenammáa
maéka wení kúmiq-yataaqa aráátiyo. ánibo wemá enáama
itáinnama miráuma enábâkoraa-naqa yauwéqma awiránóne.
16 ááqibo wemá enáama íma itáinaama emá kaayarábi
móra-naqa awiqma yagaroqtamá okao. miráuma ‘kaayarábi
kaumo-wáyúkámá kanaaráq mimórá-áikáq aamá tínóe.’ téna
Áánûqtuni agamatá-kánnáábí kétipoana min-áíkomá akoqnáá
umá wániye.

17 miráimanibo wemá yeqti yáama ímo itaínaama kanaaráq
monoq-náúpáq áíkuiya-kayukabi mó-tero. ánibo monoq-náú
áíkuyo-kayukati yáama itáíyábágáráq íakainaama minnâ wemá
aamá íitainapoana monoq-náú áikuyo-kayukayopaq íuwininiq
umákáaro.
18 kemá áraimma keráwáqá kétima-timune. máqte-qtataaqa
maa-márábimô aúyaq-maraiyaq-qtataaqa Áánûqtuma wení
márûpaqa aúyaq-maraniye. ánibo máqte-qtataaqa maa-márábimô
timáyikaiya-qtataaqa Áánûqtuma wení márûpaqa timátikaniye.
19 kemá ókaraq keráwáqá áraimma kétima-timune. yenákámá
kaayaq-nákórátámá keráwáqti aúkáapikema kenákámá
mimórá-túyánákáq maréka nunamummá tiyamma kanaaráq
ketibomá Áánûqtuma wení márûpaqa máin-nakoma yenákámá
yimíniye.
20 taákaq máráaro! paá kaayaq-nákówábi kaumo-nákómá
ketíwîqtaba áikuma maiyaqa kanaaráq kemá yeqtí aúkáapi
mánune." téna Îtuma akoqnáá-aimma tiráiye.

móra mayaí-nákómá wení aqtábááma íma yauwéqma kéyimi-waigoni waéqma itaí-áímmá

21 mi-kánáárâqá Pítaama Îtunopaq iréna timá-amena tiráiye:
"uyátárai-nako. náaraq umábaraq ketíbâkoma kúmiq-yataariq
umátikainaq kemá wení kúmiq-yataaqa mamá paábaq matuwéq
tiwikátuwanuno? abapaké kaayapárábiyo?" téna Pítaama
tiráiye.
22 Îtu maará téna yauwéqma timá ámikaiye: "abapaké
mórabaqa ímiye. miráuma abapaké kaayaq-wáyúká aíyayaa-
tiyaaka umá abapaké kaayapáq (77) wení kúmiq-yataaqa páabaq
matuwéq awikátuwao.
23 miráinana Áánûqtuma yabikái-kayukama miráráá kéoe.
kíniraa umá wení mayaí-wáyúkátê aqtábááma mamá arupú
ínóe.
24 wemá aqtábááma áaimma átáma mamá arupú kéitata
yemá móra-naqa awíqmeta wenôpaq irááe. min-nákóni
aqtábááma ámikaamma miráuma netuqyaammá táwibaq-
moneqa (10 tausen kina) aqtábááma wái-nare.
25 miráitana wení móneqa íma wáipoana anónnáma kanaaráq
amíniye. miráitana kínima téna maami-nákáráq ánáakokaraq
wení iyápógaraq wení máqte-qtataakaraq waayúkaraq
maraíyata meyánîq kéiyaraq mirá-mónéqá mamá anónnáma
aqtábáráq kínimma áméro tiráiye.
26 miráitana mi-máyáí-nákómá kínini aítaupi araayutaúmmá
ayéna maará téna inaa tiráiye. 'arummá umátike tiwé urénaro.
kemá ení máqten-aqtabaaraq anónnáma ámíqma ánatanune.' téna
tínana

27 min-nákóní anó-nakoma arummá umákena wení
aqtábááraq ayuwaítana anónnáma íma ámikaiye.
28 ánibo mi-máyáí-nákómá máápaq yaúbarena aónaimma
móra-mayai-naqa tiyáákama (100 kina) aqtábááma ámikai-nare.
minnáqá ánûwarapi yáqtoqma akoqnáá umátokena tiráiye.
‘aqtábááma ámikaunaraqtaba páátákáá anónnáma timiyo.’ ténna
tiráiye.
29 miráitana min-nákómá wetê mórabi mayaímá mayáaya-
nakoma wekáq araayutaúmmá aténa maará ténna inaa tiráiye.
‘emá arummá umátike tiwé urénaro. kemá ení aqtábááraq
anónná aménúne.’ ténna tiráimanibo
30 wemmá paá íákaraiye. min-náqá ánna/-naupaq mó
ákaraimma wemá ánná-naupaq máena wení aqtábááma meyánîq
umá ánataniye tiráiye.
31 ánibo káqo-mayai-wayukama miráin-aaimma aónatuweta
íyaqnobaq ítama táíq umátuweta yemá yeqtí anó-nakaq uréta
miráin-aimma mó timá abarokáq urááe.
32 miráitana anó-nakoma mi-máyáí-náqá anón-aqtabaama wái-
naqa ááyarena maará ténna timá ámikaiye. ‘emá tái-mayai-naqone.
áqnáabaqa kekáq ibiqá yaráánaq kemá ení máqten-aqtabaama
yuqmá paátataakaa uráune.
33 kemá emmá tirummá umákaraune. emá nôraq itaawáq
ení móra-mayai-nakomma arummá íkéumakaano?’ ténna tiráiye.
34 ánibo wení anó-nakoma áyámma itana min-náqá i-
wáyúkátí iyáápi máráitata i-wáyúkámá ánnábi ákáawana máena
kammáa káena wení aqtábááma anónná yauwéqma aminiye.”
ténna Îtuma mi-kátáámá
35 timátuwena tiráiye: “keráwáqtí tiyaqnobaqa máqtemma
tíbáqawaaraa-kayukati kúmiq-yataaqa íma mamá paábaq
kéyuwaapoana ketibomá Ááanûqtuma wení márûpaq máin-
nakoma móraiq umá keráwáqtí kúmiq-yataaqa íma mamá paábaq
matuwéna awikátuwaniye.” ténna Îtuma tiráiye.

19

aaraukáqá mamá yataí-ááíqtábá Îtuma tiráiye.

1 Îtuma mi-máqtén-áímmá timá ánatatuwena Kááriri-maruqa
yuwéna Yúría-marupaq yauwéqma Yótaa-nokomma móra-
aukapaq uráiye.
2 netuqyaa-káyúkámá anaaé waqmé kéowana min-áúkápáqá
karí-wáyúkámá Îtuma mamá atóbamayikaraiye.
3 yaímma Pérati-wayukama Îtunopaq iréta wemmá makáqma
aónaraae. yemá maará-tiraae: “ámáan-aikoni aúrakaqa máqte-
kayukama yínááqa waqtuwaí-ááímmá kanaaráq yínááqa waq-
tuwánô?”

4 téta tewana Îtuma yauwéqma tiráiye: “keráwáqá maamin-
áímmá íyaq yoráútaao? maará-tiraine. naayóbáqá Áánûqtuma
máqte-qtataaqa tarôq uráine. naayóbáqá aaragáráq waagaráq
tarôq uráine.
5 tarôq umá yikátuwena maará-tiraiye. ‘miráinana waagómá
anóaboamma ayuwéna ánáakote yagaroqtamá maéta
yenákámá móra-yuma aúqma máyoye.’ téna Áánûqtuma tiráine.
6 miráitata yenákámá íma kaayaq-wáyúkáráá umá mááye.
ímiye. yenákámá miráuma mi-mórá-yúmá aúqma mááye.
miráinata Áánûqtuma yarúyikarainnama íma yatáétao.” téna
Îtuma tiráiye.
7 ánibo Pérati-wayukama Îtumma timá-ameta tirááe: “nôraq
itanawáq Mótetima ámáan-aimma timénataa waagómá aa-
raukáqá yataí-áúbámá agamá ‘aaragómmá ámítuwe waq-
tuwaao’ tiráíyô?” téta itama aónaraae.
8 ánibo Îtuma timá yímikaiye: “minnâ tirunóbáqá akoqnáá
kéeq keráwáqá aamá arátéwana Mótetima keráwáqti aammá
awiyéna ‘aaramá waqtúwáaro’ tiráine. miráimanibo naayóbáqa
maramá áaimma átarai-kanaaraqa mirán-ámmá íma wáqe-uraine.
9 kemá maará téq keráwáqtábá kétune. móra-nakoni
ánáakoma kumari-ááímmá íma tarôq kéinana awaikómá paábaq
kéwatuwena káqon-inimmo mayainama min-nákómá kumari-
ááímmá tarôq kéiye.” téna Îtuma tiráiye.
10 ánibo Îtuni iyápó-annama Îtumma timá ámikaae:
“miráinatama aaramá íma mayánóma minnâ uyátá-maqma
kanaaráq íye.” téta wení iyápó-annama tirááe.
11 tewana Îtuma maará-tima-yimikaiye: “máqte-noininaukaqa
maamin-áímmá kanaaráq íma mayánómanibo yaímma-
wayukaraq Áánûqtu yímikaiye.
12 ítáaro. yaímma-wayukama aaramá íma kanaaráq
mayánómma minnâ yaímma-wayukama yeqtí yúgoma
aúyakurainatama kanaaráq iyápóma íma maqyikánómma yeqtí
yinóama mirápáq maqyikáraipoatabi waayúkama yikáma
kareremá aúqyíkaraipoata aaramá íma kanaaráq mayánóe.
ánibo yaímma-wayukama aaramá íma máyáamma miráuma
yeqtí yúyánákáráq yirukaráq máqte-qtataaqa Áánûqtumma
kámetaboata yemá aaramá íkémayaae. miráineqa keráwáqá
kanaaráq mirá-inoe. maaminnámo tiraatíyan-aimma máyáaro!’
téna Îtu tiráiye.

Îtuma pááqya-noiyapoma wení kaayoné-yátááqá yímikaiye.

13 mi-kánáárâqá yaímma-wayukama pááqya-noiyapoma
yiwíqmeta Îtunopaq irááe. wemá yineq ayáámma yínêkuyena

nunamummá tíkáae téta irááe. miráimanibo Îtuni iyápó-annama
aamá yiwááguraae.
14 ánibo Îtuma tiráiye: “keráwáqá pááqya-noiyapoma
iyuwaíyata ketôpaq yero. keráwáqá íma yáqtoq-yikaaro.
Áánûqtu yabíkái-marupaq mái-wayukama mirá-nóíyápótí
márûqiye.” téna tiráiye.
15 mirá-timatuwena ayáámma pááqya-noiyapoti yineq
árúqmakaiye. miráumatuwena Îtuma min-áúkápáqá yuwéna
kóuraiye.

maabu-nákóma netuq-ótámmá makáiye.

16 móra-nakoma Îtunopaq iréna tiráiye: “yirááti-nako, kemá
náaraq umáwaq íráqôn-aaimma tarôq éraq aati-aatimá matúq-
matuq umá mái-auwaraimma mayánúnô?” téna ítama aónaraiye.
17 ánibo Îtuma timá ámikaiye: “nôraq itaawáq íráqô-
qtataaqtabama kemmá ítama káonaano? aúyánánóbáqá arútama
itaao. kímora-naqa wenamáa íráqô-naqiye. ánibo emá
aúwaraimma mayánéma kanaaráq emá máqten-amaan-aimma
waraao.” téna tiráiye.
18 ánibo min-nákómá Îtumma timá ámikaiye: “nóin-amaan-
ainabiyo?” téna tiráiye. Îtuma tiráiye: “ámáan-aikoma maará-
uraiye. waayúkama íma ikámma puyuwo. aaraukáqá íma mamá
yataiyo. moyámmá íma mayaao. káqo-wamma kaaqaarimá
ítimakaao.
19 emá enanó-enaboni aménáápáq mááo. enamáárîq
arummá amé kaayoné ónaiq umá náawabi enamakaq maína-
naqa arummá amé kaayoné umákaao.” téna tiráiye.
20 ánibo mi-mábú-nákómá Îtumma timá ámikaiye: “mi-
máqtén-ámáán-áímmá kemá kéwaraune. kemá nói-
qtataaqtabawaq aqtórárîqa kéuno?” téna ítama aónaraiye.
21 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “emá kanaaráq umá
ánatanaae téma emá uré ení máqte-qtataaqa waayúkaraq
marénata meyánîq kéiya minnárake móneqa maté áwáyoq-
wayukama yímituwema Áánûqtuni márûpaqa íráqô-qtataaqa
maránóne. emá ketinaaé ya-waraao.” téna Îtuma tiráiye.
22 mi-mábú-nákómá min-áímmá itáá ena áyákoma
ummaa kéyaipaq kóuraiye. miráimma wemá taíbaq-yataaqa
makáiqtababoana mirá-uraiye.
23 ánibo Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “kemá
keráwáqá áraimma kétima-timune. móneqa netuqyaa makái-
nakoma Áánûqtu yabíkái-marupaq uyáberaniqtabama kammáa
kámagiye.
24 kemá keráwáqá ókaraq kétima-timune. móra-wamma
káámoma oótiraa-kakoma wáqtô aráátai-waigoni aapimmá

peránénama kammáa ainíkáá umá móneqa netuqyaa makái-nakoma Áánûqtu yabíkái-marupaq uyáberaniqtaba anómma uyátá-maqma kammáa kámagiye.” téna Îtuma tiráiye.
25 yemá iyápó-annama maamin-áímmá ítátuweta iyánáaq urááe. yé maará-tiraae: “miráinana náawaq Áánûqtuni-marupaq wemá kanaaráq uíníyô?” téta tirááe.
26 ánibo Îtuma yúrapi karákéna timá yímikaiye: “waayúkama kanaaráq mirá íinoe. Áánûqtu wenamáa máqte-qtataariq kanaaráq íniye.” téna
27 Îtuma mirá-timatuwaitana Pítaama yauwéqma tiráiye: “éqtukenaro. ketáámá máqte-qtataaqa yuqmá ánatetaa enanaaé ya kéwaraunataae. miráinataa ketáámá nói-qtataaraq mayánúnataabiyo?” téna Pítaama tiráiye.
28 ánibo Îtuma timá ámikaiye: “kemá áraimma keráwáqá kétima-timune. anaaékaqa máqte-qtataakoma aúgeniq íni-kanaaraqa kemá Waayúkagoni Áráaqa akoqnááma mayéqa kínin-abitataraq mánune. mi-kánááráqá keráwáqá tiyááka umá kaayaqá ketinaaémo kéwaraiya-kayukama tiyááka umá kaayaq-ábítátáráq mánoe. keráwáqá Ítíráaeobake tiyááka úma kaayaq-ánná-wáyúkámá mamá yainánóe.
29 máqte-kayukama ketíwîqtaba itéta yeqtí naammá yuwéta yíbâqawaanabi yímanaatoinabi yinóanabi yiboánábi iyápóabi yeqtí yónábi yukáíya-kayukama yemá ókaraq netuqyaammá matéta íráqô-qtataaqa anónnáma yiméta yemá aati-aatimá matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayánóe.
30 ááqibo netuqyaa-káyúkámá maa-márábí uyátá-maqma anómma máiya-kayukama anaaékaqa aqtóráqá íyata ánibo netuqyaa-káyúkámá íbêqa anaaékaqo kéiya-kayukama Áánûqtuni-marupaq uyátá-maqma anómma máno-kayukama wínóe.” téna Îtuma tiráiye.

20

wááéni-yopi mayaímá mayaí-wáyúkámá

1 Îtuma óq-aimma tiráiye: “Áánûqtuma yabíkái-qtataaqa mirá-uraiye. móra-nakoma anó-marama makáinikaa uráiye. ánibo aabáyaanapimma min-nákómá uréna wení wááéni-yopi mayaímá mayaí-wáyúkámá ko yiwíkaiye.
2 min-nákómá yaímma-mayai-wayukate aamá téite umátuweta móra-iyakaq maréta mayaírákémá ‘tiyááka-tiyaaka umá móneqa (1 kína) mayánúnataae’ tirááe. ánibo mirá-timatuweta wááéni-yopitaa mi-máyáí-wáyúkámá timáyíkaraiye.

3 miráuma aabaúgómmá aabayaaráq uyáwitana (9 kíróki)
kawáá-nákómá ko aónaimma yaímma paá-wayukama paá itó-
uma máákéti-marupitaa mááwana yimónaraiye.
4 ánibo min-nákómá mi-káyúkámá timá yímikaiye: “kanaaráq
keráwákáráq wáááéni-yopi mayaímá ko kémayaiyaq meyámmá
arútâma timénúne.”
5 titata yemá urááe. móraiq umá wágááwabi énaikaqa
(miráuma 12 kírókigaraq 3 kírókigaraq) wemá uráiye.
6 ánibo énaikaq (aabaúgómá 5 kíróki) keqnáámmá ko
aónaimma yaímma-wayukama paá itó-uma mááwana min-
nákómá timá yímikaiye: “nôraq itaráq íbêq-wagaama paámá
itó-uma mááo?”
7 téna titata mi-káyúkámá timá ámikaae: “móra-nakoma móra-
mayaima íma kétimitaqtaae.” téta tirááe. ánibo min-nákómá timá
yímikaiye: “keráwákáráq wáááéni-yopi mayaímá ko máyáaro.”
téna tiráiye.
8 aabaúgómá énaikariq itana wáááéni-yokoni aboámá wení
mayaíráq-káwáá-náqá timá ámikaiye: “emá mayaíráq-
wáyúkámá yááyare meyámmá yimiyo. emá anaaékaq mayaí ya
matáiya-kayukarake áaimma átáma meyámmá yímike áqnáabaq-
wayukaraq waao.” téna tiráiye.
9 ánibo énaikaqa (5 kíróki) mayaímá áaimma átáma máyáa-
kayukagaraq iréta meyámmá móneqa tiyááka-tiyaaka umá
matááe.
10 áqnáabaq áaimma átáma mayaímá matáá-kayukama iréta
‘ketáámá anó-moneqa mayánúnataae’ téta yúyánápí tirááe.
miráimanibo ímiye. yegáráq meyámmá tiyááka-tiyaaka umá
móraiq umá matááe.
11 yemá miráuma meyámmá maméta yókóní aboámmá
awáágúraae.
12 yemá mirá-tiraae: “mi-káyúkámá yinaaémo mayaí máyáa-
kayukama yemá pááqya-kanaama mayaí matááe. miráuraawaa
emá yemmá móraiq umá ketáái meyákáá umá kéyimene. ánibo
ketáámá ayáqtáá-kanaama anó-naqa kaikáq ummaa-máyáímá
kémayetaa aaqá káutaune.” téta tirááe.
13 mirá-timatuwaawana yókóní aboámá yeqtí aúkáapike móra-
nakomma timá ámikaiye: “ketí aanábó-nákô, emmá íma mamá
táíq umákaraune. meyámmá móneqa tiyáákama mayáánayaba
íyaq aamá timá móra-tiyakaq makáúyô?
14 máqtemma keráwáqá paá mamé kóoro! kemá meyámmá
keráwáqá timúnna-meyakaa umá móraiq umá tinaaémo íya-
kayukama meyámmá yiménúne.
15 nôraq inábiyo? ketí móneqnapo nôrabi ónááqa paá
miráonu íyabiyo? kemá yemmá íráqô-qtataariq kéumayikaunaraq
minnáyaba kárún-aaimma kéteo?” téna yókóní aboámá tiráiye.

16 miráuma anaaékaqo iráa-kayukama anó-nakoma uyátá-maqma anómma yímikaiye. áqnáabaqo iráa-kayukama anó-nakoma yemmá márû mikákáá pááqyamma yímikaiye. miráitaq kemá kétune. anaaékaq iráiya-kayukama áqnáabaq wíyata ánibo áqnáabaq iráiya-kayukama aqtóúrákáq wínóe." téna Îtuma tiráiye.

Îtuma kaumobáq téna "puyéq itó-onune" tiráiye.

17 Îtuma Yérútáárebaq uwíné kéena wení tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnámá yiwíq-mayaitata wetê kóuraae. ánibo yemá aapaq kéweta Îtuma maará téna timá yímikaiye:

18 "ítáaro. íbêqa ketáá Yérútáárebaq uyónúnatae. mikáqá kemmá Waayúkagoni Áráaqa yemá uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq yeqtí iyáápi maráiyata yemá aabi matikéta tíkamma puí-áímmá téite éta yawááq-umatikanoe.

19 mirá éta yemá kemmá káqon-anna-wayukama Yéqtaaeo-wayukama yimíyata akáyáámmá timátiketa tebûqa timéta kaapaq-yátáq tíkamma ítikanoe. miráiyaq pukéq kaumo-kánáámá ánatainaq pukáanabike itó-uma paá mánune." téna Îtuma tiráiye.

Yêmitiyaa Yóáanema anómma mayéta urááye.

20 Yéberima áanikokaratama yinóama yiwíqmena Îtunopaq iráiye. min-íníkómá Îtuni aítaupi araayutaúmmá aténa móra-yataaqtaba Îtukaq akoqnáá umá ítama aónaraiye.

21 Îtuma timá ámikaiye: "emmá nóiqtabaq kákaiyo?" téna ítáitana min-íníkómá wemmá timá ámikaiye: "emá anaaékaqa anó-kinimma máinona-kanaaraqa ketí maa-kááyáq-íyápógórátámá enamakaq mááyoye. té minnáyaba akoqnáá umá timá-timiyo."

22 mirá téna timátúwáitana Îtuma yauwéqma maará-tiraiye: "emá akoqnáá umá ítama aónáána-yataaqtabama íitaraane. káápuma awaaméqá tú-tiqa éna ummaa ôriq umá yáni-kaapubikema kanaaráq náyóyô?" téna titata yenákámá yauwéqma tirááye: "mipíké kerátá kanaaráq nayúye." téta tirááye.

23 ánibo Îtuma kaayaq-nákámá timá yímikaiye: "áraine. kenákámá ketí káápubike aíqa í-yátááqá nayóye. miráimanibo náawaq kanaaráq ketimakaq mániyo? maamin-áímmá kennámá íma wáiye. ímiye. min-ábíqtátámá yaímma-wayukayaba ketibomá Áánûqtuma yokaa umáyíkaraiye." téna Îtuma tiráiye.

24 iyápó-annabike tiyááka-wayukama min-áímmá ítátuweta kaayaq-wátámá Yêmitiyaa Yóáanema yiwáágúraae.

25 ánibo Îtuma iyápó-annama máqtemma yááyarena timá
yímikaiye: “keráwáqá káonaawata waayúkati kíni-kayukama
yemmá mamá márúte yuwéta anómma máeta kéyabiqyikaae.
ánibo yemá anó-kayukama akoqnáá umá aarawaayábá
yeqtáama itaígáae kéte.
26 miráimanibo mirán-ááímmá keráwápimmá íma waíno.
ímiye. keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma anómma uyátá-maqma
mánaae ténama wemá kanaaráq mayaí-nákáá umá máena
keráwáqá tíwáqnaa íno.
27 móra-nakoma keráwáqtí áqnáabaq-naqa mánaae ténama
wemá kanaaráq paá keráwáqtí kaqtó-nakaa umá maíno.
28 kemá Waayúkagoni Áráakoma móraiq kéune. kemmá
waayúkama mamá tíwáqnaa ígáae téq íkukaune. ímiye. kemá
yekáq mayaímá mayéq yíwáqnaa kéeq netuqyaa-káyúkámá
ketúnapo yemmá meyánîq umá yauwéqma yiwiránáá
kukáune.” téna Îtuma tiráiye.

kaayaqá yúramma karoparái-nakama Îtuma mamá atóbamayikaraiye.

29 yemá Yérikoqa yuwéta kóuraae. ánibo taíbaq-wayukama Îtun
anaaé wakááe.
30 kaayaqá yúramma karoparái-nakorata aanáwábaq máeta
Îtuqtaba kéiye-aimma ítátuweta yenákámá ááyama tirááye:
“umaataráána-nako, emá Tébitin-annabike-nako, kekárátámá
arummá umátikaao.” téta tirááye.
31 ánibo aarawaamá ‘páátí máákao’ téta tirááe.
miráimanibo yenákámá uyátá-maqma anókaq ááyama tirááye:
“umaataráána-nako, Tébitin-annabike-nako, kekárátá arummá
umátikaao.” téta tirááye.
32 ánibo Îtuma mikáq kepágurena min-nákámá yááyama
tiráiye: “kenákámá nôraq umátikaikaae téka kéteyo?” téna
tiráiye.
33 ánibo min-nákórátá Îtumma timá ámikaaye: “umaataráána-
nako, emá kerátáí túramma mamá kabári-tikaikaae téka kétuye.”
téta tirááye.
34 ánibo Îtuma min-nákámá arummá umáyikena min-nákátí
yúrapi ayáánapo yínékuitana é mikáq yúramma aónaraaye.
miráitata yenákámá Îtun anaaé waqméta urááye.

21

Îtuma anó-kiniraa umá Yérútáá re-marupaq uyábékaiye.

1 yemá Yérútáárebaq waaqókáq iréta Béqtápégibaq
yayátuweta Óríbêti-anuraq irááe. miráitana Îtuma wení iyápó-
annabike kaayaqá timáyikena áqnáabaqa

2 timá yímikaiye: “kenákámá pááqya-marupaq uréka mikáq
aónaakao. mikáqá mórama oótiraa-kamma áráakaraq ánnáma kú-
yakaraae. miráinaka ánná ayútuweka awíqme ketôpaq yekao.
3 ánibo móra-nakoma kenákáyábá móra-aimmo tínakama
maará-tima-amekao. ‘anó-nakoma maamin-oótíráákáqtábá
kéiye.’ mirá tíyanama wemá páátákáá timínaka awíqma íyóye.”
tena Îtuma tiráiye.
4 mi-qtátááqá áraimma pááq imá naayóbáqá Áánûqtuni
watáama Tékáráiyama amuné-nákómá anaaékaq pááq íniye téna
maará-tiraine:
5 “keráwáqá aarawaamá Yérútáárebaq áíkuyo-kayukama
maará téra timá yíméro. aónaaro. keráwáqtí kínimma
keráwáqtôpaq kéimanibo
wemá kaayoné-ááímmá tarôq kéena oótiraa-kakoni ámûraaq
máena kéiye. ótamma mayaí-ótíráá-kákóní áráakon
ámûraaq máena kéiye.”
téna tiráiniq uráiye.
6 maami kaayaq-íyápó-ánnábíké-nákórátámá Îtuma timá
yímíniq áqnáabaq mó-ureta
7 yenákámá oótiraa-kamma anóakaraq áráakaraq awíqmeta
iréta yeqtí kúberai-unamma ayúqma ámûraaq abákáraae. ánibo
Îtuma min-ótíráá-kákóní ámûraaq uyáqtama máqe-uraiye.
8 netuqyaammá aarawaamá yeqtí kúberai-unamma ayúqma
aapitáá wíqmaketa miráuma éwaoniq umá omáqá kémayeta
yaímma-wayukama kóbé-tágóní amamá ánagaraq ayáama
aapitáá wíqmakaae.
9 ánibo aarawaamá áqnáabaq o-káyúkágáráq anaaé o-
káyúkágáráqá maará téta ááyama tirááe:
“otáánaa, yauwéqmetaa tiwiraí-nákô, Tébitin áráako,
Áánûqtuma íráqôniq umákaino. maan-nákómá uyátárai-
nakoni áwîkaq kéiye. otáánaa yanaa uyátárai-naqiye.”
téta tirááe.
10 Îtuma Yérútáárebaq uyáberaitata mi-márúpáké-káyúkámá
máqtemma iyánáaq umáreta anókaq tirááe: “maan-náqá
náawabiyo?” téta tirááe.
11 ánibo aarawaamá aakaq uréire o-káyúkámá tirááe:
“wemá Áánûqtuni amuné-náqá Îtue Náátárêtibaq Kááriribake-
nare.” téta tirááe.

anó-monoq-naupaq máqte-qtataaqa meyámmá máráa-kayukama Îtuma waqtukáiye.

12 Îtuma anó-monoq-naupaq uyábékena mi-káyúkámá meyánîq
kéowana waqtukáiye. wemá móneqa makéta waerémáa-
taaregaraq numamá makéta maraq máeta meyánîq émáan-
abiqtatagaraq máqtepaq ayáú-tááyáú umá pípéban umátukaiye.

13 Îtuma miráumatuwena timá yímikaiye: “Áánûqtuni watáa
agamatán-áíkómá maará kétiye. ‘ketí naakóqtábámá nuna-
mummá tí-náné tínóe.’ miráimanibo keráwáqá mamá moyá-
káyúkátí aúpáq-márúkáá kéoe.” téna Îtuma tiráiye.

14 Îtuma anó-monoq-naupaq máitata yaímma-wayukama
yúramma karopágitana yimúqtámmá akúgitata máe-kayukama
wenôpaq yewana mamá atóbamayikaraiye.

15 miráimanibo uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq ámáan-
aimma yiráátí-wayukagaraq yemá Îtuma anón-awaameq-yataariq
immá káoneta anó-monoq-naupake iyápóma anókaq ááyama téta
“otáánaa Tébitin áráakoe.” téta temmá ítátuweta íyaqa ítama táíq
kéeta

16 Îtumma timá ámikaae: “maamin-áímmô téta enáwîqa
múte yaúyomma áraq kéitaano?” téta ítama aónaraae. ánibo
Îtuma yemmá timá yímikaiye: “owé. kéitaune. keráwáqá
maarán-áímmá Tébitima ibí naayóbáqá maará-tiraimma íyaq
yoráútaao? ‘Áánûqtuo, emá pááqya-noiyapogaraq náákaqo
máraiya-noiyapogaraq yeqtí yóyaupike ení áwîqa múte yaúma
kánataae.’ téna ibí tiráine.” téna Îtuma tiráiye.

17 ánibo Îtuma iyuwéna márûpaq yaúbarena mi-nókáámmá
Béqtanibaq ko máqe-uraiye.

Îtuma aamá titana píki arakaráq-yámá aayákaraiye.

18 aabáyaanapimma nokáápaq yaúbatuwena Îtuma yauwéqma
márûpaq itana áama yaráiye.

19 ánibo Îtuma móra píki-yama aakaq aónatuwena ááipaq
uráiye. ánibo mórama naí-yátááqá arammá íaonaraiye. ímiye.
áná-aatuqma wáqe-uraiye. mi-píkí-yágómmá maará-tima-
amikaiye: “ókaraq arammá íma iyaao. áraimma ímiye.” titana
páátákáá maami-píkí-yágómá aayá-kaguraiye.

20 iyápó-annama minnáma aónatuweta iyánáaq urááe.
miráitata yemá tirááe: “nôraq itanawáq píki-yagoma páátákáá
aayámmá kégagiyo?” téta tirááe.

21 ánibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye. kemá áraimma
keráwáqá kétima-timune. keráwáqá tirummá timéq kaayaq-
tíyáqá íma wáinanama kanaaráq keráwáqá kemá píki-yaraq
únaikaa ínóe. keráwáqá mimórá maami-qtátáárîq íinoe. ímiye.
keráwáqá téq maan-ánúgóqtábá ‘emá meqtátuwe únópí ku-
muwo’ tíyanama kanaaráq mirá-iniye.

22 ánibo keráwáqá tirummá ámíqma itáíq-itaiq kéeq
nunamummá téq máqte-qtataaqa mayánáae tíya-qtataaqa paá
mayánóe.” téna Îtuma tiráiye.

“náawaq náápaamma ámikaiyo?” téta Îtumma ítama aónaraae.

23 Îtuma yauwéqma anó-monoq-naupaq uréna aarawaamá
yiráátiraiye. ánibo uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq anó-
kawaa-wayukagaraq Îtunopaq iréta tirááe: “emá nói-naapaanaq
yokéyaq maami-máyáímá kémayaano? náawaq maami-
náápáámmá ámikaiyo?” téta tirááe.
24 ánibo Îtuma yeqtáaraq yauwéqma maará-tiraiye: “kegáráqá
kemá keráwákáq móra-yataaqtaba ítama aónanaa kéune.
keráwáqá yauwéqma ketáaraqo tíyaqa kanaaráq keráwáqá
kemá timá-timenune kemá nói-naapaanaq yokéraq maami-
máyáímá kémayauno.
25 timá tíméro. Yóáanema nommá waayúkama péqyikaraimma
náakakena mi-náápáámmá matáíyô?” mi-qtátááqá
Áánûqtunopake-qtataarabi paá waayúkati minnáwabiyo?” téna
tiráiye. yemá min-áímmá ítátuweta yeíyáá aamá maará-tiraae:
“ketáá téqtaa minnâ Áánûqtunopake-qtataare tenanatáámá
maará ténataa timá-timiniye. ‘nôraq itaráq keráwáqá wekáqá
íma itáíq-itaiq kéo?’ téna tíniye.” téta tirááe.
26 ánibo ketáá téqtaa minnâ ‘paá waayúkagon-amiye.’
téqtaama aarawaatí yáaqa ikaténúnatae. minnáma yemá
‘Yóáaneqtaba Áánûqtuni amuné-náré.’ téta kéte.” téta tirááe.
27 miráitata yemá Îtun áaraq yauwéqma maará-tiraae: “ketáá
íaonoraunatae.” téta tirááe. ánibo Îtuma yauwéqma timá
yímikaiye: “kegáráqá íma timá-timenunama kemá nói-naapaanabi
matokéq maami-máyáímá kémayaune.” téna tiráiye.

móra-nakoma kaayaq-íyápómá yíkarai-waigoni waéqma itaí-áíné.

28 Îtuma tiráiye: “miráimanibo keráwáqá nóinae kéteo?
móra-nakoma kaayaq-íyápómá yíkaraiye. ánibo min-nákómá
áqnáabaq-iyapogonopaq uréna timá ámikaiye. ‘ketáaniko, íbêqa
emá uré wááéni-yopi mayaímá ko mayaao.’ tiráiye.
29 ánibo min-íyápógómá yauwéqma tiráiye. ‘ítíkáiye.’
timátuwena anaaékaqa aúyánámmá waéqma itáá ena uráiye.
30 ánibo keqnáámmá yiboámá uréna móra-aanikokaqa
mimórá-áímmá mó-tiraiye. ánibo min-íyápógómá yauwéqma
tiráiye. ‘owé. ketiboó.’ mirá-timatuwena íuraiye.
31 min-íyápórátábíkémá náawaq yiboání aúyánámmá
wakáíyô?” titata yemá “áqnáaekoe.” téta tirááe. ókaraq
Îtuma timá yímikaiye: “kemá keráwáqá áraimma kétima-
timune. táákiti-moneqo máyáa-kayukagaraq kumari-nóíníkáráq
yirummá kéwaeraapoata keráwáqtí túbáqá áqnáabaq Áánûqtuma
yabíkái-qtataaqa mayánóe.
32 minnâ Yóáane nommá peraí-náqá keráwákáq iréna arupú-
amma má tiráátiraimanibo minnáyaba keráwáqá wenáama
íma ítaraae. ááqibo táákiti-moneqa mayaí-wáyúkágáráq

kumari-nóíníkáráq wenáama ítaraae. keráwáqá minnáma aónaraamanibo túyánámmá waéqma itáá eq wenáama íma ítaraae.” téna Îtuma tiráiye.

tái-wayukama wáááéni-yokaq yabíyé-waigoni waéqma itaí-áíné.

33 káqomma waéqma itaí-áímmá Îtuma tiráiye: “ítáaro. móra waéqma itaí-áímmá tenúne. móra-nakoma wení anómarama wáitana wáááéni-yomma yoqmaréna kurumá umá ikúmakaiye. ánibo arunóbáqá wáááéni-nomma kaí-táápékóní maiqá uqmaréna ayáqtááq-namma wení yókáq kawáá-ínámmá umákaiye. miráitana mi-tókóní aboámá wení yómmá yaímmawayukati iyáápi maréna ‘kawáá oro.’ tiráiye. ánibo mirátimatuwena móra-aukapaq marabaq ayáqtááq-amma kóuraiye.

34 anaaékaqa wáááéni-yokoma ábû kaí-kánááráqá wení mayaí-wáyúkámá timá yíkáitata wáááéni-yopima mayaímô máyáa-kayukayopaq urááe. wení wáááéni-yopike yaímma mamá maraíyata mamé ígáae téna timá yíkáitata urááe.

35 mi-tókáqô mayaí máyáa-kayukama yiwíketa móranaqa yáánápó ikaméta móra-naqa ikámówana púítata móra-waigomma óqtatannapo ikámma waréta urááe.

36 mi-tókóní aboámá óqa mayaí-wáyúkámá timáyíkáitata irááe. áqnáabaqa pááqya-kayukama timá yíkáitata iráábo íbêqa netuqyaakáá timá yíkáitata irááe. ánibo wáááéni-yopima mayaí máyáa-kayukama keqnáámmá áqnáabaqo uráániq umá yíkaraae.

37 anaaékaqa mi-tókóní aboamá maará-tiraiye. ‘yemá kanaaráq ketí iyápógon áama itánóe.’ téna timátuwena wenáanikomma timákáitana mi-káyúkáyópáq uráiye.

38 miráimanibo wáááéni-yokaq mayaímá máyáa-kayukama áanikomma aónatuweta yeíyáá maará-tiraae. ‘maan-nákómá wemá aboání máqte-qtataaqa mayániye. mayaíyataao. maamin-náqá ikámónanataa puínataa wení yómmá mayánúnatae.’ téta tirááe.

39 miráitata min-íyápómá yáqtoketa mi-tópíké márúte waqmá paábaq yukéta ikámówana pukáiye.

40 ánibo keráwáqá nóinaeq kéteo? anaaékaqa wáááéni-yokoni aboámá iréna wáááéni-yopimo mayaí máyáa-kayukabima nôraq má-umayikaniyo?” téna Îtuma tiráiye.

41 ánibo yemá timá ámikaae: “wemá mi-tái-wáyúkámá arááq yíkamma uqtátuwena wáááéni-yomma mamá káqon-annawayukama yimínata kawáá uréta arammá ábûma kaíkánááráqá yemá ábûma kaínatama aanábógómmá yaímma mamá amínoe.” téta tirááe.

42 ánibo Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá naayóbáq Tébitima Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí tirái-kannaama íyaq yoráúma ítaraao? maará-tiraine.

‘maamin-óqtámmá naammá í-máyáí-wáyúkámá paábaq matúwááma íbêqa naakóní áwáámoyakaqa anómma akoqnáá-oqtamma wáiye.
uyátárai-nakoma maami-qtátááqá mamá pááq-umaraitataa ketáá aónáúnataama íráqôniq kéiye.’
téna agamatá-kánáábímmá kétiye.
43 miráitaq kemá keráwáqá kétima-timune. Áánûqtuma yabíkái-qtataaqa mi-kánáámá kánatagitana móra-anna-wayukama maami-kánááyábá íráqôn-aramma mamá pááq kéiya-kayukama yimíniye.
44 móra-nakoma min-óqtákóní ámûraaqo metaína-nakoma wemá yubámma púbúyaginiye. minnágoma móra-nakoni ámûraaqo kumína-waigoma min-nákómmá igárîq umá obamá aúqtuwaniye.” téna Îtuma tiráiye.
45 uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq Îtuma waéqma itaí-áímmá timmá ítáamma Îtuma yepí maqmá kétitataboata ítaraae.
46 yemá ítátuweta Îtumma yáqtoraneta ommánibo yemá aarawaatí yáaqa ikátaae. aarawaamá téta Îtuqtaba ‘Áánûqtuni amuné-náqíye’ tewataboata ikatîq urááe.

22

aaramá iyakaíráq anón-aawakoni waéqma itaí-áímmá

1 Îtuma keqnáámmá waéqma itaí-áímmá tiráiye:
2 “Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma móra-kinini áaikoraa uráiye. kínimma áanikoma aaramá mayánéna itana kínima anón-aawaqa yokaa uráiye.
3 naayóbáqá yaímma min-ááwákáqó yíno-kayukama timá yíkaraine. ánibo aáwaqa naí-kánááráqá kínima wení mayaí-wáyúkámá timáyíkáitata uréta naayóbáqô timáyíkarai-kayukama ko yááyama yiwiránéta iráámanibo mi-káyúkámá íyábá íma yíkaraiye.
4 keqnáámmá káqo-mayai-wayukama timáyíkátuwena tiráiye. ‘keráwáqá uréra kemá yááyarauna-wayukama maará téraq mó-tima-yimero. aáwaqa yokaa umátukaune. awai-púrúmáákáámmá kéikameq aínógaraqa naí-wámmá ikámakaune. ánibo máqte-qtataaqa yokaa umátukaune. keráwáqá aaramá iyakaí-ááwákáq yero.’ téna tiráiye.
5 ááqibo mayaí-wáyúkámá uréta min-áímmá mó-tima-yimemanibo mi-káyúkámá min-áíkáq itaíyábá yíbô kaitata wéyáwé umáguraae. móra-nakoma wení yópáq kóitana móra-waigoma wení mayaíráq kóuraiye.
6 yaímma-wayukama kínima timáyíkáitata o-máyáí-wáyúkámá yáqtoketa táíq kéumayiketa yíkamowata pukááe.

7 miráitana kínima wení ááiq-i-wayukama timáyíkáitata
uréta mayaí-wáyúkámá yíkamma púyó-kayukama ko yíkamma
ánatatukaae. miráumatuweta yeqtí márûqa iramá agamá
kaútukaae.
8 miráitana kínima wení mayaí-wáyúkámá timá yímikaiye.
'aaramá iyakaí-ááwáqá yokaa umákaunataamanibo waayúkama
yááyauna-wayukama kanaaráq íuraapoata íyinoe.
9 miráinaq keráwáqá anón-akaq uréire kéera waayúkama
yimónáíya-kayukama yááyama yiwíqmera aaramá iyakaí-
ááwákáq yero.'
10 téna kínima timátúwáitata mayaí-wáyúkámá máqten-
apaq wéyáwé uréta aarawaamá yimónaa-kayukama táíq uráa-
kayukagaraq íráqôniq urá a-kayukagaraq mamá yoruparááe.
ánibo aaramá iyakaí-náúpáqá taíbaq-wayukama ya ógikaae.
11 aarawaamá maraq ya máewana kínima uténa yimónaraiye.
móra-naqa aónaimma aaramá iyakaí-kánááráq íráqôn-
unakaqtoma íumatokaitana aónaraiye.
12 ánibo kínima min-náqá timá ámikaiye. 'ketí aanábó-nákô,
nôraq itaawáq emá aaramá iyakaí-kánááráq-únákáqtôma íma
umátore paá maan-náúpáqá utáánô?' titana min-nákómá
aamá ítiraiye.
13 miráitana kínima wení mayaí-wáyúkámá maará téna
timá yímikaiye. 'keráwáqá maamin-náqá yáqtoqma aíyayaakaq
atáá-umatuwera máápaq márú iyaabótuwaiyana mibáq ku-
mayuqnóbáq maíno. kumayuqnóbáq waayúkama wááqa
kéyeta yíwáyaamma akégúnanoe.'
14 ítáaro. Áánûqtuma máqte-kayukama kéyaayaimanibo wemá
móra-mora-waigomma aónama awaaméqá kéumaraipoana wemá
Áánûqtuma yabíkái-marupaqa uyáberaniye." téna Îtuma tiráiye.

"Títaamma táákiti-moneqa amiyo" téta ítama aónaraae.

15 Pérati-wayukama aamá ko téite umá tirááe. "ketáámá
nóin-ainaq tenanatááwáq Îtumma wenáagoma íarutainataawaq
yáqtoranunataabiyo?" téta tirááe.
16 ánibo yemá yaímma yeqtí iyápó-annagaraq Érôtini
waayúkagaraq timáyíkáawata Îtunopaq uréta tirááe: "yirááti-
nako, emá áraimma téna-naqone. ketáámá káonaunatae. ánibo
emá árain-aikake aarawaamá Áánûqtuni áaimma kéyiraatene.
emá móra-nakoma mirá-maara uwo tináíqtábámá aúyánámmá
íma kéitaane. ímiye. emá máqte-kayukama mimórá-áín áátuqma
kétima-yimene.
17 miráinaa emá keqtáá timá-timiyo. emá nóine kéteno?
kanaaráq táákiti-moneqa uyátá-maqma anó-nakoma Títaamma
aménúnataabiyo?" téta tirááe.

18 miráimanibo Îtuma yeqtí tái-yaaimma aónatuwena tiráiye:
“keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráq-wáyúkáé. nôraq itaráq kemmá
makáqma kaónaao?
19 keráwáqá mórama táákiti-moneqa tiráátero.” mirá titata
yemá móra-moneqa mamá aráátiraae.
20 ánibo Îtuma yemmá ítama aónaraiye: “maami-mónékáqá
amammá waéna áwîqa waéna uráimma minnâ náawanabiyo?”
téna tiráiye.
21 ánibo yemá tirááe: “Títaannae.” téta tirááe. ánibo Îtuma timá
yímikaiye: “miráuma Títaannama kanaaráq Títaamma áméro.
ánibo Áánûqtunnama Áánûqtumma áméro.” téna tiráiye.
22 yemá min-áímmá ítátuweta iyánáaq urááe. ánibo yemá
Îtumma ayuwéta kóuraae.

waayúkama pukéta itó-oqtaba yemá Îtumma ítama aónaraae.

23 mi táoqa Táátûti-wayukama Îtunopaq irááe. yemá min-ánná-
wáyúkámá téta pukáa-kayukama íma kéito-owe téwaone. yemá
Táátûti-wayukama iréta Îtumma ítama aónaraae.
24 yemá maará-tiraae: “yirááti-nako, Móteti maará-tiraine.
‘móra-nakoma wení iyápóma íma marákéna pukínanama
kanaaráq ábâkoma ánáakomma maténa iyápóma akaínana
awaaóní anónnáma mániye.’ tiráimanibo
25 naayóbáqá abapaké kaayaq-wátánónáámá keqtáábí
máqe-uraane. ánibo áqnáaekoma móra-inimma mamaré máqena
pukuráimanibo mórama iyápóma íma marákáraiye. miráitana
ábâkoma awaaóní ánáaqa mayákaraine.
26 ábâkoma móraiq umá iyápóma íma marákáraiye. miráuma
pukitana káqomma yíbâkoma mayákareta puku-puku umá
ánataguraae.
27 máqtemma miráumma puqmá ánatagoana anaaékaq min-
íníkógáráq pukuráiye.
28 ánibo emá kétene pukáiya-kayukama itó-ino-kanaaraqa min-
íníkómá abapaké kaayaq-wátánónáábímá náawani ánáaraq
mániyo? emá aónaraane. máqtemma min-ínímmá matááne.” téta
tirááe.
29 ánibo Îtuma yauwéqma yemmá timá-yimena tiráiye:
“keráwáqá Áánûqtuni watáá agamatá-kánnáábímmá íyaq
aónaraao? ánibo keráwáqá Áánûqtuni akoqnáágaraqa íyaq
aónaraao? miráitaq keráwáqá yobonaabo-áímmá kéte.
30 pukáa-kayukama itó-i-kanaaraqa aaramá íma mayéta aa-
raukárîq í-wátáámá ítinoe. ímiye. yemá paá Áánûqtuni
márûpake kaqtó-wayukaraa umá mánoe.

31 miráimanibo pukáapike itó-inon-aimma keráwáqá ítama
aónanaae. maamin-áímmá Áánûqtuma naayóbáqá timá
tímikaimma íyaq ítaraao? Áánûqtuma maará-tiraine.
32 'naayóbáqá ibêkaraqa kemá Áabaraani Áánûqtue. wení
áráaqa Ááítekima Yáakoboma kemá yeqtí Áánûqtumune.'
miráuma matúq-matuq umá mái-auwaraiqtaba pukáiya-
kayukama yeqtí Áánûqtuma íma maíye. ímiye. wemá minnâ
waayúkama pukáamanibo paá matúq-matuq umá yúwaraa-
kayukati Áánûqtue." téna tiráiye.
33 aarawaamá min-áímmá ítátuweta Îtun áayaba iyánáaq
urááe.

Áánûqtuni áqnáabaq-amaan-aine.

34 min-áíqtábámá Îtuma Táátûti-wayukati yóyauqa mamá
aúyaqyikaraiye. ánibo yemá Pérati-wayukama minnâ itáá eta
wenamakaq ya áíkutaae.
35 ánibo mi-káyúkátí aúkáapimma mórama ámáan-aimma
ítarai-naqa máena Îtumma makáqma aónéna maará téna ítama
aónaraiye:
36 "yirááti-nako, nóin-amaan-aikowaq káqon-amaan-aimma
uyátá-maqma anómma wáiyo?" téna ítama aónaraiye.
37 ánibo Îtuma timá ámikaiye: "uyátárai-naqtaba tikaíno.
Áánûqtumma máqte-tugaraq máqten-aaikaraq máqte-tuyanakaraq
áméro.
38 maamin-ámáán-áímmá minnâ uyátá-maqma anómma
katekoé.
39 ánibo anaaékaq-amaan-aikoma móraiq uráiye. minnágoma
mirá-uraiye. 'kenamáárîq keráwáqtábá tíkáiniq umá móraiq
umá móra náayubi keqtimakaq maíyayuyaba tikaínaq kaayoné
umáyíkáaro.'
40 maami-kááyáq-ámáán-áíkómá Mótetini ámáan-aikaraq
Áánûqtuni amuné-wáyúkátí yáagaraqa yeqtí yáaimma ábokaa
umá waíye." téna Îtuma tiráiye.

Îtuma Pérati-wayukaraq "Metáíyama yauwéqma tiwiraí-náré"
téna ítama aónaraiye.

41 yemá Pérati-wayukama paá áíkumareta máawana Îtuma
maará téna ítama yimónaraiye:
42 "Metáíyaqtabama keráwáqá nóine kéteo? wé náawani iyápó-
annabikene kéteo?" titata ánibo yé timá ámikaae: "Tébitini iyápó-
annabike-nakoe." téta tirááe.

43 mikáké Îtuma timá yímikaiye: “kanaaráqîbo nôraq
itanawáq Aokaq-Áágómá titana Tébitimma anaaékaq yínîn-
nakoqtaba ‘uyátárai-nakoe’ tiráíyô naayóbáqá Tébiti maará-
tiráine.
44 ‘ketí uyátárai-nakomma uyátárai-nakoma maará téna
timá ámikaiye. emá ketiyáánurapaq maraq márenaq
anaaékaqa kemá ení namuro-wáyúkámá enaítauq
aménáápáq yikánúne. téna tiráine.
45 Tébitima wenamáárîq ‘uyátárai-nako’ tiráimanibo Tébitima
naayóbáqá pukuráine. ánibo náaraq itanawáq wemá Tébitin-
annabikema anaaékaq kanaaráq yíníyô?” téna Îtuma tiráiye.
46 móra-nakoma maamin-áíkáqá Îtumma íma timá ámikaiye.
ánibo mi-kánáárâqá yemá áaimma átáma Îtuni áaqa ikatéta
anaaékaqa móra-aimma íma Îtukaqa ítama aónaraae.

23

*yiráá*ti-wayukagaraq *Pé*rati-wayukagaraqa *yeqtí yá*aimma

1 anaaékaqa Îtuma aarawaagáráq wení iyápó-annagaraq
watáama timá-yimena
2 maará-tiraiye: “aammá aúmatan-aimma yirááti-wayukagaraq
Pérati-wayukagaraqa Mótetini ámáan-aimma ítaraa-kayukae.
3 miráitata máqten-aimma yemá timá tímémma keráwáqá
ítama arutéraq anaaé waránómanibo yemá oníkaa íoro. yemá
netuq-áímmá kétetamanibo yemá min-áímmá íma anaaé
kéwaraae.
4 yeqtí watáarake yemá anón-ataanamma atáá-uma waayúkati
yíbúkaq káqyiketamanibo yemá móra iyáamma ánékuqma
waayúkama yíwáqnaa umá yiráátéta ummaa-yátááqá
mayaíyábá íma kéitaae.
5 yemá máqte-qtataariq ommá minnâ waabá-káyúkámá
timónaigaae téta mirá kéoe. waayúkama yeqtí íráqôn-aaimma
aónaamma Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábíké yaímma-
wataama agatuwéta yúwáayakaq káqtoraae. ayáqtááq-waqtoma
marabí yuyu umá kéitoraae.
6 yemá omáq-óní aáwakoni-amakaq íráqô-kannaaraqa máiyaba
kéyikaitata yirááti-naupaqa yenamáa aokaq-ábíqtátáráq
máiyaba kéyikaiye.
7 waabá-káyúkátí aúkáapimma yeqtábá ‘anó-nako’ ‘yirááti-
nako’ téta tíyábá ôriq umá kéyikaiye.
8 miráimanibo waayúkama keráwáqtábá ‘yirááti-nare’ ítero.
ímiye. kímora-nakoma keráwáqtí tirááti-naqa maínaq keráwáqá
paá ábâqawaaraa umá máero. Pérati-wayukama mirá kéoe.

9 ááqibo móra maa-márábíké anó-nakoqtaba ‘ketiboé’ ítero.
ímiye. paá kímora-naqa Áánûqtuma keqtibobóana wení márûpaq
máiye.
10 ánibo keráwáqtábámá ‘áqnáabaq-nare’ ítero. ímiye.
keráwáqtí áqnáabaq-naqa kímora máimma Metáíya
yauwéqmataa tiwiraí-náré.
11 miráimanibo keráwáqtí aúkáapike anó-nakoma paá
keráwáqtí mayaí-náqá maíno.
12 móra-nakoma wení áwîqa múte yauwína-nakoma anaaékaqa
wení áwîkoma pááqyamma wániye. ánibo móra-nakoma wení
áwîqa mamé kumína-nakoma wemá anaaékaqa anón-awiqa
mayániye.

*yiráá*ti-wayukama *tái*-aaimma *tarô*q *oqtábá Î*tuma *timá yí*mikaiye.
13 keráwáqá ámáan-aaimma yirááti-wayukagaraq Pérati-
wayukagaraq keráwáqá atéráaro! keráwáqá kaayaq-
tóyáúkáráré. aarawaatí yóípimma Áánûqtuma yabíkái-
qtataakomma oqtamá káuyaraae. keráwáqá kenamáárîq íma
kémayaae. ánibo aarawaamá mayánéta kéomma minnâ
keráwáqá íma iyúwááwata kémayaae.
14 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-
wayukagaraq keráwáqá atéráaro! keráwáqá kaayaq-
tóyáúkáráré. ketoq-nóínítí naammá kémayeq waabá-káyúkátí
yaákaqa keráwáqá ayáqtááq-nunamumma kéte. miráipoaq
keráwáqá áraimma anómma tái-meyamma mayánóe.
15 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-
wayukama keráwáqá atéráaro! keráwáqá kaayaq-tóyáúkáréré.
keráwáqá únópínábi paá-marabaqa uréire kéeq móra-naqa
awíqma keráwáqtí iyápó-annama káurakaae. miráimanibo
keráwáqá wemmá uyátá-maqma tái-aaipi mamá kákaae.
min-nákómá keráwáqtí iyápó-annama aúkuraipoaqa wemmá
keráwáqá mamá iramá káíq-kaiq inírábí-wí-náqá káurakaamma
miráuma keráwákáá kéoe.
16 keráwáqá túramma karoparáitaq káqo-yuma aammá
yiráátine kéo-kayukama atéráaro. keráwáqá árain-aimma timá
akoqnáá kéomanibo íkewaraae. keráwáqá maará téq kéyiraate.
miráráá umá móra-nakoma aokaq-nákóní áwîqa yéna yanaané
téna akoqnáá íma immá ‘paátataaqiye’ kétemanibo móra-nakoma
áwáárara kai-qtátááqá aokaq-náúpáqtábá téna yanaan-áímmá
timá akoqnáá ínna-nakoma kanaaráq tiníq íno.
17 keráwáqá aíbôqnaaboq umá túramma karopágurai-kayukae.
nói-qtataaraq uyátá-maqma anómma wáiyo? aokaq-náúpáké
áwáárara kai-qtátáákóáq anó-monoq-naupaqa áwáárara
kai-qtátááqá mamá aokarîq immá minnâ uyátá-maqma
anónabiyo?

18 ánibo keráwáqá maará téq kéyiraate. móra-nakoma
Áánûqtukaq amí-yátááqá amí-yáárégóní áwîqa yamá yanaané
téna akoqnáá ínnama paátataare. miráimanibo amí-yátááqá
amí-yáárérâq wáinanama téna áwîqa yamá yanaa akoqnáá
ínna-waigoma kanaaráq tínaiq íno.
19 keráwáqá túgaroqa mááe. nói-qtataaraq anómma wáiyo?
Áánûqtukaq amí-yátáárâq uyátá-maqma anómma wái amí-
yáárérâq aokaq-náúpáq wái-taaregoaq uyátá-maqma minnâ
anónabiyo?
20 miráitana móra-nakoma Áánûqtukaq amí-yáárêyábá yanaa
áwîqa yamá akoqnáá éna áraine ténama wemá yaarerákáráq
máqte-qtataaqa wái-qtataakaraq wenáama mamá akoqnáá kéiye.
21 ánibo móra-nakoma aokaq-nákóní áwîqa yanaa yamá
áraine téna akoqnáá énama anó-monoq-nakaraq aanábómá
Áánûqtutabagaraq wenáama timá akoqnáá kéiye.
22 ánibo móra-nakoma Áánûqtuni márûpare téna áwîqa
yátuwena yanaané téna árain-aimma timá akoqnáá immá
minnâ Áánûqtuni abíqtátágáráq min-náqá abíqtátáráqô mái-
nakokaraq wenáama timá akoqnáá kéiye. keráwáqá túyánámmá
kéite paátataare te-qtátáákómá minnâ akoqnáá-yataaqiye.
23 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-
wayukagaraq keráwáqá atéráaro! keráwáqá kaayaq-
tóyáúkáráré. máqte-qtataaqa yópíkén-ááwáqá tiyáákabike
yaímma móra-aukapaqa Áánûqtukaq kámemanibo keráwáqá
anón-amaan-aimma máqtepaq yukáama miráuma uyátá-maqma
anómma anó-kayukarakaraq pááqya-kayukarakaraq arupú-aain-
aikaraq kaayoné-áíkáráq itáíq-itaiq umá arummá amí-áíkáráq
íkéwaraae. maamin-ámáán-áímmá íma yuwaínópoaq máqten-
amaan-aimma paá waraínoe.
24 keráwáqá túramma karoparáitaq káqo-yuma aammá
yiráátineq kéoe. keráwáqá waatimmá nawíkaiyaba ítíkaitaq
aáwapike kugétama kéyuwaamanibo pógoma keráwáqtí aáwapi
uréire immá íkaonaae.” téna waéqma itaí-áípí tiráiye.
25 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-
wayukagaraq keráwáqá atéráaro! keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráq-
wáyúkáé. keráwáqá nommá naí-náwígónábi aáwaqa ikánai-
taapekomma amegaa-áúráq tete oníkáá umá íráqôniq kéowata
kétimonaamanibo keráwáqtí tirunóbáqá ááiqa í-yátáákáráq
aúyababa umá mayaí-yátááqá keráwápímmá ógikaiye.
26 keráwáqá Pérati-wayukao, keráwáqá túramma karoparái-
kayukae. áqnáabaq-yataaqa keráwáqtí tirunóbákémá miráuma
nommá naí-náwíbíkékáá umá araatámma tete íyana amegaa-
áúgógáráqá íráqôniq íno.

27 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq atéráaro! keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráq-wáyúkámá mááe. keráwáqá miráuma pukáa-kayukati aúge-mararaakaa urái-kayukamoe. amegaa-áúráqá íráqôniq umá wáipoata waayúkama aónainobo arunóbáqá pukáa-kayukati iyáátákaraq kabiramá táwîgoniq i-qtátááqá ógikaiye.
28 keráwákáráqá móraiq urááe. waayúkama keráwáqtí amegaa-túráq káoneta keráwáqá arupú-wayukawaq máawaa kétemanibo keráwáqtí tirunóbáqá kaaqaari-tí-ááímmá waéna ámáan-aimma aratí-ááímmá ógikaiye.

yirááti-wayukama tái-meyamma mayánóqtaba Îtuma tiráiye.
29 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq atéráaro! keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráq-wáyúkámá mááe. Áánûqtuni amuné-wáyúkámá naayóbáq pukáa-kayukayaba íráqô-mararaamma tarôq kéumayikeqa arupú-wayukati-mararaakaq íráqôniq umá wíráatima kéumayikaae.
30 ánibo keráwáqá maará kéte. ‘ketáámá naayóbáqá tináábútááma máqe uráá-kanaaraqo máqe uráunarakaa kanaaráq ketáámá íma yíwáqnaa onatatáá amuné-wáyúkámá yíkamma puínéta oné.’ téq
31 min-áímmô kétema minnâ keráwáqá keráwáqtí táaimma abarokáq umá kétema keráwáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá yíkamma utaí-ánnábíké-káyúkámóe.
32 kanaaráq keráwáqtí tináábútááti yáaimma áaimma átáma paá miráuma ánataaro.
33 keráwáqá iraakabayaakáráq iraakabayaakóní áráakaware. Áánûqtuma ítama yainéna Tááqtaani-marupaq iramá káíq-kaiq in-áúkápáq yawááq umátikaniye. náaraq umáwaq péqmare kóiyana ítama yainaí-yátáákómá íma yáqtoraniyo? ímiye. keráwáqá íma péqmareq kóinoe.
34 miráinaq keráwáqá ítáaro. kemá Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq aamá ítaraa-kayukagaraq yirááti-wayukagaraq timáyíkáánata keráwáqtôpaq wínóe. yeqtí aúkáapikema yaímma-wayukama keráwáqá yíkamiyata képuiyaq yaímma-wayukama kaapaq-yátáq yíkamma kéiyikeq yaímma-wayukama keráwáqtí yirááti-naupaqa tebûqa yimínóe. ánibo mirágêq yemmá móra-marukake waqmá káqo-marupaq iyuwánóe.
35 miráinana arupú-wayukama maa-márábí máraiyata yíkamma pukáiya-kayukati anónnáma máqtemma minnâ keráwápí wániye. owé. arupú-naqa Éboma pukáikake yéqéna Tékáráíyama Berekáíyani áanikomma anó-monoq-naupaqa Áánûqtukaq amí-yáárégáráq waayúkama máirakaraq aúkáapi ikákaane. aúkáapi ikámówana pukáimma mi-wágóní anónnáma keráwápí aráápama wániye.

36 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. máqtemma
mi-wágóní anónnáma maannáma íbêqo máa-kayukama táí-
meyamma mayánóe.

Îtuma Yérútáárebaq ibiqá yakáiye.

37 keráwáqá Yérútáárebaq-wayukao. keráwáqá Áánûqtuni
amuné-wáyúkámá yíkamma kébuyeq keráwáqtôpaq Áánûqtuma
mayaí-wáyúkámá timáyíkái-kayukama óqtatanapo kéyikamoe.
netuqyaa-kánáámá keráwáqá mamá kokórigoma áráákawaqa
aáyanobataa áíkuinikaa umá áíkutikanaae téq túnnamanibo
keráwáqá minnáyaba íma kétikaiye.
38 keráwáqá ítáaro. íbêqa keráwáqtí márûqa yuwéq paábaq
kóíyana paá-maruqa wániye.
39 owé. kemá maará téq keráwáqá kétima-timune. keráwáqá
ókaraq kemmá ítimoneq anaaékaqa maará tínoe. 'maan-
náqá uyátárai-nakoni áwîkaq i-náqá Áánûqtuo, wemmá íráqônîq
umákaao. téq tínoe. mi táoqa ókaraq kemmá timónanoe." téna
Îtuma tiráiye.

24

"anó-monoq-namma táíq íniye" ténа Îtuma tiráiye.

1 Îtuma anó-monoq-naupake yuwéna kóitata wení iyápó-
annama wenôpaq irááe. yemá Îtumma yaímma anó-monoq-
namma aráátineta uráámanibo
2 Îtuma yauwéqma timá-yimena tiráiye: "keráwáqá maami-
máqté-qtátááqá aónaraao? kemá áraimma keráwáqá kétima-
timune. yemá káqomma móra-oqtamma íma yuwaíyana maan-
óqtákóní ámûraaqa káqon-oqtamma wániye. namuro-wáyúkámá
maamin-óqtámmá máqtepaq yubámma paábaq yuwánóe." téna
Îtuma tiráiye.

netuqyaan-úmmáá-yátááqá pááq ínîqtaba Îtuma tiráiye.

3 Óríbêti-anuraq máitata wení iyápó-annama yenamáa
Îtunopaq iréta tirááe: "emá keqtáá timá-timiyo. min-óqtámmá
paábaq yubámma yuwánô-kanaama nói-kanaararaq mi-qtátááqá
pááq íníyô? nóin-awaameraq áqnáabaqa pááq ínataa ketáá
káonetaa emá yauwéqma kéguminana maa-márámá ánatanena
kéiye tenúnataabiyo?" téta wení iyápó-annama tirááe.
4 Îtuma yauwéqma yemmá timá-yimena tiráiye: "keráwáqá
atéráaro. móra-nakoma keráwáqá kaaqaari-áímmá timá-timena
makatínéna íniye.
5 netuqyaa-káyúkámá iréta ketíwîkaq iréta maará
tínoe. 'kemá Metáíyama yauwéqma yiwiraí-náqúne' kéteta
aarawaamá kaaqaari-áímmá timá-yimeta yemmá makatínoe.

6 ánibo keráwáqá ááiqa éta aamá karaíyamma itéq ááiqa kéiyaq
uwáá-aimma itánóe. keráwáqá atéráaro! minnáyabama íma
iyánáaqa oro. mirá-qtátááqá pááq ínimanibo aqtó-kánáámá íma
wániye.
7 móra-anna-wayukama káqon-anna-wayukama ááiqa
umáyikanoe. miráiyata móra-kinini waayúkama móra-kinini
waayúkate ááiqa ínóe. yaímma-aukapaqa waayúkama anómma
yáayaba kéiyata anómma márúma yorániye.
8 mi-maqté-qtátáákómá miráuma aaragómá iyápó
marakánéna itana áqnáabaq aíqa iníkáá íniye.
9 mi-kánááráqá kéráwáqá tíq í-yátááqá timéta ummaa-
yátááqá timéta tíkamma utánóe. miráiyata ketíwîqa keráwápí
wáipoata máqtemma aarawaamá ítama táíq umátikainoe.
minnâ ketíwîqa keráwápí wáipoata mirá-inoe.
10 ánibo mi-kánááráqá netuqyaa-káyúkámá itáíq-itaiq umá
arummá amí-yátááqá yuwéta yíbâqawaamma mamá namuro-
wáyúkátí iyáápi maréta yegáráqá namuroîq umáyiketa ítama
táíq umáyikanoe.
11 ánibo kaaqaari-ámúné-wáyúkámá netuqyaa pááq uréta
taígani-kayukama makatínoe.
12 táí-aaikoma anómma pááq kéinata taíbaq-wayukama kaay-
oné-yátááqá yuqmá ánatanoe.
13 miráimanibo móra-nakoma akoqnáá umá máqena aqtó-
kánááráq kekáq aúyánámmá iténa kémainana wemmá
Áánûqtuma yauwéqma awirániye.
14 máqte-marabaqa Áánûqtuma yabíkái-qtataakoni aúgemma
átê-wataama abarokáq timáeta wéyáwé umátuwaiyata máqten-
anna-wayukama kéitaiyana mi táoqa aqtó-kánáámá pááq íniye.

anómma táí-yataaqa pááq íniye.

15 ánibo anómma táíq í-yátááqá aokaq-márúkáq itó-urainaq
aónainomma naayóbáqá Áánûqtuni amuné-náqá Táánioma
tirái-qtataaqa áraimma pááq íniye. náawabi maamin-áímmá
yorauténama wemá aúyánámmá ítama arutaíno.
16 maami-kánááráqá aarawaamá Yúríabaq máraiya-
kayukama péqmareta anubaq kóoro.
17 ánibo móra-nakoma márûkaq yaúbama máqe-ina-waigoma
óqa íma wení naaúpaq uyábékena táítawaa-yataaqa mayaíno.
18 ánibo móra-nakoma yópáq máqe-ina-nakoma íma yauwéqma
uténa wení kúberai-unamma mayaíno.
19 mi-kánááráqá yímûkaraq-noinimma iyápóma náámma
kéyime-noinikaraqa tirunô.
20 keráwáqá mi-kánááráqá nunamummá téqa yaugi-
kánáárárábi Tabaatiráqá táaqa kaínaq íma pékinoe.

21 mi-kánááráqá uyátá-maqma anómma ummaa-yátááqá
pááq íniye. naayóbáqá aúge-marama pááq-uraikaqa yéqéna
íbêkaraq mirán-úmmáá-yátááqá íma pááq uráine. ánibo
anaaékakaraqa mirán-úmmáá-yátááqá móragaraq íma wániye.
22 Áánûqtuma mi-kánáámá íma mamá awaararîq ínatama
máqtemma aarawaamá aúyokinoe. miráimanibo Áánûqtuma
aarawaamá awaaméqá umáyíkárenaboana aúyánámmá
ítaraiye. miráitana Áánûqtuma maami-kánáámá mamá
awaararîq kéiye.
23 mi-kánáárâqá móra-nakoma téna "aónaaro. Metáíyama
yauwéqma tiwiraí-náqá maa maíye. merapaq máiye" tínaqa
keráwáqá min-áímmá íma ítáaro.
24 ánibo yaímma kaaqaari-Métáíyágáráq kaagaari-ámúné-
wáyúkámá itó éta anón-awaameq-yataaqa tarôq éta ókon-okomma
mayaímá mayánóe. yemá mirá étama Áánûqtuma yiwíkai-
kayukama wenôpake makatéta paábaq waqmá tiyuwánoe.
25 ítáaro. maaminnáma pááq ínîqtaba keráwáqá timá
tímikaune.
26 miráinata yemá téta "aónaaro. Metáíyama waayúka íma
máa-kaqmaapaq máiye." tíyaqa keráwáqá min-áúkápáqá íoro.
ánibo yemá téta "aónaaro. wemá maabáq aúpáq máiye." tíyaqa
yeqtáama íma ítáaro.
27 aabayákáq aabáyuraa yoqména yáútínikaa umá pááta kká
kemá Waayúkagon Áráaqa kumónúne.
28 pukáa-kayukati aráá-yuma wáipaqa akikígómá ya
áíkuiniye.

anaaékaq Waayúkagoni Áráaqa Îtuma kumíniye.

29 mi-kánáágóní ummaa-yátááqá ánataginana pááta kká
aabaúgoma mamá kumayuqá káurainana wíyomma wíyokoma
íma kamá kétagainana aabayákákémá yaímma wiyóqá
yaráqmena kumínatama tébakaq aabayákáqá wáiya-qtataakoma
yaráqma pípéban umáginoe.
30 mi-kánáárâqá Waayúkagon Áráakoni awaaméqá
aabayákáq pááq kéinana maa-márábín-ánná-wáyúkámá yáaqa
kégainata ibiqá kéyareta waayúkagoni Áráaqa Áánûqtunopake
konnákóní ámûraaq kéguminata aónainomma akoqnáágaraq
tágama-yataakaraq kumíniye.
31 ánibo weróq-anabike anókaq yúgayaiyana anómma áama
anó-kaapaukaa kétinata wení kaqtó-wayukama Áánûqtunopake
timáyikainata wetábá awaaméqá umáyíkaraina-wayukama
mamá áíkuinoe. ánibo yemá máqte-maragoni aqtóbáké
yiwiránóe.

yaamá minnâ kanaamá aónama yainaí-yáé.

32 keráwáqá píki arakaráq-yáráq aónaaro. amagómá
anommá wáitana aúgen-anama kéyaitaq keráwáqá káonaae
íbêqa íráqôn-abayaqa ténа aaqá kánéna kéiye.
33 miráraa umá anaaékaqa máqte-qtataaqa pááq ínimma
keráwáqá mikáq aónainoe. áaimma átama Waayúkagoni Áráaqa
kumínî-kanaagoma waaqókáq wáiye.
34 keráwáqá kemá áraimma kétima-timune. maamin-ánnámá
íma pukáiyana maami-máqté-qtátááqá pááq íniye.
35 aabaya-márúkáráq maragáráqá ánatanimanibo ketáama
íma ánataniye.” téna Îtuma tiráiye.

móra-nakoma nóin-aabauwabi kanaamá íma kéitaiye.

36 Îtuma óq-aimma tiráiye: “móra-nakoma mi-kánááyábámá
íma kéitaiye. Áánûqtuni márûpake kaqtó-wayukagaraqa
Áánûqtuni áanikogaraq íma kéitaae. aboámá Áánûqtu wenamáa
minnáyabama kéitaiye.
37 naayóbáqá Nóaani kanaaráqá tái-aaimma tarôq uráamma
móraiq umá mirán-ááímmá Waayúkagon Áráaqa yauwéqma
kumínî-kanaararaqa tarôq ínoe.
38 naayóbáqá anó-nomma íautaikaqa yemá anón-aawaqa néta
aíbôq-nomma néta aaramá mayéta aaraukárîq í-wátáámá téta
miráuqte kéuyowana Nóaama wení únópí-káárébí uyábékaiye.
39 yemá minnáyaba yúyánámmá íma itéta paá miráuma
máawana anó-nomma auténa máqtemma aarawaamá yawááq-
umatukaiye. Waayúkagon-Araaqa yauwéqma kumínî-kanaararaqa
mirá-inoe.
40 mi-kánáaráqá kaayaq-nákámá yópí máqe-iya-nakoratama
Áánûqtuma móra-naqa awiréna móra-naqa ayuwániye.
41 móraiq umá kaayaq-íníkórátá yammá anémáíyapikema
Áánûqtuma móra-inimma káwirena móra-inimma mikáq
ayuwániye.
42 miráinaq keráwáqá atéráaro! keráwáqtí anómma uyátárai-
naqa kumínî-kanaama íma kéitaae.
43 keráwáqá maamináyaba túyánámmá ítáaro. naakóní
aanábó-nákómá itáinama moyá-náqá nói-kanaararabi yíné
ínanama wemá íma aúma waínímanibo wemá paá itó-uma
máena wení naakáqá yabíqtuwena mániye.
44 Waayúkagoni Áráaqa móra-kanaaraq íma kumíniye tíya-
kanaaraqa kumíniye. miráinaq keráwákáráq yokaa oro.

tái-mayai-nakaraq íráqô-mayai-nakoratai waéqma itaí-áímmá

45 móra-mayai-nakoma íráqón-auyanamma wáitana wení
mayaíráqá yabíqma kárutaitanaboana anó-kawaa-nakoma min-
nákóqtábá wení yaímma mayaí-wáyúkágáráq yabíkéna wení
kanaaráq aáwaqa yimíkáae tíniye.

46 anaaékaqa wení anón-nakoma yauwéqma iréna min-náqá
aónáínama naayóbáqô timá ámikainaiqo énama kanaaráq mi-
máyáí-nákómá amuqá ôriq umá maráiniye.
47 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. mi-máyáí-
nákómmá wení anón-nakoma téna "emá ketí máqte-qtataakaq
anómma yabíqma mááo." téna timákaniye.
48 miráimanibo mi-táí-máyáí-nákómá wení áyaqnobaqa téna
'ketí anón-nakoma páátákáá yauweréna íyiniye.' kétena
49 wení móra-mayai-wayukama áaimma átáma kéyikamena
anón-aawaqa kénena aíbôq-nomma naa-káyúkátê aíbôq-nomma
kénena neginaagí kéena
50 mi-máyáí-nákómá wení anón-nakoma yíniye téna
aúyánámmá íma ítáina-kanaaraq yíniye.
51 miráitana mi-máyáí-nákóní anón-naqa iréna min-nákómmá
mamá táíq umá kátuwena mamá kaayaq-yóyáúkáráq-
wáyúkátê táí-meyamma mayániye. miráitana wemá min-
áúkápáqá máena wááqa yéna áwayaamma akégúnaniye." téna
Îtuma tiráiye.

25

tiyááka-noinaaruti waéqma itaí-áímmá

1 Îtuma óqa waéqma itaí-áímmá tiráiye: "maami-kánááráqá
Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma kumína-kanaama miráuma
tiyáákaa-noinaaruraa uráiye. móra-naqa íbêqa aaramá máyái-
nakoma yínéna miráitata min-nóínáárúmá yeqtí-ómmá kúraqme
uréta aapaké min-náqá ko awíqme yínéta urááe.
2 ánibo móra-tiyaapaq-noinaaruma aíbôqnaaboq owata móra-
tiyaapaq-noinaaruma áá itéta yúyánámmá íráqôniq umá ítaraae.
3 aíbôqnaaboq o-nóínáárúmá ómmá kúrarai-yataaqa mamé
yemánibo matawé-nokaraq íma maméta irááe.
4 miráimanibo yúyánámmô ítáa-noinaaruma yemá yeqtí
áráamubima matawé-nokaraq aqtíma matoréta irááe.
5 minnámo aaramá máyái-naqa paátákáámá íma itana
máqte-noinaaruti yúrakoma yúgábaaq itata yúmá wagurááe.
6 nokáán-aukaama móra-nakoma ááyama tiráiye. 'aaramô
mayaí-náqá áqa iyé. ánibo keráwáqá aapaké ko awíqmera yero.'
téna tiráiye.
7 min-nóínáárúmá máqtepaq itó-ureta yeqtí ómmá mamá
yokaa urááe.
8 ánibo yemá aíbôqnaaboq o-nóínáárúmá aa ítaraa-noinaaruma
timá yímikaae. 'keráwáqá matawé-nomma yaímma tíméro.
ketáái ókómá putíkinena kéiye'. téta tirááe.
9 ánibo aa ítaraa-noinaaruma yauwéqma timá yímikaae.
'ímiye. maami-mátáwé-nókómá keqtáágáráq keráwákáráqá

íma umaatátikaniqtaae. keráwáqá kanaaráq títúwaapaq uréra meyánîq oro.’ téta tirááe.
10 ánibo min-nóínáárúmá títúwaapake meyánîq ínéta kóuraawana aaramô máyái-naqa iráiye. miráitata yokaa umáreta máqeo-noinaaruma min-nákógáráq anón-aawaqo yokaa umáráa-naupaq uyábékuraae. miráowana oqtagómá aúyakuraiye.
11 anaaékaqa tébakaq-noinaaruma iréta tirááe. ‘uyátárai-nako, uyátárai-nako, emá keqtáá oqtamá ítikaao.’ téta tirááe.
12 miráitana uyátárai-nakoma tiráiye. ‘kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. kemá keráwáqá ítimonaraune.’ téna tiráiye.
13 miráinaq keráwáqá atéráaro! nói-kanaawabi nóin-aabaurarabiyo keráwáqá íma kéitaae.” téna Îtuma waéqma itaí-áípí tiráiye.

mayaí-wáyúkáma amuq-yáúgáráq máyáa-waigoni waéqma itaí-áíné.

14 káqomma waéqma itaí-áímmá Îtuma tiráiye: “móra-nakoma óq-aukapaq ayáqtáá-amma wínéna iníkáá kéena miráitana min-nákómá wení mayaí-wáyúkámá yááyarena wení máqte-qtataaqa iyáápi makáiye.
15 min-nákómá móra-mora-mayai-wayukati yáainaa akoqnááma aónawaaena wení móneqa yáátáá umá yímikaiye. ánibo móra-waigomma miráuma netuqyaa-mónéqá (5,000) aménа móra-waigomma miráuma netuqyaa-mónéqá (2,000) aménа móra-waigomma miráuma netuqyaammá (1,000) aménа uráiye. miráuma yímiqtuwena wemá kóuraiye.
16 miráumatuwena kóitatama netuqyaa-mónéqô (5,000) máyái-nakoma páátákáá uréna minnárake móneq-mayaima maténa amuq-yáúmá miráuma káqomma ámûraaq netuqyaa-mónéqá (5,000) matáiye.
17 ánibo móra-nakoma netuqyaa-mónéqô (2,000) máyái-nakoma wegáráq amuq-yáúmá miráuma mi-mónékáké mayaímá maténa káqomma netuqyaa-mónéqá amuq-yáúmá (2,000) ámûraaq matáiye.
18 miráitana móra-waigoma netuqyaa-mónéqá (1,000) matái-nakoma marabí maiqá mó-ukena wení anó-nakoni móneqa aúpáq utamákaraiye.
19 ayáqtáá-kanaama kóitana anaaékaqa mi-máyáí-nóíyápótí anó-naqa yauwéqma iráiye. miráitana wemá naayóbáqá móneqa yímikai-kayukate watáama timá arutánéna uráiye.
20 ánibo min-nákómá móneqa miráuma netuqyaa-mónéqá (5,000) matái-nakoma iréna wení móneqa (5,000) amuq-yáúgáráq (5,000) mamé iréna tiráiye. ‘uyátárai-nako, emá netuqyaa-mónéqá miráuma (5,000) tímikaanamiye. aónaao.

íbêqa minnárake mayaímá matéq amuq-yáúmá káqomma 5,000 matáune.’ téna tiráiye.

21 wení anó-nakoma timá ámikaiye. ‘emá amúna-yataaqa yabíqma akoqnáá kée íráqô-mayai-naqa máane. maa pááqyaa-qtataakaraq yabíqma akoqnáá uráánaboaq kemá emmá anó-qtataaqtaba yabi íkáae téq kawáámá kémayamune. maabáq iyo. emá ení anó-nakote amuqá kémare iyo.’ téna tiráiye.

22 keqnáámmá káqo-nakoma netuqyaa-mónéqá (2,000) matái-nakogaraq iréna tiráiye. ‘uyátáráana-nako, emá naayóbáqá netuqyaa-mónéqá (2,000) tímikaanae. aónaao. íbêqa minnárake móneq-mayaima matéq amuq-yáúmá káqomma 2,000 matáune.’ téna tiráiye.

23 ánibo wení anó-nakoma tiráiye. ‘emmá amúna-yataaqa yabíqma akoqnáá kée íráqô-mayai-naqa máane. maa pááqya-qtataakaraq yabíqma akoqnáá uráánaboaq kemá emmá anó-qtataaqtaba yabi íkáae téq kawáámá kémayamune. maabáq iyo. emá ení anó-nakote amuqá maqmé iyo.’ téna tiráiye.

24 ánibo móra-naqa netuqyaa-mónéqá (1,000) matái-nakoma wegáráq iréna maará-tiraiye. ‘uyátáráana-nako, kemá emmá aónaraune. iragayá-náqône. káqo-nakoma yómmá yoqmáráimma ábû kaí-kánááráqá kémayaane. ánibo káqo-nakoma móra-aukapaq-marabima ánáyumma uqmáráipikemma arammá kégutone.

25 miráitana kemmá táaqa kaitaq ení móneqa maranóbáq utamákaune. aónaao. ennámá maa waíbo mayaao.’ téna tiráiye.

26 miráimanibo wení anó-nakoma maará téna timá ámikaiye. ‘emá tái-mayai-naqone. emá ayáátámma íguyona-naqone. áraimma timónaraane káqo-wama yómmá yoqmáráipike aáwaqa kémayeq káqo-nakoma móra-aukapaq-marabi ánáyumma yuqmáráipike arammá kégutune. mirá kéuno?’

27 kanaaráqíbo nôraq itaawáq ketí móneqa móneq-naupaq íma tíkaraano? miráitaq kemá yauwéqma iréq ketí mónekaraq yaímma amuq-yáúgáráqá matáune.

28 kanaaráq íbêqa keráwáqá maami-mónéqá 1,000 yabíma maan-nákómá móneqa 10,000 makái-nakomma áméro.

29 minnâ máqte-kayukama matokáiya-kayukama min-ámúrááq ókaraq yimínata mayánóe. miráimanibo móra-nakoma pááqya-qtataaqo matokáina-nakomma wenôpake yabímayaniye.

30 ánibo maami-tái-máyái-náqá waqmá máápaq kumayuqnóbáq yúwáaro. miráinata min-áúkápáqá wááqa anómma yéta yíwayaamma akégúnainoe.’ téna anó-nakoma tiráiye.” téna Îtuma maami waéqma itaí-áípí tiráiye.

Waayúkagoni Áráaqa Îtuma máqten-anna-wayukama mamá yainániye.

31 ókaraq Îtuma tiráiye: “anaaékaqa Waayúkagoni Áráaqa wení
tágama-yataakaraq kínima máena kumínata máqtemma wení
kaqtó-wayukagaraq Áánûqtunopake kumínómma mi-kánááráqá
anón-akoqnaagaraq wemá yabíkáin-abiqtataraq mániye.
32 ánibo máqten-anna-wayukama aúbáq ya áíkuinoe. wemá
yaímma kaayaq-ánnáíq umáyikena miráuma tipi-típi-kawaa-
nakoma tipi-típima yaímma merapaq akéna mémema maabáq
akéna iníkáá íniye.
33 wemá tipi-típi-annama áíqma ayáánurapaq yikéna méme-
annama áíqma ayáánepaq yikániye.
34 miráinana Waayúkagoni Áráaqa anó-kinimma máena
ayáánurapaqo maíya-kayukama maará téna timá-yiminiye. ‘yero.
ketibommá ákái-kayukao, keráwáqti waaroqá ketibonôpake
ya máyáaro. naayóbáqá maa-márámá aúgemma pááq kéitana
ketibomá keráwáqtí márûqa tarôq umá yokaa umátíkátuwena
keráwáqá aúyatikaraine.
35 naayóbáqá kemá táayaba kéunaq keráwáqá aáwaqa
tímikaane. kemmá nonáá tíkáitaq nommá tímikaane. kemá
káqo-marupake-napoaq keráwáqá tiwíqme keráwáqtí naaópaq
urááne.
36 kemá wáqtôma íma itokáunaq wáqtôma tímikaane. kemmá
karímá tíkáitaq mamá íráqôniq umátíkaraane. kemá ánná-
naupaq máunaq ya timónaranne.’
37 miráinata yemá arupú-wayukama maará téta Waayúkagon-
Araakomma yauwéqma timá áminoe. ‘uyátáráana-nako, emá nói-
kanaararaq ááyabama kéonataawaq aáwaqa ámikaunataabiyo?’ nói-
kanaararaq nonáá ákáitataa nommá ámikaunataabiyo?’
38 minnáyaba ítama aónainoe. ‘nói-kanaararaq ketáámá
aónáunataama emá káqo-marupake-napoataa ketáámá awíqmetaa
ketáái-naaupaqa iráunataabiyo? ánibo nói-kanaararaq ení
wáqtôma íma itokáánataa ketáámá wáqtôma ámikaunataabiyo?
39 nói-kanaararaq ketáámá emmá aónáunataama emmá
karímá ákarai ánná-naupaqa máanataa ketáámá ko
aónaraunataabiyo?’ téta ítama aónainoe.
40 ánibo anó-kinima máena maara téna yemmá timá-
yiminiye. ‘kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. keráwáqá
mórama ketinaaé wárâa-kayukabike márû mikákáá umá
maína-nakomma mirá-umayikaraamma minnâ kemmá móraiq
umátíkaraae.’
41 miráinana mikáké wemá téna ayáánepaq maíya-kayukama
timá-yiminiye. ‘ketôpake paábaq kóoro. Áánûqtuma keráwáqá
yawááq-umatukaiye. keráwáqá yuwéraq iramá aati-aatimá
káíq-kaiq inírábí oro. min-írámá ketibomá Áánûqtuma
Tááqtaagaraq wení kaqtó-wayukagaraq yokaa umáyíkaraine.

42 naayóbáqá kemá táayaba kéunaqa aáwaqa íma tímikaane.
kemmá nonáá kétikaitaq máunaqa nommá íma tímikaane.
43 kemá káqo-marupake-napoaq kemmá íma tiwíqme
keráwáqtí naaúpaqa uráane. ketí wáqtôma íma wáitaqa
keráwáqá kemmá wáqtôma íma tímikaane. kemmá karímá
tíkáitaq ánná-naupaq máunaq keráwáqá íma ya timónaraane.'
44 miráinata yegáráqá maará téta yauwéqma tínoe.
'uyátáráana-nako, nói-kanaararaq ketáámá emmá aónáunaataa
emá áayaba éabi nonáá ákáitaawabi emá káqo-marupake-narabi
emá wáqtôma íma makéyabi emmá karímá ákáitaawabi emá
ánná-naupaq máanataawaq ketááma emmá íma mamá íráqôniq
umá káraunataabiyo?' téta tínoe.
45 ánibo kínima yauwéqma maará téna timá-yiminiye. 'kemá
keráwáqá áraimma kétima-timune. keráwáqá móra ketinaaé
wáráa-kayukabike márû mikákáá umá maína-nakomma
miráuma yíkáiyaba íma yíwáqnaa ónúne tiráámma minnâ
kemmá móraiq umátíkaraae.'
46 miráinata min-ánná-wáyúkámá tái-meyamma ko
mayánómma minnâ yíqa í-yátááqá watúq-watuq umá
wánibo arupú-wayukama matúq-matuq umá mái-auwaraimma
ummayéta aati-aatimá matúq-matuq umá mánoe." téna Îtuma
tiráiye.

26

anó-kayukama aamá téite umá Îtumma ikámma puínéta urááe.

1 Îtuma maami-máqtén-áímmá timá ánatatuwena mi-
kánááráqá wení iyápó-annama maará téna timá yímikaiye:
2 "kaayaq-kánáámá yáwínana kótámaki-aawaqa naí-kánáámá
pááq íniye. maannâ kéitaae. ánibo yemá kemmá Waayúkagoni
Ráaaqa waayúkati iyáápi maraíyata kaapaq-yátáq tíkaminoe."
téna tiráiye.
3 mi-kánááráqá uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq
Ítíráaeobake anó-kayukagaraq mú mikákáá anó-monoq-nakoni
naaúpaq áíkutaamma min-nákóní áwîqa Kááyapatie.
4 ánibo yemá kaaqaari-áímmá téite umá wááyáímmá téta
Îtumma aupaq yáqtoqma ikamínôn-aimma tirááe.
5 miráráá umá yemá tirááe: "ayúmá maqmá naíyan-
onitaakaqa mirá-qtátáárîqa íonunataae. aarawaamá ááiq-yataaqa
mamá pááq íyábae." téta tirááe.

aaragómá átê-akuq matawemma Îtuni aqnópí atíyakaraiye.

6 Béqtanibaqa Tááímonima kárû-naqa wení karímá
ánataguraitana wení naaúpaqa Îtuma máqe-uraiye.

7 ánibo móra-inikoma Îtunopaq iráimma mórama íráqôn-oqta-motorebima anó-moneq-awiqa yaan-áté-ákúq-mátáwémmá mamé iráiye. Îtuma yaareráq máitana min-íníkómá átê-kuyumma i-mátáwémmá Îtun aqnópí atíyakaraiye.
8 yemá iyápó-annama miráimma aónatuweta ítama táíq urááe. miráitata yemá maará-tiraae: “nôraq itanawáq maamin-ákúq-mátáwémmá áyókima kéiyo?
9 maamin-áté-ákúq-mátáwémmá waayúkama kéyimetaa anó-moneqa matétaa áwáyoq-wayukama nôraq itataa íkéyimunataabiyo?” téta tirááe.
10 Îtuma yeqtáama ítarenaboana maará-tima-yimikaiye: “nôraq itaráq maan-íníkómmá ítama ummaamá kéyamakaao? wemá kemmá íráqô-qtataariq umátíkaraiye.
11 aati-aatimá áwáyoq-wayukama keráwáqtê mánomanibo kemá aati-aatimá keráwáqtê íma mánune.
12 maan-íníkómá átê-akuq-matawemma ke tineq aqtítikaimma wemá miráuma kemmá uqtamátikanokaqtaba yokaa kéumatikaiye.
13 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. máqten-aukapaq-marabaqa maamin-áté-wátáámá abarokáq timáeta wéyáwé kéete maamin-íníkómá maami-qtátáárîqo íqtábá yúyánámmá itánóe.” téna Îtuma tiráiye.

Yúqtaatima Îtumma mamá anó-kayukati iyáápi yimínéna timá akoqnáá uráiye.
14 mi-kánááráqá tiyááka umá abapaké kaayaq-íyápó-ánnábíké móra-waigoni áwîqa Yúqtaati Itikáárioti wemá uyátá-maqma anó-monoq-wayukayopaq uráiye.
15 ánibo wemá maará mó tiráiye: “keráwáqá nói-qtataaraq timínóqtabawaq kemá Îtumma awíqma keráwáqtí tiyáápimma maránúnô?” téna tiráiye. ánibo yemá móneqa miráuma kaumo-yátámá (30) ámikaae.
16 mi-kánááráké áaimma átárena móra-kanaaraqa Îtumma mamá namuro-wáyúkátí iyáápimmo maránîqtaba abáá-uraiye.

Îtuma kótámaki-aawaqa wení iyápó-annate naráiye.
17 áqnáabaq-yupaama kótámaki-kanaaraqa yammá íma itoraí-ómákáqá iyápó-annama Îtunopaq iréta tirááe: “náakaraq mamá yokaa kéumakaanataawaq kótámaki-aawaqa naínónô?” téta tirááe.
18 ánibo Îtuma tiráiye: “keráwáqá anó-marupaq uyábékeraq móra-nakokaqa maará-tero. ‘yirááti-nakoma téna ketí kanaamá waaqókárîq kéiye. miráipoaq ketí iyápó-annate kótámaki-aawaqa ení-naaupaq nánáá kéune.’ tiyé téraq mó-tima-amero.” téna tiráiye.

19 ánibo Îtuma tinîq umá iyápó-annama kótámaki-aawaqa
yokaa urááe.
20 ánibo énaikaqa Îtuma wení tiyááka umá kaayaq-íyápó-
ánnáté aáwaqa nai-yáárérâq máqe-uraae.
21 yemá aáwaqa kéneta máawana Îtuma tiráiye: “kemá
keráwáqá áraimma kétima-timune. keráwápíké móra-nakoma
kemmá mamá namuro-wáyúkábí marániye.” téna Îtuma
tiráiye.
22 ánibo yemá netuq-yúyánámmá ítaraae. káqowa-kaqowama
wenita-wenita éta Îtumma timá ámikaae: “uyátáráana-nako,
keyábiyo?” kétimma “keyábiyo?” kétimma urááe.
23 miráimanibo Îtuma yauwéqma tiraíye: “min-nákómá
aáwaq-taapepi ayáámma ketê ánékuina-naqa minnâ wemá
kemmá mamá namuro-wáyúkátí iyáápi marániye.
24 owé. minnâ Waayúkagoni Áráaqa ‘puíniye’ téna Áánûqtuni
agamatá-kánnáágómá tiráiniq íniye. miráimanibo min-nákómá
wemmá mamá namuro-wáyúkátí iyáápi maráni-nakoni táí-
meyamma ôriq umá wániye. wemmá anóama íráqônîq umá íma
marákáraitanaboana kemmá mamá namuro-wáyúkátí iyáápi
maraínata tíkaminoe.” téna Îtuma tiráiye.
25 Yúqtaatima namuro-wáyúkátí iyáápi Îtumma maránín-
nakoma maará-tiraiye: “yirááti-nako, keábiyo?” titana Îtuma
tiráiye: “emá enamáárîq kétene.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma iyápó-anna wení ákaq-aawaqa yímikaiye.

26 yemá aáwaqa kéneta máawana Îtuma yammá maténa
Áánûqtukaq “tíkáiye” timátuwena mapámma iyápó-annama
yímikaiye. ánibo wemá tiráiye: “keráwáqá mamá naaro.
maaminnáma ketúmiye.” téna tiráiye.
27 ánibo móra-nawibike wááéni-nomma maténa Áánûqtukaq
“tíkáiye” timátuwena kéyimena tiráiye: “keráwáqá máqtemma
maaminnâ naaro.
28 maannáma ketí naaebóaq timá akoqnáá ínoe. taíbaq
aarawaatí kúmiqa mamá paá íkáae téq maami-nááémá aqtí
énana kumíniye.
29 keráwáqá kemá kétima-timune. íbêkaraqa anaaékakaraq
maa-márábímmá wááéni-nomma ínanune. ketibomá Áánûqtu
yabíkái-marupaqa keráwákáráq móragaraq kegárátáá nommá
nanúnataae.” téna tiráiye.
30 yemá móra imá timátuweta yemá máápaq kumá yaúbareta
Óríbêti-anubaq urááe.

Îtuma téna Pítaaqtaba “anaaéma umátikaniye” tiráiye.

31 Îtuma wení iyápó-annamma timá yímikaiye: “keráwáqá
ibêq-nokaamma kenamáa tiyuwéq peréqé wínóe. miráuma
Áánûqtuni watáama agamatán-áíkómá téna ‘kemá tipi-típi-
kawaa-naqa ikámónata tipi-típi áráakawaqa pípéban umáginoe’
mirá téna ágámátán-áíkómá kétiye.
32 miráimanibo kemmá pukáanabike keqnáámmá itó-
umatikainaq Kááriri-marupaq keráwáqtí áqnáabaq ónúne.” téna
tiráiye.
33 Pítaama yauwéqma tiráiye: “máqte-kayukama emmá
ayuwéta kóíyaqa kemá emmá íayuwanune.” téna Pítaama tiráiye.
34 Îtuma Pítaamma timá ámikaiye: “kemá áraimma kétimamune.
íbêq-nokaamma kokórigoma áama íma tiráínaa emá kaumobáq
ketíwîqtabama íaonaraune té wakaránóne.” téna Îtuma tiráiye.
35 Pítaama Îtumma timá ámikaiye: “kekáráq tíkaminomma
enáwîqa íma aúpáq yuwánune. áraimma ímiye.” téna titata
máqtemma wení iyápó-annama mimórá áín áátuqma tirááe.

Îtuma Keqtêmani-yopaq nunamummá mó-tiraiye.

36 mikáké Îtuma wení iyápó-annate Keqtêmanibaq urááe.
mibáq wení iyápó-annama Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá
maakáq yayááikaq maraq máiyaraq kemá mérápáq uréq nuna-
mummá mó-teno.” téna tiráiye.
37 ánibo Îtuma Pítaakaraq Yéberini kaayaq-íyápórátágáráq
yiwíqmeta urááe. Îtumma mibáq áyakoma anómma ummaa
kéyaitana áúnobaqa anón-ummaa yágitana
38 timá yímikaiye: “ketíyakoma anómma ummaa kéyagiye.
miráuma kemá puyónúnaiq kéiye. keráwáqá maakáq máera
kawáá urááiyaro.” téna Îtuma tiráiye.
39 wemá pááqyamma abákáq uréna marabí aipaké
aguréna nunamummá téna tiráiye: “ô ketiboó, emmá
akaínaama kanaaráq káápuma tíqa ínímma paábaq matuwaao.
miráimanibo kemmá tíkái-qtataaqa íma waraao. ímiye. emá
enamáárîq enaúyánámmá waraao.” téna tiráiye.
40 ánibo Îtuma wení iyápó-annayopaq yauwéqma iréna
aónaimma yúmá wagurááe. wemá Pítaamma awáuturena
timá ámikaiye: “nôraq íyô? keráwáqá keqtábá pááqya-kanaama
kanaaráq íma yabíqma máéwaniraq kéoo?
41 keráwáqá yabíqma arútárera nunamummá tero.
keráwáqá makáqma aónai-yataakoma keráwápí pááq íyábámíye.
áraine. keráwáqtí aágoma keráwáqtábá kákaimanibo keráwáqtí
túgoma akoqnááma íma wáitanaboana íkakaiye.” téna tiráiye.
42 Îtuma yauwéqma anaaékaqa uréna móragaraq
nunamummá téna tiráiye: “ketiboó, maami-káápúgómá tú-

tiqa íyábá ketôpake kanaaráq íma mamá tiyúwénana kóínaama
emá enamáárîq ení áuyánámmá waraao.” téna Îtuma tiráiye.
43 ánibo keqnáámmá yauwéqma yaónaimma yúmá waguréta
máqe-uraae. yúrakoma íma kanaaráq karáqma aónaawaniq
urááe.
44 ánibo Îtuma iyápó-annama iyuwéna keqnáámmá kaumobáq
uréna nunamummá tiráiye. mi-núnámúmmá wágáabaqo
tináíkáq keqnáámmá tiráiye.
45 anaaékaq wení iyápó-annayopaq iréna timá yímikaiye:
“keráwáqá keqnáámmá waguréraq káágaao? aónaaro.
kanaamá pááq-umaguraipoata kemmá Waayúkagoni Áráaqa
mamá kúmiq-wayukati akoqnáábi maránóe.
46 keráwáqá itó íyataa kóono. aónaaro. kemmá mamá
namuro-wáyúkátí iyáápimmo maránô-kayukama áqa irááe.”
téna Îtuma tiráiye.

Yúqtaatima Îtumma mamá namuro-wáyúkátí iyáápi makáiye.

47 Îtuma aamá kétinakaraq Yúqtaatima tiyááka umá kaayaq-
ánná-wáyúkábíké wemá iráiye. netuqyaa-káyúkámá tokóru-
yakaa-puma mútûq-yamma maméta irááe. uyátá-maqma anó-
monoq-wayukagaraq Îtíráaeo-anna-wayukati anó-kayukagaraq
timáyíkáawata irááe.
48 ánibo min-nákómá Îtumma mamá namuro-wáyúkátí
iyáápimmo maránín-nakoma móra awaaméq-áímmá téna
tiráine: “kemá móra-naqa ámóqnaannama minnâ Îtue. keráwáqá
wemmá yaqtóráaro.” téna Yúqtaatima timátuwena
49 máqtemma yagáikuyowana pááták áá Îtunopaq Yúqtaatima
iréna tiráiye: “yirááti-nako, kaayoné-yátááqá etê waíno.” téna
mirá-timatuwena Îtumma ámóqnaraiye.
50 Îtuma timá ámikaiye: “ketí aanábógô, nôrabi ónáae ténaiqa
pááták áá mirá uwo.” téna titata yemá waaqókáq iréta
iyáámma ánékuqma Îtumma yáqtoqma akoqnáá urááe.
51 móra-naqa Îtute yagaroqtamá máqei-nakoma ayáámma
yúwáitana kúmitana wení tokóru-yakaa-puma matáiye. mú
mikákáá anó-monoq-nakoni kaqtó-nakomma ikámma aáqa
yakátúwáitana marabí kuturáiye.
52 miráimanibo Îtuma min-náqá timá ámikaiye: “ení tokóru-
yakaa-puma wení amáákaq maraao. máqte-kayukama tokóru-
yakaa-punapo ááiqa íyamma káqo-kayukama tokóru-yakaa-punapo
yemmá yíkamma puínoe.
53 aqá kemá ketibommá ááyaanana netuqyaammá kaqtó-
wayukama Áánûqtunopake tiyááka umá kaayaq-ánnámá ááiq-i-
wayukama uyátá-maqmagaraq timínímma minnáyaba pááták áá
íyaq ítaraano?

54 miráimanibo kemá miráonanama Áánûqtuni agamatán-
áíkómá náaraq umáwaq arammá iyáníyô? Áánûqtuni watáama
agamatán-áíkómá maami-qtátááqá pááq íniqtaba kétiye.” téna
Îtuma tiráiye.

55 é mi táoqa Îtuma mi-káyúkámá timá yímikaiye: “keráwáqá
kemmá moyá-nákáá umá ya kéyatoreq tokóru-yakaraq mútûq-
yakaraq maméraq tibá umáeraq kéyeo? máqte-kanaaraqa kemá
anó-monoq-naupaq máeq aarawaamá kéyiraatunaqa miráuma
kemmá íma yáqtokaamiye.

56 miráimanibo Áánûqtuni amuné-wáyúkámá maami-máqté-
qtátááqtábá Áánûqtuni agamatá-kánnáábí keqtábá agatáamma
íbêqa pááq kéoe.” téna Îtuma tiráiye. ánibo máqtemma wení
iyápó-annama Îtumma ayuwéta wéyáwé umáguraae.

yemá káánítôre-wayukati yúbáq Îtumma ítama yáíkaae.

57 Îtumma yaqtórâa-kayukama wemmá awíqmeta mú mikákáá
anó-monoq-naqa Kááyapatikaq wení naaúpaq urááe. ánibo
ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq anó-kayukagaraq mibáq
áíkumareta máqe-uraae.

58 Pítaama Îtumma anaaé waqména wimánibo wemá nékaq
ko máqe-uraiye. mú mikákáá anó-monoq-nakoni naakóní ku-
runóbáq wemá uyábékena i-wáyúkáté máqe-urena mi-qtátááqô
pááq immá aónanaae téna máqe-uraiye.

59 uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq máqtemma
káánítôre-wayukagaraq kaaqaari-áúbí maráiyata Îtumma
ikámma puínôqtaba abáá-uraae.

60 netuqyaa-káyúkámá iréta Îtumma kaaqaari-áúbí má-
makaamanibo yemá móra ikámma puínôn-aaimma íabaa-uraae.
anaaékaq kaayaq-nakórátámá iréta

61 yenákámá maará-tiraaye: “maan-nákómá maará-
tiraiye. ‘kemá kanaaráq Áánûqtuni anó-monoq-namma
yawítítukeq kaumo-yúpáámá kóinaq keqnáámmá kanaaráq
umá ánatanune.’ téna Îtuma tiráiye.” téta min-nákórátámá
tirááye.

62 ánibo mú mikákáá anó-monoq-nakoma itó-urena Îtumma
timá ámikaiye: “maamin-áímmá enaúbimo máráátabama nóine
kéteno?” téna tiráimanibo

63 Îtuma aamá ítiraiye. ánibo mú mikákáá anó-monoq-nakoma
Îtumma móragaraq timá ámikaiye: “kemá emmá Áánûqtu
matúq-matuq umá mái-Aanuqtun áwîkaq ítama káonaune.
emá yauwéqma yiwiraí-náqá Metáíyama Áánûqtuni áanikowaq
máanaa emá keqtáá timá-timiyo.” téna tiráiye.

64 Îtuma timá ámikaiye: “emá ténnama mi*** emíye.
miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. íbêkaraq
anaaékakaraqa Waayúkagoni Áráaqa akoqnáá-Aanuqtuni
amakaq máenaq keráwáqá aónainoe. ánibo wemá Áánûqtuni
márûpake konnákáq máena kumíniye.” téna Îtuma yauwéqma
tiráiye.
65 mirá-timatuwaitana mú mikákáá anó-monoq-nakoma
áyámma ôriq umá itanabóana wenamáárîq wení wáqtôma
yakáqnáákáq umátuwena tiráiye: “Áánûqtumma áyôqa káyaiye
tiráiye. óqa káqo-kayukama íma yiwíráanatataa wení áayabama
má-tinoe. ímiye. wemá Áánûqtumma áyôqa ayéna timá táíq
umákáitaq keráwáqá íbêq kéitaae.
66 keráwáqá nói-tuyananaq kéitaao?” téna titata yemá tirááe:
“wepímmá otaa-qtátááqá wáipoana paá puíkáae.” téta tirááe.
67 ánibo mikáké Îtuni óipi wiráátima kéwiraketa ikákaae.
yaímma-wayukama Îtumma aápáaraq kéyeta
68 tirááe: “Metáíyao, amuné-áímmá keqtáá timá-timiyo.
emmá náawaq kéikamiyo?” téta aábê-aimma tirááe.

Pítaama téna “Îtumma íaonaraune” tiráiye.

69 Pítaama máápaq máqe-uraimma wemá naakóní kurugóní
arunóbáq máqe-uraimma mórama mayaí-ínímmá wenamakaq
iréna tiráiye: “emá egáráq Îtuma Káriribake-nakotema máqe-
uraane.” téna tiráiye.
70 miráimanibo Pítaama máqte-kayukati yúrakaq wakaréna
maará-tiraiye: “keráwáqá mamin-áímmô temmá kemá íma
ítaraune.” téna tiráiye.
71 mirá-timatuwena oqtabí kumá yaúbama ko itó-uraiye. ánibo
káqomma mayaí-íníkómá Pítaamma aónatuwena waaqókáqô
máe-kayukama maará téna timá yímikaiye: “maan-nákómá
Îtuma Náátárêtibake-nakote máqe-uraine.” téna tiráiye.
72 keqnáámmá Pítaama wakaréna tiráiye: “áráinurane.
Áánûqtuni aúrakaqiye. kemá maan-náqá íma aónaraune.” téna
tiráiye.
73 anaaékaqa pááqya-kanaama yaímma-wayukama waaqókáq
itó-uma máe-kayukama Pítaamma maará téta má-tima-amikaae:
“áraine. emá Káriribake-naqone. emá aamá téna-waigoma
emmá mamá abarokáq kákaiye.” téta tirááe.
74 ánibo íbêqa Pítaama aamá akoqnáá umá téna tiráiye:
“árainurane. kaaqaari-áímmá kétenanama Áánûqtuma kemmá
tíkaminiye. kemá maan-náqá íma aónaraune. áraimma ímiye.”
téna timátúwáitana kokórigoma áama tiráiye.

75 ánibo Îtuma tiráiniq itana Pítaama yauwéqma aúyánámmá ítaraiye. Îtuma téna “kokórigoma áama íma tiráínaa keqtábá íaonaraune té kaumobáq tínóne.” téna tiráine. miráitana Pítaama máápaq yaúbarena ibiqá yakáiye.

27

yemá Îtumma awíqmeta Pááíratikaq urááe.

1 aaqá irákitata máqtemma uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq Ítíráaeobake anó-kayukagaraq Îtumma ikámma puínéta waayaímmá tirááe.

2 yemá Îtumma ánnáma atáá-umatuweta awíqmeta anó-kamaani-naqa Pááíratimma mó ámikaae.

Yúqtaatima pukuráiye.

3 Yúqtaati wemmá mamá namuro-wáyúkátí iyáápimmo makái-nakoma Îtumma aónaimma yemá aamá timá uyáteta anón-ummaa-yataaqa mayámikaae. miráitana Yúqtaatima aúyánámmá waéqma itáá ena móneqa kaumo-yátámá maména uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq anó-kayukayopaqa yauwéqma iráiye.

4 miráitana wemá tiráiye: “kemá kúmiq-yataariq uráune. mórama otaa-qtátááqá íma wái-naqa mamá keráwáqtí tiyáápi makáunaboana puíniye.” téna tiráiye. ánibo yemá tirááe: “minnâ ketáái otaammá íma wáiye. emá enamáa ení otaammíye.” téta tirááe.

5 ánibo Yúqtaatima mi-mónéqá anó-monoq-naupaq mó kéiyaabotuwena máápaq wenamáárîq ánnáma amáguraiye.

6 yemá uyátá-maqma anó-monoq-wayukama mi-mónéqá matéta tirááe: “maami-mónéqá waayúkama ikámma uqtaí-méyámíye. maami-mónéqá anó-monoq-naupake-monekaraqa mórabi íma maránúnatae. keráwáqtí aúmatan-aimma mirá kétiye.” téta tirááe.

7 ánibo yemá móra-aimma téite umátuweta mi-mónéqnápó tawemá tarôq í-nákóní maramá meyánîq urááe. káqo-mapake-kayukati máátíq-máatiq-marama tarôq umáyíkaraae.

8 miráitata min-áúkápáq-márágóní áwîqa “naae-máráé.” téta áwîqa yarááwata min-áwíqá íbêqa paá wáiye.

9 miráitana naayóbáqá Áánûqtuma amuné-náqá Yérémáíyani óyaukaq tiráimma áraimma pááq uráimma maará-tiraine. “yemá kaumo-tíyááká-mónéqá matááe. yemá Ítíráaeo-wayukama awaaméqá maréta maamin-náqá meyánîq í-méyáné tirááe.

10 ánibo maami-mónéqnápó tawemá tarôq í-nákóní maramá meyánîq urááe. miráuma uyátárai-nakoma timá tímikainiq ínóe.” téna Yérémáíyama tiráine.

Pááíratima Îtumma ítama aónaraiye.

11 yemá Îtumma mamá anó-kamaani-nakoni aúbáq itó-umakaraae. ánibo wemá Îtumma maará téna ítama aónaraiye: “emá Ítíráaeo-wayukati anó-kininaq máano?” titana Îtuma tiráiye: “emá ténnama minnâ emíye.” téna tiráiye.

12 Îtuma paá otaa-qtátáárîqa íurenaboana uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq anó-kayukagaraq yeqtí yáaraqa Îtuma móra-aimma yauwéqma ítiraiye.

13 miráitana Pááíratima Îtumma timá ámikaiye: “aqá emá máqte-qtataaqtaba aamá timákaan-aimma íyaq ítaraano?” téna tiráiye.

14 ánibo Îtuma Pááíratimma móra yauwéqma aamá íma timá ámitana anó-kamaani-nakoma iyánáaq uráiye.

Pááíratima Îtumma ikámma kaapaq-yátáq íyakanoqtaba tiráiye.

15 máqte-karitimaatiraq ayú maqnaí-kánáárâqá anó-kamaani-nakoma móra-mora-naqa ánná-naupake ayúbakewaine. aarawaamá yenamáárîq ‘min-náqá ayuwaao’ tewana Pááíratima minnámo te-náqá ayúwáitana wéwaine.

16 ánibo mi-kánáárâqá mórama tái-naqa áwîqa Baráábatie ánná-naupaqa máqe-uraiye.

17 aarawaamá áíkuyowana Pááíratima timá yímikaiye: “kemá náawanaq ayúwáananawaq keráwáqtôpaqa wíkáae téraq keráwáqá kéteo? kemá Baráábatinaq ayuwánú Îtumma yauwéqma tiwirái-náré te-náráq ayuwánúnô?” téna ítama yimónaraiye.

18 Pááíratima ítáimma yemá áyoqa káyetaboata Îtumma íyámma umáketa aabi mayákáraae.

19 Pááíratima aamá ítama yainaí-ábíqtátáráq máitana ánáakoma maará téna aamá yúwáitana iráiye: “maamin-árúpú-nákómmá móra-yataariq íumakaao. nokáámma wekáq mórama kaimmá aónatuweq anómma ítama ummaa kéyaune.” téna tiráiye.

20 yemá anó-monoq-wayukagaraq anó-kayukagaraq aarawaamá íyaqa timá utaéta Pááíratima ááyama tíyana “Baráábatimma ánnábike káyuweta Îtumma ikámma púyoro.” téta tirááe.

21 ánibo anó-kamaani-nakoma ókaraq maará-tiraiye: “maa-kááyaq-nákábíkémá náawanaq ayúwáananawaq keráwáqtôpaqa wíkáae kéteo?” téna ítama aónaitata yemá “Baráábatine.” tirááe.

22 Pááíratima timá yímikaiye: “miráinaqa Îtumma yauwéqma yiwiraí-náré ten-náqá kemá náaraq ónúnô?” titata máqte-kayukama téta: “ikámma kaapaq-yátáq íyakaao.” téta tirááe.

23 ánibo Pááíratima tiráiye: “nôraq inábiyo? wemá nóin-otaanaq kutáíyô?” titata yemá ókaraq ááyama tirááe: “kaapaq-yátáq ikámmá íyakaaro.” téta tirááe.
24 Pááíratima mikáq ítaraiye. wenáagoma íma kanaaráq itana anón-aaiqa ínéta urááe. miráitana máqte-kayukati yúrakaq nommá maténa ayáámma tete uráiye. miráumatuwena tiráiye: “kepímmá maan-náqá ikámma puí-ánónnámá íma wáiye. keráwáqtí minnáe.” ténа Pááíratima tiráiye.
25 ánibo máqtemma aarawaamá yauwéqma tirááe: “mi-wágóní anónnáma keqtáábí yéna ketáái iyápóbi yíniye.” téta tirááe.
26 miráitana Pááíratima Baráábatimma ayúwáitana yeqtôpaq uráiye. ánibo wemá Îtumma tebûqa ámíqtuwena ááiq-i-wayukama ikámma kaapaq-yátáq íyakaigaae tena iyáápi yímikaiye.

ááiq-i-wayukama Îtumma akáyáámmá timákaraae.

27 anó-kamaani-nakoni ááiq-i-wayukama Îtumma awíqmeta kámááni-naupaq utéta min-ánná-ááíq-i-wáyúkámá máqtemma Îtun-amakaq yaikútaae.
28 ánibo yemá wení unáákáqtôma ayútuketa mórama karogaron-únákáqtómá umáketa “anó-kinine” teta awaaméqá umákaraae.
29 kínini náápaakaraq kámokaa umá mórama áwáábiq-annarake atoyumá kámoqa tarôq umátuweta aqnókáq kúberakaraae. ánibo kínini náápaakaraq yataraa umá yemá móra-yatama ayáánurapaq-ayaapi yorákaraae. ánibo yemá Îtun-amakaq yi-raayutaúmmá ayéta akáyáámmá timáketa tirááe: “Ítíráaeo-wayukati kínio wení mái-auwaraimma ayáqtáákaq maíno.” téta aati-aatimá kíniqtaba téwaon-aimma tirááe.
30 ánibo yemá wiráátima kéwiraketa mi-tátámá yabíteta aqnókáq ikákaae.
31 ááiq-i-wayukama akáyáámmá timá kátuweta minnámo umákáan-unakaqtoma káyutuweta wení unáákáqtôma ayúqtúwáámma mamá umákaraae. mikáké kaapaq-yátáq ikámma aráápaneta awíqme kóuraae.

yemá Îtumma ikámma kaapaq-yátáq arááparaae.

32 yemá kéweta aapaqá aónaamma mórama Tairínibake-naqa áwîqa Tááímonimma aónaraae. ánibo min-nákóqtábá Îtuni kaapaq-yámá mayaíkáae téta wakúyakaraae.
33 yemá móra-marukaq iráamma mi-márúkóní áwîqa Íbaru-aipimma Kórákóta-anue. min-áwíkóní áaimma mirá-uraiye. aqnón-ayaata-marupare

34 aíqa íma íkáae tétaboata yemá wáááni-nomma ikaaq-
yátáákáráq awígíyoq umárá́a-nomma Îtumma naíkáae téta
ámíkaamanibo Îtuma namá aónawaaena íma naráiye.

35 ánibo yemá Îtumma kaapaq-yátáq níri amá íyakatuweta
Îtuni unáákáqtôraq aábêmma yamá náawabi uyátainna-waigoma
mayániye tirááe.

36 ánibo yemá mi-márúkáq máeta Îtumma yabíqtuweta máqe-
uraae.

37 naayóbáqá Îtuni aqnókáqá aamá ítama kéyaineta tiráan-
aimma agatáámma yemá maará téta agatááe: “maannáma Îtue
Ítíráaeo-wayukati kínie.” téta agatááe.

38 Îtuni amakaqá kaayaqá ááiq-nakaraq moyá-nákáráq níri
amá íyikaraae. mórama Îtuni ayáánurapaq íyaketa mórama
ayáánepaq íyaketa urááe.

39 ánibo aarawaamá aakaqá kótayata kéeta timá yawáá́q-
umaketa yemá yiqnótáq yumátuweta tirááe:

40 “emá anó-monoq-namma yawítítuke kaumo-yúpáámá ke-
qnáámmá umá ánatainaqopo enamáárîq íbêqa emmá áwáqnaa
uwo. emá Áánûqtuni áanikomo máema kanaaráq kaapaq-
yátáké yuwé marabí kumuwo.” téta tirááe.

41 uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma
yirááti-wayukagaraq anó-kayukagaraq aábê-aimma téta maará-
tiraae:

42 “wemá káqo-kayukama yíwáqnaa éwaimanibo wemá we-
namáárîq íma kanaaráq áwáqnaa kéiye.” wemá íyaq Ítíráaeo-
wayukati kíniyabiyo? kanaaráq wemá kaapaq-yáráké yuwéna
marabí kumínataa ketáá itéqtaa tirummá ámeno.

43 wemá Áánûqtukaq arummá kámena tiráiye: “kemá
Áánûqtumma áanikomune.” tiráibo kanaaráq Áánûqtumma
akaínanama áwáqnaa íno.” téta tirááe.

44 kaayaq-nákámá ááiq-nakaraq moyá-nákáráq wení kaapaq-
yágóní amakaq íyikaa-nakorata yenákágáráq móraiq umá
Îtumma timá yawáá́q-umakaraaye.

Îtuma pukáiye.

45 aabaúgómá aáwaqa naí-kánáá itana máqte-marabaqa aaqá
ékurena wáitana aabaúgómá kaumotá uráiye.

46 ánibo aabaúgómá kaumotá ínéna kéitana Îtuma anókaq
ááyama wáááqa yená tiráiye: “eri, eri, aréma taabaakatáániʼ?”
téna Íbaru-aipi mirá-tiraimma minnâ maará-tiraiye: “ketí
Áánûqtuo, ketí Áánûqtuo, nôraq itaawáq kemmá tiyuwáánô?”
téna tiráiye.

47 miráimanibo yaímma-wayukama waaqókáq itó-uma máe-
kayukama yemá min-áímmô timmá ítátuweta tirááe: “maan-
nákómá Iráíyamma kááyaiye.” téta tirááe.
48 ánibo mi-káyúkábíké móra-nakoma páátákáá ainááммá
yáákátena ikaaq-wáááení-nópí yamá atímma óqtátábí
apirátuwena Îtuqtaba naíkáae téna ámikaiye.
49 miráimanibo yaímma-wayukama tirááe: “awé uráiyata
aónatuwetaao. Áánûqtuni amuné-náqá Iráíyama pukáipike ya
áwáqnaa íní íyabiyo?” téta tirááe.
50 Îtuma anókaq ááyama keqnáámmá wááqa yumátuwena
arun-íyápómá yúwáitana kóitana pukáiye.
51 é mi táoqa anó-tabaraabegoma anó-monoq naupaq
ikáqnûqtuwena wáqeimma yakáqma yanaapáq-áqtóbáké napaq-
áqtóbáq kukéna mamá kaayaq-áqtóîq uráiye. mirá kéitana
márûma kéyitana anón-oqtamma kíqtígitana
52 máátíq-máatikoma yawákitana taíbaq Áánûqtuni
waayúkama naayóbáqá pukuráa-kayukama yeqtí yúgaraq itó-
uraae.
53 yemá máátíq-máatipakemma yuwéta anaaékaqa Îtuma
pukáipike itó-uma kóitata yemá aokaq-márúqá Yérútáárebaq
anó-marukaq úyówata netuqyaa-káyúkámá pukáa-kayukama
yimónaraae.
54 ááiq-i-wayukati kawáá-nákáráq ááiq-i-wayukama mikáq
máeta Îtumma kawáá umátuweta máqeo-kayukama márûma
yimmá aónéta máqte-qtataaqa pááq-imma káoneta yáaqtaba
kéeta yemá maará-tiraae: “áraine. maan-náqá Áánûqtuni
áanikoma maéwaine.” téta tirááe.
55 taíbaq aaramá mikáq máqeo-noinimma Îtumma anaaé
waqméta Kááriri-maruqa yuwéta ya áwáqnaa íméta irááe. yemá
mi-nóínímmá nékakaa itó-uma máeta karáqtuwe máqe-uraae.
56 mi-nóínítí aúkáapike móra-inimma Máríaa Máátarinie.
mórama minnâ Máríaama Yêmitiyaa Yótêbiti yinóae. ánibo
mórama kaayaq-íyápórátátí yinóama Yéberimma áanikoratae.

yemá Îtuni arááq-auma mamá óqtakoni muríánóbáq makááe.

57 énaikaq mórama netuqyaa-mónéqá makái-naqa
Aarimatéabake iráimma wení áwîqa Yótêbima iráiye. wegáráqá
Îtuni iyápó-annama máqe-uraine.
58 wemá Îtuni arááq-auma mayánîqtaba Pááíratikaq ya ítaraiye.
miráitana Pááíratima ááiq-i-wayukayaba titana Îtuni arááq-auma
Yótêbimma ámikaae.
59 ánibo Yótêbima Îtuni arááq-auma maténa wayámmá aúge-
tabaraaberake múqmúma útúyakatuwena

60 Îtuni aráą́q-auma maména óqtama wení mayaí-wáyúkátê
wenamáárîq wetábá aúgemma kubáumakai-maipi mó
uqtamákarena anón-oqtamma waéqma ótaq aúyaqmarena
kóuraiye.
61 Máríaa Máátarinigaraq káqo-Mariaagaraq yenákámá maraq
máeta muríámmá wáin-aukapaq yóíqa umátuweta máqe-uraaye.

áą́iq-i-wayukama máátíq-máatikaq yabituwe máqe-uraae.

62 aabáyaama Tabaatiráq yokaa í-yátáą́q ą́natagitata
uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq
Pááíratinopaq koma áíkuteta
63 maará-tiraae: "anó-nako, Îtuma kaaqaari-nákómá
paámô máenama maará-tiraine. 'kaumo-kánáámá ą́nataginaq
pukáánabike yauwéqma itó-onune.' téna tiráimma paá taákaq
wáiqtaae.
64 miráinaa emá áą́iq-i-wayukama timá yíminata mi-máátíq-
máátíkóní ótaqa yabíkáiyana kaumo-kánáámá yáwíno.
miráinata wení iyápó-annama kanaaráq íureta aráą́q-auma
moyámmá matéta máqte-kayukama timá-yimeta 'Îtuma
pukáipike itó-uma kóuraiye.' téta kaaqaari-áímmá timá-
yimiyabae. ánibo anaaékaq kaaqaari-áíkómá ą́qnáabaq
kaaqaari-áímmá uyátaiyabae." téta tiráą́e.
65 Pááíratima timá yímikaiye: "keráwáqá yaímma kawáá ínó-
kayukama yíwíkeraq mi-múríámmá ko aúyaqma akoqnáá umá
keráwáqá teníq umáráaro." téna tiráiye.
66 miráitata yemá uréta mi-múríákóní ótaqa anón-oqtanapo
káwéqa yamá akoqnáá umáreta awaaméqá umáketa yaímma
áą́iq-i-wayukama kawáá umáyíkaraae.

28

Îtuma yauwéqma itó-uraiye.

1 Tabaatimá ą́natagitana Tótaagoni ą́qnáabaq-kanaabimma
Máríaa Máátarinigaraq káqo-Mariaa yenákámá muríákóní ótaq
aónayeta iráą́ye.
2 páátákáá é mikáq anó-maruma yokáiye. uyátárai-
nakoni kaqtó-nakoma Áánûqtunopake kukéna anón-oqtamma
kunaukáqma waéqmarena ámûraaq máqe-uraiye.
3 óíkoma tágama konnákómá tágainikaa umá tágaitana wení
wáqtôgoma wayámmá karáiye.
4 yemá áą́iq-i-wayukama ą́aqa ikatéta anómma iyánáaq umá
aqteqte umáreta waayúkama pukáa-kayukaraa umáguraae.
5 mi-káqtó-nákómá kaayaq-íníkámá maará timá yímikaiye:
"kenákámá ikatîq íokao. Îtumma ikámma kaapaq-yátáq
aráápamaretaa-nakoqtaba ya abáá kéoyaq kemá káonaune.

6 wemá maapímmá íma máibo wemá itó-umaguraiye.
miráuma wemá naayóbáqá tiráiniq uráiye. Îtuma waguré
máqe-urai-marukaqa kenákámá iréka ya aónatuweka
7 páátákáá uréka wení iyápó-annama Îtuqtaba pukáipike itó-
umaguraiye téka mó-tima-yimekao. ‘ítáákao. Îtuma Kááriri-
marupaq áqnáabaq kéwipoaq keráwáqá min-áúkápáq wemmá
aónainoe!’ timá-timuna-aimma taákaq máráákao.” téna kaqtó-
nakoma tiráiye.
8 ánibo min-íníkórátá ikatîq kéetamanibo anómma yimuqá
maqméta páátákáá máátíq-máatipakemma yuwéta Îtuni iyápó-
annama timá-yimineta uyaaté kóuraaye.
9 aapaqá Îtuma páátákáá abarokáq uréna yimónatuwena
tiráiye: “kaayoné-yátááqá kenákátê waíno.” téna tiráiye. ánibo
min-íníkórátá Îtuni amakaq uréta aítaukaq yáqtoketa wenáwîqa
múte yaútaaye.
10 Îtuma min-íníkórátámá timá-yimena tiráiye: “kenákámá
ikatîqa íokao. kenákámá uréka tíbâqawaayuma mó-tima-yimiyata
Kááriribaq oro. yemá mibáq kemmá timónanoe.” téna Îtuma
tiráiye.

ááiq-i-wayukati yáama

11 kaayaq-íníkámá aapaq kéoyaqtaba yaímma ááiq-i-wayukama
máátíq-máatikaq yabíqtuwe máqeo-kayukama anó-marupaq
uréta máqte-qtataaqo pááq-itaba anó-monoq-wayukama mó-tima-
yimikaae.
12 ánibo anó-monoq-wayukama anó-kayukate áíkuteta móra-
aimma timá ítaraae. minnâ yemá móneqa nétuqyaa ááiq-i-
wayukama kéyimeta
13 tirááe: “keráwáqá maará-tero. ‘wení iyápó-annama nokáa
iréta arááq-auma moyámmá tútáá waguráunayaba maméta
kóuraae.’ tero.
14 anó-kamaani-nakoma maamin-áímmô itaínataama
kanaaráq ketáá yaímma-aimma timá yíménataa keráwáqá aamá
íma mayánóe.” téta uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq anó-
kayukagaraqa tirááe.
15 miráitata ááiq-i-wayukama mi-mónéqá maméta minnámo
teníq urááe. ítáaro. min-áíkómá máqtemma Íbaru-aukapaq
wéyáwé itata ítaraapoata íbêkaraqa mimórá-áímmá paá kéte.

Îtuma wení iyápó-anna-wayukati yúrakaq iráiye.

16 yemá tiyááka umá móra-iyapo-annama Kááriri-anuraq uréta
Îtuma “mibáq oro.” téna tiráin-anuraq urááe.
17 yemá Îtumma aónatuweta Îtuni áwîqa múte yaútaamanibo
yaímma-iyapo-annama kaayaq-yúyánámmá ítaraae.

18 ánibo Îtuma waaqókáq iréna watáama timá-yimena tiráiye:
“Áánûqtuma kemmá máqte-naapaamma wení márûpakaraq
maa-márábíkáráq tímikaiye.
19 miráinaq keráwáqá uréraq máqten-anna-wayukama ko
mamá ketí iyápó-annaiq umáyíkáaro. ánibo ketiboní áwîkakaraq
áanikoma ketí tíwîkakaraq Áánûqtuni Aokaq-Áágóní áwîkakaraq
nommá péqyikaaro.
20 keráwáqá naayóbáqá máqte-qtataaqtaba timá tímikaunaiq
umá kéiteraq wáráaro. kemá keráwáqtê máqte-tupaama
máraanana maa-kánáágóní aqtóráq wíniye.” téna Îtuma wení
iyápó-annama timá yímikaiye.

Mááki

Yóáane nommá peraí-náqá timá yímikaiye.

1 Îtu Káríqto, Áánûqtuni áanikoma, wení átê-wataagoni áaimma
mirá-imiye:
2 weqtábámá Áánûqtu timákaraitana Áítáíya Áánûqtuni
watáá-wataa-naqa miráuma agatáiye:
“aónaao. kemá ketí watáá-wataa-naqa timá áménana enaúbáqá
kéena wemá ení aammá yokaa-yokaa umákaniye.
3 kaqmáápaqa móra-nakoma watáá-wataa timá kabámarena
kétiye,
‘uyátárai-nakoni aammá yokaa-yokaa umákaaro!
wení aammá mamá arupú oro!’ ”
titana agatáiye.
4 agatáinapoana Yóáane nommá peraí-náqá kaqmáápaqa
iréna tiráiye: “keráwáqtí áaimma waéqmáráaro! waéqma
nommá péráaro! pétikaina keráwáqtí kúmiq-yaqtaaqa kebó-
yáqtáákáráqá paábaq yúwáaro! paá yuwénama atóbagenana
ánataginiye.” titata
5 máqte-kayukama Yúría-marupakekaraq Yérútáárebakekaraq
Yóáane máipaqa kóuraae. kóureta abarokáq tirááe: “ketáái
áaimma táígoma uréna kúmikoma uréna kebógómá uráitataa
ketáámá aíbôqnaaboq urétaa táígoma uráunataae. urétaa maa-
wáí-táígóqtábámá mútûqa tinaaépaqa kémaraunatae.” tewana
Yóáane nommá péqyikarena Yótaa-nopi péqyikaraiye.
6 ááqibo Yóáane oótiraa-kakoni aúwaratima áyaugaraqa kúberena
mi-kákóní áwîqa káámoma aúwarati-amurannama umátokena
yaatáruraa-kamma uwon ámûkaraqa néwaimiye.
7 ááqibo wemá abarokáq tiráiye: “tinaaépaqa uyátárai-
nakoma kéiye. ketí mú mikáq-náqá kemá wení maqnémá
maqnégánópóaqa wení aítauq-anaa-annae íma kanaaráq
uwaénúnamiye.
8 kemá paá nokáráqá kébetikaunana wemá aágogaraqa
pétikaniye. Áánûqtuni Aokaq-Áágómíye.” ténа tiráiye.

Îtuma nommá péqtuwe wení kanaa ínayaba maqmá aónaraiye.

9 mi-kánáámá Îtuma iréna Náátárêtibake anón-awiqa
Kááriribaqa iráitana Yóáane nommá pérakarena Yótaa-nopi
pérakaraiye.
10 pérakaitana Îtuma nopíké kéuwitana káonaitana wíyómma
abayámmá kéigitana aágoma máaraa kukéna Îtuni aúraqa
atáitana aónaraiye.

11 wíyôkake aagómá tiráiye: “emá ketáanikoma máane.
eqtábámá timuqá kémarakaune.” titana
12 aágoma páátákáá Îtuma kaqmáápaqa waqtukáiye.
13 waqtukáitana kaqmáápaqa móra-wiyomma tiyááka-
yupaama (40) máqe-uraiye. máqe-uraitana webó-wámmá
Tááqtaama Îtuni kanaa inayaba maqmá aónaraitana wemá
abáá-wákáráqá máqe-uraitata Áánûqtuni kaqtó-wayukama
áwáqnaa urááe.

Îtuma noyáá-qamaa o-káyúkámá yáá-yaraiye.

14 ááqibo Yóáane kaarabúti matáitana Îtuma Kááriribaqa iréna
Áánûqtuni átê-wataama abarokáq timá yímikena tiráiye:
15 “Áánûqtuni kawáá kéi-kanaama íbêqa kéyabita wenôpaqa
kéiye. kéyabita keráwáqá kúmiq-yaqtaaqa kebó-yáqtáákáráqá
yuqmá ánataaro. táígon-aaimma kúmiq-aaimma kebó-ááímmá
waéqmáráaro. Áánûqtuni átê-wataama arunóbáqá arupú umá
ítáaro. áyakoma tágaino!” timáqtuwena
16 Kááriri-nokayukoni agínaupaqa uréire kéena kaayaq-
nákómá yimónaraitata noyááqa abááóya-nakoratama yíwîqa
awaómá Tááímoni ábâkoma Áánaru Îtuma yimónaraitata
kúqônapo noyááqtabama abáá kéoye.
17 kéoyana Îtuma tiráiye: “kenákámá tinaaépaqa yekaao.
ketí watáá-wataa timá yímiyata waayúkama itéta ketinaaépaqa
yínobo! miráuma waayúka-amaa ínákámá auráyóye.”
18 titata yenákámá páátákáá kúqômma kéyuwetarata Îtuni
anaaépaqa urááye.
19 uyéq éna waaqókáqá uréire kéena kaayaq-wátámá
yimónaraitata yíwîqa Yêmitiyaa Yóááne iboán áwîqa Yébere.
yemá nópí-káárébí kúqômma yarákuraitata amuqá kéyoraae.
20 kéowana Îtuma yimónaqtuwena yááyaraiye. yááyaqtuwaitata
páátákáá Îtute kóureta Yébere yenákáti iboámá wení
káágóbégaraqa nópí-káárébí iyúwáawata máqe-uraae.

kuti-áágógáráq-nákómá

21 máqe-uraawata Îtute kóureta Kápéranabaqa iréta
Tabaatiráqá aapinaa-náúpáqá pékaae. pékaawana Îtuma
aapinaammá timá yímikaiye.
22 timá yímikaitana wení aapinaaqtábámá waayúkama
yáaqa karáiye. wemá abarokáqá akoqnáágogaraqa kéyiraa
téna timá yímikaitata ááqibo aapinaa-káyúkámá aapinaammá
akoqnáágogaraqa ítiraawana wemá aapinaa-káyúkáráá ítima-
yimikena wemá uyátárai-nakoraa náápaa wái-nakoraa umá timá
yímikaitata waayúkama yáaqa karáiye.

23 ááqibo aapinaa-náúpáqá móra-nakoma kuti-áágógáráqá
máitana kuti-áágómá arunóbáqá wáqe-urena
24 aamá kabámarena tiráiye: “Îtuo! é Náátárêtibake-nakoe. ke-
qtááyábá nôraq kéono? emá aráááq tíkamine iráánô? eqtábámá
kéitauna emá Áánûqtuni-nakoe. aítaa í-yátááqá íma wái-nakoe.
aokaq-náqá máane.” titana
25 Îtuma áá awáágurena tiráiye: “páátí mááo! wení arunóbáké
yáubaao!” titana
26 kuti-áágómá min-nákóní aúma kaepú-kaapun uréna wááqa
yuréna yáubaraiye.
27 yáubaguraitata waayúkama yáaqa karéta tirááe: “nóinabiyo?
wé abarokáqá kuti-áágóqtábámá aamá káwaagena akoqnáá
umá timá ámitana kaqtó umá yáubaguraiye. nóin-aainabiyo?
aúgenabiyo?” tiréta
28 Îtuqtabama watáá-wataa tíq-tiq urááwana mi-kátáámá
páátákáá máqte-Káériri-marupaqa kóuraiye.

Îtuma taíbaq-karima kátobamayikaiye.

29 urááwana aapinaa-náúpáké yáubarena Tááímoniyaa
Áánaruni naaúpaqa Yêmitigaraqa Yóáanegaraqa pékaae.
30 pékaitana Tááímonini ánáakoni anóama karímá kákaitana
kokoq yámma kákaitata yemá wení karíyábámá Îtumma ya timá
ámíkaawana
31 wemá iréna ayáákaqa yáqtoqma awáuturaitana kokoq
yámma érákáitana wemá aáwaqa agamá yímikaiye.
32 karáákáq kúmitana abaúmá pékuraitata waayúkama máqte-
kari-kakai-kayukama kuti-áágó wái-kayukagaraqa yíwîqmeta
Îtunopaqa irááe.
33 iréta naa márûpake máqte-kayukama oqtaráqá áíkutaawana
34 Îtu káqo-kaqo-karima atóbamayikaitata netuqyaa-
káyúkátí karímá atóbaguraawana kuti-áágómá netuqyaa-
káyúkátí irunóbáké waqtukáitata kuti-áágómá Îtuni áaimma
ítáraawana kuti-áágótábá wemá timá yímikaiye: “páátí mááro!
waayúkamá ítima-yimero!” titata páátí máqe-ureta aamá ítiraae.

Îtuma Kááriribaqa abarokáqá tiráiye.

35 ááqibo nokáá-nokaapaqa aaqá ítágaraitana Îtuma wenamáa
itó-urena yáubarena nunamummá mó titata ááqibo
36 Tááímoni wení aanábó-wáyúkágáráqá wenanaaépaqa
wakéta abáá kéeta
37 káoneta tirááe: “máqte-kayukama eqtábámá abáá kéoe.”
tewana
38 Îtuma tiráiye: “káqo-marukaqa kónunatae. abarokáqá maa-
kátáá-wátáá keqnáámmá ko timá-yimenune. miráunaboaqa
kukáune.” téna

39 máqte-Kaariri-marukaqa uréire uréna yetí aapinaa-
náúpátáá aapinammá abarokáqá timá yímikena kuti-áágómá
waayúkati irunóbáké waqtukáiye.

Îtuma kárú-yamma atóbamakaiye.

40 ááqibo kárú-naqa Îtunopaqa iréna araayukaqá yó peréna
egaa aréna tiráiye: “é akáinaama tú kégayubi-karima kanaaráq
atóbatikanone.” titana
41 Îtuma arummá kéitana ayáámma árúqtuwena ánékukuqa
uréna tiráiye: “tíkáiye. atóbagaao!” titana
42 páátákáá atóbaguraiye. karímá érákáitana
43 Îtuma akoqnáá umá timá ámikaiye: “kóaao!
44 waayúkama ítima-yimiyo! monoq-nákómá ení aúwaratimma
ko aráátiyo. érákái-qtataaqa Móteti timá yímikai-qtataaqa
awaaméq náámeq-yaqtaaqa márû-amiyo! ámínatama
waayúkama aónáíyana ení karímá érákáinata itánoe.”
45 titana kóurena kaqtó íurena máqte-kama tíq-tiq umá timá
yímikaitana Îtuma naa márûkaqa abarokáqá íma kanaaráq
uráimiye. íurena kaqmáápaqa máitata waabámmá máqte-
marupake wé máipaqa yó-yo urááe.

2

Îtuma aú aráákagurai-nakoma atóbamakaraiye.

1 pááqya-kagaama púítana Îtuma Kápéranabaqa yauweré
uráitata waayúkama timá aúgen-augen umátukaapoata
ítáraawana naaúpaqa máqe-uraiye.
2 máqe-uraitata taíbaq-wayukama yó-yo éta áíkutaawana
naaúpaqa titipáá uráitana máápaq oqtarákáráqá titipáá
uráiye. wáátima áíkutaawana Îtuma watáá-wataa abarokáq
timá aapinaammá timá yímitata
3 aú aráákagurai-nakogaraqa kéyeta kaayaqté-kaayaqte-
wayukama yaagu yaqméta irááe.
4 iréta waaqókáqá kanaaráqá íma yewata taíbaq-wayukama
oqtaráqá mááwana miráinapoata waaqókáqá íma yéta oáráqá
óqtakaan-oaraqa yaagu yaqméta utéta óqtakaan-oama Îtuni
yanaa yawátááwana kúkutaaraqa aú aráákagurai-nakoma
kéwaitata wemmá oáráké kúkutaagaraqa ánnáraqa yuwáka-
yuwaka kéowana kukáiye.
5 kukáitana Îtuma oáráq máa-kayukama káonaitata írunóbáqá
ôriq umá tágama ítááwana yetí irunóbáqá itaígómá iténa
tiráiye: “ketáaniko, eni kúmiq-yaqtaaqa kebó-yáqtáákáráqá
paábaq kémaraunana ánataguraiye.” titana
6 ááqibo aapinaa-káyúkámá máeta yúyánánóbáqá itéta

7 maaráuma yúyánámmá ítáraae: “nôraq itana mirá
kétiyo? tiráinapoana wemmá Áánûqtun áwîqa táíq umá yamá
káraapaiye. paá-wayukama kúmiq-yaqtaaqa timá áminanama íma
atóbaginana íma ánataginibo Áánûqtu wenamáa kanaaráq timá
áminiye.”
8 ítáawana Îtuma yetí yúyánámmá ítárena tiráiye: “nôraq itaráq
keráwáqtí túyánánóbáqá miráuma kéitaao?
9 ááqibo min-áú-áráákágúrái-nákóqtábámá kemá ‘ení kúmiq-
yaqtaaqa atóbagiye’ túnana oyaaq kéiyo? ááqibo ‘itó-uma
kúkutaagaraqa uréire uwo’ túnanawaq oyaaq kéiyo? nóine ten-
anawáq mú oyaaq íníyô?
10 ááqibo ké Waayúka-Araakoma maéq kúmiq-yaqtaaqa marabí
kanaaráq atóbamakanaa onata itáiyaqa anón-awaameq umá
tiráátenata itánoe.”
11 téna aú aráákagurai-nakoqtabama timá ámikaiye: “ké
kétimamune. itóaao ení kúkutaama aqmé naaópaqa kóaao!”
titana
12 itó éna kúkutaama yáumena páátákáá kóuraitata máqtekoma
aónaawana yemmá yáaqa kaitata Áánûqtuni áwîqa múte yaúteta
tirááe: “mirái-qtataaqa íaonewaunataae.” téta tirááe.

Îtuma Aríbaemma ááyaraiye.

13 tewana Îtuma nokaayúkóní agínaupaqa móragaraqa
kóuraitata waabámmá yewana aapinaammá timá yímikaiye.
14 timá yímiqtuwena uréire kéena móra óqtamma mayaí-
nákómá káonaitana áwîqa Aríbae. Áápiateni áanikoma kéena
opíqtiraqa máqe-uraitana Îtuma ááyaraiye: “tinaaépaqa iyo!” ti-
tana Aríbae itó éna wenanaaépaqa kóuraiye.
15 kó éta Aríbaeni naaúpaqa irááwana Îtuma wení iyápó-
annagaraqa aáwaqa kénaawata óqtamma mayaí-wáyúkámá
netuqyaa kúmikaraq-wayu-kagaraqa Îtuni anaaépaqa kégoeta
yaímma yaareráqá Îtugaraqa wení iyápó-annagaraqa máqe-
uraae.
16 máqe-uraawata apinaa-káyúkámá Pérati-wayukagaraqa
káoneta tirááe: “nôraq itaná wemá óqtamma moyá-
káyúkágáráqá kúmikaraq-wayukagaraqa aáwaqa kénaiyo?”
tewana
17 Îtuma iténa tiráiye: “karí íwái-kayukama tótaa-nakoqtabama
kéyikaitana karí-nákómá wenamáa tótaa-nakoqtabama kákaiye.
ááqibo keqnáámmá kemá kúmiq-yaqtaaqa íwái-kayukama
íkááyaune. kúmiq-yaqtaaqa wái-kayukama kááyeqa kéyune.”
téna tiráiye.

ááwaqa íkénai-kanaayatabama

18 ááqibo móra-taoqa Yóáane nommá peraí-nákóní iyápó-
annae Pérati-wayukati iyápó-annagaraqa aáwaqa íkénai-kanaama

máitata íkénaawata waayúkama Îtunopaqa iréta ítama aónaraae: “Yóáaneni iyápó-annama Pérati-wayukati iyápó-annagaraqa aáwaqa íkénaawata nôraq itata ení iyápó-annama paá kénaao?” tewana

19 Îtuma yauwéqma tiráiye: “aaramá mayánî-nakoma paá kémainatama wení namuq-wáyúkámá aáwaqa íyaq nanô? ímiye. kénaae.

20 káqo-taoqa íma máinanama irummá kéitana aáwaqa íkénai-kanaama ínata ínanoe.

21 ááqibo waayúkama aúge-kannaagaraqa naayón-únákáqtógáráqá íma arááqtata kéiye. yakákuraipaqa arááqtata ínanama móragaraqa yarákínana aammá mú mikáqá yaráqma anómma aurániye.

22 keqnáámmá waayúkama aúgen-uqtekaa-aran-nomma naayón-áúwárátí-ánáápí íma atíme kéiye. aúgen-uqtekaa-aran-nomma miráuma atíme ínanama nommá naayón-ánáámmá yarákínana atígena káqnáginiye. káqnáginana ánáamma táíq umáginiye. miráipoana aúgen-anaapi aúge-nomma ati íno.” téna tiráiye.

Tabaatiyábámá

23 ááqibo móra-Tabaatiraqa Îtuma yópáqá uréna wení iyápó-annate kénaeta arammá kéguqtowata

24 Pérati-wayukama tirááe: “aónaao! nôraq itaráq Tabaatiráqá ímira í-yátáárîqa kéoo?” tewana

25 Îtu tiráiye: “íyaq ítáraao? aúbabi Tébitiqtabama agamatámmá íyaq yoráútaao? ááqibo wemá áa kéyainana wení waayúkagaraqa yáa kéyaitana

26 Áánûqtuni naaúpaqa pékena Áánûqtuni yammá naráiye. Abíaqtara mú mikákáá anó-monoq-naqa máqe-uraitana Tébiti miráuma aammá aúkai-qtamma kénena wení waayúkama yímîtata narááe. ááqibo mi-qtámmá monoq-nákómá wenamáa kanaaráqá kénaiye.” téna

27-28 Îtu tiráiye: “Tabaatiráqá aagaí-kánááé aagamá waayúkama áwáqnaa íyábá wáibo waayúkama Tabaatigóní aammá aúmakain-aimma kawáá-íyábá íma wáiye. miráuma ké Waayúka-Araakoma Tabaatiyábá uyátárai-nakoma máune.” téna tiráiye.

3

ayáán ayákagurai-nakoma

1 móragaraqa aapinaa-náúpáqá pékaitana móra-nakoma wení ayáámma ayákagitana máqe-uraiye.

2 ayákaguraitata waayúkama Îtuqtabama yúramma karáqtuwe
máqe-uraawana ááqibo Îtuma Tabaatiráqá ayáámma
atóbamakainatama aamá amínétae.
3 Îtuma ayáán ayákagurai-naqa timá ámikaiye: “maabáqá iyo!”
téna
4 waayúkayabama ítama yimónaraiye: “ááqibo Tabaatiráqá
áwâqnaa ínama kanaarárábiyo? táígoni ínama kanaarárábiyo?
karímá atóbamakainama kanaarárábiyo? aráááq ikamíníma
kanaarárábiyo?” titata yemá páátí máeta íma abarokáq umá
timá ámikaae.
5 ítiraawana Îtuma áyámma kéitana karáqma yimónaima
yeráwáqá weganokanoqtábá yirunóbáqtábámá Îtuma
arummá kéitana ayáán ayákagurai-naqa timá ámikaiye:
“ayáámma arúqtuwaao!” titana arúqtuwaitana atóbagurena
kanaaráqá uráiye.
6 uráitata Pérati-wayukama naaúpake yáubareta páátákáá
Érôtini-wayukagaraqa áíkuteta Îtumma aráááq ikamínô-kataama
tíq-tiq urááe.

waabámmá non agínaupaqa máqe-uraae.

7 ááqibo Îtuma wení iyápó-annagaraqa Kááriri-nokaayukaqa
kéowata waabámmá yetinaaépaqa wakááe.
8 Kááriribake Yúríabake Yérútáárebake Iruméabake Yótaa-
nokoma meran-ábápáké Tááyabake Tááíranapake taíbaq-
wayukama irááe. máqte-qtataariq Îtuma kéi-qtataaqa itéta yó-yo
umá irááe.
9 waabámmá taíbaq áíkumaraawana non agínaupaqa titipáá
uráitana Îtuma iyápó-annayabama timá yímikaiye: “nópí-kááré
yokaa-yokaa umátikaaro.” téna miráinata waabámmá íma
wemmá yatamínóe.
10 netuqyaa-kárí-wáyúkámá atóbamayikaraitata máqte kari
kéyikai-kayukama kutéta ánekukuqa ínéta urááe.
11 ááqibo kuti-áágómá yirunóbáq máeta Îtumma káoneta yáaqa
karáipoata marabí wenôpaqa kuméta aabarokáq tirááe: “emá
Áánûqtuni áanikoma máane.” tewana
12 áá yiwáágurena “pááti mááro!” titata wenáaiqtabama ítima-
yiminewana tiráiye.

Îtuma wení iyápó-annamma awaaméqá yááyaraiye.

13 ááqaanibo wemá anubaqá uténa yaímma-wayuka
aúkáapikena wenôpaqa irááe.
14 tiqtaupake kaayaq-wáyúkámá yááyarena tiráiye: “tiké
mánoe. ké timá tímênaq watáá-wataa aabarokáqá mó-tinoe.
15 kuti-áágómá waayúkati yirunóbáke kanaaráq
waqtuwánóe.” téna minnáyaba yááyaraiye.

16 yááyai-kayukati yíwîqa maaráuma wáiye. Tááímoni aúgen-
awiqa ámikena Pítaa téna yaráiye.
17 Yêmitiyaa Yóáane Yébereni áanikoratama yenákámá káqon-
awiqa yímikena Póáánêti yaráitana maan-áwíkóní áaimma
wíyôn-aagon-araaqa miráuma aráámáómá aúkáiye.
18 Áánaru ááyarena Píripi ááyarena Paatááromiyu ááyarena
Mááqtiyu ááyarena Tómááti ááyarena Yêmiti Áápiateni áanikoma
ááyarena Tááqtiate ááyarena Tááímoni kámáániyaba watáá-wataa
tin-náqá ááyarena
19 Yúqtaati-Itikáárioti ááyaraitana wemá kutaruríq-í-náqá
aúkáiye. yááyarena
20 Îtuma naaópaqa yauweré kóuraiye.

waayúkama Îtuqtabama kéteta "webó-áágómá máiye" tirááe.

kóuraitata waabámmá móragaraqa áíkutaawanaboana Îtuma
iyápó-annagaraqa aáwaqa kanaaráq ínaraamiye.
21 ínaraawata Îtuni noganéq-wáyúkámá itéta tirááe: "wemá
aún-ááímmá kéiye." téta iréta áwîqme ínéta irááe.
22 Yérútáárebake aapinaa-káyúkámá tirááe: "wení aúnobaqa
webó-áágómá Tááqtaani aágoma máiye." tirááwata tébakaqa
tirááe: "kuti-áágóní aboágáráqá wemá maqné-kútí-áágómá
kéwaqtuwaiye." tewata
23 Îtuma waayúkama yááyarena tiráiye: "náaraq umá webó-
wámá wenamáárîq kanaaráq kéwaqtuwaiyo?
24 ááqibo móra-marukoma yáíkaaqa umáqtuwainata tébákáq-
tebakaq ááiqa íyana mi-márúkóní waayúkama paá íma mánibo
ánataginoe.
25 miráuma ááqibo keqnáámmá waayúka-annama yáíkaaqa
umáqtuwainata tébákáqá-tebakaq ááiqa íyana min-ánnámá paá
íma mánobo ánataginoe.
26 keqnáámmá Tááqtaama wenamáárîq kéwaqtuwena
wegáráq íma paá maéna aráá-q-auma aurániye.
27 waayúkama imaamu-nákóní naaúpaqa wení oótamma
moyámmá mayánéna íma kanaaráq perániye. áqnáabaqa
naakóní aboámá yáqtoqma ánnáma ámîqtuwena moyámmá
kanaaráq mayániye.
28 áraimma kétima-timune. taákaqa máráaro! máqtemma
kúmiq-yataakoma máqtemma kebó-yátáákómá máqten-awiqa
yamá aráápain-aimma paábaq maráinana atóbaginiye.
29 ááqibo waayúkama Áánûqtuni Aokaq-Áágótábámá áwîqa
yamá aráápainanama kí-kumiq-yaqtaaqa paábaq ímarainana íma
atóbaginibo paá wániye. min-nákóní negígómá paá wáinana
máqte-kanaama aákaq yoqmá aónaniye." téna tiráiye.

30 ááqibo weqtábámá “kuti-áágómá arunóbáqá wáiye”
aapinaa-káyúkámá tiráápoana Îtuma mi-wáéqmá-ítáí-áípí
tiráiye.

Îtuni anóama ábâkoutaagaraqa

31 anóama ábâkoutaagaraqa iréta naa mátûpaqa máeta
wemmá ááyaraae.
32 yááyaawata waayúkama yaayorupamá wenaukápáqá
maraq máeta timá ámikaae: “enanóama ábâkoutaagaraqa
máápaq máeta kááyaae.” tewana
33 Îtuma tiráiye: “ketinó náawabiyo? ketíbâkoutaa náayubiyo?”
téna
34 maraq máe-kayukama karáqma kéyimonena tiráiye:
“aónaaro! ketinóma ketibâkoutaagaraqa maa mááe. ááqibo
35 Áánûqtuni kaqtó kéina-nakoma wé ketíbâqa ketímanaaqa
ketinóma miyé.” téna tiráiye.

4

ayummá ubín-nákóní waéqma itaí-áímmá

1 aapinaammá non agínaupaqa móragaraqa timá yímitata ôriq
umá aaraukáqá yorupamá áíkutaawana wemá nópí-káárébí
nopí ko máitata waayúkama yorupamá agínaupaqa maraq
máqe-uraae.
2 ááqibo Îtuma wení iyápó-annama netuqyaa-kátáámá timá
yímikaiye. waéqma itaí-áímmá taíganimma timá yímikena wení
aapinaapí tiráiye:
3 “ítáaro! móra-nakoma ubín-nákómá ayummá iyaabítaaqa
ínínapoana kóurena
4 ayummá iyaabítaaqa itana tébakaq-ayumma aapi kuq-
turáitata numagómá yama narááe.
5 yaímma-ayumma óqta-marabi kuqturáitana pááqya-marama
wáitanaboana páátákáá utáitana
6 ááqibo ánûqa íma wáitana aabaúmá utáitana aayákaguraiye.
7 yaímma-ayumma námagaraan aúkaapi kuqturáitana námama
ôriq uráitana karaan aúkáapi titipáá umá wáenaboana ayummá
aayákaguraitana arammá íma itáiye.
8 tébakaq-ayumma íráqô-mararaqa kuqturáitana arammá ôriq
umá itáiye.” téna tiráiye:
9 “ááqibo aáqa wái-nakoma itaíno!”

nôraq umábi waéqma itaígómá

10 ááqibo wemá iyápó-annagaraqa yaímma-wayukagaraqa paá
máeta Îtumma wení íyápó-annama waéqma itaí-áíqtábá ítama
aónaraae. ítama aónaawana tiráiye:

11 “keráwáqá kenamáa Áánûqtuni márûqtabama waéqma itaí-
áípí itánéqa itánóe. ááqibo tébakaq-wayukama paá-waayukama
íma arútama itánóe. waéqma itaí-áípí íma kéitaawana
12 Áánûqtu yeqtábá mirá-tiraiye:
‘yemá yúrapike káonetamanibo yirunapó íkáonaae.
aónáíq-aonaiq kéeta íaonanoe.
itáíq-itaiq kéeta íma itánóe.
ááqibo yaákake íma itétama yirukógáráqá íma itáiyana íyakoma
íma tágaginiye.
ítaiyakakaatati kúmiq-yataapikema kebó-yátáápíkékáráqá
waeráné oné.
waekáiyakakaatati yetí kúmiq-yataaqa kebó-yátáákáráqá paábaq
maréq atóbamayikanaa únnae.’ ”
téna tiráiye.

Îtuma ayummá ubín-nákóní aúpáq-wátáágón áaimma timá yímikaiye.

13 yemmá Îtuma ítama aónaraiye: “wágáábaq tiráuna waéqma
itaí-áímmá íyaq kéitaao? ááqibo íma itéqa náaraq umáwaq
máqtemma waéqma itaí-áímmá itánô? íma itéqa íma itánóe.” téna
tiráiye: “maami waéqma itaí-áíkóní áaimma miráuma wáiye.
14 ayummá ubín-nákómá Áánûqtuni wátáama ayukáá
iyaabítaa kéiye.
15 kéitana aakáá-káyúkámá Áánûqtuni wátáama kéitaawana
ááqibo webó-wámá Tááqtaama numagóráá páátákáá
yirunóbáké Áánûqtuni wátáama moyámmá kémayaiye.
16 ááqibo óqta-mararaa-kayukama Áánûqtuni wátáama itéta
yirukaké yáqtoqma yimuqá maréta kéitaae.
17 kéiteta ááqibo kogonaagó umá máqe-ureta uwáyu
matéta pááqya-kanaama kéyaqtoraawata waayúkama Áánûqtuni
wátáayaba yíkamowatama páátákáá Áánûqtuni wátáayabama
yíbô kégaitata yinaaémma kéumayikaae.
18 tébakaq-wayukama náma-mararaa máeta Áánûqtuni wátáama
kéiteta
19 ááqibo yópáq-yátááqtábámá maqné-yátááqtábámá
yúyánámmá kéitaapoata óqtamma oótakaraqa kéyikaipoata
kéqokeq-yaqtaaqa kéyikaipoata yirunóbáqá titipáá kéitana
Áánûqtuni wátáama kááyakaitana arammá yirukaqá íma itáiye.
20 ááqibo káqo-kayukama íráqô-mararaa mááwana Áánûqtuni
wátáama kéitaawana yirukaké yáqtokaawana íráqôn-aramma
yirukaqá ôriq umá itáiye.” téna tiráiye.

iramá kúraqma táganiye.

21 móra-nakoma iramá kúraqma aúpáqá kémaraiyo? ímiye.
abarokáqá kémaraitana kégaiye.

22 keqnáámmá máqtemma aúpáqá wái-qtataaqa abarokáqá
aurániye. máqtemma kumayupí wái-qtataakaq ómmá kamá
yupayo ínata aónanoe.
23 aáqa wáina-nakoma itaíno!” téna tiráiye:
24 “máqtemma itaígómá arupú umá ítáaro! náaraq umá-
yataarabi améqa mimórá-yátááqá mayánóe. mú mikákáa umá
mayánóe.
25 ááqibo móra-nakoma taíbaq-yataaqa wáinanama keqnáámmá
taíbaqa mayániye. ááqibo móra-nakoma íma wáinanama ímaya
inana wení kéqokeq-yataaqa káqo-wama mayániye.” téna tiráiye.

kéitorain-ayukoni waéqma itaí-áímmá

26 Îtu óq-aimma tiráiye: “Áánûqtuma kawáá kéi-maruqa
nóikaa-maruraq wáiyo? maaráuma wáiye. ááqibo móra-
nakoma ayummá yópáqá iyaabítaaqa uréna ayúkóní óq-mayaima
íkemayaiye.
27 nokáámma wagurénа wágááma itó-uma uréire kéena
ayummá paá kéitorena anómma kéumitana maan-nákómá íma
ítaraiye. náaraq umá pááq kéiyo?
28 maragómá wenamáárîq áwáqnaa itana karaa-qtatááqá
kéitorena arammá kéiyena émma áqnáabaqa árûma kéutena
anaaékaqa anómma aurániye. áqnáabaqa pááqyamma kéutena
mú mikáq kéuyena anómma múkáurena arámma kéiyaiye.
29 naí-kánáámá arammá ábuma kamágitana kégaraiye.” téna
tiráiye.

pááqyan-ayukoni waéqma itaí-áímmá

30 óq-aimma tiráiye: “Áánûqtuma kawáá kéi-maruqa nóikaa-
maruqa wáiyo? minnáyaba waéqma itaí-áímmá nóine ténúnô?
31 maará kéiye. pááqyan-ayumma marabí ukáitana
32 anaaékaqa anómma yaaráá umá itoráinata anón-amama
yáinata numamá iréta ánáamma amaraqá kéoe. Áánûqtuma
kawáá kéi-maruqa miráráá kéena wenôpaqa mirá kéiye.”
33 téna wemá abarokáq timá yímikena maami waéqma itaí-
áímmá taíbaqa timá yímikaitata ááqibo waayúkama ítáawanama
wemá timá yímikaiye.
34 ááqibo paá waéqma itaí-áípí timá yímikena ááqibo káqoyu
yiyuwéna wení iyápó-annagaraqa máápaq-urena waéqma itaí-
áíkóní áaimma abarokáq timá yímikaiye.

Îtuma timá ámitana uwáágoma ánataraiye.

35 aabaúmá karáákáq kúmitana Îtuma tiráiye: “meran-
ábápáq-ágínáúpáqá kó-onataae!” titata
36 yaayorupamá paá máqe-uraawata waabáqtábá naaúpaqa
kóoro timátuweta iyápó-annagaraq Îtugaraqa nópí-káárébí

péketa wekáráq awîqmeta kóuraae. káqomma óq-nopi-kaarema yeráwáqtê urááe. kégowana
37 yaugikómá anón-uwaama kéyoraitana karááqtoqa ôriq umá kéitana káárenobaqa nokómá ôriq umá ya kéogiraitana ááqibo
38 Îtuma nópí-kárégóní ayárepaqa kunúraqa aú waguráitata awáutureta tirááe: “tiráátinako, képuyunataama arummá íyaq kéiyo?” tewana
39 itó-urena nokóqtábámá tiráiye: “paá mááo!” titana uwáágoma ánatagena paá yaákare wáqe-uraiye. wáqe-uraitana
40 Îtuma tiráiye: “nôraq itanáq táaqa karáiyo? nôraq itaráq tirunóbáqá íkéitaao? íyaq tágaguraiyo?” titana
41 yáaqa paá kégaitata tirááe: “maan-nákómá náawabiyo? wemá timá yímikaitata uwáágoma nokógáráq kaqtó urááye.” téta tirááe.

5

Îtuma kuti-áágómmá waqtukéna waagómmá atóbamakaraiye.

1 nokaayúkóní meran-ábápáq-ágínáúpáqá iréta Kerátínêti-marukaqa irááe.
2 irááwana Îtuma nópí-káárébíké yáubaraitana móra-nakoma máátíq-máatiq-murianobake yáubarena min-nákómá kuti-áágógáráqá máqe-urena aíboqnaaboqa uréna
3 máátíq-máatipaqa kéwaitata waayúkama kanaaráqá ánnáma íkégutomiye.
4 ááqibo waayúkama akoqnáá-annagaraqa kútówana wemá paá yarákéna máqten-annama wemá akoqnáá mú mikákáámmá máqe-urena máqte-kayukama wemá imaamumá mú mikákáámmá máqe-uraitata waayúkama wemmá íma kanaaráqá yáqtoqma áyabaa kéomiye.
5 wágááraqa nokáákaraqa wemá anubaqá muríánóbáqá uréire kéena wááqa kéyena óqtanapo wenamáárîq kégaraiye.
6 ááqibo wemá ayáqtáákake Îtumma káonena kabe-kabe umá uréna araayukaqá yó peréna
7 akoqnáá-aagaraqa tiráiye: “Îtuo, emá Áánûqtuni áanikoma máane. Áánûqtu wemá mú mikákáá utái-manikoma máiye. kemmá nôna umátikainono? ketí anónnáma ítimiyo! ítikamuwo!”
8 miráuma kétitana Îtuma tiráiye: “kuti-áágô, wenaúnobake yáubaao!
9 enáwîqa náawabiyo?” titana “netuqyaa máunaboataa ketíwîqa Waabámáunatae.” téna
10 tiráiye: “maakáqá mánataa máunatae. káqo-marabaqa kóiyaba íkétikaitaae ítaa timátikao!” titana
11 taíbaq-poma anuraqá kénaawana

12 wemá tiráiye: “timá tíminataa mi-pógóní íyaqnobaqa
pékonunatae.” titana
13 Îtuma tiráiye: “pékoro!” titata yáubareta pógoni íyaqnobaqa
pékaawata máqte-pogoma tiyáápa-wayuka áíyayaa-poma (2,000-
poma) aítabaqa péketa nopí péketa pukurááe. pukurááwata
14 pórawaqti yiboámá kaba-kabe umá kóureta máqte-
kayukama timá yímikaawata waayúkama aón irááe.
15 Îtunopaqa irááwana kuti-áágómá naayóbáqá wepí máqe-
urai-nakoma unáákáqtôgaraqa maraq máqe-uraitana aákoma
kanaaráqá uráitata káonaawana yemá yáaqa kégaiye.
16 ko aónatuweta ye-káyúkámá kuti-áágógáráq-nákóqtábámá
pógoqtabama timá yímikaawata
17 Îtumma timá ámikaae: “ketáái timáápake kóaao!” tewana
18 Îtuma nópí-káárébí kéberaitata kuti-áágógáráq máqe-urai-
nakoma tiráiye: “etê kóonaare.” titana
19 Îtu tiráiye: “ímiye. enamáápaqa ení waayúkagaraqa yauw-
eré kóaao! uyátárai-nakoma emmá umákai-qtataaqtaba timá
yímiyo! wemá íráqôniq úmákaitaba timá yímiyo!” titana
20 kóurena tiyááka-naa-marupaqa uréire uréna Îtu nôrabi
umákaiqtabama timá yímikaitana máqtemma ítaraawana yáaqa
karáiye.

pukuráin-inaaruma awáutumakarena aaragóní naae-kárímá atóbamakaraiye.

21 ááqibo Îtuma móragaraqa meran-ábápáq-ágínáúpáqá
iráitata waayúkama yaayorupamá nokaayúkóní agínaupaqa
wenôpaqa áíkutaae.
22 áíkutaawana móra-nakoma Yááírati aapinaan-nááópáké
anó-naqa iréna Îtumma káonenama arupi yauwaguréna
23 tiráiye: “ketiyáámûkoma képukiye. emá ayáánapo
ánêkukuqa inanamá érákainana atóbena paá mániye. miráuma
yínónô?” titana
24 wegáráqá kóuraiye. waayúkama ôriq umá yayorupamá
wenanaaépaqa wakéta wekáqá áíkutaawana
25 móra-inikoma naaegárímá títaupake kaayaq-
kárítímáátíráqá ákaraitana
26 netuqyaa-tótáá-wáyúkámá óqtamma áwáqnaa íyábá
yímimanibo karímá íma érákaitana paá mayáíq-mayaiq umá
kémayaitanaboana wení óqtamma ánataguraiye.
27 ááqibo wemá Îtuqtabama ítárena yaayoruparáá-
kayukagaraqa ya máena aúyánánóbáqá ítaraiye:
28 “Îtuni unáákáqtômma ánêkukuqa onanamá ketí karímá
étikaniye.” téna wení unáákáqtômma ánêkukuqa uráitana

29 naaegómá páátákáá káqnáguraitana wenaúnobaqa wení
karímá atóbaguraiye téna ítaraiye.
30 Îtuni imaamugómá kóuraitana ítarena tiráiye: “náawa ketí
unáákáqtôraqa ánêkukuqa uráiyo?” titata
31 wení iyápó-anna-wayukama tirááe: “yaayorupamá
áíkutaawa yimónarema nôraq itaa tirááno? ‘náawa ánêkukuqa
uráiyo?’ ” tewana
32 Îtuma paá abáá-urena ánékukuq-nakoma aónane ínana
33 aaragómá karímá atóbamakaraitana ítáimma karáitana
aqtete kéena aúbáq arupi yauwaguréna máqte-qtaqtaaqa
Îtumma timá ámikaitana Îtu tiráiye:
34 “ketiyáámûko, ení áyaqa timí-yátáákómá arunóbáqá
ítaraanaboana ení karímá érakaraiye. kanaaráqá kóaao! ení
karímá ánatagiye.”
35 kétitata waayúkama Yááíratini naaópake iréta timá ámikaae:
“enayáámûkoma pukuráiye. aúba-naqtaba ibáqyuwaao téq timá
ámiyo.” tewana
36 Îtuma yetí watáama ibáqyukena tiráiye: “áaqa ígáino! áyako
tágagino! arummá amíno!”
37 téna tébakaq-wayukayabama tiráiye: “máaro! tinaaépaqa íma
yeró!” titata Pítaa Yêmitigaraqa Yóáanegaraqa wenanaaépaqa
kóuraae.
38 kóureta aapinaa-náápáke anó-nakoni naaópaqa irááwata
waayúkama wááqa kéowana aónaraitata anókaqa ibiqá kéyaraae.
39 naaúpaqa pékena tiráiye: “nôraq owata wááqa kéyoo? nôraq
owata ibiqá yáráánabiyo? iyápóma íma pukuréna paá aú
waguráiye.” titata
40 waayúkama kaaqaari kétene téta wíraama urááwana tiráiye:
“máápaqa yáubaaro!” téna iyápógoni aboágáráqá anóagaraqa
Pítaagaraqa Yêmitigaraqa Yóáanegaraqa inaarúgómá wayákáa
uréta
41 wení ayáákaqa yáqtokena tiráiye: “tarítá kúmi!” maa-
kátáágóní áaimma miráuma kétiye: “inaarúgô, ké kétupo itóaao!”
42 titana itó-urena uréire uráiye. anómma aúkurainaboana (12-
karitimaatima) uréire uráitata waayúkama páátákáá yáaqa ôriq
umá karáitata
43 Îtu akoqnáá umá tiráiye: “waayúkama ítima-yimero.” téna
timá yímikaiye: “maan-ínáárúmá aáwaqa amiyo!” téna tiráiye.

6

Náátárêtibaqa waayúkama Îtuqtabama yinaaéma umákaraae.

1 mikáké kóurena wenamáápaqa iráitata wení iyápó-annae
wenanaaé wakááe.
2 ááqibo Tabaatiráqá aapinaan-náúpáqá wemá
aapinaammá kétima-yimitata netuqyaa-káyúkámá ítáawana

yáaqa kaitata tirááe: “maan-nákómá náakakenaq maan-
áápínáámmá matáiyo? nóikaan-itaigoma ámitanaq matáiyo?
náaraq umáwaq anón-awaameqa wenayáánapo kémaiyaiyo?
3 wemá káámûqtaa-naqiye. Máríaani áanikoe. wenábâkon
áwîqa Yêmiti Yóteti Yúqtaati Tááímonigaraq wáiye.
wenáukoyaama ketáágáráqá kémaae.” téta weqtábámá áá
awááguraawana
4 Îtuma tiráiye: “Áánûqtuni watáá-wataa-nakon áwîqa
máqte-mapaqa anómma uwíniye. ááqibo wenamáápaqa wení
wáátigogaraqa wenánnágáráq kíkaqa anómma íma kéuwiye.”
5 téna mikáqá wemá anón-awaameqa kanaaráqá íma
maténa ááqibo pááqya-kari-wayukama ánêkukena yetí karímá
atóbamayikaiye.
6 ááqibo waayúkati yíyako íma tágaguraawana yeráwáqá
irummá íma ítáraapoana Îtuma karáitaiye.

Îtuma wení iyápó-anna-wayukama timáyíkáitata kóuraae.

anaaékaq káqo-kaqo-marupaqa aapinaammá ko kétima-
yimiye.
7 wení iyápó-annama títaupake kaayaqá yááyaraitata kaaya-
kaaya umá kówana timáyíkaraiye. kuti-áágómmá kanaaráqá
waqtuwaígáae téna imaamumá yímikena
8 tiráiye: “koéqa taíbaq ímáyáaro! paá yáumma mamé kóoro!
kamááma unáámmá óqtamma íma mayéra paá kóoro!
9 maqné-áítáúq-ánáámá kanaaráq éra ááqibo kímora kúberai-
unaakoqtoma kúberaaro!” téna
10 timá yímikaiye: “móra-naupaqa peréqa mi-márúkáqá maéq
mi-nááúpáqá wáero.
11 ááqibo móra-marukaqa waayúkama íma agoyáá umátiketa
keráwáqtí wátáama íma itétama mi-márágóní kaítôgomma
títaupike ayúmóro. ayúqtuwaiyanama yetí negi-yáqtááqá paá
wániye.”
12 titata kóureta abarokáqá tirááe: “waayúkao, keráwáqtí
kebó-yátáápíké waérááro!” téta
13 taíbaq-kuti-aagoma waqtukéta netuqyaa-kárí-wáyúkáma
matawékaraqa péketa atóbamayikaraae.

Yóáane nommá peraí-nákómá náarabi umá pukáimiye.

14 maannááyaba Érôti anómma yabíkái-nakoma ítaraiye. Îtuni
áwîqa anómma utáitana ítaraiye. yaímma-wayukama tirááe:
“Yóáane nommá peraí-nákómá pukuráipike itó-urena imaa-
mugárágá kéiye.” tewata
15 yaímma-wayukama tirááe: “Íráíyamiye.” tewata tébakaqa
tirááe: “naayó-kátáá-wátáá-nákáánákómá wemá watáá-wataa-
naqa máiye.” tewana

16 Érôti ítarena tiráiye: “Yóáanema kemá aqnómmá
arákáunana wemá keqnáámmá itó-uraiye.”
17 téna aáqa ítarena aanibo wemá wení waayúkama
Yóáaneqtabama naayóbáqá timáyímikaitata uréta Yóáanemma
yáqtoqma kaarabútibi ánnáma kútaane. miráipoana Yóáane
kaarabúti matáiye. Érôtini ábâkoma Píripini ánáakoma Erótiati
Érôti yabitimá moyámmá matáitana minnáyaba
18 Yóáane naayóbáqá tiráiye: “enábâkoni ánáakoma yabitimá
mayáánabo! ímayaao!”
19 miráipoana Erótiatini áyámma itana Yóáanema ikámma
puínéna kéiye. ááqibo íma kanaaráqá ikamíniye.
20 Érôti Yóáaneqtabama áaqa kégaitana Yóáaneni kateko-
ááítábámá ítaraitana aokaq-náré téna ítaraipoana Érôti kawáá
umákaraiye. Yóáaneni watáa ítaraimma áaqa kégaitana amukaráq
maqmá kéitaiye.
21 mi táoqa Érôti wení marákárai-kanaayaqa óniqa kauténa
wení maqné-wáyúkáyábámá mú mikáq anó-kayukayabama
Kááriribake anó-kayukayabama kaumá yímikaitana
22 Erótiatini ayáámûkoma imá yamáyíkaitana Érôti amuqá
marakéna tiráiye:
23 “emá akáinaama ítama timónaao! ítama timónenaqa
aménúne. kemá yabíkáuna-yataaqtaba tínaqa aúkáapike aráqma
mórabaq aménúne.” téna tiráiye: “máqtemma ítama timónenai-
yataaqa aménúne.” titana
24 wemá yáubarena anóama ítama aónaraiye: “nóiqtabawaq
timiyó ténúnô?” titana anóama yauwéqma tiráiye: “Yóáane
nommá peraí-nákóní aqnóné.” titana
25 ayáámûkoma páátákáá kóéna Érôti máipaqa iréna ítama
aónena tiráiye: “Yóáane nommá peraí-nákóní aqnómmá táápepi
timíyábá kétikaiye.” titana
26 Érôti arummá ôriq umá kéitana ááqibo namuq-wáyúkátí
yúbáq wenáama tiráinapoana íma kaaqaarí téna
27 páátákáá wení kawáá-náqá timá ámikaiye: “aqnómmá ko
mamé iyo!” téna timákáitana kóurena kaarabútibike aqnómmá
ko aráqmena
28 táápepi mamé iréna inaarúgómmá má ámikaitana in-
aarúgómá anóamma ámikaiye.
29 miráitata Yóáaneni iyápó-annama ítátuweta iréta arááq-auma
ya matéta máátiq-máatiq-muriapi mó-uqtamakaraae. miráuma
Érôti aákaqa makéna Îtuqtabama tiráiye: “Yóáane pukáipike itó-
uraiye.” téna tiráiye.

Îtuma taíbaq-wayukama aáwaqa yímitata narááe.

30 Îtuni iyápó-annama wenôpaqa yauweréta máqteniq
aráátababi máqten-aimma timá yímikaataba timá ámikaae.
31 ááqibo taíbaq-wayukama kéyewata Îtuma wení iyápó-
annagaraqa aáwaqa íma kanaaráq naráámiye. íma narááwana
Îtuma iyápó-annama timá yímikaiye: “kenamáataa káqopaqa
ayáqtáákaqa ónúnatae. keráwáqá aagaq-naagáq téq mikáq
aagaínoe.” titata
32 nópí-káárébi yenamáa Îtugaraq kaqmáápaqa kóuraae.
33 ááqibo kéowata taíbaq-wayukama yimónareta yeqtábámá
ítareta máqte-marupake marabí yó-yo umá yetí áqnáabaqa
kaqmáápaqa irááe.
34 Îtuma nópí-káárébíké marabí kukénama netuqyaa-
wáábámmá kéyimonena arummá umayíkaraiye. yetí yabi-
í-náqá íma máitata tipi-típiraa umá mááwana miráuma
yimónarena netuqyaan-áápínáámmá kétima-yimiye.
35 aaqá ékitata wení iyápó-annama iréta tirááe: “aaqá kéekibo
kaqmáápapoana
36 emá timá yíminata kó éta aáwaqa naa márûpake ko
meyámmá máyáaro.” téta tewana
37 Îtu tiráiye: “keráwáqá aáwaqa yímero!” titata yemá
ítama aónaraae: “nóinapi aáwaqa meyámmá mayánúnataabiyo?
kaayaq-tíyáká-wáyúká aíyayaan-oqtakoma (200-kína)
íumaataraiye.” tewana
38 Îtuma tiráiye: “yammá nôraq umá wáiyo? ko aónaaro!”
titata aónatuweta timá ámikaae: “morá-tiyaapaq-yamma kaayaq-
nóyáákáráqá wááe.”
39 tewana Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “máqte-
kayukama áápêpaakaqa maraq máero téra timá yímero!” titata
40 araamá máqe-uraae. yaímma-wayukama tiyááka-wayuka
áíyayaakaraqa (100) maraq mááwata yaímma-wayukama kaayaq-
áíyáyáákáráqá tiyáákagaraqa (50) máqe-uraae.
41 mááwana Îtuma móra-tiyaapaq-yakaraq kaayaq-
nóyáákáráqá maténa wíyôkaqa karáqma káonena amuqá
makéna nunamupí “tíkáiye” tiráiye. tiréna yammá kíqtíraaq
umá wení iyápó-annama yímikaitata yemá waayúkama yímikaae.
kéqnáámmá kaayaq-nóyááqá yáíkaaq umá yímikaiye.
42 yakaráq noyáákaraq yímikaitata máqte-kayukama nátuweta
yímûqa yaitata
43 wení iyápó-annama yuqáan-aqto-atoma aíqma aíqturaawata
títaupake kaayaq-únámmá ógiqma aíqturaae.
44 yagaroqtamá naa-káyúkámá títaupake kaayaq-wáyúkámá
naikamá tiyááka áíyayaa-kayukama narááe (5,000).

Îtuma non ánanaakaqa náuraiye.

45 natúwáawana Îtuma páátákáá wení iyápó-annama timá yímikaiye: “nópí-káárébí Beqtáirapaqa meran-ábápáq-ágínáúpáqá áqnáabaqa kóoro! kemá anaaékaqa yénúne.” téna waabá-káyúkámá timá yímikaiye: “kóoro!” téna tiráiye.

46 timátuwena anuraqá nunamummá mú tiráiye.

47 enáinobaqa iyápó-anna-wayukama nópí-káárébí nokaayúkóní aúkáapimma mááwana Îtuma wenamáa iyuwéna marabí máqe-uraiye.

48 uwáágoma ôriq umá kéyoraitata wení iyápó-annama nópí-káárébí íma kanaaráq kéowana Îtuma yimónarena nokáá-nokaamma non ánanaakaqa yeqtôpaqa kéyena yátamakitata káonaawana

49-50 yáaqa kégaitata ikatîqa kéeta yúyánánóbáqá “waátáe!” tirááe. yurááwana Îtuma páátákáá tiráiye: “ké kéyune. táaqa ígáino!” téna

51 nópí-káárébí yetê pékaitana uwáágoma yoqmá ánataguraiye. iyápó-annama yáaqa ôriq umákaitata yúyánákó taítawaa kéiye.

52 yakaq awaaméqá in-ááímmá íkéitaawana yetí yáakoma um-maamá ôriq uráiye.

Îtuma Kénnétáaretibaqa karímá atóbamayikaraiye.

53 nokaayúkóní meran-ábápáq-ágínáúpáqá iréta mararáqá Kénnétáaretibaqa yáá amakéta nópí-káárémá ánnáraqa kútaae.

54 nópi-káárébíké yáubaraawata waayúkama páátákáá Îtumma káoneta ítaraae.

55 ítareta máqte-marukaqa uréta karí-wáyukámá kúkutaaraqa maréta maméta Îtu máipaqa irááe.

56 máqte-mapaqa Îtuma uréire uráipaqa naa-márûkaqa yópáqá máqtepaqa waayúkama yetí karí-wáyúkámá meyámmá kémayai-marukaqa mamé iréta egaa aéta tirááe: “ayúwénata ení wáqtôraqa karí-wáyúkámá ánekuyoro!” tewata máqtemma ánêkuyowana yetí karímá éqyíkaitata atóbaguraae.

7

aítaubikoni aapinaammá

1 Pérati-wayukama yaímma aamá aúmakaan-aimma ítaraa-kayukagaraq Yérútáárebake iréta Îtunopaqa áíkutaae.

2 yaímma Îtuni iyápó-annama iyáámma íma tete éta aáwaqa kénaawata yimónaraae.

3 ááqibo Pérati-wayukagaraqa máqtemma Ítíráaeo-wayukagaraqa yetí yítaubikoma timáyímikaawata iyáámma íma kateko umá tete étama aáwaqa ínewaomiye.

4 keqnáámmá aáwaqa meyámmá matéta íma tete étama
ínewaomiye. yítaubikoma taíbaq aammá aúkai-kataama
yímikaawata yemá mirá kéoe. táápeqa tete íyábá nawimmá
tete íyábá taawemá tete íyábá kéqokeq-yaqtaaqa tete íyábá
miráuma tete kéoe.
5 miráitata Pérati-wayukama aamá aúmatan-aimma yiráátí-
kayukagaraqa Îtumma ítama aónaraae: "nôraq itata ení iyápó-
annama ketáái-títaubikoni aamá íkeiteta iyáá-paigaraqa kénaao?"
tewana Îtu yauwéqma tiráiye:
6 "Áítáíya keráwáqtábámá áraimma tiráitaq kaaqaari-
wáyúkámá mááe. naayóbáqá wemá miráuma agatáiye.
Áánûqtu kétiye.
'maa-káyúkámá paá yóyaukake tíwîqa múte kéyauyoe.
yetí yirummá ketôpaqa íma kémaraae.
7 aamá aúmatan-aimma waayúkama ye túyánápíké kétiraatewaq
yeráwáqá Áánûqtuni aamá aúmatan-aikaa kéitaae.
miráipoana ketíwîqa múte yawíyawaigoma yíwáqnaa kanaaráq
íiniye."
téna agatáitata
8 Îtuma tiráiye: "keráwáqá Áánûqtuni aammá aúkai-qtataaqa
keráwáqtí tinaaépaqa yuwéq wáátigoni maníqá paá yáqtoqme
kéoe." téna tiráiye:
9 "keráwáqtí maníkóní watáama yáqtoqme kéeta Áánûqtuni
watáama yuwéta íkeitaae.
10 naayóbáqá Móteti tiraíye. 'enabommá enanókaraqa kaayoné
umá yíwîqa múte yauyuwo! kaqtó umá yabíqyikaao! ááqibo
móra-nakoma wenaboqtábámá wenanóqtabama táí-aimma
tínanama arááqa ikamínana puíniye.' tiráitaq
11 ááqibo keráwáqá kétee. 'móra-nakoma wenaboqtábábi we-
nanóaqtabama timá-yimena 'kemá íma kanaaráq timénúne.
timúna-yataaqa tíwaqnaa-yaqtaaqa kóbaanie. Íbaru-aipi kóbaani
wenáaimma mirá wáiye Áánûqtunnae.' mirá ténama
12 aboámmá íma yíwáqnaa íniye.
13 keráwáqá Áánûqtuni watáama kéyuweq keráwáqtí aamá
aúmakaan-aikaraq kéyuwaae. maami wái-qtátáárîqa taíbaqa
kéoe." téna tiráiye.

waayúkama táíq umá aamá kárate-qtataaqa

14 Îtuma waabámmá wenôpaqa yááyarena timá yímikena
tiráiye: "ítáaro!
15 máqte-qtaaqa arunóbáqá koínama íma kanaaráq táíq éna
ááqibo arunóbáké yáubatuwena yáwína-yataakoma minnáma táíq
kéiye.
16 taáqa wáinaaqa ítáaro!" tiréna

17 waabá-káyúkáyôpake kóurena naaúpaqa pékaitata wení
iyápó-annama ítama aónaraae: “maa-kátáágón áaimma
nóinabiyo?” tewana yauwéqma tiráiye:
18 “tébakaq íma ítáane umá íyaq keráwáqá ítaraao?
19 ááqibo máqtemma kégumibo paá áyapi kégumena miráipoana
ayábopike kéyutugiye.” miráuma Îtuma tiráiye: “máqtemma naí-
yáqtáááqá kanaaráq nánoe.”
20 móragaraqa tiráiye: “arunóbáké yáubagurai-qtataaqa
waayúkama táíq umá kéyiraatiye.
21 aúpáq arunóbáké tái-auyanamma iténa kebó-yátáákárîq
kéena moyámmá kémayena waayúkama kéikamena
22 aaramá moyámmá yabitimmá kémayena aúrananna káena
taíbaq-kumiq-yaqtaaqa wáitana kaaqaari kétena negígómá kéena
kéwakarena áwîqa yama aráápena tái-weganokanoqa kéen
23 maami-kútí-yátáákómá waayúkagoni arunóbáké
kéyaubena waayúkama táíq umá káraatiye.” téna tiráiye.

aaragóní arupi itaígómá

24 Îtuma kóurena Tááya-marukaqa iréna móra-naupaqa pékena
wemá máitata yemá aónaiyaba íkákaiye. ááqibo aúpáqá íma
kanaaráq máqe-uraiye.
25 móra-inikoni ayáámûkoma kuti-áágógáráqá máitana min
anóama Îtuqtabama ítarena páátákáá wenôpaqa iréna Îtuni
aítaupi aípaq aguráiye.
26 min-íníkómá íma naaóq-inimibo wemá Pinítia Tírîabake
iréna mibáqá wenanóama marákáraitana mibáké iréna
Îtuqtabama egaa aráiye: “ketiyáámûkoni arupiké kuti-áágómá
waqtuwaao!” titana Îtuma tiráiye:
27 “ááqibo áqnáabaqa naaópaq-iyapogotaa aáwaqa yímiketae.
iyápógoni aáwaqa mamá iyákómá amíyábá minnáma íma íráqô-
qtataaqiye.” téna tiráiye min-íníkómá tiráiye:
28 “téna. ááqibo iyán áráaqa yaare-aménáápáqá maéta
iyápógoni aáwaqa araaqtáma ábûpuma kénaae.” titana
29 Îtuma tiráiye: “kateko-áímmá tiráánaboana kuti-áágómá
enayáámûkoni arupiké yáubagina ení naaópaqa kóaao!” titana
30 wení naaópaqa kóurena ayáámûkoma aónaraitana wemá
waí-yáárérâqá kanaaráq máitana kuti-áágómá arupiké
yáubama ánatama kóuraiye.

Îtuma aíbôq-nakoma atóbamakaraiye.

31 Îtuma Tááya-marupake Tááíranabaqa kóurena Tááíranabake
Kááriri-nokaayukaqa iréna Tekááporitipake tiyááka-marupakene
iráiye.

32 iráitata tébakaq-wayukama aíbôq-naqa awíqme Îtunopaqa
irááwana wemá aamá íkéitena íma arupú umá kétitata egaamá
arááe: “ayáánapo ánêkuinanama atóbamakaniye.” tewana
33 Îtuma wegáráqá waabápíké áwîqme kóurena ayáán-
amama min-aíbóq-nákóní áararapi makéna wiráátima wikéna
amáábîraq ánêkukena
34 wiyôkaqa aónarena karagíkáráqá yumákáraiye:
“yarótáyakaao!” wemá Áárámê-aipike tiréna “íbaqta” tiráiye.
min-áíkón áaimma aáqa yarótáyakao.
35 tiráitana páátákáá min-nákóní áararamma yarótáguraitana
óyauqa oyaaq uráitana wemá aamá kanaaráq kétiye.
36 miráitana Îtuma akoqnáá umá timá yímikaiye:
“atóbamakaiqtabama ítima-yimero!” titata máqtemma abarokáqá
anókaqa timá yímikaiye. timá yímikaitata
37 máqte-kayukama ítáawanama yáaqa karáiye. yáaqa ôriq
umá karáitata tirááe: “wemá máqte-qtataaqa katekoîq kéiye.
aíbôqnaaboq-nakoma timá ámikaitana aamá kéitena kanaaráq
kétiye.” téta tirááe.

8

Îtuma móragaraqa taíbaq-wayukama aáwaqa yímikaitata narááe.

1 pááqyamma anaaékaqa káqomma waabámmá anómma
áíkutaae. áíkutaawana yetí aáwaqa ánataguraitana Îtuma wení
iyápó-annama yááyarena tiráiye:
2 “maa-káyúkáyábámá tirummá kéumayikaunaboata ketê
kaumo-yúpáámá máqe-ureta aáwaqa íkénaawaqa
3 kemá timá yíménatama naaópaqa! kóétama ayáqtáákaqa
kéyepoaqa aáwaqa íma yíménatama yúnááímmá ínóe.” titata
4 wení iyápó-annama tirááe: “kááyûq-mapaqibo taíbaq
waqmé o-káyúkámá náakakena miráuma-aawaqa taíbaq mamá
yiménúnataabiyo?” tewana
5 Îtu tiráiye: “ení yammá nôraq-umabiyo?” titata “abapaké
kaayaré.” téta yauwéqma
6 tewana Îtuma “maraq máaro!” timá yímituwena mi-qtámmá
abapaké kaayaqá maténa nunamupí Áánûqtuqtabama amuqá
makéna “tíkáiye” tiréna kíqtíraaqa uréna wení iyápó-annama
yímikaitata waabámmá yímikaae.
7 keqnáámmá noyááqa yakaráqá maténa nunamupí “tíkáiye”
tiréna iyápó-annama yímikena timá yímikaiye: “yímero!” titata
yímikaae. yímikaawata
8 máqtemma nátúwáawana yímûqa yaráiye. taíbaq-wayukama
títaupake kaayaq-wáyúká-áíyáyáámmá (4,000) nátúwáawata
9 iyápó-annama ábûpuma araaqtáma abapaké kaayaq-únápí
aíqturaawana Îtuma timá yímikaiye: “naaópaqa kóoro!”

10 timátuwena nópí-káárébí iyápó-annagaraqa péketa
Táámánûtaa-marupaqa kóuraae.

Pérati-wayukama awaaméq-yátááqtábá ítama aónaraae.

11 tébakaqa Pérati-wayukama utéta aagaren áimma kéteta ítama
aóna-aona urááe: “wíyôkakena-awaameqa tiráátiyo!” tewana
12 Îtuma karagíqa kéyena tiráiye: “nôraq itata íbêq-wayukama
aati-aatimá ‘awaaméqá timiyo!’ kéteo? ké kétune awaaméqá
íma yiráátéq íyimenune.” téna
13 yeqtôpake yiyuwé kóurena nópí-káárébí móragaraqa pékena
yanaapáq agínááúpáqá kóuraiye.

Pérati-wayukagaraq Érôtini yammá itoraí-yáqtááqá

14-15 Îtuni iyápó-annama aáwaqa yiwikáqtuweta yewana
kímora-yamma nópí-káárébí wáqe-uraitana Îtu tiráiye:
“keráwáqá Pérati-waayukati yammá itoraí-yátáákáraq Érôtini
yammá itoraí-yáqtááqtábámá aónama kawáá oro!” titata
16 minnáyaba watáá-wataa yé-íyáá tirááe: “nôraq itanáq mirá
kétiyo? yammá íma wáitana mirá kétiye.” tewana Îtu yetí
watáayabama ítarena
17 tiráiye: “nôraq itaráq yammá íma wáiqtabama watáá-wataa
kéteo? íyaq ítaraao? póraanabono? aíbôqnaaboq kéoo?
18 túramma wáimma íyaq káonaao? táararamma wáimma íyaq
kéitaao? íyaq taákaqa makááo?
19 kemá móra-tiyaapaq-yamma taíbaq-waayukama kíqtí-giti
umáyíkaraupo nôraq umá unáápímmá tébakaq aqtó-ááwáqá
aíturaao?” titata “títaupake kaayaré.” téta yauwéqma tirááe:
20 “ááqibo abapaké kaayaq-yámmá kíqtí-giti umáyíkaraunata
nôraq umá unáápí abûpuma aíqturaao?” titata “títaupake kaa-
yaré.” téta yauwéqma tirááe. tewana
21 Îtuma ítama yimónaraiye: “paá íyaq arútama ítaraanabiyo?”
téna tiráiye.

Îtuma aúramma karopágurai-nakoma Béqtáirabaqa atóbamakaiye.

22 Béqtáirabaqa irááwata mikáqá tébakaq-wayukama aúramma
karopágurai-nakoma áwîqme Îtunopaqa iréta egaa arááe: “emá
ánekuinanama atóbamakaniye.” téwana
23 Îtuma ayáákaqa yáqtoqma yabitimá márûpake áwîqme
kóurena aúrapi wiráátima wiqmakéna ayáánapo ánêkukena
ítama aónaraiye: “ára káonaano?” titana
24 min-nákómá káonena tiráiye: “kemá waayúkama yaaráá
umá uréire kéowaq káonaune.” titana
25 Îtuma móragaraqa aúrakaqa ayáámma makáitana íbêqa min-
nákómá akoqnáá umá aónaraitana aúramma atóbamakarainana
máqte-qtataaqa káonaitama

26 Îtuma timá ámikaiye: “ení naaópaqa kóé! mi-márúpáké
yéna márûpaqa móragaraqa íma yauweré iyo!” téna tiráiye.

Pítaa Îtuni áaimma abarokáq kétiye.

27 ááqibo Îtuma wení iyápó-annagaraqa Tétáríá Píripai-
marupaqa kégoweta Îtuma ítama yimónaraiye: “timá tíméro!
waayúkama keqtábámá nóinae kéteo! náawabuno?” titata
yauwéqma tirááe:
28 “yaímma kétee emá Yóáane nommá pérakarai-nakoe
kétewata yaímma emá Iráíya máane téta kétee. tébakaqa emá
Áánûqtuni watáá-wataa-nakomone kétee.” tewana Îtuma ítama
yimónaraiye:
29 “keráwáqá nóine kéteo? náawabuno?” titana Pítaa
yauwéqma tiráiye: “emá Áánûqtuni aúyánámmá Metáíya
máane.” titana
30 Îtu timá yímikaiye: “keqtábámá waayúkama ítima-yimero!”
téna tiráiye.

*Îtuma wemá aíqa íyábágáráq wemá puínîtabagaraq timá
yímikaiye.*

31 Îtuma mirá-timatuwena wení iyápó-annama miráuma
kéyiraatena timá yímikaiye: “ké Waayúka-Araaqa máune. taíbaq-
yataaqtabama tíqa íniye. ketáái anó-kayukama uyátárâa-monoq-
wayukagaraqa aapinaa-káyúkágáráqá anaaéma umátiketa
tíkamiyaqa pukónúne. púyónana kaumo-yúpáámá ánataginana
tiwáutinaqa paá mánune.”
32 miráuma abarokáq titana Pítaa ítátuwena Îtumma áwîqme
nékaqa mó áá awáágitana
33 ááqibo Îtu wení iyápó-annama yimónarena Pítaamma áá
awááguraiye: “emá webó-náqá máane. ketinaaépaq yáwaao!
enaúyánámmá paá waayúkagoni aúyánámíye. íma Áánûqtuni
aúyánámíbo!”
34 timátuwena wemá wení iyápó-annama waabákáráqá
wenôpaqa yááyaraiye. yááyarena timá yímikaiye: “ááqibo móra-
nakoma akáínana tinaaépaqa yínénama wemá wení akáígómá
awikátuwena yuwáino! wenáuma mamé uwí-yátááqtábá
kéyuwenawaq wení máárîpuma múte kémayena tinaaé mamé
yíno!
35 móra-nakoma paá mánaae ténama wení paá mái-yataaqa
aúyoraniye. ááqibo móra-nakoma keqtábámá puyéna ketí átê-
wataayabama puyénama wení paá mái-yataaqa mayániye.
36 ááqibo móra-nakoma máqtemma mararáq wái-qtataaqa ma-
tokáinanama wení paá mái-yataaqa aúyokinanama nôraq íníyô?
37 nóinapo wení paá mái-yataaqa móragaraqa meyánîq íníyô?

38 ketí watáayabama íbêqa kebó-yúpááráqá keqtábá agaemá
ínaqa ké Waayúka-Araaqa maéqa weqtábámá kemá yéna-taoqa
ketiboní tágagi-yataakaraqa wení aokaq-káqtó-wáyúkágáráq
yéqa mikáq kemá tigaemá umákanune." téna Îtuma

9

1 tiráiye: "taákaqa máráaro! tébakaqa maakáq itó-uma paá
máa-kayukama íma puíyana Áánûtuma kawáá kéi-kanaama ako-
qnáágaraqa yínata aónéta puínoe." téna Îtuma tiráiye.

Îtuma káqowaraa aúkéna tágaguraiye.

2 abapaké móra-wagaama pukitana Îtuma Pítaagaraqa
Yêmitigaraqa Yóáanekaraqa yíwîqmena anón-anuraqa utéta
yenamáa máneta urááe. mikáqá Îtumma káonaawana wemá
káqowaraa aúkitata
3 wení unáákáqtôma waéqma tágagurena mú mikákáá
wayámmá aúkitataa waayúkama tete umátúwáakakaatati íma
miráuma wayákayana umá tágagine iné.
4 mirá umátuweta Iráíya Mótetigaraqa Ítugaraqa watáá-wataa
kétewata yimónaraawana
5 Pítaa tiráiye: "yirááti-nako, maakáq mánunataama iráqôniq
kéinataa kaumo-námmá taróq onúnataama mórama ennáé.
mórama Mótetinnae. mórama Iráíyanna tarôq onúnatae." titana
6 yáaqa karáitata Pítaa tínîn-aimma íma ítaraipoana mirá-tiraiye.
7 ááqibo konnámá kukéna yemmá yawááq uráitana aagómá
konnánóbáké tiráiye: "tíkái-ketaanikoma máiye. máinaraq
wenáama ítáaro!"
8 yemá yúrapike abáá uréta Îtumma wenamáa aónaraae.
9 anuraké kukááwana Îtuma timá yímikaiye: "káqo-kayukama
aónaraawaigoqtabama ítima-yimero! ááqibo kemá Waayúka-
Araaqa pukuráipike awaútinana itoínaqa mikáq kanaaráq timá
yímero!" titata
10 wenáama ítareta kaqtó uréta ááqibo maannáyaba watáá-
wataa tirááe: "pukuráipike awaúturaigoma nóin-aainabiyo!" téta
11 Îtumma ítama aónaraae: "aapinaa-káyúkámá kétee 'Iráíya
áqnáabaqa yíniye.' nôraq itatáq mirá kéteo!" titana
12 Îtuma yauwéqma tiráiye: "Iráíya áqnáabaqa kéyena máqte-
qtataaqa yokaa-yokaa kéiye. ááqibo nôraq itana Waayúka-
Araaqtabama Áánûqtuni agamátán-áípí mirá kétiyo? 'wemá
anón-aiqa mayáinatama waayúkama wemmá ayúqma ánatainoe.'
13 titaqá kemá kétima-timune. Iráíya wágáábaqa iráinapoata
waayúkama weqtábámá Áánuqtuni agamatán-áípí tiráiniq
uréta máqte-qtataariq ónaae yíkái-qtataariq wekáq urááe." téna
Îtuma tiráiye.

Îtuma kuti-áágógáráq-íyápómá atóbamakaiye.

14 kukéta tébakaq iyápó-annaraqa irááwata anómma waabá-
káyúkámá yeqtôpaqa áíkutaawata yimónaraae. aapinaa-
káyúkámá Îtuni iyápó-annagaraqa aagaren áimma kétewata
15 waabámmá Îtumma káoneta iyánáaq umáreta uyaaté uréta
agoyáá umákaraae.
16 Îtu wení iyápó-annama ítama yimónaraiye: “nóiqtabama
yegáráqá aagaren áimma kéteo?” titana
17 waabápíké móra-nakoma tiráiye: “yirááti-nako, ketáanikoma
enôpaqa áwîqme uráunana wení arupi kuti-áágómá máitana
aamá íketitana
18 kuti-áágómá yáqtoqma marabí kéyuwaitana wemá
áwaayaamma agíkíqa kéitana óyaukaqa agaregómá ôriq kétena
arááteru-teru kéiye. kemá ení iyápó-annama ítama aónaraune.
‘kuti-áágómá arupiké waqtuwánô téq itáunata kanaaráq íma
waqtukááe.’ ” titana
19 Îtu tiráiye: “íma ítáa-araakotaama mááe. nôraq umá yu-
paawaq keráwáqtê mánuno? keráwáqtí íitai-yataakoma tíbô
kégaitaqa nôraq umá yupaawaq miráuma ónúnô? iyápóma
áwîqme kekáqá yero!” titata
20 iyápóma áwîqme irááwana Îtuma máitana kuti-áágómá
wemmá aónarena iyápóma yáqtoqma marabí yukáitana aúgoma
kaipú-kaapu uráitana óyaukake agaremá arááteru-teru uráiye.
21 Îtu wenaboámmá ítama aónaraiye: “nôraq umá yupaawaq
wegáráqá máqe-uraiyo?” titana aboámá yauwéqma tiráiye:
“pááqyan-iyapoma máikakene.
22 taíbaq-kanaama irabí yukéna nopí yukéna arááqa ikámita
ááqibo emá arummá umátikaao! emá kanaaráq énnaraq
tíwáqnaa uwo!” titana
23 Îtu tiráiye: “náawabi keqtábá arupi ítama aruténama máqte-
qtataaqa kanaaráq íniye.” titana
24 aboámá ibiqá yaréna tiráiye: “kemá tirupi kéitaupo ketí
itaígómá pááqyamma itaígóqtábámá tíwáqnaa uwo!” titana
25 Îtuma waabámmá yimónaraitata ya áíkutaawana kuti-
áágóqtábámá abarokáqá akoqnáá umá tiráiye: “aíbôqnaaboq
kuti-áágó, kemá timá ámenaa iyápógoni arunóbáké yaúbagaao!
yaúbarema móragaraqa arunóbáq íperaao!” titana
26 wááqa yumátuwena iyápóma marabí yukáitana aúgoma
kaipú-kaapu uráitana yáubaguraiye. yáubaraitana iyápóma
pukurénaraa máqe-uraitata waayúkama tirááe: “pukuráiye!”
tewana
27 Îtuma ayáámma yáqtoqma awaútitana itó-uraiye.
28 Îtuma naaúpaqa pékuraitata wení iyápó-annama aúpáq

ítama aónaraae: “nôraq itatáá ketáámá íma kanaaráq waq-
tukáunataabiyo?” tewana
29 tiráiye: “nunamunápó maa-wáín-áágómá kanaaráq waq-
tuwáinoe. káqo-qtataaqnapo kanaaráq waqtuwáinoe.” téna
Îtuma tiráiye.

Îtuma móragaraqa wení pukígóqtábámá tiráiye.

30 mikáké kóureta Kááriribaqa kégowata waayúkama
itánéowana Îtuma itaíyábá íkákaipoana wení iyápó-annama
kétima-yimena tiráiye:
31 “Waayúka-Araaqa yáqtoqma áwîqma yimíyatama ikamíyana
puyéna kaumo-yúpáámá ánataginana itó-iniye.” titata
32 wemá tin-áíkón áaimma íma ítareta ikaqtíq uréta ítama íma
aónaraae.

náawa mú mikákáá anó-nakoma máiyo?

33 Kápéranabaqa iréta naaúpaqa maéta máawana Îtuma ítama
yimónaraiye: “nóiqtabama aakaqá uréire uréta watáá-wataa
tirááo?” titata
34 timá abarokáqá íma tirááe. aakaqá uréire umá maéta
yemá aagaren áimma tiráápoata náawabi áqnáaenariq íyábá aa-
garen áimma tiréta timá abarokáqá íma tirááwana
35 Îtuma maraq maéna títaupake kaayaq-íyápó-ánnágómá
yááyarena tiráiye: “ítáaro! áqnáabataba akáina-nakoma aqtóbáq
maíno! máqtekoni maqnémá auraíno!” tiréna
36 iyápóma áwîqma yetúbáqá ákarena áyabaa uréna tiráiye:
37 “móra-nakoma kebóana maaráá-íyápómá yabírakenaraa
kemmá yabítikane íniye. yabítikanenaraa kenamáa íma
yabítikanibo timátíkarai-naqa yabírakane íniye.” téna tiráiye.

namurommá íma maénama aanábómá máiye.

38 Yóáane Îtumma timá ámikaiye: “yirááti-nako, móra-nakoma
enáwîqa tiráinapoana kuti-áágómá waqtukáitataa ketáámá
aónaretaa timá ámikaunatae ‘éqaao! ímira-uwo!’ tirétaa ení
iyápó-annabike íma ketáátê íma máitataaboataa mirá-tiraunatae.”
tewana
39 Îtu tiráiye: “ímira timá áméro! ‘éqaao!’ ítero! ááqibo
ketíwîqa yáninapoana akoqnáá-yataaqa umá inéna min-nákómá
keqtábámá táí-aimma íma kanaaráq tíniye.
40 ááqibo íma namuroîq kéumatikenataama wemá aanábó
máena íniye.
41 ááqibo keráwáqá Îtu Káríqtoni iyápóma máapoana móra-
nakoma keqtababóana pááqya-qtataaqa miráumaraa nommá
nawááena timénama wení íráqô-qtakaakoni anónnámma
mayániye.” téna tiráiye.

Îtun anaaé waraí-yátááqá mamá taítawaa kéiye.

42 Îtu tiráiye: “móra-nakoma ketáama ítarain-iyapoma
kaaqaari-ááímmá aráátínanama min-íyápógómá ketáama
yuwáinanama anón-oqtamma kaaqaari-nákóní ánúwarakaqa
atáá-ataa umá nopí óqtakaraqa yuwáiyana pékena nommá
nawîkama pukínanama minnâ kateko umá íni ááqibo iyápóma
tinaaépaqa yuwáné ínanama mú mikákáá táígoma íniye.
43 ááqibo tiyáákoma táígo-qtataariqo kéinaqa keráwáqá
tinaaépaq yuwáneqa tiyáámma arárâaro! ááníbo kímora-
ayaakaraqa mú mikákáá íráqômma keráwáqá tágagurai-marukaqa
wínóe. kaayaq-áyáákáráqá márú mikákáá táígoma keráwáqá
puí-márúkáqá
44 irabí wínóe.
45-46 ááqibo aítaukoma táí-apima áwîqmena kéwinaama
tinaaépaq yuwánéqa títauqa arárâaro! kímora-aitaukaraqa mú
mikákáá íráqômma tágaruraipaqa yínéqa kaayaq-áítáúkáráqá
márú mikákáá táígoma ína puíbáqá wínóe.
47 ááqibo túrakoma kúmiq-yataariqo kéinaqa tinaaépaq
yuwánéqa túramma kubíqtúwáaro! Áánûqtuni kurubáqá
kímora-aurakaraqa mú mikákáá íráqômma yínéqa kaayaq-
áúrákáráqá márú mikákáá táígoma ínaq puíbáqá irabí wínóe.
48 puí-márúkáqá marikómá íma ánatainana irágómá íma kama
ánataniye.
49 úmá irabí agatuwáinana anaaékaq yaímma íráqô-qtataaqa
paá wániye. móraiq umá ketáá maqmá aóna-aona onanatáá
yaímma íráqô-qtataaqa paá wániye.
50 ááqibo úmá ikaaq kétena aáwakaraqa átê kéinana ááqibo
ikaaqá íma tínanama nóinapo móragaraqa átê íníyô? miráuma
tirupí úmá-úráá-qtátááqá wáinaqa máqte-kayukagaraqa
aarawaamá paá máaro!” ténа tiráiye.

10

ánáakoma ayuwaíyábámá Îtuma timá yímikaiye.

1 mibáqá kóurena Yúría-marupaqa kóurena Yótaa-nomma
atamá kóuraitata waabámmá móragaraqa áíkutaawana wemá
keqnáámmá aapinaammá timá yímikaitata
2 tébakaq Pérati-wayukama wenôpaqa iréta yoqmá aónaneta
ítama aónaraae: “ketáái monoq watáabi yaaguyabí-áípí
awaaikómá wenánáakoma kanaaráq ayuwániyô?” tewana
3 Îtu ítama aónarena tiráiye: “Móteti nóineq timá tímikaiyo?”
titata
4 yé tirááe: “Móteti tiráiye. ‘akáinama awaaikómá ayúkai-
kanaamma agayéná ánáakoma kanaaráq ayuwániye.’ ” tewana
5 Îtu tiráiye: “kaúbîq uráápoana Móteti miráuma timá tímikena
agatáitana

6 áqnáabaqa Áánûqtu ímira-uraiye. Áánûqtu áqnáabaqa
awaaikógáráqá ánáakogaraqa tarôq uráiye.
7 ááqibo waagómá anóama aboámá iyuwéna ánáakote
iyikááyata kónanaratama
8 mi-káyákómá kímora-auma auráyóye. kaayakómá íma paá
maéta kímoragoma aúgemma mániye.
9 ááqibo Áánûqtu mi-mórárâq makáinata waayúkama íma
yataínoe.” titata
10 naaúpaqa wení iyápó-annama maannáyaba ítama
aónaraawana
11 wemá tiráiye: “ánáakoma ayúwái-nakoma káqon-inimma
mayánénama wemá morímá yamákárena moyámmá mayéna
ánáakoma agaemá amíniye.
12 keqnáámmá awaaikó ayúkain-inimma wemá
káqokanokoma mayánénama wemá morímá yamákárena
moyámmá kémayaiye.” téna tiráiye.

Îtuma pááqya-noiyaporawaqa atimuqá timá yíkaraiye.

13 ááqibo pááqya-noiyaporawaqa yiwîqme Îtunopaqa ánêkuku
íkáae téta irááwata Îtuni iyápó-annama áá yiwááguraawana
14 Îtuma aónaimma áyámma uráitana tiráiye: “paá máaro!
iyápóma ketôpaqa kanaaráq kéyee. áá íma yiwáágoro!
Áánûqtuma kawáá kéi-maruqa miráráá umá iyápógoni márûqa
wáiye.
15 túwááyakaq máráaro! Áánûqtuni watáama iyápóraa umá
arupi kéitai-nakoma Áánûqtuma kawáá kéi-marukaqa kóiniye.
miráumaraa íkéitenama íma kóine iné.” téna
16 iyápóma yirákena íyóbaruqma uréire kéena tiráiye:
“eqtábámá íráqôniq umákaniye.” mirá téna íráqôn-aimma timá
yíkaraiye. atimuqá ámikaiye.

anó-nakoma

17 kégoitana móra-nakoma uyááténa Îtunopaqa marabí araayu-
taúmá aténa ítama aónaraiye: “íráqô-yiraati-nako, nóin-iraqo-
qtataariraq éraq kemá íma ánatagena tágagigoma mayánááq
únabiyo?” titana
18 Îtu tiráiye: “nôraq itaa keqtábámá íráqône tiráano? kímora-
iraqokoma máena Áánûqtu wenamáa íráqômma máena kéiye.
19 emá máqtemma yaaguyabí-áímmá ítaraane. aaramá
moyámmá morímá yamákaanabo! íyamakaao! waayúka ikámma
puyónabo! íikamuwo! moyámmá mayáánabo! ímayaao!
kaaqaari-áímmá ténabo! ítiyo! wakaráánabo! íwakaraao!
aboámá anóagaraqa kaayonéma umá yíwîqa múte yauyuwo.
kaqtó umá yabíqyikaao!” titana

20 anó-nako tiráiye: “yirááti-nako, maa yaaguyabí-yátááqá máqtemma iyápó máqe uráuna-kanaarake íbêkaraqa kaqtó kéune.” titana
21 Îtu aónaraitana wenaúyánámmá wenôpaqa kóuraitana tiráiye: “kímora-yataaqa íarutaiye. ení máqte-qtataaqa oótamma íma wái-kayukama yimiyo. yiméma Áánûqtugaraq ení oótamma taíbaqa anómma aurániye. yímituwe tinaaépaq iyo!” titana
22 mi-kátááyábá arummá ôriq uráitana wení oótamma taíbaq wáinapoana karagíqá yumáena kóuraiye.
23 kóuraitana Îtuma karáqme uré karáqme iré kéena wení iyápó-annama timá yímikaiye: “anó-nakoma taíbaq oótamma makáina-nakoma Áánûqtuni-marupaqa umaagáráqá kóiniye.” titata
24 iyápó-annama wení watáayatabama yáaqa karáitana Îtuma móragaraqa tiráiye:
25 “oótiraa-kakoma (káámo) waigóní-aapi pérانéna iníkáámá oóta-nakoma Áánûqtuni márûpaq uínénama kamáa ániye.” titana
26 yáaqa ôriq kégaitata tirááe: “náawa kanaaráq peráníyô?” tewana
27 Îtuma karáqma káonena tiráiye: “ááqibo umaa-yátááqá waayúkama íma kanaaráqá ínana Áánûqtu kanaaráq íniye.” titana
28 Pítaa tiráiye: “ketáámá máqte-qtataaqa yukétaa enanaaépaqa kéyunatae.” titana
29 tiráiye: “ááqibo kétima-timune ááqibo keqtábámá maan átê-wataayabama móra-nakoma naaópaqa yuwánénama awaaómá ábâkogaraqa yuwánénama anaanoámá aúkogaraqa yuwánénama aboámá anóagaraqa yuwánenama áanikoma ayáámûkogaraqa yuwánénama yókáráq yuqmá ánatatuwenama
30 móragaraq-moragaraqa mayániye. taíbaq mayánéna íbêq-kanaama naammá taíbaq mayéna awaaútááma ábâkotaagaraq taíbaq mayéna anaanoútááma aúkoutaagaraqa taíbaq mayéna anóautaama taíbaq mayánéna aíkaraqa mayániye. mayéna anaaéka-kanaama íma ánatagena tágagigoma mayániye.
31 íbêq-ano-kayukama maqnémá ínana íbêq-maqne-wayukama uyátaneta yínóe.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma móragaraqa wení puíyábámá tiráiye.

32 aapaqá máeta Yúrútáárebaq kégowana Îtuma áqnáabaqa kégoitana wení iyápó-annama yáaqa kégaitata wenanaaépaqa kégowata tébakaq-wayukama yinaaépaqa kéyewana yáaqa ôriq umá karáiye. Îtuma móragaraqa wení iyápó-annama wenôpaqa yáárena máqtemma yínê-qtataaqa timá yímikaiye:

33 “aónaaro! Yérútáárebaqa kéuyonatama mikáqá monoq-
wáyúkámá aapina-káyúkágáráqá Waayúka-Araaqa yáqtoqma
ánnáma amínéta aa íitai-wayukama yimíyata
34 weqtábámá makatéta wiráati wekáqá wituwéta ikamíq-
ikamiq umá ikamíyana puyéna kaumo-yúpáámá ánataginana
itó-uma paá mániye.” téna tiráiye.

Yêmitiyaa Yóáaneti ítama aónaigoma

35 Yêmiti Yóáanegaraqa Yéberen áanikoma wenôpaqa iréta ítama
aónaraaye: “yiráati-nako, móra-yataaqa ítama aónayaa kekárátá
mirá-umatikanono?” téyana tiráiye:
36 “tikaí-yátááqá nôraq umátikanuno?” titata
37 tiráaye: “emá ení tágagi-marupaqa yénaka kerátámá
enaukápáqá maraq máyaakae. meran-áúkápáqá maan-
aukapaqa anó-kayukati yibíqtátáráq maraq máyaakae.” teyana
38 tiráiye: “ítama aónáaya-qtataaqa kenákámá íma ítaraaye.
kemá naúna-yataaqa kanaaráq náyóyô? kemá peraúna-yataaqa
peráyóyô?” titata
39 tiráaye: “kanaaráqá mirá-oyuye.” téyana tiráiye: “ke-
qnáámmá kínnamo naúna-yataaqa náyóye. kínnamo peraúna-
yataaqa peráyóye.
40 ááqibo ketukápáqá kemá íma kanaaráqá ‘maraq máékao!’
tenúne. Áánuqtu wenamáa maannáyaba tíniye.” titata
41 tébakaq iyápó-anna-wayukama ítaraawana Yêmitiqtabama
Yóáaneqtabama íyámma uráitata
42 Îtu yááyarena tiráiye: “aa íitai-wayukagoni áaimma
keráwáqá ítaraae. yetí uyátárai-kayukama kawáá-wáyúkágáráqá
náápaakaraqa imaamugáráq-áímmá kétepoaq
43 keráwáqá ímira-inoe. uyátaiyaba kákainanama tébakaqa
yíwâqnaa íno!
44 mú mikákáá áqnááemma mánae téna kákainanama
máqtekoni maqnémá maíno!
45 Waayúka-Araaqa wemmá áwáqnaa íyábá íma kukáibo
máqtekoma yíwâqnaa umá wenamáárîq uyéna yauwéqma
meyánîq inéna kukáiye.” téna tiráiye.

Îtuma Páátáméati aúramma karopágurai-naqa atóbamakaraiye.

46 Yérikobaqa iráawana Îtuma wení iyápó-annagaraqa anó-
kaabakaraqa Yérikobake kégowana móra aúra karopágurai-naqa
Páátáméati Timéyati áanikoma pari-páriakoni áwábaqa maéna
óqtataba inaa-inaa kétitana
47 Náátárêtibake Îtuma kéyataitana ítarena akoqnáá umá
ááyama tiráiye: “Îtuo! Tébitini áanikoo! keqtábámá arummá
umátikaao!” titana

48 taíbaq-wayukama áá awáágureta “páátí máao!” kétewana
mú mikákáá akoqnáá umá tiráiye: “Tébitini áanikoo! arummá
umátikaao!” titana
49 Îtuma paá máena tiráiye: “ááyaaro!” titata aúra
karopágurai-nakoma ááyareta tirááe: “áaqa ígáino! kááyaina
itóaao!” tewana
50 unáákáqtôma ámuraake kabe-kabe umá káyutuwena itó-
uma Îtunopaqa iráitana
51 Îtuma ítama aónaraiye: “akaígómá nôraq umá umákanuno?”
titana tiráiye: “tikái-tiraati-nako! keqnáámmá túrama
aónanaare.” titana
52 “kóaao!” téna tiráiye: “enarupi ítaraiwaigoma
atóbamakaraiye.” titana páátákáá kanaaráq káonena Îtuni
anaaépaqa pari-páriakaqa kóuraiye.

11

Îtuma Yérútáárebaqa pékaitata kaayonémá urááe.

1 ááqibo Yérútáárebaq waaqókáqá iréta Óríbêti-anuraqa
Béqtápégibaqa Béqtanibaqa irááwana Îtuma kaayaq-íyápó-ánná-
wáyúkáyátábámá timá yímikaiye:
2 “kenákámá mi-márúpáqá kóokao! uréka oóti-araaqa aónéka
waayúkama íma ayááqme uréire uráiyamma min-árááqá ayúqma
áwîqme yekaao!
3 ááqibo móra-waigoma aónéna ‘nôraq kéoyo?’ tínakama mirá-
tima-amekao. uyátárai-nakoma kákaipoana páátákáá yauwéqma
uwáyu amíniye.” titata
4 yenákámá kóureta oóti-araaqa abarokáqá ánnáraqa aónareta
káyuboyata
5 tébakaq-wayukama ítama yimónaraae: “nôraq kéoyo? nôraq
itaka min-árááqá káyuboyo?” tewata
6 Îtuma timá yímikain-aimma yauwéqma timá abarokáqá
tirááyata “kanaarapaq íye” tirááe.
7 oóti-araaqa Îtunopaqa áwîqme iréta yetí unáákáqtôma oóti-
araaq-amuraaqa akéta Îtuma ámûraaqa kéuyataitata
8 tébakaq-wayukama unáákáqtôma aakaqá ákaraamma mú
mikákáá anómma yabíkái-naqa kéitata mirá éwaoniq umá
mirá-uraae. tébakaqa yaayamamá ánagaraqa akáteta aakaqá
ákaraawana wemá yínîtaba mirá-umakaraae.
9 ááqibo aakaqá áqnáabaq o-káyúkágáráq anaaé ye-
káyúkágáráq kabámareta tirááe: “atóbatikai-naqa otáána yi-
nákóqtábámá anón-uyatarai-nakon áwîkaq kéyenana Áánûqtu
amuqá kémarakaiye.

10 Tébiti ketibotáámá wení kawáá kéi-maruqa uyátárai-
nakon áwîkaq wení yabi-í-yátááqá Áánûqtuo, wemmá íráqôniq
umákaao! ya-matiyuwaao!” mirá-timatuwaawana
11 Îtuma Yérútáárebaq utáiye. anó-monoq-naupaqa pékena
karáqme uré karáqme iré kéena máqte-qtataaqa aónaimanibo aa
ékitana yáubama Béqtanibaqa wení iyápó-annagaraqa kóuraae.

Îtuma arammá íma wái-qtagoma áá awáá guraiye.

12 aaq iráráimma Béqtanibake yauwaré kéyewana Îtumma áa-
yaitana
13 kopaakáá-qtámá taíbaq-anagaraqa ayáqtáákaqa aónarena
waaqókáqá uréna araqtabámá aónarena ááqibo abáá-abaa
immá uráitana arammá íkéiyai-kanaaboana paá ánáma wáqe-
uraiye.
14 Îtuma yaayamagómmá timá ámikaiye: “ekáqá yaa-
yarammá íma iyaíno! waayúkama móragaraqa ení arammá
íma nánoe!” titata wení iyápó-annama ítaraae.

Îtuma anó-monoq-naupaqa pékaiye.

15 Yérútáárebaqa irááwana Îtuma anó-monoq-naupaqa ku-
rubáqá pékaitata mibáq meyámmá kémayaawata meyámmá
kémaraawana yemmá Îtuma kurunóbáké waqtukéna óqtamma
waékáa-kayukati yaaremá waéqtukena wáqwaaimma kémayaa-
kayukati yibíqtátámá waéqtukaiye.
16 máqte-kayukama íma iyúwáitata oótama aqméta anó-monoq-
namatupaqa kótawe-yatawe urááe.
17 mikáq yiráá téna tínoe: “Áánûqtuni agamatán-áípí
agataíye! ‘ketí naaúpaqa máqte-kayukati nunamu-nammá téq
ááqibo ketí naaúpaqa moyá-káyúkágoní naakáá ke máqtemma
káuqmaraae.’ ” titata
18 uyátárai-monoq-wayukama aapinaa-káyúkágáráqá ítareta
Îtuma ikamíyábá téite urááe. ááqibo waabámmá máqtemma
wení aapinaaqtábámá yáaqa karáinapoana yáaqa karáiye.
19 ááqibo énaikaqa Îtuma Yérútáárebake kóuraiye.

kopaakáá-qtágóní wátáagoni áaimma

20 aaq iráráimma aakaqá uréire kéeta kopaakáá-qtámá
aónaraawana mútûqa aayákagurena ánûpake aayákaguraitana
21 Pítaa aákaqa mákena tiráiye: “yirááti-nako! aónaao! emá áá
awáá guraana-yama aayákaguraiye.” titaana
22 Îtu tiráiye: “itaao! arupi Áánûqtuqtabama yáqtoqma ako-
qnáá uráánama
23 maan-ánúyábámá náawabi tíniye. ‘anugô, itó-uma únópí
pékaao!’ tíyanama arupi káqon-auyanamma íma wáinama
wenáimma pááq ínîn-aikoma mirá-umakaniye.

24 miráinaqa kemá timá-timenune. kerawáqá tirummá améq
móra-yataaqtabama nunamupí ítama aónáiyana máqtemma ítama
aónaa-qtataaqa mayánóe.
25 ááqibo nunamummá kétiyanama káqo-yama táígo-qtataariq
kéumatikaiyaqa tíyámma kéinaqa tíyámma paábaq yúwéraq!
tirummá umákáaro! miráuma keqtibomá Áánûqtu keráwáqtí
kúmiq-yataaqa paá umátikaniye.
26 íma káqo-yuti kúmiq-yataaqa paá umákaiyanama
keráwáqtí kúmiq-yataaqa keqtibomá Áánûqtu íma mamá paá
umátikaniye." téna Îtuma tiráiye.

Îtuma wení náápaaqtabama timá yímikaiye.

27 Yérútáárebaqa yauweréta irááe. Îtuma anó-monoq-
naupaqa uréire kéitata uyátárai-monoq-wayukama aapinaa-
káyúkágáráqá anó-kayukagaraqa wenôpaqa iréta
28 ítama aónaraae: "nói-naapaakaraqa maa-qtátáárîqa kéono?
náawa mi-nááppáámmá ámikaiyo?" tewana
29 Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: "móraiq umá kemá móra-
yaqtaaqa kímorama ítama timónaanaqa yauwéqma abarokáqá
timá-timiyaqa kemá nói-naapaakararaq kéyunopoaq timá-
timenune.
30 timá tímero! Yóáane nói-naapaakaraqa nommá péqyikaraiyo?
náawa mi-nááppáámmá ámikaiyo. Áánûqtu ámikaiyo?
waayúkama ámikaao?" titata
31 yenamáárîq aamá kégareta irááe: "nóine tenúnataabiyo?
ááqibo Áánûqtu ámikaiye tenanatáámá wemá tíniye. 'nôraq itata
wenáama tirupi íma ítaraao?' tínataa
32 ááqibo 'waayúkama ámikaae' tenanatáámá waayúkama
íyako táíq kéinata yé máqtemma Yóáneqtabama yirummá
amétama tínoe. 'wemá Áánûqtuni watáá-wataa-naqa aúkáiye.' "
mirá waayúkayaba téta yáaqa kaitata
33 Îtumma timá ámikaae: "íma ítaraunatae." tewana Îtu tiráiye:
"móraiq umá kemá ketí náápaaqtabama ítima-yimenune." téna
tiráiye.

12

uqtékáán-áráqtókóní kawáá-nákóní waéqma itaí-áímmá

1 timátuwena waéqma itaí-áímmá timá yímikaiye: "móra-
nakoma yómmá uqtékáán-áráqtómmá yoqmakéna kurumá
umá ikútena arammá igáriq í-máíqá ukéna yawáákaa-namma
tarôq umákena yabi-í-wáyúkámá yabi-ígáae téna yímikaiye.
yímituwena óq-marupaqa kóuraitana

2 arammá ábûma kaitana kuqtí-kánááráqá wemá wení
maqné-kánókómá timákáitana tébakaq-aramma yabi-í-
wáyúkáráké mamé kóuraiye.
3 kóuraitata yabi-í-wáyúkámá maqné-nákómá yáqtoqma
ikámma waqtúwáawana yauweréna arammá ímayena paá
kóuraiye.
4 ááqibo yókóní aboámá káqo-maqne-nakomma uréna mó-
timaanikitana iráitata yabi-í-wáyúkámá aqnókáq kéikameta
timákaawana kóuraitana ááqibo
5 yókóní aboámá káqo-maqne-nakomma timákáitana
kóurena iráitata yemá arááqa ikámôwana pukáiye. miráuma
keqnáámmá káqomma timá ámikaitata kóuraawata tébakaqa
yikákaawata pukááe.
6 ááqibo yókóní aboámá kímora-aanikoma márainanama
aboámá aúyánámmá ítarena 'yemá ketáanikomma íma ikamínóe'
téna ítarena wemá írêkaqa wenáanikoma timá ámikaitana
kóurena iráitata
7 yabi-í-wááyúkámá tirááe: 'minnâ yókóní aboáni áanikoma
ínataama ikámónanataa puínataa ketáámá yómmá mayánúnatae.'
téta
8 ikámôwana púítata arááq-auma yónaaumepaqa yaúma
iyaabótukaae.
9 ááqibo yókóní aboámá nôraq íníyô? wemá yabi-í-wáyúkámá
yíkaminata pukíyana wemá káqomma yabi-í-wáyúkámá yómmá
yimínye." ááqibo téna
10 Îtuma mirá-timatuwena ítama yimónaraiye: "Áánûqtuni aga-
matán-áípí íyaq yoráutaao? mirá kétiye.
'óqtakaraqa naammá taróq urááwana móra-oqtamma taróq kéo-
kayukama maqné téta ayúkaawana mi-máqné-óqtákómmá
mú mikákáá uyátárain-oqtamma aúkáitana
11 maannâ anón-uyatarai-nakonopake kéitataa káonaunataama
ketúrakaq átê kéiye.' "
titata
12 anó-kayukama waéqma itaígóní áaimma ítareta yeqtábámá
tiráitata ánnáma amíyataba maqmá aónaraamanibo
waabáqtábámá yáaqa kégaitata paá ayuwéta kóuraae.

óqtamma amíyaqtabama ítama aónaraae.

13 tébakaq Pérati-wayukama Érôtini waayúkagaraqa
timáyímikaawata Îtumma wenáayaba waakápi akánéta irááe.
14 wenôpaqa iréta timá ámikaae: "yirááti-nako, emá kateko
umá máanaqtaa ítaraunataama emá waayúkayatabama áaqa
íkégaitaa Áánûqtuni aammá áraimma káraatiye. ááqibo
waayúkama káqo-yuyaba yúyánámmá itánôqtaba emá paá
abarokáq umá áraimma kétene. miráuma kéyenataa ketáámá

ítama káonaunatae. ‘Arómani-kamaani-nakomma óqtamma kanaaráq aménúnataabiyo?’ ” tewana
15 aménúnataabi íyaq aménúnataabiyo?” téta tirááe. Îtuma yeqtí yáaimma ítarena tiráiye: “nôraq itaráq waakápi mótikaneraq kéoo? móra-oqtamma mamé íyaraq kemá aónaano.” titata
16 maméta má ámikaawana ítama aónaraiye: “óqtakaqa náawani amammá áwîkaraqa wáiyo?” titata yauwéqma tirááe: “mú mikákáá anó-kamaani-nakonae.” tewana
17 Îtuma tiráiye: “kámááni-nakon-nama kámááni-nakomma áméro! ááqibo Áánûqtun-nama Áánûqtumma áméro!” titata weqtábámá yáaqa karáiye.

pukuráipike itó-uiniqtabama tiráiye.

18 tébakaqa Táátûti-wayukama Îtunopaqa iréta mi-káyúkámá yúyánánóbáqá tirááe: “waayúkama pukuráapike íma kéitoe.” téta Îtumma ítama aónareta tirááe:
19 “yirááti-nako, Móteti aúbama agamátíkarena tiráiye. ‘ááqibo móra-nakoma puínanama wenánáakoma paá máena iyápóma ímo máinanama min-nákóní ábâkoma ánáakoma mayaíno! awaaóqtábámá iyápóma marakaíno!’ ááqiye ténа
20 móra-taoqa abapaké kaayaq-wátámá máqe-uraae. máqe-uraawana áqnáabaqa yiwaaómá aaramá maténa iyápóma ímarakena pukuráiye.
21 pukuráitana ábâkoma min-ínímmá mayákarena iyápóma ímarakena pukitana wenanaaéken-aoma keqnáámmá ánáakoma maténa iyápóma ímarakena pukuráiye.
22 tébakaq-watama keqnáánîq urááe. ye-wátámá máqtemma min-ínímmá mayákareta iyápóma íma marakéta pukurááe. ááqibo pukowana írêqa min-íníkómá pukuráiye.
23 pukuráiyapike itó-i-kanaama min-ínímmá náawani ánáako aurániyo? yé abapaké kaayaq-wátámá matááe!” tewana
24 Îtu yauwéqma tiráiye: “keráwáqá íarutain-aimma kétee. monoq-áúbámá íkéiteta Áánuqtuni akoqnáágoma íma ítaraae.
25 ááqibo pukuráipike itó-iyamma Áánûtuni kaqtó-wayuka auránoe. awaikómá ánáakoma mórabi íma mánoe. paá aokaq-aokaq mánoe.
26 ááqibo pukuráipike itó-iyabama Mótetini aúbabi íyaq yoráutaao? wemá abamá móra-yaa-wannama kaipáq máitana Áánûqtu timá ámikaiye. ‘kemá Áabaraama Ááítekima Yáakobouyaati manikómá máune.’ ténа
27 wemá íma pukurái-kayukagoni maníkómá máibo wemá paá mái-kayukagoni maníkómá máiye. keráwáqá arábaguraae.” ténа Îtuma tiráiye.

mú mikákáá yaaguyabí-áímmá

28 móra-aapinaa-nakoma máena mi-kátáá-wataa ítarena Îtuni
kateko-áímmá abarokáq timá ítaraiye. iténa ítama aónaraiye:
“nóin-aare-aimma mú mikákáámmá yaaguyabí-áínábiyo?” ti-
tana
29 Îtu tiráiye: “minnáma Ítíráaeo-wayukaao! ítáaro! Áánûqtu
ketáái manikómá wenamáa anómma utái-nakoma máiye.
30 Áánûqtu keráwáqtí maníkóqtábámá tikaíno!
wenôpaqa túyánámmá koíno! tirupikékáráqá taákogaraqa
akoqnáágoraraqa máqtekaraqa weqtábámá tuyánámmá itaíyana
tikaíno!’ maannâ áqnáaen-aare-aimma
31 ááqibo keqnáámmá mórama kétiye. keráwáqtí waaqókáq-
nákómá keqtábáráá umá tikaíno!’ mi-kááyáq-ámáán-
áíkárátámá mú mikákáámmá wáitana maannáratati mú
mikákáámmá yaaguyabí-áímmá íma wáiye.” titana
32 aapinaa-nákómá tiráiye: “yirááti-nako, téna emá áraimma
kétene. Áánûqtu wenamáa anómma utái-manikoma káqo-
manikoma íma máitana wenamáa máiye.
33 máinana wenôpaqa aúyánámmá kóinana arupikékáráqá
aágogaraqa akoqnáágogaraqa akáina ení waaqókáq-
nákóqtábámá enamáárîq akáiniq umá minnáyaba Áánûqtu
ôriq umá amuqá kémaraiye. kéqokeq-wamma mamá irabí
agamá Áánûqtuma ámînanama maannâ maqné-yátáápóana
maaminnáyaba Áánûqtu pááqyan amuqá kémaraiye.” titana
34 Îtuma wení kateko-áíqtábámá ítarena tiráiye: “emá
Áánûqtuma kawáá kéi-marukaqa waaqókáqá máane.” titana
máqte-kayukama yáaqa karáitata móragaraqa íma ítama aónaraae.

Metáíyaqtabama ítama aónaraiye.

35 monoq-náúpáqá aapinaammá kétena Îtuma ítama
aónaraiye: “náaraq umá aapinaa-káyúkámá Metáíyaqtabama
kéteo ‘wemá Tébitini áanikoe’? kétewana
36 ááqibo Áánuqtuni Aágoma timá ámikaitana Tébiti tiráiye!
‘anómma utái-nakoma ketí utái-nakokaq timá ámikaiye ke-
tukápáqá maraq máao!
maínaq ení namurommá enaítaukaqa akánúne.’
37 keqnáámmá Tébiti ‘utái-nakoe’ téna yaráinapoana náaraq umá
Metáíya Tébitini áanikoabiyo?” téna tiráiye. waabámmá yimuqá
kémareta ítaraae.

*aapinaa-kááyúkáyáqtáb*** kékén-áímmá kétiye.*

waabámmá anómma áíkuteta Îtun-aama ítátuweta yimuqá
marákáraae.
38 ááqibo wemá timá yímikaiye: “aapinaa-kááyúkáyáqtábámá
yabíqma akoqnáá oro! yemá ayáqtááq-unaakaqtogaraqa

uréire íyábá kéyikainata meyánîq í-márúpáqá kaayonéma umáyîkaayaba kéyikainata
39 aapinaa-náúpáqá mú mikákáá íráqôn-abiqtatamma kémayeta ónikaqa mú mikákáá íráqôpoaqa kémayeta
40 keqtoq-nóínítí naammá moyámmá kémayeta ayáqtááq-nunamumma awaaméq-núnámúmmá kéteta yeqtí anónnáma mú mikákáá anómma yíkaraqa íniye." téna tiráiye.

keqtoq-íníkóní ámikai-qtaqtaaqa

41 monoq-náúpáqá Îtuma óqtakoni yawáákaqa maraq máqe-uraitata waayúkama yeqtí ámikaan-oqtamma yáwáápi kémaraawana karáqma aónaraiye. taíbaq-wayukama taíbaq-oqtamma wái-kayukama taíbaq-oqtamma yawáápi makááwana
42 ááqibo móra-keqtoq-inikoma iréna kímora karogaron-óqtámá yawáápi makáitana
43 Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: "aónaaro! kín-inima oótamma íma wáin-inimma keqtoq-íníkómá wemá mú mikákáá anómma ámikaitata
44 tébakaq-wayukama taíbaq-otapike ámikaawana wemá íma wáipike mútûqa ámikena máqte-qtaqtaaqa ámikena nóikararaq paámá mániyo?" téna tiráiye.

13

anó-monoq-namma yawítíginiqtaba timá yímikaiye.

1 Îtuma anó-monoq-naupake kéyaubaitana mórama iyápó-annabike-nakoma tiráiye: "yirááti-nako, aónaao! anó-monoq-namma naakómá mú mikákáá íráqôniq kéitana naan-óqtákáráqá íráqôniq kéiye." titana
2 Îtu tiráiye: "naammá máqtemma káonaano? maan-ánón-námmá yawítíginana máqten-oqtakoma yawítíma okaq-okaqa iyaabógínana kaayaq-kaayaq umá íma paá wániye." téna tiráiye.

táígo-kanaama aíkaraqa yíniye.

3 Îtuma Óríbêti-anuraqa maraq máena anó-monoq-naopaqa karáqma káonaitata Pítaa Yêmitigaraqa Yóáanegaraqa Áánarugaraqa yenamáa wetê máeta ítama aónaraae:
4 "nói-taoraq mi-kánáámá pááq íníyô? nóin-awaameqyataaraq pááq íníyô? minnáyaba timá timiyo!" tewana
5 Îtuma yauwéqma tiráiye: "yabíqma akoqnáá oro. káqowama ubaayammá umátikainabo!
6 taíbaq-wayukama iréta ubaayammá umátikanoe. miráinata ketíwîkaq iréta tínoe. 'wemúne' téta kaaqaari tínoe.

7 miráinaq uwáá-aimma ááiqtabama itéqa waaqókáqá ááiqa éta nékaq ááiqa éta íyan-aimma itáíyanama táaqa ígáino! mirán-ááíqá yínîmanibo mi-kánáámá maramá ánatai-kanaama íma pááq uráiye.

8 móra-marukaq-wayukama itó-uma káqo-marukaq-wayukama ááiqa kéumayikaiyata móra-marukaq anó-nakoni waayúkama itó-uma káqo-nakoni waayúkama kéyikamiyata yaímma-aukapaqa márûma kéyinana yáa kéyainana mirá-qtátáákómá yíqa éna aaragómá iyápó marakánéna iníkáá íniye.

9 yabíqma akoqnáá oro! keráwáqá koti-áímmá timátiketa ánnama timéta tebûqa timínoe. aapinaa-náúpáqá tíkameta ókaq-okaq tíkameta keráwáqá anó-kayukayopaq mú mikákáá anó-kayukayopakaraq ketíwîkake yúbáqá itó-umatikayaqa ketí átê-watama timá yíménata mirá-inoe.

10 áqnáabaqa máqte-marupaq-wayukama átê-wataama waayúka abarokáq timá-yiminoe.

11 ááqibo ánnáma timí-kánáámá ‘nóin-ainaq ténúnô?’ ítero! anaaékaqa keqtúyánápíkén-áímmá ítero! áama tí-kánáámá timá-timin-aimma tero! ketááq maqma ítinobo Áánûqtuni Aágoma timá-timina-aimma tínóe.

12 mi-kánáámá yiwaaómá yíbâkoma yíkamigaae téta yiboámá yeqtí iyápóma kutarurîq ínóe. iyápóma yetinóboyuma kutarurîq ínopoata yetinóboyuma yíkaminoe.

13 miráíyata ketíwîqtababoata keráwáqá tíyamma ôriq umátikanoe. ááqibo ánatagini-kanaama ketíwîkaq akoqnáá umá yáqtoraiya-kayukama paá atóbamayikaniye.” téna tiráiye.

mú mikákáá anómma kabiraí-yátááqá

14 óq-aimma tiráiye: “kabiramá táíguyun ínna-yataakoma pááq ínanama yawitíniye. aónáiyana mibáq íma waínabaq anubaq uyaatéra kóoro!” téna ááqibo aúbama yorautíya-kayukama ítáaro! tiráiye: “aammá aúkaipaqa máinata máqtemma Yúríabaq máiya-kayukama uyaatéta anubaq kóoro!

15 ááqibo móra-nakoma naan-ámútáqá maína-nakoma íma naaúpaqa ku péqma táitawaa-yataaqa mayéna paá kóíno.

16 ááqibo móra-nákoma yópáqá máinama íma naaópaqa yauwéqma unáákáqtôma ko mayéna paá koíno!

17 mi-túpááráqá ámûkaraq-inimma iyápóma náámma kámina-inikaraqa anómma aíq-yaqtaaqa mayáíyana yirummá ôriq íniye.

18 ááqibo yaugiq kéi-kanaama wáinatama yíqa anómma íné ínatama nunamupí íbêqa ítama aónaaro! ‘Áánûqtuo, mi-qtátááqá yaugiq-kánáábí ímira-uwo!” tíyana márû mikákáá íniye.

19 ááqibo mi-táígó-kánáámá mú mikákáá táígoma ínama ááqibo naayóbáqá Áánûqtu máqte-qtataaqa tarôq urái-kanaarake

íbêkaraqa íma mirá-uraiye. keqnáámmá móragaraqa íma mirá-kánáámá aurániye.
20 ááqibo mi-kánáámá íma ánataginaraatata máqte-kayukama íma paá máne oné. miráitana Áánûqtu maa-kánááyábámá pááqya-kanaama iyo téna timákárena wení awaaméq-wáyúkáytábámá timáyíkaraiye.” téna tiráiye.
21 Îtuma timá yímikaiye: “ááqibo mi-tái-kánáámá ínana móra-nakoma timá-ámena ‘Metáíyama maabáqá máibo aónaao! mibáqá máiye.’ tínaama íma arupi itaao!
22 taíbaq kaaqaari-Métáíyá kaaqaari-wátáá-wáyúkágáráqá auréta awaaméqá aráátineta Áánûqtuni waayúkama ubaayammá umáyiketaraa ínóe. miráuma kanaaráq inéta ínóe.
23 ááqibo karáqtuwe paá máaro! kemá áqnáabaqa kétima-timune. ítáaro!” téna tiráiye.
24 Îtuma óq-aimma tiráiye:

Waayúka-Araakoma kumínî-kanaayabama

“ááqibo táígo-kanaama aíqa urái-kanaama ánatatuwena aabaúmá kumayuqá aukéna wíyômma móragaraqa íma tágaginana
25 wiyóqa wíyôpake kutínana wíyôkoni akoqnáágoma popoq umáginiye.
26 umáqtuwena Waayúka-Araakoma konnákáqá kuména anón-akoqnaagaraqa tágagigogaraqa kumíniye.
27 kukéta Áánûqtuni kaqtó-wayukama timá-yiminata múqtûq maragóní aqtóbáké íyata Áánûqtuma awaaméqá umáyíkarai-kayukama yiwíqme yínoe.
28 yaagómá aapinaammá yiráátínata ítáaro! ááqibo yaaya-mamá yaa ánagaraqa yáinatama miráini-kanaama ítaraae.
29 móraiq uma maa-wái-qtáqtááqá auráínatama kemá kumónúna-kanaama waaqókárîq íniye.
30 ááqibo taákaq máráaro! íbêqa paá máa-kayukama tébakaqa íma puíyana maa-wái-qtátááqá máqtemma auránóe.
31 wíyôkaraqa maragáráqá ánataginamanibo ketáama íma ánataginiye.” téna Îtuma tiráiye.

mi-kánáágóní aabaúmá máqte-kayukama nói-kanaaraqa yíníyô téta íkéitaae.

32 Îtuma timá yímikaiye: “ááqibo aabaúmá nôraq umá mi-kánáámá íníyô? nói-kagaama íníyô? máqte-kamma máqte-kayukagaraqa Áánûqtuni kaqtó-wayukama áanikogaraqa íkéitaae. aboámá wenamáa kéitaiye.
33 mi kumíni-kanaama mi-kágáámá íma ítaraabo yabíqma ako-qnáá oro!

34 miráraa umá wáiye! móra-nakoma naaópake aammá
kóinena wení maqne-wáyúkámá yeqtí iyáánikaraqa iyuwéna
kóitata yemá yabikááe. ááqibo wemá oqtaráq yabikái-
nakoqtabama timá ámikaiye. ‘kawáá uwo! karáqtuwe mááo!’
téna tiráiye.
35 keráwáqá keqnáámmá karáqtuwe máaro! naakóní aboámá
nói-tupaawaq yíníyô? énaikaraq yíníyô? aabáyaanapimma
nokáán-aukaanaq yíníyô? iráqma tágaina-kanaararaq yíníyô? íma
ítaraapoana
36 páátákáá yínibo wagobo!
37 ké kétima-timune. keqnáámmá máqte-kayukayabama
kétima-yimune ‘karáqtuwe máaro!’ ” téna tiráiye.

14

Îtumma ikamínôn-aimma tirááe.

1 kaayaq-yúpáámá paá wáinana kótámaki-oniqa íma
itóraitan-onikaraqa yínata uyátárai-monoq-wayukama aapinaa-
káyúkágáráqá Îtumma aúpáq yáqtoqma arááqa ikaméta náaraq
umákainoqtababi abáá kéoe.
2 abáá kéeta tirááe: “óniqa kaugi-kánáámá miráonatataama
waayúkama ááiqa ínópoataa mi-kánáámá íma kanaaráq
ónúnatae.” téta tirááe.

Îtumma Béqtanibaqa matawékaraqa pérakaraiye.

3 Îtuma Tááímoni kárú-nakoni naaúpaqa Béqtanibaqa
nammáqá ya máitata aáwaqa kénaawana móra-inimma
uyábékena anón-oqtanawiqa yaan-ákúq-mátáwékáráqá óqta-
motorema yubáqtukena Îtuni aqnókáqá atíma pérakaraitata
4 tébakaq-wayukama íyámma ôriq umá uráitata tirááe: “nôraq
itana min-áté-ákúq-nómmá paá atíma pérakaraiyo? kaumo-
tíyááká-tíyááká-óqtámmá (300) wáiye. nôraq itana min-áté-
ákúq-nómmá íma kéyimenawaq meyámmá matáiyo?
5 ááqibo meyámmá matáikakaatati mi-méyámmá oótamma íma
wái-kayukama kanaaráq yiminé iné.” téta áá awááguraawana
6 Îtuma timá yímikaiye: “wemmá ayúwáaro! nôraq itaráq áá
awááguraao? wemá keqtábámá íráqôniq uráiye.
7 áwáyoq-wayukama keráwáqtê máqte-kanaama paá mánobo!
tikáinama aati-aatimá yíwáqnaa kanaaráq ínoe. ááqibo kemá
keráwákáráqá máqte-kanaama íma paá mánune.
8 wemá kanaa uráiye. wemá áqnáabaqa ketúraqa átê-akuq-
nokaraqa puyónúna-kanaayaba pétikaraiye.
9 ítáaro! máqtepaqa ketí átê-wataama abarokáq timá yímikai-
marukaqa wení íbêq mirái-waigoma abarokáq timá-yimiyana
wenáwîqa íma awikáinoe.” téna Îtuma tiráiye.

Yúqtaati Itikáárioti Îtuqtabama namuro-wáyúkámá timá yímikaiye.
10 titana Yúqtaati Itakáárioti iyápó-aanabike-nakoma uyátárai-
monoq-wayukayopaqa kóurena tiráiye: “kemá tíwáqnaa onaq
Îtumma yáqtoqma áwîqme ínóe.”
11 titata yimuqá ôriq umá makéta meyámmá amínéta tirááe.
tewana Yúqtaatima aúyánámmá iténa “nói-tupaama Îtumma
oyaa umá yiráátenuno?” téna ítama táíq uréna kanaayábá abáá-
abaa kéiye.

Îtuma kótámaki-oniqa wení iyápó-annagaraqa naráiye.
12 yammá itoraí-óníq-kánááráqá áqnáae-wagaabaqa kótáma-
ki-kanaaraqa tipi-típi-araaqa ikákaawata Îtuni iyápó-annama
ítama aónaraae: “náakaraqa ení kótámaki-oniqa ko kauma
akánúnataabiyo?” tewana
13 Îtuma iyápó-annabike kaayaq-wáyúkámá mayaí-áímmá
timáyímikena tiráiye: “naa márûkaqa peráiyana móra-nakoma
nommá yaqména kéyinaka wenanaaépaqa okaao.
14 naammá peráinaka min-náákóní aboámá timá ámekaao
‘tiráati-nakoma kétiye ketí naaúpaqa ketí iyápó-annagaraqa
kótámaki-oniqa naí-námmá náakarabiyo?’ timáqtuwena
15 wemá anón-amuraaq-namma tiráátiniye. máqte-qtataaqa
yokaa-yokaa umátikarainaka mikáqá kótámaki-oniqa kaumá
tíkáakaao!” timáqtuweta
16 kóureta naa márûkaqa péketa máqtemma Îtu timá yími-
qtataaqa paá aónareta kótámaki-oniqa kaumakááye.
17 énaikaqa Îtu wení iyápó-annagaraqa iráitata
18 yaareráqá aáwaqa kénaawana Îtu tiráiye: “keráwápíké
móra-nakoma ítama táíq umátikanena wemá kemmá kutarurîq
íniye. aáwaqa ketê náina-nakoma mirá-iniye.” titana
19 yirummá ôriq kéitata móra-mora-yuma ítama aónaraiye:
“keábiyo?” titana káqomma “keábiyo?” titana
20 Îtu yauwéqma tiráiye: “eé títaupake kaayapíké móra-nakoma
mimórá-táápépíké kegáráqá aáwaqa kénai-nakoe.
21 agamátán-áípí Waayúka-Araakoni aamá tiráiniq umá
miráuma ínana ááqibo kutarurîq í-nákóní anónnáma mú
mikákáánė. min-nákómá íma marákaraikakaatati mú mikákáá
íráqôniq íne iné.” téna Îtuma tiráiye.

írêq-oniqa kénaae.
22 aáwaqa kénaawana Îtuma yammá maténa nunamupí
amuqá makéna “tíkáiye” timátuwena yímikena tiráiye:
“máyáaro! ketúmiye.” téna
23 wááéni-nomma káápubi maténa nunamupí amuqá makéna
“tíkáiye” timátuwena yímikaitata máqtemma nátukaawana

24 Îtu timá yímikaiye: “maannáma ketí naaegómíye. taíbaq-
wayukayabama atíma kéguminana ónipi nokáá umáyikanena
kaayóqá kémayikaiye.
25 kemá kétima-timune. aran-nómmá móragaraqa ínanupo!
ínanaaqa káqo-taoqa Áánûqtuni kawáá kéi-marukaqa káqomma
nánúne.” timátuwaitata
26 imá tiréta yúbareta Óríbêti-anubaqa kóuraae.

Pítaama wakákáin-aimma Îtuma timá yímikaiye.

27 Îtu timá yímikaiye: “keé keráwáqá máqtemma íbêq-
nokaamma táaqa káinaqa tiyuwé kóinoe. Áánûqtuni agamatán-
áípí kétiye! ‘kemá tipi-típi yabi-í-náqá ikámónata tipi-típima
ókaq-okaq kóinoe.’ tiráinapoata tiyuwéta kóinoe.
28 kemá tiwáutumatuwainaqa itó-uma kenókáámá Kááriribaqa
ónúne.” tiráitana
29 Pítaa tiráiye: “ááqibo máqtemma tébakaq-wayukama ayuwéta
kóiyaqa kemá íma ayuwéqa kónune.” titana
30 Îtu tiráiye: “íbêq-nokaamma kokóregoma áama íma kaayapáq
tínaama emá kaumo táoqa keqtábámá tínóne. ‘min-nákómmá
kemá íaonareqa íkéitaune.’ ” titana
31 Pítaa akoqnáá umá tiráiye: “ímiye! kemá puí-kánáárâqá
etê puyónúne. imá ayuwéqa kónune.” titata máqtemma miráráá
umá tirááe.

Îtuma Kéqtêmani-yopaqa nunamummá tiráiye.

32 Kéqtêmani-yopaqa irááwana Îtu tiráiye: “maakáq máraiyaro!
nunamummá tenáá úne.” tiréna
33 Pítaa Yêmitigaraqa Yóáanegaraqa yíwíqmena kéyana áaqa kai-
tana táíq umá yáumetaraitana arummá ôriq umá kéitana
34 tiráiye: “tirummá ôriq umá kéitaqa túyánámmá kéitaqa
pukónúne. máraiyaro! waagobo! karáqtuwe máaro!” titata
35 waaqókáqá marabí aipaq aguréna aíqa mayánénaboana
nunamummá tiráiye:
36 “apááô! ketiboó! máqte-qtataaqa kanaaráq kéena maa-
qtátááqá paábaq-matikaao! ááqibo ení akaígómá wárááo. ketí
tikaígómá íwaraao.” téna
37 yauwéré immá yú wagurááwana aónaraiye. Pítaaqtabama
tiráiye: “Tááímonio! aú waguráánô? kímora-abauma íma
kanaaráq karáqtuwe máqe-uraano?
38 karáqtuwe mááo! nunamummá tiyo! íma karáqtuwe máiya
íma nunamummá tiráánaboaq Tááqtaan áama itánóne. aágoma
kaqtó kéimanibo túgoma aqnúmmá kéena túgáibaa kéiye.” téna
tiráiye.
39 móragaraqa keqnáámmá nunamummá timátuwena

40 yauwéréna immá keqnáámmá yúgáibaa ôriq kéitata
íma kanaaráq karáqtuwe máqe urétapoata yú wagurááwana
aónaraiye. wemmá yauwéqma timá ámínon-aimma íma ítaraae.
41 wemá kaumobáq yauwaré iréna tiráiye: “waguréqa paá
wagoro! áágaaniye. íbêqa aabaúmá umáguraiye, Waayúkagon-
Araaqa kemmá kutarurîq i-nákómá kúmiq-wayukati iyáápi
kémaraiye.
42 itó-uma kónunatiabo! aónaaro! kutarurîq umátíkarai-
nakoma kéiye.” téna tiráiye.

Îtumma ánnáma ámikaae.

43 kétitana páátákáá Yúqtaati iyápó-annabike-nakoma iráitata
wegáráqá waabámmá yáákáráqá waqtáákáráqá iréta
uyátárai-monoq-wayukabike aapinaa-káyúkábíké anónuqma-
wayukabikekaraq irááe.
44 kutarurîq i-nákómá awaaméqá yímikena tiráiye: “kemá
ámóqnaana-nakomma yáqtoqma ánnáma áméro! áwîqmeta
yaákare kóoro!” tiráiye.
45 Yúqtaati iréna páátákáá Îtunopaqa kéena kaayonébáké
ámóqnaraitata
46 yáqtoqma ánnáma ámiketa akoqnáá umá yáqtokaae.
47 ááqibo móra-nakoma maéna yáámmá maténa mú mikáq
anó-monoq-nakoni maqné-nákóní áararamma agáuqtukaiye.
ááqaanibo téna
48 Îtuma tiráiye: “nôraq itaráq maaráuma yáákáráq
waqtáákáráq yáqtoraneraq kéyeo? kemá íma moyán-ááq-
náqá maéqa
49 máqte-tupaaraqa keráwákáráqá anó-monoq-naupaqa maéqa
aapinaammá abarokáq tiráunaqa kemmá íma yáqtoqma
ánnáma ítíkikaae. ááqibo Áánûqtuni agamatán-áímmá áraimma
auraíno!” titata
50 máqtemma iyápó-anna-wayukama ayuwéta péqmare
kóuraae.
51 ááqibo móra-maabugoma wáqtô itokáikaraq Îtun-annaepaqa
kégoitata yáqtorakaraawana
52 wemá wáqtôma ayúqtukena unáákáqtôma aneqá íma
wáikaraqa awaapáá uyaaténa kóuraiye.

Ítíráaeo anó-kayukama Îtumma aítaa umá aónaraae.

53 ááqibo yemá Îtumma awíqmeta mú mikákáá anó-monoq-
nakoni naaúpaqa irááwata mikáqá máqtemma uyátárai-
monoq-wayukama anó-kayukagaraqa aapinaa-káyúkágáráqá
áíkutaawana
54 ááqibo Pítaa Îtun-anaaepaqa ayáqtáápake wakéna mú
mikákáá anó-monoq-nakoni naamátûpaqa pékena kawáá-
wáyúkágáráqá iraráqá maraq máena kégaanitata

55 ááqibo uyátárai-monoq-wayukama máqtemma káánítôre-
wayukagaraqa Îtumma ikamínéta aítaa umá abáá kéomanibo íma
máqe-uraiye.
56 taíbaq-wayukama kaaqaari-áímmá Îtuqtabama timákáreta
ááqibo mimórá-wátáámá íma kéteta káqo-kaqon-aimma ne-
tuqyaa tirááe.
57 ááqibo tébakaq-wayukama itó-uma kaaqaari-áípí tirááe:
58 “wemá tiráitata ítaraawana tiráiye: “maamin-ánó-mónóq-
námmá waayúkama tarôq uráá-namma kemá yauwítíyuwaiyaqa
kaumo-wágáábí aúgemma tarôq ónááq únnae waayúkama íma
tarôq kéiya-namma tarôq ónúne.” tirááwana
59 yeqtí watáagoma íma móraiq uráiye.
60 mú mikákáá anó-monoq-nakoma yeqtí aúkáapimma itó-
urena Îtumma aítaa umá aónarena tiráiye: “wení watáayaba
yauwéqma íma kanaaráq timá abarokáq tinónô?” titana
61 Îtuma páátí máqe-urena aamá ítiraitana mú mikákáá anó-
monoq-nakoma móragaraqa ítama aónaraiye: “emá Metáíyabono?
mú mikákáá uyátárai-manikoni áanikobono?” tiráitana Îtuma
yauwéqma tiráiye:
62 “máune.” téna “Waayúka-Araakoma Áánûqtuni
ayáánurapaqa maraq máena wíyokoni konnákáq kumínata
aónanoe.” téna tiráiye.
63 mú mikákáá anó-monoq-nakoma áyámma uráitana
unáákáqtômma yuráqtukena tiráiye: “nôraq itatáá káqo-kataama
itánétaa kéunataabiyo?
64 wenamáárîqa kaaqaari-áímmá tiqtábámá nói-tuyananaq
kéitaao?” titata máqtemma yauwéqma tirááe: “wemá mú
mikákáá táíq uréna puíno.” tewata
65 tébakaqa Îtumma wirááti wirákáreta aúramma yawááq-ureta
ikamíq-ikamiq kéeta tirááe: “náawa ikákaiyo?” tirááwata kawáá-
wááyúkámá áwîqmeta iyáán-arunapo ikákaae.

Pítaa Îtuqtabama “wemmá íaonareq íkéitaune” téna tiráiye.

66 Pítaa naamátûpaqa paá máitana móra-inaaruma mú
mikákáá anó-monoq-nakoni maqné-ínáárúgómá
67 Pítaamma iraráqá aónarena wemmá karáqma káonena
tiráiye: “emá Îtuma Náátárêtibake-nakote máqe-uraane.” titana
68 Pítaa tiráiye: “ímiye. enáama íkéiteqa íma ítaraune.” téna
oqtaráq kóuraitana kokóregoma áama tiráiye.
69 anaaékaqa min-ínáárúgómá móragaraqa káonena móra-
nakoma amakaq mái-nakomma timá ámikaiye: “wemá min-
nákóní iyápómiye.” titana Pítaa

70 “ímiye.” tiráiye. ááqibo pááqyamma anaaékaqa mikáq máa-
kayukama Pítaamma timá ámikaae: “Káriribake-nakoma máeboaa
emá iyápó-annabike mórabi máane.” tewana
71 Pítaa timá akoqnáá uréna tiráiye: “ááqibo kemá kaaqaari
kétunaraa Áánuqtu tíkamine iné. min-nákómá íaonareq
íkéitaune!” titana
72 kokóregoma móragaraqa áama tiráitana Pítaa Îtuma tiráin-
aikoma aákaq itana ítaraiye: “kokóregoma áama kaayapáq íma
tíráinaama emá kaumo táoqa keqtábámá wemmá íkéitaune
tínóne.” tiráin-aimma Pítaama yauwéqma aúyánámmá ítaraiye.
ánibo ibiqá ôriq umá yakáiye.

15

Îtuma aítaa umá aónaraae.

1 aabáyaanapimma nokáápaqa uyátárai-monoq-wayukama anó-
kayukagaraqa aapinaa-kááyúkágáráqá káánítôre-wayukagaraqa
watáá-wataa timátuweta Îtumma yáqtoqma ánná kúmeta anó-
kamaani-nakonopaqa mó ámikaawana min-ánó-nákóní áwîqa
Pááíratima ááqibo téna
2 Pááírati Îtumma aítaa umá aónarena tiráiye: “emá Ítíráaeo-
wayukati mú mikákáá anómma yabíkáánabono?” titana Îtuma
yauwéqma tiráiye: “téne.” titata
3 uyátárai-monoq-wayukama weqtábámá tirááe: “wemá
taíbaq-taigo-qtataariq uráiye.” tewana
4 Pááírati móragaraqa ítama aónaraiye: “yauwéqma íyaq timá-
yiminono? eqtábámá taíbaq-taigon-aimma kétee.” titana
5 Îtuma páátí máena móragaraqa yauwéqma ítima-amitana
Pááíratima ítama iyánáaq uráiye.

Îtumma arááq ikamínéta tirááe.

6 ááqibo kótámaki-onikaqa aati-aatimá Pááíratima móra ánná-
naupaqa mái-nakoma ayuwéwaimiye. wáátigoma awaaméqá
maréta tewana Pááíratima ayúwáitana ánná-naupake kanaaráq
ayúbákáitana kó éwaimiye.
7 ááqibo mi táoqa kaarabútibi móra-nakoma áwîqa
Baráábatima máqe-urena anón-aaiqa wemá taíbaq-wayúkagaraqa
uréna wemá móra-nakomma arááq ikámítana pukitana
kaarabútibi máqe-uraiye.
8 ááqibo waabámmá áíkuteta Pááírati ánná-naupake ayúwái-
nakoqtabama ítama aónaraae. aónaraawana
9 Pááírati ítama yimónaraiye: “Ítíráaeo-wayukati mú mikákáá
anómma yabíkái-naqa ayúbakanuno?” téna

10 uyátárai-monoq-wayukati yáaimma ítareta paá yirunóbáqá
kárún-aimma kétetaboata Îtumma ánnáma ye ámikaae. miráuma
ítarena tiráitata
11 uyátárai-monoq-wayukama waabámmá timá yímikaae:
“Baráábatiqtaba kétikaiqtaae tero!” miráitata waabámmá
timá yímikaae: “Baráábatimma ayúqmataa timiyo!” tewata
keqnáámmá
12 Pááírati móragaraqa timá yímikaiye: “ááqibo Ítíráaeo-
wayukati mú mikákáá anó-nakoqtabama nôraq ónúno?” titata
13 waabámmá kabámareta tirááe: “yaaraqá nírigaraqa
ikámíyana puíno?” tewana
14 Pááírati ítama yimónaraiye: “nóin-otaaniraq uréna nói-
taigoniraq uráinabiyo?” titata mú mikákáá anókaq kabámareta
tirááe: “yaaraqá nírigaraqa ikámíyana puíno!” tewana
15 Pááírati waabá-káyúkátí yimuqá máráinapoana
Baráábatimma ayúbákaraiye. miráumatuwena Îtumma i-
wáyúkámá yímikena timá yímikaiye: “akoqnáá-annanapo
ikámoro! ikáqtuwera yaaraqá nírigaraqa ikámíyana puíno!”
téna Pááírati tiráiye.

i-wáyúkámá Îtuqtabama ámiyoq-naayoq urááe.

16 timátuweta i-wáyúkámá Îtumma áwîqmeta kámááni-nakoni
naamátûpaqa iréta tébakaq-i-wayukama yááyareta
17 tokô-kaqtoma mú mikákáá anó-nakoni wáqtôraa-katoma
matéta áwáábiq-annama matéta mú mikákáá anó-nakoni
kámokaa-kamoqa atoyumá tarôq uréta Îtuni aqnókáqá abákareta
18 paá awaaméqá umá kaaqaarigó kaayoné umákareta
tirááe: “Ítíráaeo-wayukati mú mikákáá anó-nakoni áwîqa múte
yaúyoro! wemá anó-kanaama ayáqtáákaqa paá maíno!” téta
19 oótátánápó aqnókáq kéikameta kaáqá kémareta yiraayu-
taúmá ayéta kaayoné umáketa
20 ámiyoq-naayoq éta tokô-kaqtoma yukéta wení wáqtôma
móragaraqa umáketa áwîqmeta yaaraqá nírigaraqa ikamínô-
marupaq kóuraae.

Îtumma yaaráqá nírigaraqa aráápama ikákaae.

21 kégoeta móra-nakomma yáqtokaamma wenáwîqa Tááímoni
Tááírínipake-nare. Érékáánarayaa Árûbatiti yiboámá wemá
yópáké kéitata yemá Îtuni kaapaq-yámá ámiketa timákaawana
aqména kóuraiye.
22 Îtumma áwîqmeta móra-anuraqa iréta min-ánúgóní áwîqa
Kórákóta-anue. áwîkoni áaimma aqnón-ayaatapare.
23 mibáqá iréta wáááéni-nomma yaagóní anókáráq waéqma
ámikaawana ínaraitata yaaraqá nírigaraqa aráápama ikákaae.

24 ikáqtuweta wení unáákáqtôma yáíkaaq umá uréta aábê
yaréta unáákáqtôma móra-mora umá matááe.
25 ááqibo nírima ikákaan-abauma (9.00 kiroki)
aabáyaanapimma aabaúmá kéuitata ikákaae.
26 yaaraqá aúbama wení táígoqtabama agáyáan-aikoma tiráiye:
"Ítíráaeo-wayukati mú mikákáá anómma yabíkái-nare." titata
27 ááqibo wegáráqá kaayaqá moyánákáratámá yíkaketa Îtuni
aukápáq mórama ayáánurapaq maréta mórama ayáánuropaq
maréta urááe.
28 ááqibo miráuma monoq-áúbábí naayóbáqá agamátán-
áíkómá tiráiniq umá íbêqa áraimma mirá kéiye: "wemmá otaa-
káyúkábí makááe." téna tiráine.
29 yaaraqá máitata waayúkama kótayata kéeta iyáátaq-iyaataq
yumá ámiyoq-naayoq kéeta aamá káwaageta tirááe: "enamáárîq
anó-monoq-namma yawítíyuwe kí-kaumo-yupaama móragaraqa
keqnáámmá tarôq ínáq óne
30 ááqibo yaaraké enamáárîq kumuwo! enamáárîq kuméma
ípuinone." tewata
31 keqnáámmá uyátárai-monoq-wayukama aapinaa-
káyúkágáráqá ámiyoq-naayoq kéeta tirááe: "wemá káqo-yuma
yíwâqnaa uráitata íma pukáábo wenamáárîq íma kanaaráq
áwâqnaa éna miráipoana puíniye.
32 ááqibo Metáíyama máikakaatati Ítíráaeo-wayukati mú
mikákáá anó-nakoma yaaraké kumínataa aónétaa mikáq
itánúnatae." tewata keqnáámmá wegáráqá yíkakaa-nakorata
ámiyoq-naayoq-aimma timákaraaye.

Îtuma pukáiye.

33 ááqibo wágááma aabaúmá aúkáapi uyáwitana kumayuqá
aúqma máqte-maruqa yawáá quraiye.
34 aabaúmá kaumoráq kégumitana Îtuma kabámarena anókaq
wááqa kéyena tiráiye: "Érói, Érói, arááma tebákátáni?" téna
wenáabike mirá kétiye: "ketí Áánûqtuo, ketí Áánûqtuo, nôraq
itaa tiyúkáano?" titata
35 tébakaqa máqeo-kayukama ítareta tirááe: "ítáaro! wemá
Iráíyamma kááyaiye." tewana
36 móra-nakoma uyaaté iréna parubaru-wánnáámá ikaaq-
nókáráqá yátaraq makéna Îtumma ámitana nátúwáitana
min-nákómá tiráiye: "éqtukaiyanao! Iráíyama yaaraké
yamatuwáinana kumínaayaba aónaaro!" titana
37 Îtuma anókaq wááqa yumátuwena pukuráiye.
38 pukitana ááqibo anó-monoq-naupaqa oqtaráq
tabaraáberaa-kannaama abí kúmakaama wenamáárîq aúkáapike
kabááqma yakákuraiye.

39 ááiq-i-wayukati kawáá-nákómá máitana Îtu aúbáqá itó-uma
máitana Îtuma wááqa yumátuwena pukitana aónatuwena wemá
tiráiye: “áraine. min-nákómá Áánûqtuni áaniko máqe-uraiye!”
téna tiráiye.
40 ááqibo aaranaamá mikáqá nékaq máeta káoneta Tárômeyaa
Máríaa Máátariniyaa Máríaa maqné Yêmitiyaa Yótéti anóaratama
máqe-ureta
41 Kááriribaqa yemá Îtuni anaaé waqmé kéweta áwâqnaa
urááe. taíbaq-kaqon-noinima Îtugaraqa Yérútáárebaq uráán-
noinima mibáq nékaq máqe-uraae.

Îtuma uqtamákaraae.

42 ááqibo aabaúmá karaakáq kúmitana Tabaatiráqá yokaa-
yokaa-í-yúpáámá wáitanaboana Yótêbi Aarimatéabake-nakoma
iréna wemá káánítôre uyátárai-naqa maéna Áánûqtuni kawáá
kéi-kanaayabama awé kéiye.
43 mimórá-nákómá Pááíratinopaqa ikatîq íma uréna Îtuni
aráá-q-auyabama ítama aónaraiye: “timínónó?” tíminaq mó-
uqtamakaano.” titana
44 Pááírati aúyánámmá ítarena “árainaq pukuráinabiyo?” téna
i-wáyúkátí kawáá-nákómá ááyarena ítama aónarena tiráiye: “ara
pukáiyo?” titana kawáá-nákómá timá ámikaiye: “owé pukáiye.”
téna
45 Pááírati iyánáaq umárena ítátuwena Yótêbimma timá
ámikaiye: “kanaaráqíye. aráá-q-auma mayaao.” titana
46 Yótêbi kateko-wánnáámá meyánîq umá maténa yaaraké
aúma maténa wannaabí atáá-umakena óqtanobaqa maipí uq-
tamákena anón-oqtamma muríákóní ótaqa makéna yawáá-q-
uraiye. mirá umáqtuwaitata
47 Máríaa Máátariniyaa Máríaa Yótétini anóagaraqa máeta uq-
tamákaraipaqa aónaraaye.

16

pukáipike itó-uraiqtabama

1 Tabaatimá ánatagitata Máríaa Máátariniyaa Máríaa Yêmitini
anóama Tárômegaraq átê-kuyumma i-qtáqtáá-q-á meyámmá
maqméta Îtumma pérakaneta matááe.
2 Tóqtaaraqa iráqma tágagikaqa uqtamákaraapaqa kóureta
3 kégoeta watáá-wataa tiréta “náawa oqtaráké óqtamma mamá
páabaq “aukátikanitaabiyo?”
4 anón-oqtapoana ummaa yánitata tirááe. kéteta ko aónaamma
óqtamma páabaq aukákuraitata aónaraae.

5 miráitata muríyánóbáqá péketa aónááyama móra-
mabugoma wayán-únákáqtôgaraqa mibáqá maraq máqe-
uraitana aónaraawana yáaqa ôriq umá karáitana min-nákómá
tiráiye:
6 “táaqa ígáino! Îtuma Náátárêtibake-nakomma kaapaq-
yátáráq ikámaraa-nakomma abáá kéoyamma wemá pukáipike
itó-urena íma máiye. uqtamá káraapaqa aónaaro!
7 ááqibo wení iyápó-anna ko timá yímero! Pítaagaraqa
timá áminata timá yímero! ‘Îtuma we-nókáámmá Kááriribaqa
kégoitata mibáqá aónanowana keqnáámmá wemá keráwáqá
miráuma timá tímikaiye.’ ” téna tiráiye.
8 aanibo yemá yáubareta muríyápáké uyaaté kóureta
ikatéyana yáaqa karáitatapoata páátí máqe-ureta máqte-
kayukama íma timá yímikaae.

Îtuma Máríaa Máátarininopaqa iráitana aónaraiye.

9 Îtuma pukuráipike itó-umatuwena Tóqtaa-abayaanapimma
nokáápaqa wemá áqnáabaqa Máríaa Máátarininopaqa iráiye.
naayóbáqá min-íníkóní arunóbáké abapaké kaayaq-kútí-
áágómá Îtuma waqtukáiye. ááqibo iráitana aónarena
10 Îtuni aanábómá ibiqá kéyaraawana ko timá yímikaiye Îtuma
paá máitana aónarena
11 timá yímiqtuwena kéiteta wenáama irunóbáqá íma ítaraae.

iyápó-annabike kaayaq-nákórátá Îtuma aónaraaye.

12 anaaékaqa waéqma káqon-nakaa umá kaayaq-nákórátá
yeqtôpaqa iráitata karaa-márúkáqá kégowana iráitata aónareta
13 yauwaréta tébakaqa timá yímikaawata kanaaráq íma ítaraae.

iyápó-annama Îtumma aónaraae.

14 ákaqa Îtuma wení iyápó-annama yeqtôpaqa iráitata ye
títaupake móra-anna-wayukama aáwaqa kénaawana Îtuma iréna
áá yiwááguraiye. yemá irupí íkéiteta káúbîq uréta wemá
pukáipike itó-itata aónaraa-kayukama temmá íkéitaawanaboana
áá yiwááguraiye.
15 wemá timá yímikaiye: “máqte-marukaqa kóoro! máqte-
kayukama maan-áté-wátáámá mó-tima-yimero!
16 máqtemma yirupi kéitaa-kayukama nommá peráiyaqa
atóbamayikanune. íkeitaa-kayukama yawááq-umayikanune.
17 aamá kéitaiya-kayukama maamin-áwáámeq-yátááqá
mayéta ketíwîkake kuti-áágómá waqtuwánoe. aúgen-aimma
mayénama aúgen-aikaraq tínana
18 puí-íráákábáyáámá yáqtoraiyana ípuinana uwaatagáá-
yátááqá naínama ípuinana karí-wáyúkámá ánekuiyanama karímá
éqyikainata atóbaginoe.” téna tiráiye.

Áánûqtuma kawáá kéi-marukaq Îtuma utáiye.

19 timátuwena áwíkaitana Áánûqtuni kawáá kéi-marukaq uténa
Áánûqtuni aukápáqá maráq máqe-uraitata
20 wení iyápó-annama máqtepaqa ko timá yímikaae. abarokáq
timá yímikaawata uyátárai-nakoma yegáráq yíwâqnaa uréna yé
tiráama áraimma kéitana uyátárai-nakoma awaaméqá yímikaiye.

Arúke

Arúkema maami-kátáámá Tíópiratinopaq agatáiye.

1 Tíópiratio, naayóbáqá netuq-wáyúkámá iyááté-íyááté umá
ketáái aúkáapi Áánûqtuma máqte-qtataaqa tarôq urái-kataama
agatáane.
2 yemá mi-qtátááqá yúrapike aónaraa-kayukati yáama
naayóbákáráq aati-aatigáráqá wakáane. yemá mi-káyúkámá
Áánûqtun áaraqa wení mayaí-wáyúkámá máeta yemá maami-
kátáámá keqtáá timá tímikaataae.
3 anó-nako, miráitaq kegáráq kemá maami-kátáámá agamá
enôpaq yuwánáae téq kétune. maami-máqté-qtátááqtábámá
áaimma ítátukaune. íbêqa kemá arupú umá agatáunamanibo
miráuma áqnáabaq-kanaarake iráinikaa uráiye.
4 miráinaa emá ítama arutánóne min-áímmá emmá
aráátíyamma minnâ áraine.

Áánûqtuni kaqtó-nakoma Yóáanema pááq íniqtaba Tékáráíyamma timá ámikaiye.

5 Érôtima Yúría-marukaq kínima mái-kanaaraqa mórama
monoq-náqá máqe uráimma min-nákóní áwîqa Tékáráíyae.
wemá Ábááíyan-annabike monoq náqiye. ánáakoma Éronin-
annabikemma min-íníkón awîqa Irítabetie.
6 yenákámá Áánûqtuni aúrakaqa íráqôniq urááye.
yenákámá máqten-amaan-aimma waréta uyátárai-nakoni áama
kéwaraayanaboana yepímmá otaa-qtátááqá íma wáqe-uraiye.
7 miráimanibo yenákámá mórama iyápóma íma ákáraaye.
Irítabetima iyápóma íma kanaaráq marákáitata yenákámá
araaqná anónuqma kamáguraaye.
8 Tékáráíyan-anna-wayukama mayaírátáá owana Tékáráíyama
Áánûqtuni aúbáq monoq-máyáímá matáiye.
9 anó-monoq-wayukati yáaimma waraíkáae téta Tékáráíyamma
awaaméqá umáketa weqtábá uyátárai-nakoni aokaq-náúpáqá
uténa átê-kuyumma i-qtátááqá agamá ákûq íkáae.
10 agamá ákûq-umumma í-kánááráqá mi táoqa taíbaq Íbaru-
wayukama máápaq áíkuteta nunamummá kéteta máqe-uraae.
11 ánibo Tékáráíyama aónaimma uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma
agamá ákûq íyáárégóní ayáánurapaq itó-uma máqe-uraiye.
12 Tékáráíyama kaqtó-naqa aónatuwena iyánáaq umárena
ikatîq uráimanibo
13 kaqtó-nakoma Tékáráíyamma timá ámikaiye: “Tékáráíyao,
emá ikatîq íuwo. Áánûqtuma ení nunamummá ítátukaiye.

enánáakoma Irítabetima iyápóma inaamaímá marakániye. ánibo emá min-íyápógóní áwîqa Yóáane té yamámiyo.
14 enáyakoma íráqôniq umá wáinaa amuqá maránóne. netuqyaa-káyúkámá wemá pááq í-nayaba yimuqá maránóe.
15 uyátárai-nakoni aúrakaqa anón-awiqa wániye. ánibo wemá wáááéni-nokaraq akoqnáá-nokaraqa íma nániye. ánibo wemá anóani áyaqnobaqo márainanama Áánûqtuni Aokaq-Áágómá wepímmá ógiraniye.
16 wemá taíbaq Íbaru-wayukama mamá yirummá waeráiyana yeqtí uyátárai-naqa Áánûqtunopataa yauwéqma yíwíqme íniye.
17 wemá Áánûqtuni watáagaraq mamé wéna wení akoqnááma maména Iráíyaraa umá mamé wínímma Áánûqtuni naayóbáq-ámúné-nákáá umá mániye. wemá anóboyugaraq yeqtí yíráabitigaraq yíwíqmena mórabi máá áíkuiniye. Áánûqtuni aammá íma wáráiya-kayukama yeqtí yúyánámmá mamá waeráinata yemá keqnáámmá mamá yokaa umáyíkarainana Îtuma kumíniye.”
18 Tékáráíyama kaqtó-nakomma maará téna timá ámikaiye: “kemá náaraq ínaraq maamin-áímmá áraine téq itánúnô? kemá anónuqma kamágúnana ketínáakogaraq araaqná kamáguraiye.” téna Tékáráíyama tiráiye.
19 ánibo kaqtó-nakoma yauwéqma tiráiye: “kemá Kébariomune. Áánûqtunopaq itó-uma kémaune. maamin-íráqón-áímmá wemá timátíkáitaq emmá timámena kukáunamanibo
20 ketáama íma itáánaboana óyáukoma aráápaginaa aamá íma tínónaboana wéqéna aamá túnnayataakoma pááq ínnaraq wíniye.” téna kaqtó-nakoma tiráiye.
21 aarawaamá paá Tékáráíyani awé uréta netuq-yúyánámmá ítaraae. ‘aokaq-náúpáqá nói-qtataaraq pááq uráitanawaq átáyaaqa minnóbáqá máiyo?’ téta tirááe.
22 anaaékaqa Tékáráíyama máápaq yaúbarena aarawaamá aamá íma timá yíméwaniq uráiye. miráitana paá ayáánapo awaaméqá umá watáama timá yímikaibo óyáuqa aúyakuraiye. yemá ítaraae Tékáráíyama móra óq-yataaqa aokaq-náúpáqá aónaitana óyaukoma aúyakuraiye.
23 anaaékaqa Tékáráíyani mayaí-kánáámá ánatagitana wení naaópaqa yauwéqma kóuraiye.
24 anaaékaq ánáakoma Irítabetima araaqnágoma ámûkarariq urénaboana aúpáq máitana móra-tiyaapaq-wiyomma yáuraiye.
25 Irítabeti wenáúyánápímmá maará téna tiráiye: “uyátárai-nakoma kaayoné umátikena aarawaatí yúrakaq tigae íyábá mamá paá kéumatikaiye.” téna tiráimanibo móra-inikoma iyápóma íma kanaaráq ákáin-inikomma Íbaru-wayukama wemmá timá agaeráq kákaae.

Áánûqtuni kaqtó-nakoma Îtuma pááq íniye téna Máríaamma timá ámikaiye.

26 abapaké móra-wiyokaqa Áánûqtuma kaqtó-naqa
Kébariomma timákáitana móra-maruqa Kááriribaq kukáimma
áwîqa Náátárêtibare.
27 mórama inaarúmá áwîqa Máríaa móra-nakoma mayániye
téta ataa makáan-inikonopaq kukáiye. minnámo aúyarakaraa-
nakon áwîqa Yótêbie. min-náqá Tébitin-annabikene.
28 kaqtó-naqa Áánûqtunopake Kéberioma min-íníkónôpaq
uréna tiráiye: "kaayoné-yátááqá etê waíno. Aánûqtuma etê
máena íráqô-qtataariq kéumakaiye." téna tiráiye.
29 Máríaama min-áímmá ítátuwaitana aúyánákómá ummaa
yáguraiye. ánibo áyáqnobaqa maará téna aúyánámmá ítaraiye:
"maaminnáma nóin-ainabiyo?" téna tiráiye.
30 ánibo kaqtó-nakoma timá ámikaiye: "Máríaao, emá ikatîqa
íuwo. Áánûqtuni áyákoma emmá íráqôniq kéumakaiye.
31 itaao. emá ámûkarariq uré iyápóma inaamaí
marakaínónama emá áwîqa Îtue té yamámiyo.
32 wemá anó-naqa mániye. mú mikákáá anó-naqa Áánûqtuma
wení áanikoe téta áwîqa yánóe. áítaubikoma Tébitiraa umá anó-
kinima wemmá uyátárai-nakoma Áánûqtuma tarôq umákaniye.
33 wemá Yáakobon-anna-wayukati anó-kinima aati-aatimá
mániye. miráinana wemá yabíkáí-qtataaqa íma ánataniye." téna
Áánûqtuni kaqtó-nakoma tiráiye.
34 Máríaama kaqtó-nakomma maará téna timá ámikaiye: "mi-
qtátááqá náaraq umáwaq pááq íniyo? kemá móra-naqa íma
matáune." téna Máríaama tiráiye.
35 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma yauwéqma timá ámikaiye:
"Áánûqtuni Aokaq-Áágómá enámûraaq kumínana Áánûqtuni
uyáta-maqma akoqnáá-yataakoma ekáq pááq íniye. miráinata
min-áókáq-íyápómá anaaékaq emá marákénatama maará téta
áwîqa yánóe 'Áánûqtuni áanikoe.' tínóe.
36 itaao. enanógaaoma Irítabetima araaqná kamágimanibo
áyáqnobaqa iyápóma inaamaímá matokáiye. naayóbáqá téta
'wemá iyápóma kanaaráq íakaniye.' tiráámanibo íbêqa ámûkaraq
máitana abapaké móra-wiyomma kóiye.
37 Áánûqtuma kanaaráq máqte-qtataariq íniye.
38 ánibo Máríaama tiráiye: "kemá uyátárai-nakoni mayaí-
ínímúne. kanaaráq Áánûqtuma kemmá emá ténnaiq
umátikaniye." téna titana Áánûqtuni kaqtó-nakoma mikáké
ayuwéna kóuraiye.

Máríaama Irítabetima ko aónaraiye.

39 mi-kánááráqá Máríaama páátákáá itó-uma Yúríabaq móra-
maruqa anuáráaq-mapaq uráiye.
40 ánibo wemá Tékáráíyani naaúpaq uréna Irítabetimma
áwátiraiye.
41 Irítabetima Máríaama áwátin-aimma ítátuwena iyápóma
Irítabetini áyaqnobaq máin-iyapogoma kanageq uráiye.
Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Irítabetimma ógikaitanaboana
42 anókaq ááyama tiráiye: “máqte-noiniti aúkáapikemma
emmá Áánûqtuma awaaméqá umákena awíkaita min-íyápómá
marákánónama wemmá Áánûqtuma awaaméqá umákena
awíkaiye!
43 kemá nôraq uráunanawaq ketí uyátárai-nakoni anóama
ketôpaqa iráíyô?
44 taákoma emá tíwátennama kéitaitana tíyáqnobaq iyápóma
mái-waigoma amuqá maréna kanageq uráiye.
45 uyátarai-nakoni watáama emmá timá ámikain-aimma
áraimma pááq íniqtaba itáíq-itaiq ínónaboa emá amuqá
kémaraane.” téna Irítabetima mirá tiráiye.

Máríaani imá
46 maamin-ímá Máríaama maará tiráiye:
“kemá ketirupikémmá uyátárai-nakon áwîqa
múte kéyauyune.
47 Áánûqtuma wemá kemmá mamá paá kéumatikaiye.
weqtábábóana tirun-íyápógómá amuqá kémaraiye.
48 kemá paá wení mayaí ínímánibo
wemá keqtábá aákaq matokáiye.
49 kekáqá anó-qtataaqa uyátá-maqma tarôq uráipoata
máqte-marabi-kayukama maa-kánááráké
yemá keqtábámá téta
‘Áánûqtuma awaaméqá umákena awíkaiye.’
téta tínóe.
Áánûqtuma wenáwîkoma aokaríq kéiye.
50 yemá náayubi weqtábá ikatîqa móra-wayukati-kanaagaraq
káqo-kayukati kanaayábágáráq
kéo-kayukama yemmá
wemá arummá kéumayikaiye.
51 wemá wení akoqnáá-ayaamma arúqtuwena
waayúkama yetí yúma mamé kéuyeta
mirá onaae teq-qtátáákáráq
wemá mamá pípêban umátuwaniye.
52 kateko-yáínáí-nákáá umá
kíni-kayukama yetí akoqnáágaraq náápaakaraq-yibiqtatama
mamá paábaq yukéna
káqomma paá-wayukama

yemmá múte yaútaiye.
53 ánibo yáayaba kéo-kayukama
wemá mamá íráqô-qtataaqnapo.
maqmá ógikaimanibo
taíbaq-otamma makáa-kayukama
yetí iyáápima móra-yataaqa íma yiména
timá yíkaraiye.
54 ketáái títaubikokaq wemá timá
akoqnáá umákaimma
Áánûqtu paá matokáine.
Ítíráaeoma wení kaqtó-nakoma naayóbáqá
áwáqnaa uréna
55 Áabaraakaraq wenánnágáráq
arummá umáyikena minnáyaba
aati-aatimá aúyánámmá ítame utáine.”
téna Máríaama ibí tiráiye.
56 Máríaama Irítabetite kaumo-wíyómmá máqena anaaékaqa
wenamáápaq yauwéqma koúraiye.

Irítabetima Yóáanemma marákáraiye.

57 Irítabetima iyápó marakání-kanaama yáwitana iyápóma in-
aamaí marákáraiye.
58 Irítabetin-anna-wayukagaraq móra-marukaq-wayukagaraq
uyátárai-nakoma Irítabetimma nôrabi umákái-qtataaqtaba
ítátuweta yimuqá marákáraae.
59 Áánûqtuni waayúkati yáaimma waréta abapaké kaumo-
kánááráqá min-íyápógóní áúma karánéta urááe. min-íyápógóní
áwîqa aboán áwîkaq ‘Tékáráíyae’ téta áwîqa yamámineta
uráámanibo
60 min-íyápógóní anóama téna “ímiye.” tiráiye. “ketáámá
Yóáane tétaa áwîqa yamámenunatae.” téna tiráiye.
61 ánibo waayúkama tirááe: “mórama maamirán-áwíqá
enawaammá íma wáiye.” téta tirááe.
62 mirá-timatuweta Tekáráíyama íma kanaaráq aamá
titatabóata yemá awaaméqá iyáánapo umátuweta aboámmá
ítama aónaraae. ‘nóin-awiraq maamin-íyápógómmá
yamáminono?’ téta tirááe.
63 ánibo Tékáráíyama aúba agayaí-yátááqá ítama maténa
maará téna agatáiye: “min-íyápógóní áwîqa Yóáane.” titata
yemá iyánáaq urááe.
64 ánibo é mikáq Tékáráíyama aamá keqnáámá áaimma átama
kétena Áánûqtuni áwîqa múte yaútaiye.
65 miráitata máqtemma wení móra-marukaq-wayukama ikatîq
urááe. ánibo mi máqte-qtataaqo pááq i-wáígóní watáagoma
Yúríabaqa anuáráaq-marupakaraq wéyáwé uráiye.

66 máqte-kayukama maami-kátáámá ítáa-kayukama íyaqnobaqa
netuq-yúyánámmá itéta maará-tiraae: “anaaékaqa maan-
íyápógómá náaraq umáwaq mániyo?” téta tirááe. ánibo uyátárai-
nakoni akoqnááma wepí wáitataboata máqte-kayukama ítaraae.

Tékáráíyani imá

67 min-íyápógóní aboámá Tékáráíyama Áánûqtuni Aokaq-
Áágómá ógikaitanaboana amunémá kuténa tiráiye:
68 “ketáámá anómma uyátárai-naqa Íbaru-wayukati Áánûqtuma
wenáwîqa múte yauyónátae.
wemá wení waayúkama yíwáqnaa kéena
mamá paá kéumayikaiye.
69 móra-nakoma akoqnáá umá
ketáái kúmiq-yataaqa mamá
paábaq yuwánéna kukáiye.
min-náqá wemá Áánûqtuni kaqtó-naqa Tébitin-annabike náqiye.

naayóbáqá

70 Áánûqtuni aokaq-ámúné-wáyúkátí yáanapo
minnáyaba Áánûqtu mirá-tiraine.
71 ketáái namuro-wáyúkágáráq
yaímma íyamma umátíkáa-kayukagaraq
yetí akoqnáábikema keqtáámá mamá
paábaq tiyuwánitae.
ténа timá akoqnáá uráine.
72 ketáái títaubikoqtaba arummá umáyikena
wení anón-anon-aimma timá yarúmakaiqtabama
‘aákaq maranúne’ ténа Áánûqtuma tiráine.
73-74 ketáái namuro-wáyúkábíkémmá mamá
paá umátikenataa túawaaq
tuqmá mái-aimma akoqnáá umá
ketáái tíbaubikomma Áabaraamma timá ámikaiye.
wemá paá tiyúwáitaqtaa wení mayáímá kémayetaa
ketáámá weqtábá ikatîqa íma éta
tirummá kámunanataa
75 wemá ketáái kateko-ámmá awítíkaraitaqtaa
wenáurakaqa arupú umátaa
ketáái túwarauna-kanaaraqtaama kémaunatae.
76 ánibo emá ketí pááqyan-iyapoma eqtábámá
‘mú mikákáá anón-naqa
Áánûqtuma wení amuné-náré’ téta tínoe.
anómma uyátárai-nakoni aakaqá
emá áqnáabaq kéoe.
wení aammá mamá yokaa kéumake
77 wení waayúkama timá yíminata
náayuwabi uyátárai-nakoma

yetí kúmiq-yataaqa mamá
paábaq kéyuwena awikátuwainayuma
yemá yetí kúmiq-yataapikemma atóbanoe.
78 ketáái Áánûqtuma keqtáámá
arummá kéumatikenata kaayoné kéiye.
wemá keqtáyábá atóbaigae ténа miráurai-waigoma aabaúmá utaréna
kamá tágainikaa umá
79 ketáárâqá Áánûqtuni márûpake
ómmá kamá kétagaiye.
náayuwabi íbêqa puí-yátáákóní
amakaq máawana
Áánûqtuni márûpake ókómá
kamá kétagainata
yemá kanaaráq káoneta
kaayoné-ákáq kanaaráq uréire ínoe.”
téna Tékáráíyama tiráiye.
80 anaaékaqa min-íyápógómá anómma aúkitana wení aúgaraq arun-íyápógáráq akoqnáá urááye. ánibo Yóáanema waayúkama íma máa-kaqmaapaq máqena abarokáq Ítíráaeo-wayukati yúrakaq pááq umá iráiye.

2

Máríaama Îtumma marákáraiye.

1 mi-kánáárâqá Títaa Ogáátatima móra ámáan-aimma maréna máqte-kayukama yorau téta yíwîqa agayaíkaae tiráiye.
2 minnáma áqnáaba-kanaama yíwîqa matáámma mi-kánáárâqá Kiríniatima anó-kamaani-naqa Tíriabaqa máqe-uraiye.
3 miráitata máqtemma aarawaamá yeqtí márûpaq wéyáwé uréta yíwîqa mayánéta urááe.
4 Yótêbima Tébitini móra-annabike móra-naaemiye. miráitana Yótêbima Náátárêtibake Kááriri-maruqa yuwéna Yúríabaq Tébitini márûqa Béqtaremubaqa uráiye.
5 ánáakoma Máríaama ámûkaraq máitata wetê kóuraaye.
6 yenákámá mi-márúpáq paá máayana Máríaama iyápó akání-kanaama pááq uráiye.
7 ánibo purumakaakóní naúpaqa Máríaama áqnáabaq-iyapoma inaamaímá marákátuwena tabaráábérake múqmútuwena puru-makaakóní aáwaq-ketibi ákáraiye. minnâ waayúkama ópake ya wáí-námmá netuq-wáyúkámá ógikuraawanaboana yenákátí waíyóya-namma íma wáqe-uraiye.

kaqtó-wayukama tipi-típi-kawaa-wayukama timá yímikaae.

8 mi-náúkápáqá yaímma tipi-típi-kawaa-wayukama anó-marukoni áwábaq máeta nokáámma yeqtí tipi-típiraq kawáá umátuweta máqe-uraae.
9 ánibo mórama uyátárai-nakoni kaqtó-naqa yeqtôpaq kúmitana uyátárai-nakoni tágama-yataakoma yekáqá tágaitata yemá ikatîq uráámanibo
10 kaqtó-nakoma timá yímikaiye: "keráwáqá ikatîqa íoro. ítáaro. kemá keráwáqtôpaq átê-wataama maméq kéyunaboana wemá mamá máqte-kayukabima yimuqá marániye.
11 mi-nókáámmá Tébitini márûkaqa móra-inikoma iyápóma marákáraiye. minnáma yauwéqma keráwáqá tiwiraí-náré. wemá Káríqtoma uyátárai-nare.
12 ánibo keráwáqá min-íyápómá aónanon-awaameqa maará íniye. minnâ keráwáqá aónáiyama min-íyápómá tabaráábebi múqmúyakaawana purumakaakóní aáwaq-taapepi waguréna máiye." téna tiráiye.
13 kaqtó-nakoma mirá-timatuwaitata páátákáá taíbaq kaqtó-wayukama Áánûqtunopake pááq uréta wágáábaq máqei kaqtó-nakote ku máqe-uraae. ánibo yemá Áánûqtuni áwîqa múte yauyéta ibí maará-tiraae:
14 "Áánûqtuma mú mikákáá uyáta-maqma
anó-naapaakaraq wenáwîqa anókaq múte yaúyoro. ánibo maa-márábí-káyúkáyábá Áánûqtuma amuqá kémaqyikaipoana kaayoné-yátááqá yeráwátê waíno."
téta tiráae.

kawáá-wáyúkámá Îtumma ko aónaraae.

15 yemá kaqtó-wayukama iyuwéta yauwéqma Áánûqtuni márûpaq kówata tipi-típi-kawaa-wayukama maará-tiraae: "uyátárai-nakoma timá tími-qtataaqa pááq i-qtátááqá Béqtaremubaq uréta aónanunatae." téta tiráae.
16 mirá-timatuweta yemá páátákáá kóuraae. ánibo yemá ko aónaamma Máríaayaa Yótêbima máayana iyápóma puru-makaakóní aáwaq-taapepi waguré máqe-uraiye.
17 ánibo yemá min-íyápómá ko aónatuweta yemá Áánûqtuni kaqtó-nakoma min-íyápóyábá timá yímín-aimma tiráae.
18 tipi-típi-kawaa-wayukama ten-áímmá máqtemma náayuwabi ítáa-kayukama yemá minnáyaba yúyánámmá ítaraae.
19 yúyánámmá ítaraamanibo Máríaama máqtemmo ten-áímmá ítama arunóbátáá maréna netuq-áúyánámmá ítama aákaq maréna máqe-uraiye.
20 anaaékaqa tipi-típi-kawaa-wayukama yauwéqma kóureta máqtemma itéta aónaa-qtataaqtaba Áánûqtun áwîqa ibí múte yaútaae. kaqtó-nakoma timá yími-qtataaqa miráuma pááq uráiye.

yemá Îtumma áwîqa yamámikaae.
21 anaaékaqa abapaké kaumo-kánáámá yáwitata min-
íyápógóní áúma kégareta áwîqa ‘Îtue’ téta yamá ámikaae. Îtuma
íma pááq uréna anóani áyáqnobaq máitana kaqtó-nakoma min-
áwíqá yaráine.

Tímioniyaa Áánaama Îtumma anó-monoq-naupaq aónaraaye.
22 anóakaraq wení iyápógaraq mamá íráqôniq umá aúgen-
augen í-kánáámá ánatagitata miráuma Mótetini ámáan-aikoma
tiráiniq umátuweta anóayaa aboámá Yérútáárebaq min-íyápómá
uyátárai-nakomma amíyéta awíqmeta urááye.
23 uyátárai-nakoni ámáan-aipima agamatán-áíkómá miráuraiye: “áqnáabaq-iyapoma inaamaímá marakéqa minnâ
máqtemma uyátárai-nakomma anóayaa aboámá ámetao.” téna
ámáan-aikoma tiráine.
24 yenákágáráqá anó-monoq-nakomma amí-yátááqá amíyéta
urááyamma miráuma uyátárai-nakoni ámáan-aikoma maará-
tiraine: “kaayaqá anómma máaraa-numawabi káqomma kaayaqá
ápôq-numaratama mamé yíno.” téna ámáan-aiko tiráine.
25 ánibo móra-naqa Yérútáárebaq máqe-uraimma áwîqa
Tímionie. wemá arupú-napoana Áánûqtaba áaqa kéikatenapoana
wemá Ítíráaeo-wayukama atóba iyaba awé urái-naqiye.
Áánûqtuni Aokaq-Áágómá wetê máena
26 min-Áágómá wemmá timá akoqnáá umá ámikaiye:
“Metáíyama uyátárai-nakoma timákáanana wíniye téna timá
akoqnáá uráuna-naqa ení puínóna-kanaama íma pááq uráina
wemmá aónainone.” téna tiráine.
27 miráitana Áánûqtuni Aaokaq-Áágómá Tímionimma
timákáitana anó-monoq-naupaq uyábékaiye. ánibo Îtumma
anóayaa aboámá awíqmeta ámáan-aikoma ti-qtátááríq íyéta
óyana
28 Tímionima Îtumma awíqtokena Áánûqtuni áwîqa múte
kéyauyena maará-tiraiye:
29 “uyátárai-nako, emá
timá akoqnáá umákaana-aimma
paá matokétaa
íbêqa kemmá ení kaqtó-naqa tiyúwénaq
kemá timuqá kémareq púyono.
30 ketí túrapike atóbamatikai-yataaqa
31 máqte-marabi-kayukayopaq emá mamá yokaa
óna-naqa íbêqa kemá káonaune.
32 uyátárai-nako, maami atóbamatikai-naqa
emá mamá yokaa ónama
ókóráá kamá tágama Yéqtaaeo-wayukayaba
ení aammá kéyiraatena

ení-wayukama Ítíráaeo-wayukama
anón-awiqa kéyimiye.”
téna Tímioni tiráiye.

33 Îtumma aboáyáá anóama Tímionima tin-áíqtábá iyánáaq
urááye.
34 ánibo Tímionima yemmá íráqôniq kéumayikena min-
íyápógóní anóama Máríaamma maará téna timá ámikaiye:
“taíbaq Ítíráaeo-wayukayaba yíkama ánatanoqtabagaraq paá
yiwiréta ínôqtabagaraq Áánûqtuma maamin-íyápómá
awaaméqá umákena awíkaiye. wemá Áánûqtuni awaaméqá
mánipoata taíbaq-wayukama wemmá áyóqa ayéta
35 aúpáq-yúyánámmá abarokáq pááq íniye. ánibo mórama
tokóru-yakaa-pugoma aru-qtátááqá ení ámáabopi agaibániye.”
téna Tímionima Máríaamma timá ámikaiye.

36 mórama Áánûqtuni amuné-ínímmá máqe-uraimma áwîqa
Áánaae. wemá araaqnáe. naayóbáqá waamá maténa abapaké
kaayaq-kárítímáátímá awaikóté máqe-uraiye.
37 anaaékaqa awaikómá pukitana ketoqá paá máqe-uraiye.
ánibo abapaké kaumogáráq kaayaqté-kaayaqte-karitimaatima
yáuraiye. miráitana min-áráánágómá anó-monoq-naupaqa íma
awikátuwena wéwaine. wemá aáwaqa awetá-urena nuna-
mummá kétena Áánûqtuni áwîqa wágáagaraq nokáákaraqa múte
yauyéwaine.
38 mi-kánááráqá Áánaagaraq waaqókáq iréna Áánûqtukaq
‘tíkáiye’ tiráiye. anaaékaq mi-káyúkámá Yérútáárebaq awé
uráíyana yauwéqma yiwiráníqtaba yemmá min-íyápóyábá timá
yímikaiye.

Yótêbima Náátárêtibaq yauwéqma uráiye.

39 yemá máqte-qtataaqa uyátárai-nakoni ámáan-aikoma
tiráiniq umá ánatatuweta kanaaráq yauwéqma Kááriribaq yeqtí
naaópaqa Náátárêtibaqa kóuraae.
40 mikáqá min-íyápógómá anómma auréna akoqnáá ínéna
uráiye. wemá itaí-yátááqá wepímmá ógikaitana wemmá
Áánûqtuma amuqá marákáraiye.

Îtuma yuwaaqnógoma anó-monoq-naupaq uráiye.

41 Îtumma anóayaa aboámá aati-aati-kárítímáátíráqá
Yérútáárebaq utéta aokaq-kánáámá kótámaki-kanaae te-
kánáámá aónéwaoyane.
42 Îtuma yuwaaqnógoma wení karitimaatimá tiyááka
umá kaayapóana wegáráq aokaq-kánáágóní áaimma waréta
Yérútáárebaq utááe.

43 anaaékaqa kótámaki-kanaama ánatagitata yauwéqma
kóuraamanibo min-íyápómá Îtuma paá Yérútáárebaq máqe-
uraiye. ánibo anóayaa aboámá paá Yérútáárebaq Îtuma
máiqtabama íaonaraaye.
44 anóayaa aboámá téta káqo-kayukate uréire kéiyaa téta
tirááye. miráitata anóayaa aboámá móra-wagaama uréire
umá yeqtí aanábóyóparabi móra-marukaq-wayukayopaqa abáá
urááye.
45 anóayaa aboámá abáá óyamanibo íaonaraaye. miráitata
Yérútáárebaq yauwéqma uréta Îtumma abáá urááye.
46 yenákámá abáá kéoyana kaumo-kánáámá yáwitata
anaaékaqa aónááyamma anó-monoq-naupaq yirááti-wayukati
aúkáapi máqe-uraiye. ánibo Îtuma aamá temmá kéitena yemmá
anónnáma yauwéqma yekáráq ítama aónaraiye.
47 Îtun áama kéiteta yemá Îtuni itaí-yátááqtábámá wemmá
aamá ítáawana yauwéqma tin-áítábágáráqá ítama iyánáaq
urááe.
48 ánibo anóayaa aboámá Îtumma aónatuweta anómma iyánáaq
urááye. anóama Îtumma timá ámikaiye: “ketáaniko, emá nôraq
itaawáq kekárátámá mirá kéumatikaano? enabotê kekárátámá
anómma umaayágitaka kerátámá eqtábá abáámá kéuye.” téna
Îtumma anóama tiráiye.
49 miráimanibo Îtuma yauwéqma maará téna timá yímikaiye:
“kenákámá nôraq itakawáq keqtábámá tibáá kéoyo? aqá kemá
ketiboní naaúpaqo mánunayabama kenákámá íyaq ítaraayo?”
téna Îtuma tiráiye.
50 ááqibo Îtuma min-áímmá tiqtábámá anóayaa aboámá
áaimma íma ítama arútaraaye.
51 ánibo Îtuma anóayaa aboátê kóureta Náátárêtibaq uréta
aati-aatimá Îtuma anóayaa aboátí yáama wakáiye. wenanóama
aákaq íní-qtataaqa aúyánápí matokáiye.
52 ánibo Îtuma anómma aúkitana wení itaí-yátáákógáráq
wenáúgogaraq íráqôniq urááye. Áánûqtugaraq maa-márábíké-
káyúkágáráq aónaamma íráqôniq uráiye.

3

nommá Peraí-náqá Yóáanema aamá tiráiye.

1 Títaama Táíbíriati tiyááka umá móra-tiyaapaq-karitimaatimo
kéimma Pótíátí Pááíratima Yúría-wayukati anó-kamaani-naqa
máqe-uraiye. ánibo mi-kánáárâqá Érôtima anó-kinima Kááriribaq
máqe-uraiye. ánibo ábâkoma Píripima Itúria-marupakaraq
Térékónáítibakaraq anó-kawaama máqe-uraiye. Aráíténiama
anó-kawaa-naqa Áábiriniq-marukaq máqe-uraiye.

2 mú mikákáá anó-monoq-nakaratama Áánatiyaa Kááyapatima
máqe-uraaye. mi-káyúkámá kawáámá máawana áraimma mi-
kánááráqá Yóáanema Tékáráíyama áanikoma waayúkama íma
máa-kaqmaapaqa máitana Áánûqtuni aagómá Yóáanenopaq
iráiye.
3 miráitana Yóáanema máqtemma Yótaa-nomma wáin-
aukapaq uréna aarawaamá yirummá mamá waeréta
nommá peraíyana Áánûqtuma yeqtí kúmiq-yataaqa mamá
paá umáyikaikae téna watáama mó timá yímikaiye.
4 Áánûqtuni watáama amuné-náqá Áítáíyama naayóbáqá
agatáima maará téna wáiye:
“waayúkama íma máa-kaqmaa-karaanobaqa
móra-nakoma ááyama kétiye.
‘uyátárai-nakoni aammá yokaa oro.
aammá mamá arupú oro.
5 aammá kubáutainabi maqmá ógiraaro.
anumá uyátaina-maruqa mamá
márûte áráwáá oro.
kaé káína-amma mamá arupú oro.
aumáraamaq uráina-amma mamá arútáá oro.
6 máqte-marabi-kayukama Áánûqtuma mamá
atóbamayikani-arupu-yataaqa aónanoe.’ ”
téna Áítáíyama naayóbáqá agatáine.
7 netuqyaa-káyúkámá Yóáaneqtaba nommá pétikaikaae
téta yewana Yóáanema tiráiye: “keráwáqá tái-iraakabayaakoni
áráakawaqoe. náawaq titaráq anaaékaqa áyámma í-yátááqá pááq
íní-waigomma kanaaráq kótámatuweraq péqmare kónaae téraq
kéoo?
8 keráwáqtí kúmiq-yataapike tirummá abarokáq waerá íno-
qtataariq oro. keráwáqá keqtúyánápíkémmá ‘Áabaraama keti-
botááé.’ ítero. téq áaimma átáma ítero. kemá keráwáqá kétima-
timune. Áánûqtuma kanaaráq maamiráin-oqtamma mamá
Áabaraani iyápó-annama aúrakaniye.
9 Áánûqtuni kukómá yaagóní ánûpi yokaa umá wáiye. ítáaro.
máqte-tagoma íarutama arammá iyaínatama kanaaráq mi-támá
ayáama irabí agatuwánóe.” téna Yóáanema timá tága-yimikaiye.
10 Yóáanema mirá-timatuwaitata yaímma-wayukama ítama
aónaraae: “ketáámá náaraq ónúnataabiyo?” téta ítama aónaraae.
11 ánibo Yóáanema maará téna yauwéqma timá yímikaiye:
“móra-nakoma kaayaqá kúberai-unamma makénama kanaaráq
kúberai-unamma ímo makáína-nakomma mórama amíno. ánibo
móra-nakoma taíbaq-aawaqo wáinanama mamá móraiq íno.” téna
tiráiye.

12 yaímma táákiti-moneqa máyáa-kayukagaraq nommá
peraínéta iréta tirááe: “yiráati-nako, ketáámá náaraq
ónúnataabiyo?” téta Yóáanemma ítama aónaraae.
13 ánibo Yóáanema timá yímikaiye: “móneqa ókaraq uyátá-
maqma íma máyáaro.” téna Yóáanema tiráiye.
14 miráitata yaímma ááiq-i-wayukagaraq Yóáanemma ítama
aónaraae: “ketáágáráqá náaraq ónúnataabiyo?” téta tirááe. ánibo
Yóáanema timá yímikaiye: “keráwáqtí náápaatabama túma íma
mamé uyéraq waayúkati móneqa íma máyáaro. keráwáqá otaa-
káyúkámá íma mamá yawáá q-umayikeraq móneqa máyáaro.
keráwáqtí meyámmá kanaaráq umá máyáaro.” téna tiráiye.
15 aarawaatí yúyánákómá itó-uma akoqnáá itata yemá
íyáqnobaq maará téta yúyánámmá kóita-yaita urááe: “Yóáanema
Metáíyama yauwéqmataa tiwiraí-nárábí íyabiyo?” téta tirááe.
16 miráitana Yóáanema yauwéqma timá yímikaiye: “kemá
nopí nommá péqtikanune. anaaékaqa móra-naqa yínímma
wení akoqnáágoma ketí akoqnááma uyátáraiye. kemá íma
íráqô-naqa máunaboaq kemá kanaaráq wení aítauq-anaamma
íma ayubónúne. wemá iragáráq Áánûqtuni Aokaq-Áágókáráq
keráwáqá nommá pétikaniye.
17 wemá wení yáunapo wítima agáqtuwaniye. miráumatuwena
wení wíti-naupaq wítima áíkuinimanibo táíq ínnama warárima
aati-aatimá káíq-kaiq in-írábí agatuwániye.” téna tiráiye.
18 Yóáanema yaímma káqon-aikaraq timá yúyánámmá mamá
itó kéena mirái-waigoma aarawaabímmá Metáíyaqtaba átê-
wataama tiráiye.

Érôtima Yóáanemma ánnáma ámikaiye.

19 miráimanibo Yóáanema Érôtimma awááguraiye. yeqtí anó-
kamaani-naqanibo Érôtima Erótiatikaq otaa-qtátáárîq éna ábâkoni
ánáaqa kéyabitena yaímma táí-aaimma tarôq uráiye.
20 miráitana Érôtima máqten-otaa-qtataariqo kéenama ókaraq
uyátá-maqma anón-otaamma kuyéna Yóáanemma ánná-naupaq
ákaraiye.

Yóáanema Îtumma nommá pérakaraiye.

21 aarawaamá nommá kéberaawana Îtugaraq nommá pékaiye.
ánibo Îtuma nommá pétuwena nunamummá kétena máitana
Áánûqtuni márûpaq agaro uráiye.
22 Áánûqtuni Aokaq-Áágómá máaraa umá Îtukaq kukáiye.
ánibo Áánûqtunopake móra-aikoma ááyama maará-tiraiye: “emá
ketáanimone. eqtábámá kemá timuqá ôriq umá kémaraune.
ketíyakoma eqtábámá kanaa kéiye.” téna aagómá Áánûqtuni
márûpake ááyama tiráiye.

Îtun áítaubikoni yíwîre.

23 Îtuma wení mayaímá áaimma átáma matáima wení karitimaatimá miráuma kaumo-tíyáákámá uráiye. aarawaamá téta Îtuma Yótêbimma áanikowabiyaa téta tirááe.

24 Yótêbima Érimma áanikoe.
Érima Máátáátimma áanikoe.
Máátáátima Aríbaemma áanikoe.
Aríbaema Mérekimma áanikoe.
Mérekima Yáánaimma áanikoe.
25 Yáánaima Yótêbimma áanikoe.
Yótêbima Matáátiatimma áanikoe.
Matáátiatima Émotimma áanikoe.
Émotima Néamumma áanikoe.
Néamuma Étarimma áanikoe.
Étarima Náágaemma áanikoe.
26 Náágaema Máátimma áanikoe.
Máátima Matáátiatimma áanikoe.
Matáátiatima Tímíenimma áanikoe.
Tímíenima Yótekimma áanikoe.
Yótekima Yóramma áanikoe.
27 Yórama Yóáánaanimma áanikoe.
Yóáánaanima Arétamma áanikoe.
Arétama Terúbabeomma áanikoe.
Terúbabeoma Téyaatiomma áanikoe.
Téyaatioma Nérimma áanikoe.
28 Nérima Mérekimma áanikoe.
Mérekima Áárimma áanikoe.
Áárima Kóutaamma áanikoe.
Kóutaama Éramaraamma áanikoe.
29 Éramaraama Éramma áanikoe.
Érama Yótuamma áanikoe.
Yótuama Eriétamma áanikoe.
Eriétama Yóraamma áanikoe.
Yóraama Máátáátimma áanikoe.
30 Máátáátima Aríbaemma áanikoe.
Aríbaema Tímionimma áanikoe.
Tímionima Yútaamma áanikoe.
Yútaama Yótêbimma áanikoe.
Yótêbima Yónamumma áanikoe.
Yónamuma Iráááíakimma áanikoe.
31 Iráááíakima Mériamma áanikoe.
Mériama Mennamma áanikoe.
Mennama Mátáatamma áanikoe.
Mátáatama Nétaanimma áanikoe.
Nétaanima Tébitimma áanikoe.
32 Tébitima Yétimma áanikoe.
Yétima Óbétimma áanikoe.
Óbétima Póáatimma áanikoe.
Póáatima Tárámonimma áanikoe.
Tárámonima Náátonimma áanikoe.
33 Náátonima Aammínataamma áanikoe.

Aammínnataama Ááraminimma áanikoe.
Ááraminima Ááranimma áanikoe.
Ááranima Étaronimma áanikoe.
Étaronima Pérêtimma áanikoe.
Pérêtima Yútaamma áanikoe.
34 Yútaama Yáakobomma áanikoe.
Yáakoboma Ááítekimma áanikoe.
Ááítekima Áabaraamma áanikoe.
Áabaraama Téraamma áanikoe.
Téraama Néomma áanikoe.
35 Néoma Térúkimma áanikoe.
Térúkima Aréumma áanikoe.
Aréuma Apéregimma áanikoe.
Apéregima Ébérimma áanikoe.
Ébérima Tíraamma áanikoe.
36 Tíraama Kénaanimma áanikoe.
Kénaanima Áárápáqáarimma áanikoe.
Áárápáqáarima Têmimma áanikoe.
Têmima Nóaamma áanikoe.
Nóaama Arááámekimma áanikoe.
37 Arááámekima Metúteramma áanikoe.
Metúterama Énôkimma áanikoe.
Énôkima Yérarimma áanikoe.
Yérarima Maaérierimma áanikoe.
Maaérierima Kénaanimma áanikoe.
38 Kénaanima Énotimma áanikoe.
Énotima Têtimma áanikoe.
Têtima Áátaamma áanikoe.
ánibo Áátaama Áánûqtumma áanikoe.

4

Tááqtaama Îtumma makáqma aónaraiye.

1 Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Îtupimma ógikaitana Îtuma Yótaanopike yuwéna Aokaq-Áágómá wemmá awîqmena waayúkama íma máa-kaqmaapaq kóuraiye.

2 mibáqá Îtuma kaayaqté-kaayaqte-tiyaaka-kanaama máitana Tááqtaama wemmá makáqma aónaraiye. ánibo mi-kánáárâqá Îtuma aáwaqa íma naráitanaboana anaaékaqa máqte-kanaama ánatagitana Îtumma áama yaráiye.

3 ánibo Tááqtaama Îtumma timá ámikaiye: “emá Áánûqtuni áanikomo máema kanaaráq maan-óqtákóqtábá tinana waéqma yammá mamá auraao.” téna Tááqtaama mirá-timatuwaitana

4 Îtuma yauwéqma Tááqtaamma timá ámikaiye: “Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá téna ‘yakómá wenamáa matúq-matuq umá paá mái-auwaraimma íma amíniye.’ ” téna Îtuma tiráiye.

5 ánibo Tááqtaama Îtumma awíqmena móra-anuma uyátárain-
anuraq uténa páátákáá Îtumma máqtemma maa-márábí-márúqá
aráátimatuwena
6 Îtumma timá ámikaiye: “máqtemma maamin-ákóqnáámá
anó-awikaraq emmá aménúne. máqtemma maami-qtátááqá
kennábóaq ánibo mora náawanabi aménááqa kanaaráq
aménúne.
7 ánibo emá kekáq araayutaúmmá ayé ketíwîqa múte
yaúwínaqa maaminnáma máqtemma emmá aménúne.” ténа
Tááqtaama tiráimanibo
8 Îtuma yauwéqma Tááqtaamma timá ámikaiye: “Áánûqtuni
watáama agamatán-áíkómá maará kétiye. ‘emá uyátárai-
nakokaq nunamummá té wenáwîqa múte kéyauye ení
Áánûqtuma wenamáa wení mayaímá mayaao.’ ” ténа Îtuma
tiráiye.
9 mikáké Tááqtaama Îtumma awíqmena Yérútáárebaq anó-
monoq-nakoni amutaq múma ákárena tiráiye: “emá Áánûqtuni
áanikoma máema kanaaráq emá maakáké yaúme méma marabí
metaao.
10 Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá maará-tiraiye.
‘Áánûqtuma tínata wení kaqtó-wayukama emmá kawáá
umákanoe.
11 ánibo yemá emmá yeqtí iyáápi yáqtokaiyana mórama
óqtakoma aítaupimma íma atarániye.’ Áánûqtuni watáama aga-
matán-áípí kétiye.” ténа Tááqtaama tiráiye.
12 Îtuma yauwéqma Tááqtaamma timámena tiráiye: “aamá
maaráuma wáiye. ‘uyátárai-naqa ení Áánûqtumma íma
makáqma aónaao.’ ” ténа Îtuma yauwéqma tiráiye.
13 ánibo Tááqtaama máqte-qtataariq umá Îtumma makáqma
aónawaaena óq-taoqtaba awé uráiye.

Îtuma Kááriri-marupaq áaimma átama mayaímá matáiye.

14 anaaékaqa mirá-umatuwaitana Áánûqtuni Aokaq-Áágóní
akoqnááraq Îtuma yauwéqma Kááriri-marupaq iráiye. ánibo Îtuni
watáagoma máqtemma min-áúkápáq wéyáwé uráiye.
15 aarawaatí monoq-náúpáq kéyiraatena aamá timá yímitata
máqte-kayukama wenáwîqa múte yaútaae.

Náátárêtibaq-wayukama Îtumma anaaémma umákaraae.

16 Îtuma Náátárêtibaq uráiye. naayóbáqá Îtuma pááqyan-
iyapoma máenama mi-márúkáq máqe-uraipoana anómma
aúráikaq uráiye. ánibo Tabaatiráqá Îtuma monoq-náúpáq
uyábékena aati-aatimá mirá éwainiq uráiye. Îtuma itó-urena
Áánûqtuni watáama yorautínéna uráiye.

17 ánibo yemá amuné-náqá Áítáíyani agamatá-kánnáámá
Îtumma mayámíkaae. wemá aúba-wannaama agátarena aga-
matán-áíkómá maará-tiraimma aónaraiye:
18 “uyátárai-nakoni Aokaq-Áágómá kekáq máiye.
wemá kemmá awaaméqá umátikena áwáyoq-wayukabi
‘Metáíyaqtaba átê-wataama mó tiyo.’ tiráiye.
ánnábi máa-kayukama yemmá watáama timá-yimeq
paábaq ayúqyikanunayaba timátíkaraiye.
yúramma karoparáina-wayuka
yúramma káonaiyata
náayubi ummaa-yátááqá kémayaayuma
mamá ayúqyikanunayaba
uyátárai-nakoma timátíkaraiye.
19 minnámo pááq íni-kanaaraq
uyátárai-nakoma wení waayúkama
yauwéqma mamá atóbamayikani-kanaayaba
abarokáq timá-yimiyo timátíkaraiye.”
téna naayóbáqá Áánûqtuni amuné-náqá Aítáíya agatáiye.
20 Îtuma aúba-wannaama aráápatuwena yauwéqma kawáá-
náqá ámítuwena wemá yiráátinena maraq máqe-uraiye. ánibo
máqtemma monoq-náúpáq máe-kayukama Îtumma wenamáa
wemmá aayoq urááe.
21 ánibo Îtuma mikáq áaimma átáma aamá timá yímikaiye.
maará-tiraiye: “Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá
íbêqa yorautúnama abarokáq kéiye.” téna tiráiye.
22 mirá téna timátúwáitata yemá Îtuni áwîqa múte yauyéta
Îtuma íráqôn-aimma tiqtábá yemá netuq-yúyánámmá ítéta
iyánáaq urááe. miráimanibo yemá tirááe: “nôraq kéiyo? maan-
náqá Yótêbini áráaqa íyaq máraniyo?” téta tirááe.
23 ánibo Îtuma maará téna timá yímikaiye: “áraine. keráwáqá
keqtábá maará tínoe. ‘tótaa-nako, enamáárîq téq ónaiq umá
mirá uwo. emá mirán-ááímmá Kápéranabaqa tarôq ónama
minnâ ketáámá ítaraunataama emá móraiq umá maakáqá ení
márûkakaraq mirá-uwo.’ téq keráwáqá tínomanibo
24 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. waayúkama yeqtí
márûkake móra amuné-nákón áama íma kéitaane.
25 kemá árainuramma keráwáqá kétima-timune. Íráíyani
kanaaráqá taíbaq keqtoq-nóínímmá Ítíráaeobaq máawata mi-
kánááráqá aabayámmá aúyakitana kaumo-kárítímáátígáráq
móra-tiyaamma-naikama móra-wiyomma aaqá íma yuráiye. ánibo
máqten-aukapaqa anómma yáayaba urááe.
26 miráimanibo mórama Ítíráaeobake-kayukayopaqa Íráiyama
yíwáqnaa íyábá íuraine. ímiye. Áánûqtuma Íráíyamma Térabatibaq

timákáitana Tááíranapaq-marupaq móra-inimma awaikómá pukitana ketoqá máin-inikonopaq uráimiye.

27 miráitana Áánûqtuni amuné-náqá Iráítaani kanaarákáráqá netuqyaammá kárú-wayukama Ítíráaeobaq máqe-uraamanibo min-áúkáápímmá íma móra-nakomma íráqôniq uráine. ímiye. Néímenima Tíriabake-nakoma wenamáa wení karígómá atóbamakaraine." téna Îtuma Yéqtaaeo-inikoqtaba tiráiye.

28 máqte-kayukama monoq-náúpáq máe-kayukama min-áímmá ítáama yeqtábá titatabóata anómma íyaqtaba urááe.

29 páátákáá yemá Îtumma yabitimá máápaq yukááe. yeqtí mi-márúqá móra-anuraq awíqmeta min-ánúgóní ámûrake áaimma átáma awéqtátuwaneta uráámanibo

30 wení kanaamá íma pááq uráitanaboana yeqtí aúkáapike Îtuma yúqtúyuwena kóuraiye.

Îtuma móra-nakopike tái-aagomma watukáiye.

31 Îtuma Kápéranabaq Kááriri-marupaq kukéna Tabaatiráqá aarawaamá yiráátiraiye.

32 ánibo yemá Îtun áagaama tewata tébakaq-wayukama iyánáaq urááe. minnáma Îtun áagoma akoqnááma wáitataboatae.

33 monoq-náúpáqá móra-naqa máqe-uraimma wepímmá tái-aagoma máqe-uraiye. min-nákómá anókaq ááyama tiráiye:

34 "Náátárêtibake-naqa Îtuo, emá nóinawaq mayánéq ketááyôpaqa iráánô? keqtáámá mamá táíq umátikanetaawaq iráánô? kemá eqtábámá kéitaune. emá Áánûqtuni aokaq-náqóne." téna tái-aagoma wepí mái-nakoma tiráiye.

35 miráitana Îtuma tái-aagomma awáágéna tiráiye: "emá paátí mááo. min-nákónôpakemma yuwé kóaao." téna tiráiye. ánibo mi-tái-áágómá min-náqá yaúma waayúka aúkáapi iyaabóma marabí yubámmarena min-náqá ayuwéna íma mamá táíq umákaraiye.

36 minnáyaba máqte-kayukama iyánáaq urááe. ánibo yeíyáá maará-tiraae: "maaminnáma nóikaan-ainabiyo? miráuma náápaakaraq akoqnáágaraq wái-nakoma tái-aagoqtaba watáama tináíkáán-áímmá kétitata tái-aagoma waayúkama iyuwéta kégoe." téta tirááe.

37 miráitana Îtuma tarôq i-qtátááqtábámá watáagoma min-áúkápáqá máqte-marupaq wéyáwé uráiye.

Pítaamma aítáako-araaqnama Îtuma mamá íráqôniq umákaraiye.

38 Îtuma mi-mónóq-námmá yuwéna itó-uma Tááímonini naaúpaq uyábékaiye. Tááímonimma aítáako-araaqnagoma kokoq yámma karímá ákaraiye. ánibo Îtuqtaba áwáqnaa íkáae téta ááyaraae.

39 miráipoana Îtuma min-árááqnágóní amakaq ko itó-urena
mi-kárígómá awááguraiye. ánibo mi-kókóq yákoma ayúkaiye.
miráitana min-árááqnágómá páátákáá mikáq itó-urena yeqtí
aáwaqa yokaa umáyíkaraiye.

Îtuma netuqyaa-káyúkámá mamá atóbamayikaraiye.

40 aabaúmá kuperáné kéitana Tabaaqtimá ánatagitana
waayúkama yeqtí aanábómá ókon-oko-karima máyáa-kayukama
Îtunopataa yiwíqmeta irááe. ánibo Îtuma máqte-kayukama
mórá-mora-yuma yemmá yínêkuyena keqnáámmá mamá
atóbamayikaraiye.

41 táí-aagoma máqte-kayukama iyuwéta kóuraae. ánibo mi-
táí-áágómá maará téta ááyama tirááe: "emá Áánûqtumma
áanikomone." téta tirááe. mirá-tiraamanibo Îtuma Metáíya
máenaboana yiwáágéna íma iyúwáitata aamá tirááe.

Îtuma Yúría-marupaq Áánûqtuni átê-wataama kétena yiráátiraiye.

42 aabáyaanapimma nokáápaq yaúbatuwena mi-márúqá
yuwéna móra-aukapaqa waayúkama íma máa-kaqmaapaqa
nunamummá tínéna kóuraiye. ánibo aarawaamá aónatuweta
wenôpaq urááe. ánibo Îtuma iyuwéna kóiyabae téta yáqtotoq
uráámanibo

43 Îtuma timá yímikaiye: "kemá Áánûqtuma yabíkái-maruqtaba
átê-wataama kétima-timeq káqo-marupakaraq mó timá-yimenaaq
kéune. Áánûqtuma maaminnáyaba timátíkaraiye." téna Îtuma
timá yímikaiye.

44 ánibo Îtuma Yúría-wayukati monoq-náúpáq watáama timá
yímikaiye.

5

Îtuma titana Pítaama netuqyaa-nóyááqá yaráiye.

1 móra-taoqa Kénétáaretiqa nokaayúkóní kegébabaqa Îtuma
itó-uma máitata taíbaq-wayukama Áánûqtuni watáama itánéta
ikúma yageq-yageq urááe.

2 Îtuma aónaimma kaayaqá pááqyamma únópí-káárérátá
únókóní áwábaq wáitana aónaraiye. ánibo noyááqa yaí-
wáyúkámá únópí-káárémá yuwéta kúqômma tete urááe.

3 Îtuma móra-unopi-kaarebi uyátáraimma minnâ Tááímoni
Pítaani únópí-kááré. ánibo Îtuma Tááímoniqtaba 'únópí-káárémá
pááqyamma awétáme nékakaa mó maraao' tiráiye. ánibo
Îtuma únópí-káárébí uyátáma máena aarawaamá watáama
timá yímikaiye.

4 miráumatuwena Îtuma watáama timá yímituwena anaaékaqa
Tááímonimma timá ámikaiye: “únópí-káárémá yabitimáe non-
aúkáapi uré kúqômma yúwénana kumínaa noyááqa yaao.” téna
Îtuma Tááímoniqtaba tiráiye.
5 Tááímonima yauwéqma tiráiye: “íbêq-nokaamma ketáá
máqtemma kamáa káetaa noyááqamaa únataamanibo mórama
noyááqa íma yaráunataae. miráimanibo emá ténaboaq kemá
kúqômma yúwáánana kumíniye.” téna tiráiye.
6 yemá miráumatuweta taíbaq netuqyaa-nóyááqá aúyaqma
yáqtóráawana kúqômma ummaa yamá yararáné uráiye.
7 miráitata yemá yaímma yeqtí aanábómá móra-unopi-kaarebi
máe-kayukama tíwáqnaa ígáae téta yááyaraae. ánibo yemá iréta
noyááqa mamá kaayaq-únópí-káárégómmá maqmá ógikaae.
ánibo mi-kááyáq-únópí-káárégórátámá ummaa yamá únópí
kumá yuberáyéta urááye.
8 Tááimoni Pítaama miráimma aónatuwena Îtuni aítaupi
araayutaúmmá aténa maará-tiraiye: “uyátárai-nako, emá
kemmá tiyuwé kóaao. kemá kúmiq-naqune.” téna tiráiye.
9 Tááímonima aónaimma máqtemma maami-nóyááqá
yáqtóráataba aónawaaena ikatîq uráiye. ánibo yaímma-wayukama
wetê máqeo-kayukagaraq ikatîq urááe.
10 kaayaqá Yéberimma áanikoratama Yêmitiyaa Yóáanema
yenákámá Tááímonimma ábárawaaoboata yenákágáráqá iyánáaq
urááye. ánibo Îtuma Tááímonimma maará téna timá ámikaiye:
“emá ikatîq íuwo. anaaékaqa emá waayúkama yáqtorainone.”
téna Îtuma tiráiye.
11 mikáké yemá únópí-káárémá yabitimá áwábaq má
kémareta yemá máqte-qtataaqa kéyuweta Îtuni anaaé wakááe.

mórama kárú-naqa Îtuma mamá atóbamakaraiye.

12 Îtuma móra-marukaq máitana móra-naqa máqe-uraimma
kárú-karigoma áúnobaq ógikai-nare. min-nákómá Îtumma
aónatuwena óípake araayutaúmmá aténa nunamupí maará
téna tiráiye: “uyátárai-nako, kanaaráq emmá akáinaama ketí
karímá kanaaráq mamá atóbamatikanone.” téna kárú-nakoma
tiráiye.
13 Îtuma ayáámma árútukena ánêkuyena tiráiye: “kemmá
tíkáiye. emá atóbagaao.” téna Îtuma tiráiye. páátákáá é mikáq
kárú-karigoma ánatamakaraiye.
14 ánibo Îtuma akoqnáá-aimma timá-amena tiráiye: “móra-
nakomma íma timá-amiyo. ímiye. emá uré anó-monoq-nakomma
enáúma mó-araate Áánûqtukaq naí-wámmá mó agamá ákûq
uwo. miráuma Mótetimo tiráiniq uwo. miráinata waayúkama

mikáq aónaaro ení karímá ánatagiye.” téta tínóe téna Îtuma tiráiye.

15 miráitana Îtuma máqten-awaameq-yataariq ináíkómá ókaraq wéyáwé uráiye. miráitata netuqyaa-káyúkámá Îtun áama yama kéitaawana karímá mamá atóbamayikaraiye.

16 miráimanibo anaaékaqa aati-aatimá Îtuma waayúka íma máa-kaqmaapaq uréna nunamummá mó téwae kéiye.

móra-naqa áí-ayaamma táíq i-náqá Îtuma mamá atóbamakaraiye.

17 móra-taoqa Îtuma máena aarawaamá kéyiraatitata yaímma Pérati-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq maraq máqe-uraae. yemá máqten-aukapaqa Kááriribakemma Yúríabakemma Yérútáárebakekaraq yama áíkutaae. ánibo uyátárai-nakoni akoqnáágoma karí-wáyúkámá mamá atóbaikaae téna Îtupi wáqe-uraiye.

18 ánibo yaímma-wayukama móra-naqa kúkutaaraq yaaguyaqméta irááe. min-nákóní ayááqtákoma aráákaguraiye. yemá min-náqá yaagumé naaúpaq utéta Îtun-amakaq maránéta urááe.

19 aarawaamá taíbaq aammá aúyakowata karí-náqá maméta Îtunopaq uínón-amma íma wáqe-uraiye. miráitata yemá naaúpaq utéta naanamubiké mú-kapotaraae. ánibo mi-kárí-náqá kúkutaaraq wayákareta aarawaatí aúkáapi múte yaagumá Îtuni aúbáq makááe.

20 Îtuma yeqtí yirummá améta yikaí-yátááqá aónawaaena tiráiye: “ketí aanábógô, kemá ení kúmiq-yataaqa paábaq matukáune.” téna Îtuma tiráiye.

21 yemá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq yeíyáá netuq-áímmá téta maará-tiraae: “maamin-náqá náawawaq wemá Ááníqtumma maamin-ákáyáámmá kétimakaiyo? móra-nakoma íma umaataráipoana kanaaráq íma kúmiq-yataaqa matuwániye. wé minnâ Ááníqtu wenamáa wení mayáímíye.” téta tirááe.

22 Îtuma mi-káyúkátí yúyánápímmá aónatuwenaboana wemá yauwéqma timá yímikaiye: “keráwáqá nôraq itaráq tíyaqnobaqa táí-tuyanamma móite-maite kéoo?

23 nóin-ainaq tenúnô? ‘ení kúmiq-yataaqa mamá paá umátukaune’ ténú kemá téq ‘emá itó-uma kóaao’ tenúnô?

24 miráinaq keráwáqá itaígáae téq kétune. maa-márábímmá Waayúkagoni Áráaqa náápaamma matokáipoana wemá kanaaráq kúmiq-yataaqa mamá paá íniye.” téna Îtuma wenamáárîq wetábá tiráiye. miráitana min-ayááqtámô aráákagi-nakoqtaba Îtuma maará téna tiráiye: “kemá emmá

kétimamune. emá itó é ení kúkutaa-yagaraq mamé ení naaúpaq kóaao.” téna Îtuma tiráiye.

25 miráitana min-ayááqtámmô aráákagi-nakoma aarawaatí yúrakaq páátákáá itó-uraiye. ánibo kúkutaa-yama wagurénа máqeimma yawátámena wení naaúpaq kégoena Ááníûqtuni áwîqa múte yaútaiye.

26 ánibo máqte-kayukama iyánáaq urááe. yemá Ááníûqtuni áwîqa múte kéyauyeta yeqtí íyakoma iyánáaq kéitata maará-tiraae: “íbêqa ketáámá óq-yataaqa kateko-yátááqá aónáunataae.” téta tirááe.

Îtuma Aríbaemma ááyaraiye.

27 anaaékaqa Îtuma kéwana aónaimma móra-naqa táákiti-moneqa máyái-nakoma táákiti-moneq mayái-opitipaq máitana aónaraiye. min-nákóní áwîqa Aríbae. ánibo Îtuma min-náqá timá ámikaiye: “emá ketinaaé ya waraao.” téna tiráiye.

28 ánibo Aríbaema máqte-qtataaqa mipí kéyuwena Îtun anaaé wakáiye.

29 Aríbaema Îtumma anón-aawaqa wení-naaupaqa agayákáitata yaímma táákiti-moneqa máyáa-kayukagaraq yaímma káqo-kayukagaraq Aríbaeyaa Îtute máeta aáwaqa narááe.

30 ánibo Pérati-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Îtuni iyápó-anna-wayukayaba netuq-áímmá téta maará-tiraae: “nôraq itaráq keráwáqá táákiti-noneqa máyáa-kayukagaraq kúmiq-wayukagaraqa aáwaqa kénaao?” téta yemá tirááe.

31 ánibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “waayúkama karímá íma matáa-kayukama tótaa-nakonopaqa íma kéoe. ímiye. paá karí-wáyúkámá tótaa-nakonopaqa kéoe.

32 kemá arupú-wayukama yirummá waeráígáae téq íma kukáune. ímiye. kemá kúmiq-wayukama yemá yirummá waeraígáae téq kukáune.” téna Îtuma tiráiye.

aáwaqa aammá auní-ááímmá

33 móra-taoqa yaímma-wayukama yemá Îtumma maará téta timá ámikaae: “yemá Yóáaneni iyápó-annama aáwaqa awetá-ureta taíbaq-kanaama nunamummá tirááe. ánibo yemá Pérati-wayukati iyápó-annagaraqa móraiq kéoe. miráimanibo ení iyápó-annama paá nommá néta aáwaqa néta kéoe.” téta tirááe.

34 Îtuma yauwéqma tiráiye: “mórama keráwáqtí aanábó-nákómá keráwáqtê maéna aaramá mayánéna kéinaq aáwaqa keráwáqá awetá-ino? ímiye.

35 miráinata anaaékaqa min-ínímô mayáné i-náqá mamá paábaq yuwáiyana ókaraqa wení aanábó-wáyúkátêma íma

mániye. mi-kánááráqá kanaaráq keráwáqá aáwaqa awetá-inoe.” téna Îtuma tiráimma waéqma itaí-áípí téna wenamáárîq wetábá ‘aaramá mayáné iníkáá-náqúne’ téna tiráiye.

36 Îtuma mórama waéqma itaí-áíkáráq maará téna timá yímikaiye: “móra-nakoma wení naayómmá aqtábáá-kuberai-unamma yakákitanama aúgen-aqtorake yakáqma naayón-áqtábáá-únákáqá íma káraataiye. ímiye. íma aokaríq kéiye. mirá énama aúgemma kúberai-unamma mamá táíq umáginana aúgen-unakoma paá wáinana naayón-únákómá paábaq áikiniye.

37 móraiq umá móra-nakoma mémegoni naayón-áúwárátíbí íma aúgema wááénima yaqmá káitiye. naayón-áúwárátíbí áítinanama aúgemma wááéni-nokoma naayón-áúwárátímá kabááqtuwena marabí atíginiye. miráinana méme áúwaratigogaraqa táíq umáginiye.

38 ímiye. íma aokaríq íniye. mémegoni aúgen-auwaratibi aúge-waaeni-nomma áítino.

39 ánibo móra-nakoma naayó-káááení-nómmá nátuwenama aúge-waaeni-noqtabama íma kákaiye. wemá maará téna kétiye. ‘naayó-káááení-nómmá minnâ íráqône kétiye.’ ” téna Îtuma waéqma itaí-áípí wení aúge-kataayaba tiráiye.

6

Tabaatiráq mayaímá mayaíyábá aammá aúkain-aimma.

1 móra-Tabaatiraqa wíti-yokoni aúkáapi Îtuma wení iyápó-annate uréire uráiye. ánibo wení iyápó-annama yaímma wítigoni arammá nánéta matéta wítima iyáákaq makéta kategátúbatuweta narááe.

2 minnáyaba yaímma Pérati-wayukama tirááe: “Tabaatiráqá aammá áúmakaae. keráwáqá minnâ nôraq itaráq mirá kéoo?” téta tirááe.

3 Îtuma yauwéqma timá-yimena tiráiye: “Tébitima naayóbáqá tiráin-aimma íyaq yoráútaao? Tébitigaraq wení waayúkate yáamo yarái-kanaaraqtaba kétune.

4 Tébitima Áánûqtuni aokaq-náúpáq uténa Áánûqtuni aúbáq yammá waíma matáine. mi-támmá paá-wayukama naíyábáq aammá áúkaapoata anó-monoq-wayukama kanaaráq nánóe. miráimanibo Tébitima mi-támmá mamá kénena wení waayúkama yímítata naráane. keráwáqá min-áímmá íyaq yóráútaanabiyo?” téna Îtuma kétenama ókaraq

5 timá yímikaiye: “Waayúkagoni Áráaqa Tabaatigóní uyátárai-naqiye.” téna Îtuma wenamáárîq wetábá tiráiye.

ayáámma táíq urái-naqa Tabaatiráqá Îtuma mamá atóbaraiye.

6 káqo-Tabaatiraq Îtuma monoq-náúpáq uténa aarawaamá
watáama timá yímikaiye. ánibo móra-naqa máqe-uraimma
ayáánurapaq-ayaakoma aayákagena táíq umáguraiye.
7 ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq
Îtumma aatómaq urááe. yemá Îtuqtaba téta "Tabaatiráqá karí-
wáyúkámá mamá atóbaniyopoataa aónanunatae." téta aatómaq
urááe. mirá kéeta Îtumma aabi mayakánón-aqtaba abáá urááe.
8 miráitana Îtuma wenamáárîq mi-káyúkátí yúyánánóbáqá
ítátuwenaboana ténа ayáámmo aayákagi-nakoqtaba aúkáapi
"yúbáq unitóaao" titana min-nákómá itó-uraiye.
9-10 ánibo Îtuma máqte-kayukati yúrapi karáqme kéyautena
min-náqá timá ámikaiye: "ayááma arupú uwo." ténа tiráiye.
ánibo min-nákómá ayáámma árútuwaimma ayáákoma arupú
umáguraiye. miráitana Îtuma ítama yímónaraiye: "kemá
keráwáqá ítama aónanaa kéune. Tabaatiráqá ketáámá
íráqôn-aainaq tarôq ónúnataabi táí-aainaq tarôq ónúnataabiyo?
waayúkama yíwáqnaa onatatáá paá máno-kayukama ketáá
mamá táwîq umáyikanunataabiyo?" ténа Îtuma tiráiye.
11 miráimanibo yemá anómma íyaqtaba urááe. mirá
kéeta yeíyáá maará-tiraae: "ketáámá Îtuqtaba nôraqtaawaq
umákanunataabiyo?" téta tirááe.

Îtuma tiyááka umá kaayaq-wáyúkámá awaaméqá umáyíkaraiye.

12 mi-kánáárâqá Îtuma nunamummá tínéna anubaq utáiye.
mi-nókáámmá Îtuma Áánûqtukaq nunamummá tíq-tiq kéitana
aaqá irákáiye.
13 aabaúmá utáitana aabáyaanapimma Îtuma wení iyápó-
annama yááyaitata yewana tiyááka umá kaayaq-wáyúkámá
awaaméqá umáyíkátuwena yíwîqa awaaméqá umátike
tiwiráune tiráiye.
14 móra-nakoni áwîqa Tááímoniboana Pítaae ténа áwîqa yamá
ámikaiye. ánibo Áánaruma Tááímonimma ábâkoe. ánibo Yêmitiyaa
Yóáane. ánibo Píripiyaa Paatááromiyue.
15 ánibo Máátiyuyaa Tómáátie. ánibo Yêmitima Áápiatimma
áanikoe. ánibo Tááímonin áwîqa karuwaaq-náré.
16 ánibo Yúqtaatima Yêmitimma áanikoe. ánibo Yúqtaatima
Itikááriotima anaaékaq Îtumma namuroíq umákáa-kayukati
iyáápi kutarurîq uráine.

netuqyaa-káyákábí Îtuma mayaímá matáine.

17-18 mi-káyúkámá iréta watáama kéitaawana Îtuma karímá
mamá atóbamayikaraiye. aarawaabí waátáma táí-aagoma mái-
kayukama Îtuma mamá íráqôniq umáyíkaraiye. ánibo Îtuma

yeráwáqtê kukéna wení taíbaq-iyapo-anna-wayukate móra-arubaq kunitó-uma máqe-uraae. netuqyaamá aarawaamá Yúríabakema Yérútáárebakema únón áwábaqa waaqókáq Tááyabakema Tááíranapaqa taíbaq-wayukagaraq mikáq máqe-uraae.
19 ánibo taíbaq-wayukama Îtuma iyáánapo ánekuiyana Îtuni ako-qnáágoma mi-káyúkámá mamá íráqôniq umáyikaniye.

Îtuma amuq-yatááqtábámá tiráiye.

20 Îtuma wení iyápó-annama kéyimonena tiráiye:
“keráwáqá áwáyoqa máiyayuma timuqá máráaro.
keráwáqá matúq-matuq umá mái-auwaraimma
keráwáqtí minnáe.
21 keráwáqá íbêqa táayaba kéiyayuma
annaékaqa ógiranoe.
keráwáqá íbêqa ibiqá kéyaraayuma
keqnáámmá wíráa ínóe.
22 ítáaro. Waayúkagoni Áráakoqtaba waayúkama keráwáqá íyamma umátiketa tiwétátuweta aamá timá pááqyaniq umátikanoe. yemá mirámô kéiyaqa keráwáqá timuqá maraínoe.
23 timuqá kémareraq iráá yamá yaúmeta-meta umá timuqá máráaro. keráwáqtí anó-meyamma Áánûqtuma wemô máipaq maqtokáiye. mi-káyúkámá keráwáqá mamá táíq kéumatikaamma naayóbáqá yeqtí yítaubikoma miráuma móraiq umá Áánûqtuni watáama yirááti-wayukama mamá táíq umáyíkaraane.
24 keráwáqá náayuwabi taíbaq ótamma kémaraawanama keráwáqtí túwaraikoma
íbêqa oyaaq kéimanibo anaaékaqa
anómma táí-yataakoma keráwákáq yíniye.
25 keráwáqá náayuwabi tímûqa yaiyúmá
annaékaqa táayaba ínóe.
íbêqa náayuwabi wíráa kéiyayuma
annaékaqa ibiqá yaránóe.
26 máqte-kayukama keráwáqtábá íráqôn-aimma kétiyama atéráaro. naayóbáqá yeqtí yítaubikoma miráuma kaaqaari-ámúné-wáyúkámá mimórá-yátááríq umáyíkaraane.

namuro-wáyúkáyábá tirummá yímero.

27 óq-aimma Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “kemá keráwáqá kétima-timune. móra náayubi ketáama itéqa keráwáqtí namuro-wáyúkámá tirummá yímero. náayubi keráwáqá íyamma umátikaiya-kayukama mamá íráqôniq umáyíkáaro.
28 náayubi keráwáqá uwaatagáárîq umátikaneta íya-kayukama keráwáqá yemmá mamá íráqôniq umáyíkáaro. ánibo

keráwáqá akáyáámmá timá tiwáágíya-kayukama nunamummá
timáyíkáaro.
29 móra-nakoma táápááraqo yumá tíkaminaqa kanaaráq
mórabaq-taapaama yimíyata tíkamoro. ánibo móra-nakoma
keráwáqtí kúberai-unamma mamayaínaqa ókaraq keráwáqtí
wáqtôma áméro.
30 máqtemma nói-qtababi ítama káonaiyaqa itaíya-qtataaqa paá
yímero. ánibo móra-nakoma keráwáqtí nói-qtataarabi maiyaíyaqa
kanaaráq 'yauwéqma timiyo' téraq ítimakaaro.
31 keráwáqá miráiyaniq umá káqo-yuma mirá-umayikaaro.
keráwáqá íráqôniq ónáae teníq umátikaiyaqa yemá íyaniq umá
íráqôniq umáyíkáaro.
32 tirummá yímê-kayukama yenamáa keráwáqá yirummá
timíyaqa Áánûqtuni íráqô-meyamma nóiqtabaq mayánéraq kéoo?
paá kúmiq-wayukagaraq yirummá yímê-kayukama yemmá
yirummá kéyime.
33 móraiq umá waayúkama keráwáqá íráqôniq
umátikaiyayuma keráwáqá yenamáa íráqôniq umáyikeqa
Áánûqtuni anónnáma meyámmá tíkái-qtataaqa nói-qtataaqtaba
abáá kéoo? kúmiq-wayukagaraq mirá kéoe.
34 ánibo keráwáqá móra-yataaqa waayúkaraq inaatimá
matêqa anaaékaqa yauwéqma yiménúnatae téqa Áánûqtuni
anónnáma meyámmá tikái-qtataaqa nóiqtaba abáá kéoo? kúmiq-
wayukagaraq kúmiq-wayukaraq inaatimá kémayeta anaaékaqa
yauwéqma mimórá-yátááqá paá kéyime.
35 ímiye. keráwáqá keráwáqtí namuro-wáyúkámá tirummá
yímeraq mamá íráqôniq umáyíkáaro. keráwáqá waayúkama
móra-yataaqtaba inaatíya-qtataaqa paá yímikera anaaékaqa
yauwéqma mayaíyábá íabaa oro. keráwáqá miráiyanama
anaaékaqa keráwáqtí anó-meyamma waínaq Áánûqtuma mú
mikákáá anómma uyátárai-nakoni áanimaaqa mánoe. táí-
wayukagaraq Áánûqtukaq 'tíkáiye' íte-kayukagaraqa Áánûqtuma
paru-yátáákáráq kéyabiqyikaiye.
36 miráipoana keráwáqá waayúkayabama paru-yátááqá
yímero. keqtibomá Áánûqtuma waayúkama paru-yátááqá
yíminiq umá móraiq umá keráwáqá yemmá keráwáqtí paru-
yátááqá yímero.

waayúkama aónama yainaí-nákóráá umá aónama yainaí-ááímmá

37 keráwáqtí yainaí-yátááqnápómá káqo-kayukama íma
mamá kéyainaiyana Áánûqtuma keráwáqá íma mamá yainaíno.
káqó-nakoqtabama waabáqtí yúrakaqa 'wemá íma árútáyiniq
kéiye' ítero. min-áímmá tíyamma keráwáqá wemmá mamá
yawááq kéumakaae. káqó-yuma íma yawááq kéumayikaiyanama

Áánûqtuma keráwáqá íma mamá yawááq umátikaniye. keráwáqá waayúkati kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwé tiwikátuwaiyanama Áánûqtuma keráwáqtí kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwéna awikátuwaniye.

38 káqo-kayukama yimíyanama paá Áánûqtuma keráwáqá timíniye. keráwáqá ógiqma-awaataq mayánoe. kópiqa unáápí aguyumá káíqtowana ógiqmena kugúbainikaa umá móraiq umá yauwéqma ókaraq matéq kanaaráq umá mayánoe. mimórááwáátáq káqo-kayukama yímêmma Áánûqtuma min-áwáátáq keráwáqá timíniye."

39 Îtuma káqomma mórama waéqma itaí-áíkáráq timá-yimena tiráiye: "mórama aammá íma aónarai-nakoma káqomma aammá íma aónarai-naqa aammá íma kanaaráq aráátiniye. móraiq umá mórama aúgaroq-nakoma káqomma aúgaroq-naqa íma kanaaráq awirániye. yenákámá yúgaropoata máka-nakama áítanobaq metáyóye.

40 ánibo mórama itaí-yátááqá máyái-nakoma wení itaí-yátááqá arááti-nakomma íma kéuyataiye. máqtemma mayaí-wáyúkámá itaí-yátááqá ítama ánatetama yeqtí yirááti-wayukaraa aúránoe.

41 keráwáqá nôraq itaráq keqtíbâkoni pááqyamma otaa-qtátáátáqbámá aúrapi araatákaa umá túyánámmá kéitaamanibo keráwáqá anómma otaa-qtátááqtábámá aúrapi mútûq-yaraa umá túyánámmá íma kéitaao?

42 nôraq itaráq keráwáqtí tíbâkoqtabama maará kéteo. 'ketíbâko, enaúrapike araatá-qtataaqa mamá paábaq yuwaao' kéteo keráwáqtí túrapimma mútûq-yama waímma íyaq káonaao? ureqáráaq-wayukaao, áqnáabaqa keráwáqtí túrapike mútûq-yama paábaq matuwéraq mikáké keráwáqá kanaaráq aónama arútáreq keráwáqtí tíbâkoni aúrapike araatámma kanaaráq paábaq matuwánóe.

tái-yagoma tái-aramma kéiyaiye.

43 Îtuma káqomma waéqma itaí-áímmá tiráiye: "íráqô-tagoma tái-aramma íma kéiyaiye. móraiq umá tái-yagoma íráqôn-aramma íma kéiyaiye.

44 waayúkama yaagóní aranókáá aónatuweta mikáq íráqô-tawabi tái-yawabiyo téta káonaae. ánibo píki-yagoni arammá waayúkama áwáabiq-annarakema íma arammá kégutoe. ánibo áwáábiq-annarakema wááéni-aramma íma kégutoe.

45 miráuma íráqô-nakoma taíbaq íráqôn-aimma áyáqnobake mamá pááq kéimanibo tái-nakomma tái-aimma áyáqnobake mamá pááq kéiye. mirán-áúyánámmá áyáqnobaqa ógikaitana óyaupike mamá abarokáq téwae kéiye." téna Îtuma tiráiye.

kayaq-áúyánákáq naammá i-ááímmá

46 móragaraq waéqma itaí-áímmá Îtuma tiráiye: “nôraq itaráq
keqtábámá ‘uyátárai-nako, uyátárai-nako,’ kéteqanibo ketáama
íma kéwaraao?
47 móra-nakoma ketôpaq yéna ketáama iténa waráina-
waigomma kemá wenáaimma abarokáq tiráátenune.
48 minnâ min-nákómá miráuma móra-nakoma naammá
ínéna iníkáá uráiye. min-nákómá maiqá uqmá mémánóbáq
yuwéna maranóbáq anón-oqtakoni ámûraaq umá akoqnáá
umákaiye. anón-oqtakoni ámûraaq akoqnáá-namma tarôq
uráiye. anaaékaqa anómma aaqá yuréna anón-nomma aúténa
min-námmá awétáraimanibo akoqnáá umákaitanaboana íma
yawítíraiye.
49 ááqibo móra-nakoma ketáama iténa íma wáráimma mirárá á
umá móra-nakoma paá-mararaq yón-agamoqnakaa-namma
umá itó-umakaraiye. anaaékaqa nommá auténa min-námmá
páátákáá yawítítuwaitana ‘pau’ titana yubákuraiye.” téna Îtuma
waéqma itaí-áímmá tiráiye.

7

ááiq-i-nakoni mayaí-náqá Îtuma mamá atóbamakaraiye.

1 Îtuma min-áímmá aarawaamá timá yímíqma ánatatuwena
Kápéranabaq koyaráiye.
2 Arómani ááiq-i-wayukati kawáá-náqá máqe-uraimma wemá
mórama mayaí-náqá ákaraiye. mi-káwáá-nákómá wení mayaí-
nákóqtábá ôriq umá ákáinapoana mi-máyáí-nákómá anó-karima
mayéna puíné uráiye.
3 ánibo ááiq-i-kawaa-nakoma Îtuqtaba máiye-aimma ítátuwena
yaímma Íbaru-wayukati anó-kayukama timáyikena Îtuma mó
timá-amiyana ketí mayaí-náqá ya mamá atóbáíno tiráiye.
4 miráitataboata mi-káyúkámá Îtunopaq iréta anegáq-naagaq
kéeta akoqnáá umá ítama aónaraae: “wemá íráqô-napoa
áwáqnaa ínónama íráqômiye
5 wemá keqtáá Íbaru-wayukama kaayonétaa umátíkái-nare.
wemá wenamáárîq monoq-námmá umátíkaraitaae.” téta
tewana
6 Îtuma mi-káyúkátê yagaroqtamá uráiye. naakóní
waaqókáq itana ááiq-i-wayukati kawáá-nákómá yaímma
aanábó-wáyúkámá watáama timá yímitata Îtunopaq uréta
maará-tiraae: “uyátáraana-nako, emá kammáa íaao. kemá
umaatamá íma kanaaráq uráunaboa ketí naaúma íma yínóne.
7 ánibo kegáráqá túyánámmá itáunama íma íráqô-naqa
máunaboaq enôpaqa íma ónúne. miráinaa emá paá aamá tinana
ketí mayaí-náqá keqnáámmá atóbáíno.

8 kegáráqá anómma náápaamma matokái-nakoni aménáápáq
máunana mayaímá mayaao titaq kémayaune. ánibo kegáráqá
ááiq-i-wayukama yíkáraunata ketiménáápáq mááe. ánibo kemá
móra-nakomma ‘emá kóaao’ túnanama kanaaráq kéwiye. ánibo
móra-waigoqtaba téq ‘emá maabáq iyo’ túnanama kanaaráq
wemá kéiye. ketí mayaí-nákóqtábá ‘emá maa-máyáímá
mayaao’ túnanama kanaaráq mi-máyáímá kémayaiye.” téna
titata má-tima-amikaae.
9 Îtuma min-áíqtábá iyánáaq umátuwena taíbaq-wayukama
anaaé waqméta ye-káyúkámá waeréna maará téna timá
yímikaiye: “kemá keráwáqá kétima-timune. Ítíráaeo-wayukati
aúkáapimma mórama maamirá-náqá itáíq-itaiq umá arummá
tímî-naqa íma aónaraune.” téna Îtuma tiráiye.
10 ánibo ááiq-i-kawaa-nakoma timáyíkáitata ye-káyúkámá
yauwéqma naaópaq uréta aónaamma mi-máyáí-náqá
atóbaguraitata aónaraae.

Nénibake maabu-náqá Îtuma mamá atóbamakaraiye.

11 pááqya-kanaama anaaékaqa Îtuma móra-marupaq
uráimma mi-márúkón áwîqa Nénibare iyápó-annagaraq taíbaq-
wayukagaraq Îtute urááe.
12 mibáqá mi-márúkóní oqtaráq waaqókáq owata mórama
pukái-naqa maméta irááe. mi pukái-nakoni anóama kímora-
iyapoma wenamáa ákáraine. ánibo awaikógáráqá naayóbáq
pukuráine. taíbaq mi-márúpáké aaramá waamá min-íníkótê
irááe.
13 uyátárai-nakoma min-ínímmá aónaimma arummá ôriq
umágitana min-íníkóqtábá ‘ibiqá íma yaraao’ téna Îtuma tiráiye.
14 ánibo Îtuma waaqókáq uréna pukái-nakoni kúkutaa-
yataq ayáámma ánékuitata waayúkama pukái-naqo mamé ye-
káyúkámá itó-uma máqe-uraae. Îtuma maará-tiraiye: “maabugô,
kemá emmá kétimamune. emá itóaao.” téna titana
15 mi puki-nákómá itó-uma máena aamá áaimma átáma
tiráiye. miráitana Îtuma mi-mábúmá anóamma awíqma ámikaiye.
16 miráitata máqtemma aarawaamá ikatîq éta Ááanûqtuni
áwîqa múte yauyéta maará-tiraae: “ketáái aúkáapimma mórama
Ááanûqtuni anómma amuné-náqá pááq kéiye.” téta ókaraq
maará-tiraae: “Ááanûqtuma wení waayúkama yíwáqnaa ínéna
iráiye.” téta tirááe.
17 maamin-áíkómá Îqtuqtaba máqtemma Yúría-aukapaq uréire
kéena máqten-aukapaq wéyáwé uráiye.

Yóáanema Îtunopaq kaayaq-íyápó-ánnámá timáyíkaraiye.

18 máqtemma maami-qtátááqtábámá Yóáaneni iyápó-annama
Yóáanemma mó timá ámikaae.

19 ánibo Yóáanema wení kaayaq-íyápó-ánnámá yááyarena
maará mó-tekao téna timáyíkáitata uyátárai-nakonopaq uréta
maará mó-tiraaye: “naayóbáqá téta móra-naqa yíniye tiráa-naraq
iráá káqo-nakoqtaba awé ónúnataabiyo?” téta tirááe.
20 mi-kááyáq-nákórátámá Îtunopaq iréta maará-tiraaye:
“Yóáanema nommá peraí-nákómá kekárátámá enôpaq
timátíkáitaka yúyana maará-tiye. eqtabá anaaékaq yíniye
tiráa-naraq iráá káqo-nakoqtaba awé ónúnataabiyo?” téna tiyé
téta Îtumma timá ámikaaye.
21 mi-kánáárâqá taíbaq ókon-okomma karímá matáa-kayukama
Îtu mamá atóbamayikaraiye. mi-káyúkábíkémá netuqá
waátáma táí-aagomma watukáiye. taíbaq yúgaroq-wayukama
mamá yúramma karáq yíkaraiye.
22 Îtuma min-nákátí yáaraq maará téna yauwéqma tiráiye:
“kenákámá máqte-qtataaqa káoneka itááya-qtataaqtabama
Yóáanemma mó-tima-amekao. yúgaroq-wayukama yúramma
káonaawata yítauqa akúgurai-kayukama aammá uréire kéoe.
kárú-wayukama mamá íráqôniq kéowata yaáqa atíragurai-
kayukama aamá kéitaae. pukáa-kayukama itó kéowata áwáyoq-
wayukama Ááníûqtuni átê-wataama kéitaae.
23 itáíq-itaiq umá yirummá tímê-kayukama keqtábá íma ité-
maqne kéetaboata yimuqá kémaraae.
24 kaayaq-nákámá Yóáanen áamo mamé yéya-nakama kóyana
aarawaamá Yóáaneqtabama Îtuma maará-tiraiye: “naayóbáqá
waayúkama íma máa-kaqmaapaq uráamma keráwáqá nóinawaq
aónaneraq uráanabiyo? aqá mórama ómmá uwááma yoqmá
awétátuwainaq aónaneraq uráanabiyo?
25 keráwáqá nói-qtataaraq aónaneraq uráanabiyo? aqá móra-
nakoma íráqôn-unakaqtowaq mamaré máitaraq ko aónaraao?
yemá íráqôn-unakaqtoma umátoreta yineqá íráqô-qtataaqa
mamáráa-kayukama yemá anó-kayukati naaúpaq kémae.
26 miráimanibo keráwáqá nóinawaq aónaneraq uráanabiyo?
keráwáqá móra amuné-náráq aónaneraq uráanabiyo? owé.
kemá keráwáqá kétima-timune. Yóáanema wemá káqon-amune-
wayukama yemmá uyátáraiye.
27 min-náqá Yóáaneqtaba Ááníûqtuni agamatán-áúbá-
wánnáábímá maará-tiraine: “kemá ketáama mamé kumíní-
naqa timákáanana áqnáabaq keráwáqtí túbáq wíniye. Ááníûqtuma
agamátán-áúbábí téna wemá ení aammá awírakaniye.” téna
kétiye.
28 kemá Îtuma keráwáqá kétima-timune: “Yóáanema
máqtemma maa-márábí máa-kayukama uyátáraimanibo Ááníûqtu
yabíkái-aukapaqa márû mikákáá kumáta-maqma mái-nakoma
Yóáanemma uyátáraiye.” téna Îtuma tiráiye.

29 Îtuma mirá-tin-aimma máqtemma aarawaagáráq táákiti-
moneqa mayaí-wáyúkágáráq ítaraae. yemá Áánûqtuni áaikoma
arupú uráitata yemmá Yóáane nommá péqyikaraimanibo
30 Pérati-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq
Yóáanen ayáápikema nommá íma pékaae. miráitana yemmá
Áánûqtuma íráqôn-amma yiráátimma yinaaéma umámikaae.
31 ánibo Îtuma maará-tiráiye: “maami-kánááráqá nói-
kayukawaq mááe téraq awaaméqá ónúnô? yemá nóikaa-
kayukawaq mááo? máqte-qtataaqa yemá íma yimuqá kémaraae.
32 yemá miráuma iyápóma márûpi áíkuteta káqo-noiyapoyaba
maará-tiraae.
‘ketáámá keráwáqtábá káoyamma kéyunataa keráwáqá imá íma
kéyaae. ketáámá ibiq-ímá kétunataa keráwáqá ibiqá íma
kéyaraae.’
33 ánibo Yóáanema nommá peraí-náqá iráimma wemá aáwaqa
awetá éna wááéni-nomma íma néna uráiye. miráuraitaq
keráwáqá ‘aíboq-nare’ téq tirááe.
34 íbêqa Waayúkagoni Áráaqa kukéna aáwaqa néna nommá néna
iqtábámá keráwáqá ‘aónaaro. maan-nákómá aáwaqa ôriq umá
néna wááéni-nomma ôriq umá kénaiye. wemá táákiti-moneqa
máyáa-kayukagaraq kúmiq-wayukagaraq yetí aanábóé.’ keráwáqá
téq tirááe.
35 miráimanibo waayúkama maará téta kéte. yemá itaí-
yátáákóní áráabitiaq mááo? ímiye. itaí-yátáákóní áráabitimo
máetama móra-nakoni áaikoma árain-aaimma wáinatama yemá
‘árain-aine’ téta itánoe.” téna Îtuma tiráiye.

mórama kumari ráaq-inikoma Îtumma aítaukaq ákûq-
matawemma pérakaraiye.
36 móra Pérati-nakoma ááyama awíqmena wetê aáwaqa má-
naraaye. ánibo Îtuma mi-Pérátí-nákóní naaúpaq uréna aáwaqa
nánéna maraq máqe-uraiye.
37 mórama kúmiq-inimma mi-márúkáqá máena ítáimma
Îtuma mi-Pérátí-nákóní naaúpaq máena aáwaqa kénaiye-aimma
ítaraiye. miráitana mi-kúmíq-íníkómá mórama íráqôn-oqta-
motorebima átê-akuq-matawemma wáitana mamé iráiye.
38 ánibo min-íníkómá Îtuni anaaépaq aítaupi ya itó-uma
máena ibiqá yakáiye. ánibo kumari-íníkóní aqnugómá Îtuni
aítaukaqtaa yaráqme kúmitana min-íníkómá wen-aqnótáurake
aqnumá Îtun aítaukaqo kukáimma ayúnakatuwena wemá Îtuni
aítaukoma kámoqnena ákûq-matawemma pérakaraiye.
39 mi-Pérátí-nákómá wení naaúpaqa Îtumma awíqme i-
nákómá mirái-qtataaqa aónatuwena maará téna aúyánámmá
ítaraiye: “maamin-náqá áraimma Áánûqtuni amuné-náqô

máenama kanaaráq maamin-íníkómá Îtumma ánékuiqtabama
kéitena wenáaiqtabama itáníyô? maamin-ínímmá wé kumari-
ínímíye.” téna Pérati-nakoma aúyánámmá ítaraiye.
40 miráimanibo Îtuma min-nákóní aúyánámmá iténa
yauwéqma maará-tima-amikaiye: “Tááímonio, kemá móra-
aimma yokáunaboaq timá ámenaae.” titana ánibo Tááímoni
tiráiye: “yiráati-nako, enaúyánámmá tiyo.” tiráiye.
41 “itaao, kaayaq-nákórátámá mórama móneqa makái-
nakonopake inaatimá móneqa matááyamma móra-nakoma
taíbaq-moneqa (500) máyaitana káqo-nakoma móra-tiyaapaq-
yatama (50) matáiye.
42 min-nákórátámá yenákátí aqtábááma yauwéqma íma
kanaaráq ámewaniq óyana min-nákómá yenákátí aqtábááma
paá awikamá-yikena iyúkaiye. ánibo yenákábíkémmá náawawaq
móneqa makái-nakoqtabama wemmá uyátá-maqma akáníyô?”
téna Îtuma tiráiye.
43 Tááímonima yauwéqma maará-tiraiye: “minnámo anón-
aqtabaama mamá paá i-nákówábiyaa kétune.” téna titana Îtuma
timá ámikaiye: “arupú umá aúyánámmá itááne.” téna Îtuma
timátuwena
44 min-íníkónôpaq kéwaerena Tááímonimma timá ámikaiye:
“emá maan-ínímmá káonaano? kemá ení-naaupaq yúnaa emá
ketááí áaimma waré títauqa tete í-nómmá íma tímikaanamanibo
maan-íníkómá aúran-anokake títauqa tete umátikarena wení
aqnótáurake ayúmma kokoq umátikaraiye.
45 emá kemmá íma tímôqnama tótó umátikaraanamanibo kemá
wágáabaqo ya máqe-unarake áaima átarena maamin-íníkómá
ketítaukomma tímôqnemaimma paá kétimoqnaiye.
46 emá matawémma ketiqnópímá ketáá éwaunaiq umá íma
atíma pétikaraanamanibo wemá átê-kuyumma i-mátáwékáké
títaukaqa kébetikaiye.
47 miráitaq kemá emmá kétimamune. maamin-íníkómá wení
taíbaq-kumiq-yataakomma paá tiwikamákeqa káyuwaunanaboana
keqtábá uyátá-maqma arummá kétimiye. ánibo Áánûqtuma
móra-nakoni kúmiq-yataaqa arekáq umá matuwaínanama min-
nákómá pááqyamma arummá kámiye.” téna Îtuma timátuwena
48 min-íníkómmá timá ámikaiye: “kemá ení kúmiq-yataaqa
mamá paábaq kématuweq kétiwikatuwaune.” téna Îtuma tiráiye.
49 waayúkama aáwaqa naí-yáárérâqá Îtugaraq máqeo-
kayukama yeíyáá aamá maará téta kóté-yáté urááe: “maamin-
náqá náawaq máena kúmiq-yataaqa mamá paábaq kéyuwena
káwikatuwaiyo?” téta tirááe.
50 ááqibo Îtuma min-íníkómmá timá ámikaiye: “emá itáiq-itaiq
umá yáqtoraana-yataakoma emmá kúmiq-yataapike yauwéqma

káwiraiye. kaayoné-yátáápí waao.” téna Îtuma tiráiye.

8

yaímma-noinimma Îtuni anaaé waqméta uréire urááe.

1 anaaékaqa Îtuma anó-marupakaraq pááqya-marupakaraq uréire kéena watáama Áánûqtuma yabíkái-marukoni átê-wataama aarawaamá timá yímikaiye. ánibo yemá tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnámá Îtuni anaaé waqmé uréire urááe.

2 ánibo yaímma-noinimma naayóbáqá Îtuma waátáma táí-aagomma kéwaqtuwena karímá mamá paá kéumayikena uráí-noinikaraq Îtuni anaaé waqmé uréire urááe. móra-inimma Máríaa Máátarini naayóbáqá min-íníkópíkéma abapaké kaayaqá waátáma táí-aagomma Îtuma matukáine.

3 Tútaama kíni Érôtini naaúpaqa kawáá-nákómá wenánáakoni áwîqa Yóáanaama min-íníkókáráq Tútáánakaraq taíbaq káqo-noinikaraq Îtugaraq wení iyápó-annagaraq yeqtí ótataba áwâqnaa urááe.

móra-nakoma yópí ánayumma yukáine.

4 mórá-mora-marupake taíbaq aarawaamá ya yorupágowata Îtunopaq irááe. ánibo Îtuma móra waéqma itaí-áímmá timá-yimena tiráiye:

5 “móra-nakoma ánayumma yópí mó-yukaiye. mó yúwáitana yaímma-anayukoma aapi kuqturáiye. ánibo min-ánáyúmmá waayúkama yítauqa yamá kéyatamowana numagómá áíqma nátukaiye.

6 ánibo yaímma-anayumma óqta-marabi kuqturáiye. mikáké áruma utaráimanibo óqta-maraboana maragóní anommá íma wáitana ánayumma aayámmá kamáguraiye.

7 yaímma-anayumma áwáábiq-anna-karaakoni ááipi kuqturáiye. ánibo áwáábiq-anna-karaakogaraq karúma ánayumma mamá táíq umátukaiye.

8 tébakaq-anayumma íráqô-marabi ku karútena mórá-mora-waigoma taíbaq-aramma (100) itáiye.” téna Îtuma tiráiye. óq-aimma arúbama tiráiye: “keráwáqá taáqa wáinaqa maamin-áímmá ítáaro.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma waéqma itaí-áímmá ti-wáígóní áaimma

9 yemá Îtuni iyápó-annama waéqma itaí-áíkóní áaiqtaba Îtumma ítama aónaraae.

10 ánibo Îtuma maará-tiraiye: “Áánûqtuma wenamáárîq wemá yabíkái-marukoni aúpáq-áíkón áaimma keráwáqá tiráátiraiye. miráimanibo yaímma-wayukama waéqma itaí-áímmá itánóe.

miráinata yúramma aónanomanibo móra-yataaqa íma aónainoe. ánibo yemá aamá itánómanibo mi-wágóní áaimma íma itánóe.

ánayukoni waéqma itaí-áíkóní áaimma

11 maami waéqma itaí-áíkóní áaimma maará-uraiye. maamin-ánáyúmmá minnâ Áánûqtun áamiye.
12 yaímma-anayumma aapimô kuqturáimma miráuma waayúkama aamá ítáamanibo anaaékaqa Tááqtaama iréna mi-káyúkátí íyáqnobake mamá paábaq kéyuwaiye. Tááqtaama téna yemá min-áímmá itáíq-itaiq kéiyana Áánûqtuma yauwéqma yiwiráinabo téna Tááqtaama min-áímmá kématuwaiye.
13 yaímma-anayumma óqta-marabimo kuqturáimma miráuma waayúkama aamá itéta yimuqá makáane. miráuraamanibo min-áíkómá íma ánûqa yamá marabímá kukáiye. yemá pááqya-kanaabi itáíq-itaiq kéowana mórama maqmá aónai-yataakoma makáqma yimónaitatama pááták áá Áánûqtun-aagoma paábaq kégoiye.
14 mi yaímma-anayumma áwáábiq-anna-karaakoni áainobaqo kukáimma miráuma waayúkama aamá ítátuweta aammá kéowana ókon-okomma ummaa-yátááqá mónerabi maa-márábímá amuqá maraí-yátááákómá yúyánámmá mamá yawááq kéumatuwaiye. miráitana yeqtí arammá íma arútama kéiyaiye. ímiye. arammá paá aayámmá kégamagiye.
15 miráimanibo ánayumma íráqô-mararaqo kuqti-wáígómá miráuma waayúkama aamá itéta yáqtoqma akoqnáá urááe. miráo-kayukati íyakoma arupú éna íráqôniq umá akoqnáá uréta arammá íyáinikaa umá arammá kéiyaae.

ómmá tawegóní aménáápáq aúyoqma makááe.

16 waayúkama ómmá kúraqmareta tawegóní aménáápáqá atípáá aménáánóbákáráqá íma káuyoq-maraae. ímiye. yemá ómmá kúraqma yanaa yaareráq makáawata waayúkama mi-náúpáqô kéuyetama yemá min-ómmá aónanoe.
17 máqte-qtataaqa aúpáq wái-qtataakoma anaaékaqa abarokáq íniye. máqte-qtataaqa waayúkama aúpáq makáíya-qtataakoma anaaékaqa abarokáq ínata waayúkama aónanoe.
18 keráwáqá atéqma arutéqa keráwáqá aamá ítama arutánóe. ánibo móra-nakoma móra-yataaqa matokáinanama Áánûqtu min-nákómá ókaraq amínímanibo káqo-nakoma móra-yataaqa íma matokáinanama kanaaráq min-nákómá téna pááqya-qtataaqa matokáúnáa tínnama minnâ Áánûqtu matuwániye." téna Îtuma waéqma itaí-áímmá tiráiye.

Îtumma anóagaraq Îtumma ábâqawaayugarare.

19 mi-kánááráqá Îtumma anóagaraq Îtuni ábâqawaayugaraq
Îtunopaq irááe. iráamanibo taíbaq-wayukama iyáá umágowata
yemá Îtunopaqa kanaaráq íma úyôwaniq urááe.
20 yaímma-wayukama Îtumma maará téta timá ámikaae:
“enanógaraq enábâqawaayugaraq máápaq enawé kéeta emmá
aónaneta kéoe.” téta tirááe.
21 ánibo Îtuma yauwéqma maará-tiraiye: “aaramá waamá
náayubi Áánûqtun áama itéta anaaé waráiyayuma minnâ yemá
ketinógaraq ketíbâqawaayue.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma anón-uwaama mamá karagébaraiye.

22 móra-taoqa Îtuma wení iyápó-annate únópí-káárébí
uyátarena timá yímikaiye: “nokaayúkómmá meran-ábápáq
wíyataao.” téna tiráiye. mirá titata yemá únópí-káárébí kóuraae.
23 únópí-káárégómá uyaaténa kégoitana Îtuma aúwaguraiye.
ánibo anón-uwaagoma nokaayúpímá ôriq umá kéyoraitana
nokómá únópí-káárébímá kéogiraitata yemá únópí kumá
yubékineta urááe.
24 ánibo yemá Îtumma ko awáutureta tirááe: “kawáá-nákô,
kawaa-nákô, ketáá kéyubekunatae.” téta tirááe. ánibo Îtuma
itó-urena uwááma yóráiwaigokaraq únón-íyámá metaikáráq
yiwááguraiye. ánibo anón-uwaagogaraq únón-íyágógáráq
kégaragebaitana nokómá waráa íuraiye.
25 wení íyápó-annama Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqtí itáíq-
itaiq umá yáqtorai-yataaqa náakaraq wáiyo?” titata yemá ikatîq
éta iyánáaq urááe. ánibo yeíyáá maará-tiraae: “maamin-
náqá náawabiyo? wemá uwáágokaraq nokókáráq yiwáágítata
wenáama kéwaraaye.” téta tirááe.

aíbôq-nakopike Îtuma waátáma tái-aagomma watukáiye.

26 anaaékaqa yemá Kerátínêti-marupaq irááe. Kááriri-maruqa
nokaayúkómmá meran-ábápáq wáitana maan-ábápáqá mi-
márúqá wáqe-uraiye.
27 Îtuma únópí-káárémá yuwéna mi-márúkáq witana mórama
mi-márúkáké-náqá mikáq iráiye. átáyaa-kanaama yáuraimma
wáqtôma aneqá íma itokáiye. min-nákómá naaóqa íma
maéwaimibo paá pukuráa-kayukati maiqnóbáqá maéwaine.
28-29 taíbaq-yupaama waátáma tái-aagoma wemmá yáqtoqma
akoqnáá uráiye. aati-aatimá waayúkama kawáá umákáreta
ánnánapo ayáákaraa aítaukaqa ánná atáá umákewaone.
miráimanibo min-nákómá ánnáma paá yaráqtúwaitana mi-táí-
áágómá waqmá waayúka íma máa-kaqmaapaq ayuwéwaine.
miráitana min-nákómá Îtumma aónatuwena wááqa kéyena
Îtuni aítaupi waaqókáq marabí aipaq aguréna anókaq

ááyama maará-tiraiye: “Îtuo, mú mikákáá anómma uyátárain-Aanuqtuma áanikoma kemmá nôraq umátikane kéono? tíqa í-yátááqá ítimiyo.” mi-káátágómá mirá téna inaa-inaa tiráiye.

30 ánibo Îtuma min-nákómmá maará téna ítama aónaraiye: “enáwîqa náawabono?” téna Îtuma titana ánibo wé tiráiye: “ááiq i-wayukamune.” téna yauwéqma tiráiye. netuqyaamá táí-aagoma min-nákóní arunóbáq péqma máeta

31 Îtukaq inaa-inaa téta ‘abeyúmmá íma wái-maiqnobaqa mibáqá Ááanûqtuma keqtáá táí-meyamma timíniqtaaibo ítiyuwaikaae’ tirááe.

32 mi-márúkóní waaqókáqá pááqyan-anubaq netuqyaa-pó ánnámá aúmá naté utááe. miráitana mi-káátámá Îtukaq inaa-inaa téta yemmá iyuwáinata pó-annabi ko peránááe tewana Îtuma iyúwáitata kóuraae.

33 ánibo mi-táí-áágómá min-nákópíkémmá ayuwéta pó-anabitaa uyábékaae. péqmareta áítanobaq metaráamma anó-nokaayupi metaréta nommá nawíketa máqtemma pukááe.

34 miráitata pógoni kawáá-wáyúkámá mirái-qtataaqa aónatuweta yemá péqmareta uréta anó-maruparabi máqte-naukapaqa mó-tima-yimikaae.

35 miráitata aarawaamá nôrabi o-qtátááqá ko aónaraae. ánibo mikáké Îtunopaq uréta waátáma wepí máqe-urai-nakomma ya aónaamma wáqtôma kéiyena aúyánákómá tágaitana wemá Îtuni aítaupi waaqókáq máitata aónatuweta aarawaamá ikatîq urááe.

36 ánibo waayúkama mi-qtátááqô aónaa-kayukama náayuwabi aónayuma yemá min-nákómá atóbain-aimma tébakaq-wayukama timá yímikaae.

37 ánibo Kerátínêti-aukapaq-wayukama Îtumma maará téta timá ámikaae: “emá keqtáá tiyuwé kóaao.” téta tirááe. yemá ôriq umá ikatîq kéetaboata mirá-tiraae. miráitana Îtuma únópí-káárébí uyákébereta wení iyápó-annagaraq yauwéqma kóuraae.

38 min-náqá táí-aagoma ayúwái-nakoma Îtukaq inaa-inaa téna tiráiye: “kemá etê ónááq kéune.” téna tiráiye. miráimanibo Îtuma yauwéqma kétimakena timá ámikaiye:

39 “emá ení márûpaq yauwéqma uré Ááanûqtuma mi-qtátááríqo umákáiqtabama watáama mó tiyo.” téna Îtuma min-náqá timá ámikaiye. miráitana min-nákómá kóurena wení márûpaqa uréna máqte-qtataariqa Îtumo miráumakai-qtataaqtabama máqte-kayukama mó-tima-yimikaiye.

Îtuma kawáá-nákóní ayáámûkomma yauwéqma kátobamakena mórama Îtuni wáqtôraq ayáámma ánékuin-inimma mamá atóbamakaraiye.

40 Îtuma yauwéqma naaópaq itata aarawaamá awé umá
máqe-uraapoata anómma yimuqá marákáraae.
41-42 ánibo móra-naqa pááq uráimma min-nákóní áwîqa
Yááíratie. wemá móra monoq-náú-káwáá-náqíye. miráitana
min-nákómá Îtuni aítaupi aipaq agéna kímora-ayaamukoma
miráuma tiyááka umá títaupake kaayáq-kárítímáátímá uráin-
inaaruma pukáitanaboana wemá Îtukaq inaatitana wení
naaúpaq uráiye.
43 Îtuma kó-mare kéwitata taíbaq-wayukama yageq-yageq
urááe. ánibo móra-inimma mikáq máqe-uraimma min-íníkómmá
inaautámma ákáitana tiyááka umá kaayaq-kárítímáátímá
máqe-uraiye. miráitana móra-nakoma mi-kárímá íma kanaaráq
atóbamakaraiye.
44 min-íníkómá Îtuni anaaépake iréna amakaq Îtuni kúberai-
unakoni aqtóráq ayáámma ánékukaiye. miráitana páátákáá min-
íníááú-kárígómá ánatamakaitana ókaraqa karímá íma ákáraiye.
45 ánibo Îtuma ítama aónaraiye: “náawaq tineqá ayáámma
ánekukaiyo?” téna tiráiye. yaímma-wayukama téta ‘kemá
ímiye’ kétimma ‘kemá ímiye’ kétimma urááe. ánibo Pítaama
maará-tiraiye: “kawáá-nákô, taíbaq-wayukama itó-uma emmá
ikúyakaraae.” téna Pítaama titana
46 Îtuma tiráiye: “móra-waigoma tineq ayáámma ánékukaiye.
miráitaq kemá túnobaq maqmá aónáúnama ketí akoqnááma
yaímma tiyuwéna kóuraiye.” téna Îtuma tiráiye.
47 min-íníkómá mi-qtátááqá káonenama aúpáq íyukaiye.
miráitana wemá iyánáaq umárena Îtuni amakaq
araayutaúmmá má atena mikáq máqte-kayukati yúrakaq Îtun-
aneq ayáámma noiqtababi ánékuin-aaimma má kétena wení
karígómá páátákáá ánataguraiye.” téna tiráiye.
48 ánibo Îtuma maará-tima-amikaiye: “ketiyáámûko, emá
arummá itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataakoma ení karímá mamá
ánatamakaiye. kaayoné-yátáápí waao.” téna Îtuma tiráiye.
49 aamá kétena máitana mi-mónóq-náúké-káwáá-nákóní
mayaí-náqá Yááíratikaq iréna timá ámikaiye: “enayáámûkoma
áqa pukuráiye. minnáyaba yirááti-nakomma ummaamá íamiyo.”
téna min-nákómá tiráiye.
50 ááqibo Îtuma min-áímmá ítátuwena yauwéqma timá-amena
tiráiye: “emá ikatîq íuwo. emá paá itáíq-itaiq inanamá ení
iyápóma atóbéna itó-iniye.” téna Îtuma tiráiye.
51 ánibo Îtuma mi-káwáá-nákóní naaúpaq uyéna aarawaamá
íma iyúwáitata min-náúpáqá íutaae. ímiye. Îtuma Pítaamma
káwirena Yóáanemma káwirena Yêmitimma káwirena min-
íníáárúgóní anóaboamma kéyiwirena umá kíra umá yiwîqmena

Îtuma utáiye.
52 ánibo máqte-kayukama min-íyápóyábá ibiqá kéyareta máqe-uraae. miráimanibo Îtuma mi-káyúkámá timá yímikaiye: “keráwáqá ibiqá íma yáráaro. min-íyápómá íma pukáiye. wemá paá aúwaguraiye.” téna Îtuma tiráiye.
53 ánibo mi-káyúkámá Îtumma akáyáámmá timáketa yemá ítaraae min-íyápómá pukuráitataboata wíráa urááe.
54 miráimanibo Îtuma min-ínáárúgóní ayáákaq múte káyaaqtorena tiráiye: “inaarúo, itóaao.” téna Îtuma tiráiye.
55 ánibo min-ínáárúgóní aágoma yauwéqma itana páátákáá itó-itana Îtuma yeráwáqtábá ‘aáwaqa áméro’ tiráiye.
56 ánibo min-ínáárúgóní anóayaa aboáma anómma iyánáaq urááyamanibo Îtuma akoqnáá-aimma timá-yimena ‘maami-qtátááqtábámá keráwáqá móra-waigomma íma timá áméro’ tiráiye.

9

tiyááka umá kaayaq-wáyúkáma Îtuma awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukama timáyíkaraiye.

1 Îtuma tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnámá yááyama yoru-pamá yíkarena Îtuma akoqnáágaraq náápaaakaraq yímikaimma yemá waátáma mútûq táí-aagomma waqtukéta ókon-oko-karima mamá atóbamayikareta ígáae téna yímikaiye.
2 mikáké mi-káyúkámá uréta Áánûqtuma yabíkái-kayukayaba mó kéteta karí-wáyúkámá mamá atóbamayikaigaae téna Îtuma timáyíkaraiye.
3 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá máqte-qtataaqa ímáyáaro. yáumma amé uréire í-yátááqá íma mayéra kápiq-unamma íma mayéra naí-yátáákáráq mónekaraqa íma mamé uréire oro. kúberai-unamma kaayaqá íma mamé oro.
4 ánibo keráwáqá móra-naupaq uyábereqa paá min-náúpáq máéro.
5 ánibo mi-káyúkámá yeqtí-naaupaq ímo tiwíqme wíyaqa keráwáqá timá tága-yimeraq tibíkáké obamá popoq umátuweraq kóéraq yauwéqma ókaraq íma oro.” téna Îtuma tiráiye.
6 miráitata iyápó-annama máqte-marupaqa yemá kóureta átê-wataama Áánûqtuqtaba kétima-yimeta karí-wáyúkámá mamá atóbamayikaraae.

Érôtima Îtuni watáama ítaraiye.

7 kíni Érôtima Îtuma máqte-qtataariq i-wáígóní watáama
ítátuwaitana aúyánákómá mibáq kóuraiye. yaímma-wayukama
téta 'Yóáanema pukáipike itó-uraiye.' téta tirááe.
8 káqo-kayukama tirááe: "Iráíyama pááq iyé tirááe." ánibo
tébakaq-wayukama tirááe: "mórama naayón-ámúné-náqá
yauwéqma pukáipike itó-uraiye." téta tirááe.
9 miráitana Érôtima maará-tiraiye: "kemá Yóáaneni aqnómmá
arátukaunamanibo min-náqá náawaq máitaraq kemá weqtábá
mirán-áímmá kéitauno?" timátuwena mikáké Îtumma aúrapi
aónane uráiye.

Îtuma taíbaq-wayukama (5,000) aáwaqa yímikaiye.

10 Îtuma awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukama yauwéqma
iréta máqte-qtataariq on-ááímmá Îtukaq má-tima-amikaae. ánibo
Îtuma yiwíkai-kayukama mibáq yiwíqmeta yenamáa móra-
marupaq Beqtáirapaq urááe.
11 anaaékaqa taíganimma aarawaamá aónaraa-kayukama
Îtun anaaé waqméta urááe. ánibo Îtuma kéyimonena amuqá
maqyíkátuwena yemmá Áánûqtuma yabíkái-kayukayaba
watáama timá yímikaiye. ánibo mikákémá karí-wáyúkámá
mamá atóbamayikaraiye.
12 aabaúgómá kuperánéna kéitata kaayaq-ánná-wáyúkámá
Îtunopaq iréta tirááe: "emá maa-káyúkámá timáyíkénata
yaímma-maruparaa meraráipaq wéyáwé umá watéta aáwaqa
abáá-uma naaro. maan-áúkápáqô máunataama waayúkama
íma máa-kaqmaapare." téta tirááe.
13 miráimanibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "keráwáqá
kenamáárîq maami-káyúkámá aáwaqa yímero." téna Îtuma
tiráiye. ánibo yemá tirááe: "ketáámá netuq-ááwáqá íma
makáunataae. móra-tiyaapaq-yakaraq kaayaq-nóyáákáráq
makáunataae. ketáámá maami-káyúkátí aáwaqa ko meyáníq
ónúnataabiyo?" téta ítama aónaraae.
14 miráuma taíbaq-wayukama (5,000) máqe-uraae. ánibo Îtuma
wení iyápó-annama maará-tima-yimikaiye: "keráwáqá timá-
yimiyata yemá áíkuma móra-tiyaapaq-tiyaaka-tiyaaka umá áíkuma
máéro." téna tiráiye.
15 miráuma iyápó-annama mi-káyúkámá timá yímewata teníq
umá aarawaamá áíkuma máqe-uraae.
16 miráitana Îtuma móra-tiyaapaq-yamma kémayena kaayaqá
kátútai-noyaakaraq maténa Áánûqtukaq aúramma múte káonena
'tíkáiye' tiráiye. ánibo mi-nóyáákáráq yakaráq mapámma wení
iyápó-annama yímitata yemá mamá aarawaamá yímikaae.

17 ánibo máqte-kayukama namá kanaaráq owata iyápó-annama aqtó-áqtó-ááwáqá áiqma tiyááka umá kaayaq-únámmá áíqturaae.

Pítaama abarokáq téna 'Îtuma Metáíyae' tiráiye.

18 móra-taoqa Îtuma wenamáa nunamummá kétena máitata wení iyápó-annama Îtute máqe-uraae. ánibo Îtuma iyápó-annama ítama yimónaraiye: "aarawaamá keqtábá náawae kéteo?" téna tiráiye.
19 ánibo íyápó-annama yauwéqma tirááe: "yaímma-wayukama eqtábá Yóáanema nommá peraí-náré kéte. ánibo yaímma-wayukama téta Iráíyae kéte. ánibo tébakaq-wayukama téta naayóbáq móra amuné-náqá pukáimma itó-uraiye kéte." téta tewana
20 Îtuma yauwéqma tiráiye: "keráwáqá kenamáárîq ke-qtábámá náawae téraq kéteo?" téna ítáitana Pítaama yauwéqma tiráiye: "emá Áánûqtuni Metáíyama yauwéqma tiwiraí-náqóne." téna tiráiye.

Îtuma téna 'pukéq yauwéqma itó-onune' tiráiye.

21 mirá-timatuwaitana Îtuma akoqnáá umá téna káqo-kayukama maamin-áímmá íma timá yíméro téna iyápó-annama aammá áunikaraiye.
22 Îtuma móragaraq timá yímikaiye: "Waayúkagoni Áráaqa aíqa í-yátááqá mayáínata anó-kayukagaraq anó-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq yemá yinaaémma umáketa ikamíyana pukéna kaumo-kánáámá ánatainana keqnáámmá itó-iniye." téna Îtuma wenamáárîq wetábá tiráiye.
23 ánibo Îtuma wení iyápó-annama máqtemma maará téna timá yímikaiye: "náawabi ketinaaé waránáae ténama wemá we-namáárîq wetábá awikátuwena wení kaapaq-yámá maména aati-aatimá mamé wínna-nakoma tinaaé waraíno.
24 náawabi wení aúwaraiqtaba aúyánámmá iténa yáqtoqma akoqnáá ínna-waigoma wení aúwaraimma aúyoranimanibo náawabi keqtábá aúwaraimma yuwénama wení matúq-matuq umá mái-auwaraimma paá yáqtoraniye.
25 ítáaro. móra-nakoma wetábá máqte-qtataaqa maa-márábíké kémayenamanibo matúq-matuq umá mái-auwaraimma ímáyáimma wení oótakoma nôro umákaniyo?
26 ánibo móra-nakoma keqtábágáráq yiráátén-aiqtabagaraq agaeyábá énama Waayúkagoni Áráakoma wemá wetábá wení tágama-yataakaraq aboámá Áánûqtuni tágama-yataakaraq wení aokaq-káqtó-wáyúkágáráq kumínna-yupaama min-nákóqtábámá agaeyábá umákaniye.

27 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. yaímma-wayukama
maanámo itó-uma máa-kayukama íma pukéta Áánûqtuma
yabíkái-kayukama aónainoe.” téna Îtuma tiráiye.

Îtun áúgoma mamá aokaríq uráiye.

28 min-áímmá timátuwena anaaékaqa miráuma abapaké
kaumo-kánáámá yáwitana Îtuma Pítaama káwirena Yóáanema
káwirena Yêmitima káwirena umáena anubaq nunamummá
tínéna yiwíqme utáiye.

29 nunamummá kétena máitana Îtun óíkoma mamá aokaríq
kéitana wení wáqtôgoma wayámmá auréna miráuma ókáá
kamá tágaraiye.

30 ánibo kaayaq-nákórátá Îtute watáama tirááye. min-
nákámá Mótetiyaa Iráíyae.

31 yenákámá tágama-yataakaraq kukéta máqte-qtataariq éna
Îtuma Yérútáárebaq puíníqtaba watáama tirááe.

32 Pítaagaraq kaayaq-nákátí yúrakoma yúgáibaaq itata yú
wagínéta urááe. miráimanibo yemá waguréta máqeta anaaékaq
itó-uma máeta Îtuni tágama-yataakaraq Mótetiyaa Iráíyati tágama-
yataaqa aónaraane.

33 Mótetiyaa Iráíyama Îtumma ayuwéta kóiye. kéoyana
Pítaama Îtumma maará-tima-amikaiye: “kawáá-nákô, ketáámá
maakáq máunataama minnâ íráqône. ketáámá kaumo-námmá
ónúnataae. móra-namma ení naané. móra-namma Mótetini
naané. ánibo móra-namma Iráíyana naané.” téna Pítaama tiráiye.
ánibo Pítaama íma ítama arútárenaboana min-áímmá tiráiye.

34 Pítaama min-áímmá kétena máiqtaba móra-konnakoma
yawááq-umayikaitata yemá yáaqtaba urááe.

35 ánibo móra-aikoma maará téna mi-kónnápíké tiráiye:
“maannáma ketáanine. kemá wemmá awaaméqá umákaraune.
keráwáqá wenáama ítáaro.” téna min-áíkómá tiráiye.

36 min-áíkómá mirá-timatuwaitata yemá aónaamma Îtuma we-
namáa máqe-uraiye. ánibo yemá yóyau kawaa urááe. mi-
kánááráqá mi-qtátááqô aónaaqtabama móra-nakomma íma timá
ámikaae.

*móra-iyapogopimma waátáma máin-iyapoma Îtu mamá
atóbamakaraiye.*

37 aabáyaama min-ánúmá yuwéta kúmówana taíbaq-wayukama
Îtumma aapaké kun aónaraae.

38 ánibo mi-káyúkábíkémmá móra-nakoma anókaq wááqa
yumátuwena maará-tiraiye: “yirááti-nako, kemá inaa kétune.
emá ketáanikomma aónaao. kemá wemmá wenamáa kímora-
iyapoma ákáraune.

39 ánibo mórama táí-aagoma min-íyápómá yáqtoqma akoqnáá
uráitana páátákáá wááqa kéitana mamá aíbôriq kéumakaitana
óyaupikema wayán-ágárégómá ôriq kéiye. mi-táí-áágómá áú-
aiqa aména íma yuwéna kégoiye.
40 kemá ení iyápó-annayaba mi-káátágómá matuwaígáae téq
inaa túnnamanibo yemá kanaaráq íma kématuwaae." téna
Îtumma timá ámikaiye.
41 Îtuma yauwéqma tiráiye: "keráwáqá aarawaamá maa-
kánááráq-wáyúkámá itáíq-itaiq íkéowanaboana keráwáqtí
tíyakoma táíq éna íkárutaiye. kemá náaraq umá kanaawaq
keráwáqtéma máeraq keráwáqtí ummaamá mayánúnô? mirá-
timatuwena min-nákómmá timá ámikaiye: "ení iyápóma awíqme
maabáq iyo." téna Îtuma tiráiye.
42 min-íyápómá aapaqá kéiqtaba mi-táí-áágómá min-
íyápómá mamá awéqtáma iyaabótukaiye. miráitana Îtuma
waátáma aamá awáágútuwena min-íyápómá mamá atóbama
aboámmá ámikaiye.
43 minnáyaba máqte-kayukama Áánûqtuni anón-akoqnaama
aónatuweta iyánáaq urááe.

Îtuma puíníqtaba kaumobáq tiráiye.

ánibo mi-káyúkámá Îtuma máqteniq i-qtátááqtábá netuq-
yúyánámmá kéitaawana Îtuma wení iyápó-annama maará téna
timá yímikaiye:
44 "keráwáqá maan-áímmô túnnama taákau makéra ítama
arútáaro. pááqya-kanaabima anaaékaqa Waayúkagoni Áráaqa
waayúkati iyáápi maránóe." téna Îtuma tiráiye.
45 miráimanibo iyápó-annama min-áímmá íma ítaraae. min-
áíkóní áaikoma yepímmá aúyokuraitataboata íma ítama arútáraae.
miráitata yemá ikatîq éta Îtumma min-áíkóní áaiqtabama íma
ítama aónaraae.

náawaq anómma máiyo?

46 yemá iyápó-annama itó-uma ánateta aamá téite éta náawaq
anómma uyátá-maqma máiyo tirááe.
47 ánibo mirá-yúyánámmá iyápó-annati íyáqnobaq wáitana
pááqyan-iyapoma awíqmena má-ito-umakaraiye.
48 ánibo Îtuma maará téna timá yímikaiye: "móra-nakoma
ketíwîkaq maa-pááqyán-íyápómá áwáqnaa énama minnâ
kemmá tíwáqnaa íniye. ánibo móra-nakoma kemmá tíwáqnaa
énama minnâ kemmá timátíkáitaq yúnna-waigomma Áánûqtuma
áwáqnaa kéiye. máqtemma keráwáqtí aúkáapikemma móra-
nakoma miráuma pááqyan-iyaporaa umá maénama wemá uyátá-
maqma anó-naqa mániye." téna Îtuma tiráiye.

móra-nako keráwáqá íma namuroíq umátikai-naqa minnâ keráwáqtí aanábóé.

49 Yóáanema yauwéqma tiráiye: “kawáá-nákô, ketáá móra-naqa aónáúnataama enáwîkake tái-aagomma kématuwaiye. miráimanibo wemá ketáái tinaaémma íma kéwaraipoataa ketáá aammá áunakaraunatae.” téna Yóáane tiráiye.

50 miráitana Îtuma timá ámikaiye: “keráwáqá min-nákómmá íma aammá áunakaaro. móra-nakoma keráwáqá namuroíq íumatikenama wemá minnâ keráwáqtí aanábómíye.” téna Îtuma tiráiye.

yaímma Taméria-wayukama mááqa aúyaketa Îtumma paábaq watukááe.

51 Áánûqtuma Îtumma awíqmena wenôpaq uwínî-kanaama waaqókáq uráiye. miráitana Îtuma Yérútáárebaq ónáae téna mimórá aúyánámmá ítama yarútaiye.

52 ánibo Îtuma yaímma-wayukama timáyíkáitata aamá maméta áqnáabaq urááe. aamá maméta kó-kayukama Taméria-wayukati pááqya-marupaq uyábéketa Îtumma yokaa umákaneta urááe.

53 miráimanibo mi-márúkáq-wáyúkámá Îtumma awíqmeta yeqtí naaúpaq uwíyábá íma yíkaraiye. yemá ítaraae. Yérútáárebaq yeqtí namuro-wáyúkámá máápaq witatabóata Îtumma íawikaae.

54 kaayaq-íyápó-ánnámá Yêmitiyaa Yóáanema min-ááímmá yenákámá aónatuweta Îtumma maará-tima-amikaaye: “uyátárai-nako, ketáá Áánûqtnopake iramá ááyaananataa mi-káyúkámá kun agamá kautíníyô?” téta tirááye.

55 miráimanibo Îtuma waeréna min-nákámá min-ááíqtábá yi-wááguraiye.

56 ánibo yemá mikáké ôq-marupaq urááe.

móra-nakoma Îtun anaaé waráné i-náré.

57 yemá aapaq maré kéowana móra-nakoma Îtumma maará-tima-amikaiye: “máqte-marupaq wíné innabáqá kegáráq anaaé waqmé ónúne.” téna tiráiye.

58 ánibo Îtuma wemmá makáqma aónanena timá ámikaiye: “abááq-íyákómá muríánóbáq kémaitana numagómá ánáamma umárena kéwaimanibo Waayúkagoni Áráaqa waénúna-namma íma wáiye.” téna tiráiye.

59 ánibo Îtuma káqo-nakokaraq timá ámikaiye: “emá ketinaaé waraao.” téna titana min-nákómá maará-tiraiye: “kanaaráq tiyúwénaq ketibomá ko mamá uqtamá kátuwerabiyo?” téna tiráiye.

60 ánibo Îtuma timá ámikaiye: “ibáqyuwaao. yemá keqtábá íma itéta pukáa-kayukaraa-kayukama iyúwénata pukáíya-kayukama uqtamáyíkáaro. ánibo emá uré Áánûqtuma yabíkái-kayukayaba átê-wataama mó-tima-yimiyo.” téna Îtuma tiráiye.

61 ánibo keqnáámmá móra-nakoma tiráiye: “uyátáraana-nako, kemá enanaaé waránáá kéunamanibo emá kanaaráq tiyúwénaq ketí waayúkama tiyááma mó yímíqma máéro timá yíkátuwero.” téna tiráiye.

62 ánibo Îtuma maará-tima-amikaiye: “waayúkama náayubi Áánûqtuni aakaq áaimma átáma wínéna kéimanibo aati-aatimá anaaépaq naayón-ááíqtábá waéqma káonaipoana Áánûqtuma yabíkái-kayukabimma kanaaráq íuwiniye.” téna Îtuma tiráiye.

10

Îtuma abapaké kaayaq-tíyááká-wáyúkámá timáyíkaraiye.

1 anaaékaqa uyátárai-nakoma abapaké kaayaq-tíyááká-wáyúkámá ókaraq awaaméqá umáyikena kaayaq kaayaq umá timá yíkáitata áqnáabaq urááe. ánibo máqtemma anó-maruparabi pááqya-marupaqa Îtuma wíné i-márúpáq timáyíkáitata kówana anaaékaq Îtuma wíníqtaba uráiye.

2 ánibo Îtuma mi-káyúkámá maará-tima-yimikaiye: “taíbaq aáwakoraa umá yópí âbuma karáimanibo taíbaq-mayai-wayukama íma mááe. miráínaq keráwáqá yókóní aboákáq nunamummá tíyana wemá Áánûqtuma yaímma mayaí-wáyúkámá timáyikainata wení aáwakaa ko mamá áíkuyikaino.

3 kéráwáqá kóoro. ánibo ítáaro. akikérá umá máa-kayukati aúkáapi kaayoné-wámmá kokóri-araakaa umá timá-tikaunaq kégoe.

4 keráwáqá aapaqá yaímma-yataaqa títauq-anamma kápiq-unamma móneqa íma mamé oro. ánibo keráwáqá aapaqá íma aagamá waayúkate watáama tero.

5 móra-naupaqa uyábereq áqnáabaqa maará-tero. ‘maan-náúpáq-wáyúkábímmá kaayoné-yátááqá waíno.’ téra tero.

6 ánibo móra-nakoni áyákoma kaayoné ínna-naqa min-náúpáq máinaqa minnámo kaayoné-yátááqá waíno tíyan-aikoma min-nákópí yuwáiyanaq ko waíno. ááqibo móra-nakoma ímo mirá énama kaayoné-yátááqá waíno tíyan-aikoma yauwéqma keráwátôpaq yíno.

7 keráwáqá mimórá-náúpáq áátuma máéro. ánibo min-náúpáq máiyata yemá aáwaqa timéta nommá timéta íyamma naaro. mayaíráq-nákómá kanaaráq wení meyámmá mayániye. miráínaq keráwáqá óq-naupaqa móra-mora umá íoro.

8 ánibo keráwáqá mera-márúkáq uyáberaiyata mi-márúkáq-
wáyúkámá yeqtí naaúpaq tiwíqme wíyaqa kanaaráq uréraq
yemô timíyan-aawaqa naaro.
9 ánibo mi-márúkáq karí-wáyúkámá mamá kátobamayikeraq
mirá kéeqa yemmá maará téraq timá yíméro. ‘Áánûqtuma
yabítikani-waigoma keráwáqtí waaqókáq maíye.’ timá yímero.
10 ánibo keráwáqá móra-marukaq wíyata mi-márúkáq-
wáyúkámá yeqtí naaúpaq íma tiwíqme wíyaqa kanaaráq
keráwáqá mi-márúkóní aakaq ko itó-uma máera maará-tero.
11 ‘keráwáqtí maa-márúkáké kaítôgoma ketáái tibíkáq
aráápaimanibo ketáámá popoq umátuwaunanataa keráwáqtôpaq
yauwéqma wiyé. atéráaro. Áánûqtuma yainaí-kánáágómá
keráwáqtí tái-meyakaraq waaqókáq kéiye.’ tero.
12 kemá keráwáqá kétima-timune. mi-márúkómá keráwáqá
íma tiwiráiya-marukoma Tótôma-marukoma uyátá-maqma
anómma tái-aimma wánipoana aqtó-kánááráqá Áánûqtuma
Tótôma-marukomma paru umáyikena íma tiwiráiya-marukomma
íma paru umáyikaniye.” téna Îtuma tiráiye.

*yaímma-marupaq-wayukama yirummá íma waérá*a*-kayukati tiruno.*

13 Îtuma óq-aimma tiráiye: “keráwáqá Ítíráaeo-marupaq-
wayukao, ítáaro. Tiyórátini-wayukao, keráwákáq tái-yataaqa
anómma pááq íniye. Beqtáira-wayukao, keráwákáq tái-yataaqa
anómma pááq íniye. ánibo kemá keráwáqtí márûkaq awaaméq-
yátáárîq únnaiq umá móra-nakoma Tááíranapaq Tááyabakaraq
awaaméq-yátáárîq énama kanaaráq naayóbáq yemá unáá
káréqomma wáqtôraa yáútúma itoréta kanabí máeta yirummá
waeráune téta yiráátiraae.
14 aarawaamá mamá yainánéna ínna-kanaaraqa Tááyabaq-
wayukagaraq Tááíranapaq-wayukagaraq yemmá anónnáma tái-
meyamma Áánûqtuma yimínímanibo keráwákáq uyátá-maqma
anómma anónnáma tái-meyamma timíniye.
15 ánibo keráwáqá Kápéranabaq-wayukao, keráwáqá múte
yaúmeq Áánûqtukaq uwínô? miráinomanibo keráwáqá paá
Tááqtaani márûpaqa iyaabótuwanoe.” téna min-áímmá Îtu
tiráiye.
16 Îtuma wení iyápó-annama maará-tima-yimikaiye: “móra-
nakoma keráwáqtí táama itaína-nakoma minnâ ketáama kéitaiye.
ánibo móra-nakoma keráwáqá anaaémma umátikenama minnâ
kemmá anaaémma umátikaniye. ánibo móra-nakoma anaaémma
umátikenama min-nákómá kemmá timátíkáitaq yúnna-naqa
Áánûqtumma anaaémma kéumakaiye.” téna Îtuma tiráiye.

*Îtuni abapaké kaayaq-tíyááká-wáyúkámá yauwéqma iráá*e.

17 anaaékaqa abapaké kaayaq-tíyáákáá-wáyúkámá Îtuma
timáyíkaraimma yauwéqma iréta yimuqá ôriq umá kémareta
maará-tiraae: “uyátáraana-nako, ketáá enáwîqa yaúnanataa
táí-aagoma waayúkabike paábaq yá-uraae.” téta Îtumma timá
ámikaae.
18 ánibo Îtuma timá yímikaiye: ‘kemá Áánûqtuni márûpake
Tááqtaama aabáyúraa yoqména páátákáá kuqtitaq aónaraune.
19 ítáaro. kemá keráwáqá akoqnááma tímikaunaboaq
keráwáqá kanaaráq iraakabayaakógáráq áwáábiq-
uwabaaikokaraq títauqnapo yamá káraapeq Tááqtaani akoqnááma
uyátánoe. ánibo móra-yataakoma kanaaráq íma mamá
keráwáqá táíq umátikaniye.
20 miráimanibo keráwáqá táí-aagoma keráwáqtí táama
ítáiqtabama timuqá íma maránómanibo Áánûqtuma máipaq
keráwáqtí tíwîqa kágamaraibo minnáyaba timuqá máraaro.”
téna Îtuma tiráiye.

Îtuma amuqá maréna Áánûqtuma aboákáq ‘tikáiye’ tiráiye.

21 mi-kánááráqá Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Îtun áyáqnobaq
mamá amuq-yatááqá pááq itana Îtuma maará-tiraiye:
“ketiboó, ení márûpaq-wayukagaraq maa-márábí-káyúkágáráq
uyátárai-nare. kemá minnáyaba ‘tíkáiye’ kétune. emá maami-
qtátááqá itaí-yátááqá itéta ‘aamá ítaraunatae’ kéte-kayukabima
mamá áuyoqyike aamá íma itéta paá-wayukama kéyiraatene.
owé. ketiboó, ení akaí-yátáákómá mirá-uraiye.
22 ketibomá máqte-qtataaqa ketiyáápitaa makáiye. ánibo
móra-nakoma kemmá áanikomma íma timónaraibo ketibomá
wenamáa kemmá áanikomma kétimonaiye. móraiq umá móra-
nakoma ketibommá Áánûqtumma íma aónaraibo áaniko kemá ke-
namáa káonaune. ánibo waayúkama náayuwabi áanikoma kemá
yiráátenaaq únna-wayukama yegáráq ketibommá Áánûqtumma
káonaae.” téna Îtuma tiráiye.
23 yemá iyápó-annama yenámáa Îtute máawana yeqtôpaq
waeréna Îtuma maará-tiraiye: “náayuwabi keráwáqá aónaa-
qtataaqtaba yemá yimuqá kémaraae.
24 kemá keráwáqá kétima-timune. naayóbáqá taíbaq amuné-
wáyúkáwábi taíbaq kíni-kayukama keráwáqá íbêqa aónaa-
qtataaqa aónanaae temánibo yemá kanaaráq íaonaraae. ánibo
keráwáqá íbêqa ítáan-aimma itánáae temánibo yemá íma ítaraae.”
téna Îtuma tiráiye.

Taméríabake-nakoma namuro-nákómmá arummá umákaraiye.

25 mikáké mórama ámáan-aimma yirááti-nakoma itó-urena
Îtumma makáqma aónanena uráiye. ánibo wé Îtumma timá
ámikaiye: “yirááti-nako, kemá náaraq éraq matúq-matuq umá

mái-auwaraimma mayánúnô?” téna ámáan-aimma yiráátí-nakoma tiráiye.

26 ánibo Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “nóinae ténawaq Áánûqtuni watáama agamatán-áíkómá kétiyo? emá náaraq umá kéyorautono?”

27 titana min-nákó yauwéqma tiráiye: “mútûq arummá káme ení akoqnáágaraq arun-íyápógógáráq máqtemma aúyánákáráq ení uyátárai-nakomma Áánûqtumma weqtábá akaíno. ánibo enamáárîq eqtábá ákáiniq umá enamakaq náawabi maína-waigoqtaba akaíno.” téna agamatán-áíkómá tiráiye.

28 ánibo Îtuma timá ámikaiye: “emá áraimma arupú umá téne. emá miráuma ténaiq emá kanaaráq matúq-matuq umá mánone.” téna Îtuma tiráiye.

29 miráimanibo mi ámáan-aimmo yiráátí-nakoma wenamáárîq wenáwîqa mamá íráqôniq íyábá ákáitana timá ámikaiye: “ánibo ketimakaqô mái-naqa minnâ náawabiyo?” téna tiráiye.

30 ánibo Îtuma maará téna yauwéqma tiráiye: “móra-nakoma Yérútáárebake yuwéna Yérikobaq kukáiye. ánibo moyá-káyúkámá aapaq aónatuweta máqte-qtataaqa yabímayeta ikámma taítawaa umákaraae. yemá miráumatuweta kóuraae. anaaékaqa min-náqá aapi máena wemá puíné uráiye.

31 ánibo mi-kánáárâqá móra monoq-káwáá-nákómá min-ámmá waqmé kukáiye. Táméria-naqa aónawaaena yuwéna kótámaqtuwena aan áwábake kóuraiye.

32 móraiq umá móra Aríbae-annabike-nakogaraq min-ápáq iréna min-náqá ya aónatuwena kótámaqtuwena aan áwábaq maréna kóuraiye.

33 miráimanibo Táméríabake móra-naqa ikámaraa-nakoni namuro-nákómá min-ápáq maréna min-náqá máikaq iráiye. ánibo wemmá aónaimma áyáqnobaqa aruqtabá umákaraiye.

34 ánibo amakaq uréna matawékaraq wááéni-nokaraq atíma náopi atáá-umakatuwena min-náqá mûte yaúma wení ótiraa-kakoni ámûraaq abímmá ayákaraiye. ánibo awíqmena min-náqá waabá-káyúkámá kówate-yawate o-náúpáq mó ákarena yabírákaraiye.

35 ánibo min-náúpáq wamarááyakake aabáyaanapimma mi kówate-yawate-nakoni aboámmá móneqa móra-wayukama ámíqtuwena maará-tiraiye: “emá maa-nákókáq yabíqma arútárenana yaímma ení móneqa maami-nákókáqô kóí-naqa kemá yauwéqma yéqa yaímma-meyamma yauwéqma aménúne.” téna tiráine.

36 íbêqa emá náaraq téq aúyánámmá kéitaano? kaumo-wáyúkámá maréta yewana moyá-káyúkámá ikámaraa-nakomma náawaq amakaq máitana áwáqnaa iníkáámá uráiyo?”

téna Îtuma tiráiye.
37 ánibo ámáan-aimma yiráátí-nakoma maará-tiraiye: “min-
nákómá arummá itana áwáqnaa i-náré.” titana Îtuma timá
ámikaiye: “emá uré min-nákómá iníq uwo.” téna namuro-
wáyúkáyábágáráq wemmá Îtuma timá ámikaiye.

Máátaayaa Máríaae.

38 yemá maré owana Îtuma wení iyápó-annate móra-marupaq
uyábékaae. móra-inikoni áwîqa Máátaae. wemá Îtumma
awíqmena wení naaúpaq uráiye.
39 Máátaani áúkoma wení áwîqa Máríaae. ánibo Máríaama
iréna uyátárai-naqa Îtuni aítaupi maraq ya máena Îtun áama
ítaraiye.
40 miráimanibo Máátaama uri-uri kéena aáwaqa mamá yokaa
kéitana aúyánákómá wéyáwé uráiye. miráitana Máátaama
Îtunopaq uréna maará-tiraiye: “uyátáraana-nako, ketúkoma
kenamáa tiyúwáitaq máeq aáwaqa mamá yokaa kéune.
minnáyabama emá íyaq aúyánámmá kéitaano? emá Máríaamma
timá ámínana wemá ya tíwáqnaa íno.” téna Máátaama tiráiye.
41 miráitana uyátárai-naqa Îtuma Máátaamma maará-tima-
amikaiye: “Máátaao, emá netuq-áúyánámmá kéite máqte-
qtataaqtaba ummaa kéyaane.
42 miráimanibo móra-yataaqtaba íma wáitana abáá kéiye. ánibo
Máríaama íráqô-qtataaqa mayánéna kéiye. Máríaanopake íráqô-
qtataaqa íma paábaq matuwániye.” téna Îtuma tiráiye.

11

nunamummá tí-ááímmá

1 Îtuma móra-aukapaq nunamummá kétena máqe-
uraiye. ánibo anaaékaqa nunamummá timá ánatatuwaitana
mórama wení iyápó-annabike-nakoma maará-tima-amikaiye:
“uyátáraana-nako, nunamummá tí-ááímmá keqtáá timá
tiráátiyo. miráuma naayóbáqá Yóáanema wení iyápó-annama
timá yiráátiraine.” téna tiráiye.
2 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye:
“keráwáqá nunamummá tínéqa maará tero.
keqtibotááo, emá yabíkáánna-marukaq máanana enáwîkoma
aokaq wáiye.
emá yabíkáánna-yataaqa maabáq kumíno.
ení márûkaqa enaúyánámmá wáráanikaa umá maa-
márábíkáráqá enaúyánámmá waránátaae.
3 íbêqa aáwaqtaba únnataama máqte-tupaama timiyo.
4 ketáái otaa-qtátááqá mamá paábaq kéyuwe awikátuwaao.

miráuma otaa-qtátáárîq umátíkáa-kayukama yeqtí otaa-
qtátááqá paábaq mamá kéyuwetaa tiwikátukaunataae.
emá keqtáá anómma makáqma aónai-yataaqa íma mamé iyo.”
téna Îtuma wení iyápó-annama nunamummá timá yiráátiraiye.
5 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “ánibo keráwáqtí aúkáapike
móra-nakoma wení aanábómá máinaboana min-nákómá
nokáámma uréna wení aanábógómmá maará téna mó-tima-
amikaiye. ‘ketí aanábógô, kemmá aáwaqa timiyo.
6 ketí aanábó-nákómá ayáqtááqa-amma uréire éqéna ketôpaq
yimmá aáwaqa aménúna-yataaqa íma makáune.’ téna tiráiye.
7 ánibo naaúpaqo máitana yaqtabá ko ítái-nakoma maará
téna yauwéqma tiráiye. ‘kemmá ummaa-yátááqá ítime
ítiwautuwo. oqtamá aúyakuraitana ketí iyápó-annagaratae túmá
waguráunataae. kemá íma itó-ureq móra-yataaqa aménúne.’ téna
tiráiye.
8 ánibo nôraq uráiyô? min-nákómá wení aanábóé téna íma itó-
urena aáwaqa íaminiye. kemá kétima-timune. emmá agaemá
íma ínaaboaa ókaraq itaa-itaa inanamá wemá itó éna máqte-
qtataaqtaba ónna-yataaqa emmá amíniye.
9 ánibo kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqá Áánûqtukaq
nunamummá tíyana Áánûqtuma móra-yataaqa keráwáqá
timíno. keráwáqá móra-yataaqtaba abáá kéeqa kanaaráq
aónainoe. oqtaráq pagé-page tíyanama Áánûqtuma oqtamá
ítikaniye.
10 máqte-kayukama Áánûqtukaq nunamummá tétama yemá
mayaínoe. móra-nakoma nóiqtababi abáá énama wemá aónaniye.
ánibo náawabi oqtaráq pagé-page tínanama Áánûqtuma oqtamá
íyakaniye.
11 keráwáqtí aúkáapikema móra-nakoni áanikoma aboáqtábá
‘noyááqa timiyo’ tínanama aboámá kanaaráq iraak-
abayaammá amíníyô?
12 ánibo áanikoma aboáqtábá ‘kokóri-amuqa timiyo’ tínnayaba
kanaaráq aboámá áwáábiq-wamma uwabaaimmá amíníyô?
minnágaraqa ímiye.
13 ánibo keráwáqá táí-wayukamanobo íráqô-qtataaqa keráwáqtí
iyápóma yimí-áímmá káonaae. miráinataa ketáá minnáyabataa
káonaunataae. ketibotáá Áánûqtuma wení márûpaq máin-
nakomma wekáq nunamupí itaíyanama yemmá wení Aokaq-
Áámá yimíniye.” téna Îtuma tiráiye.

yemá téta ‘Îtuma Piétebugaraq mayaímá kémayaiye’ tirááe.

14 móra-nakoma aamá íma téna máin-nakopike Îtuma táí-aama
waqtukáiye. ánibo mi-káátámá paábaq kóitana óyauqo aúyaki-

nakoma aamá áaimma átáma tiráiye. miráitata aarawaamá taíbaq iyánáaq urááe.

15 ááqibo yaímma-wayukama maará-tiraae: “Piétebuma tái-aagoni kawáá-nápóana Tááqtaani akoqnáárake Îtuma waátáma kématuwaiye.” téta tirááe.

16 ánibo yaímma-wayukama Îtumma makáqma aónaineta Îtuqtaba mórama anón-awaameq-yataariq ínataa aónaano tirááe.

17 miráimanibo Îtuma mi-káyúkátí yúyánámmá aónatuwena maará téna mi-káyúkámá timá yímikaiye: “móra-marukaq-wayukama yaíkaaq uréta ááiqa íyana mi-márúqá íma íráqóniq umá paá wániye. móra-anna-wayukama yaíkaaq uréta wenikamé-wenikame étama min-ánná-wáyúkámá íma íráqôniq umá paá mánoe.

18 keráwáqá téq keqtábá Piétebuni akoqnáárake tái-aagomma kématuwaane kétewaq minnáyaba kétune. ánibo Tááqtaani waayúkama yaíkaaq umá kaayaq-ánnáíq uréta ááiqa íyanama Tááqtaani akoqnáámá íma wániye.

19 móra-nakoma Tááqtaani akoqnáánapo tái-aagomma íma kanaaráq kématuwaiye. Ítíráaeo-wayukao, áraimma Piétebuma tíwáqnaa kéi-naqo waátáma kématuwaananama kanaaráq náawaq keráwáqtí iyápóma yíwáqnaa ínatawaq yemá tái-aama matuwánô? miráinata keráwáqtí iyápóma iyuwáiyata min-áímmá árainabi íabiyo téta ítama aónaaro.

20 miráimanibo Áánûqtuni akoqnáárake tái-aama kématuwaunaboana minnáyaba Áánûqtuma yabíkai-waigoma keráwákáq áqa iráiye.

21 ítáaro. Tááqtaama mórama akoqnáá-nakoraa umá iyebó umátorena wení naaóq yabítuwena máinanama kanaaráq wení máqte-qtataaqa paá wániye.

22 miráimanibo káqomma uyátá-maqma akoqnáá-nakoma iréna min-nákótê ááiqa umá uyátenama min-nákóní tokóruyakaa-puma wení iyebómá máqtepaq min-nákómá aúyánámmá itáíq-itaiq i-qtátááqá maténa máqte-qtataaqa yaímma káqo-kayukama yimíniye.

23 ítáaro. móra-nakoma ketí aanábómá ímo maénama minnâ wemá ketí namuro-náqíye. móra-nakoma ketê íma mamá áíkuyenama wemá ketí waayúkama mamá waqmé wéyáwé kéumatuwaiye.” téna Îtuma tiráiye.

waátáma yauwéqma iráiye.

24 óqa waéqma itaí-áímmá Îtuma timá yímikaiye: “ánibo tái-aagoma móra-nakopike yuwéna paábaqo kégowenama kokoq-márábáq kóurena aagamá máni-maruqtaba abáá kéiye. mi-tái-

áágómá máni-maruqa ímo aónénama wé maará kétiye. ‘kemá yauwéqma maéwauna-naupaq ko mánune.’ téna kétiye.
25 ánibo mirá-timatuwena yauwéqma ko aónaimma naayóbáqô maéwai-namma kuyúqtuketa yokaa umákaae.
26 miráitana mi-tái-áágómá uréna káqomma abapaké kaayaqá uyátá-maqma tái-aama ko yiwíkena min-nákópí ya máqe-uraae. ánibo naayóbáqá min-nákómá táíq umá máqe-uraipoana íbêqa wemá uyátá-maqma anómma táíq umáguraiye.” téna Îtuma tiráiye.

amuqá maraí-yátááqá mayaí-ááíné.

27 Îtuma min-áímmá ti-kánááráqá taíbaq aarawaamá máqe-uraae. ánibo móra-inimma mi-káyúkátí aúkáapi máin-inikoma maará téna ááyama tiráiye: “móra-inikoma naayóbáqá marákáraitaa wení nááma naráána-inikoma ké itaúnama wemá amuqá kémaraiye.” téna min-íníkómá tiráimanibo
28 Îtuma maará-tiraiye: “mirá íma téaq maará tiyo. Áánûqtun áama itéta anaaé waraíya-kayukama yemá yimuqá kémaraae.” téna Îtuma tiráiye.

yaímma-wayukama ‘anómma awaaméq-yátááqá aónanaae’ téta tirááe.

29 taíbaq-wayukama ayú yagéguyowana Îtuma maará-tima-yimikaiye: “íbêqa maa-kánááráq-wáyúkámá tái-wayukamoe. yeráwáqá móra anómma awaaméq-yátááqá aónanaae kéte. miráimanibo kemá móra anómma awaaméq-yátááqá íma yiráátenunamanibo kímora Yónaama anómma awaaméq-yátááqá yiráátenune.
30 naayóbáqá Yónaama Áánûqtuni awaaméqá máena Nínibeq-wayukabi timá tágayimikai-qtataaqa pááq uráine. móraiq umá Waayúkagoni Áráaqa Áánûqtuni awaaméqá íbêq-wayukabima pááq uráiye.
31 anaaékaqa Áánûqtuma aarawaamá mamá kéyainainana móra-inikoma kaapaq-áúkápáké (kúínima) itó-uma iréna íbêq-anna-wayukati tái-aaimma mamá pááq íniye. min-íníkómá maa-márágóní aqtóráké wemá iréna Tórómónima wení itaí-yátáákóní áaiqtaba timmá ya ítaraimanibo keráwáqá íbêq-kanaama íkeitaae. maakáqá Tórómónimma uyátáni-naqa maa maíye.
32 Áánûqtuma aarawaamá yainánéna ínna-kanaaraqa Nínibeq-wayukama itó éta keráwáqtí kúmiq-yataaqtabama awaaméqá ínoe. ánibo Nínibeq-wayukama Yónaama aamá timmá itéta yirummá waékáae. miráimanibo íbêqa Yónaamma uyátáni-naqa maa máiye.” téna Îtuma tiráiye.

áúgoni ómmá

33 waéqma itaí-áímmá Îtuma tiráiye: “waayúkama ómmá
kúraqma yaaregóní aménáápárábi tawegóní aménáápáqá íma
kémaraae. ímiye. yemá ómmá kúraqma abarokáq yaareráqá
makáawata waayúkama min-náúpáqô kéyetama ómmá kamá
tágaimma káonaae.
34 túramma keráwáqtí túgoni óné. ánibo túrakoma íráqôniq
uráinanama keráwáqtí máqte-tuyanamma táganiye. ánibo
túrakoma táíq umágínanama keráwáqtí máqte-tuyanamma
kumayuqá aurániye.
35 miráinaq keráwáqá yabíqma arútáaro. keráwápímô tágain-
okoma kumayuqá auráinabo
36 keráwáqtí máqte-tuyanamma tágama wáinana móra-
aukapaq-turapimma íma kumayuqá auráinanama kanaaráq
miráuma ókómá tirunóbáké kamá tágainikaa umá táganiye.”
téna Îtuma tiráiye.

Pérati-wayukagaraq yirááti-wayukagaraq tái-aaimma tarôq urááe.

37 Îtuma min-áímmá timátúwáitana móra Pérati-nakoma
Îtumma ááyama awíqmena wení naaúpaqa aáwaqa naínéna
uráiye. miráitana Îtuma aáwaqa naí-yáárérâq ko máqe-uraiye.
38 ánibo mi-Pérátí-nákómá aónaimma Îtuma áqnáabaq
ayáámma íma tete éna paá aáwaqa mamá kénaiqtaba aónawaaena
Pérati-nakoma iyánáaq uráiye.
39 miráitana uyátárai-nakoma Îtuma timá ámikaiye: “keráwáqá
Pérati-wayukama keráwáqtí tirunóbáqá miráuma káápuwabi
táápekoni amegaa-áúráqá tete umá íráqôniq umátúwáanikaa
uráiye. ánibo keráwáqtí tirunóbáqá táí-aaikoma ógikaiye.
40 keráwáqá aíbôq-wayukae. móra-nakoma Áánûqtuma
amegaa-áúrákáráq arunóbákáráqá íyaq tarôq kéiyo?
41 ánibo keráwáqtí táápepi wái-qtataaqa yáayaba o-káyúkámá
yimíyana mikáké máqte-qtataakoma tirunóbáqá íráqôniq
umátikaniye.
42 keráwáqá máqtemma anónabi pááqyan-aawapikema
yoráuma tiyáákabike kímora mamá Áánûqtumma kámemanibo
aammá kárabaae. Áánûqtuma tirummá amí-ámmá yukááe.
mi-kááyáq-yátááqá waránómma Áánûqtumma tirummá améq
ámáan-aimma wáráaro.
43 keráwáqá Pérati-wayukao, atéráaro. keráwáqá monoq-
náúpáq aarawaatí yúbáq máiyaba ôriq umá kétikaitana
waayúkama áíkuiyakaq ‘anón-nare’ téq miráó-maarao timá-
tikaiyaba ôriq umá kétikaiye.
44 keráwáqá atéráaro. keráwáqá miráuma pukáa-kayukama
uqtamáyíkáraa-mararaama aúpáq maranóbáq wáitata
waayúkama yúramma íma aónéta ámûraaq yítauqa yamáe uréire

oníkáá-káyúkámá keráwáqá Pérati-wayukama mááe.” téna Îtuma tiráiye.

45 mórama ámáan-aimma yirááti-nakoma Îtun áaraq yauwéqma téna maará-tiraiye: “yirááti-nako, emá mirá té ketáágáráq timá táwîq kéumatikaane.” téna tiráiye.

46 ánibo Îtuma maará-tiraiye: “keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukao, atéráaro. keráwáqtí ummaa-ámáán-áímmá aarawaatí yímûraaqa mûte kémaraawata yemá mûte mayánôqtabama kammáa kámagoe. miráitaq keráwáqá móra tiyáánapo íma ánékuqma min-úmmáá-yátááqá mûte mayánóniq éq yíwáqnaa kéoe.

47 keráwáqá atéráaro. keráwáqtí títaubikoma naayóbáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá yíkamowaq keráwáqá mi-káyáukáyábá mararaakaqá íráqô-kuruma umá kéikuyikaae.

48 keráwáqtí títaubikoma naayóbáqá nôrabi uráá-qtataaqtaba paá mimórá túyánámmá kéitaae. Áánûqtuni amuné-wáyúkámá yíkamma uqtamá yíkátuweq yeqtí mararaakaq íráqô-kuruma umáyíkaraae.

49 miráitana Áánûqtuma íráqômma itaí-yátáápíké maará téna tiráine: “ketí amuné-wáyúkámá kemá awaaméqá umáyikeq timáyikanune. yaímma mamá táíq umáyiketa yaímma yíkamma puínóe.

50-51 miráiyata íbêq-kanaaraq-wayukama yeqtí yítaubikoni anónnáma táí-meyamma mayánóe. áqnáabaq-kanaarake aqtó-kánááráqá Êboyaa Tékáráíyaama yíkakaane. Tékáráíyamma anó-monoq-naupaqa Áánûqtukaq amí-yáárégáráq waayúkama máirakaraq aúkáapimma ikákaane. ketí amuné-wáyúkámá yíkakaa-kayukayaba íbêq-kanaaraq-wayukama yemá anómma táí-meyamma mayánóe.

52 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukama keráwáqá atéráaro. aamá ítama arutaí-óqtáráké kíma matokáamanibo íuyaberaamma aammá aúyakaawata káqo-yuma uyáberanaae temmá keráwáqá aammá káuyaraae.” téna Îtuma tiráiye.

53 Îtuma min-námmá yuwéna máápaq kumá yaúbaitata ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq Îtun-aubi maránôqtaba kammáa amáguraae. ánibo yemá máqten-aimma ítama aónaineta makáqma aónaraae.

54 miráitata yemá Îtumma kawáá umátuweta máeta móra-aimma tínata Îtuni áúbi maréta aamá ítama yainánéta urááe.

12

kaaqaari-ááíqtábámá atéqma máero.

1 netuqyaa taíbaq-wayukama titipáá umá waayúkama
ámûraaq-amuraaq éta yaímma yatámówaniq umá áíkuma máqe-
uraae. ánibo mi-kánááráqá Îtuma wení iyápó-annama áqnáabaq
maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá Pérati-wayukati pááqya-
qtataakoma (yíqti) anómma auraíyábá atéráaro. Pérati-wayukati
kaaqaari-yááíqtábá kemá kétune.
2 máqte-qtataaqa aúpáq aúyoqma wáinna-yataakoma anaaékaqa
abarokáq pááq íniye. máqte-qtataaqa yawááq umá wáinna-
yataaqa anaaékaqa waayúkama aónainoe.
3 miráinaq keráwáqá máqten-aimma nokáa kumayupí máeq
tíyan-aimma wágááma tínoe. ánibo keráwáqá máqten-aimma
yaákareq timú-timun-aimma naaúpake tíyan-aimma máápaq
máeta ááyama tínoe.

waayúkagoma kímora-yataaqtaba áaqa ikatíno.

4 ketí aanábó-wáyúkáo, kemá Îtuma keráwáqá maará téq
kétima-timune. keráwáqtí amegaa-túmá waayúkama tíkamma
kanaaráq puínôqtabama ikatîqa íoro. anaaékaqa mi-káyúkámá
ókaraq móra-yataariqa kanaaráq íumatikanoe.
5 keráwáqá áaqa ikatínô-waigomma kemá tiráátenune.
minnámô Ááníqtumma áaqa keráwáqá ikátéro. wemá wení
náápaamma wáipoana anaaékaqa waayúkama iramá káíq-
kaiq-irabi yaúma iyaabótuwaniye. owé. kemá Îtuma keráwáqá
kétima-timune. wenáaqa ikátéro.
6 keráwáqá káonaae. waayúkama móra-tiyaapaq-numama
karogaro-mónéqá kaayakáké meyánîq kéoe. miráimanibo
mórama pááqya-numagoqtabama Ááníqtuma íma awimmá
kégamakaiye.
7 keráwáqtábá Ááníqtu máqte-qtataaqa kawáá kéenapoana
keráwáqtí tiqnótáuma wemá yoráutukaiye. keráwáqá ikatîqa
íoro. keráwáqá taíbaq pááqya-numagoni meyámmá uyátá-
makuraae.

Îtun-awiqa yaí-ááímmá

8 ánibo kemá keráwáqá kétima-timune. móra-nakoma
aarawaatí yúrakaq ketíwîqa yéna ‘emá kennáé’ tínna-waigomma
waayúkagoni Áráakoma Ááníqtuni kaqtó-wayukati yúrakaq
wemmá móraiq umákanune.
9 ánibo móra-nakoma aarawaatí yúrakaq keqtábá ‘kemá
íma wenámúne’ téna mi wakaráinna-nakomma waayúkagoni
Áráakoma weqtábá móraiq umá Ááníqtuni kaqtó-wayukati
yúrakaq wemmá wakárakaniye.
10 Waayúkagoni Áráaqa móra-nakoma timá táíq
umákainanama Ááníqtuma mi-kúmíq-yátááqá paábaq

matuwéna awikátuwanimanibo wení Aokaq-Áágóqtábá móra-nakoma timá táíq énama min-nákóní kúmiq-yataaqa Áánûqtuma íma paábaq matuwéna awikátuwaniye.

11 taákaq máráaro. yemá keráwáqá ketinaaé waráiyataba tiwíqmeta Íbaru-monoq-nauparabi kámááni-wayukati yúrakarabi anómma náápaakaraq matokáiya-kayukati yúrakaqo tiwíqme wíyaqa keráwáqá ikatîqa íma éraq 'ketáámá nóine ténúnataabiyo' téq ítero.

12 Áánûqtuni Aokaq-Áágómá é mi-kánáábí tiráá tínna-aimma tínoe." téna Îtuma tiráiye.

móneqa netuqyaa makái-nakoma aíbôqnaaboq urái-waigoni waéqma itaí-áímmá

13 mi taíbaq-wayukabike móra-nakoma Îtumma maará-tima-amikaiye: "yirááti-nako, emá ketiwaammá timá ámínana ketiborátáí oótamma ketáá tímikaimma yaíkaaq umá kemmá timíno." téna tiráiye.

14 ánibo Îtuma min-nákómma maará-tima-amikaiye: "nôraq íyo? náawaq keráwáqtí táama ítama yainaí-náqá kemmá awaaméqá umátíkárai keráwáqtí oótamma mamá yainaí-náqá awaaméqá umátíkaraiyo?" téna Îtuma tiráiye.

15 ánibo Îtuma maará-tima-yimena tiráiye: "keráwáqá atéráaro. atéqma keráwáqá máeraq móra-yataaqtabama íma túran-anna-aaro. keráwáqtí árain-auwaraimma maa-márábín-ótámmá nôraq umá-yataarabi makáána-waigoqtabae téna íma wáiye.

16 ánibo Îtuma mórama waéqma itaí-áímmá maará téna timá yímikaiye: "mórama móneqa taíbaq makái-nakoni yópímmá taíbaq-aawaqa áyóki uráiye.

17 wemá aúyánánóbáqá maará-tiraiye. 'íbêqa kemá náaraq ónúnô? ketí máqten-aawaqa mamá maránúnama anón-namma íma wáiye' téna

18 aúyánánóbáqá timátuwena 'kemá maará-onune' tiráiye. 'kemá ketí naammá yawítíma anón-namma umákeq min-náúpáqá ketí aáwaqa wítima kémareq ketí íráqô-qtataaqa min-náúpátáá mamá maránúne.' téna aúyánámmá ítaraiye.

19 ánibo kemá keti-makómmá maará téq timá ámenune. 'timakô, taíbaq ení íráqô-qtataaqa taíbaq wáena netuqyaan-áúqá yáwiye. ánibo emá íbêqa aagamá mááo. emá aáwaqa né nommá né kée amuq-yatáápí mááo.' téna aúyánánóbáq tiráiye.

20 miráimanibo Áánûqtuma maará-tima-aminiye: 'emá aíbôq-naqone. emá íbêqa-nokaa puínóne. ánibo máqte-qtataaqa yokaa umáraanama minnâ náawaq mayáníyô?' téna tíniye.

21 miráráá umá waayúkama yeqtí máqte-qtataaqa yetábá
maqmá ayúmá kéguyomanibo Áánûqtuni aúrakaqa áwáyoq-
wayukama mááe.” téna Îtuma waéqma itaí-áímmá tiráiye.

taíbaq-auyanamma itaí-ááímmá

22 Îtuma wení iyápó-annama maará-tima-yimikaiye: “miráitaq
kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqá keráwáqtí tú-
araiqtabama netuq-túyánámmá íma itéraq ketáámá nóinawaq
nánúnataabiyo? ítero. ánibo keráwáqá keráwáqtí túyabama
netuq-túyánámmá itéraq ketáái túraqa nóinawaq yawááq-
onunataabiyo? ítero.
23 túwaraimma minnâ aáwaqa íma wáiye. ánibo keráwáqtí túma
minnâ íma unáákáqtôma wáiye.
24 keráwáqá numagóqtábámá túyánámmá ítama aónaaro.
yemá yómmá yoréta ánáyumma íma kéubetaboata aáwaq-naupaqa
íma mamá káikuyoe. yeqtí aáwaq-namma íma waéna máqte-
qtataaqa maránô-namma íma wáimanibo Áánûqtuma aáwaqa
kéyimiye. kéráwáqá aarawaamá numagómmá umaatamá
uyátáraae.
25 keráwáqtí aúkáapike náawaq netuq-áúyánámmá iténama
kanaaráq wení pááqya-kanaama mamá ayátáákakaa umá paá
mániyo?
26 netuq-túyánámmá itéq keráwáqá móra pááqya-qtataariq
íma ínómanibo nôraq itaráq keráwáqá yaímma-yataaqtabama
netuq-túyánámmá kéitaao?
27 keráwáqá wírááti-yataaqa yópí wái-qtataakaq túyánámmá
ítáaro. yemá mayaímá íma mayéta wáqtôma íma tarôq
kéoe. miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqá
kéitaae. naayóbáqá Tórómónima miráuma íráqô-qtataaqa taíbaq
makáimanibo maami-kíráátí-yátáákáá umá íráqô-qtataaqa íma
makáine.
28 wé íbêqa námá-karaa-qtataaqa yópí wáitata aabáyaama
káráma irabí kágatuwaae. ánibo mirá-námá-káráá-qtátááqá
minnâ Áánûqtuma yaqnammá kéyabiqyikaiye. miráinaq
keráwáqá mikáq aónainoe. Áánûqtuma miráráá umá
keráwákáráq yabítikaniye. keráwáqá keráwáqtí itáíq-itaiq umá
mái-yataaqa pááqyamiye.
29 miráinaq keráwáqá ‘nóin-aawaraq nánúnataabi nói-nonaq
nánúnataabiyo’ téqa netuq-túyánámmá íma ítáaro.
30 maa-márábímmá aamá íma itaí-wáyúkámá mi-máqté-
qtátááqá mayaínôqtaba abáá kéoe. miráimanibo keqtibomá
Áánûqtuma keráwáqá nóiqtataarabi mayánéq ommá wemá
kéitaiye.

31 keráwáqtí túyánámmá Áánûqtuni aúyánákáq mórabi
maréra kéitaiyana Áánûqtuma mirái-qtataaqa keráwáqá timíno.

Áánûqtuni márûpaqa íráqô-qtataaqa mamá áíkui-aaimma

32 ketí pááqya-tipi-tipi-anna-wayukao, ikatîqa íoro. keqtibomá
Áánûqtuma wé keráwáqá yabíqtikanena kéiye.
33 keráwáqtí oótanaa máqte-qtataaqa waayúkaraq maráiyata
meyáníq kéiyaq minnárake móneqa matéra áwáyoq-wayukama
yíwáqnaa éra yíméro. ánibo móneq-unamma íma yararéna
akoqnáá umá wái-unaqtaba abáá oro. ánibo Áánûqtunopaqa
íráqô-qtataaqa íma aúyokena paá wáni-qtataaqa mamá keráwáqá
áíkuyoro. ánibo Áánûqtunopaqa mórama moyá-káyúkámá
waaqókáqá íma kanaaráq kéuyowana tái-wakoma íma máqte-
qtataaqa namá táíqa kéumatuwaiye.
34 keráwáqtí íráqô-qtataaqo wái-marupaqa keráwáqtí
tíyakogaraq mi-márúpáq wániye.

mayaí-wáyúkámá yokaa o-wáígóní watáama

35 yokaa umá máero. keráwáqtí wáqtôma awaarakáq umá
itéraq tímûrannama umá kárutera ómmá kúraqma yokaa umá
máero.
36 keráwáqá miráuma yeqtí kawáá-nákómá aaramá íyáan-
omaq-aawapaq kóuraitata mayaí-wáyúkámá awé urááwana
yauwéqma iníkáá oro. ánibo mi-káwáá-nákómá oqtaráqá
mamá pagé-page tínatama páátákáá oqtamá íyakanoe.
37 ánibo kawáá-nákómá wení mayaí-wáyúkámá ya
yimónáinnama yúmá íwaguraiyana yimónáinnatama mi-
máyáí-wáyúkámá yimuqá maránóe. kemá keráwáqá
áraimma kétima-timune. mi-kánááráqá uyátárai-nakoma
yeqtí kaqtó-nakoraa íniye. uyátárai-nakoma wenamáárîq
wení wáqtôma awaarakáríq umá itokéna wení ámûrannama
uréna wenamáárîq timáyikainata aáwaqa naí-yáárérâq maraq
máiyanama wenamáárîq aáwaqa márú-yiminiye.
38 uyátárai-nakoma nokáan-aukaamma iréna ya yimónáinnama
mi-máyáí-wáyúkámá yokaa umá máqe-uretama yimuqá ôriq
umá maránóe.
39 keráwáqá maa-qtátááqtábá túyánámmá ítama arútáaro.
naakóní aboámá áqnáabaqa 'moyá-káyúkámá yínóe' téna
kanaaráq íma iyuwáinata naammá yawítíyuweta uyáberanoe.
40 keráwákáráqá yokaa umá máero. keráwáqá túyánámmá
itéq Waayúkagoni Áráaqa íma kumíniye tíya-kanaabi kumíniye."
téna Îtuma tiráiye.

tái-mayai-nakaraq íráqô-mayai-nakogaraq yenákátí waéqma itaí-
áímmaá

41 ánibo Pítaama maará-tiraiye: “uyátárai-nako, maami
waéqma itaí-áímmá kenamáa ketááwáq kétima-time máqte-
kayukayabagararabiyo?” ténа Îtumma ítama aónaraiye.
42 anibo uyátárai-nakoma Îtu tiráiye: “náawaq aamá iténa
akoqnáá umá yabíkái-kawaa-naqa máiyo? minnámo wemá
wení mayaíráqá kawáá umá arútáraitana wení kawáá-nákómá
mayaí-wáyúkáráq yabíqma máikae ténа awaaméqá umákáitana
wení kanaaráq aáwaqa kéyimiye.
43 anaaékaqa wení uyátárai-naqa yauwéqma yéna aónáinnama
naayóbáqá timá ámikainaiqa wení mayaí-nákómá énama
kanaaráq mi-máyáí-nákómá amuqá marániye.
44 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. wení anón-nakoma
wení máqte-qtataakaqa min-nákómmá kawáá umákaniye.
45 miráinamanibo mi-máyáí-nákómá maará téna aúyánámmá
áyáqnobaqa itániye. ‘ketí uyátárai-nakoma íma páátákáá
yauwéqma yíniye.’ mirá-timatuwena mikáké áaimma átárena
mayaí-wáyúkáwábi mayaí-nóínímmá tebûqa kéyimena anón-
aawaqa kénena aíbôq-nomma naréna aíbôqnaaboq kéenama
46 mi-káwáá-nákómá wení anón-nakoqtabama íma awé éna
neginaagí ínna-kanaabi anón-nakoma yauwéqma kumíniye.
wení kawáá-nákómá timá ámíniq íma itanabóana anó-nakoma
wemmá yawááq umákena karatábáyáá kutukáiye.
47 mórama mayaí-nákómá wení kawáá-nákóní áaimma
aónatukenamanibo mi-máyáí-nákómá máqte-qtataaqa íma yokaa
éna anó-nakoni aúyánámmá íma kéwaraipoana wení uyátárai-
nakoma ôriq umá tebûqa kámena táíq umákaniye.
48 ááqibo mi-máyáí-nákómá wení anón-nakoni aúyánámmá
íma iténa tínnaiq ínanama wení uyátárai-nakoma yaákarena
tebûqa kámena táíq umákaniye. waayúkama taíbaq-yataaqo
uyátárai-nakonopake matáiya-kayukama yemá keqnáámmá
taíbaq-yataaqa yauwéqma amínoe. ánibo aarawaamá taíbaq-
yataaqa uyátá-maqma anómma matétama kanaaráq uyátá-
maqma anómma yauwéqma áméro.

Îtuni mayaígómá aarawaamá mamá yaíkaaq íniye.

49 kemá maa-márábí-káyúkábíké tái-yataaqa agamá kautónaq
kukáunana min-írágómá áaimma ataíkáae téq kemá kétune.
50 kemá kímora-yataaqa keqtábá pááq ínimanibo minnáyaba
ketíyakoma ôriq umá ummaa kéyaiye.
51 keqtábámá maa-márábí kaayoné-yátááqá mamé kukáiye
kéteo? ímiye. kemá maa-márábí aarawaamá mamá yataénááq
kukáune.
52 ánibo íbêkaraq anaaékakaraqa móra-tiyaapaq-wayukama
móra-naupaqa máqe-iya-kayukama yaíkaaq umá ketíwîqtaba
kaayaq-ánnáíq ínoe. kaumo-yúmá kaayaq-waígómmá

namuroíq umáyikaiyata kaayaq-wáímá kaumo-yúmá namuroíq umáyikanoe.
53 yemá yaíkaaq umágéta aboámá áanikomma namuroíq umákainana áanikoma aboámmá namuroíq umákaniye. ánibo anóama ayáámûkomma namuroíq umákainana ayáámûkoma anóamma namuroíq umákaniye. ánibo móra-nakoni anóama min-nákóní ánáakomma namuroíq umákainana min-íníkómá awaaikómmá anóamma namuroíq umákaniye." téna Îtuma tiráiye.

móra-yataaqa pááq íni-waigoni kanaamá

54 Îtuma aarawaayábágáráq maará téna timá yímikaiye: "keráwáqá abutá konnámmá utaitaq aónatuweq páátákáá keráwáqá maará kéte. 'aaqá yínéna iyé' tewanamá áraimma aaqá kéiye.
55 ánibo keráwáqá ítáawana anómma uwááma yóráitaq keráwáqá maará kéte. 'íbêqa aaqá kániye' tewana áraimma mirá-teniq kéiye.
56 keráwáqá túyánámmá íma wáiq-kayukae. maa-márábín-áwáámékáráq aabayákáq-áwáámékáráq aónama kárutaamanibo nôraq itaráq íbêqa maa-kánááráq-áwáámeqá íma aónama kárutaao?

aamá ítama yainánéna ínna-waigote aamá timá arupú okao.

57 nôraq itaráq keráwáqá kenamáárîq túyánámmá ítama arutéq arupú-aaimma mamá kéyainaao?
58 móra-nakoma emmá aabi mayakéna aamá ítama yainánéna i-nákótêma yagaroqtamá urékama kanaaráq kenákámá aapaq kéweka aamá timá arútáakao. móraiq umá Áánûqtuma emmá aabi mayakéna aamá ítama yainánéna kéinaama páátákáá wetêma yagaroqtamá urékama aamá timá arútáakao. wemá emmá yabitimáena aamá ítama yainaí-wáyúkátí iyáápi mó-marainata aamá ítama yainaí-wáyúkámá i-wáyúkátí iyáápi mamá maráiyata i-wáyúkámá mamá ánná-naupaq tikaíyábámíye.
59 kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqá kanaaráq í-uraapoaq ánná-naupakemma íma páátákáámá paábaqa yáwinoe. ánná-naupaq máyana keráwáqtí kanaamá ánataniye." téna Îtuma waéqma itaí-áípí yainaí-kánááyábá tiráiye.

13

móra-nakoma arummá íma waeraína-nakoma pukíniye.

1 mi-kánáárâqá yaímma-wayukama máeta Îtumma timámeta yaímma Kááriri-wayukayaba Áánûqtukaq agamá amí-yátáárîq

kéumakenama Pááíratima wení waayúkama yíkakaiye mirá téta
tirááe.
2 ánibo Îtuma yauwéqma maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá
túyánámmá ítáamma maami-Káárírí-wáyúkámá káqo-Kaririq-
wayukama uyátá-maqma kúmiq-wayukaboata ummaa-yátááqá
mái-waigoni áaine téraq keráwáqá kéteo?
3 áraimma kétima-timune. ímiye. ánibo keráwáqá tirummá ímo
waeréqa keráwákáráq máqtemma móraiq umá puínóe.
4 naayóbáqá tiyááka umá abapaké kaumo-wáyúkámá
Táéróabaqa ayáqtááq-nakoma yawítímena yíkamitata pukáama
minnâ yeqtí otaa-qtátáákómá káqo-kayukama Yérútáárebaq
máa-kayukati otaa-qtátááqá uyátáraiye téraq túyánámmá
kéitaao?
5 kemá keráwáqa kétima-timune. áraimma ímiye. ánibo
keráwáqá tirummá ímo waeréqá keráwákáráq móraiq umá
miráuma pukínóe.” téna Îtuma tiráiye.

yaagómá arammá íma íyái-waigoni waéqma itaí-áímmá

6 Îtuma móra waéqma itaí-áímmá maará téna tiráiye: “móra-
nakoma wení yópí píki-yama uqmakéna anaaékaqa arammá
kutínéna iráimanibo mórama arammá íma itáitana aónaraiye.
7 miráitana min-nákómá maará téna mayaí-nákómmá timá
ámikaiye. ‘itaao. kaumo-áúqá yáwitaq maami-píkí-yágóní
arammá kutónáae téq yúnnamanibo arammá íma itáiye.
miráinaa emá ayáatuwaao. paáyaba maragóní anommá namá
kánataiye.’ tínana
8 ánibo mi-tókáq-máyáí-nákómá wení anón-nakomma maará
téna timá ámikaiye. ‘umaataráána-nako, íbêqa maan-áúqá
yúwénana matáainaao. áaipikemma maramá agáúme kéyauteq
purumaakaakóní ayámá abákáma agamoqá má kumaránúne.
9 yanaapáq-áúqá arammá iyánímanibo arammá ímo
iyáinaama ayáatuwanone.’ ” téna mi-máyáí-nákómá tiráiye. téna
Îtuma waéqma itaí-áípí tiráiye.

Tabaatiráqá Îtuma móra-inimma mamá atóbaraiye.

10 Tabaatiráqá mórama yirááti-naupaq Îtuma aarawaamá
watáama timá yímikaiye.
11 ánibo móra-inimma máqe-uraimma wepímmá waátáma
min-íníkóní arunóbáq máena karíma ámikaimma tiyááka umá
abapaké kaumo-áúqá máqe-uraiye. miráitana min-íníkóní
arótááukoma yawékuraitana itó-uma arupú íowaniq uráiye.
12 Îtuma min-ínímmá aónatuwena ááyamae iréna maará-tima-
amikaiye: “aaragô, kemá ení karímá mamá paá umákaune.”
téna tiráiye.

13 ánibo min-íníkómmá Îtumma kaayaq-áyáánápó wemmá
ánekuitana páátákáá min-íníkómá itó-uma arupú umáguraiye.
miráitana min-íníkómá Áánûqtun-awiqa múte yaútaiye.

14 Tabaatiráq Îtuma karí-ínímmá mamá atóbamakaiqtaba
monoq-náúpáq-káwáá-nákómá Îtumma áyamma umákaraiye.
miráitana kawáá-nákómá maará téna aarawaamá timá
yímikaiye: “abapaké móra-kanaama mayaí mayánô-kanaama
wáiye. ánibo móra-nakoqtaba karímá mamá paá íkáae téqa
keráwáqá kanaaráq mayaí-kánáábí yero. mi-qtátááqtábámá
Tabaatiráqá íma yero.” téna tiráiye.

15 ánibo Îtuma yauwéqma min-nákómmá maará téna
timá ámikaiye: “keráwáqá túyánámmá íma wái-kayukae.
Tabaatiráqá keráwáqá maará-máyáímá kémayae. keráwáqtí
purumaakaakóní naaúpaq uréq purumakaanábi oótiraa-
kamma nommá naígáae téq yiwíqme kéoe.

16-17 miráimanibo maan-ínímmá Áabaraan-annabiken-inimiye.
Tááqtaama tiyááka umá abapaké kaumo-kárítímáátímá ánná
umákáitana máqe-uraine. miráinaq Tabaatiráqá ánnámo
kúyakaraamma kemá ayúbakanune.” téna Îtuma tiráiye. Îtuma
mirá-timatuwaitata wení namuro-wáyúkámá yigaeyábá urááe.
ánibo máqte-kayukama Îtuma íráqôniq i-qtátááqtábá yimuqá
makááe.

pááqyan-anayukaraq (máqtaqti) anómma auraí-yátáákáráq (yíqtigaraq) yeqtí waéqma itaí-áímmá

18 Îtuma ókaraq maará-tiraiye: “Áánûqtuma yabíkái-qtataaqa
nói-qtataakaanaq umá wáiyo? kemá minnáyabama nóikaraq
awaaméqá umá ténúnô?

19 wemá miráuma pááqyan-anayukaa (máqtaqti) uráiye. móra-
nakoma min-ánáyúmmá maténa wení yópí uqmakáiye. ánibo
anaaékaqa anómma auréna yaaráá uráitana numagómá am-
ataqá máqe-uraae.” téna Îtuma tiráiye.

20 ókaraq Îtuma maará-tiraiye: “Áánûqtuma yabíkái-
qtataaqtabama kemá nói-qtataakaraq maqmá ténúnô?

21 wemá miráuma anómma auraí-yátááré. móra-inikoma mi
anómma auraí-yátááqá (yíqtima) maténa anó-taapepi makéna
yammá tarôq í-kánágáráq makéna waékáiye. ánibo anaaékaqa
mi-kánágómá máqtepaq itóqma anómma aúkáiye.” téna
Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma pááqya-kayukarake
áaimma átárena anaaékaqa taíbaq-wayukama yiwirániye. Îtuma
téna tiráiye.

pááqyan-oqtama

22 Îtuma yaímma anó-maruparaa pááqya-marupaqa uréire
uráiye. wemá aarawaamá kéyiraatena watáama timá
yímíqmena Yérútáárebaq wíné uráiye.
23 ánibo móra-nakoma Îtumma maará-tima-amikaiye:
“umaataráána-nako, Áánûqtuma keqtáá máqtemma yauwéqma
íyaq tiwiráníyô?” téna tiráiye. miráimanibo Îtuma maará téna
timá yímikaiye:
24 “ímiye. keráwáqá tiyáátámma kuyéqa pááqyan-oqtabi ko
péráaro. kemá keráwáqá kétima-timune. taíbaq-wayukama
pááqyan-oqtabimma uyáberanomanibo ímiye. yemá kanaaráq
íuraae.
25 anaaékaqa naakóní aboámá itó éna oqtamá umá
aúyatuwaniye. ánibo keráwáqá máápaq ya itó-uma máeq
oqtaráq kéikameq maará téq ááyama tínoe: “umaataráána-
nako, emá keqtáá oqtamá ítikaao.” tíyana wemá yauwéqma
keráwáqá maará timá-timiniye: “keráwáqá náakakenaq irááô
kemá minnâ íaonaraune.” téna tíniye.
26 ánibo keráwáqá maará timá áminoe: “ketáámá etê anón-
aawaqa nétaa nommá nétaa kéunaataa emá ketáái aapi itó-uma
máe keqtáá tiráátéwaonamiye.” téq tínoe.
27 miráinana naakóní aanábó-nákómá maará tíniye:
“keráwáqá náakake-kayukawaq mááo minnâ kemá keráwáqá
íma timónaraune. otaa-káyúkámá máabo nékaq máero.” téna
tíniye.
28 keráwáqá aónáíyata Áabaraama Ááítekima Yáakoboma
máqtemma amuné-wáyúkámá Áánûqtuma yabíkái-marupaq
máinomanibo keráwáqá kenamáárîq máápaq mánoe. mibáq
máeq anómma ibiqá yaraíyana tíwáyaakake kóqá iyániye.
29 taíbaq aarawaamá aabaú utaipáké íyata aabaú
kupéráipake uyéta íya-kayukagaraq téba-tebaq-aukapake íya-
kayukagaraq Áánûqtuma yabíkái-marupaq umáeta aáwaqa naínoe.
30 ánibo yaímma-wayukama íbêqa írêqa kéye-kayukama maa-
márábí pááqyan-iwiqa wáipoata áqnáabaq wínoe. ánibo íbêqa
yaímma-wayukama áqnáabaqo kéo-kayukama maa-márábí anón-
iwiqa wáipoata írêqa yínoe.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma Yérútáárebaq-wayukayaba ibiqá yakáiye.

31 é mi-kánáábí yaímma Pérati-wayukama iréta Îtumma maará-
tima-amikaae: “emá maa-márúqá yuwé káqon-aukapaq kóaao.
Érôtima emmá ikámma puínéna kéiye.” téta tirááe.
32 ánibo Îtuma yemmá maará timá yímikaiye: “keráwáqá
uréraq Érôtima min-ábááq-íyákómmá maará mó-tima-amero.
‘itaao. íbêkaraq aabáyaagaraq kemá tái-aagomma matuwéq

kemá karí-wáyúkámá mamá atóbamayikanune. anaaékaq kaumo-kánááráq ketí mayaímá mamá ánatanune.'

33 íbêrabi aabáyaagaraq ayukágaraq Érôtini márûpakemma kemá yuwéq kónaa kéune. yemá óq-marupaqa Áánûqtuni amuné-wáyúkámá íma yíkamma puyónáae kéte. ímiye. yemá paá Yérútáárebaq-wayukama aatuma amuné-wáyúkámá yíkamma puyónáae kéte." téna yemmá íyóqa atáiye.

34 Îtuma ókaraq timá yímikaiye: "Yérútáére-wayukaao, Yérútáére-wayukaao, keráwáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá yíkamma kébuyeq Áánûqtuma keráwáqtôpaq timáyíkáitata ye-káyúkátí yímûraapaq óqtatamma kéiyaabotuwaae. taíbaq-kanaama kemá keráwáqá áíqma miráuma kokóregoma áráaqa áíqma aayan aménáápáq ákáinikaa umá keráwáqá áíqma tikánáae téq kétunamanibo minnáyabama keráwáqá íma kétikaiye.

35 miráitana Áánûqtuma keráwáqtí waaqókákémá tiyúkaiye. kemá keráwáqá kétima-timune. kemmá ókaraq ítimonaiya-kanaaraqa maará tínoe. 'maan-náqá uyátárai-nakoni náápaakaraq i-náqá kéiye. Áánûqtuo, íráqôniq umákaao.' " tínoe téna Îtuma tiráiye.

14

móra-naqa áíyayaamma itórái-naqa Îtuma mamá atóbaraiye.

1 móra-Tabaatiraqa Pérati-wayukati anón-nakote Îtuma aáwaqa ko-man naráiye. ánibo yemá Îtumma kawáá-umatuweta máqe-uraae.

2 móra-naqo áíyayaamma itórái-naqa Îtun-amakaq iráiye.

3 Îtuma min-náqá ónawaaena ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq maará téna ítama aónaraiye: "ámáan-aikoma téna Tabaatiráqá karí-wáyúkámá mamá atóbamayikanunataabi íyabiyo?" téna ítama aónaraiye.

4 miráitata yemá ókaraq aamá ítiraae. miráitana Îtuma min-náqá mamá atóbamakatuwena timákáitana kóuraiye.

5 ánibo Îtuma yemmá maará-tima-yimikaiye: "keráwáqtí aúkáapike móra-nakoni iyápógowabi purumaakaakómá maiq-nópímá kuturáinanama Tabaatiráqo íyaq múte atínakaniyo?" téna tiráiye.

6 yemá min-áíkáqá kanaaráq yauwéqma ítiraae.

móra-nakoma íma aúma mamé uwínoe.

7 Îtuma yimónaimma anón-aawakaq ye-káyúkámá kateko-ábíqtátáráq máiyaba urááe. miráitana Îtuma móra waéqma itaí-áímmá timá-yimena maará-tiráiye:

8 "móra-nakoma aaramá iyaí-ómáq-ááwákáq ááyainaa wina-nákómá kateko-ábíqtátáráqá íma maraqá mááo. minnámo

ááyai-nakoma enáwîqa uyátá-maqma anón-awiqa wáinna-nakomma kateko-ábíqtátáráqá akáné ínayaba enókáá kateko-ábíqtátáráqá mánone.
9 ánibo enókáá kateko-ábíqtátáráqô márenana minnámo ááyaina-nakoma maará téna ‘emá maa-kátékó-ábíqtátámá maan-nákómmá ámínana wemá maíno’ tíniye. ánibo mikáq emmá anómma agae-yátááqá pááq ínaa emá agaeyábá umátuwe áwánobaq yinaaépaq kumánone.
10 miráinana móra-nakoma aaramá iyaí-ómáq-ááwákáq ááyainaa kéwema áwánobaq yinaaépaq ko maraq mááo. emá miráinanama minnámo ááyaitaa yénna-nakoma aónawaaena maará téna má-tima-aminiye. ‘ketí aanábógô, emá maakáq uyátá-maqma íráqôn-abiqtataraq ummááo.’ tíniye. mirá tínaama máqte-kayukama etê máeta aáwaqa naíya-kayukati yúrakaq ení anón-awiqa uwíniye.
11 taákaq máráaro. móra-nakoma wení áwîqa mamé uwína-nakoma Ááníqtuma wenáwîqa márûte yuwániye. ánibo móra-nakoma wenáwîqa márûte yuwaína-nakoma Ááníqtuma wenáwîqa múte yaúma méyákáq akániye.” téna Îtuma tiráiye.

waayúkama ááyama aáwaqa amí-ááímmá

12 ánibo min-nákómá aaramá iyaí-ómáq-ááwákáqô ááyaitana i-nákómmá Îtuma maará timá ámikaiye: “emá móra-aawaqo mamá yokaa kéema ení aanábó-wáyúkáwábi enábâqawaanabi ení móra-annawabi ení móra-marukaq-wayukama taíbaq-moneqa makáiya-kayukama íma yááyama aáwaqa yimiyo. miráinata emmá ááyaiya yeqtí naaú winata ení aáwakaq anónnáma yauwéqma amíyábáé.
13 ímo miráinaama emá anón-aawaqo yokaa kéema kanaaráq áwáyoq-wayukama yúgoma táíq uráínna-wayukawabi yítauqa táíq uráiya-kayukawabi yúgaroq-wayukama yááyama aáwaqa yimiyo.
14 yemá mirá-káyúkámá ení aáwakoni anónnáma íma kanaaráq yauwéqma amínoe. anaaékaqa arupú-wayukama pukáapike itó íya-kanaaraqa Ááníqtuma ení aáwakoni anónnáma yauwéqma amíniye.” téna Îtuma tiráiye.

anón-aawakoni waéqma itaí-áímmá

15 mi-káyúkátí aúkáapike móra-nakoma Îtute máena aáwaqa némái-nakoma min-áímmá ítátuwena Îtumma maará-tima-amikaiye: “yemá Ááníqtuma yabíkái-marupaq máeta aáwaqa naínô-kayukama yimuqá ôriq umá kémaraae.” téna tiráiye.
16 miráitana Îtuma min-nákómmá maará téna timá ámikaiye: “móra-nakoma anón-aawaqa mamá yokaa ínéna uráiye. ánibo wemá taíbaq-wayukama min-ááwákáq yígáae téna yááyaraiye.

17 aáwaqa naí-kánáámá pááq itana naayóbáqô yááyarai-
kayukama wení mayaí-wáyúkámá titata ko yááyaraae. min-
nákómá maará téna timá yímikaiye: “keráwáqá yero. máqte-
qtataaqa yokaa umáguraiye.” téna tiráiye.
18 miráitata máqte-kayukamo yááyai-kayukama itó-uma ánáteta
móra-morama ‘ítaa ónúne’ tirááe. móra-nakoma maará-tima-
amikaiye. ‘kemá móra-yomma meyánîq umátukaunaboaq mi-
tómmá ko aónanune. timuqá marakáunaboaq ení aáwakaq
íonune.’ tiráiye.
19 ánibo káqo-nakoma maará-tima-amikaiye. ‘kemá tiyááka-
purumakaamma meyánîq umákaunaboaq kemá ko maqmá
aónanune. kemá timuqá marakáunaboaq íonune.’ tiráiye.
20 ánibo káqo-nakoma maará-tiraiye. ‘kemá íbêq aaramá
matáune. miráipoaq kemá kanaaráq íonune.’ tiráiye.
21 miráitana mikáké mi-máyáí-nákómá yauwéqma uréna
wení anón-nakomma máqte-qtataaqtabama mó-tima-amikaiye.
ánibo naaúpaq anón-nakoma áyámma umátuwena wení mayaí-
nákómmá maará-tima-amikaiye. ‘emá uré maa-márúkóní
anón-aparabi pááqyan-apaqa uréire kée áwáyoq-wayukama yúma
táíq uráinna-wayukama yúramma karopágurainna-wayukama
yítaukarerema uráá-kayukagaraq máqtemma yiwíqme ketí
naaúpaqa iyo.’ téna tiráiye.
22 anaaékaqa mi-máyáí-nákóma maará-tiráiye. ‘uyátárai-
nako, kemá enáama waréq máqte-kayukama yiwíqme
iráunamanibo yaímma-abiqtatama paá wáiye.’ téna tiráiye.
23 ánibo anó-nakoma wení mayaí-nákómmá maará-
tima-amikaiye. ‘emá máqtemma anónapaq uré yókóní
kuruwánapakaraq uré yópímá máiya-kayukama aapaqô uréire
kéiya-kayukagaraq yabitimáe iyo. ketí naakómá ógiraikaae.
24 kemá emmá kétima-amune. kemá máqte-kayukamo
yááyarauna-wayukama ketí naaúkemma aáwaqa íma nánóe.’
téna tíniye.” téna Îtuma maami waéqma itaí-áípí tiráiye.

mórama Îtun anaaé waránáae tínna-waigoma aúyánámmá ítama arútáyuwena waraíno.

25 taíbaq aarawaamá Îtun anaaé waqmé kéowana Îtuma ko
waeréna maará-tima-yimikaiye:
26 “móra-nakoma ketôpaq yínénama aboámmá anóamma
ánáakomma wení aánikoma ábâkomma ámánaakomma kemmá
uyátá-maqma yeráwáqtábá akáinanama wemá kanaaráq ketí
iyápó-annabi íma mániye.
27 náawabi wení kaapaq-yámá maména tinaaé íwaraina-
nakoma wemá ketí iyápó-annabi kanaaráq íma mániye.

28 nôraq íyô? keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma mórama
ayáqtááq-namma umáe yanaa uwínénama kanaaráq min-
nákómá áqnáabaqa máena min-námmô íní-waigoni meyáqtábá
aúyánámmá kéitaiye. wemá min-nákómá ‘kanaaráq tíwáqnaa
ínaq maamin-námmá umá ánatanune’ ténа aúyánámmá
kéitaiyo?
29 ánibo min-nákómá áqnáabaq aúyánámmá ímo ítama
aruténama anaaékaqa paá yaímma tarôq umárena min-námmá
íma páátákáá umá ánatanena iné. ánibo máqte-kayukama min-
námmô káonetama akáyáámmá timákaneta oné.
30 yemá maará-tinoe. ‘maan-nákómá naammá ínéna áaimma
átámaraimanibo páátákáá í umá kánataiye.’ tínóe.
31 ítáaro. móra-kinima káqo-kinite ááiqa mó-inenamanibo
áqnáabaq-yataaqa máena aúyánámmá ítama kárutaiye. mi-
kínímá wení ááiq-i-wayukama (10,000) yíkáitana ánibo káqo-
kinima wení ááiq-i-wayukagaraq (20,000) yagaroqtamá yiwíqme
iráiye. miráitana áqnáabaq-yataaqa mi-kínímá aúyánámmá
ítaraiye. uyátá-maqma taíbaq-aaiq-i-wayukagaraq yiwíqmena i-
kínímmá ikámma watuwání íyabiyo?
32 wemá yeráwátê kanaaráq ááiqa íma owánîq uré nama wení
namuro-wáyúkámá nékaq máraiyaqtaba yaímma-wayukama
timáyikainata uréta yááyama watáama timá móraraq maréta
ááiqa mamá kaayoné ínóe.
33 móraiq umá keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma wení
máqte-qtataakomma anaaémma í umámenama kanaaráq wemá
íma ketí iyápó-annabi mániye.

úmá íma kégaiye.

34 úmá íráqô-qtataare. miráimanibo úmá ímo kaínataama
náaraq onanatááwáq átêma íníyô?
35 mirán-úmá maragómmá íma íráqôniq umákanipoata
yópímmá agamoq-yátáákáráq íma kémaraae. yemá paábaqtaa
kéyuwaae. aamá itaí taáqa wáinaqa aamá ítáaro.” téna Îtuma
tiráiye. úgómá átê iníkáá umá keráwáqá karuwaaq umá
máero.

15

tipi-típima aúyokura-waigoni waéqma itaí-aímmá

1 táákiti-moneqa máyáa-kayukagaraq kúmiq-wayukagaraq Îtuni
amakaq iréta watáama timmá ítaraae.
2 ánibo Pérati-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq
náru-narun-aimma téta maará-tiraae: “maan-nákómá kúmiq-
wayukate yagaroqtamá aanábóîq umá uréire kéena yetê aáwaqa
kénaiye.” téta tirááe.

3 miráitana Îtuma maará ténа waéqma itaí-áímmá timá
yímikaiye:
4 “keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma taíbaq tipi-típima (100)
ákárainabike kímora-tipi-tipima aúyokinanama kanaaráq tipi-
típigomma aboámá máqtepaq iyuwáinata móra-aukapaq máeta
kénaiyana minnámo kímorama aúyoki-waigoqtabama abáá íniye.
ánibo min-nákómá abáá éqéna awirániye.
5 ánibo mi-típí-típímá awirénama kanaaráq múte áíqtaabi
ákátuwena awíqme kóiniye.
6 naaópaq awíqme wénama wení aanábó-wáyúkámá
kéyaayena wení móra-marukaq-wayukagaraq yááyainata yama
áíkuinoe, ánibo wemá maará-tima-yiminiye. ‘keráwáqá ketê
timuqá máráaro. ketí móra-tipi-tipima aúyokuraitaq abáá éqé
awiráune.’ téna mirá-tiniye.
7 kemá Îtuma keráwáqá kétima-timune. móraiq
umá Áánûqtuni márûpaqa taíbaq arupú uráá-kayukama
yirukómá íráqôniq umáguraitababoata ókaraq íma yirummá
waeránômanibo kímora-nakoma kúmiqnapoana arummá
waeraínatama Áánûqtuni márûpaq weqtábá anón-amuq-yataaqa
mamá pááq íniye.

móneqa aúyokurai-waigoni waéqma itaí-áímmá

8 móra-inikoma móneqa tiyáákama makáinabike kímorama
aúyokurainanama min-íníkómá wení naaúpaq ómmá kúraqme
uténa araatámma kuyútukena aónama arútatuwena abáá éqéna
mayániye.
9 min-íníkómá mi-mónéqá maménama kanaaráq wení
aanábó-wáyúkágáráq wení móra-naoq-wayukagaraq yááyainata
ya áíkuinoe. ánibo maará-tima-yiminiye. ‘keráwáqá kegáráq
timuqá maráiyataao. mórama ketí móneqa aúyokuraimanibo
kemá abáá éqé mayaúne.’ téna tíniye.
10 kemá Îtuma keráwáqá kétima-timune. mórama kúmiq-
nakoma arummá waéráitatama móraiq umá Áánûqtuni kaqtó-
wayukama yimuqá maránóe.” téna Îtuma waéqma itaí-áípí
tiráiye.

móra-mabugoma aboámmá ayuwéna kóurai-waigoni waéqma itaí-áímmá

11 Îtuma Ítíráaeo-wayukama náru-narun-aimma te-káyúkáyábá
maará-tiraiye: “móra-nakoma kaayaqá inaamaí-íyápórátá
yíkaraiye.
12 ánibo maqné-íyápógómá aboáqtábá maará-tiraiye. ‘keti-
boó, emá móneqa yaíkaaq umá kekárátámá timiyo. kanaaráq
kemá mayánúna-yataakomma yaímma kemmá timiyo.’ tiráiye.
ánibo aboámá wení máqte-qtataaqa yaíkaaq umá yímikaiye.

13 ayáqtáá kanaama íma kóuraitana maqné-íyápógómá wení
máqte-qtataaqa yokaa kéipike mórama ayáqtáą́q-marupaq ko
máqe-uraiye. wemá mi-márúpáq̨á ko máena aweké-áą́ímmá
tarôq éna wení móneqa yuqmá áyóki umátukaiye.
14 miráitana min-íyápógómá wení máqte-qtataaqa yuqmá
ánatatuwaitana anaaékaqa áama yaí-yátáą́q̨á mi-márábímmá
pááq uráiye. ánibo min-iyápógómá móra-yataaqa íma makáiye.
15 miráitana mórama maa-márábí-nákókáq mayaímá ko
matáiye. ánibo min-nákómá min-íyápómá timákáitana wení
pó-kawaa umátuwe máqe-uraiye.
16 aáwaraa máqte-qtataaqa íma ámikaiye. máqtemma pó-annama
aáwakoni átima kénaawana min-íyápógómá min-áą́wákóní átima
nánáae téna aúyánámmá ítaraiye.
17 miráitana mikáq mi-mábúgóní aúyánákómá tágaitana
maará-tiraiye. ‘ketiboní máqtemma mayaí-wáyúkámá taíbaq-
aawaqa áyóki uráitata kénaae. miráitaq kemá maakáq̨á máeq
táayabama kéune.
18 ibáqyuwaao. kemá ketibonôpaq kónune. ánibo kemá
uréq ketibommá maará téq mó-tima-amenune. ketiboó, kemá
Áánûqtun aúrakaraqa enaúrakakaraqa kúmiq-yataariq uráune.
19 íbêqa kemá íma íráqô-naqa máunaboa emá keqtábá ketí
iyápóe íma tínóne. emá kemmá miráuma móra-mayai-nakaa
umátikaao.’ ténúne téna mi-mábúgómá tiráiye.
20 ánibo wemá itó-uma aboánôpaq uráiye. miráitana mi-
mábúgómá nékaq kéwiqtaba aboámá aónaraiye. ánibo aboání
áyakoma arummá ôriq umáitana aboámá uyaaté uréna
áanikomma ko áyábaa uréna ámóqnaraiye.
21 ánibo áanikoma maará téna aboámmá timá ámikaiye.
‘ketiboó, kemá Áánûqtuni aúrakakaraq enaúrakakaraqa kúmiq-
yataariq uráune. kemá íma íráqô-naqa máunaboa emá kanaaráq
ketí iyápóe ítinone.’ tiráiye.
22 aboámá wení mayaí-wáyúkámá maará timá yímikaiye.
‘keráwáq̨á uréraq ketí kateko-áyáqtáą́q-wáqtómá páátákáá
mamé má kéiyakeraq ayáápikaraqa waatammá umákáaro.
ánibo aítauq-anaakaraq mamé má-umakaaro.
23 keráwáq̨á naatéq-púrúmákáámmá ikáme íyataa aáwaqa
agamá kénetaa timuqá marakánúnatae.
24 ketáanimma pukuráimanibo íbêqa keqnáámmá aúwaraiye.
wemá aúyokuraimanibo ketáámá yauwéqma awiráunatae.’
tiráiye. ánibo mikáké áaimma átáma yimuqá makááe.
25 áą́qibo áqnáaen-iyapogoma yópáq máqe-uraiye. anaaékaqa
yauwéqma naaópaq min-áqnáą́én-íyápógómá naamátûpaq
kéyena ítáimma kaapaúmma kéteta imá yarááe.
26 ánibo wemá móra-mayai-naqa áą́yarena naaúpaqa nôraq
kéo?’ téna ítama aónaraiye.

27 mayaí-nákómá maará téna timá ámikaiye. ‘enábâkoma
yauwéqma iráitana enabomá móra naatéq-púrúmákáámmá
ikákaiye. wemá wení áanikomma yauwéqma awíkaimma paá
íráqôniq umá máitana awíkaiye.’ téna timá ámikaiye.
28 miráimanibo áqnáaen-iyapogoma áyamma umágitana
naaúpaqa íutaibo máápaq máqe-uraiye. aboámá máápaq kumá
yaúbarena íráqôn-aimma timá ámikaiye.
29 miráitana aboámmá maará téna timá ámikaiye. ‘taíbaq-
karitimaatima ení mayaímá miráuma mayaí-nákóráá umá paá-
mayaima kémayaune. móra-kanaabima ení ámáan-aimma íma
káratune. miráita emá paá pááqyan-omaqa íma timénaq ketí
aanábó-wáyúkáte timuráamuq íkémaraune. ímiye.
30 miráimanibo enáanikoma ení máqte-qtataaqa kumari-
nóínítí yúraq yuqmá ánataraiye. ánibo wemá miráumatuwena
yauwéqma itaa weqtábá aúyánámmá ité naatéq-
púrúmákáámmá ikamóne.” téna tiráiye.
31 aboámá maará téna yauwéqma timá ámikaiye. ‘ketáaniko,
aati-aatimá etê kerátámá móraraq kémauye. ánibo ketí máqte-
qtataaqa minnâ ennámiye.
32 íbêqa kerátámá tíyakoma íráqôni kéinaka timuqá
maráyáae. enábâkoma pukuráimanibo yauwéqma paá máiye.
aúyokuraimanibo íbêqa ketáámá wemmá aónaraunatae.’ téna
aboáma tiráiye.” téna waéqma itaí-áípí Îtuma tiráiye.

16

mayaí-káwáá-nákómá táí-mayaima máyái-waigoni waéqma itaí-áímmá

1 Îtuma wení iyápó-annama maará téna timá yímikaiye:
“mórama móneqa ôriq umá makái-nakoma wení kawáá-náqá
ákaraiye. ánibo yaímma-wayukama móneqa ôriq umá makái-
nakokaq iréta kawáá-nákóqtábá kaaqaari-áúbí maréta maará
téta makákáae. ‘ení mayaíráq-káwáá-nákómá máqte-qtataaqa
mamá móramara umátúwáiye.’ tirááe.
2 ánibo min-nákómá mayaíráq-káwáá-náqá ááyaitana mikáq
itana maará-tima-amikaiye. ‘enáama itaúnama náaraq uráánô?
emá ketí máqte-qtataaqa enayáápimo wái-qtataaqtabama wan-
naabí agamé má-timiyo. emá ókaraq íma kawáá-náqá mánone.’
tiráiye.
3 mi-káwáá-nákómá áyáqnobaqa maará téna aúyánámmá
ítama tiráiye. ‘kemá náaraq ónúnô? ketí anón-nakoma kawáá-
máyáírákémá íbêqa watuwánéna iyé. ketí akoqnááma íma
wáipoaq kanaaráq yómmá íma yoránúne. káqo-kayukayaba
aáwaqa tíméro téq inaa tennamá tigae íniye.
4 miráimanibo kemá móra-yataaqtaba túyánámmá itáunaboaq
mi-qtátááríqo onatamá ketí anón-nakoma kawáá-máyáírákémá

waqtuwáinatama waayúkama mamá aanábóîq onatamá yemá tiwíqmeta yeqtí naaúpaq wínóe.' tiráiye.

5 mi-káwáá-nákómá móra-mora-mayai-wayukama anón-nakoma anónnáma yímíkai-kayukama yááyaitata irááe. móra-nakoma áqnáabaq itana kawáá-nákómá ítama aónaraiye. 'epímmá ketí anón-nakoni anónnáma náaraq umáq wáiyo?' téna ítama aónaraiye.

6 ánibo min-nákómá tiráiye. 'tiyááka-tiyaakae (100).' tiráiye. ánibo kawáá-nákómá maará-tima-amikaiye. 'emá maa-kánnáámá maté ení atábááyabama páátákáá maraq máe paá móra-tiyaapaq-tiyaakama (50) agayaao.' tiráiye.

7 anaaékaqa móra-naqa itana kawáá-nákómá ítama aónaraiye. 'ení atábááma náaraq umáwabiyo?' téna ítama aónaraiye. ánibo min-nákómá téna miráuma tiyááka-tiyaakama (100) matáune.' tiráiye. ánibo kawáá-nákómá maará-tima-amikaiye. 'emá ení anónnáma maa-kánnáámá maté abapaké kaumo-tíyáákámá (80) agayaao.' tiráiye.

8 mi-tái-káwáá-nákómá wenamáárîq wenáúgoma áwáqnaa uréna wení anón-nakoma áwîqa múte yaútaiye. miráuma aamá ítarai-nakoraama uréna wení anón-naqa makákáiye. maa-márábí-káyúkámá yeíyáá maamirá-káyúkátê mayaímá kémayeta mirán-ááímmá komarumá éta Áánûqtuni waayúkama ópí uréire o-káyúkámá kéuyataae.

9 kemá Îtuma keráwáqá kétima-timune. keráwáqá maa-márábí-mónéqnápó áwáyoq-wayukama yiméraq mamá aanábóîq oro. ánibo anaaékaqa móneqa mayaí-kánáámá ánatainanama keráwáqá Áánûqtuma tiwíqmena aati-aatimá matúq-matuq í-márúkáq mú-tikaniye.

10 ánibo móra-nakoma pááqya-qtataaqa kawáá umá arútái-nakoma kanaaráq anó-qtataakaraq yabíqma kárutaiye.

11 maa-marábí-mónéqá íma yabíqma arutáiyanama náawaq kanaaráq umá Áánûtuni óq-yataaqa kawáá ínô?

12 ánibo emá káqowani minnáma íma yabíqma arúténanama náawaq emmá ennámá amíníyô?

13 móra-mayai-nakoma kaayaq-káwáánákáq mayaímá íma kanaaráq mayániye. ánibo móra-nakomma ítama táíq kéumakena káqomma ítama íráqôniq umákaniye. kaayaq-káwáánákáq itáíq-itaiq umá íma kanaaráq mánoe." téna Îtuma tiráiye.

ámáan-aikaraq Áánûqtuma yabíkái-marukarare.

14 Pérati-wayukama móneqtabama ôriq umá kéyikaitataboata Îtumma aábê-aimma timá ákaraae.

15 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "keráwáqá waabá-káyúkátí yúrakaqa kateko-ááímmá tarôq kéiyata yemá

keráwáqtí tíwîqa mamé uíkáae kétemanibo Áánûtuma keráwáqtí tíyaqnobaqa káonaiye. mi-qtátááqá waayúkati yúrakaq anó-qtataaqa wáimanibo Áánûqtuni aúrakaqa paátataakaa kéiye.

16 Áánûqtuma naayóbáqá Áabaraamma timá ámikaiye. wení aráábitima netuqyaamá abarokáq umá mánoe. titata minnáyaba aati-aatimá yeráwáqá naí-wámmá Áánûqtukaq ámikaataba Mótetigaraq Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq agatááe. Áánûqtuma wení aúyánápímmá minnâ Yóáaneni kanááyábá wáqe-uraiye. ánibo Yóáaneni kanaaráké yéqéna íbêqa átê-wataagoma Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba máqte-marabaqa wéyáwé uráitata máqte-kayukama kéyikaitataboata mayánéta inaamu kéguyoe.

17 ítáaro. aabayákáráq maa-márágáráq ánatani-waigoma ummaamá kéyaimanibo mórama ámáan-aikoni pááqyan-aqtoma ánatani-waigoma ummaa uyátá-maqma kéyaiye.

aaraukáqá mamá yataí-ááíqtábá Îtuma tiráiye.

18 máqte-kayukama yínáaqa kéyuweta káqon-inimmo kémayaamma yemá aaraukáqá mamá kéyataae. móra-nakoma naayóbáqá awaikómá ayúkain-inimma máyái-nakoma aaraukáq-ámáámmá mamá kéyawaaqiye.

móneqa ôriq umá makái-nakaraq Aráátaratie.

19 naayóbáqá mórama móneqa ôriq umá makái-naqa máena aati-aatimá kateko-únákáqtómá kúbekena anó-moneq-awiqa yaan-únákáqtô áátuma umátokaiye. ánibo aati-aatimá kateko-ááwáq áátuma mamé má-naraiye.

20 ánibo min-nákóní oqtaráqá naakóní waaqókáq mórama áwáyoq-naqa máqe-uraimma min-nákóní áwîqa Aráátaratie. min-nákóní áúraqa náomma kerémmá karái-nare.

21 min-áwáyóq-nákómá oqtaráqá máqe-uraimma móneqa ôriq umá makái-nakoni yaaregóní aménáápáq aqtó-ááwáqá kuqtínama áíqma namá tímûtanaae téna éwaine. ánibo iyákómá iréna min-nákóní aneke náomma umánaraae.

22 anaaékaqa min-áwáyóq-náqá púítata Áánûqtuni kaqtó-wayukama yaaguméta mó ákááwana Áabaraate yagaroqtamá máqe-uraiye. ánibo mi móneqa ôriq umá makái-nakogaraq púítata maméta mó uqtamákaraae.

23 ánibo móneqa makái-nakoma áítanobaq máena aíq-irayaba ôriq uráiye. ánibo min-nákómá múte aónaimma Áabaraama nékaq máitana Aráátaratima amakaq máqe-uraiye.

24 móneqa makái-nakoma maará téna ááyama tiráiye. ‘keti-bomá Áabaraao! emá keqtábá arummá umátike Aráátaratimma timákénana ayáánaubiqa nopí márú yamátuwena timáábíraq

maraínana yatí umátikaino. timáábíraq iramá kégaitana ôriq uma tíqa kéiye.' tiráiye.

25 miráitana Áabaraama maará-tiraiye. 'ketáaniko,' aákaq maraao. naayóbáqá emá paámó máema íráqô-qtataaqa matáánamanibo Aráátaratima ananna-yátááqá mayéwaine. íbêqa maa-márúkáqá Aráátaratimma áyákoma íráqôniq kéitana amuq-yatáápí máitaa emá aíqa í-yátáápí máane.

26 óq-yataare. ketáágáráq keráwákáráqtí aúkáapimma Áánûqtuma móra non-ómá áitaba uqmá kubáumakaiye. miráipoata maabáqó máa-kayukama maami non-ómá aqtátuweta keráwáqtôpaq ónáae temánibo yemá kanaaráq íuraae. ánibo yaímma-wayukama min-ábápáqá máa-kayukama non-ómá íma kanaaráq aqtátuweta ketáá máunabaqa yínoe.' téna Áabaraama tiráiye.

27 ánibo móneqa makái-nakoma maará-tiraiye. 'miráinaa ketiboó, kemá emmá ítama káonaune. emá Aráátaratimma timákénana ketiboní naaúpaq wíno.

28 mibáq kemá móra-tiyaapaq ketíbâtiwaayuma yíkaraune. ánibo Aráátaratima akoqnáá-aimma yepímmá móma tíno. yegáráq maa áwáábiq-marupaq iréta yíqa í-yátááqá mayaíyábáé.' tiráiye.

29 miráitana Áabaraama maará-tiraiye. yemá Mótetini watáagaraq Áánûqtuni amuné-wáyúkátí yáagaraq ítaraamiye. iyúwénata yemá min-áímmá waqmá ítáaro.' téna Áabaraama tiráiye.

30 ánibo móneqa makái-nakoma maará-tiraiye. 'ímiye. ketibomá Áabaraao, wé minnâ kanaaráq íiniye. miráimanibo mórama pukáinabike itó-uma yetôpaqo wínatama yemá kanaaráq yirummá waeránóe.' tiráimanibo

31 Áabaraama maará téna timá ámikaiye. 'yemá Mótetin-aagaraq Áánûqtuni amuné-wáyúkátí yáagaraq ímo ítaretama kanaaráq móra-nakoma pukáinabike yauwéqma itó ínatama minnágaraq yirummá íma waeréta íma itánoe.' téna Áabaraama tiráiye." téna Îtuma maamin-áímmá waéqma itaí-áípí tiráiye.

17

tái-aaikoma waayúkagoni aúyánámmá ítama arummá amí-yátááqá mamá táíq kéumatuwaiye.

1 Îtuma maará téna wení iyápó-annama timá yímikaiye: "yaímma-yataakoma pááq énama aarawaamá mamá kúmiq-yataapi yuwánimanibo náawabi yemmá mamá kúmiq-yataapi iyuwaína-waigomma weqtábá táí-meyamma anaaékaqa wániye.

2 keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma káqo-nakomma mamá
kúmiq-yataapi ayuwáné kéinaqa kanaaráq áqnáabaq min-
nákómmá anón-oqtamma matéraq ánûwarapi ánná kútuweraq
nopí yuwaíyana íma tái-aaimma mamá pááq íniye.
3 keráwáqá atéqma arútáaro.
enábâkoma kúmiq-yataariqo kéinaama emá wemmá aá
awáágúo. ánibo wemá arummá waeraínaama emá wení
kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwé awikamákaao.
4 wemá emmá mimórá táoqa abapaké kaayapáq otaa-
qtátááríq umákena abapaké kaayapáq enôpaqa yéna wemá
maará téna 'kemá tirummá waeráune' tínaama kanaaráq wení
kúmiq-yataaqa aati-aatimá mamá paábaq yuwé awikátuwaao."
téna Îtuma tiráiye.

arummá amé itáíq-itaiq umá yabi-í-ááímmá

5 awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukama uyátárai-naqa
Îtumma maará téta timá ámikaae: "emá ketáái itáíq-itaiq umá
yabi-í-yátááqá mamá uyátá-maqma anókariq umátikaao." téta
tirááe.
6 ánibo uyátárai-nakoma yauwéqma maará-tiraiye: "keráwáqti
itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqá paá pááqyan-anayukaa umá
wáinaqa kanaaráq keráwáqá mi-tágómmá maará-tima-aminoe.
'emá áaipike enamáárîq agíqme únópí koma karuyuwo.'
tíyanama paá keráwáqtí táama warániye.

mayaí-nákóní áaimma

7 ítáaro. keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma móra mayaí-
náqá meyámmá íma aména paá-mayai-naqa ákaraitana yómmá
kéyorenawabi tipi-típi kawaa umátuwe máqena anaaékaqa
naaúpaq yauwéqma ínana wení kawáá-nákómá téna 'emá
páátákáá maraq yamáe aáwaqa naao.' téna tíníyô?
8 ímiye. wé maará-tima-aminiye. 'emá ketí aáwaqa yokaa
umátíkare emá ámûranna umá arútare ketí aáwaqa ikámme má-
timiyo. kenókáá aáwaraa nommá nátúwáanaa emá anaaékaq
aáwaraa nommá nánóne.' téna tíniye.
9 ánibo meyámá íma mayéna kaayóq-nákóqtábá wení kawáá-
nákómá aamá wáráiqtaba 'tíkáiye' tíníyô? ímiye.
10 miráinaq keráwákáráqá 'Aánûqtuma máqte-mayaiyaba
ti-qtátááqá mamá ánatatuweqa kanaaráq keráwáqá maará
tero. 'ketáámá paá-mayai-wayukamunataae. ketáá paá ketáái
mayaímá mamá ánataraunatae' tero." téna Îtuma tiráiye.

tiyááka-karu-wayukama Îtuma mamá atóbamayikaraiye.

11 Îtuma Yérútáárebaq urái-nakomma waqména kéwena
Kááriri-aukaapikaraq Táméria-aukaapikaraq uráiye.

12 móra-marukaq witata tiyááka-karu-wayukama aapaq Îtumma
ya aónaraae. ánibo yemá nékaq ya itó-ureta
13 anókaq ááyama tirááe: “Îtuma kawáá-nákô, emá keqtáá
arummá umátikaao.” téta tirááe.
14 Îtuma yemmá yimónawaaena maará-tima-yimikaiye:
“keráwáqá uréraq anó-monoq-wayukaraq keráwáqtí túma mó-
yiraatero.” téna Îtuma timá yímikaiye. ánibo mi-kárú-wáyúkámá
aapaq kéowana yeqtí yúgoma íráqôniq umáguraiye.
15 tiyááka-karu-wayukati aúkáapike mórama Táméria-nakoma
aónaimma wení aúgoma íráqôniq umágitana yauwéqma Îtunopaq
uréna anókaq ááyama Áánûqtuni áwîqa múte yaútaiye.
16 mi-kárú-nákómá Îtuni aúbáq óípake marabí aténa ‘tíkáiye’
téna tiráiye. Táméria bake Yéqtaaeo-nare.
17 Îtuma minnáma aónatuwena maará-tiraiye: “tiyááka-karu-
wayukama atóbamayikaraunamanibo abapaké kaayaqté-kaayaqte
Ítíráaeo-wayukama náakaraq mááo?
18 káqo-kayukama iréta Áánûqtun-awiqa íyaq múte yauyô?
maamin-náqá wenamáa káqo-mapake-nakoma wenamáawaq
Áánûqtuni áwîqa múte yauwíyô?” téna Îtuma tiráiye.
19 ánibo Îtuma min-náqá maará-tima-amikaiye: “emá itó-uma
kóaao. keqnáámmá ení itáíq-itaiq umá yáqtoraanna-yataakoma
emmá mamá atóbamakaraiye.” téna Îtuma tiráiye.

Áánûqtuma yabí íni-kanaama kumíniye.

20 Pérati-wayukama Îtumma maará téta ítama aónaraae:
“Áánûqtuma yabíkái-maruqa nói-kanaararaq kumíníyô?” téta
tewana Îtuma yauwéqma maará-tima-yimikaiye: “Áánûqtuma
yabí íni-kanaama kumínatama aarawaamá yúrapikema íma
aónainoe.
21 aónaaro. Áánûqtuma yabíkái-naqa maa máiye aqá mera
máiye.’ téta máqtemma ítinoe. ímiye. Áánûqtuma yabíkái-
qtataaqa keráwáqtí aúkáapi wáiye.” téna Îtuma tiráiye.
22 ánibo wení iyápó-annama maará téna timá yímikaiye:
“anaaékaqa móra-kanaama pááq ínaqa keráwáqá ibiqá yaréq
maará-tinoe. ‘móra-kanaama Waayúkagoni Áráakoni-kanaama
ókaraq páátákáá pááq ínaq aónanae tínômanibo íma aónainoe.’
23 yaímma-wayukama maará téta keráwáqá timá-timinoe.
‘merapaq aónaaro. maabáq aónaaro.’ tínômanibo keráwáqá íma
min-áímmá wáráaro.
24 aabáyúma yoqmá ikáqmena aabayákáqá maan-áúkápáké
móra-aukapaq wéyáwé iníkáá umá Waayúkagoni Áráaqa
kumíní-kanaaraqa móraiq umá miráitata máqtemma aónanoe.

25 miráimanibo áqnáabaq-yataaqa Waayúkagoni Áráakoma
aíqa í-yátááqá taíbaq mamayaínata íbêq-kanaaraq-wayukama
awéqtáma yuwánoe.
26 naayóbáqá Nóaani kanaaráqá uráinikaa umá Waayúkagoni
Áráaqa wení kanaaráqá móraiq íniye.
27 Nóaani kanaaráqá yemá anón-aawaqa néta aíbôq-nomma
néta aaramá mayéta kéowana Nóaama únópí-káárénóbáq
uyábékuraiye. ánibo mikáqá anón-nomma auténa máqtemma
aarawaamá yawááq-umatukaiye.
28 keqnáámmá Arótini kanaarákáráqá móraiq urááne. yemá
yokaa íeta anón-aawaqa néta aíbôq-nomma néta máqte-qtataaqa
meyánîq éta máqte-qtataaqa káqo-kayukama kéyimeta meyámmá
mayéta yómmá yoréta yemá naammá éta urááe.
29 ánibo Arótima Tótômabaq yuwéna ópaq kóitana é mi
táoq iragógáráq abááq-írágómá aabayápáké aaqá yumáena
kúmínikaa umáe kukéna aarawaamá máqtepaq kamá
kaútukaiye.
30 móraiq umá Waayúkagoni Áráaqa abarokáq kumíní-
kanaaraqa miráiniye.
31 mi-kánááráqá móra-nakoma márûpaq yaúbama máinana
wení ótamma naaúpaq wáinnama kanaaráq naaúpaq uyábékena
wení ótamma ímayaino. móraiq umá móra-nakoma yópáqô máqe-
inna-nakoma yauwéqma naaópaqa íwíno.
32 keráwáqá Arótimma ánáákoqtabama túyánámmá ítáaro.
(naayóbáqá Áánûqtuma Tótômabaq Komóraabakaraq yawítíma
iramá agatuwáné kéena Arótiqtaba téna ‘ení aara-iyápómá
yiwíqme péqmare paábaq kóaao. ánibo yuwé inna-márúpáqá
ókaraq waéqma íaonaao.’ titata kégopike Arótimma ánáakoma
anaaépaq waéqma aónénaboana mikáq óqtamma aúkéna
pukáine.)
33 náawabi wení paá mái-auwaraiqtaba akáinna-nakoma wení
aúwaraimma aúyokiniye. ánibo náawabi wení aúwaraimma
yuwénama kanaaráq wení aúwaraimma mayániye.
34 kemá Îtuma keráwáqá kétima-timune. mi-nókáámmá
kaayaq-nákórátá yagaroqtamá wagurái yapike Áánûqtuma
móra-naqa awíqmayena káqo-naqa mikáq ayuwániye.
35 ánibo kaayaq-íníkórátá aáwaqa kágayaiyapikemma
Áánûqtuma móra-inimma káwirena káqon-inimma ayuwániye.
36 ánibo kaayaq-nákórátá yópí máraiyapikemma móra-naqa
Áánûqtuma káwirena káqo-naqa mikáq ayuwániye.” téna Îtuma
tiráiye.
37 miráitata yemá Îtuni iyápó-annama min-áímmá itáa
eta maará-tiraae: “uyátárai-nako, mi-qtátááqá náakaraq
pááq íníyô?” téta tewana Îtuma maará téna yauwéqma

tiráiye: “pukáa-kayukati aráą́q-yuma wáin-aukapaqa akikígómá yagáikuyoe.” téna atékéraq min-áwáámę́qtábá aónama arútáaro. Îtuma tiráiye.

18

aaragómá aamá ítama yainaí-nákóqtábá tíwáqnaa íkáae téna ááyarai-waigoni waéqma itaí-áímmá

1 Îtuma wení iyápó-annama móra waéqma itaí-aímmá timá yíménata aati-aatimá íma yiwikéta nunamummá tíq-tiq kéyana Áánûqtuma yemmá yauwéqma timá-yiminiye.

2 Îtuma maará-tiraiye: “móra-marukaqa aamá ítama yainaí-náqá máqe-uraiye. ánibo min-nákómá Áánûqtun áaqa íma ikaténa waayúkayabagaraqa íma ikatîq uráiye.

3 ánibo móra keqtoq-ínímmá mimórá-márúkáqá máqe-uraiye. aati-aatimá min-íníkómá aamá ítama yainaí-nákókáq iréna maará má-tiraiye. ‘ketí namuro-wáyúkámá kemmá mamá táíq kéumatikaae. emá kemmá tíwáqnaa umá aamá ítama yainaao.’ téna tiráiye.

4 áqnáabaqa aamá ítama yainaí-nákómá min-ínímmá íma áwáqnaa uráimanibo anaaékaqa maará téna aúyánánóbáqá tiráiye. ‘kemá Áánûqtuni áaqa íma ikatîq waayúkati yáakaraqa íma kéikatunamanibo

5 maami keqtoq-íníkómá kemmá ummaa-yátáą́qá kétimipoaq áwáqnaa umá aamá ítama yainánúne. aati-aatimá yúwáanana yóyo kéinana tíbô ka-íyábábóaq áwáqnaa ónúne.’ téna aúyánánóbáqá tiráiye.

6 ánibo uyátárai-nakoma ókaraq maará-tiraiye: “keráwáqá maami ítama yainaí-táí-nákóní áama ítáaro.

7 min-áímmá waayúkaraq íma yabíqma arútái-kawaa-nakoni watáae. miráimanibo aarawaamá Áánûqtuma wetábá awaaméqá umáyíkái-kayukama aati-aati-nókáánábi aati-aati-wágáámá Áánûqtuqtaba ibiqá yaraíyanama wemá áráwáábakena yíwáqnaa íní íyabiyo?

8 owé. keráwáqá kétima-timune. Áánûqtuma yeráwáqá páátákáá yíwáqnaa íniye. áą́qibo anaaékaqa Waayúkagoni Áráaqa kumíní-kanaaraqa maa-márábí-káyúkámá yirummá améta itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataakaraq máiyanawaq yimónaniyo?” téna keráwáqtí tirummá mamá akoqnáá iyábá Îtuma tiráiye.

Pérati-nakaraq tááki̇ti-moneqa mayaí-nákóní waéqma itaí-áímmá

9 yaímma-wayukama téta ‘ketáámá arupú-wayukama máunataamibo káqo-kayukama paá-wayukama mááe’ téta

yúyánámmá kéitaae. máqtemma mi-káyúkátí waéqma itaí-
áímmá Îtuma tiráiye:
10 “kaayaq-nákórátámá nunamummá tíyéta anó-monoq-
naupaq utááye. móra-naqa Pératibake-nare. káqo-naqa táákiti-
moneqa máyái-nare.
11 ánibo Pérati-nakoma itó-urena aúyánánóbáqá maará téna
nunamummá tiráiye. ‘Áánûqtuo, kemá káqo-kayukaraa umá
íma máepoaq kemá ekáq ‘tíkáiye’ kétune. yemá moyámmá
kémayeta táí-aaimma tarôq kéeta aaraukáqá mamá kéyataae.
miráimanibo kemá yemó oníqa íkéune. ánibo kemá maan-náqá
táákiti-moneqa máyái-nakaa umá íma máeq ekáq ‘tíkáiye’ kétune.
12 máqte-totaaraqa kaayaq táoqa aáwaqa awetá kéeq máqte-
qtataaqo mayáunnama yoraúma tiyáákabike akáma emmá
mórama kámune.’ téna tiráiye.
13 miráimanibo táákiti-moneqa mayaí-nákómá nékaq ya itó-
urena Áánûqtunopaq íma múte aónaraiye. wemá paá awaútena
maará-tiraiye. ‘Áánûqtuo, kemá kúmiq-naqune. emá arummá
umátikaao.’ téna tiráiye.
14 kemá keráwáqá kétima-timune. táákiti-moneqo mayaí-
nákómmá wení naaópaq yauwéqmena wimmá Áánûqtun-
aurakaqa arupú-naqa máqe-uraimanibo Pérati-nakoma Áánûqtun-
aurakaq íma arupú umá máqe-uraiye. ítáaro. náawabi wetábá
wení áwîqa múte yauwínna-nakomma Áánûqtuma mamá
márûte yuwániye. náawabi wetábá wení áwîqa márúte
yuwaína-nakoni áwîqa Áánûqtuma múte yauwíniye.” téna Îtuma
tiráiye.

*páá*qya-noiyapoma *Îtuma íráqô*niq *umáyí*karaiye.

15 yaímma-wayukama yemá pááqya-noiyapoma yiwíqmeta
Îtunopaq irááe. yemá téta Îtuqtaba min-nóíyápóráq ayáánapo
yínêkuikaae tirááe. miráimanibo Îtuni iyápó-annama minnâ
aónawaaeta mi-káyúkámá aamá yiwááguraae.
16 ánibo Îtuma iyápórawaqa yááyama amakaq iréna maará-
tiraiye: “keráwáqá iyuwáiyata iyápóma ketôpaq íyaraq íma
yaqtóráaro. Áánûqtuma yabíkái-marupaqa miráuma iyápóraa-
kayukati minnáe.
17 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. iyápógomma
aboámá aati-aatimá áwáqnaa kéipoana mirárráá umá móra-
nakoma pááqyan-iyaporaa íma aurénama Áánûqtuma yabíkái-
marupaqa íma uyáberaniye. áraimma ímiye.” téna Îtuma tiráiye.

anó-nakoma máqte-qtataaqa makáine.

18 móra anó-nakoma Îtumma maará téna ítama aónaraiye:
“íráqô-yiraati-nako, kemá náaraq umáwaq aati-aatimá matúq-
matuq umá mái-auwaraimma mayánúnô?” téna ítama aónaraiye.
19 ánibo Îtuma maará téna tiráiye: “nôraq itaawáq keqtábámá
íráqô-nako kéteno? Áánûqtu wenamáa íráqôniq kéiye.
20 emá ámáan-aimma ítaraane. aaraukáqá íma yataiyo.
waayúkama íma ikámma puyuwo. moyámmá íma mayaao.
káqon-nakomma kaaqaarimá ítimakaao. emá enanó-enaboni
aménáápáq mááo.” téna Îtuma titana
21 anón-nakoma maará-tiraiye: “naayóbáqá kemá iyápóma
máqe-uraunarake áaimma átáma min-ámáán-áímmá máqtemma
anaaé wakáunamiye.” téna tiráiye.
22 Îtuma min-áímmá itáá ena maará-tima-amikaiye: “emá
móra-yataaqtaba aqtórárîq uráána. ení máqte-qtataaqa
waayúkama yímínata meyáníq kéiyaa mi-mónéqá mamá
*wáyoq-wayukama yaímma yimiyo. emá miráumatuwena
Áánûqtuni-marupaq kateko-yátááqá maránóne. ánibo emá
miráumatuwe ketinaaé waraao.” téna Îtuma timá ámikaiye.
23 miráitana min-ánó-nákómá min-áímmá itáá ena áyákoma
ummaa yáguraiye. wemá móneqa ôriq umá makáinapoana wení
móneqtaba ítama ummaa yaráiye.

24 min-náqá aónawaaena Îtuma maará-tiraiye: “waayúkama
taíbaq-yataaqo makáa-kayukama Áánûqtu yabíkái-marupaq
uwínóqtabama kammáa kámagoe.
25 káámoma oótiraakakoma waigóní aapi peránénama
kammáa ainíkáá umá miráuma móneqa taíbaq makái-nakoma
Áánûqtu yabíkái-marupaq uíníqtaba kammáa kámagiye.” téna
Îtuma tiráiye.
26 waayúkama min-áímmá itáá eta maará-tiraae:
“miráinanama kanaaráq náawawaq matúq-matuq umá mái-
auwaraimma mayáníyô?” téta tirááe.
27 ánibo Îtuma maará-tiraiye: “waayúkama móra-yataariqa
kanaaráq íma ínômanibo Áánûqtu kanaaráq miráinininiye.” téna
Îtuma tiráiye.

28 Pítaama maará-tiraiye: “itaao. ketáámá ketáái márûkaraq
ketáái ótakaraqa yuwétaa enanaaé kéwaraunataae.” téna titana
29 Îtuma maará-tima-yimikaiye: “kemá keráwáqá áraimma
kétima-timune. máqte-kayukama Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba
naammá yuwéta aaramá ábâqawaamma aboámmá anóamma
iyápóma yuwaíyanama
30 kanaaráq Áánûqtuma íbêqa maa-kánááráqá uyátá-maqma
taíbaq yauwéqma yimíniye. ánibo anaaéka-kanaama pááq

ínatama yemá matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayánoe.”
téna Îtuma tiráiye.

Îtuma ókaraq wemá puyéna yauwéqma itó-iniqtaba kétiye.

31 Îtuma wení tiyááka uréna títaupake kaayaq-nóíyápómá
yiwíqma yíkarena maará-tima-yimikaiye: “ítáaro. íbêqa ketáámá
Yérútáárebaq uyónúnatae. ánibo naayóbáqá Áánûqtuni amuné-
wáyúkámá Waayúkagoni Áráakoqtaba agatáan-aikoma áraimma
pááq éna arammá iyániye.
32 yemá wemmá mamá Yéqtaaeo-wayukati iyáápi maránoe.
ánibo yemá wemmá aábê-aimma timáketa áyoqa ayéta wirááti
wirakánoe.
33 ánibo yemá tebûqa améta ikámma utánómanibo kaumo-
kánáárâqá itó-iniye.” téna Îtuma tiráiye.
34 miráimanibo wení iyápó-annama Îtuma min-áímmô timmá
íma ítama arútaraae. Ítíráaeo-wayukati kínimma aónaigae téna
timánibo min-áíkóní áaimma aúyokuraitataboata íma ítama
tágaraae.

móra aúgaroq-naqa Îtuma mamá atóbamakaiye.

35 Îtuma Yérikobaq waaqókáq úítana mórama aúgaroq-nakoma
aakóní áwábaq máena móneqtaba aarawaamá yááyama ita-ita
uráiye.
36 min-áúgáróq-nákómá ítáimma taíbaq-wayukama kéyewana
ítátuwena maará téna yaímma-wayukaraq ítama aónaraiye: “yemá
nôraq kéoo?” téna tiráiye.
37 ánibo yemá maará-tima-amikaae: “Îtuma Náátárêtibake-naqa
kéiye.” téta tirááe.
38 ánibo min-áúgáróq-nákómá maará téna ááyama tiráiye:
“Îtuo, emá Tébitimma áanikomopo emá kemmá arummá
umátikaao.” téna tiráiye.
39 áqnáabaq ye-káyúkámá maará téta aamá awááguraae:
“emá paátí mááo.” téta tirááe. miráimanibo min-aúgáróq-
nákómá ókaraq ááyama maará-tiraiye: “emá Tébitimma
áanikomopo kemmá arummá umátikaao.” téna tiráiye.
40 ánibo Îtuma waaqókáq ya itó-urena mará-tima-yimikaiye:
“keráwáqá min-náqá ketôpaq awíqme yero.” téna tiráiye.
min-áúgáróq-náqá waaqókáq itana Îtuma maará téna ítama
aónaraiye:
41 “kemá emmá nôraq umákanuno?” téna tiráiye. ánibo
min-áúgáróq-nákómá maará-tiraiye: “uyátáraana-nako, kemá
keqnáámmá túramma aónanaae téq kétune.” téna titana

42 Îtuma maará téna timá ámikaiye: “karáqma aónaao. ení itáíq-itaiq umá yabi-í-yátáákómá emmá mamá atóbamakaiye.” téna Îtuma tiráiye.
43 miráitana páátákáá min-nákóní aúrakoma íráqôniq umágitana aúramma aónarena Îtun anaaé kéwarena Áánûqtuni áwîqa múte yaútaiye. ánibo aarawaamá minnáraq aónawaaeta Áánûqtuni áwîqa múte yaútaae.

19

Takíatini watáama
1 Îtuma Yérikobaq uyábékaimma
2 mikáq móra-naqa máqe-uraimma min-nákóní áwîqa Takíatie. wemá táákiti-moneqa mayaí-wáyúkátí kawáá-nápóana móneqa taíbaq makáiye.
3 ánibo Takíatima Îtumma aónainena uráimanibo wemá awaaraq-nápóana taíbaq-wayukabikema kanaaráq Îtumma íma aónaraiye.
4 ánibo Takíatima taíbaq-wayukati yúbáq uyaaté uréna móra-yaraq uyátárena Îtumma aónainena uráiye. ánibo wemá ‘Îtuma maan-ákáq íniye’ téna aúyánámmá ítaraiye.
5 Îtuma min-áúkápáq iréna múte aónatuwena maará-tiraiye: “Takíatio, emá páátákáá marabí kumuwo. íbêqa kemá ení naaúpaq mánune.” téna Îtuma tiráiye.
6 miráitana Takíatima páátákáá kukéna amuqá kémaraipike Îtumma awíqmena wení naaúpaqa kóuraiye.
7 ánibo máqte-kayukama minnáma aónatuweta aamá awáágéta maará-tiraae: “Îtuma móra kúmiq-nakoni naaúpaqa ko kéwaiye.” téta tiráámanibo
8 Takíatima itó-urena uyátárai-nakomma maará-tima-amikaiye: “uyátáraana-nako, emá itaao. íbêqa máqte-qtataaqa yaíkaaq uréq áwáyoq-wayukama yiménúne. ánibo kemá móra-nakomma kaaqaarigónîq umákéq wení máqte-qtataaqa moyámmô matáana-yataaqa kanaaráq yauwéqma kaayaqté-kaayaqte-kanaaráq aménúne.” téna tiráiye.
9 miráitana Îtuma maará-tima-amikaiye: “íbêqa maan-náúpáké-káyúkámá Áánûqtu yauwéqma kéyiwiraiye. maan-nákógáráqá Áabaraan-annabikemanibo íbêqa arummá waeráiye.
10 minnâ Waayúkagoni Áráaqa iréna aúyokuraa-kayukama yibáá umá yauwéqma yiwiránáae téna uráiye.” téna Îtuma tiráiye.

tiyááka-wayukama meyámmá matáa-waigoni waéqma itaí-áíné.
11 yemá min-áímmá ítátuwaawana Îtuma móra waéqma itaí-áímmá timá yímikaiye. Yérútáárebaq waaqókáq yitatabóata

Áánûqtuma yabíkáin-aimma íbêqa abarokáq ínítana kétiye téta yúyánámmá ítaraae.

12 ánibo Îtuma maará-tiraiye: “mórama anó-nakoma móra ayáqtááq-mapaq kínimma tarôq umákane owana kóuraiye. anaaékaqa min-nákómá yauwéqma yíniye.

13 íurena min-ánó-nákómá wení tiyááka-mayai-wayukama yiwíkena móneqa tiyááka-wayukama yímika-yimika uráiye. maará-tima-yimikaiye. ‘keráwáqá maami-mónéqnápó mayaímá mamá amuq-yáúmá kémayaiyaq yauwéqma yeno.’ téna tiráiye.

14 miráitata wení márûkaq-wayukama yaímma íyamma umákaraae. miráitana wemá kóitata yaímma-wayukama timáyíkáawata anaaé waqmé urááe. ánibo yemá maará mó-tiraae. ‘maamin-nákómá ketáái kínimma máiyaba íkétikaitaae.’ téta tirááe.

15 min-nákómmá kínimma tarôq umákáawana máqena anaaékaqa yauwéqma iráiye. ánibo wé maará-tiraiye. ‘naayóbáqá móneqa yímikaunna-wayukama yááyaiyata yero. móra-mora-yuma náaraq umáq amuq-yáúmá matááwáa aónanaae.’ téna tiráiye.

16 áqnáabaq-nakoma iréna maará-tiraiye. ‘uyátáraana-nako, ema tiyááka-wayukama tímikaanna-monekake matéq mayaímá kémayeq amuq-yáúmá (200) matáune.’ téna tiráiye.

17 ánibo kínima maará-tiraiye. ‘emá íráqô-mayai-napoa emá kateko-máyáímá matááne. emá pááqya-qtataakaraqa kawáá umá kárutaanaboaq íbêqa kemá emmá náápaamma kámunaboaa tiyááka-ano-marukaqa yabi ínóne.’ téna tiráiye.

18 anaaékaq móra-nakoma iréna maará-tiraiye. ‘uyátáraana-nako, kemá ení tiyááka-wayukarake mayaímá matéq amuq-yáúmá (100) matáune.’ téna tiráiye.

19 ánibo kínima maará-tiraiye. ‘móra-tiyaapaq anó-marukaq-kawaama yabi iyo.’ téna tiráiye.

20 káqo-mayai-nakoma iréna maará-tiraiye. ‘uyátáraana-nako, ení móneqa tiyááka-wayukama maa wáiye. kemá móra-wannaabi atáá-umatuweq ákaraune.

21 kemá emmá aónáunama emá iragayá-náqá máane. móra-nakoma márái-qtataaqa emá paá kémaye. káqo-nakoma yómmá yoqmáráipikemma aáwaqa paá kémayaane. miráitaq kemá enáaqa kéikatune.’ téna tiráiye.

22 ánibo kínima mi-máyáí-nákómmá maará-tima-amikaiye. ‘emá táí-mayai-naqone. enáarake kemá emmá aabi mayakánúne. áraimma kétimonaane. kemá iragayá-náqá máepoaq káqo-nakoma márái-qtataaqa kémayeq káqo-nakoma yómmá yoqmáráipikemma aáwaqa paá kémayaune. miráwáq kéuno?

23 ánibo nôraq itaawáq ketí móneqa móneq-naupaqa íma
tíkáraanaq yauwéqma yéqa amuq-yáúgáráqá íma mayáúnô?'
téna tiráiye.
24 mi-kínímá waaqókáq itó-uma máe-kayukama maará-tima-
yimikaiye. 'keráwáqá min-nákóní ayáápike tiyááka-wayukama
yabíma taíbaq matokái-nakomma áméro.' téna tiráiye.
25 ánibo yemá maará-tima-amikaae. 'uyátáraana-nako, wemá
áqa taíbaq (200) matokáiye.' téta tewana
26 mi-kínímá maará-tiraiye. 'kemá keráwáqá kétima-
timune. máqte-kayukama taíbaq matokáiyayuma yemmá ókaraq
yiménúne. miráimanibo móra-nakoma pááqyamma matokáinna-
nakomma wení pááqya-qtataaqa ayáápike yabítuwanune.
27 ánibo ketí anmuro-wáyúkámá keqtábá téta ketáái kínimma
máiyaba 'íkétikaitaae' tiráá-kayukama yiwíqme maakáq iréra
ketúrakaq yíkamma púyoro.' téna kínima tiráiye." téna Îtuma
waéqma itaí-áímmá tiráiye.

Îtuma Yérútáárebaq anó-kiniraa umá uráiye.

28 Îtuma min-áímmá timá ánatatuwena áqnáabaq kéwena
Yérútáárebaq uráin-amma arááyamaena uráiye.
29 ánibo Îtuma Béqtápégibaqa waaqókákáráq Béqtanibaqa
waaqókákáráq iráimma min-ánúmá áwîqa Óríbêti-anuraq iréna
wení iyápó-annabike kaayaqá timáyíkáitata áqnáabaq urááye.
30 Îtuma maará téna min-nákámá timá yímikaiye: "kenákámá
mera-márúpáq uréka mórama naatéqá oótiraa-kamma ánnáraq
kúyakaraabo aónaakao. naayóbáqá min-ótíráá-kákóní ámûraaqa
íma ayááqmeta uréire uráámibo ánná ayútuweka awíqme yekao.
31 ánibo móra-nakoma kenákámá ítama aónéna 'nôraq
itakawáq min-ótíráá-kámmá ánná káyuboyo?' tínakama
kanaaráq kenakámá yauwéqma maará tekao. 'uyátárai-
nakoma maaminnáyaba itakaé tekao.' téna Îtuma timá yímikaiye.
32 Îtuma kaayaq-nákámá timá yíkáitata yenákámá kóureta
timá yíminiq umá mi-qtátááqá wáitata aónaraaye.
33 yenákámá uréta naatéqá oótiraa-kamma ánnáma káyuboyata
min-ótíráá-kákóní aanábó-nákómá iréna maará-tima-yimikaiye.
'nôraq itakawáq naatéqá oótiraa-kamma ánnáma káyuboyo?'
téna titata
34 yenákámá maará-tiraaye. 'uyátárai-nakoma
maaminnáyaba itakaé.' téta timátuweta
35 naatéqá oótiraa-kamma awíqmeta Îtunopaq iréta min-ótíráá-
kákóní ámûraaq wáqtôma abákáreta Îtumma min-ámúrááq
ákáawana máqe-uraiye.
36 ámûraaq máena kéwitata aarawaamá yeqtí unáákáqtôma
maméta aapitáá wíqmakaae.

37 Îtuma Yérútáárebaq waaqókáq Óríbêti-anubake kukáin-
apataaq iréta máqtemma wení iyápó-annama anómma yimuqá
makááe. Îtuma máqten-awaameq-yataariq itata káoneta
minnáyaba anókaq ááyama Áánûqtuni áwîqa múte yaútaae.
38 yemá maará téta ááyama tirááe: "anó-kinima uyátárai-
nakoni áwîkaq kéitana Áánûqtuma íráqôniq kéumakaiye. kaay-
oné-yátááqá Áánûqtuni márûpaq wáinaq Áánûqtukaq anómma
tágama-yataaqa wáiye." téta tirááe.
39 ánibo yaímma Pérati-wayukama mi-táíbáq-wáyúkánóbáq
máqeokake Îtumma maará téta timá ámikaae: "yirááti-nako, emá
ení iyápó-annama 'paátí máero' timá yimiyo." téta tirááe.
40 ánibo Îtuma maará téna yauwéqma timá yímikaiye: "kemá
keráwáqá kétima-timune. paátí máiyanama kanaaráq óqtakoma
aamá ááyama tínoe." téna Îtuma tiráiye.

Îtuma Yérútáárebaq máa-kayukayaba ibiqá yakáiye.

41 Îtuma Yérútáárebaq waaqókáq iréna márûqa káonena ibiqá
yakáiye.
42 Îtuma maará-tiraiye: "ketáama kaayoné-yátááqtábá
keráwáqá itaígáae téq túnnamanibo keráwáqá íma ítaraane.
keráwáqtí taákoma kanaaráq íkéitaiye.
43 keráwáqá ítáaro. anaaékaqa móra-kanaama pááq ínatama
keráwáqtí namuro-wáyúkámá iréta tíqa umá ikútiketa máqten-
aukapaqa ikúma aúyatikanoe.
44 keráwákáráq keráwáqtí waayúkagaraq máqtepaq tíkamma
ánatatuwanoe. yemá mórama keráwáqá íma tiyuwaíyaq paámá
mánoe. íbêqa Áánûqtuma keráwáqá mamá atóbamatikani-
kanaayabama túyánámmá íma ítaapoata namuro-wáyúkámá
keráwáqá máqtepaq tíkameqe yuwánóe." téna Îtuma tiráiye.

*anó-monoq-naupaq máqte-qtataaqa makéta meyámmá máyáa-
kayukama Îtuma yíkamma wakáiye.*

45 Îtuma anó-monoq-naupaq uténa Áánûqtukaq amí-wámmá
maméta meyánîq o-káyúkámá áaimma átáma yíkamma paábataa
waqtukáiye.
46 Îtuma maará téna mi-káyúkámá timá yímikaiye: "Áánûqtuni
watáama agamatá-kánnáágómá maará-tiraiye. 'ketí naakómá
paá nunamummá tí-námmá waíno.' tiráine. mirá-tiraimanibo
keráwáqá mamá moyá-káyúkátí-aúpáq-nákáá kéumatuwaae."
téna tiráiye.
47 aati-aatimá Îtuma anó-monoq-naupaq kéyiraatena timá
yímikaiye. ánibo uyátárai-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma
yirááti-wayukagaraq aarawaatí anó-kayukagaraq Îtumma ikámma
puínón-aqtaba abáá-uraae.

48 miráimanibo máqte-kayukama Îtun áama itáíyábá ôriq umá
yíkáitataboata anó-kayukama ikamínón-amma íma abáá-uraae.

20

yemá Îtuqtaba 'náawaq náápaamma ámikaiyo' téta ítama aónaraae.

1 móra-taoqa Îtuma anó-monoq-naupaq watáama aarawaamá
kétima-yimena átê-wataagaraq Áánûqtutabagaraq timá yímikaiye.
ánibo uyátárai-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-
wayukagaraq anó-kayukagaraqa Îtunopaq irááe.
2 yemá maará téta Îtumma timá ámikaae: "emá keqtáá
timá-timiyo. emá nói-naapaanaq matokéyaq maami-máyáímá
kémayaano? náawaq maami-náápáámmá ámikaiyo?" téta ítama
aónaraae.
3 ánibo Îtuma maará ténа yauwéqma timá yímikaiye:
"kegáráqá keráwákáq móra-aiqtaba ítama aónanaaq kéune.
keráwáqá kemmá timá tíméro. minnâ
4 Yóáanema nommá péqyikai-qtataaqa minnâ Áánûqtunawabi
waayúkagonawabiyo?" ténа tiráiye.
5 ánibo yeíyáá aamá kóté-yáté kéeta maará-tiraae: "ketáá
maará téqtaa minnáma 'Áánûqtunae.' tenanatáámá Îtuma
maará-tiniye. keráwáqá nôraq itaráq itáíq-itaiq umá tirummá
íma kámeo tíniye.
6 ánibo ketáá téqtaa minnáma paá 'waayúkati minnáe.'
tenatatáámá máqte-kayukama keqtáá óqtatanapotaa
tíkaminotaae. ánibo yemá Yóáaneqtaba Áánûqtuni amuné-náré
téta kéitaapoata óqtatanapo tíkaminotaae." téta tirááe.
7 miráitata yemá maará téta Îtun-aaraq yauwéqma tirááe:
"Yóáanema nommá pérái-qtataaqa náakakenaq iráiyô minnâ
ketáá íaonaraunataae." téta tirááe.
8 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "móraiq umá kegáráqá
keráwáqá íma timá-timenune kemá nói-naapaanaq matokérabi
mi-máyáímá kémayaune." ténа Îtuma tiráiye.

tái-wayukama wáááéni ara-tókáq yabíye-waigoni waéqma itaí-
áíné.

9 Îtuma mirá-timatuwena aarawaamá móra waéqma itaí-
áímmá timá yímikaimma maará-tiraiye: "móra-nakoma wáááéni
ara-tómmá yoqmakáiye. ánibo min-nákómá wáááéni-aramma
uqmá yaímma-wayukati iyáápi mi-tómmá maréna min-nákómá
káqo-marabaq ko máqe-uraiye.
10 anaaékaqa wáááéni-aramma ábuma-kaitana arammá kutí-
kánááráqá móra-naqa timákáitana wáááéni ara-tókáqô yabíkáa-
kayukayopaq uráiye. anón-nakoma ténа min-nákómmá yaímma
mi-tópíkén-ááwáqá amígáae ténа timákáitana uráiye. ánibo

wáááéni ara-tókáq yabíkáa-kayukama mi timákáitana i-náqá ikámma waqtúwáawana aáwaqa íma mayéna paá kóuraiye.
11 keqnáámmá anó-nakoma káqo-mayai-naqa timákáitana uráiye. miráitata wekáráq ikámma waqtúwáawana aáwaqa íma mayéna paá yauwéqme kóuraiye.
12 ánibo keqnáámmá mikáq móra-mayai-naqa timákáitana uráiye. miráitata keqnáámmá ikámma yaúma paábaq iyaabótukaae.
13 miráitana wáááéni ara-tókóní aboámá maará-tiraiye. 'kemá náaraq ónúnô? ketáanikoqtaba ôriq umá tíkáin-iyapoma minnâ timákáanana wíniye. ánibo yemá min-íyápógón áama itánóe.' tiráiye.
14 miráitata wáááéni ara-tókáqô mayaí máyaa-kayukama aónaamma anó-nakoni áanikoma kéiqtaba yeíyáá maará-tiraae. 'maan-nákómá anaaékaqa aboání máqte-qtataaqa mayániye. mayaíyataao. maamin-náqá ikámma puyónatae. miráinataa maami-tómmá ketáá mayánúnatae.' tirááe.
15 ánibo mi-káyúkámá anó-nakoni áanikomma wáááéni ara-tókóní áwábaq márúte yukéta ikámówana pukáiye. ítáaro.
wáááéni ara-tókóní aboámá mi-káyúkámá náaraq umáyikaniyo?
16 yókóní aboámá iréna wáááéni ara-tókáqô mayaí máyáa-kayukama yíkamma puyéna wáááéni ara-tómmá mamá káqo-kayukama yimíniye." téna Îtuma tiráiye. ánibo waayúkama min-áímmá itáá eta maará-tiraae: "wemá miráinabo áraimma ímiraino." téta tirááe.
17 miráitana Îtuma mi-káyúkámá yimónawaaena maará-tiraiye: "Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábímmá wáin-aikoma nóin-aainaq wáiyo?
'maamin-óqtámmá mayaí-wáyúkámá
paábaq matúwáan-oqtakoma íbêqa
naakóní akoqnáá-abokaa kéiye.'
18 maqte-kayukama maamin-óqtákóní ámûraaqo kuqtétama yemá ikámma púbuyaginoe. ánibo maamin-óqtákómá móra-nakoni ámûraaqo kuqténama min-nákómmá ikámma púbúyama obamá aúqtuwaniye." téna Îtuma tiráiye.
19 ánibo ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq anó-monoq-wayukagaraqa yemá ítáamma Îtuma yeqtí yúbi maréna waéqma itaí-áímmá tiráiye. miráitata é mi táoq Îtumma yáqtoraneta urááe. miráitata aarawatí yáaqa ikatéta Îtumma íma yáqtokaae.

Îtuqtaba táákiti-moneqa Títaamma amíkáae téta ítama aónaraae.

20 ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq uyátárai-monoq-wayukagaraq Îtumma aatómáq urááe. kuqtarurîq o-káyúkámá

arupú-wayukaraa umá kaaqaari-áímmá timátuweta Îtumma wenáarake yáqtoqma anó-kamaani-wayukati iyáápi maréta aamá ítama yainánéta urááe.

21 ánibo yemá maará téta ítama aónaraae. ‘yirááti-nako, ketáá kéitaunataae. enáagoma arupú kéitaaboaa aarawaamá arupú-aimma kétima-yimene. anó-kayukati anón-iwiqtabama íma ikatîq kéemanibo aarawaamá Ááanûqtuni áaimma kéyiraate árain-aimma kétima-yimene.

22 emá nóine téq aúyánámmá kéitaano? Títaamma” Arómani anó-kawaa-naqa táákiti-moneqa aménúnataabi íyabiyo?” téta Îtumma ítama aónaraae.

23 miráimanibo Îtuma mi-kaaqaari-áímmô temmá ítaraiye. miráitana maará-tima-yimikaiye:

24 móra-moneqa tiráátero. maannáma amakaráq áwîkaraq waímma náawabiyo?” téna tiráiye. ánibo yemá maará-tima-amikaae: “Títaani amané.” téta tirááe.

25 ánnibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “móra-yataaqa Títaannamo wárainaqa kanaaráq Títaamma áméro. ánibo Ááanûqtuni móra-yataaqo wáinaqa kanaaráq Ááanûqtumma áméro.” téna Îtuma tiráiye.

26 miráitata Îtun áarakemma aarawatí yúbáqá Îtumma íma yáqtóráawaniq urááe. Îtuma min-áímmá yauwéqma timá yímiqtaba yemá taíbaq-yuyanamma ítáá eta aamá íma téta paátí máqe-uraae.

waayúkama pukéna itóiyaba Îtumma ítama aónaraae.

27 yaímma Táátûti-annabike-kayukama Îtunopaq irááe. yemá Táátûti-wayukama téta pukáa-kayukama íma itó-inoe. téwaone.

28 ánibo yemá maará téta Îtumma ítama aónaraae: “yirááti-nako, Mótetima naayóbáqá maamin-ámáán-áímmá agatáine. ‘móra-nakoma aaramá makáinna-naqa iyápóma íakena pukínanama kanaaráq ábâkoma min-ínímmá maténa awaaóní anónnáma móra-iyapoma marakániye.’ tiráine.

29 itaao. mórama ye wátánónáámá miráuma abapaké kaayaqá máqe-uraae. áqnáaekoma móra aaramá maténa iyápóma íma marakéna pukuráiye.

30 anaaékaq ábâkoma min-ínímmá matáiye.

31 anaaékaqa mamá mikáq-ábákómá keqnáán-ínímmá maténa móraiq umá pukuráiye. ánibo keqnáámmá móraiq umá abapaké móra-watanonaama mimórá-ínímmá matéta iyápóma íma marakéta máqtemma pukurááe.

32 miráitana min-íníkógáráq pukuráiye.

33 ánibo pukáa-kayukama itó-i-kanaaraqa min-íníkóma náawani
ánáaraq mániyo? abapaké kaayaq-wátánónáámá min-ínímmá
matááne.” téta Îtumma ítama aónaraae.
34 minnáyaba Îtuma maará-tima-yimikaiye: “aaragáráq waa-
garáq íbêqa maa-kánáárâqá mamá aaraukáqá káuraae.
35 anaaékaqa aarawaamá pukáiyapike Áánûqtuma itó-oro
tínata itó étama yemá ókaraq aaraukáqá íma auránoe.
36 ókaraq íma puínoe. yemá miráuma kaqtó-wáyúkáráá umá
maéta íma kanaaráq puínoe. Áánûqtuma pukáíyapike mamá itó-
umayikanipoata yemá Áánûqtuni áráabitie.
37 ánibo Mótetigaraqa keqtáá tirááténataa pukáa-kayukama
pukáiyapike itó-inoe téna tiráátiraitaae. pááqya-tabikemma
iramô karái-waigoni watáagoma maará-tiraiye. ‘uyátárai-
naqa minnâ Áabaraani Áánûqtugaraq Ááítekini Áánûqtugaraq
Yáakoboni Áánûqtue.’
38 Mótetima wení anáábútááma pukowana maamin-áímmá
ítaraine. miráitana Áánûqtuma íma pukáa-kayukati Áánûqtuma
máiye. ímiye. wemá minnâ paá yú aréta máa-kayukati
Áánûqtue. wení aúrakaqa máqte-kayukama paá yú aréta mááe.”
téna Îtuma tiráiye.
39 Îtuma mirá-timatuwaitata yaímma ámáan-aimma yirááti-
wayukama maará téta yauwéqma tirááe: “yirááti-nako, emá
íráqôn-aimma téne.” téta tirááe.
40 ánibo yemá ikatîq éta ókaraq Îtumma íma ítama aónaraae.

yauwéqma yiwiraí-náqá Metáiyama náawabiyo téna Îtuma Pérati-wayukaraq ítama káonaiye.

41 Îtuma Pérati-wayukama makáqma aónéna maará-tima-
yimikaiye: “nôraq itatawáq yemá Metáiyama Tébitimma áanikoe
kéteo?
42 naayóbáqá agamatán-áúbábí Tébitima maará-tiraine.
‘uyátárai-nakoma ketí uyátárai-nakomma maará téna timá
ámikaine.
emá ketiyáán-urapaq márenaraq
43 anaaékaqa kemá
ení namuro-wáyúkámá mamá
ení aítauq améná́ápáq yíkáanata wínoe.’
téna Tébitima agamatá-kánnáábí mirá-tiraine.
44 Tébitima wenamáárîq wemá ketí uyátárai-nare tiráimanibo
náaraq umá Metáiyama Tébitini áanikoma máiyo?” téna Îtuma
tiráiye.

ámáan-aimma yirááti-wayukati yáaimma

45 máqtemma aarawaamá máeta Îtun áama ítaraae. ánibo
Îtuma maará téna wení iyápó-annama timá yímikaiye:
46 “keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukayabama atéráaro.
yemá ayáqtááq-unakaqtoma umáreta uréire íyábá ôriq umá
kéyikaiye. yemá téta waayúka áíkuiyakaqa uyátárai-nare téta
aarawaamá miráó-maarao timá-tikaigaae téta kéte. ánibo yemá
monoq-náúpáqá aarawaatí yúbáq aokaq-ábíqtátámá yokaa
umáyikaiyata anón-aawaqo naí-kánááráqá kateko-ábíqtátáráq
maétaa aáwaqa nánátaae kéte.
47 ketoq-nóínímmá yetí naammá íma meyáníq ínôwataboata
máqtepaq kémayeta yemá kaaqaari téta ayáqtááq-nunamumma
kéte. aamá ítama yainaí-kánááráqá yemá anómma táí-
meyamma mayánoe.” téna Îtuma tiráiye.

21

keqtoq-ínikómá Áánûqtukaq amuqá marakéna móneqa ámikaiye.

1 Îtuma aónama kéyautena aónaimma móneqa ôriq umá makáa-
kayukama Áánûqtukaq yimuqá marakéta móneqa maraí-
yáwáápí móneqa má-makaae.
2 ánibo Îtuma aónaimma mórama keqtoq-ínímmá awaikómá
pukuráin-inikoma kaayaqá pááqya-monekarata móneq-yawaapi
mó-makaiye.
3 Îtuma maará-tiraiye: “kemá keráwáqá áraimma kétima-
timune. maa-kéqtóq-ínikómá awaikómá pukuráin-inipoana
wemá anó-moneqa yuwéna yaímma-wayukama uyátáiye.
4 máqtemma maa-káyúkámmá yemá taíbaq-moneqa
makétaboata yaímma Áánûqtukaq yimuqá marakéta káme.
miráimanibo maan-ínikómá íma taíbaq-moneqa makénaboana
wemá máqtemma máyuwena aáwaqa meyánîq umá nání-
moneqa íma matokáiye.” téna Îtuma tiráiye.

“anó-monoq-namma táíq umáginiye.” téna Îtuma tiráiye.

5 yaímma-wayukama anó-monoq-naqtaba íráqôn-oqtakake min-
námmá umáreta máqte-qtataaqa Áánûqtukaq yimuqá marakéta
ámêqtaba tewana Îtuma maará-tiraiye:
6 “máqtemma maami-qtátááqá íbêqo aónaamma mórа-
kanaama pááq ínatama keráwáqtí namuro-wáyúkámá íma mórа-
oqtamma yuwáiyana káqon-oqtakoni ámûraaqa wániye. máqtepaq
yawítítuwaiyana marabí kumíniye.” téna Îtuma tiráiye.

“taíbaq ummaa-yátááqá pááq íniye.” téna Îtuma tiráiye.

7 yemá Îtumma maará téta ítama aónaraae: “yirááti-nako, náa-
kanaararaq mi-qtátááqá pááq íníyô? áqnáabaqa nóin-awaameraq

pááq ínataa aónétaa mi-qtátááqá pááq íné iyé ténúnataabiyo?”
téta tirááe.

8 ánibo Îtuma maará-tiraiye: “keráwáqá yabíqma arútáaro.
yemá keráwáqá kaaqaari téta makátébo. taíbaq-wayukama
ketíwîkaq iréta maará-tinoe. ‘kemá wemúne. maami-kánáámá
íbêqa pááq kéiye.’ tínômanibo kerawáqá íma yinaaémma ko
wáráaro.
9 anaaékaqa webómá kéeta anón-aaiqa kéoe tíyan-aimma
itánómanibo kanaaráq íma ikatîqa oro. mirái-qtataaqa áqnáabaq
pááq ínîmanibo aqtó-kánáámá páátákáámmá íma pááq íniye.”
téna Îtuma tiráiye.
10 móragaraq Îtuma maará-tima-yimikaiye: “móra-anna-
wayukama káqon-anna-wayukama itó-uma ááiqa umáyikanoe.
ánibo móra-kinini waayúkama itó-uma káqo-kinini wayúkate
ááiqa ínoe.
11 ánibo maa-márábímmá anómma márûma kéyinana yaímma-
aukapaq-marabaqa aáwaqa ánataginata yáayaba kéeta anó-karima
mayánoe. ánibo taíbaq anómma tái-yataaqa aabayákáqá anón-
awaameq-yataaqa pááq kéinana kéqokeq-yataaqa pááq ínna-
waigoma keráwáqá mamá táaqa kamátikaniye.
12 miraímanibo mirái-qtataaqa íma pááq uráinayaba yemá
keráwáqá yáqtoketa mamá táíq umátiketa monoq-náúpáq
mamá tíkareta aamá ítama yainéta mamá ánná-naupaq tikánoe.
yemá téta ketíwîqtaba mamá kíni-kayukararabi kámááni-
wayukaraq tiwíqmeta wínoe.
13 ánibo mirá íya-waigoma keráwáqá mamá keqtábá kámááni-
wayukama timá-yiminoe.
14 miráinaq keráwáqá mi-kánáárâqá átê-wataama
Áánûqtutaba kanaaráq timá-yiminoe.
15 kemá kenamáárîq arupú-aimma túyánákáq mamáráanana
itaí-yátááqá timíniye. ánibo minnámo timá tíménna-aimma
keráwáqtí namuro-wáyúkámá kanaaráq íaratinoe.
16 keqtibomá keqtinóma keráwáqtí móra-naaegoma
keráwáqtí tibâqawaayuma keráwáqtí aanábómá mamá
keráwáqtí namuro-wáyúkátí iyáápi mamá tikáiyata keráwáqá
tíkamma keráwápikémá yaímma puínoe.
17 kekákéné téta máqte-kayukama keráwáqá tiwáágínomanibo
18 keráwáqtí tiqnótáugoma mórama íma múkiniye. íma
tíkamma puínoe.
19 keráwáqá akoqnáá umá kéyaqtoraapoata keráwáqtí
túwaraimma paá mánoe.

“Yérútááre-maruqa táíq íniye.” téna Îtuma tiráiye.

20 miráimanibo anaaékaqa keráwáqá aónáíyata ááiq-i-
wayukama Yérútááre-maruqa yaikutíyaqa keráwáqá kanaaráq
mikáq aónéq márûqa mamá táíq í-kánáámá pááq iyé tínoe.
21 mi-kánáárâqá Yúría-marupaqo máraiya-kayukama
péqmareta anubaq kóoro. ánibo yaímma-wayukama Yérútááre-
marupaqo máiya-kayukama mi-márúqá yuwéraq ôpaq kóoro.
ánibo márûkoni aaumépaqo máiya-kayukama ókaraq yauwéqma
mi-márúpáqá íma úyoro.
22 maami-kánáámá anónnáma tái-meyamma mayaí-
kánáábóana máqten-aimma Áánûqtuni watáama agamatá-
kánnáábímá wáin-aikoma abarokáq pááq éna arammá iyániye.
23 mi-kánáárâqá aaramá yímûkaraq máa-noinikaraq iyápóma
náámma kéyime-noinikaraqa tirunô. anómma ummaa-yátááqá
maa-márábímmá pááq ínatama mi-kánáárâq Ítíráaeo-wayukama
Áánûqtuma áyámma umáyikaniye.
24 yaímma-wayukama tokóru-yakaa-punapo yemá yíkamma
képuyeta yaímma-wayukama namuro-wáyúkámá yemmá
ánnáma yímituweta Yéqtaaeo-wayukati aúkáapi mó-yikanoe. ánibo
káqo-kayukati yítaukoma Yérútááre-maruqa yamá igárîq kéiyana
mi-káyúkátí kanaamá ánataniye.

anaaékaqa Waayúkagoni Áráaqa Îtuma kumíniye.

25 ókon-okomma awaaméq-yátááqá aabaúrárábi wíyokakaraq
wiyókákáráqá pááq íniye. ánibo maa-márábímmá únókómá
anó-iyama kémetainata máqten-anna-wayukati íyákoma táíq
kéinata ikatîq ínoe.
26 maa-márábí máqte-qtataaqa pááq inéna ínayaba taíbaq-
yuyanamma kéiteta ikatîq kéiyana yúgabaaq ínata kekaaq ínoe.
aabayákákémmá wiyókómá kanageq ínípoata yeqtí aakakémá
yaráqme wéyáwé ínoe.
27 mi-qtátááqá pááq ínata káonaiyana Waayúkagoni Áráaqa
móra-konnakaq kumínímma anómma akoqnáágaraq tágama-
yataakaraq kumíniye.
28 anaaékaqa mi-qtátááqá áaimma átáma pááq ínaqa mi-
kánáárâqá keráwáqá itó-ureq múte aónaaro. Áánûqtuma
yauwéqma tiwiráni-kanaama íbêqa waaqókáq wáiye.” téna Îtuma
tiráiye.

píki-yagoma-kanaama pááq íni-waigoni awaaméq yámiye.

29 móra waéqma itaí-áímmá Îtuma maará téna timá yímikaiye:
“keráwáqá warímukaraq káqo-tagaraq aónaaro.
30 aónáawana aúgen-anama amúmma máráitaqa ‘íbêqa yó-
kánáámá iyé’ téq káonaae.

31 móraiq umá keráwáqá aónáiyana mi-qtátááqá pááq ínaqa
kanaaráq keráwáqá aónanoe. Áánûqtuma yabíkái-maruqa
waaqókáq áaimma átáma yínéna kéiye.
32 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. aarawaamá maa-
kánááráqá íma pukáiyata máqtemma mi-qtátááqá Yérútáárebaq
pááq ínoe.
33 aabayákáráq maa-márágáráq ánatanimanibo ketáagoma
íma ánataniye.

yemá iyápó-annama atéráaro.

34 miráimanibo keráwáqá atéráaro. keráwáqá paá túraq
wáni-qtataaqtaba taíbaq-tuyanamma ítáabo. íma netuqá omáq-
ááwákáqá wáááéni-nokaraq íma nánómanibo mirá-qtátááákómá
mamá yawááq-umatikainanama kanaaráq uyátárai-nakoni
kumíní-kanaagoma pááátákáá keráwáqá yáqtoraniye.
35 mirá-kánáámá maa-márábí máiya-kayukaraq waakákoraa
umá pááq íniye.
36 aati-aatimá keráwáqá kawáá umátuwe máero. miráinaq
keráwáqá mirái-qtataaqa pááq ínna-waigomma kótanoqtabama
Áánûqtukaq nunamummá tíq-tiq kéiyana akoqnááma timíno.
Waayúkagoni Áráakoni aúbáq kanaaráq itó-inoe." téna Îtuma
tiráiye.
37 máqte-kanaaraqa Îtuma anó-monoq-naupaq aarawaamá
kéyiraatena nokáámma Óríbêti-anuraq aúmá ko kéwaine.
38 ánibo aarawaamá nokáapaq itó-uma Îtunopaq iréta wení
watáama anó-monoq-naupaq yama itéwaone.

22

Yúqtaatima timá akoqnáá éna anó-kayukaraq 'Îtumma awíqma yiménúne' tiráiye.

1 aokaq-kánáámá yammá paá irabí agamá naí-kánáámá
áwîqa kótámaki-kanaama pááq inéna uráiye.
2 uyátárai-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yiráátí-
wayukagaraq Îtumma ikamínónaqtaba abáá-uraamanibo
aarawaatí yáaqa ikátaae.
3 ánibo Tááqtaama Yúqtaatini áyáqnobaq pékaima óq-awiqa
Itikááriotie. wemá tiyááka umá abapaké kaayaq-íyápó-
ánnábíkéné.
4 ánibo wemá Yúqtaatima uréna uyátárai-monoq-wayukagaraq
anó-monoq-naupake kawáá-wáyúkágáráq watáama téna Îtumma
mamá yeqtí iyáápi maránín-aimma mó-tiraiye.
5 miráitata yemá yimuqá kémareta yaímma-moneqa
Yúqtaatimma amínón-aimma téite urááe.

6 ánibo yeqtí yáaraq Yúqtaatima kanaaráré timátuwena Îtumma
awíqma iyáápi maránín-aqtaba abáá-uraiye. taíbaq aarawaamá
Îtute íma yagaroqtamá máiyana-awaatare téna awé uráiye.

iyápó-annabike kaayaq-nákórátá kótámaki-aawaqa yokaa urááye

7 aokaq-kánáámá yammá paá irabí agamá naí-kánáámá
pááq uráiye. mi-kánááráqá mórama tipi-típi-naateqa
ikaméwaone.
8 miráitana Îtuma Pítaayaa Yóáanemma timáyíkáitata óyana
maará-tima-yimikaiye: "kenákámá uréka kótámaki-kanaaraq-
aawaqa móma yokaa íyataa naano." téna tiráiye.
9 ánibo yenákámá maará-tiraaye: "kerátámá náakaraq aáwaq
mó-yokaa óyúyô?" téta tirááye.
10 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "ítáakao. kenákámá
anó-marupaqa Yérútáárebaq uyáberaiyana móra-nakoma anó-
tawebi nommá yaqména kéinarake aapaqá kenákámá timónáí-
nakama kenákámá min-nákóní anaaé waqmé wíyana wemá ko
peraínna-naupaq ko péráákao.
11 min naakóní aboámmá maará téka timá ámekao: "yirááti-
nakoma eqtábá maará-tiye. 'ketí iyápó-annate kótámaki-aawaqa
nánúnnama umá aráqmata-namma náanaq wáiyo? tiyé téka timá
ámekao.'
12 mirá tíyana yanaa móra amá aráqmatama anón-namma
aáwaqa naí-yáárégáráq abíqtátágáráq wái-namma tiráátíno.
miráinaka kenákámá min-náúpáq kótámaki-aawaqa mamá
yokaa okao." téna Îtuma tiráiye.
13 ánibo min-nákámá uréta Îtuma tiníq umá aónatuweta
yenákámá kótámaki-aawaqa yokaa urááye.

Îtuma wení iyápó-annama írêq-kanaaraqa aáwaqa yímikaiye.

14 kanaamá pááq umágitata Îtuma wení iyápó-annagaraq
yaareráq máqe-uraae.
15 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "kemmá keráwáqtábá
ôriq umá tíkáipoaq kótámaki-aawaqa áqnáabaq keráwátê nátuweq
anaaékaqa tíqa í-yátááqá mayánúne.
16 kemá keráwáqá kétima-timune. kemá kótámaki-aawaqa
ókaraq íma nanúnamanibo kótámaki-kanaagoni awaaméqá pááq
ínna-yupaama Áánûqtuma yabíkái-marupaqa ókaraq nánúne."
téna Îtuma tiráiye.
17 ánibo Îtuma móra-kaapuma maténa Áánûqtukaq 'tíkáiye'
timátuwena maará-tiraiye: "keráwáqá maaminnáma matéraq
yaímma timakaq oro.

18 kemá keráwáqá kétima-timune. wááéni-nomma ókaraq
íma nánúnamanibo Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma pááq íni-
kanaaraqa wááéni-nomma ókaraq nánúne.” téna Îtuma tiráiye.
19 ánibo keqnáámmá Îtuma yammá maténa Áánûqtukaq
‘tíkáiye’ timátuwena mapámma yímítuwena Îtuma maará-tiraiye:
“maannáma ketúmiye. keráwáqtábáé téq kétimune. keráwáqá
mirá kéeraq keqtábá túyánámmá ítáaro.” téna Îtuma tiráiye.
20 anaaékaqa yemá nátuweta keqnáámmá wááéni-nokaraq
káápuma maténa maará-tiraiye: “maa-káápúmá Áánûqtuni
aúgemma anón-anon-aimma timá kéyarutikaitana ketí naaenápó
mamá káraapaiye. miráitana ketí naaegómá keráwáqtábá
kátigiye.
21 miráimanibo aónaaro. paá-tubi maránî-nakoma ketê aáwaqa
naí-yáárérâq máiye.
22 owé. Waayúkagoni Áráaqa naayóbáqá Áánûqtuma
timákárain-amma warانéna kéiye. miráimanibo min-nákóma
kemmá mamá namuro-wáyúkátí iyáápimmo maránî-nakoma
anómma táí-meyamma wemá mayániye.” téna Îtuma tiráiye.
23 Îtuma mirá-timatuwaitata iyápó-annama yeíyáá wenita-
wenita kéeta “náawaq mirán-ááímmá tarôq íníyô?” tirááe.

iyápó-annama aamá téite kéeta ‘náawaq áqnáabaq-naqa máiyo?’
tirááe.
24 ánibo iyápó-annama móra aamá téite kéeta náawabi yeqtí
aúkáapimma uyátá-maqma anómma máiye téta téite kéowana
25 Îtuma maará-tima-yimikaiye: “káqon-anna-wayukati anó-
kinimma wení akoqnáárake waayúkama yabíqyíkarena maami
uyátáraa-kayukama ‘waayúkati aanábóé’ téta yenamáárîq
yetábá kéte.
26 miráinaq keráwátê móraiq íuraiye. ímiye. keráwáqtí
aúkáapimma uyátá-maqma anó-nakoma paá-nakoraa umá maíno.
áqnáabariq umá maínna-nakoma wemá paá kaayóq-nákáá umá
maíno.
27 náawaq uyátá-maqma anómma máiyo? aáwaqa naíráqô mái-
narabi mayaí-nákómá aáwaqa ikámmena máma ámínarabiyo?
min-náqá aáwaqa naíráqô maraq mái-nakoma wemíye.
miráimanibo kemá keráwáqtí aúkáapi kaayóq-nákóráá umá
máune.
28 taíbaq-kanaama kekáq táí-yataakoma pááq kéitaq keráwáqá
ketê máqe uréq kemmá íma tiyúkaane.
29 ketibomá Áánûqtuma wé yabíkái-maruqtaba náápaamma
kemmá tímikainiq umá keráwáqá móraiq umá kétimune.
30 annaékaqa kemá yabíkáuna-marupaqa aáwaqa naí-
yáárérâq máeq aáwaqa néq nommá néq ínoe. ánibo keráwáqá

náápaakaraq-abitataraq maéq Ítíráaeobake tiyááka umá kaayaq-ánná-wáyúkátí aamá ítama yainaí-wáyúkámá mánoe.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma téna Pítaaqtaba ‘anaaémma umátikaniye’ tiráiye.

31 Pítaamma Îtuma timá ámikaiye: “Tááímonio, Tááímonio, emá itaao. Tááqtaama keráwáqá makaténa ítama aónéna itana Áánûqtuma ‘mirá-uwo’ timá ámikaiye.

32 kemá Áánûqtukaq nunamummá tiráunaboana áwáqnaa ínana ení itáíq-itaiq-yataakoma íma puíniye. anaaékaqa emá yauwéqma kekáq yéma kanaaráq enabáqâwaayuma mamá ako-qnáá umáyikaao.” téna Îtuma tiráiye.

33 ánibo Pítaama maará-tima-amikaiye: “uyátáraana-nako, kemá etê ánná-naupaq ónáae téq yokaa kéune. kemá etê puyónáae téq yokaa kéune.” téna Pítaama Îtumma timá ámikaiye.

34 ánibo Îtuma maará-tiraiye: “Pítaao, kemá emmá kétimamune. íbêq-nokaamma kokórigoma áama ítirainaa emá té ‘kemá Îtumma íaonaraune’ té kaumobáq tinóne.” téna Îtuma tiráiye.

kápi-unakaraq anón-unakaraq tokóru-yakaa-pugaraq yeqtí watáama

35 maa-márábíké ummaa-yátááqá yeráwákáq pááq ínitanapoana Îtuma maará-tima-yimikaiye: “naayóbáqá kemá móra-aukapaq keráwáqá timátikaunaq uráamma keráwáqá kápi-unamma anó-unamma títauq-anaakaraqa íma mamé uráamma mi-kánááráqá móra-yataaqtabama uráanabi íyabiyo?” téna ítama aónaraiye. ánibo yemá yauwéqma maará-tiraae: “ímiye.” téta tirááe.

36 miráitana Îtuma maará téna timá yímikaiye: “íbêqa móra-nakoma kápi-unamma makénama paá mayaíno. anón-unamma makénama paá mayaíno. ánibo móra-nakoma tokóru-yakaa-puma ímo makénama wení kúberai-unamma mamá waayúkama kéyimena minnárake móneqa maténa mórama tokóru-yakaa-puma mayaíno.

37 Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá keqtábá maará kétiye. ‘otaa-káyúkábí ákaraae.’ tiráiniq umá maamin-áíkómá kekáqô pááq ína-yaqtaaqtabama áraimma pááq éna arammá iyaíno. owé. máqten-aimma keqtábá timá agatáan-aikoma íbêqa arammá iyáné iyé.” téna Îtuma tiráiye.

38 ánibo yemá maará-tiraae: “uyátáraana-nako, emá aónaao. ketáámá tokóru-yakaa-puma kaayaqá matokáunatae.” téta tirááe. ánibo Îtuma yauwéqma maará-tima-yimikaiye: “kínna kanaaráqíye.” téna tiráiye.

Îtuma Keqtêmani-yopaqa nunamummá kétiye.

39 Îtuma máápaq kumá yaúbarena aati-aatimá mirá éwainiq
umá Óríbêti-anuraq uráiye. ánibo wení iyápó-annama anaaé
waqmé urááe.
40 min-áúkápáq iréna Îtuma wení iyápó-annama maará-
tima-yimikaiye: "keráwáqá Ááanûqtukaq nunamummá kétiyana
keráwáqá makáqma aónai-yataakoma keráwáqá íma makáqma
aónáíno." téna tiráiye.
41 mikáké Îtuma mirá-timatuwena wení iyápó-annama
iyuwéna pááqyamma abákákáá uráiye. mibáq araayutaúmmá
aténa nunamummá téna maará-tiraiye.
42 "ketiboó, emmá akáinaama kemmá tíqa í-yátááqá
káápubikema ketôpake paábaq matuwaao. ááqibo ketí
túyánámmá íma waréaq enaúyánámmá waraao." téna Îtuma
nunamupí tiráiye.
43 ánibo mórama Ááanûqtunopake kaqtó-naqa kukéna Îtumma
mamá akoqnáá umákaraiye.
44 Îtuma áúnobaq maqmá aónaimma ôriq umá ummaa
yamágitana nunamummá akoqnáá umá kétitana
áúnobakemma imutigómá naaegóráá nommá auména marabí
kuqturáiye.
45 nunamummá timátuwena itó-uma wení iyápó-annama
máápaq uráiye. ánibo uréna aónaimma yemá yú waguráawana
yimónaraiye. yeráwáqtí íyákoma ummaa yamágitataboata yúmá
wagurááe.
46 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "nôraq itaráq keráwáqá
túmá wagurááô? keráwáqá itó-urera keráwáqá makáqma
aónai-yataakoma makáqma aónaiyaba Ááanûqtukaq nunamummá
tero." téna Îtuma tiráiye.

Yúqtaatima Îtumma mamá namuro-wáyúkátí iyáápi makáiye.

47 Îtuma aamá kétena máitata taíbaq-wayukama Yúqtaatini
anaaé irááe. min-náqá Yúqtaati wemá minnâ tiyááka umá
kaayaq-íyápó-ánnábíkénápóana wemá Îtuni-amakaq iréna
ámôqnanena uráiye.
48 miráimanibo Îtuma maará-tima-amikaiye: "Yúqtaatio,
Waayúkagoni Áráaqa paá-aubi maré á/ môqnane kéono?" téna
Îtuma tiráiye.
49 iyápó-annama Îtute máqeo-kayukama mi-qtátááqá
áaimma átáma pááq íné immá aónatuweta maará-tiraae:
"uyátáraana-nako, tokóru-yakaa-purake maami-káyúkámá
yíkamonunataabiyo?" téta tirááe.

50 ánibo iyápó-annati aúkáapike móra-nakoma uyátárai-monoq-nakoni mayaí-náqá ikákena ayáánurapake aáqa áaipike agáutukaimanibo
51 Îtuma minnâ aónatuwena maará-tiraiye: “ímira uwo.” téna tiráiye. ánibo Îtuma min-nákóní aákaq ayáámma ánékuitana min-áárárákómá keqnáámmá íráqôniq uráiye.
52 uyátárai-monoq-wayukayabagaraq anó-monoq-naupaq-kawaa-wayukayabagaraq anó-kayukayabagaraq iréta Îtumma yáqtorane o-káyúkáyábá Îtuma maará-tiraiye: “keráwáqá tokóru-yakaa-pugaraq yaákáráq umá mamé iréq kemmá otaan-áráq yákéikuto?” téna Îtuma tiráiye.
53 máqte-kanaama kemá keráwáqtê anó-monoq-naupaq máqe uráunamanibo kemmá íma tínêkukaane. miráimanibo maamin-áwáátáqá minnâ keráwákaráq kumayuq-yátáákóní akoqnáágaraq pááq iyé.” téna Îtuma tiráiye.

Pítaama téna ‘kemá Îtumma íaonaraune’ tiráiye.

54 Îtuma mirá-timatuwaitata yáqtoqma awíqmeta kóuraae. yemá Îtumma awíqmeta mú mikákáá anó-monoq-nakoni naaúpaq urááe. ánibo Pítaama anaaé waqména uréna nékaq ko máqe-uraiye.
55 kurumá umá yáútúmakaapapoana naamátûpaq iramá aga-maréta yaímma-wayukama máawana Pítaama mibáq ya máqe-uraiye.
56 móra-inikoma aónaimma Pítaama iraráq máitana min-ínímmá mayaí ínípóana Pítaamma káonena maará-tiraiye: “maa-nákógáráq Îtute máqe-uraiye.” téna tiráiye.
57 miráitana Pítaama ‘ímiye’ tiráiye: “maan-íníkô, kemá Îtumma íaonaraune.” téna tiráiye.
58 anaaékaqa pááqya-kanaama matáaena káqo-nakoma Pítaamma káonena maará-tiraiye: “egáráqá emá Îtun-annabikemone.” téna tiráiye. miráitana Pítaama maará-tiraiye: “maan-nákô, kemá ímiye.” téna tiráiye.
59 anaaékaqa pááqyamma aayáqtáá-kanaama yáwitana móra-nakoma akoqnáá-aimma téna maará-tiraiye: “áraine. maan-nákómá Îtute máqe-uraine. wemá Kááriribake-naqiye.” téna tiraíye.
60 ánibo Pítaama maará-tiraiye: “maan-nákô, minnámô ténnama kemá íma káonaune.” téna Pítaama kétitana páátákáá kokórigoma áama tiráiye.
61 ánibo uyátárai-naqa Îtuma waéqma Pítaamma aónaraiye. naayóbáqá wemá maará téna Pítaaqtaba tiráine. ‘mi-nókáámmá kokórigoma áama íma tiráinaa kaumobáq té keqtábá íaonaraune tinóne.’ tiráin-aimma Pítaama yauwéqma aúyánámmá ítaraiye.

62 ánibo Pítaama máápaq kumá yaúborena ibiqá ôriq umá
yakáiye.

yemá Îtumma wíráa kéumaketa ikákaae.

63 Îtumma yáqtóráa-kayukama aábê-aimma kétimaketa ikákaae.
64 yemá tabaráábenapo Îtuni aúrapi yawááq-umakareta maará
téta ítama aónaraae: “emá amuné kutuwo. emmá náawa
kéikamiyo?” téta tirááe.
65 ókaraq-okaraq umá tái-aimma timá awááguraae.

káánítôre-wayukati yúrakaq Îtuni aamá ítama yaíkaae.

66 aaqá utamákaitata Ítíráaeobake anó-kayukagaraq ámáan-
aimma yirááti-wayukagaraq uyátárai-monoq-wayukagaraq mórabi
áíkuteta yemá Îtumma awíqmeta yeqtí káánítóre-wayukaraq
uréta maará-tiraae:
67 “emá keqtáá timá-timiyo. emá Metáiyabono?” téta Îtumma
ítama aónaraae. ánibo Îtuma maará-tiraiye: “kemá keráwáqá
timá tíménaqa íma ítama arutéq tirummá timínoe.
68 ánibo kemá keráwákáq yaímma-aimma ítama aónaanaqa
keráwáqá ketáaraqa íma yauwéqma tínoe.
69 miráimanibo íbêkaraq anaaékakaraqa aati-aatimá
Waayúkagoni Áráaqa máqten-akoqnaagaraqa Áánûqtuni
ayáánurapaq maraq mániye.” téna Îtuma tiráiye.
70 máqtemma maará-tiraae: “miráitaa emá enamáárîq
Áánûqtumma áanikowabono?” téta Îtumma ítama aónaraae.
ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá mi kête. minnâ
kemúne.” téna Îtuma tiráiye.
71 ánibo yemá maará-tiraae: “ketáámá ókaraqa nóin-ainaq
itánátaawaq kéuno? wenóyaupike min-áímmá titaqtaa áqa
ítátuwaunataae.” téta tirááe.

23

Pááíratini aúrakaq Îtumma aamá ítama yaíkaae.

1 miráitata máqtemma itó-uma ánateta Îtumma awíqmeta
Pááíratikaq urááe.
2 yemá áaimma átáma aamá ítama yainéta maará-tiraae:
“ketáá maan-náqá aónáunataama ke-ánná-wáyúkábímmá
túyánátáá mamá táítawaa kéiye. táákiti-moneqa Títaamma
amíyábá aammá káutikaitaae. ánibo wenamáárîq wetábá téna
‘kemá Metáiyama kínimune kétiye.’ téta tirááe.
3 ánibo Pááíratima Îtumma maará téna ítama aónaraiye: “emá
Ítíráaeo-wayukati kíninabono?” téna tiráiye. ánibo Îtuma maará
téna yauwéqma timá ámikaiye: “emá enamáárîq mi kétene.”
téna tiráiye.

4 miráitana Pááíratima uyátárai-monoq-wayukagaraq
aarawaamá maará-tima-yimikaiye: “maan-nákóní otaa-
qtátááqá íma káonaune.” téna tiráiye.
5 ááqibo yemá akoqnáá umá maará-tiraae: “wemá
aarawaamá watáama kétima-yimitata Yúría-aukapaq-wayukama
yaíkaaq uréta ááiqa urááe. Kááriri-aukapake áaimma átárena
mirán-ááímmá tarôq umáena maa iráiye.” téta tirááe.

yemá Érôtini aúrakaq Îtumma aamá ítama yaíkaae.

6 Pááíratima min-áímmá itáá ena maará téna yemmá ítama
aónaraiye: “maan-náqá Kááriribake-narabiyo?” téna Pááíratima
tiráiye.
7 ánibo Pááíratima ítaraimma Îtuma min-áúkápáqá Érôtima
yabíkáin-aukapakenapoana Îtumma timákáitana Érôtinopaq
uráiye. mi-kánááráqá Érôtima Yérútáárébaq máqe-uraine.
8 Érôtima Îtumma aónatuwena amuqá ôriq umá kémarena
naayóbáqá wemá Îtun áama ítátuwena ‘wemmá aónanaae’
tiráine. Érôtima téna Îtuqtaba móra awaaméq-yátáárîq ínaq
aónanaae tiráiye.
9 miráitana Érôtima máqte-qtataaqtaba Îtukaq ítama aónaraiye.
miráimanibo Îtuma íma móra-aimma yauwéqma Érôtimma timá
ámikaiye.
10 uyátárai-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-
wayukagaraq Îtuni amakaq ya itó-ureta akoqnáá umá Îtumma
aamá timákaraae.
11 ánibo Érôtigaraq wení ááiq-i-wayukagaraq Îtumma mamá
aábê-aimma timáketa ánnánaiq kéumaketa yemá mórama íráqô-
kaqtoma matéta Îtumma iyákátuweta Pááíratinopaq timákáawana
yauwéqma uráiye.
12 naayóbáqá Érôtima Pááíratite namuroíq urááyane. ánibo
íbêqa maan-áwáátáqá min-nákámá aanábómá aúkááye.

Îtuma Pááíratini aúbáq itó-uraiye.

13 Pááíratima uyátárai-monoq-wayukama kawáá-wáyúkámá
aarawaamá yááyaitata ya áíkutaae.
14 ánibo Pááíratima maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá maan-
náqá ketôpaq awíqme iréq maará kéte ‘aarawaatí yúyánámmá
mamá táíq kéiye.’ kéte ánibo min-áíqtábá keráwáqtí túrakaq
wemmá ítama aónaraune. ánibo ítáaro. keráwáqá aamá ítama
yaínáa-waigoni áaimma maami-nákópíkémmá otaa-qtátááqá
íma káonaune.
15 Érôtigaraqa miráuma otaa-qtátááqá íma aónaraiye.
miráitana wemá ketôpaq timákáitana yauwéqma iráiye.

ítáaro. maan-nákómá móra-yataariq íuraipoataa íma ikámma puyónúnataae.
16 miráinaq kemá tebûqa ámîtuweq timákáanana wíniye.
17 miráimanibo mórama maarán-ááímmá wáiye. máqtemma kótámaki-aawaqa naí-kánááráqá Pááíratima móra ánnábike-naqa ayúbákainana kóiniye.
18 ánibo máqtemma aarawaagáráq yemá maará téta anókaq ááyama tirááe: “min-náqá ikámínana képuinaa Baráábatima ayúbákénana ketôpaqtaa yíno.” téta ááyama tirááe.
19 Baráábatima móra-marukaq kámááni-wayukate ááiqa umátuwena móra-naqa ikámítana púitata ánná-naupaq ákáraane.
20 ánibo Pááíratima ókaraq mi-káyúkámá aamá timá yímikaiye. wemá Îtumma ayúwáanana kóikaae tiráimanibo
21 yemá maará téta ááyama tirááe: “kaapaq-yátáq ikámma aráápaao. kaapaq-yátáq ikámma aráápaao.” téta ókaraq-okaraq umá tirááe.
22 ánibo kaumobáq Pááíratima timá yímikaiye: “nôraq inábiyo? maamin-nákómá nóin-otaanaq kutáíyô? mórama otaa-qtátááqá wepímmá íma káonaunaboataa íma ikámma puyónúnatae. miráinaq kemá tebûqa ámítuweq ayúwáanana kóiniye.” téna Pááíratima tiráiye.
23 miráimanibo yemá uyátá-maqma akoqnáá anókaq ááyama téta ‘kaapaq-yátáq ikámma íyakaao.’ tirááe. ánibo yeqtí yáagoma Pááíratin áama uyátáraiye.
24 miráitana Pááíratima aamá ókaraq íma téna yeráwáqá teníq uráiye.
25 min-nákómá kámááni-wayukate ááiqa umátuwena móra-naqa ikámítana púitata ánnáma ámíkaa-naqa yauwéqma awiránáae téta aarawaamá tewana Pááíratima ayúwáitana yetôpaq uráiye. ánibo aarawaatí yúyánámmá waréna Pááíratima Îtumma yeqtí iyáápi makáiye.

kaapaq-yátáq Îtumma ikámma ítaae.

26 yemá Îtumma awíqmeta kówana móra-naqa Tááímonimma Tairínibake-naqa yáqtokaamma min-nákómá íbêq wení naaópake iréna anó-marupaq wínéna kéitata yemá min-nákóní ábûkaq kaapaq-yámá abákáawana aqména Îtuni anaaé waqmé uráiye.
27 taíbaq-wayukama Îtuni anaaé waqmé kéowata taíbaq-noinimma ibiqá kéyareta yiruqtabá umákaraae.
28 miráitana Îtuma waeréna maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá Yérútáárebake-noinine. keráwáqá keqtábámá ibiqá íma yáráaro. paá keráwáqtábábi keráwáqtí iyápóyaba ibiqá yáráaro.
29 ítáaro. anaaékaqa mi-kánáámá pááq ínatama keráwáqtí iyápóyaba ibiqá yaráiya-kanaaraqa maará tínoe.
‘aaramá íma kanaaráq iyápóma

ákáraiyamma anaamoq-nóínímmá

iyápóma náámma ímo kámiya-noinimma

yemá yimuqá maránóe tiráine.’
30 mi-kánááráqá anugóqtábá maará tínoe. ‘keráwáqá kítímera
tímûraataa yama yawááq oro’ tínoe. ánibo pááqyan-anugoqtaba
maará-tinoe. ‘keráwáqá keqtáá yawááq oro.’ tínoe.
31 íbêqa kemá íráqô-tagoma anommá wáinna-yagoqtabama mirá
éqa keráwáqá aayámmá kamáguraina-yagoqtabama anaaékaqa
náaraq ínô?” téna Îtuma mirá-tiraiye.

32 yemá káqo-nakaratagaraq otaamá kuyóyanakaboata
yiwíqmeta urááe. mi-kááyáq-nákárátágáráq Îtukaraq mórabi
yíkamineta urááe.
33 yemá móra-marukaq uráámanibo mi-márúkóní áwîqa
aqnón-ayaaqtapare. mi-márúkáq Îtumma ikámma kaapaq-yátáq
íyakaraae. ánibo yemá otaa-nákárátágáráq yíkamma kaapaq-
yátáq ítaae. móra-waigomma Îtuni ayáánurapaq ikámma iyéta
káqomma ayáánepaq ikámma íyaketa urááe.
34 ánibo Îtuma maará-tiraiye: “ketiboó, emá yeqtí kúmiq-
yataaqa mamá paábaq yuwé awikátuwaao. maami-qtátáárîq o-
wáígóní áaimma yemá íaonaraae.” téna Îtuma tiráiye. ánibo yemá
aábêma yaréta Îtuni unáákáqtôma yáátáá urááe.
35 aarawaamá itó-uma máeta karáqtuwe máqe-uraae. ánibo
kawáá-wáyúkámá Îtumma akáyáámmá timáketa maará-tiraae:
“wemá káqo-kayukama yíwáqnaa éwaimanibo wemá Metáiyamo
máenama kanaaráq wemá wenamáárîq áwáqnaa íno.” téta
tiraae.
36 ááiq-i-wayukagaraq Îtumma aábê-aimma timákaraae. yemá
waaqókáq iréta ikaaq-wááéní-nómmá amínéta
37 maará-tiraae: “áraimma emá Ítíráaeo-wayukati anó-kinimma
máema kanaaráq enamáárîq áwáqnaa uwo.” téta tirááe.
38 aqnókáq agamáráa-waigoma maará-tiraiye: “maan-náqá
Ítíráaeo-wayukati anómma yabíkái-nare.”

39 mi-kááyáq-nákámô yíkamma ímaraa-nakaratabike móra-
nakoma maará téna Îtumma áyoqa atáiye: “Metáiyawabono?
kanaaráq emá enamáárîq áwáqnaa kée kekárátágáráqá
tíwáqnaa uwo.” téna tiráiye.
40 miráitana káqomma móra-nakoma min-áímmá ítátuwena
maará téna awááguraiye: “emá wetê móraiq umá ummaa-
yátááqá kémayaane. emá Áánûqtuní áaqa íya kéikateno?
41 kerátátí anónnáma ummaatamá mayaúye. miráimanibo
maan-nákómá Îtuma otaa-qtátáárîq íuraiye.” téna tiráiye.

42 min-nákómá keqnáámmá Îtumma timá ámikaiye: “Îtuo,
anaaékaqa emá anó-kinimmo auréma mi-kánááráqá emá ke-
qtábá aúyánámmá itaao.” téna tiráiye.
43 ánibo Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “kemá áraimma
kétimamune. íbêqa emá Áánûqtuma yabíbái-marupaqa keti-
makaq mánone.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma pukuráiye.

44 íbêqa aabaúgómá aúkáamakaa kéitana aabaúmá pékitana
máqte-marabaqa kumayuqá aúqma wáqe-itana aabaúgómá kau-
moráq kumáwéna énáikariq uráiye.
45 ánibo Áánûqtunopaqa aammá aúmareta oqtaráq anó-
tabaraabema anó-monoq-naupaq abíkúmaraamma aúkáapike
yakáqma kaayaq-átóîq uráiye.
46 ánibo Îtuma anókaq maará téna ááyama tiráiye: “ketiboó,
kemá ketí taáma enayáápi kémaraune.” kétena Îtuma pukáiye.
47 ááiq-i-wayukati kawáá-nákómá mi-qtátááqá pááq immá
aónawaaena Áánûqtuni áwîqa múte yauyéna maará-tiraiye:
“áraine. maan-náqá arupú-nare.” téna tiráiye.
48 máqte-kayukama yagutéta omáqá aónémáa-kayukama
mi-qtátááqô pááq immá aónatuweta yiruqtábá kéeta yaákaq
kéyabiteta naaúpaq kóuraae.
49 máqtemma Îtuni aanábó-wáyúkágáráq yaímma-noinimma
Kááriribake iréta Îtuni anaaé waqmé ye-nóíníkáráq yemá nékaq
ya itó-uma máeta máqte-qtataaqa pááq immá aónaraae.

yemá Îtuni arááq-auma óqtakoni muríánóbáq makááe.

50 móra-naqa máqe-uraimma áwîqa Yótêbie. wemá Ítíráaeo-
wayukati móra-maruqa Aarimaatéabake-nare. wemá íráqômma
arupú-napoana káánítóre-naqiye.
51 miráitana wemá káqo-kaanitore-wayukati yúyánámmá íma
warénamanibo Áánûqtuma yabíkái-kanaama awé éwaine.
52 miráitana min-nákómá Pááíratikaq uréna Îtuni arááq-auma
mayánîqtaba ítama aónaraiye.
53 miráitana min-nákómá arááq-auma maména kukéna wayá-
tábáráábénápó múqmútuwena móra-oqta-murianobaqa mó-
utamakaraiye. mi-múríánóbáqá anmón-oqtamma kubaútuweta
tarôq urááe. ánibo naayóbáqá móra-naqa íma uqtamákáraapine.
54 minnáma aokaq-kánáágóní kótámaki-aawaqa yokaa
kéiyana Tabaatimá pááq inéna uráiye.
55 Kááriribake iréta Îtute ye-nóinímmá yemá Yótêbimma anaaé
waqmé uréta mi-múríánóbáqá aónaraae. ánibo Yótêbima náaraq
umáwaq Îtuni arááq-auma uqtamákaniyo téta minnágaraq ko
aónaraae.

56 yemá aónatuweta yeqtí-naaopaq yauwéqma kóureta átê-
akuqa i-mátáwémmá Îtuni arááq-auraq pérakaneta mamá yokaa
urááe. ánibo ámáan-aikoma tiráiniq umá Tabaatiráqá paá aa-
garááe.

24

Îtuma yauwéqma pukáipike itó-uraiye.

1 Tótaaraqa nokáapaq yaúbatuweta aaranaammá Îtumma uq-
tamákaraa-murianobaqa urááe. yemá áqnáabaqa átê-akuqa i-
mátáwémmá yokaa umáráapoata maméta urááe.
2 yemá aónaamma óqtamma muríákóní ótaq aúyaqmaraan-
oqtamma paábaq aukátukaae.
3 ánibo yemá mi-múríánóbáqá kumábéketa aónaamanibo
uyátárai-naqa Îtuni arááq-auma íaonaraae.
4 yemá minnáyaba taíbaq-yuyanamma kéitaawana
páátákáá kaayaq-nákórátá yimakaq itó-uraayamma yeqtí
unáákáqtôrakemma aakáá kamá tágaraiye.
5 mi-nóínímmá ikatîq éta awaúteta yúramma marabí aónarae.
miráitata mi-kááyáq-nákórátá maará-tima-yimikaaye: “pukáa-
kayukati aúkáapimma nôraq itaráq paá mái-nakoqtaba abáá
kéoo?
6 wemá maakáqá íma máibo wemá yauwéqma itó-
umaguraiye. naayóbáqá Îtuma Kááriribaq máena keráwáqá
timá tímikain-aimma túyánámmá ítáaro.
7 wemá ténа ‘yemá Waayúkagoni Áráaqa kúmiq-wayukati
iyáápi mamá yikaíyata yemá ikámma kaapaq-yátáq ímaraiyana
kaumo-kánáámá ánatainanama itó-iniye.’ tiráine.” téta tirááye.
8 naayóbáqá Îtuma mirá-tiraipoata yúyánámmá ítátuweta
9 yemá muríánóbáké yuwéta yauwéqma kóuraae. ánibo mi-
qtátááqá aónatuwe yeqtábámá tiyááka umá títaupake móra-
iyapo-annagaraq yaímma paá-wayukagaraq mó-tima-yimikaae.
10 Maríaa Máátarini Yóáanaama Maríaama Yêmitimma anóama
min-nóínímmá yemá máqe-uraae. min-nóíníkáráq káqo-
noinimma yetê máqeokake yemá Îtuma awaaméqá umáyikena
yiwíkai-kayukama mó-tima-yimikaae.
11 miráitata Îtuma awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukama
téta paá aaramá uwáá-aimma kéte tiráámanibo min-áíqtábámá
íma itáíq-itaiq umá yirummá yímikaae.
12 miráitanamanibo Pítaama itó-uma muríánóbáqá aónanena
uyaaténa uréna ko awaútena kúreq umá aónaimma paá
tabaráábe-waqtoma múqmúyakaama wáqe-uraiye. ánibo Pítaama
yauwéqma naaúpaq ko máena minnáyaba taíbaq-auyanamma
ítaraiye.

kaayaq-nákórátá Eméati-apaq Îtumma aónaraaye.

13 mi táoq yeqtí aúkáapike kaayaq-nákórátá maréta móra
pááqya-maruqa Eméati urááye. min-ákómá Yérútáárebaqa
yuwéna Eméatibaq uráimma ayáqtááqa (11 km) ayátáákakaane.
14 yenákámá kéweta aapaqá mi-qtátááqô pááq iqtábá téite
umáeta urááye.
15 yenákámá aapaq kéweta wenita-wenita utéta kéoyana
Îtuma wenamáárîq yimakaq iréna yenákátê yagaroqtamá
uráiye.
16 miráimanibo Îtue téta yenákámá kanaaráq íaonaraaye.
17 ánibo Îtuma min-nákámá maará-tima-yimikaiye: “kenákámá
nói-qtataaqtabawaq aamá téite umáekawaq aapaqá kéoyo?”
téna ítama aónaraiye. Îtuma mirá-timatuwaitata min-nákórátátí
íyakoma ummaa yamágitana yóikoma waemmá amáguraiye.
18 ánibo móra-nakoni áwîqa Karíopaatie. wemá yauwéqma
maará-tiraiye: “taíbaqa ópaken-opake-kayukama Yérútáárebaqa
máamanibo emá enamáa maami-qtátááqá Yérútáárebaq íbêqa
pááq i-qtátááqá íyaq aónaraano?” téna tiráiye.
19 mirá-timatuwaitana Îtuma maará téna min-nákámá ítama
aónaraiye: “nói-qtataarabiyo?” téna titata yenákámá maará-
tima-amikaaye: “mi-qtátááqá Îtuma Náátárêtibake-nakokaq pááq
uráiye. wemá Áánûqtuni amunénápóana wemá Áánûqtuni
aúrakarabi aarawaatí yúrakaqa akoqnáá-aimma tiréna ako-
qnáá-mayaima maténa kéiye.
20 ánibo ketáái uyátárai-monoq-wayukawabi anó-kawaa-
wayukama yemá kámááni-wayukati iyáápi mamá ákáraae. ánibo
kámááni-wayukama ikámôwana púítata yemá kaapaq-yátáq níri
amá íyakaraae.
21 miráimanibo naayóbáqá maará téqtaa tiruqtáá ámikaunae.
wemá maamin-nákómá yauwéqma Ítíráaeo-wayukama
tiwiránénataa tiráine. ánibo móra-aikaraq wáiye. máqtemma mi-
qtátááqá pááq urái-waigoma minnâ íbêqa kaumo-kánáárâqá
pááq kéiye.
22 ánibo íbêqa keqtáábíké yaímma-noinimma Îtuni anaaé
waráa-noinimma yaímma-aimma timá tíméwataa iyánáaq
kéunataae. aabáyaanapimma nokáapaq yaúbatuweta
muríánóbáqá uréta
23 Îtuni arááq-auma íaonaraae. ánibo yemá yauwéqma iréta
maará-tiraae: “ketáá yaímma Áánûqtunopake kaqtó-wayukama
yimónáunatataa kaqtó-wayukama maará-tiraae. ‘Îtuma paá
máiye tiráae.’ téta tirááye.
24 ánibo keqtáábiké yaímma-wayukamma muríánóbáqá uréta
aónaamma aaramô teníq umá paá wáqtôma aónaraae. yemá

wemmá Îtumma íaonaraae.” téta tirááye.

25 ánibo Îtuma maará téna min-nákámá timá yímikaiye:
“kenákámá íma túyánámmá kéitaaye. naayóbáqá Áánûqtuni
amuné-wáyúkámá máqten-aimma tiráa-waigomma tirummá
amíyábámá kenákátí tíyakoma yaáka-yaaka kéiye.
26 minnâ yauwéqma tiwiraí-náqá Metáiyama áqnáabaqa
áíqa í-yátááqá maména anaaékaqa wení tágama-yataaqa
mayánîqtabama íyaq kenákámá ítaraayo?” téna Îtuma tiráiye.
27 mikáké áaimma átárena Mótetini watáagaraq yaímma
Áánûqtuni amuné-wáyúkátí watáama Îtuma timá yímikaiye.
máqtemma agamatá-kánnáágómá wemá Îtuqtaba tiráimma
máqtepaq áaimma timá yímikaiye.
28 óya-marupaq mi-káúmómá uráámanibo Îtuma miráuma
abákákáá wínéna uráiye.
29 miráitata kaayaq-nákámá Îtumma timá yáqtoreta maará-
tiraaye: “emá kerátátê mááo. aabaúmá kumáberane ipóana
pááqya-kanaabi aaqá enániye.” téta tirááye.
30 anaaékaqa aáwaqa nánéta owana Îtuma yenákátê maraq
máqe-uraiye. ánibo Îtuma yammá maténa Áánûqtukaq ‘tíkáiye’
timátuwena mapámma min-nákámá yímikaiye.
31 Îtuma mirá-umatuwaitana min-nákátí yúrakoma
tágamagitata Îtumma aónaraaye. ánibo Îtuma pááták áá aúyokena
náakarabi kóitata min-nákámá íaonaraaye.
32 ánibo maará-tiraaye: “kerátámá aapaq kéyuyana wemá
watáama kétima-timenarata agamatá-kánnáábíkén-áímmá
áaimma titaka kétauyana kerátáí tíyakoratama íráqôniq uráiye.”
téta tirááye.
33 mirá-timatuweta é mi táoq itó-uma Yérútáárebaq
urááye. ánibo yenákámá tiyááka umá títaupake móra-iyapo-
annagaraq yaímma yeqtí aanábó-wáyúkágáráq áíkuma máawata
yimónaraaye.
34 mi-káyúkámá maará-tima-yimikaae: “áraine. uyátárai-
nakoma yauwéqma itó-umaguraiye. Tááímonima wemmá
aónatukaiye.” téta timá yímikaae.
35 miráitata min-nákámá máqte-qtataaqa aapaqô pááq itata
aónááya-waigoni watáama téta wemá Îtuma yammá kítíma
yímitata kéneta mikáké wemmá aónááyan-aimma tirááye.

iyápó-annama Îtumma aónaraae.

36 yemá min-áímmá kéteta máawana Îtuma yeqtí aúkáapi itó-
uraiye.
37 miráitata yemá iyánáaq umáreta waátáwaq káonaunaa téta
ikatîq urááe.

38 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá nôraq itaráq
kégarateo? keráwáqá nôraq itaráq kaumo kááyaq-tuyanamma
kéitaao?
39 keráwáqá tiyáánaa títauqa aónaaro. kemá Îtuma máune.
tiyááma yuwaíyana ínaq maqmá aónaaro. kemmá túwaa
tiyáátámma wáiniq umá waátágomma áúwaa ayáátámma íma
wániye.”
40 Îtuma mirá-timatuwena ayáánaa aítauqa níri-abuma
yiráátiraiye.
41 yemá ‘áraine’ téta yimuqá kémaretamanio yirummá íma
améta yemá netuq-yúyánámmá kéitaawana Îtuma maará-tima-
yimikaiye: “keráwáqá yaímma-aawaqa maakáqá makááô?” téna
ítama yimónaraiye.
42 ánibo yemá noyááqa agamáráamma ámewana
43 Îtuma mi-nóyááqá mamá naitata mikáq aónaraae.
44 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “kemá naayóbáq
keráwáqtê máeq keráwáqá timá tímíqma ánataraunae.
naayóbáqá Mótetini ámáan-aipinabi yaímma Áánûqtuni amuné-
wáyúkátí agamatá-kánnáábímá Tébitigaraqa keqtábá tiráama
minnâ máqten-aimmo tiráa-waigoma arammá iyaíno.” téna
Îtuma tiráiye.
45 ánibo Îtuma iyápó-annati yúyánámmá mamá tágamayikaitata
yemá Áánûqtuni agamatán-áúbámá yoráuma aónaraae.
46 ókaraq Îtuma maará-tima-yimikaiye: “Áánûqtuni watáama
agamatá kánnáágómá maará-tiráiye. ‘Metáiyama yauwéqma
yiwiraí-nákómá aíqa í-yátááqá mayéna pukáinabike kaumo-
kánááráqá yauwéqma itó-iniye.’
47 ánibo áwîqtabama máqten-anna-wayukabi kétiyata yemá
yirummá waeraíyana Áánûqtuma yeqtí kúmiq-yataaqa mamá
paábaq matuwéna awikamáyikaniye. maamin-áímmá
Yérútáárebake áaimma átáma téraq
48 keráwáqá aónaraa-qtataaqtabama min-áímmá timá yíméro.
49 ítáaro. naayóbáqá ketibomá Áánûqtuma akoqnáá
umá tirái-qtataaqa keráwákáq kenamáárîq timákáanana
kumíniye. ááqibo keráwáqá mi-márúkáq máiyana Áánûqtuni
akoqnáágoma keráwáqtôpaq kumíno.” téna Îtuma tiráiye.

Áánûqtuma Îtumma awíqmena wení márûpaq utáiye.

50 Îtuma wení iyápó-annama yiwíqmena Béqtanibaq uráiye.
wení ayáámma múte yaútena wení iyápó-annaraq waaroqá
yímikaiye.
51 wemá Îtuma waaroqá kéyimitana Áánûqtuma Îtumma
awíqmena wení márûpaq utáiye.

52 miráitata yemá Yérútáárebaq yauwéqma uréta yimuqá makááe.
53 ánibo taíbaq-kanaama yemá anó-monoq-naupaq máeta
Áánûqtuni áwîqa múte yaútaae.

Yóáane

Aagómá máiye.
1 maramá tarôq íma urái-tupaama Aagómá mi-kánáárâqá máqe-
uraitana Aagómá Áánûqtute maa-kááyáqá máqe-uraaye.
2 Aagómá Áánûqtugaraq máqe-uraayana Aagómá Áánûqtuma
mimórámá máqe-uraiye.
maramá tarôq íma urái-kanaama
3 Aanapó máqte-qtaataqa abarokáq aúkáiye.
wenamáárîq máqte-qtataaqa abarokáq íaukaiye.
4 Aagómá áyaqnobake wemá kéqokeq-wamma aúwaraimma
yímikaiye.
miráipoata paá mááe.
kéqokeq-karui-yataaqa tarôq uráiye.
miráipoana paá wáiye.
Aagómá wenáyaqnobaqa aúwaraimma wáqe-uraitana min-
áúwáraímmá waayúkagoni arunóbáqá ómmá tágama
wáqe-uraiye.
5 maan-ómmá kumayupí tágagiye.
kumayupí tágagitana maan-ómmá mú mikákáá akoqnáá-
kumayuqa wáiye.
6 Áánûqtu móra-nakoma timákáraitana tágai-yataaqtaba timá
yímikaiye. Áánûqtuni watáá-wataa-naqa wemá máqe-uraiye.
maa-nákónáwîqa Yóáane téta ááyaraae.
7 maan-nákómá tágai-nakoqtabama timá-yiminena iráiye.
iráitata wenáarake máqte-kayukama yirummá amínoe. ááqibo
maamin-áítábá iráiye.
8 Yóáane tágainaqa wemá íma máiye. paá tágagi-aimma mamé
iráiye.
9 árai-tagainaqa mararáq yínana máqte-kayukaraqa tágaginiye.
maannáyaba Áánûqtuni áraimma tágai-yataaqtaba téna tiráiye.
10 mararáqá Aagómá máqe-uraitana Aanapó maramá Áánûqtu
tarôq uráimma aarawaamá Aamá kéiteta íma ítaraae.
11 Aagómá wení waayúkaraq iráimma mi-káyúká weqtábámá
íawikaae.
12 miráimanibo yaímma óq-wayuka weqtábámá kéyikainata
Áánûqtu yemmá náápaamma yímikaitata wení iyápó aúkáae.
maan-íyápó-ánnámá Áánûqtuni wenáwîkaq kéitaae.
13 yeráwáqá maqíkáraimma naaerákén-íyápóráá íma ákáraimibo
Áánûqtu maqíkáraiye. waayúkati yimuq-yatááqnápó
íma ákáraimibo Áánûqtu maqíkáraiye. aarawaabíké íma

marákáraitana Áánûqtu wenamáárîq wení iyápó-annama maqíkáraiye.
14 Aagómá waékáimiye.
Aagómá aúma wemá pááq uráiye.
mararáq kukéna watáiye.
ketáárâqá kukéna watáiye.
mirái-nakoma wení tágama-yataaqa Yóáane netuqyaa-
káyúkágáráq aónaraae.
Áánûqtuni kímora áanikoni tágama-yataaqa aónaraae.
Aagómá aúgaraq-naqa wení tágama-yataaqa aboánôpake ako-
qnáá matáiye. maaminnâ tágama-yataaqa kaayoné-
í-yátáááqá ógikaima ôriq umá wáitana ááqibo maami-
káayóné-í-yátáááqá aati-aatimá paá wáiye.
15 Yóáane wetábá mirá téna wenáá-wenaa tiráiye: "Aagómá
aúgaraq yínítabama mirá téq kemá Yóaane timá tímikaune.
Aagómá naayóbágá máqe-uraimma maramá tarôq íma urái-
kanaama máqe-uraiye. miráipoaq wenáaimma yaaguyaqmé
kéyune. ááqibo íbêq-kanaayataba Aagómá aúgaraq-naqa
tinaaépaq kéinnama aanibo tágagiyabama min-náqá tinaaépaq
íma kéiye. tágagiyabama uyátárai-naqa ketúbáqá máiye." téna
Yóáane tiráiye.
16 min-áúgáráq-náqá
arunábáqá kaayoné-yátáááqá ógikaiye.
kaayoné-yátáááqá ógikaipike ketáá matáunatae.
ayúgutaipike ketáá matáunatae.
wení kaayoné-yátáááqá ókaraq-okaraq umá ketáá kétimitae.
naayón-ámáán-áímmá yuwéna Áánûqtuma aúgen-amaan-aimma
timá waéqma akoqnáá uráiye.
17 Áánûqtuma Móteti aammá aúmakain-aikaraa aammá
yawítíqtukain-aikaraqa ámikaitana káqo-qtataaqa kaayoné umá
aati-aatimá wái-yataaqa Îtuma mamé iráiye.
18 móra-nakoma Áánûqtuma íma aónéwaimiye. Áánûqtu wemá
wenamáa wení áanikoma máiye. wenamáa kímora áanikoma
ákáin-iyapoma aati-aatimá amakaq máitana áanikoma wen-
aboáqtábámá paá tiráátiraiye.

Yóáane nommá perái-nákómá nóinabi timá yímikaiye.

19 aanibo Yóáanenopaqa anó-monoq-wayukama Aríbaeti-
annagaraq Yérútáare-wayukama timáyíkaraae. Yérútáárebake
yaímma-wayukati yíwîqa Aríbaeti-annama monoq-káwáá-
wáyúkámá máqe-uraae. Yóáanenopaqa kukéta ítama aónaraae:
"emá náawabono?" téta tirááe.
20 Yóáane wemá paá tiráiye: "kemá Metáiya íma máune." téna
tiráiye.

21 móragaraq Aríbaeti-annama Yérútáárebake ítama aónaraae:
“ááqibo emá paá náawabono? Iráái̇ya máano?” téta ítaraae.
Yóáane tiráiye: “ímiye” tiráiye. Aríbaeti-annama móragaraqa ítama
aónaraae: “emá Áánûqtuni amuné-náqá máano?” téta ítaraae.
Yóáane timá yímikaiye: “aaqáo” tiráiye.
22 Aríbaeti-annama ááqaanibo ítama aónaraae: “timá timiyo! é
náawabono? timá tíminataa ketáá timátíkaa-kayukata mó timá-
yimenunatae. etábámá enamáárîq nóinae kéteno?” téta ítama
aónaraae.
23 wé Yóáane wetábá ténа Áítáíyani watáama yauwéqma timá
yímikaiye: “kemá paá aagómá kaqmáápaqa máune. ketáagoma
pááqya-kanaama abarokáq kétaayaiye. uyátárai-nakoni aammá
kaqmáápaqa mó tarôq oro! min-ánón-ámmá arupú oro!” mirá
ténа timá yímikaiye
24 Pérati-wayukayopake óq-wayukama iréta móragaraq ítama
aónaraae:
25 “emá tirááne ‘kemá Metáíya íma máune. íma Ráái̇ya máune.
íma Áánûqtuni amuné-náqá máune.’ té emá timá tímikaanatae.
ááqibo nôraq itaaq nommá kébeqyikaano?” tewana
26 Yóáane timá yímikaiye: “paá nokáráqá kébeqyikaune. maa
taíbaq-wayukati aúkáapimma móra-naqa máitata yeráwáqá íma
ítaraamanibo wemá
27 uyátárai-nakoma tinaaépaqa kéitaq ketí mú mikáq-náqá
kemá wení maqné-náqá maqnégánópóaqa wení aítauq-anaan-
annama íma kanaaráq uwaénúnamiye.” téna Yóáane Béqtanibaqa
timá yímikaiye.
28 miráuraitana Yótaa-non-abapaqa mikáqá Yóáane nommá
péqyikewaipaqa pááq uráiye.

Áánûqtuni tipi-típi-araaqa

29 miráuma aabáyaama Yóáanen-opaqa Îtuma kéitana Yóáane
Îtumma aónarena maará ténа abarokáq tiráiye: “aónaaro!
maannáma Áánûqtuni tipi-típi áráakaa-naqa máiye. wemá maa-
márábí-kúmíq-yátááqá kebó-yátáákáráq mamá matuwánéna
kukáiye.”
30 wetábámá keráwáqá timá tímikaune: “tinaaépaq uyátárai-
nakoma kéitana ketí mú mikáq-náqá kemá naayóbáqá pááq
uráune wemá máqe-urainana miráipoana wemmá yaaguyaqmá
kéyune.” téna Yóáane tiráiye.
31 Yóáane óqa tiráiye: “áqnáabaqa kemá kenamáárîqa
íaonaraune.wemá náawabiyo? nóiqtaba kemá iráúnábô? nommá
má kébeqyikaunaboata ááqibo miráuma Ítíráaeo-wayukama
wemmá aónanoe.
32 Yóáane ókaraq tiráiye: “kemá Áánûqtuni Aágoma kégumita
aónaraune máaraa kukéna Aágoma wekáqá ku máqe-uraiye.

33 aanibo kemá kenamáárîqa wemmá íma ítaraunamanibo
kemô nokáráqá péqyikao téna timátíkáí-nakoma mémá-
kánáábímá timá tímikaiye. ‘emá aónenanamo Áánûqtuni Aágoma
kumínama móra-nakoni aúraqa ku máinama anaaékaqa min-
nákómá Áánûqtuni Aágogaraqa pérakaniye.’ tena
34 kemá kenamáárîq aónareq tiráune. ‘min-náqá Áánûqtuni
mú mikákáá-náqá máiye.’ ” téna Yóáane tiráiye.

Îtuma wení áqnáae-noiyapoma

35 aabáyaama Yóáane wenanaaé warááya-nakaratama máeta
36 áánibo Îtuma paá ureíre kéitata aónaraae. Yóáane abarokáq
tiráiye: “aónaakao! maannáma Áánûqtuni tipi-típi-araare.” téna
tiráiye.
37 kaayaq-nákórátá yegárágá ítaarayapoata Îtumma anaaé
38 waqmé kéoyana Îtuma waéqma yimónaraaye. maa-kááyáqá
Îtuma ítama aónaraiye: “kenákámá nóiqtaba abáá kéoyo?” téna
yenáká timá yímikaiye. aanibo yenákámá tirááye: “Aráábaeo,
náakaraq kéwaeno? teta (Aráábae wenáaimma yirááti-naqa
máiye.)
39 Îtuma tiráiye: “ketê iréka yaónaakao!” téna tiráiye.
miráimanibo yenáká iréta Îtugaraqa mi-nókáámá máqe-uraaye
aabaúmá énaikaqa waaqókáqá kaayaqté-kaayaqte (4.00 kiroki)
inéna uráiye.
40 yenákábíké móra-nakoma wemá Yóáane ítaraipoana Îtuma
anaaéma wakáiye wenáwîre Áánaru Tááímoni Pítaa wenábâkoe.
41 Áánaru páátákáá awaaómmá Tááímoni ko aónatuwena
timá ámikaiye téna “Metáíya kerátámá aónarauye” (Metáíya
wenáaimma Áánûqtunopake mú mikákáá mái-naqa).
42 Tááímoni Áánaru áwíqmena Îtukaqa uráiye. Îtuma wemmá
aónarena tiráiye: “emá Tááímonio, Yóáanen áaniko, ení aúgen-
awiqa Tépati wániye.” téna tiráiye. ááqibo paá Pítaa min-áwíqá
ááyanunatae. Tépati wenáaimma “óqtamma” wáiye.
43 aabáyaama Kááriri-marupaqa Îtuma uínéna kéena kóuraiye.
Píripima aónarena timá ámikaiye: “ketinaaé waraao!”
44 Píripi Beqtáirapake kéiye. mimórá-márúkáqá Áánaruyaa
Pítaa yeqtí márûkare.
45 anaaékaq Píripi Natáániomma aónarena timá ámikaiye:
“móra-nakoma Móteti Áánûqtuni amuné-nákáráq naayóbáq
wetábá agatááe mimórá-nákómá aónaraunatae. wemá Îtuma
Yótêbi wení áanikoma Náátárêtibake máiye.” Píripi téna tiráiye.
46 Natáánio íkéitamma maará wemá tiráiye:
“Náátárêtibakenabiyo? aaqáo! mikáké íráqô-qtataaqa paá íma

kéimiye.” téna tiráiye. Píripi timá ámikaiye: “enamáárîq iré
aónaao!” téna tiráiye.
47 Îtunopaqa Natáánio kéena Îtuma káonaiye.wemmá káonena
Îtuma abarokáqá tiráiye: “aónaaro! maan-nákómá Ítíráaeobake-
nakoma máena wení agaemá íma wáiye.” téna Îtuma
Natáánioqtabama mirá-tiraiye.
48 Natáánio ítama aónaraiye: “ketábámá náaraq umá ketí
áaimma ítaraano?” téna tiráiye. ááqibo Îtuma tiráiye: “Píripi
emmá íma ááyaraitaq yaa áménaapaqa máanaq túyánápí
aónaraunamiye.” téna tiráiye. (mi-tágón-áwîqa “píki”).
49 aanibo Natáánio timá ámikena: “Aráábaeo, emá Áánûqtuni
áanikoma máane. Ítíráaeo-mararaqa máqte-qtataakaqa anómma
máane.” kétena tiráiye.
50 Îtuma yauwéqma tiráiye: “emá píki yaa áménaapaqa
máanaqa aónaraune maará téqo túnnama minnáyabama kétima-
timeno? múte anó-qtataaqa anaaékaq ôriq umá aónanoe.” Îtuma
mirá téna
51 óq-aimma tiráiye: “áraine. keráwáqá abaayámmá
yawákínaqa abo Áánûqtuni márûpake wení kaqtó-wayukama
wíyokakaa-kama taígani mú mikáq-náqá Waayúkagon-Araakaq
wenôpaqa kuké ute íyaq aónanoe.” téna tiráiye.

2

Îtuni áqnáaen-awaameqa

1 kaumo-yúpáámá ánatagitata móra-innima iyakánéta Kááriri-
marukaq kéoe. pááqya márûkon-awiqa Kéinabare. Îtuma we-
nanóama mibáq máqe-uraiye.
2 Îtuma wení iyápó-annagaraqa min-íníkóní waayúkagaraq
awaikóní waayúkagaraqa yááyaawata ya aónaraae.
3 wáááéni-nomma ánatanena itana Îtuma anóama timá ámikaiye:
“wáááéni-nomma ánataguraiye.” wenanóama titana
4 Îtuma yauwêqma tiráiye: “aaragô! etábámá ketábámá
nóinabiyo? ketí kanaamá íma pááq uráiye.” téna tiráiye.
5-6 wenanóama aáwaqa mamé kéye-kayukama maará téna
timá yímikaiye: “timá-timinaiqa-oro!” téna Îtuqtabama tiráiye.
abapaké móra óqta-tawema wáqe-uraae. Ítíráaeo-wayukati
nommá peraí-ámmá yawítítukain-aiqtabama miráipoana min-
óqtá-táwémá mibáq wáqe-uraae. móra-mora óqta-tawebima
móraiq-moraiq umá waaqókákáá kaayaqté-kaayaqte káápaa-
tawebima yaqmá ógiqma wáiye (113 aríta).
7 Îtuma tiráiye: “mirá-oro! mi-táwérápí nommá yábóro!”
wemá téna tiráiye. aáwaqa mamé kéye-kayukama nommá
yaqmá ógiqma ótaqa makááe.

8 Îtuma óq-aimma tiráiye: “íbêqa yaímma yaqmá aáwakaq-
kawaa-naqa mó ámêro!” téna titana mirá-uraae.
9 aáwakaq-kawaa-nakoma wemá namá aónaraitana naréna
wááeni-none téna ítaraiye. ááqibo náakakenabiyo téna íma ítaraiye.
aanibo aáwaqa mamé kéye-kayukama yemá ítaraae. iyakánéta
on-íníkóní awaikómá aáwakaq yabíkái-naqa ááyarena
10 timá ámikaiye: “máqte-kayukama íráqô-waaeni-nomma
áqnáabaq-taoqa yímituwaitana anaaékaqa yeráwáqá aáwaqa
kénaawata paá-waaeni yimínoe. ááqibo emá íráqô-waaeni-nomma
maráánama íbêqa kéyimene.” téna tiráiye.
11 maa-qtátááqô Îtuma miráuraimma nommá wááeni-nomma
aúkáitana kéena maannáma Îtuni áqnáabaq-awaameqa Kéinabaqa
Kááriri-marukaqa mirá-uraiye. Îtuma wení iyápó-annama Îtuni
tágama-yataaqa aónareta wemmá yirummá ámikaae.

Îtuma Kápéranabaqa kóiye.

12 anaaékaqa mirá-umaqtuwaawata Îtuma wenanóagaraq
wenábâkogaraq wení iyápó-annagaraqa Kápéranabaqa urááe.
mibáq pááqya-kanaama ko máqe-uraae.

anó-monoq-naupake (tépo) Îtuma táígo-qtataaqtabama kuyúqtukaiye.

13 ayú maqnánó-kanaama awaaraq kéitata min-áyú
maqnánéta owana wenáwîqa kótámakini-kanaama (pááto ba)
miráipoana Îtuma Yérútáárebaqa utáiye.
14 anó-monoq-naupaqa waayúkama yetí purumakaamá tipi-
típima máama meyámmá maránéta iráawana Îtuma aónaraiye.
óq-wayukama maraq máeta óqtama waékáae.
15 kéwaeraawana Îtuma ánnama maténa pú yoqmá tebûqa
yímiqma waqtúwáitata pípéban umáqtukaiye. monoq-
naúpáké máqtemma purumakaakáráqá tipi-típigaraqa pípéban
umáguraae. óqtama waékáa-kayukati yaaremá waéqtukaitana
yeqtí móneqa kugúbaguraiye.
16 ááqaanibo máama meyámmámáráá-kayukama Îtuma timá
yímikaiye: “maéqé páapaq kóoro!” téna wemá tiráiye: “ketiboní
naammá íma mamá meyá-námmá aúráaro!” téna Îtuma timá
yímikaiye.
17 Áánûqtutaba agatáinabi wení iyápó-annama yeráwáqá
yúyánákáqá makááe. minnáma agatáimma mirá kétiye: “ení
monoq-náútábámá tirupi irá kamáguraiye.” téna agatáimma
minnâ yúyánákáqá makááe.
18 anó-monoq-naupaqa kuyúqtúwáitaba Ítíráaeo-
wayukama Îtumma ítama aónaraae: “nóin-awaameraq umá

tiráátinonataabiyo? náápaamma matokéaq mirá kéono? náápaamma náawa ámikaiyo? tiráátiyo!” téta ítama aónaraae.

19 Îtuma yauwéqma tiráiye: “keráwáqô, yawítítuwaiyaqa maa-mónóq-námá kaumo-yúpáá maéqa kemá móragaraqa múte itó-umaranune.” téna tiráiye.

20 Ítíráaeo-wayukama wenáama íma ítareta maará téta tirááe: “kanaaráq ayáqtáá-kanaama maa-mónóq-námmá umá múte itó-uyakaraae. kaayaqté-kaayaqte-wayukati yíyiyaamma naaikamá abapaké móra aúqa urááe (46 karitimaatimá). ááqibo miráinama kanaaráq kaumo-yúpáámá enamáa múte itó-umaranono?”. Ítíráaeo-wayukama téta tirááe.

21 áánibo anó-monoq-naqtaba Îtuma tiráíyábô wenaúyataba tiráiye.

22 anaaékaqa Îtuma pukáipikemo itó-urai-taoqa wení iyápo-annama wenáama yúyánákáqá makéta Áánûqtuqtaba agatáin-aikaraqa Îtun-aagaraqa áráitabaae téta tirááe.

Îtuma waayúkati yáaimma kéitaiye.

23 keqnáámmá kótai-kanaama itana Îtuma Yérútáarebaqa máqe-uraitata taíbaq-wayukama wení awaaméqá aónaraapoana wenáwîkaqa yirummá ámikaae.

24 Îtuma wenamáárîq yaímma-wayukati tái-yaaiqtabama ítaraipoana yemmá wenáaiqtabama yaákarena yiráátiraiye.

25 máqte-kayukati yirupimmá káonaipoana waayúkati yáaiqtabama káqowama wemmá kanaaráq ítimaminiye.

3

Îtuyaa Níkótímati

1 ááqibo Pérati-wayukabikemma anó-nakoma Níkótímati

2 Îtunopaqa nokáámma wemá iréna timá ámikaiye: “Aráábaeo, emá timá-yiminaqa Áánûqtunopake máane. minnâ ketáá kéitaunatae. Aánûqtu etê ímo máráinaama emá íma anómma uyáqtárain-awaameqa kanaaráq ínóne.” téna Níkótímati tiráiye.

3 Îtuma wenáaraqa yauwéqma tiráiye: “kemá áraimma kétima-amune. móra-nakoma íma móragaraq marakáinama wemá Áánûqtuni márûqa íaonaniye.” Îtuma mirá téna tiráiye.

4 Níkótímati Îtumma timá ámikaiye: “wemá náaraq umáwaq waayúkago ááyaqnobakemma yauwéqma marakániyo? we-nanóani ááyaqnobaqa móragaraq ku peráínana ámûkarariq umá máena móragaraq marakáníyô?” téna Níkótímati Îtumma ítama aónaraiye.

5 Îtuma móragaraq tiráiye: “kemá áraimma kétima-amune. móra-nakoma íma Áánûqtuni márûpaqa wemá

uyáberenamoenama wemmá nokáráq Áánûqtuni Aágogaraq
marakániye.
6 aúgoma aúgomma ákáraitana Aágoma aágomma ákáraimiye.
7 íma karatiyo! kemó timámunayatabama keráwáqá
móragaraq matikaíno!
8 uwáágoma uwáá yoqmá wemá náabarabi ónááe tipáqá
kéuiye. wenáama kéitaane. ááqibo náakakena kéuiyo? náakaraq
kéiyo té íma káonaane. mimóráráá waayúkama Áánûqtuni
Aágoma kémaqyikaiye.” ténа Îtuma tiráiye.
9 Níkótímati ítama aónaraiye: “náaraq umá maami-
qtátáákómá pááq íníyô?” ténа Níkótímati ítama aónaraiye.
10 Îtuma yauwéqma tiráiye: “Ítíráaeo-wayukati anó timá-yimi-
naqa máanana ááqibo maami-qtátáákóqtábámá íyaq ítaraano?”
Îtuma óq-wataama tiráiye:
11 “kemá áraimma kétima-amune. ketáá kéitauna-yataaqtaba
kétunanataa káonauna-yataaqtabataa kétima-yimunatae. ááqibo
keráwáqá ketáí táaraqa taákaq íma kémaraae.
12 ímo itéq oweqa maa-márábi-qtátááqtábá timá-timunama
Áánûqtuni márûpaq-yataaqtabama timá-timunama náaraq umá
itánô?
13 ááqibo áraimma móra-nakoma Áánûqtuni márûpaqa aati-
aatimá íma utáiye. paá kímora-nakoma Áánûqtuni márûpake
kukáimma wenáwîqa Waayúkagon-Araaqune kemá.
14 kaqmáápaqa káápaa-augaraq-iraakabayaamma Móteti
tarôq uráimma múte yaútaiye. waayúkama iraakabayaamá
káonaawana yemmá Áánûqtu yíwáqnaa uráiye. móraiq umá
Waayúkagon-Araaqa múte yaúteta kaapaq-yátáqá ikámakaae.
waayúkama wemmá káonaawanama yemmá Áánûqtu yíwáqnaa
kéiye. miráráá umá Waayúkagon-Araaqa múte yauwínoe.
15 miráipoata yeráwáqá Áánûqtuni áanikoma yirummá
amétama yemmá káqon-auwaraimma yímikaiye.
16 owé. Áánûqtu máqte-marabi-kayukayatabama ámáabopike
ákaraipoana wení kímora áanikoma yímikaiye. yeráwáqá
wenáanikoma yirummá amétama yeráwáqá Áánûqtuni
ayáápike íma aúyoretama ípuinoe. wenáanikoma aúgen-
auwaraimma yimínama máqte-kanaama yeráwáqá paá mánoe.
yirun-íyápómá matúq-matuq umá mánoe.
17 Áánûqtu wenáanikoma aarawaamá yawááq umáikaiyabae
ténа íkukaiye. paá aarawaamá atóbamaikaiyaba timákáitana
kukáiye.
18 móra-mora-nakoma arummô amínanama Áánûqtu wemmá
íma yawááq kéumakaiye. ááqibo móra-mora-nakoma íbêqa
arummô ímo kámitanama Áánûqtu wemmá íbêqa yawááq

kéumakaiye. miráipoana wemmá kímora Áánûqtuni áanikon-
awikaqa arummá íkamitanama min-nákómá íkákaitana Áánûqtu
wemmá yawááq kéumakaiye.
19 íbêqa Áánûqtu maannáyabama yawááq kéumaikaiye. ómmá
anómma marabí tágaguraiye. ááqibo waayúkama kumayuq-
yátááqtábá kéyikaitata ómmá yupayo umá tágaiqtaba íkéyikaiye.
yeráwáqtí yáaimma táígoni kéopoana ómmá yupayo iqtábá
íkéyikaiye.
20 móra-mora-nakoma táígo-qtataaqa kéenama ómmá yupayo
iqtábá íkákaiye. wení mayáígómá abarokáq yínipoana ómmá
yupayo ikáqá waaqókáq íkuminiye.
21 móra-mora-nakoma áraimma íráqô-qtataaqa kéenama ómmá
kamá yupayo ikáqá yíniye. Áánûqtun anaaé kéwaraipoana wení
mayáígómá ókáá kamá tágaginana wemá yupayo iqtábá áaqa
íkegaiye.” téna Îtuma tiráiye.
22 anaaékaq Îtugaraq wení iyápó-annagaraq maréta Yúría-
marukaq ko mááwana pááqya-kanaama mááwana mibáqá
nommá péqyikaraae.
23 Înonibaq waaqókáqá Téiramapaq taíbaq nommá wáqe-
uraitata Yóáane mibáq nommá kébeqyikaiye. waayúkama
nommá peráíyábá kéyikaipoata wekáqá yíq-yiq kéoe.
24 Yóáane ánná-naupaqa íákaraabo.
25 maakáqá Înonibaq Yóáane wení iyápó-annama Ítíráááéo-
wayukagaraqa nóbíq-naabiq-aimma kétee. Ítíráááéo-wayukati
nommá peraí-ámmá yawíqtítukain-aiqtabama téta nóbíq-naabiq-
aimma kétee.
26 Yóáanen-opaqa iréta tirááe: “Aráábaeo, min-nákómá
egáráq Yótaa-non-abapaqa mimórá-nákómá wetábámá
tímikaanatae.kanaaráqá wemá íbêqa nommá kéberakaipoana
máqte-kayukama wenôpaqa yageg-yageg kéoe.
27 Yóáane maaráá téna yauwéqma tiráiye: “máqte-qtataaqa
wení márûpake Áánûqtu ámikaipoana móra-nakoma kéqokeq-
yataaqa paá íma mayáníbo.” Yóáane téna tiráiye:
28 “keráwáqá kenamáárîq tiníq umá kemá timá tímikaune.
kemá Metáíya íma máune. paá timákai-naqa wenáaraqa
áqnáabaq téqa tiráune. wágáábaqa maannáma timá tímikaune.
29 ítáaro! móra-nakoma ánáakoma kémayaitana yenáká yimuqá
kémaraaye. maannáyaba min-nákóní ábárawaoma awé kéena
káonena wegáráqá amuqá kémarakaiye. miráráá umá Îtuqtaba
tíyaqnobaqa ógikaipike timuqá kémaqtuwaune.
30 wenáwîkoma íbêqa uíno ááqibo ketíwîkoma paá kumíkáae.
31 móra-nakoma yanaaké kéena wenáaimma máqte-
qtataaqtabama yanaamá wáiye. káqo-nakoma marabíké kéena

wemá paá marabí-qtátááqtábámá kétiye. móra-nakoma
Áánûqtuni márûpakemo kéyenama
32 aónarena ítarai-qtataaqtaba Áánûqtuni márûpaqa wemá
kétiye. ááqibo keráwáqá wenáaraqa taákaq íkemaraae.
33 waayúkama wenáaraqa yáqtoqma akoqnáá urétama
yíyaqnobaqa mirá kétee. ‘Áánûqtu árai-naqa máiye.’ yíyaqnobaqa
maami-káyúkámá mirá téta kétee.
34 móra-nakoma Áánûqtu timákaraitana wemá Áánûqtuni
watáama kétiye. Áánûqtuni Aágogaraqa wenááyaqnobaq aati-
aatimá ógiqma wáiye.
35 aboámá wenáanikoma kaayoné umákena máqte-qtataaqa
wení akoqnááraq ámikaiye.
36 móra náawawaq Áánûqtuni áanikoqtabama arummá
aménama áanikoma wemmá aúgen-auwaraimma amíniye. móra
náawawaq áanikoqtabama kaúbîq kéena aúgen-auwaraimma
íaonaniye. wekáqá Áánûqtuni áyámma umá watúq-watuq umá
wániye.” Îtuma ténа tiráiye.

4

Îtuma Yúríabake kóiye.

1-3 Yóáane netuqyaan-íyápó-ánnámá nommá péqyikaraiye.
ááqibo Îtuma mú mikáq netuqyaan-íyápó-ánnámá nommá
péqyikaraiye. Pérati-wayukama minnâ ítaraapoana Îtuma
Yúríabake itátuwena kóuraiye. Îtuma nommá íma péqyikaraiye.
paá wení iyápó-annama yenamáárîq waayúkama nommá
péqyikaraae. Îtuma Kááriribaqa móragaraq yauweré uráiye.

Îtuma Táméria-inikote watáá-wataa kétiye.

4 Îtuma Táméria-marukaqa aúkáapi kótáma-kuraiye.
5 móra márûqa Táméria-wayukati márûkaqa iráiye. pááqya
márûkon-awiqa Tékemabaq waaqókáq mi-márúqá Yáakoboma
wenáanikoma Yótêbi ámikaiye.
6 mibáq nááyóbáqá Yáakoboni nommá yabí-máíqá wáqe-
uraima íbêqa paá wáiye. aanibo Îtumma ábô-kaitana nommá
yabí-máíkáqá ya máqe-uraiye. aáwaqa naí-kánáámá waaqókáq
kéitata
7-8 wení iyápó-annama aáwaqa ko meyánîq ínéta kóuraae.
móra-inikoma Táméria-bake nommá yabínéna iráiye. Îtuma timá
ámikaiye: “nommá tíminaq naano!” ténа tiráiye.
9 ááqibo maamin-íníkómá yauwéqma tiráiye: “emá Ítíráááé-
naqopo kemá Táméria-inimune. nôraq itaawáq kekáqá no-
qtábámá kéteno?” mirá ténа timá ámikaiye.

10 anaaékaqa Îtuma maará tiráiye: “ááqibo emá
Áánûqtunopake ámî-qtataaqtabama kéitaanama ekáqá náawabi
noqtábámá ítama káonaiye emá kekáqá íténaq akoqnáá umá
mái-nomma áméno.” Îtuma mirá téna timá ámikaiye.
11 Táméria-inikoma yauwéqma tiráiye: “anóko, maa-nómmá
yabí-máíqá mémá-nóbáqá wáiye. ááqibo ení tawemá íma wáiye.
náakakenaq maami kúmi-nomma yabínónô?
12 ketáái títaubikoma Yáakoboma mú mikáq anó-naqa amé
méqa kéono? wemá maami-nómmá yabí-máíqá tímikaiqtaae.
wemá áanimaakaraqa wení tipi-típigaraqa mipíké narááe.” min-
íníkómá mirá téna tiráiye.
13 Îtuma waéqma itaí-áímmá wemmá timá ámikaiye:
“máqtemmo maamipíké-nómmá naíyama óqa noqtábá yikániye.
14 máqtemma kemó yíména-nomma akoqnáá umá mái-nomma
nétama anaaékaq ókaraq noqtábá íyikaniye. ááqibo kemó
nommá amúnama arunóbáqá metiráá yubáma kumíniye.
maami-métímá yubáma piri-piri téna kúminiye. máqtemma
matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayétama matúq-matuq
umá mái-yataaqa matáápoana arunóbáqá ummaa íyaniye.”
mirá téna tiráiye.
15 maamin-íníkómá timá ámikaiye: “anóko, mirá-nómmá
timiyo! anaaékaq noqtábá ítikainaqa keqnáámmá maakáqá
noqtábámá yauweré íyenune.” wemá téna tiráiye.
16 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “enawaikómá ko ááyama
timá amítuwe yauweré yekao.” Îtuma mirá-tiraiye.
17 maamin-íníkómá tiráiye: “ketiwaikómá íma máiye.” Îtuma
akoqnáá umá tiráiye: “áraine. enawaikómá íma máiye kétene.
18 áraimma kétune. emá móra-tiyaapaq-naqa matáánamiye.
áánibo íbêqa mayáánama minnâ enawaiqá íma máiye.
áraiqtabama paá yaímma emá kétene. tébakaq kenamáa tiráune.”
téna Îtuma tiráiye. maamin-íníkómá yauwéqma timá ámikaiye:
19 “uyátáráana-nako! Áánûqtuni amuné-náqá máane.
maannâ aónanaa únnae.
20 itaao! ketáái títaubikoma maan-ánúráqá nunamummá
Áánûqtukaqa tirááe. ááqibo emá ení waayúkagaraq miráuma
kétee. ‘Yérútáárebaq mibáqá nunamummá mó tero!’ ” téna
wemá tiráiye.
21 Îtuma minnáyaba óq-aimma tiráiye: “aaragô, itaao!
óq-kanaama yínaamoema mi-kánááyábá íma anuraqá íma
Yérútáárebaq nunamummá tinóne.
22 emá ení waayúkagaraq nunamuqtábámá íkéitaae. paá-
wataama kétee. atóbamayikai-yataaqa Ítíráaeo-wayukarake
kéipoana nunamummá-tí-yátááqtábá arupú umá ketáá
kéitaunatae.

23 mi-kánáamá yíniye. áraimma mi-kánáámá íbêqa wáiye.
waayúkama árai-nunamuqtabama yeráwáqá mútûq yirummá
améta Áánûqtuni árain-aikaraqa nunamummá ketibotáá
Áánûqtukaqa tínoe. owé. ketibotáá Áánûqtu yeráwáqá mútûq
yirummá améta Áánûqtuni árain-aikaraqa téta mirá-káyúkábá
Áánûqtuma kákaiye.
24 Áánûqtu wenamáárîq aágoma máipoana waayúkati
yirunóbáqá aágoma Áánûqtu wenamáa maqikáné iné.
Áánûqtu aágoma máinapoana máqtemma yetí aágogaraq wekáqá
nunamummá tínobo. aágogaraq tétama mútûq yirummá
ámiketa Áánûqtuni árain-aikaraq nunamummá tínobo." téna
Îtuma tiráiye.
25 maamin-íníkómá timá ámikaiye: "Metáíya (Káríqto)
kumínayaba kéitaune. wemá kuména máqte-qtataaqa
kéitaipoana máqte-qtataatabama timá-timinitae." téna tiráiye.
26 Îtuma abarokáq timá ámikaiye: "kemá kétima-amune minnâ
kemúne." téna tiráiye.
27 mikáqá wení iyápó-annama irááe. iréta Îtuma maamin-
íníkótê watáá-wataa kétitata wení iyápó-annama ya káoneta
yáaqtaba urááe. yeráwápíké móra-nakoma íma ítama aónaraiye:
"nóiqtaba kákaiyo?" téna "nôraq itaa wetê watáá kéteno?" mirá
téna móra-nakoma ítiraiye.
28 miráitana min-íníkómá no-táwémá mikáq yuwéna anó-
marupaqa uréna mibáq waayúkama timá yímikaiye:
29 "iréra! móra-nakoma ya aónaaro! wemá máqte-qtataariq
naayóbákáráq íbêkaraq kéuna-yataaqtaba wemá timá tímikaiye.
wemá Metáíyawabiyo?" min-íníkómá téna tiráiye.
30 ááqibo waayúkama anó-marupake yuwéta Îtunopaqa kéowata
31 mi-kánáárâqá wení iyápó-annama waku-waku tirááe:
"Aráábaeo, pááqyamibo paá naao!" téta tirááe.
32 ááqibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: "ketí kaawéqá
wáitaq abo keráwáqá maannáyaba íkeitaae." Îtunopaqa kéowata
33 mi-kánáárâqá wení iyápó-annama wemmá kéitaimma
wemmá kéitaimma urááe: "móra-nakoma aáwaqa maméta
irááô?" wemmá kéitaimma wemmá kéitaimma urááe.
34 Îtuma miráráá téna timá yímikaiye: "ketí aáwaqa miráuma
wáiye. kemá timátíkárai-nakoni aúyánámmá waránááre
waqmá mayaímá tímikaimma mamá ánatanaare." téna Îtuma
tiráiye. Támériabake-kayukama kéowana Îtuma yimónarena óqa
waéqma itaí-áímmá tiráiye:
35 "keráwáqá tiráama miráuma kétee. 'kaayaqté-kaayaqte-
wiyokoni mi-kánáágóní arupimmá yómmá anagánoe.' abo
kétune tú maréra! yómmá aónaaro! yókómá íbêqa anagégaiye.

36 íbêqa arammá kúqtín-nakoma wení ápêqa kémayaitana
arammá watúq-watuq umá wánin-aramma kútúma ayúgutaiye.
miráumaraa úbî-nakogaraq arammá kúqtín-nakogaraq yimuqá
maráyóye.
37 tiráama áraine ‘móra-nakoma arammá ánayumma kéubitana
káqo-nakoma arammá kútúma ayúgutaiye.’
38 ááqibo keráwáqá arammá kútúma ayúmá kúyoro téqa timá
tíkaraune. ááqibo min-áráqtábámá keráwáqá íma uqmakéqa
íma kawáá urááe. káqo-yuma maamin-árákáqtábá ôriq umá
mayaímá matááwaqa ááqibo keráwáqá paá ya ayúgéguyoe.”
téna Îtuma tiráiye. Îtuma mi-kátáagóní áaimma abarokáq ítiraiye.
mirá-uraiye. ánayumma wení watáama wáiye. waayúkama
yókáá mááe. móra-nakoma Îtuni watáama waayúkati yirupi
kéubitana anaaékaq káqo-nakoma wení iyápó-annabike íráqôn-
aaimma arakáá waayúkati yirupiké aónaniye.
39 maamin-íníkóní watáaboana netuqyaa Táméria-wayukama
anó-marupake Îtuqtabama yirupi kéitaae. min-íníkó tiráiye:
“wemá timá tímikaiye kemá máqte-qtataariq naayóbákáráq
íbêkaraq kéuna-yataaqtaba wemá timá tímikaiye.” téna
máqtemma min-íníkó timá yímikaiye.
40 miráipoana maami Táméria-wayukama Îtunopaqa kégumeta
inaa-inaa tirááe: “ketáátê ya mááo!” téta tirááe. kaayaq-
yúpáámá yéráwátê máqe-uraimma wení watáama tiráitata
41 óq-wayukama netuqyaamá yirummá ámikaae.
42 anaaékaqa maamin-íníkómmá yemá timá ámikaae:
“áqnáabaq emá ténayababoaqtaa Îtuqtabama tirummá
ámikaunatae. íbêqa ketáá kenamáárîq ítaraunatae. tirupi
kéitaunatae maan-nákómá áraine wemá máqtemma yirummá
amíya-kayukama yeqtí atóbamaqyikai-naqa máiye.” mirá téta
tirááe.
43 kaayaq-yúpáámá ánatagitana wemá iyuwéna Kááriribaqa
kégoena
44 Îtuma wenamáárîq tiráiye: “Áánûqtuni amuné-nákómá
wenamáápaqa íma anón-awiqa wáiye.” téna tiraiye.
45 Kááriribaqa itata mibáq-wáyúkámá wemmá yiqtábá
yimuráámuq marákáraae. yeráwáqá yenamáárîq ayú
maqnánó-kanaabimma Yérútáárebaq máqe-uraawana máqte-
qtataariq kéi-qtataariq mibáq immá aónaraae.
46 anaaékaq Îtuma môragaraq Kéinabaqa Kááriri-marukaqa
yauweré iráiye. mibáq áqnáabaqa nommá waéqma wáááéni-
nomma aúkáiye. móra-ano-naqa Kápéranabake wenáanikoma
karímá ákaraiye.
47 Îtuma Yúríabake Kááriribaqa yináímmá ítátuwena
miráipoana Îtunopaqa min-ánó-nákómá ko tiráiye: “ketáanima

puiné kéibo. iré mamá atóbamakao!” téna min-ánókómá timá
ámikaiye.
48 maaráá Îtuma tiráiye: “paá kéqokeq-awaameqa íaonareq
keráwáqá tirummá íaminoe.” téna Îtuma tiráiye.
49 anó-nakoma mibáq tiráiye: “anoko! ketí iyápómá puínabo
kuké aónaao!” téna tiráiye.
50 Îtuma timá ámikaiye: “kóaao! ení áanikoma paá mániye.”
téna tiráiye. miráuma min-ánó-nákómá Îtun áama ítama arupi
maréna Îtunopake kóuraiye.
51 min-ánókómá kégumitata wení kaqtó-wayukama aapaq we-
naitaatán uréta timá ámikaae: “ení iyápóma íbêqa paá máiye.”
téta tirááe.
52 min-íyápógóní aboámá ítama aónaraiye: “nóin-aabauma
wení kokoq yámma ánatayakaraiyo?” téna ítama aónaraiye.
kaqtó-wayukama minnáma yauwéqma tirááe: “aabaúmá
yotéqma móraitana kokoq yámma ánatamakaraiye.” téta tirááe.
53 min-ábáúmá mimórá-kánááráq Îtuma timá ámikaiye:
“enáanikoma paá mániye.” téna aboámá aákaq makáiye.
aboágáráq máqten-araabanogaraq ábâqawaagaraqa yirupi
kéitaae.
54 áqnáabaq-awaameq-yataaqa Kéinabaq wááéni-nokaq uráiye.
ááqibo Yúríabake yuwéna Îtuma Kááriribaq mikáq keqnáámmá
mi káqon-awaameqa uráiye.

5

Tabaati-yúpááyábámá

1 anaaékaq Ítíráaeo-wayukati óq-oniqtabama Îtuma
Yérútáárebaq utáiye.
2 Yérútáárebaq mibáq nokaayúkáqá wenáwîqa Batétara
waaqókáq tipi-típigoni oqtaráqá wáiye. mi-nókááyún áwábaqa
móra-tiyaapaq púgágîq-nama wáqe-uraiye.
3 mi púgágîq-naupaqa taíbaq-wayukama yipaq atááe. yaímma
yúrama karoparáiye. yaímma yítauqa arúkeq-arukeqa urááe.
yaímma yítauqa yabitimáguraiye. tébakaq-wayukama yíyiyaa-
kareremma urááe. nommá karááqto ínayabae téta awé urááe.
áqnáabaq náawabi nommá karááqto ipí kukáitana wení
áiyayaakoma akoqnáá íniye téta waayúkama yúyánápí ítaraae.
4 yúyánápíké tiráama kaqtó-wamma Áánûqtunopake móra-
mora-taoqa nommá waéqma uréire uráiye.
5 abo mórama karí-náqá kaumo-tíyáákágáráq abapaké
kaumo aúqá (38 karitimaatimá) karí maéna máqe-uraiye.
6 Îtuma aúyánámmá ítaraiye min-nákómá karímá naayóbáq
matáiye. ááqibo mibáq min-náqá aipaq atáitana aónatuwena

Îtuma ítama aónaraiye: “emá atóbaiyaba kákaiyo?” téna Îtuma ítama aónaitana
7 karí-nákómá yauwéqma tiráiye: “anón-nako! yaímma-wayukama kemmá íma tiyáátoqma nokayúpímmá nommá karááqto ipímmá tikéwae íkéoe. kenamáárîq mi-nópímô kumónae téqo kéunama káqo-yu yenókáá ketí aammá kunaúyakewae kéoe.” téna tiráiye.
8 Îtuma timá ámikaiye: “itóaao! itó éyaq ení yuwaiqá yawátama mamé minnágaraq uréire uwo!” téna akoqnáá umá tiráiye.
9 páátákáá min-nákómá kátobakena wení yuwaikáráq yawátamena kóuraiye. aanibo mi-túpáámá Taabati-yúpáámá aagaí-yúpáámá wáqe-uraiye.
10 miráipoana Ítíráaeo anó-monoq-wayukama timá amíqmeta urááe: “íbêq-yupaama Tabaati-yúpááráré. emá ení yuwaikáráq íma mamé uréire uwo aagaí-yúpááráré!” téta timá ámikaae.
11 wemá timá arútá-yimikaiye: “mamá atóbatikai-nakoma ení yuwaiqá yawátáma mamé waao titaq mamé kéyune.” téna timá yímikaiye.
12 anó-monoq-wayukama ítama aónaraae: “min-nákómá timákáitaa mamé yénama náawabiyo?” téta ítama aónaraae.
13 ááqibo atóbai-nakoma íma ítama arútaraiye Îtuqtabama náawabiyo téna Îtuma taígani-kayukabike péqma yútúgitana atóbai-nakoma íaonaraiye. Îtuqtabama íma ítaraiye wé náawabiyo.
14 anaaékaq min atóbamakai-nakoma Ítíráaeo-wayukati anó-monoq-naopaqa Îtuma aónatuwena timá ámikaiye: “aákaq maraao! emá kátobaane. móragaraq ení kebó-yátááqá kúmiq-yataaqa íma uwo! íbêqa pááqya-karima matááne. anaaékaq anópi wíyátábámá yabíqma arutaao!” téna Îtuma timá ámikaiye.
15 min atóbai-nakoma yuwéna Ítíráaeo anó-monoq-wayukama timá yímikaiye: “min-nákómá wenamáárîq kemmá atóbamatikaraiye.” téna Îtuqtabama timá yímikaiye.
16 karí kátobamayikena mirá-qtátáárîq Îtuma kéinapoana Tabaati-yúpáárâqá anó-monoq-wayukama wemmá áaimma átáma waqmá ikamínéta abáá-uraae.
17 ááqibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “ketiboó, íbêqa mayaí kémayaitaqa miráipoana mayaímá mimóráíq umá kémayaune.” téna tiráiye.
18 min-áíqtábá Ítíráaeo anó-monoq-wayukama ókaraq-okaraq umá wemmá abáá-uma uréire urááe. Tabaatiráqá aammá aúmakaan-aimma araténa Áánûqtutaba “kenamáa ketiboé” téna tiráiye. min-áíkómá mamá wekáráq Áánûqtukaraq móraiq uráitata anó-monoq-wayukama abáá-uma ikamínéta urááe.

19 Îtuma maannáyaba yauwéqma tiráiye: “kemá túyánámmá
ítama kateko umá keráwáqá kétima-timune. áanikoma wenamáa
wenamáárîq máqte-qtataaqa íma íné imíye. paá aboámá kéi-
qtataaqa káonena minnáma áanikoma mimóráíq kéiye.
20 aboámá áanikomma ôriq umá weqtábámá amuqá
kémarakaipoana kákaitana aboámá máqte-qtataariq kéi-
qtataaqtabama áanikomma káraatiye.
21 aboámá pukáipike kátobamakaitana paá áanikomma
pukáípike mimórá miráuma kátobamakaiye. miráuma móraiq
umá aúwaraimma aboámá ámikaitana paá áanikoma móraiq umá
aúwaraimma mórá náawanabi ákái-naqa ámikaiye.
22 ítáaro! aboámá máqte-kayukama yawááq íma umáyikaniye.
ímiye! áanikoma yawááq-umayikai-aiqtaba wemmá ayuwáinana
tíniye.
23 miráipoana wé náayuwabi áanikoqtabama áwîqa múte
kéyauyowana miráuma móraiq umá aboán áwîkaa kéuwiye.
náayuwabi áanikon-awiqa múte íkéyauyowana miráuma móraiq
umá aboámá wemmá timákái-naqa wenáwîkaa íkéuwiye.
24 kemá túyánámmá ítama ôriq umá kateko umá keráwáqá
kétima-timune. náawabi ketáama iténama kemmá timátíkárai-
naqa arummá aménama aúgen-auwaraimma matúq-matuq umá
mái-yataaqa kémayaiye. wemá íma yawáá kéena ímiye! arummá
amína-nakoma áqnáabaq arun-íyápómá pukáipike itó-urena
matúq-matuq umá paá mániye.
25 kemá túyánámmá ítama ôriq umá kateko umá keráwáqá
kétima-timune. mi-kánáámá yínatama áraine. mi táoqa áaimma
kátenama mibáq yirun-íyápómá pukuráá-kayukama Áánûqtuni
áanikon-aama itétama náayu-naayubi yirummá amétama
yeráwáqá matúq-matuq umá paá mánoe.” Îtuma ténа tiráiye.
óq-wataama timá yímikaiye:
26 “áraine. ketibomá Áánûqtu wenamáárîq aúwarai-qtataaqa
áqnáabaq pááq-urainapoana miráuma móraiq umá kemá
áanikoma aúwarai-qtataaqa móraiq umá tirunóbáqá wáiye.
27 kemá Waayúka-Araakoma máunaboana ketibomá kemmá
áanikoma akoqnáá-yataaqa tímikaitaq waayúkama mamá
yainánúne.
28 maannáyaba íma iyánáaq uwo! ááqibo mi-kánáámá
yínatama yúma pukuráá-kayukama maiqnóbáq máetama áama
itánópoata
29 muríánóbákénábi maiqnóbákémá utátuweta uínoe. máqte-
kayukama itó-inoe. yaímma íráqô-qtataariqo uráá-kayukama paá
matúq-matuq umá mánoe. tébakaq-wayukama táígo-qtataariqo
uráá-kayukama yawááq-uma-ikanune.
30 kenamáa kenamáárîq máqte-qtataaqa íma onááq únnae.
kemá tíkái-qtataariqa íkeune. ááqibo timátíkái-nakoni ákái-

qtataariqa kéune. miráipoana paá kéiteq ítama kéyainaunana ketí
yainá una-yataakoma arupú kéiye.” téna tiráiye.
31 Îtuma óq-aimma tiráiye: “keráwáqá kemmá kenamáárîq
áraimmo timá tímênaqa tirummá íaminobo paá kaayaq-wáígóbi
kaumo-wáígómô timá-timiyaatama mikáq itánúnatae.
32 ááqibo óq-nakoma ketibomá wemá ketáaiqtabama áraimma
keráwáqá kétima-timitaq wenáama árain-aimma kétítaqtaa ketáá
kéitaunatae. kenamáa ketábámá íketune.
33 keráwáqá Yóáane nommá peraí-nákónôpaqa taíbaq-
wayukama timáyíkaraiye. mi-káyúkámá Yóáanema ítama
aónaraawana wemá arupú umá yauwéqma tiráiye.
34 paá-wayukama Yóáane máqe-uraipoana wenáayabama kemá
túyánámmá íkéitaune. maamin-áímmô túnnama keráwáqá
tíwâqnaa umá atóbamatikaiyabae téq kétune.
35 Yóáane wemá ókáá kamá tágaraitaq pááqya-kanaama
keráwáqá min-ópí timuqá kémaraae.
36 Yóáane ketáaiqtabama akoqnáá umá ítaraiye. ááqibo óq-
yataakoma ketí mayaímá mú mikáq akoqnáá umá keqtábámá
kétee. mayaímá mamá ánataao téna ketibomá tímikaitaq
maami-máíyáímô mayáunama áraimma ketibó timá tíkaraitaq
káonaae. ketibomá mayaao téna timátíkáitaq iráune.
37 aanibo ketibomá timátíkáimma wenamáárîq káqo-yu
ketáaiqtaba timá yímikaiye.
38 wenáama aati-aatimá íkéiteqa wenóíkaqa aati-aatimá
íkaoneqa kemmá timátíkárái-nakaq tirummá íkamepoaqa
keráwáqá ketiboní aagómá watúq-watuq umá tirupi íma wáiye.
39 Áánûqtun áama agamatán-áípí ketáaiqtaba kétiye.
keráwáqá anó-monoq-wayukamo maamin agamatán-aimma
abáá-abaa kéeqa áaimma íkeitaabo watáama paá kéyorautopoaqa
min-aúgén-áúwáráímmá mayánúne téq túyánámmá kéitaae.
ááqibo paá kéyorautopoana keráwáqa min-aúgén-áúwáráímmá
íma yíniye.
40 ókaraq-okaraq timá yímíkaimanibo máqtemma keráwáqá
ketôpaqa iréq maamin-áúwáráímmá mayáítááqá íma kéitaae.
41 kemá íma keráwáqtábámá ketíwîqa múte yaúyóro téqa
íketune.
42 minnâ keráwáqtí táaimma káoneqa Áánûqtuni akaí-yátááqá
tirupi íma wáiye.
43 ketiboní náápaakaraq mamé kéyune. ááqibo keráwáqá
kemmá íkétiwiraae. móra-nakoma paá wení náápaakaraq mamé
yínaqa keráwáqá wemmá awiránóe.
44 keráwákáán uráá-kayukama náaraq umáwaq tirummá
kanaaráq timínô? kanaaráq ítiminoe. keráwáqá yiyuwáíyata
keráwáqtí tíwîqa wenámí-kenamin umá múte yaúyóro.

45 kemá keráwáqá ketibon-áúbáqá túbi marániye ítero. Móteti tirummá umátikena tíwâqnaa íniye téq túyánámmá kéitaao Móteti wenamáa keráwáqtí túbi marániye.
46 keráwáqá Mótetima tirummô kámeqa kemmá tirummá timínoe. ááqibo wení aúbabi keqtábámá agatáiye.
47 agatáímma tirummô íkámeqa náaraq umáwaq ketáama tirummá amínéq onábiyo?" téna Îtuma tiráiye.

6

1 anaaékaq Îtuma anó-nokayukon áwîqa Kááriribaqa nopí-káárébí meran-ábápáq uráiye.
2 ááqibo Îtuma kégoitata karí atóbamayikain-awaameqa aónawaeta taíbaq-wayukama anaaé wakááe. miráitata
3 Îtuma anuraqá wení iyápó-annagaraq umáqe-uraae.
4 Ítíráaeo-wayukati kótámaki-kanaama waaqókárîq uráiye.
5 Îtuma múte aónaimma taígani-kayukama wenôpaqa kéyewana káonena Píripiqtaba timá ámikaiye: "náakakena taíbaq-awaaqa meyáníq umátaawaq maami-káyúkámá yiménúnataabiyo?" téna Îtuma Píripimma ítama aónaraiye.
6 Îtuma wemô miráini-qtataaqa ítáreboana paá Píripimma kumá yumá ítarena
7 Píripi yauwéqma Îtumma timá ámikaiye: "abapaké kaayaq-wíyókón arupi óqta-mayaima mamátaa móra-mora-nakoma móra-mutaaqa yínî-kaaweqa yiménúnatae." téna yauwéqma tiráiye.
8 Îtuni iyápó-annabike móra-waigon-awiqa Áánaru Tááimoni Pítaan ábâkoma Îtumma timá ámikaiye:
9 "móra-iyapogoma móra-tiyaapaq-yakaraq kaayaqá káqtútai-noyaakaraqa matokáiye" téna "ááqibo kágínagoma íma maami-máqté-káyúkábímmá kanaaráq íiniye." téna Áánaru tiráiye.
10 tiyáápaq-tiyaapaq-tiyaakagaraq-wayukama (5,000) máqe-uraawana íráqôn-aapeqa netuqyaa wáitana wení iyápó-annama timá yímikaiye: "máqte-kayukama tíyata maraq máero." téna tiráiye.
11 ááqibo Îtuma yammá maténa "Áánûqtuo, maan-ááwáqô timénayabataa timuqá kémarakaune" timátuwena mikáq-mikaq umá yímíqme uréna keqnáámmá káqtútai-noyaaqa maténa mikáq-mikaq umá yímíqme uráiye.
12 yeráwáqá kanaaráq umá mi-kááwéqá mamá yáawana wení iyápó-annama timá yímikaiye: "aqtó-átómá aíqma aíkuyoro yaímma páabaq íyúwáaro." téna tiráiye.

13 waayúkama móra-tiyaapaq-yamma nátuweta aqtó-átómá
tiyááka uréna títaupake kaayaq-kámáágúq-únámá aíqtuma
ógiqmakaae.
14 waayúkama min-ánón-áwááméqá immá káoneta tirááe:
“áraine. maan-nákómá Áánûqtuni amuné-náqá marabí ku
máiye.” téta tirááe.
15 Îtuma mi-qtátáátábámô kéitenama anuraqá páátákáá we-
namáa utáiye. wemmá awíqmeta koma yeráwáqtí anón-naqa
tarôq umá máena yabíqyikaikaae téta kétewana Îtuma ítátuwena
páátákáá yiyuwéna anuraq utáiye.
16 Îtuma anuraq máitana aaqá enánéna yúmárán immá wení
iyápó-annama yenamáa Kááriri-nokayukaq kukááe.
17 nopí-káárébí utéta aqtamá Kápéranabaq wínéta urááe.
Îtuma paá anuraq máena yeráwáqtôpaqa íiraiqtaba aaqá ékáiye.
18 akoqnáá-uwaa kéyoraitana nokómmá ôriq umá karááqto
uráiye.
19 ayau-yatáráké non aúkáapi warárítuqme kéyeta nopí-
káárébíké Îtuma non ámûraaqa yetôpaq kéitata aónaraae.
yeráwáqá ikatîq urááe.
20 ááqibo Îtuma timá yímikaiye: “kemíbo ikatîq íoro!” téna
tiráiye.
21 yeráwáqá Îtumma nopí-káárébí auwiránéta urááe. kéowana
ááqibo páátákáá yeqtí nopí-káárégómá min-ábápáq wínéta
opáqá áqa irááe.
22 íbêqa iyápó-annama yuwéta nópí-káárébímô kéowatama
taígani-kayukama yimónaraae. óq-aabayaanapimma yeráwáqá mi-
káyúkámá aónaraamma kímora nopí-káárábímmá iyápó-annama
yenamáa máeta kóuraae.
23 Îtuma móra-tiyaapaq-yakaraq kaayaq-nóyáákáráq yímikai-
marukaqa waaqókáqá Táíbíriati mibáké káqo-nopi-kaarema
irááe.
24 maa-táígání-káyúkámá Îtugaraq wení iyápó-annagaraq
aónaamma íma máawata miráitata yeráwáqá Kápéranabaqa
nopí-káárébí maréta Îtumma abáá ineta urááe.

Îtuma tirukóní-aawaqtabama watáá-wataa kétiye.

25 “aanibo yeráwáqô Îtummo káonetama nokómmá meran-
ábápáq máitata ítama aónaraae: “Aráábaeo, náa-taoraq
maamibáqá yénnabiyo?” téta Îtumma ítama aónaraae.
26 Îtuma yauwéqma tiráiye: “áraimma kétima-timune.
keqtábámô tibáá kéomma kemô anón-awaameq-yataariq
únnayataba íma tibáá kéobo ááqibo kemô timúna-kaaweqa namá
tímûqa yaitaq ókaraq kaawéqá timíkáae téqa tibáá kéoe.

kemá keráwáqtí aáwaqune.

27 keráwáqá wáqena kabiránin-aawakoni mayaímá íma
máyáaro. máqte-kabirani-qtataakoma íma mamá túbáqá
máráaro! keráwáqá aáwakoma watúq-watuq umá wánin-
aawakoma kétikaiyo. kemá Waayúkagon-Araaqa ketôpaq
ketibomá Áánûqtu wenáwîqa ikámakaipoana mirán-ááwáqá
watúq-watuq umá wánin-aawaqa timénúne." téna Îtuma tiráiye.

28 Îtumo kaawéqtábámô timá waayúkama íma ítama
arútareta yeráwáqá Îtumma ítama aónaraae: "náaraq
umátaawaq Áánûqtuni mayaímá wení amuq-yatááqá kanaaráq
mayanúnataabiyo?" mi-káyúkámá mirá téta Îtumma ítama
aónaraae.

29 Îtuma yauwéqma tiráiye: "maami-máyáímá Áánûqtuni
mayaíyé. keráwáqtábá timákáitana kúminakaq tirummá
áméro." téna Îtuma tiráiye.

30 waayúkama timá ámikaae: "nóin-anon-awaameqa inataawáq
ketáámá emmá tiruqtáá aménúnataabiyo? ení mayaímá
nóinabiyo?

31 ketáái títaubikoma kokoq-márúkáq karaaqtatááqá íma
wáikaq Áánûqtuni aúbabimma miráuma maannáe. 'aáwaqa
wíyôpake wemá yimíq-yimiq uráiye.' " Áánûqtuni aúbabi mirá
téna kétiye.

32 miráitana Îtuma mi-káyúkámá timá yímikaiye: "áraimma
kétima-timune. maamin-ááwáqá wíyôpake Móteti wemá
íyímikaiye. ááqibo Áánûqtunopake árai-kaaweqa ketibó íbêqa
keráwáqá kétimiye.

33 aáwaqa Áánûqtunopake yuwéna maa-márábí kuména maa-
márábí-káyúkámá aaramá waamá wemá yeráwáqtí yirun-
íyápógóní kaawéqá kéyimiye." téna Îtuma tiráiye.

34 waayúkama inaa-inaa tirááe: "anóko, maamirá-kááwéqá
aati-aati étaa keqtáámá timíkááe." téta tirááe.

35 Îtuma timá arúta yímikaiye: "kemá kenamáárîq matúq-
matuq umá mái-aawaqune. náawabi-naawabi ketôpaqo yénama
íma áa yániye. náawa-naawabi kemmá arummô timénama íma
non-áá akániye.

36 kemá keráwáqá kétima-timune. kemmá kétimoneqanibo íma
keráwáqá kemmá tirummá kétime.

37 máqtemma ketibomá tími-qtataaqa ketôpaqtaa yínoe.
náawabi-naawabi ketôpaqa yínaqa wemmá íma watuwánúne.

38 ketúyánákáq tikáinaiq íonaaq Áánûqtunopake kukáupo paá
wemô timátíkái-nakoni aúyánákáq kuké-mayaune.

39 timátíkái-nakoma wení aúyánámmá miráuma wáiye.

máqte-qtataaqa tímímma móra íyuwanunaboaqa ááqibo ánatai-yupaama máqtemma tími-qtataaqa múte itó-umayikanune.
40 ketibon-áúyánákó mirá kéiye. máqtekomo kemmá ketáanima káoneq tirummô kétimeqa aúgen-auwaraimma matúq-matuq umá paá mái-yataaqa íbêqa áaimma átáma kéimma ánatai-yupaama yemmá múte itó-umayikanune.” téna Îtuma tiraiye.
41 Îtuma tiráipoana “kemá Áánûqtunopake árai-kaaweqa máune.” téna titata Ítíráaeo anó-monoq-wayukama timú-timun-aimma kótéyáté urááe.
42 maan-áímmá tíq-tiq umá tirááe: “maaminnâ Îtuma Yótêbin áanikobiyo? wenaboámá wenanóagaraqa ketáámá ítaraunataabiyo? nôraq itana ‘Áánûqtunopake kukáune’ kétiyo?” mi-káyúkámá téta tirááe.
43 Îtuma yetí yúyánámmá ítátuwena timá yímikaiye: “keráwáqá íma náru-narun-aimma tero!” téna tiráiye.
44 óq-aimma Îtuma tiráiye: “ketibomá timátíkái-nakoma wemô móra-nakoma ketôpaq yabiti máena yíniye. ááqibo ketibomá móra-nakoma íyabiti máena wemmá ketôpaq íma yíné iné. náawabi ketôpaq yin-náqá ánatai-yupaama wemmá múte itó-umakanune.
45 Áánûqtuni wannaabí Áánûqtu wení amuné-wáyúkámá agatááe. máqte-kayukama Áánûqtu yiráátiniye. minnáyaba yemá náayubi ketibon áama itétama náayubi yemmô yiráátí-qtataaqa ítama arutétama yeráwáqá ketôpaq kéeye.
46 móra-nakoma ketibommá íaonaraane. kímora-naqa Áánûqtunopake kúmîn-nakoma wenamáa ketibommá aónaraiye.
47-48 áraimma kétima-timune. náawabi arummá kétimenama aati-aatimá matúq-matuq umá kémaiye. kemá matúq-matuq umá mái-aawaqune.
49 keráwáqtí títaubikotaa kaqmáápaqa yímikain-aawakon áwîqa máánna Áánûqtunopake kúmitata nátuweta pukurááe.
50 náawabi maakáq-ááwáqá Áánûqtunopake kúmin-aawaqa nénama wemá ípuiniye.
51 kemá kenamáárîq Áánûqtunopake kukáunama aati-aatí paá mái-aawaqune. náawabi maamin-ááwáqá nénama aati-aatí paá matúq-matuq umá mániye. min-ááwáqá timúnnama minnâ ketúmiye. maa-márábí-káyúkáyábáé téq kukáune. ááqibo ketúma yiménúnaboata yemá aúgen-auwaraimma mayánóe.” téna Îtuma tiráiye.
52 maami-qtátááqtábá anó-monoq-wayukama aamá mótémáté umá tirááe: “náaraq umá wenaúma timínataaq nanúno?” téta tirááe.
53 ááqibo Îtuma timá yímikaiye: “ítama arútáaro! Waayúkagon-

Araakon aúma íma néqa wení naaegáráqá íma néqa aúwaraimma
keráwáqá paá íma mayáinoe.
54 náayu-naayubi ketúma néta ketí naaemá néta íya-kayukama
aati-aatimá matúq-matuq umá mánopoata ánatai-yupaa
máqtemma ketúma naíyaqa yemmá múte itó-umayikanune.
55 ketúma kateko-ááwáqá wáitana ketí naaemá áraimma naí-
yátááqá wáiye.
56 náawa-naawabi ketúmo néna ketí naaemô néna ína-
waigomma wení aágoma tirunóbáqá mánipoaqa ketaágoma
wenarunóbáqá mániye.
57 máqten-auwaraimma ketibomá timátíkái-nakoma
wenaúyánákáráq kéena miráuma móraiq umá ketiboní paá
mái-yataaqa ketê wáiye. miráipoana móra-nakoma ketúma
nénama arunóbáqá ketí mái-yataaqa mayániye.
58 maamin-ááwáqá Áánûqtunopake kukáiye. títaubikotaa
kaqmáápaqa nátuweta pukurááe. mirán-ááwáqá íma wáiye.
ááqibo náawabi maamirán-ááwáqá nénama matúq-matuq umá
mániye.”
59 Îtuma Kápéranabaqa monoq-náúpáqá kéyiraatena mirá téna
timá yímikaiye.

Îtuma paá matúq-matuq umá mái-wataagoni áaimma matokáiye.

60 ááqibo yaímma wení iyápó-annama maamin-áímmá
kéiteta yé tirááe: “maamin-áímmá ummaamá kéyaiye. náawa
kanaaráqá itáné inábiyo?” téta tirááe.
61 Îtuma wenáúyánánóbáqá wení iyápó-annamo aamô
káráán-aimma ítaraiye. miráitana wé timá yímikaiye: “maamin-
áíkómmá túyánámmá ítama yuwánéraq kéoo?” téna Îtuma timá
yímikaiye. óq-aimma Îtuma tiráiye:
62 “ááqibo keráwáqá aónáíyanamo Waayúkagon-Araaqa
naayóbáqô maéwai-marupaqa uínaqa nôraq íno?
63 Áánûqtuni aágoma mái-yataaqa waayúkama yetôpaq
kéyimiye. ááqibo túgotaa íma tíwáqnaa íné iné. maamin-áímmá
keráwáqá timá tímikaunama Áánûqtuni mái-yataakaraq wení
aágogaraq paá máiye.
64 aanibo keráwáqtí aúkáapimma yaímma-wayukama
yirummá íma kétime.” téna Îtuma óq-aimma tiráiye:
65 “miráipoaq timá tímikaune minnâ ketibomá móra-naqa
íma timákainena ínanama wemá ketôpaqa íma yíné iné.” téna
Îtuma tiráiye. naayóbáqá Îtuma aónatukaiye yaímma-wayukama
íma yirummá kámeta anaaéma íkéwareta kéo-kayukama ááqibo
wemá webómô agayakánín-naqa wemmá aónaraiye.

66 maamin-áímmá ánatagitata taíbaq Îtuni iyápó-annabike
ayuwéta yauwéqma kóuraae. ááqibo kó éta íma wetêma ókaraqa
uréire urááe.
67 miráitana Îtuma min-ánnámá tiyááka naikamá kaayaq-
wáyúkámá áqnáábaq yááyarena timá yímikaiye: “keráwákáráqá
tiyuwéra kégo?” téna Îtuma tiráiye.
68 Tááímoni Pítaa maará téna timá ámikaiye: “uyátáraana-
nako, náawanoparaq ónúnataabiyo? aati-aatimá paá matúq-
matuq umá mái-aimma ení áama matokááne.
69 ááqibo ketáámá tirummá ámikaunatae. enamáa emá
Áánûqtuni katekomá aokaq-náqá máanataa ketáá kéitaunatae.”
téna Pítaa tiráiye.
70 Îtuma ye táaraqa yauwéqma timá yímikena tiráiye: “nôraq
inábiyo? kemá kenamáárîq keráwáqá tiyááka umá kaayaqá
ketúyánákó kétikaipoaq matáunama móra-naqa Tááqtaan-
aagogaraq máiye.” téna tiráin-naqa
71 wemá Yúqtaati aboámá Tááímoni Itikáárioti wemá
wenamáa tiyáákagaraqa kaayaq-íyápó-ánnábíkémá wemá
anaáekaq namuro-wáyúkábí Îtumma awíqmena wíniye.

7

Îtuni ábâqawaama wenáaraqa íkéitaae.

1 anaaékaq Îtuma Kááriri aúkáapi márûtaba-marutaba
uréire uwáena uráiye. Ítíráaeo anó-monoq-wayukama Îtumma
ikamínéta owana Yúríabaq íuraiye.
2 ááqibo Ítíráaeo-wayukati ayú maqnáno-kanaama áwîqa
pórábónakaa-naupaq ayú maqnarááe mi-kánáámá waaqókárîq
itanabóana
3 wení ábâqawaama timá ámikaae: “ení iyápó-annama mibáq
emô mayáana-mayaima aónanobo maa-márúqá yuwé Yúríabaqa
waao.
4 móra-nakoma wé máqte-kayukama wemô náawabiyo téta
wemmá aónaineta íyanama wé íma aúpáqá mirá íiniye. ááqibo
maami-qtátáárîqô ínéma máqte-kayukati yúrakaq itó-ure mirá
kéinata emmá aónaaro.” téta timá ámikaae.
5 áraine. wenábâqawaayugaraqa íma yirummá améta
anaaémma íwakaae.
6 Îtuma timá yímikaiye: “ketí kanaamá íma pááq uráiye.
ááqibo máqte-kanaama minnâ keráwáqti kanaamíye.
7 maa-márábí-káyúkámá keráwáqá íma webó kágatikaae.
ááqibo kemá yeqtí táígoniq on-ááímmá timá abarokáq
kéunataboata kemmá webó kágatikaae.
8 keráwáqá kenamáárîq ayú maqnáíbáq ko aónaaro. ketí
kanaamá íma pááq uráipoaq kemá ígo-aonanune.”
9 maamin-áímmá ánatagitana Kááriribaq wemá máqe-uraiye.

Îtuma ayú maqnaamá ko aónaraiye.

10 ááqibo áqnáabaqa ábâqawaayuma ayú maqnáíbáq kówana
wemá anaaékaq aúpáq utáiye. miráipoana waayúkama wemmá
íaonanoe.
11 máqtemma Ítíráaeo-wayukama ayú maqnaapí weqtábá
abáá urááe: “náakaraq min-náqá máiyo?” téta ítama aónaraae.
12 waayúka-aukaapimma yaímma-wayukama wé kanaa-
náré kétewata yaímma-wayukama wé kaaqaari-náré kétewata
miráuma nóbíq-naabiq-aimma tirááe.
13 ááqibo waayúkama anó-monoq-wayukati yáaqa
kéikatetaboata móra-nakoma íma abarokáq umá aá tiráiye.

14 ayú maqnaa-kánáámá ánatanena aúkáa-makaariqa itana
Îtuma anó-monoq-naupaqa uténa aarawaamá kéyiraatena
kétima-yimiye.
15 Ítíráaeo-wayukama yúyánámmá ítama netuqnaatúq
kéeta tirááe: “náaraq umáwaq maamin-nákómá aúbabimma
aónarenaawaq aúbama kéyorautiyo? wemá naayóbáqá íma
tugarú tiráiye.” téta tirááe.
16 miráitana Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “kemô
kétiraatunnama íma ketôpake íkeiye. paá timátíkái-nakonopake
kéiye.
17 náawabi timátíkái-nakoni aúyánámmá itaínana wemá kemô
aráátúnnayataba ítama aruténama Áánûqtunopakena kukáíyô
ketááq maqmawa kétuno ténа ítama arutániye.
18 náawabi wenáúyánápíkén-áímmô ténama aanábógó
wenáwîqa múte yauwínéna tíniye. ááqibo náawabi timátíkái-
nakon áamo ténama wení watáama árain-aine. aanibo watáama
kaaqaari-áímmá arunóbáqá íma wáiye.
19 naayóbáq Móteti aammá aúmakain-aimma íyaq
tímikainabiyo? ááqibo móra-nakoma keráwápíkémá íma maamin-
áímmá yáqtoqma akoqnáá uráiye. nôraq itaráq kemmá
tíkaminera tibáá kéoo?” téna Îtuma tiráiye.
20 aarawaamá yauwéqma tirááe: “epímmá kuti-áágómá
wáiye. náayuq emmá ikamínéta kéowaawaq aíbôqnaaboq-aaikon-
aimma kéteno?” téta tirááe.
21 Îtuma yauwéqma tiráiye: “Tabaati-yúpááráqá kemá móra
anón-awaameqa únnayaba keráwáqá káoneq iyánáaqa kéoe.
22 maaminá́yaba Mótetima áumo karaí-ááímmá tímikaine.
áraine. min-ááímmá íma Mótetikaqa pááq uráiye. wé tináábútáá
títaubikokaqa pááq uráiye. miráimanibo keráwáqá Tabaati-
yúpááráqá pááqyan-iyapogon aúma karéwaone.
23-24 keráwáqá Mótetini aammá aúkain-aaimma íráqôniq umá
waqmá itánúnatae kéteo. keráwáqá Tabaati-yúpárááqô iyápótí

yûmo karéwaomano. aónaaro! Tabaati-yúpááráqá kemá móra-naqa mútûq atúbamakaraune. ááqibo nôraq itaráq keráwáqá tíyamma kéumatikaao? keráwáqá íma túrakakemma aónama yaínááro. máqte-qtataakon-aaimma arútáraina-yataaqtaba ítama yaínááro." téna Îtuma tiráiye.

yé tirááe: "maan-náqá Káríqtowabiyo?"

25 ááqibo yaímma Yérútáárebake-noinin-aukaqa tirááe: "wé maamin-náráq ikamínéta kéoo?

26 ááqibo aónaaro! wemá abarokáq aamá kétiye. ááqibo yé íma móra-aimma kétimakaae. áraine. máqtemma anó-kayukama yé ítaraae wé Metáíyabiyo?

27 miráimanibo ketáá wemó yi-márúqá aónaraunatae. ááqibo Metáíyamo ínaqtaama móra-nakoma íma wemô kúmi-maruqa íaonaraiye." téta tirááe.

28 Îtuma monoq-náúpáqá máena waayúkama kéyiraatena timá yímikaiye. wemá ááyataa umá tiráiye: "keráwáqá kemmá kétimoneraq kemô yúnna-maruqa aónaraune kéteo? miráimanibo kemá kenamáárîqa ke-túyánákáqá íkukaune. áraine. timátíkái-nakon aúyánápíké timátíkáitaqa kukáune. wenáaimma áraine. miráimanibo keráwáqá wemmá íaonaraae.

29 ké kemá wemmá aónaraune. kemá wetê máqe-uraune. ááqibo wetê máunana wé timátíkáitaqa kukáune." téna tiráiye.

30 miráitata yé wemmá ánná amínéta urááe. miráimanibo wení kanaamá íma pááq uráiye. miráitana móra-nakoma íma aneqá ayáámma ánékukaiye. ímiye.

31 taígani-kayukama aúkáapikemma yaímmma-wayukama yirummá améta tirááe: "Metáíya yénama óq-anon-awaameqa mú mikáq anón-awaameqa íníyô?" téta tirááe.

yaímma i-wáyúkámá timáyíkááwata Îtuma ánnáma ínéta urááe.

32 Îtuqtabama waayúkama netuqnaatúq-aimma kárááan-aimma Pérati-wayukama ítátuweta uyátárai-monoq-wayukagaraqa Pérati-wayukaqaraqa i-wáyúkámá timáyíkááwata Îtumma ánná amínéta urááe.

33 Îtuma tiráiye: "kemá keráwátê pááqya-kanaama mánunaboaq kemá timátíkái-nakonopaqa kónune.

34 ááqibo keráwáqá kemmá tibáá kéomanibo keráwáqá kemmá íkétimonaae. keráwáqá kenamáárîq kemá máuna-marupaqa íma kanaaráq uínoe." téna Îtuma tiráiye.

35 miráitata yé Ítíráaeo-wayukama ye-íyáá aayó-aayo kéteta tirááe: "wé náakaraq kóínaqtaa íaonanunataabiyo? wemá Karíki-marupaq íyaq uráíyô? káqomma Ítíráaeo-wayukama mibáq máapoana kémaena mibáq Karíki-wayukama timá yiráátiniyo?

36 wé kétiye. ‘keráwáqá kemmá kétibaaoe. miráimanibo
keráwáqá íkétimonaae’ ááqibo ‘keráwáqá kemô máuna-marukaqa
íma kanaaráq uínoe.’ téna kétiye. maamin-áíkón áaimma
nóinabiyo?” téta tirááe.

akoqnáá umá mái-nomma

37 ánatainna-taoqa mú mikáq anó-taoqa ayú maqnaapí Îtuma
itó éna waéqma itaí-áímmá ááyataa umá anón-aimma tiráiye:
“móra náawa-naawabi non-áámô akaína-naqa ayuwáíyanawaq
ketôpaq yíno kéyenawaq wemá naíno.

38 Áánûqtuni áa agamatán-áúbábí kétiye. ‘arunóbáké matúq-
matuq umá mái-noko metiráá yubátuwena kumíniye’ mirá
kétiye.” téna tiráiye.

39 maamin-áímma Îtuma Áánûqtun-aagotaba kétiye.
máqtemma náayubi wenáaraqo itétama Áánûqtuni aáma
mayánoe. Îtuma pukáipike íma itó-uraipoana mi táoqa Áánûqtuni
aáma íma yímikaiye.

40 yaímma-wayukama min-áímmá kéiteta mamá tirááe: “wé
maamin-náqá áraimma Áánûqtuni amuné-náqíye.” téta tirááe.

41 yaímma-yu tirááe: “wemá áraimma Metáíyae” kétewata
ááqibo yaímma-yuma “ímiye” kétewata “Metáíyaraatati wé
miráuma Kááriri-marupake íyine iné.” téta

42 “íyaq Áánûqtuni áa agamatán-áúbábí Metáíyaqtaba
tiráinabiyo? móra-aaniko Tébitin-annabike Béqtaremubaqa Tébitini
pááqya-marupake kéiye.” téta tirááe.

43 ááqibo miráitata Îtuqtabae téta máqtemma aaraukáqá
mamá yáíkaaq urááe.

44 yaímma-wayukama aneq yáqtoraineta kéetamanibo ááqibo
móra-nakoma íma wenaneqá ko yáqtokaiye.

45 miráitana anó-monoq-naupake i-wáyúkámá yauwéqma
yewata uyátárai-monoq-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq min-í-
wáyúkámá ítama yimónaraae: “nôraq itaráq keráwáqá wemmá
íawiqme irááo?” téta ítama yimónaraae.

46 i-wáyúká yauwéqmá tirááe: “móra-nakoma maan-nákó
tiníq umá íketimiye.” téta tirááe.

47 Pérati-wayukama yetábámá mirá téta timá yímikaae: “wemá
keráwákáráq tímioq-naayoq kéiyo?

48 keráwáqá aónaraawaqtaawaq móra ketáábíké uyátárai-
monoq-wayukabi Pérati-wayukabikemma yirummá ámikaa
íyabiyo?

49 ímiye! paá maami-káyúkámá aá íma ítaraa-kayukama
Áánûqtuni áa Móteti agatáimma íma kéitaae. Áánûqtu yawááq-
umayikaniye.” téta timá yímikaae.

50 ááqibo yeráwápíké móra-nakon-awiqa Níkótímati wemá
naayóbáq Îtunopaq ko aónaraiye wemá timá yímikaiye:
51 “ketáái Ítíráaeo-wayukati aammá aúkain-aikoma móra-
nakomma íma ketáá yawááq-umakaraananataa wemô naayóbáqô
nôrabi uráina-yataaqtaba tínataa itánatae.” téna Níkótímati tiráiye.
52 yeráwáqá yauwéqma tirááe: “egáráq Kááriribakenabono?
emá Áánûqtuni aúba-wannaabin-aimma yorautíq-yorautiq umá
aónaao! mipí móra Áánûqtuni amuné-náqá íma Kááriri-
marupake íma pááq íniye.” téta tirááe.

8

aaraukáqá mamá kéyataiye.

1 máqte-kayukama yeqtí naaópataa wéyáwé umágoana Îtuma
Óríbêti-anuraq utáiye.
2 aabáyaanapimma nokáápaq anó-monoq-nama kuru
aúkáanobaq wáipaq móragaraq yauwéqma kéuwitata máqtemma
wenôpaqa iráawana maraq máena aarawaamá kéyiraatena timá
yímikaiye.
3 móra-inikoma máqtemma aá itaí-wáyúkágáráq Pérati-
wayukagaraq min-ínímmá awíqmeta irááe. min-íníkómá
aaraukáqá mamá kéyainaitataboata yetúbáq aúkáapi mú itó-
umakaraae.
4 yé Îtuma timá ámiketa tirááe: “tirááti-nakotao, maan-
íníkómá kiyaamorîqa kéena aaraukáqá mamá kéyainaibo
wemmá aónaaro!
5 aammá aúmakain-aipimma Móteti mirá téna timá tímikaitae.
mirámô íyan-ininaukaqa óqtatanapo ikámóro téna timá tímikaitae.
emá é nóina kéteno?” téta tirááe.
6 yé mirá téta wemmá makáqma aónaraae. yeráwáqá móra-
aimma abáá-uma aá timákanetaboata mirá-tiraae. miráitana
Îtuma aítaubitaukaq máqe-urena ayáánaubiqnapo marabí aúbama
agatáiye.
7 yemá ókaraq-okaraq umá itaa-itaa urááe. aanibo wé
itó-urena timá yímikaiye: “waayúka-aukaapikemmo móra-
nakoma kúmiq-yataaqa kebó-yátááqá otaammá kuí-qtataaqa
íma wárainanama áqnáabaqa móra-oqtatama min-íníkómá aneqá
iyaabóma ikamíno.” téna tiráiye.
8 ááqibo keqnáámmá aítaubitaukaq máqe-urena
ayáánaubiqnapo mararáqá aúbama agatáiye.
9 yé miráuma ítátuweta máqtemma máápaqtaa móra-mora
yáubaguraae. máqtemma anó-kayukama áqnáabaqa kówata yi-
naaémma tébakaq-wayukama yáubaguraae. ááqibo Îtumma we-
namáa ayuwéta kóuraae. kówana wenamáa min-íníkógáráq
máqe-uraiye. wemá Îtun aúbáq itó-uma máitana

10 Îtuma itó-urena min-íníkómá timá ámikaiye: “maan-íníkô,
yé náakaraq mááo? móra-nakoma enôpaqa íyaq óqtatamma
iyaabótukaiyo?” téna tiráiye.
11 min-íníkómá tiráiye: “anó-nako, móra íma máiye.” téna
tiráiye. ááqibo Îtuma timá ámikaiye: “kegáráqá íma yawááq
kéumakaune. emá kóaao. kóure anaaékaq íma móragaraq kebó-
yátááqá uwo!” Îtuma maamin-íníkómá timá ámikaiye.

Îtuma maa-márábín-óné.

12 anaaékaqa Îtuma keqnáámmá tiráiye: “kemá maa-
márábín-ómmúne. náawabi ketinaaémo warénama wemá
matúq-matuq umá mái-omma kémayena kumayuqnóbáq aati-
aatimá íma uréire íniye.” téna tiráiye.
13 Pérati-wayukama wemmá timá ámikaae: “emmá enamáárîq
timá waéqme uréire kéone. emô téna-yataaqa íma áraimiye.” téta
tirááe.
14 Îtuma yauwéqma tiráiye: “kemá kenamáárîq ketáayaba
tennamá áraine. káqo-nakomo máena ketáayaba tínnama árain-
aimma tíniye. kemá náakakenabi iréq náakarabi kemá ónúnama
kéitaune. miráipoana ketáama árain-aimma wáiye. ááqibo
náakakenabi iréq náakarabi kemá ónúnama keráwáqá íkéitaae.
15 keráwáqá maa-márábí-káyúkámá paá maa-márábín-
ááíqtábámá ítama kéyainaabo kemá móraiq umá móra-nakoma
íma yawááq kéumakaune.
16 kemá íma kenamáa máune. timátíkái-nakoma minnâ
ketibomá ketimakaq máiye. miráipoana kemô móra-yataaqa
kéyainaunama árain-aaimma kéyainaune.
17 Ítíráaeo-wayukati aammá aúkain-aipimma kétiye. kaayaq-
nákórátámô móra-aimmo tíyamma minnâ yenákámô nóinabi
tíyamma árain-aine. mirá téna kétiye.
18 kemá kenamáárîq ketábá kétunama ketibomá timátíkái-
nakoma ketábágáráq kétiye.” téna Îtuma tiráiye.
19 yeráwáqá ítama aónaraae: “enabomá náakarabiyo?” téta
ítama aónaraae. Îtuma yauwéqma tiráiye: “minnámo kemmô
kétimonaama minnâ ketiboé. ááqibo kemmô kétimoneqa minnâ
ketibo aónainoe.” téna tiráiye.
20 Îtuma maamin-áímmá anó-monoq-naupaqa kéyiraatena
waaqókáq Áánûqtuma yimuqá marakéta áme-moneqa
wáinaukapaqa timá yímikaiye. wení kanaamá íma iráipoata
móra-nakoma íma ánná ámikaiye.

keráwáqá kemô koúnabaqa íma kanaaráq uínoe.

21 miráitana keqnáámmá Îtuma timá yímikaiye: “kemá
kégounaboaqa keráwáqá kemmá tibáá inomanibo keráwáqá
keráwáqtí kúmiq-yataapikaraq kebó-yátáápíkáráq uínoe. kemá

kónabaqa keráwáqá kenamáárîq íma kanaaráq uínoe.” téna Îtuma tiráiye.

22 miráitata máqtemma Ítíráaeo-wayukama tirááe: “minnâ wenamáárîqa íyaq ikámma puínéna kéiyo? nôraq inábiyo wé tiráiye ‘kemó koúna-marupaqa keráwáqá íma kanaaráq uínoe?’ ” téta tirááe.

23 ááqibo Îtuma óq-aimma timá yímikaiye: “keráwáqá napakémíbo kemá yanaapákémúne. keráwáqá minnâ maamárábí-káyúkámóbo kemá maa-márábíké-náqá íma máune.

24 miráitaq keráwáqá timá tímíqma ánataraune. keráwáqá keráwáqtí kúmiq-yataapikaraq kebó-yátáápíkáráq puínoe. keráwáqá tirummô timíyaqa náawabi MÁUNE. kegáráq Áánûqtute mórabi máune. áraimma keráwáqá keráwáqtí kúmiq-yataapikaraq kebó-yátáápíkáráq puínoe.” téna Îtuma tiráiye.

25 yé timá ámikaae: “ááqibo é náawabono?” téwana Îtuma timá yímikaiye: “minnâ áqnáabaqa kemá nóine térabi timá tímikaune.

26 netuqyaan-áímmá keráwáqtábá kenamáárîq timá keráwáqá yawáá-umatikanaa únnae. ááqibo óq-aimma tenúne. máqten-aimma kemá marabí-káyúkámá kétima-yimunama mútûqa timátíkái-nakoma wenôpake itáunama wemá aatiaatimá áraimma kétiye.” téna Îtuma tiráiye.

27 aboáqtábá kétitata yemá íitaraae.

28 miráitana Îtuma timá yímikaiye: “anaaékaqa kemá Waayúkagon-Araakokaqo kaapaq-yátáqá múte yauyéqa mikáqá kemmá náawabi MÁUNE timónanoe. máqte-qtataariqo kéunama kenamáa kenamáárîq íkeune. ímiye. kemá maami árain-aimmo túnnama ketibomá kétiraatena timá tímin-aimma kétune.

29 maaminámo timátíkái-nakoma wemá ketê máiye. máqte-qtataariq únnayaba wemá amuqá kématikaipoana wemá kemmá ítiyuwaitaq kenamáa íureire kéune.” téna Îtuma tiráiye.

30 wemá aamô kétitama taíbaq-wayukama wemmá yirummá ámikaae.

Îtuyaa Áabaraama

31 móragaraq Îtuma Ítíráaeo-wayuka wemmô yirummá ámêkayukayaba tiráiye: “kerawáqô ketáabimmo máeqa áraimma keráwáqá ketí iyápó-annama mááe.

32 keráwáqô ketáabimmo máeqa keráwáqá máqten-araiqtataaqa aónéqa árain-aaimma ítaraunama keráwáqá ánnábike ayútikaiyaqa kóinoe.” téna Îtuma timá yímikaiye.

33 mirá téta yemá timá ámikaae: “ketáámá Áabaraan-annabikekayukataa máunatae. óq-wayukama keqtáámá íyaqtorewaone. ‘keráwáqá ánnábike ayútikaiyaqa kóinoe’ nôraq itaawáq kéteno?” téta tirááe.

34 Îtuma yauwéqma tiráiye: “árain-aimma kétima-timune.
kúmiq-yataariq i-nákómá otaammá kuína-nakokaraqa minnâ
otaammá kuína-yataakoma wemmá yáqtoqma ánná kámiye.
35 yáqtorai-nakoma ábâqawaan aúkáapimma íma máiye. ááqibo
paá áanikoma ábâqawaan aúkáapimma wemá aati-aatimá máiye.
36 otaammá kuína-yataakoma keráwáqô yáqtorainaqa
kemá áanikoma aati-aatimá ketibotê kémaunaboaq kemô
yabítuwanaqa kóinoe. miráipoana áraine móra-nakogaraq móra-
yataakaraq keráwáqá íma kanaaráq yáqtoraniye.
37 kemá ítaraune. Áabaraan-annama mááe. ááqibo kemô
timátimuna-yataaqa íma kémaiyeq kemmá tíkamino-kanaayaba
abáá kéoe.
38 ketibonôpaq wái-qtataaqtaba aónareqa kétima-timune.
nóinainabi ketibonôpakemo ítáama miraíno.” téna Îtuma tiráiye.
39 Ítíráaeo-wayukama miráuma tirááe: “ketibotáá Áabaraama
máiye.” téta tirááe. Îtuma yauwéqma tiráiye: “Áabaraan-annama
máeq oweqa wemô mayaímá máyáinikaa umá mayaíné oné.
40 kemá árain-aimma Áánûqtunopake ítama timá
tímikaunaboaqa keráwáqá kemmá tíkamineqa tibáá kéoe.
Áabaraama mirá íuraiye.
41 keráwáqá Tááqtaama keqtiboní mayaímá kémayaabo!” téna
Îtuma kétitata waayúkama agaren áaimma tirááe: “aguyáán-
iyaporaa íma máunatae. Áánûqtu wenamáa ketibotáá máiye.”
téta mi-káyúkámá tirááe.
42 Îtuma timá yímikaiye: “Áánûqtuqtaba ketiboé téq oweqa
kemmá túyánámmá timíné oné. kemá Áánûqtunopake iréqa
íbêqa maami máunaboaqa kemmá túyánámmá timíné oné.
kemá íma ketúyánápíkémmá kukáupo Áánûqtu timátíkáitaq
kukáune.
43 nôraq itaráq ketáama íma ítama kárutao? ketáama
íkétikaipoaqa keráwáqá íma kanaaráq ítama kárutaae.
44 keqtibomá Tááqtaama máitaq ákái-qtataariq kéoe.
Tááqtaama naayóbáqá áqnáabaqa káqo-nakomma ikákaiye.
aboámá máiye. wepímmá árain-aaimma íma wáitanaboana wemá
aati-aatimá árain-aaikon-anaaema íkéwaraiye. wemô kaaqaari-
áímmô kétena wenáabike mirá téwaine. maami-kááqáárí-
nákómá kaaqaarimô kétenama kaaqaari-áíkón aboámá máiye.
45 ááqibo kemá áraimma kétima-timunaqanibo kemmá íma
keráwáqá tirummá kétime.
46 kanaaráq móra-waigoma keqtábá kúmiq-yataariq kéone
tíníyô? kemô áraimmo kétima-timunaqa nôraq itaráq ketáama
íkéitaao?
47 náawabi Áánûqtuni iyápóma máenama wemá Áánûqtuni
áama kéitaiye. keráwáqá íma Áánûqtuni iyápó máepoaqa íma

wenáaraqa kéitaae.” téna Îtuma tiráiye.

48 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama yauwéqma tirááe: “emá
Táméria-napoa kuti-áágón áaraan-aimma kéteno? ketáámá árain-
aimma kétunataabiyo?” téta anó-monoq-wayukama tirááe.

49 Îtuma yauwéqma tiráiye: “kuti-áágómá tirunóbáqá íma
máiye. ááqibo ketibon áwîqa múte kéyauyune. áánibo keráwáqá
ketíwîqa múte yauwínôqtaba kammáa kámagoe.

50-51 kemá ketíwîqa íma múte yauyónáá kéune. ááqibo
móra-nakoma ketíwîqa múte yauwínéna kéena wemá mamá
kéyainikaiye. áraimma keráwáqá kétima-timune. móra-nakomo
ketáama warénama wemá aati-aatimá ípuiniye.” téna Îtuma
tiráiye.

52 anó-monoq-wayukama miráuma tirááe: “árain-uramma íbêqa
itáunatae. epímmá kuti-ááqómá arunóbáqá wáiye. Áabaraama
pukuráitata Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq pukurááe. ááqibo
emá kétene ‘móra-nakoma ketáamo warénama ípuiniye.’

53-54 nôraq inábiyo? ketibotáá Áabaraamma pukitaa mú
mikákáán-ánómmá emá máano? Áabaraama pukuráiye.
Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq máqtemma pukurááe. emá
náawana káureq kéteno?” téta tirááe. Îtuma yauwéqma tiráiye:
“kemô ketíwîqo múte yauyéqa minnâ ketíwîqa paátataaqiye.
móra-nakomo ketíwîqo múte yauyénama minnâ ketibomíye.
keráwáqô temmá minnâ keráwáqtí ítóe.

55 keráwáqá wemmá íaonaraabo kemá wemmá aónaraune.
kemá téqa wemmá íma aónaraune tennamá keráwákáá ónúne.
kaaqaari-náqá mánune. owé. kemá wemmá aónareqa
wenáama matokéq mirá kéone.

56 keqtítaubikoma Áabaraama kemá kukáuna-kanaama
aónanipoana Áánûqtu aráátiraipoana ôriq umá amuqá makáiye.
káonena amuqá makáiye.” téna Îtuma tiráiye.

57 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama timá ámikaae: “emá íma
móra-tiyaapaq-tiyaaka-auqa uráápo emá Áabaraamma náaraq
umá aónaraano?” téta tirááe.

58 Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “naayóbáq Áabaraamo íma
máikaqa kemá kenókáá náawabi máqe-uraunama MÁUNE.” téna
Îtuma timá yímikaiye.

59 miráitata yemá óqtatamma múte matéta Îtumma iyaabóma
ikamínéta urááe. ááqibo wemá aúpáq péqmarena anó-monoq-
naupake yaákarena aa íwáimma yaúbaguraiye.

9

aúgaroq-nakoni watáama

1 Îtuma uréire kéena mórama aúgaroq-naqa aónaraiye. wemá
naayóbáqá anóama kémarakaitanama aúramma karopáguraiye.
2-3 máqtemma Îtuni iyápó-annama wemmá ítama aónaraae:
“Aráábaeo, náawaq kúmiq-yataariq itanawáq anóama aúgaroq-
iyapoma marákárainabiyo? maamin-nákóáq kúmiq-yataariqa
uráí anóaboawaq kúmiq-yataariqa uráíyô?” téta ítama aónaraae.
ááqibo Îtuma maará téna timá yímikaiye: “maamin-nákóní
kúmiq-yataakoma íma wemmá mamá aúgaroq-naqa aúkáiye. we-
nanóboyuti kúmiq-yataakoma íma wemmá mamá aúgaroq-naqa
aúkáibo mi-wágón áaimma miráuma íma wáiye. ímiye. maami-
qtátááqá Áánûqtuni maiyáígómá abarokáq maan-nákókáq
pááq íniye.
4 íbêqa aabaúmá wáinagaraq timátíkái-nakoni mayaímá
máyáanatao. miráipoana aaqô enáinanama móra-nakoma
mayaímá íyaonena kanaaráq ímayaniye.
5 kemá maa-márábímô máunama kemá maa-márábín-
ómmúne.” mirá téna Îtuma timátuwena
6 Îtuma mararáq wirááti wiqmakéna maramá abákátena
wirááti-maragaraq mamá yogarí-karaariq umátuwena Îtuma
yomá tarôq uráiye. tarôq umátuwena Îtuma mi-tónápó min-
nákóní aúnáakaq pérakatuwena
7 miráitana Îtuma wemmá timá ámikaiye: “emá Táéróa-
nokaayupi nommá koberaao.” téna tiráiye. maamin-áwíqá
waéqma yarááe “timákáawana kóuraiye”. miráitana wemá
uréna nommá kobékaiye. nommá pétuwena mikáké aúramma
karáqma aónamaena yauwéqma iráiye.
8 ááqibo máqtemma wení márûpaq-wayukagaraqa wemmá
káonaa-kayukagaraq naayóbáqá wemá aáwaqtaba aarawaamá
ítama yimónéwaine téta yé tirááe: “nôraq inábiyo? aqá maamin-
nákómá maraqô máena waayúkaraqa áa kéyaitana aáwaqtabama
itaa-itaa éwainabiyo?” tewata
9 yaímma-wayukama tirááe: “owé. wemá maamin-náqíye.”
téta tirááe. ááqibo yaímma-wayukama tirááe: “ímiye. wemá paá
miráuma móraiq urái-naqiye.” tewana aanibo aanábógó wé
tiráiye: “minnâ áraimma kemúne.” téna tiráiye.
10 yé timá ámikaae: “nôraq itanawáq aúramma kabáríkaiyo?”
tewana
11 wé yauwéqma timá yímikaiye: “min-náqá Îtue téta
áwîqa kéyaae. wemá yomá tarôq umátuwena túnáakaq
tótaa umátíkátuwena wé timá tímikena tiráiye ‘emá Tááéróa-
nokaayupi nommá koberaao’ téna titaqá ááqibo kemá nommá
kogéberaunana túrakoma íráqôniq kéitaq kéqokeq-yataaqa íbêqa
káonaune.” téna titata
12 yé timá ámikaae: “min-náqá náakaraq máiyo?” tewana
maará téna wemá tiráiye: “kemá paá íaonaraune.” téna

yauwéqma tiráiye.
13 maamin-náqá naayóbáqá aúramma karopáguraimiye yemá
Pérati-wayukaraq awíqmeta urááe.
14 mi-túpáámá Îtuma yomá tarôq umátuwena aúgaroq-naqa
mamá aúramma tágayakaraiye mi táoqa Tabaati-yúpááráré.
15 mikáq Pérati-wayukama ítama aónaraae: “enaúrakoma
náaraq umá íráqôniq uráiyo?” tewana wé timá yímikaiye:
“wemá túnáakaq yomá pétikaitaq nommá kobéqtuwe íbêqa
kanaaráq káonaune.” téna timá yímikaiye.
16 miráipoana yaímma Pérati-wayukama tirááe: “Tabaati-
yúpáámá íma kawáá kéipoana maamin-nákómá Áánûqtunopake
íiraiye.” téta tirááe. káqo-Perati-wayukama tirááe: “wemô
kúmiq-araaq-naqa máenamoenama wemá náaraq umáwaq anón-
awaameqa kanaaráq iné inábiyo?” téta timátuweta yaíkaaq umá
kaayaq-ánnáé urááe.
17 miráitata min-nákómá keqnáámmá ítama aónaraae:
“enaúramma wemá kékabarirakaitaa wetábámá nóineq tinóno?”
téta ítama aónaraae. wé tiráiye: “wemá Áánûqtuni amuné-
náqíye.” téna yauwéqma tiráiye.
18 ááqibo wemá naayóbáqá aúgaroq-naqa marákáraamanibo
íbêqa kanaaráq káonaitata anó-monoq-wayukama minnáyaba
yirummá íkámetaboata anóboyuma yááyareta ítama yimónaraae:
19 “maaminnâ keqtáaninabiyo? árainaq kenákámá aúgaroq-
naqa marákáraayanabiyo? owé. kéteyamanibo náaraq umáwaq
íbêqa wemá aúramma kanaaráq káonaiyo?” téta ítama
yimónaraae.
20 anóboyuma yauwéqma timá yímikaaye: “ketáanikorataboaka
aónarauyama anóama aúgaroqa marákáraimiye.
21 ááqibo wé náaraq umá aúramma kanaaráq káonaiyo?
kerátá íma ítarauye. náawa aúramma mamá kabárírakaraiyo?
kerátámá íaonarauye. wemmá ítama aónaaro! wemá anópoana
wenamáárîq aamá timá-timiniye.” téta tirááye.
22 wenanóboyuma Ítíráaeo anó-monoq-wayukayataba yáaqa
kéikatetaboata mirá-tiraaye. anó-monoq-wayukama yeráwáqá
wágáábaq timá akoqnáá umákaae: “móra-nakoma Îtuqtaba
Metáíyae tínna-naqa monoq-náúpáké watuwánúnatae.”
23 minnáyababoata wenanóboyuma tirááye: “wemá anómibo
wekáq ítama aónaaro.” téta tirááye.
24 miráitata kaayaq táoqa keqnáámmá maamin-nákómá
naayóbáqá anóama kémarakaitanama aúramma karopáguraimiye
wemmá Pérati-wayukama ááyareta yé timá ámikaae: “emá
Áánûqtun-awiqa múte yauyuwo! ketáá káonaunatae maamin-
náqá Îtuma kúmiq-yataariq i-náqíye.” téta tirááe.

25 minnáyabo min-nákómá yauwéqma tiráiye: “wemá kúmiq-
yataariq inárábi íyabiyo kemá íma ítaraune. kemá móra-
yataaqa áraimma kéitaune. kemá naayóbáqá túgaroq-naqa máqe-
uraunamibo íbêqa kanaaráq káonaune.” téna wé timá yímikaiye.
26 yé ókaraq-okaraq itaa-itaa umá ítama aónaraae: “wemá
emmá nôraq umákáraiyo? wemá náaraq umá aúramma
kabáríra karaiyo?” téta ítama aónaraae.
27 yauwéqma wé timá yímikaiye: “kemá keráwáqá timá
tímikaunaqanibo íma kéitaae. nôraq itaráq keráwáqá keqnáámmá
itánéra kéoo? áqa keráwákáráráq kétikaitaraq wení iyápó-
annama auránéra kéoo?” téna yauwéqma tiráiye.
28 yé wemmá aá awáágureta tirááe: “emáaq wení iyápó-
annama máane. ááqibo ké ketáá Mótetini iyápó-annataa
máunatae.
29 Áánûqtuma Mótetima aamá ámikaiye minnáyaba
kéitaunatae. miráimanibo min-náqá náakakena iráiyo? ketáá
íaonaraunatae.” téta tirááe.
30 min-nákómá yauwéqma timá yímikaiye: “keráwáqá anó-
kayukamanobo wé náakakena kéiyo íaonaraunatae téq kétee.
aanibo wemá wenamáárîq ketúramma mamá kabárítikaraiye.”
téna tiráiye.
31 yé timá ámikaae: “túyánámmá kéitaunatae. Áánûqtuma
kúmiq-wayukati yáama íma kéitaibo paá wenaúyánámô ítama
kaqtó umá máyáa-kayukama yetáama Áánûqtu kéitaye.
32 maa-márámô tarôq urái-kanaarake íbêq-kanaarakaraq
aúramma karoparáin-iyapoma marákáitana móra-nakoma íma
kabáríra kewaine. móra-nakoma íma kanaaráq mirá-iniye.
33 maamin-náqá Áánûqtunopake íirenama wemá anón-
awaameqa kanaaráq íiniye.” téna wé tiráiye.
34 yé akoqnáá umá tirááe: “nóinabiyo! emá kúmiq-yataapi paá
marákáraa íbêqa ketáá kétiraa-tennataabiyo?” téta yé timátuweta
min-náqá yabitimátukaae.
35 Îtuma min-náqá yabitimátúwáan-aimma ítátuwena
yaónatuwena tiráiye: “emá Waayúka-Araakomma arummá
káme íyabiyo?” téna ítama aónaraiye.
36 min-nákómá yauwéqma tiráiye: “anóko, wemá náawabiyo?
timá tíminaq wemmá tirummá áméno.” téna tiráiye.
37 Îtuma timá ámikaiye: “wemmá aónatukaane. minnâ íbêqa
etê watáá-wataa kéteq máune.” téna Îtuma timá ámikaiye.
38 uyátáraana-nako, kemá emmá tirummá kámune.”
timátuwena Îtukaqa araayutáúmmá aténa nunamupí Îtun-awiqa
múte kéyauyena timá ámikaiye.
39 miráitana Îtuma tiráiye: “maa-márábí kemá árain-aaiqtaba
kaaqaari-ááíqtábá yainaíyábá kukáune. miráitata íkaonaa-

kayukama kanaaráq aónanoe. ááqibo káonaa-kayukama yúgaroq-wayukama auránóe.” téna Îtuma waéqma itaí-áímmá tiráiye.

40 yaímma Pérati-wayukama wenamakaq máeta timá ámikaae: “kekáráqtáá túramma kégaropaiye. íyaq kéteno?” téta timá ámikaae.

41 Îtuma yauwéqma tiráiye: “keráwáqô paá túgaroqo máeq oweqa keráwáqá íma kúmiq-yataakaraqa íineq oné. ááqibo íbêqa keráwáqá ‘kanaaráq káonaunatae’ téq kétee. miráipoana keráwáqtí kúmiq-yataaqa paá wáiye.” téna Îtuma tiráiye.

10

tipi-típigoni kurubí waéqma itaí-áímmá

1 Îtuma mirá tiráiye: “áraimma kétima-timune. náawabi móra-nakoma tipi-típigoni kurubí oqtabákémá íuyenamo óq-aukapakemmo uyénama maami uyábéráina-naqa moyá-náqá máiye.

2 móra-nakoma oqtabákémô uyábérái-naqa wemá tipi-típi-kawaa-nare.

3 kawáábóana oqtaráq yabí-nakoma oqtamá kéiyakaiye. miráitata tipi-típima yeqtí kawáá-nákón áama kéitaae. wení tipi-típima yíwîq-yiwiqa yátuwena mi-kánóqá máápaq áqnáabaq kóitata anaaé waqmé kégumoe.

4 wení tipi-típima yiwíqma márúte yuwéna wemá áqnáabaq kégumitata wenáama kéitetaboata tipi-típi-annama anaaé wakááe.

5 káqo-wan anaaé íkewaraae. káqo-wan áama íiteta wenáaq ikátéta peréqé wínoe.” téna Îtuma tiráiye.

6 waéqma itaí-áímmá Îtuma timá yímimanibo yeráwáqá nóin-aainabiyo téta íma ítama arútaraae.

oqtayábámá Îtuma kétiye.

7 ááqibo Îtuma keqnáámmá timá yímikaiye: “áraimma kétima-timune. kemá tipi-típigoni oqtamúne.

8 máqtemma áqnáabaqa ye-káyúkámá yeráwáqá moyámmá mayaí-wáyúkáé. ááqibo tipi-típigoma íma yetáama kéitaae.

9 kemá oqtamúne. náawabi oqtaráq wéna arummá tiména kurunóbáq uyáberaina wemmá kawáá umákanune. wemá uyábekena yaúbagure umá uréire kéena aáwaqtaba abáá umá mayániye.

10 moyá-nákómá moyámmá kémayena kéikamena kéqokeq-yataaqa mamá táíq inéna kéiye. kemá yúnnama minnâ yeráwáqá matúq-matuq umá mái-auwaraimma óqiqma yiménáae téq iráune.” téna tiráiye.

tipi-típogoni kawáá-náqá máune.

11 óq-aimma Îtuma tiráiye: “kemá íráqô-tipi-tipi-kawaa-naqupo
ketiyáánaubiqa aóna-mayaaro. íráqô-tipi-tipi-kawaa-nakoma
wemá tipi-típi-annayabae téna puíniye.
12 móra-nakoma paá meyáqtábá mayaímá kémayena wemá
kawaa-náqá íma máena tipi-típima íma yabíqma kárutaiye.
áwáábiq-iyammo ínanama wemá iyuwéna péqmare kóinana
áwáábiq-iyakoma tipi-típima yúpuqma pípéban éqé kéyuwaiye.
13 wemá paá móneqtaba mayaímá kémayena tipi-típi-
yatabama íma arummá kéumayikaiye.
14 kemá tipi-típigoni íráqô-kawaa-naqune. ketí tipi-típi-annama
kéyimonaunata kemmá kétimonaae.
15 móraiq umá ketibomá kemmá kétimonaitaq kemá
wemmá káonaune. aanibo maami-típí-típí-ánnáyábáé téq
ketí aúwaraimma yetôpaqa kéyimune.
16 ketí óq-tipi-tipima íma maami-tíqnóbákémíbo minnágaraq
kemá áqnáabaq kéweq yíwíqme onata ketáama itánoe. miráíyata
kímora tipi-tipi-annama máiyana kímora-kawaa-nakoma
yabíqyikaniye.
17 ketí aúwaraimma kéyimune. minnágon-aaiqtaba ketibomá
keqtábámá kákaiye. miráinaq anaaékaq ketí aúwaraimma
yauwéqma mayánúne.
18 móra-nakoma ketí aúwaraimma íma kanaaráq matuwániye
ímiye. kenamáárîq ketí aúwaraimma kéyimune. kemá
ketí akoqnáárake ketí aúwaraimma kanaaráq yukéq ketí
akoqnáárake kanaaráq yauwéqma mayánúne. maamin-áímmá
ketibonôpake matáune.” téna Îtuma tiráiye.
19 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama maamin-áíqtábá
keqnáámmá yaíkaaq umá kaayaq-ánnáíq urááe.
20 netuqyaa-káyúkámá tirááe: “kuti-áágómá wepímmá
máitana wemá aíbôqnaaboq kéiye. nôraq itaráq wenáama
kéitaao?” téta tirááe.
21 yaímma-wayukama tirááe: “maamin-áímmá íma aíbôq-
nakon-aamiye. móra kuti-wákómá aúgaroq-nakoni aúramma
mamá íyaq kanaaráq kabárírakaniyo?” téta tirááe.

Ítíráaeo anó-monoq-wayukama Îtumma namuroîq umákáraae.

22 anaaékaq Yérútáárebaqa ayú maqnaí-kánáámá pááq
uráiye. mi-kánáámá naayóbáqá monoq-námmá yimuráámuq
kémareta monoq-nákóní oqtamá ítaae. mi-kánáámá yaugi-
kánáámíye.
23 Îtuma anó-monoq-naupaqa yítaubikoma Tórómóni-oqtaraqa
uréire kéitata
24 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama amakaq yagutéta timá
ámikaae: “emá Metáíyamo máema kanaaráq timá abarokáq

umá-timinonatae. náaraq umá-taoraq awé ónúnataabiyo?” téta timá ámikaae.
25 Îtuma maará téna yauwéqma tiráiye: “kemá timá tímîqma ánatatukaun-aqanibo keráwáqá íma tirummá tímikaae. máqte-mayaima ketibon áwîkaqa kémayaunama ketáaiqtaba kétiraatiye.
26 miráimanibo keráwáqá íma ketí tipi-típi-annama máepoaqa íma tirummá kétime.
27 máqtemma ketí tipi-típi-annama ketáama kéitaawaqa kemá yemmá kéimonaunata ketinaaéma kéwaraae.
28 kemá matúq-matuq umá paá mái-auwaraimma kéyimune. miráipoata yemá íma aúyokinoe. móra-nakoma ketiyáápikema yemmá íma yabítuwaniye.
29 nói-qtataarabi ketibomô tímîmma minnâ mú mikáq anókaapoana móra-nakoma ketibon ayáápikema yemmá kanaaráq íyabituwaniye.
30 ketibotê kegáráq kerátámá kímoramuye.” téna Îtuma tiráiye.
31 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama keqnáámmá óqtatama mamá ikamínétamo kéowanama
32 Îtuma timá yímikaiye: “netuqyaammá íráqô-mayaima keti-bonôpake tiráátiraune. keráwáqá nói-mayaiyabawaq óqtatamma iyaabóma tíkaminera kéoo?” téna Îtuma tiráiye.
33 anó-monoq-wayukama yauwéqma timá ámikaae: “ketáámá íma móra íráqô-mayaiyabata óqtatanapo ikamónátaa kéunatae. ímiye. emá Áánûqtuma áyóqa káyaanatae. emá paá-naqanopo ‘kemá Áánûqtumune’ kétenaqtae.” téta tirááe.
34 Îtuma yauwéqma tiráiye: “ ‘tiráune keráwáqá Áánûqturaa-moe.’ miráuma agamatámmá keráwáqtí aammá aúmatan-aipimma íyaq agatáíyô?
35 wannaabímmá Áánûqtu yemmá timá yímikena mera-káyúkáyábámá Áánûqturaane. téna yeqtábá tiráine. Áánûqtuni watáama agamatá kátáámá aati-aatimá wení akoqnááma íma kanaaráq aúyoraniye.
36 ketibomá móra-aukapaq kétikena maa-márábí timátíkaraiye. miráipoana ‘kemá Áánûqtun áanikomune’ túnnama keráwáqá keqtábámá áyóqa káyaiye kéteo?
37 ketiboní mayaímá ímo kémayaanaqa kanaaráqíbo ketáaraqa tirummá ítíméro.
38 ááqibo ketiboní mayaímá kémayaanaqa keráwáqá ketáaraqa íma tirummá kétimeq oweqa kemá mayaímá mayáunaraq káonera mi-máyáígómá tirummá kámera anaaékaq ítama arutánoe minnâ ketibomá tirunóbáqá máitaqa kemá wenarunóbáqá máune.” téna Îtuma timá yímikaiye.
39 miráitata móragaraq yáqtoqma ánná amínéta ománibo wemá iyáápike akarupátuwena kóuraiye.

40 keqnáámmá Îtuma yauwéqma uréna Yótaa-nomma atátuwe
uréna naayóbáqá Yóáane nommá péqyikewaipaqa mibáq ko
máqe-uraiye.
41 mibáq máitatama wenôpaqa aarawaamá netuqyaa irááe.
iréta tirááe: “Yóáane íma móra-awaameq-yataariqa uráimanibo
máqten-aiqtaba maami-nákótábá Îtuqtaba timá áraimma tiráiye.”
téta tirááe.
42 ááqibo mibáqá netuqyaa-káyúkámá Îtumma yirummá
ámikaae.

11

Aráátarati pukuráiye.

1 ááqibo móra-naqa karímá matáiye. minákón-áwîqa
Aráátaratie. wemá Béqtanibake Máríaa wenaúko Máátaa yeqtí
márûpake kukáiye.
2 wemá mi Máríaa ákûq-nomma Îtun-aitaukaq pérakarena
aqnótáunapo áyúnakarain-inikoma ayóbíyoma Aráátarati karímá
matáiye.
3 miráitata kaayaq-ánáánómá aamá yuwááyana Îtunopaqa
win-áíkómá mirá-tiraiye: “uyátáraana-nako emá maannáqtábá
akái-naqa karíma kémayaiye.” téna tiráiye.
4 Îtuma min-áímmá ítátuwena tiráiye: “wení karímá puí-
kárímá íma wáiye. paá Áánûqtuni tágama-yataaqa mamá
pááq ínéna kéipoana minnâ Waayúkagon-Araakon-awiqa múte
yauwínoe.” téna Îtuma tiráiye.
5 Îtuma Máátaaqtabama wenaúkoqtabama
Aráátaratiqtabagaraqa Îtuma ôriq umá yeqtábáma kákaiye.
6 aanibo wemá Aráátarati karí máyáiye-aimma iténa wé
kaayaq táoqa ókaraq mibáq máqei-marupaq paá máqe-uraiye.
7 anaaékaqa wení iyápó-annama timá yímikaiye: “yauwéqma
Yúríabaqa kónatae.” titata
8 wení iyápó-annama timá ámikaae: “Aráábaeo, íbêqa Ítíráaeo-
wayukama óqtatanapo emmá ikamínéta kéoe. ááqibo emá ke-
qnáá-márúpáráq yauwéqma ónáae téq kéteno?” tewana
9 Îtuni-kanaama awaararîq kéitanaboana yauwéqma tiráiye:
“íyaq tiyááka umá kaayaq-ábáúmá aaqá kamátágaraiyo? ááqibo
waayúkagoma wágááma uréire kéenama maa-márábín-ókómá
tágaraitana káonaipoana íma aítauqa yurarániye.
10 miráimanibo waayúkagoma nokáámmo uréire kéetama
ómmá yirunóbáqá íma tágaraitanapoata yítauqa yuraránoe.” téna
tiráiye.
11 mirá-timatuwena anaaékaqa Îtuma timá yímikaiye: “ketáái
aanábómá Aráátarati waguráiye. ááqibo kemá ko itó-
umakanune.” téna tiráiye.

12 máqtemma iyápó-annama timá ámikaae: “uyátáraana-nako,
aanibo wemá aú wagurénama keqnáámmá paá mániye.” téta
tirááe.
13 Îtuma Aráátarati pukáiqtaba kétitata ááqibo wení iyápó-
annama paá waguráitana kétiyaa téta yé tirááe.
14 miráitana ‘Aráátarati pukuráiye’ ténа Îtuma abarokáq umá
timá yímikaiye:
15 “ááqibo kemá keráwáqtábá túyánámmá kéiteqa timuqá
kémaraune. kemá mi táoqa íma wetê máqe-uraune. miráinaqa
keráwáqá mikáqá tirummá timínoe. íbêqa wenôpaqa ónátae.”
ténа tiráiye.
16 Tómááti wenáwíkon áaimma ábárawaoma wemá máqten-
noiyapo-annayaba timá yímikaiye: “méwíyataa wegáráq ko
púyonataao!” Tómááti ténа tiráiye.
17 ááqibo Îtuma uráiye. wemá uréna ítaraiye Aráátarati
kaayaqté-kaayaqte-yupaama muríánóbáqá (máátíq-máatinobaq)
máqe-uraiye.
18 Yérútáárebaqa waaqókáq Béqtanibaqa (3 km) wáiye.
miráuma íma ayáqtáákaqa wáiye. paá awaarakáqíye.
19 ááqibo Ítíráaeobakemma netuqyaa-nóíníináúkáqá
Máátaayaa Márîaanopaqa irááe. yetiyóbímo púiqtabama
yenákátí yíyaqa mamá íráqôniq ínéta irááe.
20 Máátaama Îtumo in-áímmá ítátuwena aapaq ko aónaraiye.
miráitana Márîaa paá yaákarena naaúpaqa máqe-uraiye.
21 ááqibo Máátaa Îtuma timá ámikaiye: “uyátáraana-nako,
maakáqô máanarakaa ketiyóbíma ípuinena iné.
22 íbêkaraqa kemá káonaune. aanibo emá nóiqtababi
Áánûqtukaqo íténanama emmá paá amíniye.” téna Máátaa
tiráiye.
23 Îtuma timá ámikaiye: “enayóbíma paá kanaaráq itó-iniye.”
ténа tiráiye.
24 Máátaa timá ámikaiye: “kemá ítaraune. ánatai-yupaaraqa mi-
túpáámá máqtemma aarawaamá keíto-iyana wemá itó-iniye.”
ténа Máátaa tiráiye.
25 Îtuma timá ámikaiye: “pukáipike itói-aaimma paá máí-
auwaraikaraqa kemúne. náawabi kemmá arummá tiména wemá
puínamanibo wemá paá itó-uma mániye.
26 máqte-kayukama paá máetamo kekáq yirummó timíyamma
yeráwáqá aati-aatimá ípuinoe. Máátaao, emá minnáyaba
aúyánámmá kéitaano?” téna Îtuma tiráiye.
27 ááqibo Máátaa Îtumma timá ámikaiye: “owé, uyátáraana-
nako, kemá ekáqá tirummá ámíqtukaune. emá Metáíyama
máane. eqtábá Áánûqtun-aanikoma maa-márábímmá kumíniye

téta naayóbáqá amuné-wáyúkámá tiráane.” téna Máátaa timá ámikaiye.

Îtuma ibiqá yakáiye.

28 Máátaa mirá-timatuwena aúkoma Máríaa ko ááyaraiye. ko ááyama áwábaq uréna yaákarena timú-timun-aipike timá ámikaiye: “yirááti-naqa ya máena emmá kááyaiye.” téna timá ámikaiye.

29 Máríaa maamin-áímmô kéitenama páátákáá itó-uma Îtunopaqa uráiye.

30 Îtuma márûpaqa íma utáibo paá wágáábaqa Máátaa aónaipaq máqe-uraiye.

31 máqtemma Ítíráaeo-wayukama Máríaagaraqa naaúpaqa máeta wenáyaqa mamá íráqôniq émáa-kayukama aónaamma wemá iyánáaq umárena páátákáá máápaq yaúbagitata yemá anaaé waqméta kukááe. wemá pukái-nakoma muríánóbáq móyukaapaq ibiqá márú-yaranenawaq kéiyaa téta waqmé kukááe.

32 Máríaa Îtu máipaqo irénama Îtumma káonena aítaupi aipaq aténa timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, emá maakáqô máanarakaatati ketiyóbíma ípuine iné.” téna tiráiye.

33 Îtuma aónaimma min-íníkómá ibiqá kéyaraitana Ítíráaeo-wayukama yimónaimma yegáráq ibiqá kéyaraawana arummá ôriq umágitana karagíqá wenarúnóbáqá yuráiye.

34 Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá náakaraq wemmá ákáraao?” téna titata yé timá ámikaae: “uyátáraana-nako, iré ya aónaao.” téta tirááe.

35 Îtuma ibiqá yaránéna kéiye.

36 miráipoata Ítíráaeo-wayukama tirááe: “aónaaro. weqtábá ôriq éna kákaitanaboana ibiqá kéyaraiye.” téta tirááe.

37 ááqibo yaímma-wayukama tirááe: “wemá aúgaroq-nakon-auramma kabárírakaraiye. kanaaráq wemá óq-yataariq umákainana Aráátarati ípuiniyo?” téta tirááe.

38 Îtuma keqnáámmá arummá ôriq kéitana min-náqá muríánóbáq móyukaapaq iráiye. muríánôtaqa óqtanapo ayá yumákaawana wáqe-uraiye.

39 Îtuma tiráiye: “keráwáqá min-óqtámá paábaq matúwáaro.” titana Máátaa puki-nákóní ámánaakoma timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, wemá pukitana kaayaqté-kaayaqte-yupaama kóuraiye. miráipoana íbêqa táí-akuqa kéiye.” téna Máátaa tiráiye.

40 ááqibo Îtuma timá ámikaiye: “emá arummá timéma Áánûqtuni tágama-yataaqa aónanone íyaq timá ámikauno?” téna Îtuma tiráiye.

41 maamin-óqtámá aukáqtúwááwana Îtuma yanaa múte
káonena tiráiye: “ketiboó, ketáama itáánayaba timuqá
kémarakaune.
42 áraine. kemá aónaraune. aati-aatié emá ketáama kéitaane.
ááqibo máqtemma aarawaamá maakáqá itó-uraapoata itaígáae
téq kétune. yeráwáqá emá timátíkaraane téta mikáq emmá
yirummá amínoe téq kétune.” téna Îtuma tiráiye.
43 mirá-timatuwenama wemá anón-aiq timá ááyaraiye:
“Aráátaratio! yaúbatuwe kumuwo!” téna Îtuma ááyaraiye.
44 pukái-nakoma yaúbatuwena kukáiye. wenayáámma mórabi
maqmá atáá-umakareta ánná-tabaraabenapo wenaítaukaq atáá-
uma mórabi maqmá móraiq umá wenaqnókáqá keqnáámmá
óq-tabaraabenapo útûyakaraae. Îtuma timá yímikaiye: “wemmá
uwáqtuweraq ayuwáíyana kóíno.” téna Îtuma tiráiye.

anó-monoq-wayukama Îtumma ikamínéta waayaímmá tirááe.

45 minnáyaba taíganimma Ítíráaeo-wayukama Máríaamma
aónaineta ye-káyúkámá Îtuma nôrabi i-qtátááqá káoneta
yirummá ámikaae.
46 yaímma-wayukama uyaatéta Pérati-wayukaraq uréta Îtuma
nói-qtataarirabi immá mó-tima-yimikaae.
47 aanibo Pérati-wayukagaraq anó-monoq-kawaa-wayukagaraq
káánítóre-wayukama ya áíkuteta káánítóre áwîqa Táánítarani
maará téta tirááe: “ketáámá náaraq ónúnataabiyo? wé maamin-
nákómá netuqyaa anón-awaameq-yataariqa kéiye.
48 ááqibo ketáá ayúwáananataa miráuqtenamo uínatama
máqte-kayukama wekáq yirummá kámiyatama Árómani-
wayukama ketáái anó-monoq-namma ketáái waayúkagaraq yama
mayáinoe.” téta tirááe.
49 yepíké móra-nakon-awiqa Kááyapati wemá maa-
kárítímáátíráqá mú mikákáá anó-monoq-nakoma máena wé
timá yímikaiye: “keráwáqá íma maami-qtátááqá aónaraae!
50 maamináyaba keráwáqá íyaq túyánámmá kéitaao? maannâ
móra-naqo puyéna máqtemma aarawaamá yíwáqnaa ínímma
minnâ kanaaráqíye. móra-naqa puínatama máqte-kayukama
íauyoranoe.” téna tiráiye.
51 áraimma wenáá-maqma ítiraiye. ímiye. wemá mú mikákáá
anó-monoq-naqa maa-kárítímáátíráqá máqe-uraiye. miráínana
Îtuma puyéna Ítíráaeo-wayukama yíwáqnaa íniye téna amunémá
kégutena tiráiye.
52 ááqibo íma paá ketáái wayúkayataba yíwáqnaa ínéna
pukáiye. ímiye. Áánûqtuni-iyapo-annama máqte-naukapaqo máa-
kayukama mamá mórabi áíkuyikanena puíniye.

53 aanibo miráitata mi táoqa Îtumma ikamínéta waayaímmá timáeta uréire urááe.
54 miráitana Îtuma móragaraqa íma Ítíráaeo-aukaapimma uréire uráiye. wemá mi-márúqá yuwéna kaqmáápaqa uréire uráiye. kaqmáápaq waaqókáq móra-marukon-awiqa Íparama mibáqá wení iyápó-annate máqe-uraiye.

55 íbêqa Ítíráaeo-wayukati kótamaki-kanaama awaaraq kéitataboata áwábake taígani-kayuka maréta Yérútáárebaq múma yirummá maqmá tágaiyaqtaba utááe.

56 yeráwáqá Îtuqtaba arútama aónaqteta kéuyoata anó-monoq-namatupaqa máe-kayukama aamá timá wenamí-kenamin urááe: “é náaran-auyananaq kéitaano? kaawéqá naíbáq íyaq yíniyo?” téta wemmá kétaimma wemmá kétaimma urááe.
57 missing?

12

Máríaa Îtun-aitaukaq akúq-matawema pérakaraiye.

1 abapaké móra-kanaama awaaraq kéitana kótámaki-kanaama pááq inéna uráiye. Îtuma Béqtanibaq uráiye. mi-márúkáq Aráátaratima pukáipike mamá itó-umakaraiye.
2 mikáq yeráwáqá kaawéqá amínéta urááe. Máátaa aáwaqa kéikamitana Aráátarati yaareráqá Îtugaraq máqe-uraiye.
3 Máríaa anón-oqtanawiqa yaan-ákúq-mátáwémá maténa Îtun-aitaukaqa atímma pérakarena Îtun-aituqa wenaqnótáurake ayúnakaraiye. miráitana átê-kuyukoma mi-náúpáqá ôriq uráiye.
4 wení iyápó-annabike móra-naqa Yúqtaati Itikáárioti wemá Îtumma mamá namuro-wáyúkátí iyáápimma anaaékaq maránéna wé Yúqtaati tiráiye:
5 “nôraq itataawáq maamin-ákúq-mátáwémá íma kéyimetaa meyámmá matáunataabiyo? mipímmá kaumo-tíyáká-tíyáká-óqtámmá (300) wáiye. ááqibo meyámmá matáunarakaatati mi-méyámmá áwáyoq-wayukataa kanaaráq yiménaqtaa únnae.” Yúqtaati téna tiráiye.
6 áwáyoq-wayukama yimíyátábá ítiraibo paá moyánápóana wemá moyámmá mamá wenamáárîq moyámmá mayáinayaba tiráiye. wemá mónekaq yabíkéna wenamáárîq máyáinapoana wemá tiráiye.
7 miráitana Îtuma tiráiye: “wemmá min-íníkómmá ayuwáaro. minnâ maqtokéna kemmá uqta mátikaino-kanaaraqtaba kémaqtoraiye.
8 áwáyoq-wayukama keráwáqtê aati-aatimá mánobo kemá keráwáqtê aati-aatimá íma mánune.

anó-monoq-wayukama Aráátaratimma ikamínéta waayáímmá tirááe.

9 taíbaq Ítíráaeo-wayukama Îtuma Béqtani-marupaqo máin-aimma itátuweta yeráwáqá mibáq urááe. yeráwáqá uráámanibo Îtuqtabae téta íuraabo Aráátaratimma aónainetaae. Îtumo náawanabi pukáipike mamá itó-umakaimma aónaineta urááe.

10 miráitata anó-monoq-kawaa-wayukama

11 Aráátaratiqtabae téta taíbaq Ítíráaeo-wayukama anó-monoq-wayukama iyuwéta yirummá Îtumma ámikaae.

Îtuma Yérútáárebaq anómma uyátárai-nakoraan umá uráiye.

12 óq-taoqa netuqyaa aarawaamá kótámaki-kanaaraq ayú maqnáíyama aónaneta ya máeta ítaraae. miráuma Îtuma Yérútáárebaq ínéna kéiye-aimma ítátuweta

13 yeráwáqá kóbékáátágóní amamá akáteta utín-utin umá aa-paké awiránéta urááe. wááqa yumáe kéweta tirááe: "atóbatikai-nako, ótáánao, yéna-nakoqtabama anómma uyátárai-nakon-awikaq kéyenana Áánûqtu amuqá kémarakaiye. Ítíráaeo-wayukati mú mikáq anómma yabíqyikai-naqa (kíni) Áánûqtu weqtábá amuqá kémarakaiye." téta tirááe.

14 Îtuma móra naatéq-ótíráákákóní ámûraaq máena kéiye. Áánûqtun-aama agamatá-kátáágó tiráiniq umá kéiye. mirá kétiye:

15 "Tááíoni-maruko, áaqa ígáíno! aónaaro. keráwáqtí mú mikáq anómma yabíyikai-naqa kéiye. naatéq-ótíráákákóní ámûraaq máena kéiye." Áánûqtuni agamatá-kátáágó téna kétiye.

16 maamin-áímmá Áánûqtuni agamatá-kánnáágó tiráimma áqnáabaq Îtuni iyápó-annama íma ítaraae. aanibo anaaékaqa Îtumma pukáipike Áánûqtuma tágama-yataapi mamá atóbamakaitata mikáq yeráwáqá yúyánákáq maréta tirááe. Áánûqtuni agamatá-kánnáágó tiráimma yaákaq urááe.

17 taíbaq Îtute máqeo-kayukama Îtuma Aráátaratimma ááyaitana utátuwena úin-aimma timá abarokáq kéiteta nôrabi i-náíkáráq tirááe.

18 taíbaq óq-wayukama maami anón-awaameqa in-áímmá ítaraapoata yeráwáqá aapaq yaónaineta irááe.

19 minnáyaba Pérati-wayukama yeíyáá téite urááe: "káonaao? ketáataa íma itánoe. aónaaro! máqtemma maa-márábí-káyúkámá wenanaaé kéwaraae." téta Pérati-wayukama tirááe.

yaímma Karíki-wayukama Îtumma aónaneta abáá-uraae.

20 yaímma Karíki-wayukama maréta Yérútáárebaqa aapinaammá tíyaqtaba ayú maqnaapí utááe.

21 yeráwáqá Píripikaq urááe. wemá Beqtáirapake Kááririmarupaq iráiye. wemmá yeráwáqá ítama aónanaqtaa: “anóko, ketáámá Îtumma aónaqtaa kéyunataae.” téta tirááe.

22 miráitana Píripi maréna Áánarukaq kéwena timá ámitata keqnáámmá mákanakama marétarata Îtukaq kéwetarata mó-timaamikaaye.

23 Îtuma yauwéqma tiráiye: “mi-kánáámá íbêqa kéyitata kemá Waayúkagon-Araakoma anómma tágama-yataaqa káme.

24 kemá áraimma kétima-timune. mórama wíti-yumma marabí íkumena ípuinama kímora pááqyan-ayumma wenamáa wániye. minnâ wemá puínamanibo taíganimma uta-uta umá ôriq umá arammá iyániye.

25 móra-nakoma wení aúwaraiqtaba ôriq umá akáinanama wemá wení aúwaraikoma páátataakaa íniye. móra-nakoma wení aúwaraiqtaba maa-márábí mái-yataaqtaba íakainanama anaaékaq matúq-matuq umá aati-aatimá mái-auwaraimma maqtorániye.

26 náawa-naawabi kekáqô mayaímô mayanénama ketinaaé waraíno! kemá máuna-marukaqa ketí mayaímá matikáí-náqá mániye. ketí mayaímá matikáína-nakoma ketibomá wenáwîqa múte yauwíniye.” téna tiráiye. Îtuma óq-aimma tiráiye:

27 “íbêqa tíyakoma ummaa kéyaiye. ááqibo nóineq tenúno? ‘ketiboó, ketí ánatagina-kanaama íma yúwénana kumíno tenúno?’ ímiye. minnáyaba paá kukáune.

28 ketiboó, tágama-yataaqa enáwîkaq akoqnáá umá mamá maa-márábí-káyúkámá yiráátinonama enáwîqa anómma uyátá-maqma mimórá mái-waigonamiye.” téna Îtuma mirátimatuwaitana aagómá wíyôpake kukéna tiráiye: “kemá tágama-yataaga ketíwîkaq mamá múte yaútaunnama móragaraq múte yauyónúne.” téna maamin-áíkómá tiráiye.

29 waayúkama máqeo-kayukama min-áímmá ítátuweta tirááe: “wíyonaa kétiye.” téta kétewata yaímma-wayukama tirááe: “Áánûqtunopakekako kétiye.” téta mi-káyúká tirááe.

30 Îtuma yauwéqma tiráiye: “aagómá wíyôpake keqtábá ítiraibo keráwáqtábá itaígáae téna tiráiye.

31 íbêqa máqtemma maa-márábí-káyúkámá Áánûqtu kéyainaiye. maa-márá áaikoni anó-naqa Tááqtaama íbêqa ikámma waqtuwániye.

32 aanibo kemá maa-márábíkémô múte itó éqa máqtemma yiwíqma ketôpaqtaa ónúne.” téna Îtuma tiráiye.

33 wemá min-áímmô tiráimma minnâ náaraq umá puíníyo minnáyataba yiráá téna tiráiye.

34 ááqibo aarawaamá yauwéqma tirááe: “miráuma aammá aúmakaan-aipitaa ítaraunataa miráuma Metáíya paá matúq-

matuq umá mániye. nôraq itaawáq Waayúkagon-Araakokaq
múte yauwínoe kéteno? náawawaq Waayúkagon-Araakoma
máiyo?” téta ítama aónaraae.
35 mirá téna Îtuma timá yímikaiye: “pááqya-kanaabi ómmá
keráwáqtê mániye. keráwáqá ómmá wáinagaraq ókáqá íma
máíyanama keráwáqá kumayukómá yawááq-umatikaniye.
móra-nakoma kumayuqnóbáqá uréire ínna-nakoma ‘náakaraq
kéi náakaraq kéwiyo’ téna wemá kanaaráq íkáonaiye.
36 ómmá wáinaq ókómmá tirummá áméro! miráinaq
keráwáqá ókón áráaqa mánoe.” téna Îtuma tiráiye. Îtuma min-
áímmá timátuwenama yemmá iyuwéna aúpáq kóuraiye.

netuqyaa Ítíráaeo-wayukama Îtumma yirummá íamikaae.

37 Îtuma netuqyaa anón-awaameqa yetúrakaqa imánibo
yeráwáqá paá íma Îtumma yirummá ámikaae.
38 netuqyaa-káyúkámá Îtumma yirummá íámikaapoata
Áítáíya Áánûqtuni amuné-náqá wenáama áraine téna
kéyiraatiye. Áítáíya naayóbáqá tiráine: “uyátáraana-nako,
náawaq ketáái táaraqa ítáraiyo? náawakaraq uyátárai-nakoma
wení akoqnááma aráátitanawaq kanaaráq aónaraiyo?” téna
Áítáíya tiráiye.
39 maami-qtátáátábábóata yeráwáqá kanaaráq yirummá íma
káme miráipoana Áítáíya tiráine:
40 “Áánûqtu yeráwáqtí yúramma mamá karopamáyikena
yúyánámmá mamá óqtakaa umátukaiye. miráitata yé íma
yúramma káoneta yúyánámmá íma kéitaae. yeqtí yúrakakema
íkáonaapoata yúyánámmá íma ítama káruteta kéopoata íma
ketôpaqa waéqma íyaqa yemmá mamá atóbamayikanune.” téna
Áítáíya naayóbáqá tiráine.
41 Áítáíya uyátáraana-nakoni tágama-yataaqa aónaraipoana we-
qtábá wenáaimma tiráiye.
42 ááqibo netuqyaa-káyúkámá yaímma Táánítarani-kaanitori-
wayukagaraq wemmá yirummá ámikaamanibo Pérati-wayukati
yáaqa kéikatetaboata yeráwáqá yirummá áme-kayukama íma
abarokáq umá tirááe. abarokáqô tíyatama monoq-náúpáké
paábaq waqtuwánoe.
43 yenamáárîq yeráwáqtábá yetíwîqa múte yauwígáae
kétetamanibo Áánûqtuni tágama-yataaqtabama abarokáq umá
íketee.
44 ááqibo Îtuma yááyama tiráiye: “náawabi arummá
kétimenama kenamáa kekáqá íma arummá kétimibo ketibomá
timátíkái-nakokaraq arummá kámiye.
45 náawabi kemmá kétimonenama wemmá ketibomá
timátíkái-naqa káonaiye.

46 kemá maa-márábí-ómmá kukáune. miráipoana náawabi
kekáqá arummá timénama wemá íma kumayupímmá mániye.
47 móra-nakoma ketáama kéitena ketáama íkémayainama
kemá kenamáárîq wemmá íma yawááq-umakanune. aanibo
maa-márábí yawááq-umayikanaaq íkukaune. ímiye. kemá
aarawaamá yááyabo umáyikanaaq kukáune.
48 náawabi kemmá anaaéma umátikenama ketáama ímayenama
íbêqa yainaí-yátááqá wemmá kéyainaiye. minnámo ánatai-
yupaama máqtemma túnna-aikoma wemmá mamá yawááq-
umatikanoe.
49 kemá ke-túyánápíkén-áímmá íkétune. ímiye. ketibomá
timátíkái-nakoma wenamáárîq timá tímin-aimma kétunaboaqa
máqten-aimma kétima-timune.
50 ááqibo kemá ítaraune. ketiboní watáama aati-aatimá
matúq-matuq umá mái-auwaraimma mamá paá kéiye. miráitaqa
máqten-aimma túnnama minnâ ketibó timá tímin-aimma kétune."
téna Îtuma tiráiye.

13

Îtuma wení iyápó-annati yítauqa tete uráiye.

1 kótámaki-kanaama waagókárîq kéitana Îtuma maa-márábíké
yuwéna aboánôpaqa uínî-kanaama yimmá ítaraiye. maa-márábí
máena wení aanábó-wáyúkáyábá ôriq umá kákaitana yeqtábá
yikáíq-yikaiq umáe kéuyena wení puíni-kanaaraq uráiye.
2 Tááqtaama Yúqtaatin aúyánámmá waéqma Îtuni kutarurîq
webó-náqá aúrákaraiye. ááqibo aáwaqa kénaawana
3 Îtuma ítaraiye máqte-qtataaqa Áánûqtuma wenayáápi
ámikaitanaboana wemá Áánûqtunopake kukáunaboaq yauweré
uyónúne téna aúyánámmá ítaraiye.
4 aanibo Îtuma aáwaqa naí-yáárérâq máqeikake itó-urena
wení ámûraake aqtoraí-wáqtómá ayúqma mikáq kéyuwena óíqa
ayumí-wánáámá (táúrima) maténa ámûrana uráiye.
5 káqomma wemá nommá táápepi atímakena wení iyápó-
annati yítauqa tete umáyíkarena ayumí-wánáánápó yítauqa
ayúnikanena uráiye.
6 áqnáabaqa Tááímoni Pítaakaq yitana Pítaa tiráiye:
"uyátáraana-nako, ketítauraq tete umátikane kéono?" téna Pítaa
ítama aónaitana
7 Îtuma yauwéqma tiráiye: "íbêqa emá íaonaraanaiq ónáa
kéune. ááqibo anaaékaqa emá aónanone." téna Îtuma tiráiye.
8 Pítaa akoqnáá-aimma abarokáq tiráiye: "emá íma ketítauqa
tete ínóne." téna titana Îtuma yauwéqma tiráiye: "ááqibo kemô
enaítuqa ímo tete onaamá emá íma ókaraq ketí iyápó-annama
mánone." téna Îtuma tiráiye.

9 Pítaa timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, ketítauqa wenamáa
ítete é mútûq tiyáánaa tiqnókáráq tete umátikaao!” téna Pítaa
timá ámikaiye.
10 Îtuma mikáq tiráiye: “móra-nakoma máqten-aubakaraqo
nommá pétukenama íma óqa peránibo paá wenaítauqa tete íno.
mútûq keráwáqtí túgogaraq tirunóbáqá íráqôniq uráibo kímora-
nakone.” téna Îtuma timá yímikaiye.
11 móra-naqa waéqma kutarurîq webómá aukái-naqa Îtuma
aónatukaipoana tiráiye: “kímora-nakone.”
12 Îtuma wení iyápó-annati yítauqa tete umáyíkátuwena wení
ámûraaq aqtoraí-wáqtómá mamá aqména yauwéqma yaareráq
umáena tiráiye: “kemô umátíkauna-yataaqtaba ítama kárutao?
13 keráwáqá keqtábá yirááti-nare kéte ‘uyátáraana-nako’ kéte
kéoma minnâ áraine. miráipoana minnâ kemúne.
14 ááqibo kemá keráwáqtí títauqo tete umátikaunama kemá
yirááti-naqa uyátárauna-nakoma tete kéumatikaune. móraiq umá
keráwápíké káqowa-kaqowan-aituqa tete ínôqtaba ketiyáánaubiqa
aóna-mayaaro. wenáítauq-wenaitauqa tete íné oné.
15 íbêqa keráwáqá umá tiráá túnnaiq kemá nôrabi
umátikaunayaba mimóráíq umá keráwáqá íné oné.
16 éqtukena timámeno áraine. móra mayaímá máyái-nakoma
aati-aatimá wení mayaímá mayákái-nakomma íma uyátá-
maqma anómma kémaiye. móra-nakoma watáama mamé i-
nákómá timákáitana yi-nákómmá íma uyátá-maqma anómma
kémaiye.
17 keráwáqá ítama arútama miráeq oweqa mikáq timuqá
maránoe.
18 kemá nóinabi íma máqtemma keráwáqtábá ketí iyápó-
annama máqtemma ye táaimma káoneq yiwíkaunama taíbaq-
wayukabike yíwíkeq Áánûqtuni agamatá-kátáámá áraine téq
kéyiraatune. min-ágámátá-kátáágó kétiye. ‘móra-nakoma
ketí aáwaqa ketê nai-nákómá wenáítagegunapo múte yaáqma
tímûraaq yániye.’ ” téna Áánûqtuni watáa agamatán-áíkómá
mirá kétiye. Îtuma óq-aimma tiráiye:
19 “mi-qtátááqá pááq iné kéitaq íbêqa aamá kétima-timune.
mi-qtátááqá pááq ínaqa keráwáqá mikáq tirummá amínomma
minnâ náawabi MÁUNE.
20 akoqnáá umá kétima-timune. kemá timákauna-naqa
náawabi awirénama kekáráq kétiwiraiye. náawabi kemmá ti-
wirénama timátíkarai-nakokaraq káwiraiye.” téna
21 min-áímmá Îtuma timátuwena amakó ôriq umá ummaa
yágitana wé tiráiye: “áraimma kétima-timune. keráwápíké móra-
nakoma kemmá mamá namuro-wáyúkábí tikániye.” téna Îtuma
tiráiye.

22 wení iyápó-annama wenaúrapi-kenaurapi káoneta yúyánápí
náawaqtaba kétiyo téta íaonaraae.
23 iyápó-annabike móra-naqtaba Îtuma ôriq umá ákái-naqa Îtun-
amakaq yaareráqá máena aíqtaaraqa agebamá máqe-uraiye.
24 miráitana Tááímoni Pítaa aqnótáq yumátuwena 'náawaqtaba
kétiyaa wekáq itaao' téna awaaméqá umá timá ámikaiye.
25 Îtun-aiqtaabi agebaréna tiráiye: "uyátáraana-nako,
náawaqtaba kéteno?" téna ítama aónaitana
26 Îtuma yauwéqma tiráiye: "kemá yammá aáwaq-anopi yamá
atîmma áménama minnáqíye." téna Îtuma timátuwena yammá
aáwaq-anopi yamá atíkena Yúqtaati Tááímoni Itikááriotini
áanikoma ámikaiye.
27 mikáq Yúqtaati min-ááwáqá mamáyáitana Tááqtaama wepí
yabékitana Îtuma timá ámikaiye: "nôrabi íméma páátákáá miráuwo!" téna tiráiye.
28 máqtemma yaareráqá máe-kayukabike móra-nakoma
Yúqtaatima nóin-ainabi timá ámin-aimma íma ítama arútaraiye.
29 Yúqtaati móne-ketima matóráiqtaba kétiyaa téta yaímmawayukama tirááe: "kótámaki-kanaaraq-yataaraq meyánîq uwo
kéti kéqokeq-yataaraq áwáyoq-wayukama yimiyówaq" kétiyaa téta
tirááe.
30 Yúqtaati min-aáwáqá kémayenama máápaqa kumayupí
yáubaguraiye.

aúgen-amaan-aimma

31 Yúqtaati ayuwéna kóitana Îtuma tiráiye: "íbêqa
Waayúkagon-Araakoni tágama-yataaqa mamá abarokáq
kéumakena Áánûqtuni tágama-yataaqa Waayúkagon-Araakokaq
kéumakaiye.
32 Waayúkagon-Araakoma Áánûqtuni tágama-yataaqa
abarokáq mamé ínana wení tágama-yataaqa Áánûqtu waéqma
wenamáárîq wepí páátákáá abarokáq mamé íniye.
33 ketí pááqyan-iyaqo! kemá keráwáqtê pááqya-kanaama
mánune. keráwáqá tibáá-inoe. ááqibo keqnáámmá Ítíráaeo-
wayukamma timá yímikaunaiq umá kemá kétima-timune.
keráwáqá kenamáárîq kemá kóúnabaqa íma kanaaráq uínoe.
34 íbêq-kanaayaba kemá aúgen-amaan-aimma kétimune. kemá
keráwáqtábá tíkáiniq umá keráwáqá móraiq umá weqtábá
kákaina weqtábá kákaina umá máero. miráuma keráwákáráq
káqowaqtaba kákaina káqowaqtaba kákaina tíkáiniq únnaiq umá
máero.
35 akaí-yátááqá keíyáátaa wenámí-kenamin umá maíyata ketí
iyápó-annae téta máqte-kayukama aónainoe." téna Îtuma tiráiye.

Îtuma tiráiye Pítaama anaaéma umátikaniye.

36 Tááímoni Pítaa tiráiye: “uyátáraana-nako, náakaraq kéono?”
téna wé timátuwaitana Îtuma yauwéqma tiráiye: “kemá koúna-
marupaqa íbêqa emá íma kanaaráq tinaaéma waráínóne. ááqibo
anaaékaq ketinaaéma waráínóne.” téna Îtuma tiráiye.
37 Pítaa timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, nôraq ínaraq
enanaaéma íbêqa kanaaráq íwaranuno? kemá eqtábáé téq
áqa puyónúne.” téna Pítaa titana
38 Îtuma yauwéqma tiráiye: “emá keqtábáé téaq áqa puíné
kéono? kemá akoqnáá umá kétima-amune. kokóregoma áa
tiné kéinaa emá keqtábá kaumobáqá ‘wemmá íaonaraune’ té
wakaránóne.” téna Îtuma Pítaamma timá ámikaiye.

14

aboánôpaqa uí-ámmá Îtumiye.

1 Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “íma yuwáiyana
tíyako ummaa yaíno. miráinaq Áánûqtukaq tirummá kámeraq
ááqibo kekákáráq tirummá tíméro.
2 ketiboní naaúpaqa taígani-maqa wáiye. ímo wárainaqa
kemá keráwáqtábá wágáábaq timátikanaa únnae. kemá kóureqa
keráwáqtí márûqa ko tarôq umá óqtaa umátikanune.
3 kemó kówéqa keráwáqtí márûqa ko tarôq umá
óqtaa umátíkátuweq kemá yauwéqma iréq kenamáárîq
yatiwiranúne. kemá máuna-marupaqa keráwákáráq mánoe.
4 kemá ónááqo únna-maruqtaba aammá keráwáqá kéitaae.”
téna Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye.
5 Tómááti timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, náakaraq kóinono
minnâ ketáá íaonaraunatae? náaraq umátaawaq maamin-ámmá
kanaaráq aónanunataabiyo?” téna Tómááti timá ámikaiye.
6 Îtuma yauwéqma tiráiye: “kemá kenamáárîq ketibonôpaq
wíámúne. kemá áraimma tí-ááímúne. kemá aati-aatimá paá
matúq-matuq umá mái-aaimune. móra-nakoma ketibonôpaqa
kéyena káqon-amma íma mamá awi íniye. ímiye. kemá ke-
namáamune.
7 kemmô kétimoneqa ketibokáráqá káonaae. íbêqake
wemmá aónatukeqa wemmá keqtúrapike aónaraae.” téna Îtuma
yauwéqma tiráiye.
8 Píripi timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, emá enaboqtáá
tiráátinana keqtáá kanaaráq íno.” téna Píripi timá ámikaiye.
9 Îtuma yauwéqma tiráiye: “Píripao, kemá ayáqtáá-kanaama
keráwáqtê máqe-uraune. emá íyaq kemmá timónaraano?
náawabi kétimonenama ketibokáráqá káonaiye. nôraq itaawáq
‘enaboqtáá tiráátiyo’ kéteno?

10 kemá ketibopí máunana wemá ketibomá kepí máiye.
minnáyaba íyaq kekáqá arummá kétimeno? aamô timá-
timunama íma ketááq-maqma kétune. ketibomá kepí máena
wení mayaímá kémayaiye.
11 keráwáqá maan-áíkáqá tirummá áméro. kemá ketibopí
máunana ketibomá kepí máiye. ááqibo ímo miráinaqa
kemá máqtemma anón-awaameq-yataariq únnama aónaraabo
minnáyaba kekáq tirummá tíméro.
12 kemá áraimma kétima-timune. móra-nakoma arummá
timénama móraiq umá anón-awaameq-yataariq íniye. kemá keti-
bonôpaq uyátá-maqma anón-awaameq-yataariq íniye.
13 aanibo máqte-qtataaqtabama ketíwîkaqa nunamupí itáíyaqa
kemá paá mirá-onune. miráonana ketiboní tágama-yataakoma
kemá áanikokaqa yíniye.
14 ááqibo ketíwîkaqa nunamupí móra-yataariq uwó tíyaqa
kemá paá mirá-onune." téna Îtuma tiráiye.

Áánûqtuni Aokaq-Áágómá kumíniye.

15 Îtuma óq-aimma tiráiye: "keráwáqô, keqtábá tikáinaqa ketí
ámáan-aimma taákaq matokéra mirá-inoe.
16 ketibommá ítama aónaanana wemá káqomma tíwâqnaa í-
náqá wení Aokaq-Áágómmá timákainana keráwáqtê ku matúq-
matuq umá mániye.
17 Aágoma wení árain-aikoni áaimma máiye. maa-márábí-
káyúkámá wemmá íkaoneta íkéiteta kéopoata wemmá íma
kanaaráq awiránóe. wemá keráwáqtê máipoana keráwápí
mániye. ááqibo keráwáqá kenamáárîq wemmá káonaae.
18 miráinaq kemá ítiyuwaanaq keráwáqá kenamáa anóbo
íma máin-iyapogoraan umá íma mánobo kemá yauwéqma
keráwáqtôpaq yenúne.
19 pááqya-kanaabi maa-márábí-káyúkámá kemmá móragaraq
ítimonainobo kemmá matúq-matuq umá mái-auwaraimma ma-
tokáunaboaq keráwákáráq miráuma mayáinopoaq miráinaqa
kemmá timónanoe.
20 mi-kánáámô yínaqa keráwáqá itánoe. minnâ kemá keti-
bopí máunaq aanibo keráwáqá kepí máápoaq kemá keráwápí
máune.
21 náawabi ketí aúgen-amaan-aimma aákaq matokéna mirá
énama wemá keqtábá ôriq umá kákaiye. keqtábámô ôriq umá
akáina-nakoma ketibomá weqtábá ôriq umá akániye. kegáráq
ketí tikaí-yátááqá aménúnaboaq kemá kenamáárîq ketáaimma
aráátenune." téna Îtuma tiráiye.
22 Îtuma óq-Yuqtaatimma timá ámikaiye íma Yúqtaati
Itikááriotimibo: "uyátáraana-nako, náaraq umáwaq enáaimma

keqtáá kétiraatetaa maa-márábí-káyúkámá íma yiráátenune
kéteno?” téna Yúqtaati tiráiye.
23 Îtuma yauwéqma tiráiye: “náawabi keqtábá akáinanama
kemá túnna-aimma aákaq matokéna mirá-iniye. ketibomá we-
qtábá akaínakama ketibotê kegáráq wenôpaq iréka wetê kerátá
ya matúq-matuq umá máyuye.
24 náawabi íma keqtábá akáinanama kemá túnna-aimma íma
aákaq matokéna miráinipoaq wemmá ketáaimma íaraatenune.
aamô kéitaamma íma kennáé. ááqibo min-áímmá ketibó
timátíkarai-nakonopake kéiye.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma puínéna ákaq-aimma kétiye.

25 wení iyápó-anamma Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqtê
máeqa maami-qtátááqá timá tímikaune.
26 Áánûqtuni Aokaq-Áámá tíwáqnaa í-náqá ketibomá
ketíwîkaq timákainana kégumena wemá máqte-qtataaqa
kétiraatena wemá tímikauna-aimma túyánákáq mamá marániye.
27 kaayoné-yátááqá keráwáqtê yuwáune. ketí kaayone-
yátááqá keráwáqá kétimune. maa-márábí-káyúkámá mirá-
kááyóné-yátááqá íyokaa-qtataaqa kétimune. íma yuwáiyana
tíyako ummaa kéyainaraq íma ikatîqa oro!
28 keráwáqá ítaraawaq timá tímikaune. minnâ ‘kemá koúreqa
yauwéqma keráwáqtôpaq yenúne.’ keqtábá tikáinaqa timuqá
maránóe. kemá ketibonôpaqa kégounama ketibomá kemmá
uyátá-maqma máiye.
29 íbêqa mi-qtátááqá íma pááq iné kéitaq paá aamá kétima-
timune. mi-qtátááqá pááq ínaqa mikáq tirummá timínoe.
30 kemá íma keráwáqtê ayaqtáá-kanaama watáá-wataa
tenúne. maa-márágón áai-nakoma (Tááqtaama) kéimanibo wení
akoqnáá-yataaqa kemmá íma kanaaráq uyátá-maqma yokáiye.
wení akoqnáárakemma kemmá ánná ítiminiye.
31 maa-márábí-káyúkámá timónainoe. minnâ ketiboqtábá
ôriq umá kétikaitaq wemá máqten-aimma timá tímímma taákaq
yokéq mirá kéune. itó-oro! maa-márúkáké yuwéqtaa kónatae.”
téna Îtuma tiráiye.

15

ánnágon-aboma Îtumiye.

1 Îtuma wenamáárîq ánnágon áaimma wení iyápó-annama
timá yímikaiye: “kemá árain-annagon ábô máunana ketibomá
yókón aboámíye.
2 amagómá arammá íma íyáitanama akáma kéiyaabotuwaiye.
ááqibo arakaráq-ámámá ayááma tágatukena amumá yaákarena

aráka-araka égé yuwáitana anaaékaq óq-aupaqa arammá iyánîqtaba mirá kéiye.
3 ketáa timá tímikaunaboaq íbêqa keráwáqá aúgen-augen urááe.
4 kemá keráwápímmô máunaiq umá keráwáqá kepímmá móraiq umá máero. amagómá ábôraqa íaraaparenama wemá arammá íma iyániye. miráínaqa keráwákáráq kekáq íma máeqa keráwáqá arammá íma iyánoe.
5 kemá ánnágon-abomune. keráwáqá ánnágon-amamoe. miráipoana náawabi kepí máinaqa kemá wepí máenana wemá arammá netuqyaa iyániye. ááqibo kekáké yuwéq ókaqo maéqa keráwáqá móra-yataariqa kanaaráq íma ínoe.
6 móra-nakoma kepí ímo maínanama wemá amamó ayááma iyaabótúwáanikaa umá yuwáiyana aayákaginata máqtemma aúqma irabí agatuwánoe.
7 keráwáqá kepí maíyanama ketáagoma keráwápí maínaqa keráwáqá kemmá kenamáárîq nunamupí máqte-qtataaqtaba itáiya-qtataakoma mamá pááq umátiminoe.
8 keráwáqá taíganin-aramma iyéqo ketí iyápó-annamo auráiyanama ketiboní tágama-yataakoma múte yauwíniye.
9 ketibomá keqtábá ôriq umá kákaitaqa móraiq umá kemmá keráwáqtábá ôriq umá kétikaiye. ketí tikaí-yátáákón aúkáapi máero.
10 kemá ketiboní ámáan-aimma taákaq matokéq miráuraunaboaq kemá wení akaí-yátáápí máune. móraiq umá keráwáqô ketí ámáan-aimma taákaq matokéq miráíyama ketí tikaí-yátáápí máinoe.
11 kemá timá tímikaune. minnâ ketí timuq-yatááqá keráwáqá mayánoe. ketí timuq-yatááqá keráwápí ógiqma mániye.
12 maaminnáma ketí ámáan-aimmibo. keqtábá tíkáiniq umá weqtábá kákaina weqtábá kákaina umá máero.
13 mú mikáq anómma akai-yátááqá íma wáiye. minnâ móra-nakoma ákáina-wayukayabae ténа puíniye. káqo-nakoni akáí-yátáákómá íma uyátá-maqma wáiye.
14 kemá ámáan-aimma túnna-yataariq owéqa keráwáqá tíkái-kayukamoe.
15 mayaí-nákómá wemá mayaímô ámî-nakomma nôrabi i-qtátááqá íma kéitaiye. miráipoana kemá íma keráwáqtábá ókaraq ‘ketí mayai-wáyúkáé’ téqa tenúne. máqte-qtataaqa ketibonôpake itáuna-yataaqa keráwáqá timá tímikaunaboaq keráwáqtábá íbêqa ‘kemmá tíkái-kayukae’ kétune.
16 keráwáqá íma kemmá máqte-kayukabike tíkáimma íma tiwíkaabo kemá kenamáárîq keráwáqá máqte-kayukabike tíkáimma tiwíkaune. kemá mi-máyáíráq keráwáqá timátíkaraunaboaq keráwáqá koma matúq-matuq umá mái-

aramma ko iyáíq-iyaiq umá máraiyana ketibomá keráwáqá
nói-qtataaqtababi ketíwîkaq itaíyanama wemá timíniye.
17 keráwáqá maami-qtátáárîqa oro! weqtábá kákaina we-
qtábá kákaina umá máero.” téna Îtuma tiráiye.

máqtemma maa-márábí-káyúkámá Îtumma wení iyápó-
annagaraq íyamma kéumayikaae.

18 óq-aimma Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “maa-
márábi-káyúkámá keráwáqtábá ítikaiyaqa minnáma taákaq
máráaro! áqnáabaq keqtábá íyikaitata anaaékaq keráwáqtábá
íkéyikaiye.
19 keráwáqá maa-márágóní waayúkamo máraiyatama yemá
keráwáqtábá yikániye. ááqibo kemá keráwáqá maa-márábíké
tíkáimma tiwíkaunapoana íbêqa maa-márágóní waayúkama íma
mááe. miráipoana yemá keráwáqá íyamma kéumatikaae.
20 timá-timuna-aimma taákaq máráaro! ‘móra mayaímá
máyái-nakoma aati-aatimá wení mayaímá mayákái-nakomma
íma uyátá-maqma anómma kémaiye.’ miráipoana yeráwáqô
kemmá tíkamma kéwaretama keráwákáráq tíkamma waránóe.
yemá ketáamo keíteta mirá étamo-etama yemá keráwáqtí
táagaraq kéiteta mirá-inoe.
21 yemá timátíkáin-nakomma íaonaraapoata ketíwîqtabae téta
maami-qtátáárîq umátikanoe.
22 kemá ímo iréqo aamá timá yímenatama yeqtí yigae-
yátááqá íwane imánibo íbêqa yeqtí kúmiq-yataaqa íma kanaaráq
aúpáq yuwánóe.
23 náawabi kemmá áyámma umátikaina-nakoma móraiq umá
wemmá ketibokáráq áyámma kéumakaiye.
24 kemá anón-awaameqa káqo-kayukama ikéoniq umá
kenamáa yiráátiraunaboata yeqtí yigae-yátááqá íma wániye.
ááqibo íbêqa yeráwáqá aónaretamanibo kemmá ketibokáráq
paá íyámma kéumatikaakarataae.
25 ááqibo yeráqwátí agamatá-kánnáábí áraimma yíniye.
‘yeráwáqá paáyaba kemmá íyámma umátíkaraae.’
26 akoqnáá umá tíwáqnaa ínîn-naqa árain-aain-Aagoma keti-
bonôpake timákáanana kumínama ketí árain-aaimma má tínaq
keráwáqá itánoe.
27 ketê keráwáqá áqnáabake mamé iráapoaq keráwákáráq
keqtábá árain-aimma tínoe.” téna Îtuma wení iyápó-annama timá
yímkaiye.

16

1 Îtuma ókaraq íyamma umáyikanoqtaba téna tiráiye: “keráwáqá
kemmá tirummô timí-yátááqá íyuwaigae téq maa-qtátááqtábá
timá tímikaune.

2 keráwáqá monoq-náúpáké waqtuwánóe. áraine. mi-
kánáámá yínanama keráwáqô tíkamiya-kayukama ‘Áánûqtuni
mayaímá kémayaunatae’ téta tínoe.
3 ketibokáráq kekáráq ítimonaraapoata mi-qtátáárîq
umátikanoe.
4 ááqibo timá tímikaune. mi-kánáámá yínaqa timá
tímitukaiqtaae téq mikáq túyánámmá ítama taákaq ínoe.” téna
Îtuma tiráiye.

Áánûqtuni Aokaq-Áámá kumíniye.

óq-aimma Îtuma tiráiye: “áqnáabaqa keráwáqtê máqe-
uraunaboaq keráwáqá maami-qtátááqá íma timá tímikaune.
5 ááqibo íbêqa timátikáitaq kukáuna-nakonopaqa koúne.
miráitana keráwápíké móra-nakoma ‘náakaraq kégono’ téna
íma ítama kétimonaiye.
6 kemá maamin-áímmá kétunana keráwáqtí tíyakoma ummaa
kéyaiye.
7 paá árain-aimma kétima-timune. kemá kónanama íráqôniq
umátikaniye. íma kónanama keráwáqtôpaqa Tíwáqnaa Í-náqá
íyiniye. ááqibo kemá kowéqa Tíwáqnaa Í-náqá timákáánana
keráwáqtôpaqa kumíniye. kumínama
8 waayúkagoni kúmiq-yataaqtaba wemá yainániye. kateko-
yátáákón áaimma má téna yainaí-yátáákón áaimma má téna
íniye.
9 Tíwáqnaa Í-náqá yénama miráuma kaumo-yátááqtábá tíniye.
minnâ áqnáabaq yeráwáqá íma kemmá yirummá kétimepoata
maami-kúmíq-yátáákóní táígon-aaiqtabama wemá yiráátiniye.
10 ketibonôpaqa koúnaboaq ókaraq ítimonanopoana kateko-
ááíqtábá wemá tiráátiniye.
11 maa-márágón áai-nakoma (Tááqtaama) yawááq-
umatukaipoana yainaí-yátáákón áaiqtaba Tíwáqnaa Í-náqá
tiráátiniye.
12 kemá taígani-qtataaqtaba timá timenaa únnamanibo íbêqa
maamin-áíkó keráwáqá mamá ummaa yamátikaniye.
13 wemá yénama Árain-aain-Aagoma máipoana wemá
máqtemma árain-aain-aimma má téna taákaq mamá tikániye.
wenamáárîq wenááq-maqma ítinibo paá ítáin-aimma tínana
anaaékaq pááq ínî-qtataaqtaba timá-timiniye.
14 nóin-ainabi ketôpakemmo kéitenama timá-timinipoana ketí
tágama-yataaqa wemá múte yauwíniye.
15 máqtemma ketibomá matokái-qtataaqa minnâ kennámiye.
miráipoaq kemá timá tímikaune. ‘nóin-ainabi keráwáqá timá-
timinama ketôpake kémayaiye.’ ” mirá téna Îtuma tiráiye. iyápó-

annama yiru-qtatáákómá anaaékaq waéqma yimuq-yatááqá aurániye.

16 Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “pááqya-kanaabimma keráwáqá kemmá ítimonainoe. ááqibo pááqya-kanaabimma móragaraq kemmá timónainoe.” téna Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye.

17 maannáyaba yaímma wení iyápó-annama ye íyáá tirááe: “wenáaimma nóiqtaba kétiyo? wemá kétima-timiqtaae. ‘pááqya-kanaabimma kemmá ítimonainoe.’ ááqibo ‘pááqya-kanaabimma móragaraq kemmá timónainoe.’ wemá ókaraq tiráiye. ‘keti-bonôpaq koúnaboaq kétiye.’ ” téta

18 wení iyápó-annama tirááe: “nôraq téna ‘pááqya-kanaabine’ kétiyo?” téta yeráwáqá kaumo kááyaq-yuyanamma ítaraae. wení iyápó-annama ókaraq tirááe: “nóin-aaiqtaba kétiyo? ketáá íma ítama kárutaunatae.” téta tirááe.

19 Îtuma aónaraimma yeráwáqá wemmá ítama aónaineta kéowana timá yímikaiye: “keráwáqá kaumo kááyaq-tuyanamma kéiteq kemmá ítama timónaineraq kéoo? kemô túnnama ‘pááqya-kanaabimma móragaraq kemmá timónainoe’ maaminnáyatababoaq keráwáqá wemmá kéitaimma wemmá kéitaimma kéoo?” téna Îtuma timá yímikaiye.

20 óq-aimma Îtuma tiráiye: “áraimma kétima-timune. keráwáqá ibiqá kéyareq keráwáqá mi-kánááráq ketoqá máíyana miráíyata mimórá táoqa maa-márábi-káyúkámá yimuq-yatáápí mánoe. keráwáqá tirumá ínomanibo anaaékaq tiru-qtatáákómá waéqma timuq-yatáápí mánoe.

21 aaragómá iyápómo akáínéna kéenama wení kanaamá kéitanaboana wemá arummá ôriq kéiye. ááqibo anaaékaq iyápóma marákátuwenama amuqá kémarena wení aíqo éwai-qtataaqa wemá káwikatuwaiye.

22 miráitaq íbêqa keráwáqá tirummá kéoe. ááqibo móragaraq keráwáqá kétimonaanana keráwáqtí tíyakoma kanaa íniye. keráwáqtí timuq-yatááqá náawabi móra-nakoma keráwápíké ímatuwaniye.

23 mi táoqo pááq ínaqa keráwáqá móra-yataaqtaba íma kekáq itánóe. áraimma kétima-timune. keráwáqá móra-yataaqa keti-bokáq itáíyana ketíwîkaq wemá timíniye.

24 naayóbákáráq móra-yataataqa ketíwîkaq íma ítama aónaraae. íbêqa ítama aónéra kéqokeq-yataaqa kémayaiyana keráwáqtí timuq-yatáákómá ógiqma wániye.

25 maami-qtátááqá taíganimma waéqma itaí-áípí timá tímikaune. mi táoqa yínaqa íma waéqma itaí-áípí timá-timenupo paá ketiboqtábámá abarokáq timá-timenune.

26-27 ketibomá wenamáárîq keráwáqtábábá kákaipoana mi

táoqa keráwáqá ketíwîkaq itáíyaqa ketibokáq ‘ítatikanune’ téq
kétune. keráwáqá keqtábámá tíkáitababoaq kemá ketibonôpake
kukáunaq tirummá tímikaapoana minnáyaba ketibomá
keráwáqtábá kákaiye.
28-29 kemá ketibommá ayuwéq maa-márábí kukéq íbêqa
keráwáqá tiyuwéq ketibonôpaq yauweré kégoune.” Îtuma mirá
téna titata wení iyápó-annama timá ámikaae: “mi aónaao! íbêqa
waéqma itaí-áímmá íkétepo paá abarokáq kétene.
30 íbêqa ketáá káonaunatae. minnâ emá máqte-qtataaqtaba
ítareboaa náawabi móra-nakoma paá íma awé kéonana emmá
ítama káonaiye. minnáyabataa ‘Áánûqtunopake kukááne’ téqtaa
ekáq tirummá kámunatae.” téta wení iyápó-annama tewana
31 Îtuma yauwéqma tiráiye: “íbêqa keráwáqá árainaq kéwareraq
tirummá kétimeyo?
32 ítáaro! mi-kánáámá kéyena íbêqa yábaaq kéipoaq keráwáqá
móra-mora umágíyaqa kenamáa mánune. ááqibo kenamáa íma
mánupo ketibó ketê máiye.
33 kaayoné-yátááqá mayaígáae téq maami-qtátááqá timá
tímikaune. maa-márábímmá tú-tiq-yataapi máinomanibo ako-
qnáá umá máero! maa-márábí-qtátáákón áaikoma kemá
uyátámakuraune.

17

Îtuma tágama-yataaqtaba nunamummá kétiye.

1 Îtuma maará-timatuwena yanaa wíyôpaq aúramma káonena
tiráiye: “ketiboó, íbêqa kanaamá pááq umáguraiye. tágama-
yataaqa enáanikokaq múte kéyauwinana tágama-yataaqa ekáq
áanikoma kanaaráq múte yauwíniye.
2 miráipoaa emá náápaamma máqte-kayukati anómma
ámitukaane. ááqibo wemá yemmá tiména-wayukama matúq-
matuq umá mái-auwaraimma kanaaráq yimíniye.” téna Îtuma
tiráiye.
3 matúq-matuq umá mái-auwaraimma miráuma wáiye. móra-
nakoma ekáráq kemá Îtu Káriqtokaraq káonaiye. emá enámáa
árai-manikoe. ááqibo Îtu Káríqtomma emá timákaanana kukáiye.
4 Îtuma óq-aimma nunamupí tiráiye: “mayaí mayaaó té
tiména-mayaima mamá ánatatukaune. minnáyababoaq ení
tágama-yataaqa maa-márábí-káyúkámá kéyiraatune.
5 ketiboó, naayóbáqá maa-márámá íma pááq uráitaq kemá
etê máeqa anó-tagama-yataaqa egáráq kegáráq matokáuyane.
ááqibo mirá-tágámá-yátááqá íbêqa keqnáámmá timiyo.
6 maa-márábí-káyúkámá tímikaana-wayukama enáwîkon
áaimma yiráátiraune. naayóbáqá ení waayúkama máqe-
uraamanibo kemmá tímikaanata enáaraq kéiteta mirá-uraae.

7 íbêqa yemá ítama kárutaae. minnâ máqte-qtataaqa ketê
wáimma timénaq matokáunama enôpake iráiye.
8 iráati-yataaqa timá tímikaanama yeráwáqá timá
yímitukaunata yeráwáqá matááe. naayóbáqá etê máqe-uraune.
enôpake yúnaa enamáárîq timátíkaraanata minnáyaba áraimma
ítama arútaraanata yirummá tímikaae.

Îtuma yirummá ámê-kayukayaba nunamummá kétimayikaiye.

9 kemmá yirummá tímê-kayukayaba nunamummá
kétimayikaune. kemá íma maa-márábí-káyúkáyábá
nunamummá kétune. yemá áraimma enabóata paá tímikaana-
wayukayaba nunamummá kétimayikaune.
10 máqtemma kemá matokáunama ennámiye. móraiq umá
máqtemma emá yokáená-yataaqa kennámiye. tiména-wayukama
yirummá timéta ketí tágama-yataaqa múte yaútaae.
11 íbêqa kemá íma maa-márábí máune. enôpaqa kéyunatama
yeráwáqá maa-márábí mááe. mú mikáq aokaq-kétíbóo, emá
enáwîkoni akoqnááraq tímikaanana enáwîpi tímikaana-wayukama
kawáá umá yabíqyikaao. miráinaka kerátámá úyaniq umá
miráuma yeráwáqá kímoraiq ígáae téq kétune.
12 kemá yeráwáqtê máeqa enáwîkoni akoqnááraq tímikaanaq
maamin-ákóqnááráké yemmá yabíqyíkaraune. kemá
yabíqyíkaraunaboata máqtemma emá tímikaana-wayukabike
mórama enayáápike íyukaune. paá kímora-nakoma aúyokurena
Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá tiráiniq umá áraimma iráiye.
13 íbêqa enôpaq kéyunamanibo maa-márábí paá máeqa maa-
qtátááqtábá kétunaboata timuq-yatááqá yirupi kémayaiyanama
yimuq-yatááqá ógiqma wániye.
14 enáama yímikaunatamanibo maa-márágóní waayúkama
kekáá umá íma máápoata yeráwáqá maa-márágóní waayúkama
yemmá íyámma umáyíkaraae.
15 timénna-wayukama eqtábá 'maa-márábíkémmá íma
yiwíqma paábaq yuwaao' téq íkéitaupo paá Táí-nakoqtaba kawáá
umá 'íráqônîq umáyikaao' téq ítama káonaune.
16 kemá íma maa-márábí-náqá máunata yeráwáqá móraiq
umá maa-márábí-káyúkámá íma mááe.
17 yeráwáqá aokaq-aokaq umá árain-aain-aipi mamá yikaao.
enáagoma árain-aain-aimma wáiye.
18 kemmá maa-márábímmô timátíkáráanaiq umá yeráwáqá
móraiq umá maa-márábí timáyíkaraune.
19 keráwáqtábááé téq kenamáárîq mamá aokaq-aokaq
kéune. miráipoata yeráwákáráq mamá aokaq-aokaq umá
árain-aain-aipi kanaaráq mánoe." mirá ténа Îtuma nunamupí
tiráiye.

Îtuma wení iyápó-annati yáamo ítáa-kayukayaba nunamummá kétimayikaiye.

20 Îtuma ókaraq nunamummá tiráiye: “yenamáa yeráwáqtábá
íma maami-núnámúmmá kétimayikaupo ááqibo yeráwáqtí
yáamo ítáa-kayukayabagaraq kétimayimenata yirummá amínoe.
21 emá ketiboó, kepí maénaq kemá epí máunaiq umá
yeráwáqá mimóráíq umá kímora-nakoraa umá kerátábí máigaae
téq kétune.
22 kemmá tímikaana-tagama-yataaqa yímikaunaboata yeráwáqá
kímora-nakoraa umá kerátámá máuyaniq umá mánoe.
23 kemá yepí máunaa emá kepí máane. miráuma komaé-
yamae umá mórabi íráqôn-aaiqtaba ánatatuwenata máigaae téq
kétune. máiyata maa-márábí-káyúkámá aónanoe. minnâ emá
timátíkarema keqtábá ‘ákarainiq umá’ yeráwáqtábá ‘ákaraine’
téta tínoe.
24 ketiboó, emá yeráwáqá kemmá tímîqtukaanaq yeráwáqá
kemá máennabaq máigaae téq kétune. tágama-yataaqa emô
tímikaanama maa-márámá íma pááq uráitaama emá keqtábá
ôriq umá ákaraine. miráinata yeráwáqá ketí tágama-yataaqa
yimónanaae téq kéune.
25 kateko-kétíbóo, maa-márábí-káyúkámá emmá íma
aónaraabo kemá emmá aónaraune. maami-káyúkámá ‘é
timátíkaraane’ téta íbêqa kétimonaae.
26 enáwîkon áaimma yiráátiraune. ókaraq-okaraq yiráátimaeq
onúne téq miráuma keqtábá tíkái-qtataaqa yokáánama yeráwápí
maínaq kegáráq yeráwápí mánune.” Îtuma mirá téna nunamupí
tiráiye.

18

Yúqtaati Îtumma namuro-wáyúkátí iyáápi kéyimiye.

1 Îtuma mirá-timatuwena wení iyápó-annate Kítaroni-kokubi ko
atátuweta mórama yópí máqtemma utááe.
2 Îtuma netuqyaa-túpáá wení iyápó-annate mi-tómmá wáipaq
wéwainapoana Yúqtaati namuro-wáyúkátí iyáápimmo Îtumma
ma ayuwaí-nákómá wemá naayóbáqá mi-qtómmá aónaraine.
3 ááqibo Yúqtaati ááiq-wayukama yiwíqmena i-wáyúkágáráq
uyátáraa-monoq-wayukabikekaraq Pérati-wayukabikegaraq
yiwíqmena iráiye. ááiq-yataakaraq maméta ókáráq kúraqma
mamé irááe.
4 Îtuma máqte-qtataaqa wenaneq pááq ínimma aónaraiye.
miráitana wemá waaqókáq uréna timá yímikaiye: “keráwáqá
náawaqtaba abáá inera kéoo?” téna ítama aónaitata yemá tirááe:
5 “ketáámá Îtumma Náátárêtibake-nakoqtabataa kábaa-
unnatae.” tewana Îtuma tiráiye: “kemúne.” téna tiráiye. Yúqtaati

namuro-wáyúkátí iyáápi Îtumma mayuwáí-nákómá yeráwáqtê itó-uma máqe-uraiye.

6 Îtuma “kemúne” kétitata yemá abákaq-abakaq umááe kéweta yinaaépake marabí ko wagéqé urááe.

7 keqnáámmá Îtuma ítama yimónaraiye: “keráwáqá náawaqtaba abáá inera kéoo?” téna titata yemá tirááe: “Îtuma Náátárêtibakene.” téta móragaraq tirááe.

8 Îtuma maará téna yauwéqma timá yímikaiye: “kemá timá tímitukaune. minnâ kemíye. ááqibo kenamáa kemmá kétibaaeqa iyuwáíyata tébakaqa kóoro.” téna timá yímikaiye.

9 Îtuma naayóbáq tiráiye: “máqtemma emá tímikaana-wayukabike mórama enayáápike íyuwaunana pukuráiye.” téna tiráimma min-áíkómá íbêqa kímora-nakoma Yúqtaatikaq áraimma pááq kéiye.

10 mikáq Tááímoni Pítaa yáákáá-qtátááqá yabitiréna mú mikáq anó-monoq-nakoni mayaí-nákómmá ikámma aáq aqtómá káratukaiye. maami-máyáí-nákón áwîqa Máárakatie.

11 ááqibo Îtuma Pítaamma timá ámikaiye: “mi-táákáá-qtátááqá yauwéqma ánáanobaqa maraao. ketibomá tímikai-kaapubike tú-tiq-yataaqa íyaq mayánúnô?” Îtuma mirá téna Pítaamma timá ámikaiye.

12 minnáyataba ááiq-wayukagaraq i-wáyúkágáráq Îtumma yáqtoqma ánná atáá urááe.

Îtumma Áánatini aúbáq ítama káonaae.

13 áqnáabaq Îtumma awíqmeta Áánatikaq urááe. Áánati wemá Kááyapatimma ánáakon aboáé. mú mikákáá anó-monoq-naqa mi-kárítímáátíráqá máqe-uraiye.

14 taákaq máráaro! Kááyapati wemá naayóbáq tiráine: “móra-naqo puyéna máqtemma aarawaamá yíwáqnaa ínímma minnâ kanaaráqíye. móra-naqa puínatama máqte-kayukama íauyoranoe.” téna Kááyapati naayóbáq tiráiye.

15 Tááímoni Pítaayaa iyápó-annabike móra-waigote Îtumma anaaé waqméta urááye. yenákábíké móra-waigomma mú mikákáá anó-monoq-nakoma aónama arútaraimiye. yenákábíké keqnáá-nákómá Îtugaraq anó-nakoni naaúpaqa utááye.

16 ááqibo Pítaa máápaq oqtaráq itó-uma máqe-uraiye. miráitana móra-waigoma mú mikákáá anó-monoq-nakoma aónama arútarai-nakoma yauwéqma kukéna oqtaráq yabíkáin-inikoma márúmma timá ámituwena Pítaama awíqmeta uyábekaaye.

17 oqtaráq yabíkáin-inikoma Pítaamma timá ámikaiye: “egáráq min-nákóní iyápó-annawabono?” téna titana Pítaa yauwéqma tiráiye: “kemá ímiye.” téna tiráiye.

18 yaugiq itata máqtemma mayaí-wáyúkágáráq i-
wáyúkágáráq iramá agamaréta iraráq itó-uma máawana
aanibo Pítaa yeráwáqtê ya itó-uma máena iramá káánuraiye.
19 mú mikákáá anó-monoq-nakoma Îtumma wení yiráátí-
yataaqtababi wení iyápó-annayataba ítama aónaraiye.
20 Îtuma yauwéqma maará téna timá ámikaiye: "abarokáq
umá máqtemma maa-márábí-káyúkámá timá yímikaune.
aati-aatimá monoq-náúpáqá anó-monoq-nama wái-marupi
máqtemma Ítíráaeo-wayukama ya aíkuyo-marupimma timá
yímikaune. ketáayataba aupaq-áímmá ítiraune.
21 nôraq itaa kekáqá ítama káonaano? timá-yimunata ítaraa-
kayukama ítama yimónaao. kemá túnna-aimma yeráwáqá
ítararanoe." téna Îtuma yauwéqma timá ámikaiye.
22-23 mirá-tin-aiqtaba móra-i-nakoma óyauga yuráqtuwena
wemá akoqnáá umá tiráiye: "miráumawaq mú mikákáá anó-
monoq-nakokaq timáminono?" téna titana Îtuma yauwéqma timá
ámikaiye: "otaammá kuí-aímmô tiráán-aama máqte-kayukama
timá yíminata ítáaro. ááqibo árain-aimmo kétun-aama nôraq
itaawáq kétikamono?" téna Îtuma timá ámikaiye.
24 miráitana Îtumma ánná atáá-umakaamma paá wáinakaraq
Kááyapati mú mikákáá anó-monoq-nakaq Áánati timákáitana
uráiye.
25 mimórá táoqa Tááímoni Pítaa iraráqá itó-uma
máena kégaanitata ítama aónaraae: "egáráq wení iyápó-
annabikenabono?" tewana Pítaa yauwéqma tiráiye: "kemá
ímiye." téna wakákáiye.
26 móra-mayai-nakoma wemá Pítaa aárarammo káratukain-
annabiken-nakoma Pítaamma ítama aónaraiye: "egáráráq Îtutema
yópímmá máanaraq aónaraunabiyo?" téna ítama aónaitana
27 Pítaa móragaraq wakaréna mimórá táoqa "ímiye" titana
mikáq kokóregoma áa tiráiye.

Îtuma Pááíratini aúbáq kéitoiye.

28 aaqá iráráitata Kááyapatinopake Îtumma awíqmeta anó-
kamaani-nakoni naaópaqa urááe. kámááni-nakoni naaúpaqa íma
uyábékaae. uyáberetama kótámaki-kanaaraq-aawaqa kanaaráq
ínanoe.
29 miráipoana Pááírati kumá yaúbama yeráwáqtôpaq kukéna
tiráiye: "nóiqtabawaq keráwáqá wenaúbimma kémaraao?"
Pááírati ítama yimónaitata
30 yeráwáqá yauwéqma ten-áíkómá maará-tiraae: "wemá
íma otaammô kúi-nakaa íma enôpaqtaa awíqme má ayuwánáá
únnatae." téta tirááe.

31 ááqibo Pááírati timá yímikaiye: “keráwáqá kenamáárîq
mamá Ítíráaeo-wayukati aammá aúmakaan-aipi wemmá
yaínáaro!” Pááírati téna titata Ítíráaeo anó-monoq-wayukama
tirááe: “móra-nakoma ikamíyábámá ketáái mayaímá íma
wáiye.” téta tirááe.
32 naayóbáqá Îtuma náaraq umá puyónúnô tiráina-aikoma
áraimma pááq inéna kéiye.
33 Pááírati kámááni-naupaqa yauwéqma uyábékena Îtumma
ááyarena ítaraiye: “emá Ítíráaeo-wayukati mú mikákáá anómma
yabíkáána-naraq (kíni) máano?” ténа ítama aónaitana
34 Îtuma yauwéqma tiráiye: “keqtábámá enamáárîraq enááq-
maqma ítama káonaa waayúka naayóbáráq timá ámikaan-ainaq
ítama káonaano?” ténа Îtuma tiráiye.
35 Pááírati yauwéqma Îtumma timá ámikaiye: “kemá Ítíráaeo-
narabuno? ení waayúkagaraq uyátáraa-monoq-wayukagaraq
emmá awíqmeta má tímikaae. emá nôraq uráánatabiyo?” ténа
Pááírati Îtumma ítama aónaitana
36 Îtuma yauwéqma tiráiye: “ketí márûqa maa-márágónnámá
íma wáiye. ketí márûqa maa-márágónnámô wáikakaa keti-
naaémma wáráa-kayukama ááiqa éta íma kemmá tiwíqma anó-
monoq-wayukati iyáápi maráné oné. ímiye. ááqibo ketí márûqa
maa-márágónnámá íma wáiye.” ténа Îtuma tiráiye.
37 Pááírati tiráiye: “emá anómma yabíkáána-narabono?” ténа
ítama aónaitana Îtuma yauwéqma tiráiye: “emá keqtábá anómma
yabíkáána-nare kétene. ketinóma matíkáitaq maa-márábí
kukáunama árain-aain-aimma ténááq kukáune. máqtemma árain-
aain-annama ketáaraq kéitaae.” ténа Îtuma tiráiye.
38 minnáyaba Pááírati yauwéqma tiráiye: “aanibo árain-aain-
aimma nóinabiyo?” ténа Pááírati tiráiye.
mirá-timatuwena Pááírati keqnáámmá kumá yaúbama anó-
monoq-wayukayopaq kukéna tiráiye: “kemá otaammá kutáín-
aaimma wepímmá íkáonaune.
39 taákaq máráaro. keráwáqá móra-aaimma yokáapoaq móra-
naqa ayúwáanana kótámaki-kanaaraq wíniye. miráinaq ‘Ítíráaeo-
wayukati anómma yabíkái-naqa’ ayúqtikanuno?” ténа Pááírati
tiráiye.
40 mikáq yeráwáqá anókaq timá ámikaae: “wemá ímiye.
ketáá Baráábatiqtaba kétikaiqtaae.” téta ááyaqtaa umá tirááe.
Baráábati wemá otaammá kumá waayúka ikákena moyámmá
maténa i-náqíye.

19

1 miráitana Pááírati timá yíkáitata Îtumma tebûqa ámikaae.

2 ááiq-wayukama áwáábiq-annama kárama atoyumá aqnókáq
kámokaa umá kuyákareta tokô-kaqtoma matéta anómma
yabíkái-nakokaa umá aneq abákaraae.
3 yemá ókaraq-okaraq umá iréta tirááe: “ ‘Ítíráaeo-wayukati
anómma yabíkái-nakoqtaba’ máqtemma miráono-maraaono téra
tíyaqtaao.” téta timátuweta wemmá óyauqa yurákááe.
4 keqnáámmá Pááírati kumá yáubarena timá yímikaiye:
“aónaaro! otaa-qtátááqá wepímmá íma káonaunaboaq wemmá
awíqma márúte máápaq keráwáqtôpaq kumónúne.” téna
Pááírati timá yímikaiye.
5 Îtuma áwáábiq-annagaraq tokô-kaqtogaraq umátokainakaraq
kumá kéyaubaitanama Pááírati timá yímikaiye: “aónaaro! maan-
náqá wemíye.” téna timá yímikaiye.
6 uyátáraa-monoq-wayukagaraq anó-monoq-naupaken-i-
wayukagaraq wemmá káonetama anókaq ááyaqtaa umá tirááe:
“wemmá kaapaq-yátáq ikámma aráápa maraao! wemmá
kaapaq-yátáq ikámma aráápa maraao!” téta tewana Pááírati
timá yímikaiye: “keráwáqá kenamáárîq wemmá awíkera
kaapaq-yátáq ikámma aráápa máráaro! kemá aónáúnama
íma otaammá kutáiye.” téna Pááírati titata
7 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama yauwéqma timá ámikaae:
“wemá ‘Áánûqtun áanikomune’ tiráipoana minnáyaba ketáái
aammá aúmatan-aikoma maan-náqá puíno kétiye.” téta timá
ámikaae.
8 ááqibo Pááírati min-áímmá ítáimma wemmá ókaqma-aaqa
kamáguraiye.
9 Pááírati yauwéqma kámááni-naupaqa uténa Îtumma ítama
aónaraiye: “emá náakakena iráánô?” téna ítáitana Îtuma aamá
ítiraiye.
10 Pááírati timá ámikaiye: “nôraq itaawáq íma ketáaraq
yauwéqma kéteno? ketí akoqnáárake emmá kanaaráq ayúkeq
kéti akoqnáárake emmá kaapaq-yátáqá ikámma aráápa-
yakanune. íyaq minnâ káonaano?” téna titana
11 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “Áánûqtu ení akoqnáá-
yataaqa ámikaipoaa ení akoqnáárake kemmá kanaaráq miráá-
umatikanone. miráipoana kemmá tiwíqmena enayáápi má
máráí-nakopi wái-kumiq-yataakoma ení kúmiq-yataaqa uyátá-
maqma wáiye.” téna Îtuma yauwéqma timá ámikaiye.
12 min-áímmá ítátuwena Pááírati Îtumma ayuwáínana kóinin-
aiqtaba abáá kéitata Ítíráaeo anó-monoq-wayukama anókaq
ááyaqtaa umá tirááe: “emá ayúwénana kóínaama Títaama”
Arómani mú mikáq anó-naqa wení ‘aanábómá’ íma mánone.
móra-nakoma wenamáárîq anómma yabíkái-nakon amé mékaan
énama wemá Títaani webó-náqá mániye.” téta tirááe.

13 Pááírati yeráwáqô ten-áímmá ítátuwena Îtumma awíqma
yainaí-nákóní abíqtáráq óqtamma maréq-uraapimma Ítiráaeo-
wayukati yáabimma Káábatae tekáq Pááírati maraq máqe-uraiye.
14 taákaq máráaro. mi táoqa kótámaki-kanaaraq máqte-qtataaqa
mamá óqtaa í-yúpáámíye. miráuma abaúgómá aúkáa-makaaq
itana (12:00) Pááírati timá yímikaiye: "aónaaro! keráwáqtí
anómma yabíkái-naqa maannámiye." téna Pááírati tiráiye.
15 min-áímmá ítátuweta waayúkama ááyaqtaa umá tirááe:
"nékaq akaao! nékaq akaao! wemmá kaapaq-yátáq ikámma
aráápa maraao!" téta tewana Pááírati akáyáámá timá
wíráabe umákena timá yímikaiye: "nóinabiyo! keráwáqtí
anómma yabíkái-naqa kemá kaapaq-yátáq ikámma aráápa-
makanuno?" téna titata uyátáraa-monoq-wayukama yauwéqma
tirááe: "Títaama wenamáa ketáái anómma yabíkáimiye." téta
tirááe.
16 ááqibo miráitana Pááírati Îtumma yeqtiyáápi maréna
kaapaq-yátáq ikámma aráápa-maraigaae téna yímikaiye.

Îtumma kaapaq-yátáq ikámma aráápa-makaae.

miráitata Îtumma awíqme yewana
17 wenamáárîq kaapaq-yámá aqména uráiye. ááqibo móra-
anugon-awiqa "áqnón-ayaatane" ten-ánúráq kóuraiye. Ítíráaeo-
wayukati yáabimma Kórákótá-anue.
18 mibáq Îtumma kaapaq-yátáq ikámma níri amá aráápa-
makaraae. káqomma kaayaq-nákárátámá téba-tebaq kaayaq-
káápáq-yátáq yíkamma níri amá aráápaq-mayiketa Îtumma
aúkáapi ikámma kaapaq-yátáq aráápa-makaraae.
19 Pááírati móra-aubama agamá kaapaq-yátáq aráápa-
makaiye. min-áúbágómá mirá-tiraiye: "Îtuma Náátárêtibakene
Ítíráaeo-wayukati anómma yabíkái-nare." wemá mirá téna
agatáiye.
20 min-áúkápáq Îtumma kaapaq-yátáq ikámma aráápa-
makaraae. waaqókáq anó-marukapoata taígani-kayukama min-
áúbámá yoráútaae. Pááírati Ítíráaeo-wayukati yáabikaraq"
Arómani-aipikaraq Karíki-aipikaraqa agatáiye.
21 miráitata uyátáraa-monoq-wayukama Pááíratimma timá
ámikaae: " 'Ítíráaeo-wayukati anómma yabíkái-nare' té íagayaao!
emá maará té agayaao. 'maan-nákómá Ítíráaeo-wayukati
anómma yabíkáuna-naqune tiráiye' té agayaao!" téta tewana
22 Pááírati yauwéqma tiráiye: "kemá agamaráuna-aubama
minnâ agamakáune." téna tiráiye.
23 ááiq-i-wayukama Îtumma kaapaq-yátáq ikámma níri amá
aráápa-makatuwetama wení unáákáqtôma mamá yakáqma
kaayaqté-kaayaqte-aqtoiq umáketa móra-mora umá yáátáá

umátaae. wení aneke-káqtókáráq matáamma íma arááqtama-
qtamma meyabaké kumátamakuraine.
24 wení aneke-káqtóyátábámá ááiq-i-wayukama ye íyáá téite
urááe: “maaminnâ íma yakaráíyaqtaao! minnáraq aábêma
kéyaananatanaa móra uyátainna-nakoma mayániye.” téta aábê
yarááe. naayóbáq Áánûqtuni agamatá-kánnáábí tiráine. minnâ
“ketí unáákáqtôma mamá yátáá umáyeta ketí unáákáqtôraq
aábê yamá móra uyátainna-nako mayániye.”
téna tiráiniq ááiq-i-wayukama mirá-uraae.
25 ááqibo Îtuni kaapaq-yátágóní waaqókáqá wenanóagaraq
wenanóani aúkogaraq wenáwîqa Máríaa Kárópatin ánáako
Máríaa Máátarinigaraq itó-uma máqe-uraae.
26 Îtuma wenanóakaraq wení iyápó-annabike ôriq umá ákái-
nakaraq mikáq itó-uma mááyana yimónatuwena wenanóamma
timá ámikaiye: “aaragô, enáanima maamíye.” téna Îtuma wení
iyápó-annabike móra ákái-nakoqtaba timátuwena
27 wení iyápó-annabike ákái-nakomma timá ámikaiye:
“enanôma maamíye.” téna titana mikáké min-íyápó-ánnábíké-
nákómá Îtuni anóama awíqmena mó yabírákaraiye.
28 íbêqa aónaimma máqte-mayaima wenaboámá ámikai-
mayaima mamá ánatagitana Îtuma tiráiye: “kemmá nonáá
kétikaiye.” téna tiráiye. mirá kétimatuwenama máqtemma
Áánûqtuni agamatán-áíkómá pááq íniye tiráiniq umá
ánatagitana áraimma mirá-uraiye.
29 tawebímmá wááéni-nokaraq waaqókáq wáqe-uraiye.
ainááká-qtátááqnápó wááeni-nopi yamá atímma yátábi
apiramá múte mamá Îtun óyaukaq makááe.
30 wááéni-nomma yaímma nátuwena mirá téna tiráiye:
“maaminnâ ánatagiye.” mirá-timatuwena aqnómmá mamá
awáutena pukuráiye.

Îtumma kéuqtaae.

31 mi táoqa kótámaki-kanaaraq máqte-qtataaqa mamá óqtaa
í-yúpáárápóata Ítíráaeo anó-monoq-wayukama “arááq-yuma
íma kaapaq-yátáq wáikaae” téta tirááe. aabáyaama Taabati-
yúpáábóata anón-aawaqa naí-yúpáárápóata “yúma kaapaq-
yátáráq íma wáikaae” téta tirááe. miráipoata min-Ítíráááó-
wáyúkámá Pááíratimma ko ítama aónaraae: “yítauqa ko akáma
yúma mamé mó yúwáaro téaq timáyikaao.” téta tirááe.
32 Pááírati ááiq-i-wayukama timáyíkáitata iréta Îtute yíkamo-
nakoratati yítauqa ya akátaae.
33 ááqibo Îtukaq iréta aónaamma wemá pukuráitataboata we-
naítauqa íma akátaae.

34 aanibo ááiq-i-wayukabike móra-nakoma wení waqtáánápó
Îtun arautapí atáqtúwáitana mikáqá nokáráq naaegáráq aumé
kukáiye.
35 minnáma kemmá timónai-nakoma watáa tiráimma min-
áímmô timá minnâ áraimma tiráiye. kemmá timónai-nakoma
wenamáárîq aónaraimma minnâ áraine. miráinaq mikáq
keráwáqá tirummá amínoe.
36 Áánûqtuni agamatá-kánnáábí tiráiye:
“íma móra wenayááqtáma akatínoe.”
Áánûqtuni agamatá-kánnáábí tiráimma minnâ áraimma
kéyipoana mi-qtátááqá pááq uráiye.
37 káqomma Áánûqtuni agamatá-kátáágómá kétiye:
“waayúkama agaibamárâa-naqa aónainoe.”
min-áíkómá mirá téna tiráiye.
38 anaaékaq Yótêbi Aarimatéabake-nakoma wenamáárîq
Pááíratikaq Îtun aúma mamé mó uqtamákainayaba ítama
aónaraiye. Yótêbi Îtun anaaé wárái-naqanibo wemá Ítíráaeo
anó-monoq-wayukati yáaqa kéikatenaboana aúpáq mirá-uraiye.
Pááíratima kanaaráq mayániye téna titana Yótêbi Îtun-auma
mamé kóuraiye.
39 Níkótímaatigaraq Îtumma ko aónainena nokáámma urái-
nakoma wemá káwekaa-qtataakaraqa óq-yarake kugáqmatakaraqa
mákama íráqôn-akuq-yataaqa ko maména uráiye. taíganipoana
miráuma óqtakoraan-ummaa (34 kg) yaráiye.
40 miráitata máqtemma Ítíráaeo-wayukati yáaimma pukáa-
kayukama kéuqtaani umá Îtumma uqtamákaiyeta urááye.
yenákámá Îtun-auma matétarata paru-baru-wáqtóráké máqte-
qtataaqa mamé i-qtátááqnápógáráq múqmûma útúyuweta ákûq-
matawekaraq umá uqtamákaiyaqtaba mamá óqtaa urááye.
41 Îtuma pukái-marukaqa mipímmá yómmá wáqe-uraiye.
mi-qtópímmá móra aúgen-oqtapi muríámmá waayúkama
uqtamáyikaima wáqe-uraiye. min-óqtá-múríápímmá naayóbáqá
móra-naqa íma uqtaráápine.
42 Ítíráaeo-wayukati máqte-qtataaqa óqtaa í-yúpáá pááq iné
kéitataboata Îtumma min-óqtá-múríápímmá mó uqtamákaraaye.

20

Îtumma uqtamákaraa-muriakare.

1 áqnáabaq-yupaama Tótaaraqa maí-nókáápáqá paá íma aaqá
iráqma tágaraitana Máríaa Máátarini Îtumma uqtamákaraa-
muriamma waípaq iráiye. ya aónaimma muríán ótaken-oqtama
paábaq matukááe.

2 miráitana wemá uyaaténa yauwéqma Tááímoni Pítaayaa
min-íyápó-ánnábíké Îtuma ôriq éna ákái-nakonopaq uréna
timá yímikaiye: “yeráwáqá uyátárai-nakomma uqtamákaraa-
murianobake mamá náakarabi ketáá íaonaunabaqtaa wemmá
ákaraae.” téna timá yímikaiye.

3 Pítaayaa káqon-iyapo-annabike Îtuma ôriq éna ákái-nakote
mikáq yuwéta uqtamákaraa-muriamma waípaq urááye.
4 yenákámá móraiq-moraiq umá uyaatéyamanibo káqon-iyapo-
annabike Yóáane wemá Pítaamma kótamaqtuwena uqtamákaraa-
muriakaq wenókáá iráiye.
5 awaútena kúreq umá aónaimma Îtumma útúyakaa-qtataaqa
paá mibáq wáqe-uraitana aónaimanibo íma kumábékuraiye.
6 anaaékaq Pítaa iréna uqtamákaraa-murianobaq íma ko awé
uráibo páátákáá kumábékuraiye. wemá útúyakaa-qtataaqa
aónaimma mibáq wáqe-uraitana
7 aqnókáqô útúyakaa-qtataakoma íma tébakaqa útúyakaa-
qtataakote wáqe-uraibo aokaq wenamáárîq útûma wáqe-uraiye.
8 Pítaan anaaépaq keqnáámmá wenókáámô yin-íyápó-
ánnábíké-nákómá mi-múríánóbáqá kumábékena “Îtuma
pukáipike itó-uma kóuraiye” téna wemá arummá ámikaiye.
9 taákaq máráaro. yeráwáqá mi táoqa íma ítama arútaraae.
Áánûqtuni agamatá-kánnáágó téna “wemá pukáinabike itó-
iniye” tiráine.
10 miráitata yenákámá yauwéqma naaópaq kóuraaye.
11 pááqya-kanaabi anaaékaq Máríaa muríánôtaq itó-uma
máena ibiqá yakáiye. paá ibiqá kéyarena wemá awaútena
uqtamákaraa-murianobaq kúreq umá aónaimma
12 kaayaqá Áánûqtunopake kaqtó-nakoratama wayánúná
káqtô mamarétarata Îtuni aúma wáqe-uraikaq máqe-uraaye.
aqnómmá wáqe-uraikaq móra-naqa maraq máiten káqo-nakoma
aítuqo wáqe-uraikaq maraq maéta urááye.
13 Áánûqtunopake-nakabike móra-nako tiráiye: “aaragô, nôraq
itaawáq ibiqá kéyaraano?” téna ítama aónaitana min-íníkómá
yauwéqma tiráiye: “yeráwáqá ketí uyátárai-nakomma maméta
náabarabi wemmá mó-yukaawaq íkáonaune.” téna timá ámikaiye.
14 mirá-timatuwena Máríaa waéqma aónaimma Îtuma mikáq
itó-uma máqe-uraiye. miráimanibo wemá íma Îtue téna aónaraiye.
15 Îtuma wemmá ítama aónaraiye: “aaragô, nôraq itaawáq
emá ibiqá kéyaraano? náawaqtabawaq emá abáá kéono?”
téna Îtuma ítama aónaitana Máríaa yó-káwáá-nákó kétiyaa téna
aúyánámmá ítátuwena wemá Îtumma yauwéqma timá ámikaiye:
“anóko, emá wenaúmo mamé mó-yukema náakarabiyaa
tiráátinaq wemmá ko máyáano.” téna min-íníkó timá ámikaiye.

16 Îtuma wemmá timá ámikaiye: “Máríaao!” titana waéqma
Îtumma káonena timá ámikaiye: “Aráábuni!” wenáaimma
“tiráati-naqa tíkáinare” téna timá ámikaiye.
17 Îtuma Máríaamma timá ámikaiye: “kemá ketibonôpaq paá
íutaupo kemmá íyaqtoraao! ááqibo ketíbâqawaanopaq uréaq mó-
tima-yimiyo. ‘kemá ketibogáráq keráwáqá keqtibogáráq ketí
Áánûqtuma keráwáqtí Áánûqtuma máipaq kéuyune.’ ” téna Îtuma
timá ámikaiye.
18 Máríaa Máátarinima Îtuni iyápó-annama mó-tima-yimikaiye:
“kemá uyátárai-nakomma aónaraune!” téna timátuwena wemá
Îtuma timámin-aimma timá yímikaiye.

Îtumma wení iyápó-annama aónaraae.

19 mimórá-Tótáágóní áqnáabaq-yupaaraq aabaúmá
kupékinobaqa Îtuni iyápó-annama anó-monoq-wayukayaba yáaqa
ikatétaboata máqeo-marukoni oqtamá umá aúyaqma akoqnáá
umákaae. akoqnáá umákaamanibo Îtuma yúbáq ya itó-urena
miráóo téna tiráiye; “kaayoné-yátááqá karáwáqtê waíno.” téna
20 timátuwena wenayáákaraq arautakáráq yirááténa itata
wení iyápó-annama yeqtí uyátárai-nakoma aónéta ôriq umá
yimuqá makááe.
21 keqnáámmá Îtuma timá yímikaiye: “kaayoné-yátááqá
keráwáqtê waíno. ketibomá kemmá maa-márábímô
timátíkárainiq umá keráwáqá móraiq umá maa-márábí
kétimakaune.” téna
22-23 mirá-timatuwena yetôpaq aáma kéyimena tiráiye:
“Aokaq-Ááma máyáaro. keráwáqô waayúkati kúmiq-yataaqa
iyaabótuweqa ókaraq taákaq ímaraiyanama miráinata yeráwáqtí
kúmiq-yataaqa áraimma íma wániye. ááqibo yeqtí kúmiq-yataaqa
keráwáqá yáqtoqtoraiyatama yeráwáqtí kúmiq-yataaqa áraimma
paá wániye.” téna Îtuma tiráiye.
24 Îtuni iyápó-annabike móra-naqa Tómááti wenáwíkón áaimma
“ábárawaaoma” tébakaqtema íma máitana Îtuma mikáq iráiye.
25 miráitata tébakaq-noiyapo-annama ókaraq-okaraq timá
ámikaae: “uyátárai-nakoma aónatukaunatae.” téta tewana
Tómááti maará téna yauwéqma timá yímikaiye: “ayáápimma
níri-abuma íaoneq níri-apimma tiyáánaubiqa íguyeq tiyáámma
watáán-ápímmá íguyeq éqa íma tirummá aménúne.” téna
Tómááti timá yímikaiye.
26 ááqibo abapaké kaumo-yúpáámá ánatagitana Îtuni iyápó-
annama keqnáámmá naaúpaqa mááwana Tómááti mikáq yetê
máqe-uraiye. máqten-oqtama umá akoqnáá-umareta mááwana
Îtuma yetúbáq ya itó-urena tiráiye: “kaayoné-yátááqá keráwátê
waíno.” téna timátuwena

27 Tómáátimma timá ámikaiye: “ayáánaubiqa arúqma
yúwénana ínaa tiyáámma aónaao. ayáámma arúqma yúwénana
ínaa tirautapí kuyuwo. íbêkakemma arummá íámî-nakaan íyé
arummá timiyo.” téna Îtuma Tómáátimma timá ámikaiye.
28 Tómááti yauwéqma tiráiye: “ketí uyátáraana-nakoma ketí
Áánûqtumone!” téna Tómááti titana
29 Îtuma timá ámikaiye: “kemmá kétimoneboaa arummá
kétimene. kemmá ítimonaa-kayukama yirummá kétimeta
yimuq-yatáápí mánoe.” téna Îtuma tiráiye.

Yóáane agatái-kannaagon-aaimma

30 Îtuma netuqyaa anón-awaameq-yataaqa wení iyápó-annati
yúrakaq imánibo máqtemma maa-kánnáábímmá íagataune.
31 ááqibo Îtuma minnâ “Metáíyae. Áánûqtun Áanikoe.” téq
keráwáqá tirummá kámeqa wenáwîkake matúq-matuq umá
mái-auwaraimma kanaaráq mayánóe. miráipoaq maamin-
áímmá agataúne.

21

Îtuma pukáipike itó-uma kéitata wení iyápó-annama Tááíbíriati-nokayukaq aónaraae.

1 anaaékaq Táíbíriati-nokayukaq Îtuma wenamaarîq
keqnáámmá ókaraq yiráátiraiye. maaminnâ náabarabi uráine.
2 Tááímoni Pítaa Tómááti wenáwíkon áaimma “ábárawaaoma”
Natáánio Kéinabaq Kááriri-marupakene Yéberi áanikoratagaraq
káqomma kaayaqá Îtuni iyápó-annabike-karatagaraq máqtemma
komáé-yamae umá máqe-uraae.
3 Tááímoni Pítaa tébakaqa timá yímikaiye: “kemá noyáá-
amaataq kégoune.” téna titata tébakaqa tirááe: “ketáágáráqtáá
etê ónúnatae.” téta timámiqtuweta yeráwáqá máqtemma kóureta
nopí-káárébí ko uyáqtama máeta uráámanibo yeráwáqá mi-
nókáámmá íma móra-noyaaqa yáqtokaae.
4 aabáyaanapimma aabaú utáné kéitana Îtuma mikáq non
áwábaq itó-uma máqe-uraimanibo wení iyápó-annama “Îtue” téta
íaonaraae.
5 Îtuma yááyama timá yímikaiye: “iyáqô, yaímma-noyaaqa
nanúna-yataaqtaa keráwáqá íyaq yáqtokaao?” téna titata
yeráwáqá tirááe: “ímiye.” téta yauwéqma tewana
6 Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqtí kúqômma nopí-káárégómá
tiyáánuran-aukapaq yukéraq aónaaro. keráwáqá yaímma-
noyaaqa yabitínoe.” téna titata yeráwáqá mi-kúqómmá
yukéta yabitemmá noyáákoma ógikaitataboata íma kanaaráq
yabitirááe.

7 Pítaa aneq-wáqtómá itokéna émáipoana Îtuni iyápó-annabike
móra-naqtaba ákái-nakoma karámarena Pítaamma timá ámikaiye:
“uyátárai-nakoe!” téna titana Pítaa ítátuwena wení óq-waqtoma
mamá yatánáátá umá kéiyaipike nokaayúpí yáumeq-tagurena
nokótaaqa yumáena Îtuma máipaq uráiye.
8 miráitata tébakaq-iyapo-annama nopí-káárébí iréta
noyááqa ôriq éna ógikai-kuqomma yabitirááe. yeráwáqá non
áwábakemma nékaqa ímiye (91 míta). paá waaqókápóana Îtuma
non áwábake kanaaráq yááyama timá yímikaiye.
9 yeráwáqá paábaq ya aqtaréta aónaamma ira ámûraaqa
noyáákaraq yakaráq wáqe-uraaye.
10 ááqibo Îtuma timá yímikaiye: “yaímma-noyaaqa yáqtoraiyama
mamé yero.” téna titana
11 Tááímoni Pítaa nopí-káárébí uréna taíbaq (153) anó-
noyaaqnatomma mi-kúqópímmá ógikaimma yabitimá áwábaq
móte yukáimanibo mi-kúqómmá íyarakuraiye.
12 Îtuma timá yímikaiye: “aabáyaanapin-aawaqa yama
nátuwero!” téna titata yeráwáqá aónaraae. wemá uyátárai-nare.
tétaboata yúyánánóbáqá móra wení iyápó-annabike-nakoma íma
“emá náawabono?” téna ítama íaonaraiye.
13 Îtuma iréna yammá mámá yímikaiye. miráuma keqnáámmá
noyáákaraq yímikaiye.
14 maaminnáma kaumobáq Îtuma pukáipike itó-urena wení
iyápó-annama wenamáárîq yiráátiraiye.

Îtuyaa Pítaama

15 aabáyaanapin-aawaqa nátuwetama Îtuma Tááímoni Pítaamma
timá ámikaiye: “Tááímonio, Yóáanen áaniko, áqnaabaq maami-
qtátááqtábámá mú mikákáán umá keqtábá kákaiyo?” téna
ítama aónaitana Pítaa yauwéqma timá ámikaiye: “uyátáraana-
nako, emá káonaane. kemá ení aanábóbóana ôriq éna kétikaiye.”
téna titana Îtuma timá ámikaiye: “miráínaa ketí máqte-tipi-tipi-
araaqa aáwaqa yimiyo.” téna Îtuma tiráiye.
16 keqnáámmá kaayapáq Îtuma Pítaamma timá ámikaiye:
“Tááímonio, Yóáanen áaniko, kemmá emá ákáinaraq máuno?”
téna ítama áonaitana Pítaa yauwéqma timá ámikaiye: “owé.
uyátáraana-nako, emá káonaane. kemá ení aanábóbóana ôriq
éna kétikaiye.” téna titana Îtuma timá ámikaiye: “miráínaa ketí
tipi-típiraq yabíqma arutaao.” téna Îtuma tiráiye.
17 kaumobáq Îtuma Pítaamma ítama aónaraiye: “Tááímonio,
Yóáanen áaniko, ketí aanábó máano? téna Îtuma kaumobáq
ítama aónaitanaboana Pítaamma arummá ôriq kéiye. miráitana
Pítaa timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, máqte-qtataaqtaba

káonaane. emá áraimma káonaane. kemá ení aanábóbóana
ôriq éna kétikaiye.” Pítaa téna timá ámitana Îtuma yauwéqma
tiráiye: “miráínaama ketí tipi-típima aáwaqa yimiyo.
18 kemá áraimma kétima-amune. emá maabumô máema ení
ámûrannama umááe. náakarabi ónááe ténabaq paá urááne.
ááqibo anónuqma kéma kaapaq ayáámma árúqtuwe márenata
yeráwáqá miráuma-katuweta ámûrannama umá kátuweta emá
‘íonaae’ tinnamánibo yeráwáqá náakarabi emmá awíqmeta
wínoe.” téna Îtuma Pítaamma timá ámikaiye.
19 Îtuma min-áípí Pítaama náarabi umá puíniqtaba tiráiye.
miráinana Áánûqtuni tágama-yataaqa múte yauwíniye. maamin-
áímmá timátuwena Îtuma Pítaamma timá ámikaiye: “tinaaé
waraao.” téna Îtuma tiráiye.
20 Pítaama waéqma káqomma móra iyápó-annabike Îtuma ôriq
éna ákái-naqa náawabi kaawéqá naapí Îtumma áiqtaabi age-
baréna tiráiye: “uyátáraana-nako, náawawaq emmá namuro-
wáyúkátí iyáápi maraí-náqá máiyo?” téna ítama aónarai-naqa
yinaaé waqmé kéiye.
21 Pítaama aónatuwenama Îtumma timá ámikaiye: “uyátáraana-
nako, wemmá nôraq inábiyo?” téna Pítaa Îtumma ítama aónaitana
22 Îtuma yauwéqma tiráiye: “ááqibo paá márainaq mi-
kánááráq kemá yenúnama minnâ ení mayaíyábiyo? ení
mayaímá paá ketinaaé waraao.” téna Îtuma timá ámikaiye.
23 miráipoata timá uréire máqtemma yirummá ámê-kayukabi
urááe. maamin-íyápó-ánnábíké-náqá “íma puíniye” téta timá
uréire urááe. ááqibo Îtuma íma weqtábá puíniye téna timá
ámikaibo wemá tiráiye: “paá márainaq mi-kánááráq kemá
yenúnama minnâ ení mayaíyábiyo?” téna tiráiye.

aqtóráré.

24 iyápó-annabike-naqa mimórá maami-qtátááqtábá
aónaraipoana agatáiye. wemô tiráimma árain-aain-aimma
ítaraunatae.
25 paá taígani-qtataaqa Îtuma uráimanibo móra-moramo aga-
maráiyanama mútûq maa-márábímmá min-áúbágómá titipáá
ínata yeráwáqá íma kanaaráq íráqôniq umá maránoe.

nôrabi **uráá**qtaba **(Apó**toro)
timáy**í**karai-wayukama **nô**rabi **uráá**taba

Îtuma aáma tíménune ténа árain-aimma tiráiye.

1 Tíópiratio, naayóbáqá maami-kánnáábímmá watáama agatáunama minnâ Îtuma mi-qtátááqá tarôq uréna aarawaamá yiráátirai-qtataaqtaba agatáune.

2 naayóbáké áaimma átárena íbêq-kanaaraqa Îtuma wenamáárîq awaaméqá umáyikena timáyíkarai-kayukama yiwíkena aamá áúmatan-aimma kéyiraatiye. wemá mayaímá mamá ánataigae téna Áánûqtuni Aokaq-Áágóní akoqnááraq timá yímikaiye. mikáké Áánûqtuma Îtumma awíqmena Áánûqtuma yabíkái-marupaqa utáiye.

3 naayóbáqá Îtuma wenamáárîq aú-aiqa maténa pukáipoana anaaékaqa netuq-kánáámá wemá iyápó-annaraq wenaúma má-yiraatiraiye. miráuma kaayaq-wáyúká ái-ayaa-kanaama (40 kanaama) Îtuma yetôpaqa uréna Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba timá yímikaiye.

4 mirá téna Îtuma yeráwáqtê aáwaqa naí-yáárérâq maraq máena timá yímikaiye. keráwáqá Yérútáárebaq íma yuwéraq kóoro. keráwáqá paá yaákareq aboámá 'timénúne' téna timá akoqnáá tiráine. naayóbáqá Îtuma maará-tiraine: "kemá timá tímikaunna-yataaqaba awé oro.

5 Yóáane wemá aarawaamá nommá péqyikaraimanibo anaaékaqa pááqya-kanaabimma nommá peránómma Aokaq-Áágómá péqtikaniye." téna Îtuma tiráine.

6 ánibo mi-kánáárâqa iyápó-annama mórabi áíkuma máqe-uraae. yeráwáqá maará téta Îtuma ítama aónaraae: "uyátáraana-nako, íbêqa emá káámááni yabíkáanna-yataaqa yauwéqma ketáámá Ítíráaeo-wayukama yimínónô?" téta yemá tirááe.

7 ánibo wemá yauwéqma yeráwáqá timá yímikaiye: "maami-qtátááqá keráwáqtí minnâ íma wáipoaq mi-kánááwábi mi-túpááyábámá itánóe. ímiye. ketibomá aúyánápí kéitana we-namáa mi-qtátááqtábámá kéitaiye.

8 miráimanibo anaaékaqa Áánûqtuni Aokaq-Áágómá keráwáqtê kumáinaq keráwáqá akoqnááma mayánoe. ánibo keráwáqá ketáama maméq Yérútáárebakaraq Yúríabakaraq Táméríabakaraq máqten-aukapaq-marabaqa mamé wéyáwé umá ínóe.

Îtuma aboáni márûpaq utáiye.

9 Îtuma wemá maamin-áímmá timá ánatatuwaitata wení iyápó-annama aónraawana aboání marûpaq Îtuma utáiye.mórama waayá-kónnákómá awíqmena utáiye. miráitata móra-konnakoma awíqmena kóitata yeráwáqá ókaraq wemmá íma aónaraae.
10 Îtuma aboání marûpaq kóitata yeráwáqá paá karáqtuwe máawana yeráwáqtí yimakaqá kaayaq-nákárátá itó-uma máqe-uraaye. yenákámá wayán-únákáqtôma umátoketa maará téta tirááye:
11 "keráwáqá Kááriri-wayukama nôraq itaráq itó-uma máeraq aabayápáqá karáqtuweraq mááo? maami Îtuma káonaawana Áánûqtuma wení márûpaq yauwéqma awíráitana kóiniq umá anaaéqa wemá miráráá umá yauwéqmena kumínaq aónanoe." téta yenákámá tirááye.

iyápó-annama yeráwáqá téta 'Yúqtaatini mayaíráqá móra-nakoma mayániye' tirááe.

12 miráitata yemá Óríbêti-anuraq máqeta yuwéta Yérútáárebaq waaqókáq uréire urááe.
13 ánibo yemá uréta naayóbáqá máqe-uraan-namma yanaammá aráqmata-naupaq máqtemma máqe-uraae. min-íyápó-ánnámá mibáq máqe uráa-yuti yíwîqa Pítaae. Yóáane. Yêmitie. Áánarue. Píripie. Tómáátie. Paatááromiyue. Máátiyue.anibo Yêmitima Áápiatimma áanikoe. ánibo Tááímonima káámááni-ayubike karuwaaq-náré. Yúqtaatima Yêmitimma áanikoe. mirá-uraiye.
14 maami-káyúkámá yemá máqtemma móra-iyakaq maréta nunamummá tíq-tiq urááe. ánibo yaímma aaranaammá Máriaama Îtuma anóama wení ábâqawaaraayugaraq máqtemma nunamummá tirááe.
15 mi-kánááráqá Pítaama itó-urena máqtemma wení ábâqawaaraayuma Îtun anaaé wáráa-kayukati yúrakaq móra-aimma tiráiye. mi-káyúkámá miráuma netuqyaammá (120) máqe-uraae.
16 Pítaama maará-tiraiye: "keráwáqá ketíbâqawaayuo, ítáaro.naayóbáqá móra-aimma maará téna Aokaq-Áágómá Tébitini óyaukaq tiráine. maamin-nákómá Yúqtaatima aammá yiráátiqtata Îtumma yáqtokaae. min-áímmá Yúqtaatitaba arammá iyaíno. tiráimma íbêqa abarokáq kéiye.
17 Yúqtaatima ketáátê yagaroqtamá máqe-uraimma wemá maami-máyáímá matáiye." téna Pítaama mirá-tiraiye.
18 maamin-nákómmá Yúqtaatima naayóbáqá wenamáárîq wení otaa-mónéqnápó maramá meyaníq uráine. min-áúkápáqá wenamáárîq ikákuraine. ko yutákitana yarákéna áyaqa kugúbagitana pukuráine.

19 minnáyaba máqtemma Yérútáárebaq máa-kayukama
ítaraane. miráitata min-áúkápáqtábámá yeqtí yáabikemma
Aaketááma miráuma ‘naae-márábáré’ kéte.
20 ánibo Pítaama maará-tiraiye: “maamin-áímmá Táámupi
agatáin-aikoma maará kétiye. ‘wení naammá paá-namma
wániye. móra-nakoma íma min-áúpáqá maíno.’ téna kétiye. ánibo
ókaraq Táámuni wannaabí téna ‘káqo-nakoma ayuwáiyana wení
mayaímá mayaíno.’ téna kétiye.
21 miráinataa íbêqa ketáámá móra-naqa uyátárai-naqa Îtute
uréire uráiya-kayukabike aónama awiránúnatae.
22 naayóbáqá Yóáanema áaimma átárena nommá waayúkama
péqyikaraikake Îtuma mayaímá áaimma átáma maténa aqtóráq
itana Áánûqtuma yauwéqma wení márûpaq awíqmena úitata
aónaraiya-kayukabike móra-naqa awiránúnatae. miráinana Îtuma
pukáipike itó-urai-waigoni ketáátê watáama tíniye.” tená Pítaama
tiráiye.
23 Pítaama mirá-timatuwaitata yemá kaayaq-náqá yiwíkaae.
móra-waigon-awiqa Yótêbi Yátatie. wení káqon-awiqa
Patáábatie.morá-nakon áwîqa Máátáíyatie.
24 miráitata yeráwáqá nunamummá maará tétá tirááe:
“uyátárai-nako, emá máqte-kayukati íyaqnobaqa kanaaráq
káonaane. maa-kááyáq-nákábíkémmá náawanaq awiránónáa
keqtáámá tiráátiyo.
25 miráinana min-nákómá Yúqtaatini mayaíráq mayániye.
wemá mórama ení iyápó-annabi mániye. ánibo Yúqtaatima
maami-máyáímá yuwéna puí-márúpáq kói-nakoni mayaíráq
mayániye.” téta nunamupí tirááe.
26 mi máka-nakoratama kanaaráq mi-máyáímá máyáawaniq
urááyataboata yemá nunamummá kéteta yátáma maqmá
akátémma Áanûqtuma mi-tátámá mamá Máátáíyatinopaq
makáiye. mikáké Máátáíyatima wemá uyátáitata wemmá
awíqma tiyááka umá móra timáyíkáan-annate yagaroqtamá
ákáraae.

2

Aánûqtunopake Aokaq-Áágómá kukáiye.

1 Îtuma pukéna itó-urai-kanaarake áaimma átárena kaayaq-
wáyúkágáráq tiyááka-kanaaraq (áwíqa Péqtekoti-omaqa)
yeráwáqá móra-naupaq yama áíkutaae. ánibo
2 anókaq áama ayéna akoqnáá uwáágoraa umá
Áánûqtunopake kukéna maraq máa-naupaqa ógikaiye.
3 ánibo irautakáá-qtátááqá aónaraae. mi-qtátáákómá yabí-
tábí umá móra-mora-yuti yiqnókáq kukáiye.

4 ánibo Áánúqtuni Aokaq-Áágómá yepí máqtemma ógiqme uráiye. mi táoqa yeráwáqa áaimma átáma óq-aipike Aokaq-Áágómá yímitata tirááe.

5 mi-kánááráqá yaímma Yérútáárebaq yamáa-kayukama yemá monoq-wáyúkábóata yemá máqte-marabake-kayukae.

6 maamin akoqnáá-uwaagoraan-aimma timá abarokáq itata máqtemma aarawaamá mórabita áíkutaae. miráitata yemá máqtemma móra-mora-yuma iyápó-annama yimónaamma óq-ain oq-aipike aamá kétewata ôpake ya máe-kayukama yeqtáábike aamá kétewataboata yimurere urááe.

7 ánibo yemá máqtemma iyánáaq umá kánateta yúyánámmá ôriq umá itéta tirááe: “yemá maami-káyúkámá máqtemma aamó te-káyúkámá Kááriri-marupake-kayukamoe.

8 náaraq íyô? ketáá móra-mora-yutaama ketáái táabikenaq kéitaunataabiyo?” téta tirááe.

9 ketáá máqtemma miráuma Páátíya-wayukama Maríya-wayukama Írama-wayukama Metapotémia-wayukama Yúría-wayukama Kaaparótia-wayukama Pááqtati-wayukama Étia-wayukama

10 Parítiya-wayukama Paapíriya-wayukama Íqtîbi-wayukama Aríbiya-wayukama Tairíni-marupaq waaqókáre Aróma-wayukama Íbarugaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq Karíti-wayukama Arébiya-wayukama itáunataama

11 ketáámá káqo-kaqo-marupake yemmá máqtemma ketáái táabike watáama Áánûqtuni anó-qtataatriq iqtábá kéte.

12 máqte-kayukama iyánáaq umá ánataraamanibo móra-nakoma mi-qtátáákón áaimma íma kanaaráq timá yímikaiye. yemá yeíyáá maará téta tirááe: “maami-qtátááqá nói-qtataakoni áainabiyo?” téta tiráámanibo

13 yaímma-wayukama akáyáámmá téta maará-tiraae: “yemá taíbaq-aipike téta taíbaq aúgemma wááéni-nomma naréta negi-naagí kéoe.” téta tirááe.

Pítaama watáama tiráiye.

14 miráimanibo Pítaama tiyááka umá móra-iyapo-annate itó-uma máena anókaq ááyama máqte-kayukama watáa timá-yimena tiráiye: “keráwáqá Ítíráaeo-wayukao, Yérútáárebaqa máa-kayukama ketáama itéraq maami-wágóní áaimma keráwáqá ítama arútáaro.

15 keráwáqá túyánámmá ítáama keqtááyábá ‘aíbôq-nomma naréta neginaagí kéoe’ téq kétemanibo íbêqa paá aabayaaráq (9 kirokiraq) kéuyawiye.

16 miráimanibo maami-qtátááqtábá naayóbáqá Áánûqtuni amuné-náqá Yóéroma maará-tiraine.

17 Áánûqtu tiráine.
‘aqtó-kánáámá waaqókárîq kéinaqa ketí Aágoni akoqnááma
yúwáanana máqtemma aarawaabí kumíniye. miráinata
keqtáanimaarabi keqtiáámûmaaqa amuné-áímmá tínoe.
keráwáqtí awaayatí-wayukama yúramma karákéta kainapákáá
umá aónaiyata keráwáqtí anónuqma-wayukama kaimmá
aónanoe.
18 mi-kánáárâqá ketí mayaí-mákónábi mayaí-íníkómmá ketí
Aágoni akoqnááma yíménata yeráwáqá amuné-áímmá
tínoe.
19 kemá aabayákáqá awaaméq-yátááqá yiráátéq aménáápáqá
maa-márábímmá awaaméq-yátááqá yiráátenune.
naaegógáráq iragáráq úmukaraq wánoe.
20 uyátárai-nakoni anó-kanaama íma pááq uráinana aabaúgómá
kumayuqá auráinana wíyokoma mamá naaemá aurániye.
21 mi-kánáárâqá náayubi uyátárai-nakon áwîkaq yaíya-kayukama
Áánûqtuma yeráwáqá yauwéqma yiwiraínata yemá
wenná mánoe.’
téna Áánûqtuni amuné-nákomá Yóéro mirá-tiraine.” téna
Pítaama tiráiye.
22 Pítaama ókaraq tiráiye: “keráwáqá Ítíráaeo-wayukao, maamin-
áímmá ítáaro. Îtuma Náátárêtibake-nakoqtaba aamá timá-
timenaa kéune.
23 wemá keráwáqtí aúkáapi máitanama Áánûqtuma wepí
taígani awaaméq-yátáákáráq amuné-áíkáráq tarôq itaq
keráwáqá kenamáárîq aónaraae. naayóbáqá Áánûqtuma
wenamáárîq aúyánámmá ítarena maamin-náqá Îtumma
keráwáqtí tiyáápikaraq maréna keráwáqá ámáam-aimma arátê-
kayukama iyáápi tímitaq wemmá kaapaq-yátáq ikámôwana
pukáiye.
24 miráimanibo Áánûqtuma min-náqá yauwéqma pukáipike
múte itó-umakaraiye. ánibo wemmá aú-aiqa éna puí-yátáápíké
mamá paábaq ayúkaiye. miráuma puí-yátáákómá min-náqá íma
kanaaráq yáqtokaiye.
25 Tébitima min-nákóqtábá pukáipike itó-iniqtaba maará téna
tiráine.
‘kemá máqte-tupaama uyátárai-nakoma ketí túbáq aati-aatimá
máetaq aónaraunaboana wemá ketimakáq máipoana
kemmá móra-yataakoma íma tiweqtániye.
minnáyaba timuqá ôriq umá kémaraunana
26 ketáagoma amuq-yatáákáráq tóyaupikemma anókaq ááyama
kétiye.
27 emá íma ketí tirun-íyápómá yúwénana puí-márúpáq wíniye.
ítaraunboana ketí túgogaraq aagániye. minnâ kemá ení Aokaq-
náqá íma ayúwénana kabiraíno.

28 matúq-matuq umá mái-apaq wí-ámmá kemmá tiráátiraanama
kemá kétê máeboaa kepímmá timuq-yatááqá
ógitikaraane.'
téna ketináábútáá Tébitima tiráine.
29 ketíbâqawaaraayuo, ketináábútáámá Tébitima púítata uq-
tamákaraane. wení mararaamá ketáátê íbêqa paá wáiye.
30 miráimanibo Tébitima Áánûqtuni amuné-náqá máenaboana
kéitaitana Áánûqtuma árain-aimma akoqnáá umá maará-tiraine.
mórama 'enánnábíké-nákómá ení márûqa yabíkái-yataaqa
mayániye' téna Áánûqtuma Îtuqtaba Tébitimma timá ámikaiye.
31 naayóbáqá Áánûqtuma nôrabi ínéna i-qtátááqá Tébitima
aónatuwena Îtuma pukéna itó-iniqtaba tiráine. Îtu Káríqtoma
wemá min-nákóqtábá Áánûqtu íma ayúwáitana puí-márúpáqá
máena wení aúgoma íma kabiraráiye. ímiye.
32 Îtuma pukáipike Áánûqtuma mamá itó-umakaraiye.
miráitaqtaa ketáámá aónareqtaa kétunatae.
33 íbêqa wemá Áánûqtuni márûpaq uténa Áánûqtuni Aokaq-
Áágómá mayéna aboání aayáánurapaq máiye. ánibo naayóbáqá
Áánûqtuma téna 'Aokaq-Áámá aménúne' téna tiráiniq umá íbêqa
aboámá Aokaq-Áámá keqtáábí atítikaraitaq íbêqa keráwáqá
káonaae.
34 Tébitima Áánûqtuni márûpaqa Áánûqtuni aayáánurapaq
ímamanimanibo wemá maará téna tiráine.
'uyátárai-nakoma ketí uyátárai-nakoqtaba maará-tiraine.
emá ketiyáánurapaq maraq mááo.
35 ánibo anaaékaqa kemá ení namuro-wáyúkámá mamá ení
aítauq aménáápáq yikánúne.'
téna Tébitima tiráine. maamin-áimmá téna anaaékaq
Áánûqtuma Îtuni namuro-wáyúkámá yítábí mayuwánîqtaba
amuné-áípí tiráiye.
36 miráinataa ketáámá máqtemma Ítíráaeo-anna-wayukama
maaminnáyabama ketáámá ítama arutánátae.maamin-náqá
Îtumma keráwáqá kaapaq-yátáq ikámôwana pukáimma minnâ
Áánûqtuma wemmá mamá anómma uyátárai-naqa Metáíyamma
aúrákaraiye." téna Pítaama tiráiye.

aarawaamá taíbaq yirummá waeréta monoq-nómmá pékaae.

37 yemá maamin-áímmá ítáawana min-áíkóma yeqtí íyaqa
atákáiye. yeráwáqá Pítaakaraq yaímma iyápó-annama maará téta
timá yímikaae: "ketíbâtiwaayuo, ketáái túnabaro íbêqa ketáámá
náaraq ónúnataabiyo?" téta tirááe.
38 Pítaa maará téna timá yímikaiye: "keráwáqá máqtemma
móra-mora-wayukama tirummá waeréraq monoq-nómmá Îtu
Káríqton áwîkaq kéberaiyanawaq keráwáqti kúmiqa mamá paá

umátikaino. keráwáqá mirá kéiyanawaq Áánûqtuma wení Aokaq-Áámá timíniye.

39 naayóbáqá Áánûqtuma maami-qtátááqá keráwákáráq keráwáqtí iyápógaraq yaímma nékaq máiya-kayukagaraq ‘timénúne’ ténа timá akoqnáá uráine. owé. Áánûqtuma ketáái uyátárai-nakoma ‘timénúne’ ténaboana máqtemma yááyarai-kayukama Aokaq-Áámá yimíniye.” ténа Pítaama tiráiye.

40 ánibo Pítaama aayáqtáákaq watáama akoqnáá umá maará tiraiye: “keráwáqá atéráaro! keráwáqá íma arupú o-káyúkátí tái-aaikake nékaq mááero. yetí tái-meyamma anómma aurániye.” ténа Pítaama tiráiye.

41 miráitata máqte-kayukama Pítaan áama ítáa-kayukama monoq-nómmá pékaae. mi táoqa taígani-kayukama yirummá waékáamma (miráuma 3,000) mórabi yorupamá yoráutaiye.

aúgemma Îtun aamá ítáa-kayukati íráqôn-aaine.

42 mi-káyúkámá íráqôniq umá timáyíkáan-annati yáama kéiteta yíbâqawaayuma yíwáqnaa éta yeráwáqtê mórapike aáwaqa kéneta nunamummá tirááe.

43 miráitana Áánûqtuma taíbaq-awaameq-yataaqa iyápó-annabi tarôq uráitataboata máqte-kayukama ikatíq urááe.

44 máqte-kayukama Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq uráá-kayukagaraq mórabi máqe-uraae. ánibo yemá yeqtí máqte-qtataaqtabama mórabi maqmá yaíkááe.

45 miráitata yemá yeqtí máqte-qtataaqa waayúkaraq máráawata meyáníq kéowata móneqa matááe. mi-mónékáké yeqtí waayúkama móra-mora-yuma nóiqtababi o-qtátááqá meyáníq urááe.

46 máqte-tupaama yemá máqtemma mórabi anó-monoq-naupaq uráámanibo yemá óq-naun oq-nauke Îtuma naayóbáqá yímikainikaa umá yammá wááéni-nokaraq mórabike narááe.yeráwáqá yimuqá kémareta máqtemma yímikaae.

47 máqte-kanaaraqa yemá Áánûqtun áwîqa múte kéyauyowana káqo-kayukama yeqtí yáaimma yimónéta ‘íráqôniq kéoe’ tirááe. máqte-kanaabimma uyátárai-nakoma yauwéqma yiwírái-kayukama ókaraq-okaraq yoráutaiye.

3

mórama aítauqa táíq urái-naqa íráqôniq uráiye.

1 móra-taoqa Pítaayaa Yóáanema anó-monoq-naupaq nuna-mummô téqo-kanaa énaikaq (3 kiroki) kéitata utááye.

2 ánibo móra-naqa aítauqa táíq urái-naqa mikáq awíqmeta
utááe. min-náqá anóama miráuraimma marákáraine. máqte-
tupaama anó-monoq-nakoni oqtaráqá aati-aatimá máitata min-
óqtáyábá 'íráqôn-auramma aónaiye' téta tirááe. máqte-kayukama
yemá wemmá káonaawana máqte-kanaaraqa móneqtaba
waayúkaraq inaa-inaa tiráiye.
3 ánibo maamin-nákómá Pítaayaa Yóáanemma yumónaimma
anó-monoq-naupaq uyáberaiyeta kéoyana min-nákómá oqtaráq
máena yenákáráq yaímma-yataaqa timígáae téna ítama aónaraiye.
4 Pítaama mi kárú-nakomma aúrapi karáqma akoqnáá kéitana
Yóáanegaraqa miráuma aúrapi karákáitana Pítaama maará téna
tiráiye: "emá kekárátá timónaao." téna tiráiye.
5 ánibo "móra-yataaqa yenákámá timíyéta kéoye" téna wemá
waéqma yenákátí yúrapi karákáiye.
6 miráimanibo Pítaama maará téna tiráiye: "kemá móneqa
íma matokáunnamanibo kemá móra-yataaqa matokáunnama
kanaaráq emmá aménúne. minnâ Náátárêtipake-naqa Îtu
Káríqton áwîkaq emá itó-uma aammá waao." téna timá
ámikaiye.
7 min-nákóní ayáákaq yáqtoqma itó-umakaitana páátákáá
min-nákóní áíyayaakoma arupú umágéna akoqnáá uráiye.
8 ánibo min-nákómá yaúmetameta kéena uréire éna
yenákátí yinaaé waqména anó-monoq-naupaqa uténa wemá
yáumetameta kéena Áánûqtun áwîqa múte yaútaiye.
9 ánibo máqtemma aarawaamá min-náqá káonaawana uréire
kéitata yemá Áánûqtun áwîqa múte yaútaae.
10 miráitata aarawaamá min-nákómá anó-monoq-nakoni
íráqôn-oqtaraqa máena máqte-kayukaraq móneqtaba inaa-inaa
téwai-nakoma aarawaamá íbêqa káonaawana atóbamagitata
aónama iyánáaq kéeta taíbaq-yuyanamma ítaraae.

Pítaama anó-monoq-naupaq watáama tiráiye.

11 maami aítauqa táíq urái-nakoma Pítaayaa Yóáaneti
iyáákaq toto umá aarawaamá anó-monoq-namma 'Tórómónini
naamátûpare' tenn-áúkápáq uyaatéta yama áíkutaae.
12 Pítaa mi-káyúkámá kéyimonena maará téna watáama
timá yímikaiye: "keráwáqá nôraq itaráq maami-qtátááqtábámá
netuqyaa-túyánámmá kéitaao? nôraq itaráq kerátátí túrapimma
kégararaao? keráwáqá túyánámmá ítáama kerátámá kerátátí
akoqnáágaraq aokaq-ááíkákénáq maamin-náqá mamá itó-
umakarauyo? áraimma ímiye.
13 keráwáqá Ítíráaeo-wayukao, Áabaraagaraq Ááítekigaraq
Yáakoboma yeráwáqá ketáái títaubikotaai Áánûqtuma wení
mayaí-íyápógón áwîqa múte yaútaimma Îtue. wemá min-
nákómmá keráwáqá awîqma ááíq-wayukati iyáápi máráawana

anó-kawaa-nakoma Pááíratima aónaimma otaa-qtátááqá íma
wáitanaboana yauwéqma paá timákanena uráimanibo ímiye.
keráwáqá wemmá tinaaéma umákaraane.
14 miráita keráwáqá wemá arupú éna Aokaq-náqá íráqôniq
umá yainaí-náqá aabi mayákaraae. keráwáqá waayúkama
ikámma puí-náqá ayúkaamanibo
15 aúwaraikoni áai-naqa wemmá ikákaae. miráimanibo
Áánûqtuma wemmá pukáipike mamá itó-umakaraitaka
yauwéqma kerátámá minnáyaba wení watáama timáe uréire
kéuye.
16 miráitaka kerátámá weqtábá itáíq-itaiq kéuye. miráitana
Îtun áwîkaqa maamin-náqá mamá akoqnáá kéumakaitaq
keráwáqá wemmá káoneq ítama kárutaae. Îtuma wenamáárîq
kerátátí itáíq-itaiq í-yátááqá kétimitaka maami itaí-yákáákómá
maan-nákókáqá keráwáqtí túrakaq íráqôn-akoqnaa-yataaqa
abarokáq kéiye.
17 áraine. ketíbâtiwaayuo, kemá itáunnama maami-qtátááqá
keráwákáráq keráwáqtí anó-kayukagaraq Îtu Káríqtomma íma
ítama arútarepoaq keráwáqá mirá-uraane.
18 miráimanibo naayóbáqá Áánûqtuma maará ténа wení
amuné-wáyúkátí yóyaukaq tiráine. ketí timákai-naqa Káríqtoma
aíqa í-yátááqá mayániye.' tiráane. keráwáqá mirá kéowanaibeqa
min-ááímmá abarokáq kéitana naayóbáqá Áánûqtuma tiráin-
aikoma arammá kéiyaiye.
19 miráínaq túyánámmá waéqma itéraq tirummá waeraíyana
Áánûqtuma keráwáqtí kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwéna
awikátuwaniye.
20 miráiyanama Áánûqtuma keráwáqá aúgen-akoqnaama
tiména Îtumma Káríqtoma timákainana kerawaqtôpaq
kumínímma Áánûqtuma naayóbáq Îtumma awaaméqá
umákaraine.
21 íbêqa wemá Áánûqtuni márûpaq máena Áánûqtuma máqte-
qtataaqa keqnáámmá mamá aúgeniq íní-kanaayaba awé ínímma
miráuma naayóbáqá Áánûqtuma wení aokaq-ámúné-wáyúkátí
yóyaukaq tiráine.
22 Móteti maará-tiraine. 'Áánûqtuma uyátárai-nakoma
keráwáqtí tíbâqawaayupike mórama amuné-náqá kekáá umá
mamá timíniye. keráwáqá wenáama anaaé waqmá kéiteraq
keráwáqtábá tínna-yataakoni anaaé wáráaro.
23 náayuwabi min-ámúné-nákón áama íma itáiyanama
Áánûqtuma yeráwáqá yíkaminata puínoe. miráinata yemá
ókaraq Ítíráaeo-wayukate móragaraq íma mánoe.' ténа Mótetima
tiráine.

24 naayóbáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá maamin-áímmá
tiráamma Táámuyogaraq yaímma anaaékaqo abarokáq urá-
kayukagaraq yeráwáqá maamin-áímmá tiráamma íbêq-kanaaraqa
wáiqtaba tirááne.
25 keráwáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkátí iyápó-annama mááe.
keráwáqtí tináábútáábi Áánûqtuma aamá timá yarúmakai-
qtataaqa matáa-kayukae. Áánûqtu maará téna Áabaraamma timá
ámikaine. 'ení iyápógokake máqtemma maa-márábí-káyúkámá
kemá yemmá íráqôniq umáyikanune.' tiráine.
26 Áánûqtuma áqnáabaq wení iyápóma Îtumma timákaitana
keráwáqá mamá íráqôniq kéomatikena keráwáqtí tái-aaipike
mamá waétikanena iráine." téna Pítaama tiráiye.

4

Pítaayaa Yóáanema ánná yímikaae.

1 Pítaayaa Yóáanema yenákámá máqte-kayukabi watáama
kéteyaqtaba anó-monoq-wayukagaraq monoq-náúpáq-káwáá-
nákáráq Tááqtûti-wayukagaraq mikáq irááe.
2 ánibo anó-monoq-wayukama maamin-nákámá aarawaamá
watáama kétima-yimeta 'Îtu Káríqtoma pukáipike itó-urai-waigoni
watáama kétima-yimeta yaímma pukáa-kayukama itó-inoe' téta
tiráiye.
3 miráitata yemá maamin-nákámá yáqtoqma ánná yiméta
íbêqa énaikariq itata aabáyaamma aamá ítama yainánúnatae' téta
yiwíqmeta urááe.
4 miráimanibo netuqyaa-káyúkámá aaramá waamá yenákátí
Îtuqtaba téyan-aimma itéta yirummá waékáamma yemá
netuqyaa-káyúkáé (miráuma 5,000).

yenákámá káánítôre-wayukati yúrakaq aamá ítama yaíkaae.

5 aabáyaamma anó-kayukagaraq anó-monoq-wayukagaraq
yaímma ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq máqtemma
Yérútáárebaq áíkutaae.
6 ánibo máqtemma anó-monoq-wayukagaraq Áánatima
Kááyápatima Yóáanegaraq Érékáánara yeráwákáráq yeqtí móra-
annagaraq yeráwáqá mórabita Yérútáárebaq áíkutaae.
7 mi-kááyáq-íyápórátámá yemá yeqtí yúbáq mamá itó-
umayikareta yemá maará téta ítama aónaraae: "kenákámá
náawan áwîkarabi akoqnáárararaq maami-qtátááqá tarôq kéoyo?"
téta tirááe.
8 ánibo Aokaq-Áágómá Pítaani arupimmá ógiraitana
wemá maará téna tiráiye: "keráwáqá Ítíráaeo-wayukati
anómma kawáá-wáyúkágáráq waayúkati áaimma kawáá urá-
kayukagaraq keráwáqô,

9 kekárátá ítama aónéq ‘naayóbáqá maamin-náqá aítauqa
táíq uráimanibo nôraq itanawáq aítaukoma íráqôniq uráiyo’ téq
keráwáqá kétemanibo
10 keráwáqá káonaiyata máqtemma Ítíráaeo-wayukama aónaaro.
maamin-náqá wemá keráwáqtí túbáq itó-uma mái-nakoma
Îtu Káríqtoma Náátárêtibake-nakoni áwîkaq atóbama íráqôniq
kéiye. min-náqá keráwáqá kaapaq-yátáq ikámôwana púitana
Áánûqtuma wemmá yauwéqma itó-umakaraiye.
11 maamin-náqá Îtuqtaba Áánûqtuni watáama agamatá-
kánnáágómá maará kétiye. ‘keráwáqá mayaí-wáyúkámá
naammá inéq maamin-óqtáqtábá tái-oqtane téq tiráámanibo
akoqnáá uráitata naakóní áwáá moyakaq makéta káqon-
oqtamma min-ámúráq kémaraae.íbêqa maamin-óqtákómá
akoqnáá-oqtama káuraiye.’ kétiye.
12 máqte-marabaqa Áánûqtuma íma káqon-awikaq keqtáámô
yauwéqma tiwirániqtaama tiráátiraae. paá Îtun áwîkarapi ako-
qnáararaq tímikaiye.
13 ánibo káánítôre-wayukama yemá Pítaayaa Yóáanema
yimónaamma yenákámá íma ikatîqa éta akoqnáá umá watáama
tiráiye. miráitata monoq-káánitóré-wáyúkámá yenákámá
yimónaamma naayóbáqá íma aúba-namma pékaaye. yenákámá
paá Îtugaraq yagaroqtamá uréire uréta yaákaq urááe.
14 miráitata yemá aónaamma minnámo aítauqa táíq uráimma
mamá íráqôniq umákaayan-nakoma yenákátê itó-uma yagaroq-
tamá máitata aónawaeta káánítôre-wayukama yemá tínón-aimma
íma wáitata ókaraq íma watáama tirááe.
15 miráitata yemá min-nákámá timáyikaayata min-námmá
yuwéta máápaq yaúbama mááyata yemá naaúpaqa watáama
yeíyáá téite urááe:
16 “ketáámá maamin-nákámá nôraq umáyikanunataabiyo?
yenákámá móra-awaameq-yataaqa tarôq óyata máqtemma
Yérútáárebaq-ininaukaqa yemá aónama ánataraapoata ketáámá
minnâ kanaaráq íma mamá aúyoranunatae.
17 miráimanibo maamin-áíkómá móragaraq anóniq umá
máqte-kayukabi wéyáwé ínîpoaqtaa ketáá yenákámá yiwíkeqtaa
ókaraq Îtuni áwîqa íma káqo-kayukama timá yíméro téqtaa
akoqnáá-aimma timá-yimenunatae.” téta yemá tirááe.
18 ánibo yeráwáqá maamin-nákámá yiwíketa akoqnáá-aimma
téta “kenákámá móragaraq maamin-náqá Îtun áwîkaqa káqo-
kayukama íma timá yímekao.” téta tirááe.
19 miráimanibo Pítaayaa Yóáanema yenákámá maará téta
tirááye: “kerátámá Áánûqtun aúrakaqa arupú-aainaq tarôq óyú
keráwáqtí táawaq itáyúyô? keráwáqá kenamáárîq yainaí-
wáyúkáráá umá máeqa timá tíméro.

20 kerátámá maami kateko-yátááqá káoneka ítarauyatabama
íma kanaaráq paátí máyubo abarokáq timá-yimeyuye.” téta
Pítaayaa Yóáanema tirááye.
21 máqtemma anó-monoq-wayukama akoqnáá umá iragáráq-
áímmá téta maamin-nákámá timáyikayata kóuraaye. miraitata
yeráwáqá máqte-kayukati yáaqa ikatîq urááe. ánibo anó-monoq-
wayukama maamim-nákámá ánná yimínônaqtaba abáá uwaeta
ibáqyukaae. máqte-kayukama maami-qtátááqá tarôq kéoyata
káoneta yemá Áánûqtun áwîqa múte yaútaae.
22 ánibo aítauqa táíq uráimma mamá íráqôniq umákaraaya-
nakoni-karitimaatima uyátá-maqma kaayaq-wáyúká áíyayaamma
(40 karitimaatima) máqe-uraiye.

monoq-wáyúkámá akoqnáá umá nunamummá tirááe.

23 iyuwáiyatama yauwéqma yenákátí aanábó-wáyúkámá
máápaq uréta anó-monoq-wayukama ten-áímma máma timá-
yimikaaye.
24 ánibo yemá maamin-áímmá kéiteta yeráwáqá móra-iyakaq
maréta nunamummá maará téta tirááe: “anó-nako, enamáárîq
wíyôkaraq maragáráq únókáráq tarôq kée máqte-qtataaqa
arunóbáqá wáimma tarôq urááne.
25 naayóbáqá ení Aokaq-Áágómá ketáái títaubikomma ení
mayaí-náqá Tébitimma maará ténа timá ámikaiye. ‘nôraq
itatawáq Yéqtaaeo-wayukama íma Íbaru-wayukama íyamma
yeráwáqá kéitatawaq nôraq itatawáq waayúkama aamá íma
ítaraa-kayukaraa umá kéitao?
26 maa-márábí yabíkái-kayukama (kíni) yeráwáqá yokaa
umá ánateta anó-kayukama mamá áíkuyeta Áánûqtumma wení
Metáíyakaraq namuroíq umákaraae.’ téna Aokaq-Áágómá
Tébitini ibí tiráiye.

yemá nunamupí téite kéoe.

27 áraain-uraane. kínima Érôtigaraq anó-kamaami-naqa Pááqtati
Pááíratigaraq yaímma Yéqtaaeo-wayukagaraqa Ítíráaeo-wayukate
yeráwáqá yagaroqtaréta máqtemma Îtumma ení Metáíyama na-
muroíq umákáraae.
28 miráimanibo yemá áíkuteta emá túyánápíké timá akoqnáá
uráán-aimma abarokáq mamá pááq urááe.
29 uyátáráana-nako, íbêqa emá itaao.maamin-áíqtába
yeráwáqá akoqnáá-aimma téta iragáráq-áímmá kéte. ení
watáama abarokáq ikatîq íma éqtaa timá yiménúnayabataama
tíwáqnaa uwo.

30 ení ayáámma múte yaúte waayúkama mamá atóbamayikeaq enamáárîq ení Aokaq-náqá Îtumma wenáwîkaqa anón-awaameq-yataakaraq kateko-yátáárîq uwo.” téta nunamupí tirááe.
31 miráitana yeráwáqá áíkuma máqeo-nakoma waráá-waraa kéitana yeráwápímmá Aokaq-Áágómá ógikaiye. miráipoata yeráwáqá ókaraq íma ikatîqa éta yeráwáqá akoqnáá umá Áánûqtuni watáama abarokáq áaimma átáma timá yímikaae.

yirummá ámê-kayukama máqtemma móra-iyakaq makááe.

32 máqtemma Îtukaq yirummá ámê-kayukama móra-iyakaq maréta móra-nakoma íma móra-yataaqtabama ‘kennáe’ téna tiráibo máqte-qtataaqa minnâ ‘máqte-kayukati minnáe’ téta yeráwáqá tirááe.
33 ánibo timáyíkarai-wayukama yeráwáqá Îtuma pukéna itó-urain-aimma téta wení akoqnáá-yataaqtabagaraq tirááe.miráitana máqtemma Áánûqtuma wení íráqô-yataa yímikaiye.
34 ánibo yeráwápíkémmá móra-nakoma íma aáwaqtabama áama yaráiye. miráitata máqtemma yeráwáqtí marawábi naammá waayúkaraq maráawata meyáníq urááe. minnárake móneqa matéta timáyíkarai-wayukama yímikaae.
35 ánibo timáyíkarai-wayukama yemá móneqa matéta aqtórárîq o-qtátááqá íma makáá-kayukama yaímma yímikaae.
36 ítáaro. móra-naqa máqe-uraimma wenáwîqa Yótêbie. wemá Aríbae-annabike abarokáq uráimanibo timáyíkarai-wayukama weqtábá Páánabati téta tirááe. min-áwíkon áaimma umá yíqtaiq í-árááré’.
37 wení maramá Táíparatibaq wáitana waayúkaraq máraitata meyáníq urááe. minnárake móneqa maténa timáyíkarai-wayukama má yímikaiye.

5

Áánánáíyatiyaa Tapáírae.

1 móra-naqa máqe-uraimma min-nákón áwîqa Áánánáíyatie. ánibo ánáakon áwîqa Tapáírae. miráitana Áánánáíyatima wení yaímma-yataakaraq maragáráq yaímma-wayukaraq maráyata meyáníq ígáae tirááye.
2 miráitana Áánánáíyatima mikáké móneqa maténa yaímma wetábá aúpáq máráimma ánáakogaraq aónaraiye. tébakaq-moneqa iyápó-annati yítaupi má-makaiye.
3 ánibo Pítaama maará téna tiráiye: “Áánánáíyatio, nôraq itaawáq emá Tááqtaamma ayuwáánanawaq ení áyaqnobaqa ógiraitaa emá Aokaq-Áágómmá kaaqaari-áímmá timá ayuwé mi-máráráké enamáárîq yaímma-moneqa aúpáq makáánô?

4 maami-márámá ení maramá íyaq wáqe-uraiyo? anaaékaqa
maami-márámá meyáníq kéowana móragaraq ení maramá íma
wáqe-uraimanibo móneqa maténa ennámíbo mónekaraq arupú
íma uráane. nôraq itaawáq mirán-ááímmá tarôq uráano? emá
morá-wayukama íma kaaqaari-áímmá timákáraapo Áánûqtuma
kaaqaari timákáraane." téna Pítaama tiráiye.

5 ánibo Áánánáíyatima maamin-áímmá kéitena marabí
yutákéna pukuráiye. miráitata min-áímmá ítáa-kayukama ôriq
umá yáaqtaba urááe.

6 miráitata yaímma awaayatí-wáyúkámá wení arááq-auma
tabaráábe wáqtôbi múqmúmeta mó-uqtamakaraae.

7 anaaékaqa aabaúgómá kaumotá kéitana Áánánáíyatimma
ánáakoma nói-qtaarabi abarokáq immá íma ítarena min-
náúpáqá utáiye.

8 ánibo Pítaama maará téna: "Tapáírao, timá-timiyo.
mararákémmá móneqa káginnawaq enawaikótêma matááyô?"
téna Pítaa titana Áánánáíyatimma ánáakoma maará-tiraiye:
"owé. kínnamiye." téna tiráiye.

9 ánibo Pítaama maará téna timá ámikaiye: "nôraq itakawáq
kenákámá aamá timá móraraq marékawaq uyátárai-nakomi
Aágómmá kémakateyo? emá itaao. enawaikómmá maaméta
mó-uqtamakatuweta ye-káyúkámá yemá waaqókáq oqtaráq
máanapoata yemá ekáráq maméta mó-uqtanoe." téna tiráiye.

10 miráitana Tapáírama wemá min-áímmá kéitena páátákáá
marabí yutákéna pukuráitata awaayatí-wáyúkámá min-
náúpáq utéta aónaamma Tapáírama pukuráitata yemá min-
ínímmá maméta awaikómmá uqtamákáraa-waigoni waaqókáq
mó-uqtamakaraae.

11 miráitata máqtemma yirummá ámê-kayukama káíkuyogaraq
yaímma-waayukagaraq maamin-áímma kéiteta yeráwáqá yáaqa
ôriq umá karáiye.

ókon-okomma awaaméq-yátááqá abarokáq uráiye.

12 timáyíkarai-wayukama aarawaatí aúkáapimma
netuqyaamá awaaméq-yátááqá ókon-okomma tarôq urááe.
miráitata máqtemma itáíq-itaiq kéo-kayukama yeráwáqá móra-
iyakaq maréta Tórómónini naamátûpare téta áwîqa yaakáq ya
áíkutaae.

13 yaímma káqo-kayukagaraqa yemá ikatéta íma yeráwáqtê
yagaroqtamá máqe-uraae. miráimanibo yemá aarawaamá
maami-káyúkátí arupú-yaaimma aónaraae.

14 taíbaq-wayukama uyátárai-naqa Îtukaq itáíq-itaiq kéeta
yeráwáqtê yagaroqtamá mórabi yorupamá yoráutaae.

15 miráitata máqtemma aarawaamá karí-wáyúkámá
yíwíqmeta aakaq mó yíkaraae. miráinana Pítaama aakaq uréire
kéinana amakómá mi-kárí-wáyúkámá yúgeqtaaq íniye.
16 yaímma aarawaamá máqte-marupakemma Yérútááre-
marukoni waaqókáq-wáyúkágáráq yemá yama áíkutaae.
mi-káyúkámá yemá karí-wáyúkágáráq yaímma táí-aagoma
yeráwápí mái-kayugaraq yíwíqmeta irááe. miráitata máqtemma
mi-kári-wáyúkámá atóbageqe urááe.

Áánûqtuni kaqtó-nakoma iyápó-annama ánnábike paábaq iyúkaiye.

17 miráitata anó-monoq-wayukagaraq yaímma yeráwáqtê
yagaroqtamá máa-kayukama yemá Táátûtiq-wayukaboata
tímáyíkarai-wayukama anómma íyamma umáyíkaraae.
18 miráitata anó-monoq-wayukama yemá íyamma itata
timáyíkarai-wayukama kárún-aaimma timáyiketa yáqtoqma ánná-
naupaq otaa-káyúkágáráq yagaroqtamá yíkáawata máqe-uraae.
19 miráimanibo nokáámma uyátárai-nakonopake kaqtó-
nakoma ánná-naupake oqtamá ítuwena máápaq yiwíqma márûte
kéiyuwena maará-tiraiye:
20 "keráwáqá anó-monoq-naupaq uréraq maami máqtemma
aúgen aúwarai-waigoni áaiqtaba ítáamma abarokáq máqte-
kayukama mó timá yíméro." téna uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma
Áánûqtunopake iréna tiráiye.
21 yemá iyápó-annama maamin-áímmô kéitetama
aabáyaanapaq yaúbama iréta anó-monoq-naupaq watáama
máqte-kayukama má timá yímikaae. ánibo anó-monoq-
wayukagaraq yaímma yeráwáqtê yagaroqtamá máa-kayukagaraq
káánítôre-wayukagaraq yaímma Ítíráaeobake anó-kayukagaraq
yeráwáqá mórabi áíkutaae. miráitata yemá ánná-naupaq aamá
yuwéta iyápó-annama yíwíqme yero." téta tirááe.
22 miráitata yaímma i-wáyúkámá ánná-naupaq uréta
aónaamma min-náúpáqá iyápó-annama íma máqe-uraae.
miráitata yemá yauwéqmeta anó-monoq-wayukaraq uréta
maará-tiraae:
23 "ketáámá ánná-nakoni oqtamá aónáunataama akoqnáá
umá aúyaqmaketa ánná-wayukaraq yabi-í-wáyúkámá yemá
máqten-oqtaraq yabíqtuweta máqe-uraae. miráitaqtaa ketáámá
min-nákóní oqtamá íma aónáunataama min-náúpáqá móra-
naqa íma máqe-uraiye." téta tirááe.
24 ánibo i-wáyúkatí monoq-káwáá-nákógáráq wayúkati
yaímma anó-monoq-wayukagaraq yemá maamin-áímmá
ítátuweta yeráwáqá netuq-yúyánámmá kéiteta maará téta
tirááe: "mi-qtátááqá náaraq umá pááq uráiyo?" téta tirááe.

25 miráitana móra-nakoma yeqtôpaq iréna timá yímikaiye: “ítáaro. maami-káyúkámá keráwáqá ánná-naupaq yíkáa-kayukama yeráwáqá anó-monoq-naupaq máeta máqte-kayukama watáama kétima-yime.” téna wemá tiráiye.

26 miráitata yaímma i-wáyúkágáráq yeqtí anó-kawaa-nakogaraq yeráwáqá anó-monoq-naupaq uréta iyápó-annama yíwíqmeta iráamanibo íma yíkakaae. ímiye. yemá máqte-kayukati yáaqa kéikatetaboata yeráwáqá tíkaminoqtaae téta ikatîq urááe.

iyápó-annama káánítôre-wayukati yúrakaq aamá tíyábá íma ikatîqa urááe.

27-28 miráitata i-wáyúkámá iyápó-annama yíwíqmeta káánítôre-wayukati aúkáapi máma yíkaraawata anó-monoq-makoma maará téna timá yímikaiye: “ketáámá akoqnáá-aimma téqtaa keráwáqtábámá ‘Îtun áwîqa íma yamá máqte-kayukama timá yíméro’ téqtaa ketáámá tiráunatae. miráimanibo keráwáqtí watáagoma Yérútááre-marupaq máa-kayukabimma wéyáwé umá anóniq kéitaq keráwáqá keqtááyábá maamin-náqá Îtumma ikámôwana pukáiye téq keqtááyábá kaaqaari-túbí kémaraae.” téna tiráiye.

29 miráimanibo Pítaagaraq yaímma timáiyíkarai-wayukama yemá maará-tiraae: “ketáámá Ááanûqtun áama waránúnatae. maa-márábí-káyúkátí yáama íma waránúnatae.

30 keráwáqá Îtumma kaapaq-yátáq ikámma puyówana keti-botáámá Ááanûqtu mamá itó-umakaraiye.

31 Ááanûqtuma Îtuma kun áwíqmena wení márûpaqa wení waaqókáq múma akáitana wétê máiye. miráitana wemá ke-qtáámá kétiwirai-naqa áqnáabariq umátikenataa wemá ketáái anómma máena Ítíráaeo-wayukagaraq ketáái tái-aaipike mamá waétikenaqtaa kúmiqataapike mamá paá kéumatikaitaae.

32 maami-qtátááqtábá ketáámá Aokaq-Áágógáráq aónaraunatae. aarawaamá Ááanûqtun-aimma wáráa-kayukama wení Aokaq-Ááamá kéyimiye.

33 maamin-áímmá kéitaawana íyámma ôriq itata yíkama puyónúnatae tirááe.

‘iyápó-annama kaayoné umáyíkáaro’ téna Kaméírioma tiráiye.

34 móra-naqa Kaméírioma anó-monoq-naqa káánítôre-wayukati yúrapaq itó-uraiye. miráitana Kaméírioma wemá naayóbáqá ámáan-aimma yirááténa timá yímikaipoana máqte-kayukama wenáwîqa múte yaútaae. ánibo Kaméírio tiráiye: “iyápó-annama paá máápaq iyuwáiyata kóoro.” téna

35 káánítôre-wayukama timá yímikaiye: “Ítíráaeo-wayukao, keráwáqá maami-káyúkámá nôrawabi umáyikanae téqa túyánámmá ítama arútáaro.

36 Tiútatiqtabama táakaq máráaro. wemá tiráiye. ‘kemá
akoqnáá-naqa máune’ téna titata netuqyaa-káyúkámá (400)
wenanaaé kéwaraawata yeqtí namuro-wáyúkámá Tiútatima
ikámôwana képuiqtaba wení máqte-kayukama yuwéta pípéban
umá péqmare kóuraane.
37 anaaékaqa kámááni-wayukama máqte-kayukati yíwîqa
agataí-kánááráqá káqo-nakoma Yúqtaati Kááriri-marupake-
nakoma wemá miráuma ‘akoqnáá-naqune’ téna titata taíbaq-
wayukama wenanaaé wakáamanibo wemmá ikámôwana
képuiqtaba wení waayúkama pípéban umá péqmareta kóuraae.
38 miráitaq kemá keráwáqá kétima-timune. maami-káyúkámá
paá iyuwáiyataq mááero. yeqtáaraqa taíbaq-wayukama
wáraamma paá waayúkagon-ama wáinanama paá ánataginiye.
39 miráimanibo yeqtáama Ááníûqtunopake kukáinama
keráwáqá íma kanaaráq aúyaqyikanoe. aúqyikaneqo éq oeqa
Ááníûqtuni namuró aúráabo.” téna Kaméírioma tiráiye.

iyápó-annama Îtun áwîkaq otaammá kéguyikaawataboata yeráwáqá yimuqá makááe.

40 miráitata anó-monoq-wayukama yemmá tebûqa yímíqtuweta
ókaraq ‘Îtun áama íma máqte-kayukama timá yíméro’ timátuweta
timáyíkarai-wayukama timá yíkáawata kóuraae.
41 Kaméírioma wenáama waráiyata yeráwáqá kááníitôre-
wayukama iyuwéta kégoeta yeqtí yú-aiqa í-yátááqá Îtun áwîkake
maétaboata yemá íma yiruqtabá urááe. ímiye. Ááníûqtuma
yemmá Îtun áwîkake yú-aiqa í-yátááqá mayaígáae téna
yíwíkaiqtaba yemá yimuqá makááe.
42 miráitata máqte-tupaama anó-monoq-nauparabi waayúkati-
naupaqa aarawaamá mamá áíkuyikareta Îtuma keqtáá
yauwéqma tiwiránîn-nakoni átê-wataama íma yuwéta paá timá
yímikaae.

6

abapaké kaayaq-wáyúkámá yiwíráawata urááe.

1 mi-túpáámá Îtun anaaé wáráa-kayukama netuqyaa
abarokáq urááe. miráitata yaímma min Ítíráaeo-wayukama
Karíki-aimma ítaraa-kayukama Íbaru-aimma ítaraa-kayukaraq
maará-tiraae: “máqte-tupaama keráwáqá Karíki-wayukati
keqtoq-nóínímmá umaatamá aáwaqa íma yíméwata kémayaae.”
téta tirááe.
2 miráitata Îtuni tiyááka umá timáyíkarai-wayukama
máqtemma Îtun anaaé wáráa-kayukama yááreta yeráwáqá
maará-tiraae: “ketáámá Ááníûqtuni mayaímá yuwéqtaa aáwaqa
yaímma yímíqmetaa uréire onatáámá íarutaniye.

3 miráinaq tíbâtiwaayuo, abapaké kaayaq-wáyúkámá
yiwíráaro. yemá ketoq-nóínímmá aáwaqa kanaaráq
yimínoe. keráwápíkémmá aabapaké kaayaq-wáyúkámá
aaraukáqtí yúrakaqa yepímmá Áánûqtuni Aokaq-Áágógáráq
itaí-yátáákógáráq ógikaina-wayukama yiwíráaro. yemmá yetí
mayaímá ketáámá yiménúnatae.
4 miráinata ketáámá kenamáárîqtaa nunamummá kétetaa
aarawaamá Áánûqtun áama yiráátenunatae." téta tirááe.
5 ánibo máqte-kayukama min-áíqtábá yimuqá makááe.
miráitata yemá mórabi áíkuteta abapaké kaayaqá yiwíkaae.
móra-naqa Tíbeni wemá akoqnáá umá Áánûqtukaq itáíq-itaiq
kéitana wepímmá Aokaq-Áágómá ógikai-nakagaraq Píripikaraq
Parókaratikaraq Níkaanogaraq Tímonigaraq Paaménatikaraq
mórama káqon-annabike-naqa Níkorautie. Níkorautima wemá
Áátioki márûpakemma Yéqtaaeo-naqa áqnáabaqa máqe-
uraimanibo anaaékaqa wemá mórama Íbaru-naqa yama aúqma
máqe-uraiye.
6 miráitata yemá maami abapaké kaayaq-wáyúkámá mamá
iyápó-annati yúbáq itó-umayikareta iyááma yínêkuyeta nuna-
mummá timá yíkaraae.
7 miráitana Áánûqtun áagoma wéyáwé kéitana taíbaq-
wayukama Yérútááre-aukapaqa iyápó-annagaraq yorupamá
yoráutaae. yaímma anó-monoq-wayukagaraq min-áímmá kéiteta
Îtun anaaé áaimma átáma wakááe.

yaímma Íbaru-wayukama Tíbenimma aabi mayákaraae.

8 Tíbenimma Áánûqtuni íráqô-qtataakaraq akoqnáágaraq
ógikaitana máqte-kayukati yúrakaqa taígani awaaméq-yátáákáqá
ôriq uma tarôq uráiye.
9 miráimanibo yaímma-wayukama Tíbenimma aamá káwaageta
namuroíq umákaraae. yeráwáqá Îbaru-wayukama Arómani-
wayukati paá-mayaima mayéwao-kayukama máqe-uraane.
yemá Tairínibakekaraq Érékáánarabakekaraq Tirítiabakekaraq
Étiabakekarare. yemá Tíbenimma aamá timákaraamanibo wemá
yeqtí itaí-yátááqá uyátáraitana Aokaq-Áágómá aamá tínín-
aimma aráátitana tiráiye. miráitata paá-mayai-wayukati monoq-
náúké-káyúkámá yemá Tíbenimma íma uyátáawaniq urááe.
10 miráimanibo Tíbenimma Áánûqtuni Aokaq-Áágómá
akoqnáá umá itaí-yátááqá kámitataboata wenáaraqa yemá
kanaaráq íma uyátáraae.
11 miráitata mi-mónóq-wáyúkámá yeráwáqá yaímma-
wayukama aúpáq yiwíráawata maará téta kaaqaari-áímmá
tirááe: "ketáá kéitaunanataa wemá Mótetikaraq Áánûqtun
áwîkaraq timá táwîq uráiye." téta yeráwáqá tirááe.

12 ánibo yeráwáqá mirá téta aarawaagáráq anó-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq íyaqa timá atáráawata yeráwáqá Tíbenimma yáqtoqma awíqmeta káánítôre-wayukati yúrakaq urááe.
13 miráitata mi-mónóq-wáyúkámá yeráwáqá Tíbenimma kaaqaari-áúbí maránô-kayukama maará-tiraae: “aati-aatimá maan-nákómá maan aokaq-námá ámáan-aiqtabagaraq timá táíq kéiye.
14 ketáá kéitaunana wemá maará-tiraiye. ‘Îtuma Náátárêtabake-nakoma maan anó-monoq-naopaqa mamá táíq umátuwena Móteti naayóbáqá ámáan-aimma tímikaitaama mamá waéqma tawîq íniye.’ téna tiráiye.” téta yemá kaaqaari-áímmá tirááe.
15 miráitata káánítôre-wayukama yeráwáqá máqtemma Tíbenini óipi aónaamma Áánûqtunopake kaqtó-nakoni óikoraa uráiye.

7

Tíbenima káánítôre-wayukati yúrakaq watáama tiráiye.

1 ánibo uyátá-maqma anó-monoq-nakoma Tíbenimma ítama aónaraiye: “árainaq maamin-áímmá emá tiráánô?” téna tiráiye.
2 ánibo Tíbenima yauwéqma tiráiye: “ketíbâqawaayugaraq ketibóutaagaraq keráwáqá ítáaro. naayóbáqá ketináábútáámá Áabaraama Éraamuqa íurena paá Métápótémia mái-kanaaraqa tágama-yataaqa wáin-Aanuqtuma wekáq kukáine.
3 mi-kánááráqá Áánûqtuma Áabaraamma maará timá ámikaiye. ‘ení maragáráq ení waayúkagaraq iyuwé móra-aukapaq aúge-marama aráátenaaq únnabaq waao’ téna Áánûqtuma tiráiye.
4 miráitana Áabaraama wemá Káátía-maruqa yuwéna móra-maruqa Éraamubaq ko máqe-uraiye. ánibo anaaékaq Áabaraamma aboámá pukitana Áánûqtuma wemá timákáitana maami íbêqa keráwáqô máa-mararaq timákáitana iráine.
5 mi-kánááráqá Áánûqtuma Áabaraamma íma móra-marama ákaq wemmá ámikaine. ímiye. miráimanibo Áánûqtu wemá aamá timá akoqnáá éna téna Áabaraaqtaba ‘anaaékaqa maami-márámá matoké ení iyápó-annagaraq téna Áánûqtuma tiráine. miráimanibo mi-kánááráqá Áábaraama wemá iyápóma íma maqyíkaraitana Áánûqtuma akoqnáá-aimma tiráine.
6 Áánûqtu maará téna Áabaraamma timá ámikaine. ‘anaaékaqa ení iyápó-annama káqo-kayukati marabí mánoe. ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá yiwíqma paá-mayaima kaayóq-wáyúkámá

aúqyiketa miráuma netuqyaa-kárítímáátígóní (400) aúkáapi mamá táwîq umáyikanoe.

7 miráimanibo ení iyápó-annama anaaékaqa paá-mayaima kaayóqá mamá yíme-kayukama ánnáma yíménata yeráwáqá mi-nóíyápómá mi-márúqá yuwéta kóinoe. miráinata yemá maami-máráráq kekáq nunamummá má-tinoe.' téna Áánûqtu tiráine.

8 ánibo Áánûqtuma aamá timá yarúmarena mórama áúma karaí-áwáámeqá Áabaraamma ámikaiye. miráitana anaaékaqa Áabaraama móra-iyapoma Ááítekimma marákátuwena abapaké kaumo-kánááráqá aúma kárátaimma minnâ Áánûqtuni awaaméré. miráitana Ááítekima Yáakobomma aboaé. ánibo Yáakoboma tiyááka umá kaayaq-ánnátí yiboámá ketáái títaubikomma yúma kárátaine.

9 miráitata títaupake kaayaq-ánnátí yiboámá yeqtíbâkoma Yótêbimma kárún-aimma timáketa káqo-kayukama awíqma kéyimeta meyámmá matááe. miráitata Íqtîbibake-kayukama yemá Yótêbimma awíqmeta Íqtîbibaqa kóuraamanibo Ááûqtuma paá wetê máqe-uraiye.

10 Áánûqtuma Yótêbimma áwáqnaa kéena máqtemma wení ummaa-yátáápíké mamá paá kéumakena kaayoné-yátáákáráq íráqôn-auyanama kínima Péron aúbáq ámikaiye. miráitana Íqtîbibaqa kínima Péroma Yótêbimma kawáá-yátááqá mayaména wení naaúparabi máqtemma Íqtîbibaq-wayukaraq kawáá umákaraiye.

11 anaaékaqa mórama anómma aayawaa-kánáámá abarokáq itana Íqtîbi-aukapakaraq Kéinani-aukapakaraqa anómma yáayaba urááe. miráitata ketítaubikotaama yeráwáqá aáwaqa kanaaráq íma naawánîq urááe.

12 miráimanibo Yáakoboma Íqtîbi-marabaq aáwaqa wáiye ten-áímmá ítátuwena wenáráábitima ketáái títaubikoqtaama áqnáabariq umá meyáníq ínéta kukáane.

13 ánibo anaaékaqa yeráwáqá ókaraq yauwéqmeta Íqtîbi-marupaq kúmôwanaYótêbima wení awaaútááma timá yímikaiye. 'kemá keqtíbâkoma Yótêbimune.' téna kétima-yimitana Íqtîbi-marupake-kinima Péromma timá-amena 'ketiwaaútááé' téna wegáráq Yótêbini yimónaraiye.

14 miráitana Yótêbimma aboámá Yáakobonopaq aamá yuwéna máqtemma awaaútááti aara íyápóma miráuma abapaké kaayaq-tíyáákágáráq móra-tiraapaq-wayukama (75) Íqtíbibaq kumígáae téna yááyaraiye.

15 miráitana Yáakoboma mi-tínáábútáágáráq Íqtîbibaq kumáeta anaaékaqa mibáq pukurááne.

16 miráitata Yáakoboma aara iyápógaraq Íqtîbibaq kumáeta
yemá anaaékaqa mibáq pukurááe. mi-káyúkátí aráá-
yuma maméta Tékemabaq mó uqtamáyíkaraane. mi-márámá
naayóbáqá Áabaraama Émorini ánnábike móneqa yuwéna
meyáníq urái-marama Tékemabaq mó uqtamáyíkaraae.

17 ánibo naayóbáqá Áánûqtuma nôrabi ínîqtaba Áabaraamma
timá ámikaimma mi-kánáámá íbêqa waaqókáq uráiye. Ítíráaeo-
wayukama Íqtîbi-marabaqa netuqyaa-káyúkámá abarokáq umá
máqe-uraae.

18 ánibo Íqtîbi-marabaqa mórama aúge-kinimma abarokáq
uréna wemá Yótêbimma wenaúyánámmá íamikaiye.

19 miráitana min-nákómá ketáái tináábútááma makaténa
kaaqaari-áímmá kétima-yimena anón-ummaa-yataaqa
mayiména yeráwáqti pááqyan-iyapoma karaanóbáq yuwáiyana
puígáae ténа tiráiye.

20 mimórá-kánáárâqá Mótetimma anóama marákáraiye.
miráitana min-íyápómá íráqôn-iyapoboana Áánûtumma ôriq
umá ákaraiye. miráitana Mótetimma anóayaa aboámá kaumo-
wíyókóní arupimmá yeqtí naaúpaq ákáreta kawáá umáketa
anóama náámma ámikaiye.

21 ánibo anaaékaqa Mótetimma awíqmeta karaanóbáq mó
ayúwáawana máitana kínima Péromma ayáámûkoma Mótetimma
awíqma wení iyápóraa umá awíqme iréna awítaiye.

22 ánibo Mótetima Íqtîbi-marupaq máitata yirááti-wayukama
wemmá íráqô-qtataaqa aráátewana wemá itaí-yátááqá
kémayena akoqnáá-aimma kétena wení mayaírákáráqá
akoqnáá-naqa máqe-uraiye.

23 ánibo Mótetima anómma auréna miráuma kaayaq-wáyúká
áíyayaa-karitimaatima maéna (40)wení Ítíráaeo-wayukama ko
yimónanena uráiye.

24 miráitana Mótetima aónaimma mórama Íqtîbi-marupake-
nakoma Ítíráaeo-naqa yáqtoqma ikákaiye. miráitana Mótetima
Ítíráaeo-nakomma áwáqnaa umá Íqtîbi-marupake-naqa ikámma
pukáiye.

25 Mótetima aúyánámmá ítáimma wení waayúkama
téta Áánûqtuma wemmá akoqnááma amínana yauwéqma
tiwiránítaae téta yúyánámmá itánóáa téna Móteti timánibo
Ítíráaeo-wayukama yemá íma yúyámámmá ítaraae.

26 móra-aabayaanapimma Mótetima aónaimma kaayaqá
Ítíráaeo-nakoratama ááiqa kéoyana Mótetima min-nákámá
mamá paá umáyikanaae téna maará-tiraiye. ‘ááiqa íma okao.
kenákámá kewátámóbo nôraq itakawáq ááiqa kéoyo?’ téna
Mótetima tiráiye.

27 miráimanibo mi ááiqa i-nákómá Mótetimma taábaq
káweqtatuwena maará-tiraiye. ‘emá ketáái anómma mááe aamá
ítama yainaí-náqá emmá náawaq tarôq umákarauyo?
28 énaimma emmá Íqtîbibake-naqa ikámma puyétaanaiq umá
íbêqa emá kemmá tíkamma puíneq kéono?’ téna min-nákómá
tiráiye.
29 miráitana Mótetima min-áímmá kéitenama péqmarena
káqon-aukapaq Míria-marabaq ko máqe-uraiye. mibáq wemá
aaramá maténa iyápó kaayaqá inaamaí maqyíkáraiye.
30 ánibo miráuma kaayaq-wáyúká áíyayaa-karitimaatima
(40) yáwitana mi-kánáárâqá Áánûqtunopake kaqtó-nakoma
Mótetinopaq waayúkama íma máa-kaqmaapaq paaq uráimma
Tááínai-anugoni waaqókáq pááqya-tabike iramá karáiye.
31 miráitana Mótetima min-írámá káonena wemá netuq-
áúyánámmá ítátuwena wemá min-írágóní waaqókáq uréna
aónanaae téna uráiye. ánibo Áánûqtuma abarokáq maará-tiraiye.
32 ‘kemá Áánûqtue. enanáábútááti uyátárai-nakoma kemá
Áabaraama Ááítekigaraq Yáakobogaraq yeqtí uyátárai-naqune.’
téna Áánûqtuma tiráiye. miráitana Mótetima ikatîq éna aqtete
kéena ókaraq min-írágómmá íma aónaraiye.
33 ánibo Áánûqtu maará téna Mótetimma timá ámikaiye. ‘emá
aítauq-anaamma ayúqtuwao. mi-máráráqá emá aítauqa yáánama
kemá máunaboana aokaq márámíye.
34 ketí-wayukama Íqtîbibaq kemá aónáunnama mamá táwîq
kéumayikaawaq kemá yeráwáqtí ibíq-áímmá kéiteq íbêqa
yemmá yíwáqnaa ónáá kéune. miráinaa emá íbêqa itóaao. kemá
Íqtîbi-marabaq emmá timákáanaa wínóne.’ téna Áánûqtuma
Mótetimma timá ámikaiye.
35 miráimanibo naayóbáqá Mótetima Ítíráaeo-wayukama
taábaq awéqtátuweta maará-tiraane. ‘náawaq eqtábámá
anómma mááe aamá ítama yainaao téna timákaraiyo?’ téta
tiráa-nakomma íbêqa Áánûqtuma anó-kawaa-naqa aúrákáitana
Ítíráaeo-wayukama yauwéqma yiwiraí-nákáá umá timákáitana
uráiye. pááqya-tabike iramá karáimma móra kaqtó-nakoma
Áánûqtunopake Mótetimma akoqnááma ámikaiye.
36 miráitana Mótetima Íqtîbibake waayúkama yiwíqmena
karogaron-únópíkáráqá waayúka íma máa-kaqmaapakaraqa
miráuma kaayaqté-kaayaqte-wayuka áíyayaa-karitimaatima (40)
yeqtí aúkáapimmma ókon-okomma anón-awaameq-yataaqa tarôq
uráiye.
37 ánibo mi Mótetima wemá Ítíráaeo-wayukama maará
timá yímikaine. ‘Áánûqtuma keráwáqtí ánnábike móra-naqa

amuné-náqá aúrakanimma Áánûqtu kemmá timátikarainiq umá
timákaniye.' tiráiye.
38 naayóbáqá Mótetima waayúkama íma máa-kaqmaa-
marabaqa yaímma-wayukagaraq áíkumareta máqe-uraane. wemá
ketáái títaubikotetaa máitana kaqtó-nakoma Tááínai-anupike
watáama timá ámikaine. wemá Áánûqtun áama matáimma
min-áímmá aúwarain-aipoana ketáái títaubikomma tímikaiqtaama
íbêqa ketáámá kémayaunatae.
39 miráimanibo mi-kánááráqá ketáái títaubikoma yeráwáqá
Mótetin áama íwakaabo yemá Mótetimma paábaq káweqtatuweta
Íqtîbibaq wínóqtaba yúyánámmá ítaraane.
40 miráitata yemá Mótetimma ábâkoma Éronikaq maará-tiraae.
'Éronio, emá móra-yataaqa tarôq umákenana mi-qtátáákómá
ketáái Áánûqturaa umá ketáái túbáq kéwinaqtaa ketáámá
minnáraq itáíq-itaiq ónúnatae. ketáái anó-nakoma Mótetima
náakaraq kóuraiyo? íkéitaunatae.' téta tirááe.
41 ánibo mi-kánááráqá yemá mórama purumakaakón
áráaqa tarôq umáketa yeráwáqá yaímma naí-wámmá ikámma
yeqtí kaaqaari-yátáákáq agamá ákûq umákaraae. maami-
púrúmákáákón áráaqa yeráwáqtí iyáápike tarôq umáráakaq
yimuqá marakéta nunamummá mi-qtátáákáq tirááe.
42 miráitana Áánûqtuma mi-káyúkámá yeráwáqá anaaémma
umayíkáitata yeráwáqá máqtemma aabáyákáq wái-qtataaqa
aabaúráqá wîyokaqa wiyókáqá yekáq nunamummá tirááe.
miráitana Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí tiráiye.
'keráwáqá Ítíráaeo-anna-wayukama keráwáqá Mótetigaraq
yagaroqtamá miráuma kaayaq-wáyúká áíyayaa-karitimaatigoni
(40) arupimmá waayúkama íma máa-kaqmaapaq-marabaqa
keráwáqá naí-wámmá ikámma agamá ákûq uráámma minnâ
kekáráq mirá-uraanabiyo? ímiye.

Ítíráaeo-wayukao, keráwáqá kaayáqté-kayaaqte-wayuka áíyayaa-
karitimaatigoni arupimmá kaqmáápaqa naí-wámmá
ikámma agamá ákûq uráámma minnâ kekáq ímira-
uraane.

kaaqaari-Áánúqtúráá-náqá Móroki wení tabarááberake-namma
keráwáqá yaagumá matááne.

43 keráwáqá wiyókóní amammá tarôq umákeq minnágónáwîqa
Arébaana óq-yataakaraq tarôq umákeq yekáq
nunamummá tiráánaboaq Bébírônibake nékaq óq-mapaq
timátíkáanaq kóinoe.'

wení amuné-wáyúkámá agatáá-kannaabimma Áánûqtu mirá-
tiraine.
44 ánibo naayóbáqá ketáái títaubikotaama waayúkama íma
máa-kaqmaapaqa máqe uráá-kanaaraqa tabaráábe-nama

Áánûqtunopakaraq wáqe-uraine. miráitana naayóbáqá
Áánûtuma Mótetiqtaba maami-námmá ‘miráuma uwo’ téna
aráátitana Mótetima mirán-námmá tarôq uráine.
45 anaaékaqa ketáái títaubikotaama maami-tábáráábé-námmá
yeráwáqá yaaguyaqméta Yótuate kéweta káqo-kayukati
maramá ketáái tináábútááti yúrakaq Áánûqtuma mi-káyúkámá
watukáine. mi-márámá yíkamma kéwareta yeráwáqtí maramá
matááne. mi-kanáárâqá tabarááberake umáta-monoq-namma
maméta iráámma íbêqa paá wáqena Tébitini kanaaráq iráiye.
46 ánibo Áánûqtuma Tébitiqtaba ákáitana Tébitima ‘Yáakobon-
annagoni monoq-námmá yetí uyátárai-nakoqtaba mórama
umákanune’ téna nunamupí ítama aónaraiye.
47 miráimanibo Tébitimma áanikoma Tórómónima mi-námmá
Áánûqtuni monoq-námmá tarôq uráine.
48 miráimanibo mú mikákáá anómma uyátárai-naqa Áánûqtuma
waayúkama umáráapi-namma íma kémaiye. wemá miráuma
Áánûqtuni amuné-nákómá Áítáíya maará-tiraine.
49 ‘uyátárai-nakoma maará-tiraiye.
ketí márûpaq aabayápáqá ketí yabíkái-tibiqtatae.
ánibo maa-márámá ketí títauqa maqmá arage kéune.
keráwáqá náaraq nanaq kemmá kanaaráq umátikano?
kemá náa-marukaraq máeraq aagánúnô?
50 maami-máqté-qtátááqá ketiyáákoma íyaq tarôq uráíyo?’
téna Áánûqtu tiráine. Áánûqtuni amuné-nákómá Áítáíya
agatáine.
51 keráwáqá aamá ítáma yagu-yagu kée. keráwáqtí
tíyaqnobarabi túyánánóbáqá aamá íma itaí-wáyúkáé. keráwáqá
aati-aatimá Aokaq-Áágómmá kárate. keráwáqá móraiq umá
keráwáqtí tináábútááraa kéoe.
52 áraimma naayóbáqá ketítaubikotaama nóin-amune-wayukawaq
naayóbáqá máawatawaq keráwáqtí tináábútááma íma mamá
táíq umáyíkáráanabiyo? áraimma mórama ímiye. anaaékaqa
arupú-naqa yínîn-nakoni watáama te-káyúkámá yíkakaane. ánibo
íbêqa wemmá mamá namuro-wáyúkátí iyáápi máráawata
keráwáqá wemmá ikámôwana pukáiye.
53 miráitaq keráwáqá Áánûqtuni ámáam-aimma wení kaqtó-
wayukati iyáápike matáamanibo anaaémma ímo kéwaraae.” téna
Tíbenima ayáqtááq-aimma tiráiye.

Tíbenimma óqtatannapo ikámôwana pukáiye.

54 ánibo anó-monoq-wayukagaraq káánítôre-wayukagaraq
yeráwáqá Tíbenini watáama kéiteta yemá íyamma itata yíwáyaa
kaabu-kaabun urááe.

55 miráimanibo Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Tíbenipimma
ógikaitana wemá Áánûqtuni márûpaq múte aónaimma Áánûqtuni
táqama-yataaqa káonena Îtuma Áánûqtuni amakaq ayáánurapaq
itó-uma máitana aónaraiye.
56 ánibo Tíbenima maará-tiraiye: “aónaaro! íbêqa kemá
Áánûqtuni márûqa agaro umágitaq aónáúnnama Waayúkagon
Áráaqa Áánûqtuni ayáánurapaq itó-uma máiye.” ténа Tíbenima
tiráiye.
57 mirá titata mi máqte-kayukama yeráwáqtí yaákaq káuyareta
yemá anókaq ááyama tirááe. mikáké Tíbenimma yemá waqméta
mórabi uyaaté urááe.
58 ánibo yemá Tíbenimma anó-marukoni áwábaq awíqmeta
mó ákáreta óqtatannapo ikákaae. áqnáabaqa káánítôre-yurakaq
wenáúbimmo maráa-kayukama yemá yeráwáqtí kúberai-
unamma ayúqma mórama awaayatí-nákóní amakaq makáámma
min-nákón áwîqa Tóroe.
59 ánibo yemá Tíbenimma óqtatannapo kéikamowana Tíbenima
maará ténа nunamummá tiráiye: “uyátáraana-naqa Îtuo, emá
ketí taáma mayaao.” ténа tiráiye.
60 miráitana wemá araayutaúmmá aténа anókaq ááyama
maará tiráiye: “uyátáraana-nako, emá maami-káyúkátí kúmiq-
yataakoni anónnáma íma yimiyo.” Tíbenima mirá kétena wemá
pukuráiye.

8

Îtun áama ítáa-kayukama Tóroma mamá táíq umáyikaraiye.

1 Tíbenimma ikámma púyôqtabama Tóron áyakoma kanaa
uráiye. ánibo mi-kánááráq-wáyúkámá Yérútáárebaq máeta
Îtun anaaé wáráa-kayukama mamá táíq umáyikaraae.
miráitata yeráwáqá péqmareta Yúría-marupakaraq Táméria-
marupakaraq kóuraae. ánibo máqtemma Îtuni iyápó-annama
mikáq Yérútáárebaq máqe-uraae.
2 yaímma-wayukama Áánûqtun áaimma íráqôniq umá wáráa-
kayukama Tíbenini arááq-auma maméta mó kéuqtamaketa yemá
ôriq umá anómma ibiqá yakááe.
3 ánibo Tóroma Îtun anaaé wáráa-kayukama yíkamena uréire
kéena yeráwáqtí naaúpake mórabi iyáákaq aaramá waamá
yáqtoqma yiwíqmena ánná-naupaq mamá yíkáraiye.
4 miráitata Îtun anaaé wáráa-kayukama yaímma péqmareta
káqo-marabaq wéyáwé uréta mi-káyúkábímmá yemá átê-
wataama Îtuqtaba timá yímikaae.
5 ánibo Píripima Táméria-wayukati márûpaq kukéna
Áánûqtuma timákarai-nakoma Îtuqtaba watáama timá yímikaiye.

6-7 miráitata netuqyaa-káyúkámá Píripin áama itéta
awaaméq-yátááríq immá káoneta taíbaq-wayukabikemma táí-
aagoma ógikai-kayukabikema táí-aagoma anókaq wááqa kéyeta
iyuwéta kóuraae. ánibo taíbaq-wayukama yítauqa táwîq uráí-
kayukagaraq iyáátámma akátai-kayukagaraqa wemá mamá
atóbamayikaraiye. minnáyaba wení waaqókáq ya áíkuteta
watáama ítaraae.
8 miráitana Táméria-marabaqa mááe-kayukabimma anómma
yimuq-yatáááqá pááq uráiye.
9 mi Táméria-marukaqa móra-naqa máqe-uraimma min-nákón
áwîqa Tááímonie. wemá máqte-qtataariq kéena awéqa kétena
wemá téna "kemá máqte-kayukati anómma máune." téna kétitata
10 akoqnáá umá kéiteta máqte-kayukama anó-kayukagaraq
paá-wayukagaraq weqtábámá "anó-naqiye. maamin-náqá
Áánûqtu timákaitana akoqnáágaraq kukáiye." téta yemá tirááe.
11 ánibo yemá akoqnáá umá ayáqtáá-kanaama wenáama
kéiteta máqten awaaméq-yátáááqá tarôq kéitataboata yeráwáqá
wenáama ítaraae.
12 miraimanibo Píripima iréna átê-wataama Áánûqtuma
yabíkái-qtataaqtabagaraq Îtuma keqtáá yauwéqma tiwiránîn-
nakoni áwîqtabagaraq má-tiraiye. miráitata mi-kánááráqá
aarawaamá min-áímmá itáíq-itaiq éta monoq-nómmá pékaae.
13 ánibo Tááímonigaraq awéqa téwai-nakoma wegáráq
maamin-áímmá kéitaitana Píripima wemmá monoq-nómmá
pérakaraiye. miráitana Tááímonima Píripite máqe-uraiye. wemá
aónaimma Píripima uyátá-maqma anón-awaameq-yataaqa tarôq
kéitana wemá káonena iyánáaq uráiye.
14 ánibo Îtuni timáyíkarai-wayukama Yérútááre-marupaq máeta
yeráwáqá ítáama yaímma Táméria-marupake-kayukama yemá
íráqônîq umá Áánûqtun áama ítaraae. miráitata yemá kaayaq-
nákámá Pítaayaa Yóáanema timáyikaayata Táméria-wayukayopaq
kóuraaye.
15 miráitata yenákámá Táméria-marupaq uréta Îtukaq
yirummá ámê-kayukama Áánûqtuni Aokaq-Áámá yeráwáqá
mayaígáae téta yenákámá nunamummá tirááye.
16 miráitata yeráwáqá paá Îtun áwîkaq monoq-nómmá
kéberaawana Aokaq-Áágómá yeráwápímmá íma kukáiye.
17 ánibo Pítaayaa Yóáanema yenákámá mi-káyúkáráq iyáámma
makéta nunamummá kéteyata mi-káyúkámá Aokaq-Áámá
matááe.
18 miráitana Tááímonima Pítaayaa Yóánema yimónaimma
yenákámá máqte-kayukaraq iyáámma kánekuyoyata mi-
káyúkámá yemá Aokaq-Áámá matááe. miráitana Tááímonima
yaímma móneqa maména yenákáyôpaq iréna maará-tiraiye:

19 “kenákámá maamin-ákóqnáámá kekáráq tímêkao.
miráinaq kemá móra-nakoni aneq tiyáámma ánékuyonana
wemá Aokaq-Áámá miráuma mayábute.” téna Tááímonima
tiráiye.
20 miráimanibo Pítaama wemmá maará timá ámikaiye:
“ibáqyuwaao. Áánûqtuma maaminnámo amínna-yataaqa ení
mónekake meyáníq inanamá ení mónekogaraq egáráq puí-
márúpáq kókaao.
21 enáyakoma Áánûqtuni aúrakaqa íma kárutaipoana ketáái
mayaímá kanaaráq íma yainánóne.
22 ánibo emá íbêqa maa mirái-qtataakoma anaaémma
umakátuwe arummá waeraao. miráumatuwe Áánûqtukaq
nunamummá kétinanawaq wemá mi-tái-áúyánámmá mamá
paábaq yuwéna awikátuwaniye.
23 áraimma kemá ení áyaqnobaq aónáúnnama enáyapimma
aúrananna aí-yátááqá ógikaitana kúmiq-yataakoma emmá
yáqtoqma akoqnáá kéiye.” téna Pítaa Tááímonimma timá
ámikaiye.
24 ánibo Tááímonima Pítaamma maará téna timá ámikaiye:
“kenákámá uyátárai-nakokaq nunamummá kétiyanawaq
maamin-áímmá timá-timeya-qtataakoma kemmá íma mamá
táwîq íno.” téna Tááímoni tiráiye.
25 miráitata Pítaayaa Yóáanema yenákámá akoqnáá-aimma
téta naayóbáqá Îtuma timá yímikain-aimma timá yímiqtuweta
yenákámá yauwéqma Yérútáárebaq utááye. ánibo aapaqá
yenákámá kéuyeta taíbaq Táméria-marukaq-wayukabimma
uyátárai-nakoni átê-wataama tirááye.

Píripima Ítíópiabake-nakomma átê-wataama Îtuqtaba timá ámikaiye.

26 mórama uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma iréna Píripimma
timá ámikaiye: “Píripio, emá itó-uma kaapaq ákáq uréaq
Yérútáárebake Káátaq uráin-akaq waao.” téna tiráiye. min-
ákómá waayúkama íma máa-kaqmaapaq uráiye.
27 ánibo Píripima páátákáá wení oótamma yokaa kéena
min-ápáq maréna uráiye. ánibo min-ákáqá Ítíópiabake-naqa
aónaraiye. wemá anó-kawaa-naqa Ítíópia-wayukaraq yabíkáin-
inikoma Káánetini mayaíma matáiye. miráitana máqtemma
Káánetini mónekaq kawáá uráiye.
28 min-nákómá wení naaópaq yauwéqma wení oóti ayárepi
kéwena Áítáíyanama agatái-kannaama yoráutaiye.
29 miráitana Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Píripimma timá
ámikaiye: “emá páátákáá uyaaté uré oótigoma ayáremma kúma
yabitimáena wi-wáígóní waaqókáq waao.” téna tiráiye.

30 ánibo Píripima uyaaténa waaqókáq uréna ítáimma maamin-
nákómá Áánûqtuni watáama naayóbáqá Áítáíya agatái-
kannaama yoráutiye. miráitana Píripima maará téna min-náqá
ítama aónaraiye: “maamin-áímmá emá yorautónama áaimma
ítama kárutaano?” ténа tiráiye.
31 ánibo min-nákómá yauwéqma maará-tiraiye: “móra-
nakoma maamin-áíkóní áaimma kemmá kanaaráq ímo tiráátí-
naqa kemá náaraq umáwaq áaimma ítama arutánúnô?” ténа
tiráiye. miráitana Píripimma maará timá ámikaiye: “emá
kanaaráq ketê uyáqtama máinaka kóyo.” ténа tiráiye.
32 miráitana min-nákómá Áánûqtuni watáama agamatá-
kánnáábí yoráútín-aikoma maará-tiraiye:
“yemá wemmá awíqme iréta tipi-típi áráaqa ikamínéta oníkáá
umá kaayoné uráitata min-náqá awíqmeta irááe.
maamin-nákómá aamá íma ténа miráuma tipi-típi áráakoni
áyáuma karanéta kéowana áama íma tiníkáá uráiye.
33 miráitata yemá wemmá mamá márúte yuwéta wenáama
yainaíyábá íma ítama arútaraae.
wenaúwaraimma paábaq matúwáapoana náawaq wení
iyápóyataba tíniyo?”
ténа Áítáíya agatái-kannaagoma tiráiye.
34 ánibo mi-káwáá-nákómá Píripimma maará ténа ítama
aónaraiye: “timá-timiyo. náawaqtabawaq amuné-nákómá
náawaqtabaq tiráíyô? wetábáq tiráí káqo-nakoqtabaq tiráíyô?”
ténа tiráiye.
35 ánibo máqtemma maamin-áíkómá Áánûqtuni watáama aga-
matá-kánnáábí tiráimma minnâ átê-wataama Îtuqtaba Píripima
timá ámikaiye.
36 ánibo yenákámá aapaqá mirá titeta wéqéta móra-nomma
wáikaq urááye. mi-káwáá-nákómá maará ténа Píripimma timá
ámikaiye: “aónaao! nommá maa wáiye. nói-qtataakowaq
ketí aammá káuyaraitaraq kemá kanaaráq monoq-nómmá íma
kéberauno?” ténа tiráiye.
37 ánibo Píripima tiráiye: “emá kanaaráq enarukaké Îtuqtaba
itáíq-itaiq emá kanaaráq nommá peránóne.” ténа tiráiye.
miráitana min-nákómá yauwéqma tiráiye: “kemá tirummá
amúnama Îtu Káríqtoma Áánûqtumma áanikoe.” ténа tiráiye.
38 ánibo mi-káwáá-nákómá mirá titana oóti ayárekoma mikáq
máqe-uraiye. ánibo Píripiyaa mi-káwáá-nákómá nopí kukéta
Píripima wemmá nommá pérakaraiye.
39 nommá pérakatuweta nopíké yuwéta kéuyoyana páátákáá
uyátárai-nakoni Aágoma Píripimma awíqmena kóuraiye.
miráitana mi-káwáá-nákómá Píripimma ókaraq íma aónena

wemá min-ápáq maréna wení naaópaq kégoena ôriq umá amuqá maqména kóuraiye.
40 ánibo Píripima wemá móra-marukaq iráimma mi-márúkón áwîqa Ááqtáátiq iráiye. min-aúkápáq wemá uréire kéena átê-wataama Îtuqtaba waayúkama timá yímikaiye. anaaékaqa Tétaría-marukaq koyaraíye.

9

Tóroma arummá waeréna Îtun áama ítaraiye.

1 Tóroma akoqnáá-aimma téna Îtuma uyátárai-nakoni anaaé wárá̈a-kayukama yíkamma puínéna uráiye. miráitana wemá mú mikákáá anó-monoq-makonopaq uréna mó titana
2 aúba-wannaabi Ítíráaeo monoq-wáyúkámá Tamáátikati-marupaq áíkuma máa-kayukayopaq agatáimma maará-uraiye: "móra-nakowabi aaragómá Îtun aammá kéwareta min-áímmá kéwaraiya-kayukama yeráwáqá yiwíqmena Yérútááre-marupaq máma ánnáma umáyikaniye." téna tiráiye.
3 miráitana Tóroma wemá maréna Tamáátikati-marukoni waaqókáq kéwitana páátákáá aabayápáké móra ókómá wenôpaq kamá yupayo uráiye.
4 ánibo Tóroma marabí yutákurena kéitaitana aabayápíké móra aagómá maará téna tiráiye: "Tóro, Tóro, emá nôraq itaawáq kemmá mamá táíq kéumatikaano?" téna tiráiye.
5 ánibo Tóroma maará-tiraiye: "uyátáraana-nako, emá náawabono?" téna titana wemá tiráiye: "kemá Îtue. emá kemmá mamá táwîq kéone.
6 miráimanibo emá itó-ure anó-marupaq uyuwo. anaaékaqa emá nôrabi ínónayaba móra-nakoma watáama timá-aminiye." téna aagómá tiráiye.
7 miráitata yaímma Tórote yagaroqtamá o-káyúkámá yeráwáqá itó-uma máeta aamá íma tirááe. ánibo watáama kétitata yeráwáqá ítaraamanibo mi kátáámo ti-náqá íaonaraae.
8 ánibo Tóroma itó-urena aúramma karáráimanibo wenáurakoma kumayuqá aúkaiye. miráitata yaímma-wayukama wemmá ayáátoqmeta Tamáátikati-marupaq urááe.
9 ánibo kaumo-yúpáámá Tóroni aúrakoma kumayuqá aúkáitana mi-kánááráqá wemá aáwárabi nommá íma naráiye.
10 ánibo Tamáátikati-marupaqa móra Îtun anaaé wárá̈a-naqa máqe-uraimma min-nákómá áwîqa Ááná̈náíyatie. wemá Îtukaq itáíq-itaiq kéitana aúramma karákéna kaikáá umá aónaitana uyátárai-nakoma Îtuma tiráiye: "Ááná̈náíyatio." titana ánibo Ááná̈náíyatima tiráiye: "uyátáráana-nako, kemá maa máune." téna tiráiye.

11 ánibo uyátárai-nakoma Îtuma maará téna timá ámikaiye: “emá itó-uma arupú-apare téta ten-ápáq waao. Yúqtaatini-naupaqa uré mórama Táátiti-marupake-naqa máena nunamummá kétibo aónao. min-nákón áwîqa Tóroe.

12 ánibo min-nákómá maaráuma kaikáá umá aónáitana mórа-nakoma wenôpaq iréna ayáámma ánekuitana wenaúrakoma yauwéqma íráqôniq itana káonaiye. min-nákóní áwîqa Áánánáíyatie.” téna uyátárai-nakoma tiráiye.

13 ánibo Áánánáíyati maará téna yauwéqma tiráiye: “uyátáráana-nako, taíbaq-wayukama téta min-nákóqtábámá yemá máqtemma Áánûqtuni aokaq-wáyúkámá Yérútááre-marupake kéyikamena mamá táwîq umáyíkaraiye. téta tirááe.

14 miráitata wemá anó-monoq-wayukarake náápaamma matáipoana áwîqa múte yaútai-kayukama yáqtoqma yiwíqmena ánná-naupaq mó-yikaniye.” téna Áánánáíyatima tiráiye.

15 miráimanibo uyátárai-nakoma Îtuma tiráiye: “emá paá waao. min-náqá ketí mayaí-náqíye. kemá wemmá awíkaunaboana anaaékaqa wemá ketí mayaímá kémayena ketáama káqo-kayukagaraq yeráwákáq yabíkáa-kayukawabi Yéqtaaeo-wayukagaraq keráwáqá Ítíráaeo-anna wayukagaraq mó timá-timiniye.

16 miráinaq kenamáárîq wemmá ketíwîkake aú-aiqa ummaa-yátáákáráq mayánîq-qtataaqtaba timá-amenune.” téna Îtuma tiráiye.

17 miráitana Áánánáíyatima uréna naaúpaq uyábékena Tóromma ayáámma ánekuyena maará téna tiráiye: “ketíbâkoma Tóro, uyátárai-naqa Îtuma aapaqá wenamáárîq ekáq abarokáq i-nákómá kemmá timátikaitaq enôpaq kéyune. miráinaa emá keqnáámmá aúramma káonenanama Aokaq-Áágómá epímmá ógiraniye.” téna tiráiye.

18 páátákáá Tóroni aúrapike kumayuq-yátáákómá akakó aukákitanaraa mikáké wení aúrakoma tágagitana máqte-qtataaqa aónaraiye. miráitana wemá mikáq itó-uma monoq-nómmá pékaiye.

19 anaaékaqa Tóroma aáwaqa kénaitana wenaúgoma akoqnáá uráiye. miráitana wemá yaímma-kanaama Îtumma wáráa-annate yagaroqtamá Tamáátikatiq máqe-uraiye.

Tóroma Tamáátikati-marupaq máá-kayukama Îtun áama timá yímikaiye.

20 Tóroma páátákáá Ítíráaeo-wayukati anó-monoq-naupaq uréire kéena Îtuni watáama kétima-yimena ‘maamin-náqá Îtuma Áánûqtuni áanikoe’ téna timá yímikaiye.

21 miráimanibo máqte-kayukama wenáama itéta iyánáaq umáreta tirááe: “maamin-náqá wemá Yérútááre-marupaq máeta Îtun-awiqa múte yaútai-kayukama yíkamma ánatatuwewaine. miráumatuwena íbêqa wemá maabáq Tamáátikati-marupaq iráipoana wemá ánnábi yiwíqmenata Yérútáárebaq anó-monoq-wayukaraq wínímma wemá maamin-náqíye.” téta tirááe.

22 miráimanibo Tóroma akoqnáá umá iragáráq-áímmá téna ‘Îtuma keqtáái kúmiq-yataapike kétiwirenataa-naqa wenamáa akoqnáá-naqa máiye’ ténа kétitata Tamáátikatiq máa-kayukama yemá iyánáaq umáreta aamá íma tirááe.

23 ánibo taíbaq-kanaama yáwitata móra-taoqa Ítíráaeo-wayukama mórabi áíkuteta aamá téite éta Tóromma ikamí-áímmá tirááe.

24 miráimanibo Tóroma wemmá ikamínón-aimma temmá ítaraiye. miráitata Ítíráaeo-wayukama Tamáátikati-marukaqa kurugóní oqtaráqá wágááwabi nokáámma Tóroma kumínnayabae téta yeráwáqá yabíqtuwe máqe-uraae.

25 móra-nokaamma Tóroni aanábó-wáyúkámá yemá ayáqtááq-annama matéta kámááguq-unakaq kú-mareta mipí Tóromma awírakatuweta ánnáraq yabitimá yuwáka-yuwaka kéowana Tóroma kurugóní aaumépaq metátuwena kóuraiye.

Tóroma Yérútáárebaq máqe-uraiye.

26 anaaékaqa Tóroma Yérútááre-marupaq uréna Îtumma wáráa-annate yagaroqtamá máiyaba ákáraimanibo wenáaqa ikatéta ‘maamin-náqá wemá áraimma íma Îtuni wáráa-annabikene’ téta yemá tirááe.

27 miráitana móra-naqa áwîqa Páánabatima Tóromma áwáqnaa umá awíqmena timáyíkarai-wayukaraq uréna Tóroni watáama kétima-yimena Tóroma Tamáátikati-marupaq kéwitana aapaqá Îtuma wemmá watáama timá ámítana wemá Tamáátikati-marupaq Îtuni watáama timá yímikain-aimma timá tága-yimikaiye.

28 miráitana mikáké Tóroma Îtumma wáráa-annate máqten-aukapaq uréire kéena wemá ikatîqa íma éna Îtuma uyátárai-nakoqtaba wení watáama timá yímikaiye.

29 ánibo wemá mirá kéena yaímma Ítiráaeo-wayukama Karíki-aimma ítaraa-kayukati yúyánámmá mamá iráqôniq inéna kéitata yemá wemmá ikamínônaqtaba abáá urááe.

30 miráitata yaímma Îtuqtaba wenábâqawaaraayuma yeráwáqá min-áímmá ítátuweta Tóromma awíqmeta Tétáríaq mó ayúwáawana mikáké wemá wení márûpaq Táátiti-marabaq kóuraiye.

31 miráitana mi-kánááráqá máqtemma Îtun áama kéitaa-kayukama Yúríabarabi Kááriribarabi Táméríabakaraqa máa-kayukama yemá íráqôniq umá máqe-uraae. ááiq-yataaqa íma wáitata yeráwáqá íráqôniq umá máeta Îtun aamá ítaraae. miráitata yemá uyátárai-nakoni aménáápáq máawana Aokaq-Áágómá yepímmá mamá akoqnáá kéitana taíbaq-wayukama móra-iyakaq Îtun anaaé wakááe.

Pítaama Aríra-marupakaraq Yáapa-marupakaraq itó-umakaraiye.

32 Pítaama máqten-aukapaq uréire kéena Áánûqtun áama itáíq-itaiq kéo-kayukama kéyimonena móra-taoqa wemá Aríra-marabaq máeta Áánûqtuni aokaq-wáyúkámá yimónanena uráiye.

33 ánibo mi-márúkáqá móra-naqa máqe-uraimma min-nákóní áwîqa Iníatie. wení aúgoma akoqnááma íma wáitana aba-paké kaumo-kárítímáátímá aammá íma kanaaráq uréire éna atípááraq wagurána matúq-matuq uráiye.

34 ánibo Pítaama min-nákóqtábá tiráiye: “Iníatio, íbêqa emmá Îtuma Káríqtoma emmá mamá kátobamakaiye. emá itó-urewaq ení atípááma mamá arutaao.” téna Pítaa tiráiye. mirá titana min-nákómá páátákáá itó-uraiye.

35 miráitata yaímma aarawaamá Aríra-marabaq-wayukagaraq yaímma Téroni-marabaq máa-kayukagaraq yeráwáqá aónaamma maamin-náqá uréire kéitata máqte-kayukama yirummá waeréta uyátárai-nakoma Îtun anaaé wakááe.

Pítaama Táábitaamma mamá itó-umakaraiye.

36 móra-maruqa Yáapare. mi-márúkáqá móra-inimma máqe-uraimma min-íníkón áwîqa Táábitaae. ánibo káqon-awiqa Karíki-aipimma Tókatie téta áwîqa yarááe. min-íníkómá Îtuqtaba itáíq-itaiq kéena wemá káqo-kayukama ôriq umá aáwaqa kéyimena máqte-qtataaqa yíwáqnaa uráiye.

37 mi-kánááráqá min-íníkómá karímá mayéna púitata yaímma-noinimma wení arááq-auma matéta nopí tete umátuweta móra-naupaq yanáá makááe.

38 ánibo Yáapa-maruqa Aríra-marukoni waaqókáq wáitataboata yaímma Îtun áama itáíq-itaiq kéo-kayukama yeráwáqá itáamma maamin-náqá Pítaama Aríra-marupaq máiye tirááe. miráitata yemá páátákáá kaayaq-nákámá timáyíkáawata yenákámá Pítaamma ko awíqmeta irááye.

39 ánibo Pítaama páátákáá yokaa kéena yenákátê yagaro-qtamá uráiye. mi-náúpáq itata yemá awíqmeta yanáá-náúpáq utááe. miráitata yaímma keqtoq-nóínímmá naayóbáqá Táábitaama aúwaraikaqa tarôq umá yímikain-unakaqtoma ma-tokéta yeráwáqá ibiqá kéyareta Pítaamma aráátiraae.

40 ánibo Pítaama máqtemma aarawaamá timáyíkáitata
máápaq kówana wemá araayutaúmmá aténa nunamummá
timátuwena waéqma maamin-íníkóní arááq-auma káonena
tiráiye: “Táábitaao, emá itóaao.” téna tiraiye. ánibo min-íníkómá
aúramma káonena wemá Pítaamma aónatuwena itó-uma máqe-
uraiye.
41 miráitana Pítaama min-ínímmá áwáqnaa umá ayáátoqmena
keqtoq-nóínímmá Áánûqtuni óq-aokaq-wayukama yááyarena
Tókatimma yímikaiye.
42 miráitana min-áíkómá máqtemma Yáapa-aukapaq wéyáwé
itata taíbaq-wayukama Îtun áama akoqnáá umá itáíq-itaiq urááe.
43 ánibo Pítaama taíbaq-kanaama Yáapa-marabaq máena móra-
naqa áwîqa Tááímonini naaúpaq watúq-watuq uráiye. ánibo min-
náqá Tááímonima purumakaakóní aúwaratiraq unáákáqtôyaba
yokaa kéema wení mayaíyé.

10

Áánûqtunopake kaqtó-nakoma Koníriatimma watáama timá ámikaiye.

1 móra-naqa Tétária-marupaq máqe-uraimma min-nákón áwîqa
Koníriatie. Koníriatima mórama Arómuq-marukaq tiyááka-
wayuka áíyayaan-aaiq-i-wayukati anómma máena yeráwákáq
yabíkáitata yeráwáqtábámá Ítariq ánnáe téta tirááe.
2 ánibo maami-Yéqtáááó-náqá Koníriatima wení móra-
naoq-wayukagaraq Áánûqtun áama kéitena máqtemma áwáyoq-
wayukama yíwáqnaa kéena aati-aatimá wemá Áánûqtukaq
nunamummá tíq-tiq uráiye.
3 ánibo móra-taoqa énaikaqa miráuma aabaúgómá karáákáq
kumáwitana wemá kaikáá umá tágama aónaitana Áánûqtuni
kaqtó-nakoma wenôpaq iréna tiráiye: “Koníriatio.” téna tiráiye.
4 ánibo Koníriati maamin-náqá káonena áaqa kégaitana wená
tiráiye: “umaataráána-nako, nóitabawaq kéteno?” téna wemá
tiráiye. ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma tiráiye: “Áánûqtuma ení
nunamummá kéitena óqtamma íma makáa-kayukama yíwáqnaa
kéonana minnáyaba Áánûqtu kéitaiye.
5 íbêqa emá yaímma-wayukama timáyíkénatawaq Yáapa-
marupaq uréta móra-nakoni áwîqa Tááímonie. káqon-awiqa
Pítaae. wemmá awíqmeta yero.
6 min-náqá Tááímoni Pítaa wemá móra káqo-Taaimonima
purumakaakóní aúwaratiraq unáákáqtôma yokaa kée-nakoni
naaúpaq únókóní áwabaq máiye.” téna tiráiye.
7-8 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma Koníriatimma mirá
timámíqtuwena kóuraiye. Koníriatima wení naaúpaqa kaayaqá

mayaímá kémayaaya-nakaratagaraq káqomma móra-naqa ááiq-i-wayukabike Áánûqtun áama itáíq-itaiq i-nákáráq mi-káúmómá timáyikaitata yeráwáqá Yáapa-marupaq urááe.

9 óq-aabayanapimma yemá maréta Yáapa-marukoni waaqókáq kéowana min-náqá Pítaama naakóní ámûraaq aagaí-márúkáq umáena nunamummá kétitana wágááma aabaúgómá aáwaqa naí-kánáá uráiye.

10 miráitana Pítaamma áama yaitana aáwaqa nánéna itata yemá aáwaqa yokaa kéowana Pítaama móra-yataaqa kaikáá umá aónaraiye.

11 kaikáá umá aabayákómá agaro umágitana mórama miráuma anó-tabaraaberaa-qtataakoni kaayaqté-kaayaqte-aqtoraq móra-yataakoma yáqtokaitana marabí kukáitana aónaraiye.

12 miráitana mi-tábáráábégóní arupimmá máqtemma abááq-wáí-wáámmá iraakabayaanábi numagáráqá mipímmá ógikaiye.

13 mórama aagómá maará téna Pítaama timá ámikaiye: “Pítaao, emá iré maami-kámmá ikámma naao.” téna tiráiye.

14 miráimanibo Pítaama tiráiye: “aaqáo ímiye. uyátáraana-nako, maami-kámmá ketááí aúmatan-aiqtaba Ítíráaeo-wayukama ketáá íma kénaunatae.” téna tiráiye.

15 ókaraq aagómá keqnáámmá tiráiye; “emá ‘aaqáo táí-yataare’ ítiyo. Áánûqtuma mi-kámmá naí-yátááré téna tarôq uráinaama emá aammá aúmatan-aaware té ítiyo.” téna tiráiye.

16 ánibo maami-qtátáákómá kaumobáq abarokáq uréna yauwéqma aabayápáq kóuraiye.

17 ánibo Pítaa wemá máena maami-qtátááqá kaikáá umá aónai-qtataaqtabama taíbaq-auyanamma ítaraiye. miráitata maami-káyúkámá Koníriati timáyíkáitata ye-káyúkámá yeráwáqá yaímma-wayukama ítama aónaawata Tááímonini naammá yiráátewata yeráwáqá Tááímonini márûq-kurugoni oqtaráq ko máqe-uraae.

18 ánibo yeráwáqá anókaq ááyama ítama aónaraae: “móra-naqa áwîqa Tááímoni Pítaama keráwáqtê máiyo?” téta yeráwáqá tirááe.

19 miráimanibo Pítaa wemá paá máena maami-qtátááqá kaikáá umá aónai-qtataaqtaba aúyánámmá kéitaitana Áánûqtuni Aokaq-Áágómá tiráiye: “Pítaao, kaumo-wáyúkámá emmá abáá kéoe.

20 emá itó-urewaq yokaa uré kégume yeráwáqtê waao. emá íma netuq-áúyánámmá itaao. maami-káyúkámá kemá timáyikaunata irááe.” téna Áánûqtuni Aokaq-Áágómá tiráiye.

21 ánibo Pítaa wemá kukéna timá yímikaiye: “keráwáqá abáá-o-naqa minnâ kemíbo nôraq itaráq keráwáqá ketôpaqa kéyeo?” téna Pítaa tiráiye.

22 ánibo yeráwáqá tirááe: “móra-naqa Arómuq-marupake
ááiq-i-wayukati anómma kawáá-nákómá Koníriati wemá
timátikaitata kéyunatae. ánibo maamin-náqá Koníriati wemá
Áánûqtun áama itáíq-itaiq kéitata weqtabá Ítíráaeo-wayukama
yeráwáqá yimuqá kémaraae. miráitana mórama Áánûqtuni
kaqtó-nakoma eqtábá timá ámitana wemá enóyaupiken-aimma
itánéna kéiye.” téta yeráwáqá tirááe.

23 miráitana Pítaama mi-káyúkámá yiwiqma yíkáitata wetê
watúwáawana aabáyaa-aabayaanapimma Pítaagaraq yaímma
Yáapa-marupaq Áánûqtun áama itáíq-itaiq kéo-kayukagaraq mi-
káyúkátê yagaroqtamá kóuraae.

24 ánibo aapaqá móra-nokaamma ko watuwéta óq-
aabayaanapimma yeráwáqá Tétária-marukaq ko yarááe.
miráitana Koníriatima wení aanábó-wáyúkátê yiwíqma wení
naaúpaq áíkuteta yiwé urááe.

25 ánibo Pítaa Koníriatini naaúpaq uyáberanena kéitana
Koníriatima awáutena amuqá makáiye.

26 miráimanibo Pítaama Koníriatimma mamá itó-umakatuwena
tiráiye: “Koníriatio, emá itóaao. kemá kegáráqá emô ónnaiq
umá maa-marábí-náqúne.” téna Pítaama tiráiye.

27 ánibo Pítaama wetê watáama titéta mi-náúpáq uténa
aónaimma netuqyaa-káyúkámá áíkuma mi-náúpáqá máqe-
uraawana aónaraiye.

28 ánibo Pítaa maará ténna mi-káyúkámá timá yímikaiye:
“ketáámá Ítíráaeo-wayukama íma káqo-kayukate yagaroqtamá
kémayunataama keráwáqá ítaraae. miráimanibo Áánûqtuma
kemmá timá-timena ‘móra-nakoqtaba tái-naqiye ítiyo’ téna
Áánûqtu tiráiye.

29 miráitaq kemá íma keráwáqtí táama aratéq ‘aaqáo’
ítiraunamanibo kemá paá keráwáqtí táama itéq keráwáqtôpaq
iráune. ánibo íbêqa keráwáqá ítama káonaune. kéráwáqá nôraq
itaráq kemmá tááyaawaraq keráwáqtôpaq iráúnô?” téna Pítaa
tiráiye.

30 ánibo Koníriatima tiráiye: “kekáq móra-yataaqa pááq
uráimma íbêqa kaumo-kánáámá kéyawiye. mi táoqa
nunamummá-tí-kánááráqá aabaúgómá karáákáq kégumitaq
ketí naaúpaq máeq nunamummá kétunana páátákáá móra-
nakoma ketimakaq yama itó-uraiye. ánibo min-nákóní
unáákáqtôrakemma tágama wayá-tábáráábéráá uráiye.

31 miráitana min-nákómá maará-tiraiye. ‘Koníriatio,
Áánûqtuma ení nunamummá kéitena emá óqtamma íma makáa-
kayukama yíwáqnaa kéonana minnáyaba Áánûqtuma kéitaiye.

32 miráinaa emá íbêqa yaímma-wayukama timáyíkénatawaq
Yáapa-marupaq uré móra-nakoni áwîqa Tááímonie. káqon-awiqa

Pítaae. ánibo min-nákómá káqo-Taaimonite purumakaakóní aúwaratiraq yokaa kée-nakoni naaúpaq únókóní áwábaq máiye.’ téna min-nákómá tiráiye.

33 miráitaq kemá páátákáá yaímma-wayukama timáyikaunata emmá koma awíráawaa íráqôniq umá kéyenaqtaa ketáámá ya-garoqtamá áíkuma Áánûqtun aúrakaqa uyátárai-nakoma emmá watáama timámîn-aimma keqtáá timá tímînaqtaa itánúnatae.” téna Koníriati tiráiye.

Koníriatini naaúpaqa Pítaama watáama tiráiye.

34 Pítaama áaimma átáma watáama tiráiye: “áraimma kemá káonaune. waayúkama máqten-aukapake yemmá máqtemma Áánûqtuma mimóráíq kéumayikaiye.

35 máqte-kayukama náayuwabi Áánûqtun-aaqa ikatéta wenaúrakaqa arupú-aaimma tarôq oyúmá yemmá Áánûqtu kéyiwiraiye.

36 Áánûqtuni átê-wataama yukáimma minnâ Îtu Káríqtoma kétitana keqtáámá kaayoné-yátááqá kétimiqtaama máqte-marabi-kayukati anómma uyátárai-nare. maamin-áímmá áqa keráwáqá ítaraane.

37 Yóáanema áaimma átáma wení watáama kétena Kááriri-marupaq nommá péqyikarena Îtuma wení watáama tiráin-aikoma máqtemma Yúría-aukapaq wéyáwé uráiye.

38 Îtuma Náátárêtibake-naqa wekáq Áánûqtuma wení Aokaq-Áágáráq wení náápaakaraq ámikaiye. Áánûqtuma wetê máitanaboana máqten-aukapaq uréire kéena waayúkama Tááqtaani aménáápáq máa-kayukama mamá íráqôniq umáyíkaraiye. maamin-áíqtábágáráq keráwáqá ítaraae.

39 miráitaqtaa ketáámá máqtemma Ítíráaeo-wayukabimma máqten-aukapakaraq Yérútáárebakaraq Îtuma máqte-qtataariq uráiqtaba kétima-yimunatae. yeráwáqá Îtumma kaapaq-yátáq ikámôwana pukáiye.

40 miráimanibo min-náqá pukáipike kaumo-kánáámá yáwitana Áánûqtuma wemmá mamá abarokáq itó-umakaraiye.

41 máqtemma Ítíráaeo-wayukama wemmá íma aónaraae. ímiye. wemá pukáipike itó-itaqtaa ketáámá wení watáama timáetaa uréire ónúnna-wayukataama Áánûqtuma keqtáá awaaméqá umátikenataa tiwíkai-kayukama wemmá káoneqtaa wetê aáwaqa naráunatae.

42 miráitana wemá akoqnáá-aimma téna ‘maamin-áímmá máqte-kayukama maará téraq mó timá-yimero’ tiráiye. ‘Áánûqtu Îtumma náápaamma aména yúareta paá máiya-kayukagaraq pukáa-kayukagaraq wemá yetí yainaí-náqá máiye tero’ tiráiye.

43 miráitata naayóbáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá
agatáan-aikoma maará-uraiye. ‘máqtemma náayuwabi
wekáq itáíq-itaiq íya-kayukama wení akoqnáán-awikake
yeráwáqtí kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwéna Áánûqtuma
awikátuwaniye.’ téta agatáane.” téna Pítaama tiráiye.

íma Ítíráaeo-wayukamibo káqo-kayukama Áánûqtuni Aokaq-Áámá
matááe.

44 Pítaa wemá maamin-áímmá máena kétitana Aánûqtuni
Aokaq-Áágómá maamin-áímmá ítáa-kayukabi kukáiye.

45 miráitata yaímma Ítíráaeo-wayukama Îtuma yiwíkai-
kayukama Pítaagaraq yagaroqtamá Yáapa-marupake iráa-
kayukama yeráwáqá maami-qtátááqá káoneta maará-
tiraae: “maami-káyúkámá yeráwáqá íma Ítíráaeo-wayukama
máamanibo Áánûqtuma Aokaq-Áámá paá kéyimiye.” téta
yeráwáqá tirááe.

46 miráitata yeráwáqá ítáamma maami-káyúkámá óq-ain oq-
aipike aamá kétena Áánûqtun-awiqa múte kéyauyowana Pítaa
wemá tiráiye:

47 “ketááráá yemá Aokaq-Áámá kémayaapoata nommá
peraíyábámá náawaq kanaaráq yemmá aammá aúnikaniyo?

48 keráwáqá yokaa kéeraq Îtun-awikaq monoq-nómmá
péráaro.” kétitata yemá Pítaamma yáqtóráawana yeráwáqtê
yaímma-kanaama yagaroqtamá máqe-uraiye.

11

Pítaani mayaígón áaimma Yérútáárebaq Îtun áama ítáa-kayukaraq
timá yímikaae.

1 ánibo yaímma Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtun áama máyáan-
aimma máqtemma timáyíkarai-wayukama yeqtíbâqawaayugaraq
Yúríabaq máe-yuma mi-kátáámá ítaraae.

2 miráimanibo yaímma Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá yúma
karéta Îtuni anaaé wáráa-kayukati awaaméqá matáa-kayukama
yeráwáqá akoqnáá-aimma téta Pítaamma awáágúraae.

3 ánibo yeráwáqá maará téta tirááe: “emá Yéqtaaeo-wayukama
íma ketáágáráq yagaroqtamá máe-kayukati naaúpaqa máqe-
uraannama yemá yúma kárataa-kayukate aáwaqa naráane.

4 miráitana Pítaa wemá áaimma átáma nôrawabi urái-
qtataaqtaba kétima-yimena maará téna tiráiye:

5 “kema Yáapa-marupaq máeq nunamummá kéteq móra-
yataaqa kaikáá umá aónáúnana aabayámmá agaro kéitana
mórama tabarááberaa-qatataakoma wení kaayaqté-kaayaqte-
aqtoraq móra-yataakoma yáqtokaitana marabí ketimakaq
kukáiye.

6 miráitaq kemá mi-tábáráábébí aónáunama taíbaq waí-
wáámmá iraakabayaakáá-kákógáráq abáá-q-númágógáráq
mipí ógikaiye.
7 miráitana móra-aikoma maará téna tiráiye. ‘Pítaao, emá
maami-kámmá yaímma ikámma agamá naao.’ téna tiráimanibo
8 kemá maará-tiraune. ‘aaqáo ímiye. uyátáraana-nako,
aúmatan-aiqtaba íarutai-kamma kemá aati-aatimá íma kénaune.’
téq tiráune.
9 ánibo móragaraq aabayápáké móra watáagoma tiráiye. ‘emá
íma aaqáo tái-yataare ítiyo. maami-kámmá Áánuqtuma naí-
yátááré téna tarôq uráinaama aammá aúmatan-aaware té ítiyo.’
tiráiye.
10 miráitana maami-qtátáákómá kaumobáq pááq uréna
maami-tábáráábégómá yauwéqma aabayápáq utáiye.
11 ánibo kaumo-wáyúkámá Tétária-marupake Koníriatima
timáyíkáitata ye-káyúkámá yeráwáqá naammá kéwauna-nakoni
waaqókáq ya máqe-uraae.
12 miráitana Áánûqtuni Aokaq-Áágómá tiráiye. ‘emá Ítíráaeo-
wayukati yáaiqtaba aúyánámmá íma ité paá yeráwáqtê waao.’
titaq kéunata yaímma tíbâqawaayuma miráuma abapaké móra-
wayukama yeráwáqá ketê yagaroqtamá yewaqtaa Koníriatini
naaúpaq Tétária-marabaq uráunatae.
13 ánibo Koníriati wemá tiráiye naayóbáqá Áánûqtuni kaqtó-
nakoma wení naaúpaq iréna timá ámikaiye. ‘yaímma-wayukama
timáyíkénatawaq yeráwáqá Yáapa-marupaq urétawaq móra-naqa
wení áwîq-uramma Tááímoni Pítaa wemmá koma awíqmeta
yero.
14 maamin-náqá Pítaa wemá iréna wení watáama kétena
Áánûqtuma emmá ení móra-naoq-wayukama yauwéqma ti-
wiránîn-aimma máma timá-timiniye.’ téna Áánûqtuni kaqtó-
nakoma tiráiye. Koníriatimma wemá timá ámikaiye.
15 miráitaq kemá áaimma átáma Áánûqtun áama tén-ááqa
mikáq Áánûqtuni Aokaq-Áágómá yekáq kukáimma miráuma
áqnáabaqa keqtááráq kukáiniq uráiye.
16 miráitaq kemá uyátárai-nakoma tiráin-aimma taákaq
uráune. ‘Yóáanema wemá no-núrápí péqtikaraipoana anaaékaqa
keráwáqá Aokaq-Áágómá péqtikaniye.’ téna wemá tiráiye.
17 miráitaqtaa naayóbáqá ketáámá Îtuma keqtáá yauwéqma
tiwiránîn-nakoqtaba itáíq-itaiq kéunanata akoqnááma
tímikainiqtaa umá maamin-ákóqnáámá Áánûqtu yeráwáqá
yímikaiye. miráitaq kemá paá-naqa máeq yetí aammá
íma aúkaune. maami-qtátááqtábá Áánûqtuma íma timá
yáqtorakanune.” téna Pítaama tiráiye.

18 ánibo mi-káyúkámá Pítaama tin-áímmá kéiteta yeráwáqá
Áánuqtuma yimuqá kémaraketa maará-tiraae: “áraimma
íbêqa Áánûqtuma Yéqtaaeo-wayukabima aammá awíqyikaitata
yeráwáqá táí-yataakoma yinaaépariq éta matúq-matuq mái-
auwaraima mayánóe.” téta yeráwáqá tirááe.

Áátioki-marabaq áíkuta-kayukama íráqô-mayai matááe.

19 naayóbáqá Tíbenimma ikámôwana pukái-kanaaraqa
yaímma-wayukama Îtun áama kéwareta watáama Áánûqtuqtaba
kéita-kayukama yíkamineta owata yeráwáqá péqmareta yaímma-
wayukama Pinítiabakaraq Tááíparati-marabakaraq Áátioki-
marabakaraq urááe. miráimanibo yeráwáqá Ítíráaeo-wayukaraq
yenamáa áíqma Áánûqtun áama timá yímikaae.

20 ánibo yaímma átê-wataama Îtuqtaba ítaraa-kayukama
péqmareta Tááíparatikaraq Tairíniq uráa-kayukama yeráwáqá
Áátioki-marabaq uréta átê-wataama Îtuqtaba káqon-anna-
wayukagaraq timá yímikaae.

21 miráitana Áánûqtuma wení akoqnááma kéyimitata taígani
Yéqtaaeo-kayukama táí-yaaimma yuwéta Îtuni anaaé kéwareta
uyátárai-nakon-aama ítaraae.

22 miráitana maamin-áíkómá Yéqtaaeo-wayukayaba
máqtemma Yérútááre-aukapaq wéyáwé itaqtaa yeráwáqá kéiteta
Páánabatimma Áátioki-marabaq timákáawana uráiye.

23 Páánabati wemá Áátioki-marukaq uréna maami-káyúkámá
Áánúqtuma íráqôniq umáyímikai-kayukama kéyimonena wemá
amuqá kémarena maará téna timá yímikaiye: “keráwáqá
máqtemma móra-tuyanakaq maéraq uyátárai-nakoma Îtuni anaaé
waqmá wenáama ítáaro.” téna tiráiye.

24 miráitana Páánabati wemá íráqôniq umá itáíq-itaiq kéitana
Áánûqtuni Aokaq-Áágómá wepí ógikaitana mi-kánááráqá
taíbaq-wayukama yirummá kámeta uyátárai-nakoma Îtukaq
itáíq-itaiq urááe.

25 ánibo Páánabati Táátiti-marabaq Tóromma abáá-inena uráiye.

26 miráitana Páánabati wemá Tóromma awíqmeta yenákámá
yauwéqma Áátioki-marabaq móra-karitimaatima ko máqe-
uraaye. ánibo yenákámá Îtumma wárá-kayukama móra-iyakaq
taíganimma kétima-yimeyata kéitaa-kayukayabama áqnáabariq
umá “Káríqton-annae” téta yiwiqá yarááe.

27 mi-kánááráqá yaímma Áánûqtuni amuné-wáyúkámá
Yérútáárebakemma Áátioki-marabaq kukááe.

28 miráitana yaímma Áánûqtuni amuné-wáyúkábíkémmá
móra-naqa áwîqa Áágabaati wemmá Aokaq-Áágómá timá

ámitana tiráiye: “máqte-marabaqa aáwaqa íma wáinata anómma aayawaamá yánóe.” téna tiráiye. (ánibo móra-naqa áwîqa Karótiati wemá anó-kawaa-naqa máena Arómuq yabíkái-kanaaraqa maamin-ááyáwáámá pááq uráiye.)

29 miráitata yaímma Áátioki-marabaq Îtukaq itáíq-itaiq kéo-kayukama yeráwáqá Yúríabaq yeráwáqtí yíbâqawaayuma yimínéta urááe.

30 miráumatuweta mi-yímí-yátááqá Páánabatiyaa Tóroti iyáápi marááyata maméta Yúríabaq anó-monoq-wayukaraq urááye.

12

Érôtima Yêmitimma ikámma képuyena Pítaamma ánná umákaraiye.

1 mi-kánááráqá kínima Érôtima yaímma Îtumma wáráa-kayukama móra-iyakaq yíkamitata pukááe.

2 miráitana Érôtima wení ááiq-i-wayukama timáyíkáitata yeráwáqá Yêmitima Yóáanemma ábâkomma yáqtoqma tokóru-yakaa-punapo ikámôwana pukáiye.

3 miráitata Yúría-wayukama yemá minnâ káoneta yeráwáqá yimuqá kémaraawana Érôtima óqa wení ááiq-i-wayukama timáyíkáitata yemá Pítaamma yáqtokaae. ánibo mi-kánááráqá wemá mirá kéitata Yúríabaq-wayukama yammá íma iqtoraí-kánááráqá yeráwáqtí kótámaki-kanaaraqa anón-aawaqa agamá naí-kánááráqá mirá urááe.

4 miráitata mi-kánááráqá yeráwáqá Pítaamma yáqtoqma ánná-naupaq ákátuwena kaayaqté-kaayaqte ááiq-i-wayukati iyáápi máráitata kawáá urááe. mi kaayaqté-kaayaqte-anna-i-wayukama miráuma kaayaqté-kaayaqte-i-wayukama yiwíqma-yiwiqma urááe. miráitana Érôtima aúyánámmá ítaraiye: “maami Ítiráaeo-wayukati kótámaki-kanaama ánatainatama Pítaamma awíqma máqte-kayukati yúbáq aamá ítama yainánúne.” téna Érôtima tiráiye.

5 miráitana Pítaama ánná-naupaq ákaraae. miráimanibo Îtumma wáráa-kayukama móra-iyakaq yeráwáqá akoqnáá umá nuna-mummá téta Áánûtuqtaba áwáqnaa íkáae téta tirááe.

Áánûqtuni kaqtó-nakoma ánná-naupake Pítaamma paábaq mamá ayúbákaraiye.

6 Érôtima Pítaamma aabi mayakánéna i-nókáámmá Pítaama kaayaq í-nákátí aúkáapi aúmá watáiye. yemá Pítaamma kaayaqá akoqnáá-annanapo (téini-annarake) kúyakaraae. miráitata yaímma-i-wayukama ánná-nakoni oqtaráq yabíqtuweta máqe-uraae.

7 páátákáá mórama uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma Áánûqtunopake kúmítana mi-náupáqá wení tágama-yataakoma

ókóráá kamá tágaraiye. anibo mi-káqtó-nákómá Pítaani
ábûkaq ikámma awáuturena tiráiye: “emá páátákáá itóaao.”
téna kétitana Pítaani ayáápike kaayaq-ánnágórátá yaráqmeta
kuturááye.
8 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma tiráiye: “Pítaao, emá
páátákáá ení aítauq-anaamma kégubere ení ámûrannama mamá
uwo.” tená timá ámitana Pítaama miráumatuwaitana Áánûqtuni
kaqtó-nakoma tiráiye: “ení kúberai-unamma kémaye ketinaaé
waraao.” téna tiráiye.
9 miráitana Pítaama mi-námmá yuwéna Áánûqtuni kaqtó-
nakoni anaaé waqména uráiye. Pítaama íma ítama aruténa
kainâq káonaunaa timmá abarokáq kéwena aónaraiye.
10 ánibo yenákámá maréta kaayaq-óqtáráq yabíqtuweta
máen-i-wayukama kumátámaqtuweta uyátá-maqma akoqnáá-
oqtaraq kumóyana akoqnáá umá aúyaqmakaan-oqtagoma
wenamáárîq íguraiye. miráitata yenákámá móra-apaq urááye.
maré kéoyana mikáké Áánûqtuni kaqtó-nakoma páátákáá
Pítaamma ayuwéna kóuraiye.
11 miráitana Pítaama wemá mikáq ítáimma kaimmá íma
aónarenaboana wé tiráiye: “áraimma íbêqa Áánûqtuma wení
kaqtó-naqa timákáitana wemá Érôtini ayáápikekaraq Ítíráaeo-
wayukama nôrawabi ónáae teq-qtátáápíkémmá kemmá mamá
paá umátikaiye.” téna Pítaama tiráiye.
12 ánibo Pítaama maami-qtátááqtábá aúyánámmá ítama
ánatatuwena wemá móra-inimma Máríaama Yóáanema káqon-
awiqa Mááki wení anóani naaúpaq uráiye. ánibo min-náúpáqá
taíbaq-wayukama áíkuma máeta nunamummá kéteta máqe-
uraae.
13 ánibo Pítaama oqtaráq pagé-page kétitana mórama mayaí-
ínímmá Aróta wemá Máríaamma áwáqnaa umá mayaímá
kémayain-inikoma oqtamá íyakanena uráiye.
14 ánibo min-íníkómá wemá Pítaan-aama kéitena wemá
amuqá ôriq umá kémarena wemá min-óqtámá íma íyakaraiye.
wemá paá yauwéqma naaúpaq uyaaté uréna máqte-kayukama
timá-yimena tiráiye: “maamin-náqá Pítaama máápaq ya máiye.”
téna tiráiye.
15 ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá máqtemma tirááe: “negi-íní-
móne. emá kaaqaari kétene.” téta yeráwáqá kétewana min-
íníkómá akoqnáá umá árain-aimma kétitata yemá ókaraq tirááe:
“Pítaani amakómá ya marániye.” téta tirááe.
16 miráimanibo Pítaama oqtaráq paá máena pagé-page tiráiye.
miráitata yemá oqtamá íteta Pítaamma aónatuweta yemá
iyánáaq urááe.
17 ánibo Pítaama wení ayáámma múte káruraitata yemá
káoneta aamá móragaraq íma tirááe. miráitana Pítaama wemmá

ánná-naupake uyátárai-naqa Áánûqtuni kaqtó-nakoma mamá paábaq ayúwáin-aimma kétima-yimena tiraiye: “keráwáqá maamin-áímmá Yêmitigaraq tébakaq kétíbâqawaayuma timá yíméro.” téna wemá timátuwena iyuwéna móra-aukapaq kóuraiye.

18 anaaékaqa aabáyaanapimma i-wáyúkámá anómma ikatíq kéeta yeráwáqá maará-tiraae: “Pítaama náakaraq máiyo?” téta yemá tirááe.

19 miráitana Érôtima yaímma-wayukama timáyíkáitata Pítaamma abáá-omanibo yemá íma wemmá aónaraae. miráitana ááiq-i-wayukama yeráwáqá máqtemma Pítaakaq kawáá umátuwe máqeon-i-wayukama yíkamiyaba Érôtima tiráiye.

miráitana anaaékaqa Érôtima wemá Tétária-marabaq ko máqe-uraiye.

Érôtima pukuráiye.

20 Érôtima Tááyabaq-wayukagaraq Tááíranapaq-wayukagaraq aamá yiwáágúraiye. miráitata mi-káyúkámá yeráwáqá mórabi yorupamá Érôtimma aónaneta urááe. ánibo áqnáabaqa yeráwáqá kínima Érôtini naaúpaq yabíkái-kawaa-nakon áwîqa Paráátatae. wekáq min-áímmá yemá timáméwana wemá Érôtimma timá ámitana anón-anon-aimma mamá paá umákaraiye. miráimanibo yeráwáqtí aáwaqa Érôtimma yabíkáin-aukapake meyánîq kéetapoata mirá-uraae.

21 móra-kanaama maréna Érôtima kínin-unakaqtoma umátorena wení kínin-abiqtataraq máena máqte-kayukama akoqnáá-aimma timá yímikaiye.

22 miráitana máqte-kayukama yemá anókaq ááyama tirááe: “maamin-náqá wemá waayúkagoraan-aimma íma kétibo Áánûqturaan-aimma kétiye.” téta yemá anókaq ááyama tirááe.

23 miráimanibo min-áímmá ítarena wemá Áánûqtukaq íma yaagumá káonaitanaboana páátákáá mórama uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma Áánûqtunopake kukéna Érôtimma ikákaiye. miráitana Érôtima pukáitana marikómá narááe.

24 miraimanibo Áánûqtun áagoma akoqnáá umá máqte-marabaq wéyáwé umá anóniq uráiye.

25 ánibo Páánabaatiyaa Tóroma yenákátí mayaímá Yérútááre-marupaq mamá ánatatuweta yenákámá Yóáanema káqon-awiqa Máákima awíqmeta yenákáqtê Áátioki-marabaq yauwéqma kóuraaye.

13

Páánabatiyaa Tórama timáyíkáawata Áánûtuqtaba waayúkaraq mó-tima-yimikaaye.

1 Áátioki-marukaqa Îtun-aama ítáa-kayukama áíkutaae.
yepímmá yaímma Áánûqtuni yirááqti-wayukama amuné-
wáyúkágáráq máqe-uraamma yeráwáqtí yíwîqa Páánabatie.
Tímionie. wení káqon-awiqa Abuqtákóé. káqomma Arútiama
Tairíni-marukake-nakaraq Máánéoma Érôtini ábârawaaogaraq
Tórogarare.
2 mi-kánáárâqá Îtun-anna-wáyúkámá yemá aáwaqa awetá-
ureta nunamummá tirááe. ánibo Áánûqtuni Aokaq-Áágómá
tiráiye: "keráwáqá Páánabatiyaa Tóroma aokaq timáyikaiyata
mayaígáae téq yááyaraa-mayaima mayáatao." téna tiráiye.
3 yemá aáwaqa awéta-ureta maamin-nákámá Páánabatiyaa
Tóroti yineq iyáámma kéyinekuyeta nunamummá timáyikaayata
mi-máyáiráq kóuraaye. Páánabatiyaa Tóroma Táíparatiq átê-
wataama tiráíye.

4 ánibo min-nákámá Áánûqtuni Aokaq-Áágómá timáyíkáitata
Terútia-marabaq kukááye. mikákémmá únópí-káárébí utéta
móra-maruqa Táíparati únókóní kebóqyáa-marupaq urááye.
5 ánibo yenákámá maréta Tááramibaq Táíparati-marupaq uréta
Ítiráaeo-wayukati monoq-náúpáq Áánûqtuni átê-wataama mó-
tima-yimikaaye. miráitana Yóáane Máákima mayaímá mataíye.

6 miráitata yeráwáqá Táíparati-marupaq uréire umátuweta
Pááboti qu rááe. ánibo mi-márúkáqá mórama Ítirááeo-annabike-
naqa máena awéqa téna máqteniq i-nákómá wenáwîqa Baa-Îtue.
wení káqon-awiqa Karíki-aipimma Érimatie.
7 miráitana Érimatima wemá anó-kamaani-naqa áwîqa Tégiá-
Póruma wení aanábó-náqíye. ánibo min-ánó-káwáá-náqá Tégiá-
Póruma wemá aá ítarai-naqiye. Áánûqtun áama itánénaboana
Páánabatiyaa Tóroma wení naaúpaq yááyaitata yenákámá
irááye.
8 miráimanibo maamin awéqa tín-náqá Érimatima
wenáaiyabama íma yíkaraiye. miráitana Érimatima anó-kawaa-
nakoni aúyánámmá mamá táwîq kéonana maami-kááyáq-nákátí
watáama íma ítama arutáikae téna mirá-uraiye.
9 ánibo Tóroqtabama yaímma-taoqa Póroma téta tirááe.
miráitana wepímmá Aokaq-Áágómá ógikaitana wemá maamin-
náqá Érimatini aúrapi karákéna tiráiye:

10 “emá Tááqtaan-araaqa máane. emá máqtemma íráqô-
qtataakoma mamá táwîq kée. namuro-náqá máane. emá táí-
yataariq é epímmá makatí-ááímmá ógikaiye. kaaqaari-áímmá
kéte uyátárai-nakoni aammá mamá táwîq kéone.
11 íbêqa uyátárai-nakoma emmá ikamíniye. enaúramma ku-
mayuqá auráina móragaraq máqte-qtataaqa yaímma-kanaaraqa
íma aónanone.” téna Póroma kétitana páátákáá konnákóráá-
qtátáákómá Érimatini aúramma yawáą́q-umatuwaitana wemá
aammá íaonena paábaq uréire kéena waayúkama ayáákaq
yáqtoketa aamá aráą́ti-wayukayaba yibáá uráiye.
12 miráitana anó-kawaa-nakoma maami-qtátáą́qá Érimatini
aúramma karopágitana káonena uyátárai-nakoni akoqnáą́yaba
iyánáaq umárena Îtuqtaba itáíq-itaiq uráiye.

Pááanabatiyaa Póroma Áátioki-aukapaqa Patíria-marabaq mayaímá matááye.

13 ánibo Pórogaraq yaímma wení aanábó-wáyúkágáráq
yeráwáqá Pááboti-maruqa yuwéta únópí-káárébí maréta
Pégaabaq Paapíriya-marabaq urááe. miráitana mikáké Yóáane
Máákima wemá iyuwéna yauwéqma Yérútáárebaq kóuraiye.
14 miráitata yeráwáqá Pégaabaq yuwéta Áátioki-marabaq
Patíriabaq urááe. ánibo Tabaati-yúpáámá yeráwáqá Ítíráaeo-
wayukati monoq-náúpáq uréta yeráwáqtê yagaroqtamá maraq
máqe-uraae.
15 ánibo anó-monoq-wayukama yeráwáqá agamatá-
kánnáábíké Mótetini ámáan-aikaraq yaímma Áánûqtuni amuné-
wáyúkámá agatáan-aikaraq yeráwáqá yoráuma ítátuweta
anaaékaqa anó-monoq-wayukama yeráwáqá aamá yúwáawana
Póroyaa Pááanabatikaq kéyitata yeráwáqá maará-tiraae;
“ketíbâqawaayuo, keráwáqá yaímma íráqôniq í-áímmá matokéqa
keráwáqá maami-káyúkámá timá yíméro.” téta tirááe.
16 ánibo Póro wemá itó-uma ayáámma múte kéyauyena tiráiye:

“keráwáqá Ítíraaeo-anna-wayukao, yaímma káqo-kayukama
Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtukaq nunamummá kéte-kayukama
keráwáqá ítáaro.
17 wenamáa Áánûqtukaq Ítíráaeo-wayukama nunamummá
tiráane. wemá ketáái títaubikomma yiwíkaine. wemá pááq
umáyíkaraitataboata Ítíráaeo-wayukama Íqtîbibaqa máetama ako-
qnáá umá pááq urááe. ánibo wení anón-akoqnaanapo Íqtîbibake
yemmá yiwíkaine.
18 ánibo yeráwáqá kaaqmáápaqa waayúka íma máa-marabaqa
kaayaq-wáyúká áíyayaa tiyááka-karitimaatigoni (40) arupimmá
Áánûqtuma íraqôniq umá yíwáqnaa uráiye.

19 min-áúkápáqá Kéinabaqa abapaké kaayaqá anó-marukaq
máa-kayukama Áánûqtuma mamá táwîq umáyikena yíkamma
ánatatuwena yeráwáqtí maramá Áánûqtu mamá Ítíráaeo-
wayukama yímikaine.
20 ánibo mi-márábáqá Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá
netuqyaamá taígani-karitimaatima (450) máqe-uraae. anaaékaqa
yainaí-wáyúkámá yíkáraawata yeqtí kawáá-wáyúkámá máqeta
mórama Áánûqtuni amuné-náqá Táámuyoni kanaaráq iráiye.
21 ánibo mi-kánááráqá Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá mórama
yeráwáqtí anó-kawaa-naqa (kínima) máikaae téta Áánûqtuma
ítama aónaawana Áánûqtu wemá móra-naqa Tóroma Kítimma
áanikomma awîqma yímikaitana wemá yeráwákáqá kaayaq-
wáyúká áíyayaa tiyááka-karitimaatigoni (40) arupimmá
yeráwákáq yabíkáiye.
22 ánibo Áánuqtuma min-náqá Tóroma kéwatuwena wení
anónnáma móra-naqa áwîqa Tébitima Yétimma áanikomma
awíqma Ítíráaeo-wayukati yabí-í-náqá (kínima) tarôq
umákaraiye. Tébitiqtaba maará téna waayúkama timá yímikaiye.
'Tébitima Yétimma áanikomma káonaunana ketíyakoma íráqônîq
kéiye. miráipoana wemá kanaaráq kemô tenna-máyáímá
mayániye.' téna Áánuqtu tiráiye.
23 miráitana naayóbáqá Áánûqtuma timá akoqnáá uráine.
'anaaékaqa Tébitin-annabike móra-naqa abarokáq uréna wemá
akoqnáá-naqa máena Ítíráaeo-wayukama puí-yátáápíké mamá
paá umáyíkaniye.' tiráine. min-náqá Îtumma Áánûqtuma mamá
pááq umákena Ítíráaeo-wayukama yímikaiye.
24 ánibo naayóbáqá maa-márábímmá abarokáq Îtuma íma
kukáitana móra-naqa Yóáanema Ítíráaeo-wayukama kétima-
yimena 'keráwáqtí tirummá waeréra monoq-nómmá péráaro.'
téna tiráine.
25 miráitana Yóáane wení mayaímá mamá ánatani-kanaagoma
waaqókárîq kéitana Ítíráaeo-wayukama maará téna timá
yímikaiye. 'keráwáqá náawae téraq keqtábámá kéteo? maamin-
nákóní awé o-náqá kemá íma máune. miráimanibo ítáaro. móra-
naqa ketinaaé yínîn-nakomma kemá íráqô-naqa íma máunaboaq
kanaaráq wení aítauq-anaamma íma múte mayánúne.' tiráiye.

26 ketíbâtiwaayuo, keráwáqá Ítíráaeo-wayukama Áabaraan-
anna-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq Áánûtukaq
nunamummá kéte-kayukao, keqtááyábáé téna maami-kátáámá
puí-yátáápíké atóbamatikaniqtabataa Îtuma timákaitana tiráiye.
27 miráimanibo yaímma Yérútáárebaq máa-kayukagaraq
yeráwáqtí anó-kawaa-wayukagaraqa yemá wemmá

atóbamatikanin-naqa íma aónaraae. Áánûqtuni amuné-wáyúkámá máqte-Tabaatiraqa aúba-wannaabike yoráuma timá yímémma íma ítaraae. ímiye. yemá wemmá íma ítaraamanibo Îtumma ikámówana Áánûqtuni amuné-wáyúkátí yáagoma áraimma abarokáq uráiye.

28 mi-káyúkámá wemmá ikámma puínôn-otaa-qtataaqa íma aónaraamanibo yemá Pááíratima paá Îtumma ikámma puíkáae tirááe.

29 miráitata mi-káyúkámá naayóbáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá tiráániq umá ánatatuweta Îtuni arááq-auma kaapaq-yáráké mamá muríánóbáq uqtamákáraae.

30 miráimanibo Áánûqtuma wemmá pukáipike mamá itó-umakaraiye.

31 ánibo Îtuma íma pukái-kanaama waayúkama Îtugaraq ya-garoqtamá Kááriri-marupakemma Yérútáárebaq utáá-kayukama yemá wemmá taíbaq-kanaama aónaraae. ánibo mi-káyúkámá íbêqa yemá máqtemma Ítíráaeo-wayukabimma maamin-nákón áama timá yíméwata kéitaae.

32 miráitaqtaa ketáámá keráwákáq maará téqtaa Îtuni átê-wataama kétima-timunatae. naayóbáqá Áánûqtuma téna maami-qtátááqá ketáái títaubikomma yiménúne tiráimma

33 mi aónaaro. maami-qtátááqá Áánuqtuma keqtáá yeqtí iyápó-annaraq abarokáq pááq uráiye. Áánûqtuma Îtumma mamá itó-umakaraimma Áánûqtuni agamatá-kánnáábímmá naayóbáqá Táámupi tiráine.

‘emá ketáanimone.
íbêq-kanaaraqa kemá enabomá káuraune.’
tiráine.

34 miráitana Áánûqtu wemmá pukáipike mamá itó-umakaitana íkabirarena ókaraq íma yauwéqma aúma íma kabiránîqtaba miráuma Áánûqtuma maará-tiraiye.

‘kemá aokaq-yátáákáráq akáí-yátáákáráq keráwáqá timénúnama naayóbáqá kemá Tébitimma aménúne téq timá akoqnáá uráunnae.’

tiráiye.

35 miráitana káqomma wannaabí agamatán-áípímmá Tébitima Áánûqtuqtaba tiráiye.

‘miráinaa ení aokaq-náqá íma ayuwénana wenaúma kabirániye.’

téna Îtuqtaba tiráine.

36 ánibo Áánûqtuma maa-márábí miráonae ti-qtátááqá wemá Tébitini ayáákaq mirá-uraiye. anaaékaqa Tébitima púítata wení aítaubikon-amakaq uqtamákáawana kabiraráiye.

37 miráimanibo Îtumma Áánûqtuma pukáipike mamá itó-umakarai-naqa wenaúgoma íma kabiraráiye.
38-39 miráinaq ketíbâqawaayuo, keráwáqá maamin-áímmá ítama arútáaro. maamin-náqá Îtuma wemá keráwáqtí kúmiq-yataaqa mamá paá umátikaniye. Mótetini ámáan-aikoma keráwáqtí kúmiqa íma mamá paá umátikena keráwáqtábámá ‘arupú-wayukae’ téna ítiniye. miráimanibo maamin-nákómá Îtumma máqtemma yirummá ámê-kayukama yeráwáqtí kúmiqa mamá paá umáyikena yeráwáqtábámá ‘arupú-wayukae’ téna tíniye.
40 miráinaq keráwáqá atéráaro. naayóbáqá Áánûqtuma wení amuné-náqá Áábakaakama timá ámitana wemá tirái-qtataama káubiq keráwákáq pááq íyábáé. wemá maará-tiraine.
41 ‘ítáaro. keráwáqá akáyáán áráaq-wayukao, keráwáqá iyánáaq umáreq pukínoe.
kemá keráwáqtí aúkáapi ketí mayaímá kémayaunamanibo maami-qtátááqtábá móra-nakoma minnágoni áaimma timá-timinimanibo keráwáqá íma itáíq-itaiq ínoe.’
téna Áánûqtuni amuné-nákómá tiráine.” téna Póroma timá yímikaiye.
42 ánibo Póroyaa Pááanabatima mi-mónóq-náúpáké yaúbama kégumoyata aarawaamá maará-tiraae: “kenákámá yauwéqma iréka káqo-Tabaatiraqa maamin-áímmá ókaraq keqtáámá timá tímékao.” téta yeráwáqá tirááe.
43 miráitata yenákámá monoq-náúpáké yaúbama máápaq kégumoyata yaímma Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukama yemá Ítíráaeo-wayukate máa-kayukama yeráwáqá Póroyaa Pááanabatiyaa min-nákátí yinaaéq waqmé urááe. miráitata yenákámá umá yíqtaaiq éta Áánûqtuni íráqô-qtataapi paá máero tiráiye.
44 ánibo káqo-Tabaatiraqa mi-márúkóní waaqókáké máqte-kayukama Áánûqtun-aama itánéta ya áíkutaae.
45 miráimanibo yaímma Ítíráaeo-wayukama yemá aónaamma maami taíbaq-wayukama mórabi káíkuyowata yemá ítama táwîq kéeta yemá Póroma timá yímîn-aimma timá márúte yukááe.
46 Póroyaa Pááanabatima yenákámá anókaq ááyana tirááye: “áqnáabaqa kerátámá Áánúqtun-aama timá-timikauyamanibo keráwáqá maamin-áíkómá mamá tinaaépaq kéyuwama minnâ keráwáqá kenamáárîq matúq-matuq umá mái-auwaraimma íma mayánóe. ánibo keráwáqá ítáaro. íbêqa kerátámá tiyuwéka káqo-kayukayopaq yagaroqtamá kégouye.
47 mirámô ínaqa anómma uyátárai-naqa maará téna anón-anon-aimma keqtáá timá-timikaiye.

‘kemá keráwáqá Yéqtaaeo-wayukabimma ókáá kamá tágaikaae téq keráwáqá kétima-tikaune. ánibo
máqte-marabake-kayukama yíwáqnaa umá kétima-yiminana anaaékaqa kemá yeráwáqá yauwéqma yiwiránúne.’
téna Áánûqtuma tiráiye.” téta Póroyaa Páánabati tirááye.

48 ánibo káqo-kayukama Yéqtaaeo-wayukama yeráwáqá maamin-áímmá kéiteta yeráwáqá min-áíqtábá Áánûqtun awîqa múte kéyuyeta yimuqá makááe. miráitana máqtemma aarawaamá matúq-matuq umá mái-auwaraimma Áánûqtuma mayánóe téna awaaméqá umáyíkarai-kayukama yeráwáqá Áánûqtuqtaba itáíq-itaiq urááe.

49 miráitana máqtemma min-áúkápáq-márábáqá Áánûqtun-aagoma wéyáwé umá kanaaráq uráiye.

50 ánibo yaímma Ítíráaeo-annabike anó-kayukagaraq yaímma Yéqtaaeobake anó-noinimma Áánûqtukaq nunamummá tiráa-noinimma mamá íyaqa atáráawata Póroyaa Páánabatima áaimma átáma mamá táwîq umáyiketa yeráwáqtí márûpikemma paábaq waqtukááe.

51 ánibo yenákámá yítaukake yomá ayúqtuweta ‘móragaraq íma yauwéqma keráwáqtí tái-aaipike nékaq kóyuye.’ téta Aikónia-marabaq kóuraaye.

52 miráitata Îtun-anna-wayukama Áátioki-marabaq máa-kayukama yeráwáqá yimuqá kémaraawana Áánûqtuni Aokaq-Áágómá yeráwápímmá ógikaiye.

14

Póroyaa Páánabati yenákámá Aikónia-marabaq máqe-uraaye.

1 Aikónia-marupaqa yenákámá keqnáánîq umá Ítíraaeo-wayukati yirááti-naupaq uréta íráqôn-aimma tirááye. yeráwáqá maamin-áímmá kéiteta taíbaq Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq Îtuqtaba itáíq-itaiq urááe.

2 miráimanibo mi Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá maamin-áímmá íma itáíq-itaiq kéeta yeráwáqá yaímma Yéqtaaeo-wayukati yúyánámmá mamá táwîq umáyiketa Káriqton-annati yíbâqawaayuma ítama táwîq urááe.

3 miráimanibo yenákámá Aikónia-marupaqa ayáqtáá-kanaama máeta uyátárai-nakoqtaba akoqnáá-aimma kéteyana Áánûqtuma Aokaq-Áágóni akoqnáámá kéyimitata yenákámá Áánûqtuni íráqô-qtataaqa wenamáa wenôpake kéyitata áraikoniq uráiye. netuqyaamá awaaméq-yátááqá tarôq urááye.

4 ánibo Aikónia-marupake-kayukama aarawaamá yeráwáqá
yaíkaaq umá kaayaq-ánnáíq uréta yaímma Ítíráaeo-wayukayopaq
owata tébakaqa Îtuma yiwíkai-kayukayopaq urááe.
5 anaaékaqa Yéqtaaeo-wayukagaraq Ítíraaeo-wayukagaraq yeqtí
anó-kayukagaraq yeráwáqá aarawaamá áíqma áíkuyikareta
Póroyaa Páánabatima óqtatannapo yíkami-aimma tirááe.
6 ánibo Póroyaa Páánabatima maamin-áímmá kéiteta
yenákámá péqmareta kaayaq-márúpáqá Arítaraabakaraq Tébeq-
aukapaq kóuraaye. ánibo mi-kááyáq-márúqá Araaikóniabaq
anó-marukoni aúkáapi wáqe-uraaye.
7 miráitata min-áúkápáqá máa-kayukabimma yenákámá mi
átê-wataama Îtuqtaba tirááye.

Arítaraabaq Póroyaa Páánabatima máqe-uraaye.

8 Arítaraa-marabaqa móra aítauqa táwîq urái-naqa máqe-uraiye.
ánibo min-náqá aítauqa miráuma táwîq uráimma naayóbáqá
anóama marákáraipoana wemá kanaaráq aammá íma uréire
uráiye.
9 miráitana min-nákómá Póroni watáama kéitaitana Póro
wemá maamin-nákóní itáíq-itaiq-yataakoma káonena wení
aúyánápímmá téna 'maamin-nákóqtábá kanaaráq itó-uma
uréire íniye' téna ítaraiye. miráitana Póroma wenaúrapi karákéna
tiráiye:
10 "emá itó-uma aítauqa yamá arupú uwo." téna kétitana min-
nákómá wemá páátákáá itó-urena uréire uráiye.
11 miráitata máqte-kayukama yeráwáqá Póron áama kéiteta
máqe-o-kayukama maami-qtátááqá káoneta yeráwáqtí
yáabikemma anókaq ááyama tirááe: "ketááí maníkómá wíyôpake
waayúkaraa umá ketááráq kukááye." téta yeráwáqá tirááe.
12 miráitata yemá Páánabatimma áwîqa Tútie téta kéyamameta
ánibo watáama tiráí-náqá Póromma Émitie téta áwîqa yarááe.
13 yeráwáqtí maníqá Tútikaq nunamummá tí-námmá anó-
marukoni áwábaq wáqe-uraiye. ánibo mórama anó-nakoma Tútini
áwîqa múte yaúyewai-nakoma wemá wíráati-yataariq umáketa
awai-púrúmákáámá mi-márúkóní kurubín-óqtáráq itó-urena
Póromma Páánabatigaraq ikámma yiménáae téna uráiye.
14 ánibo timáyíkarai-nakarata Póroyaa Páánabatima yenákámá
maamin-áímmá ítátuweta mirákómmá íma ígáae téta íyamma
ôriq itata yenákátí unáákáqtôma yaráqma mipí yuwéta
uyaatéta máqte-kayukati aúkáapi uréta anókaq ááyama maará-
tiraaye:
15 "maa-káyúkáô, nôraq itaráq keráwáqá maami-qtátááqá
tarôq kéoo? kerátámá keráwáqtê móraiq umá maa-márábí-
káyúkámúye. kerátámá paá keráwáqa Áánûqtuni átê-
wataama kétima-timuye. naayó-qtátááókóqtábá yetíwîqa múte

yaúyoqtabama minnábike waéqtikayaaka kerátámá iráuye. matúq-matuq umá maí-Aanuqtuma aabayákáráq maragaráq únókáráq máqte-qtataakaraq máqte-kamma marabíkáráq nópíkáráq tarôq urái-nakoqtaba timá-timeyaaka kerátámá iráuye.

16 naayóbáqá wemá iyúwáitata yeráwáqá máqte-marabake yeqtí yúyánákáq máqte-qtataaqa tarôq urááe.

17 miráitana máqte-tupaama wemá máqte-kayukati aúkáapimma yaímma-yataaqa kéyimitata mi-qtátááqá yemá aónaraae. ánibo Áánûqtu wemá keráwáqá aaqá kétimitana keráwáqtí yókáq-yátááqá mamá parú kéitaq yókáké-qtátááqá mamá kéneq keráwáqá timuqá kémaraae.

18 miráitana Póro wemá maamin-áímmá waayúkama kétima-yimitatamanibo yeráwáqá íma kéiteta yeráwáqá paá máqte-kayukabama aáwaqa agamá ákûq umáyikaiyaba yíkaraae.

Póromma óqtatannapo ikákaae téta tirááe.

19 yaímma Ítíráaeo-wayukama Áátioki-marabakekaraq Aikónia-marabake iráa-kayukama yeráwáqá waayúkati yúyánámmá mayéta Póromma óqtatannapo ikákaae. miráitata yemá Póroqtabama pukaíyáa téta anó-marupakema yabitimá paábaq márûte yukááe.

20 miráimanibo yaímma Îtun-anna-wayukama Póromma amakaq ya ikúyakaraawana Póroma itó-urena anó-marupaq yauwéqma utáiye. ánibo aabáyaama Póroma Páánabatigaraq yenákámá Tébe-marabaq kóuraaye.

Póroyaa Páánabatima yenákámá Tíriabake yauwéqma Áátioki-marabaq irááye.

21 Póroyaa Páánabatima Îtuni átê-wataama Tébe-marabaq máa-kayukama kétima-yimeta Îtun-awikaqa netuqyaa-káyúkámá iyápó-annama mamá aúqyiketa anaaékaqa maréta Arítara-marabaq uréta mikákémmá Aaikóniabaq uréta Patíriyaa Áátiokaq urááye.

22 miráitata yenákámá mi kaumo-márábáq Îtun-anna-wayukati íyaqa mamá akoqnáá kéumayiketa maará téta yenákámá akoqnáá umá tiráiye: “keráwáqá maamin-áímmá itáíq-itaiq umá yaqtóráaro. Aánûqtuma yabíkái-marupaqa uyáberanunataamanibo áqnáabaqa ketáámá ummaamá mamayéqtaae.” téta tirááye.

23 ánibo máqten-aukapaqa Îtun-aama itáa-kayukama áíkuyo-kayukati aúkáapikemma yaímma yetí anó-wayukama mamá tarôq umáyíkaraaye. miráitata yenákámá aáwaqa awéta uréta Îtukaq nunamummá kéteta Îtukaq itáíq-itaiq o-káyúkámá uyátárai-nakoma yemmá yíwáqnaa ígáae.” téta tirááye.

24 anaaékaqa yenákámá Patíria-aukapaq kótámatuweta
Paapíriya-marabaq urááye.
25 miráitata yenákámá Pégaabaq átê-wataama timá
yímiqtuweta anaaékaqa Aatáária-marabaq kukááye.
26 ánibo Aatááriabakemma yenákámá únópí-káárébí
Áátioka-marabaq yauwéqma urááye. ánibo naayóbáqá mi-
márúkákémmá Póroyaa Páánabatima yínêkuyeta nunamummá
kéteta Áánûqtuni yíwáqnaa í-yátáákómá yenákáyôpaq máinata
wení mayaímá mayaígáae téta tiráa-mayaima yenákámá mamá
ánatatuweta irááye.
27 yenákámá Áátioki-marukaq iréta Îtun-aama kéitaa-kayukama
mamá áíkuyikaraaye. ánibo Áánûqtuma yenákátê yagaro-
qtamá nôrawabi urái-qtataaqtaba kétima-yimeta maará téta
tirááye: “káqo-kayukabimma Áánûqtuma aamá awíqyikena oq-
tamá íyikaitata yemá Îtun-aama itáíq-itaiq kéoe.” téta yenákámá
máqte-kayukama timá yímikaaye.
28 ánibo yenákámá mi-káyúkátê taíbaq-kanaama máqe-uraaye.

15

Yérútáárebaqa monoq-áímmá kéitaa-kayukama áíkuma watáama tirááe.

1 yaímma Yúría-wayukama iréta Îtun-anna-wayukama maará
téta watáama timá yímikaae: “keráwáqá Mótetini ámáan-
aimma íma waráiyata kerawáqtí túma kárárraiyanama kanaaráq
Áánûqtuma íma kúmiq-yataapike tiwirániye.” téta tirááe.
2 yemá mirá-timatuwaawata Póroyaa Páánabatima min-áímmá
kéiteta yenákámá mi-káyúkátê íyamma éta akoqnáá umá aamá
tirááye. miráitata yaímma yíbâqawaaraa-kayukama Póroyaa
Páánabatima timáyikaayata tébakaq-wayukate Yérútáárebaq uréta
iyápó-annagaraq anó-kawaa-wayukama yekáq watáama móma
téite urááe.
3 ánibo Áátioki-marabaq Îtun-aama itéta áíkuyo-kayukama
yeráwáqá mi-káyúkámá timáyikaawata kégomma yemá
Pinítiabakaraq Taméria bakaraq urááe. miráitata mi-kááyáq-
áúkápáqá yemá Îtun-anna-wayukaraq timá tágeta káqon-anna-
wayukama Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtuma yirummá mamá
waéráiye téta timá yímikaae. miráitata yemá Îtun-anna-wayukati
íyaqa mamá íráqôniq urááe.
4 miráitata yeráwáqá Yérútáárebaq yewata yaímma
timáyíkarai-kayukagaraq yetí kawáá-wáyúkágáráq yemá
kéyimoneta miráo-maarao timáyíkaraae. miráitata Póroyaa
Páánabatima yenákátê Áánûqtuma nôrawabi i-qtátááqtábámá
watáama timá yímikaaye.

5 ánibo yaímma Pérati-wayukabike Îtun-anna-wayukama itó-uma
maará-tiraae: “tiwiránîqtaba yeqtí yúma kégareq yeráwáqá
timá-yimiyata Mótetini ámaan-aimma wáráaro.” téta tirááe.
6 miráitata yaímma anó-monoq-wayukagaraq timáyíkarai-
wayukagaraq mórabi áíkuteta min-áímmá timá uwákáae.
7 miráitata yemá taíbaq-aimma timátúwáawana Pítaama itó-
urena maará téna timá yímikaiye: “ketíbâqawaayuo, naayóbáqá
Áánúqtuma kemmá tiwiréna átê-wataama káqo-kayukabi mó-
ketima-yiminata yemá kéiteta Áánûqtukaq itáíq-itaiq ígáae téna
tiwíkaiye. minnáyaba keráwáqá ítaraae.
8 Áánûqtuma máqte-kayukati íyaqnobaqa káonenaboana
yíyaqnobaqa iráqôniq kéitana keqtáá kétiraatiye. miráitana
wemá wení Aokaq-Áámá yeráwáqá kéyimimma miráuma
naayóbáqá keqtáá tímikainiq umá kéyimiye.
9 Áánûqtuma wemá keqtáámá ôriq umá íma kétiraatenata
yeráwáqá aokarîq imá kéiye. ímiye. yeqtí yúma íkegareq
yeráwáqá Áánûqtuqtaba itáíq-itaiq kéowana wemá yeráwáqtí
yirunóbáké kúmiq-yataaqa mamá paá kéumayikaiye.
10 miráitaq yeqtí yúma kégareqtaba keráwáqá nôraq itaráq
Áánûqtumma áyamma iníq kémakateo? miráitaq maamin-
úmmáán-ámáán-áímmá monoq-áímmá kéita-kayukabimma íma
yíméro. naayóbáqá ketítaubikotaama yeráwákáráq ketáágáráq
maamin-úmmáá yátááqá kanaaráq umá íma wakáunatae.
11 miráimanibo ketáámá Îtuqtaba itáíq-itaiq kéunanata wení
íráqô-qtataaqa wenamáa wenôpake kéitana keqtáá mamá
paá kéumatikenata tiwíkaipoana miráráá umá káqon-annama
Yéqtaaeo-wayukama yiwíkaiye.” téna Pítaama tiráiye.
12 Pítaa wemá mirá téna kétitata yaímma áíkutaa-kayukama
yeráwáqá aamá íma téta yéráwáqá Póroyaa Páánabatima
min-nákátí yúrapi karákááyata Áánûqtuma yenákátí iyáákaq
máqtemma awaaméq-yátááqá tarôq umá káqon-annama
Yéqtaaeo-wayukama yiráátin-aimma yenákámá tirááye.
13 ánibo yenákámá maamin-áímmá timá ánatatuwaayana
Yêmiti wemá tiráiye: “ketíbâqawaayuo, keráwáqá ketáámá
ítáaro.
14 Tááímoni Pítaama wemá keráwáqá timá-timikaiye.
áqnáabaqa Áánûqtu wemá wení yabíkái-qtataaqa yúwáitana
káqon-annama Yéqtaaeo-wayukabimma kégumitana mi-
káyúkábíkémmá Áánûqtu wemá yaímma yiwíqma wení
waayúkaiq uráiye.
15 minnáyaba naayóbáqá mórama Áánûqtuni amuné-náqá
Émoti wemá agamatá-kánnáábí maará-tiráine.
16 ‘uyátárai-nakoma Áánûqtu wemá tiráiye.

anaaékaqá kemá yauwéqma yénúne.
miráinaq kemá yeráwáqá Tébitin-anna-wayukama aúgen-augen umáyikanune.
miráitata yeráwáqá miráuma móra-namma aútú kamá wáinikaa umá yeráwáqá mááe.
miráipoaq kemá mi-námmá yawítíma aúge-nakaa ónúnnama miráuma Tébitin-anna-wayukama mamá íráqôniq umá umáyikanune.
17 miráipoana máqtemma káqon-anna-wayukagaraq yaímma ketábá yiwíkauna-wayukagaraq yemá uyátárai-nakoqtaba abáá-inoe.'
18 téna naayóbáqá uyátárai-naqa Áánûqtumma wenamáárîq maamin-áímmá aúyánápi téna tiráiye."
19 miráitana Yêmiti wemá móragaraq maará téna tiráiye: "káqon-anna-wayukama yeráwáqá Áánûqtuma yirummá káme-kayukama ketáá íma ummaan-ámáán-áímmá yeráwáqá yiménúnatae.
20 minnáyaba ketáá aúbama agamá yeráwáqá paá maará timá-yimenunatae. 'yeráwáqá yeráwáqtí maníkáq awéqa timátuweta yeqtáaimma táwîq kéomayiketa mirárráá íoro. miráuma aaraukáqá mamá yataí-ááímmá íma tarôq ígáae. miráuma yaímma waí-waakoni naaemá íma néta móra-wamma ánúwaramma ibibamá ikámaraiye-kama naaemá íarena íma naaro.' téqtaa timá-yimenunatae téna Yêmiti tiráiye:
21 "ánibo minnáyaba Mótetini ámáan-aimma máqte-marupaqa monoq-náúpáqá Tabaati-yúpáámá yoráuma ítaraae." téna tiráiye.

yeráwáqá aúbama agamá káqon-annama Yéqtaaeo-wayukama timáyíkaraae.

22 miráitata yeráwáqá yaímma iyápó-annagaraq yeráwáqtí aúkáapimma yeqtí anó-kayukagaraq awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukagaraq máqtemma Îtukaq yirummá ámê-kayukama yemmá yiwíkaae. minnámo yiwiráa-kayukama Póroyaa Páánabatite Áátioki-marupaq wígáae téta yiwíkaae. miráitata yeráwáqá kaayaq-nákámá Yúqtaatima móra-awiqa Paatáábati wegáráq móra-naqa Táératima yenákámá máqte-kayukati yúrakaqa íráqôn-ano-wayukae.
23 maamin-áúbámá yetê mamé urááe:
"ketáámá keqtíbâqawaayutaama timáyíkarai-wayukagaraq anó-kayukagaraq keráwáqá káqon-annama Yéqtaaeo-wayukama ketíbâqawaayuraa umá Áátioki-aukapaq Tíriyapakaraq Tirítiabaq máa-kayukama keráwáqtábá wágááe téqtaa kétunatae.
24 yaímma-wayukama keqtáábíkémmá keráwáqtôpaq uréta yeráwáqá kaaqaari-áímmá téta keráwáqtí túyánámmá mamá

táíq kéoe-aimma ketáá itáunataamanibo keqtáábíkémmá aamá
yeráwáqá íma mamé uréta yeráwáqá paá kaaqaarigónîq kéoe.
25 miráitata ketáámá minnáyabataa aamá timá móra-akaq
maréqtaa keqtáábíkémmá kaayaq-nákámá timáyikaunatataa
yenákámá yagaroqtamá ketáá tíkái-nakama Páánabatiyaa
Póro garaq keráwáqtôpaq yeráwáqá kéoe.
26 yenákámá ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoni
mayaírákémmá puíyóyaqtabama íma ikatîqa kéoye.
27 miráitaqtaa ketáámá kaayaq-nákámá Yúqtaatiyaa
Táérati yenákámá timáyikaunatataa keráwáqtôpaq kéoyapoata
yenákámá yenamáárîq mimórá watáama agayáuna-aimma
mó-tima-timiyaq itánoe.
28 ánibo keqtáábímmá Áánûqtuni Aokaq-Áágómá mimóráq-
túyánámmá kétimitaqtaa ketáámá aamá timá móra-akaq
maréqtaa ummaa-yátááqá keráwáqá íma mayánóe téqtaa
ketáámá pááqyan-amaan-aimma paá agatáunatae.
29 ítáaro. maníkáq awéqa timátuweta yimíyan-aawaqa
íma naínoe. waí-wáákóní naaemá íma néta móra-wamma
ánúwaramma ibibamá ikámaraiya-kamma íma naaro. miráuma
aaraukáqá mamá yataí-áímmá íma tarôq oro. mirá-qtataariq
éqa keráwáqá íráqôniq ínoe. áre." téta min-áúbábí tirááe.
30 miráitata yemá maamin-áúbámá maméta Áátioki-marabaq
kóuraae. Áátioki-marabaq kéwetama áíkuma itáíq-itaiq kéo-
kayukama maamin-áúbámá maméta móma yímikaae.
31 ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá maamin-áúbágómá umá
yíqtaaiq iqtábá yoráuma ítátuweta yeráwáqá yimuqá ôriq umá
makááe.
32 miráitata Yúqtaatiyaa Táératima yenákámá Áánûqtuni
amuné-nákórátámá yenákámá mi-kayúkábímmá ayáqtáákaq
watáama téta Káríqton-anna-wayukati yirummá mamá akoqnáá
umáyíkaraae.
33 miráitata yenákámá Áátioki-marupaqa pááqyamma
ayáqtáá-kanaama kémaeyata yetíbâqawaayuma min-nákámá
iyuwáíyáqtábá timá kaayoné umáyíkaraae.
34 miráimanibo Táérati wemá yuwéna mibáq Áátioki-marabaq
máqe-uraiye.
35 Póroyaa Páánabati yenákámá Áátioki-marupaqa netuqyaa-
kánáámá taíbaq óq-wayukate yagaroqtamá kémaeyata
Áánûqtuni watáama kéyiraateta timá yímikaaye.

Póroyaa Páánabati yenákámá yatákááye.

36 yaímma-kanaama yátáitana Póro wemá maará téna
Páánabatimma timá ámikaiye: "kerátámá máqte-marabaq uréire
umá Áánûqtuni watáama timá yímikauya-kayukama yeráwáqá
íráqôniq umáwaq uyátárai-nakokaq itáíq-itaiq kéino téna tiráiye.

37 miráitana Páánabatima Yóáane Máákima awíqmena
yenákátê wínéna uráiye.
38 miráimanibo Póroma maará-tiraiye: “naayóbáqá wemá
Paapíriya-marukaqa tiyuwénarata wemá maami-máyáímá íma
mayéna kóuraipoaka wemá kerátátê íwiniye.” téna tiráiye.
39 miráitana Póroyaa Páánabatima yenákátí yúyánákómá íma
móraiq uráibo ôriq-oriq itata mikáké yaíkaaq urááye. miráitana
Páánabatima Yóáane Máákimma awíqmeta yenákámá únópí-
káárébí uréta Táíparati-marabaq kóuraaye.
40 ánibo Póroma Táératimma awíqmeta kóyata Îtun-anna-
wayukama maará-tiraae: “uyátárai-nakoni kaayoné-yátááqá
kenákátê waíno.” téta tirááe.
41 ánibo Póroma Táératimma awíqmeta Tíriabakaraq
Tirítiabakaraq kéwena Îtun-aama itáíq-itaiq kéo-kayukama
yeráwáqtí yúyánámmá mamá akoqnáá uráiye.

16

Tímoti wemá Póroyaa Táératite yagaroqtamá uráiye.

1 Póroyaa Táératima Tébe-marabakaraq Arítaraa-marabakaraq
uráiye. ánibo mi-márúkáqá mórama Îtun-anna-naqa máqe-
uraimma min-nákón áwîqa Tímotie. mórama Ítíráaeo-annabiken-
inikoni áanikoe. min-íníkómá Îtukaq itáíq-itaiq miráimanibo
aboámá Karíki-nare.
2 miráitata yaímma Îtun-anna-wayukama Arítaraabakekaraq
Aikónia-marupakekaraq yemá Tímotin áaikoma yeqtí yúrakaq
íráqôniq uráiye.
3 ánibo Póroma Tímotimma ketê wíkáae ténaboana wení
aúma kárataiye. Ítíráaeo-wayukama mibáq máaqtabae téna
miráuraimanibo wení aboámá Yéqtaaeo-naqa máetata máqte-
kayukama aónaraae. Ítíráaeo-wayukayaba íyamma iyá téta wení
aúma kárátaiye.
4 ánibo yeráwáqá anó-marupaq kéweta naayóbáqá Káríqton-
annagaraq aúbabi agamá tiráan-aimma kétima-yimeta ‘keráwáqá
maamin-áímmá wáráaro’ téta tirááe.
5 miráitana máqten-aukapake Káríqton-anna-wayukama
yeráwáqá akoqnáá umá itáíq-itaiq kéowana móra-mora-taoqa
taíbaq yorupamá mórabi yoráutaae.

Póroni kaikáá-qtátááré.

6 yeráwáqá maréta Parítia-marabake Karétia-marabaq kéowana
Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Étia-maragoni aúkáapimma Áánûqtun
áama abarokáq mó-tiyaba íma iyúwáitata tirááe.
7 miráitata yeráwáqá maréta Mítia-marukaq uréta
mikákémmá yeráwáqá Pitínia-marupaq wínéta kéowana Aokaq-
Áágómá yeráwáqá yáqtokaiye.

8 miráitata yeráwáqá Mítia-maruqa kótámatuweta Taróqaati-marabaq urááe.
9 mi-nókáámmá Póroma móra-yataaqa kaikáá umá aónaraiye. miráitana mórama Maaterónia-marupake-nakoma itó-urena Póromma inaa-inaa tiráiye: “emá Maaterónia-marabaq iréwaq keqtáá tíwáqnaa uwo.” téna kétitana aónaraiye.
10 ánibo Póroma mirá-qtátááqá káonaiqtaba páátákáá kemá Arúkegaraq ketáámá yokaa uréta aammá ónúnna-aqtabataa abáá-uraunatae. miráitaqtaa ketáá utáunataama Áánûqtuma mi-káyúkábí átê-wataama mó-tima-yimero téna kétaayaiye téqtaa ketáá tiráunatae.

Aríriaama Káríqton-annama aúkáiye.

11 ketáámá Taróqaati-marukakemma únópí-káárébí kéunanataa únópí-kááregómá maréna Tamáátarati-marabaq uréna káqon-aabayanapimma mikákémmá Niyáápori-marukaq uráunatae.
12 ánibo mikákémmá ketáá mi-márúqá yuwéta Píripaaibaq uráunatae. Maaterónia-wayukati anó-marukaqa naayóbáqá Arómani-wayukama yeráwáqá mi-márúkáqá ya máqe-uraane. miráitaqtaa mi-márúkáqá ketáámá yaímma-kanaama ya máqe-uraunatae.
13 ánibo Tabaati-yúpáámá ketáámá anó-marupakemma yuwéta máápaqa móra-nokoni áwábaq nunamummá ténaqtaa kéunanataa min-áúkápáqá yaímma-noinimma yemá mórabi áíkuma máawaqtaa yeráwáqtê ketáámá watáá-wataa tiráunatae.
14 ánibo mi-nóínípíkémmá móra-inikoni áwîqa Aríriaae. wemá Táíyátáéra-marapaken-inimma wemá karogaro-tábáráábémá yakáqma anó-kayukama kéyimena minnárake móneqa kémayena Áánûqtukaq nunamummá téwain-inikomma wemmá uyátárai-nakoma wení aúyánámmá mamá íráqôniq umákáitana wemá Póron áama ítaraiye.
15 ánibo min-íníkómá yaímma wení waayúkagaraq yeráwáqá Îtuqtaba nommá péqtuwaawana min-íníkómá maará-tiraiye: “kemá áraimma uyátárai-nakokaq itáíq-itaiq kéonaqa keráwáqá kanaaráq máqtemma ketí naaúpaq yero.” téna titaqtáá ketáá wení-naupaq uráunatae.

Póroyaa Táératima yenákámá Píripaibaq ánná-naupaq máqe-uraaye.

16 móra-taoqa ketáá nunamummá tí-márúpáq kéweqtaa mórama paá-mayai-inaaruma aónaraunatae. ánibo wepímmá táí-aagoma máena mi táí-áágómá wemmá amuné-áímmá tiráiye. anaaékaq abarokáq ínî-qtataaqtaba kétitata min-ínáárúgóní kawáá-wáyúkámá wení akoqnáárake móneqa mayéwaone.
17 min-ínáárúgómá Pórogaraq ketáái tinaaé kéyena wemá anókaq ááyama tiráiye: “maami-káyúkámá yemá mú mikákáá

anómma uyátárai-nakoni mayaí-wáyúkábóata yemá Áánûqtuma keqtáá kúmiq-yataapike tiwiránîqtaba watáama kétima-timetaae.” téna min-ínáárúgómá tiráiye.

18 máqte-tupaama min-ínáárúgómá min-áímmá timáe kéuwitana Póroma min-áímmá ítáimma ábôgaitana wemá waéqma min-ínáárúmá káonena maará téna tái-aagoqtaba tiráiye: “Îtuma keqtáái kúmiq-yataapike tiwiránîn-nakon áwîkaq emá min-ínáárúgóní arunóbáké ayuwé paábaq kóaao.” téna kétitana páátákáá tái-aagoma ayuwéna kóuraiye.

19 ánibo min-ínáárúgóní kawáá-wayukama aónaamma yemá móneqa mayéwaon-aaimma tái-aagoma ayuwéna kégoiqtaba mi-káyúkámá yemá Póroyaa Táératimma yáqtoqma yiwíqmeta máqte-kayukati yúbáq anó-kawaa-wayukaraq urááe.

20 mikákémmá yiwíqmeta aamá ítama yainaí-wáyúkáráq uréta maará-tiraae: “maamin-nákámá yenákámá Ítíráaeo-nakaboata ketáái márûqa mamá táwîq kéoye.” téta yemá tirááe.

21 miráitata yenákámá keqtááyábá káqon-aaimma ‘wáráaro’ téta kéteyamanibo ketáámá Arómani-wayukama min-ááímmá waraíyábá aammá áúkaiye.” téta tirááe.

22 ánibo aarawaamá yemá máqtemma min-nákátí paá-yubi kémaraaqtaba aamá ítama yainaí-wáyúkámá yemá Póroyaa Táératini kúberai-unamma ayúqtuweta máqte-kayukama ‘tebûqa yíméro’ tewata yemá maami-kááyáq-nákámá tebûqa yímikaae.

23 miráitata yeráwáqá maamin-nákámá tebûqa yímítuweta yiwíqmeta ánná-naupaq móma yíkáreta ánná-wayukati kawáá-nákóqtábá oqtamá umá akoqnáá uwo’ téta tirááe.

24 ánibo ánná-wayukaraq-kawaa-nakoma wemá maamin-ákóqnáá-áímmá iténa wemá maamin-nákámá yiwîqma naaún-arunobaq yíkarena yenákátí yítaukaqa akoqnáá-annanapo kúyikatuwena iyúwáitata min-náúpáq máqe-uraaye.

25 nokáámma Póroyaa Táératima Áánûtukaq nunamummá timátuweta imá kéteyata ánná-wayukama yemá ítaraae.

26 mirá kéitana páátákáá anómma márûma yokéna ánná-wayukati naakóní ábo-tagoma karekóq uráiye. páátákáá máqten-anna-wayukati iyáápikema akoqnáá-annagoma máqtepaq yarákuraiye.

27 miráitana ánná-wayukaraq-kawaa-nakoma wemá itó-urena aónaimma ánná-nakoni máqten-oqtagoma íguraiye. máqtemma ánná-wayukama kóuraawaa téna wení tokóru-yakaa-puma yabitiréna wenamáárîq wení ánûwaramma araráánéna uráiye.

28 mirá kéitana Póroma anókaq ááyama tiráiye: “emá enamáárîq enaúma íma mamá táwîq uwo. ketáá máqtemma kanaaráq máunatae.” téna Póroma tiráiye.

29 ánibo ánná-wayukaraq-kawaa-nakoma ikatíq kéitata ‘ómmá

kúraqme yero' titata ómmá kúraqma tágaraawana wemá uyaaténa Póroyaa Táératiti yítaupi aiqá ya atákuraiye.
30 ánibo mi-kawáá-nákómá Póroyaa Táératimma yiwíqmena máápaq kumá yaúbarena maará téna timá yímikaiye: "kenákámá umaatarááya-nakao, nôraq kéonanawaq Áánûqtuma kemmá mamá atóbatikaniyo?" téna wemá tiráiye.
31 ánibo yenákámá maará téta timá ámikaaye: "emá Îtu Káríqtoqtaba itáíq-itaiq kéinana Áánûqtuma emmá kúmiq-yataapike káwirainana ení aara iyápógaraq móraiq oro." téta tirááye.
32 miráitata yenákámá uyátárai-nakon-aama kétimameta máqtemma wení naaúpaq máa-kayukayabagaraq timá yímikaaye.
33 mi-nókáámmá Póroyaa Táératimma tebûqa yímîqmaraapimma yenákátí náomma nommá kumá tete kéumayikena min-nákógáráq máqtemma wení aara iyápóma yeráwáqá Îtuqtaba nommá pékaae.
34 miráitana wemá Póroyaa Táératima yawíqmena wení naaúpaq uténa aáwaqa yímítata narááye. ánibo wemá wení móra-naoq-wayukagaraq wegáráq máqtemma Áánûqtun-aama ítááqtaba yimuqá makááe.
35 aaqá iráráitata aabáyaanapimma aamá ítama yainaí-wáyúkámá yaímma i-wáyúkámá timáyiketa 'min-nákámá timáyíkénata kóotao' téta máma timá ámikaae.
36 miráitana ánná-wayukaraq kawáá-nákómá Póromma timá ámikaae: "aamá ítama yainaí-wáyúkámá téta 'kenákáyábámá iyúwénata kóotao' téta tepóaka yaákare kóyuye." téna timá yímikaiye.
37 Arómani-wayukati ámáan-aimma téna "Arómani-wayukama tebûqa íyimero." kétepoana Póroma maará téna timá yímikaiye: "kerátámá Arómani-nakamuyamanibo yemá kekárátábíkémmá árain-aimma íma ítama yaíkaae. ímiye. aarawaatí yúrakaqa paáyaba kekárátámá tíkakaakarataae. miráitata yemá kekárátámá ánná-naupaq tíkaraae. ánibo íbêqa kekárátámá aúpáráq timátikanetaq kéoo? áraimma ímira-inoe. yenamáárîq iréta kekárátámá mamá máápaq márûte tiyuwánôkarataae." téna Póroma tiráiye.
38 ánibo i-wáyúkámá maamin-áímmá maméta aamá ítama yainaí-wáyúkáráq mó-tima-yimewata yemá min-áímmá ítáamma Arómani-nakaboata ôriq umá ikatíq urááe.
39 miráitata yeráwáqá uréta min-nákámá mó-tima yiruqtabá umáyiketa máápaq iyúwáawata 'mi-márúqá yuwéka kóokao' téta yeráwáqá tirááe.
40 miráitata yenákámá ánnábike yuwéta Aríriaani naaúpaq urááye. mibáq yenákámá yaímma yíbâqawaaraa-kayukama

yimónatuweta Îtuni watáama kétima-yimeta yeráwáqtí íyaqa mamá akoqnáá umáyiketa yenákámá kóuraaye.

17

Tetarónáíkaq-wayukama Póroyaa Táératima yíkamineta urááe.

1 Póroyaa Táératima yenákámá maréta Áápîpori-marabakemma Aaporónia-marukaq uréta mikákémmá maréta Tetarónáíkaq Ítíráaeo-wayukati monoq-námmá wái-marukaq urááye.

2 miráitana naayóbáqá Póro wemá mirá éwainiq umá Ítíráaeo-wayukati monoq-náúpáqá kaumo-Tábáátígóní aúkáapimma wemá yeráwáqtê yagaroqtamá maéna Ááníûqtuni wannaabí agamatán-áímmá timá-yimikaiye.

3 ánibo wemá Ááníûqtuni áaimma kétima-yimena "keqtáái kúmiq-yataapike tiwiránîn-nakoma wemá aú-tiqa mayéna pukéna itó-iniye" téna tiráimma "maamin-náqá wemá Îtue. wemá keqtáái kúmiq-yataapike tiwirániye." téna Póro wemá tiráiye.

4 miráitana mi-káyúkábíkémmá yaímma-wayukama yeráwáqá Ááníûqtqtaba kéiteta yeráwáqá Póroyaa Táératiti yinaaé wakááe. yaímma Karíki-wayukama yeráwáqá Ááníûqtuqtaba itáíq-itaiq kéo-kayukama kaayaq-nákátí yinaaé kéwaraawata yaímma anó-noinimma yeráwákáráq mirá-uraae.

5 miráitana yaímma Ítíráaeo-wayukati íyakoma táwîq kéitata yeráwáqá yaímma-wayukama oótamma íma makáa-kayukagaraq yaímma táí-wayukama timáyíkaawata yeráwáqá márûqnobaq uréire kéeta anókaq ááyama aamá kéteta Yéitonini naammá yeráwáqá ya ikúteta Póroyaa Táératima máqte-kayukati yúrakaq yiwíqmeta yinéta urááe.

6 miráimanibo yeráwáqá íma mi-kááyáq-nákámá yimóneta yeráwáqá Yéitonikaraq yaímma yíbâqawaaraa-kayukama yáqtoqma yiwíqmeta kámááni-wayukaraq kéyeta yeráwáqá maará téta anókaq ááyama tirááe: "maami-káyúkámá yeráwáqá máqten-aukapaqa táí-aaimma tarôq umáe uréire kéeta íbêqa yeráwáqá maa-márúkáq ketáábí ya mááe.

7 ánibo Yéitonima wemá mi-káyúkámá yiwíqmena wení naaúpaqa ma kéyikaiye. máqtemma yeráwáqá Arómani-wayukati yabíkái-nakoni ámáan-aimma kárateta tirááe: "káqomma yabíkái-naqa máimma áwîqa Îtue kéte." téta tirááe.

8 aarawaagáráq kámááni-wayukagaraq yeráwáqá maamin-áímmá kéiteta yeráwáqá máqtemma ôriq umá íyaqtaba urááe.

9 miráitata Yéitonigaraq wetê oq-wáyúkágáráq yeráwáqá máqtemma móneqa meyánîq umátúwáawata anó-kamaani-wayukama yeráwáqá iyúwáawata kóuraae. Póroyaa Táératinopake nékaq máiyaq yetí móneqa yauwéqma yimínoe.

Póroyaa Táérati yenákámá Períabaq mayaímá matááye.

10 kumayuqá aúráitata nokáámma Póroyaa Táératimma yíbâqawaaraa-kayukama yenákámá Períabaq timáyikaayata mi-márúkáq uréta yenákámá Ítíráaeo-wayukati monoq-náúpáq uyábékaaye.

11 ánibo Ítíráaeo-wayukama Períabaq máa-kayukama yeráwáqá íráqôniq umá Áánûqtuni watáama itéta yaímma-wayukama Tetarónáíkaq máeta Áánûqtuni watáama íma ítáa-kayukaraa yeráwáqá íma urááe. ánibo máqte-tupaama yeráwáqá Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáámá kéyorauteta Póroni watáama ‘árainabiyo?’ téta yeráwáqá tirááe.

12 miráitata taígani aarawaamá yaímma Karíki-wayukabike yaímma waagáráq anó-noinikaraq yeráwáqá Áánûqtuqtaba itáíq-itaiq kéeta yirummá ámikaae.

13 Póro wemá Áánûqtuni watáama Períabaq máa-kayukama kétima-yimitata yaímma Ítíráaeo-wayukama Tetarónáíkaq máa-kayukama yeráwáqá itéta mi-márábáq uréta aarawaamá Póroni watáama kéita-kayukati yúyánámmá mamá tawîq umáyikaraae.

14 mirátata yaímma Káríqton-anna-wayukama yemá páátákáá Póromma únón áwabaq timákáawana kóitata Táératiyaa Tímotima Períabaq paá máqe-uraaye.

15 ánibo Póromma aapaké awíqmeta ye-káyúkámá Áátenibaq nékaq mó-ayuweta yemá yauwéqma Períbaq kégowana Póro maará téna timá yímikaiye: “keráwáqá móma Táératiyaa Tímotima timá-yimiyatawaq yenákámá páátákáá ketôpaq yetao.” téna timá yímikaiye.

Póroma Áátenibaq Îtuni watáama tiráiye.

16 ánibo Póroma Táératiyaa Tímotiti yiwémá Áátenibaq máena aónaimma mi-márúkáqá yaataq ikúqma waayúka óiqa tarôq umáketa minnáraq nunamummá kétewana Póroma minnáma aónaimma wení áyakoma táwîq uráiye.

17 miráitana wemá máqte-tupaama monoq-náúpáqá uténa Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtukaq nunamummá kéte-kayukagaraq yemmá akoqnáá umá watáama tiráiye. miráitana máqte-tupaama waabá-káyúkámá áíkutaawana yeráwáqtí yúrakaq agarokáq watáama tiráiye.

18 ánibo yaímma yeqtí yirááti-wayukama yetí tugarukón áwîqa
Epikúriayaa Atóika yemá Pórote kárún-aaimma tirááe. yaímma-
wayukama maará-tiraae: “wemá aamá íma ítarai-nakoma
waayúkama timónaigaae ténа mirá kéiye. netuqyaan-áímmá
tin-nákómá nóin-ainaq tínénaq kéiyo?” téta kétewata yaímma-
wayukama maará-tiraae: “wemá káqo-marupake kaaqaari
maníkóní watáama kétiye.” téta tiráámanibo Póroma Îtuni
átê-wataama kétima-yimena Îtuma pukéna itó-uraiqtaba kétima-
yimitata yeráwáqá mirán-áímmá tirááe.

19 miráitata yeráwáqá Póromma awíqmeta káánítôre-
wayukaraq uréta yemá maará téta tirááe: “emá aúgen-aimma
máqtemma aarawaamá timá-yimen-aimma tinaqtaa ítáano.

20 maamin-áímmá ténaqtaa ketáá ítáúnama aokaríq kéiye.
miráinaa min-áíkoní áaimma tinaqtáá ítáano.” téta tirááe.

21 Áátenibaq-wayukagaraq káqo-marupake Áátenibaq yama
kémae-kayukama yemá yeqtí anó-kanaama yuwéta mikáq yama
máeta máqtemma aúgen-aiqtaba kéiteta téite urááe.

22 ánibo Póroma káánítôre-wayukati áíkuma máa-marupaq
Éríáápagatiq wenáwîqa itó-urena wemá tiráiye: “keráwáqá
Ááteni-wayukao, keráwáqtí maníkókáq akoqnáá umá nuna-
mummá kétewaq káonaune.

23 miráitaq kemá uréq keráwáqá nunamummá kéte-naupaq
utéq aónaraunama keráwáqtí maníkókáq agamá amí-yáréráqá
móra áubama maará téq agamakááe. ‘maaminnáma ketáá
íma aónarauna-naqa móra uyátárai-nakoe.’ téq agamakéq min-
náqá keráwáqá íma aónareq wekáq nunamummá paáyaba
tiráamanibo íbêqa kemá min-nákóní watáama kétima-timune.

24 ánibo Áánûqtu wemá máqte-qtataaqa maa-márábí wái-
qtataaqa tarôq uráiye. miráitana Áánûqtuma wenamáa
wîyopakaraq mararákáráq anómma uyátá-maqma máiye.
miráitana wemá waayúkama iyáápike umáráan-naupaqa íma
kémaiye.

25 ánibo Áánûqtu wemá móra-yataaqtaba íma aqtórárîq kéena
móra-nakoni ayáákogaraq mamá tíwáqnaa íniye. ténа íma
kémaiye. ímiye. wemá wenamáárîq máqte-kayukabimma aúgen-
auwaraima kéyimena máqte-qtataakaraq aáma kéyimiye.

26 miráitana kímora-naqa wemá tarôq uráitana wepíkémmá
mamá netuq-wáyúkámá abarokáq urááwana wemá mamá
máqte-marabaq yíkáraiye. miráitana wenamáárîq yeráwáqtí
máe-kanaama maréna yeráwáqtí máa-maruqa kéyimena uráiye.

27 ánibo Áánuqtuma miráuraipoata yeráwáqá wemmá abáá
kéetama wemmá aónainoe. miráitana Áánûqtuma keqtáá móra-
mora-yutaa ketáái nékaq íma máiye.

28 ‘miráitaqtaa ketáámá wepí máeqtaa ketáámá tú aréqtaa
uréire kéunataae.’ miráuma naayóbáqá keráwáqtí aamá ítaraa-
kayukama yemá tiráane; ‘ketáágáráqá Áánûqtuni iyápó-annataa
máunatae.’ téta tiráane.
29 owé. ketáámá Áánûqtuni iyápó-anna máeqtaama
weqtábámá íma áwáarara kain-óqtánábi mónerabi óqtane.
ítenatae. móra-yataaqa waayúkagoni ayáápikenabi aúyánápíké
tarôq umákáraiye téqtaa íma ténátae.
30 naayóbáqá waayúkama aamá íma ítaraa-kanaaraqa
yeráwáqá nói-qtataarabi mi-kánááráqá tarôq kéowanama
Áánûqtu wemá aamá minnáyaba yainaí-áímmá íma tiráine.
íbêqa wemá máqte-marupaq máa-kayukayabama téna ‘keráwáqá
keráwáqtí tái-aaipike waéráaro.’ téna kétiye.
31 miráitana Áánûqtu wemá móra-kanaama maréna móra-
taoqa máqte-kayukama kateko-yátáákáq yeráwáqtí yáaiqtaba
aamá ítama yainánîn-naqa awíkaipoana weqtábá ketáá itáíq-
itaiq ónúnataama min-náqá wemmá pukáipike mamá itó-
uyakaraiye.” téna Póroma Ááteni-wayukama tiráiye.
32 yeráwáqá ítáamma maamin-náqá Îtuma wemá pukéna
itó-urain-aimma Póroma kétitata yaímma-wayukama yeráwáqá
kéiteta wíráa kéowata yaímma yeráwáqá tirááe: “emá móragaraq
maamin-áíqtábá kétinaqtaa anaaékaqa ítáano.” téta yerwáwáqá
tirááe.
33 miráitana Póro wemá mi-káyúkámá iyuwéna kóuraiye.
34 ánibo yaímma-wayukama Póroni anaaé kéwaraawata
káánítôre-wayukapikemma móra-naqa áwîqa Taeonítiati wegáráq
móra-inimma áwîqa Aráámari wegáráq yaímma-wayukagaraq
Áánûqtuqtaba itáíq-itaiq urááe.

18

Póroma Kóriti-wayukabi mayaímá matáiye.

1 anaaékaqa Póro wemá Ááatenibaq yuwéna Kóriti-marabaq
uráiye.
2 ánibo mórama Ítíráaeo-naqa wenáwîqa Akíra wení márûqa
Pááqtatibaq naayóbáqá Akíra wegáráq wení ánáakoma áwîqa
Patíra yenákámá Ítari-maruqa yuwéta yaímma Ítíráaeo-
wayukayaba Ítari-marupake anó-kawaa-nakoma áwîqa Karótiatima
téna máqtemma Ítíráaeo-anna-wayukama kóoro téna titata iráa-
kayukayopaq uráiye.
3 miráitana Póro wemá yenákátê kémaena naayóbáqá
kémayai-mayaima kémayena yíwáqnaa kéena tabarááberaq-
namma urááe.
4 ánibo máqtemma Tabaati-yúpáámá Póro wemá Ítíráaeo-
wayukati monoq-náúpáq uténa yeráwáqtê Ítíráaeo-wayukagaraq

Karíki-wayukagaraq máitata móra-mora-yuma yemá itó-uma yeqtí watáama tirááe.

5 ánibo anaaékaqa Táératiyaa Tímoti yenákámá Maaterónia-maruqa yuwéta kégumoyana máqte-tupaama Póro wemá ako-qnáá umá Ítíráaeo-wayukabimma min-áímmá kétima-yimena "Îtuqtabama keqtáá yauwéqma tiwiránîn-nare." téna timá yímikaiye.

6 miráimanibo Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá maamin-áímmá kéiteta yeráwáqá áyoqa káyeta weqtábá waáq táimma tirááe. miráitana Póro wemá itó-urena abíkáké kaítôma popoq umátuwena wemá tiráiye: "keráwáqá aúyokiyamma minnâ kanaaráq keráwáqtí minnáe. ánibo íbêqa kemá keráwáqá tiyuwéq káqon-annama Yéqtaaeo-wayukayopaq kégoune." téna Póro timá yímikaiye.

7 ánibo Póro wemá iyuwéna móra Yéqtaaeo-nakoni naaúpaq ko mánena uráimma min-nákón áwîqa Títíá Yátati ánibo min-nákómá wemá Áánûqtukaq nunamummá tíq-tiq kéitana wení naammá Ítíráaeo-wayukati monoq-nákóní waaqókáq wáqe-uraiye.

8 miráitana mórama Ítíráaeo-wayukati anó-monoq-naqa áwîqa Karípu wegáráq máqtemma wení aara iyápógaraq yeráwáqá uyátárai-nakoma Îtumma itáíq-itaiq kéowata yaímma Kóriti-wayukama yeráwáqá Póron-aama kéiteta yeráwáqá Áánûqtuqtaba kéiteta Îtuqtaba nommá pékaae.

9 ánibo móra-nokaamma uyátárai-nakoma wemá kainapákáá umá Póromma maará téna timá ámikaiye: "Póro, emá íma ikatíq íéaq maamin-áímmá íyuwaao. emá paá tíq-tiq umá timá-yimiyo.

10 kemá etê yagaroqtamá mánunaboana móra-nakoma íma emmá ikaména mamá táwîq umákaniye. ánibo maami-márúkáqá ketí waayúkama taígani-kayukama mááe." téna Áánûqtuma tiráiye.

11 ánibo Póro wemá mi-márúkáqá móra-karitimaatigaraq abapaké móra-wiyomma kémaena wemá mi-káyúkábímmá Áánûqtuni watáama timá yímikaiye.

12 anaaékaqa Arómani kámááni-wayukama yeráwáqá móra-naqa Kááriomma timáketa móra-marukoni naayón-áwíqá Akááiya íbêqa káqon-awiqa Karíti mi-márúkáq anó-kawaa-naqa 'maao' téta tirááe. miráitata mi-kánáárâqá Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá ááiqa Póromma kéumaketa awíqmeta kawáá-wáyúkáq urááe.

13 ánibo yeráwáqá maará téta tirááe: "maamin-nákómá wemá máqte-kayukabimma téna "keráwáqá Áánûqtukaq nuna-mummá tero." téna "wemá Ítíráaeo-wayukati yáaimma mamá

táwîq kéiye.” téta yeráwáqá tirááe.
14 ánibo Póro wemá watáama tínéna kéitana Káário wemá
Ítíráaeo-wayukama timá yímikaiye: “maamin-nákómá wemá táí-
aaimma tarôq éna móra ámáan-aimma araténa uráinaqa minnâ
kemá keráwáqá Ítíráaeo-wayukati táama itánúnamanibo
15 mórama keráwáqtí tíwîkaraq yaímma keráwáqtí táaiqtabama
íma maamin-áímmá maméraq kemmá máma timá-timiyaraq
kemá aamá ítama yaínáano.” téna aamá ítaama yainaí-nákómá
tiráiye.
16 mirá téna aamá itaí-nákómá wemá maami-káyúkámá
yainaí-náúpáké waqtúwáitata kóuraae.
17 ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá mórama Ítíráaeo-wayukati
anó-kawaa-naqa monoq-náúpáqtábá wenáwîqa Tóqtanimma
yáqtoqma aamá ítama yainaí-márúkóní waaqókáq tebûqa
ámikaae. aamá ítama yainaí-náqá Káário wemá minnáyaba
taíbaq-auyanamma íma ítaraiye.

Póroma yauwéqma Áátioki-marabaq iráiye.

18 Póro wemá Kóriti-marabaqa netuqyaa-túpáámá kémaena
wení ábâqawaaraa-kayukate íráqôniq umáyikena wemá mórama
únópí-káárébí maréna Tíria-marabaq uráiye. miráitana
Patíragaraq Akíra yenákámá yagaroqtamá Pórogaraq urááe.
ánibo áqnáabaqa Tékariabaq wemá mórama yanaan-áímmá
ánatanena Ítíráaeo-wayukati yáaimma waréna wení aqnótáuma
kárátaiye.
19 miráitata yeráwáqá maréta Ipítiani-wayukati márûkaq
uréta Póro wemá Patíragaraq Akíra yenákámá iyuwéna wemá
Ítíráaeo-wayukati monoq-náúpáq uréna watáama akoqnáá umá
timá yímikaiye.
20 ánibo Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá téta ‘Póro wemá
yeráwáqtê ayáqtáá-kanaama kémaena wíniye’ téta tiráámanibo
Póroma yeráwáqtí yáama íma ítaraiye.
21 miráitana Póro wemá tiráiye: “Áánûqtu wemmá
akáinanama wemá kanaaráq kemmá timátíkáinaqa keráwáqá
ya timónanune.” téna timátuwena Póro wemá yauwéqma
kúmîtaqtaa ketáámá únópí-káárébí maréqtaa Ipítiani-marama
yuwéqtaa kóuraunatae.
22 ánibo únópí-káárégómá maréna Tétáríá-marabaq uráitana
Póro wemá Yérútáárebaq uténa Îtun-aama kéitaa-kayukama
‘mirá-maara oro’ kétima-yimena timá íráqôniq kéumayikena
wemá Áátioki-marabaq kóuraiye.

Póroma yauwéqma kaumobárîq umá aammá uréire uráiye.

23 ayáqtáá-kanaama Póro wemá Áátioki-marabaq máqena
anaaékaqa wemá maréna káqo-kaqo-marupaqa Karétiabakaraq

Parítiyabakaraq kéwena máqtemma Áánûqtun-aama kéita-kayukati yúyánámmá mamá íráqôniq kéena watáama timá yímikaiye.

24 miráitana móra Ítíráaeo-nakon-awiqa Aapóro wení márûqa Érékáánaria mikáké maréna Ipítiani-marabaq uráiye. ánibo min-nákómá wemá íráqôn-aimma kétena Áánûqtuni watáama aga-matán-áímmá ítarena

25 Îtuma ketáái kúmiq-yataapike kétiwiraiqtaba ítarena wení arukómá íráqôniq kéitana máqte-kayukama uyátárai-nakoni aammá waraíqtábá timá-yimikaimanibo wemá paá Yóáaneninaiqtaba nommá péqyikaraiye. Îtuma káqomma péqyikaiyaba íma ítaraiye.

26 ánibo wemá akoqnáá umá Ítíráaeo-wayukati monoq-náúpápá máqte-kayukama Áánûqtuni watáama kétima-yimitata Patíragaraq Akíra yenákámá awíqmeta yenákátí naaúpaq uréta Áánûqtuni aammá waráá éta timá íráqôniq umá ámikaaye.

27 anaaékaqa Aapóro wemá Karíki-marupaq wínéna kéitata yaímma Ipítiani-marupaq Áánûqtun-aama kéita-kayukama yeráwáqá wemmá áwáqnaa umá aúbama agamá ámêwana wemá maména móma Karíki-marupaq Îtun-aama itáíq-itaiq kéo-kayukama yímikaiye. miráitana Aapóro wemá mi-márúkáq uréna waayúkama Îtuqtaba itáíq-itaiq kéowana Áánûqtuma wení íráqô-qtataaqa wenamáa kéyimi-kayukabimma watáama kétena yíwáqnaa uráiye.

28 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá ‘áraimma Îtuma keqtáái kúmiq-yataapike tiwiránîn-naqiye’ téna yemmá yiráátiraiye. mirá kétena wemá máqte-kayukati yúrapimma akoqnáá umá Ítíraaeo-wayukati táí-aimma mamá paábaq yukáiye.

19

Póroma Ipítianiq mayaímá matáiye.

1 Aapóro wemá Koríti-marabaq máqe-uraimma mi-kánáárâqá Póro wemá máqtemma anugómá ôriq in-áúkápáq uréna wemá Ipítiani-marukaq yayamá iráiye. ánibo mi-márúkáqá yaímma Îtun-aama kéita-kayukama ya yimónaraiye.

2 ánibo Póro wemá yeráwáqá ítama aónaraiye: “naayóbáqá Áánûqtun-aama itáíq-itaiq kéo-kayukama keráwáqá Aokaq-Áámá matááô?” téna kétitata yeráwáqá tirááe: “aaqáo. ímiye. mórama Aokaq-Áámá wáiye téta íma timá tímewaqtaa kétáámá íma ítaraunatae.” téta yeráwáqá tirááe.

3 miráitana Póro wemá tiráiye: “keráwáqá náaraq umáwaq
pékaao?” téna kétitata yeráwáqá tirááe: “ketáámá Yóáaneninaiqtaba nonápó pékaunatae.” téta yeráwáqá tirááe.
4 ánibo Póro wemá tiráiye: “naayóbáqá Yóáane wemá
aarawaamá nonápó kébeqyikena tiráiye: “keráwáqtí tirummá
yokaa kéeraq nommá péráaro. ánibo ketinaaémo yínîn-
nakoqtaba itáíq-itaiq inomma min-náqá wemá Îtue.” téna
tiráine.
5 maamin-áímmá kéiteta anómma uyátárai-naqa Îtun-awikaq
nommá pékaae.
6 miráitana Póro wemá yekáq ayáámma aráápareena nuna-
mummá kétitatana yeráwápímmá Áánûqtuni Aokaq-Áágómá
kukáiye. miráitata yeráwáqá káqo-kaqon-aimma téta Áánûqtun-
aama yemá amuné-áímmá tirááe.
7 ánibo mi-káyúkámá máqtemma miráuma tiyááka umá
títaupake kaayáré (12).
8 miráitana Póro wemá Ítíráaeo-wayukati monoq-náúpáq
uréna kaumo-wíyókóní arupimmá watáama kétena Áánûqtuma
yabíkái-qtataaqtaba timá yímikaiye.
9 ánibo yaímma-wayukama yeráwáqá maamin-áímmá íma
kéiteta yeráwáqá máqte-kayukati yúrapimma Îtun aammá
waráíqtábá timá táwîq urááe. miráitana Póro wemá iyuwéna
yaímma Îtun-aama kéita-kayukama yiwíqmena káqomma yiráátí-
naupaq uráamma mi-naakón áwîqa Tiráánati-naupaqa yeráwáqá
Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba téite urááe.
10 ánibo Póro wemá kaayaq-kárítímáátímá máena miráráá
kéteta yaímma Étia-marabaq máa-kayukama Ítíráaeo-wayukagaraq
yaímma káqon-annama Yéqtaaeo-wayukagaraqa yeráwáqá
máqtemma ketáái anómma uyátárai-nakon-aama ítaraae.

Tíbaani iyápó-annama

11 Póroni ayáápimma mórama Áánûqtuma aokaríq umá anón-
awaameqa tarôq uráiye.
12 miráitata yaímma-wayukama yeráwáqá Póroni óiqa
ayumí-tábáráábémá maméta karí-wáyúkátí yineqá móma
kémaraawana yeráwáqtí karígómá kánataitata yeráwápíkémmá
táí-aagoma iyuwéna paábaq kóuraiye.
13-14 mi-káyúkátí aúkáapike mórama Ítíráaeo-wayukati
anó-monoq-naqa áwîqa Tíbaa wení abapaké kaayaq-íyápó-
ánnámá yeráwáqtí mayaímá táí-aagoma matuwáíyátábá
wáqe-uraiye. miráitata yaímma Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá
maami-máyáíráq uréire kéeta yaímma-wayukabikemma táí-
aama mamá paábaq yuwánétama yeráwáqá maará téta tirááe:
“Póroma maamin-nákón áwîkaq akoqnáá-aimma kétitaqtaa

ketáá kéitaunataama min-náqá Îtun-awikaq paábaq kóaao.” téta
yeráwáqá tirááe.
15 miráimanibo maami-tái-áágómá yeráwáqá maará téna
timá yímikaiye: “kemá Îtumma aónéq Póromma káoneq uraúpo
keráwáqá náayuwabo?” téna yeráwáqá timá yímikaiye.
16 miráitata yaímma-wayukama yeráwápí tái-aagoma mái-
kayukama yeráwáqá itó-ureta maami-káyúkámá ááiqa
kéumayiketa yeráwáqtí unáákáqtôma yaráqma táíq kéowata
tái-aagoma yíkamma ayáá ayíkáitata naae áráaq-wamma kóuraae.
17 ánibo anaaékaqa Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukama
Ipítiani-marabaq máa-yuma máqtemma maami-qtátááqá kéiteta
yáaqa karáiye yeráwáqá uyátárai-nakon áwîqa múte yaútaae.
18 netuqyaammá Îtuqtaba itáíq-itaiq kéo-kayukama yeráwáqá
máqte-kayukati yúrakaq iréta naayóbáqá nói-atataarabi tarôq
uráa-qtataaqtaba timá abarokáq urááe.
19 miráitata yaímma-wayukama yeráwáqá maa-márábín-
ámúné kéguteta awéqa téta uwaaqtagáánîq éta awaaméq-
yátááqá tarôq kéo-kayukama yeráwáqtí wannaamá
máqte-kayukati yúrakaq maméta irabí má-agataae. ánibo
mi-kánnáágóní meyámmá mórabi komáé-yamae umá
yoruparáamma móneqa miráuma netuqyaa-mónéqá (50,000)
abarokáq uráiye.
20 ánibo yeráwáqá mirá kéowana uyátárai-naqa Îtun-aagoma
akoqnáá umá anóniq éna wéyáwé uráiye.

Ipítiani-marupaq anón-aaiqa urááe.

21 miráitana anaaékaqa Póro wemá aúyánámmá ítaraiye:
“kemá maréq Maateróniakaraq Karíkiq uréq mikákémmá
maréq Yérútáárebaq uréq ánibo anaaékaqa Arómuq ónúne.”
ténа wemá auyánámmá ítaraiye.
22 miráitana kaayaqá wemmá áwáqnaa umá mayaímá
kémayaaya-nakama Tímotiyaa Irááqtimma timáyíkáitata
yenákámá maréta Maaterónia-marabaq kéoyana wemá pááqya-
kanaama Étia-marabaq máqe-uraiye.
23 mi-kánáárâqá yaímma-wayukama yeráwáqá Áánûqtun-aama
timá táwîq kéeta uyátárai-naqa Îtuni aammá auyáráaqtaba ááiqa
urááe.
24 ánibo móra-naqa máqe-uraimma áwîqa Timítarie. wemá
áwáarara kain-óqtákáké máqte-qtataaqa tarôq í-náré. miráitana
wemá máqte-qtataaqa tarôq umá Ááqtamima yeqtí maníq-
íníkóní aman-náópáq ténа makáiye. miráitana mi-máyáíráké
móneqa maténa yaímma wení mayaí-wáyúkámá yímikaiye.
25 miráitana wemá mi-káyúkámá yiwíqma móraraq yíkarena
maará ténа tiráiye: “waayúkao, keráwáqá máqtemma aónaraae.

ketáái móneqa maami-máyáíráké paá kéena Póroni watáama táwîq kéumakaiye.
26 ánibo maamin-náqá Póroma máqte-kayukati yúyánámmá mamá táwîq kéitaq minnâ keráwáqá káoneq kéitaae. miráitana maami-qtátááqá wemá Ipítiani-marukaqa wenamáa íma mirá kéibo máqte-marabaq Étia-aukapaqa mirá kéena wemá maará téna kétiye. ‘maníqá ketáái tiyáápike tarôq únna-yataaqa minnâ íma Áánûqtue.’ téna kétiye.” téna Timítarima timá yímikaiye.
27 ánibo Póroni watáágoma ketáái móneqa mayaí-ámmá mamá táíq kéena máqte-kayukati yúyánákómá ketáái maníqá Ááqtamiqtabama máqte-kayukama yúyánámmá íma ítéta paá “táí-yataare.” téta tínoe. ánibo naayóbáqá Étia-wayukagaraq máqte-marabake-kayukama yeráwáqá maamin-ínímmá Ááqtamima ketáái maníkókáq nunamummá kétemanibo Póroma maamin-íníkóní áwîqa mamá táíq kéiye.” téna Timítarima tiráiye.
28 ánibo yemá maamin-áímmá ítáamma ôriq umá íyamma itata yeráwáqá anókaq ááyama tirááe: “ketáá Ipítiani-wayukama ketáái anómmá Ááqtamima máiye.” téta yemá tirááe.
29 miráitata máqte-kayukama yemá anókaq ááyama kéteta kaayaqá Maateróniabake-nakama yiwíqmeta iráan-nakama Káéatiyaa Áárítáákatima min-nákámá Pórogaraq yagaroqtamá uréire kéoya-nakaboata waabá-káyúkátí yúrakaq páátákáá yiwíqmeta urááe.
30 miráitana Póroma waabá-káyúkátí yúrakaq wínéna kéitata yaímma Káríqton-anna-wayukama yemá wemmá yáqtokaae.
31 ánibo yaímma Étia-marabake anó-kamaani-wayukama yeráwáqá Póroni aanábó-wáyúkábóata yemá téta Póroqtaba íma waabá-káyúkátí yúrakaqa wíno.” téta yeráwáqá tirááe.
32 miráitana waabá-káyúkátí yúyánákómá táíq umáguraiye. yaímma-wayukama óq-aipike ááyama kétewata yaímma-wayukama óq-yataaqtaba kétewata yaímma-wayukama yemá “nóin-aaiqtabawaq ya áíkutaunataabiyo?” téta paá aíbôqnaaboq urááe.
33 yaímma Ítíráaeo-wayukama yemá móra-naqa Érékáánaramma timákáawana maamin-náqá tíkáae téta máqte-kayukama ákaraae.
34 ánibo aarawaamá aónaamma Ítíráaeo-nakoma maamin-áímmá kétitataboata yeráwáqá Ipítiani-wayukama máqtemma maará téta tirááe: “Ááqtamima ketáái uyátárai-maniqa máiye.” téta ayáqtááq-kanaama mirá tíq-tiq urááe.
35 anaaékaqa móra-naqa aúbama agayaí-nákómá aarawaakáráq timá yubínikena tiráiye: “keráwáqá Ipítiani-wayukao, máqte-kayukama yeráwáqá ítaraae. ketáámá Ipítiani-wayukama yemá yeqtí anómma maníq-íníkómá Ááqtamitini

nunamu-nákáráq aokaq-óqtámmá aabayápáké kukáimma
yemá kéyabiye.
36 miráitana móra-nakoma íma maamin-áíqtábámá kaaqaari-
áíné ítinibo keráwáqá paátí máero.
37 keráwáqá maa-kááyáq-nákámá yiwíqme má yíkaraamanibo
yenákámá íma ketáái aokaq-náúpákémmá moyámmá mayéta
maamin-ínímá Ááqtamima ketáái maníkómmá timá táíq
íuraaye.
38 ánibo Timítarigaraq yaímma wení mayaí-wáyúkámá yemá
móra-nakomma aamá timákaneta kéiyanama anó-kamaani-
wayukama yemá maamin-áímmá ítama yainánóe.
39 ánibo keráwápímmá móra-wataama wárainaqa keráwáqá
máqte-kayukama áíkuteraq waabá-káyúkábí min-áímmá tero.
40 íbêqa máqte-kayukama ketáá ááiqa owáníq kéunataamanibo
maami-wágóní áaimma móra íma wáiniq kéunaboatataa keqtáá
ítama káonaiyaqtaama ketáámá kanaaráq aamá íma tenúnatae.”
téna tiráiye.
41 aamá ítama aúbama agayaí-nákómá wemá maamin-áímmá
kétima-yimena máqtemma waabá-káyúkámá timáyíkáitata
wéyáwé urááe.

20

*Póroma Maaterónia*biabakaraq *Karíki-marukaraq urá*iye.

1 anaaékaqa maamin-áíkómá ánatagitana Póroma máqtemma
Káríqton-anna-wayukama yááyama yiwíqmena iréna yeqtí
íyaqa mamá akoqnáá umáyikena wemá Maaterónia-marabaq
kóuraiye.
2 ánibo wemá min-áúkápáq uréire kéena Îtun-anna-
wayukabimma wemá watáama kétima-yimena yeráwáqtí
yirummá mamá akoqnáá umáyikaraiye. miráitana
mikákémmá maréna Karíki-marukaq uréna
3 mi-márúkáqá wemá kaumo-wíyómmá máqe-uraiye.
anaaékaqa Tíria-marabaq wínéna kéitata Ítíráaeo-wayukama
yemá Póroma ikamí-áímmá tewana ítátuwena únópí-káárébí
mikáké wemá yauwéqma Maaterónia-marabaq wínéna uráiye.
4 ánibo Tópaateri Píraatimma áanikoe. wemá Pér*í*a-marabake-
nakoma Pórote yagaroqtamá uráiye. miráitana Tetarónáíka-
marabakemma kaayaq-nákárátámá Áárítáákatima Tekútue.
ánibo Káéatima Tébe-marabakekaraq Tímotigaraq kaayaqá Étia-
marabakemma Tíkikatiyaa Tarópima yemá máqtemma Pórogaraq
yagaroqtamá kóuraae.
5 mi-káyúkámá yemá áqnáabaq uréta keqtááyábá Taróqaati-
marabaqa tiwétáá urááe.

6 ánibo yammá irabí agamá naí-kánáámá yátámakitaqtaa
kemá Arúkegaraq ketáámá Píripai-marabakemma yuwéqtaa
únópí-káárébí maréqtaa Taróqaati-marabaq uréqtaa yeráwáqtê
yagaroqtamá mibáqá móra-Toqtaama máqe-uraunatae.

Póroma ákaq uréire uráiye.

7 Tóqtaagoni áqnáabaq-kanaaraqa ketááma aáwaqa
kénaunanataa Póroma aabáyaama kóinenaboana aarawaamá
watáama kétima-yimitana nokáan-aukaaniq uráiye.
8 mi yanaa-náúpáqá ketáá áíkuma máeqtaa watáá-wataa
túnna-naupaqa ómmá netuqyaa kúraqmakaae.
9 miráitana mórama maabu-nákóní áwîqa Yútikatie.
wemá naammá yanaa-nákóní motôqakaqa máena Póroma
watáama tin-áímmá Yútikatima itéq éna aúgáibaa itana
aúmá waguré máqena yanaa-nákóní motôqakake kuména
marabí yutákuraiye. miráitata yemá kukéta aónaamma wemá
pukuráiye.
10 ánibo Póroma kukéna ámûraaq áyabaa uréna tiráiye:
“keráwáqá íma túyánámmá ítáaro. wemá íma pukáibo paá
máiye.” téna tiráiye.
11 ánibo Póroma yauwéqma naaúpaq uténa Îtuma yímikainikaa
yammá mapámma kénena móragaraq watáama kétima-yimitana
aaqá iráráitana Póroma iyuwéna kóuraiye.
12 miráitata yemá mi-mábú-náqá íráqôniq umá máitata yemá
yimuqá maréta awíqmeta urááe.

Póroma Taróqaati-maruqa yuwéna Mairítati-marabaq uráiye.

13 Póroma marabí tiyuwénata ‘Ááqtoti-marabaq kégonabo ko
tiwíráaro’ téna timá tímîtaqtaa ketáámá únópí-káárébí maréqtaa
Ááqtoti-marabaq uráunatae.
14 mikákémmá Póromma awíqmetaa ketáámá únópí-káárébí
Mítíríni-marabaq uráunatae.
15 mikákémmá ketáámá únópí-káárébí uréqtaa Kááíoti-
marukaq ko watuwéqtaa mikákémmá mimórá táoqa Tááموti-
marukaq uréqtaa Mairítati-marukaq ko yamá uráunatae.
16 ánibo Póro wemá maará téna aúyánámmá ítaraiye. wemá
yaímma-kanaama Étia-aukapaqa íma máena páátákáá Ipítiani-
maruqa kótámatuwena Yérútáárebaq ya-kánáámá (péqtakoti-
omaqa) aónanena uráiye.

Póroma Ipítianiq monoq-náúpáq kawáá urá a-kayukama watáama timá yímikaiye.

17 Póro wegáráq wemmá áwáqnaa umá mayaímá kémayaa-
kayukagaraq yeráwáqá Mairítati-marupaq máeta Póro wemá
Ipítianiq Îtun-aama kéita-kayukati anó-kawaa-wayukama
yááyaitata yemá wenôpaq irááe.

18 ánibo yemá wenôpaq kéyewana wemá maará téna
timá yímikaiye: “keráwáqá kenamáárîq kemmá kétimoneq
ketáaimma aónaraane. kemá Étia-marabaqa karáwáqtê
áqnáabaqa máqe-uraune.
19 miráitaq keráwáqá aónaraane. netuqyaa-túpáámá Ítíráaeo-
wayukama yeráwáqá kemmá mamá táíq kéumatikaawaq kemá
ôriq umá ummaa-yátááqá kémayeq kemá anómma uyátárai-
nakoni mayaímá matáunae.” téna Póroma tiráiye.
20 miráitaq keráwáqá káonaae. kemá keráwáqá tíwáqnaa í-
áímmá íma yáqtoqma akoqnáá éq kemá paá keráwáqá kétiraateq
waabá-káyúkátí yúrakarabi naaúpaq timá tímikaune.
21 miráitaq máqte-tupaama kemá Ítíráaeo-wayukagaraq
Yéqtaaeo-wayukagaraq maará téq timá yímikaunae: “keráwáqá
keráwáqtí tirummá Áánûqtumma améraq keráwáqtí kúmiq-
yataaqa mamá paábaq kéyuweraq ketáái uyátárai-naqa Îtuqtaba
itáíq-itaiq oro.” téq timá yímikaune.
22 keráwáqá ítáaro. íbêqa Aokaq-Áágómá kemmá tiwíqmena
Yérútáárebaq kéwipoaq mórama nói-qtataarabi ketineqá
abarokáq ínî-waigoqtabama kemá íma ítaraune.
23 ánibo kemá kímora-yataaqtaba ítaraunama Aokaq-Áágómá
akoqnáá umá timá tímikaiye. ‘máqte-marupaqa uréire innamá
emá ummaa-yátááq áátuqma kémaye ánnáma mayánóne.’ téna
timá tímikaiye.
24 miráimanibo kemá ketí túwaraiqtabama túyánámmá íma itéq
yáqtoqma akoqnáá íkéune. minnáyaba kemá ketí mayaímá
uyátárai-nakoma Îtuma tímikai-mayaima mayánúnama minnâ
Áánûqtuni átê-wataama Îtuqtaba timá-yimenune.
25 miráinaq keráwáqá ítáaro. naayóbáqá kemá keráwáqtí
aúkáapi uréire kéeq Áánûqtuma yabíkái-qtataakoqtaba timá-
timikaune. miráimanibo kemá itáunama anaaékaqa keráwáqá
íma móragaraq kemmá timónanoe.
26-27 ánibo kemá Áánûqtun-auyanamma keráwáqá timá-
timiyabama ikatîqa íma éq yáqtoqma akoqnáá íuraupo máqten-
aimma keráwáqá timá-timikaune. miráitaq kemá keráwáqá
kétima-timune. móra-nakoma keráwáqtí aúkáapikemma wemá
aúyokinimma minnâ íma kennámíye.
28 ánibo keráwáqá yabíqma arutéraq yaímma tipi-típi-
annagaraq Aokaq-Áágómá keráwáqtábá yekáq yabíéro téna
keráwáqá tiwíkaiye. miráinaq keráwáqá Áánûqtuma wení
naaenápó meyaníq umá yiwíkai-kayukagaraq keráwáqá
keqtimáárîq yabíqma akoqnáá oro.
29 ánibo anaaékaqa kemá keráwáqá tiyuwéq kégonanama
mórama táí-wayukama abáááq-íyákóráá umá keráwáqtí aúkáapi

iréta keráwáqtí itáíq-itaiq umá mái-yataaqa mamá táíq umátikanoe.
30 ánibo yaímma keráwápíkémmá keráwáqtí waayúkama yemá itó-uma kaaqaari-áímmá kéteta máqtemma Áánûqtun-aama itáíq-itaiq kéo-kayukama tiwíqma tái-akaq tikánóe.
31 minnáyaba keráwáqá yabíqma máero. keráwáqá túyánámmá ítáaro. kaumo-kárítímáátígóní arupimmá wágááwabi nokáámma maamin-áímmá keráwáqá timá tímikaunnama minnáyaba kemá tiqnumá kéyaitaq maamin-áímmá kétune.
32 íbêqa kemá keráwáqá máqtemma Áánûqtuni ayáápi kétikaunaboana wení watáagoni kaayoné-yátáákómá keráwáqtê wáinana Áánûqtu wemá kanaaráq máqte-qtataaqa wení waayúkama yiménúne ténа tirái-qtataaqa keráwáqá timíniye.
33 ánibo kemá móra-waigoni mónerabi unáákáqtôyabama íma túran-annama káune.
34 miráitaq keráwáqá aónaraae. kemá kenamáárîq ketiyáápike mayaímá kémayaunana móneqa abarokáq kéita kemá aáwaqa meyáníq umá kéneq ketê yagaroqtamá máa-kayukama yíwáqnaa kéune.
35 miráitaq kemá máqte-mayaima tiráátúnna máqtemma ketááma miráuma mayaímá kémayeqtaa káqo-yuma yeráwáqá íma akoqnáá íya-kayukama yíwáqnaa ónúnatae. ánibo Îtuma maará ténа wemá tiráin-aimma keráwáqá túyánámmá ítáaro.
‘keráwáqá paá móra-yataaqa mayéqa timuqá maranóe. ánibo móra-nakoma wení mi-qtátááqá yiménama yímîqma ánatenama wemá amuqá ôriq umá marániye.’
Îtuma tiráine.” ténа Póroma tiráiye.
36 ánibo wemá maamin-áímmá timátuwena wemá arayu-taúmmá aténа máqte-kayukate nunamummá tiráiye.
37 miráitata máqte-kayukama yeráwáqá Póromma yáqtoqma kámoqneta ibiqá ôriq umá yakááe.
38 ánibo Póro wemá ténа keráwáqá móragaraq íma tóikaqo timónanoe tin-áíqtábá yemá ibiqá kéyareta awíqmeta únópí-káárébí móma ayúwáawana kóuraiye.

21

Póroma únópí-káárébí maréna Yérútáárebaq uráiye.

1 ketáámá timá íráqôniq umáyikeqtaa únópí-káárébí maréqtaa Kóti-marukaq uréqtaa ánibo óq-aabayaanapimma ketáámá maréqtaa Aróti-marukaq uréqtaa mikákémmá Páátaraaq uráunatae.
2 miráitaqtaa mi-márúkákémmá mórama únópí-káárégómá Pinítiabaq wínéna kéitaqta ketáámá mipí maréqtaa Pinítiabaq uráunatae.

3 ánibo ketáámá Táíparatibaq káoneqtaa móra-aukapaq
maréqtaa Tiríabaqa uréqtaa únópí-káárégómá Tááyabaq
oótamma móma yuwanéna kéitaqtaa mibáq uráunatae.
4 ánibo mi-márúkáqá ketáámá yaímma Káríqton-anna-
wayukama kéyimoneqtaa yeráwáqtê yagaroqtamá abapaké
kaayaq-yúpáámá máqe-uraunatae. miráitana Aokaq-Áágómá
Káríqton-anna-wayukati yúyánámmá mamá akoqnáá kéitata
yeráwáqá Póroqtabama wemá Yérútáárebaqa íma wíno téta
tirááe.
5 ánibo ketáámá yeráwáqtê máqetaa kégounanataa máqte-
kayukama yeráwáqtí aara iyápógaraq maréta kéyewaqtaa
máqtemma únón áwábaq ya áíkuma nunamummá tiráunatae.
6 miráitata yeráwáqá keqtáá timá íráqôniq umátíkáawataa
ketáámá únópí-káárébí kóúnatataa yeráwáqá maréta yeqtí
naaópaq kóuraae.

Tétáríá-marabaqa amuné-áímmá Póromma Áágabaatima timá ámikaiye.

7 ánibo ketáámá únópí-káárébí maréqtaa Tááyabaq yuwéqtaa
móra-maruqa Tórameti koyamá uráunatae. miráitaqtaa ketáái
tíbâqawaaraa-kayukama timá íráqôniq umáyikeqtaa yeráwáqtê
yagaroqtamá kímora-yupaama máqe-uraunatae.
8 mikákémmá maréqtaa Tétária-marabaq uréqtaa móra-
naqa áwîqa Píripi wemá mórama Yérútáárebake abapaké
kaayaqá Áánûqtuma yiwíkai-kayukabikemma wemmá mayaíráq
yíwáqnaa min-áúkápáq urááne.
9 miráitata min-nákóní kaayaqté-kaayaqte-noinaaruma wení
ayáámûmaaqa yeráwákáráq Áánûqtuni watáama amuné-
wáyúkáráá umá tirááe.
10 ánibo ketáámá Tétária-marabaq yaímma-kanaama
kémayunanataa mórama Áánûqtuni amuné-náqá áwîqa Áágabaati
wemá Yúría-marabake yuwéna Tétária-marabaq kukáiye.
11 miráitana wemá kukéna Póroni amûrannama maténa wení
ayáákaraa aítaukaqa atáá kéena tiráiye: “Aokaq-Áágómá kétiye.
‘maamin-ámúránnágóní aboámmá Yérútáárebaqa Ítíráaeo-
wayukama yeráwáqá maamiráuma atáá umá káqon-anna-
wayukama yimínóe.’ téna Aokaq-Áágómá kétiye.” téna Áágabaati
tiráiye.
12 ánibo ketáámá maamin-áímmá kéiteqtaa ketáágáráq
yaímma aarawaagáráq Póroqtabama “wemá Yérútáárebaq íma
wíno” téqtaa tiráunatae.
13 ánibo Póro wemá maará téna tiráiye: “nôraq itaráq
keráwáqá ibiqá kéyareraq ketí tirummá mamá táwîqa
kéoo? kemá íma ánnáma mayaíyábámá yokaa kéupo? kemá

*érútáárebaqa Îtuni áwîkaqa puyónáá kéune.” téna Póro *emá *aiye.

14 ánibo ketáámá íma káqomma túyánámmá itéqtaamanibo maará téqtaa ketáámá tiráunatae. ‘kanaaráq uyátárai-nakoni aúyánákáq mi-qtátááqá abarokáq íniye.’ téqtaa tiráunatae.

15 anaaékaqa mi-márúkákémmá ketáái oótamma yokaa umá maméqtaa Yérútáárebaq uráunatae.

16 miráitata yaímma Káríqton-anna-wayukama Tétária-marabakemma yeráwáqá keqtáá tiwíqmetataa owaqtáá ketáámá mórama naayóbáqá *q-itaiq kéi-naqa Náátonini-naupaq auráunatae.

Póro wemá Yêmitimma aónaraiye.

17 ketáámá Yérútáárebaq yaayamá kéyunanataa yaímma ketíbâqawaaraa-kayukama yeráwáqá yimuqá kémareta keqtáámá tiwíkaae.

18 ánibo aabáyaanapimma Póro wemá Yêmitimma aónane kéitaqtaa yaímma Káríqton-annabike anó-wayukama yeráwáqá Yêmitigaraq yagaroqtamá máqe-uraae.

19 ánibo Póro wemá íráqôn-aimma téna Áánûqtuma Yéqtaaeo-wayukabimma íráqô-qtataariq umáyíkáin-aimma wemá timá yímikaiye.

Póroma anó-monoq-wayukati yáama iténa anó-monoq-naupaq uráiye.

20 yeráwáqá maamin-áímmá kéiteta yeráwáqá Áánûqtumma yimuqá marakéta tirááe: “taígani-kayukama Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá Îtukaq itáíq-itaiq kéeta akoqnáá umá ámáan-aimma kéwaraae.” téta yeráwáqá tiráámanibo

21 yaímma-wayukama yeráwáqá maará téta tirááe: “Póro wemá Ítíráaeo-wayukama Yéqtaaeo-wayukabi máa-kayukayabama Mótetini ámáan-aimma yuwéraq túma íma karéraq Áánûqtuni awaaméqá íma mayéraq naayón-ááímmá ímáyáaro. téna kétiye.” téta yaímma-wayukama tirááe.

22 miráitata emá yénna-aimma yeráwáqá ítaraapoaqtaa “ketáámá nôraq ónúnataabiyo?” téta tirááe.

23 ánibo emá ketáá timá ámenaiqtaa uwo. kaayaqté-kaayaqte-wayukama yeráwáqá yanaan-áímmá téta mi-yánáán-áímmá ína-kanaama yiqnótáuma karánóe.

24 ánibo emá mi-káyúkámá yiwíqme anó-monoq-naupaq uréwaq kúmiqa mamá paá í-yátááqá tarôq kéewaq mi-káyúkágáráq mirá kéumayikewaq yemmá meyámmá Áánûqtukaq amí-wámmá yímínatawaq yeqtí yiqnótáuma anaaékaqa kégaraiyata máqte-kayukama yemá emmá káoneta maamin-áímmá eqtábá tiráamma minnâ “kaaqaari-áíné” téta

kéteta eqtábámá “áraimma Mótetini ámáan-aimma kéwaraiye” téta tínoe.
25 ánibo káqon-annama Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtun-aama
kéita-kayukama aúbama agamá kéyimeta maará téta yemá
tirááe: “yeráwáqá yabíqma arutéta maníkóní amammá tarôq
umáketa amíyan-aawaqa waí-wámmá ánûwaramma ibibamá
ikamí-yamma naaemá íma naaro. mirá kéeta yeráwáqá aa-
raukáqá íma mamá yatáero.” téta agatááe.
26 ánibo Póro wemá maami-káyúkámá yiwíkena yeráwáqtí
kúmiq-yataaqa mamá paá inéta wemá anó-monoq-naupaq uténa
anó-monoq-wayukaraq nói-tupaawaq yeráwáqá kúmiq-yataaqa
mamá paá matuwáinata yeráwáqá Áánûqtukaq óq-ami-yataaqa
agamá ákûqa umákanunataabiyo?” ténа ítama aónaraiye.

Ítíráaeo-wayukama anó-monoq-naupaq Póromma yáqtokaae.

27 anaaékaqa abapaké kaayaq-yúpáámá yanáán-áíqtábá
ánatanena kéitata yaímma Ítíráaeo-wayukama Étia-marabaq máa-
kayukama yemá aónaamma Póro wemá anó-monoq-naupaq
máitata máqtemma Póroqtaba yemá téta íyamma ôriq kéitata
wemmá yáqtokaae.
28 miráitata yemá anókaq ááyama téta “keráwáqá Ítíráaeo-
wayukama keqtáá yama tíwáqnaa oro. maamin-nákómá wemá
máqten-aukapaq uréire kéena wemá Mótetini ámáan-aimma
mamá táíq kéena ketáái anó-monoq-naupaqa káqon-annama
Yéqtaaeo-wayukama yiwéqmena kéuwiye.” téta yemá ááyama
tirááe.
29 miráitata naayóbáqá Ipítiani-marabake-naqa Taróрima
wemá Pórote yagaroqtamá máitata yemá aónatuweta Póro
wemá min-náqá awíqmenaq aokaq-mónóq-náúpáq táwî éna
utaíyáá téta mirá-uraae.
30 ánibo máqtemma Yérútáárebake-kayukama yemá anó-
monoq-naupaq uréta Póromma áyábaa umá yáqtometa máápaq
kégumeta anó-monoq-nakoni oqtamá máqtepaq aúyareqeta
yukááe.
31 miráitata yem* Póromma kéikamowata yaímma-wayukama
maréta i-wáyúkátí anó-kawaa-naqa móma timá ámikaae.
32 ánibo wemá wení i-wáyúkámá yiwíqmena kéyitata Ítíráaeo-
wayukama yeráwáqá i-wáyúkámá kéyimoneta yemá móragaraq
íma Póromma ikákaae.
33 ánibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma Póroni amakaq iréna
i-wáyúkáyábá timáyíkáitata yemá Póromma yáqtokaawana i-
wáyúkátí kawáá-nákómá téna “maamin-nákómá wemá nôraq
uráiyo?” téna ítama aónaraiye.
34 máqte-kayukama yeráwáqá óq-aimma kétewana yaímma-
wayukama káqon-aimma kétewana anó-kawaa-nakoma wemá

maamin-áíkóní áaimma íma iténa wemá i-wáyúkámá timáyíkáitata Póromma awíqmeta yeráwáqtí-naupaq urááe.
35 miráitana Póro wemá mórama naakóní oqtaráq kéwitata Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá Póromma ikamínéta kéowata i-wáyúkámá yeráwáqá Póromma yaaguyaqméta kóuraae.
36 miráitata netuqyaammá aarawaamá yinnaaé waqméta kéweta ikámma púyóro." téta tirááe.

Póroma wení watáama timá yímikaiye.

37 Póromma awîqmeta naaúpaq uwínéta kéowana Póro wemá i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoqtabama "mórama watáama timá ámena kéune." téna tiráiye. ánibo i-wáyúkátí kawáá-nákómá téna Póroqtabama "emá kanaaráq Karíki-aimma tinónô? kemmá timá-timiyo.
38 naayóbáqá móra-nakoma Íqtîbibake miráuma náápaamma awétáma taígani-kayukama (4,000) yiwíqmena kaqmáápaqa waayukáma íma máa-marabaq uráimma minnâ íma eyábono?" téna ítama aónaraiye.
39 ánibo Póro wemá tiráiye: "ímiye. kemá Ítíráaeo-naqa ketí márûqa Táátiti minanó-marupake kemá watáama aarawaamá timá-yimenaaq kéune." téna anó-kawaa-naqa timá ámikaiye.
40 ánibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma "kanaaráqíye" téna kétitana Póro wemá min-nákóní oqtaráq itó-uma ayáámma múte yaútena waayúkama yaákare maéra wemá máqte-kayukabimma Íbaru-aipike watáama maará téna timá yímikaiye:

22

1 "ketíbâqawaayuo, ketibôutaao, kemá watáama ténááq kéupo keráwáqá ítáaro. keráwáqá kemmá yainánė kéoe." téna Póroma tiráiye.
2 miráitata yeráwáqá ítáamma Póro wemá Ítíráaeo-wayukati yáama Íbaru-aipike watáama kétitata yeráwáqá yaákare uyátá-maqma maamin-áímma ítaraae.
3 ánibo Póro wemá tiráiye: "kemá Ítíráaeo-naqa ketinóma kemmá Táátati-marukaq maqtíkáitaq kemá Yérútáárebaq iréq anómma káureq Kaméírioe. wemá yirááti-nakoma kemmá naayóbáqá ketáái títaubikoni amáan-aimma timá tímikaitaq kemá akoqnáá umá Áánûqtun-aama íbêqa keráwáqá wáráaniq umá kemá kéwaraune.
4 miráitaq kemá Îtun aammá itáíq-itaiq kéo-kayukama kéyikameq aarawaamá yiwíqme máma ánná-naupaq yíkaraune.
5 ánibo mú mikákáá anó-monoq-naqa wení anó-monoq-wayukagaraq yemá maami-qtátááqtábá aónaretama 'áraine' téta tínoe. naayóbáqá yeráwáqá aúbama agamá tímêwaqa kemá maméq Tamáátikati-marabaqa Îtun-aama kéita-kayukama koma

yiwíqme yenata Yérútáárebaqa yemá yútiqa mayéta ánnáma ínoe téq uráunae.

Póro wemá Káríqton-annama aúkáin-aimma tiráiye.

6 miráitaq Póro kemá maréq Tamáátikati-marukoni waaqókáq
kéunana aabaúgómá miráuma wágáá aúkáammakariq kéitana
páátákáá aabayápíké móra ókómá wenôpaq kamá yupayo
uráiye.
7 miráitaq kemá marabí yutákure kéitaunana móra-aikoma
aabayápáké maará téna tiráiye. 'Tóro! Tóro! emá nôraq itawáq
kemmá mamá táwîqa kéono?' tiráiye.
8 ánibo kemá tiráune. 'uyátáráana-nako, emá náawabono?' téq
kétunana wemá yauwéqma tiráiye. 'kemá Îtuma Náátárêtibake-
nakoma kemmá mamá táwîqa kéone.' tiraiye.
9 miráitata yaímma ketê yagaroqtamá uráa-kayukama yemá
maamin-ómmá káonetamanibo watáamo timá tímîn-naqa íma
aónaraae.
10 miráitaq Póro kemá tiráune. 'uyátáráana-nako, kemá
nôraq ónúnô?' kétunana uyátárai-naqa Îtuma tiráiye. 'emá itó-
uma Tamáátikati-marabaq kéwinana móra-nakoma kéma emmá
mayaímá aménúnna-yataaqtaba watáama timá áminiye.' téna
wemá tiráiye.
11 miráitana min-ókómá ketí túramma mamá kumayuqá
aúraitaq kemá máqte-qtataaqa íma kanaaráq umá aónáunata
yaímma ketê yagaroqtamá o-káyúkámá yemá tiyáákaq
yáqtoqma tiwíqmeta Tamáátikatiq urááe.
12 ánibo mi-márúkáqá móra-naqa máqe-uraimma áwîqa
Áánáníyatie. wemá íráqônîq umá ketáái ámáan-aimma kéitena
kéwaraitata Ítíráaeo-wayukama Tamáátikati-marukaq kémae-
kayukama yemá weqtábá 'iráqô-nare' téta tirááe.
13 min-nákómá wemá ketimakaq iréna maará-tiraiye. 'Tóro,
ketíbâko, emá kanaaráq aúramma kararánóne.' téna kétitaq
kemá páátákáá túramma kégarareq wemmá aónaraune.
14 ánibo wemá tiráiye. 'ketáágáráq ketáái títaubikoni
Áánûqtuma emmá awíkena wení áaimma aónaikae. téna
wenamáárîq wení óyaupike watáama emmá timá ámikaiye.
15 miráina emá maamin-áímmá kéite aónáanna-yataaqtabama
máqte-kayukama timá-yiminone.
16 ánibo emá nôraq itawáq paá máano? itó-uma Îtun-awikaq
nommá kéberewaq wenáwîqa kéyenanawaq ení kúmiq-yataaqa
mamá paábaq yuwániye.' téna wemá tiráiye.

Áánûqtuma Póromma káqon-annama Yéqtaaeo-wayukabi timákaraiye.

17-18 ánibo anaaékaqa kemá yauwéqma Yérútáárebaq uréq
anó-monoq-naupaq nunamummá kéteq mórama kainapákáá
umá uyátárai-naqa Îtumma aónáúnana wemá timá tímikaiye.
‘páátákáá emá maami-márúqá yuwéwaq kóaao. emá maami-
márúkáqá kémae ketáama timá yíminamanibo yemá maamin-
áímmá íma itánóe.’ téna tiráiye.
19 ánibo Póro kemá tiráune. ‘uyátáráana-nako, kemá ke-
namáárîq máqtemma monoq-náúpáq uréire kéeq enáama kéita-
kayukama kéyikameq yáqtoqma ánnáma kéumayikaunata yemá
kemmá timónaraae.
20 ánibo naayóbáqá ení átê-wataama tirái-naqa Tíbenimma
ikámôwana pukáimma mi-kánááráqá kemá máeq mi-káyúkátí
kúberai-unamma matokáunata ikákaane.’ téq kétunana wemá
tiráiye.
21 emá paá kéwinaq kemá emmá káqon-annama Yéqtaaeo-
wayukabi timákaana waao.’ téna Îtuma timá tímikaiye.” téna
Póroma tiráiye.
22 ánibo Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá maamin-áímmá
kéitetamanibo Yéqtaaeo-aiqtabama yeráwáqá anókaq ááyama
maará téta tirááe: “wemmá ikámma púyoro. mirán-nákómá
wemá maa-márúkáqá íma mániye.” téta tirááe.
23 miráitata máqte-kayukama yeráwáqá yeqtí kúberai-unamma
ayúqma paábaqtaa kéyuweta mé móyuweo téta obamá apákáma
yukááe.
24 ánibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma i-wáyúkámá
timáyíkáitata yemá Póromma awíqmeta naaúpaq múma ákareta
tebûqa kámeta ‘nôraq itatawáq Ítíráaeo-wayukama emmá
maamin-áíqtábá kéteo?’ téta yeráwáqá tirááe.
25 miráitata yemá ánnánapo Póromma yaataq atáá umákareta
tebûqa kámewana Póro wemá kawáá-nákómmá maará téna
ítama aónaraiye: “keráwáqtí ámáan-aikoma téna Arómani-
wayukama aamá íma ítama yainéq paá tebûqa yíméro ténawaq
keráwáqtí ámáan-aimma wáiyo?” téna ítama aónaraiye.
26 ánibo kawáá-nákómá maamin-áímmá kéitena wemá
maréna i-wáyúkátí anó-kawaa-nakomma móma timá ámikaiye:
“emá maamin-nákómmá nôraq umákanewaq kéono? maamin-
náqá wemá Arómani-naqiye.” téna timá ámikaiye.
27 ánibo anó-kawaa-nakoma Póroni amakaq iréna “emá
Arómani-naraq máano?” téna kétitana Póro wemá “owé” téna
tiráiye.
28 miráitana anó-kawaa-nakoma tiráiye: “kemá anó-moneqa
meyánîq umátuweq kemá Arómani-naqa máune.” téna titana
Póroma tiráiye: “kemmá ketinóma maqtíkáitaq kemá Arómani-
naqa máqe-uraune.” téna tiraíye.
29 miráitata máqtemma Póromma tebûqa ikamítáae téta yemá

péqmareta kégowana anó-kawaa-nakoma itáimma Póro wemá
“Arómani-naqune” téna kétitana kawáá-nákómá ikatíq uráiye.

Póro wemá káánítôre-wayukati yúrakaq uráiye.

30 ánibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma Ítíráaeo-wayukama
yemá nôraq itatawáq maamin-nákóqtábámá maamin-áímmá
kéteo?” téna wemá ítama arútanena móra-taoqa wemá ánnáma
ayúqtuwena uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq káánítôre-
wayukagaraq áíkutaawana Póromma awíqmena yeqtí yúrakaq
uráiye.

23

1 Póro wemá káánítôre-wayukati yúrapi karákéna tiráiye:
“ketíbâqawaayuo, keráwáqá ítáaro. kemá Áánûqtuni aúrakaqa
íráqôniq umá uréire kéeq ketáaiqtaba netuq-túyánámmá
íkémayaune.” téna tiráiye.

2 ánibo mú mikákáá anó-monoq-nakoma Áánánáíyati wemá
yaímma-wayukama timáyíkáitata Póroni óyauqa yurákááe.

3 miráitana Póro wemá tiráiye: “enaúraqa miráuma aúgemma
naakaqá ayammá péqmaraanikaa kéimanibo ení arunóbáqá
miráuma kabirai-qtátáákáá kéipoana Áánûqtuma emmá
ikamíniye. ánibo emá enamáárîq makaq ámáan-aimma kéware.
aamá kéyainemanibo emá maamin-ámáán-áímmá kárate
waayúkama timáyikaanata yemá ketóyauqa kéyuraraae.” téna
tiráiye.

4 miráitata yaímma Póroni amakaq máa-kayukama yemá
tirááe: “emá Áánûqtuni mú mikákáá anó-monoq-naqa timá táíq
kéumakaane.” téta yemá tirááe.

5 ánibo Póro wemá tiráiye: “keráwáqá ketíbâqawaayuo,
ítáaro. wemá mú mikákáá anó-monoq-naqa áraimma máiyo?
miráitana Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábímmá maará
téna kétiye. ‘emá ení anó-kawaa-nakoqtabama íma timá táíq
umákaao.’ tiráimma minnâ kemá ítaraune.” téna tiráiye.

6 ánibo Póro wemá káánítôre-wayukama yimónaimma
yeráwáqá yaímma Pérati-wayukagaraq anó-monoq-wayukagaraq
máawana wemá káánítôre-wayukayaba maará téna tiráiye.
“keráwáqá ketíbâqawaayuo, ítáaro. kemá Pérati-naqa máeq
Pérati-nakoni áanikomune. miráitaq kemá pukáa-kayukama
yauwéqma itó-inoe téq kemá itáíq-itaiq kéune.” téna tiráiye.

7 Póro wemá mirá téna kétitata yaímma Pérati-wayukagaraq
Tááqtuti-monoq-wayukagaraq yeráwáqá unítíqa tirááe.

8 miráitata Tááqtuti-wayukama yeráwáqá kéte. pukáa-
kayukama yeráwáqá yauwéqma íma itó-iyana yeqtí yimammá
íma wáitana Áánûqtuni kaqtó-wayukama yeqtábá íma mááe

kétewatamanibo Pérati-wayukama mi-qtátááqtábá itáíq-itaiq kéoe.
9 miráitata máqte-kayukama yeráwáqá anókaq ááyama kétewana yaímma Pérati-wayukabike ámáan-aimma yirááti-wayukama yeráwáqá maará téta tirááe: “ketáámá maamin-náqá aónáúnataama wení otaa-qtátááqá íma wáipoana Áánûqtunopake móra-nakowabi mórama aágobi wepí watáama titana áraimma íyaq kétiyo?” téta yemá tirááe.

10 ánibo yeráwáqá anókariq umá unítíqa kéteta Póromma máka-ayaakaq yabitimá uréire kéeta aúma mamá yaráráawaniq kéowana i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma aónaimma wemmá áaqa kégaitaba wemá yaímma i-wáyúkámá timáyíkáitata yeráwáqá mi-káyúkátí aúkáapike Póromma awíqmeta yeráwáqtí-naaupaq kóuraae.
11 ánibo nokáámma uyátárai-naqa Îtuma Póroni amakaq iréna timá ámikaiye: “enáyakoma íráqôniq kéina emá akoqnáá umá Yérútáárebaqa ketáama timá-yimennaiq umá Arómuq-wayukama timá-yimiyo.” téna timá ámikaiye.

Ítíráaeo-wayukama Póromma ikamínéta téta urááe.

12 óq-aabayaanapimma Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá áíkuteta mórama yanaan-áímmá timá aúwáayakaq maréta Póromma ikamínéta urááe. miráitata yeráwáqá aáwaqa íma néta awetá umá máeta Póromma ikátuweta naínéta urááe.
13 Póromma ikamí-áímmá tiráá-kayukama miráuma kaayaq-wáyúká áíyayaamma naikamá taígani-kayukama maamin-áímmá timá akoqnáá urááe.
14 miráitata yemá uyátárai-monoq-wayukararabi anó-kayukaraq uréta tirááe: “ketáámá mórama aáwaqa ínéqtaa awetá umá máeta Póroma ikátuweqtaa mikáq aáwaqa nanúnatae téqtaa timá aúwáayakaq maráúnatae.” téta tirááe.
15 miráinaq keráwáqá kawáá-wáyúkágáráq káánítôre-wayukagaraq aamá yuwáiyana i-wáyúkátí anó-kawaa-nakaq kéwinaq wemmá maará téraq timá ámero. ketáámá móragaraq maamin-náqá Póron-aama itánáqtaa kéune tíyana wemá timákainana kéyinaqtaa ketáámá aapaq yabíkéqtaa ikámóno.” téta tirááe.
16 ánibo Póromma ámánaakoni áanikoma anaugómá maamin-áímmá itátuwena wemá maréna i-wáyúkátí naaúpaq uréna Póromma maamin-áímmá timá ámikaiye.
17 miráitana Póro wemá i-wáyúkátí kawáá-nákóqtábá tiráiye: “emá maan-íyápómá awíqme anó-kawaa-nakaq winanawáq wemá anó-kawaa-naqa watáama timá ámino.” téna tiráiye.

18 ánibo i-wáyúkátí kawáá-nákómá maamin-íyápómá
awíqmena anó-kawaa-nakaq kéwena wemá tiráiye: “ánná-
nakoma Póro wemá ténа maan-íyápómá awíqme anó-kawaa-
nakaq winanawáq wemá emmá watáama timá áminiye. ténа
titaq kemá awíqme kéyune.” ténа i-wáyúkátí kawáá-nákómá
tiráiye.
19 ánibo anó-kawaa-nakoma min-íyápómá awíqma ayáákaq
yáqtoqma móma áwábaq ákárena wemá tiráiye: “emá nói-
kataawaq timá-timinono?” ténа min-íyápómmá ítama aónaraiye.
20 miráitana min-íyápógómá tiráiye: “Íríráaeo-wayukama
yeráwáqá akoqnáá umá yanaan-áímmá timá aúwáayakaq
maréta aabáyaama eqtábá Póromma awíqme káánítôre-wayukati
yúrakaq kumínaqtaa ketáámá móragaraq maamin-áímmá ítama
wemmá aónanunataae.”
21 tiráámanibo emá yeqtí yáama íma itaao. mi-káyúkámá
miráuma kaayaq-wáyúká áíyayaamma naikamá taígani-
kayukama yemá yanaan-áímmá timá akoqnáá kéeta Póromma
ikámma puínéta aáwaqa íma néta paá máeta íbêqa yeráwáqá
aúpáq yokaa kéoe.’ ” ténа tiráiye.
22 ánibo anó-kawaa-nakoma wemá maamin-íyápómá
timákáitana kégoitana wemá tiráiye: “maamin-áímmá emá
timá-timenna-aimma káqo-yuma íma timá-yimiyo.” ténа
timákáitana kóuraiye.

Póromma timákáawana anó-kawaa-naqa Pírikikaq uráiye.

23 ánibo ááiq-i-wayukati anó-kawaa-nakoma kaayaqá kawáá-
nákárátámá yááyama timá yímikaiye: “kenákámá ááiq-i-
wayukama taígani-kayukama (200) kéyiwirekawaq ánibo kaumo-
wáyúkágáráq tiyáákama oóti ámûraaq wínó-kayukagaraq
yaímma taígani-kayukama (200) paromá matóráiyaraq
nokáámma aúwai-kanaaraq keráwáqá Tétária-marabaq oro.
24 miráinaq keráwáqá Póromma móra-otima wemmá amíyana
wemá min-ótíbí máínaq keráwáqá kékén umá awíqme anó-
naqa Pírikikaq móma ayúwáaro.” ténа timá yímikaiye.
25 miráitana wemá móra aúbama maará ténа agatáiye:
26 “kemá Karótiatima kemá maamin-áúbámá anó-kamaani-
naqa Pírikikaq agamá kámeq wágááe téq kétune.
27 Ítíráaeo-wayukama yemá maamin-náqá ikamínéta kéowaq
kemá itáúnnama wemá Arómani-naqune’ ténа kétiqtaba kegáráq
ketí ááiq-i-wayukagaraq ketáámá Ítíráaeo-wayukati iyáápike
maamin-náqá awíkaunatae.
28 miráitaq kemá nóin-aaiqtabawaq yeráwáqá maamin-áímmá
kéteo téq kemá maamin-náqá awíqme káánítôre-wayukati
yúrakaq uráune.

29 ánibo wemmá ikámma puyéta ánnáma amí-yátááqá wemá
íma tarôq uráibo paá yeráwáqtí ámáan-aikaraq naayón-ááíqtábá
yeráwáqá mirá-uraae.
30 miráitaq kemá itáúnnama yeráwáqá akoqnáá-aimma timá
aúwáayakaq maréta maamin-náqá aúpáq ikámma puínéta
kéowaq kemá páátákáá timákaunana wemá enôpaq kéwepoata
mi-káyúkámá yeráwáqá maamin-áímmá enaúrakaq tínoe." téna
Karótiati wemá aúbama agatáiye.
31 miráitata ááiq-i-wayukama yeráwáqá Póromma awíqmeta
Áátípáráati-marukaq ko watéta
32 ánibo mikákémmá yaímma marabí uráan-i-wayukama
yeráwáqá yauwéqmeta yeqtí-naopaq kéyewata yaímma oóti
ámûraaq uráan-i-wayukama yemá Póromma awíqmeta Tétária-
marabaq urááe.
33 mirátata yaímma oóti ámûraaq uráan-i-wayukama yemá
maamin-áúbámá maméta anó-kawaa-naqa móma kámeta
Póromma awíqmeta wení aúrakaq urááe.
34 ánibo anó-kamaani-nakoma wemá maamin-áúbámá
káonena wemá Póromma ítama aónaraiye: "emá náakake-
narabono?" téna kétitana Póro wemá tiráiye: "kemá Tirítia-
marabakena" téna kétitana
35 ánibo anó-kawaa-nakoma tiráiye: "maamin-áímmá eqtábá
tiráá-kayukama yeráwáqá maakáq íyaqa maamin-áímmá ítama
yainánúne." téna wemá yaímma-wayukama timáyíkáitata
yemá Póromma awíqmeta Érôtini kámááni-naupaq móma ánná
umákáawana máqe-uraiye.

24

Ítíráaeo-wayukati anó-kawaa-wayukama Póromma aabi mayákaraae.

1 anaaékaqa móra-tiyaapaq-kanaama yátáitata anó-monoq-
naqa Áánánáíyati wegáráq yaímma anó-kayukagaraq mórama
yeráwáqtí yáama waeránîn-naqa áwîqa Tetúrati yeráwáqá
máqtemma Póromma aabi mayakánón-aimma anó-kamaani-naqa
Pírikikaq tirááe.
2 ánibo anó-kamaani-nakoma Póromma ááyaitana kéyitana
Tetúrati wemá maará téna kaaqaari-áímmá tiráiye:
"anó-nako, emá keqtáá íráqôniq umá tíwáqnaa kéonaqtaa
ketáámá ááiqa íma kéeqtaa ení aúyánákáqá máqte-marukaqa
móra-yataqa íma abarokáq kéiye.
3 miráitaqtaa ketáámá minnáyaba emmá ítama íráqôniq
kéeqtaa timuqá kémaraunatae.
4 miráimanibo emmá watáama timá yáqtoraiyabama ení paru-
yátáákáq emá ketáái watáama awaaraq-áímmá itánóne.

5 maamin-nákómá máqte-tupaama wemá ááiqa kéena máqte-marabaqa Ítíráaeo-wayukati aúkáapimma wemá tái-aaimma tarôq kéena wemá áqnáabariq umá keqtáá Ítíráaeo-wayukabikemma wemá Náátárêti-wayukaraq yabíkéna yúyánámmá mamá táwî kéumayikaiye.
6 miráitana wemá ketáái anó-monoq-naupaqa kúmiq-yataaqa tarôq kéitaqtaa ketáámá wemmá yáqtokaunatae.
7 miráimanibo ááiq-i-wayukati anó-kawaa-naqa Arítiati wemá iréna maamin-náqá akoqnáá umá awíqmena kóuraiye.
8 miráitana Arítiati wemá téna 'maamin-náqá aabi mayakánéqa keqtááyábámá enôpaq oro.' téna wemá timá tíkaraaiqtaae. miráipoaq emá maamin-náqá enamáárîq ítama káonenana weqtábá ketáama 'áraine' tíya emá aónanone." téna Tetúrati wemá tiráiye.
9 máqtemma Ítíráaeo-wayukagaraq yemá téta maamin-áímmá "áraine" téta yemá tirááe.

Póro wemá Pírikikaq watáama tiráiye.

10 ánibo anó-kamaani-nakoma wemá Póroni aúrapi aayóq uráitana Póro wemá watáama tiráiye:

"kemá aónaraunama emá netuqyaa-túpáámá maami-káyúkátí anó-kawaa-naqa mááe. aamá ítama kéyainanaq kemá akoqnáá umá yauwéqma tenúne.
11 ánibo emá enamáárîq maami-káyúkámá ítama yimónao. kemá Yérútáárebaqa monoq-námmá peránááq uráunama títaubake kaayaq-yúpáámá kéyataiye.
12 miráitata Ítíráaeo-wayukama yemá íma kétimonawaq kemá móra-naqa unítíq-aimma ítimayikeq ánibo kemá máqte-kayukati yúyánámmá mamá táwîq íma kéeq yeráwáqtí anó-monoq-naupaqa yirááti-naupakaraq íma anó-maruqa mamá táwîqa íma uráune. ímiye.
13 ánibo íbêqa maami-káyúkámá máqten-aimma kétemanibo íma kanaaráq abarokáq yiráátin-aimma kéte." téna Póroma óq-aimma tiráiye:
14 "miráimanibo kemá móra-yataaqtaba emmá timá-amenunama minnâ aammá uyátárai-nakoma tiráátiraiye. ketí aúbi mára-kayukama min-áqtábá 'kaaqaari-áíné' kéte. kemá Ítíráaeo-wayukabikemma yatáqma kémaeq naayóbáqá ketáái títaubikoni Áánûqtukaq anaaé kéwareq kemá máqtemma ámáan-aima kéwareq Áánûqtuni amuné-wáyúkátí watáama agamatá-kánnáábímmá wáitaq kemá itáíq-itaiq kéune.
15 miráitata yeráwáqá maami-káyúkámá Áánûqtuqtaba awé oníq umá kegáráq Áánûqtumma awé kéeq kemá Áánûqtuqtaba

wemá pukáa-kayukama mamá itó-umayikaniye. téq kemá itáíq-itaiq keune.
16 ánibo ketirukómá íráqôniq kéena arupú kéitaq kemá
Áánûqtugaraq aarawaatí yúrakaqa kemá ketáaiqtaba netuq-
túyánámmá íma kémayaune.
17 ánibo kemá Yérútáárebaq yuwéq káqo-kayukate yagaroq-
tamá máqe-uraune. mibákémmá kemá yauwéqma ketí márûkaq
iráunnama kemá Áánûqtukaq amí-yátááqá maméq iréq móneqa
ketí waayúkama íma makáa-kayukama yímikaune.
18 ánibo kemá mirá kéeq anó-monoq-naupaq máeq ketí kúmiq-
yataaqa mamá paá i-yátááríq kéunatama taíbaq-wayukama ketê
íma áíkuteta unítíq-aimma íma wáqe-uraiye.
19 miráitamanibo yaímma Ítíráaeo-wayukama Étia-marabaq
kémaae-kayukama yeráwáqá máqe-uraae. yemá kemmá aabi
matikánétama yemá maakáq enaúrakaq irétawaq ókaraq yeqtí
watáama ítáaro.
20 ánibo mi-káyúkámá min-áímmá íma timá-amiyaama
maanámo máa-kayukama iyúwénatawaq káánítôre-wayukati
yúrakaqa itó-uraunata otaa-qtátáárîq íuraane tiráan-aimma timá-
amero.
21 miráimanibo kímora-yataaqa kemá maará téq tiráune.
'Áánûqtu wemá pukáa-kayukama yauwéqma mamá itó-
umayikanitaq kemá minnáyaba itáíq-itaiq kéune téq tiráunayaba
yemá minnáyaba kemmá aabi kématikaae.' " téna Póroma
tiráiye.
22 ánibo anó-kawaa-naqa Píriki wemá uyátárai-nakon aammá
itáíq-itaiq on-ááímmá aónéna wemá tiráiye: "i-wáyúkátí
anó-kawaa-naqa Arítiati wemá maakáq yínna-yupaama kemá
keráwáqtí táama ítama yainánúne." téna anó-kamaani-naqa Píriki
wemá tiráiye.
23 ánibo anó-kawaa-nakoma yaímma-wayukama timáyíkáitata
yeráwáqá Póromma awîqma ánná-naupaq móma ákáreraq
akoqnáá-aimma íma téraq wemmá ayuwáiyana paá uréire
kéinaq wení waayúkama iyuwáiyata paá yama káoneta aáwaqa
wemmá áméro." téna tiráiye.

Píriki Póromma kaayaq-kárítímáátímá ánnáma umákaraiye.

24 Píriki wegáráq wení ánáakoni áwîqa Tarútíra wemá
Ítíráaeo-annabiken-inimiye. miráitana Píriki yaímma-taoqa
wemá Póromma ááyaitana Póro wemá iréna Îtuma keqtáá
yauwéqma tiwiránîn-nakoqtaba itáíq-itaiq kéo-waigoni áaimma
timá ámikaiye.
25 miráimanibo Póroni watáagoma arupú áaiqtaba téna ketáái
túma yabi-íyábágáráq Áánûqtuma ketáámá mamá yainánîq-
kanaayabagaraq wé tiráiye. Píriki wemá maamin-áímmá kéitena

ikatíq uráiye. miráitana Píriki wemá Póromma timá ámikaiye:
“anaaékaqa aamá tí-kánááráqá emmá ááyaanaa aamá máma
tínópo emá kóaao.” téna timákaraiye.
26 miráitana Píriki wemá Póroqtaba “yaímma móneqa timíniye”
téna wemá Póromma taígani-tupaama timákaitana kégoitana
wemá awé umá máqe-uraiye.
27 anaaékaqa kaayaq-kárítímáátímá kéyataitana Pótitati
Péqtati wemá Pírikini-maruqa mayéna wemá anó-kawaa-naqa
maínna-kanaaraqa Píriki wemá Ítíráaeo-wayukama yimuqá
maraígáae téna Póromma paá ánná-naupaq ayúwáitana máqe-
uraiye.

25

1 kaumo-yúpáámá kéyataitana anó-kamaani-naqa Péqtati
wemá Tétária-marabake maréna yauwéqma Yérútáárebaq
uráiye.
2 miráitata uyátáraí-monoq-wayukagaraq Ítíráaeo-wayukati
kawáá-wáyúkágáráq yeráwáqá Póromma aabi mayakánôn-
aimma anó-kamaani-nakokaq maméta urááe.
3 yemá anó-kamaani-nakaq inaa-inaa tirááe: “emá keqtáá
tíwáqnaa éaq emá maamin-náqá timákénanawaq wemá
Yérútáárebaq yíno.” téta yemá aapaq kéwinaraq aúpáké
atíqtuweta ikamónáae téta tirááe.
4 ánibo anó-kamaani-naqa Péqtati wemá tiráiye: “Póro wemá
Tétária-marabaq ánná-naupaq máipoaq kemá mibáq yauwéqma
ónúne.” téna wemá tiráiye.
5 miráinata keráwáqtí anó-kayukama yemá ketê yagaroq-
tamá mibáq uréta min-nákóní otaa-qtátááqá wáinatama yemá
Póromma aabi mayakánoe.” téna anó-kamaani-nakoma tiráiye.
6 ánibo Péqtati wemá Yérútáárebaqa tiyááka-kanaama
yeráwáqtê maéna wemá Tétária-marabaq uréna móra-taoqa
wemá aamá ítama yainaí-náúpáq máena wemá yaímma-
wayukama timáyíkáitata yemá Póromma ánná-naupake awíqmeta
irááe.
7 ánibo Ítíráaeo-wayukama yemá Yérútáárebake ye-káyúkámá
iréta máqten-aimma téta Póroni aúbi makáámanibo árain-aimma
íma anó-kamaani-naqa timá ámikaae.
8 ánibo Póro wemá tiráiye: “kemá mórama otaa-qtátááqá íma
tarôq éq ánibo Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma íma mamá táwîqa
kéeq yeráwáqtí monoq-námmá íma mamá táíq kéeq Arómani-
wayukati anómma yabíkái-naqa íma awáágúraune.” téna Póroma
tiráiye.
9 ánibo Ítíráaeo-wayukayaba yimuqá kémarena Péqtati
wemá Póromma awíqma Ítíráaeo-wayukati iyáápi maráinayaba
wemá maará téna Póromma timá ámikaiye: “Póro, emá

kanaaráq Yérútáárebaq kéwinaraq mibáqá kemá enáama ítama yainánúnô?” téna tiráiye.
10 ánibo Póro wemá tiráiye: “íbêqa kemá maami-náúpáq itó-uraunama maammi-náúmmá Arómani-wayukati yabíkái-nakoni íráqôn ámáan-aikaraq ketáámá ítama keráwáqá yainánóe. ánibo emá káonaane. kemá Ítíráaeo-wayukabimma mórama otaa-qtátááqá íma tarôq uráune.
11 kemá mórama kemmá tíkamma puí-yátáárîq uráanatama minnâ kanaaráq tíkaminoe. miráimanibo yeráwáqá kaaqaari-áímmá tétama kemmá yeqtí yiyáápi yimínîqtabama móra-nakoni náápaamma íma wáiye. minnáyaba kemmá Arómani-wayukaraq yabíkái-nakoma yúrakaq ketáámá yainániye.” téna Póroma tiráiye.
12 ánibo Péqtati wemá maamin-áímmá kéitena wení káánítôre-wayukagaraq watáama timátuwena wemá Póromma timá ámikaiye: “emá anómma yabíkái-nakoma enáama ítama yainániye ténnaboa emá kanaaráq wekáq wínóne.” téna tiráiye.

Póro wemá káqomma yabíkái-naqa Aagarípaani aúrakaq uráiye.

13 yaímma-kanaama kóitana anómma yabíkái-naqa (kíni) Aa-garípaa Peníti wení anaanoágáráq yenákámá maréta Tétária-marabaq uréta Péqtatimma yaagumá téta timá ákaraaye.
14 miráitata yenákámá Tétária-marabaqa ayáqtáá-kanaama kémaeyana anó-kamaani-nakoma Péqtati wemá mi yabíkái-naqa Aagarípaamma Póroqtaba maará téna tiráiye: “naayóbáqá Píriki wemá móra-naqa Póromma ánná-naupaq ákáraimma wemá íbêqa paá máiye.
15 miráitaq naayóbáqá kemá Yérútáárebaq máunata Ítíráaeo-wayukati uyátárai-monoq-wayukama yemá téta ‘maamin-náqá aabi mayakéta ikamíyana puíno.’ tirááe.
16 ketáámá Arómani-wayukataama maamiráráá kéunatae. áqnáabaq móra-nakoni aúbímmô maráina-waigoma wenáama ítátuwena aúbi maráin-aiqtaba wemá kanaaráq tíniye. anaaékaqa ayúwáananataa yainánúnatae.
17 miráitata yemá maréta maakáq kéyewaq kemá íma ayáqtáá-yupaama máqe-ureq kemá aamá ítama yainaí-náúpáq káqon-aabayaanapimma kemá yaímma-wayukama timáyíkaunata Póromma ánná-naupake awíqmeta irááe.
18 miráitata mi-káyúkámá yama itó-uraamanibo yemá Póromma aabi mayakaí watáama íma tirááe. ímiye.
19 yemá paá yeráwáqtí monoq-nááqtábá kéteta mórama pukurái-naqa wenáwîqa Îtue wetábá tirááe. Póroma wemá téna maamin-náqá ‘paá máiye’ téna kétiye.
20 miráitaq kemá maamin-áímmá itáúnnama ummaa kéyaitaq kemá Póroqtaba maará téq tiráune. ‘emá kanaaráq

Yérútáárebaq kéwinaraq maamin-áímmá ítama yainánúnô?’ téq
kemá tiráunamanibo
21 Póro wemá téna Arómani-wayukaraq yabíkái-nakoma
ketáama ítama yainániye.’ téna kétitaq ayuwáunana wemá
ánná-naupaq máiye.” téna Péqtati wemá timá yímikaiye.
22 ánibo anómma yabíkái-naqa Aagarípaa wemá tiráiye:
“kemá kenamáárîq maamin-nákón áama itánáaq kéune.”
téna kétitana Péqtati wemá téna “maamin-áímmá aabáyaama
itánóne.” téna tiráiye.
23 káqon-aabayaanapimma kínima Aagarípaa wegáráq Peníti
yenákámá anómma yabíkái-kayukati unáákáqtôma yenákátí
yineqá umátoreta yaímma i-wáyúkátí anó-kawaa-wayukagaraq
yaímma anó-kayukagaraq yeráwáqá móra-naupaq áíkuma máeta
Péqtati wemá yaímma-wayukama timáyíkáitata yemá Póromma
ánná-naupake ko awíqmeta irááe.
24 ánibo Péqtati wemá tiráiye: “kínima Aagarípaao, ketáágáráq
máqte-kayukao, maamin-náqá aónaaro. Ítíráaeo-wayukama
aarawaamá Yérútáárebaq kémaae-kayukagaraq yaímma
maabáqá Tétária-marabaq máa-kayukagaraq yeráwáqá téta
‘maamin-náqá wemá paá íma mánibo ikámínana puíno’ téta
yemá ketúrakaq ááyama tirááe.
25 miráimanibo kemá maamin-náqá aónáúnnama wemá
mórama otaa-qtátááqá tarôq éna puínî-qtataaqa íma wáitana
wemá wenamáárîq téna Arómani-wayukaraq yabíkái-
nakoma ketáama ítama yainániye.’ téna kétitaq kemá ‘wekáq
wakúyakaanana wíniye.’ tiráune.
26 miráitaq kemá weqtábá aúbabi agatúwáanana Arómani
anómma yabíkái-nakokaq wínîn-aimma íma ítaraune. miráitaq
kemá wemmá awíqme kínima Aagrípaao, emá anómma
yabíkáana-waigokaraq yaímma-yuti yúrakakaraq kéyunaboaq
keráwáqá wenáama kéitaiyaq anaaékaq kemá wení otaa-
qtátááqtábá kanaaráq agayánúne.
27 miráinaq kemá móra-nakomma ánnábimmo Arómuq
timákaanana kéwinaq wemmá aamá mayákáan-aimma kemá
íma aúba-wannaabi agáyáanama minnâ íma arupú íniye.” tena
anó-kamaani-nakoma Péqtati wemá tiráiye.

26

Póro wemá Aagarípaani aúrakaq watáama tiráiye.

1 ánibo Aagarípa wemá tiráiye: “Póro, emá íbêqa ení watáama
tiyo.” téna kétitana Póro wemá ayáámma múte yaútena we-
naúbi máráan-aiqtaba tínéna itata waayúkama yaákama máqe-
uraae. Póro mirá téna:
2 “anó-kawaa-naqa Aagarípaao, emá ketáái áaiqtaba
kéitaanaboaq kemá timuqá ôriq umá kémareq kemá anaúrakaq

watáama ténááq kéune. miráitaq kemá emmá watáama timá-amenunama minnâ Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá keqtábá kaaqaari-áímmá téta túbi kémaran-aimma timá-amenune.

3 miráita emá Ítíráaeo-wayukama ketáái táaikaraq ketáámá watáama túnnatama minnâ emá káonaane. minnáyaba emá ketáama ítama íráqôniq éwaq emá íma ábôkariq uwo.

4 ánibo Ítíráaeo-wayukama yemá máqtemma ketáaimma aónaraae. naayóbáqá kemá pááqyan-iyapogoma ketí-wayukate yagaroqtamá kémaeqa kemá Yérútáárebaqa uréire uráune.

5 miráitata naayóbáqá yemá kemmá timónaraapoata yemá kanaaráq ketáaimma timá-aminetama minnâ kanaaráq íye. miráitata yemá aónaraane. naayóbáqá kemá Pérati-wayukati yáaimma kéwaraunata min-ááíkómá akoqnáá umá ketáái monokóní áaimma uyátáraiye.

6 miráitaq kemá íbêqa itó-uma máunata yemá kemmá aabi kématikamma maamin-áíkóní áaimma mirá-uraiye. naayóbáqá Áánûqtuma ketáái títaubikomma akoqnáá-aimma timá yímikaitaq minnáyaba kemá itáíq-itaiq kéune.

7 ánibo ketáái títaubake kaayaq-ánná-wáyúkámá yeráwáqá wágááwabi nokáámma Áánûqtukaq nunamummá tíq-tiq umá awé kéone. ánibo anómma yabikáana-nako, kemá itáíq-itaiq kéunata Ítíráaeo-wayukama yemá kemmá aabi matíkaraae.

8 keráwáqá Ítíráaeo-wayukao, Áánûqtuma pukáa-kayukama mamá itó-umayikaniqtaba nôraq itaráq íma tínô?

9 naayóbáqá kemá kenamáárîqa Îtuma Náátárêtibake-nakon áwîqa mamá táíq uráune.

10 miráitaq kemá Yérútáárebaq uyátárai-monoq-wayukabikemma akoqnááma matéq netuqyaammá Áánûqtuni waayúkama yáqtoqma Yérútáárebaq ánná-naupaq kéyikeq yaímma-wayukama yíkamiyata púyoro téq tiráunae.

11 miráitaq kemá máqte-tupaama yeráwáqtí monoq-náúpáq uréq ánnáma kéyimeq Îtuni anaaémo wáráan-aaimma yuwaígáae téq uráune. minnáyaba kemá káqo-marabaq uréire umá Îtuni anaaé kéwaraa-kayukama mamá táíq umáyikaraune.

Póro wemá Káríqton-annama aúkain-aimma tiráiye.

12 miráitaq kemá uyátárai-monoq-wayukabike náápaamma kémayaunata yemá timátíkáawaq kemá maréq Tamáátikati-marabaq uráune.

13 miráitana wágááma aabaúgómá aáwaqa naí-kánáá kéita kemá aónáúnana aabáyákákémmá ókómá kamá yupayo uréna ketê yagaroqtamá uráa-kayukati yineqá ókómá kamá yupayo uráiye.

14 ánibo máqtemma ketáámá marabí yutákureqtaa kéitaunana
móra-wataagoma Íbaru-aipikemma maará téna tiráiye. ‘Tóro!
Tóro! emá nôraq itawáq kemmá mamá táwîqa kéono? kemmá
apupé kée emá ketí-wayukama mamá táíq kéumayikaanaboa
emá enamáárîq aú-aiqa mayánóne.’ téna min-áíkómá tiráiye.
15 ánibo Póro kemá tiráune. ‘uyátáráana-nako, emá
náawabono?’ tiráune. ánibo uyátárai-nakoma wemá tiráiye.
‘kemá Îtue. emá kemmá mamá táwîqa kéone.’ téna tiráiye.
16 miráimanibo íbêqa emá itó-urewaq kemá enôpaq iráunapoaq
kemá emmá awíráana emá ketí mayaí-náqá mááe. emá íbêqa
kéite aónáana-yataaqtabama máqte-kayukama kétimayiminaq
ánibo anaaékaqa abarokáq ínî-qtataaqtabagaraq emmá
aráátenune.
17 miráinaq emmá timákáana Ítíráaeo-anna-wayukayaqtaba
káqo-wayukayaqtaba kawáá onúne.
18 minnáyaba emá yeráwáqtí yúramma mamá tágamayikenata
yemá kumayuq-yátáápíkémmá yuwéta yeráwáqá waéqma
tágama-yataakaq maéta Tááqtaani akoqnáápikemma yuwéta
kekáq itáíq-itaiq kéiyaq kemá yeráwáqtí kúmiqa mamá paá
umáyíkáanata yemá Áánûqtuma yiwíkai-kayukagaraq aokaríq
umá yagaroqtamá mánoe.’ téna Îtuma tiráine.” téna Póroma
tiráiye.

Póroma wení mayaígón áaimma tiráiye.

19 ánibo emá anómma yabíkáan-naqa Aagarípaao, kemá
Áánûqtunopake-tataaqa káoneq kemá íma wenáama arátaune.
20 miráitaq kemá áqnáabaqa Tamáátikati-marabakemma
Yérútáárebaq uréq mikákémmá máqtemma Ítíráaeo-wayukagaraq
Yéqtaaeo-wayukabimma Áánûqtuni átê-wataama kétima-yimunata
yeráwáqtí kúmiq-yataapikemma waéqma yeráwáqá Áánûqtukaq
yirummá ámiketa íráqôn-aaimma íyábá timá yímikaune.
21 kemá mirá kéunata minnáyaba Ítíráaeo-wayukama
yeráwáqá monoq-náúpáké kemmá yáqtoqma tíkamineta urááe.
22 ánibo ketirummá akoqnáá wáqe-urena Áánûqtuma kemmá
tíwáqnaa uréna kemá máqte-kayukagaraq yaímma anó-kayukati
túrapi watáama tiráiye. miráitaq kemá íma káqon-aimma kétupo
kemá naayóbáqá Mótetigaraq yaímma Áánûqtuni amuné-
wáyúkámá yeráwáqá maará téta tirááe.
23 Áánûqtunopake tiwiránîn-nakoma wemá aú-aiqa maténa
keqtáámá áqnáabariq umá pukáipike itó-urena wemá Ítíráaeo-
wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukabimma aúwaraimma tágama-
yataakaraq timá-yiminiye.’ téta yeráwáqá tirááe.” téna Póroma
tiráiye.

24 Póro wemá mirá téna kétitana Péqtati wemá tiráiye: “Póro!
emá aíbôqnaaboq kéone! emá ení taíbaq itaí-yátáákómá emmá
mamá aíbôqnaaboq kéiye.” téna Péqtati tiráiye.
25 ánibo Póro wemá tiráiye: “anó-nako, kemá íma
aíbôqnaaboqa kéune. kemá paá túyánámmá kéiteq kétune.
26 Aagarípaao, ketáama itaao. emá maami-qtátááqtábámá
káone kéite uráánaq minnáyabama kemá íma ikatîqa éq
watáama kétunama maami-qtátááqá íma aúpáq abarokáq
uráiye.
27 anómma yabíkáana-naqa Aagarípaao, emá Áánûqtuni
amuné-wáyúkátí yáama kéitaano? kemá ítáunama emá yetáama
itáíq-itaiq kéone.” téna Póroma tiráiye.
28 ánibo anómma yabíkái-nakoma Aagarípaa wemá Póromma
maará téna timá ámikaiye: “emá maamin-áwááráq-yúpááwáq
kemmá mamá Káríqton-anna-naqa káutikaano?” téna tiráiye.
29 ánibo Póro wemá tiráiye: “awaaraq-yúpááwábi ayáqtááq-
yupaama minnâ kanaaráq íye. miráimanibo kemá Áánûqtukaq
maará téq nunamummá kétune. egáráq yaímma-wayukama
kéráwáqá maamin-áímmá kétuna ítáa-kayukama keráwáqá Îtun
anaaé waqmá ketê móraiq umá kétikaiye. miráiyana maamin-
ánnábí keráwápímmá íma wániye.
30 Póro wemá mirá téna kétitana anómma yabíkái-naqa
Aagarípaa Penítigaraq yaímma-wayukagaraq yeráwáqá itó-uma
máápaq kóuraae.
31 miráitata yeráwáqá máápaq máeta maará téta tirááe:
“maamin-náqá wemá mórama ikámma puyéta ánnáma améta
ínín-úmmáá-yátááqá íma tarôq uráiye.” téta tirááe.
32 ánibo Aagarípaa wemá Péqtatimma maará téna timá
ámikaiye: “maamin-náqá Póro wemá ‘Arómani-wayukati
anómma yabíkáan-nakoma ketáama ítama yainániye’ téna íma
tínnarakaa wemmá timákáanana paá yauwéqma kóine iné.” téna
Aagarípaa kínima wé tiráiye.

27

Póroma únópí-káárébí maréna Arómuq uráiye.

1 ánibo yeráwáqá aamá timá móra-akaq maréta keqtáá
timátikaawaqtaa únópí-káárébí maréqtaa Arómuq Ítari-marupaq
kéunanata yeráwáqá yáqtoqma Pórogaraq yaímma ánná-
wayukagaraqa anómma i-wáyúkátí kawáá-náqá áwîqa Yúriati
wení ayáápi yíkaraae. miráitana maamin-náqá i-wáyúkátí
kawáá-nákóqtábámá Arómani-wayukati i-náré.
2 ánibo kemá Arúkegaraq ketáámá mórama Áátáráámítiq
únópí-káárégómá Étia-marupaq kéwitaqtaa ketáámá mipí
uyáqtama uráunatae. ánibo móra-naqa áwîqa Áárítáákatima

wemá Tetarónáíkaqa Maateróniabake-nakoma wegáráq yagaroqtamá ketáátê iráiye.
3 ánibo óq-abayaanapimma ketáámá Tááíranapaqa ko yamá uráunatae. miráitana Yúriati wemá Póromma mamá íráqôniq kéumakena ayúwáitana uréire kéena wení aanábó-wáyúkámá yimónaraiye.
4 ánibo ketáámá Tááíranapakemma únópí-káárébí maréqtaa kéunanata uwáágoma keqtáá mamá táwîq kéitaqtaa íyórai-aukapaq maréqtaa Táíparatibaq uráunatae.
5 miráitaqta ketáámá únókóní aúkáapi maréqtaa Tirítiabaq uréqtaa mikákémmá Paapíriya-marupaq uréqtaa ánibo mikákémmá Mááíraqa Arítia-marabaq uráunatae.
6 ánibo mi-márúkákémmá mórama i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma wemá Érékáánaraa-marabake únópí-káárégómá maréna Arómuq Ítari-marupaq wíné kéitana wemá timátíkáitaqtaa ketáámá mipí uyáqtama uráunatae.
7 miráitaqtaa ketáámá mi-únópí-káárébímmá yaákare kéweta yaímma-kanaama máqe-uraunatae. miráitana móra-maruqa Nááítatiq kéyúnanata mikákémmá anón-uwaagoma keqtáá mamá táíq kéiqtaba mikáké maréqtaa Karíti-marukoni íyórai-aukapaq waaqókáq Táárámóniq uráunatae.
8 ánibo mikákémmá maréqtaa únókóní áwabaq kégumunanata min-áúkápáqá anón-ummaa-yataaqa kémayeqtaa ketáámá maréqtaa Ráátía-marukoni waaqókáqá únópí-káárémá maraí-márúkáq yayamá iráunatae.
9 ánibo netuqyaa-túpáámá kéyataitana Ítíráaeo-wayukati aáwaqa awetá i-kánáámá yátamakitata mimórá-kánáámá uwáágoma ôriq umá kéyorena únókómá yeráwáqá mamá táíq uráiye. miráitana Póro wemá maará téna timá yímikaiye:
10 “máqte-kayukama ítáaro! íbêqa ketáámá kéonanataama taíbaq-yataaqa aúyoranimanibo miráuma únópí-káárégáráq oótakaraq yenamáa mi-qtátááqá íma aúyoraiyobo ketáámá waayúkagaraq aúyoranunatae téq kemá kéitaune.” téna Póro wemá tiráiye.
11 miráimanibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma wemá únópí-káárémá awéqtameta uréire kéo-kayukati yáama kéitena Póron-aama íma ítaraiye.
12 ánibo min-áúkápáqá únópí-káárémá maraí-márúqá uwáágo ôriq kéena íma íráqôniq uráitata mi-káyúkámá yeráwáqá aamá timá móra-akaq maréta Karíti-aukapaqa Pinítiabaqa únópí-káárémá maraí-márúqá uwáá kéyorai-kanaama íráqôniq uráitata yeráwáqá mibáq wínéta urááe.

únópímmá anón-uwaama yokáiye.

13 anaaékaqa uwáágoma mamá pááqyaniq kéitata yeráwáqá
yúyánámmá ítáaniq umá únópí-káárémá maméta Karíti-
aukapaq maréta urááe.
14 miráitata yeráwáqá únópí-káárébí maréta pááqya-kanaama
kéowana Karíti-marukake uwááma áwiqa anón-uwaama yokáiye.
15 miráitana min-úwáágómá únópí-káárémá mamá táíq
kéitana ketáámá íma kanaaráq yáqtoqma awíqmeqtaa uráunatae.
16 miráitaqtaa mikákémmá ketáámá maréqtaa pááqya-
marukaqa Kótaq uréqtaa íyórai-aukapaqa ketáámá anón-ummaa-
yataaqa matáunatae. ketáái pááqya-unopi-kaarema anón-unopi-
kaarenobaq múte makáunatae.
17 miráitata únópí-káárébí mayaímá kémayaa-kayukama
yeráwáqá únópí-káárémá yáqtorai-yataaqa yabitiréta ánnáma
atáá umá akoqnáá kéeta yeráwáqá téta únópí-káárégómá
tíwíqmenata Aríbiya-aukapaq wíniye téta yeráwáqá tabaráábera-
qtataaqa ayútuwaawana mi-káárégómá únókóní ámûraaqa
mayaqména uréire uráiye.
18 miráimanibo anón-uwaagogaraq únókógáráqá keqtáámá
tiwéqtamena uréire kéitata yeráwáqá káqon-abayaanapimma
áaimma átáma oótamma mamá iyaabítaaq urááe.
19 ánibo óq-taoqa yeráwáqtí iyáápikemma únópí-káárémá
mamá íráqôniq i-yátááqá mamá iyaabítaaq urááe.
20 miráitaqtaa netuqyaa-túpáámá ketáámá aabaúwábi
wiyóqá íma káonaunataama ‘náakaqtaa máuno?’ téqtaa anón-
uwaama kéyoraitaqtaa ketáámá íma paá mái-tuyanamma
ítaraunataamibo “táíq ónúnatae” téqtaa tiráunatae.
21 ánibo netuqyaa-túpáámá máqte-kayukama aáwaqa íma
néta máawana Póro wemá yeráwáqtí aúkáapi itó-urena tiráiye:
“keráwáqá maami-káyúkámá ítáaro. naayóbáqá keráwáqá
ketáama kéiteqa Karítibaq yuwéq íma uráiyakakaa maamiráuma
ummaa-yátááqá íma mayéqtaa máqte-qtataaqa íma aúyoranena
iné.
22 miráimanibo kemá timá-timunna-aimma ítáaro.
keráwápíkémmá móra-naqa íma aúyoranibo kímora-yataaqa
únópí-káárémá wenamáa aúyoraniye.
23 ánibo kemá Áánûqtukaq nunamummá kéteq wekáq itáíq-
itaiq kéunana nokáámma Áánûqtuni kaqtó-nakoma ketimakaq
yama itó-urena tiráiye.
24 ‘Póro, emá íma ikatîqa éwaq anómma Arómani-nakoma
Títaama wenaúrakaq koma itóaao. ánibo maami-káyúkámá
máqtemma yeráwáqá únópí-káárébí máa-kayukama eqtábá
Áánûqtuma kawáá íniye.’ téna tiráiye.
25 minnáyaba waayúkama keráwáqá íma ikatîqa oro. kemá
Áánûqtuqtaba itáíq-itaiq kéunapoana Áánûqtu wemá tínna-
yataaqa kanaaráq tarôq íniye.

26 minnáyaba ketáámá páátákáá únópí-káárémá maméqtaa
móra-marukaq onúnatae.” téna Póroma tiráiye.
27 ánibo tiyááka umá títaubake kaumo-nókáámmá kéyataitata
uwáá kéyorena ánibo móra-nokaama títaubake kaayaqté-
kaayaqtekomma yeráwáqá Meriteréinia-unokoni áwabaqa
nokáan-aukaama únópí-káárébí mayaímá mayáa-kayukama
yúyánámmá ítáama maami-káárégómá “móra-marukaq kéwiye”
téta yeráwáqá yúyánámmá ítiraae.
28 miráitata yeráwáqá ayáqtááq-annaraqa ummaa-yátááqá
abíkumareta únópí yúwáawana kúmîmma waaqókárîq uráiye.
miráitaqtaa ketáámá maréqtaa móragaraq pááqya-kanaama
kéweta min-ánnámá únópí yúwáawana kúmîmma waaqókárîq
éna kegébaraq kukáiye.
29 ánibo únópí-káárébí mayaímá kémayaa-kayukama yeráwáqá
ótakaq ya kumayániye téta yeráwáqá ôriq umá ikatîqa urááe.
miráitata yeráwáqá páátákáá únópí-káárémá yáqtoqma ako-
qnáá i-yataaqa mi-káárégóní ayárepaqa kaayaqté-kaayaqte
ummaa-yátááqnápó yáqtoq-mareta máiyana aabaúmá utaíkáae
téta yeráwáqá nunamummá tirááe.
30 miráitata únópí-káárébí mayaímá kémayaa-kayukama
yeráwáqá yuwéta péqmareta kóineta únópí-káárégóní
aipakémmá ummaa yamá yáqtorai-yataaqa karikaa uréta
pááqya-unopi-kaarema mémánóbáq yubéqtukaae.
31 miráitana Póro aónarena wemá i-wáyúkátí kawáá-
nákáráq yaímma i-wáyúkágáráq timá yímikaiye: “maamin-
únópí-káárébímmá mayaímá kémayaa-kayukama yeráwáqá íma
máiyaqa minnâ máqtemma keráwáqá táwîq ínoe.” téna Póroma
tiráiye.
32 ánibo i-wáyúkámá yeráwáqá maami-káárégóní ánnáma
kárátuwaawana uraíye.
33 aabaúma utánéna kéitana Póro wemá maami-káyúkámá
aáwaqa naígáae téna watáama tiráiye: “máka-tiyaapari umá
títaubake kaayaqté-kaayaqte miráuma ayáqtáá-kanaama ketáá
ikatíq umá aúyokeqtaa aáwaqa íma naráunatae.
34 miráitaq kemá akoqnáá umá keráwáqá kétima-timune.
keráwáqá yaímma paá-aawaqa mamá kénaiyanawaq min-
ááwákómá keráwáqá mamá akoqnáá íniye. minnâyaba
keráwáqá ítáaro. keráwáqtí túma íma ayáá atikaniye.”
35 Póro wemá mirá kétena yeráwáqtí yúrakaqa yammá
maténa Áánûqtumma amuqá marakéna nunamummá kétena
Póro wemá yammá naráiye.
36 miráitata máqte-kayukama yeráwáqtí íyakoma íráqônîq
kéitata aáwaqa mamá narááe.
37 miráitaqtaa ketáámá taígani-kayukama (miráuma 276) mi
únópí-káárébímmá máqe-uraunatae.

38 ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá aáwaqa mamá nátuweta
anaaékaqa yeráwáqá únópí-káárébíkémmá aáwaq-unamma
mamá únópítáá iyabótúwáawana únópí-káárégómá ummaamá
íma yéna oyaaq umá uráiye.

únópí-káárémá táíq uráiye.

39 aabaúmá utamá kégaitata únópí-káárébí mayaímá
kémayaa-kayukama yeráwáqá márûqa káonetaamanibo maramá
íma aónaraae. miráitata yeráwáqá min-áúkápáqá íráqôniq
umá únópí-káárégóní márûqa wáitana íráqôniq umá kegébama
wáitata yeráwáqá min-áúkápáq wínéta urááe.

40 miráitata yeráwáqá mi únópí-káárérâqá ánnáma kúma
akoqnáá umáráan-annama kárátuwaawana únókóní ámûraaq
wáqe-uraiye. miráitata yeráwáqá aweqtaí-yátáráqá ánnáma
kúma akoqnáá umáráan-annama kégareta ánibo taabaráábema
múte abíkumaraawana uwáágoma yiwíqmena únókóní kegébabaq
uráiye.

41 miráitana mi únópí-káárégómá maréna únókóní
kegébanobaqa aipaké koma aguréna maranóbáqá akoqnáá
uráiye. miráitana anón-uwaama yokéna maamin-únópí-
káárégóní ayáremma mamá táwîq uráiye.

42 ánibo i-wáyúkámá yeráwáqá yaímma ánná-wayukama
péqmareta kóinoe téta yeráwáqá yíkamineta urááe.

43 miráimanibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma wemá Póromma
áwáqnaa kéena íma mirá-inoe téna wemá yaímma-anna-
wayukama timáyíkáitata yeráwáqá nokótaaqa yubámeta únókóní
kegébabaq urááe.

44 ánibo yaímma-wayukama únópí-káárégóní yaa aqtóráq
yáqtoqma mayaqméta nokegébábaq urááe. miráitaqtaa máqte-
kayukama íráqôniq umá máqe-uraunatae.

28

Póroma Mórota-marabaq máqe-uraiye.

1 ketáámá máqtemma mi-nókóní kegébabaq iréqtaa ketáá
itáunama mi-márúkón áwîqa Mórota-marabare.

2 miráitata mi-márúkáké-káyúkámá yeráwáqá keqtáámá
mamá íráqôniq kéowana ánibo aaqá yéna yaugiqá kéitata
yeráwáqá iramá agamakéta min-íráráqá keqtáá tiwíqma
tíkawaqtaa máqe-uraunatae.

3 ánibo Póro wemá móra ira-átáámá mamá irabí
agamakáitana móra-iraakabayaakoma min-írá-átáábí máqena
kokoqá kéiqtaba min-íráákábáyáákómá Póroni ayáákaqa ya
útúraiye.

4 ánibo mi-márúkáké-káyúkámá aarawaamá yeráwáqá
aónaamma maamin-íráákábáyáákómá Póroni ayáákaqa ya
útúrena upúkáiye. miráitata mi-káyúkámá yeráwáqá maará

téta tirááe: “áraimma maamin-nákómá wemá yaímma-wayukama únópí yíkamitata pukáawana ketáái maníkómá íráqôn-aaimma tarôq í-nákómá wemá maami-nákóqtábámá íma paá mániye. téna maami-qtátááqá tarôq kéiye.” téta yeráwáqá tirááe.

5 miráimanibo Póro wemá maamin-íráákábáyáámmá iranóbáq awéqtáma kéyuwena paá máqe-uraiye.

6 ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá Póromma awé umá karákéta iqtoráinana wemá puíniye téta temmá Póroni aneqá mórayataaqa íma abarokáq kéiqtaba yeráwáqá téta “maamin-náqá wemá maníkóé.” téta yúyánámmá ítaraae.

7 min-áúkápáqá mórama maramá wáqe-uraitana mi-máráráqá yabíkái-naqa áwîqa Púbiria wemá keqtáámá mamá íráqôniq umátíkáitaqtaa ketáámá kaumo-yúpáámá wení-naupaqa máqe-uraunatae.

8 ánibo Púbiriamma aboámá anó-karima kokoq-kárímá mayéna waguráitana Póro wemá min-nákóní naaúpaqa uténa min-nákóní aneqá ayáámma aráápare nunamummá kétitana min-nákómá atóbaraiye.

9 Póro wemá mirá kéitata mi-márúkákémmá netuqyaammá karí-wáyúkámá yeráwáqá kéyewana Póro wemá mamá atóbamayikaraiye.

10 miráitata mi-káyúkámá yeráwáqá keqtáámá íráqôniq umá tíwáqnaa kéetata ánibo yaímma-yataaqa keqtáá kétimetata tíwáqnaa umá móma únópí-káárébí tiyúkataae.

Póroma Arómuq yayamá iráiye.

11 ánibo mi-márúkáq ketáámá kaumo-wíyómmá maéqtaa anaaékaq ketáámá maréqtaa morama únópí-káárémá Érékáánara-marabakemma anón-uwaama yóráitana mi-márúkáq ya máqe uráí-kaarebiqtaa uyáqtama uráunatae. miráitana únópí-káárégóní aikaqá Tútie téta yeráwáqtí maníkóní ábárawaao-aanikoratati yimammá tarôq umákáawana wáqe-uraiye.

12 ánibo ketáámá min-únópí-káárébí maréqtaa Tírakuti-marukaq yayamá iréqtaa mi-márúkáqá kaumo-yúpáámá máqe-uraunatae.

13 miráitaqtaa mi-márúkákémmá ketáámá min-únópí-káárébí maréqtaa Arégiuma-marukaq yaútûma yayamá iréqtaa mikákémmá anón-uwaama yóráitaqtaa maréqtaa Putióribaq anó-marukaq ko yamá uráunatae.

14 ánibo mi-márúkáqá yaímma Káríqton-anna-wayukama kéyimonaunatata yemá keqtáá yáqtóráawata abapaké kaayaq-yúpáámá yeráwáqtê maéqtaa Arómuq uráunatae.

15 ánibo Arómuq yaímma ketíbâqawaayutaama Îtun-aama kéitaa-kayukama yeráwáqá ítáamma keqtááyábámá kéye téta

kétewata yemá máqtemma maréta mi-márúkáq áwîqa kaumo-áúwáí-náúpáqá mááketi-marukaraq wenáwîqa Áápiatibaq iréta keqtáámá aapaq ya kétimonaawaqtaa Póro wemá yemmá kéyimonena wemá Áánûqtumma amuqá marakéna akoqnááma matáiye.

Póroma Arómuq Áánûqtuni watáama tiráiye.

16 ánibo ketááma Arómuq yayamá kéyunanata kámáání-nakoma Póroqtaba wenamáa móra-naupaq máinana móra i-nákómá wekáqá yabíkáiye.

17 ánibo kaumo-yúpáámá kéyataitana Póro wemá Ítíráaeo-wayukati kawáá-wáyúkámá yááyaitata yemá máqtemma ya áíkutaawana wemá maará téna tiráiye: “keráwáqá ketíbâqawaayuo, ítáaro. kemá íma tái-aaimmá tarôq kéeq Ítíráaeo-wayukama ketáái títaubikon-aaimma mamá táíqa íma uráunamanibo Ítiráaeo-wayukama yeráwáqá Yérútáárebaqa kemmá ánnáma umátiketa Arómani-wayukati iyáápi kemmá tíkaraae.

18 miráitata Arómani-wayukama yeráwáqá aamá ítama yaíkaamanibo kemá móra-yataaqa tarôq kéeq puyónúnna-aaimma íma tarôq uráunata yemá kemmá tiyuwánéta urááe.

19 miráimanibo Ítíráaeo-wayukama yemá ímiye téta maamin-áímmá arátéwaq óqa kemá aamá ténúnna-aimma íma wáqe-uraiye. miráitaq kemá anó-kamaani-wayukama yááyaanata yeráwáqá ketáama ítama yaínánóe. téq kemá tiráunamanibo ketí-wayukama yeráwáqá móra-yataaqtaba aabimmá íma mayikánúne.

20 ánibo kemá maamin-áíqtábá keráwáqá tááyama kétima-timune. miráitaq Ítíráaeo-wayukama keráwáqá kéiteq awé uráa-qtataaqtaba kemá itáíq-itaiq kéeq awé uráune. miráitana minnáyaba maamin-ánnágómá kemmá yáqtoqma akoqnáá kéiye.” téna Póroma tiráiye.

21 ánibo yemá tirááe: “Ítíráaeo-wayukabikemma móra-nakoma ení watáama íma aúbabimma agamá timá-timenata ánibo móra ketíbâqawaayutaama iréta ení watáama íma téta emmá íma timá táwîq urááe.

22 miráitaqtaa ketáámá enóyaupiken-aimma itánáqtaa kéune. ánibo ketáámá itáunataama máqte-kayukama yemá uyátárai-nakoni aammá kéwaraa-kayukama keráwáqtábágáráq yatáqma-yataapi mááe.” téta tirááe.

23 ánibo Ítíráaeo-wayukati kawáá-wáyúkámá yeráwáqá mórama kanaamá maréta Ítíráaeo-wayukama yemá máqtemma aarawaamá Póroni márûpaq irááe. miráitana Póro wemá aabáyaanapike áaimma átárena énaikaqa wemá watáagon áaimma

timá kétagena Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba Îtuqtabagaraq watáama tiráiye. miráitana wemá Mótetini ámáan-aimma kétena yaímma Áánûqtuni amuné-wáyúkámá wannaabí agamakáan-aimma kétitana maamin-áíkómá yeqtí yúyánámmá mamá íráqôniq kéitata yeráwáqá Îtuqtaba itáíq-itaiq ínoe.

24 miráitata yaímma-wayukama wenáama kéitaawata yaímma-wayukama wenáama íma ítama arútaraae.

25 miráitata yeráwáqá yenamáárîq óq-yuyanamma itéta kégowana Póro wemá áqnáabaqa maará ténа tiráiye: “Áánûqtuni Aokaq-Áágómá árain-aimma keráwáqá yúbi-kayukayaba ténа Áánûqtuni amuné-náqá ketáái títaubikoma Ááítáíyani óyaukaq tiráine.

26 ‘emá maami-káyúkábí kéweaq maará téaq timá-yimiyo.
keráwáqá aamá itánómanibo áaimma íma itánoe.
keráwáqá túramma aónainomanibo móra-yataaqa íaonainoe.

27 maami-káyúkátí íyakoma akoqnáá umáguraitataboata yaákoma aamá itaíyábá yíbôgaitata yemá yúramma karoparááe.
miráitana yúrakoma móra-yataaqa íkáonaitana yaákoma móra-yataaqtaba íkéitaitataboata yúyánámmá íkéitaae.
yemá ketôpaqa íma ko yáútúmeta mamá íráqôniq umá tikaao téta íkéye.’

ténа agamatán-áúbábí Áítáíyama tiráine.

28 Ítíráaeo-wayukama yúbi máin-aaiqtaba maami íráqô-mayaima Áánûqtuma keqtáá yauwéqma tiwiránî-kataama minnâ Áánûqtu wemá káqon-anna-wayukabi yúwáitana kéwiye. ánibo ketáámá maamin-áímmá timá-yimenatataa yemá itánoe.

29 Póro wemá mirá ténа kétitata Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá yenamáárîq aamá téite urááe.

30 ánibo Póroma mi-márúkáq máena kaayaq-kárítímáátígóní arupimmá móra naammá meyaníq uréna yaímma-wayukama wení-naupaq kéyewanama wemá mamá íráqôniq umáyikaraiye.

31 miráitana wemá akoqnáá umá Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba watáama kétena uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma watáama máqte-kayukama timá yímikaiye. miráitana wemá maamin-áímmá waayúkama abarokáq akoqnáá umá timá-yimiyabama móra-nakoma aammá íma aúnakaraiye.

Arómani
Îtun **anaaé ké**waraa-yubaq **Aró**mubaq **Pó**roma **agatá**iye.

Póroni mayaígón áaimma

1 kemá Póro mayaí-nákómá Îtu Káríqtoni mayaírá Áánûqtuma
aúyatikarena tááyaraitaq min-áúbá-wánnáámá agatáune. kemá
Póroma Áánûqtuni íráqô-kataama tin-áímmá timá tímikaune.
2 Áánûqtuni amuné-wáyúkábí wení aúba-wannaabi
naayóbáqá mimórá-íráqó-kátáámá Áánûqtuma akoqnáá umá
tiráiye.
3 maamin-íráqó-kátáámá Áánûqtuni áanikoqtabama
wáqe-uraitana Tébitin-annabike pááq uráiye. maa-márábi-
káyúkáúrámmá pááq uráimanibo Áánûqtuni Aokaq-Áágógáráq
Áánuqtun áanikoma máqe-uraiye.
4 áanikoni akoqnáágaraq imaamugáráqá yirááténa pukáapike
kímora itó-umakaraiye.
5 kemá Póroma Îtumma tirummá kámunana Áánûqtu wení
mayáimá kétimitaq Îtumma wekáq kémaiyaune. waayúkama
máqte-marabake Îtumma yirummá kámeta anaaé kéwaraaqtaba
Áánûqtuni íráqô-kataama kemá timá yimunaiq umá
6 keráwáqá Arómuq-marupaq máa-yuma Áánûqtu tááyaraimma
Îtu Káríqtonamoe.
7 keráwáqá Árómuq-marupaq máa-yuma keráwáqtábá
tááyaraitaq Áánûqtun-aama wárâa-kayukama kemá
keráwáqtôpaq kágayaune. Áánûqtumma ákái-kayukao,
Áánûqtuma ketibotáámá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq
yenamáa yenákátí íráqô-qtataakaraq yeqtí kaayoné-yátáákáráq
keráwákáq paá waíno.

Póroma amuqá maréna nunamummá tiráiye.

8 áqnáabaq ketí Áánûqtuqtabama Îtu Káríqton áwîkaq timuqá
kémarakaune. maragáráq-maragaraq-wayukama keráwáqtí itaí-
yátááqtábámá ítama ánataqtukaapoaq keráwáqtábámá timuqá
kématikaune.
9 nunamupí maamin-áímmá túnnama Áánûqtuma
wenamáárîq ítaraimma árain-aine. Áánûqtuni íráqô-kataama
tirukakékáráq kétimaiyimeq weqtábá kéune. wení íráqô-
kataama wenáanikoqtabama wáiye. Áánûqtuma ítaraiye máqte-
tupaama keráwáqtábá nunamupí kétune.

10 aati-aatimá nunamupí Áánûqtumma ítáanana akáinanama
ketí aammá awíqtikainaq yayamá keráwáqtôpaq yenúne.
ayáqtááq-kanaama yénáae téq uráune.
11 miráitaq keráwáqtábámá ôriq umá kemá kétikaitaq
timónanaq kéune. miráinaq kemá yaímma-yataaqa timénáá
kéune. Áánûqtuni íráqô-qtataaqa keráwáqtê keqtirupi wamá
akoqnáá íkáae téq kéyune.
12 minnâ Áánûqtukaq aati-aatimá túyánámmá itáíq-itaiq í-
yátááqá keráwáqá tíwáqnaa kéinana keráwáqtí itaí-yátáákómá
kemmá tíwáqnaa kéinama itáíq-itaiq í-yátááqá keráwáqtôpaq
akoqnáá kéena ketíyápiqtaa akoqnáá íkáae téq kéyune.
13 ketúnabaro, keráwáqá maamin-áímmá ítama arútáaro.
netuqyaa-túpáámá kemá túyánámmá kéitaune, keráwáqá óq-
wayukama Yéqtaaeo-wayukama Îtu Káríqtonopaq yíwíqme yénáae
téq kéyune. miráimanibo máqte-tupaama yaímma-yataakoma
kemmá yáqtoraitaq paá kémaune.
14 máqte-marabaq-wayukama watáama Îtuqtaba ketí aqtábááma
wáiye. minnâ márûkaq-wayukagaraq karaanóbáq-wáyúkágáráq
aamá ítaraa-kayukagaraq íma ítaraa-kayukagaraq mi-kátáámá
yemmá timá-yimenune.
15 miráimanibo ketíyakoma iyánáaq kéitaq keráwáqá Arómuq-
marupaqa íráqô-kataama timá-timenaae téq kéune.

íráqô-kataama Áánûqtuni akoqnááe.

16 miráimanibo Áánûqtuni íráqô-kataayaba kemá tigaemá
íkéune. íráqô-kataayaba nôraq inábiyo? minnâ Áánûqtuni íráqô-
kataama wení akoqnááma wáipoana máqte-kayukama kanaaráq
mamá atóbamayikaniye. áqnáabaqa Ítíráaeo-wayukama anaaékaq
Yéqtaaeo-wayukama maamin-íráqó-kátáánápó atóbamayikaniye.
17 miráinana Áánûqtuni íráqô-kataagaraq waayúkagoni arupú-
aaimma abarokáq pááq kéiye. waayúkagoni áaimma arupú umá
minnáyataba yúyánámmá itáíq-itaiq umá yabíqme kéuyoe.
Áánûqtuni aúba-wannaabi miráuma kétiye: “móra-nakoma
Áánûqtuqtaba aúyánámmá itáíq-itaiq umá yabíqme uwínanama
matúq-matuq umá mái-yataaqa Áánûqtu amíniye.” ténа kétiye.

waayúkaurakoni agaemá

18 maa-káyúkámá Áánûqtuma yinaaéma kéumamepoana
Áánûqtuni áyámma wení márûpake kégumiye. kebó-yátááqá
tarôq kéo-kayukama yeqtí kúmiqtababoana Áánûqtuni áraín-
aimma yayamá pááq íkeiye.
19 Áánûqtuni máqten-aaimma íma aúpáq wáiye. miráipoana
Áánûqtu yemmá yiráátiraiye.

20 Áánûqtumma ketáámá kanaaráq íma aónanunataamanibo
wemá tarôq urái-qtataaqnapo kanaaráq káonaunatae. maa-
márámá pááq urái-kanaarake wení watúq-watuq umá wái-
akoqnaama kanaaráq káonaunatae. miráínata yeqtí kúmiq-
yataaqa íma aúpáq yuwéta maará tínoe "ketáá íaonaraunatae"
ítinoe.
21 Áánûqtuqtaba ítaretamanibo wení áwîkaqa íma yaaguyabéta
wekáq "tíkáiye" ítiraae.
22 "itaí-wáyúkámá máunatae" téta tiráámanibo yeráwáqá áá
íma ítaraa-kayukama yayamá máqe-uraae.
23 matúq-matuq umá mái-Aanuqtuma yiwikáqtuwetamanibo
wenamí-kanamin umá waayúka-amakaraq waíwaakon-amakaraq
áwáábiq-wakoni-amakaraq yekáq iraayutáúmá mamá téta
uyátá-maqma "íráqô-qtataare" téta yúyánápí tirááe.

24 áá íma ítaraa-kayukama pááq kéopoana Áánûqtuma
iyúwáitata yenamáárîq yetáaimma kéwaraae. yeráwáqtí yikáí-
yátáákó yabititata kebó-yátááqá tarôq urááe. yúnapogaraq
kebó-yátááríqá urááe.
25 yaímma-wayukama miráitata Áánûqtuni árain-aimma we-
namí-kenamin umá kaaqaari-áímmá wakááe. mi-qtátááqá
Áánûqtu tarôq uráiqtataakaq yiraayutáúmá amá yetíwîqa múte
yaútaamanibo tarôq urái-nakon áwîqa ímiye. ááqibo Áánûqtuma
wenáwîqa múte yaúma watúq-watuq umá waímo. áraimma
waíno.
26 otaa-qtátáárîq oqtábábóana Áánûqtu iyuwáitata
yenamáárîq kéweta yetúnapo yigae-yátááqá mamá pááq urááe.
miráitataa aaragógáráq aaraukáq-ááímmá íma wakááe. paá
yetúraqa íarutainama kéwaraae.
27 mimóráíq umá waamá aaraukáq-ááímmá paábaq mamá
kéyuwaamanibo káqo-waqtaba kéyikaiqtataboata yirunóbáqá
iráráá karáiye. yigae-yátááqá káqowa-kaqowamma mamá paá
urááe. miráipoata yetúnobaqa ókon-okomma tái-ummaa-yataaqa
pááq íno-waigoni ápêqa yeqtí kúmiq-yataakoqtabama wáqe-uraiye.

28 miráimanibo Áánûqtuni aúyánámmá yeráwáqá íma
yáqtóráawana Áánûqtuma iyúwáitata yetúyánápíké waqmá
kéitaae. kebó-yátáárîqo kéomma kéqoke-kaqoke-kebo-yataaqa
tarôq kéoe.
29 waátâ-aaimma aráágayan-aaimma tái-aaimma iyáábúq-
aaimma aweké-ááímmá ááíqa í-ááímmá komarummá í-ááímmá
waayúkayaba ítama táíq í-ááímmá ógikaae. anaaépaq-aimma
tí-ááímmá
30 waayáímmá tí-ááímmá Áánûqtuqtaba íyámma umákai-
yataaqa aamá aratéta yeqtúma mamé uí-yátááqá yeqtí

yúyánápíké aúgemma otaa-qtátááqá mirán-ááímmá ógikaae.
anóbon-aama kárate.
31 áá íma itaí-wáyúkáá yeqtí anóna-anon-aimma arátaae.
waayúkayataba íyaqa íkeyimeta kaayoné-yátááqá íyimikaae.
32 Áánûqtuni ámáan-aiko téna: “máqtemma mirán-ákáq
maíyanama puí-yátááqá yeqtí ápêqa waíye.” mirá téta ítaraae.
yeráwáqá móragaraq miráute kéuyeta máqte-kayukama miráute
kéuyeta waraí-yátááqtábá kéyikaiye.

2

Áánûqtuni yainaí-yátááqá kanaa kéiye.

1 ketí aanábô, óq-wayukama kéyainaao? móra-nakoma wení
kúmiq-yataaqa íma aúpáq yuwániye. óq-wayukati yenáánamanibo
yemô oníq umá emá móraiq kée miráuma enamáárîq yawááq
kéone.
2 Áánûqtu óq-wayukama náayubi maamirá-qtátáárîq o-
káyúkámá yáínáimma ketáá káounaunatae. wemá kanaa kéiye.
3 ááqibo ketí aanábô, óq-wayukama yainááanaiq umá móraiq
umá emá enamáárîq kéyainaane. “Áánûqtuni yawááq-iyataapike
kótanune” téq enaúyánápímmá kéteno?
4 aqá Áánûqtuni paru-yátáákómá waayúkama íma
iyuwaí-yátááqá waayúkayataba yaákarena awé-í-yátááqá
enaúyánápímmá pááqya-qtataariq kéteno? enáaimma waéqma
tinanamá Áánûqtu wení kaayoné-yátááqá emmá kanaaráq
uíniye.
5 enaákoma akoqnáá umá óqtakaa umágitaa enáimma íma
mamá kéwairaane. ení yainaí-yátááqá anókariq kéinana
mi-túpááyábá Áánûqtuni áyámma í-yátáákáráq yainaí-í-
yátáákáráq pááq ínaama ení yainaí-yátááqá íbêqa anókariq
kéone.
6 máqte-kayukama aókáq-aokaq máqte-qtataariq kéoqtaba
Áánûqtuma yeqtí ápêqa yimíniye.
7 yaímma-wayukama tágama-yataakaraq yíwîqa uí-yátáákáráq
paá matúq-matuq umá mái-yataakaraq abáá-umae kéuyeta
íráqô-qtataariq kéopoana yemmá matúq-matuq umá maí-yataaqa
Áánûqtu yimíniye.
8 yaímma-wayukama yenamáárîq yetábá yúyánámmá itéta
kateko-ámmá ibáq kéyuwaapoata yemmá Ááûqtuma moyáqá
yéna áyámma umá nommá atíqtuwainikaa umá ayáuyikaniye.
9 máqte-kayukama waátâ-yataariq uráiyanama áqnáabaq
Ítíráaeo-wayukama mámikaqa Yéqtaaeo-wayukama yemmá yú-
tikaraq yíkaraq mayánoe.
10 ááqibo máqtemma arupú-amma waráiyanama áqnáabaq
Ítíráaeo-wayukama mámikaqa Yéqtaaeo-wayukama yemmá

tágama-yataakaraq yíwîqa anómma uí-yátáákáráq kaayoné-yátáákáráq Áánûqtu yimíniye.

11 máqte-kayukama Áánûqtu mimoráíq umá yainániye.

12 Mótetini ámáama Yéqtaaeo-wayukama íma yímikaiye. ámáan-aimma íma matéta yemá kúmiq-yataaqa umáe kéuyeta yeráwáqá puínoe. Mótetini ámáama Ítíráaeo-wayukama yímikaimma kúmiq-yataariq umáe kéuiyanama ámáan-ainapo yainániye.

13 ámáan-aimma paá kéiteta Áánûqtuma "íráqô-kayukae" ténа íkétimanibo ámáan-aimma waráiyanama Áánûqtun-aurakaq íráqô-kayukama mamá aúqyikaniye.

14 Yéqtaaeo-wayukama ámáan-aimma Móteti íma yímikaimanibo yeqtí yúyánápíké téta yaímma-taoqa Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma wakááe. miráitata yenamáárîq yeqtí ámáan-aikaq mááe.

15 Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma wakáapoata árain-aimma yirááténa yirupi aúba-wannaaraa agamá kémaraiye. yaímma-taoqa yúyánákómá yeqtí kúmiq-yataakoma yeqtúbi kémaraitana káqo-taoqa yúyánákómá kanaaráq kéumayikaiye.

16 Áánûqtuni íráqô-kataayaba kemá abarokáq kétunama miráuma maami-túpáámá Áánûqtu Îtu Káríqtoni óyaupike máqte-kayukati aúpáq-yááímmá mamá yainániye.

Ítíráaeo-wayukaraq ámáan-aikaraq

17 emánô? kemmá Ítíráaeo-naqune té kétima-timene. Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma aúyánápí kéwarema Ítíráaeo-nakoma máiye. emá Áánûqtuqtabama weganoq-kanoq-áímmá abarokáq kétene.

18 Áánûqtuma mirá-uwo ti-qtátááqá emá ítaraane. ámáan-aimma yoráuma ítaraanaboaa arupú-amma ítaraane.

19 yúgaroq-wayukati yabi-í-náqá kumayuqnóbáq máa-kayukati ókáán umá máema

20 áá íma ítaraa-kayukagaraq iyápógaraq yeqtí yirááti-naqa máema ámáan-aipi mútûq itaí-yátáákáráq árain-aikaraq ítama arútarema

21 waayúkama kéyiraatenamanibo nóraq itááq irááténnaiq umá enamáárîqa ímira-keono? emá "moyámmá ímáyáaro" abarokáq kétemanibo emá moyámmá kémaiyaane.

22 emá "aaraukáqá íyataaero" abarokáq kétemanibo emá mirá kéono? emá yaataq ikúqma amammá tarôq uráá-qtataakoma kéyiwaagonamanibo yemmá káqo-kayukati monoq-nákáá-náópákémmá emá kémayaano?

23 ámáan-aiqtaba enaúma mamé kéuyonamanibo Áánûqtuni ámáan-aimma íma kéware wekáq agaemá makáane.

24 miráitana Áánûqtuni aúba-wannaabi Ítíráaeo-wayukaraq kétiye: "keráwáqá táígo-qtataaqa kéopoata Yéqtaaeo-wayukama

kétimonetaboata Áánûqtuni áwîqa yamá akáyáámmá kétee.” téna
aúbabi kétiye.
25 Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma warétama íráqô-qtataaqa
yúma kará ínomanibo ámáan-aimma yúma íkáratainikaa ínoe.
26 Yéqtaaeo-wayukama yúma íkarataamanibo ámáan-aikoma
waréta yemmá yúma kárataakaa-kayukama Áánûqtu kéyimonai
íyabiyo?
27 Yéqtaaeo-wayukababoata keráwáqá Ítíráaeo-wayukama
yawááq-umayikanoe. paá túma kárataama Mótetini ámáan-
aimma keráwáqtábá agatáimanibo íkéwaraae. ááqibo Yéqtaaeo-
wayukama túma íkarataama maamin-ámáán-áímmá kéwaraae.
28 náawaq áraimma Ítíráaeo-naquramma máiyo? náawaq aúma
káratai-naqa áraimma máiyo? Ítíráaeo-naqa paá amegaaráq-
áúmá íma máiye.
29 aaqáo. Ítíráaeo-naqa arunóbákéqtábá áraimma
Ítíráaeo-naqiye. arunóbáqtábá Áánuqtun Aágoni mayaímá
wáitanamanibo ámáan-aikake íma pááq kéiye. min-nákómá
arunóbáqá Áánûqtun Aágoni mayaímá wáitana wenáwîqa
maa-márábí-káyúkátí yúrakaq anómma íwáimanibo Áánûqtun-
aurakaq wenáwîqa anómma wáiye.

3

*tái-yaaikoma íráqôn-aaimma íma yawáá*q*-iniye.*

1 Ítíráaeo-naqa máena uyátá-maqma kéqon-naqa íráqôniq
kéumakaiyo? yúmo kará-í-yátááqá kanaarárábíyô?
2 owé. máqten-aukapaq kanaaráq wáiye. Áánûqtuma
wení watáama Ítíráaeo-wayukama áqnáabaq iyáápi yímikaitata
abarokáq Áánûqtun-aaimma kéitaae.
3 yaímma-wayukama itáíq-itaiq umá íyabikaamanibo Áánûqtu
mimóráíq umá wemá yímikain-aimma aratínô?
4 túyánámmá íma ítáaro! miráuma máqtemma kaaqaari-
wáyúkámá máamanibo Áánûqtuma wemá yímikain-aikaq
yabíqma matúq-matuq umá mániye. Áánûqtuni aúba-wannaabi
kétiye:
“máqten-aimmo tinnamá
kateko umá yiráátiniye.
emmá yainá íyaama uyáqtanone.”
téna min-áúbábí kétiye.
5 ketááí otaa-qtátááqô abarokáq kéinana Áánûqtuni kateko-
yátááqá tiráá tínataama nóinae téqtaa tenúnataabiyo? otaa-
qtátáárîq kéonanataa Áánûqtuma keqtáámá táígoma timínîqtaae.

mirá téqtaa tenúnataabiyo? mirá téta yaímma-wayukama kaaqaari kéte. yekáá kéunataae. mirá téqtaa tenúnataabiyo?
6 aaqáo. Áánûqtu kateko umá íyainenama náaraq umá maa-márábí-káyúkámá kanaaráq yainániyô?
7 kaaqaari-áímmá tenanamá Áánûqtuni árain-aikoma máqte-kayukayopaq anómma abarokáq íniye. abarokáq ínatama nôraq ínata "kúmiq-nare" tínô? yaímma-wayukama yúyánápí mirá kéte.
8 mimórá-wáyúkámá mirá téta: "otaa-qtátáárîq ónátae. mirá kéonanataa Áánûqtuni íráqô-qtataaqa pááq íniye." téta yaímma-wayukama wakutéta ketí watáama mirá kétune kéte. yeqtí ápêqa yawááq umá wániye.

áraimma móra-nakoma kateko-náqá íma máiye.

9 ketáámá Ítíráaeo-wayukama uyáqtaraunataabiyo? ímiye. kúmiq-yataakoni akoqnáábi máqtemma móraiq umá máunatae.
10 Áánûqtuni aúba-wannaabi mirá kétiye:
"áraimma móra-nakoma katekó-náqá íma máiye.
11 kímora áá ítarain-naqa íma maéna Áánûqtuqtaba abáá-i-naqa íma máibo
12 máqte-kayukama Áánûqtuma yinaaéma umákaraae.
máqtemma otaa-qtátááqá tarôq éta íma móra-nako íráqô-qtataaqa tarôq kéiye.
áraimma kímora-naqa íma máiye.
13 yeráwáqtí yimóyarokoma agaro umáguraimma waayúka utáí-máíkáá kéitata yimáábírake waéqma kaaqaari-aímmá téta yóyauq-ananaakake puí-áímmá iraakabayaakóní waátâikaan-aimma kéte.
14 yeqtí yóyaukaqa íma ikaaq-áímmá ógiqma wáiye.
15 waayúkama yíkamma puí-yátááqtábá oyaaq kéoe.
16 aati-aatimá yawití-wáátí kéeta yeqtábábóata waayúka yimuqá máráaniq íkeoe.
17 kaayoné-ámmá íma waréta
18 Áánûqtuqtaba yáaqa íkeigaitata íma kéitaae."
téna Áánûqtuni aúba-wannaabi mirá kétiye.
19 ááqibo ketáá kétaunatae. ámáan-aikoma téna máqte-kayukayataba ámáan-aikoni aménáápáqá máqe-uraae. mirárá á umá óq-yoyauqa aúyakaitata máqte-kayukama Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq Áánûqtuni yainaí-yátáápí máqe-uraae.
20 móra-nakoma ámáan-aimma kéitaitana kateko-náqá Áánûqtun-aurakaq kanaaráq ímanibo ámáan-aikoma paá máqtemma ketááí kúmiq-yataaqtabama kétiraatiqtaae.

maamin-ákáq móra-nakoma yayamá kateko umá mániye.

21 íbêqa ámáan-aikoni-kanaama yátamakitana Áánûqtuni
kateko-yátááqá abarokáq uráiye. maami-kátékó-yátááqá
miráuma wáiye.
22 Îtu Káríqtoqtaba itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááré. máqtemma
Ítíráaeo-wayukagaraq óq-wayukagaraq wekáq yirummá améta
Áánûqtuni kateko-yátááqá mamé kanaaráq mayánoe.
naayóbáqá Áánûqtuni ámáan-aikogaraq amuné-wáyúkágáráq
mimórá-áí tirááe. Ítíráaeo-wayukagaraq óq-wayukagaraq
máqtemma kúmiq-yataariq uráápoata mimórá-yáínáí-wátáámá
tirááe.
23 máqte-kayukama kúmiq-yataariq uráápoata máqtemma
Áánûqtuni tágama-yataaqtaba aqtórárîq umá mááe.
24 ááqibo Îtu Káríqtoma mamá paá umáyikaniye. Áánuqtuni
íráqô-qtataakoma paá yímikaiye.
25 Áánûqtu Îtumma paá yímikaiye. ánibo Îtuma pukáipoana
wení naaegómá máqtemma yirummá ámekaa-kayukati kúmiq-
yataakoni yigaemá mamá paábaq yuwániye. wenáanikoma paá
yiména waayúkaraq katekoîq ínôqtabama Áánûqtu yiráátiraiye.
naayóbáqá taígani kúmiq-yataaqtaba Áánûqtu íma yainéna
táígoma íyimikaimibo
26 íbêqa waayúkaraq katekoîq ínôqtabama kéyiraatiye.
waayúkama máqtemma Îtukaq yirummá ámê-kayukama wé
mamá kateko-wáyúkámá káuqyikaiye.
27 ámáan-aimma waráinaiyataba aúma mamá uí-yátááqá paá
íniye. arummá ámínayaba kateko-yátááqá uíniye.
28 miráuma kéitaunatae. ámáan-aikakema waayúkama kateko
umá íma kanaaráq mánomanibo yirummá Îtumma améta
kateko umá mánoe.
29 Áánûqtu Ítíráaeo-wayukama paá yenamáa yeqtí
Áánûqtuwaq máiyo? Yéqtaaeo-wayukati Áánûqtugaraq máiyo?
owé. máiye.
30 Áánûqtu wenamáa mimóráé. Ítíráaeo-wayukama yirummá
amíyaqtabama Áánûqtu katekoîq umáyikaniye. móraiq
umá Yéqtaaeo-wayukama yirummá amíyaqtabama katekoîq
umáyikaniye.
31 ámáan-aimma paábaq ketáá yuwánátae kétiyo? aaqáo.
áraimma ímiye. tirummá amétaaboaqtaa ámáan-aimma ketáái
kúmiq-yataaqa kéyiraateqtaa waránátae.

4

Áánûqtu Áabaraaqtaba "kateko-náré" tiráiye.

1 miráínataa ketítaubikotaama Áabaraama weqtábámá nóineq
tenúnataabiyo?

2 máqte-qtataariq oi-qtátááqtábá kateko-náqá íma
aúrákaraipoana aúma mamé kanaaráq íuwiniye.
3 Áánûqtuni aúba-wannaabi kétiye: “Áabaraama Áánûqtukaq
arummá aménа aúyánápí itáíq-itaiq umá yabíkáipoana
Áánûqtun-aurakaq kateko-náqá máqe-uráiye.” ténа kétiye.
4 móra-nakoma wení mayaíráqtábá ápêqa matáibo íma paá
ámikaiye.
5 ááqibo káqo-nakoma wení mayaírákéqtábámá ímibo paá
itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqtábámá Áánûqtuma kateko-náqá
pááq umákaraiye. mirá kéumayikaiye.
6 minnáyaba Ítíráaeo anó-naqa Tébiti naayóbáqá ténа
áraimma tiráine. móra-nakoma Áánûqtun-aurakaq katekon-náqá
maénama wení mayaíyábámá ibáqyuwena ôriq umá amuqá
min-nákómá marániye. ókaraq Tébiti miráuma Áánûqtun-aubabi
ibí tiráine:
7 “maa-káyúkámá yeqtí otaa-qtátááqá Áánûqtu mamá paábaq
yuwénа awikáqtukaitata yeqtí kúmiq-yataaqa Áánûqtu
mamá yawíkágutaitata yimuqá ôriq umá kémaraae.
8 móra-nakoma kúmiq-yataaqtabama uyátárai-nakoma wenáúbiq
íma kémaraitena abo min-nákómá amuqá ôriq umá
kémaraiye!”
Tébiti mirá ténа ibí tiráine.
9 maami amuq-yatááqá paá Ítíráaeo-wayukama yúma káraa-
kayukabimma yenamáa yeráwápínáq wáiyo? káqo-yuma yemá
náayuti yúwaq íma kárataanabiyo? Áánûqtuni aúba-wannaabi
mirá ténа kétiye tiráunaiq umátaa ketáá kéitaunatae. Áabaraama
Áánûqtukaq arummá aménа itáíq-itaiq umá yabíkáipoana
Áánûqtun-aurakaq kateko-náqá máqe-uraiye.
10 aanibo nói-kanaabinaq Áabaraama kateko-náqá Áánûqtun-
aurakaq máqe-uraiyo? áqnáabaraq aúma kárаtai anaaékarabiyo?
áqnáabaq aúma íkaratai-kanaama wáqe-uraiye.
11 aúma kárатin-abuma matáimma wení itáíq-itaiq umá yabi-
í-yátáákóní awaaméqá aúma íkaratai-kanaaraq wáqe-uraimma
maami-kátékó-yátááqá áqnáabaq Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá
yabíkáipoana matáiye. miráipoana Áabaraama máqte-kayukayaba
Áánûqtuma yirummá aménа yúma íkarataa-kayukayaba
yiboáráá-náqá aúkáiye. yeráwáqá wekáá umá Áánûqtukaq
itáíq-itaiq umá yabíkéta kateko-yátááqá kanaaráq mayánéta
wenáráaqa aúkáae.
12 mimóráíq umá yúma kárataa-kayukama yeqtibomá
máimanibo miráuma íma yúma kárataae. Áabaraani áaimma
áqnáabaq aúma karaí-ááímmá wáqe-uraitana yeráwáqá itáíq-
itaiq umá móraiq umá yabíkáapoata yeqtibó máiye.

Áánûqtu yímikain-aimma itáíq-itaiq umá yabi-í-wáyúká mayánoe.

13 Áánûtuma Áabaraamma "wenáráabitigaraq máqte-marukaq yiménúne." téna timá akoqnáá umákaine. ámáan-aimma wáraiqtababoana Áánûqtu minnâ yímikain-aimma ítiraimibo Áabaraama itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqtábábóana weqatábá "kateko-náré" téna Áánûqtu mirá-tiraiye.

14 mirá-uraiye. ámáan-aimma kéwaraa-kayukama Áánûqtuma yímikain-aimma kanaaráq mayétama ketáái itáíq-itaiq umá yabi-í-yátáákáráq Áánûqtuma yímikain-aikaraq pááq ínana ketáái yabi-í-yátááqá yayamá paátataakaa íniye.

15 ámáan-aimma Áánûqtuni áyámma mamé kumínibo ámáan-aimma íma wáinana waayúkama ima kanaaráq aratíyanama Áánûqtuma ááyamma umákanoe.

16 Áánûqtuma yímikain-aimma wenáaimma itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqá wáiye. miráipoana Áabaraan-araabitiraq mi yímikain-aimma Áánûqtu wenamáakoni iráqô-qtataapike kanaaráq paá yímiqtukaiye. itáíq-itaiq umá yabi-í-yátáákáráq Áabarakaa-kayukama ámáan-aimma kéwaraa-kayukagaraq itáíq-itaiq umá yabíkáa-kayukagaraq Áánûqtuma yímikain-aimma mayánoe. miráuma máqte-qtataaqa Áánûqtuqtaba yabíkái-qtataaqa Áabaraama yetiboé.

17 mirá téna Áánûqtuni agamatá-kánnáábí kétiye: "netuqyaa-márúpáq táígani-kayukati yiboámá káurakaune." téna kétiye. Áabaraama wení itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqtábábóana keti-botáámá Áánûqtun-aurakaq máiye. mimórá-Áánúqtú pukái-qtataaqa mamá itó-uma paá kéumayikaitana íma abarokáq uráí-qtataaqtaba tiráimma pááq kéoe.

18 Áánûqtuni íráqô-qtataaqtaba Áabaraama awé únnataama íma pááq owáníq kéiye. min-íráqó-qtátááqtábá awé únnátaama arummá aménа anaaékaq taígani-marupake-kayukati yiboámá pááq uráiye. minnáma Áánûqtuni wanaagó kétiye: "epíké-ánnámá taígani pááq yínoe." téna kétiye.

19 Áabaraama waaqókáq tiyááka-wayukati ááyayaa-kanaama (100 karitimaatiraq) máqe-uraitana wenaúgoma pukáínakaa uráitana ítaraiye. ánáakoma Térain-augogaraq móraiq uráimanibo Áabaraaama itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqá aboámá auránîqtaba yáqtoqma akoqnáá uráiye.

20 wení yabi-í-yátááqá íma yukáimanibo Áánûqtuma ámikain-aimma íaratena paá awé uráiye. yabi-í-yátááqá arunóbáqá ógiqma akoqnáá uráitana Áánûqtukaq "tíkáiye" tiráiye.

21 Áánûqtu nóinabi timá akoqnáá uráimma kanaaráq
miráitana Áabaraama ítama ánataqtukaiye.
22 miráipoana Áabaraama wení itáíq-itaiq umá yabi-í-
yátááqnápó Áánûqtun-aurakaq kateko umá máqe-uraiye.
23-24 mi-kátáámá "Áánûqtun-aurakaq kateko umá" wenamáa
weqtábá ítiraiye. wemá Îtuma pukaípike itó-umakarai-nakoma
wekáq tirummá kámunanaboanataa keqtááyábágáráqtábá
itáiye. ketáámá Áánûqtukaq tirummá améqtaama Áánûqtun-
aurakaq kateko umá mánunatae.
25 ketáái kúmiq-yataaqtaba Îtumma ikámôwana pukáiye. ketáá
mamá katekoîq kéumatikaipoanataa pukáipike itó-umakaraiye.

5

Áánûqtun-aurakaq kateko-wáyúkámá mánoe.

1 Áánûqtu mirá-tiraimma ítáíq-itaiq umá yabíqma kateko umá
máunanataa kaayoné-yátááqá Áánûqtugaraq ketáái uyátárai-
nakoma Îtu Káríqtokaq tirummá améqtaa matáunatae.
2 Áánûqtuni íráqô-qtataapi Îtu Káríqto ketáámá tiwíqmenataa
uráiye. mipí ketáái itáíq-itaiq umá yabi-í-yátáákáráq máeqtaa
timuqá kémaraunatae. íráqô-qtataaqtaba awé kéeta Áánûqtuni
tágama-yataaqa yainánúnatae.
3 ketáá ítama ummaa kéyetaamanibo timuqá kémaraunatae.
miráipoana ketáá kéitaunatae. ketáái akoqnáá umá yáqtorai-
yataaqa ummaa-yátáákón anaaé yíniye.
4 Áánûqtuni akaí-yátááqá ketáái akoqnáá umá yáqtorai-
yataakon anaaé yínataama Áánûqtuni akaí-yátááqá ketáá
kémayetaa Áánûqtuni tágama-yataaqa yainánúnayataba awé
ónúnatae.
5 mi-qtátááqá awé éta ítama táíq íkeunatae. miráinana
Áánûqtuma wení akaí-yátááqá ketirupiqtáá ayáutikainaqtaa
Áánûqtun Aágoma tirunóbáqá timínénataa makáiye.
6 mi kenamáárîq tíwáqnaa í-yátááqtábátáá kanaaráq
íuraunataamanibo kúmiq-wayukayaba Îtu Káríqto wemá pukái-
tupaama pááq uráiye.
7 móra-nakoma kateko-nákóqtábá puyéna áwáqnaa íyábá um-
maa ôriq umá kéyaiye. yaímma-taoqa móra-nakoma kateko-
náqtábá áwáqnaa ínéna puínimanibo
8 Îtu Káríqto kúmiq-wayukataa tíwáqnaa ínéna keqtááyátábá
pukáiye. keqtááyábá Áánûqtuni akaí-yátááqá anóniq umá
tiráátiraiqtaae.

9 pukáipoana ketáá mamá katekoîq kéumatikaipoanataa
Áánûqtuni áyámma íni-waigoni anónnáma uyátá-maqma keqtáa
tiyuwaínaqtaa paá mánunatae.
10 naayóbáqá Áánûqtuni namuro-wáyúkámá máqe-
uraunataamanibo íbêqa katekoîq kéumatikaimma wenáanikoma
pukáitaqtaa wení aanábótáá pááq umá máunatae. katekoîq
kéumatikaimma wenáanikoma paá máena keqtáá tiwirániye.
11 ááqibo íma ánataguraiye. minnâ Áánûqtuqtaba Îtu Káríqtoma
ínîqtababoana oyaaq-yátáápí kémaunanataa Áánûqtu wení
aanábómá aúqtíkaraiqtaae.

Áátaayaa Îtu Káríqtoqtaba

12 kímora-nakoma kúmiq-yataaqa maa-márábí mamé
uráitana maami-kúmíq-yátáápíké puí-yátááqá mamá pááq
uráiye. minnáyababoana puí-yátááqá máqte-kayukaraq iráiye.
miráuma máqtemma kúmiq-yataariq uráapoana máqte-kayukama
anónuqma kégeta képuyoe.
13 ámáan-aimma íyimikai-kanaaraqa kúmiq-yataaqa wáqe-uraiye.
ááqibo mi-kánááráqá ámáan-aimma íma wáqe-uraitana móra-
naqa ámáan-aikaq íma yáíkaiye.
14 ááqaanibo Áátaama wení kanaaráké Móteti kanaaráq
itáimma máqte-kayukama puí-yátáákóní akoqnáábi máqe-
uraae. Áátaani kúmiq-yataakaa íuraa-kayukagaraq máqtemma
puí-yátáákóní akoqnáábi máqe-uraae. Áánûqtu mirá-uwo ítirai-
qtataariq umá Áátaama kúmiq-yataariq uráiye.

Áátaama anaaékaq Îtuma yíni-waigoni amakáá umá máqe-
uraiye. ááqibo yenákámá móraiq íuraaye.
15 Áánûqtuma paá yímikai-qtataaqa tímitaama Áátaani kúmiq-
yataakaa íuraaye. áraine. Áátaani kúmiq-yataaqtababoata taígani-
kayukama pukááe. Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataaqa
uyátá-maqma anóniq uráitana wemá paá yímikai-qtataaqa
taígani-kayukaraq Îtu Káríqtoma wenamáakoni íráqô-qtataanapo
uyátá-maqma mirá-uraiye.
16 miráuma íráqô-qtataaqa Áánûqtuma tímîqtaama móra-
nakoni kúmiq-yataaqa móraiq íuraaye. móra-nakoni kúmiq-
yataakon anaaéma yainaí-kánááráqá yawááq-i-yataaqa paá
wániye. ááqibo Áánûqtuma yímî-qtataaqa taígani-kumiq-yataakon
anaaéma yainaí-kánááráqá yawááq-i-yataaqa íma wániye.
17 áraine. móra-nakoma kúmiq-yataariq uráipoata máqte-
kayukama puínoe. ááqibo káqo-nakoma Îtu Káríqtoma áraimma
uyátá-maqma anó-qtataariq uráiye. máqte-kayukama Áánûqtuma

wenamáakoni íráqô-qtataaqa ôriq umá timínaqtaa kateko-yátáákáráq timínaqtaa mayéqtaama mi-káyúkámá Îtu Káríqtoma nôrabi umátíkaraiqtababoana akoqnáá-nakaa umá paá mánoe.

18 áánibo kímora kúmiq-yataakoma máqte-kayukama yawááq-uraimanibo kímora kateko-yátáákómá máqte-kayukama paá umáyikena matúq-matuq umá mái-yataaqa kéyimiye.

19 kímora-nakoma Áátaama Áánûqtuni watáama ítarena ímirauraipoana netuqyaammá kúmiq-wayukama pááq urááe. móraiq umá kímora-nakoma Îtuma Áánûqtuni watáama ítaraipoata netuqyaammá kateko-wáyúkámá auránoe.

20 ámáan-aikaraq netuqyaa-kánáámá kúmiq-yataariq umá anómma pááq urááe. ááqibo kúmiq-yataariq umá anómma pááq uráawana Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataaqa uyátá-maqma anómma pááq uráiye.

21 mirá-uraiye. kúmiq-yataakon akoqnááma puí-yátáááqá mamé iráimanibo Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataakon akoqnááma kateko-yátáááqá mamé iráitana matúq-matuq umá mái-yataakaq keqtáámá uyátárai-nakoma Îtu Káríqto kétiwiraiqtaae.

6

Îtu Káríqtokaq arummá aménа paá mái-yataariq íniye.

1 miráuma nóinae téqtaa kétunataabiyo? Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataaqa anómma pááq ínipoata kúmiq-yataakoni akoqnáábinaq mánunataabiyo? mirá tenúnataabiyo?

2 miráimanibo ímiye. kúmiq-yataaqtaba pukuráunatae. miráipoana kúmiq-yataakoni akoqnáábinaq tikáínaiq umátaa ketáá mánuno? ímiye.

3 ááqibo minnáma kéitaunatae. ketáá nommá pékaana-wayukataama yagaroqtamá Îtu Káríqtoni puí-yátáápí nommá peránátae.

4 miráuma nommá peréqtaa waayúka utaí-máíqnóbáq maranóbáq peréqtaa wení puí-yátáááqá miráráá onanatáá miráuma tirupí yaímma mórabi pukáunatae. miráumaqtuweqtaa Îtu Káríqto keqtááyábá pukaípike wenaboání tágama-akoqnaanapo akoqnáá umá itó-umakaraitaqtaa móraiq umá aúgemma mái-yataaqa ketáá mayánátae.

paá matúq-matuq umá Îtugaraqtaa mánunatae.

5 wegáráq-kegaraqtaa yayamá móraiq éqtaama pukáinikaa umá tirupí puyéqtaa itó-umakarainikaa umá tirupi itó-unatae.

6 ókaraq áraimma kéitaunatae. ketáái naayón-ááímmá Îtu Káríqtogaraq yagaroqtamá kaapaq-yátáq pukuráunatae.

miráumaraa ketáái naayón-ááímmá yawítíqtukaiye téqtaa kúmiq-yataakoni kaqtó-wayukama íbêqa íma máunatae.
7 aónaaro. kébuyenama móra-naqa kúmiq-yataakoni ako-qnáábike paá kéumakaiye.
8 Îtu Káríqtogaraq tirupi kébuyeqtaama áraimma kéitaunatae 'wetê paá mánune' téqtaa
9 áraimma ketáá kéitaunatae. Îtu Káríqto pukáipike itó-uraimma ókaraq ípuiniye. puí-yátáákóní akoqnáágoma wemmá íuyata-maqma wáiye.
10 marabí kímora-taoqa kúmiq-yataaqtaba pukáimanibo íbêqa wení paá mái-yataaqa Áánûqtukaq kúmiq-yataapike nékaq kémaiye.
11 keráwáqá miráumaraa kúmiq-yataakaq pukáíniq umá kúmiq-yataapike nékaq maéraq Îtu Káríqto wegáráq keráwákáráq yagaroqtamá itéraq ítama arútáaro.
12 tirunóbáqá kebó-yátáákóní akoqnáágoma íma yabi íno. túnobaqa tikáina-yataaqa íwaraaro!
13 otaa-qtátáákóqtábámá keráwáqtí tí-tiyaakaraq túranaa tóyaukaraq íma mamá pááq íno. ááqaanibo pukáápike itó-onikaa umá nôrabi íya-qtataaqa Áánûqtuqtaba mirá-umakaaro. kateko-yátáárîq oí-yátááqtábá keráwáqá máqtemma kenamáárîq Áánûqtukaq áméro.
14 kúmiq-yataakoni akoqnáábi keráwáqá íma mánomanibo Áánûqtuma wenamáakoni akoqnáábi máero. Ítíráaeo-wayukati ámáan-ai-kanaaraq ímáamanibo Áánûqtu wenamáakoni íráqô-kanaaraq mááe.

kateko-yátáákóní akoqnáábi kaqtó-wayukama mánatae.

15 abô Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma ketáá íma kéwaraunaboanataa Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataapi maéqtaa kúmiq-yataariq onúnataabiyo? ímiye.
16 áraimma íyaq kéitaao? keráwáqá kaqtó kéeq "wenanaaé kéwaraunatae" téqa móra-tuyanakaq maréq wení kaqtó-wayukama mánoe. kúmiq-yataakoni kaqtó-wayukama máeqa puí-yátáakó kétiwiraiye. aammá itaí-yátáákóní kaqtó-wayukama máawana kateko-yátáákó kétiwiraiye.
17 naayóbáqá kúmiq-yataakoni kaqtó-wayukama máqe-uraamanibo íbêqa árai-qtataakoma ítareta yirummá amîqtuketa kéwaraae. minnáyaba Áánûqtukaq kemá "tíkáiye" kétune.
18 kúmiq-yataapike paá umáyíkaraimanibo kateko-yátáákóní kaqtó-wayukama yayarááe.
19 waayúkati yúyánámmá kéwareq kétune. naayóbáqá kebó-yátáákáq ókaraq-okaraq otaammá kuí-yátáákáq ketúgoma

ámikaaniq umá miráuma íbêqa katekoîq umá kaqtó-yataakaraq
túgoma améqa keráwáqá Áánûqtuqtaba aokarîq umá máero.
20 kúmiq-yataakoni kaqtó-wayukama máqe-ureta kateko-
yátááqtábá ítaraae.
21 aanibo mi-qtátááríq ónna-yataaqtaba íbêqa agae kéiye.
íráqô-qtataaqa mipíké matáánô? mi-qtátáákómá aqtórárîq ínata
puínoe.
22 ááqibo íbêqa kúmiq-yataapike paá umátikaitaq Áánûqtuni
kaqtó-wayukama mááe. minnágon anónnáma keráwáqtí mái-
yataaqa Áánûqtukaq paá wáinana min-áqtóráqá matúq-matuq
umá paá mái-yataaqa wániye.
23 kúmiq-yataakoni anónnáma timínîmma puí-yátááré. ááqibo
Áánûqtu paá yími-qtataaqa matúq-matuq umá paá mái-yataaqa
ketááí uyátárai-nakoma Îtu Kárîqtote wáiye.

7

aaraukátí watáae.
1 ketúnabaro, ámáan-aikoma arupú umá kéitaapoana kemá
ténááq únna-aimma ítama kánataae. mi táoqa wemó puíni-
tupaama waabámmá ámáan-aimma waraínoe.
2 ámáan-aikaq aaragómá awaikómá paá máinanagaraq we-
nanaaé waraíno. ááqibo puínanama aaragómá ámáan-aikake
awaikóní anaaé waráíyábá ténа paá umákaniye.
3 mirá-uraiye. wenawaikóma paá máinanagaraq káqon-
naqa mayáinama kumari-ínnímí mániye. ááqibo awaikómá
puínanama ámáan-aiko paá umákaniye kétiye. puínanama káqon-
naqa kanaaráq mayániye.
4 ketúnabaro, keráwáqtábámá miráumaraa wáiye. Îtu
Kárîqton-auma máápoaq ámáan-aimma keráwáqtábá pukuráiye.
íbêqa keráwáqá ámáan-aikonna íma máawana káqon-awaiqa
kanaaráq mayaíyanama min-náqá pukáipike itó-uraimma
wennámá mááe.
wennámá ketáá máunaboaqtaa Áánûqtukaq kátobaunatae.
5 ketúgoni akaí-yátááqá waréqtaama ámáan-aiqtababoana
ketááí kebó-yátáákómá pááq uráiye. kúmiq-yataaqa túbiqtaa
wáqe-uraitanaboana puí-yátááqá mamá pááq uráiye.
6 ááqibo áqnáabaqa ámáan-aiqtabama ánná-wayukaraa umá
máqe-uraawana íbêqa ketáámá ámáan-aipike ayúqtíkaraiqtae.
naayón-ámáán-áímmá agamatán-ámáán-áíkáqá íma kaqtó
kéunataamanibo aúgen-api Áánûqtun Aágogaraq kaqtó kéunatae.

ámáan-aikaraq kúmiq-yataakaraq
7 minnáyaba nóinae tenúnataabiyo? ámáan-aimma táí-yataaqa
wáiyo? aaqáo. ááqibo ámáan-aikoma kúmiq yataakon áaimma

ítiraatinaqa íaonanune. ámáan-aikoma ímo téna “káqo-wannayaba egaamá íao!” tínaqa kemá egaa-áíyábá íma itánúne.
8 ááqibo maami-kátáámá kéitaunanama egaa-í-yátááqá túyánánóbáq yabékaiye. ámáan-aimmá íma wáikaqa kúmiq-yataaqa íma pááq kéiye.
9 ámáan-aimma íma ítaraunaraq kemá paá máune. ááqibo ámáa-kataama kéiteqa kúmiq-yataaqa kepí abarokáq pááq éna tiráátiraitaq
10 kemá tirúnóbáqá pukáune. mi-kátáámá ámáan-aipike mái-yataaqa mamá abarokáq íuraimanibo kepí puí-yátáákóní aammá mamá pááq uráiye.
11 miráitana kúmiq-yataakoma kemmá makaténa ámáan-aimma yéna kúmiq-yataaqa puí-ápí matíkaraiye.
12 ámáan-aimma mi-kátáámá ámáan-aipikekaraq aokaq-yátááqá arupú umá íráqô-qtataare.
13 íráqô-qtataakoma tíkamitaraq tirunóbáqá pukáúnô? áraimma ímiye. íráqô-qtataaqnapo kúmiq-yataakoni áaikoma tíkamita tirunóbáqá pukáune. miráuma kúmiq-yataakon áaimma abarokáq uráimma tiráátiraiye. táwî-yataaqiye. maami íráqô-kataama ámáan-aipike mamá puí-yátááqá pááq ínéna kéiye. miráitana kúmiq-yataakon áaimma abarokáq kétiraatimma anómma táwî-yataare.

waabá-káyúkátí kaayaq-ááímmá wáiye.

14 ítáaro. ámáan-aimma Áánûqtunopake aágotabae. ááqibo kemá marabín-nákómá paá máune. kúmiq-yataakon áaikoni kaqtó-naqa máqe-uraune.
15 mayáuna-waigoni áaimma íma ítaraune. tíkáina-yataariq ónááqa íma mirá kéunamanibo ímo tíkái-qtataariq paá kéune.
16 kemá mi-qtátáárîq únna-waigon áaimma íketikaitaq miráunai-yataakoqtaba kemá kétune: “ámáan-aimma arupú-aine.” téq kétune.
17 miráimanibo maami ítíkái-qtataaqa kenamáa ímira-keunamanibo kúmiq-yataakoma kepí wáina wé mirá kéiye.
18 minnâ kéitaune. kemá marabín-nákómá íráqô-qtataaqa kepí íma wáiye. íráqô-qtaqaariq íyábá kétikaimanibo íma kanaaráq mirá kéune.
19 íráqô-qtataaqa tíkáiniq ónáae túnna-yataaqa ímira-keunamanibo táígo-qtataaqa ítíkáiniq ónáae túnna-yataaqa paá mirá kéune.
20 táígo-qtataaqa ítíkáiniq ónáae túnna-yataaqa paá mirá kéunama kenamáa ímira-keunamanibo paá kúmiq-yataakoma kepímmí wáina mirá kéiye.
21 miráráá umá wáiye. íráqô-qtataakoma tíkáiniq ónáae túnnamanibo táígo-qtataakoma kekáq wáiye.

22 ketúnobaqa Áánûqtuni ámáan-aiqtaba ôriq umá kétikaiye.

23-24 Áánûqtuni ámáan-aimma yúyánápí wáitana kétikaimanibo ketúgoni kágon-aaimma wáitana Áánûqtuni ámáan-aikote ááiqa kéoye. áaimma ketúnobaqa wáimanibo kúmiq-yataakoni áaimma wáitana kemá wení kaqtó-naqa mamá káutikaiye. abô tirunô túyánákó awígíoq kéiye. tirunóbáqá kúmiq-yataakon áaimma puí-yátáápí tiwíqme kéuwimanibo náawa maamin-ááíq-yátáápíké tirunóbáqá mamá paá umátikaniyo?

25 Áánûqtukaq "tíkáiye" kétune Îtu Káríqtoma ketáái uyátárainakoma wemá mamá paá umátikaniye. miráumaraa wáiye. kemá Áánûqtuni ámáan-aimma paá ketúyánánápó kanaaráq miráuma waráunamanibo ketúgoma kúmiq-yataakoni áaimma paá kéwaraiye.

8

kúmiq-yataapike atóbatikenataa aúgen-aagoma Îtu Káríqto timínîqtaae.

1 Îtu Káríqtote yagaroqtamá máena-wayukayaba yawááq-umayikai-yataakoni ápêqa íma wániye.

2 nôraq inábiyo? aúgen-aagonapo kúmiq-yataakon áaipike puí-yátáápí tíwíqme kéuitana Îtu Káríqto yemmá paá umáyíkaraiye. Aágoma paá mái-aagoma Îtu Káríqtopi máena umáyíkaraiye.

3 kúmiq-yataaqa ketáái túnobaqa Áánûqtu yawááq-uraiye. miráipoana wenáanikoma ketáái túrakaraq timákaraimma arunóbáqá kúmiq-yataakoni áaimma urái-naqa keqtááráá-náqá timákaraiye. miráitana kúmiq-yataakoma maqtuwáíkáae téna timákaraiye. naayón-ámáán-áíkó kanaaráq ímaqtukaibo Áánûqtu maqtukáiye. waayúkati áaimma aqnúnîq uráápoana ámáan-aikoma yawéqma kárayikaiye.

4 ámáan-aikoni mirá-maara í-yátááqá mútûq miráuma ánataniqtaba keqtáábí Áánûqtu wenáanikoma timákaraiye. keqtáábí íma ketúraqtaa wakáábo Áánûqtuni Aágoma wakááwana ámáan-aikoni mirá-maara í-yátááqá miráráá umá wenáanima keqtáábí mirá-uraiye.

5 mi-káyúkámá yúgoma timá yíminiq kéeta yetúgoni akaí-yátááqá yeqtí yúyanámmá kéyaqtoraiye. ááqibo mi-káyúkámá Áánûqtuni Aágoma timá yíminiq kéeta Aágon-aaikoma yeqtí yúyánámmá kéyaqtoraiye.

6 túgoma ákáinaiq umá túyánámmá kéwaraiyana anaaékaq puí-yátááqá pááq íniye. ááqibo Áánûqtuni Aágoma ákáinaiq umá kéwaraiyana matúq-matuq umá paá mái-yataakaraq kaayoné-yátáákógáráq pááq íyóye.

7 morá-nakoma aúgoma ákáiniq umá aúyánámmá kéwaraitana
Áánûqtuma webó kágayakaiye. wemá Áánûqtuni áama
íkéwarainanama maamin-áímmá áraimma kanaaráq íma
warániye.
8 mi-káyúkámá yetúgon áaimma kéwaretama Áánûqtuma íma
yimuqá kanaaráq marakánoe.
9 keráwáqá Áánûqtuni Aágoma tirunóbáqá paá máinaqa túgon
áaimma kéwareqa íma mánobo Aágoma kétima-timitaq mááe.
náawabi min-Áágómá Îtu Káríqtopi wáiniq umá wepímmá íma
máinaqa Îtu Káríqtonna íma máiye.
10 ááqibo keráwáqá Îtu Káríqto keráwápí paá máinaqa
Áánûqtun-aurakaq kateko umá mánoe. áraimma kúmiq-
yataakoma tirunóbáqá ikámma képuitana Aágoma keráwápí
paá mái-yataaqa kétimiye.
11 Áánûqtuni Aágoma Îtumma pukáipike mamá atóbamakaiye.
miráráá umá Áánûqtuni Aágoma keráwápí mánipoana maamin-
Áánápó keráwápímmá ketúgoma paá mái-yataaqa timíniye.
Áánûqtuni Aágoma mamá wení iyápó-annae kéumatikaiqtaae.
12 miráuma ketúnabaro, ketáái anónnáma wáimma túgon
áaimma waraí-yátááqá íma wáiye.
13 túgon áaimma kéwaretama képuyomanibo Aánapo ketúgon
áaimma waraí-yátááqá ánatama paá mánoe.
14 maa-káyúkámá Áánûqtuni Aágoma tíwíqme wí-naqa
Áánûqtuni áanimaaqa mánoe.
15 móra paá-mayai kaqtó-nakoni aágoma mamá áaqa ikatíniye.
miráráá umá Áánûqtuni Aágoma keráwápímmá íma máiye.
Áánûqtun Aágogaraqa wenáanimaaqa mááe. Aágoma mamá
wenáanimaaqa káutikaitaqtaa ááyeqtaa: “apáo, ketiboó!” téqtaa
kétunatae.
16 Áánûqtuni Aágogaraq ketáái aágogaraq yagaroqtamá
kéteye. Áánûqtun-araabitima máunatae.
17 wenáráabititaa máunaboanataa wemá waaroqá
timátikainaqtaa wenáama wení áráabitiyaba wáipoaqtaa
mayánúnatae. máqte-qtataaqa “Îtunnae” téna makái-qtataaqa
Îtugaraq yagaroqtamá ketáái minnáe. mórabi Îtuni aú-aiqa uráí-
qtataaqa yaímma mayéqtaa Îtuni tágama-yataaqa yainánúnatae.

anaaékaq tágama-yataaqa wániye.

18 túyámámmá kéitaune. tú-tiqtabaqtaa íbêqa kéunataamanibo
anaaékaqa keqtáábímmá Áánûqtuni anómma tágama-yataaqa
pááq ínipoana ketáái tú-tiqa mikáq pááqya-qtataakaa umáginiye.

19 maami-qtátááqá Áánûqtu tarôq umákai-qtataakoma
Áánûqtu wenáanimaaqa abarokáq yiráátiniq-kanaayaba awé
kéoe.
20 máqte-qtataaqa Áánûqtu tarôq umákai-qtataakoma yigaé
íkéetamanibo Áánûqtu yawááq-uraiye. ááqibo anómma íráqô-
qtataaqa kumínîqtaba minnâ awé kéoe.
21 máqte-qtataaqa Áánûqtuma tarôq umákai-qtataakoma
móragaraq íarowaq nániye. Áánûqtuni áráabititi anómma
umáyikaiya-taoqa pááq ínata mórabike máqtemma tarôq umákai-
qtataakoma yaímma mayánoe.
22 ketáá kéitaunatae. máqtemma tarôq umákai-qtataakoma
karagíkáráq yumá aaragómá iyápó akánéna iníkáá umá karag-
iqyá kéoe.
23 tarôq umákai-qtataakoma yenamáa ímiye. ketáámá
Áánûqtuni Aágogaraq Áánûqtu wení áqnáabaq-yataaqa
tímikaitaqtaa karagíqyá kéyeqtaa awé kéunatae. Áánûqtu
wenáráabiti mamá aúqtikenata abarokáq anómma paá
umátikainaqtaa ketááráq mútûq pááq umá ánataniye.
24 kuminîqtabataa kéiteqtaa íráqô-qtataaqtaba awétáá
uráunaboaqtaa ketáámá atóbaraunatae. awé únnai-yataaqa
íkaonetaamanibo paá awé kéunatae. náawa awé urái-qtataaqa
yayamá itanawáq kanaaráq aónaniyo? máqte-kayukama
kanaaráq íaonanoe.
25 ááqibo íma káonauna-yataaqtabataa awé kéonanataa
kumínîqtaba kéiteqtaa paá yaákama awé kéunatae.
26 waabámmá aqnúnîq kéopoana Áánûqtuni Aágoma
kuma tíwáqnaa íniqtaae. nunamummá-tí-yátááqá kanaaráq
íkéitaunatae. miráipoana Áánûqtuni Aágoma watáama ketáá
íkéitauna-yataaqtabataa nunamupí ítama káonatikaiqtaae. áyaqa
kétimenataa keqtááyábá ayaqtáá-karagiqya kéyiye.
27 Áánûqtu waabá-káyúkátí yáaimma káonena Aágoni
aúyánámmá kéitaiye. Áánûtuni aúyánákáq máena Aágoma
Áánûqtuni waayúkayaba ítama káonamayikaiye.
28 arútama ítáaro! Áánûqtuqtaba ôriq umá yíkái-kayukama
máqte-qtataaqa yayamá íráqôniq umá abarokáq íniye. mi-
káyúkámá wenôpaq yááyama kéyikaiye.
29 naayóbáq máqte-kayukabike yiwíkaimiye. nôraq itana
yíwíkainabiyo? miráinata yemá wenáanikoraa umá máiyana
wenáanikoma áqnáabaq yiwaaómá mániye.
30 miráitana mi-káyúkámá Áánûqtu naayóbáqá aokaq
yiwíkena anaaékaq yááyaraiye. yááyarena kateko-wáyúkámá
aúqyikena wení tágama-yataaqa yeréwáqtê yáíkaaq uráiye.

Áánûqtuni akaí-yátááqá Îtu Káríqtopi wáiye.

31 mi-qtátááqtábá kéiteta ókaraq nóine kanaaráq
tenúnataabiyo? ketááí min-áúkápáq Áánûqtu máena tíwâqnaa
kéitanataama náayuwaq ketááí namuro-wáyúkámá kanaaráq
máno?
32 wenamáárîq wenáanikoqtaba "ketáanine" ténа íma
yáqtokaimanibo keqtááyábáé ténа tímikaiye. wenáanikoma
tíminikaa umá máqte-qtataaqa ókaraq paá timínîqtaabiyo?
33 Áánûqtuma yiwíkai-kayukama náawaq yúbi maráníyô?
yeqtábá Áánûqtu wenamáárîq tiráiye: "yigaé-yátááqá íma
wáiye." mirá ténа yáíkaiye.
34 móra-nakoma yemmá kanaaráq yawááq-umayikaniyo?
Îtu Káríqto min-nákómá pukáimanibo paá mái-yataakaq
atóbamakaitana Áánûqtuni ayáánurapaq máiye. mibáq wemá
Áánûqtukaq kéitatikaiqtaae.
35 miráinana nóinaq Îtu Káríqtoni akaí-yátáápíké kanaaráq
yáíkaaq umátikaniqtaabiyo? aweké kuí-yátááqá otaammá kuí-
yátááqá yáama yaí-yátááqá ótakaq í áona-yataaqa unítíqa tí-
yátááqá ááiqa í-yátááqá máqtemma Îtu Káríqtoni akaí-yátáápiké
kanaaráq íma yáíkaaq umátikaniqtaae.
36 miráuma agamatán-áípí ténа kétiye:

"máqte-tupaama keráwáqtábá
ketááí puí-yátááqá waaqókáq kéiye.
tipi-típi ikámónikaa umá
ketáá móraiq kéumatikaae."
ténа kétiye.
37 minnáyataba Îtu Káríqtogaraq keqtááyábá uyátá-maqma
kákaiye.
38 túyánápí akoqnáá umá kéitaune. Îtu Káríqtoni akaí-yátáápíké
máqtemma ketáámá íma kanaaráq maqtuwániye. puí-yátáárábi
paá mái-yataarabi kaqtó-wayukama Áánûqtuni márûpakenabi
maa-márábíké anónarabi íbêqa paá wái-qtataarabi anaaékaq
yíni-qtataarabi máqtemma akoqnáá-yataarabi
39 yanaapáq-yátáárábi aménáápáq-yátáárábi tarôq uráiq-
qtataarabi Áánûqtuni akaí-yátáákáráq ketáágáráq yenákátí
aúkáapimma máqte-qtataakoma matúq-matuq umá íma
kanaaráq yainániye. maami akaí-yátááqá Áánûqtu
tímikaiqtaama ketááí uyátárai-nakoma Îtu Káríqtokaq
tímikaiqtaae.

9

Póro Ítíráaeo-wayukama áyámma umáyíkaraiye.

1 watáama túnnama áraine. kemá Îtu Káríqtonaboaq
yaqaroqtamá kaaqaarí-áímmá íkétune. Áánûqtun-Aagoma
ketúyánámmá awíkaitaq kaaqaari-áímmá íkétune.
2 ketí watáama miráuma wáiye. anómma tú-tiqa kéiye. ketí
Ítíráaeo-wayukayaba túyánákómá netuq kéiye.
3 aammá wáinaqa nunamupí ítama aónaanana kemá
Îtu Káríqtonopake maqtuwáinaq waéqma miráinaqa ketí
tíbâqawaama yíwáqnaa onata umáyíkaanata paá mánoe.
4 yemmá Áánûqtu yiwíkai-kayukama wenáanimaaqa aúqyíkena
wení táqama-yataaqa yaímma yímikaiye. wení anóna-anon-aimma
yeráwáqtê ténа ámáan-aimma yímikaiye. árain-akaq Áánûqtun-
aama itéta wekáq nunamupí kétee. akoqnáá umá árain-aimma
yímitata matááe.
5 máqten-annabike títaubikoma anókoni yeqtí áráabitie. Îtu
Káríqto mimórá-ánnábíké iréna máqte-kayukaraq mú mikákáá
anómma máiye. matúq-matuq umá Áánûqtun-awiqa múte
yauyónátae. miráuma paá waíno!

Áánûqtu wení aaraawaamá yiwíkaiye.

6 Áánûqtuma yímikain-aimma aúyokuraiye íkétune. máqtemma
Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuma yiwíkai-kayukama íma mááe.
7 móraiq umá Áabaran-annabike máqtemma Áánûqtun-araabiti
íma mááe. Áánûqtu Áabaraamma timá ámikaiye: "Áítekin-annama
yenamáa enáwîkaraq mánoe." ténа timá ámikaiye.
8 paá marákáraina-iyapoma Áánûqtun-araabiti íma
mááe. máqte-kayukama Áánûqtuni akoqnáá-arain-aikaq
maqyíkaraimma Áánûqtun-araabitie. minnâ
9 Áánûqtuma yímikai-kataama mirá umá wáqe-uraiye: "móra-
taoqa enôpaqa yenanamá Téraima áanikoma marakániye." ténа
Áánûqtu Áabaraani ánáakoma timá ámikaiye.
10 óqa ímibo áre. Arébékani aapaatáráaq-iyaporati yiboámá
ketáái títaubikoma mimórá Áíteki Téraini áanikoma máqe-uraiye.
11-12 Áánûqtu mi-kááyáq-íyápóbíké wetábá ákáimma móra
awíkaiye. mayaíyábá íawikaibo paá wetábá ákáimma awíkaiye.
Arébékaamma Áánûqtu timá ámikaiye: "áqnáaekoma anaaékoni
kaqtó-naqa mániye." ténа Áánûqtu timá ámiqtuwaitana anaaékaq
min-íyápórátámá máqyíkáraiye. yenákámá táí-yataarabi
íráqô-qtataariqa íuraayamanibo Áánûqtuma awíkai-waigoma paá
ááyaraiye.
13 miráuma Áánûqtuma agamatán-áípí kétiye: "Yáakoboqtaba
kétikaibo Étaumma komá yumákaraune." ténа agamatán-áípí
kétiye.

14 nóinae tenúnataabiyo? Áánûqtu wení yainaí-yátááqá kae
kááeq uráíyô? ímiye. mirá íuraiye.
15 aanibo Áánûqtu Mótetimma timá ámikaiye: “móra-
nakoqtaba tikáinaqa tíyaqa aménááqa tíyaqa aménúpo. móra-
nakoma tikáinaqa tirummá umákanaaqa tirummá umákanune.”
Áánûqtu mirá téna tiráiye.
16 Áánûqtuma áyaqa yiména waayúkati yikaí-yátááqtábá íma
wáimanibo Áánûqtuni akaí-yátááqtábáé.
17 agamatán-áípí Áánûqtuma Péromma (kíni) timá ámikaiye:
“ketí akoqnááma aónéta ketíwîqa máqte-marabaq itaígáae téq
emá múte itó-umakaraune.” ténа timá ámikaiye.
18 miráitana Áánûqtu móra-nakoqtaba akáinaqa áyaqa aménáe
ténama amínimanibo káqo-nakoma akáinaqa aúyánámmá mamá
akoqnáá umákanae ténama mirá-iniye.” ténа timá ámikaiye.

Áánûqtuma áyámma kéumatikenataagaraq áyaqa tímikaiqtaae.

19 móra-waigoma mirá té kemmá ítama aónanone:
“miráinanama Áánûqtu nôraq itana waagóqtábámá agaemá
wániye kétiyo? náawa wení akaí-yátááqtábá ímiye tinónô?” té
ítama aónanone.
20 ááqibo ketí aanábô náawa Áánûqtuqtabama emá kanaaráq
waéqma-aimma tinónô? maráké kaqmá táápeqa tarôq umáráí-
waigoma mirá ténа íkétiye: “nôraq itaaq kemmá miráuma tarôq
umátíkaraano?” ténа íkétiye.
21 tarôq oí-nákómá akáinanama mará maténa kaqmá kaayaq-
táápéqá tarôq íniye. mórama íráqômma káqomma kogonaagó
íniye. miráínama íarutaniyo?
22 miráuma móraiq umá Áánûqtu waayúkayaba tarôq uráiye.
Áánûqtu wení áyámma í-yátááqá yokaa umá tiráátinenataa
kéiye. miráinata máqte-kayukama wení akoqnááma aónanoe.
mi-káyúkámá áyámma umákaa-yuma kogonaagó-táápéqá
yubákinikaa umá yubamínéna kéimanibo yaákama paá awé
kéiye. nôraq itana?
23 wení anómma tágama-yataaqa keqtáábí yiráátíyaqtaba
kákaipoana awé kéiye. keqtááyábá wení áyaqa tiráátiraitana
íráqô-taapekaa wení tágama-yataaqa ketááráq atítaiye. áyaqa
yirááti-kayukama wení tágama-yataaqa matáá-yuma yokaa
umáyíkaraiye.
24 ketáámá tááyarai-kayukataae. íma paá Ítíráaeo-wayukabike
yenamáa tááyaraibo Yéqtaaeo-wayukabike tááyaraiye.
25 Áánûqtuni agamatá-kánáábímmá min-áúbábí Otía mirá
ténа kétiye:

“móra-wayukama íma ketí-wayukama máamanibo anaaékaq yerawáqtábá ‘ketí-wayukama mááe’ téq yááyanune. maakáyúkáyábámá kemá íkétikaimanibo paá ‘kétikaiye’ téq tenúne.
26 mi-márúpáq timá yímikaunama ‘ketí-wayuka íma mááe’ mibáq íbêqa ‘paá mái-Aanuqtuma wení áanimaare’ yeráwáqtábámá mirá tínóe.”
téna Otía-aubabi kétiye.
27 Áítáíya naayóbáqá Ítíráaeo-wayukayataba akoqnáá umá tiráiye: “Ítíráaeo-wayukama paá taíganimma miráuma nópíkégébáráá uráámanibo yeráwápíkémmá pááqyamma kúmiqyataapike atóbamayikaniye.
28 uyátárai-nakoma pááátákaáá ítama yainéna marabí-káyúkámá anónnáma yimíniye.” téna Áítáíya tiráiye.
29 minnáyataba naayóbáqá Áítáíya mirá téna tiráine: “uyátárainakoma Áánûqtu máqten-akoqnaagaraq íma yaímma-annamo yiyuwaínana mái-yataama Tótômabaq-wayukaraa Komóraabaqwayukaraa umá ketáá yayamá pááq ónúnatae.” téna Áítáíya naayóbáqá tiráine.

Ítíráaeo-wayukama kateko-áqtábá mirá-uraae.

30 Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtun-aurapi kateko-áqtábá íma abáá uráámanibo paá aónaraae. maami-kátékó-ámmá aónaraamma Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataare.
31 ááqibo Ítíráaeo-wayukama Áánûqtu yiwíkai-kayukama ámáan-aipike kateko-ámmá abáá uráámanibo ámáan-aimma íma kanaaráq kateko-ámmá íaonaraae.
32 nôraq itatáq yauwékáao? miráipoana yúyánápímmá íráqôqtataariq kéowana kateko-ákáq mayíkáitata máqe-uraae. ááqibo paá Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá yáqtorai-iyanama kateko-ákáq mayikániye. Ítíráaeo-wayukama aukákáan-oqtakaqa yítauqa yurákaane.
33 Áánûqtuni agamatán-áípí aukákáan-oqtaba kétiye:
“aónaaro! Tááíoni-marupaq aukaí-óqtámá makáune. maaminótákáq yítauqa yurákáamanibo wemmá itáíq-itaiq ínnánakoma ítama táíq íiniye.”
mirá téna agamatán-áípí kétiye.

10

Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuni kateko-ákáq íwakaae.

1 ketúnabaro, Ítíráaeo-wayukayatabama ôriq umá kétikaitaq Áánûqtu kúmiq-yataapike atóbamayikaikaae téq nunamupí kétune.

2 kemá yeráwáqá yimónaraune. Áánûqtuqtaba ôriq umá abáá
kéomanibo yeráwáqtí aakómmá arábaraiye.
3 Áánûqtun-aurapi kateko-wáyúkámá mamá
aúqyíkaraiqtabama íma ítaraabo yenamáa káqon-amma
yenamáárîq awíqma waranéta urááe. miráitata yeráwáqá
Áánûqtuni kateko-yátáákóní aménáápáqá íma máqe-uraae.
4 íbêqa Îtu Káríqtogaraq iréna ámáan-aimma mamá
ánataqtukaiye. miráipoana máqte-kayukama yirummá amétama
Áánûqtuni kateko-yátááqá yaímma kémayaae.

Áánûqtu máqte-kayukama kúmiq-yataapike mamá paá umáyikaiyataba kákaiye.

5 Áánûqtuma kateko-yátáárîq o-káyúkáyábá téna ámáan-
aimma kéwaraaqtaba Móteti agatáiye: "morá-nakoma náawabi
ámáan-aimma kéwarena wení paá mái-yataaqa mipíké
kémaiyaiye." mirá téna agatáiye.
6 ááqibo itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqnapo Áánûqtuni kateko-
yátááqá náawabi matáitana agamatán-áúbá-wánnáábí weqtábá
kétiye: "íma enamáaraq maará té ítiyo 'Îtu Káríqtoma Áánûqtuni
márûpake náawaq kanaaráq umawíqme kumíníyô?
7 aménáápáq puí-márúpáq náawaq kanaaráq kuména Îtu
Káríqtoma múte yawíníyô?' " mirá té maami-négí-náágí-
wátáámá túyánápí íma waíno. agamatán-áúbá-wánnáábí mirá
kétiye.
8 aúba-wannaabi óqa kétiye: "Aánûqtuni watáama ení
waaqókáq máena enóyaukakaraq enarupi wáiye." mi-kátáámá
Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqtaba ketáá abarokáq
kétunatae.
9 enóyaukakemmo témo "Îtu Káríqto uyátárai-nakoe" tin-
namá "Áánûqtu wemmá pukáipike atóbayakaraiye" té arummá
ámínanama ení kúmiq-yataapike Áánûqtu atóbamakaniye.
10 abo tirukakéqtáá itéqtaa Áánûqtuma keqtáá kateko-
wáyúkámá káutikaiqtaae. ketáái itáíq-itaiq í-yátááqá
tóyaupikeqtaa tennatáámá ketáái kúmiq-yataapike atóbanunatae.
11 Áánûqtuni agamatán-áípí kétiye: "náawabi wekáq arummá
amína-waigoma mamá táíq umáketa agaeráq íma mayakánoe."
téna kétiye.
12 maa-kánáámá máqte-kayukayaba wáiye. Áánûqtun-aurakaq
Ítíráaeo-wayukama Yéqtaaeo-wayukama móraiq kéoe. máqte-
kayukayataba Áánûqtuma mimórá uyátárai-nakoma máena
máqtemma wekáq nunamupí wanáwîqa yáíyanama wení íráqô-
qtataakoma yimíniye.

13 agamatán-áúbá-wánnáábí kétiye: “máqte-kayukama
nunamupí uyátárai-nakon áwîqa ááyaiyamma yeqtí kúmiq-
yataapike mamá atóbamayikaniye.” téna agamatán-áípí kétiye.

14 ááqibo Áánûqtukaq yirummá ímo améta náaraq umá
kanaaráq wemmá ááyano? mi-kátáámá íma ítareta náaraq umá
yirummá amínô? mi-kátáámá abarokáq íma timá-yimiyamma
náaraq umá itánô?

15 miráuma Áánûqtuni kaqtó-wayukama íma timáyikainanama
mi-kátáámá náaraq umá abarokáq timá-yimino? agamatán-
áípí mirá téna kétiye: “Áánûqtuni átê-wataama wení kaqtó-
wayukama mamé kéyewanaboana yítauq-aagoma abô íráqôniq
kéiye!” téna agamatán-áípí mirá kétiye.

Ítíráaeo-wayukama paá yaímma aúge-kataama wakááe.

16 aúge-kataama íma máqte-kayukama kéitaae. Áátáíya
Áánûqtuni watáa-naqa naayóbáqá mirá téna: “uyátáráana-nako,
nôraq umáyuwa mi-kátáámá ketáá abarokáq timá-yimunataa
kéitaao?” mirá téna Áítáíya tiráine.

17 miráuma mi-kátáábíké kéiteta itáíq-itaiq umá yáqtorai-
yataaqa kéiye. Îtu Káríqtoqtaba abarokáq timá-yimunabike mi-
kátáámá kéiye.

18 ítáaro. kemá mirá téq ítama káonaune. mi-kátáámá árainaq
yeráwáqá íma ítaraao? ítaraae. áraine. átê-wataama kéte-
kayukayaba óq-wataama agamatán-áíkó kétiye:

“yeráwáqtí yáama máqte-marabaq ítaraae. yeráwáqtí watáagoma
kótámaqma maragóní aqtóráqá uráiye.”

téna agamatán-áúbá-wánnáábí kétiye.

19 ókaraq emmá ítama káonaune. Ítíráaeo-wayukama árainaq
ítaraao? Móteti wenamáárîq áqnáabariq umá yauwéqma tiráine:

“óq-wayukayaba maramá ímaina-wayukama mamá aúqyíkáan-
ayataba koyukayúmma ínoe. aíbôq-wayukayaba mamá
aúqyíkáan-ayataba yeqtábá tíyámma ínoe.”

téna Móteti min-áíkaq tiráine.

20 Áítáíya wemá íma ikatíq éna abarokáq mirá tiráine:

“kemmá ímo tibáá-uraa-kayukama timónaraae. kemmá ímo
ítana aónaraa-kayukaq yemá kemmá kenamáárîq
yiráátiraune.”

téna Áítáíya tiráine.

21 ááqibo Ítíráaeo-wayukayaba tiráine: “túnnaiq íma éta aamá
arátaa-kayukabimma ayáqtáá-yupaa yetôpaq tiyáámma
arúqtukaune.” téna Áítáíya Ítíráaeo-wayukayaba wenôpaq
yikáinata yínôqtaba tiráine.

11

Ítíráaeo-wayukama Áánûqtu áyaqa kéyimiye.

1 kemá ítama káonaune. Áánûqtu wení waayúkama waq-
tukáiyo? aaqáo ímiye. kemá kenamáárîq Ítíráaeo-wayukabike
Béqtiamaanin-annabike máune. ketítaubikoma Áabaraae.
2 Áánûqtu wení waayúkama íwaqtukaiye. yemmá áaikakemma
yiwíkaiye. mi-kátáámá Áánûqtuni wannabí Iráíyaqtaba kéitaae.
wemá Ítíráaeo-wayukayaba Áánûqtukaq nunamupí akoqnáá
umá inaa-inaa tiráine:
3 "uyátáráana-nako, ení amuné-wáyúkámá yíkamma yuwéta
monoq-náúpáké yaaremá yawítíyuwaawaq kenamáa máunata
tíkamineta kéoe." Iráíya nunamupí Áánûqtukaq mirá tiráine.
4 nóine ténaq Áánûqtu timá ámikaiyo? mirá-tiraiye: "ketábá
taígani-kayukama (7,000) iyuwaúnata paá mááe. kaaqaari-
máníkókáq wénáwîqa Béoma wekáq yiraayutáúmmá íma atéta
nunamummá ítiraae." ténа Áánûqtu timá ámikaiye.
5 íbêqa mimóráíq kéiye. yaímma pááqya-kayukama wení áyaqa
yiména Áánûqtu yiwíkaiye.
6 yeráwáqá nôrabi uráá-qtataaqa ímira-uraapoana paá wení
áyaqa yiména yiwíkaiye. miráinanama waayúka nôrabi uráa-
qtataaqa Áánûqtu yiwiráinana áyaqa yimí-yátááqá íma wániye.
7 nôraq íníyô? Ítíráaeo-wayukama abáá kéo-qtataaqa íaonaraae.
paá yaímma pááqya-kayukama Áánûqtu yiwíkai-kayukama
aónaraamma wenaúrapi kateko umá máqe-uraae. tébakaq-
wayukama Áánûqtuma yááyaiqtaba aíbôriq urááe.
8 Áánûqtuni agamatán-áípí kétiye:
"yirukáráq yúyánákáráq Áánûqtu mamá ummaa yamá
yíkaraiye.
paá íbêkaraq yúranapo íma kanaaráq aónama arutéta yaáqnapo
íma kanaaráq ítama kárutaae."
téna kétiye.
9 maa-káyúkámá Áánûqtuqtaba aíbôriq uráapoata Tébiti mirá
téna kétiye:
"anón-onikaqa yiyuwáiyata waakápi amá máero.
kúqôpi péráinikaa oro.
10 yúramma keropáinaqa iyuwáiyata íma aónama arútáaro.
yeqtí ummaa-yátáákóní aménáápáq awáuma máero."
téna Tébiti agamatán-áípí tiráine.

Áánûqtu káqo-kayukama yiwíkaiye.

11 íbêqa yeráwáqá ítama káonaune. Ítíráaeo-wayukama
Áánûqtuni aamá íma waráiyanama pááqyan-iwiqa matúq-matuq

umá yamá-yiminiyo? ímiye. kúmiq-yataariq uráapoana Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtu yiwíqma Ítíráaeo-wayukama íyama ígáae téta atóbamayikaraiye.

12 Ítíráaeo-wayukama kúmiq-yataariq on-ááímmá káqo-yuraq íráqô-qtataaqa Áánûqtunopake iráiye. Áánûqtunopake-qtataaqa taígani wáipike Ítíráaeo-wayukama pááqyamma matáapoana Yéqtaaeo-wayukaraq netuqyaammá yímikaiye. miráuma Ítíráaeo-wayukama kateko-wáyúkámá Áánûqtun-aurapi máiyanama Áánûqtuma uyátá-maqma íráqô-qtataaqa yimíniye.

kúmiq-yataaqa maqtuwéna Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtu atóbamayikaraiye.

13 íbêqa karáwáqá Yéqtaaeo-wayukaraq tenúne. kemá Áánûqtuni watáama waayúkaraq mamé uréire únna-naqa máeqa mi-máyáíyátábá timuqá kémaraune.

14 miráinaqa ke ánná-wáyúkámá yeráwáqô komá yumá yíkáanatama yaímma kúmiq-yataapike atóbano?

15 Ítíráaeo-wayukama Áánûqtu yiwíkaitata káqo-marabi-kayukama Áánûqtuni aanábómá aúkáae. Ítíráaeo-wayukama yiwiráinanama yeqtábá nói-qtataaraq wániyo? miráráá umá minnâ pukáa-kayukama paá máanikaa ínoe.

16 áqnáabaq-yamma Áánûqtukaq améq oweqa tébakaq-yamma Áánûqtuqtaba aokarîq umá aurániye. mimóráíq umá yaagóní ánûqo Áánûqtukaq améq oweqa mútûq-yagoma amagaráq wennámiye.

17 ítáaro. uqmatán-óríbétí-yágóní amamá ayáátuweta káqomma abááq-óríbétí-yágóní amamá ayááma arúbamakaae. awaaméq-áímmá nóinabiyo? minnâ keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama abááqá óríbêti-yaraa umá mááe. íbêqa Ítíráaeo-yagoni anommá mimórábí yaímma keráwáqtí amabiqtáá kéuiye.

18 miráipoana amamô ayáátuwaa-kayukama pááqyan-awiqa íyíméro. weganokanoqá íma oro. keráwáqá paá amamóe. am-agómmá ánûkoma íyaqtokaibo ánûkoma amagómmá yáqtokaiye.

19 ááqibo keráwáqá tínoe: “ánibo amagómmá keqtáá ti-wiránîqtaba ayáátukaae.” téq tínoe.

20 owé. Áánûqtukaq íma itáíq-itaiq uráapoana yeráwáqá ayáátukaae. Áánûqtukaq túyánámmá kámepoaq keráwáqá paá mánoe. minnáyataba weganokanoq-túyánámmá íma ítáaro. minnáyataba keráwáqá ikatíq oro.

21 Ítíráaeo-wayukama áqnáaen-amama Áánûqtu íma yukáiye. túyánámmá ítáamma Áánûqtu keráwáqá tiyuwániyô?

22 mikáq Áánûqtu áwáábiqa kéna kaayoné kéena immá
káonaunatae. yirummá aati-aatimá ámê-kayukayataba kaayoné
umáyikaniye. ááqibo yirummá íma ámê-kayukayataba áwáábiqa
kégaimanibo keráwáqtábá kaayoné kéiye. ááqibo keráwáqá
Áánûqtukaq tirummá íma ámê-kayukama paá kéiyanama
keráwáqtábágáráq wemá áwáábiqa kániye.
23 ááqaanibo Ítíráaeo-wayukama waéqma yirummá ámê-
kayukama yaayamá paá kéiyanama Áánûqtu móragaraq
keqnáámmá wení kaayoné-yátááqá yeráwáqá yimíniye.
24 Áánûqtu óq-yataariq kéena keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama
áwáábiq-oribeti-yarake ayáátukaamma uqmakáan-oribeti-yaraq
arúbaraae. Ítíráaeo-wayukama maaminnámo uqmakáan-
oribeti-yaraa umá máeta ayáátukaan-amama mimórá-yáráq
yauwéqmena áaikaqa oyaaq umá Áánûqtuma kanaaráq
aráápaniye.

máqte-kayukama Áánûqtu wenáyaqa yímikaiye.

25 keráwáqá aúpáq-áráín-áímmá timá-timenune. minnâ
Ítíráaeo-wayukama yaímma Áánuûqtuqtaba komá yéta matúq-
matuq umá íma mánoe. mi-kánáámá mamé kéowana Yéqtaaeo-
wayukabike máqtemma yiwíkai-kayukama Áánûqtunopaqa yínoe.
minnágon anaaéma tébakaq Ítíráaeo-wayukama atóbamayikaniye.
minnáma itéqa "ketáá itaí-yátááqá ítaraunatae" téq tíyábámá
ókaraq mirá ítigaae.
26 máqtemma Ítíráaeo-wayukama miráuma atóbayikaniye téna
Áánûqtuni agamatán-áípí kétiye:

"Tááíoni-marupake mamá paá umáyikani-naqa yíniye.

máqtemma táígoniq uráiya-qtataaqa Ítíráaeo-wayukabike
matuwániye.

27 yeqtí kúmiq-yataaqa matuwánîq-kanaaraq anóna-anon-aimma
yeráwáqtê tenúne."

téna agamatán-áípí kétiye.
28 Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuni átê-wataama waqtukáapoata
minnágoma keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama tíwáqnaa itaq
Áánûqtuni aanábómá aúkáae. Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuni
namuro-wáyúkámá aúkáae. miráimanibo Áánûqtuma
naayóbáqá Ítíráaeo-wayukama yiwíkaimma áyaqa yiména
áqnáabaq-annabike anó-kayukayababoana aati-aatimá yeqtábá
kákaiye.
29 yiwíkai-kayukama wení íráqô-qtataaqa kéyimena Áánûqtuma
íma aúyánámmá waéqma kéitaiye.

30 keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama naayóbáqá Áánûqtun-
aama arátaamanibo íbêqa Ítíráaeo-wayukama Áánûqtun-aama
arátaapoata keráwáqá Áánûqtuma áyaqa tímîmma matááe.
31 mimóráíq umá áyaqa matáapoata Ítíráaeo-wayukama íbêqa
Áánûqtun-aama arátaamanibo anaaékaq Áánûqtuma áyaqa yímî-
qtataaqa mayánoe.
32 máqte-kayukama Áánûqtuni ámáan-aimma arátaa-kayukama
Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq wemá móraiq umá
yawááq-umayikaraimanibo yemmá paru-yátáákómá móraiq
umá yimíniye.

máqtemma íráqô-kataama Áánûqtukaq tenúnatae.

33 Áánûqtuma wenáaimma uyátá-maqma abo anóne. wení
itaí-yátááqá mórama arááti-nakoma ítima-amena íaraatiraimma
mémánóbáqá únókáá kubáutaiye. mimóráíq umá wení itaí-
yátááqá yirááti-nakoma waqmá ítaraimma mémánóbáqá únókáá
kubáutaiye.
34 Áánûqtuni agamatán-áípí kétiye:
"náayuwaq uyátárai-nakoni aúyánámmá kanaaráq ítaraao?
náayuwaq kanaaráq aráátino?
35 náawaq móra-yataaqa ámikaitana wení anónnáma ámikaqa
'yauwéqma aménúne' téna tiráiyo?"
téna kétiye.
36 uyátárai-nakoma máqte-qtataaqa wenayáánapo tarôq uráiye.
wenôpake tarôq éna wetábá máqte-qtataaqa paá mááe.
Áánûqtukaq máqtemma tágama-yataaqa matúq-matuq umá
waíno. miráuma waíno.

12

ketáá ketúma Áánûqtukaq aménátae.

1 miráinataa ketúnabaro, keqtááyábá Áánûqtu áyaqa taíganí-
tupaa tímikaipoaqtaa keráwáqá tirun-áímmá kétima-timune.
Áánûqtukaq keráwáqtí túma aiqta-táúráá umá wekáq áméro.
keráwáqtí túma Áánûqtukaq aiqta-táúráá umá amíyábá
wáiye. karáwáqtí túyánámmá túgoni akaí-yátááqá paá áméro.
keráwáqá weqtábá kanamáárîq timuqá marakéq agamá amé-
wao-qtataakaa umá wekáq paá áméro. ánibo wemá keráwáqá
miráumatikena wemá keráwáqtábá mirá téna tíniye: "minnâ
íráqône." téna tíniye. Áánûqtuma paá-wayuka íma máipoaqtaa
wekáq mirá-onatae. minnáma keráwáqtí árai-monoq-yataare.
2 káqo-kayukama nôrabi íyamma yiméekaa íinomanibo
Áánûqtu keráwáqtí túyánámmá waeráino. keráwáqtí táimma
waéqma Áánûqtuqtaba aokaríq umá aúráaro. miráiyataba

Áánûqtuni aúyánámmá kanaaráq itánoe. aúge-tuyanapike
Áánûqtu tímikaimma íráqô-qtataaqtabagaraq Áánûqtu amuqá
kémarai-qtataaqtabagaraq mútûq pááq umá ánatagurai-
qtataaqtabagaraq itánoe. mi itaí-yátááqtábámá kímora-amma
wenamáa wáimma minnâ Áánûqtu túyánámmá kéwaeraiye.
3 Áánûqtuma íráqô-qtataakoma kemmá tímikaipoaq
máqtemma keráwáqá móra-mora kétima-timune. íuyata-maqma
túyánápímmá "kemá uyátaraune" ítero! ímiye. keráwáqá
máqtemma Áánûqtu wenamáakoni íráqô-qtataapike keráwáqtí
yáqtorai-yataaqa móra-mora tímímma minnáyaba ítama arútáaro.
4 ítáaro. mimórá-áúráqá netuqyaan-áúkápáqá wáimanibo
máqten-aukapaqa móra-mayaima wáiye.
5 mimóráíq umá aarawaamá netuqyaammá
máunataamanibo yegáráq-kegaraqtaa Îtu Káríqtogaraq kímora-
turaa umá kéitaunatae. ketáámá máqtemma mórabi
yagaroqtamá aokaq-aokakémá máunatae.
6 miráinata Áánûqtu wenamáakoni íráqô-qtataapike móra-
mora umá mayaímá tímîtaqtaa kémayaunatae. móra-nakoma
wení aokaq-máyáímá Áánûqtu ámikaimma waabá-káyúkátí
yúrakaq Áánûqtuni watáae téna wáinanama arukaké ítama
yáqtorai-yataakaraq tíno.
7 ánibo Áánûqtunopake aokaq-máyáímá kaqtó-í-yátááqá
wáinana minnáyaba kaqtó íno. óq-mayaima yiráátinenama
maannáyaba yiráátíno.
8 móra-nakoma wení aokaq-máyáímá umá yíqtaaiq íkáae
téna wáinanama timá-yimino. móra-nakoma maqtokái-
qtataaqa yainaínama ôrikaa umá yainaíno. káqomma anó-
nakoma náápaakaraq máena wemá akoqnáá umá mayaímá
mayaíno. óq-nakoma waayúkaraq kaayoné-yátááqá yímikenama
minnáyaba amuqá maraíno.
9 ítáaro. keráwáqtí tíyaqa yimí-yátááqá árai-qtataariq umá
waíno. waátâ-yataaqa yiwáágóro. íráqô-qtataakoma yáqtoqma
akoqnáá oro.
10 tirukaké káqowa-kaqowaqtabataa keráwáqá tikaíno. Îtu
Káríqto uráiniq umá keráwáqá tirummá améra ábâqwaayuraa
umá máero. keráwáqtí káqowa-kaqowan-aama yaaguyábóro.
keqtíbâqawaayuyabama uyátá-maqma anóniq umá túyánámmá
itéraq timuqá maqyíkáaro.
11 keráwáqtí mayaíyábámá akoqnáá umá maiyéraq piruq
nááruq íma oro. akaí-yátáákómá ógiqma wáinaq uyátárai-
nakoma kaqtó umá áméro.
12 keráwáqá awé uréq íkáonaa-qtataaqtabama timuqá
máráaro. awéké kuí-yátááqtábámá yaákare awé oro.
nunamummá aati-aatimá tíq-tiq oro.

13 ábâqawaraayuma móra-yataaqtaba yeráwáqá abáá íyaqa
keráwáqtí oótamma yeráwáqtê yainéra namuq-wáyúkámá
keráwáqtí oqtamá íyikaaro!
14 náayuwabi mamá táíq umátikaiya-kayukama Áánûqtukaq
yeqtábá tero: “íma mamá yawáá q-umayikaao. ímibo yemmá
mamá íráqôniq umáyikaao.” téraq tero.
15 yimuqá maraíya-yutema yagaroqtamá timuqá máráaro.
ibiqá yaráiya-yutema yagaroqtamá ibiqá yáráaro.
16 máqte-kayukama mimórá-ááímmá yíméro. kaayóné umá
yíméro. keráwáqtí túma íma mamé úyóro.
17 móra-nakoma mamá táíq umátikai-naqa anónnáma íma
mamá táíq umákaaro. ímiye. máqte-tupaama waayúkama mamá
íráqôniq í-yátááqtábá túyánákáq máráaro.
18 máqte-kayukagaraq kaayoné-yátáápí wenáú-kenaun umá
maqmá aónaaro.
19 ketí aanabô, móra-nakoma mamá táíq umátikai-naqa
anónnáma íma túyánámmá umákanomanibo Áánûqtuma
ayuwáiyana wení áyamma i-wáígóní anónnáma umáyikaniye.
Áánûqtuni agamatá-kánnáábí kétiye:
“anónnáma yauwéqma yiménúne uyátárai-nakoma kétiye.”
téna agamatá-kánnáábí kétiye.
20 miráinaq Áánûqtuni agamatá-kánnáágó tínnaiq oro. minnâ
“ení namuro-nákómá áama kéyainama aáwaqa amiyo. noqtábá
kéinaama paá amiyo. mirá éma aqnókáq iráama káíq-kaiq
iníkáá umá wení agaemá íniye.”
téna Áánûqtuni agamatá-kánnáágó kétiye.
21 Tááqtaani áaikomma íma uyátaino. ímibo íráqô-qtataaqnapo táí-
aaikomma uyátáaro.

13

kámáániti yáaimma wáráaro.

1 máqte-kayukama kámáániti yáaimma wáráaro! máqte-
kamaanima Áánûqtu iyúwáitata máawana kámááni-wayukama
Áánûqtu yíkáitata mááe.
2 náayubi kámáániti yáaimma aratétama Áánûqtukaraq móraiq
umá káratemanibo yetôpaqa yenamáárîq yainaí-yátááqá mamá
abarokáq ínoe.
3 otaa-qtátáárîq o-káyúkámá anó-kamaani-wayukama mamá
yáaqa kégamayiketamanibo íráqô-qtataariq o-káyúkámá mamá
yáaqa íkegamayikaae. keráwáqá anó-kamaani-wayukati yáaqa íyaq
kéikateyo? miráinaq íráqô-qtataariq kéyana yemá karáwáqá
tikaq káraruinoe.
4 yemmá Áánûqtuni mayaí-wáyúkábóata keráwáqá tíwáqnaa
ínéta kéoe. ááqibo otaa-qtátáárîq éqa ikátéro. miráipoata

áraimma yeqtí akoqnáárake táí-yataariq kanaaráq umáqtikanoe.
yeráwáqá Áánûqtuni mayaí-wáyúkábóata Áánûqtuni áyámma
otaa-qtátáárîq o-káyúkámá kéumayikaae.

5 minnáyataba keráwáqá paá wáráaro. wenamáa Áánûqtuni
áyaqtaba íwaimanibo wemá áyámma mayéna keráwáqtí
túyánákómá mamá yawááq umátikaniye.

6 minnágoni aáimma táákitima meyáníq kéoe. ítama arútáaro.
anó-kamaani-wayuka yeqtí kanaaráq o-máíyáama Áánûqtuni
mayaímá kémaiyaae.

7 keráwáqtí aqtábááraq mayánéta íyaqa yemmá meyáníq oro.
waabáq-táákítígáráq ení oótakoni táákitigaraq mayáníq oro.
anó-kamaani-wayukama yeráwáqtábá anóne téra mi máqtemma
yemmá yikaq káraruyoro.

móra-nakoma áyaqa ámîn-nakoma ámáan-aikoni anaaé kéwaraiye.

8 keráwáqá íma móra-nakoma aatábááma éraq kímora-
aatabaama aati-aatimá taákaq maráaro. minnâ keráwáqá
káqowa-kaqowamma yirummá yíméro mirámô éqa ámáan-aimma
kéwaraae.

9 ámáan-aikoma mirá-tiraine: “aaraukáqá íma mamá yataiyo.
awekémá íkuyuwo. moyámmá íma mayao. egaa íao.” máqtemma
maamin-ámáán-áímmá káqon-amaan-aikaraq kímora-auwayaapi
wáiye. minnâ: “enamáárîq arummá aménaiq umá káqo-
kayukama móraiq umá arummá yimiyo.” téna wáiye.

10 náayubi arummá ámî-nakoma otaammá móra-nakokaq
íkeguyakaiye. miráitana arummá amí-yátááqá áraimma minnáe.
naayón-ámáán-áíkáráq Îtuni watáagaraq kéwaraiye.

ketáámá arupú-akaq uréire ónátae.

11 nôrabi íni-qtataaqtabama kéitaapoaq keráwáqá yokaa éraq
túbanaaq oro. ketáámá kuqtiwiránî-kanaama waaqókáq kéiye.
Îtukaq tirummá ámikauna-kanaataama waqókákáá uráimanibo
íbêq-kanaama waaqókáq awaararíq kéiye.

12 awé uráuna-kanaataama kumayukáá aúqma kánataitana ke-
qtáámá kuqitiwiránî-kanaagoma aaqá iráqma tágainikaa umá
waaqókáríq kéiye. kumayuq-yátáápíké-qtátááríq únna-yataaqa
yuwánátae. ánibo akoqnáá umá tirukákéqtáá iráqma tágama-
yataapi yokaa ónátae.

13 ketáámá arupú umá tágama-yataapi máae-kayukaraa umá
uréire ónátae. kebó-yátááqtábámá neginaagí-nomma naíyábá
kumari-yátááqtábámá námô-yataaqtaba máqtemma yuwánátae.

14 máqtemma kúmikomma uyátani-qtataaqa uyátárai-nakoma
Îtu Káríqtonopake máyaaro. keráwáqá kúmiq-yataariq ónáae tíya-
qtataaqa íma wáráaro.

14

Îtukaq náawaq arummá ámînnarabi íámînarabiyo?

1 yaímma-wayukama itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqtabama
kéitetamanibo paá aqnúníq kéoe. miráiya-kayukama áíkutaiyapi
uyáberanomanibo íma nóbíq-naabiq-aimma tero.

2 yaímma-wayukama itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa akoqnáá
kéeta kéqo-keq-yataaqa paá kénaae. miráimanibo káqo-kayukama
itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa aqnúníq kéetaboata amaqá
íkénaae.

3 kéqo-keq-yataaqa nai-nákómá amaqá ínai-nakoma pááqyan-
awiqa íamamiyo. weqtábá kúmiq-yataariq kéiye ítiyo. Áánûqtuma
min-nákáráq paá auwirániye.

4 móra náawaq káqo-nakoni kaqtó-nakoqtaba timá táíq
kéumakaiyo? wení mayaímá akoqnáá umá mayaínanabi
kumówínanabi minnáma wení anókoma Áánûqtu wenamáa
tíniye. miráinana áraimma wemá akoqnáá umá mayániye.
wení anó-nakoma kanaaráq áwáqnaa ínanaboana akoqnáá umá
mayániye.

5 yaímma-wayukama móra-yupaagoma tébakaq-yupaagoma
“uyátá-maqma anómma wáiye” yúyánápímmá kéte. káqo-
kayukama “máqte-tupaayaba mimóráíq kéiye” kéte. móra-mora-
wayukama itáíq-itaiq i-yátááqá yúyánápímmá akoqnáá umá
ítáaro.

6 móra-nakoma móra-yupaayataba aúyánápímmá “uyátá-
maqma-kanaae” kétena wemá “uyátárai-nakoni anó-kanaae”
ténа mirá kéiye. min-nákómá kéqo-keq-yataaqa nai-nákómá
Áánûqtuma wení anómma uyátárai-koqtaba kéiye. aáwaqtaba
Áánûqtukaq “tíkáiye” ténа kénaiye. anibo káqo-nakoma kéqo-
keq-aawaqa íma nai-nákómá Áánûqtuma wení anómma uyátárai-
nakoqtaba kéiye. aáwaqtaba Áánûqtukaq “tíkáiye” ténа kénaiye.
ánibo káqo-nakoma kéqo-keq-aawaqa íma nai-nákómá Áánûqtuma
wení anómma uyátárai-nakoqtaba kéena Áánûqtukaq “tíkáiye”
ténа íkenaiye.

7 ketáá kenamáayababoaqtaa íma paá máetaa ke-
namáayababoaqtaa ípukaunataamanibo paá máunataama
uyátárai-nakoqtabataa máunatae.

8 miráimanibo ketáá puyúnataama uyátárai-nakoqtabataa
képuyunatae. paá máunataabi púyonataama ketáámá uyátárai-
nakoqtabataa máunatae.

9 taákaq máráaro. Îtuma pukéna itó-uma paá máqe-uraimma
“keráwáqtí uyátárai-naqune” ténа kétiye. miráuma paá máa-
kayukagaraq pukáa-kayukagaraqti uyátárai-nare.

10 keráwáqá nôraq itaráq keráwáqtí tíbâqawaaraa-kayukayaba
timá táíq kéumayikao? nôraq itaráq tíbâqawaaraa-nakomma

pááqyan-awiqa kéyamameyo? ketáágáráq máqtemma Áánûqtuni
aúbaq itó-onanataa keqtáámá wemá yainániye.
11 Áánûqtuni agamatá-kánnáágó kétiye:
“uyátárai-nakoma mirá kétiye.
‘kemá paá máeq áraimma kétune.
máqte-kayukama ketúbáq yiraayutáúmá ayéta keqtábá
Áánûqtue’ tinoe.”
agamatá-kánnáágó mirá kétiye.
12 miráinataa máqte-kayukataa ketáái táaimma Áánûqtukaq timá
uwaénúnatae.

tíbâqawaaraa-kayukama íma mamá táíq umayíkáaro.

13 abo káqoyu-kaqoyuyaba kúmiq-yataariq kéoe-aimma
ibáqyuwanatae. miráinataa tíbâqawaaraa-kayukati yítaupi ataráí-
yátááqá aaremá íma maqyikétaa kúmiq-yataapi íma mamá
yikánataae.
14 Îtu Káríqtote yagaroqtaráunaboaq kéitaune. wenamáárîq
máqte-qtataakoma íma táíq kéiye. ááqibo móra-nakoma we-
naákaqa “táíq kéi-qtataare” ténama wetábá áraimma táíq kéiye.
15 mirá-uraiye. nóin-aawarabi náána-waigoma tíbâqawaaraa-
nakomma otaammá kéguyakeq íma kaayoné umá Îturaa umá
kémaae. Îtu Káríqtoma wetábá pukáinaqa aáwakakema íma
mamá táíq umákaaro.
16 keráwáqá íráqô-qtataaqa máyáaqtabama íma yuwáiyata
waayúkama akáyáámá timátíkáaro.
17 ítáaro. Áánûqtuni márûpaqa aáwaqa naréq nommá naréq
íyábá íma wáiye. ímiye. Áánûqtuni márûpaq kateko-ááíkáráq
kaayoné-yátáákáráq amuq-yatáákáráq minnáyaba wáiye. mi-
qtátááqá Áánûqtuni Aokaq-Áágómá kétimiqtaae.
18 abo náawabi Îtu Káríqtokaq kaqtó kéinana miráráá umá
Áánûqtuma weqtábá amuqá marakáinata waayúkama téta
“wemá kanaa-náré” tínoe.
19 miráinataa mi-qtátáákómá kaayoné-yátááqá mamé
yínîqtaba ketáámá maqmá ónanatae. káqowa-kaqowamma
yíwáqnaa umá akoqnáá umá itáíq-itaiq í-wáyúkámá ketáámá
auránúnatae.
20 aáwaqtabae téq Áánûqtuma nôrabi urái-yataaqa íma
yawítítuwaaro. máqten-aawaqa naí-yátááré. ááqibo
nóinabi keráwáqá naa-qtátáákómá móra-nakoma néna
wenaúyánápímmá kúmiq-yataariq kéenama minnâ otaammá
kéguiye.
21 ááqibo keráwáqá amaqá nérabi aíbôq-nomma nérabi mamá
kéqokeq-yataariq o-wáígómá mamá tíbâqawaama mamá kúmiq-
yataapi kéiyuwaamma mirá íoro.

22 maami-qtátááqtábá itáíq-itaiq o-qtátááqá yaqtóráaro.
maami-qtátááqtábá nói-tuyananabi ítáamma Áánûqtu wenamáa
itaíno. keráwáqá nôrabi o-qtátáákómá íma yawááq-umatikainaq
timuqá maránoe.
23 ááqibo móra-nakoma aáwaqtaba kaayaq-áúyánámmá
iténa naí-wáígómá wenamáárîq yawááq kéumakaiye. taákaq
máráaro. keráwáqá nôrabi o-qtátáákómá keráwáqtí itáíq-itaiq
í-yátáápíké íkéitaqa kúmiq-yataariq kéoe.

15

1 ketáámá náayuwabi akoqnáá umá itáíq-itaiq kéuna-yutaama
itáíq-itaiq í-yátááqtábá aqnúnîq kéo-kayukama yíwáqnaa ónátae.
yemá ummaa-yátáápí mái-yataama yíwáqnaa éqtaa keqtáá
tikáina-yataariq íonatae.
2 ketáái túyánámmá káqo-yuraq maréqtaa yíwáqnaa onanatáá
yeráwáqá akoqnáá ínoe.
3 Îtu Káríqtoma wenamáárîq paá wetábá amuqá maranî-
qtataariq íuraine. ímibo Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá maará
téna Îtuqtaba kétiye:
“keráwákáq yemá tíyoqa áyáan-aikoma kemmá tíkakaiye.”
téna kétiye.
4 naayóbáq aúba-wannaabi agatáan-aikoma íbêq-kanaaraqa ke-
qtáá kétiraatiqtaae. Áánûqtuma wení aokaq-áúbábíkémmá
keqtáámá umá tíqtaaiq kéitaqtaa ketáámá tú pukáipaq awé
kéunatae.
5 Áánûqtuma keráwáqtí yáqtorai-yataakoni áaimma keráwáqá
tíwáqnaa kéinaq keqtábá kákaina máqtemma móra-mora-
yutema móra-tuyanakaq maréq kanaaráq mánoe. miráuma
Îtu Káríqtoma keqtáámá miráigaae téna tirááqtiraiqtaae.
6 mirá éqa máqtemma keráwáqá móra-toyaukaq maréq
Áánûqtumma ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoni aboámá
wenáwîqa kanaaráq múte yauwínoe.

átê-wataama Yéqtaaeo-wayukama kéitaae.

7 Îtuma keráwáqá íráqôniq umátíkáiniq umá móraiq umá
móra-mora-yuma mamá íráqôniq umáyíkáaro. mirá éqa
Áánûqtun-awiqa keráwáqá múte yauwínoe.
8 Îtuma minnáyaba Ítíráaeo-kayukati kaqtó-naqa aúkáiye.
miráipoana Áánûqtuni áagoma naayóbáqá Ítíráaeo-wayukama
yúma kárataa-kayukaraq abarokáq pááq uráiye.
9 ókaraq Îtuma kaqtó-naqa aúkáimma Yéqtaaeo-wayukama íma
Ítíráaeo-wayukamibo Áánûqtun-awiqa wení paru-yátáákóqtábá
kanaaráq múte yauwínoe. Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá
kétiye:

“maaminnáyaba kemá Yéqtaaeo-wayukati aúkáapikemma ‘tíkáiye’ tenúne.
ibí enáwîqa múte yauyónúne.”
téna
10 keqnáámmá agamatá-kánnáágómá maará kétiye:
“Yéqtaaeo-wayukao, keráwáqá Áánûqtuni waayúkate timuqá máráaro.”
téna
11 ókaraq maará kétiye:
“Yéqtaaeo-wayukao, keráwáqá máqtemma uyátárai-nakoni áwîqa múte yaúyóro.
máqte-kayukao, wenáwîqa múte yaúyóro.”
téna kétiye.
12 ánibo naayóbáqá Áánûqtuni amuné-náqá wenáwîqa Áítáíyama wemá tiráine:
“Yétin-annabike móra-naqa pááq éna minnáyaba pááq ínimma Yéqtaaeo-wayukaraq yabíqyikaniye.
miráinata Yéqtaaeo-wayukama weqtábá íkáonaamanibo paá awé ínoe.”
téna tiráine.
13 keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtukaq itáíq-itaiq urááe. Áánûqtu tirunóbáqá mamá mirá kéumatikaipoaq keráwáqá íkáonaamanibo kanaaráq paá awé ínoe. Áánûqtukaq itáíq-itaiq kéyana amuq-yatáákáráq kaayoné-yátáákáráq wemá timíno. Aokaq-Áágóní akoqnáárake keráwáqá Îtuqtaba ôriq umá kétikainaq awé umá máero.

Póroni kawáá-máyáímá

14 ketíbâqawaayuo, kemá kéitaunama keráwáqá íráqô-qtataakaraq itaí-yátáákáráq keráwápímmá ógiqma wáipoaq keráwáqá Îtu Káríqtoqtaba móra-mora-yuma kanaaráq wenarááté-wenaraate ínoe.
15 miráimanibo yaímma-wataama maamin-áúbábí keráwáqtôpaq agayáunama akoqnáá umá tiráune. kemmá maami-máyáímá Áánûqtu tímikaitapoaq miráuma timá taákaq kéune.
16 Yéqtaaeo-wayukayataba Áánûqtuma kemmá Îtuni anó-monoq-naqa aútíkaraiye. kemá Áánûqtuni watáama timá-yimuna-naqune. Yéqtaaeo-wayukama min-áímmá kéiteta miráráá umá Áánûqtukaq amí-yátáákáá kéinatama yeqtí yúgaraq yúyánákáráq Áánûqtukaq Aokaq-Áágómá yemmá mamá Áánûqtuqtaba aokarîq umáyikainana Áánûqtu yemmá yiwirániye.
17 miráitaq kemá Îtu Káríqtogaraq yagaroqtamá mi-máyáímá ketáaraq Áánûqtuma kanaaráq ínîqtaba timuqá kémaraune.

18 paá Îtu Káríqtoma nôrabi uráinaiyaba ketáanapo ketí
mayaínápógáráq uráiqtabama kemá Yéqtaaeo-wayukama timá-
yimenune.
19 miráonata yemá kéiteta anón-awaameq-yataaqa káoneta
Aokaq-Áágómá yemmá mamá Áánûqtuma tínnaiq ínoe.
miráítaq kemá Yérútáárebake Iríkamabaq mútûq átê-wataama
Îtu Káríqtoqtaba ketí máqten-akoqnaarake timátuweq uráune.
20 ánibo Îtu Káríqtoni áwîqa íma yaráa-marabaqa kemá mibáqá
wenamáa átê-wataama móma timá-yimiyaba kétikaiye. mirá
éqa átê-wataama káqo-yuma abarokáq timá yímîkaiyapaqa kemá
waabá-káyúkáráq íma timá-yimenune.
21 minnáyaba agamatá-kánnáábí maará ténа kétiye:
“yemá náayuwabi íma timá-yimikaa-yuma
yemá aónanoe.
yemá náayuwabi íma ítaraa-yuma
yemá ítama arutánoe.”
ténа kétiye.

Póroma Árómuq wíniye.

22 miráitana ketí mayaígómá keráwáqtôpaq íyábámá kemmá
kéyaqtoraiye.
23 miráimanibo maan-áúkápáqá ketí mayaímá ókaraq íma
wáiye. ayáqtáá-kanaama kemá keráwáqá timónaiyaba ôriq umá
kétikaiye.
24 miráipoaq kemá keráwáqá étaba timónanu íyabiyo? Árómuq
kótamaqma wéqa keráwáqá yá-timonateq Tipéini-marabaq ónúne.
ánibo kemá keráwáqá timuqá kémareq kétimonaiyaq kemá
keráwáqtê pááqya-kanaama ko matáá-onaq keráwáqá Tipéini-
marabaq kanaaráq timátíkáiyaq kónunamanibo
25 íbêqa kemá Yérútáárebaq uréq Áánûqtuni waayúkama
ko mamá yíwáqnaa ónáá kéune. abo yemá yenamáárîq
Maaterónіapakekaraq Karíkipakekaraq Áánûqtun-aaraq móra-
iyakaq márâa-kayukama Yérútáárebaq aamá téite umá móra-akaq
maréta áwáyoq-wayukama yíwáqnaa umá móneqa paá yimínéta
kéowaq kéune.
26 missing?
27 yemá yimuqá kemáreta mirá kéomma áraimma yemá
yemmá anónnáma aqtábááraq kéyime. ánibo Yéqtaaeo-
wayukaraq Áánûqtuni máqtemma íráqô-qtataaqa Ítíráaeo-
wayukabike yemmá kéyainaapoata Yéqtaaeo-wayukama yeqtí
oótamma Ítíráaeo-wayukagaraq yaínáaro.
28 ánibo kemá ketí mayaímá maakáq ánateq Yérútáárebaq
kónune. mi-mónéqá Maaterónіapakekaraq Karíkipakekaraq
mamá áíkumaraamma mamá yiménúne. miráumatuweq

anaaékaqa Tipéini-marabaq uréq mikákémmá keráwáqtôpaq
Arómuq ónúne.
29 kemá túyánámmá kéitaunama anaaékaq kemá
keráwáqtôpaq yenúnama Îtu Káríqtoma anómma íráqô-
qtataakoma keráwáqtábá timíniye.
30 ketíbâqawaayuo, kemá Yérútáárebaq kégonaqa keráwáqá
akoqnáá umá nunamummá timátíkáaro téq keráwákáq inaa
kétune. kemá Îtu Káríqtoni áwîkaqa keráwáqá akoqnáá umá
ítama káonaune. Aokaq-Áágómá mamá ketáámá móra-mora-
yuma tikáipoaqtaa keráwáqá kemmá tikánôpoaq ítama káonaune.
31 nunummá tíyanama Yérútáárebaq ketáái átê-
wataama awéqtátuwaa-kayukabikemma tú-tiqa í-yátááqá
íma mayánúne. nunamummá kétiyanawaq Yérútáárebake
Áánûqtuni waayúkama yemmá kemá nôrabi únnayaba yikániye.
32 Áánûqtumma akáinaqa kemá amuq-yatáákáráq ógiqma
keráwáqtôpaq iréq keráwáqtê yamáeq aagánúne.
33 íbêqa Áánûqtuma ketáái kaayoné-yátáákón áaikoma wemá
máqtemma keráwáqtê waíno.

16

miráo-maarao-aimma
1 ketáái tímanaaqa Píbima wení watáama timá-timenune.
wemá Tékeriabaq Áánûqtun-aama móra-iyakaq maréta kéitaa-
kayukaraq wení mayaímá wáiye.
2 uyátárai-nakoni anaaé kéwaraa-yuma móra-mora-waigoqtaba
yíkáiniq umá keráwáqá wemmá awíráaro. yaímma-yataaqtaba
immá wemmá áwáqnaa umá áméro. wemá kemmá tíwáqnaa
uréna taíbaq-wayukagaraq yíwáqnaa uráiye.
3 Îtu Káríqtoqtaba ketê mayaímá mayáaya-nakama Patírayaa
Akíra ye aúkátôpaq ketí miráoyo-maaraoyo-aimma yuwaúnana
wimmá yíméro.
4 yenákámá íuraiyana ketí túwaraimma mamá paá
umátikaraayapoaq ípukaune. yenákáyábámá kemá "tíkáiye"
kétunata máqtemma Yéqtaaeo-wayukagaraq Áánûqtun-aama
kéitaa-kayukama "tíkáiye" kéte.
5 yenákátí naaúpaq Áánûqtun-aama kéítaa-yuyabama ketí
miráo-maarao-aimma yuwaúnana yeráwáqtôpaq wimmá
yíméro. tíkáin-aanabo-naqa Ipáíneti wemá áqnáabariq umá
Étia-marabakemma Îtu Káríqtokaq arummá ámikai-nakonopaq
ketí miráono-maaraono-aimma yuwaúnana wimmá áméro.
6-7 Máríaa wemá akoqnáá umá keráwáqtí aúkáapimma
mayaímá kémayain-inikonopaq ketí miráo-maarao-aimma
yuwaúnana wemmá áméro. Aaqtarónikatigaraq Yúniatigaraq
yenákámá ketimáápake-nakaratama yenákámá móra-taoqa

ketê yagaroqtamá ánná-naupaqa máqe-uraayane. yenákámá máqtemma yiwíkai-kayukama yimónama íráqôniq kéeta yenákámá áaimma átáma Îtu Káríqtoni anaaé kéwaraayaq anaaékaqa kemá mirá-uraune. abo yenákáyôpaq ketí miráoyo-maaraoyo-aimma yuwaúnana wimmá yíméro.

8 Aaparíati wemá uyátárai-nakoqtaba kemmá tíkáin-aanabonapoaq wenôpaqa miráono-maaraono-wataama yuwaúnana kéwiye.

9 Abáánati wemá Îtu Káríqtoqtaba ketê móra-mayai-naqa ketí aanábó-náqá Títáákitigaraq yenákáyôpaqa miráoyo-maaraoyo-wataama yuwaúnana kéwiye.

10 Apériti wemá Îtu Káríqtoqtaba aú-aiqa matáimma Er-itááburati máqtemma wení aara iyápógaraq yeqtôpaqa miráoro-maaraoro-wataama yuwaúnana kéwiye.

11 Ítíráaeo-naqa ketimáápake Erótionigaraq máqtemma Naatítatini aara iyápógaraq uyátárai-nakoni waayúkama yeqtôpaq miráoro-maaraoro-wataama yuwaúnana kéwiye.

12 Taraipínayaa Taripóta yenákámá uyátárai-nakoqtaba ako-qnáá umá mayaímá kémayaayaq-nakagaraq tíkái-ketimanaaqa Péti wegáráq uyátárai-nakoqtaba akoqnáá-mayaima matáitaq yeqtôpaq miráoro-maaraoro-aimma yuwaúnana kéwiye.

13 Árûbati wemá mórama Áánûqtuma wetábá aúyakai-nakaraq anóama minnâ ketinóraa umátíkaraipoaq yeqtôpaq kemá miráoyo-maaraoyo-aimma yuwaúnana kéwiye.

14 Atíkaritagaraq Périgonigaraq Émitigaraq Paataróbaatigaraq Émaatigaraq yaímma ketíbâqawaayuma yeráwáqtê Áánûqtun-aaraq móra-iyakaq áíkutaawaq yeqtôpaqa kemá miráoro-maaraoro-aimma kétima-yikaune.

15 Piráárogatigaraq Yúriagaraq Nériati wení ámánaakogaraq Orípatima máqtemma Áánûqtuni waayúkama yeráwáqtê áíkutaawaq yeqtôpaq kemá miráoro-maaraoro-aimma kétima-yikaune.

16 keráwáqá móra-mora-yuma tíbâqawaaraa umá wenayáá-kenayaamma yiméq tótó umáyíkáaro. máqtemma kéqokeq-kaqokeq-marabaq Îtuqtaba áíkutaa-kayukama keráwáqá miráoro-maaraoro-aimma kétimatikaae.

17 ketíbâqawaayuo, waayúkama káqon-aimma tiráátétaa Áánûqtuni waayúkama mamá yaíkaaq ígáae téta tíya-kayukabikemma nékaq máero. keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá mamá awígíoq íyábámá atéqma máero.

18 mirá-káyúkámá yemá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoqtabama íma yúyánámmá kéitaamanibo yemá paá yeqtí yúyaba yúyánámmá kéitaae. watáagaraq átê í-áímmá téta táí-aaimma íma ítaraa-kayukama mamá maqtawémma éta makáqma

káonaae.
19 máqte-kayukama keráwáqá Îtu Káríqtokaq tirummá anéq
yáqtoraiyaba kéitaae. miráitaq kekáráq timuqá kématikaune.
keráwáqá nóinabi íráqô-qtataaqa aónaigaae téq kétunnamanibo
tái-yataaqtabama aónéq mirá kéomma íma maraígáae téq kétune.
20 abo Áánûqtuma ketáái kaayoné-yátáákón áaikoma
Tááqtaamma yatámma keráwáqtí títaukoni aménáápáq
yawarápaqtuwaniye. ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni paru-
yátáákómá keráwáqtê waíno.
21 Tímotima Îtuqtaba ketê móra-mayai-nakoma wení miráoro-
maaraoro-aimma keráwáqtôpaq kéyuwaiye. Arútiagaraq
Yéitonigaraq Totípaterigaraq ketimáápake Ítíráaeo-wayukama
keráwáqtôpaq miráoro-maaraoro-aimma kétimatikaae.
22 Téqtiati kemá Póroni óyaupike watáama matéq maamin-
áúbámá keráwáqtôpaq kágayeq kemá uyátárai-nakoni áwîkaqa
miráoro-maaraoro-aimma kétimatikaune.
23 kemá Káéatini naaúpaq kémaiyunana ánibo Áánûqtun-aama
kéitaa-kayukama wení naaúpaq ya káikuyoe. miráitana Káéati
wegáráq yeráwákáráq miráoro-maaraoro-aimma kétimatikaae.
Erááqtati wemá maa-márúkáqá mónekaq kawáá urái-
nakogaraq keqtíbâqawaaraa-naqa Kawóqtati yenákámá miráoro-
maaraoro-aimma keráwáqtôpaq kétimatikaaye.
24 Îtu Káríqtoma ketáái uyátárai-nakoni íráqô-qtataakoma
keráwáqtê waíno. miráuma waíno.

aqtó-núnámúné.

25 ketáámá Áánûqtun-awiqa múte yauyónátae. íbêqa Póro
kemá maamin-áúbágóní aqtóráq kéyune. Îtu Káríqtoqtaba
átê-wataarakemma kemá kétima-timinata Áánûqtuma keráwáqá
kanaaráq mamá akoqnáá-wayukama aúqtikaniye. abo kemá
keráwáqá Îtu Káríqtoqtaba aúpáq-áímmá timá tímikaune.
Áánûqtuma matúq-matuq umá mái-nakoma maamin-áímmá
naayóbáqá aati-aatimá aúpáq makáine.
26 miráimanibo anaaékaqa wení amuné-wáyúkátí yóyaukaq
mamá abarokáq uráiye. miráitana íbêqa wemá keqtáá
timátikaitaqtaa ketáámá maamin-áúpáq-wátáámá máqte-
kayukabi túnatataa yemá kéitaae. wé máqte-kayukama Îtu
Káríqtoqtaba itáíq-itaiq kéeta wenáama waraígáae téna kéitaiye.
27 Îtu Káríqtoma wenáainapo Áánûqtukaq wenamáa áá ítarai-
manikoma tágama-yataaqa matúq-matuq umá waíno. miráuma
waíno.

Îtuni **anaaé ké**wareta **mó**rabi **áí**kuyo-yubaq **Korí**tiani-marupaq **Pó**roma Îtu **Kár**íqtoni **timá**y**í**karain-naqa **watá**a **ké**titana **Tó**qtani **agatá**iye.

1 kemá Póroma keráwáqá Îtu Káríqtoma mamá Áánûqtuqtaba aokarîq umátíkarai-kayukayopaq kágayaune. keráwáqá Áánûqtu wení waayúkama auraíyábá kákaitana tááyaraiye.

2 máqtemma máqten-aukapake náayuwabi Îtu Káríqtokaq nunamummá kéte-kayukayopakaraq kágayaune. wemá yeráwákáráq ketáái uyátárai-nare.

3 íráqô-qtataakoma kaayoné-yátáákáráq ketibotáámá Áánûqtugaraq uyátárai-naqa Îtu Káriqtonopake keráwáqtê waíno.

4 Áánûqtuni kaayoné-yátáákáráq arummá amí-yátáákáráq anómma íráqô-qtataare. minnáyaba wemá Îtu Káríqtoma keráwáqá tímikaiye. minnáyaba kemá wekáq "tíkáiye" kétune.

5 wemá taígani íráqô-qtataaqa keráwákáq mirá-uraiye. Îtu Káríqtokaq ketáái itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqtaba Áánûqtu tíwáqnaa uráiye. miráitaq íbêqa keráwáqá minnáyaba ítama kétagaae. keráwáqá kétagaapoaq óq-wayukama kanaaráq minnáyaba timá-yiminoe.

6 min-íráqó-qtátááqtábá Îtu Káríqtoma keráwákáq miráumatikaniye téq naayóbáqá timá tímikaunama íbêqa áraimma abarokáq uráiye.

7 miráuma Áánûqtuni Aokaq-Áábíké máqten-iraqo-qtataaqa keráwáqá matáamma íbêqa uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma abarokáq ínîqtaba keráwáqá awé kéoe.

8 keráwáqá awé kéiyanama wemá keráwáqá tíwáqnaa umá akoqnáá kéinaq itáíq-itaiq ínoe. mi-kánááráqá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni íráqôn-annabi máapoana keráwáqtí túbi íma makáiye.

9 minnáyaba Áánûqtuma aati-aatimá aákaq makéna mirá kéiye. keráwáqá wenáanikon-annabi máigaae téna tááyaraiye.

10 miráimanibo ketíbâqawaayuo, uyátárai-naqa Îtu Káríqtonawikaq keráwáqtábá inaa kétune. minnâ kímora-tuyanakaq máero. keráwáqá íma káqo-kaqo-tuyanamma itánômanibo paá mimórá aúqma máero.

11 maará téq kétune. ketíbâqawaayuo, keráwáqtábá unítíq ááiq-aimma keráwáqtí aúkáapimma kéte téta Karóini waayúkama timá tímikaae.

12 yaímma-yuma téq “kemá Póronnae” kétemma yaímma-yuma
téq “kemá Pítaanae” kétemma yaímma-yuma téq “kemá Îtu
Káríqtonnae” téq keráwáqá kéte.
13 Îtu Káríqtoni aúgoma taíganinaq wáiyo? ímiye. wenaúgoma
mimórá wáiye. Póroma kaapaq-yátáq keráwáqtábáwáq
pukáiyo? ímiye. keráwáqá Póron-awikaq nommá pékaao? aaqáo
ímiye.
14 kemá maaminnáyaba timuqá kémaraune. kemá paá
kaayaq-nákámá Karípugaraq Káéatigaraq nommá péqyikaraune.
15-16 miráuma móra-waigoma “Póron-awikaq nommá pékaune”
téna íma kanaaráq tíniye. íbêqa káqomma taákaq immá Tépanati
wení aara iyápógaraq nommá péqyikaraune. káqo-yugaraq
nommá péqyikaranuno? íma taákaq kéune.
17 miráimanibo Îtuma kemmá íma timátikena tiráiye: “uréwaq
nommá péqyikaao.” téna ítiraiye. ímibo wemá átê-wataama
waabá-káyúkámá timá yiménúnayaba timátíkaraiye. kemá
mibáq keráwáqtê máeqa keráwáqá íma ítama táganon-aimma íma
timá tímikaune. máqte-qtataariq kaapaq-yátáq Îtuma pukéna
keqtááyábá uráimma ítama tágaigaae tépoaq kemá Áánûqtuni
akoqnáágoqtaba keráwáqá ítama tágai-aimma timá tímikaune.
18 mi-kátáámá kaapaq-yátáqtábá neginaagí-aimma yaímma
kéte. mi-káyúkámá min-áímmá kéte-yuma yemá yawítíkinon-
apaq uráin-amma kéwaraae. miráimanibo ketáámá maami-
káyúkámá Áánûqtuma kátobamatikaiqtaae mi-kátááyábá
kétunatae. minnâ “mi-kátáámá Áánûqtuni akoqnáágoni
awaaméré.” téqtaa kétunatae.
19 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá min-
ákóqnááyábá maará kétiye:
“kemá itaí-wáyúkátí yúyánámmá yawítíma mamá
abarokáqtáá ónune.
minnámo itaí-wáyúkátí yúyánámmá paá kaaqaari-yúyánáné.”
téna Áánûqtuma kétiye.
20 íbêqa keráwáqá ítama aónanune. minnâ min-ítáí-
wáyúkámá yemá náakaraq mááo? mi-káyúkámá kaaqaari-
yúyánáqtábámá agatáa-kayukama náakaraq mááo? mi-
káyúkámá keráwáqtí túbáq itó-uma máeta téta “íbêq-kanaama
itaí-wáyúkámá maa-márábí mááe” tíráá-yuma náakaraq mááo?
ketáámá Áánûqtuni itaí-yátááqá káonaunanataama waayúkati
itaí-yátáákómá paátataakaa kéiye.
21 mi-káyúkámá yemá yúyánápímmá téta “ketáámá itaí-
wáyúkáé” téta te-yúmá Áánûqtuma wení itaí-yátáákáké
yemmá íma iyúwáinata wení aúyánámmá íma kanaaráq
mayánoe. ááqanibo Áánûqtuma wení itaí-yátáákáké keqtáá

atóbamatikarenataa amuqâ kémaraiye. máqte-kayukama átê-
wataama Îtuqtaba itáíq-itaiq étama yemmá atóbanoe. maamin-
áté-wátáámá ketáámá Îtuqtaba abarokáq waabá-káyúkábí
túnnatataa ítama kétagaae. maamin-áímmá íma ummaa-áímmá
wáipoata yaímma-wayukama náayuwabi yemá téta "ketáámá
itaí-wáyúkáé" téta te-yúmá min-áíqtábámá "neginaagí-aine"
téta kéte.
22 Karíki-wayukama itaí-yátááqtábá itánáae téta kéowata
Ítíráaeo-wayukama awaaméq-yátááqá aónanaae téta kéoe.
23 miráimanibo ketáámá waabá-káyúkáráqá maará téqtaa
kétunatae:
"Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq keqtááyábá pukáiye."
téqtaa kétunatae. min-áíkómá káqomma íma Ítíráaeo-
wayukabimma neginaagí-aikaa kéitana Ítíráaeo-wayukabi
íkarutaiye.
24 miráimanibo máqtemma náayuwabi Áánûqtuma yááyaraimma
yemá Ítíráaeo-wayukagaraq káqo-kayukagaraq kéitaae. minnâ Îtu
Káríqtoma Áánûqtuni akoqnáágaraq itaí-yátáákóní awaaméré.
25 yaímma-wayukama Áánûqtuni watáayaba téta "neginaagí-
aine" téta kétemanibo Áánûqtuni watáagoma móragaraq marabí-
káyúkátí yúyánámmá uyátáraiye.
26 ketíbâqawaayuo, Áánûqtuma keráwáqá tááyaina-yupaama
mi-kánááráqá keráwáqá nói-mayaiyaq mayaínô? paá arekáq
umá-yuma keráwápíkémmá waayúkati yúrakaqa itaí-wáyúkámá
máqe-uraae. paá arekáq umá-yuma keráwápíkémmá keráwáqtí
keqtiboní akoqnááma matááe.
27 ímibo Áánûqtuma marabí-káyúkábíkémmá mamá paá-
wayukama matáiye. mirá kéena waayúkama náayuwabi yemá
yúyánápí téta "ketáámá itaí-wáyúkáé" téta kéte-yuma yigaae-
yátááqá yímikaiye. mi-káyúkámá yeqtí akoqnááma íma wái-
yuma Áánûqtuma mamá kéyimena mi-káyúkámá náayuwabi
yemá yúyánápí téta "ketáámá akoqnáá-wayukae" téta kéte-
yuma yigaaeráq mamá yíkaraiye.
28 yemá maará téta kéte: "Áánûqtuma máqte-kayukati
aúkáapikemma paá-wayukama yiwíkaiye. mirá kéena
waayúkama náayuwabi yemá paá-wayukama yiwéqtatuwaamma
yiráátinena uráiye. minnâ Áánûqtun-aurakaq waayúkama yeqtí
yúma maméta kéuyo-kayukama yemá paátataakaa kéomanibo
paá-wayukama wemá uyátá-maqma itaí-yátááqá yímikaiye.
29 miráuma Áánûqtunopaq máqte-kayukama íma kanaaráq
yúma maméta uí-ááimmá tínoe.
30 aúge-tuwaraitaama ketáámá Îtugaraq yagaroqtáunataama
min-áúwáráímmá Áánûqtuma keqtáá tímikaiqtaae. Áánûqtuma

keqtáá Îtuma tímikaiqtaae. túyánákáráq watáagaraq wení
aúyánákáq ketáámá itaí-wáyúkámá aúkáunatae. Îtuma ke-
qtááyábá íráqôniq umátikenataa Áánûqtun-aurakaq kateko-náqá
aúkáiye. Îtuma keqtáámá Áánûqtuqtaba aokarîq umátikenata
ketáái kúmiq-yataapike tiwíkaiqtaae.
31 minnáyababoana Áánûqtuni watáama agamatá-
kánnáágómá kétiye:
“waayúkma yemá akoqnáá-aimma tínétama uyátárai-nakoma
nórawabi keqtáá umátíkáiqtabataa wenaúma manéna
uíno.”
téna kétiye.

2

1 ketíbâqawaayuo, kemá áqnáabaq keráwáqtôpaq iráunama
Áánûqtuma aamá keqtááyábá aúpáq yokaa umátíkaraiqtabataa
arupú umá timá tímikaune. watáama timá tímikaunama
keráwáqtábá ítama tágaikaae téq abarokáq tiráune.
2 mi-kánááráqá kemá keráwáqtê máqe-uraunama yaímma-
yataaqtaba túyánámmá itaíyábá ítíkaraimanibo paá Îtu Káríqtoma
keqtááyábá pukáiqtaba ítaraune. paá minnáyaba wenamáa
kemá túyánámmá itaíyábá tíkaraune.
3 áraimma kemá keráwáqtê máqe-uraunama arupú umá
kéitaawaq ateqte umá ikatíq kéeq tiyáátámma ayúkáune.
4 kemá karáwáqtê máeqa íma ítama tágaa-wataanapo keráwáqá
yabiténááq uráune. ímiye. miráimanibo Áánûqtuni Aágoma kettí
watáama tiráátimma minnâ arupú-aine.
5 Áánûqtunopaken-akoqnaayaba itáíq-itaiq ígáae téq kemá timá
tímikaune. waayúkama paá yeqtáama itáíq-itaiq íma ígáae téq
timá tímikaune.
6 itaí-yátáákómmá itáíq-itaiq umá yáqtoraiyabama ketáámá
waayúkaarikaa kéunatae. maa-márábí-káyúkátí itaí-yátááqtábá
téite oníkáá umá íma móraiq kéiye. maa-márábí anómma
yabíkáa-kayukati itaí-yátáákóráá umá móraiq íkeiye. mi
yabíkáa-kayukama pááqya-kannaabi yemá ánataginoe.
7 maami itaí-yátááqtábátáá túnnama minnâ
Áánûqtunopakene. itaí-wátáámá aúpáq-ámmá Áánûqtu
naayóbáqá maa-márámá íma wáikaqa wemá Áánûqtuni tágama-
yataaqtaba keqtááráq yáíkaaq íyábá tarôq uráine.
8 maa-márábí anómma yabíkáa-kayukama yemá aati-aatimá
maamin-áqtábámá íma tágama arupú kéoe. yemá tágama arupú
urétaraa tágama-yataakoni uyátárai-naqa wemmá íma ikamínéta
oné. miráimanibo yemá íma tágama arupú étama ááiq-i-
wayukama Îtuqtaba “kaapaq-yátáq ko aráápamaraaro” tirááe.

9 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí wení tágama-yataaqa
íma arupú kéitena mirá kétiye:

“máqte-kayukati yúrakoma íaonai-yataakaraq máqte-kayukati
yaákoma íitaa-qtataakaraq wááe.

waayúkati yúyánápímmá aati-aatimá íma yabérái-qtataaqa
wáiye.

maami-qtátááqá Áánûqtuma waayúkama náayuwabi weqtábá
o-yúmá yokaa umáyíkaraine.”
téna kétiye.

10 Áánûqtuni Aokaq-Áágóní akoqnáánapo maami-qtátááqá
keqtáámá tiráátiraiqtaae. Aokaq-Áágómá máqtemma aúpáq
aúyoqma wái-qtataaqtabagaraq kéitaiye.

11 ítáaro. móra-waigoni aúyánámmá paá wení aágoma kéitaibo.
móraiq uráimanibo anómma uyátá-maqma minnáe. Áánûqtuni
Aokaq-Áágómá wenamáa wenaúyánámmá kéitaibo.

12 íbêqa Áánûqtuni Aokaq-Áágómá kémayaunaboaqtaa
Áánûqtuma tímikai-qtataaqtabataa kanaaráq itánúnatae. maa-
márábín-áágómá ímatunatae.

13 ímibo Áánûqtuma tímikai-qtataaqtabataa ítama tágareqtaa óq-
wayukama kéyiraatunatae. Aokaq-Áágóní watáabi árain-aikoma
Aokaq-Áágónópáké abarokáq kétunatae.

14 waayúkama Áánûqtuni Aokaq-Áágómá íma matáa-
kayukama maami tímikai-qtataaqa Áánûqtuni Aágonopake
kúmîmma íma kémayaae. mi-káyúkámá yetôpaqa maami
tímikai-qtataakotaama neginaagí-yataakaa kéiye. maami-
qtátááqtábámá yemá íma kanaaráq ítama táganoe. paá Aokaq-
Áágóní akoqnáánapo ketáámá kanaaráq ítama táganunatae.

15 mi-káyúkámá náayuwabi Aokaq-Áágómá matáa-kayukama
máqte-qtataakon áaimma ítama kétagaapoana kanaaráq yainánoe.
miráimanibo yemá náayuwabi Áánûqtuni Aágoma íma matáa-
kayukama keqtáámá náayuwabi Áánûqtuni Aágoma matáuna-
yutaama yemá íma kanaaráq yainánoe.

16 minnáyaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá
mirá kétiye:

“uyátárai-nakoni aúyánámmá náawa ítama ánatatukaiyo?

náawa kanaaráq uyátárai-nakoma aráátiniyo?”

mirá téna kétimanibo Îtu Káríqtoma wenamáárîq
wenaúyánámmá ketáámá káonaunataamanibo waayúkama
wení Aokaq-Áágómmá íma matáa-kayukama íma kanaaráq
káonaae.

3

1 ketíbâqawaayuo, áqnáabaq kemá Korítiani-marupaq iráunama
kemá watáama iyápóraa umá timá tímikaune. kemá
miráuraunama minnâ keráwáqá Îtu Káríqtoqtabama taíbaq
íma ítaraawaq Áánûqtuni Aágoqtaba miráitaq kemá keráwáqá
waayúkaarikaa umá íma kanaaráq timá tímikaune. keráwáqá
áráábi-iyaporaa uráamma
2-3 keráwáqtí aáwaqa paá náámma wáqe-uraiye. keráwáqá
kamááma naawaí-kánáámá íaukaae.
yaímma keráwápíkémmá íbêkaraq waayúkaariqti watáama
keráwáqá íma kanaaráq kéitaae. íbêkaraq maa-márábí-
káyúkáráá umá aqnú-káyúkábóaq keráwáqtábámá kemá
téq "kamááma naawaí-kánáámá íaukaae" téq kétune.
keráwáqá keíyáá unítíq ááiq-aimma kéteq káqowa-kaqowamma
koyukaayúmma kéumayikeq kéowana keráwáqtí túgoma ákáinaiq
kéowana keráwáqtí táaikoma mamá maa-márábí-káyúkáráá
kéoe.
4 keráwápíkémmá móra-nakoma téna "kemá Póronnae" tínana
káqo-nakoma téna "kemá Aapóronnae" tínama keráwáqá áíkuteq
mirá temmá maa-márágóní áaimma kémayaabo.
5 náawaq Aapóroma máiyo? náawaq Póroma máiyo? wetê-
ketema kerátámá paá kaqtó-wayukae. abo Áánûqtuma ketáái
watáanapo Îtu Káríqtoma itáíq-itaiq íyábá keráwáqá tíwáqnaa
kéiye. móra-mora-yutaama uyátárai-nakoma tímikai-mayaitaa
kémayaunatae.
6 minnágoma maará-uraiye. keráwáqá miráuma yópí ánayu-
qtataakaa umá mááe. kemá ayummá uqmaráunana Aapóroma
ánayu-qtataapi nommá atímakaimanibo Áánûqtuma keráwáqá
mamá anómma káuqtikaae.
7 miráitana ayummá ukái-nakaraq nommá atítai-nakaraq
yenákámá paáyabae. miráitana Aokaq-Áágóqtábá mamá
anómma káuqtikai-naqa Áánûqtuma wenamáae.
8 ayummá ukái-waigogaraq nommá atítai-waigogaraq
yenákámá yeqtí mimórá-máyáírákémmá móra-mora meyámmá
mayáyóye.
9 kerátámá mákagoratama Áánûqtuqtaba mayaímá
kémayauyaka keráwáqá miráuma Áánûqtuni yó-márámá máae.
keráwáqá miráuma Áánûqtuqtaba ketáámá naammá
umáraunaikaa umá máae.
10 Áánûqtuma kemmá íráqôniq umátíkaraitapoaq kemá
arúkáráq ábokaraq kanaaráq amá akoqnáá uráune.
mikákémmá káqo-wama mitáyama kéiye. máqtemma naammá
uráiya-yuma ábotaraq maqmá atáá-uraiya-yuma atéqma
arútáaro.

11 Îtu Káríqtoma wenamáárîq wemá ábone. ítáaro.
waayúkama mayaímá kémayetama mimórá-ábómmá arúbama
íétama yemá Áánûqtuni naammá íma tarôq kéoe.
12-13 kanaamá abarokáq ínana wemá keqtáámá mamá
yainái nata máqtemma aónanoe. minnâ yaímma-yuma akoqnáá-
namma uráawata yaímma-yuma iyáátámma ayúqma urááe.
yaímma-yuma yeqtí mayaímá Îtu Káríqtokaq matáamma
miráuma waayúkama íráqô-qtataaqa minnâ óqtanapo naammá
uráánikaa urááe. ánibo yaímma-yuma yeqtí mayaímá Îtu
Káríqtokaq matáamma miráuma waayúkama paá-yanapo
naammá uráánikaa urááe. Îtuma yauwéqma kumína-yupaama
wemá máqte-kayukati mayaígómá "paá wániyo?" téna maqmá
aónaniye. miráráá umá iragómá naapi kúraqma maqmá
aónaaniq umá wemá "paá wániyo?" téna ketáái mayaímá
maqmá aónaniye.
14 máqte-kayukama Îtu Káríqtokaq mayaímá kémayaa-
kayukama yeqtí mayaígómá paá wáinatama yemá íráqô-
meyamma mayánoe.
15 miráimanibo móra-nakoma wení mayaígómá íma paá
wáinanama wení máqte-qtataaqa íwániye. miráráá umá wení
naammá kamágitana wení máqte-qtataaqa kamáginiye. wemá
wenamáárîq yawarápaginiqtaba yáubaginimma miráuma
waayúkama naammá kaitata yoqmáána-toqmaana umá
yáubaanikaa umá yáubanimanibo íráqô-meyamma íma mayániye.
16 máqtemma keráwáqá yagaroqtamá Áánûqtuni naammá
máamma keráwáqá íyaq ítaraao? ánibo Áánûqtuni Aágoma
keráwáqtê yagaroqtamá Áánûqtuni naaúpaqa kémaimma
keráwáqá íyaq aónaraao? keráwáqá áraimma aónaaro.
17 miráiyata náayuwabi Áánûqtuni naammá mamá táíq
étama Áánûqtu yekáráq mamá táíq umáyikaniye. keráwáqá
Áánûqtuqtaba aokarîq umá naammá máápoana wemá miráráá
íniye.
18 maaminnáyaba yaímma-wayukama íma iyuwáiyatawaq
keráwáqá makátéro.
yaímma keráwápíkémmá túyánápímmá téq "kemá maa-
márágóní áaimma áá ítarauna-naqune" téq mirá-túyánámmá
kéitaao? mirámô kéeqa keráwáqtí túyánámmá Áánûqtukaq
kémareraq wenôpake itaí-yátááqá yimmá ítáaro. mirá kéeraq
maa-márábí-káyúkámá iyuwáiyatawaq yemá keráwáqtábá
"neginaagí-wayukae" téta timá tíkáaro.
19 áraimma maa-márábí-káyúkátí itaí-yátáákómá Áánûqtun-
aurakaq neginaagí-yataare. wení watáama agamatá-
kánnáágómá maará kétiye:

“min-ítáí-yátáákómá maa-márábí-káyúkábíké kéyimma minnánapo Áánûqtuma waakápi kémayikaiye.”
téna
20 ókaraq kétiye:
“uyátárai-nakoma aónaimma maa-márábí-káyúkátí yúyánákómá paátataare.”
téna kétiye.
21 miráuma túma mamé uí-áímmá téq móra-waigoqtabama “kemá wenámúne” téq ítero. Áánûqtuma keráwáqá máqte-qtataaqtaba ommá áqa kétimiye.
22 kemá Póroma Aapórogaraq Pítaagaraq keráwáqá tíwáqnaa íyábámá Áánûqtuma keqtáámá keráwáqá tímitukaiye. keráwáqá tíwáqnaa íyábámá maa-márábí-qtátááqá tímikaiye. máqte-qtataaqa naayóbáq abarokáq urái-qtataakaraq anaaékaq abarokáq ínî-qtataaqtabagaraq keráwáqtí minnáe. aúwaraikaraq puígáráq minnágaraq keráwáqtí minnáe.
23 ánibo keráwáqá Îtu Káríqtona máawana ánibo Îtu Káríqtoma wemá Áánûqtunnae.

4

1 miráipoaq keráwáqá Aapórogaraq kegáráqtábá túyánámmá ítátimekaratama minnáyaba taákaq máráaro. kerátámá paá Áánûqtuni mayaí-nákámúye. Áánûqtuma wení aúpáq-áráín-áímmá wenáaimma abarokáq mamá ígáae téna kekárátá timátíkaraikaratae.
2 Áánûqtuma móra-nakoma wení mayaímá mayaíkáae téna ááyaitanama min-nákómá Áánûqtuma nóinabi timámîniq umá mirá íno.
3 ánibo ketí mayaígóqtábá keráwáqtí túyánápímmá óq-wayukati yúyánápíkáráq nóinabi téq túyánámmá kéitaunamanibo kemá minnáyaba íma kamuqá kéitaune. ketí mayaígómá táiraq urái írágôniq kéiyo? kemá kenámáárîq minnáyabama íma kéitaupo.
4 miráimanibo uyátárai-nakoni mayaígóqtábá otaammá kepímmá wáinanama minnáyaba íma kéitaupo. uyátárai-nakoma wenamáa kemmá kéyainaiye.
5 miráinaq waayúkati mayaígómmá uyátárai-nakoma íkukainaraqa íyainaaro. mi-qtátááqá íbêqa kumayupí wáimma anaaékaqa ópítáá mamá abarokáq íniye. máqte-kayukati yikaí-yátááqá mamá abarokátáá íniye. miráumatuwena Áánûqtu wemá mi-káyúkámá náayuwabi íráqô-meyamma mayáiya-kayukama íráqô-kataama timá-yiminiye.
6 mi-qtátááqá Aapórote kerátámá keráwáqtábá árain-aimma arutáinaiq ínôqtaba kerátá tiráátúyamma yáqtoqma akoqnáá ígáae téka keráwáqtôpaq kágayauye. kímora tiráátí-nakon-awiqa

íma múte yauyéraq weqtábámá “kemá wennáé” téq ítero.
ketúyánápímmá téq “kemá Áánûqtuni waayúkati aúkáapimma
anómúne” téq ítero.

7 ítáaro. keráwáqtí máqte-qtataaqa Áánûqtuma tímikaiye.
miráuma keráwáqá mi-qtátáákóní áaimma íma máamma nôraq
itaráq keráwáqtí túma mamé kéuyo?

8 keráwáqá tirun-íyápóyábá aáwaqa matáapoaq íbêqa
“ketáámá mútûq-aawaqa matáunatae” téraq kéteo? keráwáqtí
táaikoma Aapórote kerátátí táaikoraa íkeibo keráwáqtí táaikoma
taíbaq oótakaq yabíkáa-yuti yáaikoraa kéiye. miráimanibo
áraimma mi-kánááráqá keráwáqá yabi-í-wáyúkámá maíyakama
Aapórote kerátágáráq mibáq yabiyéyúye.

9 maa-márábí-káyúkátí yúrakaqa keqtáámá náayubi
Áánûqtuni timátíkarai-kayukataama yeqtí yinaaépaq aqtóráqtáá
kéyunatae. ketí túyánápímmá Áánûqtu wemá mirápáq kéiye.
ánná-wayukama yiwíqmeta uréire uwáéta pááqya-kanaabi
yíkamoniq umá ketáámá miráráá umá máunatae. miráráá umá
waabá-káyúkátí yúrakaq keqtáá tíkamiyatama waayúkagaraq
Áánûqtuni kaqtó-wayukagaraq itó-ureta taayoq ínôqtaae.

10 keráwáqá “Îtu Káríqtoqtaba itáuna-wayukama máunatae” téq
keráwáqtí túma mamé uí-áímmá kétewatama keqtááyábámá
waayúkama téta: “yemá Îtu Káríqtoqtaba neginaagí-wayukae.”
téta kéte. keráwáqá akoqnáá owaqtaamanibo ketáámá
aqnúnîq kéunatae. mirá téraq keráwáqá túyánápímmá kéitaao?
keráwáqá anó-tiwiqa kéyaamanibo ketáámá ímiye. ímibo
ketáámá tigaae kéiye.

11 min-ábáúráqá ketáái aáwaraa nommá íwáitana ketáái
unáákáqtôgaraq yararéqé uráiye. ketáái naa márûqa
íwáitataboata waayúkama keqtáámá iyákáá umá yítauqyama
tíkama wáráawaqtaa naaóq-naaoq uréire kéunatae.

12 miráuma ketáámá mayaímá kémayeqtaa ketáái
tiyáákakemma akoqnáá umá kémayaunatae. mi-máyáírákémmá
ketáámá aáwaqa meyánîq ónúna-meyaqtaa kémayaunatae.
waayúkama keqtáá timá táíq kéumatikaawaqtaama ketáámá
yemmá timá íráqônîq kéumayikaunatae. yemá keqtáámá tú-
tiqa kétimewaqtaama ketáámá minnágoni anónnáma yemmá
íkeyimunatae.

13 yemá keqtááyábá tái-aimma kétima-tikaawaqtaama ketáámá
kaayoné-áínápó yemmá yauwéqma kétima-yikaunatae. yeqtí
yáaikoma ketááráqá mirá kéoe. minnâ ketáámá paátataaqa
miráuma námô-yataakoni ámûraaq yamá kéweta aáwakoni áti-
yataaqa umá iyabótúwáanikaa umá yemá ketááráqá mirán-
ááímmá tarôq kéumatikaaqtaae.

14 ketí tíkáin-iyapo-annao, maamin-áúbámá kemá
kágayaunama keráwáqá tigaaeráq matikáíkónîq íkéune. ímiye.
kemá keráwáqá tíwáqnaa ígónîq umá kágayaune.
15 Îtuqtabama keráwáqtí tirááti-wayukama taígani máamanibo
taákaq máráaro. keráwáqtí keqtiboráá-náqá Îtu Káríqtokaq
itáíq-itaiq íyábá kímora máiye. Îtuqtaba átê-wataama tíyábá timá
tíkaraipoaq keráwáqtí keqtiboráá-náqá Îtuqtabama kemá máune.
16 miráitaq kemá inaa kétima-tikaune: "keráwáqá
ketiyáánaubiqa máyáaro." téq kétima-tikaune.
17 keráwáqtôpaqa máqtemma maami-qtátááqtábá timá-
timikaae téq Tímotimma timákáunana kéwiye. Tímotima wemá
Îtuqtaba timá-yimuna-wayukati aúkáapike-nare. ánibo wemá
Îtukaq itáíq-itaiq uráiye. wemá kemmá tíkáin-iyapoma Îtu
Káríqtoqtaba akoqnáá umá itáíq-itaiq umá kéyaqtoraiye.
wemá keráwáqtôpaq wénama ketáaimma Îtu Káríqtoqtaba
máqtemma Áánûqtuni waayúkama mórabi áíkutaawaq tiráun-
aikaraq keráwáqá taáqa yorániye.
18 watáama kemá itáunama minnâ yaímma keráwápíkémmá
téq "kemá anó-naqune" téq keqtí túyánápímmá kéte. Korítiani-
marupaqa keqtábámá "yauwéqma íyaq wíniye" téraq túyánámmá
kéitaao?
19 miráimanibo pááqya-kanaabimma uyátárai-nakoma akáinaqa
kemá Korítiani-marupaqa ónúne. miráinaq kemá min-ánó-
káyúkámá koma kéyimone. maqmá yimónanune. áraimma
yemá Áánûqtuni akoqnááma matáá paá watáawaq kéteo?
20 Áánûqtuni yabíkái-qtataaqa paá-wataama íma wáiye. ímibo
akoqnáá-yataare.
21 miráinaq kemá náaraq umá keráwáqtôpaqa yénúnô? kemá
keráwáqá agamá kautónááraq yokaa umá yénú keráwáqtí táí-
aaipike waeréraq kaayonéwaq umátikanaaraq onúnô?

5

1 yaímma-wayukama timá tímêmma keráwáqtí aúkáapimma
"anómma kúmiq-yataaqa wáiye" tirááe. mi-kúmíq-yátáákómá
itáíq-itaiq íkéo-kayukati kúmikoma anómma uyátáraiye. min-
áíkómá mirá-uraiye. keráwápíkémmá móra-nakoma wenaboání
ánáakomma yabítaiye.
2 mi-qtátááqá keráwáqtí aúkáapimma pááq kéitaqa náaraq
umá keráwáqá itaí-yátááqtábámá túma mamé uí-áímma tínô?
keráwáqtí tirummá ínnayaba tigaaeyábá awaútuweraq máero.
keráwáqtí aúkáapikemma mi-kúmíq-náqá waqmá paábaq
ayúwáaro.
3-4 uyátárai-naqa Îtuni áwîkaqa min-nákómá aboání
ánáakomma kumari-ááímmá tarôq i-nákómá kemá wemmá

áqa yáiqtukaune. keráwáqá máqte-kayukama yááyama áíkuyoro.
ánibo kemá túyánánápógáráq nunamunápógáráq keráwáqtê
yagaroqtamá mánune. ketáái uyátárai-naqa Îtuni akoqnáábi
áíkuyonunatae.
5 miráinaq keráwáqá mi-kúmíq-náqá áwíqma Tááqtaani
ayáápi máráaro. miráiyana min-nákóní aúgoma Tááqtaani
ayáápi puínanama anaaékaqa Îtuma wení kumínî-kanaaraqa
min-nákóní arun-íyápómá mamá itó-uyakaniyo? ketáámá
Îtuqtaba yauwéqma awiraíkáae téqtaama Tááqtaama
ayúwáananataa min-náqá awíkena táí-meyamma amíniye.
6 ímiye. keráwáqtí túma mamé uí-áímmá paátataare. mi
pááqya-qtataaqa kara-káyúkátí yammá kamá itóqma anóniq i-
qtátááqá áwîqa yíqtie.
7 táí-yiqtima iyaabótúwáaniq umá mi-táí-kúmíqá
iyaabótúwáaro. miráiyatama tébakaq-yuma táígoma íma auránoe.
ítáaro. Îtu Káríqtoma Áánûqtuni tipi-típi-araaqa ketáái
kúmiqtababoata ikákaamma mi-táígómá íma kémayaunatae.
8 miráinaqtaa Áánûqtuni aammá waraíyábámá ketáámá
anómma aúqma waayúkaarikaa ónatae. yammá táí-yiqtirake
kaqmá agamaráiya-tamma íma nanúnataamanibo yammá
áraimma íráqôniq ínna-yamma nanúnatae. maamin-áwáámeq-
áíkóní áaimma maará kéiye. ketáámá naayón-ááímmá
táígokaraq áyámma í-yátáákáráq paábaq yuwánúnatae.
ánibo ketáámá Áánûqtuma aammá íráqôkaraq árain-aikaraq
mayánúnatae.
9 kemá keráwáqtôpaqa maamin-áímmá áqa agatáune.
mi-káyúkámá yemá táí-aaimma ókaraq-okaraq umá tarôq o-
káyúkáyôpakemma nékaq máaro.
10 miráimanibo ketáagoni áaimma minnáe. mi-káyúkámá
náayuwabi Îtukaq íma itáíq-itaiq o-yúmá nékaq íma máaro.
kebó-yátááqá tarôq kéeta oótaqtaba kéyikaitata yetábá
ummaatamá mayaíyábá kéoe. yeráwáqtí yúyánámmá
Áánûqtukaq íkémaraabo káqo-qtataakaq uyátá-maqma yíkái-
qtataakaq yúyánámmá kémaraae. miráimanibo miráráá-
káyúkámá mirán-ááíkáráq taígani íma mááe. miráinaq
keráwáqá máqtemma mirá-káyúkábíkémmá nékaq máineqa
keráwáqá maa-márábíkémmá yuwéraq kóoro!
11 ímibo ketáagoni áaimma maará kéiye. mi-káyúkámá
yemá téta “ketáámá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéunatae” téta
kétemanibo yemá táí-aaimma tarôq kéobo yeqtôpakemma
nékaq máaro. yemá kumari-ááímmá tarôq éta egaamá káeta
ummaatamá mayaíyábá éta yeqtí yúyánámmá áqnáabaq
Áánûqtukaq ímaretamanibo káqo-qtataakaq yúyánámmá maréta

taígani wááéni-nomma kéneta aíbôqnaaboq kéetabi óq-wayukaraq táí-aimma yimínéta miráiya-kayukatema aáwaqa paá ínaaro.

12 mi-káyúkámá Îtu Káríqtoqtaba íma mórabi áíkutaa-kayukama yemá yainaíyábámá minnâ íma ketí mayaímíye. miráimanibo mi-káyúkámá Îtu Káríqtoqtaba mórabi ketáátê áíkutaa-kayukama yemmá yaínáaro. yeráwáqá maamirá-kúmíq-yátááríq kéiyaqtaama ketáámá yemmá yímáamma yiméqtaa akoqnáá umáyikanatae.

13 mi-káyúkámá náayuwabi Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq íma kéo-yuma Áánûqtuma yemmá yainániye. miráimanibo keráwáqá mi-táí-náqá keráwáqá áíkutaiyapikemma paábaq matuwéraq keráwáqtôpakemma nékaq ákáaro.

6

1 ánibo móra keqtíbâqawaama Îtuqtaba otaammá kutikaínaqa Îtukaq itáíq-itaiq íma kéiya-kayukayopaq yúbimma íma máráaro. ímibo wemmá yainaíyábá Áánûqtuni waayúkayopaq uréraq tero.

2 anaaékaq-kanaaraqa Áánûqtuni waayúkama máqtemma maa-márábí-káyúkámá yabíqyíkareta yainánoe. minnáyabama íyaq ítaraao? miráinaq mi pááqyan-otaaqtabama kenamáárîq maqmá aónama yaínáaro.

3 móra-yupaama yínnama ketáámá Áánûqtuopake kaqtó-wayukagaraq maa-márábi-qtátáákáráq yainánúnatae. íyaq ítaraao? miráinaq keráwáqá íbêqa pááqyan-otaamma yaínáaro.

4 miráinaq nôraq itaráq keráwáqá Îtukaq íma itáíq-itaiq kéo-kayukabikemma yainaí-nákókáqá uréraq ítama káonaao?

5 keráwáqá mirámô oqtábá “tigaeyátábá oro” téq ítama káonaune. keráwáqtí aúkáapikemma móra-waigoma kaayaq-wátátí aúkáapimma íyaq máenawaq kanaaráq mamá yenákámá yatí umáyikaniyo? keráwáqtí aúkáapikemma kímora mirá-nákómá itaí-yátáákáráq íyaq máiyo?

6 keráwáqá Îtu Káríqtoqtabama keqtíbâqawaaraan-naqa yainaí-nákókáq awíqme kéomanibo yainaí-nákómá wemá Îtuqtabama keráwáqtí tíbâqawaaraan-naqa ímaiye.

7 mirá éqa keráwáqá mórabi íma maéq keráwáqtí táaikoma Îtu Káríqtoqtaba kárabaiye. miráuma min-ótáámmá enábâqawaama kuyakáinama kanaaráq kémayewaq minnáyaba aamá íyaq tinónô? emá ayúwénanawaq wemá ení moyámmá kémayainaawaq minnáyabama waabá-káyúkámá íyaq timá-yiminono?

8 miráimanibo keráwáqá otaammá kéguyeqa keráwáqtí tíbâqawaayugaraq mamá komarummá umá kémayaae. kemá mirán-áímmá kéitaune.

9 mi-káyúkámá keráwápíkémmá náayuwabi mirá kéo-yuma
íráqô-qtataakoma Áánûqtuni márûpaqa íma yaímma mayánoe.
minnáyaba kaaqaari-áímmá téq “keqtábá íma wáiye” téq ítero.

yeráwáqá náayuwabi Áánûqtuma káqo-yuti yiménáápáq
akáiya-yuma yemá íráqô-qtataaqa Áánûqtuni márûpaqa
ímayanoe. kumari-ááímmá tarôq éta yeqtí yúgoma waagómá
mamá waagótê kumari-ááímmá tarôq étama yemá íráqô-
qtataakoma Áánûqtuni márûpaqa ímayanoe.
10 mi-káyúkámá náayuwabi taíbaq-otamma mamá áíkuyaba
yikáina-yugaraq yemá náayuwabi taíbaq wáááéni-nomma naa-
yúgáráq yemá náayuwabi óq-wayukayaba tái-aimma timá yíkáa-
yugaraq moyá-káyúkágáráq yemá máqtemma íráqô-qtataaqa
Áánûqtuni márûpaqa ímayanoe.
11 yaímma keráwápíkémmá mirákómá kéomanibo Îtuma
teteráá umátikena keráwáqtí kúmiqa mamá paábaq yukáiye.
wemá keráwáqá tiwíkena Áánûqtuqtaba aokaq-wáyúkámá
aútíkaraiye. ánibo íbêqa Aokaq-Áágómá Îtu Káríqtogaraq
keráwáqá mamá kateko-wáyúkámá Áánûqtun-aurakaq
aútíkaraipoana Áánûqtuma keráwáqá kanaaráq tiwirániye.
12 yaímma-wayukama mirá kéte: “íbêqa kemá naayón-
ááíkomá atáá umá yáqtokaimma paá umágúne. íbêqa kemá
ónááe tenna-yáqtáárîqa kanaaráq ónúne.” téta kéte. owé.
miráimanibo yaímma-aaikoma keqtááyábá íma mamá íráqônîq
umátíkaraiqtaae. áraine. minnâ kemá ánná-nakoraa umá
naayón-ááínápó íma kéyaqtoraamanibo óq-aaikoni ánná-nakoraa
íyábá íkétikaiye.
13 yaímma-yuma mirá kéte: “aáwaqa tíyakoqtaba wáitana
tíyakotaama aáwaqtaba wáiye.” téta kéte. min-áímmá
áraimanibo anaaékaqa Áánûqtuma tínna-kanaaraqa aáwakogaraq
tíyakogaraqtaa mi-kááyáqá íma wáyoye. maakáqá maa-
márábítáá ketáámá aáwaqa naíyábátáá íma máunatae.

ánibo ketáái túgoma kebó-ááíqtábá íma wáiye. ímiye.
ketáái túma uyátárai-nakonnae. ánibo wemá keqtirunóbáqtáá
kémaiye. wemá wení aánapogaraq wení áainapogaraq ketáái
tirunóbáqtáá maqmá ógitikaniqtabataa kákaiye.
14 taákaq máráaro. Áánûqtuma uyátárai-nakomma pukáipike
mamá itó-umakena aúgen-auwaraimma ámikaiye. wení ako-
qnáánapo ketáágáráq mamá itó-umatikenataa aúge-tuwaraimma
timínîqtaae.
15 keráwáqá móra-mora-yuma móra-aayapaq túma Îtu Káríqtoni
aúma mááe. minnáyaba keráwáqá kéitaanabiyo? miráinaq kemá
móra-aayapaq túma Îtuni aúrake mamá aakaq-nóínítí yúraqa
arúbanuno? aaqáo ímiye.

16 náawabi móra-waigoma wenaúma mamá aakaq-íníkóní
aúgote yagaroqtaimmá wemá min-íníkótê mamá mimórá
káuraaye. minnáyaba íyaqa ítaraao? minnáyabama Áánûqtuni
wannaabí agamatán-áíkómá kétiye:
“kaayaq-wáígórátámá mamá mimórámá auráyóye.”
téna kétiye.
17 miráimanibo móra-waigoma uyátárai-nakote yagaroqtai-
wáígómá wení aágoma Îtuni aágote yagaroqtamá mimórá
káuraiye.
18 miráuma kebó-ááíkóqtábámá nékaq máero. káqo-kumiq-
yataaqa kenamáárîq keráwáqtí túgoqtaba íma wáimanibo kebó-
yátáárîq í-ááíkómá keráwáqtí túgoqtaba wáiye.
19 Áánûqtuma Aokaq-Áágómá ketáái tirunóbáqtáá
makáiqtaqtaa ketáámá Aokaq-Áágóní anó-monoq-nakaa
umá kémaunatae. minnáyaba keráwáqá kéitaanabiyo? íbêqa
keráwáqtí túma íma keráwáqtí minnáe.
20 ímiye. keráwáqá Îtu Káríqtoma meyánîq uráiye.
mónekakemma íma meyánîq uráimanibo uyátá-maqma anó-
qtataaqnapo meyánîq uráiye. keráwáqá wení naaenápó
meyánîq uráiye. miráipoaq keráwáqtí túnapo Áánûqtukaq
yaaguyábóro.

7

1 keráwáqá aúbama agamá kemmá ítaapoaq íbêqa kemá
yauwéqma timá-timenune. owé. waagómá íma aaramá
mayánîmma íráqô-qtataare.
2 waagómá aaramá mayánîmma minnágaraq íráqô-qtataare
kétune. abo min-nákómá wemá aaramá íma matáinanama
káqon-inikoma wemmá yabitíniye. ánibo aaragógáráq waamô
mayánîmma minnágaraq íráqô-qtataare.
3 awaikómá ánáakomma waayúkati aaraukaq-ááímmá
amínana ánáakoma awaikómmá waayúkati aaraukaq-ááímmá
amíno.
4 inaarúgómá waamô máyáimma wenaúma íma wennámíbo
awaikónámíye. móraiq umá awaikómá wenaúgoqtaba íma
amuqá maráinaiq ínîmanibo wenaúma ánáakonamiye.
5 awaikógáráqá ánáakogaraq kenákátí túma wenamé-wename
íyábámá “aaqáo” íma tekaao. miráimanibo kenákámá téka
pááqya-kanaabimma nékakaa máeka uyátárai-nakokaq nuna-
mummá téyaae tékama íráqône. mikáké pááqya-kanaabimma
nunamummá timátuwekama móragaraq yauwéqma yagaroq-
taakaao. mirámô íyanama Tááqtaama timónáinama kenákátí
túraqa náápaamma mamá yabiyéka aqnúnîq íma íyana wemá
kenákámá íma makáqma timónaniye.

6 kemá Póroma min-áímmá túnnama kemá keráwáqá íma
kéwakutunamanibo
7 kemá maará téq túyánámmá kéitaune. minnâ keráwáqá
máqtemma kekáámô íyamma íráqômanibo Áánûqtuma keqtáá
móra-mora-yutaama káqoniq-kaqoniq umá tarôq umátikaraiqtaae.
miráitana wemá keqtáá móra-mora-yutaama káqo-kaqon-aaimma
tímikaiqtaae.
8 waayúkama aaraukárîq íuraa-yugaraq ketoq-
nóíníqtábágáráqá maará kétune. minnâ aaraukárîq íma
ínômma íráqômanibo kemá miráunaiq oro.
9 miráimanibo aati-aatimá yemá yúyánápímmá yeqtúma
arúbanoqtaba itáiya-yuma yemmá iyuwáiyatawaq aaraukárîq
oro. aaraukárîqo ínômma yúranannamo aíyábá uyátá-maqma
íráqône.
10 aaraukárîq uráa-yuyabama maará kétune. minnâ ánáakoma
awaikómmá íma yuwaíno. mi-kátáámá íma ketáamibo uyátárai-
nakoma wakúyikaraiye.
11 ááqibo wemá awaikómmá ayuwénama wemá óq-wamma
ímayaino. anaaékaqa aaranaamá yaímma-taoqa yeqtiwaikókáq
yauwéqmeta kéoe. móraiq umá waagómá anáakomma íma waq-
tuwaíno.
12 waayúkama aaraukárîq uráa-yuyabama mórama ketí
túyánápíkén-áímmá tenúne. min-áímmá uyátárai-nakoni
watáama ímibo ketí watáae. minnâ waagómá wemá Îtukaqa
itáíq-itaiq i-nákóná ánáakoma Îtukaqa íma itáíq-itaiq kéinanama
wemá ánáakomma íma waqtuwaíno. min-íníkómá wetê mánena
kéinanama wemá min-ínímmá maraíno.
13 móraiq umá aaragómá Îtukaq itáíq-itaiq in-íníkóní
awaikómá Îtukaq íma itáíq-itaiq kéinanama wemá awaikómmá
íma waqtuwaíno. min-nákómá wetê mánena kéinanama wemá
min-náqá maraíno.
14 miráuma íma itáíq-itaiq i-nákóní ánáakoma itáíq-itaiq in-
ínípóana awaikómá Áánûqtuqtaba aokarîq umá aúkáiye. móraiq
umá aaragó íma itáíq-itaiq in-íníkóní awaikómá itáíq-itaiq
i-nápóana ánáakomma Áánûqtuqtaba aokarîq umá aúkáiye.
mórabi yagaroqtamá máiyana keráwáqtí iyápógaraq kanaaráq
kéiteta Áánûqtuqtaba yemá aokarîq umá kanaaráq auránoe.
iyápóyabama íma mirá kéiyatama iyápóma Áánûqtuqtaba aokarîq
umá íma mánômanibo áraimma mirá kéiye.
15 miráimanibo móra-waigoma itáíq-itaiq íma ínna-waigoma
kóinena ínaqa ayuwáiyana koíno. abo Áánûqtuma keqtááyábá
unítíqa íma téqtaa kaayoné-yátáápí mánunayabataa kákaiye.
16 aaranaanô, keqtiwaiqmááqa keráwáqtê máetama
anaaékaqa yemá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq ínô? waayanaanô,

keqtínááqmaaqa keráwáqtê máetama anaaékaq yemá Îtu
Káríqtokaq itáíq-itaiq ínô? máqtemma ketáámá íma ítaraunatae.
17 uyátárai-nakoma móra-mora-yutaama káqo-kaqon-aimma
tímikaiqtaae. mi táoqa Áánûqtuma emmá ááyaraimma aokarîq
uráánanabiyo? mi táoqa Áánûqtuma emmá aúyaqmakaimma
aaraukárîq íyaq uráánanabiyo? minnáyaba kemá máqte-
kayukama náayuwabi Áánûqtun-aama itánéta áíkuyo-yuraq
maamin-ámáán-áímmá kétima-yimune. minnâ mi táoqa
uyátárai-nakoma keráwáqá tááyainama máenawaatariq umá
máero.
18 móra-waigoma wenaúma káratainaraqo Îtuma wemmá
ááyainanama máqe-urainiq umá móraiq umá maíno. ááqibo
wenaúma íma káratainaraqo Îtuma wemmá ááyainanama máqe-
urainiq umá móraiq umá maíno.
19 yúmo karaí-ááímmá íma anó-qtataaqiye. ímibo Áánûqtun-
aama waraí-ááímmá anó-qtataaqiye.
20 miráitaq kemá móragaraq kétune. máqtemma keráwáqá mi
táoqa uyátárai-nakoma tááyanimma máenawaatariq umá máero.
21 emá kaqtó-mayaima ánná-nakoraa umáwaq matáano?
minnáyaba taíbaq-auyanamma íma itaao. ááqibo móra-waigoma
emmá paá umákainaama paá kóaao.
22 itáaro. náawabi kaqtó-mayaima ánná-nakoraa umá
kémayainana uyátárai-nakoma wemmá ááyainama min-nákómá
paá umáginin-naqiye. mirárráá umá paá umáginiye. minnâ
wemá kúmiq-yataakoni akoqnáágoni aménáápáqá íma máiye.
uyátárai-nakoma wemmá ááyaitanama wemá Îtu Káríqtoni
ánná-nakoraa mayaímá kémayaiye.
23 ítáaro. uyátárai-nakoma keráwáqá meyánîq uráipoaq
móragaraq keráwáqá káqo-nakoni ánná-wayukama íma aúráaro.
24 ketíbâqawaayuo, ókaraq kétima-timune. maannáe. mi
táoqa Áánûqtuma keráwáqá tááyainaqa máqe-uraanawaatariq
umá min-ááímmá kéwareraq máiyanawaq wemá keráwáqá
tíwáqnaa íniye.
25 mi-káyúkámá náayuwabi aaraukárîq íma uráa-yuyabama
wakúyikarain-aimma uyátárai-nakonopakemma íma matáune.
paá túyánápíké tenúnamanibo uyátárai-nakoma wení kaayoné-
yátáápíké itaí-yátááqá kemmá tímikaitaq túyánámmá
kéitaunama árain-aine. maannáe.
26 íbêq-awaabiq-yatababoaq ummaa-yátááqá ínîqtabagarapoaq
keráwáqá máenawaatariq umá máero.
27 ketíbâqawaaraa-nako, enánáakoma máinaama wemmá íma
waqtuwaao. ánibo enánáakoma ímáinaama mórayabama íma
abáá-uwo.

28 miráimanibo móra-waigoma aaraukárîqo immá íma kúmiq-yataariq kéiye. móraiq umá inaarúgómá aaraukárîqo immá wemá kúmiq-yataariq íkéiye. miráimanibo ítáaro. aaraukárîq o-káyúkábímmá taígani ummaa-yátááqá kéwaitaq kemá keráwáqá ummaa-yátááqá uyátá-maqma mayaíyábá íkétikaiye.

29 maannáyaba taákaq máráaro. ketáá mánuna-kanaama íma ayáqtáá-kanaae. miráipoaq keráwáqtí tínaaqmaati túyánámmá áqnáabaqa íma ítama miráimanibo áqnáabaq keráwáqá kenamáárîq uyátárai-nakoni aúyánákóní aménáápáq máráaro.

30 Áánûqtuni mayaíráqá akoqnáá éraq keráwáqtí tiru-qtátáárábi timuq-yátáárábi keráwáqtí oótamma

31 meyánîq kéeq oótamma mayaíyábá íma yaqtóráaro. abo maa-márámá pááqya-kanaabi ánataniye.

32 íbêq-kanaagoni ummaa-yátááqtábámá keráwáqá netuq-túyánámmá itaíyábámá íkétikaiye. waagómá náawabi aa-raukárîq íma urái-waigoma wemá uyátárai-nakoni mayaíráq wenaúyánámmá kémarena wetábá amuqá maréna maqmá káonaimanibo

33-34 waagómá náawabi aaraukárîq urái-waigoma wemá kaayaq-nákáyábá amuqá maqyikánîqtaba maqmá káonaiye. wemá íbêq-ummaa-yataaqtabama netuq-áúyánámmá kéitena wenánáakokaq wenaúyánámmá kémarena wetábá amuqá maréna maqmá káonaiye.

inaarúgómá náawabi aaraukárîq íma urái-waigoma wemá uyátárai-nakoni mayaíráq wenaúyánámmá kémaraiye. wenaúgogaraq wenaúyánákókáráq wení aágogaraq uyátárai-nakoqtabama aokarîq umá kémaiye. miráimanibo aaragómá aaraukárîq uráin-inikoma wemá íbêq-ummaa-yataqtabama netuq-áúyánámmá kéitena wenawaikókáq wenaúyánámmá kémarena wetábá amuqá maréna maqmá káonaiye.

35 kemá maamin-áímmá túnnama keráwáqá tíwáqnaa íkáae téq kétune. maamin-áímmá keráwáqá íma yáqtoraikaae téq kétune. keráwáqtábá maaráigaae téq kétune. maannâ keráwáqtí túyánámmá uyátárai-nakokaq matuwéraq keráwáqtí túyánámmá íma kaayapí yaínáaro.

36 móra-waigoma keráwápíkémmá wenaúyánápímmá téna “ketáaikoma tíkáin-inaarugokaqa íráqôniq íkéumakaiye.” mirá ténawaq aúyánápímmá kéitaiyo? arummá ôriq umá min-ínáárúgóqtábá kéinanama wemá wemmá mayaíno. wemô min-ínáárúmá mayáinama íma kúmiq-yataariq íniye.

37 óq-nakoma wenaúgoni akaí-yátááqá íma waréna inaarúgóqtábá arummá íma amíniye. miráuma min-nákómá wení ákáin-inaarugomma íma mayénama wegáráq íráqôniq kéiye.

38 miráuma móra-waigoma wení ákáin-inaaruma ímayakaimma
minnáyaba túyánápí kétune: “mirán-ááíkómá itaí-yátáákómá
uyátá-maqma wáiye.” téq tuyánámmá kéitaune.
39 aaragómá náawabi aaraukárîq uráin-inikoma wemá
awaikótê yarúma máitana wení puínî-kanaama pááq íniye.
awaikómá pukínanama wemá paá umáginiye. ánibo wemá
óq-nakoni ánáaqa auraíyábá akáinanama min-nákómá uyátárai-
nakokaq arummá amína-naqa maíno.
40 miráimanibo maará téq túyánámmá kéitaune. min-íníkómá
aaraukárîqa ókaraq íma énama wemá amuqá uyátá-maqma
marániye. kemá min-áúbámá kágayeqa túyánápimmá kétune:
“Áánûqtuni Aágoma ketê máiye.” téq túyánámmá kéitaune.

8

1 íbêqa kemá aáwaqa yaaráá-qtátáárábi óqtakaa-qtataakoma
amíyábá yauwéqma timá-timenune. kéitaunatae. maami-
tááyábábi óqtakaa-qtataaqtabama yaímma-wayukama téta:
“yemá yeqtí akoqnááma wáiye.” téta kéte. miráipoana
maami-qtátáákómmá aáwaqa kéyimenata yúyánápímmá
téta: “íbêqa maami-qtátáákómá íráqôniq umátikaniye.” téta
kéte. keráwáqá máqtemma maaminnáyabama téq “máqtepaq
kéitaunatae” téq kéte. owé. maaminnáyaba máqtepaq ítaraipoaq
keráwáqtí túyánápímmá téq “kemá aamá ítarauna-naqune” téq
weganokanoq-áímmá kéte. maami-qtátááqtábá itáiyanama
min-ítáí-yátáákómá keráwáqá íma mamá akoqnáá íniye. ímibo
káqo-yuyaba tirummá yiméq mirá óqtabama keráwáqá mamá
akoqnáá umátikaniye.
2 ítáaro. yaímma-wayukama yúyánápímmá téta “kéitaune”
tétamanibo yemá máqtepaq íma kéitaae.
3 paá mi-káyúkámá náayuwabi Áánûqtukaq áraimma yirummá
ámê-kayukama yemmá yenamáa Áánûqtuma kéyimonena
íráqôniq kéumayikaiye.
4 minnáyaba nóine téqtaa tenúnô? aáwaqa Áánûqturaa-
qtataakaq amíyamma nanúnataabiyo? ketáámá máqtemma
kéitaunatae. maami-qtátááqá yaawábi óqtakoma íma kanaaráq
akoqnáá umátikanoqtaae. kímora-nakoma kanaaráq akoqnáá
umátikaniqtaae. Áánûqtue.
5 yaímma óq-wayukama itáíq-itaiq ommá maannáe. taígani
akoqnáá-wamma abaayákárábi marabímmá mááe. yemá ke-
qtáá íráqôniq umátikanoqtaae. óq-wayukama maami-qtátáákáq
nunamummá kétemanibo
6 ketáámá kéitaunatae. kímorama máqten-akoqnaagaraq
máimma wemá Áánûqtue. wemá ketibotááé. wemá máqte-
qtataaqa wetábá tarôq uráiye. ánibo kímora uyátárai-naqa

máimma wemá Îtu Káríqtoe. wení akoqnáánapo máqte-qtataaqa abarokáq uráiye. wemá keqtáámá túwaraimma kétimiqtaae.

7 maami-qtátááqtábá máqte-kayukama íma ítaraae. yaímma mi-káyúkábíkémmá ayáqtáá-kanaama íma ítaraae. yaímma mi-káyúkábíkémmá ayáqtáá-kanaama yaatarábi óqtakake taróq uráa-qtataakomma yemá aáwaqa yímikaae. miráuma íbêkaraqa yemá aáwaqa mi-qtátáákómmá yiméwaaon-aawakaan-aawaqo kénetama yemmá yigae kétata netuq-yúyánámmá kéitaae.

8 miráimanibo keráwákáráq ketêgaraqtaa kéitaunatae. mirái-mirain-aawaqa naíyábámá Áánûqtun-aurakaqa paátataare. ketáámá minnágaraq kéitaunatae. yaatakénábi óqtakake tarôq o-qtátáákómá íma aúwaraimma wááe. miráuma yekáq aáwaqa amí-ááwákómá naanatáámá keqtáámá íráqônirabi táígoniq íumatikaniqtaae.

9 maamináyaba atéráaro. Ítu Káríqtotababoaq keráwáqá paá kéumagomanibo min-ááwáqá mamá naíyamma mirámô éqa keráwáqtí tíbâqawaaraa-naqa makatínô?

10 keráwáqtí tíbâqawaaraa-nakoma Îtun-aama itáíq-itaiq íyábá aqnúnîq kéena min-ááwáqá kénenama wemmá agae kéinana netuq-áúyánámmá kéitena tíniye: “kemá arupúwaq uráuno? kemá otaanáq kutáuno?” ténа wení aúyánápímmá tíniye.

11 maamirá-qtátááqá abarokáq ínama keráwáqtí tíbâqawaaraa-nakomma otaammá kéguyakaae. keráwáqtí itaí-yátáákómá wení aúyánámmá yabitimá kéyawaaq owana mamá wemmá agae kéiye.

12 Îtuma weqtábá pukáipoaq keráwáqá keráwáqtí tíbâqawaaraa-nakoni aúyánámmá yáqtoreq íma kanaaráq arutáinaiq éqa mamá táwîqo éqa Îtukaraq mamá táwîqa kéoe.

13 maamirán-ááwáqá kemô naanamá ketíbâqawaaraa-nakoma mamá agae kéitana kúmiq-yataariq umákaiyaba ítareqa kemá ínanune.

9

1 kemá Póroma ayúqma paá uráuna-naqune. kemá timátíkarai-naqa máeq ketúrapikemma ketáái uyátárai-naqa Îtumma aónaraune. Korítiani-marupaqa ketí mayaímá weqtábá matáunayababoana keráwáqtí túwaraikoni áaimma waékáiye.

2 kemmá Áánûqtu timátíkaraimma keráwáqá aónaraamanibo yaímma óq-wayukama minnáyaba íma káonaae. keráwáqá ke-namáárîq kemá timátíkarai-naqa keqtábá awaaméqá mááe.

3 yaímma-wayukama kemmá maará téta ítama káonaae: “egáráq Páánabatigaraqa nôraq itanawáq kenákátí táaikoma káqoniq kéenawaq tébakaq timáyíkaraa-yuti yáaikoraamma

íkéiyo?” téta kétewaqa kemá maará téq yauwéqma kétima-yimune: “kerátámá tikáinakama yeráwáqô oníq umá paá kanaaráq mirá-oyuye.
4 kerátámá náápaamma átê-wataama túyata ítáa-yuraqa aáwaqtababi noqtábá ítama aónayuya-naapaamma matokáú íyabiyo? owé. kerátámá mirá kéuye.
5 kekárátá tikáinakama Îtukaq itáíq-itaiq ínna-inimma kanaaráq awiráyúye. tébakaq timáyíkarai-yugaraq uyátárai-nakoni ábâqawaayugaraq Pítaagaraq mirá kéoe.
6 ááqibo Páánabatite kerátámá tiyáánapo mayaímá kémayeka kerátátí mayaírákémmá meyámmá matéka kerátáí aáwaqa meyánîq kéuye. kerátá miráiyaba tikáinakama mirá-máyáímá yuwáyúye.” mirá téq yauwéqma yemmá kétima-yimune.
7 ítáaro. ááiq-i-wayukama óq-mayaigaraq meyáqtábá íma kémayaae. yemá mirá kéoo? ímiye. kámááni-wayukama yemmá áqa meyánîq uráapoata óq-mayaigaraq íkemayaae. móraiq umá yómmá yoraí-nákómá wemá yópíkén-ááwáqá kénaiye. miráitana tipi-típi-kawaa-nakoma wemá náána-nomma kaqmá kénaiye.
8 maamin-áímmá túnnama íma paá ketúyánápíkén-áímmá kétune. ímibo Mótetini ámáan-aikogaraq mirá téna kétiye:
9 “purumakaakómá ení yópímmá mayaímá kémayainaama aáwaqa amiyo.”
téna kétiye. maamin-áímmá paá purumakaakóqtábá wáíwaakoqtabawaq wáiyo? ímiye.
10 waayúkagoqtabagaraq wáiye. waayúkama náayuwabi yómmá yoráiya-yuma yópíké aáwaqa máyáaro.
11 waayúkama marabí íráqôn-anayumma umáráanikaa umá Páánabatite kerátámá Áánûqtuni átê-wataaama keráwáqtí aúkáapi uqmaráuye. miráinaka kerátámá keráwáqtábá mirá-máyáímô kémayekama kerátámá keráwákáq aáwáqtababi naaqtábá ítama aónai-naapaamma yokáuyo? owé. yokáuye.
12-14 mi-káyúkámá náayuwabi anó-monoq-naupaqa mayaímá máyáa-yuma aáwaqa mipíké kémayaae. ánibo mi-káyúkámá amí-yáárérâqá waí-waamma agáyáa-yuma yaímma-aawaqa uyátárai-nakokaq ámépikemma kémayaae. móraiq umá uyátárai-nakoma wenamáárîq maannâ wakúyakaraiye. mi-káyúkámá Áánûqtuni átê-wataama waabá-káyúkátí yúbáq tíya-yuma waayúkama yemmá aáwaqa yímero. káqo-kayukama yemá maami-náápáámmá keráwáqtábá matáamanibo Páánabatite kerátámá maami-náápáámmá keráwáqtábá uyátá-maqma anómma matáuye.
miráimanibo kerátámá aati-aatimá keráwákáqá aáwaqtabama unáákáqtôyabama waí-náqtábámá kéqokeq-yataaqtabama íma ítama káonauye. maannáyaba keráwákáqá íma ítama

káonauye. minnâ kekárátámá keráwáqá mamá íráqôniq
ínôqtaba ítama aónaiyaba íkétikaikaratae. keráwáqá kekárátá
mamá íráqôniq umátikanoqtaba mirá kéuyaka keráwáqá
miráiyabama íkétikainanama keráwáqá Îtu Káríqtoni anaaémma
waraíbíkémmá mamá paábaq tiyuwánoe.
15 íbêqa keráwáqá minnâyaba ítáae. minnáyababoaq
kemá aati-aatimá keráwáqtôpakemma tíwáqnaa í-yátááqá
ímataune. íbêkaraqa keráwáqá tíwáqnaa ínôqtabama íma ítama
káonaune. áraimma kemá keráwákáqá átê-wataama Îtuqtaba
timá-timenunama anó-qtataapoaq kemá ítima-timenama puíyábá
kétikaiye.
16 waabá-káyúkáráq maamin-áté-wátáámá ténúnayabama
kemá íma kanaaráq túma mamé uyónúne. mirá ónúnayaba
Áánûqtuma kemmá wakútikaraitaq wení aménáápáq máune.
kemá mi-kátáámá ímo tennamá tái-meyamma mayánúne.
17 miráimanibo Áánûqtuma wakútikarainiq kéeq
wenaúyánámmá kéwareq mirá kéune. mikáké uyátá-maqma
ketúyánámmá kéwareq mirá kéonanama wemá amuqá
kémarena íráqô-meyamma timíniye.
18 nói-meyanaq kemá mayánúnô? maannáe. átê-wataama
kétima-timunayabama kemmá yagumá íráqôniq kéiye. ápêqa
keráwápíké íma mayéq paá kétima-timune. kemá keráwápíké
meyámmá mayánúnayaba Áánûqtunopake náápaamma
matáunamanibo keráwákáqá íma ítama káonaune.
19 kemá íma móra-nakoni paá-mayai-naqa kémaunamanibo
kemá kenamáárîq máqte-kaykayabama yeqtí paá-mayai-naqa
auraíyábá kétikaitaq mirá kéune. waayúkama Îtu Káríqtokaq
yabitimáe wíyábá mirá kéune.
20 Ítíráaeo-wayukama Îtukaq yabitíyábá kétikaitaq kemá
Ítíráaeo-nakaa káuraune. naayóbáqá kemá yeqtí ámáan-
aikoni aménáápáq máqe-uraunamanibo íbêqa ímiye. yemá Îtu
Káríqtokaq yabitíyábá kétikaitapoaq kemá móragaraq min-
ámáán-áíkóní aménáápáq máa-kayukaraa káuraune.
21 íbêqa kemá káqon-amaan-aikoni aménáápáqá máunama
Îtu Káríqtoni ámáán-aine. waayúkama náayuwabi naayón-
ámáán-áíkóní amenáápáq íma máa-yuma Îtukaq yabitíyábá
kétikaitapoaq kemá Îtu Káríqtoni ámáan-aimma íma matái-nakaa
káuraune. mirá kéeq Áánûqtu ámáan-aimma íma awétátukaune.
22 aqnúnîq o-káyúkámá wekâq yabitíyábá kétikaitapoaq
aqnú-nákáá káuraune. Îtunopaqa íyana atóbamayikaniye.
23 maami-máqté-qtátááqá Áánûqtuni átê-wataayaba mirá
kéune. ánibo yaímma-wayukama áaimma átáma Îtukaq itáíq-itaiq
kéowanama kemmá íráqôniq kéumatikaiye.

24 ítáaro. máqtemma waayanaammá uyaatéta uyáqtanoqtaba
móra-mora-yuma maqmá káonaamanibo kímora-nakoma uyátena
amuq-yatááqá kémayaiye. Îtuqtabama máqtemma keráwáqá
miráráá-oro.
25 mórama aábêma yain-nákómá wemá wenaúgoni akaí-
yátááqá íkéweraimanibo wenaúgomma aráátitana wení
wakúyakainiq kéiye. wemá mirá kéena amuq-yatááqá
kanaaráq mayánîmanibo ítáaro. ketáámá anómma matúq-
matuq umá mái-amuq-yataaqa uyátaiyaba maqmá káonaunatae.
26 miráitaq amuq-yatááqá mayaíyábá akoqnáá kéune. kemá
paátataaqtaba mayaímá íkémayaune.
27 ímiye. kemá ketúgomma mamá akoqnáá kéeq ketúgomma
mamá ketúyánámmá waránîniq kéune. miráipoaq óq-wayukaraq
abarokáq timá-yimeqa kemá kenamáárîq min-ámúq-yátááqá
íma arábaano.

10

1 tíbâqawaayuo, kemá Ítíráaeo-tibaqawaaraa-kayukama aammá
arábaraaniq umá arábaiyaba íkétikaiye, Áánûqtuma yemmá
taíbaq awaaméq-yátááqá yímikaine. ketáái títaubikoqtabataama
taákaq kéo? yeráwáqtábá Áánûqtuma konnámá yíkáitata mi-
kónnákóní aménáápáq kéweta urááe. ánibo óq-taoqa yemá
máqtemma karogaron-únópí aráqma urááe.
2 yemá Mótetini anaaé kéwaraaqtaba konnánápógáráq
únónápógáráq yemmá péqyikaraaye.
3 ánibo yemá máqtemma Áánûqtunopake kúmîn-aawaqa
narááne.
4 ánibo yemá máqtemma Áánûqtuma yímî-nomma narááne.
óq-taoqa Áánûqtuma óqtamma yímîtata min-óqtápíké nommá
narááwana anaaékaqa min-óqtákómá yetê iráiye. min-óqtákóní
áaimma minnâ Îtu Káríqtoe.
5 miráimanibo taíganimma mi-káyúkábíkémmá yeqtábá
Áánûqtuma amuqá íma maqyíkaraiye. miráitana wemá yemmá
mamá mibáq kokoq éna aayá-márábáq puqyíkaraine. yeqtí
aráá-yugoma mi-máráráq kugúbaguraine.
6 maami-kékén-áímmá kéiteraq táwî-yataaqtabama ítikaino.
maa-káyúkámá miráoniq íoro.
7 yaímma amammá óqtakakekaraq yaatakékáráq tarôq
umákaan-amakaq nunamummá tirááne. yemá uráaniq íoro.
óqtakakaraq yaarakáráq nunamummá tirááqtaba Áánûqtuni
watáama agamatá-kánnáábímmá kétiye:
“waayúkama omáq-ááwákáq maraq máqeta mikáké itó-ureta
akáyáánîq éta yimuqá makááe.”
téna kétiye.

8 yeqtí kebó-yátááqtábábóata nóinaq pááq uráiyo? taígani-
kayukama (23,000) mimórá táoqa pukááne. ketáámá yemá
uráaniq umá íma mirá-onatae.
9 yaímma-wayukama Áánûqtumma aú pukáipaq awé í-yátááqtábá
yemá makáqma aónaawana yeráwákáqá nóinaq pááq uráiyo?
iraakabayaakómá yúpuitata pukááne. miráinaq maami-kékén-
áímmá ítama arútáaro.
10 yaímma-wayukama Áánûqtuma wakúyikaiqtabama nárun-
narun-aimma tewanamá yekáqá nóinawaq pááq uráiyo?
Áánûqtuma wení kaqtó-wayukabike móra-waigomma timákáitana
mi-yúmá yawítíyukaine. miráinaq maami-kékén-áímmá ítama
arútáaro.
11 máqtemma maami-qtátááqtábá keqtáá tiráátinoqtaba
agatááne. kékén-áímmá téta agatááne.

ítáaro. maa-márágómá ánatai-awaataq kéwiye.

12 yaímma keráwápíkémmá ketúyánápímmá téq: “aati-aatimá
kemá mi-káyúkáráá íma kéune.” téq kéteqa maannáyaba taákaq
máráaro. egáráq kúmiq-yataariq kanaaráq ínóne.

13 miráimanibo Tááqtaama emmá káqo-kayukama uyátá-
maqma makátînîq umá íma makatíniye. emá Áánûqtukaq
kamuqá itaao. wemá wenamáárîq wenáama kéwaraipoaq
keráwáqá Áánûqtukaq kanaaráq kamuqá itánoe. emá mirámô
inanamá Áánûqtuma Tááqtaama íma ayuwáinana emmá
makaténa uyátaniye. ímiye. Tááqtaama keráwáqá makatínéna
kéinanama Áánûqtuma keráwáqá pékinon-amma tiráátiniye.
minnáyababoaq keráwáqá makatí-yátáákómmá kanaaráq
uyátanoe.

14 miráimanibo tíkái-tibaqawaaraa-kayukao, amammá
óqtakakenabi yaataké tarôq uráa-qtataakonopakemma aati-
aatimá nékaq máero. aati-aatimá mi-qtátáákókáqá
“íráqôniqtaa umátikaao” téraq ítero.

15 yaáqa ítaraa-kayukaraa umá kétima-timune. miráinaq
maamin-áímmá tenúnayaba túyánámmá ítama tágaaro.

16 ítáaro. Áánûqtuma keqtáá íráqôniq umátíkáiqtaba wekáq
“tíkáiye” téqtaa naúnanapo ketáámá mórabi yagaroqtamá Îtu
Káríqtoni naaegógáráq wenaúgogaraq kéyagaroqtaunatae.

17 áraimma ketáámá máqtemma móra-mora-yutaama mimóra-
yákákémmá móra-mora-aayapaq mayáunataama mimórá-áúmá
mamá kéyagaroqtaunatae.

18 keráwáqá minnáyabama kétagaao? abo Ítíráaeo-wayukati
áaikaq aónaaro. yemá Áánûqtukaq amí-yáárérâqá ámikaan-
amaqa kéneta yemá nunamummá kéteta miráuma yemá
Áánûqtute mórabi kéyagaroqtaae.

19 miráimanibo kemá mirá íkétune. minnâ ketáámá óqtanabi
yaagóní amakáq ámên-amaqo naanatáámá ketáámá miráuma
mi-qtátáákáq nunamummá mimóráíq umá kétunatae. ímiye.
minnámô túnna-waigon áaimma íwáiye. maamin-ámámmá
yemá paátataapoana móraiq umá amaqá yekáq yímêmma
minnágaraq paátataare.
20 miráimanibo ítáaro. waayúkama náayuwabi óqtanabi
yaagóní amakaq nunamummá te-yúmá yemá amí-ááwáqá
kutiwákókáq kéyime. ánibo keráwáqá kutiwákógáráq
yagaroqtaíyábá íkétikaiye. miráipoaqtaa ketáámá kaayaq-
káápúbíké íma nánátae. ímiye.
21 miráuma ketáámá uyátárai-nakoni yaareráékéráq ku-
tiwákóní yaareráékéráqá íma nánátae.
22 uyátárai-nakoma keqtáámá áyámma umátikani-qtataariraq
ónúnayabataa kétikaiyo? ímiye. ketáámá wemmá uyátá-maqma
akoqnáá kéunataabiyo? ímiye.
23 maan-áímmá áraine. minnâ ketáámá naayón-ááíkóní
aménáápákémmá yubíqtuweqtaa kóuraunataamanibo máqte-
qtataakoma íráqôniq íkéiye. keqtááyábámá máqte-qtataakoma íma
aammá aúkaimanibo máqte-qtataariq kéunanataa íma tíwáqnaa
kéoe. Áánûqtuni waayúkama mamá akoqnáá umá itáíq-itaiq
í-wáyúkámá aúqyikaiyaba kétikaipoana
24 maannáma taákaq máráaro. aáwaqa naíyanabi máqte-
qtataariq íyama káqowa-kaqowaqtaba mirá-umayikaaro. mi-
qtátáákómá keráwáqtábá íráqôniq umátikaina-yataaqtaba
yenamáa íma mirá ínômanibo mi-qtátáákómá óq-wayukayaba
íráqôniq umáyíkái-qtataaqtaba mirá-oro.
25 amaqá aáwaqa meyánîq í-márúkáq maráiyamma paá
kéneraq netuq-túyánámmá íma ítáaro.
26 paá maannáyaba taákaq máráaro. “maa-márágáráq máqte-
qtataakaraqa maa-márábí wáimma uyátárai-nakonnae.” mirá
ténа Tébitima ibí naayóbáqá tiráine.
27 miráuma íma itáíq-itaiq kéo-kayukama eqtábá téta: “emá
ketê aáwaqa koma nánóne.” téta mirá tíyaama paá koma naao.
aáwaqa yemá amíyamma paá kénewaq netuq-áúyánámmá íma
itaao.
28 miráimanibo móra-waigoma eqtábá ténа: “maan-ááwáqá
amakókáq ámên-aaware.” ténа tínaama ínaao. kemá téq min-
ááwákómá emmá mamá táíq íniye íketune. ímibo
29 min-nákómá emmá timámî-waigoqtaba kemá maará
kétune. mirán-ááwáqá kénenanama min-nákómá netuq-
áúyánámmá itániye.

kemá min-ááíqtábámá paá umágurepoaq nôraq itaráq óq-
nakoni aúyánákóqtábá mirá kéuno?

30 kemá maará téq emmá yauwéqma timá-amenune. kemá
“tíkáiye” téq Áánuqtukaq amaqá naanayábámá tennamá
mikáké min-ámáqá íyaq nanúnô? kemá naannamá
waayúkama kemmá íyainaaro. móra-waigoma wení itáíq-itaiq
í-yátááqá aqnúnîq ínna-waigoma aúyánápí téna “minnáma
táígoniq kéiye” tínaqa kemá íma nanúne. miráinaq keráwáqá
maamin-ámáán-áímmá wáráaro.
31 minnâ keráwáqá máqte-qtataaqa kéneq máqte-qtataariq
kéiyata káqo-yuma kétimoneta yemá Áánûqtuni tágama-yataaqa
aónáaro.
32-33 mi-qtátáárîq keráwáqá kéeqa óq-nakoma mamá kúmiq-
yataariq umákáama mi-qtátáárîq íoro. Ítíráaeo-narabi Karíki-
narabi Îtukaq itáíq-itaiq ína-narabi íma makatéraq mamá kúmiq-
yataariq umákáaro. min-ámáán-áímmá kemá kéwaraune.
ketáainapo káqo-yuma yimuqá maraíyábá maqmá káonaune.
áqnáabaq kenamáárîq ketábá íráqônîq íma kéunamanibo
áqnáabaqa káqo-yuma íráqônîq kéumayikaune. miráunama
netuq-wáyúkámá yiwíráanata Îtukaq itáíq-itaiq kéiyana
atóbamayikaniqtaba kétikaitaq mirá kéune.

11

1 kemá Îtunopake mayáunaiq umá keráwáqá ketôpake
máyáaro.
2 kemá tiráátirauna-yataaqa taákaq maké mirá óqtabama kemá
timuqá kémaraune.
3 maannáyaba taákeq umáe úyóro. Îtu Káríqtoma wemá
keráwáqá waayanaaqtí tiqnómmá máitaq keráwáqá
keqtínáaqmaati yiqnómmá mááe. Îtu Káríqtoma Áánûqtuni
aménáápáqá máiye. minnágoni áaimma maará-uraiye.
keráwáqá waamá Îtu Káríqtoni náápaakoni aménáápáqá
máawata keqtínáaqmaaqa keráwáqtí náápaakoni aménáápáq
mááe.
4 ketáái áaimma maará-uraiye. waagómá waabá-káyúkáráq
nunamummá kétenabi Áánûqtuni amuné-áímmá kétenama
wení aqnómmá kámoqnapo aqtóráimma wemá wení aqnóqtábá
agaemá kéiye. min-ááíkóní áaimma minnáe. waagómá Îtu
Káríqtoni aménáápáq kémaiye téna kétiraatiqtaae.
5 miráimanibo aaragómá waabá-káyúkáráq nunamummá
kétenabi Áánûqtuni amuné-áímmá kétenama wení aqnómmá
íma yawááq umáraimma wení aqnóqtábá agaemá
kéiye. minnâ Ítíráaeo-wayukati yáaine. mirámô immá
aaragómá wenawaikóní náápaakon aménáápáq kémaiye téna
kétiraatiqtaae. aaragómá wení aqnómmá íma yawááq énama
aqnótáuma karéqéna yuwaíno.

6 miráuma aaragómá wení aqnómmá íma yawááq íyábá íma
akáinana waagóní náápaakoni aménáápáqá ímanenama wení
aqnótáuma waatí yiqnótáuraa umá karaíno. miráimanibo
wemá miráuma aakaq-nóíníkáá umá karaíyábámá agaemá
ínanama wení aqnómmá tabaráábenapo yawááq íno.
7 Áánûqtuma waamá wetábá wekáá umá tarôq uráipoana
waamá Áánûqtuni tágama-yataakoni amammá máiye.
aaragómá waagóní tágama-yataakoni amammá máiye.
8 Áánûqtuma waamá aaragókáké íma tarôq uráiye. ímibo
Áánûqtuma aaramá waagókáké tarôq uráiye.
9 ánibo Áánûqtuma waagómá aaragómá áwáqnaa íyábá íma
tarôq uráibo Áánûqtu aaragómá waagómmá áwáqnaa íyábá
tarôq umákaraiye. miráuma wenawaikóní tágama-yataakon
amammá máiye.
10 miráuma aaragómá wení aqnómmá yawááq immá minnâ
aaragómá waagóní náápaakon-amenaapaq mái-awaamere. ánibo
kaqtó-wayukama Áánûqtunopaq kanaaráq aónanoe.
11 ááqibo maannáyaba kéitaune. Áánûqtun-aurakaq waagómá
aaragóqtábá kéitana aaragómá waagóqtábá kéiye.
12 maamin-áímmá áraine. áqnáae-kanaaraqa Áánûqtuma
aaramá waagókáké tarôq uráimanibo íbêqa waagómá aaramá
kémaqyikaae. miráuma yenákámá mákakoratama máqte-
qtataakaraq Áánûqtunopake kéye.
13 minnáyaba keráwáqtí aúkáapimma téite oro. aaragómá
nunamummá kétena wení aqnómmá íma yawááq immá íráqô-
qtataarabiyo?
14 waagómá ayáqtááq-aqnotaumo wáimma íráqô-qtataarabiyo?
15 miráimanibo aaragóní ayáqtááq-aqnotauma wení tágama-
yataaqa íyaq wáiyo? maannáyaba Áánûqtuma wemmá ayáqtááq-
aqnotauma ámikaiye. minnâ minnánapo wení aqnómmá
kanaaráq yawááq íniye.
16 móra-waigoma kemá itáuna túyánámmá íma itáina-
waigoqtabama maará téq kétima-amune: “maamin-ááíqtábámá
máqtemma ketáámá Áánûqtun-aama áíkuma itáuna-yutaama
kéwaraunatae.” téq wemmá kétima-amune.
17 íbêqa kemá íma arútái-qtataakoqtabama agayánúne. minnâ
yaímma-aikomma Áánûqtuqtaba wenaitaatá kéeqa keráwáqá
pááqyamma írágôniq kéomanibo uyátá-maqma táígoniq kéoe.
18 áqnáabaqa kemmá maará téta timá tímikaae. keráwáqá
wenaitaatámo kéeqa keráwáqá yatáqma nékaq-nekaq kéumageq
íma mimórá-túyánákáq kémaae tirááe. túyánámmá kéitaunama
maamin-áímmá keráwáqtábá temmá yaímma árain-aine.

19 óq-aikaraq kemmá timá tímikaae. minnâ keráwáqá yatáqma
móra-mora uráapoata anómma arupú-wayukama yemmá máqte-
kayukama kanaaráq abarokáq yimónanoe.
20-21 óq-aikaraq itáunama keráwáqá uyaaté páátákáá aáwaqa
ketábá kémayaae tirááe. yemá téta yaímma-yuma yemá aáwaqa
íma kanaaráq kémayaawata yaímma-yuma taíbaq aíbôq-nomma
kénaae tirááe. min-áímmá árain-aimmo ínanama min-ómáqá
uyátárai-nakoqtaba taákaq íma maránôn-omaqiye.
22 keráwáqtí aáwaqa nánó-namma móra-mora wáiye. íyabiyo?
keráwáqá áwáyoq-wayukama yigaemá yímêwata yeqtí aáwaqa
íma wáipoana keráwáqtí táaikoma Áánûqtuni waayúkama áíkuyo-
yuyaba táígoniq kéiye. minnáyaba keráwáqtí túma mamá múte
yauyónúnô? ímiye.
23 aqtó-kánááráqá uyátárai-nakoma wení iyápó-annama
yammá yímikaiqtaba wenamáárîq kemmá timá tímikaiye.
minnáyaba kemá áqa timá tímikaune. mi-nókáámmá Yúqtaati
wemmá waéqma namuro-wáyúkátí iyáápi makáitana uyátárai-
nakoma Îtuma yammá matáiye.
24 áqnáabaqa wemá "tíkáiye" Áánûqtukaq timátuwena yammá
kégitena timá yímikaiye: "maannáma ketúgomma keráwáqtábá
kétimune. mirá kéeraq naíyamma keqtábá taákaq máráaro." tena
timá yímikaiye.
25 móraiq umá anaaékaqa káápuma aúgemma anón-anona-
aimma ketí naaenápó timá yarúmaqtakoni awaaméré.
keráwáqá kéneraq aati-aatimá keqtábá taákaq máráaro." téna
timá yímikaiye.
26 keráwáqá maami-támmá kéneq maami-káápúbíké kéneq
íyaqtabama óq-wayukama uyátárai-nakoni pukáiqtaba kétima-
yimiyanawaq wemá yauwéqma kumínî-kanaaraq wíniye.
27 móra-waigoma maami-támmá kénena maami-káápúbíké
kénena uyátárai-nakoni aúyabagaraq naaeyábágáráq
wenaúyánápímmá téna "maaminnáma pááqya-qtataare." téna
ti-wáígómá kúmiq-yataariq kéiye.
28 miráipoata máqtemma maami-tákáráq maami-
káápúbíkékáráq nánétama áqnáabaq yemá yenamáárîq
arútaraiyaqtaba maqmá aónatuwetaao.
29 móra-waigoma kénenama wenaúyánápímmá Îtu Káríqtoni
aúgoqtaba íma itáínama Áánûqtuma wemmá mamá yawááq-
umakaniniq kéiye.
30 miráuma kénaawatapoata Îtu Káríqtoni aúgoni áaikaq
yeqtúyánámmá íma maréta yaímma keráwápíké aqnúnîq
kéowata taíganimma karímá kémayaawata yaímma-yuma pukááe.
31 ketáámá aati-aatimá kenamáárîqtaa arútaraanayabataa
maqmá aónaananataama Áánûqtuma keqtáámá yainéna táí-

meyamma ítiminiqtaae.
32 taákaq máráaro. uyátárai-nakoma keqtáámá yainánéna
ínnama keqtáá mamá arupú ínîqtaba mirá-iniye. wení
aapaqtábá ketáámá arupú-wayukataa aúkáananataama
Áánûqtuma keqtáámá tébakaq maa-márábí-káyúkágáráq íma
yawááq umátikaniqtaae.

33 ketíbâqawaayuo, keráwáqá uyátárai-nakoni omáq-ááwáqá
nánéqo yama mórabi áíkuteqa keráwáqá móra-mora-yuma móra-
mora-yuti yiwé oro.
34 móra-waigoma áama ôriq umá kéyainana íma kanaaráq awé
ínénama wení naaúpaqa uréna aáwaqa koma naíno. mirá kéeq
mórabi áíkuiyamma Áánûqtuma keráwáqá íma yawááq íniye.

kemá kerawáqtôpaqo yéqa óq-yataaqtaba ámáan-aimma mó-
tima-timenune.

12

1 ketíbâqawaayuo, íbêqa kemá Áánûqtuni Aokaq-Áágónôpake
kéqokeq-akoqnaagoma timá-timenaaq kéune.
2 keráwáqá kéitaae. keráwáqtí itáíq-itaiq í-kánáámá íma pááq
uráikaqa keráwáqá yaatakénábi óqtakake tarôq urá-qtataaqa
íma aúwarai-qtataakaq Tááqtaama yabititaq nunamummá
tirááe. maami-qtátáákómá keráwáqá yabitimá yeqtôpaq
3 yukáipoaq maaminnáyaba keráwáqá ítama arutaígáae téq
kétune. náanawaq Áánûqtuni Aágoma áraimma wáiyo? ítáaro.
móra-waigoma téna “Îtuqtaba akááyáámmá tero” tínnama wemá
Áánûqtuni Aágokake íma kétiye. miráimanibo móra-waigoma téna
“Îtuma uyátárai-nare” tínnama ketáámá káonaunatae. Aokaq-
Áágómá wemmá áwáqnaa kéiye.

4 móra-nakaraq káqon-nakaraq yemmá Áánûqtuni Aágoma
kéqokeq-akoqnaama kéyimimanibo maami-máqté-qtátááqá
yemmá yímîmma mimórá-Áókáq-Áágónópáké kéiye.
5 uyátárai-nakoqtaba waayúkama kéqokeq-mayaima
kémayaamanibo yeqtí uyátárai-nakoma mimóráé.
6 miráuma Áánûqtuma kéqokeq-wayukaraq ókon-oko-mayaima
kémayaimanibo máqte-kayukaraqa mimórá-Áánúqtúmá mirá
kéiye.
7 móra-mora-yuraqa Aokaq-Áágómá mi-qtátááqá Îtuni
waayúkayaba íráqôniq kéumayikena mirá kéiye.
8 yaímma-wayukaraqa Aokaq-Áágómá Áánûqtuqtaba itaí-
yátááqá kéyimena óq-wayukaraqa maa-márágóqtábá itaí-
yátááqá kéyimiye.

9 Aokaq-Áágómá anómma itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa
yaímma-wayukaraq kéyimena óq-wayukaraq karímá atóbamayikai-
akoqnaama kéyimiye.
10 ánibo Aokaq-Áágómá yaímma-wayukaraq akoqnááma
yímîtata yemá anón-awaameq-yataariq kéoe. yaímma-wayukaraqa
akoqnááma yímîtata Áánûqtuni watáama waabá-káyúkáráq
kéte. yaímma-wayukaraq akoqnááma yímîtata táí-aagoma
mayaímá kémayaitanama yemá kéitaae. óq-wayukaraqa
akoqnááma yímîtata yemá óqain-oqaipike watáama kanaaráq
kéte. ánibo óq-wayukaraqa akoqnááma yímîtata yemá min-
áímmá kanaaráq kéwaeraae.
11 maami-máqtén-ákóqnáámá mimórá-Áókáq-Áágomá
kéyimiye. Aokaq-Áágómá móra-mora-yuyaba aokaq-aokaq-
máyáímá mayaíkáae ténama akoqnááma ámikaiye.
12 maamin-áwááméq-áímmá ítáaro. waayúkagoni aúgoma
mimórá-yátááqánibo weqtábámá taíganin-aayapaq wáiye. Îtu
Káríqtoni aúgaraq ketáágáráqá mirátáá kéunatae. minnâ wemá
kímora-auma máitaqtaa ketáámá móra-mora-yutaama kímora-
aayapaq máunatae.
13 ánibo ketáámá máqtemma mimórá-Áókáq-Áánápó
pékaunataama ketáámá mimórá-túráá aúkáunatae. Ítíráaeo-
wayukagaraq Karíki-wayukagaraq mi-káyúkámá náayuwabi
ánná-wayukaraa umá mayaí kémayeta meyámmá íma máyáa-
yugaraq mi-káyúkámá náayuwabi paá umágureta meyámmá
máyáa-yugaraq máqtemma ketáámá mimórá-Áókáq-Áágómá
matáunatae.
14 maan-áwááméq-áímmá ítáaro. aúgoma wení taíganin-
aayapaq wáiye.
15 aítaukoma watáama kanaaráq kétenama maará téna tíníyô?
“kemá ayáámma íma máune. miráitaq kemá móra-aayapaq-auma
íma máune.” ténaq mirá-tiniyo? ímiye.
16 aárarakoma wetáama kannaráq kétenama maará téna
tíníyô? “kemá aúramma íma máune. miráitaq kemá móra-
aayapaq-auma íma máune.” ténaq mirá-tiniyo? ímibo aárarakoma
móra-aayapaq-auma wáiye.
17 ítáaro. máqten-augoma aúranaatuqma wáinanama náaraq
umáwaq aúgoma kanaaráq aamá itáníyô? ánibo máqten-augoma
aáraranaatuqma wáinanama náaraq umáwaq aúgoma kanaaráq
ákûq umá itáníyô?
18 Áánûqtuma móra-mora-aayapaq-auyabama waínaraq wáikaae
téna makáiye.
19 kímora-aayapaq wáinanama minnâ íma mútûq-aumiye.
20 ímiye. taíganin-aayapaq wáimanibo mimórá-áúmíye.

21 aúrakoma ayáákoqtabama maará téna íketima-amiye: “kemá
eqtábá íkéune.” téna íkétitana aqnókómá aítaukoqtaba “kemá
eqtábá íkéune.” téta íkéteye.
22 ímibo aaqáo. yaímma-aayapaq-tuyabataama maará téqtaa
ketáái túyánápímmá kétunatae: “aqnúnîq in-áúkápáré.” téqtaa
kétunataamanibo mi pááqyan-aayapaq mútûq-tugoqtabataa
mayaímá kémayaiye.
23 yaímma-aayapaq-tutaama aónaiyaba íma íráqôniq kéimanibo
min-ááyápáq íráqôniq umá kawáá kéunatae.
24 yaímma óq-aayapaq-tutaama unáákáqtôrakemma íma yawáá
kéeqtaa miráráá umá íkéyabiyunatae. Áánûqtuma aúma tarôq
kéenama yaímma-aayapaqtabama aúyánápímmá ténа “yemá ôriq
umá íráqône.” ténа tiráimanibo mimórá-ááyápáqtábá ketáámá
téqtaa “yemá paá pááqyane.” téqtaa túyánápímmá kétunatae.
Áánûqtumma máqten-aayapaqa yaaguyabíyábá kákaiye.
25 miráuma aúgoni móra-mora-aayapakemma yemá ááiqa
íkéomanibo yemá paá weníkawaa-wenikawaa kéoe.
26 móra-aayapaq tú-tiqa kéitanama tébakaq-aayapakaraq yú-
aiqa kéiye. móraiq umá móra-aayapaq tugoma íráqô-qtataaqa
kémayaitanama mútûq-tugoma amuqá kémaraiye.
27 íbêqa ítáaro. keráwáqá máqtemma Îtu Kárîqtoni aúyawaaqa
mááe. móra-mora-yuma móra-mora-aayapare.
28 móraiq umá Áánûqtuma móra-mora-yuma mayaímá wení
waayúkayaba kéyimiye. áqnáabaqa timáyíkarai-yuwe. mikáqá
Áánûqtuni amuné-áímmá te-yúwé. mikákémmá yirááti-yugaraq
anón-awaameq-yataariq o-yúgáráré. yaímma-yuma karímá
mamá atóbamayikaa-yugaraq yaímma-yuma yemmá Áánûqtukaq
nunamuqtábá áíkuyo-yuma yíwáqnaa o-yúwé. yaímmama
kawáá-wáyúkágáráq óqain-oqaipike watáama te-yúwé.
29 máqtemma timáyíkarai-yuwabiyo? máqtemma Áánûqtuni
amuné-áímmá te-yúwábiyo? máqtemma yirááti-wayukabiyo?
máqtemma anón-awaameqa tarôq kéo-yuwabiyo? ímiye.
30 máqtemma karí-wáyúkámá mamá atóbaa-yuwabiyo?
máqtemma óqain-oqaipike watáama te-yúwábiyo? máqtemma
maan-áípíké aamá waéraa-yuwabiyo? árainuramma ímiye.
31 miráimanibo keráwáqá uyátá-maqma-yataaqa Aokaq-
Áágómá kéyimiqtaba tikáinama minnâ íráqô-qtataare. íbêqa
kemá mú mikákáá anómma amí-yátááqtábá keráwáqá timá-
timenune. minnâ arummá amí-yátááré.

13

1 kemá waayúkati yáagaraq Áánûqtunopake kaqtó-wayukati
yáagaraq kétunamanibo Áánûqtuni arummá amí-yátááqá

ímateq káqo-yuma tirummá íkéyimenama ketáagoma miráuma yubákurai-kaoyakoma áama áyáinikaa íniye.

2 Aokaq-Áágómá kemmá Áánûqtuni amuné-áímmá ténúnayaba akoqnááma tímikaitaq máqte-qtataaqtaba kéiteq máqtemma aúpáq-yátááqtábá ítama tágareqanibo óq-wayukama tirummá íma yímênnama minnâ kemá paátataakaa-nare. Aokaq-Áágómá kemmá tíwaqnaa ínaq itáíq-itaiq kéeq anumá kanaaráq aweqtánúnamanibo kemá waayúkama tirummá íma yímênnama minnâ kemá paátataare.

3 áwáyoq-wayukaraq ketí máqten-otamma yiménúnamanibo káqo-kayukama tirummá íma yimúnama kemmá íráqônîq íkéumatikaiye. owé. yemmá iyúwáanata kemmá tíkamma ketúma irabí agamá kautínômanibo káqo-kayukama tirummá íma yímikaananama minnágoma ketí tíwîqa íma mamé uwíniye.

4 mi-wágómá náawabi káqo-yuma arummá amínanama yaákare kanaaráq awé íniye. kaayoné-náqá máena íma koyukaayún-naqa máiye. kárûn-aimma íma kétiye. wenamáárîq wenaúma íma múte kéyauwiye.

5 mi-wágómá káqo-kayukayaba arummá kéyimena yemmá íma anón-aimma ténа agamá kégautiye. áqnáabaq wetábá ákái-qtataaqtaba aúyánámmá íma kéitaiye. wemá pááqya-qtataaqtabama áyámma íkéena káqo-yuma wemmá otaammá kuyákáaqtabama íma aákaq kémaraiye.

6 min-nákómá náawabi arummá kéyimena waayúkama kúmiq-yataariq kéowanama amuqá íkémaraimanibo yemá arupú kéowanama amuqá kémaraiye.

7 náawabi áraimma arummá yímî-waigoma wemá aú-aiqa kémayena ummaa-yátááqá anómma kémayenamanibo arummá paá kéyimiye. maami-qtátááqtábámá aati-aatimá yaákarena awé kéiye. min-nákómá aati-aatimá Áánûqtukaq itáíq-itaiq íyábá yokaa kéena waayúkati íráqôn-aaimma aónaiyaba yokaa kéiye. wemá íma aónaraimma íráqô-qtataaqa abarokáq ínîqtabama paá awé kéiye.

8 Áánûqtuni Aágoma keqtáámá arummá amí-yátááqá tímikaiqtaama watúq-watuq umá wániye. Áánûqtuni amuné-áímmá tí-ákóqnáámá tímîkaiqtaama ánataginiye. óqain-oqaipike watáama tí-ákóqnáágáráq tímîkaiqtaama ánataginiye. itaí-yátááákógáráq ánataginiye.

9 abo íbêqa ketáámá paá yaímma árai-qtataaqtabagaraq paá yaímma Áánûqtuni amuné-áíkáráq kéitaunataamanibo

10 anaaékaqa itaí-yátááqá mútûq keqtáábímmá abarokáq ínna-yupaama maami pááqyana-itai-yataakoma paá panane umáginiye.

11 kemá pááqyan-iyapoma máeqa kemá pááqya-noiyapoti

watáama tiréq pááqya-noiyapoma yúyánámmá ítáaniq umá
túyánámmá ítaraunae. miráimanibo íbêqa kemá anómma
káureqa pááqya-noiyapoti yáaimma paábaq yukáune.
12 íbêkaraq ketáámá árai-qtataaqa kanaaráq íma aónaunatae.
íbêqa miráuma táíq urái-kaapopikaa umá íma abarokáq
káonaunataamanibo anaaékaqa aúgen-auwaraimma mayéqtaama
máqte-qtataaqa ketáái túbáqá abarokáq aónama táganunatae.
íbêqa kemá paá pááqyamma káonaune. miráimanibo mi-
kánááráqá Îtu Kárîqtoma keqtábá ítama tágatukainikaa umá
máqte-qtataaqtaba ítama táganune.
13 maannáyaba taákaq máráaro. kaumo-yátáákómá watúq-
watuq umá wániye. minnâ itáíq-itaiq umá yáqtoqma ako-
qnáá iyé. íráqô-qtataaqa íma káonauna-yataaqtabataa awé iyé.
tirummá amí-yátááqtábá iyé. miráimanibo maami-káúmó-
yátáápíkémmá mú mikákáá anó-qtataaqa minnâ tirummá amí-
yátááqtábá wáiye.

14

1 miráuma áqnáabaqa Áánûqtunopake tirummá amí-yátááqá
mayaíyábá tikaíno. mikáké keráwáqá óq-yataaqa Aokaq-
Áágómá timínîqtaba tikáinaqa Áánûqtuni watáama waabá-
káyúkáráqa tí-ákóqnááyábá tikáino.
2 abo mi-káyúkámá náayuwabi Aokaqa-Áágónôpake óqain-
oqaipi te-yúmá paá Áánûqtukaq kétewanaboana yeqtí yáagoma
keqtáámá íma tíwáqnaa kéiye. min-áúpáq-áímmá keqtáámá
íma kanaaráq ítama táganunatae. Áánûqtuni Aágoma wenamáa
kéitaiye.
3 miráimanibo mi-káyúkámá náayuwabi Áánûqtuni watáama
timá tágaa-yuma mi-kátáánápó kanaaráq mamá óq-wayukama
akoqnáá éta mi-kátáánápó yemmá kanaaráq umá yíqtaaiq éta
yimakakî kéumayikaae.
4 min-nákómá náawabi óqaipike watáama timmá wemá paá
wenamáárîq wetábá mamá akoqnáá kéiye. miráimanibo min-
nákómá náawabi Áánûqtuni watáama abarokáq timá tágainnama
wemá Îtuqtaba áíkuyo-kayukama mamá akoqnáá kéumayikaiye.
5 keráwáqá óqaipike watáama tíyábá kétikaimanibo
minnágoma uyátá-maqma Áánûqtun-aama waabá-káyúkáráq
tíyábá kétikaiye. timá tágaimma uyátá-maqma anó-mayaimanibo
móra-waigoma óq-aipike watáama kétinana káqo-nakoma min-
áímmá waeráínama minnágoma Áánûqtuni waayúkama
kanaaráq yíwáqnaa íniye.
6 ketíbâqawaayuo, keráwáqtôpaq iréq kemá óqaipike watáama
timá-timenunama keráwáqá tíwaqnaawaq kéuno? ímiye. paá
árain-aimma kemá abarokáq túnnama keráwáqá tíwáqnaa kéiye.

paá yaímma itaí-yátááqá tirááténawabi Áánûqtuni watáama waabá-káyúkáráq keráwáqtí táabike túnnama keráwáqá tíwáqnaa kéiye.

7 ítáaro. kaapáúmma yemá timá táíq íyatama tébakaq-yuma yemá náaraq umáwaq kaapáúmma tínô?

8 móraiq umá ááyama-aimma waayanaammá íma ítama arutétama yemá náaraq umáwaq ááikaqa yokaa ínô?

9 keráwáqá óqaipikemmo watáamo temmá miráráá kéiye. keqtáagoma áaimma íma wáiye. káqo-yuma keqtáagoni áaimma íma kéitaawana min-áíkómá paá uwáá kéyokiye.

10 maa-márábímmá taíganin-aimma wáitana móra-mora-aikoni áaimma wáimanibo

11 kemá min-áíqtábá íma ítama arutéqa maará téq tenúne: “min-nákómá watáama tin-náqá wemá óq-marabake-nare.” téq tenana wegáráqá keqtábá mirá ténа mimórá-áímmá tíniye.

12 miráitaq keráwáqtábá maará téq kétima-timune. Aokaq-Áágómá akoqnááma timíyábá ôriq umá kétikainaqa Áánûqtuni waayúkama mamá akoqnáá umáyikaiyaba tikaíno.

13 móra-waigoma keráwápíkémmá óq-aipike watáama kétinaqa min-áímmá waeraí-ákóqnááyábá Áánûqtukaq nunamupí ítama aónaaro.

14 keráwárábi kemá óq-aipike nunamummá tennamá ketirun-íyápógómá Áánûqtukaq nunamummá kétimanibo ketúyánápímmá miráuma yawáápi móra-yataaqa íma wáinikaa kéiye.

15 miráinaq náaraq ónúnô? maará ónúne. minnâ nunamummá ténááqa ketí tirun-íyápógáráq ketí túyánánápógáráq tenúne. Áánûqtun-awiqa ibí múte yauyónááqa tirun-íyápógáráq túyánánápógáráq tenúne. mirámô onatamá waayúkama arupú umá ítama táganoe.

16 abo keráwáqá tirun-íyápógáráq waayúkama íma itáiyan-aipike kéteq Áánûqtun-awiqa múte yauwíyatama tébakaq-yuma náaraq umáwaq téta keráwáqtí táayabama “miráuma waíno” tínô?

17 keráwáqá íráqôn-aimma téq Áánûqtuqtaba timuqá marakánéq óq-aipike kemmá óq-wayukama umá yíqtaaiq íma kéoe.

18 kemá Póroma kenamáárîq óqain-oqaipike watáama tenúna-akoqnaama máqtemma keráwáqá uyátá-maqma matéq Áánûqtukaq “tíkáiye” kétunnamanibo

19 Áánûqtuni waayúkama mórabi áíkutaawaqa yeráwáqá ítama tágáigaae téq kétune. miráipoana móra-tiyaapaq awaaraq-wátáámá ketáabiqtaa wái-waigoma taíbaq-aipimma (1,000) uyátá-maqma abarokáq íráqôniq kéiye.

20 ketíbâwaayuo, túyánápímmá iyápóraa umá íma ítama
máero tái-yataaqtabama miráuma iyápógoma íma ítáinikaa oro.
miráimanibo ketúyánápímmá waayúkaarikaa umá ítama máero.
21 ketáái ámáan-aikoma agamatá-kánnáábíkémmá kétiye:

“kemá óq-aipikemma namuq-wáyúkátí yóyauqnapo ketí
waayúkama timá-timenune. miráimanibo íbêkaraq ketí
waayúkama ketáama íma itánoe.”

ténа uyátárai-nakoma kétiye. ténа yainánîqtaba kétiye.

22 óqain-oqaimma minnâ Îtukaq íma itáíq-itaiq kéo-kayukayaba
Áánûqtuni awaaméré. miráimanibo Áánûqtuni amuné-áímmá
waabá-káyúkátí yúbáq tenanatáámá Îtukaq áqa itáíq-itaiq kéo-
kayukama yíwáqnaa kéiye.
23 áqnáabaqa kékén-áímmá timá tímeno. keráwáqá máqtemma
móra-mora-yuma mimórá táoqa óqain-oqaipike áíkuma watáama
kétiyanama maará-qtátááqá kanaaráq pááq íniye. itáíq-itaiq íma
ínna-nakoma keráwáqá áíkuyopi irénama wemá keráwáqtábámá
ténа “aíbôq-wayukae” tíniye.

24 miráimanibo wemá kéinaqa Áánûqtuni watáama abarokáq
tíyanama wemá ítama kétagena wení kúmiqtaba wenamáárîq
wetábá maqmá aónaniye.
25 wení aúpáq-áúyánáqtábá kétiyanama wemá kéitenama
awáutena óípi yawááq-urena Áánûqtukaq nunamummá tíniye.
keráwáqtábámá ténа “áraimma Áánûqtuma yetê máiye” tíniye.

26 ketíbâqawaayuo, miráuma maannâ íráqôn-amaan-aine.
keráwáqá mórabi áíkuteqa náawabi Áánûqtun-awiqa ibí múte
yauyénabi náawabi yiráátinabi náawabi árain-aimma Áánûqtuma
wemmá ámîqtaba tínnawabi náawabi óq-aipike watáama kétinana
kéqo-wama min-áímmá waeráinama mi-máqté-qtátáárîq
íyamma Áánûqtuni waayúkama umá yíqtaaiq éra itáíq-itaiq
kéo-kayukama mamá akoqnáá umáyíkáaro. mirárá oro.

27 keráwápíkémmá yaímma-yuma óqain-oqaipike watáama
tínéqa paá kaayaq-wáígóbi kaumo-wáígómá tíno. móra-
mora-yuma áqnáabaqo tínna-waigoma awé kéiyana wemá tíma
ánatatuwainaro. miráinana káqo-wama min-áímmá kéwaerena
áaimma timá tágaino.
28 miráinana mórama min-áíkóní áaimmo kanaaráq
waeránîn-naqa ímo máinama óqain-oqaipikemma mórabi
áíkuiyakaqa ítero. ímibo mi-káyúkámá paá yúyánánóbáqá óqain-
oqaipikemma Áánûqtukaq tero.

29 keráwápíkémmá yaímma-yuma Áánûqtunopake watáama
matétama paá kaayaq-wáígóbi kaumo-wáígómá tíno. tébakaq
mi-kátááyábá yúyánámmá ítáaro.

30 minnámo itáiya-kayukabikemma móra-nakomma Áánûqtuma
min-áíqtábá aúge-qtataaqa aráátínanama watáamo tínna-nakoma
paátí kémaena min-nákómmá ayuwáinana wemá aráátínna-
wataama tíno.
31 abo máqtemma keráwáqá watáama tínô-kanaama waíno.
mirámô íyamma máqte-kayukama yiráátima aruténa umá
yíqtaaiq íniye.
32 mi-káyúkámá náayuwabi Áánûqtuni watáama waabá-
káyúkágáráq tíyábá akoqnááma matétama yemá yeqtí yúgoni
akaí-yátááqá íwáráaro.
33 abo taákaq máráaro. Áánûqtuni áaimma íma ánáamma
karáníbo wenáaimma wepáq-wepaq umá kaayoné-yátááqíye.
34 aaragóqtábámá ketááí áaikoma maará kéiye. ketáámá
mórabi áíkuteqtaama aaragómá ááyama-aimma íma kéte.
Ítíráaeo-wayukati ámáan-aikoma téna "aaragómá yaákareta
máero." kétiye.
35 yeqtí naaúpaqa yiwaikókáq ítama aónaaro. ketááí áaimma
kéwareta ketáámá mórabi áíkuyunaraqtaama aaragómá ááyama-
aimma íkéte.
36 maannâ taákaq máráaro. áqnáabaqa Áánûqtuni watáagoma
Korítiani-marupake íma iráiye. keráwáqá kenamáa Áánûqtuni
watáama íma ítareqa íkéwaraae. ímiye. keráwáqá paá keráwáqtí
ámáan-aimma kéwaraae.
37 miráinana móra-waigomma Aokaq-Áágómá wení
arunóbáqá ógirainawabi mórama akoqnááma maténa Áánûqtuni
amuné-náqá máenama maannáma áónáíno. kemá uyátárai-
nakoni ámáan-aimma kágayaune.
38 wemá maamin-ááímmá íma waráinaqa wenáama íma
ítáaro.
39 ketíbâqawaayuo, móragaraq kemá kétima-timune. Áánûqtuni
watáama waabá-káyúkátí yúbáqá tíyábá tikaíno. yaímma-
yuma óqain-oqaipike watáama tínéta kéiyaqa íma yubínikaaro.
miráimanibo máqte-qtataaqa wepáq-wepaq umá arupú íno.
40 missing?

15

1 ketíbâqawaayuo, min-áté-wátáámá Îtuqtaba keráwáqá timá
tímikaunama taákaq makéq yáqtokaae.
2 mi-kátáánápó keráwáqá paá itáíq-itaiq kéiyanama
Áánûqtuma keráwáqá atóbamatikaniqtaba tíwáqnaa kéiye. káqon-
aikoma keráwáqá mamá iráqôniq íma umátikaniye.
3 miráuma áqnáabaq árain-aimma matáunnama keráwáqá
tímikaune. maannáe. Áánûqtuni watáama agamatá-

kánnáábímmá téna “Îtu Káríqtoma kukéna ketáái kúmiqtaba
puíniye” kétitana wemá mirá-uraiye.
4 wemmá uqtamákaawana kaumo-yúpáámá kóitana
Áánûqtuma wemmá itó-umakaraiye. mi-kátáámá weqtábá
Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá kétimma miráuma
abarokáq pááq uráiye.
5 wemmá Pítaama káonaitata mikáké títaupake kaayaqá Îtuni
iyápó-annama wemmá aónaraae.
6 mikákémmá anaaékaqa taíganí-kayukama (500) yegáráq
mimórá táoqa wemmá aónaraae. mi-káyúkábíkémmá
taíganimma íbêkaraq paá máawatamanibo yaímma pukurááe.
7 anaaékaqa Yêmiti wemmá aónaitata mikákémmá máqtemma
timáyíkarai-kayukama wemmá aónaraae.
8 kemá írêqa wemmá aónatuweq páátákáá waéqma uráune.
9 máqtemma timáyíkarai-kayukabikemma kemá márú mikákáá
maqnémúne. mi-káyúkámá Îtuqtaba mórabi áíkutaa-kayukamma
kemá yawítíyikanaaq maqmá aónaraunaboaq kemá timáyíkarai-
nakoqtabama kemá íma kanaaráq íráqô-naqune.
10 Áánûqtuni íráqô-qtataakoma paá mirá kéumatikaitapoaq
kemá timátíkarai-naqune. min-íráqó-qtátáákómá wenôpake
tímikaimma íma paáyabae. abo kemá tébakaq timáyíkarai-
kayukama uyátá-maqma kemá mayaímá matáune. miráimanibo
kenamáa kemá ímataupo. ímiye. Áánûqtuni íráqô-qtataakoma
kepíké mirá-uraiye.
11 anó-qtataaqa Áánûqtuma watáama tin-náqá ímáiye.
máqtemma timáyíkarai-kayukama waabá-káyúkáráqá ketáámá
mimórá-ááín áátuqma kétunatae. miráimanibo anó-qtataaqa
maará kéiye. keráwáqá mi-kátáámá itáíq-itaiq urááe.
12 ketáámá téqtaa “Îtu Káríqtoma pukáipike itó-uraiye”
kétunatae. miráitaq keráwápíké yaímma-yuma nôraq itatawáq
téta “máqte-kayukama pukáapikemma íma itó kéoe” téta kéteo?
13 máqte-kayukama pukáapikemma íma itó kéiyanama
Áánûqtuma miráuma Îtu Káríqtomma íma mamá itó-umakaraiye.
14 ánibo Îtu Káríqtoma pukáipike íma itó-urainanama ketáái
táagoma paátataaqa wáitana keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátáákáráqá
paátataare.
15 ketáámá téqtaa “Áánûqtuma Îtu Káríqtomma pukáipike
mamá itó-umakaraiye” téqtaa túnnataama kaaqaari-áínáq
kétunataabiyo? maaminnáyaba túyánámmá ítama arútáaro.
abo máqte-kayukama pukáapike íma itó-uraiyanama Áánûqtuma
Îtu Káríqtomma pukáipike íma itó-umakaraiye.
16 máqte-kayukama pukáapike íma itó kéiyanama Îtu Káríqtoma
íma itó-uraiye.

17 abo íma itó-urainanama keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá
arábaitana keráwáqtí kúmiq-yataaqa paá wáiye.
18 Îtu Káríqtoma íma itó-urainatama yemá wekáq itáíq-itaiq
uréta pukáa-yuma yemá yawítíguraae.
19 ketáámá Îtu Káríqtoqtaba awé kéeqtaa íkáonanataama
paá maa-márábín-áúwáráíqtábá káqo-kayukama keqtááyábá
yirummá oro.
20 miráimanibo áraimma Îtu Káríqtoma pukáipike itó-uraiye.
máqtemma pukáa-kayukabikemma wemá áqnáabariq umá
pukáipike itó-urena matúq-matuq umá mái-auwaraimma
matáiye.
21 kímora-naqa Ááataama wemá kúmiq-yataariq uráitababoaqtaa
ketáámá képuyunataamanibo óq-naqa Îtu Káríqtoma wení
akoqnáágoma puí-yátáákómmá anómma uyátá-maqma
wáiqtababoaqtaa ketáámá pukáanabikeqtaa kanaaráq itó-
onunatae.
22 ketáámá máqtemma Ááataan-annabike iráunayababoaqtaa
ketáámá képuyunataamanibo Îtu Káríqtokaq aúge-tuwaraimma
kémayaunatae.
23 ketáámá móra-mora-yutaama Ááanûqtuma awaaméqá
umákai-kanaaraqa keqtáámá mamá itó-umatikaniqtaae. Îtu
Káríqtoma áqnáabaq itó-uraiye. ánibo wení yauwéqma kumínî-
kanaaraq wení waayúkama yemá pukáapike itó-inoe.
24 Îtu Káríqtoma aamá tínana máqte-kamaanigaraq máqte-
naapaakaraq máqten-akoqnaagaraq ánataginoe. mi-kánááráqá
maa-márágóní aqtó-kánáámá pááq íniye. Îtu Káríqtoma wení
waayúkama aboámá Ááanûqtumma amíniye.
25 wemá wenamáa anómma yabi í-náqá (kíni) máinana
wení namuro-wáyúkámá Ááanûqtuma wenáítauq aménáápáqá
mamá yikáina-awaataq wíniye.
26 írêq-namuro-yataaqa minnâ puíyé. ánibo puí-yátááqá Îtuma
yawítíyuwaniye.
27 minnáyaba Ááanûqtuni watáama agamatá-kánnáábímmá
kétiye:

“Ááanûqtuma máqte-qtataaqa Îtu Káríqton aítauq aménáápáqá
makáiye.”

téna kétiye. Ááanûqtu wenamáa Îtu Káríqtoni náápaakon
aménáápáqá íma mániye. abo Ááanûqtu wemá máqte-qtataaqa
Îtuni náápaakon aménáápáqá paá kémaraiye.
28 máqte-qtataaqa áanikomma ámikain-naqa Ááanûqtuma máqe-
uraiye. ánibo máqte-qtataakoma Îtuni náápaakon aménáápáqá
wáinana áanikoma wenamáa aboámá Ááanûqtuni náápaakon

aménáápáqá mániye. mi-kánáámá pááq ínanama Áánûqtuma
mú mikákáá uyátárai-nakoma máqte-kayukati máqte-qtataaqa
mániye.
29 timá tíméro. pukáa-kayukama íma itó íyatama waayúkama
nôraq itaráq nommá pukáa-yuyabama képeraao?
30 owé. nôraq itatawáq waayúkama yemá keqtábámá íyámma
kéumatikaao?
31 ketíbâqawaayuo, Îtu Káríqtoma ketáái uyátárai-nakoma
keráwákáq nôrawabi umátíkáiqtabama kemá keráwáqtábá ketí
túma mamé kéuyune. minnáyaba máqte-tupaama kemmá
tíkamineta maqmá káonaae.
32 ítáaro. Ipítiani-marupaq kemá áwáábiq-wakote ááiqa
uráunama nôraq itaráq mirá-urauno? ketáayababoaq
mirákómmá uráune. pukáa-kayukama ímo itó íyaqtaama
ketáámá maa-márábí-káyúkáráá umá maará téqtaa
tenúnataabiyo? yemá maará téta kéte: “aabáyaama
puyónúnaboaqtaa omáqá agamá kéneqtae.” téta kéte. mirá
téqtaa tenúnataabiyo? ímiye.
33 óq-wayukama íma iyuwáiyatawaq keráwáqá makátero.
keráwáqtê táí-wayukama aanábóîq umá ureíre kéetama yemá
keráwáqtí íráqôn-aaimma mamá táíq ínoe.
34 miráinaq túyánámmá ítama káruteraq kúmiq-yataaqa ókaraq
íoro. tigaemá kéitapoaq keráwáqá kétima-timune.
35 miráimanibo yaímma-wayukama maará téta ítama aónanoe:
“náaraq umáwaq pukáa-kayukama itó kéoo? yeqtí yúgoma
náaraq íníyô?” téta ítama aónanoe.
36 aíbôq-wayukama mirá téta ítama káonae. ítáaro. keráwáqá
ánayumma uqmáráawanama áqnáabaqa ánayukoma íma
puínanama ánôqa íma utániye. minnáyaba keráwáqá káonaae.
37 anaaékaq ánôqa utái-qtataakoma íma kéubobo paá
ánayumma keráwáqá kéuboe.
38 mikáké Áánûqtuma min-ánáyúkómmá matoraíkáae téna
ítáin-auma kámiye. ókon-okon-anayukomma ókon-okoma yúma
kéyimiye.
39 máqten-augoma íma mimóráíq kéiye. waayúkati yúma
wáitana wáiwaakon-auma wáitana numagón aúma wáitana
noyáákoni aúma wáiye.
40 yanaammá óq-yuma wáitana maakáqá maa-márábímmá
óq-yuma wáiye. yanaammô wáin-auraqa tágama-yataaqa wáitana
maa-márábí wáin-auraqa óq-tagama-yataaqa wáiye.
41 aabaúgóní tágama-yataaqa wáitana wíyôkoni óq-tagama-
yataaqa wáitana wiyókóní óq-tagama-yataaqa aokaq-aokaq
wáiye.
42 móraiq umá waayúkama pukáapike itó íyamma yeqtí
yúgoma waéqma ôriq íniye. naayón-áúgómá ánayukaa kéiye.

yemá uqmáráawata marabí képuyoe. aúgen-augoma naayón-
áúráké utaréna íma ókaraq puíniye.
43 arááq-auma marabí máráawana kégabiraimanibo aúgen-
augoma itó-urena tágama-yataaqa kémayaiye. arááq-auma
marabí máráamma akoqnááma íwáimanibo itó-urenama anón-
akoqnaama kémayaiye.
44 min-áúmá marabí uqtamáráa-waigoma amakóráá
kéimanibo itó-urenama aágoraa kéiye. maa-márábí wáin-augoma
amakóráa kéitana amanna kuyéna áápariq kéiye. miráinana
min-áúgómá anaaékaqa puíniye. óq-auma Áánûqtute wáin-
augoma aágoraa kéitana amanna íkuyena áápariq íkéiye. maan-
áúgómá íma puyéna watúq-watuq umá wániye.
45 minnáyaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá
kétiye:
“áqnáae-Aataama kémai-nakoma káuraiye.”
téna Áátaani aúgoma maa-máráyábá aúwaraimma Áánûqtuma
ámikaine. miráimanibo Îtu Káríqtoma irêq-wayukama
aúwaraimma yímikaimma wemá matúq-matuq umá mái-
auwaraiqtaba pááq uráiye.
46 min-áúwáráímmá maa-máráyábá áqnáabaqa iráiye. min-
áúwáráímmá aágoqtaba anaaékaqa iráiye.
47 áqnáabaq-nakoma marabíké iráimanibo káqo-nakoma
Áánûqtuni márûpake iráiye.
48 mi-káyúkámá maragónnámá máa-yuma áqnáae-nakoraa umá
mááe. ánibo wemmá mararáké Áánûqtuma tarôq umákaraine.
mi-káyúkámá Áánûqtuni márûkonnama máa-yuma min-náqá
Áánûqtuni márûpake wekáá umá mááe.
49 íbêqa ketáámá min-náqá mararáké tarôq urái-nakaa umá
máunataamanibo anaaékaqa ketáámá min-náqá Áánûqtuni
márûpake-nakoraa umá mánunatae.
50 ketíbâqawaayuo, keráwáqá kétima-timune. minnâ
amakógáráq naaegáráq Áánûqtuni márûpaqa íma kanaaráq
wániye. ítáaro. nóinawabi pukína-yataakoma matúq-matuq umá
mái-auwaraimma íma kanaaráq mayánoe.
51 íbêqa kemá aúpáq-yátááqá timá-timenune. ketáámá
máqtemma ketáái túgoma íma puínîmanibo ketáámá máqtemma
mamá waeránúnatae.
52 páátákáá aúrakoma aúnááqtakaa yiníq ínana kaqtó-nakoma
Áánûqtunopake aqtó-kánáárâqá werôqa yínaqtaa ketáámá
máqtemma mamá waeránúnatae. werôqa kéyinatama pukáa-
kayukama áqnáabaqa itó-inoe. móragaraq íma puínoe.
53 ketáái táaimma íbêqa kenaaráq yawítíginimanibo ketáái
aúge-taaimma waeráinama íma kanaaráq yawitíniye.

54 puí-áúwáráíkómá waéqma ípui-auwaraimma aurániye.
ketááí táaikoma kanaaráq pukéna waéqma aati-aatimá ípuiniye.
mi-kánááráqá Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí wáin-
aikoma abarokáq pááq íniye:
55 “wemá puí-yátáákómmá uyátáraiye.
miráuma puí-yátáákómá keqtáámá íma uyátainana puí-
yátáákóní akoqnáágoma keqtáámá íma kanaaráq
túpuiniye.”
téna kétiye.
56 kúmiqtababoana puí-yátáákómá keqtáá túpuinin-akoqnaama
matokáiye. ánibo ámáan-aikoqtababoana kúmiq-yataaqa mamá
abarokáq awíqme kéin-aikoma keqtáámá kéyainaiye.
57 ááqibo miráipoaqtaa Áánûqtukaq “tíkáiye” kéteqtaa wenáwîqa
múte yauyónátae. ketáái uyátárai-naqa Îtu Kárîqtomma
timákaraitaqtaa íbêqa ketáamá puí-ákóqnáágóní aménáápáq
íma máunatae.
58 miráuma ketíbâqawaayuo, akoqnáá umá máeraq káqo-
kayukama íma iyuwáiyatawaq keráwáqá mamá aqnúnîq
umátíkáaro. uyátárai-nakoni mayaímá mamé kéuyeraq
maannáma taákaq máráaro. keráwáqtí mayaírákémmá íráqôn-
aramma iyániye.

16

1 íbêqa móneqa yorupamá Áánûqtuni waayúkama yimíyábá
tenúne. Karétia-marabaq-wayukama Îtuqtaba mórabi áíkuma máa-
yuma timá-yikaunata náaraq umáwabi yorupaíyábá yiráátunnata
kéyorupaae. keráwákáráq móraiq umá yorupaaro.
2 máqte-Totaagoni áqnáabaq-yupaama keráwáqá máqtemma
móra-mora-yuma keráwáqtí meyápíké yaímma akáma paábaq
kémaraiyan-awaataq yenúne. miráiyamma kemá yamáraanaraqa
ketáámá íma yorupánúnatae.
3 mikáké yaímma waayanaammá mi-mónéqá maméta
Yérútáárebaq wínôqtaba aúyaq-maraaro. aúbama agamátéraq
yeráwáqtábámá keráwáqtí náápaamma matááe téraq
timáyikaiyatawaq kekáq íyaraq kemá Póroma yemmá
Yérútáárebaq timáyíkáanata oro.
4 keráwáqá keqtábá íyaqa kemá uréq yemmá ko yiwíqme
Yérútáárebaq onúne.
5 áqnáabaqa Maaterónia-marabaqa kótámaqtuweq mibákémmá
keráwáqtôpaq kuma timónanune.
6 kemá keráwáqtêma mibáqá yaugiq-kánáábínáq mútûq-
kanaawaq koma mánuno? íma itáunamanibo kemá keráwáqtê
yaímma-kanaama koma kémaenaq mikákémmá timátikaiyaq
ónaae tenna-márúpáq kóonune.

7 kemá yénúnnama keráwáqtê paá pááqya-kanaama máiyataba
íkétikainamanibo uyátárai-nakoma akáinaqa kemá keráwáqtê
yaímma-wiyomma mánune.
8 Péqtakoti-awaataq-kanaama kótámaki-aawaqa nátuwaiyana
kaayaqté-kaayaqte-wayukagaraq tiyááká-wayukae áiyayaa (50)-
kanaama maakáqá Ipítiani-marukaq mánune.
9 ketí mayaíyábámá maakáqá taíganimma Áánûqtun-aama
itaíyábá kéyikaimanibo miráuma taíganimma yegáráq ketí
namuro-wáyúkáé.
10 Tímotima wemá Kórítiani-marukaq yínaqa naaúpaqa awíqma
ákareraq íráqôniq umákaaro. abo wemá kemá únnaiq umá
uyátárai-nakoni mayaímá kémayaiye.
11 máqtemma keráwáqá wemmá tikaq akéraq amuq-yatáápí
timákáiyana ketôpaq yíno. ketíbâqawaaraa-kayukate yagaroq-
tamá yínîqtaba awé kéune.
12 ketáái tíbâqawaaraa-naqa Aapóromma káqo-tibaqawaayute
yagaroqtamá keráwáqá ko timónaikaae téq wekáq inaa tiráune.
miráimanibo Aapóroma ténа Áánûqtuma íbêqa íkákaiye tiráiye.
miráipoana wemá kanaaráq wínénama wemá pááqya-kanaabi
keráwáqtôpaq wíniye.
13 kanageq umáwaq keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá
yáqtóráaro. inaamu kéyeraq ikatîqa íoro.
14 nôrawabi kéeqa káqo-yuma kaayoné-yátááqá yiráátero.
15 ketíbâqawaayuo, Tépanatiqtabama taákaq makáá íyabiyo?
wegáráq wení aara iyápógaraq máqtemma Karíki-wayukabimma
áqnáabaqa yemá Îtu Kárîqtokaq itáíq-itaiq urááe. yemá
Áánûqtuni waayúkama yíwáqnaa íyábámá akoqnáá umá
mayaímmá mamá mirá-uraae.
16 ánibo kemá akoqnáá umá keráwáqá kétima-timune. minnâ
mirá-káyúkágáráq yetê kaqtó-mayaima kémayaa-kayukagaraq
uyátárai-nakoqtaba yeqtí yáaimma wáráaro.
17 Tépanatigaraq Potunáátatigaraq Ékigaraq kemmá Ipítiani-
wayukati-marupaq iréta timónaraaqtabama timuqá kémaraune.
kemá keráwáqá timónanaaq uráunamanibo keráwáqá íma
mikáqá máawapoaq kemá yemmá kéyimone timuqá makáune.
18 keráwáqtábá aati-aatimá mirá-umatikaaniq umá yemá
kemmá tiwíketa ketí túyánákómmá mamá áráwáá umátíkaraae.
miráráá-káyúkámá aati-aatimá yemmá tikaq múte yíkáaro.
19 Áánûqtuni waayúkama Étia-marabaqa máqten-aukapakemma
mórabi áíkutaa-yuma keráwáqtábá miráo-maarao-aimma
kétimatikaae. Akírayaa Patíra ye-áúkákáráq Áánûqtuni
waayúkama yenákátí naaúpaqa yama áíkuyo-yugaraq
keráwáqtábámá ôriq umá miráo-maarao-aimma kétimatikaae.

20 máqtemma Îtuqtaba tíbâqawaaraa-kayukama keráwáqtábá
miráo-maarao-aimma kéte. keráwáqá wenáóna-wenaona kéeqa
tíbâqawaaraa umá tótó oro.
21 íbêqa kemá Póroma tiyáánapo aqtó-wátáámá kágayaune.
22 móra-waigoma uyátárai-nakomma arummá íma amínama
wemmá yawááq íno. uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma wení
íráqô-qtataakoma keráwáqtê waíno.
23 ketí kaayoné-yátáákómá keráwáqá náayuwabi Îtunnama
máa-yubaq kéyuwaune. miráuma waíno.
24 missing?
kemá Póroe.
Tóqtanima agatáiye.

Îtuni **anaaé ké**wareta **mó**rabi **áí**kuyo-yubaq **Korí**tiani-marupaq **Ipí**tiani-marupaq **Pó**roma **watá**ama **té**titana **Tí**moti **agatá**iye.

1 kemá Póroma móragaraq Tímotima ketáái tíbâqawaaraa-
nakonopaq kágayaune. wenôpakaraq Áánûqtuni máqte-kayukama
mórabi áíkuma Korítiani-marupaqa máa-kayukayopakaraq
máqtemma Áánûqtuni waayúkama Karíki-marabaq máa-
kayukayopakaraq kágayaune. kemá Îtu Káríqtoni timátíkarai-naqa
máunana minnáyaba Áánûqtuma kemmá aúyakaiye.

2 ketibotáámá Áánûqtugaraq uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq
yenákátí iráqô-qtataakoma kaayoné-yátáákáráq keráwáqá
timíyóye.

3 ketibotáámá Áánûqtuma wenáwîkaraq uyátárai-naqa
Îtu Káríqtoma wenáwîkaraq múte yaúyóro. ketibotáámá
Áánûqtuma wení paru-yátáákómá keqtáámá kétimenataa
wemá keqtáámá timakakí kéumatikaiqtaae.

4 ketáámá tú-tiqa kéitanama wemá keqtáámá timakakí
kéumatikaitaqtaaboaqtaa ketáámá móraiq umá káqo-yuma yeqtí
yú-aiqtabama yimakakí kéumayikaunatae.

5 ketáámá Îtuni tú-tiqa móraiq umá kémayaunataamanibo
wegáráq keqtáámá timakakí kéumatikaiqtaae.

6 keráwáqá tíwáqnaa íyábámá ketáámá tú-tiqa kéiye. móraiq
umá waayúkama keqtáámá tíwáqnaa oníq umá miráuma
keráwáqá tíwáqnaa kéiye. miráipoana keráwáqá keqtááráá éq
keráwáqtí tú-tiqa kéinaqa kanaaráq itáíq-itaiq umá máeraq awé
umá túma pukáinabaq kanaaráq máero.

7 miráuma ketáámá keráwáqtábá íráqô-qtataaqa abarokáq
ínîqtabama ketáámá íma yuwéqtaa paá awé kéunatae. ketáámá
itáunataama keráwáqá keqtááráá umá tú-tiqa mayéq timakakí-
yataaqa mayánoe.

8 ketáái tíbâqawaayuo, ketáái tú-tiqa maakáqá Étia-marabaq
mayáunayabataama timá-timenaqtaa kéune. mi-tútíqtábámá
ketáái akoqnááma kanaaráq íureqtaaboaqtaa túyánápímmá
“puyónúnatae” téqtaa tiráunatae.

9 owé. túyánápímmá téqtaa “íbêqa puyónúna-kanaae” téqtaa
tiráunataamanibo maará téqtaa ketáámá ítaraunatae. ketáámá
kenamáárîq ketáái akoqnáárake miráiyaba íma maqmá
aónanatae. ímibo ketáámá Áánûqtuni akoqnáánapo mirá-onatae.

wemá pukáa-kayukama mamá itó-umayikena aúwaraimma
kéyimi-naqiye.
10 Áánûqtuma keqtáámá puí-yátáápíké mamá paá
kéumatikaiqtaae. ánibo wemá ókaraq mamá paá umátikaniqtaae.
owé. aati-aatimá katáámá íbêkaraq íma káoneqtaama wemá
tíwáqnaa íyábátáá awé kéunatae.
11 keráwáqá máqtemma keqtááyábámá nunamummá
timátíkáaro. netuq-wáyúkámá keqtáámá tíwáqnaa íyábá
Áánûqtukaq itáiyanama netuq-wáyúkágáráq "tíkáiye" wekáq
anaaékaq tínoe.
12 ketúyánápíqtáámá kéitaunatae. keráwáqtábágáráq
máqte-kayukayabagaraq ketáámá aati-aatimá íma makáqma
timónaraunatae. minnáyaba ketirunóbáqtáá íráqônîq kéiye.
min-árúpú-yátáákáráq árai-qtataakaraq Áánûqtunopake
wakáunatae. aati-aatimá áá ítaraa-kayukati yinaaé
íma wakáunataamanibo paá itaí-yátááqá Áánûqtunopake
wakáunatae.
13 abo ketáámá aúpáq-áímmá íma keráwáqtôpaq
kágayaunataamanibo ketáámá arupú umá kétunaboaqtaa
keráwáqá ítama kanaaráq táganoe.
14 yaímmama áqa ítama kétagaae. uyátárai-naqa Îtu Kárîqtoma
kumínaqa keráwáqtí táaiqtaba timuqá maránáá kéune. ánibo
keráwáqá ketáaiqtaba timuqá maraígáae téq kétune.
15 keráwáqá kétáaiqtaba timuqá maránôpoaq kemá
keráwáqtôpaqa nôraq itarábi íma yúnnayaba timá tíména
keráwáqá ítama tágaigaae téq kétune. keráwáqá kaayapáq ko
timónaiyaba ôriq umá kétikaiye. ánibo keráwáqá yagaroqtamá
timuq-yatááqá mayaígáae téq kétune.
16 kemá Maaterónia-marabaqa ónááqa ko timónateq uréq
mibákémmá yauwéqma kéyeqa yá-timonateq yenaq mikáké
kemmá Yúría-marabaqa tíwáqnaa éq timátikaigaae téq kétune.
17 kemá nôraq itaráq keráwáqtôpaqa íma uráuno?
minnáyabama kemá kaayaq-túyánánáq ítarauno? ímiye.
kemá miráuma maa-márábí-káyúkámá náayuwabi yeqtí
yóyaukakemma "owé" timátuwetamanibo yúyánápímmá "aaqáo"
téta teníraq kéuno? ímiye. keráwáqá káonaae. kemá miráráá-
náqá ímáune.
18 Áánûqtuma ketáama kéitainana min-áíqtábámá aati-aatimá
keráwáqá kaayaq-túyánámmá íma kéitaae. kemá "owé" téq
túnnama aati-aatimá wenáaimma owé-aatuqmae.
19 Táératiyaa Tímotigaraq ketáámá keráwáqá abarokáq timá-
timeqtaa "Îtu Kárîqtoma Áánûqtuni áanikoe" téqtaa tiráunatae.
aati-aatimá Îtuma "owé" tin-áímmá anaaékaqa waéqma "ímiye"

ítiraunataamiye. aati-aatimá owé-aatuqma-aimma miráuma wáino tiráunataamiye.

20 Áánûqtuni timá akoqnáá umákain-aiqtaba ketáámá keráwáqá timá tímikaunataama mi-máqtéqtábá Îtu Káríqtoma "owé" kétiye. Îtukaqa yemá máqtemma áraimma abarokáq pááq kéiye. miráitababoaqtaa Áánûqtukaq maará téqtaa kétunatae: "miráuma waíno." téqtaa Áánûqtun-awiqa múte kéyauyunatae.

21 taákaq máráaro. Îtu Káríqtokaq ketáái itáíq-itaiq í-yátáákáráqá keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátáákáráqá min-nákómá mamá akoqnáá í-náqá Áánûqtue. keqtáá aúyaqmakena

22 wení awaaméqá keqtáábí makáimma minnâ wení Aokaq-Áágóé. miráuraiqtaba ketáámá wennátáá máunatae.

23 Korítiani-marabaqa nôraq itaráq keráwáqtôpaqa íma uráuno? minnáyaba kemá timá arútátimenune. keráwáqá mamá timuqá íma maraíyábámá kemá íuraune. Áánûqtuma maamin-áíqtábámá kéitaiye. minnâ árain-aine.

24 keráwáqtí kúmiq-yataakon áaiqtabama akoqnáá-aimma timá-tikaiyabataama keqtáá íkétikaiqtaae. ímibo ketáámá keráwáqá mamá mirá-umatikaanaqtaa keráwáqá timuqá maránômma keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá áqa akoqnáá kéiye.

2

1 miráuma kemá keráwáqá mamá tirummá umátikaiyaba íma kétikaitaq keráwáqtôpaqa íma ya timónaraune.

2 keráwáqá kemmá mamá timuqá matikánô-kayukaboaq kemá keráwáqá mamá tirummá umátikaiyaba íkétikaiye.

3 keráwáqá kemmá timuqá matikaí-wáyúkábóaq miráitaq kemá keráwáqtôpaq uréq tirummá í-yátááqá mayaíyábá íkétikaiye. minnáyaba naayóbáqá aúbama keráwáqtôpaqa agatáune. kemá keráwáqtábá itáunnama kemá timuqá ímáráanaqa keráwákáráq timuqá íma maránoe.

4 kemá keráwáqtôpaqa maamin-áúbámá kágayaunanama ke-tirunóbáqá ummaa kéyaitana tirummá kéitanaboana tiqnumá yaráiye. keráwáqá tirummá ma timíyábá íma kétikaimanibo keráwáqtábá "ôriq umá kétikaiye" téq kemá paá timá-timenaaq uráune.

5 keráwáqtí aúkáapikemma mi-kúmíq-nákómá kekáráq yaímma keráwápíkékáráq mamá tiru-qtatáápítáá káutikaiqtaae.

6 keráwáqá kétima-timunaqanibo keráwáqá taíganimma máqtemma ímibo taíganimma wemmá táí-meyamma ámikaae. miráoqtabama wemá anón-agaema matáiye.

7 íbêqa wení kúmiq-yataaqtabama tiwikátuweraq wemmá umá aíqtaaiq oro. keráwáqá wení kúmiq-yataaqa íma paábaq yuwáiyanama wení agaeyábámá wemá puíníyô?

8 miráuma íbêqa kemá inaa téq kétima-timune. minnâ ókaraq
wemmá kaayoné umákáaro.
9 min-áúbámá naayóbáqá agatáunama min-áúbánápó
keráwáqá maqmá timónaraune. kemá itánáaq uráune.
keráwáqá kemá wakútikaraunairaq ínô? ánibo keráwáqá miráuraae.
10 miráinaq íbêqa wení kúmiqtaba tiwikamákaiyaqa kegáráq
wení kúmiqtabama tiwikamákanune. Îtu Káríqton-aurakaqa
keráwáqtábá ítáimma kemá wení kúmiqtabama kétiwikaune.
11 abo ketáámá máqtemma Tááqtaama ákái-qtataaqtabama
káoneqtaa wemá íma ayúwáananataa keqtáámá uyátaniye.
12 kemá Tároqaati-marupaq uráunana uyátárai-nakoma taígani-
kayukama mamá yiwíráitata Îtuqtaba átê-wataama túnnama
ítaraae.
13 miráimanibo Tááítati íma máqe-uraitapoaq kemá netuq-
túyánámmá kéiteq maará téq tiráune: “wemá náakaraq máiyo?
kéteq yemmá maará téq timá yímikaune: “kemá kégoune”
timátuweq Maaterónia-marabaq kóuraune.
14 Áánûqtukaq “tíkáiye” tero. Îtu Káríqtokaq yagaro-
qtaráunanataa Áánûqtuma ketáámá tíwíqme kéwitaqtaa
Tááqtaamma uyátái-akoqnaama ketáámá yáíkaaq kéunatae.
ketáái tóyáuqnapoma Áánûqtu wetábámá máqten-aukapaqa
kétima-yimiye. átê-akuq-yataakaa umá mi-kátáágómá yaímma
wéyáwé kéiye.
15 mi-káyúkámá náayuwabi itáíq-itaiq kéowana Áánûqtu
yemmá yauwéqma yiwíráimma yekáqá ketáámá miráuma átê-
kuyumma i-qtátáákáá kéunataamanibo mi-káyúkámá náayuwabi
aúwaraimma Áánûqtute íma máyáa-yuraqa ketáámá tái-kuyumma
i-qtátáákáá kéunatae.
16 itáíq-itaiq kéo-kayukaraq ketáámá atê-kuyumma
aúwaraiqtaba kéunataamanibo íma itáíq-itaiq o-yúráqá puíyábá
kabirai-kúyúmmá kéunatae. abó anó-mayaiye. ketáámá
maami-máíyáíyábá áraimma kanaaráq íma uráunatae.
miráimanibo
17 yaímma óq-wayukama maamin-áímmá tíyábámá móneqa
mayaíyábá kéyikaiye. mirákómmá ketáámá íkéunatae. ímibo
Áánûqtuma keqtáámá aúyaqtikena timátíkaraiqtaae. ketáá
wenaúrakaq kémaunatae. Îtu Káríqtoma ketirunóbáqtáá
máiqtababoaqtaa ketáámá watáama túnnataama paá arupú-
aaikaraq kétunatae.

3

1 ketáámá kenamáárîqtaa ketáái tíwîqa múte
kéyauyunataabiyo? keqtááyábámá keráwáqá mirá téraq kéteo?

káqo-kayukama yeqtí íráqôn-aaiqtaba aúbama agamá yímîqme uréire oníqtáá íkeunatae.
2 keráwáqá kenamáárîq aúba-wanaaraa uréq ketáái
táaiqtabama kétimayime mááe. ketáái táaikoma miráuma
keráwákáqá aúba-wanaaraa uráunatataa máqte-kayukama
káoneta kéyorautoe.
3 keráwáqtí táainapoma miráuma Îtu Kárîqtoni aúba-wanaaraa
kéoe. min-áúbátáá ketáámá agatáunataama paá aúba-yatanapo
íma agatáunataaibo matúq-matuq umá mái-naqa Áánûqtuma
wení Aokaq-Áágóní akoqnáánapo agatáunatae. ketáámá óqtan-
auba-wanaaraqa íma agatáunataaibo keqtí tirunóbáq agatáunatae.

4 Îtu Kárîqtoqtababoaqtaa maaminnáyaba ketáámá Áánûqtun
aúbaqa akoqnáá kéunatae.
5 nói-qtataarabi únnataama íma paá kenamáárîqtaa mirá
kéunataamanibo Áánûqtu wenamáa wení kaqtó-wayukama
máiyaba keqtáámá mamá yokaa kéumatikaiqtaae.
6 wemá wenamáa akoqnááma kétimitaqtaa ketáámá káqo-
yuraqa wení aúgen-anona-anon-aimma kétima-yimunatae. min-
áúgén-ánóná-ánón-áíkómá naayóbáqá Mótetini anón-anon-
aimma íkéiye. ímibo Áánûqtuni Aokaq-Áágómá agatáiye.
keráwáqá káonaae. ámáan-aimma agamatán-áíkómá puí-
yátááqá mamé kéimanibo Áánûqtuni Aokaq-Áágómá
aúwaraimma kétimiqtaae.

7 ókáráq Áánûqtunopake Mótetini ámáan-aimma óqtakaq
kubáuma agatáin-aikoma puí-yátááqá waayúkaraq mamé
iráine. minnágoma Áánûqtunopake áwáárara kaitatapóata
Ítíráaeo-wayukama yemá Mótetini óípimma íma kanaaráq
aónaraae. min-ókómá ayuména putíkuraitatagaraqa yemá
Mótetini óípimma íma kanaaráq aónaraae.
8 miráuma Aokaq-Áágóní mayaímá kéinama uyátá-maqma
anómma tágama-yataaqa íyaq mayáníyô? owé.
9 ítáaro. anómma tágama-yataakaraq ámáan-aikoma puí-
yátááqá mamé iráitana min-ámmá Áánûqtun-aurakaq kateko-
íyábámá anómma uyátá-maqma tágama-yataakaraq yíno.
10 aúgen-anon-anon-aikoma uyátá-maqma áwáárara kaitana
naayón-ámáán-áíkóní tágama-yataaqa íbêqa íwaiye.
11 min-ókómá Mótetini ámáan-aikogaraq pááqya-kanaabimma
putíkuraimanibo aúgen-okoma Îtu Kárîqtogaraq kéimma watúq-
watuq umá wániye.

12 Îtuqtaba íma káoneqtaa awé kéeqtaaboaqtaa ááyama-aimma
tíyábámá íma ikatîqa kéunatae.

13 Mótetima wenóíqa tabaráábenapo yawááq uráiye. tágama-
yataaqa putíkitanaboana Ítíráaeo-wayukama minnáma íma
kanaaráq aónaraae. miráráámmá ketáámá íkéunatae.
14 Ítíráaeo-wayukama yaáqa íwaitana paá máqe-uraae.
15 íbêkaraqa naayón-ánón-ánón-áímmá yemá yoráutaamma
miráuma tabaráábegoraa umá yeqtí yúyánámmá yawááq
kéiye. ámáan-aimma yorautíyamma Ître Káríqtoma wenamáa
mi-qtátááqá tabarááberaa umá yeqtí yúyánákáké kanaaráq
matuwániye.
16 miráimanibo waayúkama waéqma uyátárai-nakon-aama
ítáama mi-tábáráábémá matúwáitata yemá kanaaráq árain-
aimma kéitaae.
17 Aokaq-Áágómá ketáá matáunataama wemá uyátárai-
nakoma wenamáárîq ketirunóbáqtáá máiye. uyátárai-nakoni
Aágoma ketirunóbáqtáá kéberaitanama ketáái túyánákómá
naayón-ámáán-áípíké paá kéumagiye.
18 ketáái tóípikemma tabaráábema kématuwainikaa umá
Áánûqtuni tágama-yataaqa ketáámá kanaaráq aónanunatae.
mirá éqtaa ketáámá óíqa aónai-kaapokaa umá wení tágama-
yataaqa káqo-yuma kéyiraatunatae. ketáámá Áánûqturaa umá
uyátá-maqma káureqtaa tágama anóniq umáe kéuyunatae.
uyátárai-nakoma keqtáámá miráuma waéqtikenataa wegáráq
Aágogaraq ketirunóbáqtáá kémaeyamma mimórámá mááye.

4

1 Áánûqtuni paru-yátáákómá íráqônîq kéumatikaitaqtaaboaqtaa
ketáámá maa-máyáímá wemá tímikaitaqtaa kémayaunatae.
miráitaqtaa ketáámá áráwáá íkéunatae.
2 mi-qtátááqá íma arupú éna íma árai-qtataaqtabama mirá
íkéunatae. ímiye. aati-aatimá ketáámá waayúkama íma
kémakatunatae. yaímma-wayukama yimuqá maqyikaíyábámá
Áánûqtuni watáama íkéwaeraunataamibo paá árain-aimma tágama
kétima-yimunatae. ketáái mayaíyábágáráqá Áánûqtun-aurakaqa
waayúkama yemá tigaeyábá íma ígáae téq kétune.
3 min-áté-wátáágón áaimma ketáá túnnataama Mótetini óípi
yawááq uráinikaa umá yawááq immá Áánûqtunopake nékaq
máa-yuyaba mirá kéiye. miráuma yemá min-ókómá min-áípíké
yimmá íma kanaaráq aónanoe.
4 ánibo Tááqtaama maa-márábí uyátárai-nakoma wemá árain-
aimma aónaiyaba yeqtí yúramma mamá karopamá yíkaraiye.
miráipoaqta itáíq-itaiq íma kéo-kayukama min-ókómá yekáq
tágaimma íma kanaaráq aónanoe. Ître Káríqtoni tágama-yataakoma
íma kanaaráq aónanoe. ánibo �tu Káríqtoma wemá Áánûqtugaraq
mimóráé.

5 waabá-káyúkátí yúrakaq Îtu Káríqtoqtaba kétunatae.
ketábátáámá íkétunatae. abo ketáámá paá kaqtó-wayukataama
Îtuqtabagaraq keráwáqtábágáráq mayaímá kémayaunatae.
6 Áánûqtu tiráiye: “ókómá yuwaíyana kumayuqnóbáqá
tágaino.” téna tiráitana ketáái tirunóbáqá kumayuqá aúkáimma
Áánûqtuni ókómá kétagaiye. wení ókáráq tágama-yataakaraq Îtu
Káríqtoni óíkaq ketáámá mamá karátíkáitaqtaa káonaunatae.
7 miráimanibo anómma tímikai-qtataaqa Îtu Káríqtoma maami-
túráqtáá máunaraq tímikaiqtaae. ketáái túgoma miráuma
mararáké-táápéqá tarôq umáraanikaa kéiye. ketáámá
káonaunatae. ketáámá mara-táápékáá umá ketúgoma aqnúnîq
kéipoana akoqnáágoma ketirunóbáqtáá Áánûqtunopake kéitana
keqtááyábá keqtááyôpakemma íkéiye.
8 ketáámá máqten-aukapakemma tú-tiqa matáunamanibo
keqtáámá íma yatákáae. ketáái taíbaq-umaamma
matáunataamanibo íma aónarauna-yataaqtabataa ketáámá paá
awé kéunatae.
9 waayúkama keqtáámá táíq kéumatikaaqtaamanibo
keqtááyôpakemma Áánûqtuma íma keqtáá tiyúkaiqtaae.
10 ímibo ketí túrake abugómá Îtuqtaba kétima-timiye. abo min-
ábúgómá óq-wayukagaraq Îtuqtaba kétima-yimiye.
11 máqte-tupaama Îtuqtabama ketáámá púyôwaniq kéunatae.
miraúma ketáái tútiq-yataaqtabama waayúkama Îtuni mái-
akoqnaama káonaae.
12 ketáámá puyónúna-waaqokaq kéyunaboaqtaa keráwáqá
aúwaraimma Îtunopake kanaaráq mayánoe.
13 owé. ketáámá Áánûqtuni watáagoma agamatá-kánnáábí
tiráiniq umá ketáái táaikoma itáíq-itaiq íyábámá móraiq kéiye.
maará kétiye:
“kemá itáíq-itaiq kéepoaq tiráune.”
téna mirá kétiye. miráuma ketáámá miráráá umá máunatae.
itáíq-itaiq kéeqtaaboaqtaa kétunatae.
14 ítáaro. Áánûqtuma náawabi uyátárai-naqa Îtu Káríqtomma
pukáipike mamá itó-umakaraimma wemá Îtute keqtáágáráq
pukáanabikeqtaa mamá itó-umatikanoqtaae. keqtáágáráq
keráwákáráq wenôpaqa Áánûqtuma tiwéqmenataa uwíniye.
15 ketáámá nôrawabi kéeqtaama keráwátábátáá túyánámmá
kéitaunatae. máqte-kayukama náayuwabi Áánûqtuma wení íráqô-
qtataakomma yímî-kayukama weqtábá yimuqá kémareta wení
tágama-yataaqtaba tínoe.
16 miráuma ketáámá íma áráwáá kéunatae. ketúgoma máqte-
tupaama uyátá-maqma aqnúnîq kéimanibo ketirun-íyápógómá
uyátá-maqma akoqnáá kéiye.

17 áraimma ketáái ummaa-yátáákómá maa-márábímmá
pááqyamma wáena ayáqtáá-kanaaraq íma wániye. ketáái
ummaa-yátááqá maa-márábíqtábámá watúq-watuq umá
wái-tagama-yataaqtaba yokaa kéumatikaiqtaae. mi tágámá-
yátááqtábábóaqtaa ketáái ummaa-yátááqtábámá íbêqa
“pááqya-qtataare” kétunatae.
18 miráitaqtaa waayúkama kanaaráq aónaa-qtataaqtabama
ketáámá túyánámmá íma kéitaunatae. abo mi-qtáatáákómá
pááqya-kanaabi paá ánataginiye. miráimanibo waayúkama
kanaaráq íma aónaa-qtataaqtabama túyánámmá kéitaunatae. abo
mi-qtátáákómá Áánûqtuni márûpaq watúq-watuq umá wániye.

5

1 ketáái túgoma miráuma tabaráábe-naupaq pááqya-
kanaabi máunaikaa kéiye. ketáámá kéitaunatae. tabaráábe-
namma ánataginaqtaama ketáámá Áánûqtunopake aúge-namma
mayánúnatae. min-áúgé-námmá waayúka imá tarôq ínômanibo
Áánûqtuma tarôq umákaimma aúge-tutaama wení márûpaq
mayánúnataama matúq-matuq umá mánoe.
2 íbêq-kanaaraq maami-túráqtáá máeqtaama taáma kémareqtaa
aúge-tuyabataa tikaíkáae téqtaa kétunatae.
3 ketáámá Áánûqtuni márûpaqo úyônanataama ketáái tirun-
íyápógómá óq-tuwaratitaa mayánîmanibo
4 íbêqa maa-túráq máeqtaa ketáámá Áánûqtuni márûpaq
uwíyábámá ôriq umá kétikaitaqtaa anómma taáma
kémaraunatae. íbêq-tugotaama puínana anaaékaqa ketáái
tirun-íyápógóqtábátáá íráqômma uyátá-maqma óq-auwaratima
mayánîqtaba kétikaiqtaae. ketáái puí-túgótáámá káqon-
auwaratigote wenamí-kenamin íyana aúge-tuwaratigotaama
matúq-matuq umá mániye. minnáyaba ketáámá timuqá
kémaraunatae.
5 miráuma Áánûqtuma keráwáqá maaminnáyaba mamá
yokaa kéumatikaiye. wení Aokaq-Áágómá awaaméqá
tímikaipoaqtaa mi-qtátáákómá yínîqtabama akoqnáá umá
kanaaráq itánúnatae.
6 miráuma puíyábámá ketáámá íma ikatîq kéunatae. ketáámá
káonaunatae. íbêq-turaq máeqtaama ketáámá uyátárai-nakokaq
ímáunatae.
7 ketáái túrapikemma íma káonaunataamanibo ketáámá
Áánûqtukaq itáíq-itaiq únnataama maami-qtátááqtábá “áraine”
téqtaa kéitaunatae.
8 miráuma puí-yátááqtábámá ketáámá ikatîqa íkéunatae.
owé. ketáámá maa-tútáámá paábaq yuwéqtaa uyátárai-
nakote ko yagaroqtaanatáámá keqtáámá uyátá-maqma íráqôniq
umátikaniqtaae.

9 miráimanibo ketááma maa-márábí mánunataabi wení
márûpaq mánunataama wekáq mamá timuqá marakánáqtaa
kéunatae.
10 itáaro. mi-kánáámá yínaqtaama ketáámá máqtemma
Îtu Káríqtoni yainaí-ábíqtátágóní aúbáq itó-onunatae. mi-
kánááráqá ketáámá móra-mora-yuma meyámmá mayánúnatae.
íráqôn-aaiqtaba maa-túráqá tarôq únnataama íráqô-meyamma
mayánúnataama tái-aaiqtaba maa-túráqá tarôq únnataama tái-
meyamma mayánúnatae.
11 ítáaro. min-ákóqnáá-yáínái-kánáámá yínîpoaqtaa ketáámá
waayúkayaba ikatîq kéeqtaa káqo-yuma timá-yimiyaba maqmá
káonaananataa Îtuma yeqtí kúmiq-yataapike yemmá yiwirániye.
Áánûqtu ketáaimma aónatukaiye. keráwákáráq ketáaimma
keréwáqti tirukaké kéitaae.
12 móragaraq ketáái tíwîqa múte kéyauyunataabiyo? ímibo
keráwáqá keqtááyábá timuqá maraígáae téqtaa kétunatae.
ánibo mi-káyúkámá máqten-aiqtaba kéiteta mirá-oyuyaba
kanaaráq yauwéqma timá-yimigaae téqtaa kétune. mi-
káyúkámá móra-waigomma aónaawana yeqtí yúrakaq íráqôniq
éna kéitaawana yeqtí yaákaq íráqôniq kéitata wenáama yemá
kéitaae. miráimanibo wenarunóbákémmô yin-ááímmá aónama
arútáaro.
13 yaímma keráwápíkémmá téq ketáái táagoma Áánûqtaba
paá “neginaagí-aine” kétemanibo ketáámá mirá téqtaa
keráwáqtábátáá túyánámmá kéitaunatae.
14 ketáámá nôrawabi únnataama Îtu Káríqtoni kaayoné-
yátáákómá mamá mirá-umatikaiqtaqtaa mirá kéunatae. Îtu
Káríqtoma máqtemma keqtááyábá pukáitaqtaa kéitaunatae.
ketáái tái-aaikoma mimórá táoqa wemá képuitana ánataguraiye.
miráuma máqte-kayukama paá yenamáárîq yetábá mamá
íráqôniq íyábámá Îtuma mirá íma ígáae ténа kétiye.
15 ímibo máqte-kayukama wemmá amuqá marakaígáae ténа
kétiye. yeráwáqtábámá wemá púítana Áánûqtuma wemmá
pukáipike mamá itó-umakaraiye.
16 naayóbáqá ketáámá Îtu Káríqtomma íma aónaraunaraqtaama
maa-márábí-káyúkáráá umá wemmá aónaraunatae.
miráimanibo íbêqa kéitaunataama wemá keqtáráá umá
waayúkama íma máqe-uraiye. ánibo ketáámá maa-márábí-
káyúkáráá umá waayúkati tái-aainabi íráqôn-aaiqtabama
ítiraunatae. ímibo
17 móra-waigoma Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéitanama
Áánûqtuma wení arunóbáqá mamá aúgeniq kéumakaiye. wení
naayón-ááíkómá ánatagitana aúgen-auwaraimma áaimma átáma
kémayaiye.

18 naayóbáqá waayúkama Áánûqtuni namuro-wáyúkámá
íma máqe-uraakaqa Áánûqtuma maami-máqté-qtátááqá miráuraiye. minnâ wemá waayúkama wekáq yauwéqma yiwíqmena
uwíyábá Îtu Káríqtomma timákáraiye. mikáké wemá káqoyuma wekáq yauwéqma yiwíqme íyábá keqtáámá aúyakaiye.
miráitana ketáái táagoma maará-uraiye.

19 waayúkama Áánûqtukaq yauwéqma yiwíqmena íyábá
Áánûqtuma Îtu Káríqtoni arunóbáq máitana maa-márábí
kukáiye. náayuwabi yemá maamin-áímmá ítáa-yuma
Áánûqtuma yeráwáqtí kúmiqtabama íma agayániye. ánibo
mi-kátáámá keqtááyábá "kanaaráq tínoe" téna Áánûqtuma
kamuqá ítátimikaiqtaae.

20 márûqtaba-maruqtabama kemmá Îtu Káríqtoma
timátíkaraitaq maamin-áímmá kétune. ketí tóyauqnapoma
Áánûqtuma keráwáqá kétaayaiye. Îtu Káríqton-awikaq téq
máqtemma kétima-yimune: "kúmiq-yataapike waeréraq
Áánûqtukaq yauwéqma yero." téq kétima-yimune.

21 abo Îtu Káríqtoma kúmiqa íma wáinana Áánûqtuma ketáái
kúmiq-yataaqa mamé wemmá ámikaiye. miráuma ketáámá
Îtu Káríqtogaraq mórabiqtaa Áánûqtun-aurakaqa kateko umá
kanaaráq mánunatae.

6

1-2 ketáámá Áánûqtuni mayaí-wáyúkámá keráwákáq inaa
kétunatae: "maamin-íráqó-qtátááqá Áánûqtuma keráwáqá
kétimimma paábaq íma yúwáaro." téqtaa kétima-timunatae. abo
Áánûqtuma wení watáama agamatá-kánnáábímmá maará
kétiye:

"íráqô-kanaaraqa keráwáqtí táama ítaraune. mi-kánááráq
kemá keráwáqá aúyatikareq keráwáqtí kúmiq-yataapike
tiwiraíyábámá kemá tíwáqnaa uráune."

téna Áánûqtuma wení watáama agamatá-kánáábímmá kétiye.
ítáaro. ibêq-kanaaraqa Áánûqtu keráwáqá tiwiránéna yokaa
kéiye. owé. íbêq-yupaama keráwáqtí kúmiq-yataapike tiwiránáae
téna kéiye.

3 miráuma maami-qtátáákómá Áánûqtunopakemma
waayúkama mamá yáínáimma mirá-qtátáárîq íma kéunatae.
mirámô onayábátáámá waayúkama ketáái mayaíyábámá téta
"yemá aammá kárabaae" téta íma kanaaráq tínoe.

4 abo ketáámá Áánûqtuni mayaí-wáyúkámá máeqtaa ketáámá
nôrawabi onayábátáámá Áánûqtuma mamá amuqá maraíkáae
téqtaa kétunatae. ketáámá tú-tiqa kémayeqtaa ummaa-
yátáákáráq matáunatae.

5 yemá keqtáámá tebûqa kétumetataa ánná-naupaq tiwíqma
tíkaraaqtaae. taígani-kayukama áíkuteta keqtáámá íyámma
umátikaraaqtaae. ketáámá kamáa káeqtaa taígani-nokaamma
túmá íma waéqtaa taíbaq-yupaama aáwaqa íma naráunatae.
6 miráimanibo ketáái táaikoma kúmikaraq íma wáqe-uraiye.
ketáámá kaayoné kéeqtaa waayúkayaba yaákare yiwé
uráunatae. tirummá áraimma yímikaune. Áánûqtuma keqtáá
íráqôniq umátikenataa wení Aokaq-Áágómá itaí-yátáákáráq
akoqnáágaraq tímikaiqtaae.
7 ketáámá árain-aimma tiráunanataa ketáái arupú-aaikoma
iyebóráá uráitaqtaa namuro-wáyúkámá tiyááneparabi
tiyáánurapaqtaama ááíkaa uráunatae.
8 yaímma-taoqa waayúkama keqtááyábá íráqôn-aimma kéteta
yaímma-taoqa tái-aimma tiráae. yaímma-taoqa ketáái tíwîqa
múte kéyauyeta yaímma-taoqa timá tigaeráq tíkaraaqtae.
ketáámá árain-aimmo kétunataama yaímma-wayukama kaaqaari-
áíqtábá túbi marétataa ketáái táayabama “makatí-áíné” téta
tiráae.
9 waayúkama yemá tíwîqa ítaretamanibo keqtááyábámá téta
“yeqtí yíwîqa íma wáiye” téta tiráae. yemá keqtááyábámá
“képuyoe” téta tiráámanibo ketáámá maakáqá wamá máunatae.
yemá keqtáámá ayáá atíkaraqtaamanibo ketáámá íma tíkamma
pukáaqtaae.
10 ketáámá tiruqtabátáá uráunamanibo mimórá táoqa
uyátárai-nakoqtaba timuqá kémaraunatae. móneqtabama
ketáámá áwáyoq-wayukaraa máunataamanibo watúq-watuq
umá wái-yataaqtabama waayúkama mamá oóta-kayukaraa
umáyíkaraunatae. ketáái oótamma íma wáimanibo máqte-
qtataaqa Îtu Káríqtokaqa ketáái minnáe.

11 Korítiani-marupaq ketíbâqawaayuo, maamin-áímmá
keráwáqtôpaq agayáunataama ketáái tirunóbákéqtáá kéwiye.
12 ketáái tíbâqawaayuo, keráwáqtábámá ketáámá tirummá
timí-yátááqá íma yáqtokaunataamanibo keqtááyábámá
keráwáqá tirummá timí-yátááqá yáqtokaae.
13 ketáái iyápógoqtaba túnnaiqtaa umá maamin-áímmá
kétima-timunatae: “keráwáqtí tiyáámma keqtááyôpaq
árúqtuweraq ketáámá keráwáqtábá tirummá timúnnaiqtaa
umá keráwáqá keqtáámá tirummá tíméro.” téqtaa kétunatae.

14 íbêqa ókaraq kétima-timunatae. minnâ itáíq-itaiq íma kéo-
yutema yagaroqtamá mayaímá mayaíyábámá íma maqmá
aónaaro. íráqô-qtataakaraq kúmiq-yataakogaraqa mórabi íma
kanaaráq yagaroqtamá wíyóye. mimórá táoqa tágama-
yataakaraq kumayuq-yátáákáráqá mimóráíq íma íyóye.

15 móraiq umá Îtuyaa Tááqtaama náaraq umáwaq mimóra-
yúyánákáq maraíyóyô? móra-waigoma Îtukaq arummá ámî-
waigoma náaraq umáwaq arummá íma ámîn-nakotema yagaro-
qtáníyô?
16 ketáámá matúq-matuq umá mái-Aanuqtuni anó-monoq-
namma máunatae. ketáámá Áánûqtuni anó-monoq-nakotaama
óqtakarabi yaataq tarôq uráa-qtataakotetaa kenaaráq anón-
anon-aimma tenúnataabiyo? ímiye. abo Áánûqtuma wenamáárîq
naayóbáqá agamatá-kánnáábímmá tíráine:
“kemá yeqtí yirunóbáq maéq yeráwáqtê uréire ónúne. kemá
yeqtí Áánûqtu máenata yemá ketí waayúkama mánoe.”
téna kétena
17 káqon-aimma tiráine:
yeqtí aúkáapikemma yuwéraq yetôpake yatáqma nékaq máero.
yaímma-yataaqa óqa uyátárai-nakokaq amíyamma íma
ánekuiyaqa kemá keráwáqá tiwiránúne.
18 kemá keqtibomá máenaq keráwáqá ketáanimaarabi
ketiyáámûmaaqa auránoe.”
téna Áánûqtuma tiráine.

7

1 ketí tíkái-tibaqawaayuo, mirá téna tiráimma keqtááráq
anómma timá akoqnáá umákain-aimma tímikaiqtaae.
miráipoaqtaa ketáámá ketáái túgonabi tirun-íyápógómmá
mamá táíq i-qtátáákónôpakemma waeránátae. Áánûqtuma
wetábá ikatîqtaa únna-naqa máimma weqtábá aokarîq umá
máiyabaae téqtaa ketáámá mánatae.
2 móragaraq kétima-timunatae. keráwáqtí tiyáámma ke-
qtááyôpaq yaíkáráaro. ketáámá keráwáqá íma mamá táíq
umátikeqtaa tú-tiqa í-yátááqá íma tímikaunatae. aati-aatimá
ketáámá keráwáqá íma komarummá uráunatae.
3 mirá téq túnnama keráwáqá íma tigaaeráq mamá
kétikaunamanibo mirá téq túnnama kemá ketirummá
keráwákáq kétimeq maamin-áímmá naayóbáqá timá
tímikaunnae. ketáágáráq keráwákáráqá puyónúnataabi tú
wamá mánunataama mimórá-túyánákáq áíkuma mánatae.
4 kemá keráwáqtábá kamuqá kéiteq keráwáqtí túma
mamé kéuyune. keráwáqá kemmá umá tíqtaaiq kéo-kayukae.
keráwáqtábábóaq kemá tú-tiqa kéitaqa timuqá kémaraune.
5 Maaterónia-marabaqa ketáámá tú-tiqa ôriq umá matáunatae.
miráitana ketáái túgoma íma kanaaráq aagaráiye. máqten-
aukapaq ummaa-yátááqá wáqe-uraiye. amegaa-túrátáámá ááiq-
yataaqa abarokáq kéitana tirunóbátáámá ikatîqa í-yátááqá
mirá-uraimanibo

6 Áánûqtu kégumena mi-káyúkámá náayuwabi yú-tirabi
ummaa-yátááqá kémayaa-yuma yíwáqnaa kéiye. Tááítati
yayamá irénaboana kemmá umá tíqtaaiq uráiye.
7 wemá íma paá yi-wáígómá mirá-uraibo wení watáagoma
keráwáqtábá ti-wáígómá kemmá umá tíqtaaiq uráiye. wemá
keqtáá timá tímîmma wemá keráwáqtê máitaqa keráwáqá
wemmá umá aítaaiq kéeq keqtábá aónanaqtaa kéune téq tewana
wemá timá tímikaiye. mi-kúmíq-yátááqá abarokáq pááq
uráiqtabama keráwáqá tiruqtábá urááe téna timá tímikaiqtaae.
keráwáqá keqtábá tiruqtábá umátíkáan-aimma wemá kétima-
timitaqa kemá timuqá makáune.
8 ketí aúbama mi-kúmíqtábá naayóbáqá agatáunama min-
áúbámá minnáyabagaraq tiruqtábá uráamanibo minnámo
yuwáunana uráimma minnâ íráqône. pááqya-kanaama kemá
min-áúbámá yuwaíyábámá tiruqtábá uráunamanibo íbêqa
kemá kéitaunama keráwáqtí tirummá í-yátáákómá íma
ayáqtáá-kanaaraqa wáqe-uráiye.
9 íbêqa kemá timuqá kémaraune. nôraq itaráq timuqá
kémarauno? keráwáqá íma timuqá máráaqtababiyabo keráwáqá
waeréq aúgen-amma matáatababoaq kemá timuqá makáune.
keráwáqtí tirukómá Áánûqtumma ákáiniq kéitapoaq keráwáqá
tiruqtábá urááe. miráuma ketáámá keráwáqtí itáíq-itaiq í-
yátááqá íma mamá táíq uráunatae.
10 arummá í-yátááqá Áánûqtuma mamá abarokáq i-wáígómá
waayúkama keqtáámá tirummá mamá kéwaeraiye. miráí-
waigoma Áánûqtuma keqtáámá kanaaráq tíwáqnaa íniye.
minnáyabama ketáámá timuqá kémaraunatae. miráimanibo
ketáámá maa-márábí-káyúkáráá umá tiruqtábátáá onnamá
minnágoma keqtáámá tíkamma puínîqtaae.
11 keráwáqtí tú-tiqtababoana íráqô-qtataariqa keráwáqtábá
Áánûqtuma umátíkáimma aónaaro. tú-tikakemma nói-
qtataarabi abarokáq iqtábámá túyánámmá ítáaro. arútama
yabi-í-wáyúkámá aúkááe. keráwáqtí otaammá íma wáitaq
tiráátiyabataa urááe. keráwáqá iyánáaq kéeq náayuwabi
otaammá kutáá-yuyabama tíyamma umá yíkaraae. keráwáqá
kemmá timónaiyabama wagéatikeq urááe. otaammá kúyo-yuma
keráwáqá yemmá anónnáma táí-meyamma yímikaae. miráuma
minnágoma keráwáqtí íráqôn-aaimma kétiraatinataa keráwáqtí
tigaae-yátááqá íkewaiye.

12 min-áúbámá kemá agatáunama miráuma íma kúmiq-narabi
otaammá kutái-waigoqtaba agataúpo keráwáqtábá agatáune.
min-áúbámá kéráwáqá kéyorauteqa Áánûqtun-aurakaqa áraimma
ítáamma keráwáqá keqtáá tirummá tímikaaqtaae.
13 minnáyaba ketáámá umá yíqtaaiq kéunatae.

Tááítati wemá keráwáqtábá tááugaa kétenama amuqá
kémaraitaqtaa ketáágáráqá timuqá uyátá-maqma makáunatae.
íbêqa keráwáqtábámá wemá kaayaq-áúyánámmá íkéitaiye.
14 taígani-taoqa keráwáqtí tumá mamé uyúnnayabama íbêqa
keráwáqá wemmá aráátiraamma keráwáqtábá kemá túma
mamé uyúnnama íma arábaraune. kéma túma maméq uyún-
aikoma áraimma abarokáq uráiye.
15 ánibo Tááítatima wenáama yaguyaqtukáaqtaba aákaq ma-
tokéna keráwáqtábá arummá kétimiye. keráwáqá wemmá
awíqme keráwáqtí naaúpaq uréq tikaq múte ákaraae ténа kétiye.
16 keráwáqtábá kamuqá kéitatuwepoaq kemá timuqá ôriq
umá kémaraune.

8

1 ketáái tíbâqawaayuo, ketáámá Áánûqtuni íráqô-qtataakoma
wení waayúkama maakáq Maaterónіabaq áíkuyo-yuraq
miráiqtaba timá-timenaqtaa kéunatae.
2 mi-káyúkámá yemá anómma makatí-yátááqá mayéta yútiq-
yataaqa taíganimma matááe. miráimanibo yemá Îtuqtabama
yimuq-yatááqá ógiqma kémayaae. yemá ôriq umá áwáyoqa
máqe-uraamanibo yemá aáwarabi unáákáqtôma íma makáawata
ítaretaboata yíwáqnaa í-yátááqá áwáyoq-wayukama Yérútáárebaq
máa-yubaq yúwáawana uráiye.
3 yeqtí oótapikemma taíbaq kéyime. mirá kéeta ketáá yemmá
yimónáúnataama yemá aqtórárîq o-qtátáákáráq kéyime.
minnárakemma yemá anónnáma yauwéqma íma mayaígónîq
umá kéyime.
4 áraimma yemá yeqtí mónerabi oótamma Yérútáárebaq
áwáyoq-wayukama yimíyábámá keqtááráq inaa téta ítama
aónaraae.
5-6 ááqibo yemá taíbaqo yímêmma ketáámá íma
yimónaraunatae. áqnáabaqa yemá yenamáárîq yetábá
uyátárai-nakomma ámîqtuweta mikákémmá yenamáárîq yetábá
Áánûqtuma akáinaiq íyábá keqtáámá tímikaae. Tááítatima wemá
keráwáqá koma kétimonenama keráwápíkémmá keráwáqtí
amí-yátááqá Áánûqtuni waayúkayaba Yérútáárebaq máa-
yuyaba wemá áaimma átáma áíkaiye. íbêqa maamin-áúbámá
keráwáqtôpaq maména kéwiye. miráuma maami-máyáímá
mamá ánataikaae téqtaa timá ámikaunatae. miráuma wemá
keráwáqtí amí-yátááqá mamá yorupáina-waigoma keráwáqtí
amí-yátáákómá keráwáqtí tirukaráq kéyime téna yiráátiniye.
7 keráwáqtí íráqôn-aimma anóne. ánibo Îtukaq itáíq-itaiq umá
kéyaqtoraae. íráqôn-aimma kétewana keráwáqtí itaí-yátáákómá

anóne. keráwáqá tirummá keqtáá tímêqtababoaq arútái-
qtataariq ínéq kéoe. keráwáqá taíbaq matáawaqtaa keráwáqtí
paru-yátáápíké uyátá-maqma yimígáae téqtaa kétunatae.

8 minnáyaba kemá keráwáqá íma kéwakutunamanibo kemá
máqtemma Áánûqtuni waayúkama maakáq paá yimónáunama
taígani-qtataaqa miráuma kéyimewaq kemá keráwáqá tirummá
yimíyábá makáqma kétimonaune.

9 Îtu Kárîqtoma keráwáqtábá arummá tímîmma káonaae.
wemá máqte-qtataaqa makáimanibo keráwáqá mamá íráqônîq
umátikaniqtabama wemá áwáyoq-naqa maa-márábímmá
aúkáiye.

10 írêq-karitimaatiraqa keráwáqá áqnáabariq umá Îtukaq
itáíq-itaiq o-káyúkámá Yérútáárebaq máa-yuma yíwáqnaa ínéq
túyánámmá ítaraae. miráitaq yetôpaqa aáwakaraq mónekaraq
yúwáawana uráiye. miráitaq íbêqa maará kétune.

11 nóinawabi áaimma átáreq mamá ánataraaqtabama taákaq
máráaro. minnâ íráqô-qtataare. miráinaq nôraq umáwaq
kanaaráq keráwáqá yimínô? mútûq yímero.

12 waayúkama náaraq umáwabi mútûq yímêmma minnâ
íráqône. ketáámá nôraq umáwabi matoráunataama Áánûqtuma
káonena íma matoráuna-yataaqtabataama minnâ "yímero" téna
íketiye.

13 maamin-áímmá tennayábá keráwáqá taíbaq yimíyatawaq
tébakaq Áánûqtuni waayúkama pááqyamma yimínoe téq íma
kétune.

14 ímiye. máqte-kayukama náaraq umáwabi mútûq yimínêtama
yímero maa-kánáárâqá keráwáqá Korítianibaq-wayukama
taíbaq kématoraamanibo Áánûqtuni waayúkama Maateróniabaq
máa-yuma yemá yenamáárîq aáwaqtababi móneqtaba kéoe.
anaaékaqa yemá taíbaq mayaíyaqa keráwáqá tíwáqnaa íyábá
íyatama yemá keráwáqá tíwáqnaa ínoe. mirárâa umá keráwáqá
wenáwáqnaa-wanawaqnaa oro.

15 Áánûqtuni agamatá-kánnáábí maará téna kétiye:

"min-nákómá náawabi taíbaq mamá áíkui-waigoma mórama
áábátákárîq íkéitana min-nákómá náawabi pááqyamma
mamá áíkui-waigoma umaatamá kémaiyaiye.

téna mirá kétiye.

16 Áánûqtuma Tááítatimma mamá keráwáqtábá arummá timí-
náqá aúrákaraiye. minnáyaba kemá Áánûqtukaq timuqá
kémaraune.

17 ketáámá Tááítatiqtaba maamin-áúbámá maména
keráwáqtôpaq wíkáae téqtaa kétunanataa wemá ôriq umá
kákaiye.

18 ketáámá Tááítatite yagaroqtamá móra tíbâqawaaraa-naqa timákaunanataa mibáq kéwiye. wemá Áánûqtuni átê-wataama waabá-káyúkáráq kétitataboata taígani Áánûqtuni waayúkabikemma wemmá wenóíkaq káonaae.

19 Îtukaq itáíq-itaiq o-káyúkámá yemá wemmá ketáátê wíyábámá taígani-kayukabike aúyarakaraae. wemá áwáyoq-wayukama itáíq-itaiq kéo-yuma Yérútáárebaq máa-yuyaba amí-yátááqá yorupaíyábámá wemá Tááítatima áwáqnaa íniye. miráinata óq-wayukama Áánûqtuni waayúkama wenáwáqnaa-wenawaqnaa ínéta aónéta Áánûqtun-awiqa múte yauwínoe.

20 kaayaq-nákórátá yagaroqtamá mamé kéwiyatama waayúkama téta "maami-táíbáq-mónéqá yuwáunanataa wimmá íarutainiq únnatae" téta kanaaráq ítinoe.

21-22 Áánûqtun-aurakakaraq waayúkati yúrakakaraq arútáiniq ónáqtaa kéunatae. miráitaqtaa maami-kááyáq-nákátê yagaroqtamá wínîmma káqomma móra-naqa ketáámá kétimakaunatae. taígani-taoqa wemmá makáqma aónáunataama wemá aati-aatimá yíwáqnaa íyábámá ôriq umá kákaiye. íbêqa wemá keráwáqtábá kamuqá kéitenaboana uyátá-maqma yíwáqnaa íyábá kákaiye.

23 Tááítatima ketíbárawaama keráwáqá tíwáqnaa íyábá ketê mayaímá yagaroqtamá kémayaiye. ánibo káqomma maa-kááyáqá tíbâqawaaraa-nakama yenákámá Áánûqtuni waayúkama áíkuyo-yuma timáyikaayata kéoye. min-nákámá miráuma Îtu Kárí̇qtoni tágama-yataakoni amammóye.

24 yemmá keqtirummá yimígónîq umá yímero. mirámô íyatama máqtemma keráwátábátáá túma maméqtaa uyúnnataama minnâ "áraine" téta tínoe.

9

1 Áánûqtuni waayúkama Yérútáárebaqa yíwáqnaa íyábámá kemá keráwáqtábá íkétune.

2 keráwáqá yíwáqnaa ínéq oqtábámá kemá kéitaune. kemá keráwáqtábámá Maaterónia-wayukaraqa túma mamé uí-áímmá tiráune. maará téq timá yímikaune: "ketáái tíbâqawaayuma Karíki-marabaq Korítiani-marupaq máa-yuma yemá írêq-karitimaatiraqa yíwáqnaa ínéta yokaa uréta paá yokaa umáae kéuyoe." téq timá yímikaune. keráwáqá yíwáqnaa ínéq yokaa uráatababoana yemá mamá yíwáqnaa íyábámá yíkaraiye.

3 íbêqa kemá kaumo-wáyúkámá timáyikaunata keráwáqtábátáá tú mamé uí-áímmá túnnayabataa "árainabiyo?" téta itáneta kéoe. keráwáqá keráwáqtí amí-yátááqá yokaa umá mánoe téq timá yímikaune.

4 miráinata anaaékaqa Maateróniabake-kayukama yemá
ketê yagaroqtamá uréta timónáiyamma keráwáqá yokaa
íuraiyanama ketáái tigaemá anómma wániye. ketáámá
keráwáqtábámá túma mamé uí-áímmá timá yímikaunatae.
miráimanibo keráwáqá yokaa ímo uráiyanama keráwáqtí tigae-
yátáákómá ketáái tigaemá uyátá-maqma anómma wániye.
5 miráuma maami tíbâqawaaraa-kayukama áqnáabaqa
keráwáqtôpaq íyamma minnâ íráqône. mi-mónéqtábá
yiménúne téq timá akoqnáá uráamma yemá keráwáqá
tíwáqnaa umá mamá yorupánoe. miráuma yokaa kéinaraq
kemá ko yamá ónúne. amí-yátááqá áqa yokaa uráiyanama
Yérútáárebaq máa-yuma yemá "keqtáá timínéq kéoe" téta
itánôwaqtaa ketáámá keráwáqá íma tiyárekaq yoráunaqtaa mirá
kéoe.
6 taákaq maannáyaba máráaro. náawabi yópí pááqyan-
anayumma uqmaréna-waigoma pááqyan-aawaqa mayánîmanibo
náawabi taíbaq-anayumma uqmaréna-waigoma taíbaq-aawaqa
mayániye.
7 miráinaq keráwáqá móra-mora-yuma nôraq umáwabi
yimínéqa yiméraq móra-waigoma káqo-wamma ayárekaq íma
yoraíno. náawabi yimíyábá amuqá márái-waigoma Áánûqtuma
weqtábá kákaiye.
8 keráwáqá nói-qtababi íya-qtataaqtabama taíbaq-tuyanamma
íma ítáaro. Áánûqtuma keráwáqá nói-qtataaqtababi o-wáígómá
uyátá-maqma timíniye. miráipoaq keráwáqá aati-aatimá káqo-
kayukama kanaaráq yimínoe.
9 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábi mirá téna kétiye:

"wemá áwáyoq-wayukama taígani kéyimitana wení kaayoné-
yátáákómá watúq-watuq kéiye."

téna Áánûqtuqtaba kétiye.

10 waéqma itaí-áímmá ítáaro. ánayumma úbî-waigomma
Áánûqtu wemmá ánayumma kámiye. mikáké ánayumma úbî-
waigoma anaaékaqa aáwaqa mamá kénaiye. miráráá umá
Áánûqtuma keráwákáráq timínaq keráwáqá kanaaráq kaay-
oné-yátáákómmá ubínoe. mikákémmá kaayoné-yátáákómá
taíganin-aramma pááq ínoe.
11 Áánûqtuma keráwáqá umaatamá timínaq keráwáqá aati-
aatimá káqo-yuma yímîqma kanaaráq ínoe. miráuma mi-
káyúkámá yemmá keráwáqá yíwáqnaa o-yúmá Áánûqtukaq
"tíkáiye" téta kerawáqtí amí-yátááqá yemmá yímênatataama
tínoe.
12 káqo-yuma yimíyábámá mirá-uraiye. keráwáqtí amí-
yátááqnápó Áánûqtuni waayúkama Yérútáárebaq máa-yuma

yíwáqnaa íyana keráwáqtí amí-yátááqtábámá yeqtí yimuq-yatáákómá yuwáaqma wéyáwé íniye. mirá-iyaqtabama yemá taígani-taoqa Áánûqtukaq “tíkáiye” téta tínoe.

13 miráinata ókaraq keráwáqtí amí-yátáákómá yemmá yirááténama minnâ Îtukaq keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá árai-qtataare. keráwáqá yemmá kéyimiyatama káqo-yugaraq Áánûqtukaqa “tíkáiye” tínoe. keráwáqtábá yemá téta “átê-wataama kéitepoaq mirá kéoe” téta tínoe. ánibo taíganimma keráwáqá yíwáqnaa oqtábámá yemá Áánûqtun-awiqa múte yauwínoe.

14 anómma íráqô-qtataakoma Áánûqtuma keráwápí makáitataboata yemá máqtemma keráwáqtôpaq yínéta kéoe. yemá keráwáqá yirummá kétimeta keráwáqtábá nunamummá tínoe.

15 Áánûqtuni anómma timí-yátááqtábámá wekáq “tíkáiye” ténátae.

10

1 kemá Póroma íbêqa Îtu Káríqtoni kaayoné-yátáákáráq kétima-timune. kemá nékaq máeqa akoqnáá-aimma kétima-timunamanibo kemá keráwáqtê máeqa aqnún-áímmá kétima-timune téta yaímma-yuma kéte.

2 kemá keráwákáq inaa kétune. keráwáqtôpaq onnamá kemá keráwáqá akoqnáá-aimma mamá timá-timiyabama íoro. kemá akoqnáá-aimma tíyábámá kanaaráq kéitaune. ánibo yaímma keráwápíkémmá téta keqtááyábámá “maa-márábín-ááímmá kéwaraae” tiráámma min-áímmá íma áraine.

3 ketáámá maa-márábíqtáá máunamanibo maa-márábín-áímmá íma kéwaraunatae. miráuma maa-márábí-káyúkámá ááiqa kéowaqtaama ketáámá ááiqa íkéunataae.

4 ketáái iyebógómá maa-márábí-káyúkátí iyebógóráá íma uráiye. táígo-qtataakoni tí-kúrúmá yawitínîqtaba ketáái iyebógómá Áánûqtuni akoqnáárake kéiye. ketáámá unítîq-aikaraq

5 yúma mamé uí-áíkáráq kéyawarapaunatae. máqte-qtataakoma Áánûqtumma aónaiyabama aapi aúyáráimma ketáámá kéyawarapaunatae. máqte-tuyanamma yatâmma yáqtoqmataa mamá Îtu Káríqto tiníq umá kéwaraunatae.

6 yemá náayuwabi yeqtí yóyaukakemma téta “ketáámá Îtu Káríqton anaaé kéwaraunatae” kétetamanibo wemá tiníq íma o-yúmá ketáámá yemmá táí-meyamma yiménáqtáa yokaa kéunatae.

7 Korítiani-marupaqa keráwáqtí túrakaqa nói-qtataarabi abarokáq uráiqtabama aónaaro. min-nákómá náawabi téna

“kemá Îtu Káríqtonnamune” tínna-waigoma maannáyaba aákaq
maraíno. ketáágáráqá Îtu Káríqtonnamunatae.
8 kemmá Áánûqtuma náápaamma tímikaiqtaba túma mamé
uí-áímmá ôriq umá túnnama paá taákaq máráaro. kemá
keráwáqá mamá akoqnáá ónáápoaq mirán-áímmá kétune. aati-
aatimá kemá keráwáqá íma mamá yawarápanaaq mirán-
áímmá kétune. ánibo ketááyabama tigaemá íkeune.
9-10 min-nákómá téna “Póroma wení aúba-wannaanapo
keráwáqá mamá ikatíq umátikanena kéiye” tínnama minnâ
íma árain-aimma kétiye. kemá itáunama yaímma-wayukama
keqtábá téta “wení aúba-wannaagoma anómma akoqnáá-
aimma kétimanibo wemá paá pááqyamma aqnún-náqá máitana
wenáagoma íma kateko kéiye” téta keqtábá kéte.
11 mi-káyúkámá yemmá keqtááyábá maará téraq timá
yímero: “Korítiani-marupaq yemá íyamma yeráwáqtí yáaikoma
miráuma népaq máeta aúbabi agatáánîq íniye.” téraq timá
yímero.
12 mi-káyúká yemá yetábá anón-aimma téta yeqtí yúma
maméta uyátáaniq umá ketáámá íma mirá-onunatae. yemá
yenamáárîq yeqtí ámáan-ainapo yetábá maqmá káonaae. negi-
naagí kéo.
13 ketáámá túma mamé uí-áímmá ókaraq-okaraq umá tíq-
tiq umá íma tenúnatae. ketáámá Áánûqtuni ámáan-ainapo
ketábátáá kenamáárîq maqmá káonaunanataa keráwákáq wení
átê-wataama tíyábá keqtáámá Áánûqtuma mayaímá tímikaiqtaae.
14 aati-aatimá ketáái náápaamma Áánûqtuma tímikai-waigoni
ámûraapaqtaa íkéunataamibo Korítiani-marupaq keráwáqtôpaq
uráunataama Áánûqtuni náápaakon aménáápáqá uráunatae.
15 miráitaqtaa ketáámá yaímma-yuma keráwápí mayaímá
máyáaqtabama ketáái túma íma múte maméta kéuyunatae. ímibo
keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataakoma anóniq ínnama
aónanaqtaa kéunatae. ánibo Áánûqtuni ámáan-aimma keqtááyábá
waráiyanama keráwáqá tíwáqnaa umátaa átê-wataama mamé
wéyáwé íyábátáá keqtáámá kétikaiqtaae.
16 keráwáqá tíwáqnaa íyaqtaama átê-wataama Îtuqtaba
uyátá-maqma népaq-marabiqtaa kanaaráq timá-yimenunatae.
káqo-nakoma áqa waabá-káyúkátí yúbáq timá yímikaina-
marukaqa timá-yimiyabama ketáámá íketikaiqtaae. ánibo káqo-
wama matáina-mayaiyabama ketáámá túma mamé uí-áímmá
ítenunatae.
17 náawabi aúma mamé uí-áímmá tínénama uyátárai-
nakoqtaba tíno.
18 abo mi-káyúkámá náayuwabi yeqtí yúma maméta úyô-
yuyabama Áánûqtuma íma kákaiye. mi-káyúkámá náayuwabi

uyátárai-nakon-awiqa maméta úyô-yuyaba wemmá kákaiye.

11

1 ánibo íbêqa áráwáá umá yaímma-wataama ítáaro. yaímma óq-wayukama téta “min-áímmá neginaagí-aine” tínoe.
2 minnáe. waagómá ánáakoqtaba kárún-aimma timákáinikaa umá Áánûqtuma keráwáqtábámá káqo-yuti minnáma maíyábá íma kétikaitaq kemá kárún-aimma kétima-tikaune. keráwáqá paá Îtu Káríqtomma wenamáa wenná máiyaba kétikaiye. miráuma aúgen-inaarugoma waatê íma yagaroqtaréna awaikókáq áqnáabaq winíkáá umá keráwáqá mamá Îtu Káríqtomma aménáá kéune.
3 naayóbáqá iraakabayaakómá Íbima kaaqaari-áínápó wemmá makákáine. mimórá-táí-yátáákómá keráwáqá mamá waéqma keráwáqtí túyánámmá Îtu Káríqtonopake mamá paábaq yuwaíyábá táaqa kégaiye.
4 min-nákómá Korítiani-marupaq wemá waabá-káyúkátí yúbáqá ketáámá Îtu Káríqtoqtaba timá-timunaiqtaa íma tiráibo wemá óq-aimma kétiye. wenôpake máyáan-aikoni áaikoma ketáámá timá-timunaqtaa kéitaan-aikoma ôrikaa umá mamé kéuyoe. káqon-aimma kéitaamma keráwáqtí taákoma agaro kéiye.
5 mi-káyúkámá téta “Áánûqtuma keqtáá timátíkaraiqtaae” téta kétemanibo yeqtí yáagoma ketáagoni ámûraaq wíyábámá íma itáíq-itaiq kéune.
6 kemá íráqôn-aimma waayúkati yúbáq íma kétunamanibo itaí-yátááqá ketáámá kémayaunaqtaa keráwáqá máqtemma minnáyaba ítama kétagaae. waabá-káyúkátí yúbáqá taígani-tupaama taígani-qtataaqtabataa timá tímikaunatae.
7 kemá keráwáqá waabá-káyúkáráq kétima-timeqa móneqtaba keráwáqá íma ítama aónaraapoaq minnáyaba keráwáqá pááqya-tiwiqa kéyamatimeo? kemá ketí túma mamé kuképoaq keráwáqtí túma múte mamé kéuyune. minnáyabama kemá otaanáq kutáuno?
8 Áánûqtuni waayúkama káqo-kaqo-marabaq mórabi áíkuyo-yuma keráwáqtôpaq kéyunatama yemá kemmá móneqa yoqmá tíwáqnaa éta tímikaae.
9 kemá keráwáqtê máeqa aáwaqa nanúnayababi naammá waénúnayabama keráwákáq íma ítama aónaraune. Maaterónia-marabake tíbâqawaaraa-kayukama yemá kemmá tímikaae. miráoqtabama kemá keráwáqá íma mayaímá timéq arátikaraune. miráitaq aati-aatimá kemá keráwáqá íma mamá káratikaune.
10 mútûq árain-aaikomma kemá Îtu Káríqtonopake matáunagaraq kétima-timune. Áánûqtuma náápaamma

tímikaiqtaba túma mamé uí-áíkón áaimma Karíki-wayukama
ketôpake ímayanoe.
11 nôraq itaráq maamirán-áímmá kétuno? miráitaq kemá
keráwáqá tirummá íyaq kétimuno? ímiye. Áánûqtuma káonaitaq
kemá keráwáqá tirummá kétimune.
12 miráimanibo kemá keráwáqtôpakemma móneqa íma
mayánúnama mirá-onayabama mi káqo-kayukama náayuwabi
waabá-káyúkáráq watáama te-yúmá yemá áraimma íma
kanaaráq mirá tínoe. minnâ "ketáái mayaígómá yeqtí
mayaígótê móraiq kéiye" téta árain-uramma íma kanaaráq mirá
tínoe.
13 yemá kaaqaari-tímáyíkáráí-káyúkámóe. keráwáqá
kémakateta yemá Îtu Káríqtoni timáyíkarai-kayukaraa kéoe.
14 minnáyabama keráwáqá íma iyánáaq oro. Tááqtaama
wemá waayúkati yúrakaqa mórama Áánûqtunopake kaqtó-nakaa
kanaaráq aurániye.
15 miráinata Tááqtaani mayaí-wáyúkámá yemá waayúkati
yúrakaqa timáyíkaraa-kayukaraa kanaaráq auránoe. abo íma
iyánáaq oro. anaaékaqa yeráwáqá anónnáma tái-meyamma
mayánoe.
16 naayóbáqá kemá maará téq timá tímikaune. yaímma-
wayukama téta ketáayabama neginaagí-aine tiráámanibo
keráwáqtí túyánápímmá mirá téqo kéiteqa paá neginaagí-
nakon-aama ítáaro. íbêqa túma mamé uí-áímmá pááqyamma
tenúne.
17 maamin-áímmá kemá uyátárai-nakoni náápaakon
aménáápáqá íma kágayaune. miráuma Korítiani-marupaq
keráwáqtí aúkáapikemma mi-négínáágí-nákómá wetábá taíbaq-
aimma ôriq umá kétiye mirárráá umá kemá tenúne.
18 óq-wayukama mi-qtátááqá mayáiyatababi mi-qtátáárîqo í-
yatabama yeqtí yúmo mamé uíyaqa kegáráq ketúma mamé
uyónúne.
19 keráwáqá neginaagí-wayukati yáama kanaaráq kéitaapoaq
ketáagaraq ítáaro.
20 káqo-nakoma keráwáqtábá wení ánná-wayukaraa máigaae
téna tin-nákón áama keráwáqá kéitaae. aáwaqa kámeq wemmá
ayúwáawana keráwáqtí túyánámmá kéyabitiye. wemmá
ayúwáawana wenaúma maména kéuyena anaaékaq keráwáqtí
tóíqa yuraapániye.
21 kemá aqnún-náqá máepoaq keráwákáqá miráíyaq
kéumatikauno? miráimanibo íbêq-kanaaraqa máqte-kayukama
yeqtí yúma maméta kéuyoe. miráinaq íbêqa kegáráq neginaagí-
nakoraa umá túma maméq uyónúne.
22 mi-káyúkámá náayuwabi yeqtí yúma maméta úyômma
yemá Íbaru-wayukabiyo? kegáráq Íbaru-naqune. yemá Ítíráaeo-

wayukabiyo? kegáráq Ítíráaeo-naqune. yemá Áábaraan-anna-
wayukabiyo? kegáráq Áabaraan-annabike-naqune.
23 yemá Îtu Káríqtoni kaqtó-wayukabiyo? kemá mi-
máyáíyábámá uyátá-maqma íráqôniq kéune. ítáaro. taígani-
taoqa minnáyaba ánná-naupaq máqe-uraune. taígani-taoqa
ketúraqa yátarakekaraq tebûqa yimí-ánnárákékáráq tíkakaae.
miráuraamma taígani-tupaaboaq kemá kanaaráq minnáyabama
íma yorautónúne. taígani-taoqa tebûqa tímikaaqtabama
púyôwaniq uráune. maaminnáyaba túma mamé uí-áíkómá
neginaagí kéimanibo
24 káqo-kaqo-kanaaraqa Ítíráaeo-wayukama móra-tiyaapaq-
yupaama tebûqnapo taíganimma (39) túma yurákáae.
25-26 káqo-kaqo-kanaaraqa kaumo-yúpáámá yáánápó tíkakaae.
móra-taoqa óqtanapo iyaabóma tíkakaae. kaumobáq únópí-
káárébímmá máunana yokíkáiye. móra-taoqa únókón ámûraaqa
móra-wagaagaraq nokáákaraq paá mayaqmé uréire uráunama
mibáqá kuti-nópímmá nommá ôriq umá aúgípimma paá
aqtaráune. yaímma-taoqa moyá-káyúkámá yáqtoqma tiwíkaae.
yaímma-taoqa ketí waayúkama Ítíráaeobakemma tíkamma
kéwaraawata óq-taoqa Yéqtaaeo-wayukama tíkamma wakááe. anó-
marupakaraq kaqmáápaqa waayúkama íma máa-marabakaraq
únópítábágáráq ikatíq kéunata kaaqaari-tíbáqáwáárá-
káyúkágáráq yemá kemmá mamá ikatíq umátíkaraae.
27 kemá ketí mayaímá matéq kammáa uráune. yaímma-taoqa
kemá túmá íma waéq aáwaqtababi noqtábámá táayaba uráune.
taígani-tupaama aáwaqa áraimma íma naráune. kemá yaugíqtábá
kéunana ketí unáákáqtôgaraqa íma wáqe-uraiye.
28 máqte-tupaama ókon-oko-kayukama Îtuqtaba áíkuyoqtabama
kemá taíbaq-tuyanamma ítaraune.
29 yeráwápíké yaímma-yuma aqnúnîq kéowaqa
yeráwáqtábábóaq kegáráq aqnúnîq kéune. ánibo yaímma-
yuma yemmá yíwíqma kúmiq-yataapi mamá kéyikaawanama
minnáyabama kemmá tíyamma kéiye.
30-33 Tamáátikati-marupaqa anómma yabíkái-naqa (kíni)
Arétatima wení kawáá-wáyúkámá timáyíkáitata máqten-
aukapaq yabíkéta kemmá yáqtoraneta urááe. miráimanibo ketí
aanábó-wáyúkámá kamáágupi tiwítikareta ánnáma kúmaketa
motóqapike yabitimá márû-kurugoni aaumépaq tiyúwáawaq
péqmareq kóuraune.

kemá túma mamé uí-áímmá tennamá maami-qtátáákómá
keráwáqá tiráátimma kemmá mamá aqnún-nákáá káuqtikaiye.
Áánûqtuma uyátárai-naqa Îtu Káríqton aboámá kétaimma
maami-qtátááqtábá kemá kaaqaari-áímmá íma kétune.
wenáwîqa watúq-watuq umá múte yaúyóro.

12

1 ketí náápaaqtaba túma mamé uí-áímmá neginaagí-
yataaqanibo paá móragaraq tenúne. íbêqa ketí kaikáá
qtátááqtábágáráq uyátárai-nakonopake awaaméq-
yátááqtábágáráq tenúne.
2 kímora-naqa Îtun anaaé kéwarai-naqa aónaunana wemá
páátákáá Áánûqtuni mú mikákáá yanaa-márúkáq yaúmena
utáiye. min-nákómá wenaúraraq utáí paá arun-íyápóáq
utáiyo? kemá íma kéitaunamanibo Áánûqtu wenamáa kéitaiye.
minnámo pááq uráimma naayóbáqá títaupake kaayaqté-
kaayaqte-karitimaatima kégoiye.
3 ókaraq kétune. wemá wanaúgaraq máqe urárani íyaq we-
naúgaraq máqe uráraniyo? kemá íma kéitaune. Áánûqtu we-
namáa kéitaimanibo kemá itaúnama áraimma wemá páátákáá
Áánûqtuni mú mikákáá íráqô-marukaq utáiye.
4 mibáqá ítarai-qtataaqtabama watáanapo kanaaráq íma
tewánîq uráiye. maami-qtátááqtábámá maa-márábí-
káyúkámá yeqtí yóyaukakemma íma tero.
5 miráuma min-nákóqtábámá túma mamé uí-áímmá kétupo
kenamáárîq ketábámá ítenune. mi-qtátáákómá keráwáqá
tiráátimma kemá aqnúnîq únna-yataaqtaba yenamáa mi-
qtátááqtábá túma mamé uí-áímmá tenúne.
6 kemá ketábá túma mamé uí-áímmá tennamá kemá negi-
naagí-nakaa íma ónúne. ímiye. árain-ain-aatuqma tenúne.
ááqibo kemá túma mamé uí-áímmá íma tenúne. watáama téq
nôrawabi únna-yataakoma waayúkama mamá ketí árain-aaimma
kéyiraatiye. kemá ketí árain-aaikoqtabama íma uyátá-maqma
máunaboaq ketí túma íma mamé uyónúne. kemá ketábá túma
mamé kéuyonatama waayúkama yeqtí yúyánápímmá tétama
“wení árain-aaikoqtabama uyátá-maqma wemá anómma máiye”
téta tínomanibo min-áímmá íma áraine.
7 kemá anómma íráqô-qtataaqa aónaunayabama ketí túma
mamé uíyábámá Áánûqtumma íma kákaiye. miráuma
wemá kemmá tútiq-yataaqa tímikaitana ketúraqa areríyagoni
áwáyaakoraa kéiye. miráuma mórama Tááqtaani kaqtó-nakoma
kemmá tebûqa tíminikaa kéiye. kemmá mamá aménáápáq
tíkáitaq máunaboaq ketí túma kanaaráq íma mamé uyónúne.
8 kemá uyátárai-nakomma maami-qtátááqá matuwaíkáae téq
kaumobáq ítama aónaraunamanibo
9 wemá maará ténа kemmá yauwéqma timá tímikaiye:
“wenamáa ketí íráqô-qtataakoqtaba emá kéone. miráitaa
emá aqnúnîq kéonanama ketí akoqnáágoma emmá íráqôniq
umákaitana akoqnáá pááq kéiye.” ténа yauwéqma timá
tímikaiye. miráinaq kemá aqnúnîq únnayabama túma mamé uí-

áímmá kétenana Îtu Káríqtoni akoqnáágoma kemmá yaútûma
ánáakutikaniye.
10 Îtu Káríqtoqtabama aqnúnîq íyábámá kemá timuqá
kémaraune. kemá yikárárán-áímmá kémayeq tú-tiqa kémayaune.
ókon-okomma ummaa-yátááqá kémayaune. waayúkama kemmá
mamá táíq kéumatikaae. taíbaq áwáábiq-yataaqa abarokáq pááq
kéimanibo máqtemma mi-qtátááqtábá Îtu Káríqtotababoaq itó-
uma akoqnáá kéune. mirái-qtataakoma ketôpaq yiqtábámá
kemá timuqá kémaraune. kemá aqnúnîq únnama mikákémmá
mi-kánáárâq kemá akoqnáá-naqa káuraune.
11 kemá neginaagí-nakaa kéumanibo keráwáqá kemmá
mamá túma mamé uí-áímmá kétima-tikaiye. keqtábá túma
mamé uígónîq-wayukama umá máero. kemá íma anó-naqa
máunamanibo mi-kááqáárí-tímáyíkárái-káyúkátí yiménáápáqá
íma máune.
12 keráwáqá kétimonaawaq kemá máqte-qtataariq únna-
waigoma áraimma timáyíkarai-kayukati yáaimma keráwáqá
kétiraatiye. ánibo Áánûqtuma kekáké anón-awaameq-yataakaraq
anó-mayaigaraq kémayaitaq keráwáqá aónaraae. ketí namuro-
wáyúkámá kemmá mamá táíq kéumatikaamanibo kemá paá
miráuqte kéuyunaq aónaraae.
13 káqo-kaqon-aukapakemma Áánûqtuni waayúkama mórabi
áíkuyo-yuti aúkáapikemma kemá keráwáqtábá márú mikákáá
pááqyan-iraq umátíkarauno? kemá keráwákáqá meyáqtábá
íma ítama tímonaraunapoaq minnáyabawaq keráwáqá tirummá
kéiyo? kemá kerawáqá íráqônîq umátikaunayaba keráwáqá
ítama aonéq “ketí kúmiqa paábaq matuwéq tiwikátúwáaro”
téraq tenúno?
14 íbêqa kemá kaumobárîq umá keráwáqá ko timónanaaq
yokaa kéune. ánibo keráwáqá kemmá yaímma-yataaqa
timéq tíwáqnaa ínôqtabama íma ítama aónanune. keráwáqtí
móneqtabama kemmá íma kétikaiye. ímiye. Îtukaq itáíq-itaiq
ínôqtaba kemmá keráwáqtábá kétikaiye. ítáaro. ketáámá
iyápóanaaqtabama yinóboyuma “aáwaqa yímero” téqtaa
íkétunataae. ímibo yinóboyuma aáwaqa yeqtí iyápóanaamma
“yímero” téqtaa kétunaqtaa keráwáqá ketí iyápóraa umá máae.
15 keráwáqá tíwáqnaa íyábámá ketí máqte-qtataakaraq
ketábágáráq keráwáqá timénúne. miráiyabama kemá timuqá
kémaraune. kemá miráuma keráwáqá ketirummá kétimenaqa
keráwáqá kemmá keráwáqtí tirummá paá pááqyamma
kanaaráq timínô?
16 yaímma keráwápíké maará téta tínoe: “áraine. Póroma ke-
qtáá yama kétimonenama meyámmá íma matáiye. ááqibo wemá
aúyánákáráq-nákómá máena keqtáámá makáqma tiwíkaiqtaae.”
téta tínoe.

17 keráwáqá kéitaae. maamin-áímmá íma árain-aimmiye. mi-
káyúkámá yemmá ketí aúbagaraq keráwáqtôpaq timáyikaunata
maméta o-yúmá yemá keráwáqá makáqma tiwíkaao? ímiye.
18 kemá Tááítatimma keráwáqtôpaq wíkáae téq inaa tiráune.
ánibo kemá óqa tíbâqawaaraa-naqa timákaunana wetê yagaro-
qtamá uráiye. Tááítatima keráwáqtôpakemma yaímma-yataaqa
wetábáwáq matáiyo? ímiye. wetê ketéma mimórá-Áókáq-
Áágóní anaaé kéwarauyana kerátáí táaikoma mimóráíq kéiye.
19 keráwáqá túyánámmá ítáamma kerátámá keráwáqtí túbáqá
anónná-aimma teyúyô? kerátá ímiye. kerátámá nóinainabi
Îtu Kárîqtoma "tekaao" tin-áímmá kerátámá kétima-timuye.
ánibo kerátámá Áánûqtun-aurakaq kétima-timuye. kerátáí tíkáin-
aanabo, kerátámá máqte-qtataariq úyamma keráwáqá tíwáqnaa
íyábá mirá kéuye.
20 kemá mibáq ko yamá onnamá keráwáqtí tááikoma kemmá
tíkáiniraq umá máiyaraq timónanuno? keráwáqá kemmá
timónaneq túyánámmá ítáan-iraq umáwaq máeraq ónúnô?
minnáyaba kemá netuq-túyánámmá kéitaune. keráwáqtí
aúkáapimma ááíq-aikaraq kárûn-aikaraq tíyámma í-yátáákáráq
aúyababa í-ááíkáráq tikarárán-áíkáráq káqowa-kaqowamma
timá táíq umákai-aikaraq mi-máqtén-ááímmá keráwápímmá
wáinaraq ko aónanuno? yaímma-yuma yeqtí yíwîqa múte
kéyauyeta máqtemma mimórá-túyánákáq íyaq máiyaraq ko
aónanuno?
21 keráwáqtôpaq onnamá Áánûqtun-aurakaq keráwáqtábámá
tigaeyábáwáq ónúnô? keráwáqtábá kemá taíbaq-tuyanamma
kéitaune. yaímma keráwápíkémmá náayuwabi kebó-áímmá
tarôq éq túranannama aráaqtabama keráwáqtí kúmiq-
yataapikemma íma waékáiyaqa kemá tiruqtabá ôriq umá
umátikanune.

13

1 íbêqa kaumobárîq umá keráwáqá yama timónanaaq kéune.
Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí téna kímora-nakoma
káqo-nakomma aúbi maráinaqa kaayarábi kaumo-yúmá mikáq
máiya-yuma mimórá-áín áátuqma tero.
2 keráwáqtôpaqa kaayapárîq umá uráunama kemá kékén-
áímmá timá tíkaraunama móragaraq keráwáqtôpaq ónáá kéeq
kékén-áímmá kétima-tikaune. minnâ kemá keráwáqtôpaqo
móragaraq wéqa kúmiq-yataariq kéo-kayukama paru-yátááqá íma
yiménúne.
3 Îtu Kárîqtoma ketáarake watáama áraimma tínaraq itánáae
téraq kéteo? Îtuma wemá íma aqnún-náqá máimanibo
keráwápímmá akoqnáá-nare.

4 owé. miráimanibo wemmá kaapaq-yátáq arááparaamma
aqnún-náqá máqe-uraimanibo Áánûqtuni akoqnáárakemma
móragaraq wemá paá máiye. ketáámá Îtuma aqnúnîq uráiniq
umá móraiq umá aqnúnîq kéunataamanibo keráwáqtábámá
Áánûqtuni akoqnáárake wetê yagaroqtamá mánunatae.
5 miráuma kenamáárîq maqmá aónaaro. maaminnáyataba
abáá umá aónaaro. minnâ itáíq-itaiq í-yátááqá yáqtoqma ako-
qnáá urááo? Îtu Káríqtoma áraimma keqtí tirunóbáqá máiye
téraq kéitaao? weqtábá keráwáqá ímo ítareqa keráwáqá aammá
arábaraae.
6 miráimanibo ketáámá íma aammá arábaraunatae.
minnáyaba keráwáqá itaíkáae téq kétune.
7 keráwáqá otaammá íma kuígáae téqtaa ketáámá Áánûqtukaq
nunamummá kétunatae. yaímma-yuma téta keqtááyábámá
“aammá arábaraae” kéte. aammá ketáá íma arábáúnayabataa
minnáyaba keráwáqá tiráátenaqtaa ketáámá nunamummá
íketunatae. ímiye. keráwáqá arutaígáae téqtaa minnáyaba
ketáámá nunamummá kétunatae.
8 ketáámá kenamáárîq árain-aikoma kanaaráq íma
awéqtátuwanunatae. ketáámá paá kanaaráq mirá-onunatae.
9 keráwáqá akoqnáá kéowaqtaama minnáyabama
ketáámá timuqá kémaraunataamanibo ketáámá aqnúnîq
únnayabagaraqtaa timuqá kémaraunatae. miráitaqtaa Áánûqtu
keráwáqá mútûq mamá íráqônîq umátikaniqtabagaraqtaa
nunamummá kétunatae.
10 minnáyaba kemá nékake maamin-áúbámá keráwáqtôpaq
kágayaune. miráinaq kemá keráwáqtôpaqo ko yamá kéonanama
keráwáqtí táaikoma kemá keráwáqá tái-meyamma timígónîq
umá kemmá ítiraatino. keráwáqá mamá akoqnáá íyábá
uyátárai-nakoma wení náápaamma tímikaiye. min-náápáámmá
keráwáqá mamá táíq umátikayaba ítímikaiye.
11 ketíbâqawaayuo, íbêqa ketí watáama timá ánatanune.
keráwáqá mútûq íráqônîq umá auraíyátábá maqmá aónaaro.
ketáama kéiteraq mimórá-túyánákáq máero. kaayoné-
yátáákógáráq máero. ánibo Áánûqtuma arummá amí-
yátáákáráq kaayoné-yátáákóní áaimma máena keráwáqtê
yagaroqtamá mániye.
12 ye-wátánónáárá umá káqowa-kaqowamma tiyáámma
wenamí-kanami kéeq tótó kéumayikeraq miráo-maarao-aimma
timáyíkáaro. Áánûqtuni waayúkama máqtemma maakákémmá
yemá keráwáqtábá “miráo-maarao” téta kétimatikaae.
13 uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoni íráqô-qtataakogaraq
Áánûqtuni akaí-yátáákógáráq Aokaq-Áágóní aanábóráá-
qtátáákómá keráwáqtê yagaroqtamá waíno.

14 missing?
kemá Póroma
Tímotigarare.

Karétiani
Îtun **anaaé ké**waraa-yuma **ká**qo-kaqo-marukaq **Karé**tia-marabaq **mó**rabi **áí**kuyo-yubaq **Pó**roma **agatá**iye.

1 kemá Póroma Îtuma timáyíkarai-naqa waayúkama kemmá
íma tááyaraabo aboámá Áánûqtuma wemá Îtumma pukáipike itó-
umakarai-nakoma wemá maami-máyáíráqá tááyaraiye.
2 ketíbâqawaayuma ketê máe-yute ketáámá maamin-áúbábí
keráwáqá Karétiani-marabaq áíkuyo-kayukayopaq miráoro-
maaraoro-aimma kéyuwaunatae.
3 ketibotáámá Áánûqtugaraq uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq
yenákátí íráqô-qtataakaraq kaayoné-yátáákáráq keráwáqá
tímêtaao.
4 Îtu Káríqtoma Áánûqtuma ketibotáái aúyánámmá kéwarena
wení aúwaraimma yuwéna ketáái kúmiq-yataapike meyánîq
uráiye. wemá mirá éna íbêqa maa-márábí wái-tai-aaipike ke-
qtáá mamá paábaq tiyuwánénataa mirá-uraiye.
5 miráínataa ketáámá Áánûqtun-awiqa aati-aatimá múte
yauyónátae. miráuma waíno.
6 keráwáqô, miráonaaiqtabama kemá iyánáaqa kéune. Îtu
Káríqtoni íráqô-qtataapike Áánûqtuma keráwáqá tááyaraimanibo
keráwáqá páátákáá wemmá káyuweq káqon-ate-wataama
kéitaae.
7 miráimanibo káqon-ate-wataama óqa íma wáiye. ímiye.
yaímma-wayukama keráwáqtí túyánámmá mamá táíq kéeta Îtu
Káríqtoni átê-wataama mamá waéq nááeq kéoe.
8 miráimanibo ketáá keráwákáq móra átê-wataama timá
tímikaanataabi móra Áánûqtuni márûpake kaqtó-nakoma tínna
átê-wataagoma minnágogaraq ketáámá naayóbáqá tiráunna átê-
wataagoma íma móraiq ínnama minnâ kanaaráq móra-nakoma
mirá énama wemá áíta-marupaq puíno.
9 naayóbáqá ketáá tiráunnaiq umá keqnáámmá íbêqa
kétunatae. ánibo móra-nakoma átê-wataama timá-timina-waigoma
naayóbáqá ítaraanaikaa ímo ínanama min-nákómá áíta-marupaq
puíno.
10 maami-kátááyábámá waayúkama keqtábá yikání íyabiyo?
ímiye. Áánûqtuma kákaiqtapoaq maamin-áímmá kétune.
waayúkama keqtábá yikáina-yataariq kéeqa kemá káqo-mayaima
mayánúnamanibo Îtu Káríqtoni mayaí-náqá íma mánune.

11 máqtemma ketíbâtiwaayuo, kemá arupú umá kétima-timune. maamin-áté-wátáámá keráwáqá naayóbáq timá-tímikaunama móra-nakoma íma mamá pááq uráiye.
12 min-áímmá móra-nakopike íma matáune. móra-nakoma íma tiráátiraiye. áraimma ímiye. Îtu Káríqtoma wenamáárîq kemmá tiráátiraiye.
13 naayóbáqá kemá nôrabi uráunna-aaimma minnâ keráwáqá ítaraane. kemá Ítíráaeo-wayukati monoq-áímmá wakáune. paru-yátáákómá kepímmá íma wáitaq Îtukaq yirummá ámê-kayukama keráwáqá ítaraae. kemá móra-iyakaq maréta áíkuyo-kayukama mamá táíq umáyíkaraune.
14 ketimatoq áa-yuti aúkáapimma kemá taíbaq-wayukama uyátáreq Ítíráaeo-wayukati yáaimma kéwaraune. kemá ketí títaubikoni máqten-aaimma warámááq akoqnáá kéune.
15 miráimanibo naayóbáqá ketinóma íma matíkaraitanama mi-kánááráqá kemmá Áánûqtuma aúyatikaraine. wení íráqô-qtataapi wení mayaímá mayaíyábá tiwíkaiye.
16 wemá wenáanikoma kemmá tiráátiraimma minnâ íma Ítíráaeo-wayukamibo Yéqtaaeo-wayukabi átê-wataama mó-tikaae téna tiráátiraine. wemá kemmá tiráátiraimma móra-nakoma íma ítama aónaraunae.
17 kemmá uyátéta áqa timáyíkarai-kayukayopaq Yérútáárebaqa íma uráunamiye. ímiye. kemá Arébiya-marabaq uráunamiye. ánibo anaaékaqa Tamáátikatibaq uráunamiye.
18 anaaékaqa kaumo-kárítímáátímá yáwitaq Pítaate watáama ténááq Yérútáárebaq utáunamiye. ánibo wetê tiyááka umá móra-titaupaq-kanaama máqe-uraunamiye.
19 timáyíkarai-kayukama kemá móra íyimonaraune. Yêmitima uyátárai-nakoni ábâkoma wenamáa aónaraune.
20 min-áímmá íbêqa keráwáqtôpaqo agayáunama Áánûqtuma káonaitaq kemá keráwáqá kaaqaarimá íkétima-timune.
21 anaaékaqa Tíria-marabaq Tirítia-maragoni pááqya-marupaqa kemá uráunamiye.
22 miráimanibo Yúríabaqa Îtukaq itáíq-itaiq o-káyúkámá ketí tóíkaqa ítimonaraae.
23 yemá miráuma aamá kéitaane: “naayóbáqá maamin-nákómá tíkamataa uq-téwaimanibo naayóbáqá arummá aménа itáíq-itaiq í-yátáákómmá mamá táíq éwai-qtataakoni átê-wataama íbêqa kétima-yimiye.” téta kéitaae.
24 minnâyaba yemá Áánûqtun-awiqa múte yaútaae.

2

1 kemá tiyááka umá kaayaqté-kaayaqte-karitimaatima maéq anaaékaqa Pháánabatite keqnáámmá Yérútáárebaq utáuyane. kemá Tááítatimma awíqmetaa wegáráq utáunatae.

2 Áánûqtuma kemmá tiráátitapoaq uráunae. maamin-
áté-wátáámá Yéqtaaeo-wayukama tiráunama minnâ kemá
Yérútáárebaq anó-kayukama Îtuqtaba áíkuyikareq yemmá
kéyiraatune. kemá maará téq túyánámmá kéitaune: “maami-
máyáímá íbêqo mayáunagaraq naayóbáqô matáunagaraqa
kanaaráré tínô?” téq ítama káonaune.
3 Tááítati ketê mái-naqa Karíkibake-nare. miráimanibo we-
naúma karánátaae téta móra-yuyanakaq íma makááe.
4 ítáaro. yaímma-wayukama ketáái tíbâqawaayuti aúkáapi
aúma karánéta aúpáq ya-kéberaae. mi-kááqáárí-wáyúkámá
yemá abu-wáyúkábóata abú yamá káonaae. yemá ketáái
táaimma naayón-ááípíké keqtáá paábaq mamá kétiyuwetataa Îtu
Káríqtogaraq mamá táíq éta Ítíráaeo-wayukati naayón-ámáán-
áímmá keqtáá mamá yagaroqtánáae téta irááe.
5 ketáámá yemmá yíkáiniq íkéunatae. miráitaqtaa átê-
wataagoni árain-aimma keráwáqtábá kéyaqtoraunatae.
6 ánibo mórama anón-iwiqa wáiye tíya-kayukama ketí átê-
wataaraqa móra íráqô-qtataaqa íma maqmá arúbaraae. anón-
iwirabi pááqyan-iwiqo wái-kayukayabama minnáyaba paátataare
kétune. Áánûqtuma waayúkagoni áwîqtaba aúyánámmá íma
kéitaiye. áraimma ímiye.
7 Áánûqtuma Pítaamma Ítíráaeo-wayukabaq timákarainiq éna
móraiq umá kemmá timátikena “Yéqtaaeo-wayukabi átê-wataama
mó tiyo” téna timátíkaraiye.
8 owé. Áánûqtuma Pítaamma Ítíráeo-wayukabi mayaímá
mayaíkáae téna timákaraiye. móraiq umá Áánûqtuma ako-
qnáárake “Yéqtaaeo-wayukati aúkáapi mayaímá mayaao” téna
kemmá timátíkaraiye.
9 Yêmitigaraq Pítaagaraq Yóáanegaraq anó-kayukagaraq
yemá kemmá Áánûqtuma aokarîq umá mayaímá tímímma
aónaraae. miráitata yemá Pááanabatite kekárátámá iyáámma
tímikaakarataae. miráomma ketáái awaamépóaqtaa móra-
tiyakaq makáunatae. minnâ yemá Ítíráaeo-wayukati aúkáapi
mayaímá mayaíyaqtaa ketáámá Yéqtaaeo-wayukati aúkáapi
mayaímá mayánúnatae.
10 kímora-yataaqa keqtáámô ítáan-aimma téta maará kéte:
“keráwáqá áwáyoq-wayukayaba túyánámmá itéraq yíwáqnaa
oro.” téta tirááe. mi-qtátááqtábá kemmá kétikaitaq kemá
yíwáqnaa ónááq yokaa uráune.
11 Pítaama Áátiokiq itaq wenaúbáq Pítaama íarutainiq kéiye téq
wemmá timá ámikaune.
12 naayóbáqá Yêmitima timáyíkái-kayukama íuraawana Pítaama
Yéqtaaeo-abaqawaayute aáwaqa naráiye. miráimanibo mi-
káyúkámô kéyemma yetê ókaraq aáwaqa ínaraiye. miráimanibo

yúma kárátaa-kayukati yáaqa ikátaiye. minnâ yúma íkárataa-kayukagaraq yúma kárátaa-kayukama íma yagaroqtamá kémaae.
13 tébakaq Ítíráaeo-abaqawaayugaraq Pítaamo iníq kéowana Páánabatigaraqa yeqtáaqa kéikatenaboana kaayaq-yóyáúkáá-káyúkáráá umá ókaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq aáwaqa ínaraae.
14 kemá yemmá yimónáunama átê-wataaraqa íma arupú umá uréire kéowaq yúrakaq Pítaamma maará téq timá ámikaune: "emá Ítíráaeo-nakomanibo Yéqtaaeo-nakoraa uráane. náaraq umáwaq Yéqtaaeo-wayukama mamá Ítíráaeo-wayukati yáaimma waránô?" téq tiráune.
15 áraine. ketáámá Ítíráaeo-anna-wayukabike pááq uráunatae. Yéqtaaeo-anna-wayukama kúmiq-wayukabike íma pááq uráunatae.
16 miráitaqtaa ketáá káonaunatae. Ítíráaeo-kayukati ámáan-aimma paá wáráaqtaba móra-nakoma Áánûqtun-aurakaq kateko umá íma mániye. ímibo paá Îtukaq itáíq-itaiq umá arummá aména Áánûqtun-aurakaq kateko umá mániye. owé. ámáan-aimma paá wáráaqtaba Áánûqtun-aurakaq kateko umá íma mánunatae. ímibo paá Îtuqtaba itáíq-itaiq kéipoaqtaa Áánûqtun-aurakaq kateko umá mánunatae.
17 miráimanibo ketáámá Îtu Káríqtokaq tirummá kámunaboaqtaa minnárake Áánûqtuma "kateko-wáyúkáé" tínataama anaaékaqa ketáá miráuma Yéqtaaeo-anna-wayukama kúmiq-wayukaraa umá maéqtaa ketáámá ketábátáá aónaraunatae. Îtu Káríqtoma ketáái kúmiq-yataakoma mamá pááq uráíyô? aaqáo. ketáá mirá-tenunataabiyo? áraimma ímiye.
18 ítáaro. keqnáámmá yauwéqma Mótetini ámáan-aimma waránúnô? aaqáo. ímiye. kemá min-ámáán-áímmá waréqa Áánûqtun-aurakaq kateko-náqá íma mánune. min-ámmá íarutain-ane.
19 Môtetini ámáan-aikoma kemmá aúwaraimma íma tímikaitapoaq yawítítukaune. mútûq-amaan-aimma kemá íma kanaaráq wakáune. kemá kúmiq-yataariq onanamá Mótetini ámáan-aikoma téna "puínóne" kétiye. miráitana ámáan-aikoma keqtáá tíkamma képuimanibo Áánûqtuma aúwaraimma kétimitaae. ketí aúpáq-áímmá ítáaro. minnâ
20 kaapaq-yátáqá Îtuma ketí kúmiq-yataaqtaba pukáipoaq kemá wetê mibáq máqe-uraune. miráitaq kemá Póroma ámáan-aikoqtaba wetê pukuráune. miráimanibo íbêqa kemá íma máupo Îtu Káríqtoma ketí tirunóbáqá máiye. min-náqá Póroe te-náqá íma máiye. ketí túwaraimma minnáe. Îtu Káríqtoni aúwaraimma kepí kémaiye. ketúgoma paá wáimanibo íbêqa Áánûqtuni áanikokaq itáíq-itaiq umá paá kémaune. ketí kúmiq-yataaqa wáitanama minnáyaba puyónúnamanibo

keqtábá pukuráiye. ketúgoma íma pukuráimanibo wenaúgoma pukuráiye. miráipoana íbêqa ketúgoma paá wáiye. keqtábá kákaitana keqtábá pukuráiye.

21 Áánûqtuni paru-yátááqá íma paábaq kématuwaune. ámáan-ainapo Áánûqtun-aurakaq kateko umá máíyanama kanaaráq Îtu Káríqtoma pukáimma minnâ paátataaqtaba pukíné uráimiye.

3

1 neginaagí Karétiaq-wayukao, keráwáqtábá Îtu Káríqtoma pukáitaq keráwáqtí túrakaq tiráátiraune. íbêqa náawaq keráwáqá mamá aíbôqnaaboqa káutikaiyo?

2 kemá keráwáqá kímora-yataaqtaba timá tíméro. Áánûqtuni Aokaq-Áágómmá náaraq umáq matááo? ámáan-aimma wáráaqtaba matááo? ímiye. átê-wataama Îtu Káríqtoqtaba itáíq-itaiq okákénáq matááo? owé.

3 nôraq itaráq íbêqa neginaagí kéoo? áqnáabaq Áánûqtuni Aokaq-Áágóní áwáqnaa í-yátááqá matáamanibo íbêqa ámáan-aikaraq puí-yátáákáráq íyaq yauwéqma mirá íno?

4 naayóbáqá keráwápí ummaa-yátááqá pááq uráimma minnâ keráwáqá paá min-úmmáámá matááo? kemá túyánámmá itáunama keráwáqá paá-ummaama íma matááe.

5 nôraq itanawáq Áánûqtuma keráwáqá wení Aokaq-Áágómá tiména keráwáqtí aúkáapi anón-awaameq-yataaqa tarôq uráiyo? keráwáqá ámáan-aikoni mayaímá máyáaqtaba mirá-uraiyo? ímibo wení átê-wataama itéq anaaé wáráaqtabae téna miráuraiye.

6 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí Áabaraaqtaba maará-tiraiye: “Áabaraama Áánûqtukaq itáíq-itaiq itanabóana Áánûqtun-aurakaq kateko umá máqe-uraine.” téna tiráine.

7 miráínaq keráwáqá aónainoe. yemá náayuwabi Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá yáqtoqma akoqnáá étama yemá Áabaraani áraini-yapoma mááe.

8 naayóbáqá Áánûqtuni agamatá-kánnáábí tiráine. Yéqtaaeo-wayukagaraq Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá yáqtoqma akoqnáá íyanama yeráwáqtábá Áánûqtuma téna “kateko-wáyúkáé” tíniye. miráitana naayóbáqá Áánûqtuma Áabaraamma timá ámikaine: “epíkémmá máqte-marabaq-wayukama íráqôniq umáyikanune.” téna Áánûqtuma Áabaraamma timá ámikaine.

9 Áabaraama Áánûqtukaq itáíq-itaiq kéitana Áánûqtuma wemmá íráqôniq umákaraine. móraiq umá máqtemma itáíq-itaiq o-káyúkámá Áánûqtuma íráqôniq umáyikaniye.

10 máqtemma ámáan-aikoni aménáápáqô kémae-kayukama
yúyánápímmá téta “minnárake Áánûqtun-aurakaqa kateko
umá mánunatae” tétama min-ámáán-áíkómá yemmá yawááq-
umayikaniye. Áánûqtuni agamatá-kánnáábí mirá kétiye: “máqte-
kayukama ámáan-aimma agamatá-kánnáábí wáin-aimma íma
mútûq waráíyanama yemmá yawááq umáyikaniye” ténа
agamatá-kánnáágó kétiye.

11 ketáámá káonaunatae. móra-nakoma ámáan-aimma mútûq
íma kanaaráq kéwaraiye. miráipoana ámáan-ainapo Áánûqtun-
aurakaq móra-nakoma kateko umá íma kanaaráq aurániye.
Áánûqtuni agamatá-kánnáábí ókaraq maará kétiye: “min-
nákómá wení itáíq-itaiq í-yátááqnápó Áánûqtun-aurakaq kateko
umá matúq-matuq umá mániye.” ténа agamatá-kánnáábí kétiye.

12 ámáan-aimma Îtukaq itáíq-itaiq í-yátááqtábámá íma
wáiye. móra-nakoma Mótetini ámáan-aimma íwarenama min-
nákómá puíniye. ókaraqa agamatá-kánnáágómá maará kétiye:
“móra-nakoma máqten-amaan-aimma mútûq warénama wemá
kanaaráq aúwaraimma mayániye.” ténа agamatá-kánnáágó
kétiye.

13 ketáámá ámáan-aimma mútûq íma kanaaráq
kéwaraunaboanataa Áánûqtuma keqtáámá yawááq
kéumatikaiqtaae. miráimanibo keqtáámá íma yawááq-umatikena
wemá Îtu Káríqtoma keqtááyábámá yawááq-umakaraiye.
miráitana Îtu Káríqtoma keqtááyábá yawááq-i-naqa kaapaq-
yátáq aúkáiye. minnáyaba Áánûqtuni agamatá-kánnáábí maará
kétiye: “móra-nakoma yaataq aráápenama wemá yawááq-i-
nare.” ténа kétiye.

14 miráitana Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq pukuráiye. wemá
miráuraipoaq keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtuma
Áabaraaqtaba timá akoqnáá umákaimma keráwákáráq
kanaaráq mayánoe. miráitana Áánûqtu timá akoqnáá
umákaimma áraimma pááq uráiye. minnáyaba keráwáqá
káonaae. abo Îtu Káríqtokaq keráwáqá itáíq-itaiq uráámma
keráwáqtôpaq Áánûqtuni Aokaq-Áágómá iráiye.

15 ítáaro. kaayaq-nákórátá móra-iyakaq marétama aamá timá
yarúmaraiyanama káqo-nakoma óq-aimma íma maqmá aráápaino.
wemá mi-kátáábíké íma yaímma mayaíno.

16 Áánûqtuma Áabaraate aamá timá yarútaimma mirá-uraiye.
kanaaráq Áánûqtuma ténа anaaékaqa íráqô-qtataaqa pááq íniye
tiráiye. mi timá akoqnáá umákai-qtataaqa Áabaraamma kámena
wení iyápógaraq ámikaine. wemá máqte-noiyapoe ítiraine.
wemá netuq-nóíyápóyábá ítiraine. ímiye. wemá paá kímora-

iyapoyaba téna maará tiráine: “ení iyápóe” tiráine. min-íyápómá
Îtu Káríqtoe.
17 ketáagon áaimma maará-uraiye. mi-kánááráqá Áánûqtuma
Áabaraamma timá akoqnáá umákarai-kanaaraqa Mótetini ámáan-
aimma íma wáqe-uraine. mi-kánááráké ayáqtáá-kanaama (430
karitimaatimá) kóuraiye. mikáké Mótetini ámáan-aimma pááq
uráiye. mi-kánáámá pááq uráimma Áánûqtuma Áabaraate aamá
timá akoqnáá uráimma íma waékáiye.
18 ánibo Mótetini ámáan-aimma waráinapo keqtáámá
kanaaráq ayúqtikenataama Áánûqtuma Áabarate timá yarútain-
aikoma naayóbáq ánatagine iné. miráimanibo maamin-ámáán-
áínápó íma kanaaráq káyuqtikaiqtaae. ímibo keqtáámá paá
Áánûqtuma Áabaraate aamá timá yarútaimma itáíq-itaiq í-nápó
káyuqtikaiqtaae.
19 abo nôraq itanawáq ámáan-aimma wáiyo? wemá maará-
uraiye. kúmiq-yataakoni áaimma abarokáq tiráátinenataa
mirá-uraiye. Îtu Káríqtoma pááq uráikaq min-ámáán-
áímmá kéwáraunatae. Áánûqtuma naayóbáqá timá akoqnáá
umákarain-iyapoma Îtu Káríqtoe. Áánûqtuni kaqtó-wayukati
yóyaupikekaraq min-ámáán-áímmá maa-márábí iráiye.
Áánûqtuni kaqtó-wayukanapogaraq Mótetini óyaupikekaraq min-
ámáán-áíkómá Áánûqtunopake kukéna waayúkáyôpaq iráiye.
20 miráimanibo Áánûqtumo Áabaraate aamá timá
yarúmaraitanama kaqtó-wayukanapo mi-kátáámá íma wáqe-
uraiye. ímibo Áánûqtuma Áabaraamma wenóíkaraq káonena timá
ámikaiye.
21 miráitana ámáan-aikogaraq Áánûqtuma Áabaraama timá
akoqnáá umákarain-aikogaraq namuroîq kéoyo? áraimma
ímiye. miráimanibo keqtáámá ámáan-aikoma íma kanaaráq
káyutikaiqtaae. ímibo ámáan-aikoma paá mirá-iniye.
22 ámáan-aikoma keqtáámá kékén-áímmá kétimatimiqtaae.
kúmiq-yataakoma máqte-kayukama ánná kúyikaraiye. Áánûqtuni
agamatá-kánnáágómá minnáyaba kétiye. miráipoaqtaa
ketáámá paá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéeqtaama min-
áúwáráíqtábá Áánûqtu Áabaraamma timá akoqnáá
umákaraimma kanaaráq mayánúnatae.
23 naayóbáqá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq í-yátááqá íma pááq
uráikaqa ámáan-aikoma ánná kútikaraiqtaae. ánibo ketáámá
ánnábí máqetaa mi-kánáárákémmá áaimma átáma Îtu Káríqtokaq
itáíq-itaiq kéunatae.
24 owé. ámáan-aikoma ketáái kawáá-nákáá uréna ketáái
tiráati-nakaa umáe kéwitana mi-kánáárâqá Îtu Káríqtoma iráiye.

mi-wágóní anaaékaqa Îtukaq itáíq-itaiq kéeqtaama Áánûqtun-aurakaq kateko-wáyúká máunatae.

25 íbêqo Îtu Kárîqtokaq itáíq-itaiq í-kánáámá wáipoana ámáan-aikoma ókaraq ketáái kawáá-nákáá éna tiráati-nakaa umá íma máiye.

26 abo itáíq-itaiq í-yátááqnápó Îtu Kárîqtokaraq mórabi yagaro-qtamá Áánûqtun-araaqa keráwáqá mááe.

27 Îtukaq mórabi yagaroqtamá nommá peraí-wáyúkámá wenáaimma kémayaae.

28 miráipoana mi-máqté-káyúkámá mimóráíq umá mááe. Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq íma meyámmá máyáa-kaqto-wayukagaraq paá iyúwáa-kayukagaraq waagógáráq aaragógáráq máqtemma Îtu Kárîqtomma mórabi yagaroqtamá mimóráíq umá mááe.

29 Îtu Kárîqtoni waayúkamo máeqa kanaaráq keráwáqá Áabaraani árain-iyapo-annama maéq Áánûqtuma Áabaraamma timá akoqnáá umákarain-auwaraimma mayánoe.

4

1 kemá ókaraq timá-timenune. íyápógoma maabumá máqe-urai-kanaaraqa wemá miráuma mayaí-nákóráá umá máqe-uraiye. miráimanibo aboání máqte-qtataaqa wennáé.

2 wemá paá kawáá-wáyúkágáráq anó-kayukagaraqti yiménáápáq máena aboámá timákaraina-kanaaraq wíno.

3 ketáágáráqá miráuma Áánûqtuni iyápóraa umá máeqtaama mi-kánááráqá máqtemma maa-márábín-ámáán-áíkóní aménáápáq máqe-uraunatae.

4 kanaagómá umágitanama Áánûqtuma wení áanikoma timákáraiye. aaragómá marákáitana Ítíráaeo-wayukati ámáan-aikoni aménáápáq máqe-uraiye.

5 mi-káyúkámá min-ámáán-áíkóní aménáápáké ayúqyikanena kukáiye. miráuraipoaqtaa ketáámá kanaaráq Áánûqtun-araaqa mánunatae.

6 íbêqa wení iyápó-annama mááe. miráitana Áánûqtuma wenáanikoni Aágomma timákáitana ketáái tíyaqnobaq min-Áágómá maará kétiye: “apááô, ketiboó” ténа tirupiké kétiye.

7 miráitaq keráwáqá ókaraq mayaí-wáyúkáráá umá íma mááe. ímiye. keráwáqá wenáanimaare. ánibo keráwáqá Áánûqtuma tiwiráinaq wení iyápó-annama máeqa kanaaráq keráwáqá wení máqte-qtataaqa mayánoe. áanimma máiyana Áánûqtuma wení máqte-qtataaqa timíniye.

8 áraine. naayóbáqá keráwáqá Áánûqtuqtabama íma ítarepoaq maníkóní aménáápaq máqe-uraamanibo

9 íbêqa keráwáqá Áánûqtuqtaba kéitaae. abo kemá maará-
tenuno keráwáqtábá Áánûqtuma kéitaiye. nôraq itanawáq
naayón-ámáán-áíqtábámá keráwáqá kétikaiyo? min-ámáán-
áíkómá íma keráwáqá tíwáqnaa íniye. keqnáámmá ánná-
mayairaa mayánéraq kéoo?
10 keráwáqá nôraq itaráq aokaq-yúpáámá aokaq-
wíyóqtábábi kéqokeq-kanaayababi naayón-ámáán-áíkóqtábámá
omáqá kémayaao?
11 keráwáqá kemmá ummaamá kétime. miráitaq
ketúyánápímmá ketí mayaígómá keráwápí wáimma paátataakaa
ínabo téq kétune.
12 ketíbâtiwaayuo, kemá keráwákáq inaa-inaa kétune.
minnâ kekáá umá ámáan-aipikemma ayúqtíkaraikaq máero.
kemá Ítíráaeo-naqa ámáan-aipike ayúqtikaraimanibo keráwáqá
Yéqtaaeo-wayukama aati-aatimá ámáan-aikopike ayúqtíkaraane.

keráwáqá kemmá móra otaammá íkutikaraae.
13 naayóbáqá ketúgoma akoqnáá íuraimanibo kemá ketí
áqnáabaq-kanaama keráwápí átê-wataama timá tímikaune.
minnáyaba taákaq kémaraae.
14 kemá karímá kémayeqa keráwáqtí mayaígóní ámûraaq
mamá túnnae kámatikaunamanibo kemmá íma tinaaémma
kéumatikaae. tibô íkamatikaraae. ímiye. mórama Áánûqtuni
kaqtó-narabi Îtu Káríqtonabi wenamáárîq kawáá umákáinikaa
umá kemmá keráwáqá kawáá umátíkaraae.
15 ketábá keráwáqtí timuqô maraí-yátááqá náakaraq wáiyo?
kemá abarokáq keráwáqtí íráqôn-aaiqtaba kétune. minnâ
keráwáqá keqtábá ôriq umá kétikaipoaq keráwáqtí túramma
kubíqma kemmá timínóaa kétune.
16 nôraq íyo? íbêqa kemá keráwáqá arupú umá timá
tímikaunaboaq kemá keráwáqtí namurowáq aúkáúnô?
17 áraine. yaímma-wayukama yemá keráwáqá íráqôn-aimma
kétima-timeta keráwáqá timíqmí kéo. kemmá kétiweqtatuweq
yeqtí yinaaé waraígáae téta kéoe.
18 íráqôn-aimma káqowa-kaqowamma yíwáqnaa íyábá timá-
yimenunataama minnâ kanaaráq íye. ánibo ketáá mórabi ímo
maéqtaama min-ááímmá íma yúwáaro.
19 ketí pááqya-noiyapo, ókaraq kemmá tíqa kéena miráuma
aaragómá iyápóma marakáné itana aíqa iníkáá umá tíqa
kéiye. kemá tíqa í-yátááqá kémayaanana kanaaráq Îtu Káríqtoma
keráwáqtí tíyaqnobaq wenáaimma pááq umá ánataniye.
20 tirunô kemá keráwáqtê íma máune. kemá keráwáqtábá
káqon-aimma ténáá kéune. íbêqa kemá keráwáqtí táaiqtaba
taíbaq-tuyanamma kéitaune.

21 keráwáqá ámáan-aikoni améná́ápáq mánaae tíya-kayukama
íbêqa kemmá timá tíméro. keráwáqá ámáan-aimma íyaq kéitaao?
22 agamatá-kánnáábí minnáyaba kétiye. Áabaraani
áanikoratama kaayaré. morá-inikoma paá-mayaima ánná-
mayairaa matáin-inikoma móra-aanikomma marákáraiye. káqon-
inimma áwîq-inikoma móra-aanikomma marákáraiye.
23 paá-mayaima ánná-mayairaa matáin-inikomo marákárain-
iyapoma minnâ anóama aaraukátí yáaikaqa marákáraine. ánibo
káqon-inikomo marákáraimma minnâ anóama Áánûqtuma timá
akoqnáá uráikaq marákáraine.
24 waéqma itaí-áímmá mi-kátáágóní áaimma wáiye. mi-
kááyáq-íníkórátámá miráuma kaayaq-áímmá Áánûqtuma
waayúkate timá yarúmakaine. mórama timá yarúmakain-
aimma Táínai-anubake iráiye. min-áíkáké iyápó-annama paá-
mayai ánná-mayairaa-kayukama auránoe. Égaama mi-wágóní
awaaaméré.
25 Táínai-anuma Arébiya-marupaq mikáq Mótetima ámáan-
aimma matáine. Yérútáárebaq-wayukama íbêkaraq Mótetini
ámáan-aikoni améná́ápáqá ánná-mayai-wayukaraa umá
máápoana Égaama yeqtí awaaméré. íbêq-Yerutaarebaq wení
awaaméré.
26 ánibo Térai Áabaraani áwîq-inikoma Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq
o-káyúkátí yinóae. aúge-Yerutarebaqa wení awaaméré.
27 Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá maará kétiye:
“aaragô, keráwáqá anaamoq-nóínímmá
timuqá máráaqtaba anókaq ááyama tero.
keráwáqá iyápóma marakaíyábá tíqa íuraipoaq
timuqá máráaqtaba anókaq ááyama tero.
paá máa-noinimma yeqtí iyápógoma
yiwaiqá máa-noiniti-iyapoma uyátá-maqma taíbaq mánoe.”
téna kétiye.
28 ketíbâtiwaayuo, keráwáqá Ááítekima Térain áanikote
móraiq kéoe. Áánûqtuma Áabaraamma timá akoqnáá
umákaraiqtababoaq keráwáqá wení iyápó-annama káuraae.
29 Égaani áanikoma aaraukáq-ááíkákémô marákáraimma wemá
naayóbáqá wenábâkoma Ááítekimma mamá táíq umákaraine.
Ááítekimma Áánûqtuni Aágokake marákáraine. minnáyaba
Ááítekimma awaaómá awááguraine. íbêkaraq min-ááímmá
paá wáiye. minnâ mi-káyúkámá Mótetini ámáan-aiqtaba
yúyánámmá ítáa-kayukama Îtukaq itáíq-itaiq íyábá yúyánámmá
ítáa-kayukama kéyiwaagoe.
30 Áánûqtuni agamatá-kánnáágó nóinaeq tiráiyo? maará kétiye:
“ánná-mayairaa matáin-inikaraq áanikogaraq

paábaq watuwaao.
áwîq-inikoni áanikoma wenamáa
min-íníkóní máqte-qtataaqa mayániye.”
téna kétiye.
31 tíbâtiwaayuo, móraiq umá ketáámá paá ánná-mayairaa-mayai-
inikoni áráaqa íma máunatae. ímibo ketáámá Îtuni waayúkataama
áwîq-inikon-araaqa máunatae.

5

1 Îtu Káríqtoma keqtáá naayón-ámáán-áípíké
ayúqtíkaraiqtaae. ayúqtíkarai-kayukaraa umá paá máero.
minnáyaba Îtuma máigaae téna kétiye. miráitana keráwáqtí
ayúqtíkarai-qtataaqa yaqtóráaro. móra-wayukama yeqtí yímáan-
aikoni aménáápáqá iyuwáiyata íma matiyúwáaro.
2 ítáaro. kemá Póroma keráwáqá kétima-timune. ánibo
keráwáqá iyuwáiyata káqo-yuma keráwáqtí túma karáiyanama
kanaaráq Îtu Káríqtoma íma kanaaráq tíwáqnaa íniye.
3 keráwáqá máqtemma iyuwáiyata túmo karánómma kemá
kékén-áímmá kétima-timune. máqten-amaan-aikoma Táínai-
anubaken-amaan-aimma mútûq íwareqa puínoe.
4 ánibo keráwáqá ámáan-aimma paá waráiyana Áánûqtun-
aurakaq kateko umá íma auránoe. ímiye. paá mirá éqa Îtu
Káríqtonopake Áánûqtuni paru-yátáápíké nékaq mánoe.
5 Aokaq-Áágóní akoqnáárake ketáá Îtukaq itáíq-itaiq umá
yáqtoraananataa Áánûqtuma keqtááyábá “kateko-wáyúkááé”
tínîqtaba awé kéunatae.
6 ánibo ketáámá Îtu Káríqtogaraq mórabi yagaroqtamá
maéqtaama aúmo karaí-ááíkáráq aúma íma karaí-ááíkáráq
minnâ paátaare. ánibo Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq éqtaa tirummá
amí-yátááqá minnâ anó-qtataare.
7 áqnáabaqa Îtukaq itáíq-itaiq uráamma minnâ kanaa urááe.
náaraq umá mirá-uraiyo?
8 Áánûqtuma keráwáqá tááyaraimma íbêqa keráwáqô wáráa-
tuyanamma Áánûqtun-aaimma íma wáiye.
9 ítáaro. yemá maará kéte: “pááqya-qtataaqa (yíqtima) kara-
káyúkátí yammá agayaí-kánábí makáiyana yakómá itorániye.
10 miráráá umá móra-nakoma keráwáqatí túyánámmó
mamá táíq i-nákóní áwîqa kemá íma ítaraunamanibo
Áánûqtuma wemmá yawááq-umakaniye. keráwáqá ketê
mórabi yagaroqtamá uyátárai-nakogaraq máapoana keráwáqtí
túyánákómá ketí tiráátúnna-yataakaq yauwéqma yínoe.
minnáraq túyánámmá kéitaune.

11 yúma káráaro téq waayúkama kétima-yimuno? aaqáo
ímiye. mirá ítúnnayabawaq yemá kemmá mamá íyaq táíq
kéumatikaao? kemá abarokáq téq “túma káráaro” tenatamá
Ítíráaeo-wayukama mi-kátáámá kaapaq-yáyábá íbêkaraq íma
awétátuwanoe.
12 yemá mi-káyúkámá keráwáqtí túyánámmá mamá táíq
kéo-kayukama kemá yemmá maará timá-yimenaaq kéune: “ke-
namáárîq keráwáqtí tíwáa-kakamma ko káráaro.” ténáá kéune.
13 ketíbâtiwaayuo, Áánûqtuma keráwáqá ayúqtíkaiqtaae téna
tááyaraiye. keqtáá ayúqtíkaraipoaq keráwáqtí tikaí-yátáákómá
íma wáráaro. miráimanibo keráwáqá ayúqtíkaraapoaq
wenáwáqnaa-wenawaqnaa umá weqtábá kákainna weqtábá
kákainna oro.
14 máqten-amaan-aimma mórabi miráuma wáiye:
“keráwáqá kenamáárîq tirummá oníkáá éraq móraiq umá
keráwáqtí timakaq maíya-kayukama tirummá yíméro.”
miráuma wáiye.
15 miráimanibo keráwáqá keíyáá unítíqa téq ááiq éqa kanaaráq
keráwáqá atéráaro. abo keráwáqá mútûq áíkuyo-kayukama
máqtemma táíq umáginoe.
16 miráimanibo kemá maará téq kétima-timune. keráwáqá
Aokaq-Áágóní áaimma wáráaro. ánibo keráwáqá mirá éqa
kanaaráq keráwáqtí túgoni akaí-yátááqá íma wáráaro.
17 ketáá káonaunatae. mi-tái-ááíkómá Aokaq-Áágómmá mamá
márúte yuwánéna kéiye. mi-kááyáq-wáígórátámá namuroîq
kéoye. miráonaae tíya-qtataaqa aati-aatimá keráwáqá íma miráinoe.
18 keráwáqá Aokaq-Áágóní anaaémo waréqa keráwáqá ámáan-
aikoni aménáápáq íma mánoe.
19 waayúkati tái-yaaimma áqá aónatukaae. wé maará kéiye.
kebó-yátááqá tái-aaimma waátâ-yuyanamma wáiye.
20 óqtakakaraq yaatakáráq nunamummá tí-ááímmá kéte.
uwaatagáán-ááímmá aá awáágî-yataaqa unítîqa tí-yátááqá
kárún-aaimma tí-yátááqá áyámma í-yátááqá akáyáámmá tí-
yátááqá we ánnáma mamá yataí-yátááqa
21 aúran-anna aí-yátááqá taíbaq aíbôq-nomma naí-yátááqá
máqte-qtataakoma mirá kéoe. keqnáámmá kékén-áímmá
kétima-timune. máqte-kayukama miran-ááímmô tarôq étama
Áánûqtu yabíkái-marupaqa íma uwínoe.
22 miráimanibo Aokaq-Áágópíké maarán-ááímmá pááq kéiye.
tirummá kéeqtaa timuqá kémareqtaa kaayoné-yátááqá
tirunóbáqá wáiye.
23 ketáámá túma pukáipaq awé kéunatae. íráqôniq kéunatae.
arupú umáe kéuyunatae. itáíq-itaiq umá kéyaqtoraunatae. káqo-
yuma tikaq múte kéyikaunatae. ketááí túgoni akaí-yátááqá

kéyaqtoraunatae. min-íráqó-qtátááqtábámá aammá aúmatan-aimma íma wáiye.
24 máqtemma Îtu Káríqtoni waayúkama yemá tái-aaimma yetúgoni akaí-yátáákáráq kaapaq-yátáq aráápparainikaa uráitataboata ókaraq íkéwaraae.
25 ketáái aúgen-auwaraimma Aokaq-Áágótê yagaroqtamá wáiye. min-Áókáq-Áágómá Áánûqtuni waayúkama mamá aakaraakaq íno.
26 ketáái tíwîqa íma múte yawíyataa ketáái tíbâqawaayuma íyamma íma umáyikeqtaa yeqtábá íma koyukaayúmma ono.

6

1 ketíbâqtiwaayuo, keráwáqá aónáiyana móra-nakoma kúmiq-yataariq í-náqá keráwáqá Îtu Káríqton-aaimma warané kéiya-kayukama kaayonébáké wemmá mamá arútáyakaaro. keráwáqá máqtemma móra-mora-yuma kawáá umáyíkáaro. Tááqtaama keráwákáráq makáqma aónaiyabae.
2 keráwáqá keráwáqtí tíbâqawaayuma ummaa-yátááqtábá kammáa kaíyaqa yíwáqnaa oro. mirán-ááíkáké keráwáqá Îtu Káríqton-amaan-aaimma weqtábá kákainna weqtábá kákainna í-ááímmá kéwaraae.
3 ánibo móra-nakoma téna “kemmá anó-tiwiqa wáiye” tínimanibo wenáwîqa íma wáitana wetábá wenamáárîq kaaqaari kétiye.
4 ketáá móra-mora-yutaati mayaígómmá tái-mayaiyababi íráqô-mayaiyabiyo téqtaa maqmá aónaanataao. mirá énama móra-nakoma wení mayaígómá íráqôniq itana wemá kanaaráq amuqá maréna káqo-nakoni mayaímá íma aónama yainániye.
5 máqte-kayukama móra-mora-yuma yeqtí mayaímá iyááqtâ kumá máyáaro.
6 móra-nakoma Áánûqtuni aammá warái-áímmá matáina-nakoma wení oótakake arááti-nakomma áwáqnaa umá amíno.
7 keráwáqá kaaqaari-túyánámmá wáráabo. móra-nakoma Áánûqtumma kanaaráq íma makatíniye. nói-qtataarabi marabí uqmaráiyamma mimórá-yátááqá utániye.
8 ítáaro. uqmakáa-kanaagaraq aáwaqa ábu kaí-kánáágómá miráráá kéiye. abo móra-nakoma wenaúgoni akaí-yátááqá warénama wení aqtó-kánááráqá puí-yátááqá mayániye. ánibo móra-nakoma Aokaq-Áágóní akaí-yátááqá warénama aqtó-kánááráqá matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayániye.
9 miráinaqtaa ketáámá íráqôn-aaimma waraíyábámá íma tíbôkariq ónátae. minnáyaba íma tíbô kégaitanama anaaékaqa íráqô-meyamma mayánúnatae.

10 miráinaqtaa ketáámá aammá abáá éqtaama kanaaráq
ketáámá máqte-kayukaraq íráqôniq umáyíkáánataao. anó-
qtataaqa wáipoaq keqtíbâqawaayuma Îtu Káríqtoqtaba áqnáabariq
miráráá umáyíkáánataao.

aqtó-áímmá

11 kemá kanamáárîq anón-aubama keráwáqtôpaq
ketiyáánapo awaaméqá umá agamaráunama aónaaro.
12 mi-káyúkámá keráwáqtí túma karánáae téta yemá nôraq
itatawáq akoqnáá kéoo? yemá paá waayúkati yúrakaqa anón-
iwiqa mayánáae téta kéte. Ítíráaeo-wayukama yemá ikatíq kéeta
Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq pukái-nakomma itáíq-itaiq umá
wáráánataama minnáyaba tú-tiqa íyábááé téta yemá íkéyikaiye.
13 miráitata yemá keráwáqtí túma keréta keráwáqá
uyátetaboata kanaaráq yíwîqa múte yauwínoe. ábo yemá
yúma kárâa-kayukama yenamáárîq mútûq-amaan-aimma íma
kéwaraae.
14 aaqibo kemá káqo-qtataakoni áwîqa íma múte
yauyónúnamanibo Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq pukáitapoaq
wenáwîqa wenamáa múte yauyónúne. miráipoana maa-
márábín-ááímmá pukái-qtataakoraa umá túyánápí wáiye. kemá
maa-márábí-káyúkátí yúrakaqa miráuma tikaí-yátááqtábámá
pukái-nakoraa kéune.
15 aúma karaí-ááíkáráq aúma íkarai-aaikaraqa minnâ
paátataaqiye. Áánûqtuma keqtáá mamá aúge-kayukama
aútikaniqtaama minnáma anó-qtataaqiye.
16 minnáyaba máqte-kayukama uyátá-maqma min-ánón-
ámáán-áíkómmá kéwareta Áánûqtuni kaayoné-yátáákáráq
wení paru-yátáákáráq yetê máqtemma Áánûqtuni árai-kayukate
waíno.
17 íbêkaraq anaaékaraq móra-nakoma móragaraq ummaa-
yátááqá kemmá íma timíno. ketúraq abumá wáena máqte-
kayukama kéyiraatimma minnâ kemá Îtu Káríqtoni mayaí-
náqúne.
18 ketíbâtiwaayuo, ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma wení
íráqô-qtataakoma keráwáqtê waíno. miráuma waíno.
kemá Póroe.

Ipítiani
Îtun **anaaé ké**waraa-yubaq **Ipí**tiani-marupaq **Pó**roma **agatá**iye.

1 maamin-áímmá kemá Póroma Ipítaini-marupaq-wayukama
náayuwabi Îtuma Metáíyan-aama akoqnáá umá kéyaqtoraa-
yubaq kágayaune. máqte-kayukabi Metáíyaqtaba abarokáq timá
yiménúnnama minnáyaba Áánûqtuma kemmá timátíkaiye.
2 maamin íráqôn-aaimma ketibotáámá Áánûqtu ketáái
uyátárai-nakoma Îtu Káríqtote yeqtôpake kuména maamin
íráqôn-aaikaraq kaayoné-yátáákáráq yeqtôpake kúmîmma
keráwáqá mayaígáae téq tímikaune.
3 Áánûqtuma ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoni aboámá
múte yauwí-náqiye. wemá anón-iraqo-qtataaqa keqtáámá
umátikenataa minnâ wenáanimma keqtáábí wenôpake
timátíkáitana kukáiye.
4 Áánûqtuma maramá íma tarôq uréna keqtááyábá mamá
wenáanikoni iyápó-annaraa umátíkaraiqtaae.
ketáámá Áánûqtuni ákái-yataaqa tirunóbáqá máinaboana
ketáámá kúmikaraq otaakáráq íma wáimma-wayukaraa
umá mánunatae.
5 Áánûqtuma wemá ákáitabae téna keqtáámá Îtu Káríqtoni-
annabi pááq umátikenataa tiráiye.
6 miráipoana Áánûqtuni íráqô-qtataaqtaba wenáwîqa
yaaguyaqmá ónatae. maamin-íráqó-qtátááqá Áánûqtu
ketáá paá timénataa wenáanima ákáin-iyapoma kuménata
tíwáqnaa íyábá uráiye.
7 Îtuma wemá puyénaboana wení naaemá aqtíma wemá ketáái
táwî-meyamma mamá paá umátikenata íbêqa Áánûqtuma
ketáái kúmiq-yataaqa mamá paá umáyikena miráiqtaba
íbêq-awaataqa ketáái kúmiq-yataaqtaba íma puyónúnatae.
Áánûqtuma keqtááyábá íráqôniq kéumatikaiqtaae.
8 Áánûqtuma áa iténa maamin-íráqó-qtátááqá wemá paá
tímikaiqtaae.
minnáyaba anónna-anonna íma kanaaráq aménúnatae.
9 Îtu Káríqtoqtaba anaaékaqa keqtáámá wení aúpáq-yátááqá
tiráátiraiqtaae. minnâ
10 Îtu wení kanaamô pááq ínana wé mamá yabi íniye. máqte-
qtataaqa mamá yorupáinana wemá ebíkáqá yabi íniye.
wemá máqte-qtataaqa máqte-kayukagaraq Áánûqtuni

márûpaqa maa-márágáráq wení náápaamma mamá yabi íniye.

11 wenamáa wení aúyánámmá waqména wemá áqnáabaqa akoqnáá-aimma keqtáámá Ítíráaeo-wayukabi timátikenataa móra tiwiráín-náqá wení Metáíyama keqtááyôpaq wemá timákaraiye.

12 miráitana ketáámá áqnáabaq-kayukama Metáíyaqtaba awétáá uráunatae. Áánûqtuma keqtááyábámá wení tágama-akoqnaa-yataaqa maa-márábí-káyúkámá yirááténa wemá miráigaae téna tiráiye.

13 íbêqa keráwáqá náayuwabi ímo Ítíráaeo-wayukama wemá keráwákáráq tiwirániye. keráwáqá wení árain-aimma itéra maamin-áíkómá kanaaráq pukáiyapike tiwíqtuwaniye. itéra "árain-aine" téraq min-áímmá yáqtokaae. Áánûqtuma wení awaaméqá keráwákáq maréna minnâ wení Aokaq-Áágómá akoqnáá-aikaraq téna timáyíkaraiye.

14 Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Áánûqtuni awaaméqá máena minnáyaba ketáámá mamá Áánûqtuni máqte-qtataaqa wemá akoqnáá-aikaraq wení waayúkabi téna matáunatae. Áánûqtu wení waayúkama ayúqma ánatayikena téna yeráwáqá wení tágama-akoqnaa-yataaqtaba wenáwîqa yaaguyabínoe.

15 miráiyaba keráwáqá uyátárai-nakoma Îtumma itáíq-itaiq umá yáqtóráama ítareq keráwáqá mi-káyúkámá Îtun-aama waqmá kéwaraa-kayukama tirummá yímêma ítareq

16 minnáyaba aati-aatimá kemá Áánûqtukaq "tíkáiye" téq keráwáqtábá kétune. keráwáqtábámô nunamummá kéteqa

17 kemá ketáái anómma kateko-kétíbótáá wení Aokaq-Áágómá keráwáqá amíyátábá kétune. mirámô ínaqtaama keráwáqá áaimma yayuwé mi-qtátááqá Áánûqtuqtaba abarokáq aónanoe. miráinaq keráwáqá Áánûqtumma aanábóráá aónama minnáyaba keráwáqtábá kemá nunamupí kétune.

18 maénamo keráwáqá ítama arútátukera nóiqtaba Áánûqtuma keráwáqá yááyama minnáyabagaraq nunamupí kétune. minnâ keráwákáráq Îtun-aama máqtemma kéwaraa-kayukagaraq wemá yááyama anón-apeqa anaaékaqa Áánûqtu kanaaráq yimíniye.

19 Áánûqtuma wení akoqnáágoma ketáágáráq máqtemma kéitaa-kayukayabimma anóniq umá wáiye. wení anó-akoqnaama kémayena

20 mimórá akoqnáánápó Áánûqtu Metáíyamma pukaípike atínakaraiye. Áánûqtu Îtumma mamá ayáánurapaq wení yabíkái-marupaqa ákáraiye.

21 Metáíyama wenáwîqa máqte-kamaanikaraq abo máqte-naapaakaraq mú-maqma máiye. íbêqa máqte-kawaa-wayukagaraq máqten-akoqnaagaraq wenáménáápáq wáitana abo anaaékaqa mamá mimórá íniye.

22 Áánûqtu máqte-qtataaqa wenáménáápáqá aítaupi makáiye. Áánûqtu pááq umá wení tiwiránîn-naqa máqte-qtataakaq anón-naqa wekáqô itáíq-itaiq umá wárâa-kayukati aúrakaraiye.

23 maami ítáíq-itaiq umá wárâa-kayukama yeráwáqá wenaúraa íyana wemá aqnókáá íniye.

maami itáíq-itaiq umá wárâa-kayukama Îtuma wenáagoma ye-tirunóbáqá ógikaiye. máqte-qtataaqo Áánûqtu tarôq umákainama máqtemma Îtu Káríqtoma ógikaae.

2

1 keráwáqá íma Ítíráaeo-annabike-kayukao, kúmiqa akátuwe Áánûqtuni ámáan-aimma akatépoaq Áánûqtuni aúrakaq pukáa-wayukaraa umá máqe-uraae.

2 naayóbáqá maa-márágón áaimma wakááne. Tááqtaama waátá-aaikoni kawáá-nákó maéna abo wemá waayúkama Áánûqtuni ámáan-aimma akáte-kayukama yeráwáqtí yúyánámmá Tááqtaama yabitiráiye.

3 naayóbáqá ketáámá máqtemma Ítíráaeo-wayukagaraq Tááqtaani aammá waréqtaa abo túgoma iqtábáé téqtaa miráráá uráunatae. túgoma wenápáqá koyágu-yayagu umá táwî-aaimma pááq uráunatae. miráiqtaba Áánûqtuma keqtááyábágáráq aatáá tiwáá guraiqtaae.

4 ááqibo

Áánûqtuni paru-yátááqá ôriq kéena wemá keqtááyábá ôrikaa umá kákaiye.

5 ketáái kúmiqtababoana anónná táwî-meyamma mamé yínaqtaa puyónúnataamanibo Áánûqtu wení tiwiránîn-naqa tímikaiqtaae.

abo minnáyabama wekáq náawabi warénama íbêqa wemá íma puyínîbo Áánûqtu ókaraq aúwaraimma wemmá amíniye. ítáaro. Áánûqtuni paru-yátááqtábábóana íbêqa ketáámá ítaa puyónúnatae.

6 Áánûqtu yagaroqtamá wení tiwiraín-náqá Îtute min-nákámá keqtááyábá naayóbáqá tirááye:

“anaaékaq yemmá kerátámá atínikeka yabíkáin-akoqnaama Áánûqtuma yabíkái-marupaqa yiméyúye.” téta tirááyamma íbêqa pááq uráiye.

7 miráitana Áánûqtu máqte-kayukati yináábútáábi yiráárá0mmá
wení íánatai-iraqo-qtataaqa yiráátiniye. minnâ wení
íráqô-qtataaqa mimórá íráqô-qtataaqa wení tiwiraí-náqá
Îtuma keqtáámá timénataa tiráátiniye.
8 keráwáqá wemmá itáíq-itaiq uráápoata Áánûqtuni
íráqô-qtataaqa keráwáqtí kúmiq-yataapikekaraq puí-
yátáápíkégáráq tiwíkaiye.
Áánûqtuni íráqô-qtataakoma íma mayaíráké matááe. ímiye.
Áánûqtu keráwáqá ákaq paá tímikaiye.
9 Áánûqtuni íráqô-qtataaqa anónnáma étama aarawaamá
yetúyánápí "ketáái táaimma uyátáraiye" téta yetúma múte
yauwínômanibo
10 Áánûqtu paá aá tiqtábá aúgeniq umátíkaraiqtaae.
ketáámá áaimma átáma Îtute mánae téqtaama íráqô-mayaimo
Áánûqtumma ákáinaikaa umá maami-máyáímá
aúyaqtikaraiqtaa íbêqa mayánatae.
11 túyánámmá ítáaro. keráwáqô matíkaraamma Yéqtaaeo-
wayukamoe. mi-káyúkámá íma Ítíráaeo-wayukae. Ítíráaeo-
wayukama yeqtúma waayúka iyáákaq káráma yemá keráwáqá
íma kárata-kayukama tááyaraae.
12 taákaq máráaro. naayóbáqá kerawáqá Ítíráaeo-annabike
Îtuma Metáíyanopake nékaq máqe-uraae. máqte-kayukama yeqtí
aúkáapike Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuma timáyíkaraimanibo
keráwáqá mi-kánááráqá Áánûqtuni timú-timun-aimma Ítíráaeo-
wayukate wení akoqnáá-aikaraq keráwáqá íma yaímma
kéyainaae. keráwáqá íma móra-yataakaq awé uréq abo íma
Áánûqtunnama máqe-uraae.
13 miráimanibo íbêqa Áánûqtuni aara iyápóraa umá mááe.
Îtuni naaénápó keráwáqá yabititaq Áánûqtuni waaqókáq irááe.
14 mirá téqtaa kétunatae.
Îtu Káríqtoma kaayoné-yátáákón áaine.
miráitana wemá Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq
mórabi mamá áíkuyikaraiye.
Yéqtaaeo-wayukagaraq Ítíráaeo-wayukagaraq yeráwáqtí
aúkáapimma naayóbáqá kurumá íma kanaaráq aónai-
kuruma Îtuma íbêqa mi-kúrúmmá yawarápatukaiye.
wemá yeráwáqtí kaayoné-yátááqá aúkáiye.
15 wemá pukáimma Ítíráaeo-wayukati anón-nakoni ámáan-aimma
wemá yawarápama ánatatukaiye.
wemá Îtuma Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukati aúkáapi
kaayoné-yátááqá mamá yíkaraiye.

wemá aúgekaa-kama tarôq uréna íma kaayaqíbo kímora tarôq
éna pááq uráiye.
16 kaapaq-yátáq wenaúma keqtááyábá tiména Ítíráaeo-
wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq móra-yubi yíkaraiye.
miráitana ketáámá máqtemma Áánûqtu tiwíkai-
kayukatae.
Îtuma yeráwáqtí kaayoné-yátááqá aúkáiye.
17 wení kumína-kanaaraq íráqôn-augen-aimma mayaína minnáe.
keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtuni népaq-awaataq
máqe-uraamanibo ketáámá Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuni
waaqókáq máqe-uraunatae.
Áánûqtuni kaayoné-yátááqá máqtemma keqtáábí maména
tímikaiqtaae.
18 Îtu Kárîqtoma keqtáábí kuménataaboana keráwáqá
Yéqtaaeo-wayukagaraq ketáámá Ítíráaeo-wayukagaraq
mimórá-Áókáq-Áágómá mamá matéqtaa ketibotáámá
Áánûqtunopaqa yagaroqtamá kanaaráq yenúnatae.
19 miráinaq keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama íma namuq-
wáyúkáráá umá káqo-kayukati marabáqá mááe. ímiye.
íbêqa keráwáqá yabíkái-qtataakoni aménáápáqá keqtááráá
éq keráwáqá Áánûqtuni ánná-wayukaraa mááe.
20 naakáá umá Áánûqtuni timákai-kayukagaraq wení amuné-
wáyúkágáráq yeráwáqá mitáyaraa umá máawaq keráwáqá
mitáyaraa umá mááe. min-nákóní ábomma Îtu Kárîqtoe.
21 Îtuma ábokaa kéiteqtaa ketáámá wekáq timammá
amúnanataa wemá keqtáá máqtemma yagaroqtamá
tíkaraiqtaae. miráitaqtaa ketáámá yagaroqtamá Áánûqtuni
aokaq anó-monoq-nakaa kéunatae.
22 Îtuma keráwáqnápó anó-monoq-namma kéitana Áánûqtuni
Aokaq-Áágómá min-ánó-mónóq-náúpáq kémaiye.

3

1 kemá Póroma keráwáqá Yéqtaaeo-wayukataba ánná-naupaqa
máune. keráwáqtábábóana Îtu Kárîqtoma kemmá ánná-naupaqa
tiyúkaiye.
2 é paámi itéq kemmá Áánûqtuma yaímma wení íráqô-qtataaqa
tímíkaiqtaba tíwáqnaa ónúne.
3 paá min-áúbábí áqa agayéq kemá timá tímikaunama
Áánûqtuma wení aúpáq-yátááqá tiráátiraiye.
4 min-áúbámá yoraúma itéq kemô áaimma átáma itánúnayaba
Áánûqtuni aúpáq-yátááqá wení timákarai-naqtabae.

5 naayóbáqá máqe uráá-kayukama min-aúpáq-yátááqtábá íma
ítaraane.
miráimanibo íbêqa Áánûqtuni aokaq timáyíkarai-kayukagaraq
wení amuné-wáyúkágáráq Áánûqtuni Aokaq-Áágómá
yiráátiraiye.
6 min-áté-áímmá minnáe. min-ánó-qtátááqá Îtuma pááq
umátíkaraiqtaayaba Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtunopake
keqtááráá umá kanaaráq mayánóe. yeráwáqá mimóra-
ánnámá ketáátê mááe. máqten-arain-aimma Áánûqtu akoqnáá
umá timá tíkaraiqtaama yemá ketêtaa íbêqa kanaaráq mayánóe.
7 Áánûqtuma kemá Póromma mamá mórama wení timáyíkarai-
kayukabi tíkaraitaq miráipoaq átê-wataama Îtuma keqtááyábá
umátíkarain-aimma kétune. Áánûqtuma wení íráqô-qtataapike
yaímma tiména wení akoqnáágo kepí mayaí kémayaiye.
8 kemá Áánûqtuni waayúkama yeráwápíké anómma íma máune.
ímiye. kemá paá yinaaé kéune. miráimanibo Áánûqtu kemmá
máqte-kayukabike yabititaq minnáyaba timuqá kémaraune.
kemá Yéqtaaeo-wayukama abarokáq timá-yimikaae téna kateko-
yátááqá Îtu Káríqtoqtaba kemmá Áánûqtuma timátíkaraiye.
mi-kátékó-yátááqá Îtuqtaba uyátá-maqma anómma wáipoata
ketáái watáayaba minnáma íma kanaaráq tenúnatae.
9 Áánûqtu wení aúpáq-yátááqtábá kemá máqten-aayapaq-
wayukama timá-yimikaae téna kemmá timátíkaraiye. naayóbáqá
maamin-áúpáq-yátááqá máqte-kanaaraqa Áánûqtuni aúyánápí
aúyoqma wáqe-urena wemá máqte-qtataaqa tarôq urái-nare.
10 miráimanibo wemá íbêqa akoqnáá-wayukagaraq náápaa-
kayukagaraq ketáámá Îtun anaaé kéwarauna-wayukanapo yemmá
wení itaí-yátááqá kéyiraatiye.
11 maa-márámá íma tarôq uréna Áánûqtuma nói-qtataarabi
maa-márábímmá pááq íniye téna aúyánámmá ítaraiye. íbêqa
wemá abarokáq ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma wení
mayaíráké mamá pááq kéiye.
12 íbêq-kanaama ketáámá náayubi Îtu Káríqton-aama wáráanna-
wayukataama Áánûqtute watáá-wataa kanaaráq tenanatáá
Áánûqtu keqtáámá ítátikaniqtaae.
13 abo kemá kaarabútimo wéqo tútiqo matáunayabamibo
keráwáqá Îtumma íma ayuwéraq yáqtóráaro. kemá maami-
tútíq-yátááqtábá keráwáqá uyátá-maqma akoqnáá ígáae
téqa kémayaune. keráwáqô akoqnáá umá máiyana Áánûqtu
keráwáqtábá amuqá matikániye.
14 ketibotáámá Áánûqtuma wení aúpáq-áúyánámmá kemá
túyánámmá kéiteq wekáq tiraayutaúmmá káyaone.

15 máqten-annama maa-márábíkáráq Áánûqtuni márûpakaraq
yeqtíwîqa yeqtí náápaakaraq Áánûqtuma yímikaiye.
16 Áánûqtuma wení akoqnáábike tirunóbáqá wení Aokaq-
Áágómmá mayaígáae téqa keráwáqtí tíyaqa akoqnáá umátikeq
minnáyaba nunamupí keráwáqtábá kétune.
17 Îtumma itáíq-itaiq umá mái-yataaqa yáqtoraigaae téqa
Îtuma tirupi máetaq minnáyabagaraq nunamupí kétune.
yaayánûkoma marabí wiqména kúmikaa umá keráwáqtí
itáíq-itaiq í-yátáákómá miráuma Îtuni akaí-yátáápáqá wiqmá
kumíniye.
18 Îtuma náaraq umáwabi méyábáq uyátena mémánóbáq
kubaúma keqtááyábámá kákaitaq keráwáqá minnáyábá ítama
tágaigaae téq nunamupí kétune.
19 ketáámá wení akaí-yátááqtábámá íma ítátuweqtaamanibo
wenáaimma tíménaqtaa ógiqma mayaígáae téqa keráwáqtábá
nunamupí kétune.
20 Áánûqtuni akoqnáá-yataakoma ketáábímmô kéinanama
maamin-ákóqnáá-yátááqá mú kéuyatamaqtikainanataa
ketáái túyánákáráq ketáái inaa tí-yátáákáráq uyátá-
maqma íniye.
21 ketáámá Áánûqtuni ánnábike-kayukama Îtu Kárí́qtoqtabama
wekáq “tíkáiye” téqtaa wenáwîqa aati-aatimá matúq-
matuq umá múte kéyauyunatae. áre.

4

1 kemá Póroma waayúkati yúrakaq itó-uma Îtuqtaba abarokáq
timá yímikaunayababoaq kemá ánná-naupaqa paá máune.
miráimanibo keráwáqá maamirái-qtataaqa Îtumma akáinaiq
kéiyaq kemá minnáyaba tikaíkáae téqa kétune.
2 abo íma otaa-káyúkáráá aúráaro. kaayoné umá máaro.
yaímma-wayukamo íkarutaiyamma paá yeráwáqá yíkáaro.
3 keráwáqá kaayoné-yátááqá anónna-anonna yiméra mórabi
Áánûqtuni Aokaq-Áágóní aménáápáqá paá máero.
4 ketáámá mimórá-túyáwáákáráq mimórá-Áókáq-Áágópí
kémaunatae. kímora íma aónarauna-yataaqa awé ónúnayabataa
Áánûqtu tááyaraiye.
5 kímora uyátárai-naqa ketáámá matéqtaa ketáámá máqtemma
wekáq tirummá kámunatae. ketáámá máqtemma móraiq umá
Áánûqtuni Aokaq-Áágógáráq kéberaunatae.
6 ketáámá mimórá-kétíbótáá máiye. wemá Áánûqtuma
máena káqomma akoqnáá-naqa wekáá umá íma máiye.
wemá uyátá-maqma máqte-qtataakaqa máiye. wemá keqtáábí

máipoata káqo-kayukama wení akoqnáágomma ketáái mayaíbí
yemá káonae.
7 Áánûqtuma tirááténataa wemá keqtááyábá ôriq umá
ákáitana Îtu Metáíyamma tímikaiqtaae.
8 Áánûqtuni aúba-wannaagoma maará kétiye:
“wemá uyéna ánná-naupake-wayukama taígani kuyátúrena
waayúkaraq amuq-yatááqá yímikaiye.”
mirá ténа Tébitini ibí kétiye.
9 abo wemá meyábáq utáiye. min áaimma yaímma-kanaama
maa-márábí máqe-uraiye.
10 min-nákómá kukáimma wemá mimórá-nákómá anaaékaqa
utáiye. wení náápaamma maa-márábí-káyúkámá yiráátiniqtaba
wemá utáiye.
11 wemá wenamáárîq ténа “keráwápíké yaímmama
timáyíkarai-kayukama maíyata abo yaímmama Áánûqtuni
amuné-wáyúkámá maíyata ínoe.” ténа “yaímma-wayukama
waayúkati yúrakaq itó-uma máeta átê-wataama tínô-kayukama
maíyata ínoe.” ténа “yaímmama yirááti-wayukama maíyata ínoe.”
ténа tiráiye.
12 waayúkama yokaa umáyikai-aimma uyátárai-nakoqtaba
mirá-umatikanoe. maami-máyáímá nóinabiyo? mi-máyáímá
minnáe. Îtu Káríqtokaq yirummá améta taígani-kayukama
kuyátúmeta yíwáqnaa umá yeqtí itáíq-itaiq í-yátááqá akoqnáá
umáyikanoe.
13 maami yirááti-wayukati watáanapo kétima-timiyanataa
Áánûqtuma keqtáámá wenáanikomma aónayaba tiráátiniye.
wekáq ketáái itáíq-itaiq í-yátááqtábá yirááti-wayukati
watáagoma tíwáqnaa ínîqtaae. mi-kánáámá ketáámá
yagaroqtamá áíkuiyona-yupaama mi táoqa Áánûqtuma
keqtáámá timátimiq-timatimiq umá kétiraatinanama ketáái
tirun-íyápógómá itóqma Îtu Káríqtoni áaimma mayéna anóniq
íniye.
14 mi táoqa ókaraq iyápóraa ketáái túyánákómá íma wániye. mi
táoqa uwáágoma yaayánama waéráinikaa umá ketáámá káqo-
kaqon-aiqtaba íma waéránátae. ímiye. ketáái tirun-íyápógómá
itóqma anóniq ínataa táwî-wayukati makáqma aónai-yataakaraq
kaaqaari-áíkáráq ketáámá íma itánúnatae.
15 ímiye. aaqáo. miráimanibo ketáámá árain-aimma téqtaa
Îtuni akaí-yátáákáráq óq-wayukayaba tikánîqtae. miráinaqtaa
ketáámá itóqma Îtun aúyawaakaa onanatáá wemá aqnókáá
íniye.
16 Îtuma íbêqa máqtemma wekáq itáíq-itaiq umá máa-
kayukama yagaroqtamá wenaúyawaakaa umá aráápayikanena

kéiye. máqten-aayapaq yabíkéna móra-mora-aukapakemma weqtábá-weqtaba akaíyátábá Îtumma yokaa kéumakaae.

17 íbêqa akoqnáá umá uyátárai-nakonopake timá-timune. keráwáqá Yéqtaaeo-wayukaraa umá yeqtí aíbôq-yuyanakaraq íma máaro.
18 yeqtí yúyánámmá paá kumayupí wáiye. yemá koáráaq-wayukaboata Áánûqtunopake nékaq mááe.
19 yeráwáqá máqte-tawi-kiyaamoq-yataaqa tarôq kéeta minnáyaba íma yigaaebí kémaraae.
20 maamirá-qtátáákáá-qtátááqá Îtuma Metáíyama wenôpake keráwáqá íma ítaraae.
21 ímiye. keráwáqá Îtun-aama kéitaawana wemá árain-iraqo-qtataaqa keráwáqá tiráátiraiye.
22 keráwáqtí naayón-ááímmá keráwáqtí túgoma ákáin-aaikaraq naayó-páái-únákáqtóráá umá tiwáábáq kabiraimmá maamirán-ááímmá keráwáqá paábaq matúwáaro.
23 minnámo matuwéqa aúgen-unakaqtoraa umá aúge-tuyanakaraq aúgen-aaikaraq kúberaaro.
24 mirámô éqa káqomma íráqô-kanokaa umá kúberanoe. aúgemma káqo-naqa aúqma keráwáqtí táaimma aokarîq umá kateko umá Áánûqtun-aaikoraa umá waíno.
25 miráinaqa kaaqaari-ááímmá ítero. aati-aatimá pááq ínî-qtataaqtaba árain-aimma tero. ketáámá mimórá-túgóní waayúkaboaqtaa wenamí-kenamin umá paá árain-aiqtaa tennatao.
26 abo keráwáqá tíyámma ínaqa íma kúmiq-yataariq oro. abo íma tíyámma yuwákaiyana waíno, ímiye. mimórá-yúpáámá aabaúmá íma kupékainaqa

27 abo tíyámmo íq-ia kéiyanamoena Tááqtaama tirunóbáqá yaberániye.

28 keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma moyá-nákómá máqe-urenama íma ókaraq moyámmá mayaíno. íma miráinimanibo wemá mayaí ko mayaíno. wení ápéqtaba kamáa káena mayaí kémayena anaaékaqa móra-yataaqa íma makáiya-kayukama yemmá kanaaráq yíwáqnaa íno.

29 tóyaupike táwî-aimma íma yuwákéraq tero. miráimanibo paá mi-kátáámá waayúkama umá yíqtaaiq ínîn-aimma tíyana keráwáqtí táagoma yemmá íráqôniq umáyikaniye.

30 Áánûqtuni Aokaq-Áágómmá ummaa-yátááqá íma áméro. keráwáqtí matúq-matuq umá tái-meyakaraq puí-yátáákáráq mipíkémma keráwáqá Áánûqtuma tiwíkaitana wení Aokaq-Áágómá keráwáqtí tiwiraí-yátáákómmá káraapaiye.

31 táwî-toiqa makéq máqten-aimma temmá paábaq
iyaabótúwáaro. íma tíyan-aimma aayaqtáá umá téraq káqo-
kayukayaba mamá táíq umáyikai-tuyanamma íma ítáaro.
32 anónna-anonna umá íráqôniq oro. anónna-anonna tíyaqa
áméro. abo taákaq oro. Îtuni áwîkaq Áánûqtuma keráwáqtí
otaammá paábaq matukáiqtaba keráwáqá miráráá umá
anónna-anonna otaammá paábaq matúwáaro.

5

1 aboámá wení iyápó-annama yíkainiq umáraa Áánûqtu
keráwáqtábá kákaiye. keráwáqá wení iyápó-annaboaq
wenáaikaa umá keráwáqtí táaimma mamá pááq oro.
2-3 Îtu Metáíyama keqtáá tirááténa ákáiniq umá keráwáqá
káqo-kayukayataba tikaíno. minnâ Îtu Metáíyama keqtááyábá
ákáitana wenaúwaraimma tímikaiqtaae. Ítíráaeo-wayukama
yeráwáqtí kúmiq-yataaqtaba móra íráqô-kamma ikámma
Áánûqtukaq ámikaane. íbêqa ketáái kúmiq-yataaqatabama Îtuma
ketáái amí-yátááqá Áánûqtukaq máqe-urena Áánûqtu min-ámí-
yátááqtábá amuqá makáine.
keráwáqtí aúkáapimma kebó-yátááqátábá káqo-kayukati
máqte-qtataaqtaba túranannama aíyábámá maami-kááyáq-
yátááqtábá íma tero. Îtumma waráíya-kayukama maamirái-
qtataaqtaba íkéte.
4 kebó-áímmá aábê-aikaa umá ítero. ímiye. paá keqtóyauqa
ógaaqma Áánûqtuqtaba “tíkáiye” tero.
5 maaminnáyaba taákaq máráaro. maa-káyúkáma kebó-
yátáárîq kéo-kayukagaraq káqo-kayukati minnáma máyáa-
qtataaqtaba yúrananna káa-kayukagaraqa yeqtí anónnáma
Áánûqtuni tiwiraí-nákómá yabíkái-marupaqa íráqôn-apeqa íma
wániye. yemá miráuma waayúkama yeqtí kamuqá óqtakakenabi
yaataké tarôq umáka-qtataakaq kéita-kayukaraa mááe. yemá
máqtemma Áánûqtuma yabíkái-marupaqa íma uyáberanobo
Áánûqtuma yemmá anaaépariq umáyikaniye.
6 yaímma-wayukama yeqtí kaaqaari-áímmá keráwáqá íma
iyuwáiyata makáqma aónaaro. mi-káyúkámá maami-táwí-
yátáárîq kéiya-kayukama Áánûqtuni áyámma mayánóe.
7 keráwáqá nékaq maamirá-káyúkábíkémmá máero.
8 naayóbáqá keráwákáráq kumayuq-yátáákáráq táwî-
yataakaraq tirunóbáqá wáqe-uraimanibo íbêqa uyátárai-nakoma
tirunóbáqá máitaq abo keráwápí ómmá ógiqma mááe. miráuma
ókón áráakaa umá máaro.
9 ókómmá máqten íráqôn-aaikaraq arupú-aaikaraq árain-
aaikaraq abarokáq mamá pááq kéiye.

10 nói-qtataakoaq uyátárai-nakomma amuqá kémarakaiyaa
minnáyaba abáá oro.
11 mi-qtátááqá waayúkama kamayupí kéo-qtataaqa keráwáqá
tinaaémma umáyíkáaro. miráimanibo keráwáqá yiráátero.
yemá otaammá kúyo-kayukama mááe.
12 táwî-yataaqa waayúkama kumayupí aúpáq oqtábá paá
watáayaba kemá tigaaeyô kétune.
13 ópí maami-táwí-yátááqá aónama kétageta kanaaráq
aónáiyana paábaq kumayukóráá umá koínanama ókómó
anónaraq wení márûqa kémayaiye.
14 miráipoata maan-áímmá ten-áímmá kéitaunatae.

“keráwáqá túmô wáe-kayukao, itó-oro. pukáapike itó-magiyana
Metáíyama ómmá timíniye.”

téna Áítáíya Áánûqtuni amuné-nákómá naayóbáqá agatáine.
15 abo keráwáqá nói-qtataaqtababi ommá atéráaro. íma aíbôq-
tuyanakaraq mánomanibo aá itaí-wáyúkáráá umá máero.
16 íbêq-yupaama táwî-kanaaboaq keráwáqtí túwaraa-kanaama
yabíqma arutéraq íma táwí-táwí oro.
17 íma aíbôq-yataariq ínômanibo uyátárai-nakoni aúyánámmá
abáá umá pááq oro.
18 íma aíbôq-nomma néraq neginaagí ínômanibo Áánûqtuni
Aokaq-Áánápó mamá ógiraaro.
19 keráwáqá mi-qtátááqá uyátárai-nako Áánûqtuma káqo-
kayukayaba umáyikena keráwáqtábágáráq umátikena i-
qtátááqtábá ibí anónna-anonna umá tíq-tiq oro. nunamummá
ibí tero. uyátárai-nakokaq tirukakékáráq imá tóyaupikemma
kaapáúpikekaraq tero.
20 ketáái uyátárai-nako Îtu Káríqton áwîkaq ketibotááma
Áánûqtukaq “tíkáiye” téraq máqte-qtataaqtaba oro.

21 Îtu Káríqton-aama kéiteraq keráwáqá móra-mora-yuma we-
qtábá-weqtaba umá yetiménáápáq máero.
22 aaragô, keráwáqá uyátárai-nakon áama wáráanikaa umá
keráwáqtí tiwaiqmááti yáama wáráaro.
23 ketáámá itáíq-itaiq umá kéuna-yutaama Îtu Káríqton aúraa
umá máunanataa wemá aqnókáá máitana miráráá umá
ánáakoma aúráitana wenawaikómá aqnókáá umá máiye. aamô
ítáa-kayukama Îtun aúraa owana wemá yemmá pukáapike
kéyiwiraiye.
24 Îtun-aama ítáa-kayukama wení náápaakoni aménáápáqá
mááe. miráráá umá ánáakoma wenawaikóní náápaakoni
amenáápáq máiye.

25 yiwaikô, Îtu Káríqtoma wekáq yirummá ámê-kayukayaba

ákáitana yeqtábá pukuráiye. miráráá umá keráwáqá yi-
waiqmááqa keráwáqtí tínáaqmaataba tikaíno.
Îtu Káríqtoma wekáq yirummá ámê-kayukayaba pukéna
26 wení watáanapo mamá aokarîq umáyíkaraiye.
yeqtí kúmiq-yataaqa paábaq kématuwena tete umáyíkaraiye.
27 miráuraiqtaba wení waayúkama anaaékaqa wenaúrakaq
kanaaráq itó éta yemá tágaginoe.
unáákáqtôraq paaigómá kááraa-kaaraa íéna íma kaabú-káábú
iníkáá umá wení waayúkama tágaginoe.
wemmá wárá a-kayukama aokaríq éta máqten-otaakaraq íma
waínna miráráá-kayukayaba Îtumma kákaiye.
28-29 yiwiqmááqa yeráwáqtí yúyaba yíkáiniq umá móraiq umá
yetináaqtaba yikaíno. máqtemma yetúgoma íma kéyiwaagoe.
ímiye. abo aáwaqa améta íráqôniq umá kéyabiye. miráuma móra-
nakoma wenamáárîq wetábá ákáiniq umá wenánáakoqtaba
akaíno. ánibo Îtuma wenaúgaraq kéyabiye. wenaúma nóinabiyo?
ketáámá wekáq tirummá amúnna-wayukataama wanaúma
máunatae.
30 ketáámá Îtu Káríqton aúma máqte-tuyawaaqa máunatae.
31 minnáyaba Ááníûqtuni aúba-wannaabi kétiye:
"waagómá wenanóboama kéiyuwena wenánáakote
yagaroqtániye.
maa-kááyáq-nákámá mimórá-yúmá auráyóye."
téna Mótetima Ááníûqtuni aúba-wannaabi agatáine.
32 maamin-áímmá aúpáq áaikaraq wáiye. móra-nakoma
wenánáakote kétibo aúpáq-áímmá mirá téna Îtu Káríqtoma
wení anaaéma kéwaraa-kayukayaba kétiye.
33 miráráá umá keráwápíké móra-mora-nakoma wetábá
ákáinikaa umá ánáakoqtaba akaíno. ánáakoma awaikón áama
yaaguyaqmá itaíno.

6

1 iyápô, uyátárai-nakon-aama kéwareraq keráwáqtí tinóboyuti
yáama wáráaro. minnáma aanaúramma paá wáiye. naayóbáqá
Mótetima maará téna agatáine:
2 "keráwáqtí tinóboyuti yáama yaaguyaqmá ítáaro."
minnáma áqnáabaq ámáan-aimma timá móra akoqnáá umákain-
aimma Ááníûqtu timá tímikaiye. minnáe:
3 "miráráá íyana máqte-qtataakoma íráqôniq umáqtikainaq maa-
márábí ayáqtáá-yupaama mánoe."
téna Ááníûqtuma timá akoqnáá uráine.
4 yiboáo, íma keráwáqtí iyápóma mamá áyámma í-yátáápí
aúqyíkáaro. ímibo keráwáqá uyátárai-nakoma tiráátinikaa umá
keráwáqtí iyápóma yiráátero. yemá táwî-otaama kéguiyamma

yemmá tái-meyamma yímero. keráwáqá mirámô éqa yemmá
anaúrakaq mamá yiráátimayikanoe.
5 mayaí-wáyúkáo, keráwáqtí kawáá-wáyúkátí yáama
wáráaro. tirukaké yáama yaaguyaqmá wáráaro. keráwáqá Îtu
Káríqtokaq mayaí kémayeraq mirárráá umá keráwáqtí kawáá-
wáyúkáráq mayaí yikáinaiq umá íráqôniq umá máyáaro.
6 móra-nakoma íma yabíkáinaq keráwáqá aati-aatimá íráqô-
mayaima máyáaro.
7 keráwáqá paá waayúkayaba yimuqá marakaí-máyáímá íma
mayánômanibo uyátárai-nakoqtaba amuqá marakaí-máyáímá
máyáaro.
8 taákaq máráaro. íráqô-qtataariq keráwáqá kéomma mimóra-
yátááqá anónnáma uyátárai-nakonopake mayánóe. maamin-
áímmá máqte-kayukayabama áraine. mi-máyáí-wáyúkámá ápéqa
máyáakaraq mi-máyáí-wáyúkámá íma ápéqa máyáakaraq máqte-
mayai-wayukayabama maamin-áímmá áraine.
9 kawáá-nákô, keráwáqtí mayaí-wáyúkáyábámá móraiq
oro. keráwáqá yemmá íma ikatí-áímmá tero. taákaq oro.
uyátárai-nakoma Áánûqtuma yabíkái-marupaq wemá yeráwáqtí
uyátárai-nakaraq keráwáqtí uyátárai-nakaraq mimórá máena
wenaúrakaqa paá-wayukagaraq anó-kayukagaraq íma mááe.
ímiye. máqte-kayukama mimórá-áúyánákáq kéyainaiye.
10 keráwáqtí tébakaq-kanaama maa-márábímmô máeqa
uyátárai-nakoqtaba akoqnáá-wayukama aúráaro.
11 keráwáqtí akoqnááma uyátárai-nakonopake máyáaro. wení
akoqnáárake matéqa weyukáá mayéq keráwáqá Tááqtaama
makáqma yabitíné ínnayaba keráwáqá akoqnáá umá kanaaráq
itó-inoe.
12 ítáaro. ketáámá íma waayúkate ááiqa kéunatae.
ketáámá maa-márábímmá anókogaraq yeqtí náápaakaraq
kumayupíqtábá ááiqa kéunatae. ketáái ááiqa waátáma
ketúrapike íma kanaaráq káonetaa yetê ááiqa kéunatae.
13 mirá kéibo Áánûqtun áaimma weyukáá mayéraq mi-
táwí-kánáámá yínnama keráwáqá imaamu-wáyúkáráá umá
kanaaráq itó éq íma yawautínoe.
14 miráuma keráwáqá itó umá imaamu kuyéqa Áánûqtuni
árain-aimma tímûranna kuyéq wení arupú-yataaqa títaaraq
tiraaqá kuíyana waátá-akoqnaagoma keráwápímmá íma
kanaaráq kobérániye.
15 maami íráqô-kataama kaayoné-yátááqtábá aítauqo
ánáakuyonaikaa umá mi-kátáámá taákaq máráaro.
16 maamirá éq keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa
túbáqá keráwáqtí weyukóráá umá akoqnáá ínaq itó oro.
keráwáqtí uyátá-maqma itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa
Tááqtaama uyátanena ínnama aúyaqtikaniye.

17 keráwáqá pukáapike atóbatikaniqtaba Áánûqtu akoqnáá
umá timá-timena maamin-áímmá yaqtóráaro. maamin-áráín-
áímmá tiqnókáq kámokaa kúbereq abo tokóruraa-puma múte
yaúyoro. keráwáqtí tokóruraa-puma minnáe. Áánûqtun-aama
Áánûqtuni Aokaq-Áágómá tímikaiye.
18 nunamummá tíq-tiq oro. nunamummá kéteraq Áánûqtuni
Aokaq-Áágómá ayuwáiyana keráwáqá nóin-ainabi tínômma
tiráátiniye. nunamummá kéteraq túbanaaq umá yokaa umá
máero. máqtemma itáíq-itaiq kéo-kayukayabagaraq
19 keqtábágáráq nunamummá tíq-tiq oro. kemá
tóyauqa ógaraananama Áánûqtuma árain-aimma arupú-aikaraq
timínîqtaba minnáyaba nunamummá tero. kemá itó-uma
waayúkati yúbáq Áánûqtuni aúpáq-yátááqá wení Metáíya
Îtuqtaba tenúnnayaba Áánûqtukaq nunamupí timá áméro.
20 kemá waayúkati yúbáq kéteq ikatíq íma ónúnnayaba
minnáyabagaraq nunamupí tero. miráráámô Îtu Káríqtoqtaba
tiráunaboaq íbêqa kaarabútibi akoqnáá-annanapo (téininapo)
atáá umátíkáawaq máune.
21 Tíkikati wemá min-áúbá-wánnáámá keráwáqtôpaq
maména wíniye. wemá ketí máqte-qtataaqtaba kemô únnayaba
móma timá-timiniye. wemá ketáái íráqô-tibaqawaaraa-naqa
máena wení mayaíráq uyátárai-nakoqtaba yáqtoqma akoqnáá
kéiye. wemá máqte-qtataaqa maabáq wái-qtataaqtaba timá-
timiniye.
22 keráwáqá keqtááyábá itánôqtaba keráwáqtí tíyaqa umá
tíqtaaiq ínîqtaba wemmá timákaraune.
23 maami kaayoné-yátáákáráq akaí-yátáákáráq ketibotáá
Áánûqtuyaa uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq yeqtôpake kéitaq
keráwáqá mayaígáae téq kétune. keráwáqtábá itáíq-itaiq
umá yáqtorai-yataakaraq ketáái máqte-tibaqawaaraa-kayukagaraq
mayaígáae téq kétune.
24 keráwáqá keráwáqtí akaí-yátááqá uyátárai-naqa Îtu
Káríqtokaq íma aúyatikeq keráwáqá máqtemma Áánûqtuni íráqô-
qtataaqa mayaígáae téq kágayaune.
kemá Póroe.

Pirípiani
Îtun **anaaé ké**waraa-yubaq **Pí**ripai-marupaq **Pó**rogaraq **Tí**motite **á**nn**á**-naupaq **Aró**mubaq **agatáá**ye.

1 maa-páátímá Pórogaraq Tímotite kerátáyôpakene. kerátámá Îtu Káríqtoni kaqtó-nakae. kerátámá náayuwabi Píripai-marupaq Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéo-yubaq kágayauye. yeráwákáráq mi-káyúkámá náayubi Áánûqtuni waayúkama mórabi áíkuyo-yubaq yabíkáa-kayukayopakaraq maami-páátímá kágayauye.

2 Áánûqtuma ketíbotáámá uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq yenákátí íráqô-qtataakogaraq kaayoné-yátáákógáráq yenákámá keráwáqá máqtemma tímetaao.

3 kemá keráwáqtábá túyánámmá kéiteq keráwáqtábámá Áánûqtukaq "tíkáiye" kéteqa

4 kemá Áánûqtukaq nunamummá kéteq timuqá kémaraune.

5 íbêq-awaataqa Áánûqtuni átê-wataama tí-máyáímá mamá kemmá tíwáqnaa urááwapoaq kemá timuqá kémaraune.

6 ánibo maaminnáyaba kéitaune. Áánûqtuma keráwáqtí íráqôn-aaimma áaimma átáma miráurena wemá miráumae kéuwinana mi-kánááráq Îtu Káríqtoma yauwéqma kumín-awaataq keráwáqtí íráqôn-aaikoma mútûq pááq umá ánataniye.

7 kemá aati-aatimá keráwáqtábá túyánámmá kéiteq ke-tirummá keráwáqá timúnnama arútáiniq kéiye. abo keráwáqá máqtemma Áánûqtuni íráqô-qtataakomma keráwáqá ketêgaraq yáíkaaq kéunatae. kemá Îtuqtaba átê-wataama áraine téq ako-qnáá umá túnnama keráwákáráq kegáráq Áánûqtuni íráqô-qtataakomma yáíkaaq umá matáunatae. naayóbáqá kemá ánná-naupaqa máqe-uraunaboaq íbêkaraq kemá ánná-naupaq máunama keráwákáráq kegáráq Áánûqtuni íráqô-qtataakomma yáíkaaq umá matáunatae.

8 Áánûqtuma ketáama ítáimma áraine. ánibo kemá kétima-timunama keráwáqá ketirukaké kétimunnama miráuma Îtu Káríqtoni arukakékáá umá keráwáqá kétimune.

9 kemá keráwáqtábámá Áánûqtukaq maará téq kétune. keráwáqtí tirummá amí-yátáákómá anóniq umáe uwíyábá kétikaiye. Áánûqtuni árain-itai-yataaqa mayaígáae téq kétune. nóinawabi íráqôniq éna nóinawabi táíq ínayabama yainaígáae téq kétune.

10 keráwáqá miráiyatabama mú mikákáá íráqô-qtataaqa
kanaaráq mayánoe. keráwáqá mú mikákáá íráqô-qtataaqa
mayáiyanama Îtu Káríqtoma yauwéqma kumínî-kanaaraqa
keráwáqtí kúmikaraq tigaemá í-yátáákáráqá Áánûqtun-aurakaqa
íwaniye.
11 ímiye. keráwáqá wenamáa Îtu Káríqtonopake árain-
iraqo-qtataaqa yi-qtátááqnápó keráwáqá ógiranoe. min-íráqó-
qtátááqá keqtáá kétimitabataa ketáámá Áánûqtuni tágama-
yataaqtaba kéteqtaa wanáwîqa múte kéyauyunatae.
12 ketíbâqawaayuo, keráwáqá maaminnáyaba itaígáae téq
kétune. kemá maakáqá ánná-naupaq máunanaboana átê-
wataagoma Îtuqtaba wéyáwé uráiye.
13 miráuma anómma yabíkáa-kayukati kawáá-wáyúkágáráq
yaímma káqo-kayukagaraq máa-yuma yemá máqtemma
kéitaamma kemá Îtu Káríqtoni kaqtó-napoaq ánná-naupaq
máune.
14 kemá ánná-naupaq máunataboata taíganimma Áánûqtuni
waayúkama yeqtí Îtukaq itáíq-itaiq í-yátáákómá uyátá-maqma
akoqnáá uráiye. íbêqa yemá waayúkati yúbáq itó kéeta átê-
wataama akoqnáá umá kéteta ikatíq íkéoe.
15 yaímma-wayukama kárún-aimma timátiketa yemá anón-
iwiqa mayaíyábá kéyikaitataboata Îtuqtaba átê-wataama
kétemanibo óq-wayukama Îtuqtaba íráqôniq ónáae téta kéte.
16 Áánûqtuma kemmá wenáama mayaiyuwánúnayaba mi-
máyáímá tímikaitata yemá minnáyaba kéitetaboata yeqtí
yirukaké kéte.
17 mi-káqó-káyúkámá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq í-yátáákáké
íkete. ááqibo yemá kemmá kárún-aimma kétima-tikaae. kemmá
tú-tiqa í-yátááqá arúbama timínôqtabama yimuqá kémaraae.
18 ááqibo yemá waabá-káyúkátí yúbáqá Îtuqtaba átê-wataama
itáíq-itaiq kéeta tíyanabi paá yeqtí yóyaukake min-áté-wátáámá
Îtuqtaba tíyamma minnâ íráqô-qtataaqa wáitaq kemá timuqá
kémaraune.
19 owé. kemá timuqá paá maráiq-maraiq ónúne. keráwáqá
keqtábá Áánûqtukaq nunamummá kétewana Îtu Káríqtoma
kemmá tíwáqnaa kéiye. mirái-qtataaqtababoaq kemá kéitaunama
Áánûqtuma kemmá tiwíqma paá ayúqtikaniye.
20 uyátárai-nakoni mayaímá mayaíyábámá kemá tigaemá
íyábá íkétikaiye. kemá tú wamá máenawabi púyônama íbêkaraq
aati-aatimá Îtu Káríqtokaq íma ikatíq éq yaaguyabíyábá
kétikaiye.
21 ketí túyánápímmá aúwaraimma nóinabiyo? minnâ Îtu
Káríqtoqtaba miráiyaba kéune. puí-yátááqá nóinabiyo? minnâ

uyátá-maqma íráqô-qtataare.
22 kemá maa túráqô matúq-matuq ónúnnama maannáyaba
wáiye. Îtu Káríqtoqtaba íráqô-mayaima mayaíyábá wáiye.
miráinaq kemá náanawaq aúyaq-maranuno? paá tú wamá mánu
puyónúnô?
23 kemá maami-kááyáqá íráqô-qtataakoni aúkáapimma
máune. kemá Îtu Káríqtote Áánûqtuni márûpaqa umma
mánunayaba kétikaiye. mirámô onanamá kemmá íráqôniq
íniye.
24 miráimanibo keráwáqtábámá kemá íma púyônama minnâ
íráqône.
25 kemá máananama keráwáqá íráqôniq umátikaniye.
minnáyatababoaq kemá itáunnama kemá íma árúqa puyónúne.
miráuma keráwáqá tíwáqnaa kéonana keráwáqtí itáíq-itaiq í-
yátáákómá uyátá-maqma anóniq kéinaq keráwáqtí itáíq-itaiq
í-yátááqtábá timuq-yatáákáráq uyátá-maqma anóniq íniye.
26 miráuma keráwáqá kemmá ókaraq kétimoneqa ánná-
naupake kúmônayaba Îtu Káríqton-awiqa kanaaráq múte
yauwínoe.
27 íbêqa keráwáqtábá maannáma anó-qtataare. keráwáqtí
táaimma Áánûqtuni átê-wataarake máyáaro. mirá kéiyaq kemá
keráwáqtôpaq ímo yéqa keráwáqtí íráqôn-aaiqtaba itánúne. itáíq-
itaiq í-yátááqátábámá akoqnáá kéeraq keráwáqá máqtemma
mimórá-túyánákáq máero. átê-wataama Îtuqtaba kéyaqtoreraq
keráwáqá máqtemma mimóráráá umá máeraq Îtuni namuro-
wáyúkámá webó agayíkáaro.
28 keráwáqtí namuro-wáyúkáyábámá ikatíq íoro. ako-
qnáá oro. mirámô kéiyatama keráwáqtí namuro-wáyúkámá
timónáiyamma keráwáqá yemmá kanaaráq uyátáawaniq ínoe.
taákaq máráaro. móra-waigoma yemmá uyátánimma wemá
Áánûqtue.
29 Áánûqtuma keráwáqá Îtu Káríqtoni kaqtó-wayukama
máigaae ténа aúyaqtikaraiye. miráipoaq keráwáqá wekáq itáíq-
itaiq kéowana Îtuqtababoaq tú-tiqa mayaíyábágáráqá Áánûqtuma
keráwáqá aúyaqtikaraiye.
30 keráwákáráq kegáráqtáá mimórá-ááíqtáá kéunatae.
minnâ Áánûqtuni aakótê Tááqtaani aakótê ááíqa kéoye.
miráinaq kemá ááiqa únaq aónaaniq umá miráuma ááiqa oro.
miráitaq kemá ááiqa paá íq-iq kéune.

2

1 keráwáqtí túwaraikoma Îtu Káríqtoqtaba mamá akoqnáá
kéumatikaiyo? wení akaí-yátáákómá keráwáqá timakakí kéiyo?
wení Aágomma aanabóráá umá kémayaao? Îtun anaaémo

káqowa-kaqowamma kaayoné kéumayikaao? keráwáqtí tirummá
káqowa-kaqowamma kéyimeo?
2 mirámô kéeqa kemá maará téq keráwákáq inaa kétune.
máqtemma keráwáqá mimórá-túyánákáq máeraq mimórá-
tíkáí-yátáápí yagaroqtaaro. kemá káonaune. keráwáqtábá
timuqá kématikaune.
3 aúyababa íoro. keráwáqtí túma íma mamé úyôro. ímibo
móra-mora-yuti aménáápáq máero. aati-aatimá káqowaqtabama
túyánápímmá téraq "wenáwîkomma ketíwîkomma uyátá-maqma
wáiye" téraq tero.
4 kenamáárîq keráwáqtábá íma yabi ínômanibo káqo-
yuyabagaraq yabíqyíkáaro.
5 keráwáqtí túyánákómá Îtu Káríqtoni aúyánákáá íno.
6 wenáaikoma Áánûqtuni áaikote móraiq kéiye. wemá
Áánûqturaa umá máqe-uraimanibo min-náápáámmá íma
yáqtokaiye.
7 ímiye. wení anó-tagama-yataaqa paábaq yukéna kaqtó-naqa
aúkáiye. wemmá aaragómá marákáitana paá maa-márábín-
nákáá aúkáiye.
8 wemá Áánûqtugaraq waayúkagaraq yeqtí yiménáápáq
wetábá wenamáárîq maréna máqe-uraiye. wemá Áánûqtun-
aama waréna puí-yátááqá máyáitata kaapaq-yátáq ikámôwana
pukuráiye.
9 miráimanibo wemá aamá ítáitanaboana Áánûqtu wemá
pukáipike mamá itó umákátuwena mú mikákáá yanaa-
márúpáq akéna wemmá máqten-awiqa uyátá-maqma yanaan-
áwíqá ámikaiye.
10 miráinaq máqtemma Áánûqtuni-marupaqa máa-yugaraq
máqtemma maa-márábí máa-yugaraq máqtemma maa-
márágóní aménáápáqá máa-yugaraq min-áwíqá kéiteq Îtuni
aúbáq yiraayutaúmmá ayánoe.
11 ánibo máqten-oyaukoma téta "Îtu Káríqtoma uyátárai-nare"
téta tínoe. miráinata máqtemma wenaboámá Áánûqtun-awiqa
múte yauwínoe.
12 tíkáin-aanabo, ketáama wáráaro. kemá keráwáqtê máqe-
uraunaqa ketáama wakááe. íbêqa kemá keráwáqtôpake
yatákuraanaqa uyátá-maqma ketáama waqmá arútaaro.
keráwáqtí kúmiq-yataapikemma Áánûqtuma keráwáqá
tiwíkaiqtaba káqo-yuma yiráátéraq Áánûqtuma mi-qtátááqtábá
amuqá íma márái-qtataariq íyábámá ikatíq oro.
13 taákaq máráaro. Áánûqtuma tirunóbáqá máena we-
naúyánákáq miráin-oqtaba tíwáqnaa kéiye.

14 nôrawabi kéeqa nárun-narun-aimma íma téraq nóbíq-aimma
ítero.
15 waayúkama íma waátá-yataariq í-ááímmá aónaa-kayukaraa
keráwáqá oro. keráwáqá waayúkama yeqtí áaikoma waátá-
yataariq éna kaé-kai-yuti aúkáapimma máamanibo keráwáqá
Áánûqtuni iyápóma yeqtí otaamá íma wáiniq umá miráuma
máaro. wiyókómá aabayákáq kamá tágainikaa umá keráwáqtí
táaikoma ókáá umá maa-márábímmá kamá tágaino.
16 keráwáqá maa-márábí-káyúkámá matúq-matuq umá
mái-auwaraiqtaba watáama kétima-yimeqa keráwáqá miráuma
wiyókóráá umá táganoe. miráinana Îtu Káríqtoma kumínaqa
keráwáqtábá timuqá maránúne. miráinaq kemá ítáanama
máqtemma ketí mayaígómá paátataakaa íma íniye.
17 ketúgoni naaegómá Áánûqtukaq amí-yátáákáá umá aqti
íníyô? keráwáqtábámá kemá puyónúnô? mirámo ínaqa kemá
timuqá kémareq keráwákáráq Áánûqtukaq "tíkáiye" tenúne.
18 keráwákáráq timuqá kémareq kemá púyônayabama
Áánûqtukaq "tíkáiye" tígáae téq kétune.
19 uyátárai-naqa Îtumma akáinaqa kemá Tímotimma
timákáanana keráwáqtôpaq pááqya-kanaabi wíniye. miráinana
wemá keráwáqtábá kemmá mamá kanaaráq kétima-timena
umá tíqtaaiq íniye.
20 maakáqá wemá wenamáa ketí tíyaqa kéyainena
keráwáqtábá aúyánámmá kéitaiye.
21 tébakaq-wayukama paá yenamáárîq yetábá yúyánámmá
kéitaae. mi-máyáímá Îtu Káríqtoqtaba mayaíyábámá íma
yúyánámmá kéitaae.
22 Tímoti wení íráqô-mayaiyabama keráwáqá kéitaae. átê-
wataama waabá-káyúkátí yúbáqá tíyábámá kemmá tíwáqnaa
kéiye. miráuma áanikoma aboámmá áwáqnaa ínîkaa umá ketê
mayaímá kémayaiye.
23 ketineqá nói-qtataarabi pááq íné ínata timá-timiyaqa kemá
Tímotimma timákáanana keráwáqtôpaq wíniye.
24 ánibo kegáráq keráwáqtôpaqa pááqya-kanaabi wíyábámá
kemmá kétikaiye.
25 keráwáqá Ipaaparoráítatimma ketôpaq timákáawana
iréna íráqôniq umá kemmá kawáá umátíkaraiye. ábâkoma
awaaómmá áwáqnaa ínîkaa umá kemmá tíwáqnaa uráiye.
wemá ketê mayaímá kémayena ketê yagaroqtamá Áánûqtuni
watáama téna ááiqa uráiye. íbêqa keráwáqtôpaq kemá wemmá
yauwéqma timákanaa kéune.
26 wemá máqtemma keráwáqá timónaiyabama ôriq
umá kákaiye. keráwáqá weqtábámá karí kémayaiye téq
ítaraatababoana wemá netuq-áúyánámmá ítaraiye.

27 áraimma wemá anó-karima mayéna púyôwaniq uráiye.
miráimanibo Áánûqtuma wemmá paru-yátááqá ámitana
ípukaiye. kekáráq Áánûqtuma paru-yátááqá tímikaitana wemá
íma pukáitaq kemá íma tirummá í-yátááqá arúbama matáune.
28 miráiniq Ipaaparoráítatimma keráwáqtôpaq timákáanana
yauwéqma wínîqtabama kemmá ôriq umá kétikaiye. keráwáqá
wemmá káoneqa timuqá kémaraiyanama mi-wágómá kemmá
mamá timuqá matikáinaqa keráwáqtábámá netuq-túyánámmá
íitanune.
29 uyátárai-nakoqtaba tíbâqawaamma weqtábámá "iyo"
kéteraq timuqá máráaro. máqte-kayukama náayuwabi
Ipaaparoráítatima inîq o-yúmá tikaq múte yíkáaro.
30 wemá mayaímá Îtu Káríqtoqtaba kémayena púyôwaniq
uráiye. áqnáabaqa wenaúma aúgugu íyábámá íma aúyánámmá
ítaraimanibo wemá kemmá tíwáqnaa uráiye. keráwáqá ke-
namáárîq kemmá miráuma íma kanaaráq tíwáqnaa owánîq
oqtábámá wemá kemmá tíwáqnaa uráiye.

3

1 ketíbâqawaayuo, uyátárai-nakoqtabama ôriq umá máráaro.
naayóbáqá keráwáqtôpaq agatáuna-aimma móragaraq kétima-
timunnamanibo minnáyabama íma tíbô kégaiye. ánibo min-
áíkómá keráwáqá íráqôniq kéumatikaiye.
2 kékén-áímmá kétima-timune. iyákóqtábá atéráaro. mi-
káyúkámá yemá ummaa-yátááqá mamá paá kéeta túma
karáiyamma "keráwáqá atóbanoe" téta maqmá káonaae.
3 ketáámá áraimma túma kárataunna-yutaae. Áánûqtuma
katááí táabikemma waátá-yataaqa kárama paábaq yuwéna ke-
qtáámá wení Aokaq-Áágómá tímikaiqtababoanataa ketáámá
árai-karataunna-yutaae. wení Aokaq-Áágóní akoqnáárakemma
ketáámá Áánûqtukaq nunamummá kétunatae. miráitaqtaa Îtu
Káríqtonopake tágama-yataaqa kémayaunatae. miráitana yúma
karaí-yátáákómá keqtáráqá paátataakaa kéiye.
4 náawabi aúyánápímmá téna "Áánûqtuma kárátaa-
tuyababoana mamá paá umátikaniye." tenama wemá íkárutaiye.
ítáaro. kemá máqte-qtataaqa aúgoqtabama mirá-umatukaune.
5 ítáaro. kemá ketinóma kemmá matíkáitaqa kemá Ítíráaeo-
naqa máqe-uraune. inaau-náúpáqá kemmá matíkáraitana aba-
paké kaumo-kánáámá yátáitata ketúma kárátaane. ánibo kemá
Péqtiamaanini ánnábike-naqune. ketítaubikoma yemá Íbaru-
aimma tirááwaq kegáráq Íbaru-aimma tiráune. ámáan-aiqtabama
kemá Pérati-naqa máeq máqten-amaan-aimma kemá wakáune.
6 ámáan-aimma waraíyábámá kemá karuwaaq kéeq
minnáyababoaq Áánûqtuni waayúkama náayuwabi Îtuqtaba

mórabi áíkuyo-yuma kemá yemmá yíkamonaaq maqmá
aónaraune. owé. ámáan-aikoma waayúkama mamá íráqôniq
kanaaráq umáyikaniyaa-awaataq kemá íráqôn-naqa máqe-
uraune.
7 miráimanibo máqtemma mi-qtátááqtábámá naayóbáqá
“íráqô-qtataare” téq ítaraunamanibo íbêqa Îtu Káríqtobaboaq mi-
qtátááqtábámá “paátataare” kétune.
8 mi-qtátáákómá máqte-qtataakoqtabagaraq yeqtábámá
“paátataare” kétunamanibo Îtu Káríqtoqtabama ketí uyátárai-
nakoma máena mi-qtátááqtábá wenamáa “anó-qtataare”
kétune. min-nákóqtábámá máqtemma káqo-qtataakoma “araatá-
qtataare” téq paábaq yukáune. Îtu Káríqtomma wenamáa matéq
9 wetê yagaroqtamá mánaa kéune. naayóbáqá Áánûqtun-
aurakaqa ketí íráqô-mayainapo kateko ónúnayaba maqmá
aónaraunamanibo íbêqa kemá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq umá
yáqtoraunanapo Áánûqtun-aurakaq kateko umá máune. ámáan-
aimma waráuna-waigoma kemmá mamá Áánûqtun-aurakaq
kateko íumatikaraibo Áánûqtu keqtáámá Îtu Káríqtokaq itáíq-
itaiq únnayabataa kateko-yátááqá paá kétimiqtaae.
10 íbêqa kemá Îtu Káríqtote áqnáabariq umá yagaroqtánááq
kéune. min-ákóqnáágómá wemmá pukáipike mamá itó-
umakaraimma min-ákóqnáágóqtábá itánááq kéune. Îtuni aú-aiqa
yáíkaaq umá mayánááq kéune. ánibo wemá máena pukáiniq
umá ketí kúmiqa íma wáiniq umá mánaa kéune.
11 ánibo kemá túyánámmá itáunana kegáráq pukáanabike itó-
ureq aúge-tuwaraimma mayánúne.
12 kemá téq “Áánûqtun-aurakaqa áqa kateko umá mútûq
ánataguraune” téq íkétune. ímibo Îtu Káríqtoma kemmá áqa
wetábá matáiniq umá kemá mi-kátékó-ááímmá ketábá
mayánáae téq maqmá aónaqte kéune.
13 ketíbâqawaayuo, “kemá áqa Îtuqtaba uyaatimá uyátáraune”
téq íma kétune. ímibo maami-mórá-yátááqtábá maará kéune.
minnâ tinnaépaq yukáuna-yataaqtabama kétiwikaq túbáq wái-
qtataaqtaba mayánáae téq únnama
14 kemá móma móra-nakoma uyaatimá uyátainiq umá kemá
amuq-yatááqtábá uyaatéq ánatai-aqtoraq ónáae téq tiyááqtâma
kuyúnnama koma kéyauweraune. min-ámúq-yátááqá wáimma
aúwaraimma Áánûqtuma keqtáámá “umma máyáaro” téna
Îtuqtabama tááyaraiqtaae.
15 ketáámá máqtemma náayuwabi Îtuni yiráátínna-aiqtaba
waayúkaarikaa umá mirá-onatae. minnáyaba keráwáqá káqo-
tuyanamma itáiyanama Áánûqtu keráwáqá abarokáq tiráátiniye.

16 miráinaqtaa íbêq-awaataqa min-ámmá waráunataama
waqmé wíq-wiq ónátaae.
17 ketíbâqawaayuo, kemá miráunaiq umá keráwáqá mirá-oro:
miráinaq keráwáqá mi-káyúkámá yemá ketáá miráunaiq umá
miráó-kayukati yáaimma wáráaro.
18 taígani-taoqa maamin-áímmá timá tímikaunama íbêqa
tiqnumá kéyaitaq ókaraq kétima-timune. minnâ taígani-
kayukama Îtu Káríqtoni namuro-wáyúkámá máeta Îtuma
yeqtábámá kaapaq-yátáq nôrawabi umáyíkaraiqtabama paábaq
awéqtáma kéyuwaae.
19 yemá yawítígino-marupaq wínoe. yeqtí aáwaqa awetáwaata
umá naan-áíkómá Áánûqtuni amáákaq kéuwiye. Áánûqtun-
aurakaqa yigaemá í-yátááqtábámá yemá yeqtí yúma maméta
kéuyoe. yemá yeqtí yúyánámmá mimórá maa-márábí-
qtátáákáq áátuqma kémaraae.

20 ketáái naa márûqa Áánûqtuni márûpaq wáiye. keqtáá
atóbatikanin-naqa uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma kumínîqtaba awé
kéunatae. wemá Áánûqtuni márûpakemmo kuménama
21 ketáái túma waerániye. ketáái aqnú-tútáámá mamá
wenaúraa tágama-yataakaraq aútikaniqtaae. mirámô ínîmma
mimórá-ákóqnááráké máqte-qtataaqa wení náápaakoni
aménáápáqá kémaraiye.

4

1 ketíbâqawaayuo, keráwáqá kemmá tíkáin-aanaboma máawaq
keráwáqá timónaiyabama ôriq umá kétikaiye. keráwáqá kemmá
mamá timuqá kématikeq ketí mayaígóqtábámá amuq-yatááqá
mááe. ketí tíkáin-aanabo-wayukao, Îtukaq itáíq-itaiq umá máeraq
yaqtóráaro.

2 Yúóriaoyaa Tíqtikio, ókaraq uyátárai-nakoqtaba kenákámá ke-
ánáánóráá umá máakaao.
3 ketíbârawaao, egáráq mi-kááyáq-íníkórátámá yíwáqnaa uwo.
yenákámá ketí yagaroqtamá Îtuqtaba átê-wataama tí-máyáímá
matááye. ketáámá máqtemma Kérémeqtigaraq yagaroqtamá
tébakaq mimórá-máyáímá máyáa-yugaraqtaa yagaroqtamá
mayaímá matáunatae. ánibo máqtemma yeqtíwîqa matúq-matuq
í-áwíq-wánnáábí wáiye.

4 aati-aatimá uyátárai-nakoqtaba timuqá máráaro. móragaraq
kétupo timuqá máráaro.
5 máqte-kayukama iyuwáiyatawaq yemá keráwáqtí kaayoné-
ááímmá aónaaro. taákaq máráaro. uyátárai-nakoma íma nékaq
máiye.

6 kéqokeq-yataaqtabama netuq-túyánámmá íma ítáaro.
Áánûqtukaq nunamummá kéteqa nóiqtababi íyaqtaba wemmá
kétimameraq “tíkáiye” téraq wekáqô ítama káoneqa tero.
7 miráinaq keráwáqá máeq Îtu Káríqtokaq kamuqá
kéitaiyanama Áánûqtuni kaayoné-yátáákómá keráwáqtí
túyánákárábi túraqa yabítikaniye. mi-kááyóné-yátáákómá
ketáái itaí-yátáákómá uyátá-maqma wáipoaqtaa ketáámá árain-
uramma mi-wágóní áaimma íma kanaaráq itánúnatae.
8 ketíbâqawaayuo, maannáma ketí aqtó-wátááe. min-áráí-
qtátáákáráq mi múte yauwí-yátáákáráq arútai-qtataakaraq
otaammá íma wái-qtataakaraq tirunóbáqtáá íráqôniq i-
qtátáákáráq Áánûqtuma keqtááyábá yaaguyabíkáae ti-
qtátáákáráqá mi-qtátááqtábámá keráwáqá túyánámmá ítáaro.
9 mi-qtátááqtábá tiráátiraunama taákaq makéraq mirá-oro.
watáarake keráwáqá kétiraateq nói-qtataarirabi uráunarakekaraq
tiráátiraune. kemá tiráátiraunaiq íyanama Áánûqtuni kaayoné-
yátáákómá keráwáqtê wániye.
10 uyátárai-nakoqtaba miráunama kemá timuqá kémaraunaq
keráwáqá keqtábá tirummá kéumatikaae. naayóbáqá keráwáqá
kemmá tirummá umátíkaraamanibo kemmá tíwáqnaa
ínôqtabama aammá íma wáqe-uraiye.
11 kemá paá móneqtabama íma kétune. ímiye. kemá
taíganiqtababi pááqyaqtabama kanaaráq timuqá maránúne.
12 kemá áwáyoq-naqa máeq oótan-naqa máqe-uraune. taíganin-
aawaqa naíyábábi táama yaíyábámá kemá kéitaune. kemá
nóiqtababi onnamá uyátá-maqma marérabi máqte-qtataaqa íma
maréq ónúnayabama kéitaune.
13 Îtu Káríqtoma kemmá akoqnááma kétimiqtababoaq máqte-
qtataaqa ketúraq pááq ínayabama akoqnáá umá kanaaráq
mánune.
14 miráimanibo kemá taígani-ummaa-yataaqa kémayaunaqa
keráwáqá kemmá tíwáqnaa uráamma minnâ íráqô-qtataare.
15 kemá ketí áqnáabaq-yupaama waabá-káyúkátí yúbáqá
Îtuqtaba átê-wataama tiráunaq keráwáqá Pirípiani-wayukama
kéitaae. minnâ kemá Maaterónia-marabake yuwéq kéunaqa
keráwáqá kenamáa tíwáqnaa umá móneqa tímikaae. tébakaq
Áánûqtuni waayúkama áíkuyo-yuma yemá kemmá íma tíwáqnaa
urááe.
16 owé. óq-taoqa kemá Tetarónáíkaq máunaq miráráá umá
tíwáqnaa urááe.
17 kemá móneqtaba íma ítama káonaunamanibo keráwáqá
kemmá tíwáqnaa uráápoana Áánûqtuma íráqô-meyamma
timíniye. ánibo minnáyaba timuqá kémaraune.

18 Ipaaparoráítatima keráwáqtôpake amí-yátááqá kemmá
tímitaq íbêqa kemá nóiqtababi kéunnama kémayaune. átê-
kuyumma in-ámí-yátááqá Áánûqtukaq ámêwana wemá amuqá
kémarena máyáinikaa umá keráwáqtí amí-yátáákómá miráuraiye.
19 ketí Áánûqtuma Îtu Káríqtoni íráqô-qtataakokake máqte-
qtataaqtabagaraq keráwáqá ommá timíniye.
20 Áánûqtuma ketibotáámá wení tágama-yataaqa wáimma
watúq-watuq umá wení tágama-yataaqa wániye. miráuma
waíno.
21 Áánûqtuni waayúkama náayuwabi Îtu Káríqtonnama máa-
yuyopaqa miráo-maarao-aimma kétimayikaune.
22 tíbâqawaaraa-kayukama ketê máa-yuma keráwáqtôpaq
miráo-maarao-aimma yúwáawana kéwiye. máqtemma Áánûqtuni
waayúkama maabáq máa-yuma miráo-maarao-aimma kéte. ánibo
yemá náayuwabi Títaani anómma kámááni-naupaq mayaímá
máyáa-yuma yemá keráwáqtôpaq miráo-maarao-aimma ôriq
umá kétimatikaae.
23 uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni íráqô-qtataakoma keráwáqtí
taágote yagaroqtamá waíno.
kemá Póroma
Tímotigarare.

Koráátiani
Îtun **anaaé ké**waraa-yubaq **Koráá**tai-marupaq **Pó**roma **á**nn**á**-naupaq **má**ena **watá**ama **ké**titana **Tí**moti **agatá**iye.

1 min-áúbámá kemá Póroma mórama Îtu Káríqtoni
timáyíkarai-kayukabike-naqa ketáái tíbâqawaaraa-naqa
Tímotigaraq kágayauye.
2 Áánûqtuni waayúkama Koráátai-marupaqa Îtu Káríqtoqtaba
kerátáái tíbâqawaayuma yemá Îtukaq itáíq-itaiq umá kéyaqtoraa-
yubaq kágayauye. Áánûqtuma ketibotáámá kaayoné-yátááqá
wení íráqô-qtataakokaraq keráwáqá timíno.
3 kerátámá aati-aatimá Áánûqtuma ketáái uyátárain-naqa Îtu
Káríqtoni aboákáqá nunamummá keráwáqtábá kéteka "tíkáiye"
kétuye.
4 Áánûqtuma wení márûpaq keráwáqtí meyámmá tíkáitana
wáitaq awé oqtábámá ketáámá ítaraunatae. abo keráwáqá Îtu
Káríqtokaq akoqnáá umá itáíq-itaiq kéeq keráwáqtí tirummá
Áánûqtuni waayúkama yímêqtabama kerátámá kéitauye.
5 áqnáabaqa keráwáqá árain-aimma min-áté-wátáámá Îtuqtaba
matáamma minnâ íráqô-meyaqtaba Áánûqtuma keráwáqá
timínîtaq ítaraae. abo Áánûqtuma keráwáqtábá min-íráqó-
méyámmá wení márûpaq tíkaraiye.
6 maamin-áté-wátáágómá máqte-marabaq wéyáwé kéiye.
minnâ Áánûqtuni íráqô-qtataakoma máqten-aukapaq wéyáwé
kéitana keráwáqtí áukáapikaraq wéyáwé kéitaq keráwáqá
áqnáabaq kéitaq tágama ítaraae.
7 ketáái tíkái-tibaqawaama Ipááparatima kerátáí mimóra-
máyáí-nákómá wemá keráwáqá tiráátiraiye. wemá Îtu
Káríqtokaq itáíq-itaiq umá kéyaqtorena keráwáqá tíwáqnaa
kéiye.
8 ánibo Aokaq-Áágómá keráwáqá arummá tímî-qtataaqtaba
kekárátámá timá tímikaiye.
9 miráitana wemá kekárátámá timá tímikaitakaboaka
kerátámá Áánûqtukaq nunamummá aati-aatimá keráwáqtábá
kétuye. Áánûqtuma keráwáqtí túyánápímmá wení aúyánánápó
maqmá ógitikainaq miráigaae téka kerátámá nunamummá
kétuye. Áánûqtuma wení Aágoni itaí-yátáákáráq ítama tágai-
yataakaraq maqmá ógitikaikaae téka kétuye.

10 miráinaq keráwáqá Áánûqtumma ákái-kayukaraa umá
kanaaráq mánoe. ánibo keráwáqá aati-aatimá Áánûqtumma
amuqá maránî-qtataariq ínoe. miráinana Áánûqtuqtaba
keráwáqá íráqô-mayaima kémayaiyana mi-wágómá íráqôn-
aramma iyániye. miráinana Áánûqtuqtabama keráwáqtí itaí-
yátáákómá uyátá-maqma anómma aurániye.
11 Áánûqtuni tágama-akoqnaabike keráwáqá akoqnáá ínôqtaba
nunamummá kétuye. miráinata waayúkama keráwáqá mamá
táíq kéumatikaiyaqa keráwáqá paá Îtukaq itáíq-itaiq umá túma
pukáinabaq mánoe.
12 keráwáqtí timuq-yatáákákémmá Áánûqtukaq "tíkáiye"
tero. wemá wení yabíkái-marupaqa ópí yáíkaaq ínôqtaba
keráwáqá mamá yokaa umátíkaraiye. máqtemma Áánûqtuni
óq-wayukate yáíkaaq ínoe.
13 abo wemá keqtáámá kumayukóní akoqnáábikemma
tiwíqmenataa wení ákáin-aanikoni yabíkái-qtataakoni
aménáápáq tiwíqmenataa utáiye.
14 wení áanikoma keqtáámá mamá umátíkaitanataa ketáái
kúmiq-yataaqa Áánûqtuma mamá paábaq yuwéna awikátukaiye.
15 Áánûqtumma ketáámá íma kanaaráq aónanunataamanibo Îtu
Káríqtoma wemá wekáá kéiye. ítáaro. naayóbáqá Áánûqtuma
Îtu Káríqtomma tarôq umákarena máqte-qtataaqa anaaékaq
tarôq uráiye.
16 Îtu Káríqtoni akoqnáárakemma Áánûqtu wíyôpaq wái-
qtataakaraq maa-márábí wái-qtataakaraq tarôq uráiye. ketáámá
mi-qtátááqá kanaaráq káoneqtaa íma kanaaráq káoneqtaa
únna-yataaqa wemá tarôq uráiye. yabíkái-marupakaraq
akoqnáá-yataakaraq uyátáraa-kayukagaraq yabíkáa-kayukagaraq
náápaamma matokáa-kayukagaraqa máqtemma wemá tarôq
uráiye. Áánûqtuma máqte-qtataaqa Îtu Káríqtonapo tarôq uréna
Îtu Káríqtoqtaba taróq uráiye.
17 miráitana Îtuma máqe-uraitana anaaékaq máqte-qtataaqa
tarôq uráiye. ánibo máqte-qtataaqa wení akoqnáánapo yáqtoqma
yagaroqtaráiye.
18 Áánûqtuni waayúkama áíkuyo-yuraqa Îtuma yeqtí
yiqnómmá máitata yemá wení aúma mááe. wemá máqte-
qtataakoni áqnáabariq umá máiye. abo wemá pukáipikemma
áqnáabariq umá itó-urai-nare. owé. máqte-qtataaqtabama wemá
áqnáabaq-nare.
19 miráuma Áánûqtuma wení máqten-aaimma Îtu Káríqtokaq
wáikaae téna tiráiye.
20 ánibo Áánûqtuma Îtu Káríqtonapo mayaímá kémayena
máqtemma maa-márábí wái-qtataakaraq máqtemma wíyôpaq

wái-qtataakaraqa yauwéqma mamá wenôpaqtaa kéiye. Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq púitana wení naaegómá aqtímena kukáimma miráuma Ááníûqtugaraq waayúkati aúkáapimma kaayoné-yatááqá mamé iráiye. naayóbáqá Ááníûqtuma yeqtábá namuq-nákáá uráine.

21 naayóbáqá keráwáqá Ááníûqtunopakemma nékaq máeq keráwáqtí máqte-tai-aaimma tarôq kéeq keráwáqtí táí-tuyanakakemma Ááníûqtuni namuro-wáyúkámá máqe-uraae.

22 miráimanibo íbêqa wení áanikoma pukáikakemma Ááníûqtuma keráwáqá mamá wení aanábóîq uráiye. wemá keráwáqtábá miráuraipoaq keráwáqá Ááníûqtuqtabama aokarîq éq wenáurakaqa tigaemá íma wáinaq wenôpaq kanaaráq wínoe.

23 miráimanibo keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá yáqtóráaro. Ááníûqtuma keráwáqá abaúmma ánîûqa yamá akoqnáá umátíkaraikaq máaro. min-íráqó-qtátááqá Ááníûqtuni átê-wataagoma “timénúne” ténа timá akoqnáá umákain-aipikemma káqo-yuma íma iyuwáiyatawaq kerawáqá yabitero. maamin-áté-wátáámá máqte-marabaq kétima-yimewaq kemá Póroma min-áté-wátáágóqtábá kaqtó-naqa aúkáune.

24 miráitaq íbêqa kemá keráwáqtábá tú-tiqa mayáunayaba timuqá kémaraune. Îtu Káríqtoni aú-aiqa wení waayúkayaba matáimma kemá móraiq umá kémayaune. wení waayúkama yemá mórabi áíkuyo-yuma yemá wenaúma mááe.

25 Ááníûqtuma wení waayúkama náayuwabi yemá mórabi áíkuyo-yuyaba kemmá mamá kaqtó-naqa aútíkaraiye. maami-máyáímá keráwáqá tíwáqnaa ónúnnayaba kemmá tímikaiye. miráuma wení watáama máqten-aukapaqa “timá-yimiyo” ténа timátíkaraiye.

26 abo maamin-áímmá kétima-yimiyatawaq waayúkama yemá naayóbáké yéqéna íbêq-kanaaraqa Ááníûqtuni aúpáq-áúyánámmá aúyôqmakaimma itánoe. miráimanibo íbêqa min-áúpáq-áúyánámmá abarokáqtáá uráitata wení waayúkama kanaaráq abarokáq káonaae.

27 maami tágama aúpáq-áúyánámmá máqte-kayukayaba wáimma keráwáqá íma Ítíráaeo-wayukama timá-timenunayaba Ááníûqtuma kemmá aúyaqtikena tiwíkaiye. maannáe. Îtu Káríqtoma tirunóbáqá máena Ááníûqtuni tágama-yataaqa yáíkaaq ínôqtaba tiyúwáitaq awé kéoe.

28 miráitaqtaa ketáámá Ááníûqtuni watáama máqtemma waabá-káyúkátí yúbáq kétunatae. ketáámá kékén-áímmá kéteqtaa Ááníûqtunopake itaí-yátáákáráq kéyiraatunatae. miráinataama máqte-kayukati yáaikoma Îtu Káríqtoqtaba mútûq abarokáq umá ánataikaae téqtaa mirá kéunatae.

29 maaminnáyaba kemá mayaímá kémayaune. Îtu Káríqtoma
kemmá máqten-akoqnaama tímikaitaq min-ákóqnááráké
mayaímá kémayaune.

2

1 kemá keráwáqtábá akoqnáá umá mayaímá kémayaunayaba
itaígáae téq kétune. miráitaq kemá Áréórátía-marupaqa
tíbâqawaaraa-kayukagaraq káqo-kayukama ketóíkaq íma káonaa-
yuyabagaraq kemá yeqtábá mayaímá akoqnáá umá kémayaune.
2 mirá kéeq yeráwáqtábámá ikatîqa íma ígáae tépoaq
kemá mirá kéune. keráwáqá keráwáqtí tirummá amí-
yátáákákémmá waayúkama mórabi yabitimá ya áíkuigaae téq
kétune. ánibo Îtu Káríqtoqtabama keráwáqá ítama akoqnáá
ígáae téq kétune. miráráá umá keráwáqá kémaeq Áánûqtuni
aúpáq-áúyánáqtábámá ítátuwaigaae téq kétune. min-áúpáq-
áúyánámmá minnâ Îtu Káríqtoma wenamáárîq wemíye.
3 Îtuma wemá miráuma kíraa umá máena Áánûqtuni máqten-
itai-yataakomma ítukaiye.
4 miráitaq kemá kétima-timune. waayúkama kaaqaarigón-
únítíq-áímmá téta yemmá íma iyuwáiyatawaq keráwáqá
makátéro. yaímma-taoqa yeráwáqtí yáagoma íráqôniq kéibo
atéráaro.
5 kemá ketúgogaraq yagaroqtamá keráwáqtê íma
máunamanibo kemá keráwáqtábá túyánámmá kéitaune.
keráwáqá mórabi akoqnáá umá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéowaq
kemá keráwáqá kétimoneq timuqá kémaraune.
6 keráwáqá áqnáabaqa Îtu Káríqtomma keráwáqtí uyátárai-
naqa awíkeq mimóráíq uráániq umá wetê yagaroqtamá matúq-
matuq umá máaro.
7 keráwáqá wepímmá ánûqa yamá akoqnáá umá máaro.
miráinaq keráwáqtí táaimma wenámûraaq taróq oro. ketáámá
tiráátirauna-yataaqa yáqtoqma akoqnáá uréraq Áánûqtukaq
“tíkáiye” tero.
8 keráwáqá yaímma-wayukama íma iyuwáiyatawaqa yemá
keráwáqtí ánûqa Îtu Káríqtopi yaráamma yaákáma yúwáaro. mi-
kááqáárí-áíkómá paá waayúkati yúyánápíké kéiye. miráinaq
keráwáqá yemmá íma iyuwáiyatawaq keráwáqá yabitero. min-
áímmá waayúkagaraq maa-márábí-táí-wákógáráq kéyiraate. Îtu
Káríqtonopakemma íma kéiye.
9 maanáyaba ítáaro. Áánûqtuni mútûq-aaikoma Îtu Káríqtopi
wáiye.
10 ánibo Áánûqtuma mútûq-tuwaraimma tímikaitaq keráwáqá
Îtu Káríqtote yagaroqtamá mááe. máqten-akoqnaagaraq máqte-
naapaakaraqa wennámiye.

11 Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq oqtábámá waayúkama keráwáqtí
túma íma kárataae. ímibo Îtu Káríqtoma keráwáqtí kúmiqa paábaq
káratukaiye.
12 ánibo keráwáqá Îtuqtaba nommá pékaamma miráuma Îtu
Káríqtoni aúma uqtamákáawana yauwéqma itó-urain-awaameqa
matááe. abo Áánûqtuma Îtu Káríqtomma mirá umákaraipoaq
keráwáqá Áánûqtuni akoqnáágoma kanaaráq ínitaq itáíq-itaiq
urááe.
13 naayóbáqá keráwáqtí kúmiqtababoana Áánûqtuma
keráwáqá yawááq-uraiye. naayóbáqá keráwáqá Ítíráaeo-
wayukama íma máepoaq keráwáqá Áánûqtunnama íma máqe-
uraae. miráimanibo íbêqa keráwáqtí kúmiqa Áánûqtuma mamá
paábaq yuwéna awikátuwena wemá keráwáqá Îtu Káríqtote
yagaroqtamá aúgen-auwaraimma tímikaiye.
14 ánibo Áánûqtuma ketáái kúmiqa mamá paábaq
yuwéna awikátuwena maamin-ámáán-áímmá ketáámá
aratúnnayabataama íma yorauténa yukáiye. ketáái aqtábááma
wení agamatá-kánnáábí wáimma ikátuwena kaapaq-yátáq
ketáái kúmiqa paá umátuwena “keráwáqtí aqtábááma
ánatagiye” tiráiye.
15 wemá tái-wakoni kawáá-wákárá máqte-tai-akoqnaagaraq
mamá paábaq yukáiye. Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq pukéna
maami-tái-ákóqnáámá uyátáraitata waayúkama mi-tái-
ákóqnáágóní kaaqaari-ááímmá aónaraae.
16 miráinaq keráwáqá aáwaqa néq nommá néq íyábámá
waayúkama íma iyuwáiyatawaq yemá ámáan-aimma tarôq oro.
anón-aawaqa aokaq-kánááráqá naíyábábi aagaí-kánáágóní
ámáan-aiqtabama keráwáqtí naayón-ááímmá íma wáráaro.
maamin-ááímmá minnâ paá anaaékaqa árain-auwaraimma
yínî-waigoni amané. árain-auwaraimma Îtu Káríqtonopake kéiye.
17 missing?
18 miráinaq keráwáqá waayúkama íma iyuwáiyatawaq
yemá mirán-ámáán-áímmá keráwáqtábá tarôq oro. yemá
téta “keráwáqá Áánûqtunopake kaqtó-wayukati náápaakoni
aménáápáq máeraq mi-káqtó-wáyúkáráq nunamummá tero”
tíyaqa íma mirá-oro. yemá keráwáqtí aúkáapikemma yeqtí
kaikáá-qtátááqtábá tíyan-aimma keráwáqá íma itáíq-itaiq oro.
mi-káyúkámá yemá paáyaba yeqtí yúma maméta kéuyeta paá
yeqtí yúyánápíkén-áímmá kéte.
19 yemá Îtu Káríqtoma wenamáa ketáái tiqnómmá wemmá
ayúwéta kégoe. min-áqnókákémmá mútûq-augoma akoqnááma
kémayaiye. ánibo min-áúmá máqtemma Áánûqtuni waayúkama
Îtu Káríqtoqtaba mórabi áíkuyo-yue. ketáái tiyáátâkogaraq

amakógáráq mórabi arúbaraayaniq umá miráuma Îtuma itáíq-itaiq kéo-kayukama mórabi arúbama kéyaqtoraitana Áánûqtuni akoqnáárake min-áúgómá akoqnáá umá pááq kéiye.

20 miráitana keráwáqtí naayón-ákómá Îtu Káríqtoma kébuitanama min-ákógáráq pukáiye. íbêqa maa-márágóní táí-wakoni akoqnáábikemma keráwáqá paá kéumagoe. miráitaq nôraq itaráq keráwáqtí táaimma ayúwáawanawaq maa-márábí-káyúkátí yáaikoraama kéiyo? keráwáqá nôraq itaráq yemá maará téta kétewaqa kaqtó kéoo? minnâ

21 "maannáma íma ánekuyoro. minnáma ínáaro. maami-káqó-qtátááqá íma ánekuyoro." téta kétewaq nôraq itaráq kaqtó umá kéitaao?

22 maami-qtátáákómá paátataakaa umá ánataginiye. maamin-ámáán-áíkómá paá waayúkati ámáan-aine.

23 mirán-ámáán-áíkómá waayúkati yúrakaqa íráqôniq kéiye. miráitana maamin-ámáán-áímmô waraíyábámá íma oyaaq kéipoana yaímma-wayukama yúyánápímmá téta: "maamin-ámáán-áímmá waréqa kemá íráqô-naqune." téta yúyánápímmá kéte. ááqibo yemá ímiye. miráimanibo ketáái túgoni akaí-yátááqá íma waránáae téqtaama maamin-ámáán-áíkómá ketáá íma kanaaráq tíwáqnaa kéitaae. ketáái túgomma tebûqa ámênataama íma warániye.

3

1 Îtu Káríqtoqtababoaq keráwáqá itó-uma aúge-tuwaraimma matááe. miráinaq Áánûqtuni márûpaq Îtu Káríqtoma máipaqtaba túyánámmá ítáaro. mibáq wemá Áánûqtuni ayáánurapaq náápaan-abitataraq maraq máiye.

2 paá maa-márábí wái-qtataaqtaba túyánámmá íma itánômanibo mibáq wái-qtataaqtaba túyánámmá ítáaro.

3 taákaq máráaro. keráwáqtí naayón-áíkómá pukitana keráwáqtí aúgen-auwaraikoma Îtu Káríqtote yagaroqtamá Áánûqtuni márûpaqa aúpáq wáiye.

4 keráwáqtí árai-tuwaraimma Îtu Káríqtomiye. ánibo wemá kumínaqa kéráwáqá wetê yagaroqtamá wení tágama-yataapi mánoe.

5 keráwáqtí túgoma kúmiq-yataariq ínéta kéomma yíkamma utátúwáaro. miráráá-qtátááqá maannáe. kebó-yátááqá táí-tuyanamma itaí-yátááqá túranannama aí-yátááqá táwî-aimma tarôq ínôqtaba tikaí-yátááqá káqo-yuti minnâ mayaíyábá tikaí-yátááqá mirá-tíkáí-yátááqá ikámma utátúwáaro. mi-qtátáákómá Áánûqtuni márûpaqa kémayaipoana egaamá aí-yátáákómá miráuma óqtakarabi yaataqá nunamummá teníkáá kéiye.

6 máqtemma mirá-qtátáárîq o-wáígómá Áánûqtuma yemmá
mamá áyámma kéumayikaiye.
7 naayóbáqá keráwáqá mirá-qtátáárîq kéeq mirá kéo-
kayukate yagaroqtamá máqe-uraae.
8 miráimanibo íbêqa mirá-qtátááqá keráwáqtôpakemma nékaq
yúwáaro. tíyámma íoro. káqo-kayukama táíq umáyikayabama
túyánámmá íma itéraq káqo-kayukama táí-aimma ítima-yikaaro.
námô-yataakoni watáama ítero. ímiye. maami-máqté-qtátááqá
keráwáqtôpakemma nékaq yúwáaro.
9 keráwáqá móra-mora-yuma kaaqaari-áímmá ítero.
keráwáqtí naayón-ááímmá miráuma aútún-únákáqtôraa umá
ayúqma paábaq yukéq
10 aúgen-aaimma mamá kúbekaae. maamin-áúgén-náqá
keráwáqíye. miráinaq keráwáqá Áánûqtuqtaba taíbariq-taibariq
umá kéiteq uyátá-maqma íráqôniq umá wekáá umá mánoe.
11 keráwáqá aúgeniq ommá maará kéiye. ókaraq waayúkama
íma yataínoe. Karíki-wayukagaraq Ítíráaeo-wayukagaraq yemá
náayuwabi yúma kárataa-yugaraq yúma íma kárataa-yugaraqa
keráwáqá máqtemma móraiq umáyikanoe. Îtu Káríqtoma
máqtemma ketáái tirunóbáqá máiqtababoaqtaa karaanóbáq-
wáyúkágáráq namuq-wáyúkágáráq ánná-wayukagararabi
paá umáguraa-kayukagaraqa yemá keráwáqtí túyánápímmá
mimóráíq umá mánoe. Îtu Káríqtokaq máqtemma itáíq-itaiq
o-yútí yirunóbáqá wemá máiye.
12 keráwáqá Áánûqtuma wetábá aúyaqmakai-kayukama mááe.
wemá keráwáqá arummá kétimiye. ánibo keráwáqá Áánûqtuni
waayúkama kaayoné oro. keráwáqá keráwáqtí tíwîqa káqo-
yuti yiménáápáq maréraq káqo-yuyabama túma pukáinabaq awé
umá máaro. káqo-yuyabama tirummá umáyíkáaro.
13 keráwáqtí aúkáapimma móra-mora-yuma yíwáqnaa kéeraq
móra-mora-yuma otaammá kuíyaqtabama mamá paábaq
yuwéraq tiwimmá kamátuwaaro. uyátárai-nakoma keráwáqtí
kúmiqa mamá paábaq yuwéna awimmá kégamatuwaiye.
miráinaq keráwákáráq káqo-yuti kúmiqa móraiq umá mamá
paábaq kéyuweraq tiwimmá kamátúwáaro.
14 máqtemma mirá-qtátáárîq kéeraq keráwáqá káqowa-
kaqowamma tirummá yímero. káqowa-kaqowamma tirummá
kéyimeqa íráqôniq umá kémaeq máqte-qtataaqtabama keráwáqá
mi-mórábí mááe.
15 Îtu Káríqtoni kaayoné-yátáákómá ayuwáiyana keráwáqtí
tirunóbáqá yabíqtikaino. Îtu Káríqtoma wenaúgoma kímorama
wáitaq keráwáqá aokaq-aokaq ááyápáq mááe. miráinaq
mimórá-túráá umá mayaímá máyáaro. ánibo Áánûqtuma we-
qtábá “timuqá kémaraunatae” téraq tíq-tiq umá timá áméro.

16 Îtu Káríqtoni watáagoma ayuwáiyanawaq keráwáqtí
tirunóbáq waíno. morá-mora-yuma Áánûqtuni itaí-
yátáákókáráq yiráátero. ánibo Áánûqtukaq íma tero. Áánûqtuni
watáabike imá kéteraq Áánûqtukaq nunamummá ibí tero.
Áánûqtuma nôrawabi urái-qtataaqtaba ibí tero. mirá kéeraq
keráwáqtí túyánápímmá wekáq "tíkáiye" tero.
17 máqten-aimma kéterabi máqte-qtataariq kéeqa Îtu Káríqton-
awikaq mirá kéeraq móraiq umá aboámá Áánûqtukaq "tíkáiye"
tero.
18 aaraukáq-nóínínô, keqtiwaiqmááti yáama wáráaro. min-
ámmá Îtu Káríqton anaaé kéwaraa-kayukati yáaine.
19 aaraukárîq uráa-kayukao, keráwáqtí tínááqmaaqa tirummá
yímero. kaayoné umáyíkáaro.
20 iyápó-anaano, aati-aatimá keqtinóboyuti yáama kéwareraq
kaqtó oro. miráiyamma Áánûqtuma amuqá marakánoe.
21 yiboáo, keráwáqtí iyápóma tikarárán-áímmá tíq-tiq
umáyikaiyatama yemá timuqá matikaíyábá íma maqmá
aónanoe.
22 mayaí-wáyúkáo, keráwáqá maa-márábí-káwáá-nákómmá
anaaé waréraq kaqtó oro. yemá keráwáqá kétimonaiyarabi
íma timónáiyakaqa yemá timá-timiyaniq oro. keráwáqtí
mayaígómmá yemá yimuqá maraígáae téraq mirá-oro.
keráwáqá uyátárai-naqa Îtumma tirummá kámepoaq íráqô-
mayaima máyáaro.
23 keráwáqtí máqte-mayaima íráqôniq umá mayánômma paá
waayúkayaba ímibo uyátárai-nakoma wenamáárîq weqtábá
mayaímá íráqôniq oro.
24 taákaq máráaro. uyátárai-nakoma íráqô-meyamma timíniye.
wení waayúkayaba yíkarai-meyamma keráwáqá mayánoe.
miráinaq maannáyaba taákaq máráaro. Îtu Káríqtoma wemá
keráwáqtí árai-kawaa-naqa máitaq keráwáqá wekáq mayaímá
kémayaae.
25 maannáyabagaraq taákaq máráaro. máqte-kayukama
otaammá kuyétama tái-meyamma mayánoe. abo Áánûqtuma
máqte-kayukama móraiq umá kéyainaiye.

4

1 kawáá-wayukao, keráwáqtí mayaí-wáyúkámá arupú umá
yaínáaro. keráwáqá taákaq maqméra úyoro. keráwáqtí kawáá-
nákáráq máimma minnâ Áánûqtue.
2 nunamummá tíq-tiq oro. túbanaaq umá máeraq nuna-
mummá kéteqa Áánûqtukaq "tíkáiye" tero.
3 keqtááyábágáráq nunamummá timátíkáaro. kemá
Áánûqtuni watáama waabá-káyúkátí yúbáq túnnayababoaq

maakáqá kemá ánná-naupaq máune. keráwáqá nunamummá
kétiyanawaq kemá Îtu Káríqtoqtaba aúpáq-áímmá timá-
yimenuna-amma Áánûqtuma kemmá tiráátiniye.
4 ánibo keráwáqá Áánûqtumma nunamupí ítama
káonaiyanawaq kemá wení watáama mamá abarokáq
ónúnayaba tíwáqnaa íniye.
5 keráwáqtí táaikoma Îtukaq íma itáíq-itaiq kéo-kayukaraqa
keráwáqá itaí-wáyúkámá máaro. abo keráwáqá Îtuqtaba
yemmá timá-yiminoqtaba yokaa oro.
6 keráwáqtí táagoma átê éna miráuma aáwapi umá
yoqmáráawana átê inikaa íno. yemá keráwáqá ítama aónáiyaqa
keráwáqá yemmá yauwéqma timá-yiminoqtabama arutáin-
aimma timá yímero.
7 ketáái tíkái-tibaqawaama Tíkikati wemá keqtábá keráwáqá
timá-timiniye. wemá uyátárai-nakoqtabama ketáátê mimórá-
máyáímá kémayena wení mayaímá akoqnáá umá itáíq-itaiq
kéena kémayaiye.
8 kemá wemmá keráwáqtôpaqa maamin-áúbámá maména
wíkáae téq kétimakaune. wemá keqtááyábá keráwáqá kétima-
timena umá tíqtaaiq íkáae téq kétune.
9 káqo-naqa Onetímatima timákáanana wetê yagaroqtamá
wíniye. Onetímatima wemá tíkái-tibaqawaama máena Îtukaq
akoqnáá umá itáíq-itaiq kéimma wemá keráwáqtí márûpakene.
wemá Tíkikatigaraq yenákámá máqte-qtataaqa maakáqá kekáq
pááq i-qtátááqtábámá timá-timiyoye.
10 Áárítáákatima wemá ketê ánná-naupaq máena
keráwáqtôpaqa miráo-maarao-aimma kétima-tikaiye.
ánibo Máákima Páánabatima anaugómá miráo-maarao-aimma
keráwáqtôpaq kéyuwaiye. Mááki wemá keráwáqá yama
timónáinaqa wemmá awíqme keráwáqtí naaúpaqa ákáaro.
11 Îtu Yátati wegáráq miráo-maarao-aimma kétima-tikaiye. mi-
káúmó-wáyúkámá yemá yenamáa Ítíráaeo-wayukabike Îtukaq
itáíq-itaiq kéo-yubikemma Áánûqtuni yabíkái-qtataaqtaba ketê
mayaímá kémayaae. yemá kemmá ôriq umá tíwáqnaa urááe.
12 Ipááparatima wegáráq keráwáqtí márûpake-nakoma miráo-
maarao-aimma kétima-tikaiye. wemá Îtu Káríqtoni kaqtó-nakoma
máena keráwáqtábá aati-aatimá Áánûqtukaq nunamummá
kétiye. wemá keráwáqtábá akoqnáá umá máeq Áánûqtuni
aúyánámmá waqmá ánatatuwaigaae téna nunamummá kétiye.
13 kemá káonaune. keráwáqtábágáráq Îtuni waayúkama
Áréórátía-marupakaraq Áíráápori-marupaq máa-yuyabagaraq
Ipáápparatima akoqnáá umá mayaímá kémayena Áánûqtukaq
nunamummá tiráiye.

14 Arúke tíkái-toqtaa-nakaraq Tímatigaraq yenákámá
keráwáqtôpaq miráo-maarao-aimma kétima-tikaiye.
15 ketáái tíbâqawaaraa-kayukama Áréórátía-marupakaraq min-
ínímmá Nípagaraq yeqtôpaqa miráo-maarao-aimma kétima-
yikaunatae. min-íníkóní naaúpaqa Îtuni anaaé kéwaraa-kayukama
mórabi káíkuyoe.
16 keráwáqá maamin-áúbámá yoráutuwaiyatawaq anaaékaqa
Îtukaq itáíq-itaiq kéo-yuma Áréórátía-marupaq áíkuyo-yuma
yorautígáae téq kétune. kemá yeqtôpakaraq agatáune.
keráwáqá Koráátai-marupaq máa-yuma yeqtí aúbagaraq
yorautígáae téq kétune.
17 Áákipatimma maará téq kétima-amune. minnâ Áánûqtuma
ámikai-mayaima mamá ánataao.
18 íbêqa kemá Póroma ketiyáánapo kenamáárîq maannâ
kágayaune. miráo-maarao-aimma Póro kemá kétune.
kemá ánná-naupaq ánnáma (téini) kútikaawaq máunayabama
íma tiwimmá kamátíkáaro.
min-íráqó-qtátáákómá Áánûqtunopake wenamáa kéena
keráwáqtê waíno.
kemá Póroma
Tímotigarare.

1 Tetaróniani
Îtun anaaé kéwaraa-yubaq Tetarónáíkaq Póroma Táératima Tímotima yetôpake

1 Áánûqtuni waayúkayopaqa Tetarónáíkaq maa-páátímá
Tímotiyaa Táératigaraq Pórogaraq ketáá kágayaunatae.
ketibotáámá Áánûqtukakaraq uyátárai-naqa Îtu Káríqtokakaraq
tirummá ámê-kayukayopaq ketáá kágayaunatae. Áánûqtuma
wenamáa wení íráqô-qtataaqa wení kaayoné-yátááqá
keráwáqtê waíno.

2 aati-aatimá keráwáqtábátáá Áánûqtukaq "tíkáiye" kéteqtaa
ókaraq-okaraq nunamupí keráwáqtí tíwîqa yamá kétima-
tikaunatae.

3 keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátáákómá keráwáqá mamá íráqôn-
aaimma káuraitaq tirummá amí-yátááqtábábóaq keráwáqá
kamáa kááe. keráwáqtí tíyaqa ketááí uyátárai-naqa Îtu
Káríqtoma akoqnáá uréq awé kéoe. ketáá mirái-qtataaqtaba
taákaq matokáunaboaqtaa nunamupí ketibotáá Áánûqtukaq
keráwáqtí tíwîqa kéyaunatae.

4 tíbâqawaayuo, Áánûqtuma keráwáqtábá wetábá keráwáqá
tíwîkaitaqtaa ketáá kéitaunatae.

5 ketáá Áánûqtuni átê-wataama keráwáqtôpaq maméqtaa
iráunama minnâ paá-aimma íma timénúnatae. miráimanibo
átê-wataama anón-awaameq-yataariq kéeqtaa akoqnáágaraq
Áánûqtuni Aokaq-Áágókáráq keráwáqtôpaq mamé iréqtaa
ketááí tirunóbáqá itáíq-itaiq kéunatae. keráwáqtí aúkáapi
miráuma tíwáqnaa ónáqtaa únna-aaimma kenamáárîq káonaae.

6 mikáq keráwáqá ketááí táaikaraq uyátárai-nakon áaikaraq
kéwaraae. Áánûqtun-aama ítáawana keráwáqá taíbaq ummaa-
yátááqá paá kéimanibo Áánûqtuni Aokaq-Áágómá mamá
timuqá kématikaiye.

7 miráitaq yirummá ámê-kayukama Maaterónіapaq-
wayukagaraq Karíkipaq-wayukagaraq timáeta urááe.

8 aamá keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtóráa-qtataaqtabama
máqten-aukapaq timáeta wéyáwé urááe. miráitaqtaa ketáámá
Tetarónáíkaq-wayukayabama ókaraq aamá ténúnamma íma
wáiye.

9 máqtemma nékaq mái-kayukama keráwáqá keqtáá íráqônіq
umátíkáaqtabama yemá aamá téite kéoe. keráwáqá naayó-
máníkóní anaaé waraí-ámmá yuwéq áraimma paá mái-
Aanuqtuni mayaímá matááe.

10 wení áanikoma Îtuma pukáipike aboámá múte itó-
umakaraitaq Áánûqtunopake kumínîtaq weqtábá íbêqa awé
kéoe. minnáyaba máqtemma keráwáqtábá kéte. Áánûqtuni
áanikoma Îtuma wenamáa Áánûqtuni áyámma íní-qtataapike
keqtáá mamá paá umátikaiqtaae.

2

1 ketíbâqawaayuo, ketáá keráwáqtôpaqa uráunataama ketáái
mayaígómá íma paátataakaa itaq aónaraae.
2 Píripaibaq tíqa í-yátááqá áqa matáunataama aónaraae.
anaaékaqa Tetarónáíkaq yaímma-wayukama átê-wataama
Áánûqtunopake má-tima-yimiyabama íma yíkaraimanibo ketáái
Áánûqtuma tíyaqa mamá akoqnáá uráiye.
3 ketáá keráwáqá aamá timá-timunataama kaaqaari-áímmá
íma wáiye. káqo-kayukama íma makaténáqtáa uráunatae.
4 ímiye. aati-aatimá Áánûqtuma ákáin-aimma ketáá kétunatae.
keqtáá maqmá aónatuwenaboana wení átê-wataama tígáae
ténataa tímikaiqtaae. Áánûqtu áqnáabaqa keqtáyábá amuqá
matikáíkáae téta kéunataamibo waayúkama ímiye. Áánûqtu
wenamáárîq ketáái tíyaqnobaqa káonaiye.
5 ketáái táagoma keráwáqá íma komarummá kéiye. aúran-
anna aí-áímmá íma mamé uráunatae. mi-qtátááqá Áánûqtu
káonaiye.
6 ketáái tíwîqa keráwákáráq káqo-kayukagaraq múte
yauwígáae téqtaa íketunataamanibo
7 áraine. ketáámá Îtu Kárîqtoma awaaméqá umátíkarai-
kayukataae. minnáyaba ketáámá náápaakaraq keráwákáqá
aáwaqtababi móneqtaba ítama aónawaimanibo ketáámá íma
inaa tiráunatae. ketáámá keráwáqá íma mamá akoqnáá
uráunataamibo kaayoné umá anóama wení iyápóma mamá
kaayoné umákáiniq umatíkaraunatae.
8 ketáá keráwáqtábá tíkáitaqtaaboataa Áánûqtuni átê-wataama
keráwáqá timénáqtaa uráunatae. paá wenamáa ímibo ketáái
túwaraimma keráwáqtábá puyéqtaa tíwáqnaa ónaqtaa uráunatae.
miráuma keráwáqtábátáá tíkaraiqtaae.
9 ketíbâqawaayuo, ketáá kamáa káeqtaa mayaítáá matáunama
íyaq táakaq makááo? wágáágaraq nokáakaraq átê-wataama
kétima-timetaama ketáái móneqtaba aáwatabagaraq kamáa
aráunatae. miráitaqtaa keqtábá keráwáqá íma óq-mayaima
tímikaunatae.
10 keráwákáráq Áánûqtugaraq keráwáqtí túbaq ketáá maúna-
aimma aónaraae. íráqô-qtataakaraq arupú-yataakaraq kateko-
yátááákáráq keráwáqá itáíq-itaiq kéoe.

11 aboámá wení iyápóma kawáá umákáinikaa umá ketáámá
keráwáqá móra-mora kawáá umátíkaraunatae.
12 keráwáqá umá tíqtaaiq uráunatae. keráwáqá tiruqtabá
kéowata ketáámá keráwáqtí tíyaqa mamá paru uráunatae. miráqtátááríq éq Áánûqtukaq timuqá marakánôqtaba ketáá timá
táakaq uráunatae. Áánûqtuma keráwáqtábá wemá yabíkáikanaagaraq wení tágama-yataakaraq yainaígáae téna tááyaraibo
miráuraa umá máero.
13 keráwáqtábámá ketáámá aati-aatimá Áánûqtukaq "tíkáiye"
kétunatae. Áánûqtun áama timá-timunataa ítareq matááe.
paá-wayukati watáama íma matáábo watáama Áánûqtunopake
matáámma minnâ áraine. Áánûqtukaq tirummá ámê-kayukabi
wení aúyánámmá kémaraiye.
14 ketíbâqawaayuo, móraiq umá keráwákáq pááq i-qtátááqá
Áánûqtuni waayúkaraq Yúríabaqa pááq urááe. Ítíráaeo-wayukama Îtu Káríqtoni waayúkama Yúríabaq mamá táíq
umáyíkaraaniq umá móraiq umá keráwáqtí waayúkama
keráwáqá mamá táíq kéumatikaae.
15 maami Ítíráaeo-wayukama uyátárai-naqa Îtumma ikaméta
Áánûqtuni amuné-wáyúkámá naayóbáqá yíkameta keqtáámá
mamá táíq kéumatikaae. yemá Áánûqtumma namuroîq
kéumaketa máqte-kayukama namuroîq kéumayikaae.
16 Yéqtaaeo-wayukama íma Ítíráaeo-wayukaraq ketáámá
abarokáq kétunaboataa Áánûqtuma yiwiráíyábáé téta yemá
ketáái aammá aúyareta aráqtukaae. miráitata yemá aati-aatimá kúmiq-yataariq kéomanibo íbêqa uyátá-maqma anómma
kéopoana Áánûqtuni áyámma í-yátááqá yekáq káraapaiye.
17 ketáá keráwápíké paábaq wéyáwé umágeqtaa keráwáqá
tiyúkaunatae. keráwáqtábá túyánámmá itáíq-itaiq kéeta keqnáámmá keráwáqá ya timónaiyaba kamáa káunatae.
18 ketáámá keráwáqtôpaq yauwéqma ónataa uráune.
kemá Póroma ó-taoq o-taoq keráwáqtôpaq yauwéqma ónááq
únnamanibo Tááqtaama íma tiyúwáitaq uráune.
19 minnâ keráwáqtábáé. kenamáa ketáámá weganokanoqá
kéeta timuqá kémaraunaboata íbêkaraq anaaékaraqa uyátárainaqa Îtuma kumínaqtaama wení aúbáq itó-onunatae. minnáyaba
ketáámá keráwáqtábámá uyátá-maqma túma mé-uyonunatae.
20 owé. keráwáqtábóaqtaa ketááma weganokanoq éqtaa
timuqá kémaraunatae.

3

1 watáama keráwáqtábá íma ketáá kéitaqa ayáqtáá-kanaama
awé íyábá ôriq umá ummaa kéyaipoataa

2 Tímotimma keráwáqtôpaq timákaraunatae. ketáá tébakaqa
Áátenibaq máqe-uraunatae. Tímotima ketáái tíbâqawaaraaboana
Áánûqtuni mayaímá ketáátê kémayena wemá átê-wataama Îtu
Káríqtoqtaba abarokáq kétima-yimiye. keráwáqtí itáíq-itaiq í-
yátááqá mamá akoqnáá ígáae téqtaa timákaraunatae.
3 miráiyanama keráwápíkémmá morá-nakoma yauwéqma
naayón-ááímmá waráíyabama ímira-igaae téqtaa kétunatae.
maami Ítíráaeo-wayukama keráwáqá mamá táíq
umátikanomanibo Áánûqtu mi-tái-yátááqá mayaígáae téna
tiwíkaitaq keráwáqá kéitaae.
4 naayóbáqá keráwáqtê máeqtaa "annaékaqa tíqa í-yátááqá
mayánóe" téqtaa timá tímikaunatae. íbêqa keráwáqá káonaawana
mi-qtátááqá pááq uráae.
5 ayáqtáá-kanaama kanaaráq awé íonune. miráitaq kemá
Tímotimma timákáanana uréna keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá
aónaniye. ketúyánápímmá ítama aónaraune: "Tááqtaama
keráwáqá makáqma aónarai íyabiyo? ketáá paá-mayaitaa
matáunataabiyo?" téq túyánápímmá ítaraune.
6 miráitana Tímotima keráwáqtôpaq uréna íbêqa yauwéqmena
ketôpaqtaa iráiye. wemá íráqô-kataama keráwáqtábá má-tima-
timikaitaae. keráwáqá itáíq-itaiq kéeq waayúkama tirummá
yímêqtaba má-tiraiye. aati-aatimá keqtááyábá íráqôniq umá
túyánámmá kéiteq keqtáá timónaneq kéowaqtaa ketáágáráqá
timónanaqtaa kéunatae.
7 ketíbâqawaaraayuo, ketáái ummaa-yátáárábi ketáái tíqa í-
yátáárábi mi kátáagoma umá tíqtaaiq uráitaae. keráwáqtí
itáíq-itaiq í-yátááqá yáqtokaawanaboana keqtáámá umá tíqtaaiq
uráitaae.
8 keráwáqá uyátárai-nakoni aammá kéyaqtoraapoataa íbêqa
paá maéqtaa kanaaráq agaabánúnatae.
9 íbêqa ketáá keráwáqtábá Áánûqtukaq "tíkáiye" téqtaa
kanaaráq kéteqtaa timuq-yatááqá tímêqtabataa Áánûqtukaq
"tíkáiye" kétunatae.
10 wágáágaraq nokáakaraq keráwáqá timónanataa Áánûqtukaq
tirukaké nunamupí kéitaunatae. keráwáqá ya tímónéqtaama
itáíq-itaiq í-yátááqtábá ókaraq kanaaráq tiráátenunataabiyo?
11 ketáái ketibotáámá Áánûqtuma uyátárai-nakoma Îtugaraq
keqtáámá tiwiraígáae téta keráwáqtôpaq wíyóye.
12 uyátárai-nakoma mamá keráwáqá móra-mora ábâqawaaraa-
kayukama tirummá yimínôqtaba uyátá-maqma anómma
aútikaniqtabataa kéitaunatae. ketáá keráwáqá tirummá
timúnnaiq umá anaaékaqa káqo-yuma tirummá yimínoe.
13 miráinana keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá Áánûqtu mamá
akoqnáá íyábá kétikaiqtaae. anaaékaqa uyátárai-naqa Îtuma

wení aokaq-wáyúkágáráq kumínô-kanaaraqa keráwáqá Áánûqtun aúrakaq arupú umáginoe.

4

1 ketíbâqawaaraayuo, Áánûqtuma ákáinaiq umá mái-aaimma keqtáábíké matéq keráwáqá min-ákáq kémaaemanibo íbêqa uyátárai-nakoma Îtun áwîkaq uyátá-maqma anókaq mirá-oro.

2 ketáá timá-timunna-yataaqa uyátárai-naqa Îtuni náápaakaraq máena keráwáqá kéitaae.

3 keráwáqá aokarîq umá máeq kumari-ááímmá íma tarôq íyábá Áánûqtumma kákaiye.

4 waamá keráwáqá móra-mora-yuma íráqôniq umá aokarîq umá aaramô máyáaqtabama keráwáqá kéitaae.

5 póiyakaa umá aaramá íma yabitero. tébakaqa waamá Áánûqtuqtaba íma ítareta miráráá kéoe. yemá aaramá káoneta yiráá kéyoqnaae.

6 keráwáqtí tíbâtiwaaraamma aaramá mayaíyábámá íma kumari-ótáámmá kuyíkáaro. naayóbáqá keráwáqá timá tímikaunatae. akoqnáá umá maami-qtátááqtábámá kétima-timunatae. uyátárai-nakoma mirá-qtátááríq ínna-waigoni anónnáma tái-meyamma amíniye.

7 Áánûqtuma keqtáá tááyaraimma ananna-ááímmá waraígáae téna íma tááyaraiqtaae. ímiye. wemá paá aokaq-ááímmá waraígáae téna tááyaraiqtaae.

8 miráitana móra-nakoma maamin-ááímmá anaaéma umákenama paá móra-waigomma íma anaaéma kéumakaibo Áánûqtuma anaaéma kéumakaiye. Áánûqtuma wenamáa wení Aokaq-Áágómmá keráwáqá kétimiye.

9 Îtukaq yirummá ámê-kayukama keráwáqtê máe-kayukayopaqa yemmá ákáiqtaba íma kágayaune. Áánûqtuma wenamáárîq áqa keráwáqá káqowa-kaqowamma arummá amí-aaimma tiráátí-matukaiye.

10 keráwáqá Maaterónia-marupaq máa-tibaqawayuma tirummá kámemanibo tíbâqawaaraayuo, uyátá-maqma anókaq mirá-oro.

11 yaákare maéra keráwáqá ketíyáápike mayaímá máyáaro. paá-wayukaraa umá máero. kenamáárîq keráwáqtí táaimma waréraq káqo-yuti yáaiqtabama íma tuyánámmá ítáaro. mánoqtaba túyánámmá ítáaro. naayóbáqá mirái-qtataaqtaba ketáá keráwáqá timá tímikaunatae.

12 mirán-áímmá waráiyatama Îtukaq íma yirummá amíya-kayukama íráqôniq umá yúyánámmá ítátikanoe. keráwáqá yekáqá móra-yataaqtaba íma tímikaiye téqa ítama aónanoe.

13 ketíbâqawaaraayuo, pukáa-kayukayabama áraimma ítama aru-
taígáae téqtaa kétunatae. miráinaq keráwáqá káqo-kayukaraa
umá Metáíyaqtaba íma awéta keráwáqá tiruqtabá íinoe.
14 Îtuma pukéna keqnáámmá itó-uraitaqtaa minnáyaba
kéitaunatae. móraiq umá anaaékaqa Áánûqtuma Îtukaraq wekáq
yirummá améta pukáiya-kayukagaraq mayánéna yíniye.
15 maannáma uyátárai-nakoni yirááti-aimma keráwáqá
kétima-timunatae. uyátárai-nakoma yauwéqma ínî-kanaaraqa
ketáá paá máuna-wayukataama áqnáabaqa íonunataamanibo
pukáiya-kayukama áqnáabaq wínoe.
16 Áánûqtuni weróq-anabike áama kétinata Áánûqtunopake
uyátárai-kaqto-nakoma anókaq ááyama náápaakaraq tínana
uyátárai-naqa Îtuma Áánûqtuma yabíkái-marupake kumíniye.
Îtukaq yirummá améta naayóbáqá pukáiya-kayukama
áqnáabaqa itó-inoe.
17 ánibo ketáámá mi-kánáárâqá náayubi tú aréqtaa máanna-
wayukataama yemmá konnákáq wenaitaatá máqtemma Îtukaq
wíyôpaq wenaitaatán ónúnatae. mikáké wetê matúq-matuq
umá aati-aatimá Áánûqtuni márûpaq mánunatae.
18 maamin-áímmá téqtaa móra-mora-yuma umá yíqtaaiq oro.

5

1 tíbâqawaaraayuo, maami-qtátááqá pááq í-kánááyábá
kéitaapoaqtaa ketáámá aúbabi ókaraq agamá íma timá-
timenunatae.
2 uyátárai-nakoma kumínî-kanaama miráuma "íkuminiye"
tíyaq-kanaaraq moyá-nákómá nokáa iníkáá umá kumíniye.
3 waayúkama maará téta "íbêqa íráqô-kanaaboataa íráqôniq
umá máunatae" tínómanibo mi-kánáárâqá páátákáá anómma
tái-kanaama pááq íniye. miráuma aaragómá iyápóma marakáné
kéitana aú-aiqa iníkáá ínata máqte-kayukama péqmareta íma
kanaaráq kóinoe.
4 ááqibo keráwáqá tíbâqawaaraayuo, maami-qtátááqátábámá
kumayuq-yátáápímmá íma máapoana moyá-nákóráá umá íma
iyánáaq ínoe.
5 máqtemma keráwáqá wágáá-wayukama Áánûqtuni ópí
kémaae. nokáa-kayukama kumayupí máenikaa umá ketáámá
íkémaunatae.
6 miráinaqtaa ketáámá yú waguréta máe-kayukaraa umá íma
mánatae. káqo-kayukaraa íyéqtaa túbanaaq umá máeqtaa awé
ónatae.
7 nokáámma yúmá wagí-kánáárâqá yaímma káqo-kayukama
aíbôq-nomma kénaae.

8 miráimanibo ketáámá wágáá-wayukama máunaboaqtaa ítama táganatae. ketáái itáíq-itaiq umá yabi í-yátááqá kaayoné-yátáákáráq ketáái mórama weyukáá umá kúberanatae. akaq pukónúnabiketaa Îtuma yauwéqma atíqtikaniqtaae. minnáyaba ketáámá yáqtoqma akoqnáá éqtaa óqta-kamoqa móra-nakoma aqnókáq kúberainikaa umá keqtáá atíqtikaniqtabataama kúbeqtoranatae.

9 Áánûqtuma wení áyámma í-yátáápíkémmá tíqa í-yátááqá timíyábátáá wemmá íkakaimanibo uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma mi-qtátáápíké múte atíqtikaniqtabataa kákaiye.

10 ketáámá wetê mánunayabataa Îtuma keitááyábá pukáiye. pukáipoaqtaa ketáágáráq ípuyonunatae.

11 Îtuma kumína-kanaaraqa maa-márábímmá ketáámá Káríqton-annagaraq pukáa-kayukawabi paátáá máuna-wayukama ketáámá wetê ko mánunatae. miráinaq móra-mora-yuma umá yíqtaaiq éra yíwáqnaa umá íbêqa keráwáqá mirá-onikaa oro.

12 ketíbâqawaraayuo, keráwáqá náayubi keráwáqtí aúkáapikemma mayaímá mayáa-kayukati yiménáápáq máero. uyátárai-nakoma yemmá awaaméqá umáyikena keráwáqá tiwíketa tiráátigae ténа yíkaraibo yeqtí yiménáápáq máero.

13 yeqtí íráqô-mayaitababoata yemmá tikaíno. móra-mora-yuma móra-mora-yute miráinaq kaayoné umá máero.

14 tíbâqawaaraayuo, ketáámá akoqnáá umá kétima-timunatae. aúkáapike iyááqtámma íkuiya-kayukama timá-yimiyata "atéráaro" yigae-yigae éta ikatíq íya-kayukama yíwáqnaa oro. máqte-kayukama íma tiyáágáréqtaa ínomanibo kaayoné umáyíkáaro.

15 tái-yataariq umátikaiyaqa anónnáma íma tái-yataariq umáyíkáaro. ímiye. aati-aatimá móra-mora tíbâqawaayuwabi káqo-kayukama mamá íráqôniq umáyíkáaro.

16 keráwáqá aati-aatimá timuqá máráaro.

17 aati-aatimá nunamummá tíq-tiq oro.

18 aati-aatimá Áánûqtukaq "tíkáiye" tero. keráwáqá Îtuni waayúkama máqte-miran-aimma tarôq íyábá Áánûqtuma kákaiye.

19 Áánûqtuni Aokaq-Áágóní aammá íma aúyáráaro.

20 Áánûqtuni amuné-áímmá íma tinaaéma umáyíkáaro.

21 máqte-qtataaqa maqmá aónatuwera íráqô-qtataaqa yenamáa matóráaro.

22 máqtemma tái-yataapikemma atéqma tinaaéma umáyíkáaro.

23 Áánûqtuma kaayoné-yátááKómá áaipoana keráwáqá wemá mamá aokarîq umá ánatatikaniye. keráwáqá aráákaq maéq tigae-yátááqá íma mayánômma túbinabi túyánápímmá tirun-íyápógówábi íma mayaígáae Îtu Káríqtoma kumínî-kanaayaba téqtaa kéunatae.

24 Áánûqtu keráwáqá tááyaraimma miráuma máiyana wemá
keráwákáq mirá-umatikaniye.
25 tíbâqawaaraayuo, keqtáágáráq nunamummá timátíkáaro.
26 máqtemma Áánûqtukaq yirummá amíya-kayukama kaay-
oné umá tótó umáyíkáaro.
27 uyátárai-nakoni náápaakake kemá kétima-timune. keráwáqá
maan-áúbámá máqtemma yirummá ámê-kayukabi yoraútoro.
28 maamin-íráqó-qtátááqá uyátárai-nakoma Îtu Káríqtote we-
namáa keráwáqtê waíno.

2 Tetaróniani
anaaékaq-aubama Tetarónáíkaq-wayukayopaq

1 kemá Póroma Táératigaraq Tímotigaraq ketáámá maamin-
áúbámá keráwáqá náayuwabi Tetarónáíkaqa ketibótáámá
Áánûqtukaq ketáái uyátárai-nakonopaq yagaroqtamá máa-
kayukayopaq agatáunatae.
2 ketibotáámá Áánûqtuma uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq
keráwáqá paru-yátááqá kaayoné-yátáákáráq timíyóye.
3 ketáái tíbâqawaaraayuo, ketáámá máqte-tupaama
keráwáqtábá Áánûqtukaq nunamupí "tíkáiye" mayaígáae téqtaa
kétaunatae. ketáá mirá únnataama minnâ keráwáqtí itáíq-itaiq
umá mái-yataakoma anóniq kéitana keráwáqtí tirummá yimí-
yátáákómá anónna-anonna uyátá-maqma anóniq kéiye.
4 minnáyaba ketáámá keráwáqtábá ketáái túma maméta
Áánûqtuni watáama kéita-kayukati yúrakaqa kéuyunatae. ánibo
keráwáqá keráwáqtí tú-tiqa í-yátáápí máeq keráwáqtí namuro-
wáyúkámá keráwáqá mamá táíq umátikane kéomanibo
keráwáqá keráwáqtí itáíq-itaiq umá mái-yataaqa yáqtoqma
akoqnáá kéowaqtaa minnáyaba ketáámá keráwáqtí túma mamé
kéuyunatae.
5 keráwáqtí táaimma Áánûqtuma maaráuma tiráátiraiye.
wemá ketáái arupú-aaimma mamá kéyainaiye. ánibo
Áánûqtuma wemá yabíkái-maruqtaba keráwáqá tú-tiqa í-
yátááqá kémayaapoana Áánûqtuma wemá yabíkáin-aukapaqa
tikáinaq mánoe.
6 Áánûqtuma arupú-aimma miráuma tarôq kéena keráwáqá
náayuwabi ummaa-yátááqá mamá kétime-kayukama yemmá
táí-meyamma yimíniye.
7 miráitana wemá maamin-úmmáá-yátááqá mamá paábaq
kéyuwena aagaí-yátááqá keráwákáráq keqtáágáráq timíníqtaae.
wemá mirá kéinana uyátárai-naqa Îtukaraq wení akoqnáá-
kaqto-wayukagaraq yeráwáqá Áánûqtuma yabíkái-marupake
yuwéta kumá abarokáq umá anón-iragaraq mamé kumínoe.
8 mi-kánááráqá waayúkama náayuwabi yemá Áánûqtuqtaba
íma itéta uyátárai-naqa Îtuqtaba átê-wataama íma kéitaayuma
yemmá táí-meyamma Áánûqtu yimíniye.
9 minnámo táí-meyammo mayánô-kayukama yemá uyátárai-
nakoni anómma tágama-yataakonabi wení aúrakaqa nékaq maéta
yemá Tááqtaani-marupaqa matúq-matuq umá ákaq máeta
anónnáma táí-meyamma mibáq mayánóe.

10 mi-kánááráqá Îtu Káríqtoma wemá yauwéqma kumínî-
kanaaraqa máqtemma aarawaamá Áánûqtun áwîqa múte
kéyauwiyata yaímma aarawaamá weqtábá itáíq-itaiq kéo-
kayukama yemá yimuqá kémaraiyaqa keráwákáráq mi-káyúkátí
aúkáapimma mánoqtaba minnâ keráwáqá ketáái táama itáíq-
itaiq kéoe.
11 minnáyaba ketáámá aati-aatimá keráwáqtábá
nunamummá tíq-tiq kéunatae. keráwáqá yááyai-wayukama
Áánûqtuma keráwáqtí táaimma ánataginama mayaígáae téqtaa
nunamupí keráwáqtábá kétunatae. minnáyaba Áánûqtu
keráwáqá tááyaraiye. wemá kanaaráq wení akoqnááma
keráwápímmá íráqô-qtataaqtaba túyánámmá itánôqtaba maqmá
ógirainana keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-mayaigoma
ánataniye.
12 minnáyaba keráwáqá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni
áwîqa múte kéyauyeq yaímma wení tágama-yataapike mayánóe.
ketáái Áánûqtuni paru-yátáákógáráq uyátárai-naqa Îtu
Káríqtoni kaayoné-yátáákómá keráwáqá mamá íráqôniq
umátikaniye. keráwáqá áraq tiwikátukaao?

2

1 tibáqâwaaraayuo, íbêqa ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma
yauwéqma kumínîqtaba kétunatae. miráinatama ketáámá wetê
yagaroqtamá áíkuyonunatae. tíbâqawaraa-kayukao, óq-aimma
keráwáqá timá-timenunatae.
2 yaímma-wayukama téta "uyátárai-nakoma kumínî-kanaama
áqa pááq uráiye" kéte min-áímmá timáeta uréire íyan-aimma íma
ítáaro. yemá téta "uyátárai-nakoni kanaamá pááq uráiye téta
aúbama keqtááyábá agatááe" tíyaqa min-áímmá íma ítáaro.
3 keráwáqá yaímma-wayukama íma iyuwaíyatawaq yemá
keráwáqá makátéro. maami-kánáámá anaaékaq abarokáq
íniye. áqnáabaqa taígani-kayukama aamá íma itéta kárate-
kayukama Áánûqtumma namuroîq kéumakaiyana Tááqtaama
abarokáq yínîmanibo anaaékaq aítabaq wíniye.
4 wemá máqtemma aokaq-yátáákómá namuroîq umákena
miráinana wemá wenamáárîq wenáwîqa múte kéyauyena mi-
máqté-qtátááqá mamá táíq kéena wemá Áánûqtuni anó-monoq-
naupaqa ko maráq máena wemá maará téna tíniye: "kemá
Áánûqtumune." téna tíniye.
5 naayóbáqá kemá Póroma keráwáqtê máeq
maaminnáyabama keráwáqá timá-timikaunae. miráimanibo
keráwáqá áraq tiwikátukaao?
6 maami yínî-qtataakoni aammá íbêqa káuyaraiye. náawabi
íbêqa abarokáq íma pááq i-qtátááqá keráwáqá káonaae.

miráipoana anaaékaqa Áánûqtuma wemá Tááqtaamma kanaamá ámikai-kanaaraq yayamá abarokáq íniye.
7 keráwáqá káonaae. Áánûqtumma ááiqa umákai-yataakoma áqa aúpáq mirá kéimanibo mamá pááq ínî-qtataaqa abarokáq ínanama min-nákómá Tááqtaani aammá aúyarena Áánûqtuma paábaq awikániye.
8 mi-túpáámá tái-nakoma pááq ínanama Îtuma paátataaqa "pu" timátúwáinikaa umá wení aárake min-náqá ikámma puíniye. miráinana anómma uyátárai-nakoma wení tágama-yataakaraq abarokáq yayamá iréna mi-tágámá-yátáákákémmá minnámo ámáan-aimma aratéwai-nakomma mamá táíq umákaniye.
9 minnámo maami-tái-nákómá abarokáq yayamá yínimma wení akoqnááraq yayamá yíniye. kaaqaari-ááíkákémmá wemá netuqyaammá akoqnáá-mayaima mayéna awaaméq-yátááqá tarôq íniye.
10 miráinana máqtemma kaaqaari-áíkóní áaikoma máqtemma aúyokino-kayukama yiráátiniye. miráinata máqtemma mi-káyúkámá yemá árain-aimma kákaiyanama Áánûqtumma yirummá amíyanama yemmá Áánûqtuma yauwéqma yiwiránimanibo yeráwáqá íma kéyikaipoata yemá aúyokinoe.
11 minnáyaba Áánûqtuma iyuwáinata kaaqaari-áímmá itáíq-itaiq ínoe.
12 miráinata máqte-kayukama yeráwáqá árain-aimma íma itáíq-itaiq umá yirummá améta yemá tái-aaimma tarôq íyábá yikáina-wayukama Áánûqtuma yainánî-kanaaraqa wemá yemmá yawááq íniye.
13 tíbâqawaaraayuo, ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma keráwáqtábá arummá kétimitaqtaa minnáyabataa ketáámá keráwáqtábámá Áánûqtukaq nunamupí "tíkáiye" tíq-tiq ónatae. ánibo naayóbáqá Áánûqtuma keráwáqá yauwéqma tiwiránéna awaaméqá umátikaraine. wení Aokaq-Áágóní akoqnáánapo keráwáqá mamá wení waayúkaiq umátíkaraiye. miráitaq keráwáqá árain-aimma itáíq-itaiq kéopoana Áánûqtuma keráwáqá yauwéqma tiwirániye.
14 ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni tágama-yataaqa timínéna kéena maaminnámo ketáámá keráwáqá átê-wataama timá-timuna-aikake Áánûqtuma keráwáqá tááyaraine.
15 miráinaq tíbâqawaaraayuo, keráwáqá itó-uma akoqnáá uréraq maami Áánûqtuni watáama ketáámá tóyaupikenabi aúbabikemma keráwáqá tiráátúnnataama yáqtoqma akoqnáá uréraq anaaé wáráaro.
16 ketibotáámá Áánûqtuma wemá keqtáá arummá kétimenataa wenamáa wení íráqô-qtataaqnapo ketáái tíyaqa

mamá kaayoné kéiye. miráitana wemá keqtáá itáíq-itaiq umá
mái-yataaqa tíwáqnaa kéitaqtaa ketáámá Áánûqtuma keqtáá
mamá wení íráqôniq ínîqtaba awé kéunatae.
17 ánibo yenákámá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq keti-
botáámá Áánûqtugaraq kanaaráq tíwáqnaa kéeta keráwáqtí
tíyaqa mamá akoqnáá kéeta keráwáqá íráqôn-aaimma mayéta
íráqôn-aimma tínoe.

3

1 keráwáqá ketáái tíbâqawaaraayuo, Áánûqtukaq
nunamummá tíyana keqtáámá tíwáqnaa kéinana ketáái táagoma
máqten-aukapaqa páátákáá wéyáwé éna keráwáqtí aúkáapi
Áánûqtun áagoma anón-awiqa uíniq umá káqon-aukapaqa anón-
awiqa uíno.
2 miráinaq keráwáqá Áánûqtukaq nunamummá kétiyana ke-
qtáámá ôriq umá tái-aaimma tarôq o-káyúkátí iyáápikemma
mamá paá umátikainatao. keráwáqá káonaae. taíbaq-wayukama
yemá Áánûqtuqtabama íma itáíq-itaiq kéoe.
3 miráimanibo uyátárai-nakoma wemá aati-aatimá keqtáá
kéyaqtoraiye. minnáyaba wemá keráwáqtí tíyaqa mamá ako-
qnáá kéeta ketáámá weqtábá itáíq-itaiq kéonanataa wemá
kanaaráq keráwáqá yabíqtíkarainana Tááqtaama keráwáqá íma
yabitíniye.
4 ketáái uyátárai-nakoma wemá ketáái túyánámmá mamá
kétagaitaqtaa ketáámá itáunatama keráwáqtábá máqte-qtataaqa
tarôq oro téqtaa timá-timunna-yataaqa kanaaráq mirá kéopoaq
anaaékakaraqa keráwáqá paá mirá áátuqma ínoe.
5 uyátárai-nakoma keráwáqá mamá Áánûqtukaq tíkáiniq
ínîqtaba keqtáámá kétikaiye. minnágaraqa Îtuma aíqa í-yátááqá
kémayena matáin-akoqnaama mimórá-ákóqnáámá keráwáqá
mayaínôqtaba keqtáámá kétikaiye.
6 tíbâqawaaraayuo, ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni
áwîkaqa ketáámá keráwáqtábá maará téqtaa kétune. ketáái
tíbâqawaaraa-kayukama yemá iyáátan ayúbayuq-wayukabake
nékaq máero. maamin-áímmá ketáá keráwáqá timá-timunna-
aimma itaíyábá anaáémo íkéwaraa-kayukayopakema nékaq máero.
7 ketáái táaimma íráqôniq umá kéwareq keráwáqá aónaraae.
ánibo naayóbáqá ketáámá keráwáqtê yagaroqtamá máeqtaama
tiyáátan ayúbayuq íuraunatae.
8 ánibo ketáámá mórama keráwáqtí tiyáápikemma aáwaqa
paá íma matáunataamibo ketáámá meyaníq umáta naráunatae.
ketáámá kamáa káinagaraq wágááwabi nokáámma mayaímá
mayáíq-mayaiq kéeqtaa keráwáqá mórama ummaa-yátááqá ke-
qtááyábá íma tímikaunatae.

9 ketáái náápaamma anóniq wáiye. miráipoana aáwaqtaba
ketáámá ítama aónanena keráwáqá tímikainomanibo ketáámá
kanaaráq keráwáqtôpake aáwaqa íma máyáawaniq uráunatae.
ketáámá paá keráwáqtábá ketáái táaimma aónéq waraígáae
téqtaa mirákómmá uráunatae.
10 naayóbáqá ketáámá keráwáqtê yagaroqtamá máeqtaama
ketáámá maará téqtaa keráwáqá min-ámáán-áímmá timá-
timikaunatae "móra-nakoma wemá mayaímá ímo mayaínataama
wemmá íma ayúwáananataa aáwaqa nániye" téqtaa tiráunatae.
11 nôraq itaqtaawáq ketáámá maamin-áímmá tiráunataabiyo?
miráipoata yaímma-wayukama keráwáqtí aúkáapikemma yemá
mayaímá íma mayéta yemá paá omáqá kémaeta yeráwáqá
móra-mayaima íma kémayaae. ímiye. yemá paá máeta yemá
káqo-kayukayabama netuq-áímmá kéte.
12 ánibo ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni áwîkaqa ketáámá
mi-káyúkámá ámáan-aimma kétima-yimunatae. yemá yaákare
kaayoné umá máeta mayaímá kémayetama yemá kanaaráq
yeráwáqtí aáwaqa mayaínoe.
13 miráimanibo keráwáqá tíbâqawaaraayuo, keráwáqá íráqôn-
aaimma tarôq íyábámá íma tíbôma kaíno.
14 ánibo móra-nakoma náawabi maamin-áímmá keráwáqtôpaq
aúbá agamá túnna-aiqtaama íma itaí-naqa keráwáqá min-
nákónôpakema nékaq máiyana wemá agaeyábá íniye.
15 min-nákóqtábámá "keráwáqtí namuroé" téraq íma
túyánámmá itéraq paá weqtábámá "ketáái tíbâqawaae" téraq
ketáá túnna-aimma timá aákaq oro.
16 uyátárai-nakoma wenamáárîq wemá áyaqa mamá kaay-
oné í-yátáákóní áaine. máqte-kanaama wemá keráwáqá máqte-
qtataaqtabama tíyaqa kaayoné í-yátááqá timíniye. uyátárai-
nakoma keráwáqtê máqte-tupaama maíno.
17 Póroma kemá tiyáánapo maamin-áímmá "miráo-maarao
téq kemá Póroma" kéteq kágayaune. maannáma minnâ ke-
namáárîq Póro kemá aati-aatimá ketí aúbabimma maamirán-
áwáámeqá kémaraune.
18 ketáái anómma uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni íráqô-
qtataakoma máqtemma keráwápí waíno.

1 Tímoti
Tímotima itáíq-itaiq íyábá wenáanikoraa-nakonopaq Póroma ánná-naupaq Arómubaq agatáiye.

1-2 kemá Póroma Îtu Káríqtoni timátíkarai-nakoe.
Áánûqtugaraq Îtu Káríqtogaraq ketáái kúmiq-yataapike kanaaráq
tiwiránîn-nakoratae. min-íráqó-qtátááqtábá ketáá awé
kéunataama minnâ Îtu Káríqtoe. Áánûqtugaraq Îtu Káríqtogaraq
yenákámá kemmá timátíkarai-nakoma tiwíkaaye. íbêqa
Tímoninopaq kágayaune. kerátámá mimórá itáíq-itaiq í-
yátááqá yáíkaaq kéuyapoana wemá áraimma ketáanikaa kéiye.
Tímotio, ketiborátámá Áánûqtugaraq kerátáí uyátárai-nakogaraq
yeqtí íráqô-qtataakogaraq paru-yátáákáráq yeqtí kaayoné-
yátáákáráq emmá amígáae téq kéitaune.
3 Ipítiani-marabaq emmá máikaae téq kéitaune. Maaterónia-
marupaq kéweqa minnáyataba emmá akoqnáá umá timá
ámikaune. yaímma-wayukama Ipítiani-marabaq máa-yuma káqo-
qtataaqa kéyiraatebo emá timá yímínata ímira-oro.
4 emá timá yímínata yeráwáqtí maníqá paábaq kéyuweta
yeqtí yítaubikoni taíbaq-yiwiqa paábaq yúwáaro. mi-qtátááákómá
waayúkama mamá unítípi yíkáitata yemá Áánûqtuni aammá
aónáiyatabama íma wááe.
5 paá itáíq-itaiq éqtaama Áánûqtumma kanaaráq aónanunatae.
ketáá wekáq áraimma itáíq-itaiq éqtaama káqo-yuma tirummá
yimíyábátáámá ketáái tirunóbáqá otaakáráq íma wáiye.
Áánûqtun-aurakaq agaemá íma wáiye.
6 yaímma-wayukama íráqôn-apake yuwéta paábaq kóureta negi-
naagí-aimma téite urááe.
7 yeráwáqá Áánûqtuni ámáan-aimma yiráátí-wayukama
auránéta kéomanibo yemá ten-áíkómmá íma kétagaae. yeráwáqá
“itáíq-itaiq kéune” tena-áíkómmá íma kétagaae.
8 ketáámá kéitaunatae. Áánûqtuma ákáiniq umá wení ámáan-
aimma ketáámá kéwareqtaama ámáan-aimma íráqô-qtataare.
9 taákaq máráaro. ámáan-aimma íráqô-kayukayaba íma tarôq
uráimanibo ámáan-aimma táí-wayukama náayuwabi ámáan-aimma
aratínéta o-yúyábá tarôq uráiye. mi-yúmá yeqtí yinóbo-yuwabi
káqo-kayukama yíkamma képuyeta
10 yemá kebó-yátááqá aaragáráq waagógáráq iyápógaraq
tarôq kéowana iyápóma moyámmá kémayaawana yeqtábá
ámáan-aimma tarôq uráiye. mi-yúmá kaaqaari-áímmá téta

káqo-yuyaba kaaqaari-áímmá téta yegáráq arupú-aiqtaba
awéqtátuwaa-kayukayaba ámáan-aimma tarôq uráiye.
11 arupú-aimma minnâ átê-wataama kemmá Áánûqtuma
tíkáae téna tímikaiye. min-áté-wátáámá Áánûqtuma keqtáá
íráqôniq umátíkái-nakoni tágama-yataakoqtaba wáiye.
12 kerátáí uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma wení mayaímá
mayánúnayaba kemmá akoqnáámá umaatamá tímikaiye.
minnáyaba kemá wekáq "tíkáiye" kétune. wemá kemmá
aúyatikarena keqtábá itáíq-itaiq kéipoaq kemá kanaaráq wení
mayaímá mayánúnayaba kemá timuqá kémaraune.
13 naayóbáqá kemá wení waayúkama mamá táíq umáyikeq
wemmá timá táíq umákeq áyoqa atáunamanibo Áánûqtuma
wení paru-yátáákómá kemmá tímikaiye. áraimma kemá
nôrawabi únna-yataaqtabama mi-kánáárâqá íma tágama
arútáraunanaboana wení paru-yátáákómá tímikaiye.
14 kerátáí uyátárai-nakoma wení íráqô-qtataaqnapo kemmá
yawááq-umatikaraiye. itáíq-itaiq í-yátáákáráq arummá amí-
yátáákáráq Îtu Káríqtonopake kemmá maqmá ógikaiye.
15 maamin-áímmá kemá tenúnnama minnâ áraipoaq
keráwáqá máqtemma min-áímmá matéraq yáqtoqma akoqnáá
oro. Îtu Káríqtoma waayúkati kúmiqa maqtuwánîqtaba maa-
márábímmá kukáiye. kúmiq-wayukati aúkáapikemma kemá mú
mikákáá táwî-naqune.
16 miráimanibo kemá táwîgoma ôriq uráunamanibo Áánûqtuma
kemmá wení paru-yátáákómá tímikaine. mirá únnayaba Îtu
Káríqtoma wení íráqô-qtataaqa mútûq pááq urái-qtataakoma
kemmá kanaaráq timíniye. miráipoata káqo-kayukama yemá
aónaamma Áánûqtuma kaayoné kemmá kéumatikainatama
yemá áaimma átáma Îtuqtaba itáíq-itaiq ínoe. yeráwákáráq
matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayánoe.
17 Áánûqtuma matúq-matuq umá yabi í-náqíye. wemá íma
kanaaráq puíniye. ketáámá wemmá íma aónanunataamanibo
wemá wenamáa maníqíye. aati-aatimá matúq-matuq
umá máigaraq yaagumá tágama-yataakogaraq wekáq mááye.
miráuma waíno.
18 Tímotio, ketí iyápô, maamin-áímmá yáqtoqma akoqnáá
íkáae téq kemá kétune. naayóbáqá eqtábá amuné-áímmá
tiráane. Tááqtaamma ááiqa umákanonama min-áímmá minnâ
ení iyebómíye.
19 itáíq-itaiq umá mái-yataaqa yáqtoqma akoqnáá uréwaq
Áánûqtun-aurakaqa agaemá í-yátááríqa íma uwo. yaímma-
wayukama Áánûqtun-aurakaq yigaeyábá o-yúmá yeqtí itáíq-itaiq
í-yátááqá yawítíyukaiye.

20 Áíménéíyatikaraq Érékáánaragaraq yenákátí itáíq-itaiq
í-yátááqá yawítíkuraitaq kemá yenákámá Tááqtaani ayáápi
iyuwáune. mibáq máeta yenákámá Áánûqtuqtaba timá táwîq
íumakain-aaimma mayáyóye.

2

1 áqnáabaqa keráwáqá máqte-kayukayaba nunamummá tígáae
téq kéitaune. keráwáqá nunamummá kéteqa Áánûqtukaq
nóiqtababi íyámma ítama aónaaro. wekáq nóiqtababi káqo-yuma
íyaqtabagaraq ítama káoneraq "tíkáiye" téraq káqo-yuyaba tero.
2 yabíkáa-kayukagaraq kámááni-wayukagaraq yeqtábá
nunamummá tero. mirá éqa ketáámá kaayoné-yátáápí
arupú-aaikaraq Áánûqtugaraq waayúkati yúrakaqa kanaaráq
mánunatae. maaminnáma íráqô-qtataaqa wáitana atóbamakai-
nakoma Áánûqtukaq amuq-yatááqá kéwaiye.
3 missing?
4 miráipoata nunamummá kétenanataa káqo-yugaraq yeqtí
kúmiq-yataapike atóbaigaae téna kéitaiye. miráinata yemá árain-
aikaraq máqtemma árai-qtataakaraq aónanoe.
5 kímora maníkáá-náqá máimma minnâ Áánûqtue.
min-nákómá waayúkagaraq Áánûqtugaraq mamá mórabi
áíkuyikaimma minnâ wenamáa Îtu Káríqtoe.
6 keqtáá kúmiq-yataapike ayúqtikanenataa Îtuma minnáyaba
pukaíye. wemá pukáimma mi-kánááráqá Áánûqtuma
awaaméqá umákaitana minnágoma keqtáá tiráátiraimma
Áánûqtu máqte-kayukama kúmiq-yataapike yiwíqma paábaq
yikéna wetábá wenôpaq yiwíránáae téna kéiye.
7 minnáyaba Áánûqtuma kemmá káqo-kayukama
Áánûqtuqtaba íma ítaraa-kayukayopaq timátíkaraiye. kemá
kaaqaari-áímmá íma kétupo árain-aimma kétune. yeqtí yúrapaq
kemá itó-ureq Îtukaq itáíq-itaiq í-yábágáráq árai-qtataaqtabagaraq
kétima-yimune.
8 miráitaq máqten-aukapake-kayukama aokaq-wáyúkáráa umá
Áánûqtukaq nunamummá tígáae téq kétune. mirá étama yeqtí
iyáámma Áánûqtukaq múte yauyéta yemá unítíqa íma téta
íyámma íma oro.
9 ókaraq aaramá unáákáqtôma ínômma máqte-kayukama
yúramma atáá-umayimi-unakaqtoma íumatoraigaae téq kétune.
10 min-nóínímmá náayuwabi Áánûqtumma yirummá ámê-
yuma yemá káqo-yuma íráqôniq umáyíkáaro.
11 yemá mayánétama yaákareta máeta yirááti-nakomma
mamá yikaq ákáaro.

12 kemá aaragómá waagómmá yiráátéta yabíqyikaiyabama
íma kétima-yikaune. yemá paá yaákareta máero.
13 taákaq máráaro. Áánûqtuma Áátaamma áqnáabaq tarôq
umákena anaaékaqa Íbimma tarôq uráiye.
14 naayóbáqá Áátaamma ímibo Íbimma Tááqtaama makátítana
wemá Áánûqtuni ámáan-aimma arátaiye.
15 miráitana aaramá yemá iyápóma maqyikétama Îtukaq
akoqnáá umá itáíq-itaiq kéeta káqo-yuma yirummá kéyimeta
Áánûqtukaq yimuqá marakánáae tíyanama yemmá Áánûqtuma
wetábá wenôpaq yauwéqma yiwirániye.

3

1 kemá túnna-aimma minnâ árain-aine. móra-nakoma Îtuni
waayúkati kawáá-náqá mánena íráqô-qtataare.
2 Îtuni waayúkama móra-iyakaq maréta itáíq-itaiq kéo-kayukati
kawáá-nákómá wení otaammá íma waíno. wemá kímora-
inimma maraíno. táwî-aaikomma íma ayuwaínana wemmá
yabírakaino. waayúkati aúpáq-áímmá íma timá abarokáq
íno. káqo-yuma nóiqtababi íyaqtabama aúyánámmá itaíno.
wemá pááqyamma íyimena taíbaq kéyimena namuq-wáyúkámá
yíwîqma wení naaúpaqa yikaíno. mirá éna wemá íráqôniq umá
yirááti-naqa maíno.
3 wemá íma aíbôq-nomma néna neginaagí umá waayúkama
áyámma umáyikena wenamáárîq íma yáqtoqma akoqnáá
énamanibo wemá paá kaayoné íno. mónekaqa aúyánámmá
íma maraíno.
4 wení aara iyápóraq akoqnáá umá yabíkáinata wení iyápó-
annama wenáama wáráaro.
5 miráuma móra-nakoma wení aara iyápóma íma kawáá
umá aruténama Áánûqtuni waayúkaraqa náaraq umá kanaaráq
káwáá íníyô?
6 miráuma aúgemma áaimma átáma itáíq-itaiq ínna-nakoma
kawáá-náqá íauraino. mirá éna aúma mamé uíyábáé.
Tááqtaama mirá éna Áánûqtuni aammá yúwáitana wemmá
Áánûqtuma yawááq-umakaraine.
7 káqo-kayukama itáíq-itaiq kéo-yubikemma aamá íma kéitaa-
kayukabikemma wemmá yemá yikaq múte ákáaro. yemá we-
qtábá táí-aimma timákaiyanama Tááqtaani waakápi amáginiye.
8 móra-iyakaq maréta itáíq-itaiq kéo-kayukabike yíwáqnaa
í-wáyúkámá máqte-kayukati yúrakaqa íráqôniq umá máero.
máqte-kayukama kanaaráq yekáq kamuqá itánoe. yemá aíbôq-
nomma néta neginaagí íyoro. yemá aúyababa íyoro.
9 árain-aimma akoqnáá umá yáqtoretawaq Áánûqtuni aúrakaq
yigaemá íyoro.

10 miráuma áqnáabaqa yemá mi-káyúkámá maqmá aonaíyata
yemá uyátetama yíwáqnaa í-wáyúkámá kanaaráq máinoe.
11 yeqtí yínáaqmaqa yemá máqte-kayukati yúrakaqa íráqôniq
oro. yemá waayúkati yáama íma timá waéqmeta uréire oro.
yemá táwî-aaikomma ayuwaíyana íma yabíqyíkáaro. yemá
kaaqaari-áímmá téta moyámmá íma máyáaro.
12 móra-iyakaq maréta itáíq-itaiq kéo-kayukabike yíwáqnaa í-
nákómá wemá kímora-inimma maréna wení aara iyápóraq yabi
íno.
13 mi yíwáqnaa í-wáyúkámá íráqôniq umá mayaímá
mayaíyatama máqte-kayukama yemmá yikaq yikánoe. Îtu
Káríqtokaq itáíq-itaiq í-yátááqtábá wení akoqnáágaraq tínoe.
14 maamin-áúbámá kágayeqa kemá emmá pááqya-kanaabi
yaónanae téq kéitaune.
15 miráimanibo pááqya-kanaabimma kemá íma yennamá
maan-áúbágómá Áánûqtuni waayúkama nôrabi ínô-qtataaqtaba
emmá kétima-amiye. matúq-matuq umá mái-Aanuqtuni
waayúkama minnâ Îtuqtaba móra-iyakaq maréta máa-kayukaae.
yemá árain-aikomma kéyaqtoraae.
16 Îtuma ketáái itáíq-itaiq-yataakon áaine. min-ánó-
qtátáákómá keqtáámá táaqa karáiye. minnâ
17 maa-márábí-káyúkámá wemmá
wayúkaraa umá aónaraawana
Aokaq-Áágómá wemmá kanaaráq umákáitata
Áánûqtunopake kaqtó-wayukama wemmá aónaraae.
máqten-aukapake-kayukama itó-uma
ánateta weqtábá tirááe.
waayúkama wekáq itáíq-itaiq urááne.
anaaékaqa Áánûqtuma wemmá awíqmena wení márûpaqa
utáiye.

4

1 Aokaq-Áágómá timá kétagaiye minnâ yaímma-wayukama
anaaékaqa itáíq-itaiq í-yátáápíkémmá yuwéta waeránoe. yemá
kaaqaari-áágóní anaaé waréta waátágoma yiráátínnaiq ínoe.
2 maaminnámo yirááten-aimma kaaqaari-wáyúkábíké
kéiye. maami-kááqáárí-áímmá yirááten-aimma yúyánápímmá
kubaútônikaa umá wamá akoqnáá éna kawaamá yóipimma
kubaúma péqmaraanikaa kéiye.
3 yemá téta “aaramá mayikaímá minnâ otaamíye.” kéteta
yaímma-aawaqtaba “íma naaro” kéte. miráimanibo Áánûqtuma
min-ááwáqá naíyábá tarôq uráitata Îtuni waayúkama yemá
Áánûqtukaq “tíkáiye” téta kénaae. yemá árai-qtataaqa kéitaae.

4 máqte-qtataaqa Áánûqtuma tarôq uráimma minnâ íráqômiye.
yaímma mirán-ááwáqá íma awétátuwanomanibo paá kémayeraq
Áánûqtukaq nunamupí “tíkáiye” tero.
5 Áánûqtuni watáama yorauté wekáq nunamummá
tígógáráq mi-kááyáq-yátáákómá mamá aáwakomma aokarîq
umá íráqômma káuqyikaiye.
6 emá maamin-áímmá enábâqawaayuma timá-yimema
Îtuqtaba emá wení íráqô-mayai-naqa mánone. mirá éma mi-
qtátáátábá emá áqa ítama arútare wakáanama akoqnáá umá
itáíq-itaiq ínóne.
7 miráimanibo paá-wataagaraq mi-mániq-áímmá íma
Áánûqtuqtaba paábaq yuwaao. Áánûqtun-aaimma ítama tágaao.
8 enaúgomma mamá akoqnáá ínônnama minnâ paá pááqya-
qtataaqa wáibo ení arun-íyápómá mamá akoqnáá ínônnama
minnâ anó-qtataare. minnágoma aúwaraimma íbêkaraq
anaaékakaraq emmá amíniye.
9 maamin-áímmá árain-aimmibo matéwaq itáíq-itaiq uwo.
10 matúq-matuq umá mái-Aanuqtuma ketáámá weqtábá
kamuqá kéiteqtaaboaqtaa kamáa kááeqtaa akoqnáá umá
kémayaunatae. wemá mimórá-wáígómá keqtáámá Tááqtaani
ayáápike kématiyuwaiqtaae. máqte-kayukama kémaiyuwaimanibo
itáíq-itaiq kéo-yuma áqnáabariq umá kémaiyuwaiye.
11 maamin-áímmá akoqnáá umá aarawaamá yiráátiyo.
12 eqtábámá yemá téta “maabumá pááqyan-iyapoe”
tínômanibo emá Áánûqtun-aamma waraíyaama iyúwénatawaq
yemá emmá aayoq oro. ánibo íráqô-kataagaraq íráqôn-aaimma
kéyiraatewaq káqo-yuma arummá yiméwaq Îtuqtaba akoqnáá
umá itáíq-itaiq kéewaq kúmiq-yataariq íuwo.
13 kemá yénúnnama emá Áánûqtuni watáama waayúkati
yúbáqá kéyorautewaq kétima-yime yiráátiyo.
14 Áánûqtuma móra-yataaqa emmá ení mayaíyábámá
ámikaiye. Áánûqtuni amuné-wáyúkámá yemá tiráámma Îtuni
waayúkama móra-iyakaq maréta máe-yuti kawáá-wáyúkámá
iyáánapo emmá ánekukaa-tupaama matáane. miráuraipoaa mi
ámîkai-qtataaqnapo emá mayaí mayaao.
15 minnáyaba emá aúyánámmá ítama akoqnáá uréwaq mirá
uwo. máqte-kayukama ení íráqôn-aaimma káonaiyana anókariq
umá anómma aurániye.
16 aati-aatimá ónna-yataakaraq yirááténa-yataaqtabagaraq
yabíqma arutaao. mirá kéinana Áánûqtuma emmá matúq-
matuq umá mái-auwaraimma aména káqo-kayukama náayubi
enáama itaíya-yugaraq yemmá matúq-matuq umá mái-
auwaraimma yimíniye.

5

1 anónuqmagopimma aamá íma ma maránômanibo enaboráá
umá watáama timá aménaiq umá tíma-amiyo. awaayatí-
wáyúkágáráq enábâkokaa umá mirá-umayikaao.
2 aaragókáráq enanókaa umá mirá-umayikaao. inaarú-
anaamma enámánaakokaa umá íráqôn-aaimma mirá-umayikaao.
3 ketoq-nóínímmá áraimma yenamáa máe-yuma yemmá tikaq
múte yíkáaro.
4 miráimanibo ketoq-nóínímmá wení iyápóabi wení
aráárióma máetama yemá wemmá kawáá-umakaaro. miráuma
Ááníqtuma tiníq umá yemá anónnáma yeqtí yinóboyugaraq
yiráárióráq mirá-umayikaaro.
5 árai-ketoq-noinimma yemmá kawáá-umayikai-wayukama íma
máawana yúyánámmá Ááníqtukaq káme. wágááwabi nokáámma
yemá Ááníqtukaq nunamupí yíwáqnaa íyábá tíq-tiq kéoe.
6 miráimanibo mi-kétóq-íníkómá wemá paá aábê kuye
íyábámá aúyánámmá ítái-waigoma wemá aúwaraimanibo
Ááníqtun-aurakaq pukurááraq-naraa kéiye.
7 min-nóínímmá maamin-áímmá timá yímínatawaq anaaé
warétama íráqôniq umá mánoe.
8 ánibo móra-nakoma wemá wení móra-anna-wayukagaraq
áqnáabaq wení naaúpaq máe-yuma íma yíwáqnaa énama wemá
itáíq-itaiq umá mái-yataapike kéwaeraiye. itáíq-itaiq íma kéi-
nakoma táwî-naqanibo min-nákómá wemá uyátá-maqma táwî-
naqa máiye.
9 yíwáqnaa íyábá móra ketoq-íníkómá wení karitimaatimá
netuqyaammá (60) uráina-waigomma yíwáqnaa ínîqtaba
wenáwîqa agayaao. min-íníkómá kímora-nakare ténа máqe-
uraina-inimma maíno.
10 wení iyápó-annama íráqôniq umá yirááténa namuq-
wáyúkámá wení naaúpaqa yiwíqma yikéna Ááníqtuni
waayúkama yítauqa tete umáyikena yíwáqnaa kéena kéqokeq-
wayukama yeqtí ummaa-yátááqá wái-yuma yíwáqnaa uráina-
waigon-awiqa agayaao.
11 aúge-ketoq-noiniti yíwîqa íagayaao. yeqtí yúyánákómá ôriq
ínataboata yeráwáqá waamá óqa mayéta yeqtí yúyánámmá
waagópí akoqnáá umá amínoe. mirá kéeta Îtu Káríqtonopake
waeráiyata
12 waayúkama yeqtábá tínoe: “yemá Îtuqtaba itáíq-itaiq í-
yátááqá íma yáqtoqma akoqnáá kéoe.” téta tínoe.
13 minnágaraq maamin-áúgé-kétóq-nóínímmá iyáátámma
íkuyeta naaúqtaba-naauqtaba uréire kéeta káqo-yuma nôrawabi o-
qtátááqtábá timáeta kéeneta naaúqtaba-naauqtaba kéyautoe.

yeráwáqá íma tewaín-áíkáráq paá kétepoana ummaa-yátáákáráq ááiq-yataaqa pááq íniye.
14 miráitana minnâ íráqôpoata aúge-ketoq-noinimma yemá kanaaráq óqa waamá matéta iyápóma maréta yeqtí naa márûkaq yabí éro kétune. miráinaqtaa ketáái namuro-wáyúkámá maaminá yatabama aamá íma timá-tikanoqtaae.
15 yaímma ketoq-nóínímmá itáíq-itaiq í-yátáápíkémmá áqa yuwéta waéqma Tááqtaani anaaé kéwaraae.
16 miráimanibo móra-waigoma ketoq-íníkóní naaúpaq máina-waigoma wemá Îtukaq itáíq-itaiq kéenama ketoq-íníkómmá yabíqma íraqôniq umákaino. miráinata Îtun anaaé kéwaraa-kayukama móra-iyakaq maréta máa-yuma yemá mi-kétóq-íníkómmá íma áwáqnaa ínôbo káqomma náayubi yenamááraq máe-ketoq-noinimma yemmá yíwáqnaa ínoe.

17 Îtuni waayúkabimma kawáá-wáyúkámá íráqôniq íyaqa keráwáqá yemmá yagaroqtamá yaaguyábôro. áqnáabaqa náayubi yemá Áánûqtun-aama timá-yimeta yiráátiraiya-yuma yaaguyábôro.
18 minnáyaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá maará kétiye: “móra-iyakoma ení mayaímá kémayain-aama aáwaqa paá amiyo.” ánibo “mayaí-nákómá wení meyámmá meyánîq oro.” téna kétiye.
19 móra-nakoma kawáá-nákóní aúbi maráinaama wenáama íma itaao. kaayarábi kaumo-wáyúkámá yemá mimórá-áímmá téta aúbi maráiyaama min-áímmá itaao.
20 ánibo wemá yaímma otaammá kutáinaama waayúkati yúrakaq min-áímmá timá uwaa iyo. mirá éma máqte-kayukama mamá kékén umáyikanone.

21 Îtugaraq Áánûqtuma wení aokaq-káqtó-wáyúkátí yúrakaqa emá maamin-ámáán-áímmá waraíkáae téq kétima-amune. móra-nakoqtabama “ketí aanábóé” ítiyo. ímiye. maamin-ámáán-áímmá minnâ máqte-kayukayaba móraiq kéiye.
22 íma kabe-kabe umá móra-nakoma uyátárai-nakoni mayaímá mayaíyábá aneqá ayáánapo ánekuyuwo. abo min-nákómá kúmiq-yataariq kéinaama wetê yagaroqtamá kúmiq-yataakoqtaba íma mánone.
23 karímá netuqyaa-kánáámá kémayema paá non-úrámmá íma nanónnamanibo yaímma wááéni-nomma áyapike aíqa ínîqtabama naao.

24 yaímma-wayukati kúmiq-yataaqa abarokáq itaqtáá aónatuwaunanataa anaaékaqa móra-nakoma aúbi kémaraiye. miráimanibo yaímma-wayukati kúmiq-yataakoma aúpáq wáqena anaaékaqa abarokáq kéiye.

25 móraiq umá yaímma íráqô-mayaigoma abarokáq wáiye.
ánibo yaímma íráqô-mayaigoma páátákáá íma abarokáq
kéimanibo maaminágogaraq máqte-tupaama aúpáq íma wániye.

6

1 yeráwáqá kaqtó-wayukama náayuwabi meyámmá íma mayéq
paá-mayaima máyáa-yuma yeráwáqtí kawáá-nákómmá múte
yikaq ákáaro. miráiyanama móra-waigoma íma kanaaráq
Áánûqtun-awiqtababi ketáámá yiráátúnna-yataaqtaba timá táíq
ínoe.
2 yeráwáqtí kawáá-nákómá Îtuqtaba itáíq-itaiq kéi-naqa
weqtábámá yeráwáqá táwî-tuyanamma íma ítá-yakaaro.
miráimanibo yeráwáqá kawáá-wáyúkágáráq Îtuqtabama
yewátánónáráá kéoe. kawáá-nákómá itáíq-itaiq o-yúmá wekáq
mayaí máyáa-yuyabama ôriq umá kákaibo wení mayaíráq
akoqnáá oro.
emá maaminá yaba kéyiraatewaq timá-yimiyo.
3 náayubi káqon-aikomma kéyiraatetama yemá ketáái uyátárai-
nakoma Îtu Káríqtoni watáagote móraiq íkeeta ketáátê yagaroq-
tamá mórabi íma Îtuqtaba itáíq-itaiq kéoe.
4 ímiye. móra-nakoma mirái-waigoma wemá wenaúma mamé
kéuyena móra-yataaqtaba íkéitaiye. wemá paá áyan-aiqtaba
kákaiye. wemá káqo-kayukama kárún-aimma timá-yikena unítípi
mamá kéyikaiye. miráitata waayúkama wenáyôq-wenayoqa
ayéta káqowa-kaqowaqtaba kamuqá íma kéitaae.
5 ánibo mi-káyúkámá yúyánámmá móragaraq íma kéitaae.
árain-aikoma yúyánámmá íma itétaboata unítíq-ain-aatuqma
kéte. yemá yúyánámmá ítáamma monoq-áíkómá paá "móneqa
ôriq umá mayaí ámíye" téta kéteta taígani-qtataaqa mamaréta
mánoe.
6 áraine. móra-nakoma oótamma mamá áíkuiyataba íma
akáinanama monoq-áíkómá kanaaráq taíbaq-yataaqa wemmá
amíniye.
7 mi-kánááráqá ketinótaama kématikaawataama nói-qtataaraq
matokéqtaa abarokáq uráunataabiyo? móra-yataakaraq ímiye.
ketáámá púyôna-taoqa nói-qtataaraq matokéqtaa kanaaráq
ónúnataabiyo? móra-yataaqa ímiye.
8 minnáyabataa ketáámá unáákáqtôwabi aáwaqa
kémayeqtaama kanaaráq umátikaniqtaae tenúnatae.
9 náayuwabi taíbaq-otamma maraíyábá yíkái-yuma Tááqtaama
yemmá kémakatiye. waayúkama mirán-áíbóq-yátááqtábágáráq
áwáábiq-yataaqtabagaraq kéyikainanama Tááqtaama yemmá
yabitimáe kukéna yawarápamayikaniye.
10 móneqtaba ôriq umá akáin-nakoma taígani táwî-yataakoma
áaimma kátaiye. yaímma-wayukama mónekoni anaaé

wáráa-yuma yeqtí itáíq-itaiq í-yátááqá Îtuni aapakémmá
yukáawanaboana yeqtí ummaa-yátáákówábi yirummá í-
yátáákómá taíbariq kéiye.
11 emá Áánûqtun-amopo maami-qtátáápíkémmá nékaq mááo.
Áánûqtun-aurakaq katekoîq umá maqmá aónaao. Áánûqtuni
aammá waraao. Îtukaq itáíq-itaiq umá yáqtoqma akoqnáá
uwo. káqo-kayukama arummá yimiyo. ení mayaíráq máewaq
kaayoné umá mááo.
12 itáíq-itaiq umá mái-yataaqa yáqtoqma akoqnáá ínônama
yaímma-taoqa ááikaa uráimanibo minnâ íráqô-qtataaqtaba wáiye.
minnáyataba maami-íráqón-ááíqá uwo. íráqôn-anonnama
mayaínônama minnâ matúq-matuq umá mái-auwaraimma
mayaao. emá taíbaq-wayukati yúbáq itó-ure "uyátárai-nakoni
aammá waránúne" ténana mi-kánááráqá Áánûqtuma emmá
matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayaíkáae téna emmá
ááyaraine.
13 Áánûqtuma aúwaraikon áaimma wenaúrakakaraq Îtu
Káríqtoma wetábá wení áaiqtaba akoqnáá umá Pótíátí-Páíratini
aúbáq tirái-naqa wenaúrakakaraq kemá emmá wakúyakaraune.
14 emá maamin-ámáán-áímmá kéwarewaq miráuma akoqnáá
kéinana kerátáí uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma kumínî-kanaaraq
wíno.
15 Áánûqtuma Îtumo kumínî-kanaayataba tíniye.
Áánûqtuma máqtemma íráqô-qtataakon áaikaraq wenamáa
máqte-qtataakomma yabíkái-naqiye.
máqtemma anómma yabíkáa-kayukati yabíkái-naqiye.
máqtemma uyátáraa-kayukati uyátárai-naqiye.
16 wemá wenamáa íma puí-náqiye.
wemá ópí máin-aukapaq móra-waigoma waaqókáqá íma
kanaaráq yíniye.
móra-nakoma wemmá íma aónarena móra-nakoma íma kanaaráq
aónaniye.
yaaguyabí-yátáákáráq akoqnáágaraq íma ánatena wekáq
waíno.
miráuma waíno.
17 oótamma taíbaq maráa-kayukama maará téq timá-yimiyo:
"keráwáqtí taíbaq-otaqtabama keráwáqtí túma íma mamé
úyoro. aati-aatimá mónekoma íma tíwáqnaa ínibo keráwáqá
túyánámmá minnáraq ímaranomanibo Áánûqtukaq túyánámmá
máráaro. wemá máqte-qtataaaqa keqtáá mamá timuqá maraí-
yátááqá kétimiqtaae.
18 maará té yemmá timá-yimiyo: "káqo-yu íráqôniq
umáyikeraq aati-aatimá keráwáqtí oótamma káqo-yute
yainánôqtaba yokaa umá máero." téaq timá-yimiyo.

19 mirá étama anaaékaqa yemá íráqô-qtataaqa mayánômma
minná min-áúwáráímmá áraimma aati-aatimá matúq-matuq
umá mániye.
20 Tímotio, ení itáíq-itaiq umá mái-yataaqa Áánûqtuma emmá
ámikaimma yabíqma arutaao. paá-wataagaraq kaaqaari-áíkáráq
yirááten-aipikemma nékaq maéwaq min-áíqtábámá unítíqa
ítiyo. yaímma-wayukama kaaqaari-áímmá yirááteqtabama “itaí-
yátáárê” kétemanibo yeráwáqá kárabaae.
21 yaímma-wayukama kaaqaari-áíqtábá itáíq-itaiq kéetaboata
Îtukaq itáíq-itaiq ínôqtabama ibáqyukaae.
Áánûqtuni íráqô-qtatakoma keráwáqtê waíno.

2 Tímoti
anaaékaq-aubama Tímotinopaq Póroma ánná-naupaq Arómubaq agatáiye.

1 kemá Póroma Áánûqtuma kemmá aúyakaiye. kemá Îtu
Káríqtoqtaba timátíkarai-naqune. Îtu Káríqtomma wennábóaqtaa
ketáámá matúq-matuq umá mái-auwaraimma áaimma átáma
Áánûqtuma keqtáámá timá akoqnáá umátíkaraiqtaba waabá-
káyúkábímmá kétune.
2 kemá ketáanikaa umá tíkái-naqa Tímoninopaq maamin-
áúbámá kágayaune. ketiborátámá Áánûqtugaraq kerátáí
uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma yenákátí íráqô-qtataakaraq paru-
yátáákáráq kaayoné-yátáákáráq emá mayaíkáae téqa kétune.
3 Áánûqtukaq kemá téq "timuqá kémaraune" kétune. kéma
Áánûqtun-aurakaq tigaemá íkéitaq wení mayaímá títaubikoma
waráanikaa umá kemá kémayaune. wágááwabi nókáámma
wekáq nunamupí "tíkáiye" kéteq eqtábágáráq nunamummá
kétune.
4 ení aqnuyábámá taákaq yokéq emmá aónaiyaba ôriq umá
kétikaiye. miráinaq kemá timuqá maqmá ánatanune.
5 kemá itáunama Îtuqtaba itáíq-itaiq umá akoqnáá ónnama
móraiq umá Yúnitima enanógaraq Aróitima enaráárá ógáráq
yenákámá itáíq-itaiq urááyaniq kéone.
6 ánibo mi-kánáárá q kemá tiyáámma emmá ánekukauna-taoqa
emá Áánûqtunopake-qtataaqa matáánama minnáma yáqtoqma
akoqnáá uwo téq kétima-amune.
7 Aokaq-Áágómmá Áánûqtuma emmá ámikaimma keqtáámá
mamá ikatíq í-yátáárîq íkéiye. ímiye. Aokaq-Áágómá keqtáámá
akoqnááma tímîtaqtaa ketáámá waayúkama tirummá yiméqtaa
ketábátáá túgoni akaí-yátááqá íkéwaraunatae.
8 káqo-yubaq uyátárai-nakoqtaba timá-yiminema ikatíq íma
éwaq kemmá uyátárai-nakoni ánná-nakoqtabama íma agae-agae
uwo. ímiye. Áánûqtuni átê-wataayaba emmá táí-yataaqa
waayúkama amíyamma paá matéwaq Áánûqtuni akoqnááyaba
kamuqá itaao.
9 Áánûqtuma ketááí kúmiq-yataapike tiwíkenataa keqtáámá
mamá wení waayúkataa aúkáiye. ketáámá íráqô-qtataariq
únnayabataa íma tiwíkaitaaibo wemá wenamáárîq íráqô-napoana
wemmá paá kákaitanaboana tiwíkaiqtaae. maa-márámá íma
abarokáq uráitanama naayóbáqá Áánûqtu wenaúyánápímmá
wení íráqô-qtataakoma Îtu Káríqtopitaa tímikaine.

10 miráimanibo Îtuma keqtááyábá pukái-naqa ketáámá
aónaraunaboaqtaa íbêqa Áánûqtuni íráqô-qtataaqa káonaunatae.
Îtu Káríqtoma puí-yátáákóní akoqnááma mamá paábaq yuwéna
aúgen-auwaraimma tiráátiraiqtaae. minnáma matúq-matuq umá
mái-auwaraiqtabataa Áánûqtuni átê-wataabiqtaa kétunatae.
11 kemá waabá-káyúkábí átê-wataama kéteq yiráátenunayaba
Áánûqtuma timátíkaraiye.
12 miráuraiqtababoaq íbêqa kemá ánná-naupaq túti-yataapi
máunamanibo íma yukáune. kemá itáíq-itaiq únna-naqa
Áánûqtuqtaba kéitaunayaba kemá itáunama mi-máyáímá wemá
tímikaimma kanaaráq wemá kawáá kéinana Îtuma kumínî-
kanaaraq wíniye.
13 abo árain-aimma aráátúnnama yáqtoraao. min-áímmá
kéwarewaq káqo-yuma áyaqa kéyime Îtuqtaba itáíq-itaiq uwo.
ketáái itáíq-itaiq í-yátáákáráq tíyaqa amí-yátáákáráq Îtu
Káríqtogaraq yagaroqtamá máeta ketááyôpaq kéyeye.
14 minnáyaba Áánûqtuni Aokaq-Áágómá tirunóbáqá máiye.
emmá áwáqnaa ínakawaq min-íráqó-kátáámá yáqtoraao.
15 emá kéitaane min-nákámá Pigératiyaa Emáágénitigaraq
máqtemma Étia-marupake-kayukama yemá yinaaémma
umátíkaraae.
16 uyátárai-nakoni paru-yátááqá Onetíporatigaraq wení aara
íyápóbi waíno. itaao. Onetíporatima agae-agae íma éna taíbaq-
yupaama ya kétimonena timuq-yatáápí matíkaraiye.
17 wemá Arómuq yayamá iréna kemmá tibáá éq éna ánná-
naupaq maakáq máunaraq ya timónaraiye.
18 emá kétaane ôriq umá kemmá íráqôniq umátíkaraiye. Îtuma
kumína-yupaama uyátárai-nakoma wemmá paru-yátáápíké
yainaíno.

2

1 emá ketáaniko, akoqnáámo Îtu Káríqtoma wení íráqô-
qtataapike ámímma mayaao.
2 máqten-aimma waabá-káyúkábí yiráátúnnama emá áqa
ítaraune. min-áímmá matéwaq náawanabi emá kamuqá
ítáiyimina-wayukama yimiyo. miráinata yemá kanaaráq káqo-
yuma maamin-áímmá yiráátinoe.
3 emmá íráqôn-aaiq-i-nakokaa umá aú-aiqa íno.
4 abo ááiq-i-nakoma wení anó-kawaa-nakoma amuqá
maraíkáae téna mirá kéiye. minnáyaba wemá waayúkagaraq
móneqtabagaraq wenaúyánámmá mamá awígíôq íkeiye.
5 itaao. móra-nakoma uyaatí-ámáán-áímmá íwarenama wemá
kanaaráq íma uyaatimá uyátena amuq-yatááqá ímayaniye.

6 móra káqon-aimma itaao. móra-nakoma akoqnáá umá
yómmá yoráina-waigoma wemá uyátá-maqma íráqôn-aawaqa
yópíké mayaíno.
7 kemá timá-amuna-aiqtabama aúyánámmá itaao. abo
uyátárai-nakoma áwáqnaa ína máqten-aimma itánóne.
8 átê-wataama Îtu Kárîqtoqtaba aúyánápí mayaao. Îtuma
wemá Tébitin-annabike abarokáq uréna pukáipike Áánûqtuma
wemmá mamá itó-umakaraiye. miráitaq kemá waabá-káyúkábí
átê-wataama weqtábá timá yímikaune.
9 kemá átê-wataama Îtuqtaba waabá-káyúkábí
túnnayatabaoata ánnáma tímikaamanibo Áánûqtuni watáama
íma ánnáma ámikaae. íbêqa kemá ámáan-aimma arátî-nakaa umá
tú-tiqa kémayaune.
10 mi-káyúkámá Áánûqtuma wetábá aúyaqmakai-kayukayaba
kemá mirá kéeq tú-tiqa mayánúne. Îtu Kárîqtoma yeráwákáráq
yíwíqma Áánûqtumma yauwéqma amínata yemá tágama-yataaqa
matúq-matuq umá mayánoe.
11 maannâ árain-aine.
ketáámá wetê yagaroqtamá puyéqtaama
wetê yagaroqtamá mánunatae.
12 ketáámá kanaaráq tú-tiqa mamé kéuyeqtaama
anaaékaqa wetê yabíqma mánunatae.
ánibo ketáámá wemmá tinaaémma
umá áménanataama
wegáráq móraiq umá keqtáámá anaaémma
umátikaniqtaae.
13 wemá wení áaiqtaba íma kanaaráq
paábaq awétátuwanipoana
ketáámá kúmiq-yataariq únnataama
wemá itáíq-itaiq umá akoqnáá-naqa
paá kémaiye.
14 maamin-áímmá ení waayúkama timá-yimiyo. kékén-
áímmá uyátárai-nakon áwîkaq timá-yimiyo. paá aayabámá ááiq-
aimma ítero. mirámô o-wáígómá íma móra-waigoma áwáqnaa
kéibo aamá ítáa-kayukama paá mamá táíq kéumayikaiye.
15 ení mayaírákémmá Áánûqtumma mamá amuqá
marakáígónîq umá maqmá aónaao. mayaí-nákómá wení
mayaíyábámá wenaúyánánóbáqá kanaaráq ténа “kemá íráqô-
mayaima kémayaune” tiníkáá umá mááo. Áánûqtuni watáagoni
áaimma arupú umá yiráátiyo.
16 emá aíbôq-aikoma Áánûqtuqtaba íma wáin-aipikemma nékaq
mááo.

17 aíbôq-aikoma náomma kamá anóniq iníkáá kéiye. yiráátekayukama yeráwápíké maami-kááyáq-nákámá aíbôq-aimma
yiráátéyamma Áíménéíyatiyaa Pairíqtatima min-nákámá mááye.
18 yenákámá árain-amma yuwéta yaímma itáíq-itaiq kéokayukati yúyánámmá mamá táwîq kéoye. min-nákórátámá téta
"ketáámá áqa atóbaraunatae" tiráiye.
19 miráimanibo Áánûqtuni árain-aikoma akoqnáá-nakaa umá
íma kutíniye. wení ábôqtaraq wáin-aubagoma maará kétiye:
"uyátárai-nakoma náayuwabi wení waayúkama máaqtabama
kéitaiye" ánibo "náawabi téna 'kemá uyátárai-nakon-amune'
ténama wemá kúmiq-yataapikemma waeraíno." téna min-
áúbágómá kétiye.
20 itaao. anó-naupaqa ókon-okomma táápeqa kéwaiye. yaímma
áwáarara kain-óqtákáké tarôq owata yaímmama yaataké tarôq
owata yaímmama mararáké tarôq urááe. yaímma-taapeqa aati-
aatimá aáwaqa maqnéta ánibo yaímma íráqô-taapeqa paá móra-
mora anón-aiqtaba aáwaqa maqnarááe.
21 miráráá umá móra-nakoma kaaqaari-áíqtábá íma iténa
kúmiq-yataakoqtaba nékaq máina-waigoma wení uyátárai-nakoma
aokaq-máyáímá kanaaráq amínana mayániye.
22 aúranannama káe tái-auyanamma kéitaannama paábaq
iyabótuwewaq kateko-yátááqtábágáráq Îtuqtabagaraq
aúyánámmá itaao. káqo-yuma arummá kéyimewaq kaayoné-
yátááqá yimiyo. náayuwabi uyátárai-nakoma ôriq umá yemmá
yíwáqnaa íkáae tíya-yuti aanábóîq umá mááo.
23 miráimanibo aamá íma ítaraa-kayukama yeqtí unítíq-
aipikemma nékaq mááo. emá ítaraane mirán-áíkómá ááiq-yataaqa
mamá abarokáq kéiye.
24 uyátárai-nakoma áwáqnaa ína-nakoma wemá ááiq-aimma íma
tínimanibo wemá paá máqte-kayukama kaayoné umáyikaino.
wemá íráqômma yirááti-naqa máena máqte-tupaama aamá
yauwéqma kétena timá tágayimiyaba yokaa íno.
25 mi-káyúkámá náayuwabi wenáama aratíya-yuma wemá
kaayoné umá mamá arútáyikainatama anaaékaqa Áánûqtu
ayuwéta yemá yeqtí kúmiq-yataapikemma yuwéta árain-
aqtabawaa miráimma waránô?
26 naayóbáqá Tááqtaama yemmá waíwaakaa umá yáqtokaitata
wenaúyánámmá yemá wakááne. miráitata yemá Tááqtaani
wakápike péqma yutínoe.

3

1 aákaq maraao. aqtó-kánááráqá taíbaq ummaa-yátááqá
abarokáq íniye.
2 waayúkama paá yetábá yúyánámmá itánoe. yemá taíbaq-
otamma mamá áíkuyaba yikáinata yeqtí yúma maméta uwínoe.

yemá káqowa-kaqowamma áyoqa ayánoe. yeqtí yinóboyuti yáama
íma itánoe. káqo-yuma yemmá nóinawabi yimíyaqtabama yemá
téta “paátataare” tínoe. Áánûqtumma yemá yikaq íma múte
akéta
3 kaayoné íma ínoe. yemá káqo-yuma íma paru-yátáárîq
umáyikanomanibo kaaqaari-áímmá káqo-yuyaba tínoe. yemá
áwáábiqa kéta ááiqa ínoe. íráqôniq í-yátábámá ítama táíq kéeta
4 káqo-yuma makatínoe. yemá áwáábiq-araaq-wayukama
máeta yeqtí yúma maméta anókariq umá wínoe. yemá yeqtí
yúyánámmá Áánûqtukaq íma maránôbo yemá paá yeqtí yúgoma
mamá yimuqá maraíyábá yúyánámmá maránoe.
5 yemá téta monoq-wáyúkámá máamanibo Áánûqtuni
watáama íma mayéta itáíq-itaiq ínoe. mirá-káyúkábíkémmá
nékaq mááo.
6 yaímma-wayukama aaranaammá netuqyaammá kúmiq-
yataariq éta yikaí-yátáárîq o-yútí naaúpaq uréta makatínoe.
7 maamin-nóínímmá káqo-kaqon-aiqtaba kéitaamanibo árain-
aiqtabama íma kanaaráq kéitaae.
8 mi-káyúkámá yemá miráuma Yáanayaa Yáábarama
Mótetimma yinnaaémma umákáraayaniq umá maami-
káyúkáyábá emmá timá-amune-yuma yemá árain-aiqtaba íma
kéyikaiye. yeráwáqtí yúyánákómá táíq kéitata Áánûqtukaqa
itáíq-itaiq í-yátáápíkémmá paábaq yuwéta kégoe.
9 missing?
10 ánibo emá kemá aráátúnna-aimma wakáane. ketáaimma
aónaraane. emá káonaanaq kemá Îtukaq itáíq-itaiq kéunaa emá
kétimone. móraiq umá kemá únnaiq uráane. emá káonaanaq
kemá kaayoné-náqá kémaeq káqo-yuma tirummá kéyimune.
emá kemmá timónaraanaq
11 waayúkama táwîgoniq umátíkáamma paá matáune.
kemá tú-tiqa mayáunama emá timónaraane. maami-máqté-
tútíqá í-yátááqá Áátiokibakaraq Aikóniabakaraq Arítaraabakaraq
matáunama aónaraanamanibo uyátárai-nakoma tíwáqnaa itaq íma
pukáune.
12 máqtemma náayubi Îtu Káríqtogaraq yagaroqtamá mórabi
katekoîq ónnáe tíya-yuma waayúkama mamá táíq umáyiketa
yemá káqo-yuma kémakateta yenamáárîq yetábágáráq
makatínoe.
13 missing?
14 miráimanibo emá árain-akaq emmá aráátiraunataa ítaraane.
minnáyaba paá máeq itáíq-itaiq umá akoqnáá uwo. emmá
aráátiraa-yuyabama emá kéyumonaane.
15 minnágaraq káonaane. emá pááqyamma máegaraq
Áánûqtuni aokaq-wátááyábá wannaabí agamatán-áímmá

aónaraanae. maaminnámo agamatán-áíkómá emmá itaí-yátááqá kanaaráq amíniye. miráinata waayúkama Îtu Káríqtoqtaba itáíq-itaiq íyanama mín-ítáí-yátááákómá yemmá Áánûqtunopaq yiwíqme uwíniye.

16 máqtemma wannaabí agamatán-áíkómá Áánûqtunopake kéyena árai-qtataakoqtaba kétiraatiqtaae. íma arupú-yataakoqtabama kanaaráq kétiraatenaa waayúkama Áánûqtun-aurakaq katekoîq ínôqtaba yiráátiniye.

17 maaminnámo agamatán-áíkómá Áánûqtuni mayaí-wáyúkámá máqtemma íráqô-mayaima mayánôqtaba yokaa kéumayikaiye.

4

1 Áánûqtun-aurakakaraq Îtu Káríqton-aurakakaraqa kétima-amune. Îtu Káríqtoma máqtemma waayúkama pukáa-kayukagaraq yúwaraa-kayukagaraq máqtemma yainániye. Îtuma kuma keqtááráq yabi ínipoaq akoqnáá umá emmá kétima-amune.

2 átê-wataama Îtuqtaba waabá-káyúkátí yúrakaq kétewaq káqo-yuma íma iyúwénata emmá timá yaqtóráaro. íráqômma watáa te-wáí-kánááwábi táí-kanaarakaraqa paá átê-wataama abarokáq tiyo. ení waayúkama íma arupú kéiyaama mamá arútáyikaao. miráinaawaq arupú ínôqtaba umá yíqtaaiq kéewaq kaayoné umá yiráátiyo.

3 mi-kánáámá ínatama waayúkama árain-aimma íma itánômanibo yemá paá yeqtí yúyánákómá ínnaiq kéiyata káqo-kaqo-yiraati-wayukama yemá itánáae tíyan-aimma timá-yimiyata itánoe.

4 yemá árain-aimma yuwéta paá-aiqtaba itánoe.

5 miráimanibo emá enamáárîqa yáqtoqma akoqnáá uwo. aú-aiqa paá kémayewaq átê-wataama waabá-káyúkátí yúrakaq timá-yimiyo. máqte-qtataaqa Áánûqtuma wení mayaí-nákóqtábá mayaíkáae téna timá mirá uwo.

6 ketábá-kánáágómá waaqókárîq kéita kemá Áánûqtukaq amí-yátááákáá ónúne. íbêq-kanaama yemá kemmá tíkamiyaq puyónúne.

7 kemá Îtuqtaba íráqôn-aaiqa uráune. min-áááíkómá ánatagitaq kemá wekáq itáíq-itaiq umá yáqtoqma akoqnáá uráune.

8 miráipoana uyátaina-nakoni amuq-yatááqá kerátáí uyátárai-nakoma kemmá timíniye. min-ámúq-yátááqá minnâ Áánûqtun-aubaq katekoîq ónúne. kerátáí uyátárai-naqa arupú umá yainaí-nákómá min-ámúq-yátááqá wemá kumína-yupaama kemmá timíniye. kegáráq tébakaq-wayukama wemá

kumínîqtaba ôriq umá kéyikaitata awé o-yúmá yekáráq íráqô-meyamma timínîqtaae.
9 emá ketôpaq páátákáá yínônayaba maqmá aónaao.
10 abo Tímatima wemá maa-márábí-qtátááqtábá aúyánámmá mayéna kemmá tiyuwéna Tetarónáíkaq kóuraiye. Karétenima wemá Karétiani-marabaq kóuraiye. ánibo Tááítati wemá Taamétia-marabaq kóuraiye.
11 Arúke wenamáa ketê máiye. emá Máákimma ko awíqme etê yekaao. miráinana wemá mayaímá áwáqnaa umá kanaaráq mayániye.
12 kemá Tíkikatimma Ipítiani-marabaq timákaunana kóuraiye.
13 emó kéyema ketí kúberai-unakaraq mamé iyo. Káápatini-naupaqa Taróqaati-marukaq ketí kúberai-unamma makáupo. ketí wannaagáráq mamé iyo. méme aúwaratirake-kannaama minnáyatabama kemmá ôriq umá kétikaiye.
14 Érékáánara wemá áwáarara kain-óqtá-máyáí-nákómá kemmá mamá táíq umátíkaraiye. uyátárai-nakoma minnáyaba táí-meyamma anónnáma amíniye.
15 emá enamáárîq min-nákóqtábámá atéqma arutaao. min-áté-wátáámá túnna-aikotaama wemá mamá anómma áyámma uráiye.
16 áqnáábaq-yupaama kemá aabi matíkáawaq yauwéqma túnna-yupaama móra-waigoma ketê íma máqe-uraiye. ímiye. máqtemma kemmá tiyuwéta wéyáwé uráámanibo Áánûqtu minnáyaba yemmá táwî-meyamma yimíyábá íyimikaae téq kétune.
17 miráimanibo uyátárai-nakoma ketê máena kemmá akoqnáá umátíkaraiye. miráitaq kemá waabá-káyúkátí yúrakaqa maamin-áté-wátáámá Îtuqtaba kanaaráq timá yímikaupo máqtemma náayubi Áánûqtuqtaba íma ítaraa-yuma mi-kátáámá ítaraae. anón-abaaq-putiraa-kakoni (arááyane) óyaupike kemmá witikéna uyátárai-nakoma kawáá umátíkaraiye.
18 móraiq umá uyátárai-nakoma waátá-yataapikemma tíwíkena wení yabíkái-marupaq tíwíqme uwíniye. wenáwîqa múte matúq-matuq umá yaúyóro. miráuma waíno.
19 Patírayaa Akírama ye-áúkákáráq Onetíporatini aara iyápóyabagaraq keráwáqtôpaqa miráoro-maaraoro-aimma kétimatikaune.
20 Korítiani-marabaq Irááqtima máqe-uraiye. Taropíma wemá karímá máyáitapoaq kemá wemmá Mairítati-marukaq ayuwéq iráune.
21 yaugiqá íurainaraq emá ketôpaq páátákáá maqmá aóné iyo. Yúburatigaraq Púretigaraq Aráínatigaraq Karótiagaraq yemá máqtemma keqtíbâqawaayuma enôpaq miráono-maaraono-aimma kétimakaao.

22 enaágote uyátárai-nakoma maíno.

Áánûqtuni íráqô-qtataakoma keráwáqtê waíno.
kemá Póroe.

Tááitati
itáíq-itaiq **í**y**á**b**á á**anikoraa-nakonopaq **Pó**roma
kétitana **Tí**moti **agatá**iye.

1 kemá Póroma Áánûqtuni mayaí-náqá kemá Îtu Káríqtoma timátíkarai-naqune. Áánûqtuma wetábá aúyáq-makai-kayukayopaq timátíkaraiye. yemá yeráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá yíwáqnaa kéunata akoqnáá kéoe. yemmá áraina-aiqtaba kéiteta Áánûqtuma akáinaiq ínôqtaba yíwáqnaa kéune.

2 matúq-matuq umá mái-auwaraimma ketáámá awé kéunataama wenáaimma mimórá-áráín-áíné. minnáyaba Áánûqtuma naayóbáqá timá akoqnáá umákain-aimma timátuwena wemá aati-aatimá kaaqaarí-áímmá íketiye.

3 Áánûqtuma awaaméqá umákai-kanaaraqa wení átê-wataama keqtáá tímikaiqtaae. ketáái atóbamatikai-naqa Áánûqtuma min-áté-wátáámá waabá-káyúkábí timá-yimenunayaba kemmá wakútikaraiye.

4 Tááítatima ketáaniko, ketibotáámá Áánûqtugaraq keqtáá yauwéqma tiwiraíyábá kukáin-naqa Îtugaraq yenákátí íráqô-qtataakogaraq kaayoné-yátáákókáráq emmá ámétaao.

5 Tááítatio, Karíti-marupaqa emá máqte-qtataaqa mamá arupú íkáae téq kemá emmá ayúkaune. máqtemma móra-mora-marupaqa Îtuni waayúkama móra-iyakaq maréta kémae-yuti kawáá-wáyúkámá yiwiraíkáae téq emmá ayúkaune.

6 yemá mi-káwáá-wáyúkámá yeqtí otaammá íma waéna yemá kímora-inimma máráaro. yeqtí iyápó-annama Îtuqtaba itáíq-itaiq umá máero. min-íyápó-ánnámá yeqtábámá tawî-aaiqtababi ámáan-aimma arátéqtaba waayúkama yúbi kanaaráq íma maráiyan-o-iyapoma máero.

7 kawáá-nákómá Áánûqtuni mayaíyábá kawáá kéiye. minnáyaba wemá arupú umá uréire kéina kúmiq-yataariq íma íno. wenaúma íma maména uíno. wemá páátákáá áyámma íma íno. wemá taíbaq aíbôq-nomma íma naíno. wemá íma áwáábiq kaíno. wemá móneqtabama aúyánámmá íma itaíno. mirá íinimanibo

8 wemá namuq-wáyúkámá yíwáqnaa umá wení naaúpaq yiwíqma yikaíno. íráqô-qtataaqtaba wemá akaíno. wení aúgomma yáqtoraino. wemá máqte-qtataariq ínénama aúyánámmá ítama arútátuwena miraíno. wemá íráqômma yainaí-náqá maíno. wemá Áánûqtuqtaba aokarîq umá maíno.

9 wemá árain-aimma kemá emmá aráátúnnama yáqtoqma
akoqnáá íno. miráinana wení yiráátí-yataakoma arupú ínana
káqo-kayukama umá yíqtaaiq éna wemá árain-aimma paábaq
awétátuwaiya-kayukama yetáama kanaaráq aúyaqtuwaniye.
10 táibaq-wayukama kemá yiráátúnna-aimma waránôqtaba
kaúbîq kéowaq minnáyaba kemá tirummá kéiye. yemá paá-
aimma kéteta káqo-kayukama makáqma kéyiwiraae. yaímma
maami-káyúkábímmá paá-aimma téta yúma karaí-áímmá kéte.
11 yetáama timá aúyaraao. abo waagógáráq aara iyápógaraq
yeqtí itáíq-itaiq umá mái-yataaqa yemá mamá kéyawarapaae.
móneqa mayánáae tétaboata yemá íma tewáín-áíkáráq kéteta
kéyiraate.
12 Karíti-marupakemma mórama yeqtí amuné-nákómá maará
téna tiráine: “Karíti-marupaq-wayukama yemá aati-aatimá
kaaqaari-áímmá kéte. yemá táwî-wayuka maéta pirúq nááruq
íkákáá umá mááe. paá aáwaqa naíyábá yúyánámmá kéitaae.”
téna tiráine.
13 mirámô tiráimma minnâ áraimiye. miráinaa emá Karíti-
wayukati íarutain-aaiqtaba akoqnáá umá timá-yimeaq yeqtí itáíq-
itaiq í-yátááqá arupú umáyikaao.
14 yaímma Ítíráaeo-wayukama kaaqaari-áímmá timá-yimen-
aiqtabama yemmá íma iyúwénata ítáaro. itáíq-itaiq íkéo-kayukati
yúyánápíkén-ámáán-áímmá yemmá íma iyúwénata wáráaro.
15 mi-káyúkámá náayubi yeqtí yúyánákómá íráqônîq
kéitanama máqte-qtataakoma yúrakaqa íráqônîq umá abarokáq
kéiye. miráimanibo mi-káyúkámá náayuwabi Áánûqtuqtaba íma
itáíq-itaiq o-yúmá yeqtí yúyánákómá miráuma waátáraa kéiye.
yeqtí yúyánákómá námôma káuraiye. yigaemá íyátábámá
íkéitaae.
16 yemá téta “Áánûqtuqtaba kéitaunatae” kétetamanibo
yeráwáqá nôrawabi o-qtátáákómá keqtáá tiráátimma yeráwáqtí
yáagoma paá kaaqaari-áíné. táwî-aaikaraq kéeta Áánûqtuni
ámáan-aimma kárate. yemá máqtemma íráqô-qtataariq kanaaráq
íkéoe.

2

1 Táátatio, emá arupú ína-yataaqtaba yiráátiyo.
2 anónuqma-wayukama timá yímînatawaq yemá taíbaq aíbôq-
nomma íma naaro. timá yímînatawaq yemá karuwaaq éta
yúyánámmá ítama arútáaro. timá yímînatawaq yemá itáíq-itaiq
umá maétawaq yíbâqawaaraa-kayukama yirummá yimí-yátáápí
Îtukaq yáqtoqtoraaro.
3 araaqná-noinikaraq timá yímînatawaq yemá nôrawabi íya-
qtaqtaapimma Áánûqtuni áaikaraq yiráátero. yemá waayúkama

mamá táíq umáyikai-aimma íma tero. yemá aíbôq-nokoni ako-
qnáágon aménáápáqá íma máero. min-árááqnágómá yemá paá
íráqô-qtataaqtaba yiráá tíyata
4 yemá aúgen-noinimma yeqtiwaikónábi yeqtí iyápó-annama
yirummá amí-ááímmá yiráátero.
5 yemá aúgen-noinimma yúyánámmá ítama arutéta Áánûqtun-
aurakaq íráqôniq íyábá yiráátero. yeqtí yúgomma yáqtoraaro.
yemá yiwaikóqtábá íráqôn-inimma maéta yeqtí iyápó-annayaba
íráqôn-inimma maéta kaayoné íyábá yiráátero. yemá yeqti-
waikómá akáina-yataariq oro. aúgen-noinimma máqtemma mi-
qtátáárîqo íyatama káqo-kayukama Áánûqtuni átê-wataayaba íma
timá táíq umátikanoqtaae.
6 móraiq umá emá awaayatí-wáyúkámá akoqnáá umá timá
yímînatawaq yeqtí yúgomma yáqtoqma akoqnáá oro. yemá
yeqtí yúraqa akoqnááma mamá yabíyéro. yeqtí yúgoma
kanaaráq wakúyakaiyanawaq abo yeqtúgoma yetáama wáráaro.
7 Táátatio, emá enamáárîq íráqôn-akaq kémae-qtataakoni
awaaméqá mááo. yemmá yiráátinama árain-aaikoma yúwénana
abarokáq waínaa karuwaaq uwo.
8 ení watáama arupú umá áraimma tinatamá móra-waigoma
minnáyataba íma kanaaráq timá táíq umákaniye. miráinana
móra-waigoma ení watáagoqtaba timá táíq énama wemá
agaeyábá íniye.
9 mayaí-wáyúkámá pááqyan-iwiqa wáitata meyámmá íma
máyáa-kayukayabama maará téaq timá-yimiyo. yemá paá
yeqtí kawáá-nákón áama waréta máqte-qtataariq íyaqtabama
yimuqá maqyíkáaro. mi-máyáí-wáyúkámá Îtukaq itáíq-itaiq o-
káyúkámá agaren áaimma ítero.
10 yemá moyámmá íma máyáaro. yemá máqte-tupaama
yeqtí kawáá-nákóní anaaémma kéwaraiyatama waayúkama
yetáaimma kéyimonetama "atóbamatikai-naqa Áánûqtuqtaba
yirááten-aimma íráqô-qtataare" téta tínoe.
11 Áánûqtuma wení íráqô-qtataaqa pááq uráinapoana máqte-
kayukama kúmiq-yataapike yiwíqma paábaq yínîqtaba Îtumma
timákaraiye.
12 Îtuma tirááténataa "máqte-tupaama Áánûqtuqtaba taákaq
máráaro." téna tiráiye. ketáái túgoma akáina-yataaqa waraí-
ááímmá paábaq yúwáaro. minnáyabagaraq Îtuma tiráátiraiqtaae.
mirá íyonunataamanibo ketáámá íráqôn-akaq kémaunayabataa
tiráátiraiqtaae. mirá éqtaama ketáámá maakáq maa-
márábí máeqtaama ketáái túraq yabíkéqtaa Áánûqtun-aama
kéwaraunatae.
13 íbêqa ketáámá mi-qtátáákómá keqtáá mamá íráqôniq
umátikani-qtataaqtaba awétáá kéunatae. minnáe. ketáái

anón-Aanuqtuma keqtáá yauwéqma tiwíkai-naqa Îtugaraq wení
tágama-yataapi yenákámá abarokáq íyóye.
14 Îtuma wenamáárîq wenaúma yúwáitata ikámôwana wemá
kaapaq-yátáq pukuráiye. wemá miráuraiqtaba keqtáámá
ketáái kúmiq-yataapikemma tiwíkaipoaqtaa Áánûqtuqtabama
kanaaráq aokarîq umá mánunatae. Áánûqtuma wenamáa
wenná auránúnayabataa wemmá kákaiye. abo ketáámá
wení íráqôn-auyanamma waréqtaa timuqá kémareqtaa mirá
ónúnayabataa wemmá kákaiye.
15 maamin-áímmá yemá náayuwabi Îtuqtaba itáíq-itaiq kéo-
yuma timá-yimiyo. yemmá umá yíqtaaiq kéewaq mamá
arupú umáyikaao. emá mirámo ínônnayaba mútûq-naapaamma
matáane. miráinata máqte-kayukama emmá yikaq ákáaro.

3

1 itáíq-itaiq kéo-kayukama maaminá́yaba timá yaákaq umá
yimiyo. máqte-kayukama yemá yabíkáa-kayukati yiménáápáq
paá máero. timá yímînatawaq máqtemma arupú-mayaima
mayánôqtaba yokaa umá máero.
2 timá yímînatawaq káqo-kayukayaba táí-aimma ítero. unítíq-
aimma ítinomanibo kaayoné umá káqo-kayukama yemmá múte
yeqtímûraapaq yíkáaro.
3 móra-taoqa ketáámá máqtemma neginaagí uráunatae.
ketáámá maaráráá uráunatae. Áánûqtuni aammá íma
wakáunataamanibo waátágoni aammá wakáunatae. aati-
aatimá ketáái túgoni akaí-yátááqá maréqtaa yaímma waátá-
yataaqtabataa timuqá makáunatae. yaímma-wayukati yineqá
táwî-yataaqa pááq íyátábámá tíkaraiqtaae. káqo-yuti mi-
qtátááqtábá ketáámá túrananna uráunatae. káqo-kayukama
keqtáámá ítama táíq umátíkaawaqtaa ketáágáráq yemmá ítama
táíq umáyíkaraunatae.
4 miráitana atóbamatikai-naqa Áánûqtuma wení kaayoné-
yátáákáráq akaí-yátáákómá keqtááyôpaq irááyamma
5 Áánûqtuma keqtáámá waátágoni aapaké tiwíkaiqtaae.
ketáámá kateko-yátáárîq únnayabataa íma tiwíkaiqtaamanibo
wení paru-yátáápíké keqtáá yauwéqma tiwíkaiqtaae. keqtáá
tete umátíkáaraqnaraa umá ketáái kúmiqa paábaq matukáiye.
miráitaqtaa ketáámá aúge-tuwaraimma Aokaq-Áánápó
matáunatae.
6 Îtuma keqtáá yauwéqma tiwíkai-nakoqtaba Áánûqtuma wení
Aokaq-Áágómá keqtáámá ôriq umá tímikaiqtaae.
7 Áánûqtuma wení íráqô-qtataaqnapo ketáái kúmiqa paábaq
matuwéna awikátukaiye. wenaúrakaq ketáámá kateko-
wáyúkámá aúkáunatae. abo Îtuma pukáitababoaqtaa ketáámá

wení íráqôn-aanimaakaa umá maéqtaa aboání máqte-
qtataaqa mayánúnataama matúq-matuq umá mái-auwaraimma
mayánúnatae.
8 maamin-áímmá áraipoaa emá ókaraq-okaraq umá yiráátikaae
téq kétune. miráinata itáíq-itaiq kéo-kayukama waayúkama
yíwáqnaa í-máyáímá kémayeta íráqôniq umáyíkáaro.
9 timá yímînatawaq yemá yeqtí yítaubikoni yíwîqtabama paá-
aimma ítero. timá yímînatawaq yemá ámáan-aiqtabama unítíq
ááiq-aimma íteta nóbíq-naabiq-aimma ítero. mirá kéowanama
yaímma-kanaama paá-aukaapi kéyawitata waayúkama íma
yíwáqnaa kéoe.
10 móra-waigoma Îtuqtaba móra-iyakaq maréta kémae-
kayukama yatáq yikanena maqmá aónáinaama emá min-
nákómmá mórabarabi kaayapáq timá ááqa yórénana íma
itáinaama min-nákómá anaaémma umá ameyaq wenôpakemma
nékaq mááo.
11 abo miráráá i-nákómá wení aúyánákómá kaé kááitana
wení kúmiq-yataakoma tiráátiqtaama wemá íkarutaiye.
12 kemá Ááqtaminabi Tíkikati wemmá enôpaq kétimakaune.
wemá enôpaq ko yamá wínaama Nikááporitibaq emá yínônayaba
maqmá aónaao. mibáqá yaugi-kánáábímmá kemá ko mánune.
13 Tínatima ámáan-amma ítarai-nakaraq Aapórogaraq yenákámá
ayáqtááq-amma áaimma átáma wíyéta kéiyaama yenákámá
nóiqtababi íyamma yíwáqnaa umá yimiyo.
14 kerátáí waayúkama timá yímînatawaq yemá káqo-kayukama
nóiqtababi íyamma yíwáqnaa oro. kerátáí waayúkama káqo-
kayukama yíwáqnaa íyábámá yeqtí íráqôn-aaimma yiráátero.
itaao. yaagómá íráqôn-aaimma wáiq-tagoma íráqôn-aramma
kéiyaiye. móraiq umá waayúkama yemá íráqôn-aaimma wái-
yuma yemá íráqô-mayaima kémayaae.
15 máqtemma náayuwabi ketê maakáq máa-yuma yemá
miráono-maaraono-aimma enôpaq yúwáawana kéuwiye. ketáái
miráo-maarao-aimma ketáái aanábómmá itáíq-itaiq umá ketáátê
yagaroqtamá kémae-yubaq yuwáunanataa kéuwiye.
Áánûqtuni íráqô-qtataakoma keráwáqtê waíno.
kemá Póroe.

Pírímoni
yenák**á mimó**r**á**-m**á**y**á**i-n**á**k**ó**n**ô**paq **Pó**rogaraq **Tí**motiqte **á**nn**á**-naupaq **Aró**mubaq **agatáá**ye.

1 kemá Póroma Tímotiqte maan-áúbámá agatuwáúyana Pírímoni enôpaqa kéwiye. Îtu Káríqtoqtaba ánná-naupaq máeq watáama kágayaune. kemá átê-wataama tiqté kénaunata minnáyaba yáqtoqma ánnáma tímikaae. Tímotima ketíbâpoaqtaa wetê kerátámá Pírímonimma enôpaq kágayauye. emá móraiq umá kerátáqtê mayaímá kémayaane.

2 kerátámá aamá yuwéka Áápíagaraq Áákipatigaraq máqtemma Îtuqtaba móra-iyakaq maréta ení-naupaq áíkuyo-kayukama miráo-maarao-aimma kétima-yikauye. Áápíama ketáái tímanaakotaao, Áákipatio, miráuma Îtuni ááiqtaba ááiqa i-káá-náqá máqtemma keráwáqtôpaq kágayaune.

3 Áánûqtuma ketibotáámá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtote yemá yimuqá matikéta yeqtí kaayoné-yátááqá yeqtí íráqô-qtataakaraq timíno.

4 Pírímonio, kemá ketí Áánûqtukaq nunamummá kéteqa eqtábá timuqá ôriq umá kémareq kétune.

5 emá uyátárai-naqa Îtukaq itáíq-itaiq umá wení waayúkayopaq enarummá kéyimenaq minnáyaba timuqá kémarakaune.

6 ení itáíq-itaiq ónnayabama kemá nunamummá kétune minnâ káqo-kayukama Îtuqtaba itáíq-itaiq o-yúmá yagaroq-taréta íráqô-qtataaqtaba íyaqtama ketáámá Îtu Káríqtoqtabama kanaaráq ónúnatae.

7 owé. ketíbâko, emá Áánûqtuni waayúkama arummá amí-yátááqá mamá akoqnáá kéone. minnáyaba kemá anó-timuq-yataaqa kémayaune. arummá ámê-kayukama amuqá maqyikáána-yataakoma kemmá mamá akoqnáá kéumatikaiye.

8 kemá móra itaí-yátááqá emmá ítama káonaune. Îtu Káríqtoma ketí anó-napoaq kemá kanaaráq eqtábámá akoqnáá-aimma téq yabírákaraanaa móra-yataariq íkáae kétune.

9 kemá Póroma Îtu Káríqton-aama kétunna-nakoma kemá Îtuqtabae téq íbêqa ánnáma kéune. miráimanibo kemá eqtábámá minnâ mayaao maannâ mayaao íma timákanune. kemá paá eqtábá kétikaipoaq ekáq móra-yataaqtaba ítama aónanune.

10 abo Onetímatiqtaba emmá ítama káonaune. wemá miráuma ketí iyápóboana kemá wení aboámúne. ánná-naupaqa kemá wemmá awíqma Áánûqtuni waayúkabi má ayúkaune.

11 naayóbáqá wemá íma íráqô-mayai-naqa enaúrakaqa máqe-
uraimanibo íbêqa wemá ketúrakakaraq enaúrakakaraqa íráqônîq
kéiye. kanaaráq emmá áwáqnaa kéena kemmá tíwáqnaa kéiye.
12-14 kema átê-wataama íbêqa kéteq minnárake ánnáma
matáune. kemá maamibáq máunaboa emá kanaaráq íma
tíwáqnaa ínóne. miráitaq kemá ení kayóq-náqá Onetímatimma
ôriq umá timuqá kémarakaunana wemá maakáq máena
kawáá kéumatikaiye. miráinana wemá minnáyaba ení márûqa
mayániye. miráínaq emá áqnáabaq kanaaráré ítirenabimma
kemá Onetímatimma íma yáqtoranune. kemmá tíwáqnaa
íyábámá emmá akoqnáá-aimma ítimakanune. miráinaa emá
enamáárîq íráqô-qtataapike kemmá tíwáqnaa ínóne. miráitaq
kemá yauwéqma timákaunana enôpaq kéwiye.
15 áraine. naayóbáqá Onetímatima emmá ayuwéna péqmarena
kóuraipoana íbêqa wemá ókaraq íma ení kayóq-náqá mánibo
wemá miráuma ketáái aanábóé. miráipoana ení aanábómá
auréna wemá kanaaráq aati-aatimá etê mániye.
16 Onetímatima wemá mórama meyámmá íma mayéna
paá kayóq-náqíye. miráimanibo wegáráq miráuma Îtu
Káríqtoqtabama ákáina-abaqawaaraa-naqiye. kemá weqtábámá
timuqá kémarakaunaboa emá weqtábámá amuqá marakánóne.
wemá keqnáámmá ení kayóqá mayánîmanibo íbêqa wemá Îtu
Káríqtoqtabama enábâqawaamiye.
17 minnáyaba egáráq kegáráq mimórá-túyánámmá
waínakama Onetímatimma yauwéqma timákáanana miráuma
wemá enôpaq kemmá tiwiráanaiq umá yauwéqma awiránóne.
18 ánibo wemá yaímma otaammá kuyákáraimma epímmá
wení aqtábááma wáinaama ketôpaq aamá yúwénana ínaq ke-
namáárîq kemá aqtábááma yauwéqma emmá aménúne.
19 maamin-áímmá kemá kenamáárîq ketiyáápike kágayaune:
“kemá Póroma anónnáma aménúne.” téq kágayaune. emá
ení aúwaraimma kekáqá aqtábááma wáiye. minnáyaba taákaq
maránúnô?
20 owé. ketíbâko, kemá emmá ítama aónáúnaiq uyátárain-
akoqtabama uwo. minnáyaba kerátámá Îtu Káríqtoni
ábâqawaaraa umá máuyapoa emá ketí tirummá mamá amuqá
marakaao.
21 kemá maamin-áímmá yuwaúnana enôpaq kéwimma
minnâ kemá kéitaune. kemá eqtábá maamin-áímmá túnnama
waránóne. ánibo emá ketáama pááqyamma íma kéwaraapo emá
áráimma kéwaraane.
22 ánibo emá ení naaúpaqa móra-maruqa kemmá mamá
yokaa umátikaao. emá uyátárai-nakokaq nunamupí keqtábá
kétepoana itaúnama Áánûqtuma kemmá enôpaq timátikainaq
iréq emmá yakáoneq etê mánune.

23 Ipááparatima aamá yuwénа miráono-maaraono ténа
amí-áímmá enôpaq yúwáitana kéwiye. Îtu Káríqtoni anaaé
kéwaraipoana wegáráqá ketê ánnábi máiye.
24 máqtemma maa-káyúkámá mimórá-máyáímá ketê
kémayaae Máákima Áárítítáákatima Tímatima Arúkema yegáráqá
miráono-maaraono-aimma enôpaqa yúwáawana kéwiye.
25 uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni íráqô-qtataakoma keráwáqtê
waíno.
kemá Póroe.

Íbaru
aúbama **Ít**í**rá**aeo-wayukama **Î**tukaq **itáí**q-itaiq **ké**o-yubaq

1 taíbaq-marupaqa taígani-aipaqa naayóbáqá Áánûqtu watáama
títaubikoma timá yímikaiye. wení amuné-wáyúkábí timá
yímikaiye.
2 íbêqa írêq-yupaama Áánûqtuma watáama wení áanikopi
timá tímikaiqtaae. wenáanikaraq máqte-qtataaqa maragaráq
wíyôkaraq tarôq uráimma Áánûqtu maami máqte-qtataaqa
wenáanikoma ámikaiye.
3 Áánûqtu ómmá máitana
wenáanikoma wenáuyawaare.
Áánûqtu wenáanima wenáaimma matáitana
wení watáagoma akoqnáá kéitana
mútûq máá-marabima wení akoqnáágoni
aménáápáqá wáiye.
kúmiq-yataaqa mamá paábaqa mamá tiyuwénataa
wemá áqnáabaq uyátárai-nakoni
ayáánurapaqa maráq máqe-uraiye.

áanikoma Áánûqtuma wení márûpake kaqtó-wayukama uyátáraiye.

4 Îtuma aboánáwîkaqa matáitana maamin-áwíqá áqnáabaq
máiye. Áánûqtu wení márûpake kaqtó-wayukama yetíwîqa
anaaépaq mááe.
5 mórama kaqtó-nákóqtábá wenôpaqa Áánûqtu mirá-tiraiyo?
“emá ketáanikoe.
íbêq-yupaama kemá tiráunaboa
ketáaniko emmá mamá pááq uráane.
kemá enaboúne.
emá ketáanimone.”
téna mirá Áánûqtu móra kaqtó-nakoma wení márûpaq timá
ámikaiyo? ímiye.
6 Áánûqtuma wení áqnáabaq-iyapoma áwíqmena maa-márábí
kúmitana agamatán-áípí wé tiráiye:
“Áánûqtu wení máqtemma kaqtó-wayukama
wení márûpake wekáq
yiraiyutaúmá áyáaro.”
téna Áánûqtu tiráiye.
7 Áánûqtuni agamatán-áúbá-wánnáábí kaqtó-wayukayaba wení
márûpaqa kétiye.

“wení kaqtó-wayukama uwááraa káuqyikena
marabí-káyúkáyábá yíwáqnaa íyábá
ira utakáá káuqyikaiye.”
téna
8 ááqibo wenáanitaba kétiye:
“Áánûqtuo, ení akoqnááma máqte-tupaa
watúq-watuq kéiye.
ení maa-márá yabíqma
íráqôniq umá kémaene.
9 íráqômma yanaí-yátáákón áaimma kákaimanibo
táwîqtaba íma kákaiye.
miráipoana ení Áánûqtuma
mú mikákáá uyátárai-nakoma
íráqô-maqtawema aqnókáqá atí-akarainikaa umá
emá mamá múma
anón-amuq-yataapi máqe-uraane.”
téna tiráiye.
10 aúba-wannaabi ókaraq kétiye:
“uyátárai-nako, áqnáabaq-kanaama
maa-márá tarôq umá
wíyômma enayáápike tarôq umákaane.
11 wíyôkaraq maa-márágáráq mamá
táwîtawaa umáginibo
emá aati-aati-yúpáámá paá mánone.
wíyôkaraq maa-márágáráq mamá
naayón-únáákáqtôraa umágínana
12 unáákáqtôma yatánáátá umágínikaa
waéqma ínóne. ááqibo
emá íma waéqma miráinonamanibo
matúq-matuq umá paá mánoe.”
mirá téna Áánûqtuni aúba-wannaabi kétiye.
13 abo Áánûqtu wení kaqtó-nakoma mórama wé téna timá ámikaiyo?
“emá ketiyáánurapaq maraq mááo.
abo anaaékaq ení namuro-wáyúkámá
ení aménáápáqá maránúne.”
Áánûqtuma móra kaqtó-nakoma mirá téna timá ámikaiyo? imiye.
14 máqte kaqtó-wayukama Áánûqtunopake aágoma mááe. máqtemma náayuwabi wenáamo yabiyína-waigo yiwiránî-kayukama yemmá yíwáqnaa ínéna kétima-yikaiye.

2

Áánûqtu ketáámô tiwiránîqtaama anó-qtataare.

1 maami árain-aimma ítáanataa yáqtoqma akoqnáá éta íma
yuwákétaa ketáá kónunatae. yuwéta Áánûqtuni aipiké paábaq
kóyabae.
2 Áánûqtuni márûpaq kaqtó-wayukati watáama áraimma wáqe-
uraiye. abo náawabi maamin áama ímo itáina-nakoabi ímo
waráína-waigoma wení ápéqa mamá táígoma umákena pááq
íniye.
3 abo ketáámô ketáái anómo kuqtiwirániqtaama íma
yáqtoqma ketáái táígon-anonnama kanaaráq yuwíqtuwe
kónunataabiyo? uyátárai-nakoma wenamáárîq áqnáabaq timá-
timenataa maaminámo kuqtiwirániqtaba wenáama itáíya-
kayukama ketáá timónama áraine timá tímikaiqtaae. yeráwáqá
timónamataa áraine tíyana
4 Áánûqtuma anó-maiyaigokaraqa timónamataa áraine
tíno. Áánûqtuni akoqnáá-aikogaraq kéqoke-kaqoke mamá
pááq uráitana Áánûqtuma ákáimma wení Aágoma yaímma
aarawaamá mamá yímikaiye.

Îtuma ketáá kuqtiwiráni-waigoni wenáúwáayama máiye.

5 Áánûqtuni márûpake kaqtó-wayukayaba téna wení aúge-
marayabataa túnnayaba "yabíyéro" ítima yímikaiye.
6 Áánûqtuni aúba-wannaabi móra-nakoma Tébiti ibí mirá téna:
"o Áánûqtuo, waayábámá nóina téaq
aúyánápímmá kéitaano?
waayúka-araaqtaba nóina téaq
weqtábámá kéyabi eno?
7 pááqya-kanaama waayúkati áwîqa
Áánûqtuni márûpake kaqtó-wayukati yíwîkoni
yinaaépaq makááne.
emá anómma tágama-yataaqa káme.
waagónáwîqa múte kéyauyone.
8 emá máqte-qtataaqa wenaítaupi maráánana
wemá mi-máqté-qtátáákáq yabíkáiye."
téna tiraíye. áraimma Áánûqtuma máqte-qtataaqa wenaítaupitaa
makáimanibo ketáámá íma íbêqa káonaunatae. waayúka-
araakoma maa-márábí yabíkáiye.
9 ááqibo Îtuma káonaunatae. wemá Áánûqtuni márûpaq kaqtó-
wayukati yiménáápáqá wenáwîqa pááqya-kanaama wáqe-uraiye.
aú-tiqtababoana Áánûqtuma tágama-yataaqa aména anón-awiqa
ámikaiye. miráuma Áánûqtuni íráqôniq umá Îtuma máqte-
kayukayaba pukéna íráqôniq umáyikaraiye.
10 Áánûqtuma máqte-qtataakoni áaimma máena maami-máqté-
qtátááqá tarôq uráiye. wemá taígani-kayukama yiwíqma

tágama-yataaqa yimíniqtaba kákaiye. miráitana anón-au-tiqa aménama maamin-áú-tíqtábámá yíwíqme wí-yátááqá mútûq pááq umá Îtuma ámikaimma áqnáabaq-kanoqa yauwéqma kuqtiwirániqtabataa kumíniye. Îtuma wenamáa waayúkama Áánûqtunopaqa yabíkáá-yuma
11 we mamá íráqônîq umáyíkaraiye. miráuma-yikarai-naqa íráqônîq umá yíkarai-kayukaraq wegáráq yagaroqtamá yiboámá mimóráé. miráipoana Îtuma maami íráqô-kayukayaba "ketúnabaro" téna yááyama tíyátábá minnáyaba íma agaé kéiye.
12 agamatán-áípí mirá téna:

"Áánûqtuo, enáwîqtabama ketúnabakaq ténúnama
áíqma kuqtááyan-aukaapimma
enáwîqa múte yaúma ibí tenúne."
téna kétiye.
13 óq-wataama téna:

"Áánûqtu kemá weqtábá onana
wé tiwíqma mamá aakaq tíkániye."
ókaraq téna:

"kemá Áánûqtuma tímikaini-iyaporawate máune."
téna kétiye.
14 miráuma maamin-íyápóráwáqtábá yeráwáqá yúgaraq naaegáráq máapoana Îtuma yeráwáqtí yúraa umá waayúkati yáaikaa umá paá máqe-uraimma puínéna uráiye. miráuraimma Tááqtaama mamá táwîq-umaqtuwanune téna aúgaraq naaegáráq kukáiye. Tááqtaani akoqnáárake aarawaamá pukááe. aarawaamá puíyábá ikatíq uráamanibo Îtu puyéna waayúkati watúq-watuq umá ikatí-yatááqá puí-yataaqtaba umáyikaraiye.
15 missing?
16 miráuma Áánûqtuni kaqtó-wayukama yíwáqnaa íkeimanibo Áabaraani áráabitima yíwáqnaa kéiye.
17 minnágon áaimma máqte-qtataakoma móraiq umá wenaúnabakaa uráiye. yeráwáqtí mú mikákáá anó-monoq-naqa Áánûqtu áwáqnaa umá auránipoana wé mamá wenaúnabakaa aúqyíkaraiye. wenaúnabakaa káuqyikaipoana waayúkayaba yabi-í-náqá áyaqa yímena yeqtí kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwéna awikáqtuwaniye.
18 wemá wenamáárîq makáténa aíq-yataaqa matáipoana íbêqa kanaaráq wemmô makatíya-kayukama kanaaráq yíwáqnaa íniye.

3

Îtuni anón-awikoma Mótetin-awiqa uyátáraiye.

1 Îtu Káríqtobi ketúnabaro, Áánûqtuni márûpaqtaba yááyarai-
kayukama Îtumma aónaaro! wenamáa ketáái mú mikákáá anó-
monoq-naqa mániqtabae téna timákaraiye. ketáái itáíq-itaiq umáe
uí-yátááqá matáunanataa minnáyaba timákaraiye.
2 wemá kanaaráq aammá waqmá Áánûqtukaq itáíq-itaiq
umá yabi íniboana Áánûqtu mi-máyáíyábá wemmá mamá
pááq umákaraiye. Móteti miráurainiq umá Áánûqtuni waayúka
aúkáapi itáíq-itaiq umá yabíkáine.
3 ítáaro. awaaméq-áíné. anón-awiqa naammô umáraina-
waigoma áwîqa mú mikáq uyátá-maqma naakóní áwîre.
mimóraiq umá Îtuma wení tágama-yataaqa uyátá-maqma
Mótetini tágama-yataare.
4 máqten-naama wááti tarôq oné. ááqibo Áánûqtu wenamáa
máqte-qtataaqa paá tarôq uráiye.
5 abo Móteti Áánûqtuni waayúkama aúkáapimma máqe-uraiye.
wemá Áánûqtuni mayaí-nákómá máena wemá Áánûqtuni
anaaékaq-wataama tiráiye.
6 ááqibo Îtu Káríqtoma itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqá
áanikokaa Áánûqtun-annagoni naakáq yabíkáiye. ketáámá íma
ikatíq owéta ketáá Áánûqtun awé éqtaama ketáámá Áánûqtuni
naakáá umá kémaunatae.

aammá íma itáiya-wayukama íma agaí-yátááqá mayánoe.

7 Áánûqtuni Aágoma mirá kétiye:
“Áánûqtuni áama íbêqa kéitema
8 íma áyapimma aráápaaro. ááqibo
naayóbáqá ketíyaqa koko-márúkáq
Áánûqtuma ámiqtukeqa mibáq
wemmá makáqma urááe.
9 mibáq ketítaubikoma kemmá makaténa
maqmá káonaae. abo kaayaq-wáyúká-kárítímáátímá (40 kar-
itimaatiráqá)
keráwáqá máqtemma kemá mayáuna aónaraae.
10 miráipona kemá tíyámma kéitaq tiráune
‘yeráwáqô ítáa-yuyanamma aati-aatimá
táwî-yuyanamma kéiteta ketáaimma íkéitaae’
téq tiráune.
11 kemá ítama moyáqá kéyeqa
árain-aimma tiráune téna
‘yeráwáqá áraikapoaq íma ketôpaqa uyábéqma
aagamá mánoe.’ téq tiráune.”
téna Aánûqtuni Aágoma kétiye.

12 ketúnabaro, atéráaro. móra-nakoma keráwápíké íma arummá
táwîgoni aúyánápí íma íno. Áánûqtu paá mái-nakoma máqtemma
káonena waéqma wekáq íkewaraiye.
13 ááqibo máqte-tupaama wenáwaqnaa-wenawaqnaa ímmá íbêqa
maamin íbêq-yupaa paá wáiye. miráitana kúmiq-yataakoni
kaaqaari-áímmá tirummá mamá akoqnáá umá óqtakaa
íumaginiye.
14 áqnáabaq Îtuqtaba kéonanataa tiwirániqtaae. aqtó-kánááráqá
Îtuma tiwiráínaqtaa Îtu Káríqtote yagaroqtamá mánunatae.
15 Áánûqtuni aúba-wannaabi mirá kétiye:
"Áánûqtun áama íbêqa keráwáqá kéiteqa
ketirupimmô maréqa íma mamá óqtakaa oro.
keqnáámmá títaubikomma
Áánûqtumma íma awéqtaqtuwaaro!"
ténа aúba-wannaabi kétiye.
16 ááqibo náawaq Áánûqtun áama kéitena íma kéwaraiyo? máqte-
kayukama Móteti yíwíqmena Íqtîbibake irái-yuma yeráwáqá
ítaraae.
17 kaayaqté-kaayaqte tiyááka (40)-karitimaatibimma Áánûqtu
náayuyabaq íyámma umáyíkaraiyo? wemá kúmiq-yataariq o-
káyúkámá íyámma umáyíkaraiye. kokoq-márúpáqá púyôwana
kokoq-márúpáqá máqe-uraa-kayukayaba Áánûqtuma áyámma
umáyíkaraiye.
18 Áánûqtuma náayuyabawaq yanaan-áímmá ténа "ketí aagaí-
márúpáqá íuyabereq aagamá mánoe" tirááyô? mi-káyúkámá
wenáámo aratê-kayukayaba tiráiye.
19 miráitaqtaa ketáá kéitaune yemá Áánûqtun-aama yirummá
íkámepoana minnáyaba wení aagaí-márúpáqá íma uínóe.

4

Áánûqtuni aarawaamá aagaaímô mayánôqtabae.

1 Áánûqtuni akoqnáá árain-aimma uyábéqma wetê
aagánúnayataba maamin-áráín-áímmá íma ánataginiye.
miráipoana atéráaro. móra-nakoma keráwápíké mi aagaí-
yátááqá íma mayáinabo.
2 naayóbáqá Mótetini waayúkama Áánûqtuni íráqô-kataama
itéq oniq umá ítama ketáábikeqtaa Áánûqtuni watáama
ítaraunatae. yeráwáqá ítaraamanibo maaminnáyaba íma
yúyánámmá ítaraapoana Áánûqtu íma yíwáqnaa kanaaráq uráiye.
3 ketáámá tirummá améqtaama Áánûqtute uyábéqma
káágaunatae. naayóbáqá Áánûqtuma min-áágáíyábá wemá
tiráiye:

“kema ítama moyáqá kéyeqa
árain-aimma tiráune téna
‘yeráwáqá áraikapoaq
íma ketôpaqa uyábéqma aagamá mánoe.”
téq tiráune. maa-márámá tarôq umáqtúwáitana wení mayaímá
ánatagitana mirá téna tiráiye.
4 Áánûqtun aúba-wannaabi téna:
“abapaké kaayaq-yúpáámá Áánûqtu
wení mayaímá yáqtorena aagaráiye.”
téna kétiye.
5 mimórá-wátááyábá we kétiye:
“yeráwáqá áraikapoaq
íma ketôpaqa uyábéqma aagamá mánoe.”
téna kétiye.
6 áqnáabaq-wayukama Áánûqtuni átê-wataama yirummá
íamiketaboata Áánûqtute yeráwáqá íma uyábereta aagaímá
matáámiye. ááqibo óq-wayukama Áánûqtu “kanaaráré” titata
uyábéqma wetê kanaaráq aagaráranoe.
7 ááqibo móra-kanaama pááq éna mi-kánááyábámá íbêq-yupaama
Áánûqtuma mirá téna ááyaraiye. mirá-timatuwena anaaékaq
netuq-kárítímáátíráqá Áánûqtu Tébitikaq timá ámitana Tébiti
mirá téna:
“Áánûqtun áamo íbêq-yupaama
keráwáqá kéiteqa
ketirupimmô maréqa
íma mamá óqtakaa oro!”
téna Tébiti tiráiye.
8 Yótuama wení waayúkama yiwiráinatamo Áánûqtuni aagaíraq
miráinana Áánûqtuma káqon íbêq-yupaama íma tíniye.
9-10 miráinaqtaa ketáá kéitaunatae. Áánûqtuni waayúkayabama
móra-aagai-kanaama pááq ínanama náawabi Áánûqtute umma
aagánímma wení mayaíyábá Áánûqtuma wení mayaíyábá aa-
garáinikaa umá aagániye.
11 ketáá íma yeráwáqá naayóbáqá uráániq umá aammá
aratéqtaa íma yeráwákáá táwîq umágéqtaa íuyabekanikaa íonatae.
ááqibo tirummá améqtaa akoqnáá éqtaama uyáberanunatae.
Áánûqtute umma aagánúnatae.
12 Áánûqtuni watáama aágaraq akoqnáágaraq máiye.
púráámá kaayaq-átóbákékáá Áánûqtuni watáagoma áa
kénaiye. minnágoma waayúkati aágogaraq arun-íyápógóní
aúkáapi kábamiye. mimóraiq umá minnágoma arúbaraikaraq
abikugúgóní aúkáapi kábamiye. miráipoana Áánûqtuni
watáagoma máqte-tuyanakaraq máqten-akai-yataaqa kéyainaiye.

13 íma móra-yataakoma Áánûqtuni aúrapi yawáá kéiye. máqte-qtataaqa abarokáq wenamáa abarokáq pááq kéiye. maami-kátáágómá tiníkáá umá Áánûqtukaqa máqte-qtataaqa pááq éta abarokáq mirá-inoe.

Îtuma ketáái mú mikákáá anó-monoq-nakoe.

14 máqte-qtataaaqtaba ketáá téqtaa tirummá améqtaa mimórá-yátááqá yáqtoqma akoqnáá ónátae. ketáái anómma mú mikákáá anó-monoq-nakoma Îtuma Áánûqtumma áanikoma wemá Áánûqtunopaqa uyábékaiye.

15 ketáái mú mikákáá anó-monoq-nakoma ketáái aqnú-qtátááqtábá aruqtabá umátikaninakaa máiye. wemá makáqma keqtááráá uráimanibo kúmiq-yataaqa íma uráiye.

16 miráinaqtaa akoqnáá umá Áánûqtun amakaq ónátae. wetêma anómma íráqô-qtataaqa wáiye. wemá aruq-qtatáákáráq kaayoné-yátáákáráq ketáámá kéonanataa timíniqtae. miráipoaqtaa akoqnáá umá timuq-yatáápíké wenamaqtáá wení anómma íráqô-qtataakaq ónátae.

5

mú mikákáá anó-monoq-nakoma Îtuma kanaaráq yauwéqma tiwirániqtaae.

1 máqtemma mú mikákáá anó-monoq-nakoma máqte-kayukabike móra-nakoma wé timákena wení mayaímá Áánûqtun-aiyatababoana waayúkama yíwáqnaa íniye. wemá móra-mayaima máqten-amuq-yataaqa Áánûqtukaq aména waayúkati kúmiq-yataaqa yuwéna mamá paá umáyíkaraiye.

2 paá-wayukama kaayoné umá yímikaiye. aamá aratí-wáyúkágáráq áá íitai-wayukagaraq áyaqa kéyimiye.

3 mú mikákáá anó-monoq-nakoma wenamáárîq aqnú-qtátááríq uráipoana wemá wení kúmiq-yataaqtabama amuq-yatááqá Áánûqtukaq ámiqtuwenao.

4 móra-nakoma wenamáárîq wenáwîqa múte kéyauyenama íma mú mikákáá anó-monoq-nakoma aayubíniye. ááqibo Áánûqtuma min-nákómmá ááyena Êroni Mótetini ábâkoma wemmá ááyarainikaa uráiye.

5 maamiráitana Îtuma mú mikákáá anó-monoq-nakoma ayúkaiye. miráitana Áánûqtu mi-máyáímá aména timá ámikaiye:
“emá ketáanimone.
íbêq-yupaama kemá enaboámá aúkáune.”
téna timá ámikaiye.
6 mamá óqa téna móra-taoqa tiráiye:
“emá anó-monoq-wayukama
matúq-matuq ínóne.

Merekítarekiraa anó-monoq-nakoraa
matúq-matuq umá mánone.”
téna tiráiye.
7 naayóbáqá Îtuma waayúkaraamo maa-márábímô máenama
wemá Áánûqtukaq nunamupí ítama aónaraiye. Áánûqtu
kanaaráq wemó puína-taoqa awiránitana Îtuma anókaq
nunamupí téna ááyama ibiqá yakáiye. wenáúyánámmá
Áánûqtumma ámikena Áánûqtuni aménáápáqá makáipoana
Áánûqtu wení nunamummá ítaraiye.
8 Îtuma Áánûqtun áanikoma máqe-uraimanibo áiqnapo Áánûqtuni
aammá waraíyábá ítama ánataraiye.
9 wekáq mútûq mamá pááq uráiye. áqnáabaq-naqa
Áánûqtunopaq yauwéqmataa tiwiránîqtaba máena wenanaaé
waráiya-kayukama matúq-matuq umá Áánûqtunopaq yauwéqma
umánoe.
10 abo Áánûqtu wemá mamá pááq umárena mú mikákáá anó-
monoq-nakoma Merekítareki wekáá uráiye.

ketáá íma áráabi-iyaporaa onataao.

11 Îtuma ketáái anó-monoq-naqtaba yaímma tiráunatae.
keráwáqá yaákare túyánámmá kéitaapoana ketáámá taígani-
qtataaqtaba kétunataamanibo ímiye.
12 íbêqa keráwáqá kanaaráá máekaq aúba-wayukama
aayúbóro ááqibo keráwáqá kenamáárîq óqa aúba-naqtaba kéoe.
keráwáqá Áánûqtuni áqnáabaq-wataagomma íkéitaae. akoqnáá-
aawaqa íma pááq uráimanibo íbêqa paá anóani náaqtaba kéoe.
13 móra-waimo náámma náínama iyápóraa éna íráqô-
qtataaqtababi táwî-yataaqtaba aúyánámmá íma kanaaráq itániye.
14 akoqnáá-aawaqa waayúkauraqti aáware. waayúkama
yúyánámmá yokaa étama átê-yataakaraq táwî-yataaqtabagaraq
kéiteta íráqôn-aikaraq kaaqaari-áíkáráq yúyánápímmá
kanaaráq kéitaae.

6

ketáái aamó itaí-yátááqá yáqtoqma akoqnáá ónátae.

1 áqnáabaq timá-timena tirááti-yataaqa Îtuqtaba
ítátukainaboaqtaa mé wíyaqtaakoma yokaa ónátae. ítáaro.
móra-nakoma naakóní ábômma íma ókaraq-okaraq umá atáiye.
ábômma ayáánaiq umáraa mayaípíkémmá íma Áánûqtuqtaba
waéqma Áánûqtuma tirummá améqtaa ókaraq-okaraq íma
kéutaunataamanibo kímorabaq kémiraunatae.
2 maami máqté-maqte-nomma peraíyátábámá ayáámma
maraíyátábámá pukáiyapike atóbamayikaiyatabama Áánûqtuni

matúq-matuq umá yainaí-yátááqtábámá maamirá-qtátááqtábámá kéitaapoana aati-aatimá túyánámmá íitanatae.
3 ááqibo mé wíyaqtaakoma yokaa ónátae. Áánûqtuma “kanaaráré” tínaqtaama ko yokaa ónúnatae. yaímma-wayukama Áánûqtun-aabike paábaq arábaguraae.
4-6 naayóbáqá Áánûqtuni ómmá yúyánápímmá pááq urááe. yímikai-qtataaqtaba Áánûqtunopake pááqyamma matukááe. Áánûqtuni Aágoma yetirunóbáqá mamá yáíkaiye. Áánûqtuni átê-wataama akoqnáágoma yínîqtaba ítaraae. Áánûqtun-aabike maa-káyúkámá móragaraq yeqtí mayaíbíkémmá íma Áánûqtuqtaba waéqma kanaaráq aúgeniq íinoe. kanaaráq mirá étama áraimma ókaraq Îtu Káríqtoma wemmá kaapaq-yátáq abarokáq ikákaanikaa kéopoana wení aagaí-yátááqá móragaraq uíniye.
7 ítáaro. awaaméq-áíné. mararáq aaqá kéyitana íráqônîq umá kéwaiye. abo mi-márágómá íráqôn-aawaqa yíména aarawaamá yíwáqnaa kéiye. Áánûqtu mararáq íráqônîq kéumayikaiye.
8 maragómá áwáábiq-yataakaraqo námagaraa-karaqo wáinanama íma íráqô-marama wáiye. Áánûqtu aúyánápí táíq ínana mamá kanaaráríq íumakena anaaékaq iragómá káginiye. ketáámá mararáá umá máunatae.
9 ketí aanábô, ketáá mirá téqtaamanibo keráwáqtí íráqôn-aimma kéitaunatae. yauwéqma kuqtiwirániqtaba keráwáqá uyátá-maqma íráqô-qtataaqa matááe.
10 Áánûqtuma aati-aatimá waayúkaraqa arupú-yataariq kéiye. wemá keráwáqtí íráqôn-aaiqtabama íma awimmá kániye. keráwáqtí wemmá amí-yátáápíkémmá keráwáqá wení waayúkama yíwáqnaa kéoe. owé. keráwáqá paá yemmá yíwáqnaa uqté kéuyowana Áánûqtuma minnáyabama íma awimmá kégaiye.
11 keráwáqá máqtemma móra-mora-yuma keráwáqtí karuwaaq-yátáákáráq itáíq-itaiq í-yátáákáráq yáqtoqma akoqnáá oro. mirá kéiyanama keráwáqá awé kéo-qtataakoma áraimma abarokáq íniye.
12 keráwáqá kaúbîq-wayukaraa íyábá ketáá íkétikaiqtaamanibo aamá itaí-wáyúkáráá umá yaákare awé umá máero. miráiyana naayóbáqá Áánûqtuma yimínín-aimma timá yíkaraiqtaba wení iyápó-annama keráwáqá mirárá umá mayánoe.

Áánûqtuni akoqnáá árain-aiqtaba ketáá waqmá akoqnáá umá kanaaráq ónátae.

13 naayóbáqá Áánûqtuma Áabaraamma árain-aimma akoqnáá umá timá ámikaiye. íma móra-awikoma Áánûqtun-awikoma

uyátá-maqma wáipoana Áánûqtu wenamáárîq wenáwîqa yamá
akoqnáá umá tiráiye. miráitana Áánûqtu maamin-áráín-
áímmá Áabaraamma timá ámikaiye:
14 “ketí waaroqá améq
ayáqtááq-iyapo-annama aménúne.”
téna timá ámikaiye.
15 Áabaraama yaákama awé uráipoana anaaékaq Áánûqtuni árain-
aimma matáiye.
16 móra-nakoma áraimma yanaan-áímmá kémayena wemá mú
maqmá uyátárai-nakonin áwîqtaba kétiye. kémaiyenama min-
áíkómá mamá káqo-yuti yáama mamá káraapamayikaiye.
17 mayánô-kayukaraq Áánûqtuni akoqnáá-arain-aimma “íma
waeránúne” téna kéyiratena wení yanaan-áíkáráq árain-
akoqnaa-aikaraq mamá aráápapa uráiye.
18 mi-kááyáq-áíkómmá íma kanaaráq waeráyóye. Áánûqtu
kaaqaarimá kanaaráq íma tíniye. miráinaqtaa akoqnáá-aimma
maéqtaa Áánûqtunopaq wetê uyábéqma aagamá mánunatae.
Áánûqtuni yanaan-áíkómmá akoqnáá umátikainaqtaa ketáámá
awé únna-yataaqa waaqókárîq immá kéiteqtaa kéyaqtoraunatae.
19-20 ketáámá awé únna-yataakotaama akoqnáá umá aráápai-
yataare. óqtakoma móra-yataaqa nokaqá aráápai-itana ító
íníkaa miráráá umá ketáái akoqnáá aráápai-nakoma tirun-
íyápómá káraapaiye. mú mikákáá anó-monoq-nakoma aokaq-
náúpáqá anó-tabaraabe-oqtagoni anaaépaq uyábéráinikaa umá
Îtuma umátikenataa Áánûqtunopaq wenokáá áqnáabariq umá
uyábékaiye. Merekítarekiraa umá pááq uráimma matúq-matuq
umá mú mikákáá anó-monoq-naqa mániye.

7

Merekítareki mú mikákáá anó-monoq-nakoe.

1 Merekítareki wemá anómma yabíkái-nakoma (kíni)
Téiramapaq máqe-uraiye. wegáráq mú mikákáá Áánûqtuni
anó-monoq-nakoe. naayóbáqá Áabaraama máqtemma anómma
yabíkáa-kayukama yíkamena yauwéqma wení márûpaqa
kóuraiye. aakaq aúyaqma Merekítareki Áabaraamma aónena
waaroqá ámikaiye.
2 abo Áabaraama Merekítareki tiyáákabikemma móra ámikaiye.
Merekítareki wenáwîqa kaayaq-ááíné. mórama kateko-
yátáákóní anó-nakoni káqon-awiqa Téiramapaq-ano-naqa
wenáaimma kaayoné-yátáákóní anó-naqa wáiye.

3 Merekítarekini anóaboagaraq iyápó-annagaraq íma mááe.
anóama marákárai-kanaagaraq puínî-kanaayatabama móra-
nakoma íma ítaraiye. wemá Áánûqtun áanikoraa umá máena
wemá mú mikákáá anó-monoq-naqa matúq-matuq umá máiye.
4 aónaao! maamin-náqá mú mikákáá anómma máqe-uraiye.
áqnáabaq-annabike anó-nakoma Áabaraama Merekítarekima
áapike máyáimma tiyáákabike mórama ámikaiye.
5 anó-monoq-wayukama Aríbae-annabike tiyáákabike mórama
Ítíráaeo-wayukabike maténa yeqtí ámáamma mirá téna timá
yímikaiye. mimórá-máráráké-káyúkábíké yemá áwîkaamanibo
yeráwákáráq Áabaraani iyápó-annama mááe.
6 Merekítareki Aríbae-annabike íma máimanibo Áabaraama
Áánûqtu wení árain-aimma timá ámikai-nakoma wepíké maténa
Merekítareki waaroqá ámikaiye.
7 minnnáma ketáámá ítaqtukaunatae. waaroqá ámikai-nakoma
anómma uyátá-maqma móra-waima matáíniq umá máiye.
8 anó-monoq-wayukayataba Aríbae-annabike yemá móra
tiyáákabike matáámanibo yeráwáqá puyí-wáyúká áátuqma
mááe. ááqibo Merekítareki móra tiyáákabike matáiye. weqtábá
Áánûqtun aúba-wannaabi kétiye wemá paá máiye.
9 maamin-áímmá waéqma áaimma miráuma wáiye kétunatae.
Áabaraama wemô meyánîq móra tiyáákabike éna Aríbae wepí
mamá meyánîq uráiye.
10 Merekítareki mi-túpáá Áabaraama aonéna Aríbae aboán
ayááqtapi máqe-uráiye.

aúge anó-monoq-nakoma naayó anó-monoq-nakoma paá umáyíkaraiye.

11 naayóbáqá Ítíráaeo-wayukama ámáan-aimma Aríbae-
annabike matéta anó-monoq-wayuka máqe-uraae. yé mayaí
máyáamma kúmiq-yataaqa íma matukáápoana mórama anó-
monoq-naqa Merekítarekiraa pááq uráimma wé mamá Éroniraa
umá máqe urááyô? ímiye.
12 abo anó-monoq-wayukamo waeráiyana miráipoana ámáan-
aikaraq waerániye.
13 Îtuqtaba mi-kátáá-wátáá Áánûqtu tiráimma wemá káqon-
annabikene. wenánnábíkémá móra-nakoma anó-monoq-naqa íma
máiye.
14 ketáá aónaqtukaunatae. wemá Yútaa-wayukabike móra-
annama máqe-uraiye. abo Mótetima wení watáabi anó-monoq-
wayukayataba min-ánnátí yíwîqtaba ítiraiye.

Merekítarekikaa Îtuma anó-monoq-nakoma matúq-matuq umá máiye.

15 káqon anó-monoq-naqa Merekítarekiraa pááq kéipoana
uyátá-maqma abarokáq pááq kéiye.
16 ámáakaraq wenánnagaraq miráipoana íma anó-monoq-
nakoma máqe-uraiye. máátoqo mái-yataakoni akoqnááyaba
miráipoana wemá anó-monoq-nakoma ayúkáiye.
17 weqtábá Áánûqtuni aúba-wannaabi téna: “Merekítarekiraa
anó-monoq-nakoraa matúq-matuq umá emá mánone.” téna
kétiye.
18 naayón-ámáámmá íma mamá arútááwaniq owana Áánûqtu
paábaq yuwéna
19 Mótetini ámáamma ítama arútááwaniq máqte-qtataaqa
mútûq pááq íyábá íma kanaaráq uráiye. miráipoana Áánûqtu
aúgen-amma uyátá-maqma íráqôn-amma wé itáimma minnánapo
wemmá waaqókáq ketáámá kanaaráq yenúnatae.
20 anó-monoq-wayukaraqa naayóbáqá Áánûqtuni yanaan-
áímmá yetê íma wáqe-uraimanibo Áánûqtuni yanaan-áímmá
íbêqa wáiye.
21 Áánûqtuni yanaan-áínápó Îtuma anó-monoq-nakoma
aúkáitana maami yanaan-áímmá Áánûqtu timá ámikaiye:
“kemá uyátárai-nakoma yanaan-áímmá kétunama ketúyánápíké
íma waeránúne. emá anó-monoq-nakoma matúq-matuq umá
mánone.” téna timá ámikaiye.
22 miráuma Îtuma aúgemma anóna-anon-aiqtaba akoqnáá-
awaameqa máiye.
23 naayóbáqá waamá púyo-kanaagaraq máqe-uraapoata
netuqyaan-ánó-mónóq-wáyúkámá máqe-uraamanibo
pukurááwata yeqtí mayaímá paá íma máqe-uraae.
24 ááqibo Îtuma anó-monoq-naqa matúq-matuq umá máipoana
wení mayaímá aati-aatimá tíwáqnaa kéiqtaae.
25 Áánûqtunopaq kéyewana Îtuma tíwáqnaa kéiye. aarawaamá
Áánûqtuni waaqókáq Îtun áwîkaq íyana yemmá Îtuma kanaaráq
matúq-matuq umá yiwirániye. nunamupí Áánûqtukaq ítáinana
tíwáqnaa íniqtabae téna Îtuma matúq-matuq umá máiye.

*Îtuma mú mikákáá anó-monoq-nakoma kanaaráq tíwáqnaa
ínîqtaae.*

26 maamiráuma mú mikákáá anó-monoq-nakoma kanaaráq
tíwáqnaa ínîqtaae. Îtuma kateko-yátááqtábá aokaq-náré.
agaemá í-yátááqá wepí íma wáiye. kebó-yátáákáráq kúmiq-
yataakaraq íuraiye. wemmá kúmiq-wayukabike ókaq yaráqma
Áánûqtu akéna wenáwîqa máqtemma uyátá-maqma Áánûqtuni
márûpaqa Áánûqtu makáiye.

27 wemá óq-ano-monoq-wayukaraa íma máqe-uraiye. óq-
ano-monoq-wayukama máqte-tupaama yeqtí kúmiqtabagaraq
waayúkagoni kúmiqtabagaraq máqte-tupaama Áánûqtukaq
ámiqma kánataae. ááqibo Îtuma íma mirá kéiye. Îtuma ámiqma
ánataitana wenaúma máqte-kayukayaba kímorabaq uráipoana
keqnaammá ókaraq agamá amuq-yatááqá íbêqa ketáámá
kanaaráq kéyuwaunatae.
28 naayóbáqá Mótetini ámáan-aikoma anó-monoq-wayukama
yááyama yegáráq kateko-yátááqtábá mútûq íma pááq urááe.
anaaékaqa Áánûqtuni yanaan-áímmá wáitata wenáanimma
ááyama kateko-yátááqtábá wegáráq mútûq pááq uráimma
matúq-matuq umá máiye.

8

Îtuma árai-monoq-naopaqa anó-monoq-nakoma máqe-uraiye.

1 minnáyaba kétunatae. mú mikákáá anó-monoq-nakoni
yanaa-nákóní ayáánurapaq-amakaq Áánûqtuni márûpaqa Îtuma
maraq máqe-uraiye. paábaq-yataaqa Áánûqtu wenamáa íni-
qtataaqtaba Îtuma árai-monoq-naupaqa Áánûqtuni márûkaqa mú
mikákáá anó-monoq-nakaa kaqtó kéiye. min-árái-mónóq-
námmá maa-márábí móra-nakoma íma tarôq umákaimanibo
Áánûqtu wenamáa tarôq umákaiye.
2 missing?
3 máqtemma mú mikákáá anó-monoq-wayukama yenamáa
ááyama améta waíwaamma Áánûqtukaq agatááe. ketáái mú
mikákáá anó-monoq-nakoma wegáráq amíni-qtataaqa mirá íno.
4 Îtuma maa-márábí máinanama móra anó-monoq-nakoma
íma pááq íniye. nôraq itanábiyo? Îbaru-wayukati anó-monoq-
wayukama ámáaqtabama agamá amuq-yatááqá paá kéoe.
5 maa-márábí anó-monoq-wayukama yeqtí mayaímá paá
amammá Áánûqtuni márûpaq-yataaqtabama wááe. miráuma
naayóbáqá Mótetima monoq-námmá tabarááberaq-namma wé
inéna itana Áánûqtu timá ámikaiye: “amammá yabíqma aruté
máqte-qtataaqa tarôq umá anuraqá áráátúnna-amamma emá
waraao.” téna Áánûqtu timá ámikaiye.
6 mimóraiq umá maa-márábí anó-monoq-wayukati mayaímá
Îtuni mayaímá wáqe-uraimma paá-amane. mi-máyáígómá káqo-
monoq-wayukati mayaímá uyátáraiye. wemá anóná-anon-
aikoni aúkáapi-naqa máiye. min-ánóná-ánón-áíkómá anaaékaq
iréna naayón-ánón-áíkommá uyátáraiye. akoqnáá-arain-aikoma
naayón-ákóqnáá-áráín-áímmá uyátáraiye.

aúgena-aikoma naayón-áímmá uyátáraiye.

7 árai-kataama Áánûqtu Mótetimma timá ámikaimanibo min-
áqnáábáq-áímmá arútágitana ókaraq árain-aimma Áánûqtu íma
pááq umá tiráiye.
8 abo Áánûqtuma aarawaatí aqnúnîq í-yátááqá pááq owana
minnáyaba óqa tiráiye:
“uyátárai-nakoma kétune.
‘ítáaro! mi-kánáá pááq ínaq
aúgemma anóná-anon-aimma
Ítíráaeo-wayukagaraq Yúta-wayukagaraq
téite ónúnatae.
9 maamin-áímmá yetítaubikote
Íqtîbibake yeqtí yiyáákaq yáqtoqma
yiwíqmeq kéweq maamin-áímmá téite
únna-aiqtaa íma wániye.
maami anóná-anon-aiqtabama
yeráwáqá íma matúq-matuq umá
íma yabíqma itáíq-itaiq uráápoana
yemmá íyimonaraune.’ ”
téna uyátárai-nakoma tiráiye.
10 naayó-kánáámá ánatainana aúgemma anóná-anon-aimma
Ítíráaeo-wayukate téite ónúnatae:
“ketí aúgen-amaan-aimma yirupí yiménúnama
yeqtí yúyánápí agamaránúne.
kéq kenamáa yeqtí maníkómá máenata
yeráwáqá ketí waayúkama mánoe.
máqtemma kemmá yeqtúyánápí
ítama ánatatuwanoe.
11 miráipoana yeráwápíké móra-nakoma
íma móra-mora-naqa mamá aráátinimanibo
íma móra-mora aúnabakaq mamá téna
‘emá uyátárai-nakoma aúyánámmá ítaao.’
téna ítiniye.
máqtemma paá-wayukagaraq anó-kayukagaraq
kemmá akoqnáá umá timónanoe.
12 yeqtí kúmiq-yataakaraq kebó-yátáákáráqtábámá túyánámmá
móragaraq íma itánúne.
yeqtí táí-yataaqtabama tíyaqa kéyimune.”
téna Áánûqtu tiráiye.
13 wemá aúgemma anóná-anon-aimma téna áqnáabaq-aikoma
naayómmá aúkuraiye. máqte-qtataakoma mamá naayómmá
aúkínana pááqya-kanaabi aúyokiniye.

9

naayó mú mikákáá anó-nakoma amí-yátááqá maqmá
waíwaakoni naaebíké ámikaiye.

1 áqnáabaq anóná-anona Áánûqtuma tiráiye. ámáan-
aikoma monoq-ámáán-áíqtábámá anó-monoq-naqtaba
Áánûqtunopaqtaba iténa tiráiye.
2 anón-owa-namma umá yaúmakaae. móra anó-namma
aráqmata-naupaqa wáqe-uraiye. mipí aokaq-yátááqá ókáráq
yaaregáráq aáwakaraq Áánûqtuma ámema wáqe-uraae. mimórá
aráqmata-naupaqa "paábaq Áánûqtuqtaba" téta tiráae.
3 anó-tabaraabe min-áráqmátá-náúpákáráq móra pááqyan-
araqmata-naupakaraq aúkáapimma wáqe-uraiye. mi-pááqyámmá
"aati-aatimá paábaq Áánûqtu wenamáaqtabae" téta tiráae.
4 mipí ákûq-umumma í-yáárégáráq Áánûqtuni anóná-anon-
aimma óqtan-anaakaraq íráqô-kaapaa-anagaraq mútûq-aayapa
yawááq umá ánáákumakae. kétibi kaumo-yátááqá wáqe-uraae.
minnâ íráqô-kaapaa-taapepimma wíyôpaken-aawaqa Áánûqtu
Mótetimma ámitana Éroni yátágoma wekáq árumma utamá ána
yaitana kaayaq-óqtá-kánnáábí Móteti agatáiye.
5 ketímûraaqa íráqô-kamma Áánûqtunopake yirááténa yeqtí
yááyakoma ámûraaqa kúmiqa paá umáyíkaraipaqa yaí káqmareta
móra-mora umá máqe-uraae. maami-káqá mútûq-aaimma íma
timá ámiqma ánataraiye.
6 mi-qtátááqá yokaa-yokaa uráitana anó-monoq-wayuka
oqta-áwáátáq-náúpáqá aati-aatimá monoq-máyáíyátábá
uyákéberaae.
7 mú mikákáá anó-monoq-nakoma wenamáa naaúnurapaq
kanaaráq uyákéberaiye. máqte-karitimaatima kímora-yupaa
wemá uyábékena naaégáráq maména maami amuq-yatááqá
Áánûqtukaq ámikaiye. miráuma aarawaatí kúmikaraq wení
kúmikaraq paá umáyikaniye.
8 mútûq yokaa ínôqtaba Áánûqtuni Aágoma kétiraatiye. anón-
owa-namma wení mayaígáráq paá wáimma Áánûqtunopakaraq
íma agaro umá oqtamá ítaiye.
9 maamin-ówá-mónóq-námmá awaaméqá maa-kánááyábá
nóinaq tiráátiniqtaabiyo? minnâ káqo-kaqo-kamma ikámma
Áánûqtukaqa ámiqtukaiqtaba káqo-qtataaqa agayétama íma ye-
tirummá mamá kanaaráq yokaa ínoe.
10 maamirá-qtátááqá aáwaqa néta nommá néta aíyábámá
nommá peréta íyábámá paá ámáamma wááe. mirái-yataaqa
naayón-ámááqtábámá waítata Áánûqtu anaaékaq íráqômma
uyátá-maqma-amma waékáiye.

Îtu Káríqto keqtááyábá naaemá ámikaiye.

11 Îtu Káríqto wemá íráqô-qtataaqtaba íbêqa wenókáá máena
mú mikákáá anó-monoq-nakoma minnáyaba kukáiye. árain-owa-

namma wemá kéena uyátá-maqma anóne. waayúka iyáánapo íma tarôq urááe. maa-márábí tarôq í-yátááqá íwaimanibo árai-monoq-naupare.

12 Îtu Káríqto Áánûqtunopaqa uyábéráima kímora-taoqa máqtemma keqtááyábá uyábékuraiye. méme-naaegaraq purumakaa-nááégáráq ímataibo ímiye. wení naaegómá wenamáa maténa ketáái kúmiqa mamá yauwéqma matúq-matuq umá máiyaba tiwiránîqtaae.

13 naayóbáqá mémegoni naaegáráq purumakaakóní naaegáráq purumakaakón áráaqa irábí agáyáawana wení kaítogoma waayúkabaq popoq umá waayúkati paákaq yúmá tete umáyikena

14 ááqibo íbêqa Îtu Káríqtoni naaegómá tirunóbáqá mú mikákáá anómma tete kéiye. Îtu Káríqto tái-yataaqa wepí íma wáitana Áánûqtun Aágoma matúq-matuq umá kémaitana wení akoqnááma ámikaipoana Îtuma wenaúmá Áánûqtukaq amí-yátááqá mútûq pááq umá mái-yataaqa ámikaiye. ketáái mayaímá íma Áánûqtunnama wáitana minnáyaba wení naaegómá ketirutáá kéiye. miráinaqtaa mayaímá paá máena-Aanqtun-opake kanaaráq mayánátae.

Îtu Káríqto wení naaegómá aúgen-anona-anona mamá akoqnáá kéiye.

15 Îtuma wení naaegóbóana aúgen-anona-anona wenôpake pááq uráiye. miráuma yaímma náayuwabi Áánûqtu yááyarai-yuma wení matúq-matuq umá mái-waaroqa akoqnáá umá tétama yemá kanaaráq mayánoe. Îtuma puyéna waayúkama yeqtí táwî-yataaqa aménáápáqá naayón-ánóná-ánón-áímmá pááq éna yeqtí táwî-yataapike yemmá yáínikena wakúyikaraiye.

16-17 ítáaro. móra-nakoma wení máqte-qtataaqa náa-taorabi amínénama wannaabí kágamaraiye. waayúkama ítátuweta min-nákómá puínata mi-kánnáámá yorautí-yátáárîq ínoe. paá máinanama íma pááq ínîmanibo anaaékaq wemá puínana mamá pááq íniye.

18 miráráá umá paá-naaegogaraq naayón-ánón-ánón-áímmá pááq uráimma waayúkama amí-wámmá ikákaae.

19 naayóbáqá Móteti waayúkama ámáan-aimma timá-yimena purumakaakóní naaegáráq nokáráq popoq umá ákû-ayaunapogaraq tipi-típigoni karogaron-áyáúnápógáráq yamátuwena ámáan-aikokaraq waayúkagaraq yemmá popoq umáyíkaraiye.

20 miráuma tiráiye: “naaenápó anóná-anon-aimma Áánûqtu maamin-áwáámeqá waqmá mamá akoqnáá íniye.” ténа Móteti tiráiye.

21 mimóraiq umá Móteti naaegógáráq owá-nákáq máqte-
monoq-yataakaq popoq uráiye.
22 ámáan-aikaq taígani-qtataaqa naaenápó mamá
kuyúqtukaiye. naaegómá wenamáa aqtímena kúmiqa mamá
Áánûqtu yuwéna awikáqtukaiye.

Îtu Káríqto wenamáárîqa ketáái kúmiqa kémaqtuwaiye.

23 kuyúqtuwaiyaba maamiráuma amí-yátááqá naaegógáráq
umáqtukaamanibo mirái-qtataaqa paá amammá árai-qtataaqa
Áánûqtuni márûkaq wáiye. Áánûqtuni márûkaq-yataaqtabama
uyátá-maqma íráqômma amí-yátááqá ítama aónaraiye.
24 ketáá itánátae. Îtu Káríqto aokaq-náúpáqá waayúka
íumakaa-naupaqa árai-nakoni amakaqa uyábékaimanibo
Áánûqtuni márûpaqa wenamáárîq uyábékaiye. uyábékena
íbêq-kanaama wemá Áánûqtunopaqa keqtááyábá itó-uma máiye.
25 Íbaru-wayukati mú mikákáá anó-monoq-naqa naaúnarupaqa
móra-tawigoni naaegógáráq mamá móra-mora-karitimaatiraq
uyábékaiye. ááqibo Îtu Káríqto wenaúma netuqyaa-kánáámá
wetábá íámikaine.
26 abo wemá netuqyaa-kánáámá mirá énamoena netuqyaa-
kánáámá maramá tarôq urái-kanaaraq aú-aiqa mayániye.
awaaraq-kánáábí ánatai-kanaama aqtórárîq kéinana Îtu Káríqto
kúmiqa matuwánîpoana kímora-taoqa kuména wanaúma
ikámíkáae téna yímikaiye.
27 máqte-kayukama kímora-taoqa púyonanataa Áánûqtu
anaaékaq máqtemma yainániye.
28 mimóraiq umá Îtu Káríqto máqte-kayukati kúmiqa
matuwánîqtaba kímora-taoqa wemá wenaúma ikámíkáae téna
yímikaiye. marabí yauwéqma móragaraq kúmiqtaba íkuminibo
wení waayúkama weqtábá awé umá máraiyana kumma
yiwirániye.

10

*naayóbáqá amé-wao-qtataaqa Áánûqtukaq anó-monoq-wayukama
ámiqma kúmiqa íma kanaaráq maqtukááe.*

1 naayón-ámáámmá Mótetini-kanaama árain-amaanakoni
amakáá umá pááq íniqtaba min-ámáákóní mayaímá íma
ánataraiye. móraiq umá taítawaa-wamma ikámma Áánûqtukaq
ókara-okara umá máqte-karitimaatima ámitana naayón-
ámáákómá íma aarawaamá mamá mútûq arupú umá pááq
umá ánatanoe.
2 aaqáo. ámáakoma íma mútûq arupú éna pááq umá
ánataginata íma óqa amí-yátááqá agayánoe. abo waayúkama
yeqtí kúmiqa paábaq koínata agaéyátábá íma íyapimma pááq

ínatamoetama máqtemma taítawaa-wamma ókara-okara íma agamá ámíqma ánataginoe.
3 máqte-karitimaatima amí-yátááqá kágayaawana yeqtí kúmikoma paá yaákaq kéiye.
4 mémegoni naaegógáráq purumakaakóní naaegógáráq kúmiqa íma kanaaráq maqtuwánoe.
5 miráitana marabí kuména Îtu Káríqto Áánûqtuma timá ámikaiye:
“emmá amí-wámmá agayaí-yáárérâq
agamá amíyábá kúmiqa kématuwaiqtaba
emmá íkákaiye.
móra aúma yokaa umá tímikaiye.
6 missing?
7 abo ké mirá téq kétune.
‘Áánûqtuo, emá nóinawabi tiráánaiq ónááq
minnáyaba kukáune.
mi-kátáámá naayón-ámáán-áímmá
agamatá-kánnáábí keqtábá tiráimma
miráráá umá kemá máeq mirá kéune.’ ”
téna Îtu Káríqto Áánûqtumma timá ámikaiye.
8 áqnáabaq tiráiye: “taítawaa-wamma ikámma amí-yátááqá agayaí-yakaraq máqtemma taítawaa-wamma amí-yátááqá agayaí-yáárérâq améta kúmiqa matuwaíyábá emmá íkákaiye.” téna tiráiye. ááqibo naayón-ámáápí “ámikai-kamma agáyáaro” tiráiye.
9 anaaékaq ókaraq téna: “nóinawabi tiráánaiq ónááq minnáyaba kukáune.” téna tiráiye. miráitana Áánûqtu naayóbáqá ámikai-kamma paábaq yuwéna mamá Îtu Káríqtoma kímora amí-yátááqá aúgeniq uráiye.
10 Îtu Káríqto Áánûqtukaq téna “nóiqtababi tinnamá miráonune.” téna tiráipoana wenaúma ámiqma minnáyabae téna ketáái kúmiqa kímora-taoqa maqtukáiye.

Îtu Káríqtoma kúmiqa kanaaráq maqtukáiye.

11 Íbaru anó-monoq-wayukama máqte-tupaama mayaíyátábá kéeta taígani-taoqa amí-yátááqá Áánûqtukaq kámebo maa mirá umá amí-yátáákómá íma kanaaráq kúmiqa maqtukáiye.
12 ááqibo Îtu Káríqto kímora-taoqa íráqô-qtataaqa ámiqma kúmiqa matúq-matuq umá matuwéna Áánûqtuni ayáánurapaqa maraq máqe-uraiye.
13 mibáqá wé awé umá maínana Áánûqtu wení namuro-wáyúká mamá aítauqa améná ápáqá yíkaraiye.
14 kímora amí-yátááqá wemá aarawaamá yeqtí kúmiq-yataaqa matuwéna yemá mútûq arupú umá paá ánatayikena

Îtuma uréna miráumaraa matúq-matuq umá yeqtí kúmiq-yataapike kéwakuyikaiye.
15 Áánûqtun Aágoma timá abarokáq umáqtuwena áqnáabaq tiráiye:
16 “mi-kánáámá áqnáabaq ánataginana
aúgemma anóná-anon-arain-aimma
yeráwáqtê maránúne. minnáe.
ketí aúgen-amaan-aimma yirupí yiménúnama
yeqtí yúyánápí agamaránúne.”
téna Áánûqtun Aágoma tiráiye.
17 mirá-timaqtuwena óqa mamá téna: “yeqtí kúmikaraq táwî-yataaqa okáráq móragaraq íma túyánámmá ítáyikanune.” téna tiráiye.
18 abo Áánûqtu kúmiqa matukáipoana kúmiq-yataaqtaba ketáái agamá amé-waona-yataaqa ókaraq íma yayániye.

*ketáámá Áánûqtukaq tirummá amé*ta *wení waaqó*kaq *ónú*natae.

19 miráuma ketúnabaro, Îtuma pukáipoana naaúnurapaq Áánûqtunopaq máena ketáámá abáqtikainaqtaa kanaaráq uyáberanunatae.
20 Áánûqtunopaq aúgen-amma matúq-matuq umá máiyataba mamá pááq umá tabaráábebi yarótámaraa umá keqtáá tímikaiye. wenaúma tabarááberaa umá wáiye.
21 ketáái mú mikákáá anó-monoq-naqa Áánûqtuni waayúkama kéyabiyepoaqtaa
22 ketáámá agaemá tirunóbáqá íma waínaqtaa áraimma tirummá améqtaa ketáái araaqtáma íwái-nokaraq tete umátuweqtaa maamin-áwáámeq-yátáákáráq Áánûqtunopaq waaqókáq ko mánátae. aúyánámmá ámiqma wetê awé-í-yátááqá akoqnáá umá ógiqma wenôpaqa ko mánátae.
23 Áánûqtu itáíq-itaiq umá yabi ínîpoana wení árain-aimma yabíqma káonaunaboanataa íráqô-qtataaqa awé únna-yataaqa minnáyabataa ketáá yáqtoranatae.
24 ketáá wenaóna-wenaona umá yabíqma maéqtaa káqowa-kaqowamma kaayoné-yátááqá yiráátima yíwáqnaa íyábá íráqô-mayaima mayánátae.
25 yaímma-wayukama oníq umá íma mórabi yorupamá miráumaraa íma mánátae. uyátárai-nakoni kanaagómá waaqókárîq kéipoana aamá timá yokirétaa móra-akaq miráonatae.

ketáámá tirummá ámiqma akoqnáá ónátae.

26 ketáámá Áánûqtuni árain-aimma ítareqtaamanibo aati-aatimá kebó-yátáákáráq kúmiq-yataakaraq pááq éqtaama

móra-ma agamá amé-wao-qtataakaa umá kúmiq-yataaqa
matuwánîqtaba íma wáiye.
27 maaminnáyaba yuwé táaqa káinaq Áánûqtuni yainaí-
yátáaríq éna wení namuro-wáyúkámá máqtemma anón-irabi
kautínoe.
28 Mótetini kanaaráq ámáan-aiko téna kaayarábi kaumo-
wáímô tétamo móra-nakoma ámáamma aratínnama wemmá
timá móra-akaq maréta ikáqtuwanoe.
móra-nakoma Mótetini ámáamma
mamá paábaq-paabaq ínatama íyaqa íameta
wemmá ikáqtuwanoe.
29 móra-nakoma Áánûqtuni áanikoma
márúte aménáápáq yuwáinatama
wení anónnáma uyátá-maqma anómma wániye.
Áánûqtuni anóná-anon-aiqtabama
áanikoni naaegómá maan-nákóní táwî-kumiqa
matukáitana
wemá iténa "pááqyan-awiqa yéna
anón-awiqa íkéyaiye" mirá téna
maamirán-áúyánáná kéitaiyo?
Áánûqtun Aágoni kaayoné-yátááqá
wemá timá agaebí mayákaraiyo?
maaminnáyaba túyánápi máráaro.
móra-nakoma Mótetini ámáan-aikoma araténa
anómma anónnáma mayánímanibo
maamin-nákóní anómma uyátá-maqma
táígon-anonnama yayániye.
30 min-nákómá tiráimma ketáá kéitaunatae. minnâ: "anónnáma
ápéqa yimí-yátááqá ketí mayaímá wáiye. anónnáma yeqtí
meyámmá yauwéqma yiménúne." téna tiráiye: "uyátárai-
nakoma wení waayúkama yainániye." téna tiráiye. paá mái-
Aanuqtu ayáápi yáqtorainaqtaama
31 minnáyaba ikatîqa ôriq umá ónátae.

ketirutáá Áánûqtukaq ámiqma yáqtoqma maígáae.

32 Íbaru-wayukao, keráwáqtí naayó-qtátááqtábá túyánámmá
ítáaro! mi táoqa Áánûqtuni ókómmá túyánápí tágaitana taígani-
qtataaqtaba tíqtaba éq anómma tú-tiqtaba urááe.
33 yaímma-taoqa máqte-kayukati yúrapi mamá itó-umatiketa
táwî-aimma timátiketa mamá táíq umátiketa ínômanibo yaímma-
taoqa aarawaatê mimóraiq umá yíwáqnaa íyábá yokaa urááe.
34 keráwáqá tiruqtabá ánná-naupaq máiya-kayukama
keráwáqá aónéra móra uyátá-maqma íráqô-qtataaqa matúq-
matuq umá mái-yataaqa umátokaae. miráipoata yeráwáqtí
máqtemma maa-márábí wái-qtataaqa aúqmayetaa timuqá
maqmá máqe-uraae.

35 abo ikatíq íoro! anaaékaq anón-apeqa wániye.

36 paá waqmá Áánûqtu wemô ínna-yataaqa minnámo máena-yataaqa paá mikáq yáqtoqma miráiq-miraiq oro. anaaékaq wemá timá akoqnáá umákai-qtataaqa keráwáqá mayánoe.

37 Áánûqtun aúba-wannaabi téna:
“pááqya-kanaama móra-nako kumónáe
tínna-nakoma kumíniye.
pááták áá kumíniye.
38 ketí kateko-wáyúkámá yirukáráq
yúyánákáráq yiméta mánoe.
ááqibo yaímma ketí waayúkabikemmo
tinaaémo umátimetama
yeqtábámá íma timuqá maqyikánúne.”
téna Áánûqtun-auba-wannaabi mirá kétiye.
39 ketáámá aamá íma ítáa-kayukaraa umá íma waéqma Áánûqtunopake aúyokonunatae. ímiye. ketáámá itáíq-itaiq umá yabíqma máraananataa kuqtiwiránîqtaae.

11

matúq-matuq umá yabi-í-yátááqá

1 Áánûqtuqtaba aúyánámmá itáíq-itaiq umá yabí-í-yátááqá minnáe. máqte-qtataaqa ketáámá Áánûqtukaq awé únnayaba íkáonauna-yataaqa ínîqtabataa awé kéunatae.

2 naayóbáq-wáyúkámá Áánûqtuma matúq-matuq umá yabíyéwana Áánûqtu yeqtábámá yimuqá maqyíkaraiye.

3 matúq-matuq umá yabi-í-yátáákáráq ketáámá kéitaune. Áánûqtu maa-márágáráq wíyôkaraq wenáanapo tarôq umákaiye. miráuma íbêqa káonauna-yataaqa kanaaráq ítaa aónéwauna-yataaqnapo tarôq uráiye.

Éboyaa Ínokiyaa Nóaa

4 matúq-matuq umá yabi-í-yátááqnápó Êbo agamá amé-wao-qtataaqa Áánûqtukaq ámikaiye. Êbo wení amí-yátáákómá Kááinani amí-yátáákómmá uyátáraiye. matúq-matuq umá yabíkáiqtababoana Áánûqtu wenáyábámá amuqá marákáraiye. Êbo wení kateko-ááíqtábámá wení Áánûqtu wenamáárîq amuqá marákaraiye. Êbo pukuráimanibo wení matúq-matuq umá yabí-í-yátááqá ketáá túyánákáq taákaq makáunatae.

5 Înoki wení matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana wemá waéqma káqoniq umá ípukuraiye. wemmá Áánûqtu múte awíq-mataipoana móra-nakoma abáá-imanibo íkaonaiye. Áánûqtuni aúba-wannaabi weqtábá Aánûqtu amuqá marakéna naayóbáq múte awíq-mataiye.

6 móra-nakoma wení matúq-matuq umá yabí-í-yátááqá íma
wáitana Ááníqtuma íma kanaaráq amuqá kémarakaiye. móra-
nakoma Ááníqtunopaq wé íyábá kákaitana kaayaq-yátááqá
Ááníqtuqtaba aúyánápí mayaígáae. minnáe. Ááníqtuma
áraimma maéna Ááníqtu máqtemma weqtábá abáá íyana yeqtí
ápéqa yimínata aúyánápí mayaígáae.

7 Ááníqtu Nóaamma nói-qtataaqtaba pááq íniye timá ámikaiye.
Nóaa matúq-matuq umá yabíkáipoana Ááníqtuni watáama iténa
wakáiye. anón-unopi-kaare tarôq uráiye. únópí-káárébí wemá
wení aara-íyápótê uyábereta anó-nomma aúgípike Ááníqtu
yeráwáqá yiwíkaiye. matúq-matuq umá yabi-í-yátááqtábá Nóaa
wenamáa máipoana maa-márábí-káyúkámá iyuwéna yawááq
umá yíkaqtukaiye. Nóaa wení matúq-matuq umá yabi-í-
yátááqtábá weqtábá kateko-kánóré Ááníqtu tiráiye.

Áabaraama

8 Ááníqtu Áabaraamma ááyaitana wemá watáama wakáiye.
wení naakumó yuwéna Ááníqtuma tin-áúgé-márúkáq uráiye.
Ááníqtu aúge-naakumo akoqnáá umá téna aménúne tiráipoana
Áabaraama kóuraiye. wení matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana
wemá waqmá náakaraq yamáune téna íma ítaraiye.

9 min-áúgé-márúqá Ááníqtu téna aménúne tiráipaqa ko
máqe-uraiye. mikáq kárágáaqa máqe-uraiye. Ááítekikaraq
Yáakobogaraq owá-náúpáqá máqe-uraae. yenákámá mimórá
akoqnáá árain-aimma Ááníqtu timá yíkaraiye.

10 Áabaraani anó-maruqa Ááníqtu ámûraaq-aaikaraq matúq-
matuq umá ámûraaq tarôq íniye.

11 Térai Áabaraani ánáako araaqná kagéna iyápóma íma
kanaaráq marákááwaniq énanibo Ááníqtu akoqnáá-arain-
aimma timá-yikena iyápóma yiménúne tiráiye. Ááníqtuni
máqten-aimma Áabaraama aúyánápí ítaraiye. wení matúq-matuq
umá yabi-í-yátáápóana Áabaraama abóárá ayúkáiye.

12 anónuqma kágipike min-íyápómá marákáraiye. min-
ánnábíké taígani Ibaru-wayukama pááq uráámma miráuma
wíyókáá éta kegébaraa urááe.

13 Áabaraani ánnáma matúq-matuq umá yabi-í-yátáákáráq
pukurááe. maamin-íráqó-qtátááqá Ááníqtu árain-aikaraq
akoqnáá umá timá yímikaitata mi-káyúkámá íma aónaraabo
pááq ínîqtaba nékaq aónéta yimuqá makááe. yúyánápí
téta: “kárágáaqa ya máunatae. pááqya-kanaama maa-márábí
kémaunatae.” téta yúyánápí tirááe.

14 yemá mirá-káyúkámá yúyánápí téta yeqtí árai-maruqtaba
abááíq-abaaiq ommá íaonarae kéitaunatae.
15 yemá íma yeqtí naakumoyábámô yúyánámmá itétama
yeqtí naakumóbáq yauwéqma kanaaráq uwínoe.
16 ááqibo uyátá-maqma-nakumoyaba abáá umá mayánéta
Áánûqtuni márûkaa-nakumoe. yeqtábámá Áánûqtu íma agaé
umáyikena téna yeqtí Áánûqtu máune. yeqtábá anó-maruqa
yokaa-yokaa umá yíkaraiye.
17-18 naayóbáqá Áánûqtu Áabaraama makaténa
wenáanikomma Ááíteki "ikámma
agamá amé-wao-qtataakaa uwo"
titana Áabaraama wení matúq-matuq umá
yabí-í-yátáápóana wemá yokaa éna amíné uráiye.
Áánûqtuni akoqnáá-arain-aimma
"Ááítekipikemma taíganin-anna-wayukama máqe-uraae" téna
Áabaraama timá ámikaimanibo
wemá yokaa-yokaa éna
wení iyápó ikámma
agamá amé-waonikaa umá amíné uráiye.
19 aúyánápí téna "Áánûqtu ketáanikoma Ááíteki puínabike
kanaaráq itó-iniye." mimórá-áúyánámmá ítáiqtaba Ááíteki
pukáipike Áabaraama awíkaiye.

Ááítekiyaa Yáakoboyaa Yótêbi

20 Yáakoboyaa Ítauqtaba wenaboámá Ááíteki akoqnáá-arain-
aimma waaroqá timáyikena: "anaaékaqa yimuq-yatááqá
maayáyóye." téna timá yíkaraiye. wení matúq-matuq umá
yabi-í-yátáápóana anaaékaqo pááq ínîqtaba kanaaráq timá
yíkaraiye.
21 mimóráíq umá Yótêbi wenáanikorata Yáakoboma móra-
mora waaroqá timá yímíqtuwena anaaékaq pukáiye. wení
uréire íyátáráq aagebéna Áánûqtukaq taígani íráqô-qtataaqa
Áánûqtuqtaba "tíkáiye" tiráine. paá wení matúq-matuq umá
yabi-í-yátáápóana wenáanikoni kanaa-yúpáámá kanaaráq
"tíkáiye" timá yíkaraiye.
22 Yótêbi wemó wení puí-kánáá awaaráq itana Ítíráaeo-
wayukayaba Íqtîbike yéta tiráiye. miráuwo-maraauwo-aimma wení
ayáátámma náarabi uqmá utáníqtaba tiráiye. wení matúq-matuq
umá yabí-í-yátáápóana tiráine.

Móteti

23 Mótetimo kaumo-wíyópí pááq itana wenanóboma wemmá
yabírákaraae. yenáká yabíraketa aónááyamma kínna íráqôn-
iyapoma máqe-uraipoana anómma yabíkái-nakoni ámáamma

inaamaí-íyápómá máqtepaq yíkamini-waigoni ámáamma íma
waqmá íma ikatíq urááye. yenákátí matúq-matuq umá yabi-í-
yátáákáráq máqe-uraaye.
24 Móteti múte anómo káurena wemá Péro Íqtîbi mi-márúkóní
anó-naqa wení ayáámukoma Móteti wenáanini ítígáae téna áaqa
íkaraiye. wení matúq-matuq umá yabi-í-yátáákómá anómma
aúkaiye.
25 wemá íma kúmiq-yataakaraq kebó-yátáákáráq abáá éna
awaaraq-yúpáámô amuq-yatáápímmá mániqtaba kéiye. ímiye.
Áánûqtuni waayúkate yeqtí yútikaraq ínîqtaba uyátá-maqma
kákaiye.
26 aúyánápí ítama Metáíyaqtabama agaémô éna uyátá-maqma
Îqtîbi-marabi-qtataaqa íráqômma wáqe-uraiye. miráipoana Móteti
wení anaaékaq ápéqtaba mayániye.
27 wení matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana Móteti
Îqtîbipake koéna anómma yabíkái-nakoma áyámma umákáiqtaba
íma ikatíq uráiye. íma ko yauwéqma íniye. Áánûqtumma
wenamáárîq aonarenaboana uráiye.
28 naayóbáqá Móteti kótai-kanaagoni aammá wení matúq-
matuq umá yabi-í-yátáápí tiráiye. Ítíráaeo-wayukama
naaemá oqtaráq popoq umákaiyanama puí-káqtó-nákómá
Áánûqtunopake yeqtí áqnáabaq-aanikomma íikaminiye.
29 aaq iráqma-taoqa Ítíráaeo-wayukama anó-karogaro-nomma
káqnáma kokoq umágitata matúq-matuq umá yabi-í-yátáákáráq
aqtamá kóta-maqtuweta kówana yetinaaé waqmá ommá
Íqtîbi-wayukama aqtánáae temánibo nokómá mamá yawááq-
umaqtukaiye.
30 Ítíráaeo-wayukati matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana
Yériko-tiqa yawarápama kumá-uraiye. abapaké kaayaq-
yúpáámá Ítíráaeo-wayukama yaútu-yautu umá uréire owana
yawarápama kumá-uraiye.
31 móra-taoqa mórama aakaq-nóínímmá Aréaabi timá-
yimi-kayukama Áánûqtuma íkewarai-kayukama yíwáqnaa umá
yíkaraimanibo wení matúq-matuq umá yabi-í-yátááqtábábóana
Áánûqtuqtaba íma ítaraa-kayukama yetê íikakaae.
32 ókaraq ténú? Akítianiqtabama Pérakiqtabama
Táámutoniqtabama Yépataaqtabama Tébitiqtabama
Táámuyoqtabama aamá itaí-wáyúkáyátábá óq-wataagoni
kanaamá íma wáiye.
33 taígani-marukaq ááiqa éta
yeqtí matúq-matuq umá yabí-í-yátáápóana
ááiqtaba uyátáraae.
kateko-ámmá wakáápoata

Áánûqtuni íráqô-qtataaqa
wení akoqnáá-arain-aikaraq timá yímimma
yemmá matááe.
arááyakoni óyauqa aúyaqtuweta
34 iramá putíqtuweta
waqtáámmá yigaibánôpikemma yiwíkaiye.
yemá aqnúnîq umá máqe-uraamanibo
yemá akoqnáa-wayukama aúkááe.
akoqnáá umá kárágáaq-wayukati ááíq-wayukama
uyátáraae.
35 matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana yaímma aaramá yeqtí
pukáá-kayukama pukáápike yauwéqma matááe. yaímma-
wayukama yíkamoata pukááe. Áánûqtuma anaaéma umá améta
abo yeqtí namuro-wáyúkámá iyuwéta íkoinopoata yúyánápí
téta puíyapike itó-uma matúq-matuq umá mái-yataaqa uyátá-
maqma mayánoe.
36 yaímmama yimíqmíq-áímmá yeqtí namuromá
kéteqtaba matéta ánná matááe.
yaímmama ánná atáá-ataa umá
ánná-naupaq yíkaraae.
37 káqomma óqtatama iyaabóma yíkameta
waqtáánápó yigaibamá ábákaaq urááe.
tipi-típigoni áuwaratigaraq
mémegoni aúwaratigaraq kéyauteta
ánnábi kémaae-kayukama
yú-aiqa kémayaa-kayukama
otaammá kuyíkaraa-kayukama máqe-uraae.
38 yemá mú mikákáá íráqô-kayukama
maa-márábí káyúkáráá íuraae.
kaqmáápakaraq anubakaráq uréire kéeta
muriánóbákáráq kekoq anóbákáráq
mipí yúwataae.
39 abó! náaraq kanaawaq yeqtí matúq-matuq umá yabi-í-
yátááqá wáqe uráíyô! ááqibo Áánûqtuni íráqô-qtataaqa
akoqnáá-arain-aimma timá yímikaitata yemá ímataae.
40 Áánûqtu káqon-augen-auyanamma keqtááyábámá mamá
pááq uráipoana maami itaí-wáyúkámá naayóbáqá kémaeta
ketáágáráq mútûq pááq umá ánataginoe. Áánûqtuma
wenaúgen-auyanamma miráuma wáiye.

12

Îtuma túyánámmá amétaa mirárráá ketáá ónátae.

1 ketáá nôraq kéuno? maami-ááráwáámô naayóbáqá máqe-
uraama yeqtí áaimma paá keqtáábáq ôriq umá taígani-kayukama

ikúma yaútuma konnákáá kéoe. máqte-qtataakogaraq wéyáwé umágitana kúmikogaraq yáqtoqma yatítínaraimma maami-qtátááqá paábaq koíno. ketáái tíyaqa yáqtoqma akoqnáá éqta uyaatí-yátáápíké kúmiqtabama uyátáananataa páátákáá uyátá-maqma ónátae.

2 Îtu Káríqtokaq túraqtaa karáqma arupú umá minnáyaba ónátae. ketáái matúq-matuq umá yabi-í-yátáákón áaimma áaipakaraq aqtóbákáráq Îtuma máiye. kaapaq-yámá yínipoana íma ayúkuraiye. ímiye. Áánûqtuni amuq-yatááqá anaaékaq mayánipoana wemá kaapaq-yáráq agaemá íyéna aúyánápí íitaraiye. íbêqa Áánûqtuni ayáánurapaq wemá maraq máiye.

Áánûqtu ketáámá áyámma umátikenataa arupú-amma tiráátiraiqtaae.

3 ítáaro. kúmiq-wayuka wemmá awáákéta aíqa mayámíkaamanibo Îtuma wení matúq-matuq umá yabi-í-yátááqá Áánûqtutaba uyátá-maqma anómma ayúkáiye. Îtumma túyánápí maréra aqnúnîq éra íma yuwaaro!

4 keráwáqá kúmiqtaba ááiqa ománibo min-áíqtábámá keráwáqtí naaegómá íma kukáiye.

5 Áánûqtu mamá timá akoqnáá ámiqma keráwáqá mi-kátáámá tiwikaráô? Áánûqtu nóinabi máqtemma wenáanimaaqa maaminnáyaba timá tímikaiyo?
“ketáanimaaro,
uyátárai-nakoma táígoniq umátikena
yíkaniqtaba atéráaro!
emmá aáqa yoráinayaba
íma komá yamátuwe kóaao!
6 aúyánákáq itaao.
uyátárai-nakoma maa-káyúkámá
náayubi táígoniq uráamma
mamá arútáyikena
yeqtábá ôriq umá kákaiye.
máqtemma wenáanimaaqa tebûqa yíminiye.”
téna tiráiye.

7 keráwáqá yabíqma akoqnáá éra Áánûqtuma ayuwáiyana keráwáqtôpaq yíno. keráwáqtí tú-tiqa wáitana Áánûqtu wenáanikokaa umá mamá kárutaiye. máqtemma yiboámá yeqtí yáanima mamá kárutaiye.

8 móra-iyapogoma aboámá íma táíqoniq uráamma arútáyikaraune ténama wemá árain-aanima íma máamanibo aguyáán-iyapoma máiye.

9 ítáaro! ketáái marabí-kétíbótáá ketáámá táígoniq únnayabataa mamá kárutatikaawaqtaa yeqtíwîqa múte kéyauyunatae. aágoni

aboámá wenaménáápáq uyátá-maqma ôriq umá mánátae. abo
wenôpake matúq-matuq umá mái-yataaqa kémayaunatae.
10 paá pááqya-kanaama keráwáqtí marabí-kétíbótáá táígoniq
únnayabataa mamá kárutatiketa yetáákaqa katekoîq kéoe. ááqibo
Áánûqtu ketáái íráqô-qtataaqtaba tíwáqnaa umáe kéuiye. wení
aokaq kateko-yátááqá keqtááyátábá akáinana yainánipoana
wemá keqtáámá táígoniq umátikenataa mamá kárutatikae.
11 ketibotáá táígoniq umátikenataa mamá arútátikanipoaqtaa
mi-kánááráqá timuqá íkémaraunatae. ááqibo anaaékaq
arútáyikai-kayukama kaayoné-ápéqá mayéta yetí kanaaraqá
kateko umá mánoe.

ketáá tiyáátama kumá akoqnáá ónátae.

12 keráwáqtí tiyáámma akáginaq múte arútáaro! keráwáqtí
tiraayumá yátaginaq akoqnáá oro!
13 aammá arupú umá oro. miráinata waayúkama yiraayumá
yátágina-yuma aapaké íma waerán ómanibo mamá atóbanoe.
14 máqte-kayukate kaayoné-yátááqá abáá oro. kateko-
wáyúkámá mamá ayúboro. kaayoné-yátáákáráq kateko-
yátáákáráq maaminnâ íyoreq uyátárai-nakoma íma kanaaráq
aónanoe.
15 móra-nakoma Áánûqtuni íráqô-qtataapike waékiyabama
atéráaro! móra-nakoma ikaaq-ánáyúkáá waayúkabi uwaaq-
yátááqá mamá ayubíyábá atéráaro!
16 Étáu pááqyan-aawaqa mamé iréna wení áqnáaekoni
waaroqá aboánôpake máqtepaq meyánîq uráiye. Íbaru-
wayukao, keráwáqtí áqnáaekoni waaroqá Áánûqtunopake
pááqya-qtataaqtaba íma wanamí-kenami oro. Étáu uráinikaa
íoro.
17 túyánámmá ítáaro. anaaékaq Étáu wenábóání waaroqá
móragaraq ákáraimanibo wenaboámá káubiq éna íamikaiye.
wemá miráiqtaba íma kanaaraq waéqma ibiqá ôriq umá
yáráimanibo áqnáaekoni waaroqá íma kanaaráq matáiye.

ketáámá íráqôn-anubaqa áwîqa Tááíoni yaayáqinoe.

18 keráwáqá ánekuqma Tááíoni-anubaq Ítíráaeo-wayukaraa íma
ya áíkutaae. aokaq-ánúbóata waayúkama íanekuinoe. Tááíoni-
anubaq iragáráq kumayukómá aabutámmá auréna tutúwáá aqa
yéna abotáyákáráq
19 wíyonaaraa-aagaraq móraiqtaba téta íma ya áíkutaae. mi táoqa
waayúkama wíyon-aama kéiteta ókaraq íma itaí-yááqá yawíkáiye.
20 móra-aimma yé ítaraama mirá-uraiye: “móra-nakobi
wáiwaakoma min-ánúráq ánekuiyama máqtemma óqtatanapo
iyaabóma yíkamonatae.” téna min-áímmá tiráiye. min-áíqtábá
waayúka yáaqa ôriq umá karááe.

21 mi yáaqa káí-yátááqá aónaawana Móteti tiráiye: “kegáráq
táaqa kaitaqá ateqte kéune.” ténа Móteti tiráiye. íbêqa miráráá
íyábá íma yagáíkuyoe.
22 ááqibo ítáaro. mi-máqté-qtátááqtábá íma ya áíkutaae.
Tááíoni-anubaq paá mái-Aanuqtuma wení márûkaqa wení
Yérútáárebaqa taígani-taigani kaqtó-wayukagaraq yorupamá
minnáyaba Tááíoni-anubaq yimuq-yatáápíké ya áíkutaae.
23 Áánûqtuni márûkaq agamaréna yepáq yorupamá
áíkugowana Áánûqtu máqte-kayukati yainaí-náqá wenôpaqa
ya áíkuteta áqnáaema kateko-wáyúkámá mútûq pááq umá
kánateta yetôpaqa ya áíkutaae.
24 Îtuma aúkáapi-naqa aúgemma anóná-anon-aiqtaba akoqnáá
umá tirái-nakoma wenôpaqa ya áíkuteta wení naaegómá popoq
umá naaeráq ya áíkutaae. Îtuma wení naaegón áaikoma
uyátá-maqma íráqô-qtataaqa tiwíqmenataa Êboni naaegómá
kótámakuraiye.

*ketáá aterá*natae.
25 aamá tínna-nako tínn-aimma íkéite-keite íoro.
min-nákómá wenáagaraq maa-márábí-káyúkáyábá
Áánûqtuma timáyikena yaímma wemmá
íkéite-ikeite umá máeta íbekuraae.
miráitata móra aamá tínna-nakoma
Áánûqtuni márûpake tínn-aimma íkéite-ikeite umá
uyátá-maqma ókaraq íbékonunatae.
26 naayóbáqá wemá ténа wenáagoma maramá waráá-waraa
uráimanibo íbêqa óqa akoqnáá árain-aimma tiráiye. minnâ:
“paá íma maramá waraa ónúnamanibo maa-márágáráq yanáá-
márúkáráq kímora-taoqa waráá-waraa ónúne.” ténа tiráiye.
27 kímora-taoqa miráuma tiráátiraiqtaae. minnâ paá máqtemma
tarôq urái-qtataaqa waráá-waraa umá aweqtánîmanibo tébakaq
íaonaraa-qtataaqa paá wánoe.
28-29 aúge-maruqa keqtáá tiména íma kanaaráq waráá-waraa
ínipoaqtaa minnáyaba “tíkáiye” tenúnatae. “tíkáiye” Áánûqtukaq
tínnaiq ónátae. ketáaikotaa wemá akáinaiq ónátae. ketáái
Áánûqtuma anón-iraraa umá máqtemma táígo-qtataaqa kánîmma
miráráá máiye. abo wenáwîqa múte yaaguyabéqtaa kaayoné
umá maéqtaa nunamummá ténátae.

13

túnabakaa umá tíkáinaiq umá máero.

1 Îtu Káríqtokaq túnabakaa umá tikáinaiq umá aati-aati máero.
2 túyánámmá ítama kárágáaq-wayukama íráqôniq umá
naaópaq yíkáaro. yaímmama maamirámá íyamma íma ítareta
kaqtó-wayukama Áánûqtunopake yíyamma mirá-inoe.

3 ánná-naupaq-wayukama keráwáqá yeqtí aúkáapikaa
máérá yemmá túyánámmá ítáaro. yútiq-wayukagaraq karí-
wáyúkágáráq yeqtí aúkáapikaa máérá túyánámmá ítáaro.
4 ye-áúkáqá máqtemma mamá kanaa ónátae. ánáakogaraq
awaikógáráq weqtábá-weqtaba yabíqma matúq-matuq umá
ónátae. anu-ánû uréire étamo ye-áúkáqô yainéta íyámma ápéqa
anaaékaq Áánûqtu yimíniye.
móneqtabama pááqyan-awiqa yamámiyo. keráwáqtí máqte-
qtataaqa kenamáárîq yimuq-yatáápí máaro. aanibo téna
Áánûqtu timá tímikaiqtaae: “kenamáaraq íma tiyuwánúne.” téna
timá tímikaiye.
5 missing?
6 ketáá árain-arutaa maéta ténátae:
“uyátárai-nakoma kemmá tíwáqnaa í-náré.
ké íma ikatíq ónúne.
marabí-káyúkámá keqtábá
nôraq kanaaráq umátikano?”
téqtaa tenúnatae.

naayóbáqá anó-kayukati yáaimma waránátae.

7 naayóbáqá anó-kayukama Áánûqtuni watáama timá
tímikaama minnáyaba túyánámmá ítáaro. náaraq umá máeta
puyéta uráánabiyo yauwéqma túyánámmá itéra yeqtí matúq-
matuq umá yabi-í-yátááqá mimóraiq umá oro.
8 énaikaraq íbêkaraq matúq-matuq umá Îtu Káríqto mimóraiq
umá maíye.
9 ókon-okomma yirááti-yataakaraq káqo-kayukati yirááti-
yataakaraq kateko-ápíké íma yuwáiyana tíwíqma áwabaqa tikaíno.
Áánûqtuni íráqô-qtataaqnapo ketáái timammá akoqnáá umá
pááq-umaginoe. wenámáakoni íráqô-qtataaaqnapo uyátá-maqma
íráqôniq kéibo aáwakon-aimma ímiye. ámáamma aáwakoni
ámáamma waayúkama íma yíwáqnaa kéiye.

áme-wao-qtataaqtaba Áánûqtu kákaiye.

10 anó-monoq-wayukama naayóbáq agamá amé-wao-qtataaqa
owá-náúpáqá amí-yáárérâqá matáámanibo aúgemma amé-wao-
qtataaqa íma kanaaráq mayánoe.
11 mú mikákáá anó-monoq-nakoma waíwaakoni naaemá
aokaq naaúnurapaq Áánûqtunopaqa máqe-uraimma mamá
uyábékena kúmiqtabama agamá amé-wao-qtataaqa Áánûqtukaq
ámikaiye. ááqibo waíwaakoni aúma máápaqa kuru aaumépaq
agatááe.
12 miráuraaniq umá Îtuma wegáráq máápaqa kuru aaumépaq
púitana wení naaenápó waayúkati kúmiqa maqtukáiye.

13 wemá miráurainiq umá íbêqa matáin-agaema wegáráq
ketáámá Íbaru-wayukati kuru aaumépaq wemmá wáqma ko
mayánátae.
14 ketáái árain-ano-maruqa maa-márábí íma wáiye. Áánûqtuni
kateko-márúqá yínîqtaba awé umá máunatae.
15 aati-aatimá amé-wao-qtataakaa umá ketáá timuqá
maréqtaa Îtuqtabama wenáwîqa múte yamá Áánûqtukaq ténátae.
aati-aatimá Îtun áwîkaq tóyaupike "tíkáiye" ténátae.
16 íráqôniq íyábá ítiwikaaro! wenáwaqnaa-wenawaqnaa íyábá
ítiwikaaro! miráráá umá amé-wao-qtataaqtaba Áánûqtuma
kákaiye.
17 keráwáqtí anó-kayukati aammá wáráaro! yeráwáqá
nóiqtababi tíyaniq oro. anaaékaqa yeqtí mayaímá máqte-
qtataariq urááqtaba Áánûqtukaq timá-amenatae. miráipoana aati-
aatimá keráwáqtí timakómá yabíkáiye. keráwáqá waráiyanama
yimuq-yatáápí yabítikanoe. íma waráiyana tirummá íyéta
íyabitikanoe.

nunamummá tíwáqnaa-tiwanaae.

18 keqtááyábá nunamummá tíq-tiq oro. ketáái túyánámmá
Áánûqtukaq arupúma umá wáiyaba kéitaunatae. máqte-tupaama
kateko-yátááqá tíkainaiq ónúnatae.
19 mi-qtátááqá akoqnáá umá mirá-oro ténа miráiyataba
awaaraq-kánáábí kemmá Áánûqtu móragaraq keráwáqtôpaq
wakútikaniye.
20 ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma Áánûqtu wemmá
pukáipike itó-umakaraiye. Îtuma tipi-típigoni íráqô-kawaa-
naqa ááyena wé pukáitababoana Áánûqtuni anóná-anon-aimma
matúq-matuq umá umánataqtukaiye. kaayoné-yátááqtábá
Áánûqtu máena
21 máqtemma íráqô-qtataaqa wení aúyánáqtábá íyamma
kanaaráq timíniye. Áánûqtu Îtu Káríqtonapo keqtáábímá
máqtemma íráqô-qtataaqa akáinaiq íniye. Îtu Káríqtokaq
Áánûqtuni tágama-yataaqa matúq-matuq umá wáiye. miráuma
waíno.

yaímma-aqto-aine.

22 ketúnabaro, maamin-áípíké akoqnááma mamá awé umá
ítama oro. maamin-áúbá agatáuna íma ayáqtááq-aubae.
23 kemá timá-timenaa kéune. ketáái tíbâqa Tímoti ánná-
naupake ayúbákaawana abo awaaraq-kánáábí yínakama ketê
máinaqa keráwáqá ko timónayuye.

24 keráwáqtí anó-kayukagaraq Áánûqtuni waayúkagaraq
yeráwáqá ketí watáa yímero. Ítari-wayukama keráwáqá yetáama
timá tíkaraae.
25 Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataaqa keráwáqtê waíno!

Yêmiti

1 min-áúbá-wánnáámá kemá Yêmitima Áánûqtuyaa uyátárai-
naqa Ître Káríqtoni mayaí-nákómá agatáune. Áánûqtuni Ítíráaeo-
wayukama máqte-marabaqa wéyáwé umá máa-kayukayopaq
kágayaune.
2 ketíbâqawaaraa-kayukao, káqo-kaqon-ummaa-yataaqa
keráwáqtôpaq paá umátikainaq abo keráwáqá paá yaákama
máero. maamin-úmmáá-yátááqá keráwáqtôpaq ínama
keráwáqá uyátárai-nakon-aama yáqtoqma akoqnáá éqa mirárá á
íyana keráwáqtí tirukómá uyátá-maqma akoqnáá aurániye.
minnáyaba áqa káonaae.
3 missing?
4 keráwáqá yáqtotukeq keráwáqtí íráqôn-aaimma uyátá-
maqma anóniq ínaqa móra íráqô-qtataaqa Áánûqtuqtaba íma
ayawáá yánoe.
5 keráwápíké móra-nakoma akoqnáá umá íráqôn-
auyanaqtabamo kéenama Áánûqtukaq ítama aónáínana wemmá
amíniye. Áánûqtuma wení íráqô-qtataapike amuqá maqmá
keráwáqá máqtemma timínéna kéiye.
6 keráwáqá minnáyabamo ítama káoneqa íma kaayaq-
túyánámmá itéraq tínômanibo paá wekáq tirummá áméro.
waayúkama kaayaq-yúyánámmá únómmá uwáágoma
awekárááq iníkáá umá mi-káyúkámá mááe.
7 mirárá á káyúkámá kaayaq-yúyánámmá wáina-yuma yemá
uyátárai-nakonopake íma móra-yataaqa mayánoe.
8 ímiye. yemá paá aati-aatimá yíkái-qtataaqtaba íma kéitaae.
9 móra-nakoma íma oótamma makáina-nakomma Áánûqtuma
wení aúyánámmá wekáq kémaraipoana min-áwáyóq-nákómá
kanaaráq amuq-yatáápí mániye.
10 Áánûqtuma móra oótamma makái-nakomma wenáwîqa
mé kumínanama minnáyabama anaaékaq wemá amuqá
marániye. taákaq máráaro. oótamma aati-aatimá íma wániye.
ímiye. wíráati-yataakoma ayákama púínikaa umá oótamma paá
naaenómá augéna kabiráginiye.
11 aabaúmá kéutena aaqá kégautowana áápepaaqa kokoq umá
kááyakena wíráati-yataakon arammá popoq marabí kéiye. mirá
kéitanama íma íráqô-qtataaqa pááq umá wániye. móraiq umá
min-nákómá taíbaq-otamma makáina-nakoma wení oótaqtaba
kéinana páátákáá wenaúwaraimma ánataginiye.
12 ummaa-yátááqô móra-nakokaq yínnama wemmá íma
uyátainanama wenarukómá íráqôniq íniye. uyátárai-nakon

áaimma miráuma yáqtoqma akoqnáá énama anaaékaq amuq-yatááqá mayániye. min-ámúq-yátááqtábá uyátárai-nakoma akoqnáá umá tiráiye: “mi-káyúkámá keqtábá yikáina-wayukama amuq-yatááqá yiménúne.” téna tiráiye.

13 yaímma makatí-yátááqá keráwáqtôpaq yínaqa túyánápímmá maará umá ítero: “maami-mákátí-yátááqá Áánûqtuma timákaitana iráiye:” téqa ítero. máqte-kayukama Áánûqtumma íma kanaaráq makatíyana Áánûqtuma aati-aatimá máqtemma íma kémakatiye.

14 móra-nakomma makátímma wení táwî-auyanakoma wemmá kéyabitiye.

15 táwî-yuyanakoma yemmá yabitínata kúmiq-yataariq pááq ínoe. abo yeqtí kúmiq-yataariq étama puínoe.

16 ketí tíkái-tibaqawaaraa-kayukao, táwî-auyanamma ayuwáiyanama keráwáqá makatíniye.

17 máqten-iraqo-qtataaqa máqten-amuq-yataakaraq Áánûqtunopake keqtááyôpaq kéiye. Áánûqtuma wemá ókóní áaine. miráimanibo aabaúráá wíyokaa íma máiye. aabaúgógáráq wíyokogaraq yenákámá yáutu-yautu kéoyapoata máqten-imamma waéqma kéyautoe. miráimanibo Áánûqtu íma waékaipoana wení ópí móra-amamma íma wáiye.

18 Áánûqtuma keqtááyábá wení iyápó-annaraa ígáae téna wení árain-aimma tímikaiqtaae. wení máqte-annabike ketáámá áqnáae-iyapo-annaraa umá máunatae.

19 tíkái-tibaqawaaraa-kayukao, maan-áímmá taákaq máráaro. keráwáqá máqtemma aati-aatimá watáayaba itéraq yokaa oro. miráimanibo keráwáqtí táama kéteqa áqnáabaqa túyánápí itéq tero. íma páátákáá tíyamma oro.

20 keráwáqá tíyamma máyáama íma Áánûqtuni aammá kéwaraae.

21 keráwáqtí táwî-aaimma paábaqtaa iyaabótúwáaro. keráwáqá kenamáárîq Áánûqtuni aménáápáq maréraq mi-kátáámá wemá keqtirupi máráin-aimma wáráaro. maamirán-áínápó Áánûqtuma keráwáqtí tirun-íyápógómmá awiráinana ípuiniye.

22 keráwáqá Áánûqtun-aama íma paá taáqnapo itánômanibo yaaguyaqmá nóinabi tínnaiq oro.

23 náawabi Áánûqtun-aama iténa ímo miráinama wemá kaapópíké wenóíqa aónainikaa íniye.

24 wenóíqo aónatuwena koénama wenóíqtabama aónaimma awikátukaiye.

25 aá ítarai-nakoma Áánûqtun ámáan-aimma aónaimma minnâ íráqô-kaapore. maamirán-ámáán-áímmá wenamáa túyawaa tuqmá-yátááqá kétimiqtaae. máqtemma aá ítáa-wayukama

Áánûqtun ámáan-aimma kéwaraae. yeráwáqá nóinabi ítáama íma
kéyuwikaae. yeráwáqá aati-aatimá aanaúramma waqmá mirá
kéopoata yemá máqte-qtataariqo kéetama yimuqá kémaraae.
26 móra-nakoma wenaúyánápí téna "kemá Áánûqtuni
aammá kéwaraune" timánibo wenamáábíma íma kawáá ená
wemá wetábá kaaqaari-áímmá kétiye. wenaúyánákómá
Áánûqtuqtaba íma arupú kéiye.
27 arupú-auyanamma Áánûqtuqtaba minnáe. keqtoq-íníkáráq
iyápógaraq yetínóbo pukáiyamma yíwáqnaa oro. abo keráwáqá
táwî-aaiqtaba nékaq máero.

2

1 ketíbâqawaaraa-kayukao, Îtu Káríqtoqtaba itáíq-itaiq umá
yaqtóráaro. wemá tágama-yataaqa ógikai-nakoe. keráwáqá
oótamma makáa-kayukayaba íráqôniq kéumayikaamanibo áwáyoq-
wayukayaba tinaaémma kéumayikeq ommá táwî-aaimma paá
kéoe.
2 ítáaro. móra-nakoma keráwáqá áíkuma máan-aukaapimma
íráqôn-unakaqtogaraq wíráati-yataakaraq maréna kéinana móra-
nakoma yakáq-yakaq-unakaqtoma maréna kéinaqa
3 máka-nakama móraiq íráqôniq paá umayíkáaro. keráwáqá
oótamma makáin-naqtabama téq "emá maan-íráqón-ábíqtátáráq
maráq mááo" 'itéraq ánibo áwáyoq-naqtabama "emá merapáq
itó-uma mááo" abo "marabí maraq mááo" téraq ítero.
4 keráwáqá maamirán-áímmá téq oweqa keqtúyánápíké
táwî-aaimma kéyainaae.
5 ketíbâqawaaraa-kayukao, ítáaro. oótamma íma makáa-
kayukama Áánûqtuma "íráqô-meyamma yiménúne" téna tiráiye.
wení yabíkái-marupaq yeqtí yíwîqa máikaae téna minnáyaba
máqtemma wekáq yirummá ámê-kayukama wemá akoqnáá
umá timá yímikaiye.
6 miráimanibo keráwáqá oótamma íma makáa-kayukayaba
tinaaémma kéoe. ítáaro. nói-kayukawaq keráwáqá táígomma
umátiketawaq tiwíqmeta túbimma maránô? yemá oótamma
makáa-kayukae.
7 yemá Îtu Káríqtoni íráqôn-awiqtaba táwî-aimma kéte-kayukae.
8 keráwáré maamin-ámáán-áimmá tirummá amíyátábá
Áánûqtuni aúba-wannaabi agatáimma keráwáqá maamin-áímmá
wáráaro. mirá téna "keráwáqá ketábáráá tíkáiniq umá káqo-
kayukayaba tikáino." téna kétiye.
9 keráwáqá oótamma makáiya-kayukama yetíwîqa múte
kéyauyeq áwáyoq-wayukati yíwîqa íma múte yaúyomma keráwáqá
kúmiq-yataariq kéoe.
10 náawabi kímora-amaan-aimma akátínnama wemá otaammá
kéguye.

11 Áánûqtu téna “kumari-áímmá íma tarôq oro” wemá
ókaraq téna “waayúkama íma yíkamma púyôro” téna tiráiye.
abo íma kumari-áímmá éqo waayúkama yíkamma púyômma
Áánûqtun-aurakaq tigaemá kéiye. kímora ámáan-aimma íma
waráanayatababoa Áánûqtun ámáan-aimma emá akátaane.
12 min-ámáán-áímmá káqo-kayukayaba tirummá amíyanama
min-ámáán-áíkómá timátikainaqtaa túwawaaq tuqmá Áánûqtun-
aurakaq tigaemá íma éqtaa kónunatae. keráwáqtí máqten-aimma
tíyakaraq máqte-qtataariq o-káráq min-ámáán-áímmá wáráaro.
anaaékaq Áánûqtu min-ámáán-áíkáq keráwáqá yainániye.
13 keráwáqá káqo-kayukama íma paru umáyikaiyanama
Áánûqtuma keráwáqá wení paru-yátáápíkémmá ítiminiye.
miráimanibo keráwáqá káqo-kayukama paru umáyikaiyanama
Áánûqtuma wení paru-yátáápíké mirá-umatikaniye.
14 tíbâqawaaraa-kayukao, ketáámá paá tóyaukaken-aimma
téqtaa “ketáá Îtukaq itáíq-itaiq umá kéyaqtoraunatae.” téqtaa
kétunataamanibo ketáámá nóinnabi wemá tinîq ítaa únnama
ketáái watáama íma arupú-áíné.
15 yaímma keqtiwaráánábi keqtinaanoráánábi Îtukaq
yirummá amíya-kayukama yeqtí unáákáqtôaa yeqtí aáwakaraq
íma wáinaqa
16 maamin-áímmá téraq “keráwáqá tíyaqa yaáka máero. tú
yawááq umá kokoq í-únákáqtó kúberera íráqôniq umá aáwaqa
naaro” téraq mirán-áímmá íma timá yíkáaro. maamirán-áímmô
kétemma íma yíwáqnaa kéoe.
17 keráwáqtí itáíq-itaiq-yataakoma móraiq kéiye. keráwáqtí
itáíq-itaiq-yataakoma káqo-kayukayaba íma éta paátataakaa wáiye.
18 yaímma keráwápíké téta “emá itáíq-itaiq í-ááímmá
mayáanaq kemá káqo-kayukayaba íráqô-qtataariq kéune” téta
tínoe. kemá Yêmitima yauwéqma tenúne: “móra-nakoma wení
itáíq-itaiq í-yátááqá wáinama káqo-kayukayaba íráqô-qtataaqa
ínnama wení itáíq-itaiq í-ááímmá ketáámá káonaunatae.
19 keráwáqá téq “Áánûqtuma wemá wenamáa árai-manikoma
máiye” temmá kéte. árain-aimanibo waátáikogaraq mimóra-
áímmá ítama ikatíq umá aqtete kéoe.
20 aíbôq-wayukao, keráwáqá kétimonaune. itáíq-itaiq
kéomanibo minnáyaba íma éta keráwáqtí itáíq-itaiq-yataaqa
paátataakaa kéiye.
21 maamin-kátáámá taákaq máráaro. naayóbáqá ketáái
títaubikoma Áabaraama Áánûqtumma amuqá amígáae téna wemá
Áánûqtu timá-amin-aimma mirá-uraine. minnáe. wenáanikoma
áwíqa Ááíteki wemmá óqta-taareraq wayakéna ikamínéna
itana Áánûqtu téna “aaqáo” tiráine. Áabaraama miráráá

uráiqtababoana Áánûqtun-aurakaq arupú uráiye.
22 keráwáqá kéitaao? Áabaraama itáíq-itaiq uráiqtababoana
Áánûqtuma timá-amin-aimma mirá-uraiye. Áabaraama wemá
minnáyaba uráiqtababoaqtaa ketáámá téqtaa "Áabaraama wení
itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa anómma máqe-uraiye." téqtaa
kétaunatae.
23 miráitana Áánûqtuni aúba-wannaabi maará kétiye:
"Áabaraama Áánûqtun-aama itáíq-itaiq umá ítaraipoana
Áánûqtun-aurakaq kateko-náqá máqe-uraiye.
abo weqtábámá 'Aánûqtuni aanábóé' tirááe."
mirá téna Áánûqtuni a*ba-wannaabi kétiye.
24 miráitana móra-nakoma paá óyauk*ke téna "kemá Îtukaq itáíq-
itaiq umá kéyaqtoraune" ténama Áánûqtun-aurakaq wemá íma
kateko-náré. ímiye. min-n*kómá Áánûqtun-aama timá-amin-
aimma mirá kéenama wemá Áánûqtun-aurakaq kateko-náré.
25 móraiq umá naayóbáqá mórama aakaq-nóíníqtábá
wenáwîqa Aréaabie. maami-Y*qtáááó-íníkómá min Ítíráaeo-
kaqto-wayukama Yótua timáyíkái-kayukama yemmá maan-
íníkómá yíwáqnaa uráiye. yemmá káqon-amma yiráátitata
min-ámmá waráiyata yeqtí namu*o-wáyúkámá íma yibáá éta
yíkaminoe. min-íníkómá aakabá yáutu-yautu-inimma máqe-
uraimaniboa wemá Yótuani timáyíkái-kayukama yeqtí namuro-
wáyúkábíké nékaq mayuwénaboana Áánûqtun-aurakaq wemá
kateko-ínímmá aúká*ye.
26 ítáaro. aúgoma aáma íma wáinanama aráákagurain-*ue.
móraiq umá itáíq-itaiq o-káyúkámá káqo-kayukayaba *áqôniq
íumayikaama yeqtí itáíq-itaiq-yataaqa aráá-yuraa *áiye.

3

1 ketíbâqawaaraa-kayukao, netuqyaammá keráwápíkémmá
aúba yiráá-ti-wayukama íma aúráaro. Áánûqtu aúba yiráá-ti-
wayukama pááqya-paru-yataakaraq yainániye.
2 ítáaro. máqte-kayukataa nóinabi téqtaa túnnayaba
íkarutaunatae. ketáá ítaa arútáanama ketáái kateko-yát*áqá
ánataginimanibo ketáámá máqtemma ketáái kateko-yátááqá
únnayabataama íkánatagiye. móra-nakoma wení kateko-yátááqá
ánataginana wenaúyawaakoma máqten-aayapaq arupú umá yabi
íniye.
3 ketáámá oótima yabi ténátaama wení óyaupi akoqnáá-
annama (téini) kégumaraunatae. mirá únnayabatama wínna-
ayapaq ketáá yabi tenanatáá min-ánón-ótímá wíkáae téqtaa
kéunatae.

4 ketáámá anón-unopi-kaarema yabi ténátaama móra-nakoma
áwíqme wí-yátáráq kéyaqtoraiye. uwááma kéyoraitanamanibo mi-
tátánápó móra-nakoma nopí-káárémá wínna-ayapaq wíkáae téna
miráitana kéwiye.
5 móraiq umá amáábíyataba wáiye. pááqyamma wáimanibo
netuq-áímmá kégarena ketútaa múte kéyauiye. miráipoaq
keráwápíkemmá netuqyaammá yirááti-wayukama íauraaro.
ítáaro. pááqyan-autamma ínna-waigoma máqte-karaamma
kanaaráq kamá iqtubíniye.
6 timáábígoma miráuma iraráá kéiye. káqo-kaqo-tai-aimma
kanaaráq tíniye. timáábígotaama tái-aimma kétitanama máqte-
tugotaa táwîq umákena ketáái íráqôn-aaimma mamá táwî-tawaa
umátuwaigaae téna mirá kéiye. min-íramá timáábígotai tái-
aimma Tááqtaanopake kéiye.
7 abááq-wámmá waayúkama kanaaráq awíma kaayoné
umáyikanoe. numagáráq abááq-wákáráq taíwakaraq
noyáákaraq máqtemma awíma kaayoné kéoe.
8 miráimanibo máqte-kayukama amáábíma íma kanaaráq
awíma kaayoné umákanoe. ketáái yabi í-yátááqá aménáápáqá
íma máitana táwî-yataakoma uwaatagáákáá-qtátááqá ógikaiye.
9 ketáái timáábínapo ketibotáá uyátárai-nakon-awiqa
ketáámá múte kéyauyeqtaa ketáái timáábínapo káqo-kayukama
yiwéqnéqtaa kéunataama yemmá keqtááráá umá Áánûqtu
wetábá wekáá umá tarôq uráiye.
10 mimórá-tóyáúpíkétáá íráqôn-aikaraqa táwî-aikaraq
kétunataamanibo miráráátáá únnataama táwî-aaine.
11 ketíbâqawaayuo, poqnokómá non-úrákógáráq únókógáráq
mi-mórábíké íkégumiye. ímiye.
12 móraiq umá ina-yágó íma eqá káyubiye. túti-annagoma
íma konnóqa káyubiye. ímiye. unókómá íma non-úrámmá
káyubiye. móraiq umá mimórá tóyáúpíké íráqôn-aikaraq táwî-
aikaraq kétunataamanibo táwî-aaine. miráipoaq netuqyaammá
keráwápíkémmá yirááti-wayukama íma aúráaro.

13 móra itaí-nákómá wení íráqôn-aaimma tiráátínaqtaa
kanaaráq aónanunatae. wemá óq-wayukati aménáápáqá máena
wenaúma íma múte yauyénamanibo wení mayaímá íráqôniq
kéitaqtaa ketáámá káonaunatae.
14 keráwáqô, keráwáqtí tíyaqnobaqa tái-tiyamma kémaraao?
keráwáqá kárún-ainaq te-káyúkáwáq kémaeyo? aúyabayaba-
wayukawaq kémaeyo? keráwáqá mirámô kéeq oweqa
keráwáqtábá téq “kemá aá ítarauna-naqune” ítero. maamin-
áímmá kaaqaari-áíné.
15 maamin-áímmá Áánûqtunopake íma kégumimanibo maa-
márábíké paá kéiye. Tááqtaayaa tái-aagonopake kéiye.

16 waayúkama yetíwîqa mamá anóniq íkáae téta kárún-
aaimmo kétetama abo unítíqa tíyanama káqo-kaqomma táwî-
aaimma pááq íniye.
17 miráimanibo itaí-yátááqá Áánûqtunopakemma minnáe.
mútûqa íráqôniq umá wáena táígokaraq íma wáiye. min-ítáí-
yátááqá kaayonégáráq parugáráq wáiye. aamá ítama akoqnáá
kéiye. máqte-kayukama íráqôniq kéumyikena arupú keena íma
kaayaq-óyáúríq kéiye. Áánûqtuni itaí-yátáákómá miráráá
kéiye.
18 mi-káyúkámá kaayonégáráq kémaeta yeqtí kaayoné-
yátáákómá wéyáwé ínata kaayoné-yátáákóní arammá
waayúkama Áánûqtun-aurakaq kateko-wáyúkáé.

4

1 ááikaraq unítíq-aikaraq náakakenaq kéiyo? keqtirunóbáké
kéiye. mi-qtátááqá keqtúgoma tíkáimma keqtúyánámmá
kéyabitenapoana keqtirunóbáqá aati-aatimá ááiqa kéiye.
2 keráwáqá maami-qtátááqtábá kétikaimanibo íma kanaaráq
mayánôpoaq keráwáqá waayúkama yikamiyataba yokaa
kéoe. káqo-kayukati taítawaa-yataaqtaba keráwáqá túrananna
káámanibo íma mayépoaq unítíq-aimma kéteq ááiqa kéoe. ítáaro.
keráwáqá Áánûqtukaq íma ítama káonepoaq keráwáqá tíkái-
qtataaqa íkemayaae.
3 keráwáqtí táwî-tuyanakake Áánûqtukaq ítama káoneqa
keráwáqá íma wenôpake mayánoe. keráwáqá kenamáa
keráwáqtábá máqte-qtataaqa ítama káonaae.
4 waayúkao, itáíq-itaiq-yataaqa íma kéyaqtoraae. maa-márábí-
qtátáákóní aanábómá máeq Áánûqtuni namuro-wáyúkámá
mááe. móra-nakoma ténа “kemá maa-márábí-qtátááqá
kétikaiye” tínnama aati-aatimá mirá kétena wemá Áánûqtuni
namuro-náqá káukiye.
5 Áánûqtuni aúba-wannaabi mirá ténа kétiye: “Áánûqtuni
Aágoma keqtáábí makáimma wemá miráuma kárún-aimma tin-
nákóráá uráiye.” ténа íma paátataakaan-aine.
6 miráimanibo Áánûqtuma wení íráqô-qtataapike akoqnáá
umá timá tímikaiqtaae. wení aúba-wannaabi mirá ténа kétiye:
“yetúma múte yaúyo-kayukama
Áánûqtuma yemmá waéqma yinaaéma kéumayikenamanibo
yetúma íma múte yaúyo-kayukaraq
wení íráqô-qtataapike kéyimiye.”
ténа kétiye.
7 miráipoaq keráwáqá kenamáárîq Áánûqtun aménáápáq
maréq wenáama wáráaro. Tááqtaamma awéqtáiyana
keráwáqtôpake péqmarena paábaq uyaa timáginiye.

8 Áánûqtunopaq waaqókáq íyanama wemá keráwáqtôpaq
waaqókáq yíniye. keráwáqá kúmiq-yataariqo kéeqa paábaq
tinaaéma umáméro.
9 keráwáqtí kúmiqtaba íma timuqá maréqanibo paá ummaa-
tírúkáráq máero. minnáyaba íma wíráa ínômanibo tiruqtábá
oro.
10 uyátárai-nakoni aménáápáq maíyana wemá keráwáqá múte
yauyíniye.
11 ketíbâqawaaraa-kayukao, keíyáá móra-mora-yuma móra-
mora-yute táwî-aimma yeqtábá ítero. náawabi wenábâqawaaraa-
naqa kéyainenama táwî-aimma weqtábá tínnana wemá Áánûqtun
ámáan-aimma kéyainenama táwî-aimma weqtábá kétiye. wemá
ámáan-aimma kéyainenama wemá ténа "kemá ámáan-aikoma
uyátáraune." ténа kétiye.
12 ítáaro. Áánûqtuma wenamáa ámáan-aimma kétimitaamanibo
keráwáqá kenamáárîq keqtí ámáan-aimma timínéqtaa
kéoe. Áánûqtuma wenamáa wemá kanaaráq aúwaraimma
timénataa wenamáa kanaaráq ánatatikaniqtaae. keráwáqá
"Áánûqtumune" téraq kéteo? abo íma tíbâqawaaraa-kayukama
yaínáaro.
13 keráwáqá maan-áíkáámô téq oweqa "íbêq-kanaaraq
ketáámá maabáq ónúnatae. aabáyaama ketáámá mibáq
ónúnatae. ketáámá kímora-karitimaatima mibáq maéqtaa netuq-
mónéqá pááq ónúnatae." maamiráráá téq oweqa keráwáqá
ketáama ítáaro.
14 keráwáqá nói-qtataaraq aabáyaama pááq ínimma íma ítaraae.
keráwáqtí túwaraimma konnákóráá umá pááqya-kanaama
maéna kóiniye.
15 keráwáqá maará téraq tero: "uyátárai-nakomma akáínaiq
umá ketáámá paá máeqtaa ketáámá maamirá éqta merará éqta
ónúnatae." miráá téraq tero.
16 miráimanibo íbêqa keráwáqtí túma múte kéyauyeq
keráwáqá miráíno-qtataaqtabagaraq íma miráíno-
qtataaqtabagaraq paá kéte mirá kéeq Áánûqtuni amenáápáq
íma maíyamma minnâ táwî-aaine.
17 ítáaro. móra-nakoma íráqôn-aaimma aónarena mirá íma
ínnama min-nákómá kúmiq-yataariq kéiye.

5

1 íbêqa keráwáqá ótamma makáa-kayukao, ketáama ítáaro. mi-
kánáámá yínnama keráwáqá táwîq-totiqa maréq ibiqá yaránóe.
2 keráwáqtí ótamma kabiréna unáákáqtôma kawaanogómá
kégarainana
3 akoqnáán-otamma naaenómmá augéna keráwáqtábá
tiráátinoqtaae irámô árainikaan-aiqa miráráá umá táí-meyamma

keráwáqtôpaqa yíniye. kenamáa keráwáqtí taíganin-otamma káikuyoe.
4 keráwáqtí yópímmô mayaímá máyáa-kayukama makáqma yiwíkeq yemmá íma meyáníq kéopoata yeráwáqá anókaq ááyataa umá keráwáqtí táwî-aaiqtaba kéte. yeráwáqtí ááyataa-aikoma Áánûqtuni aápi ko kéberaitana wemá uyátárai-naqa máqten-akoqnaagaraq máiye.
5 maa-márábí kéráwáqá taíganin-otamma káikuyeq taíganin-aawaqa naréqa íma kammáa káeq mayaí matááe. keráwáqá mirá kéeq mimórá táoqa yaímma-wayukama timáyíkáawata waayúkama yíkakaae.
6 missing?
7 keqtíbâqtiwaama Îtuqtaba mááe. miráinaq uyátárai-nakomo kumíyábá awé urériaq tú pukáinabaq máero. móra-nakoma yómmá yoqmakéna aaqá íyábá aú pukáipaq awé iníq umáraa máero.
8 keráwáqá tú pukáinabaq awé oro. mi-qtátááqá yínnama íaonanobo paá akoqnáá umá awé oro. uyátárai-nakomo kumí-kánáámá waaqókárîq kéiye.
9 keqtíbâqawaayuo, móra-nakoma Kárîqton-annabike-nakoqtabama táwî-tawaa-aimma weqtábá ítero. mirámô éq oweqa Áánûqtuma keráwáqá yainaínaq tigaeyábá ínoe. taákaq máráaro. uyátárai-nakoma ketáái yainaí-náqá waaqókáq kéyena yokaa umá yaberániye.
10 keqtíbâqawaayuo, Áánûqtuni amuné-wáyúkámá naayóbáqá uyátárai-nakon áwîkaq tirááne. yetáaiqtaba wannaabí agatáamma min-ááímmá wáráaro. yeráwáqá yú pukáipaq yeqtí yíqa í-yátáápí awé urááe.
11 mi-káyúkámá yáqtoqma akoqnáá umá yú pukáipaq awé uráa-kayukama yeqtábá kétaunatae: “yeráwáqá Áánûqtuma íráqônîq umáyíkaraiye.” téqtaa kétaunatae. min-nákómá Yóbu weqtábá ítaraae. naayóbáqá Tááqtaama wemmá táwîq kéumakaitana Yóbu Áánûqtumma íma anaaémma ámikaimanibo aú pukuráipaq awé uráine. anaaékaqa Yóbu anónuqma aúráitana Áánûqtuma wemmá áwáqnaa uráiye. uyátárai-nakoma wení paru-yátááqá wáitana wenarukómá keqtáyátábá ôriq kéiye.
12 ketíbâqawaayuo, ítáaro. keráwáqá árain-aimma akoqnáá umá kéteqa íma Áánûqtuni márûkoni áwîkaraq maa-márágón áwîkaraq káqo-kaqo-qtataakon áwîkaraq yamá keráwáqtí ako-qnáá-aimma ítero. keráwáqá yauwéqma kéteqa paá “owé” abo “ímiye” tero. móra-yataakon áwîkaq kéteraq túyánápí kéteqa “mi-qtátáákómá akoqnáá umátikaniye” tíyamma minnáyaba Áánûqtuma keráwáqá yainániye.

13 keráwápíké móra-nakoma árupunaa íyana ummaa-yátáápí
máenama nunamummá tíno. keráwápíké móra-nakoma amuqô
kémarenama uyátárai-nakon áwîqa múte ibí timá yauyíno.
14 keráwápíké móra-nakoma karímô kémayenama itáíq-
itaiq o-yútí kawáá-wáyúkámá yeqtábá yígáae ténа yááyainata
yeráwáqá nunamummá má kétimaketa matawémma uyátárai-
nakon áwîkaq marakánoe.
15 ánibo yeráwáqá Îtukaq itáíq-itaiq umá yáqtoqma
akoqnáá kéeta nunamummá tíyanama miráuma mi-kárí-
náqá auwiráiyana Áánûqtukaq íniye. miráinana uyátárai-
nakoma wemmá móragaraq atóbayakaniye. min-nákópímmô
kúmiqo wáinanama uyátárai-nakoma wení kúmiq-yataaqa paábaq
matuwéna awikátuwaniye.
16 keráwáqtí kúmiq-yataaqtaba móra-mora-yuma móra-mora-
yute abarokáq timá pááq oro. wetê-kete nunamummá tero.
miráinana Áánûqtuma keráwáqá atóbatikaniye. min-nákómá
Áánûqtun-aurakaq kateko-náré wemá nunamummá timmá
akoqnáá kéiye.
17 Iráíya paá keqtáárá-kánóré. wemá nunamupí “aaqá
íyuwo” ténа titana maa-márábí kaumo-kárítímáátígáráq aba-
paké móra-wiyopimma aaqá íuraiye.
18 ókaraq nunamummá titana aaqá wíyôpake kuména ke-
qnáámmá yópíké aáwaqa utaráiye.
19 keqtíbâqawaayuo, keráwápíké móra-nakomma árain-aipike
yabitimátuwaiyanama mórama itáíq-itaiq umá maína-nakoma
yauwéqma awíqme yíno.
20 minnâ taákaq máráaro. náawabi mórama kúmiq-nakoma
wení táwî-aaipike waéqma ayuwáinana mi-kúmíq-nákóní arun-
íyápógómá mamá íráqôniq kéumakena íma puínana Áánûqtuma
wení taígani kúmiq-yataaqa paábaq matuwéna awíkátuwaniye.

1 Pítaa
Ítírá aeo-wayukama máqte-marabaq wéyáwé umáguraa-kayukayopaq Pítaama móra ma Îtu Kárí qtoni timáyí karai-kayukabike-nakoma kétitana Táératima agatáiye.

1 kemá Pítaama keráwáqá máqtemma káqo-kaqo-marabaq namuq-wáyúkáráá umá Pááqtati-marabaq máa-yugaraq Karétia-marabaq máa-yugaraq Kaaparótia-marabaq máa-yugaraq Étia-marabaq máa-yugaraq Pitínia-marabaq máa-yugaraq máqtemma keráwáqtôpaqa kágayaune.

2 ketibotáámá Áánûqtuma wenaúyánápíké keráwáqá wetábá aokarîq umá máigaae ténа aúyaqtikaraiye. Aokaq-Áágómá keráwáqtí tirunóbáq kémayaitapoaq keráwáqá aokaq-wáyúkámá káuraae. Îtu Káríqtoma keráwáqá wení naaenápó tete umátíkaraiqtaba keráwáqá wanáama wáráaro. wení íráqô-qtatakakekaraq wení kaayoné-yátáákékáráq uyátá-maqma taíbaq ókaraq-okaraq keráwáqá timíno.

3 Áánuqtuma uyátárain-naqa Îtu Káríqtomma aboákáq wení anó-paru-yataaqtaba "tíkáiye" kétunatae. wení paru-yátááqnápómá aúgen-auwaraimma matéqtaa íma aónáunayabataa íráqô-qtataaqa yínîqtaba kanaaráq awé ónúnatae. Áánûqtuma Îtu Káríqtomma pukáipike mamá itó-umakaraiqtababoaqtaa ketáámá miráuma kanaaráq akoqnáá umá awé ónúnatae.

4 miráuma kéitaunatae. anón-iraqo-qtataaqa keqtááyábá Áánûqtuma wení márûpaq tíkaraiqtaae. maami-qtátáákómá íma kabiréna íma aqnúnîq éna ínî-qtataaqa wáiye.

5 wení akoqnáágaraq Áánûqtuma keqtáá Îtukaq itáíq-itaiq únna-yutaa yabí tíkarainanataa min-áwáátáqá Îtuma yauwéqma kumíniye. mi-kánáágóní aqtó-kánááráqá Îtu Káríqtoma yokaa kéonanataa kukéna keqtáámá wetábá tiwiránîqtaae.

6 miráinaq keráwáqá minnáyaba timuqá kanaaráq maránoe. paá pááqya-kanaabimma keráwáqtí tú-tiqa í-yátáákáráq ummaa-yátáákáráq maa-márábímmá mayánoe.

7 maamin-úmmáá-yátáákómá keráwáqtí íráqôn-aaikomma maqmá timónaniye. miráuma áwáarara kain-óqtákómmá iranápó agamakéta námô ai-wáígómmá mamá paábaq kéyuweta áwáarara kai-wáígómmá máráaniq umá miráráá umá keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqtaba Áánûqtuma

maqmá timónaniye. keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa uyátá-maqma anómma áwáarara kain-óqtákóqtábámá wáiye. áwáarara kain-óqtámá waayúkama yawarápatuwanoe. keráwáqá maqmá timónatuwainanama Îtu Káríqtoma kukénama keráwáqá matúq-matuq umá yaaguyabí-yátáákáráq tágama-yataakaraq timíniye.

8 kemá Pítaama kenamáárîq Îtumma aónaraune. keráwáqá maa-márábímmá íma aónaraamanibo wemmá keráwáqá tirummá káme. ibêkaraqa keráwáqá wemmá íma káonaamanibo wekáq itáíq-itaiq kéoe. miráiqtapoaq keráwáqá timuq-yatáákáké kétagaae. ánibo min-ánó-tímúq-yátááqátábámá kanaaráq móra-aimma íma tenúnatae.

9 keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqtababoaq áqa íráqô-meyamma kémayaae. keráwáqá itáíq-itáíq umá yáqtoraaqtabapoana Áánûqtuma keráwáqtí tirun-íyápógómmá wení márûpaq awíqmena uíyábá kákaiye.

10 naayóbáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá Áánûqtuma wení íráqô-qtataaqa timínîqtaae téta yemá tiráane. Áánûqtuma náaraq umáwaq keqtáámá tiwiráníyô téta yemá abáá íq-iq uráane.

11 Îtu Káríqtoni Aágoma yeráwápí wáitata yemá min-Áágóqtábá ítama aónaraane: “náawaq kukénawaq maa-márábí-káyúkámá mamá atóbamayikaniyo? náa-taoraq wemá kumíníyô?” téta yemá ítama aónaraane. ánibo naayóbáqá yemá amuné-áímmá Îtu Káríqtoqtaba tiráane: “Metáíya kukéna anómma aú-aiqa í-yátááqá mayániye. anaaékaqa Áánûqtu wemmá pukáinabike mamá itó-umakainana anómma tágama-yataaqa mayániye.” téna Aágoma timá yímikaine.

12 Áánûqtu wení amuné-wáyúkáráqá yeqtí kanaaráqtábámá íma tiráimibo anaaékaq-yupaayaba tiráine. min-ámúné-wáyúkámá keráwáqtábágáráq ketáái íbêq-kanaayabagaraqtaba tiráane.

íbêqa yeráwáqá náayuwabi Îtuqtaba átê-wataama te-yúmá Aokaq-Áágómmá Áánûqtuma timáyíkáitata wení mimóráwátáámá kéte. owé. mi-kátáámá ketáámá áqa kéitaunanataa yemá Áánûqtunopake kaqtó-wayukama yemá itaíyábámá ôriq umá kéyikaiye.

13 miráinaq keráwáqtí túyánápímmá íráqôn-aaiqtaba yokaa oro. kamuqá kéiteraq máero. Îtu Káríqtoma yauwéqma kumínî-kanaaraqa Áánûqtuma wení íráqô-qtataakake keráwáqá timínîmma minnáyaba awé oro.

14 wení árain-iyaporaa umá Áánûqtun-aama wáráaro. keráwáqá keqtúgoni akaí-yátááqá íma wáráaro. mi-tíkáí-

yátááqá keráwáqá wakáamanibo íbêqa arútarain-aqtaba
keráwáqá kéitaae.
15 Áánûqtuma keráwáqá tááyarai-naqa wemá árain-iraqo-
qtataaqtabama aokarîq umá máiye. miráinaq máqtemma
keráwáqtí táaimma Áánûqtuqtaba mamá aokarîq oro.
16 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáagómá kétiye:
“kemá aokarîq kéunaboaq
keráwáqá aokarîq umá máero.”
téna Áánûqtuma wení agamatá-kánnáábi kétiye.
17 keráwáqá Áánûqtukaq nunamummá kéteqa “ketibotááo”
téq tiráámanibo wemá máqte-kayukama mimóráíq umá
kéyainaitana minnáyabama móra-waigoma íma wení aanábómá
máiye. ibêqa máqten-aukapaq wéyáwé kéeq keráwáqtí naa
márûkakemma yuwéq népaq mááe. íbêq-kanaama waátá-
kanaama wáinaqa keráwáqtí táaiqtaba atéráaro. Áánûqtumma
amuqá mamá íma marakaíyábámá keráwáqá ikatíq oro.
18 keráwáqtí títaubikoni ámáan-aikaraq yáaikaraq yeqtí
aménáápáq máqe-uraamanibo keráwáqá mi-qtátááqá kéwareq
Áánûqtun-aurakaq kanaaráq íma kateko umá máqe-uraae.
Îtu Káríqtoma keráwáqá meyánîq urénа maamin-áqnún-
ámáán-áíkóní aménáápákémmá keráwáqá tiwíkáiye. wemá
mónekakekaraq áwáarara kain-óqtákákékáráráq keráwáqá
meyánîq uráiyo? ímiye.
19 wemá wení naaenápó keráwáqá meyánîq uráiye. tipi-
típi-araakaa umá abumá íma wáimma Áánûqtukaq amí-yáárérâq
máráanikaa umá Îtuma mirárâá umá máqe-uraiye.
20 maa-márámá Áánûqtu íma tarôq urénama ákaq téna
“Îtu Káríqtoma mirá-iniye” tiráine. íbêqa ketáái kanaamá
aqtó-kánáárâqá Îtu Káríqtoma abarokáq uráiye. wemá
keráwáqtábámá kukéna pukáipike itó-uraiye.
21 Îtu Káríqtotababoaq keráwáqá Áánûqtumma kamuqá
ítáyaminoe. wemá Îtu Káríqtomma pukáipike mamá itó-
umakarena tágama-yataaqa ámikaiye. miráipoaq keráwáqá
Áánûqtukaq itáíq-itaiq kanaaráq kéeq matúq-matuq umá mái-
auwaraimma íbêqa íma káoneqa kanaaráq awé ínoe.
22 keráwáqá Îtu Kárítomma anaaé wakáaqtababoana
keráwáqtí tirun-íyápógómmá Îtuma mamá íráqônîq umá pááq
uráiye. keráwáqtí tirun-íyápógóní abumá íma wáiye. íbêqa
keráwáqtí tíbâqawaaraa-kayukama áraimma kanaaráq tirummá
yimínoe. miráuma tirun-íyápórákémmá keráwáqá móra-mora-
yuma tirummá yímero.
23 ítáaro. keráwáqá aúgen-auwaraimma áqa matááe. min-
áúwáráíkómá íma waayúkagoni ánayukakemma pááq uráiye.

min-ánáyúkómá anaaékaqa puíniye. ímibo keráwáqtí aúgen-auwaraimma Áánûqtuni matúq-matuq umá mái-wataama min-ánáyúkákémmá pááq uráiye. ánibo keráwáqtí aúgen-auwaraikogaraq matúq-matuq umá mániye.

24 minnáyaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí kétiye:
“máqte-kayukama ókáráákáá kéoe.
ánibo yeqtí tágama-yataakoma ón-arakaa kéoe.
ókómá aayámmá kamágitana
ókóní arakómá apibí umá kégumawiye.
25 miráimanibo uyátárain-nakoni watáagoma
watúq-watuq umá wáiye.”

téna Áánûqtuni wannaagómá kétiye. uyátárai-nakoni watáagoma nói-kataabiyo? Îtuqtaba átê-wataama ketáámá timá tímikauna-aine. mi-kátáánápó keráwáqá aúgen-auwaraimma kémayaae.

2

1 miráinaq máqte-tawi-yataaqa paábaq yúwáaro. kaaqaari-áímmá ítero. kaayaq-tóyáúqá íma wáinaraq karun-áímmá ítero. anón-aimma íma téq agamá káútôro.

2 miráimanibo keráwáqá aqnún-íyápógómá náaqtaba áama yainikáá umá keráwáqá máero. keráwáqá íráqô-naananoqtaba táa yánîmma minnâ Áánûqtuni watáae. keráwáqá miráuma wení watáama kénaamma keráwáqá ábu kamá yokaa ínoe. miráiyanaboana Áánûqtuma keráwáqá tiwiráinana keráwáqtí tirun-íyápógómá íma puíniye.

3 minnáyaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá kétiye:
“keráwáqá uyátárai-nakoni kaayoné-yátáákómá mamá aónaraae.” téna Áánûqtuni watáagoqtaba kétiye.

4 Îtu Káríqtoni aúrakaq yero. wemá Áánûqtuni-naupaq matúq-matuq umá mái-aboqtama máiye. waayúkama wemmá awéqtátukaamanibo Áánûqtuma wemmá aúyárákáitana Áánûqtun-aurakaqa anón-nare.

5 Áánûqtuma keráwáqá ayuwáiyanawaq wemmá keráwáqnápó wení anó-monoq-namma tarôq umáraino. keráwáqá matúq-matuq umá mái-arukaa umá máeq Áánûqtuqtaba aokarîq umá anó-monoq-wayukaraa umá mánoe. mi-qtátááqá Îtu Káríqtoma mamá íráqôniq umá pááq uráiqtataaqa Áánûqtukaq amínoe. Îtuma mirá-uraiqtababoana Áánûqtuma keráwáqtí amí-yátááqtábá amuqá marániye.

6 Áánûqtuni agamatá-kánnábí kétiye:
“aónaaro. kemá Tááíoni-marukaq óqtamma kémaraune.

min-íráqón-óqtámmá matáunama
wenámûraaq naammá yemá ínoe.
náawabi min-óqtákáq itáíq-itaiq ínanama
Áánûqtuma wemmá íráqôniq umákainayabama
wemá agaemá íma íniye.”
téna Îtukaq itáíq-itaiq íyátábá kétiye.
7 mi-káyúkámá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéo-yuma weqtábá téta
“áraimma anón-iraqo-qtataare” téta kéte. miráimanibo náayuwabi
Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq íma íya-yuma yemá yawarápanoe.
Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí kétiye:
“min-óqtámmá naammá o-káyúkámá paábaq awéqtátuwaamma
yemá mamá akoqnáá-oqtamma aúrakareta
wenámûraaq naamma kéoe.”
téna ókaraq kétiye:
8 “wemá yítauqa mamá yuraráí-óqtámíye.
wemá waayúkama mamá márúte yuwánîn-oqtamiye.”
téna kétiye. Îtuma óqtapoata waayúkama yemá yítauqa
yuraránoe. Áánûqtun-aama íma warétama Îtumma
awéqtátuwetama yemá yawarápanoe. mirá-qtátááqá Áánûqtun-
aama íma kéwaraa-kayukaraqa abarokáq íniye.
9 miráimanibo Áánûqtu keráwáqá aúyaqmakain-annama
mááe. keráwáqá miráuma anómma yabíkái-nakoni anó-monoq-
wayukaraa umá mááe. keráwáqá Áánûqtuqtaba aokarîq umá
máan-annae. keráwáqá taígani-kayukabikemma Áánûqtuma
keráwáqá anómma kateko-yátááqá keráwáqtábá miráumatikaiqtaba maa-márábí-káyúkámá timá-yimigaae téna
keráwáqá tiwíkaiye. wemá keráwáqá keráwáqtí waátágoni
kumayu-ááíkáké tááyama wení tágama-yataakoni ókáq
keráwáqá tíkaraiye.
10 naayóbáqá keráwáqá íma Áánûqtuni waayúkama máqe-
uraamanibo íbêqa keráwáqá Áánûqtuni waayúkama mááe.
naayóbáqá Áánûqtuni paru-yátááákómmá íma matáamanibo
íbêqa wení paru-yátááákómmá kémayaae.
11 tíkái-kayukao, keráwáqá káqo-kaqo-marabaqa namuq-
wáyúkáráá umá mááe. kemá inaa kétima-timune. keqtúgoni
akaí-yátááákóní anaaé waraíyábámá nékaq máaro. waayúkámá
náayuwabi yeqtí yúgoni akaí-yátááqá kéwaraawana yeqtí yúgoni
akaí-yátááákógáráq yeqtí yirun-íyápógógáráq ááiqa kéoe.
12 keráwáqá Áánûqtukaq íma itáíq-itaiq o-káyúkátí
aúkáapimma máeqa íráqôn-aaimma wáráaro. mirámô kéiyatama
keráwáqá kétimonetama yainaí-kánáámá yínatama yemá íbêqa
waátá-yataariq kéo-qtataaqtabama túbimma íma maránoe. ímiye.
yemá keráwáqtí íráqôn-aaiqtaba Áánûqtukaq “tíkáiye” téta tínoe.

13 uyátárai-nakoma mirá-tiraiqtaba keráwáqá náápaakoni
aménáápáq máaro. anómma yabíkái-nakoma maa-máráráqtábá
áqnáae-naapaamma matáipoaq wenáama wáráaro.
14 anómma kámááni-wayukama yeqtí yáama wáráaro. anómma
yabíkái-nakoma yemmá timáyíkáitata yemá náayuwabi waátá-
aaima tarôq o-yúmá tái-meyamma kéyime yemá náayuwabi
íráqôn-aaima tarôq o-yúmá yeqtí yíwîqa múte kéyauyoe.
15 Áánûqtuni aúyánámmá waráiyanama keráwáqtí íráqôn-
aikoma min-áíbóq-wáyúkámá náayuwabi keráwáqá túbi
maránéta íyamma yeqtí yóyauqa aúyaraniye.
16 keráwáqá Áánûqtuni aúyánákáké paá umáguraamanibo
otaa-qtátáárîq oqtábámá íma paá umáguraae. paá wení kaqtó-
wayukayaba mirá-umaguraae.
17 máqte-kayukama tikaq múte yíkáaro. keráwáqtí
tíbâqawaaraa-kayukama tirummá yímero. Áánûqtumma timuqá
íma marakaíyábámá ikatîq oro. miráinaq anómma yabíkái-
nakomma yaaguyábóro.
18 kaqtó-wayukao, keráwáqtí kawáá-wáyúkátí náápaakon
aménáápáq máeraq yemmá múte tikaq yíkáaro. yemá kaayoné
kéetabi áwáábiqa kégaiyaqa keráwáqá paá yemmá yaaguyábóro.
19 tái-kawaa-nakoma keráwáqá tái-tu-tiqa í-yátááqá kétiminaqa
taákaq máráaro. keráwáqá tú-tiqa Áánûqtuni aúyánámmá
wáráaqtaba kémayaapoana Áánûqtuma keráwáqá íráqôniq
umátikaniye.
20 miráimanibo keráwáqá otaammá kuíyata tú-tiqa í-
yátááqá timíyamma Áánûqtuma minnáyabama íma íráqôniq
umátikaniye. miráuma paá keráwáqá arutáiyaqtaba tú-tiqa
timíyaq keráwáqá paá kémayaiyanama Áánûqtu keráwáqá íráqô-
meyamma timíniye.
21 Îtu Káríqto keráwáqá tááyarena “tú-tiqa kemá mayaúnaiq
umá mayánoe” téna tiráiye. mirá-itanapoana Îtu Káríqtoma
wenamáárîq keráwáqtábá aú-aiqa paá matáimma keráwáqtí
awaaméqá wemá máiye. ánibo wemá keráwáqtábá wenanaaé
waraígáae téna kétiye.
22 Îtu Káríqtoma aati-aatimá kúmiq-yataariq íuraiye. wení
óyaupikemma kaaqaari-áíkómá aati-aatimá íma iráiye.
23 yemá wemmá anón-aimma téta agamá kégautowanama
wemá yemmá anónnáma íma anón-aimma téna agamá káutaiye.
wemá aú-aiqa kémayenama mi-káyúkámá wemmá ayáá
ayákáa-yuma íma iyáábûqa yíkaraiye. ímiye. wemá Áánûqtuma
kateko-náqá arupú umá yainaí-nákóqtábá kamuqá ítaraiye.
24 Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq pukáimma ketáái kúmiq-
yataakaraq ketáái tái-meyamma wenaúraq matáiye. wemá

mirámô uráimma keqtááyábámá kúmiq-yataariq íyábámá pukáa-kayukaraa ígáae téna ákaraiye. keqtááyábá Áánûqtun-aurakaq mútûq kateko íyábá ákaraiye.

ánibo íbêqa ketáái kúmiq-yataaqtabama Îtu Káríqtoni abunápó keqtáámá mamá atóbamatikaraiqtaae.

25 keráwáqá naayóbáqá tipi-típima aúyokinikaa umá keráwáqtí aammá íma wáitaq uréire uráamanibo íbêqa keráwáqá yauwéqma tipi-típi-kawaa-naqa wemá keráwáqtí tirun-íyápógómmá yabíkái-waigonopaq irááe.

3

1 keráwáqá aaraukáríq uréna-iniko, keráwáqtí tiwaikóní náápaakoni aménáápáq máero. enawaikómá Áánûqtun-aayaba íma kéwarenama ení íráqôn-aimma káonena anaaékaqa wemá Áánûqtun-aayaba itáíq-itaiq íníyô? enáaikoma áraimma íráqôniq kéinaamma enáaiqtaba tíyábá íma ínóne.

2 miráinata yemá emmá aónaiyamma emá Áánûqtumma amuqá marakaíyábá kéinanama yemá enáaiqtaba otaammá íma wáinata aónanoe.

3 keráwáqá ketúraqa áwáarara kain-únákáqtówábi konaaririmá íma umátóráaro. ayáqtáá-kanaama keráwáqá tiqnótáugomma mamá íráqôniq kéeq tiyáápimma waatammá kéeq anón-oqtan-awiqa yaan-únákáqtómá kémareq ommá paá amegaa-túráqtábá konaaririmá kéoe.

4 ímibo keráwáqá kenamáárîq keqtí tirunóbáqtábá konaaririmá oro. kaayoné kéeraq áráwáá umá máero. mi-kónáárírígómá aati-aatimá wáinana Áánûqtuma maaminnáyaba kákaiye.

5 min-nóínímmá naayóbáqá yemá Áánûqtuqtaba aokarîq umá máeta weqtábá kamuqá ítáyamikaae. mirá o-wáígómá yemmá mamá waayúkati yúrakaqa íráqôniq umáyíkaraiye.

6 Téraima awaikómá Áabaraani anaaé wakáiniq umá yemá yeqtiwaikóní yinaaé wakááe. Téraima Áabaraaqtaba “ketí uyátárai-nako” tiráine. keráwáqá aaraukáríq uráa-noinimma keráwáqtí táaikoma íráqôniq kéinaq ummaa-yátááqá kémayeq ikatíq íma ommá keráwáqá miráuma Téraomo ayáámûmaakaa kauraae.

7 keráwáqá aaraukárîq uráiya-kayukama keráwáqtí tínaaqmaate kémaeqa yemmá múte tikaq yíkáaro. aaranaammá yeqtí yúgoma waatí yúgoqtabama uyátá-maqma aqnúnîq kéimanibo yemá Áánûqtuni íráqô-qtataakokaraq matúq-matuq umá mái-yuwaraikaraq waatê mimóráíq umá mayánoe. keráwáqtí tínaaqmaaqa íma múte tikaq yikáiyanama keráwáqtí nunamukómmá Áánûqtukaq akoqnáá íiniye.

8 maamin-áqtó-áíkáráq kétima-timune. keráwáqá máqtemma
móra-mora-yuma keqtirummá kéyimeraq mimórá-túyánákáq
máero. tíyaqa kéyimero. ánibo keqtíwîqa íma yanaa máráaro.
9 waayúkama mamá táíq kéumatikaiyaqa anónnáma yemmá
mamá táíq íumayikaaro. yemá keráwáqá táí-aimma kétima-
tikaiyaqa anónnáma yemmá táí-aimma íma timá yíkáaro.
ímibo yemmá íráqôniq umáyíkáaro miráin-oqtaba keráwáqá
Áánûqtu tááyaraiye. mirá kéiyanama Áánûqtu keráwáqá íráqôniq
umátikaniye.
10 Áánûqtuni wannaagómá kétiye:
“náawabi wemá íráqôniq umá máena
wemá amuqá maqmá máiyaba kákainanama
táí-aimma íma téna
wení óyaupikemma kaaqaari-áímmá íma yíno.
11 wemá táí-aaimma tarôq í-yátáápíkémmá waeréna
íráqôn-aaimma tarôq íno.
káqo-kayukate kaayoné umá mái-amma abáá éna
wemá min-ámmá waqména uwíq-uwiq íno.
12 miráitana uyátárai-nakoni aúrakoma
arútáiniq o-yúmá kéyimonena
minnáyabama amuqá kémaraiye.
uyátárai-nakoma yeqtí nunamummá kéitaimanibo
táwî-aaimma tarôq o-yúyôpakemma waeréna
áyámma kéitana anaaéma kéumayikaiye.”
téna kétiye.
13 keráwáqá arutáinaiq íyábá karuwaaqá kéiyatama
waayúkama yenamáa keráwáqá íma mamá táíq
umátikanomanibo
14 yaímma-taoqa keráwáqá arutáinaiq íyatababoaq tú-tiqa
kémayaiyana Áánûqtuma keráwáqá íráqôniq umátikaniye.
miráinaq waayúkayabama íma ikatîqa éraq netuq-túyánámmá
íma itánômanibo
15 Îtu Káríqtoma Áánûqtuni aokaq-náqá múte tikaq kákeraq
keqtirummá wemmá áméro. yaímma-wayukama keráwáqtí
itáíq-itaiq í-yátááqtábá ítama timónáiyaq yemmá timá-
yiminoqtabama aati-aatimá yokaa oro.
16 keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqtábá kétima-yimeqa kaayoné
kéeraq keráwáqá ítama aónaiya-yuma yemmá múte tikaq
yíkáaro. keráwáqá nóinawabi arutáinaiq uréqa paá taíbaq-
tuyanamma íma itánoe. keráwáqá Îtu Káríqtoni íráqôn-aaimma
kéwaraiyatama yaímma-wayukama keráwáqtí íráqôn-aaiqtaba
kaaqaari-áímmá tíyamma anaaékaqa yemá yigaeyábá ínoe.
17 otaammá kúyoqtabama tú-tiqa mayaí-yátááqá minnâ íma
arútái-qtataaqa wáimanibo Áánûqtuni aúyánákómá téna “arútái-
qtataaqtabama tú-tiqa máyáaro” kétimma minnâ íráqô-qtataare.

18 Îtu Káríqtoma otaammá íma kutáimanibo yemá wemmá aú-
aiqa ámikaae. miráimanibo ketáámá kúmiq-wayukayataba wemá
pukáiye. keqtáámá yauwéqma Áánûqtunopaq tiwíqmenataa
uwínîqtaba wemá paá kímora-taoqa pukáiye. wenaúgoma
pukáimanibo wení aágoma aúgen-auwaraimma matáiye.

19 Îtuma pukáipike itó-urenama wemá min-áámá púitata
ánná umákaraapaq kukéna Áánûqtuni watáama abarokáq timá
yímikaiye.

20 min-áámá minnâ naayóbáqá Nóaani kanaaráqá Áánûqtun-
aama íma anaaé wakáa-kayukati yaáe. mi-kánááráqá Nóaama
únópí-káárémá tarôq kéitanama Áánûqtuma aú pukáipaq awé
umá máqe-uraimanibo waayúkama yeqtí kúmiq-yataapikemma
íma waékááe. anaaékaqa nommá aúgítata abapaké kaumo-
wáyúkámá yenamáa nommá aúgipikemma atóbaraae. tébakaq
pukurááe.

21 min-nókómá minnâ Îtuqtaba nommá peraígóní amané.
ketáámá Îtuqtaba nommá peráunataama minnágoma káqo-yuma
kéyiraatimma Nóaagaraq wení aara iyápóma atóbaraanikaa umá
keqtáámá Îtuma mamá kátobamatikaiqtaae. Îtuqtaba nommá
peraímá paá túma tete íyábá íma wáiye. ímibo minnágoni
áaimma minnâ ketáámá Áánûqtukaq nunamummá túnnataama
Áánûqtun-aurakaq tigaemá íyátábáámá ketáái kúmiq-
yataaqa íkéwaiye. Îtu Káríqtoma pukáipike itá-uraiqtababoana
Îtuqtaba nommá peraígómá keqtáámá mamá kanaaráq
atóbamatikaniqtaae.

22 íbêqa Îtu Káríqtoma Áánûqtuni márûpaq máena wemá
Áánûqtuni ayáánurapaq maraq máiye. mibákémmá máqtemma
Áánûqtuni kaqtó-wayukagaraq máqtemma náápaakaraq máqten-
akoqnaagaraq wemá kéyabiqyikaiye.

4

1 Îtu Káríqtoma keráwáqtábá aú-aiqa matáiye. miráinaq
keráwákáráq tú-tiqa mayánôqtaba yokaa oro. keráwáqá Îtu
Káríqtoni anaaé kéwaraaqtababoaq tú-tiqa matáawana kúmiq-
yataakoni akoqnáágoma keráwáqá íma kéuyataiye.

2 miraúma íbêkakemma Áánûqtuni aúyánámmá kéwareraq
máero. keráwáqtí túgoni akaí-yátáákóní anaaé miráuma
íwaraaro.

3 naayóbáqá keráwáqá Áánûqtukaq íma itáíq-itaiq o-
káyúkámá miráoniq umá mirá-uraae. kebó-yátáárîq keráwáqá
urááe. keráwáqá aíbôq-nokakemma aíbôriq urááe. keráwáqá
aábêguye kéeq aíbôq-nomma taíbaq nánôqtaba maqmá aónaraae.

keráwáqá óqtakaa-qtataarabi yaaráá-qtátáákáqá nunamummá tiréq ókon-okomma táí-yataariq urááe.
4 íbêqa Îtukaq íma itáíq-itaiq kéo-yutema keráwáqá yeráwáqtí táí-aaiqtaba yagaroqtaíyábámá íma kétikaitanaboana yemmá mamá iyánáaq kéumayikaae. miraítata yemá keráwáqá anón-aimma kétimatiketa agamá kégautoe.
5 miráimanibo anaaékaqa yemá yeqtí táwî-aaiqtaba Áánûqtukaq aamá maránóe. Áánûqtuma yú waráa-kayukagaraq pukáa-kayukagaraq yainánîqtaba yokaa kéiye.
6 miráitanaboana Îtu Káríqtoma pukáa-kayukama ánná umáyíkaraapaq kukéna átê-wataama timá yímikaiye. yemá pukáawata wemá yemmá móraiq umá máqte-kayuka umá yainániye. miráimanibo Îtu Káríqtoma yeqtôpaq kukéna timá yímikaiye. miráuraiqtaba yemá kanaaráq mánoe. Áánûqtuma wení Aágopi paá kémainiq umá móraiq umá yemá yaágopi aúgen-auwaraikaraq kanaaráq mánoe.
7 máqte-qtataakoma ánatai-kanaagoma aqtórárîq kéiye. túbanaaq umá máeraq arupú umá túyánámmá ítáaro. mirá kéeqa Áánûqtukaq nunamummá kanaaráq tíq-tiq ínoe.
8 keráwáqá móra-mora-yuma tirummá ôriq umá yimínôqtaba taákaq máráaro. keráwáqá áqnáabariq umá miráiyaqtaba keráwáqtí otaammá oyaaq umá matuwéq tiwikátuwanoe.
9 keráwáqá móra-mora-yuma yemmá yiwíqmeraq keráwáqtí naaúpaq kéweraq minnáyaba timuqá máráaro.
10 Áánûqtuma keráwáqá móra-mora-yuma aokaq-ákóqnáámá tímikaiye. miráinaq min-ákóqnáárákémmá keráwáqá waayúkama yíwáqnaa kéeraq miráuma Áánûqtuma keráwáqá tímikai-qtataaqa yetê yaínáaro.
11 náawabi Áánûqtuqtaba watáama waabá-káyúkátí yúbáq tínénama Áánûqtuni watáa-aatuqma tíno. náawabi kaqtó éna Áánûqtuqtaba mayaímá kémayenama Áánûqtuni akoqnáárake kaqtó íno. miráuma Îtu Káríqton-awikaq máqte-qtataariq ínôqtaba keráwáqá kéiyata waayúkama Áánûqtuni áwîqa múte yaúyóro. tágama-yataakaraq akoqnáá-yataakaraqa wennámá watúq-watuq umá wáiye. miráuma waíno.
12 íbêqa tíkái-aanabo, tú-tiqa í-yátáákómá iraráá kégena keráwáqá maqmá timónaraimma minnáyaba íma ikatíq oro. ímibo tú-tiq-yataakoma yínîqtaba kéitaae.
13 keráwáqá Îtu Káríqtoni aú-aiq-yataaqa yainánôqtaba timuqá máráaro. ánibo wemá tágama-yataakaraq kumínaqa keráwáqá timuq-yatááqnápó ógiranoe.
14 keráwáqá Îtu Káríqtoni anaaé wáráaqtababoaqta waayúkama keráwáqtábá timá táíq íyamma Áánûqtuma

keráwáqá íraqôniq umátikaniye. miráitana Áánûqtuni Aágogaraq
tágama-yataakogaraqa keráwákáq kéwaiye.
15 ketáama maannáyaba íma wáiye. minnâ waayúkama
yú-tiqa mamá yímikeq yíkamma képuyeq moyámmá kémayeq
káqo-kayukama ummaa-yátááqá yimíyábámá mirá-yútíq-
yátááqátábámá íma kétune. ímiye. aati-aatimá keráwáqá
mirá-qtataariq íoro.
16 miráimanibo keráwáqá Îtu Káríqton-annabi máatababoaq tú-
tiqa í-yátááqá kémayeqa minnáyabama netuq-áímmá ítero. ímibo.
yemá Îtu Káríqtoni áwîqtababoata keráwáqá tú-tiqa í-yátááqá
kétimiyaqa keráwáqá Áánûqtuni áwîqa múte yaúyóro.
17 Áánûqtuma maa-márábí-káyúkámá yainaí-kánááráqá
áqnáabaqa wemá wení waayúkama yainániye. miráinana
Áánûqtuni yainaí-yátáákómá keqtááráq áaimma atáínanama
mi-káyúkámá náayuwabi wení átê-wataama íma itáíq-itaiq kéo-
yuraq nói-qtataaraq pááq íníyô? minnáyaba Áánûqtuni watáama
agamatá-kánnáágómá kétiye:
“Áánûqtuma íráqô-kayukama mamá atóbamayikanimma
íma oyaaq kéimanibo
mi-káyúkámá náayuwabi kúmiq-yataariq éta
Áánûqtukaq itáíq-itaiq íma kéo-yuraqa
nói-qtataaraq pááq íníyo?”
téna kétiye.
18 missing?
19 miráinaq keráwáqá náayuwabi Áánûqtuni aúyánámmá
wáráaqtababoaq tú-tiqa kémayeqa arutáina-yataariq íq-iq oro.
keráwáqá kenamáárîq tarôq umátíkarai-nakomma améraq we-
qtábá kamuqá ítáaro. wemá wení timá akoqnáá umákain-
aimma aati-aatimá mirá kéiye.

5

1 Îtuni waayúkabimma kawáá-wáyúkámá máa-yugaraq
íbêqa kemá kétima-timune. keráwáqá oníq umá kemá Îtuni
waayúkaraqa kawáá-náqá máune. Îtu Káríqtoma aú-aiqa
matáimma kemá aónaraune. ánibo wemá yauwéqma kumínaqa
kegáráq wení tágama-yataaqa yáíkaaq umá mayánúne.
2 Áánûqtuni tipi-típiraa-kayukama wemá keráwáqá tímikaimma
yabíqyíkáaro. mirá kéeraq minnáyaba timuqá máráaro.
Áánûqtuma tímikai-mayaima kémayeraq paá móneqtaba íma
mi-máyáímá mayánômanibo karuwaaq umá máyáaro.
3 kawáá umáyíkaiyaq-kayukama yemmá íma akoqnáá-aimma
téq wakúyikanomanibo keráwáqá máqte-qtataaqtabama yeqtí
awaméqá máiyatawaq yegáráqá keráwáqá íyaniq umá móraiq
oro.

4 miráinana anómma kawáá-náqá Îtuma kumínaqa keráwáqá
anómma yabíkáa-kayukati íráqô-meyamma kámokaa umá
áwáarara káina-kamoqa mayaíyana mi-kámókóní áwáarara káina-
yataakoma íma ayumíniye.
5 maabugô, keráwáqá waayúka-uraqti náápaakon
aménáápáqá máero. keráwáqá máqtemma keqtí tíwîqa márúte
móra-mora-yuti timénáápáq maréraq móra-mora-yuti kaqtó-
naqa máaro. minnáyaba Áánûqtuni agamatá-kánnáábí kétiye:
“mi-káyúkámá yeqtíwîqa yanaa múte yaúyo-yuma
Áánûqtuma kéyiweqtaimanibo
mi-káyúkámá yeqtíwîqa márúte yúwáa-yuma yemmá
Áánûqtuma wení íráqô-qtataakomma kéyimiye.”
téna kétiye.
6 miráinaq keráwáqá kenamáárîq Áánûqtuni akoqnáá-
ayaakoni aménáápáq maráiyana wemá tirái-kanaaraqa keráwáqá
múte yauwíniye.
7 wemá keráwáqá áyaqa kétimiye. miráinaq keráwáqá
wemmá ayuwáiyanama keráwáqtí taíbaq-tuyanamma paá
mayániye.
8 arútama kéiteraq yokaa oro. áwáábiq-araayakoma uréire
kéena wemá upúqma nánîq-qtataaqtaba abáá iníkáá umá
keráwáqtí namuro-náqá Tááqtaama mirá kéiye.
9 miráipoaq keráwáqá itáíq-itaiq í-yátááqtábámá akoqnáá
kéeraq wemmá awéqtátuwaaro. taákaq máráaro. Îtuqtaba
keráwáqtí tíbâqawaayuma mimórá-yú-áíqá í-yátááqá yeqtí
itáíq-itaiq í-yátááqátábá kémayaae.
10 keráwáqá maami-tú-tíqá í-yátááqá pááqya-kanaama paá
máyáaro. miráitana mikáké Áánûqtuma íráqô-qtataakoni
áaikoma keráwáqá mamá akoqnáá umátikena abaúmma ánûqa
yamátikaniye. wemá keráwáqá mamá mútûq íráqônîq umá
ánataniye. Áánûqtuma wení watúq-watuq umá tágama-yataaqa
Îtu Káríqtogaraq yagaroqtamá yáíkaaq ígáae téna keráwáqá
tááyaraiye.
11 Áánûqtukaq máqten-akoqnaama wáiye. miráuma waíno.
12 Táératima maamin-áwááráq-áúbámá kennámá agatáiye.
Îtuqtaba wemá ketí tima-tíbáqáwáámíye. maamin-áúbágómá
keráwáqá umá tíqtaaiq ínîqtaba keráwáqtôpaq yuwáuyana
kéwiye. mi-kánáágómá Áánûqtuni íráqô-qtataakoqtaba árain-
aimma kétiye. miráinaq keráwáqá maami-kánáágómá
yaqtóráaro.
13 keráwáqtí tíbâqawaaraa-kayukama maakáqá Pébírônikaa-
marukaq máa-yuma keráwáqtôpaq miráo-maarao-aimma
yúwáawana kéwiye. Áánûqtuma keráwáqá aúyakainiq umá

mimóráíq umá yemmá aúyakaiye. ketáanikoma Máákigaraq
keráwáqtôpaq miráo-maarao-aimma yúwáitana kéwiye.
14 keráwáqá wenaóné-wenaone kéeqa móra-mora-yuma
tiyááma wenamí-kanamin éraq tótó umáyíkáaro.

kaayoné-yátáákómá keráwáqá máqtemma náayuwabi Îtu
Káríqtoni waayúkabi máa-yubaq waíno.
kemá Pítaae.

2 **Pí**taa
náayuwabi **Î**tu **Kár**í**i**qtokaq **itáí**q-itaiq **ké**o-kayukayopaq **Pí**taama **anaaé**kaq-aubama **agatá**iye.

1 kemá Tááímoni Pítaa mórama Îtu Káríqtoni kaqtó-naqa máunana kemmá wemá timátíkáitaq mi-káyúkámá yemá náayuwabi ketáátê mimórá itáíq-itaiq umá yáqtorai-i-yataaqa matááe. ketibotáámá Áánûqtugaraq keqtáámá mamá atóbamatikanin-naqa Îtu Káríqtogaraq yenákámá kateko kéoyaqtababoaqtaa ketáámá itáíq-itaiq umá yáqtorai-i-yataaqa kémayaunatae.

2 Áánûqtuni íráqô-qtataakoma taíbaq uyátá-maqma wení kaay-oné-yátáákókáráq mayaígáae téq kétune. maami-kááyáq-yátááqá Áánûqtugaraq ketáái uyátárain-naqa Îtu Káríqtoma yenákátí uyátá-maqma itaí-yátáápíké kéiye.

3 Áánûqtuma wení aokaq-ákóqnááráké ketáámá weqtábá aokarîq umá mánatae túnnataama kétimiqtaae. áqnáabaqa wetábá wení itaí-yátááqá keqtáámá tímikaiqtaae. wemá ke-qtáá tááyaraitana wení arútái-qtataakoma keqtáámá wenôpaq yabitiráiye.

4 mikákémmá keqtáámá wení anómma timá akoqnáá umákain-aimma tímikaiye. maami timá akoqnáá umákain-ainapoma ketáái túgoni akaí-yátááqá waraíyábá puí-yátááqá yínaqtaama ketáámá yubíqtuwe kóonunatae. maami puí-yátááqá minnáe. Áánûqtunopakemma nékaq mánoe. Áánûqtuma keqtáámá wení aokaq-ááíkákékáráq tímikaiqtaae.

5 miráuma keráwáqá itáíq-itaiq kéeraq yaqtóráaro. keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátáákómá arutáina-yataakaq arúbainana arutáina-yataakoma itaí-yátáákáq arúbaaro.

6 ánibo keráwáqtí itaí-yátáákómá maan-ááikáq arúbaaro. minnâ keráwáqtí túgoma íráqô-tuyanamma mamá arutáiyana waraíno. mirá kéeq keráwáqá akoqnáá umá máaro. ánibo keráwáqá mirá kéeraq Áánûqtuqtabama aokarîq umá máaro.

7 mirá kéeraq Îtukaq itáíq-itaiq o-yúmá tirummá yímero. ánibo mirá kéeraq káqo-yugaraq tirummá yímero.

8 keráwáqá maami-qtátááqtábámá anóniq-anoniq umáe kéuiyanama ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoqtabagaraq keráwáqtí itaí-yátáákómá uyátá-maqma anóniq umá abarokáq íniye. minnáyababoaq keráwáqá káqo-yuma mamá íráqôniq

kéumayikaiyana keráwáqtí íráqôn-aaikoma arammá íma abarokáq íniye.
9 náawabi wemá mirá íma ínna-waigoma wemá miráuma
aúramma karoparáin-nakoma nékaq wái-qtataaqa íma aónai-
nakaa kéiye. wemá Îtu Káríqtoma wení arunóbáqá tete umáraa
wení kúmiq-yataaqa watúwáiqtabama awimmá kégamatuwaiye.
10 miráinaq ketíbâqawaayuo, keráwáqtí íráqón-aainapo
Áánûqtu áraimma keráwáqá tááyarena aúyaqmakainiq umá
káqo-yuma yiráátinoqtaba maqmá aónaarao. mirámô keráwáqá
éqa aammá íma arábanoe.
11 miráinaq Áánûqtuni watúq-watuq umá wái-marupaq
keráwáqtí uínô-kanaama pááq ínana keráwáqá kanaaráq
paá uínoe. mibáqá ketáái uyátárai-naqa keqtáá mamá
atóbamatikanin-naqa Îtu Káríqtoma kéyabi-iye.
12 miráinaq kemá maami-qtátááqtábámá keráwáqá ókaraq
timá taáqa yoránúne. keráwáqá áqa ítareq árain-aimma
matáaqtaba kéyaqtoraamanibo
13 kemá maa-márábímmá máeqa kemá keráwáqá taáqa timá
yoránáae téq túyánámmá kéitaune.
14 kemá itáunama maamin-námmá pááqya-kanaabimma
mamá paábaq maránúne. maamin-námmá ketí túmiye.
minnáyaba uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma timá tímikaiye.
15 miráuma kemá maami-qtátááqá wannaabí kágayaunama
kemá púyônaqa keráwáqá íma tiwimmá kaaro.
16 ketáámá áqa keráwáqá Îtu Káríqtoqtaba wení akoqnááyaba
timá tímikaunatae. ketáámá keráwáqá timá-timeq wemá
yauwéqma kumíniye. miráunama min-áímmá íma maníqá
wáimanibo min-áíkómá áraimma pááq ínîn-aine. ketáámá ke-
namáárîq Îtuni anó-qtataaqa aónaraunatae.
17 ketáámá wemmá aónaunana tágama-yataakaraq yaagumá
Áánûqtuma aboánôpake matáiye. ánibo aamá mú mikákáá
yanaapáq tágama-yataapike kemá itáunana wemmá timá
ámikaiye: “maamin-náqá kenamáa tíkái-ketaanikoe. weqtábá
timuqá kémaraune.” ténа aagómá tiráiye.
18 ketáámá Áánûqtuqtaba aokaq-ánúráqá wetê mibáq
yagaroqtamá máqe-urauna-yutaa min-áágómá Áánûqtuni
márûpake timmá ítaraunatae.
19 maami-qtátááqá ketáámá káoneqtaa ítareqtaaboaqtaa
Áánûqtuni amuné-wáyúkátí yáama naayóbáqá tirááqtabataa
akoqnáá umá itáíq-itaiq kéunatae. yeqtí yáayabama túyánámmá
ítáaro. minnáma miráuma ketáái kumayuq-márábí ómmá
kamá tágainikaa kéiye. Áánûqtuni amuné-wáyúkámá tiráan-

aimma yorautíq-yorautiq kéiyanawaqa iraqtáiraqtama nokáápaq
áwáarara kai-kíyókógáráq tirunóbáqá kamá táganiye.
20 ááqibo maannáma taákaq máráaro. Áánûqtuni amuné-
wáyúkámá tiráan-aikon-aaimma Áánûqtuni agamatá-kánnáábí
wáimma máqte-kayukama yenamáa íma kanaaráq itánoe. ímiye.
21 mi-kátáámá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá tiráámma yeqtí
yúyánápíkémmá íma tiráane. ímibo Aokaq-Áágómá yemmá
yíwáqnaa itata Áánûqtuni aúyánápíké tiráane. miráipoata
máqte-kayukama yenamáa wenáaimma íma kanaaráq itánoe.

2

1 Áánûqtuni amuné-wáyúkátí kanaaráqá yaímma kaaqaari-
ámúné-wáyúkágáráq máqe-uraane. móraiq umá keráwáqtí
aúkáapimma kaaqaari-yíráátí-wáyúkámá yínoe. íma árai-
kataama maméta yínoe. maamin-áínápó yemá keráwáqtí itáíq-
itaiq umá yáqtorai-yataaqa yawarápanoqtaba maqmá aónanoe.
anó-nakoma kaapaq-yátáq yeráwáqá mayánîq uráiqtabama
wemmá mamá aúyoqtuwanoe. yemá mirá kéeta yemmá
páátákáá yawarápaginiye.
2 miráimanibo taígani-kayukama yeqtí kebó-yátáákóní aammá
waránoe. waayúkama kebó-yátááqátábóata yemá Îtuni árain-
akoqtaba timá táíq ínoe.
3 mi-káyúkámá keráwáqtí móneqtaba kéyikainataboata yeqtí
yúyánápíké kaaqaari-áímmá tínoe. miráimanibo naayóbáqá
Áánûqtuma mirá-káyúkámá mamá yawááq-umayikaraipoana
yemmá Áánûqtu yawarápaniye.
4 ítáaro. kaqtó-wayukagaraq Áánûqtunopake kúmiq-yataariq
owana Áánûqtuma yemmá áitanobaq mamá iyúkaiye. mibáq
yemá kumayupí ánná kúyikaitata mááe. yemá mibáq matúq-
matuq kéiyan-awaataq yainaí-kánáámá kumíniye.
5 mi-káyúkámá naayóbáqá Nóaani kanaaráqá yegáráq
Áánûqtuni yainaí-yátáápíkémmá íma yubíqtuweta kóuraane.
ímibo waayúkama táíq umá máqe-uraawanaboana Áánûqtuma
maa-márábímmá nonápó mamá yawááq-uraiye. maami-
nómmá aúgipikemma paá Nóaagaraq abapaké kaayaqá wení
aara iyápógaraq Áánûqtuma mamá atóbamayikaraine. Nóaama
waayúkama Áánûqtuni watáama arutáinaiq ínôqtaba timá
yímikaitababoana Áánûqtu wemmá mamá atóbamakaraine.
6 anó-maruqa Tótômabakaraq Komóraabakaraqa Áánûqtuma
iranápó yawarápatukaine. waayúkati táí-aaiqtababoana wemá
mirá-uraine. mirámô uráimma táí-aaimma tarôq o-káyúkáráqá
nóinawabi abarokáq ínîqtaba awaaméqá wáena kéyiraatiye.

7 mi-kánáárâqá Áánûqtuma Arótimma mamá atóbamakaraine.
Arótima íráqô-napoana waayúkama maami-kááyáq-márúkáqá
kebó-yátáárîq oqtábámá wemá ôriq umá arummá
umáyíkaraine.
8 min-íráqón-náqá Arótima wemá mi-káyúkátí aúkáapimma
máitana Áánûqtun-aurakaqa wení otaammá íma wáqe-uraimma
mi-tái-wáyúkátí táwî-aaimma máqte-tupaama káonena kéitena
wemá mamá aú-aiqa matáine.
9 miráimanibo uyátárai-nakoma íráqô-kayukama yemma
makáqma aónai-yataakoma yaútûraa kéumayikaitanama wemá
mamá atóbamayikaniqtaba kéitaiye. wemá tái-wayukama
yemmá tái-meyamma yímíqme kéuwinana min-áwáátáqá
yainaí-kánáámá yínîqtaba kéitaiye.
10 áqnáabaqa wemá mi-káyúkámá tái-kebo-yataaqtaba
yúránánnámá káeta Áánûqtuni náápaaqtabama yeqtí
yúyánápímmá téta "paá pááqya-qtataare" téta te-yúmá yemmá
áqnáabaqa tái-meyamma yimíniye.

maami-kááqáárí-yíráátí-wáyúkámá íma ikatîqa éta yeqtí
yúma múte kéyauyoe. yemá tágama-yataaqa Áánûqtunopake
máyáa-yuma yemmá anón-aimma téta agamá kautíyábámá íma
ikatíq kéoe.
11 kaqtó-wayukama Áánûqtunopakemma yeqtí akoqnáágoma
uyátá-maqma anómma kaaqaari-yíráátí-wáyúkáyábámá
wáimanibo yemá uyátárai-nakon aúbáqá anón-aimma téta
agamá kautínôqtaba kaqtó-wayukama uyátárai-nakoni
akoqnáágoma mú mikákáá uyátá-maqma wáipoana wení
kaqtó-wayukama yeqtí akoqnáágomma wenaúbáqá aráátiyaba
ikatíq kéoe.
12 maami-káyúkátí yáaikoma miráuma abááq-wáíwákóní
yáaikoraa kéiye. yeqtí yúwaraikoni áaikoma minnáe. yáqtoketa
kéyikamoe. yemá íma ítáa-qtataaqtaba anón-aimma téta
agamá kégautoe. ánibo yemá abááq-wáíwákóráá umá yemá
yawarápaginoe.
13 yemá yeqtí tái-aaiqtabama yú-tiqa í-yátááqá mayánoe.
yemá yeqtí yúgoni akaí-yátááqá kéwareta yeqtí kebó-
áímmá abarokáq tarôq kéoe. mi-káyúkámá yemá kaayaq-
yóyáúkáráq máa-yuma keráwáqtê yagaroqtamá aáwaqa kéneqa
keráwáqtí tigae-yátááqá yemá mamá kétimewata keráwáqtí
aáwakaqtabama táwî-aaimma óq-waayukama kéte.
14 yemá paá aaranaatê kúmiq-yataariq kéeta yemá yeqtí
yúgoni akaí-yátááqá waránôqtabama aati-aatimá íma kanaaráq
yimuqa yaráiye. yemá aqnú-káyúkámá yemmá makátêwata
yetê yagaroqtaréta yeqtí tái-amma kéwaraae. yemá aúyababa-
araaq-wayukama máawana Áánûqtuma yemmá yawááq

kéumayikaiye.
15 yemá arupú-amma yuwéta aammá arábaraae. íbêqa yemá
Pótorimma áanima kaaqaari-ámúné-náqá Péiraani aammá
kéwaraae. min-nákómá wemá otaammá kúyôqtabama móneqa
mayéwaine.
16 minnáyabama Áánûqtuma wemmá aamá awáágúraiye.
wemá oótiraa-kakomma waayúkati yáama ámitana mi-kákómá
Péiraamma aa urápíké watáama timá ámikaine. ánibo Péiraamma
timá ámínanawaq wení aíbôq-aaimma "yuwaíno" ténа mi-
kákómá timá ámitana tiráine.
17 miráimanibo maami-táí-wáyúkámá keráwáqtí aúkáapimma
yeqtí aíbôq-aaimma íma kéyuwaae. maiq-nómmá káqnáginikaa
umá mirá kéoe. konnámá uwáá yoqmá móra-mara íníkáá
umá yemá mirá kéoe. kumayupí maragómmá mémánóbáqá
Áánûqtuma yeqtí márûqa yokaa kéumayikaiye.
18 yemá yeqtí táí-aaiqtabama anókaq ááyama téta yúma
mamé uí-áímmá kéte. yemá náayuwabi táí-amma paábaq
yuwánéta maqmá aónaa-yuma yemá yúránánnámá aí-áímmá
téta makáqma kéyimonaae.
19 yemá yú awaatuqmá paá umáginon-aimma kétemanibo
kúmiq-yataakoni akoqnáágoni aménáápáqá ánná-wayukaraa
umá mááe. ítáaro. móra-yataakoma waayúkagomma uyátena
wení akoqnáágoni aménáápáq yiwíqma yíkáimma mi-
káyúkámá íma yú awaatuqmá paá kéumagoe. ímiye. yemá
mi-qtátáákóní ánná-wayuka mááe.
20 waayúkama ketáái uyátárai-naqa mamá atóbamatikanin-
naqtaama Îtu Káríqtomma kéitetaboata táwî-aaikoma yemmá
yaútûma ikúyikainabike yubíqtuweta kóíya-yuma móragaraq
maami-táwí-ákómmá íma ayuwáiyana yemmá uyátaino.
21 mi-káyúkámá náayuwabi yemá Áánûqtuni arútáin-aqtaba
íma ítáa-yuma yemmá uyátá-maqma taíbaq paru-yátáákómá
kéyimiye. yemá wení arútáin-aqtaba kétetamanibo wení aokaq
wakúyikarain-aipikemma yinaaéma kéo-kayukayabama paru-
yátááqá íyiminiye.
22 mi-kátáámá naayóbáqá tiráan-aimma yeráwáqtábá wáiye.
minnâ
"iyákómá yeqtí múmá yauwéqma kéiye.
ánibo pógoma nommá pétuwetama
yauwéqmeta yobí kowammá wáékááq-waekaaq kéoe."
ténа min-áímmá Áánûqtuni agamatá-kánnáábí kétiye.

3

1 ketí tíkáin-aanabo, maaminnáma ketí anaaékaq-aubae.
maami-kááyáq-áúbánápómá arutáinaiq ínôqtaba kemá
keráwáqá túyánámmá ítama arupú ígáae téq kétune. ánibo

ketáái uyátárai-naqa ketáá mamá atóbamatikanin-naqa Îtu
Káríqtoma wení timáyíkarai-kayukati yáanapo keráwákáq timá
tímikain-aimma taákaq maraígáae téq kétune.
2 missing?
3 áqnáabaqa maannáyaba taákaq máráaro. aqtó-kánááráqá
yaímma-wayukama paá yeqtí yúgoni akaí-ááímmá waránoe.
yemá keráwáqá aábê-aimma timá-tiketa
4 maará téta tínoe: “wemá ‘yauwéqma kumónúne’ téna aamá
timá akoqnáá umákaimma íyabiyo? náakaraq máiyo? keti-
botáámá áqa puyéqéta owana máqte-qtataakoma maramá pááq
kéitana wáqe-uraimma móraiq umá wáiye.” téta yemá tínoe.
5 miráimanibo maami-káyúkámá naayóbáqá Áánûqtuma
aamá kétitana maa-márámá pááq uráiqtabama yemá yaákaq
ínôqtabama íma kéyikaiye. nokáké maramá tarôq umáráitana
maragómá nopíké utaráiye.
6 naayóbáqá maramá tarôq umákaitana ayáqtáá-kanaama
kóitana anaaékaqa Áánûqtuma nommá yúwáitana auténa maa-
márámá yawááq-urena miráuma naayó-márágáráq wení táí-
wayukagaraq yawarápatukaiye.
7 íbêqa Áánûqtuma wemá yainaí-kánáyábá awé kéiye.
wemá maa-márágáráq wíyôpakaraq wakúyikainata mikáq
máiyana min-áwáátáqá yainaí-kánáámá pááq íniye. mi-
kánááráqá wemá maa-márágáráq wíyôpakaraqa iranápó
yawarápatuwainata táí-wayukama yemmá yainéna mamá
yawarápamayikaniye.
8 tíkáin-aanabo, maannáyabama íma tiwimmá kaaro.
ítáaro. móra-wagaagaraq taígani-karitimaatima (1,000) uyátárai-
nakotema móraiq kéiye. wetábámá taígani-karitimaatigaraq
(1,000) móra-wagaagaraq móraiq kéiye.
9 uyátárai-nakoma wení timá akoqnáá umákain-aiqtabama
íma káwikaiye. yaímma-wayukama mirá téta yúyánámmá
kéitaamanibo wemá íma káwikaiye. ímibo wemá aú pukáipaq
awé i-náqíye. ánibo wemá waayúkayaba yeqtí kúmiq-yataapike
waeraígáae téna yiwé kéiye. yemmá yawarápaiyabama íma
kákaitanaboana Áánûqtuma yiwé kéiye.
10 miráimanibo uyátárai-nakoni yainaí-kánáágómá miráuma
moyán-nákáá umá “íma kumíniye” téq túyánámmá itáiyan-
awaataq kumíniye. mi-kánááráqá wíyômma anókaq áama
káayena panane umáginiye. aabaúgógáráq wiyókágáráq
wíyôkogaraq iramá kamá káuma ánataginoe. maa-márágáráq
máqte-qtataakaraq maa-márábí wáimma iramá kamá káuma
ánataginoe.
11 keráwáqá itáiyana máqte-qtataakoma miráuma
ánataginimma íbêqa keráwáqtí táaikoma náaraq íníyô?

Áánûqtuqtaba aokaq-wáyúkámá wenáwîkaq máqte-qtataariq oníq umá keráwáqá mirá-oro.
12 keráwáqá mi-kánááyábá awé kéeqa mi-kánááyábá kumíkáae téraq keráwáqtí mayaígómmá mirá-oro. mi-kánááráq wíyômma iramá kamá káuma ánataginana aabaúgógáráq wíyôkogaraq wiyókógáráq iramá kamá yaeq-yaeq umáginoe.
13 miráimanibo “aúge-kiyokaraq aúge-maragaraq wániye” ténа Áánûqtuma keqtáámá timá akoqnáá umátíkaraiqtaae. mibáqá máqte-qtataakaraq máqte-kayukagaraqa Áánûqtun-aurakaqa kateko umá mánoe.
14 ketí aanábó-wáyúkáo, keráwáqá mi-kánáámá awé kéeqa móra-mora-yuma kaayoné-yátáápí máero. Áánûqtumma ôriq umá timuqá marakaíyábá maqmá aónaaro. kúmiq-yataariq í éq otaammá íkuinoqtabama maqmá aónaaro.
15 taákaq máráaro. ketááí uyátárai-nakoma keráwáqá mamá atóbamatikaniqtaba kákaitana wemá aú púkáipaq awé kéiye. ketááí tíkái-tibaqawaaraa-naqa Póroma maaminnáyabama keráwáqtôpaq Áánûqtuni itaí-yátáápíkémmá áqa agamá tímikaiye.
16 Póroma wení máqten-aubabimma uyátárai-nakoni yauwéqma kumínî-kanayaba kágayaiye. yaímma-yataaqa agatái-waigoma ítama tágaiyabama íma oyaaq kéiye. yaímma-aama íma ítáa-kayukama yemá Îtukaq itáíq-itaiq íyábámá íma akoqnáá kéeta wenáagomma wáeqma kaaqaari kéte. káqon-aikaraq Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábímmá kaaqaari tirááe. mirá kéeta yemá yanamáárîq yeqtí yúraqa yawarápai-yataaqa mamakááe.
17 ketí aanábó-wáyúkáo, keráwáqá áqa minnáyaba kéitaae. miráinaqa atéráaro. Áánûqtuma keráwáqá abaúmma ánûqa yamátikai-qtataapikemma káqo-kayukama íma iyuwáiyatawaq yemá yeqtí otaakáráq íarutainiq íya-qtataaqnapoma keráwáqá íyabitero.
18 ímibo uyátárai-naqa Îtu Kárîqtoni íráqô-qtataakoqtabagaraq itaí-yátááqtábágáráq ítame uíq-uiq oro.

wekáqá tágama-yataaqa íbêqa aati-aatimá wáimma watúq-watuq umá wániye. miráuma waíno.
kemá Pítaae.

1 Yóáane

1 Aagómá maa-márámá íma pááq uráitana wemá máqe-
uraiye. ketáá wenáama ítareqtaa wemmá ketáái túrannapotaa
aónareqtaa tiyáákakeqtaa wenaneqá ánêkukaunatae. Aagómá
wenáaimma matúq-matuq umá mái-auwaraimma wáiye.
2 maami matúq-matuq umá mái-auwarai-naqa wemmá ketáá
aónaraunaboaqtaa ketáá keráwáqá kétima-timunatae. Ître Káríqto
matúq-matuq umá maí-auwarai-naqa naayóbáqá aboátê máqena
wanamáárîq kumma tiráátiraiqtaae.
3 miráipoana ketáá móra-tuyanakaq ketibotêtaagaraq
wanáaniko Ître Káríqtogaraq yokéqtaa nóinabi aónareqtaa
ítarauna-yataaqa timá tímikaunatae. ketáámá kétima-
yimunataama minnâ keráwákáráq mimórá-túyánákáq
maraígáae téqtaa kétunatae.
4 keráwáqtí timuq-yatáákómá mútûq pááq íniye téqtaa
maami-qtátááqá keráwáqtôpaq kágayaunatae.
5 ketáámá maamin-áímmá Áánûqtuni áanikonopake ítareqtaa
keráwáqá kétima-timunataama minnâ mirá-uraiye. Áánûqtuma
ómmá máiye. wepímmá móra pááqyamma íma kumayuq-
yátááqá wáiye.
6 abo ketáá téqtaa “Áánûqtugaraq móra-tuyanakaq
kémaraunatae” tennatáámánibo ketáá kumayuq-ápí Áánûqtu
íma máikaq uréire kéeqtaa minnâ kaaqaarimá kéteqtaa íma
árain-apimma kémaunatae.
7 aanibo ópí tágaipin-amma Áánûqtu máikaq uréire kéeqtaa
miráonataama ketáámá kímora-tuyanakaq maqmá yáátáá
kéumayaunanataa áanikom Îtuni naaegómá ketáái kúmiq-yataaqa
tete umá ketirunóbáqtáá mamá aúgen-auge kéumatikaiqtaae.
8 “kepíqtáá íma kúmiq-yataaqa wáiye” tennatáámá minnâ
kenamáárîqtaa ketáái tíyakomma kaaqaari kétima-kaunananata
árain-aain-aimma kepíqtáá íma wáiye.
9 ketáá Áánûqtuma paá timá ámenunataama, nói-kumiq-
yataarirabi ketáámá uráunataama miráinana wemá ketáái
kúmiq-yataaqa mamá awikáqtuwainanama ketáái kúmiq-
yataakoni anónnáma íma paá wániye. Áánûqtu aati-aatimá
yabíqma kateko umá máinapoana ketáái tái-yataaqa wemá
tete umá tirunóbáké paábaq kématuwena aúgen-auge
kéumatikaiqtaae.
10 Áánûqtu maará kétiye. “máqte-kayukama kúmiq-yataariq
urááe.” téna kétiye. ááqibo ketáá téqtaa “kúmiq-yataariq
íuraunatae” téqtaama aanibo min-áímmá minnâ “Áánûqtuma

kaaqaari-náré” téqtaa kétunanataa Áánûqtuni watáagoma kepíqtáá íma kéwaiye.

2

1 pááqya-noiyapo, kúmiq-yataariq íigaae téq kemá maami-qtátááqá kágayaune. ááqibo kúmiq-yataariq íyana móra-nakoma tíwáqnaa ínîn-naqa Îtu Káríqtomiye. wemá wenamáa íma kúmiq-yataariq uráibo kateko-yátáákón áai-nakoboana ketáái táayabo ínîn-naqa máiye.

2 kenamáa ketáái kúmiq-yataaqtaba ípukaibo máqtemma maa-márábi-káyúkátí kúmiq-yataaqtaba pukáiye. miráipoana Îtuma ketáái kúmiq-yataakoni ápéqa máiye.

3 Áánûqtuni ámáan-aimma itéqtaa miráonataama ketáámá áraimma kanaaráq aónanunatae. Áánûqtumma káonaunatae.

4 móra-nakoma téna “kemá wemmá aónaraune” ténamanibo wenámáan-aimma iténa mirá íkéena wemá kaaqaari-náqá máitana árain-aain-aimma wepímmá íkéwaiye.

5 ááqibo móra-nakoma wenámáan-aimma iténa mirá kéitanama wepímmá Áánûqtuni akaí-yátááqá ógiqma pááq umá wániye.

6 móra-nakoma téna “kemá wepí kémaune” ténama wemá Îtu Káríqtoma máqe-urainikaa móraiq umá maíno.

7 tíkái-kayukao, kemá maan-ámáán-áímmá íma aúgen-amaan-aimma kágatimune. ááqibo maaminnâ naayón-ámáán-áímmá kágatimune. keráwáqá naayóbáké ítameq utáámibo

8 maamin-áúgén-ámáán-áímmá áraimma Îtupi miráurainikaa umá íbêqa keráwápí mirá kéiye. kumayuq-yátáákómá kéyatamakitana ókómá keráwápí ógiqma pááq umá wáipoana mirárárá umá maamin-ámáán-áímmá aúgema wáiye. minnâ árain-okoma íbêqa kétagaiye.

9 móra-nakoma téna “kemá ókóní aapí kémaune” kétenamanibo Îtu Káríqtomma arummá amî-naqa áyámma kéumakenama wemá paá kumayupí máiye.

10 ááqibo wení ábâkoraa-naqa Îtu Káríqtomma arummá amî-nakomma kákainanama ókóní-aapi kémaitana wemá waayúkama otaa-qtátáárîq íkéumayikaiye.

11 ááqibo wení ábâkoraa-naqa Îtu Káríqtoni aanábómá áyámma kéumakenama kumayupí kémaiye. kumayuq-yátáákómá aúramma kégaropa-makaipoana wemá náakarabi uréire kéena íkaonaiye.

12 pááqya-noiyapo, Îtu Káríqtoma keráwáqtábá pukáipoana keráwáqtí kúmiq-yataaqa áqa mamá yukéna awikátukaiye.

13 ketibóutaao, áaimma áqtaraikake máqe-urainaqa Îtu Káríqtomma wemmá káonaapoaqa keráwáqtôpaq kemá kágayaune. maabuibóákaao, keráwáqá mamá Tái-nakomma

márúte yukáápoaq kemá keráwáqtôpaq kágayaune. pááqya-noíyapo, keráwáqá ketibotáá Áánûqtumma káonaapoaq keráwáqtôpaq kemá kágayaune.

14 ketibóutaao, áaimma áqtaraikake máqe-urai-naqa Îtu Káríqtomma wemmá aónaraapoaq keráwátôpaq kemá agatáune. maabuibóákaao, Áánûqtun áabi keráwáqá akoqnáá uréq Táígo-nakoma uyáqtá-maqma máápoaq keráwáqtôpaq kemá agatáune.

15 maa-márágón áaikokaraq maa-márábi-qtátáátábágáráq ítikaino. móra-nakoma maa-márábín-ámmá kéwaraitanama ketibotáái akaí-yátááqá arupimmá íma wáiye.

16 wenaúgon amuq-yatáákáráq aúrananna aí-yátáákáráq aweké kuí-yátáákáráq Áánûqtunopake íma iráibo mirái-qtataaqa maa-márábíké-qtátááré.

17 máqtemma maa-márágóní waayúkama yúrananna káetama maami-qtátáákáráq maa-márágóní waayúkagaraq paábaq yátamakinoe. ááqibo móra-nakoma Áánûqtun aúyánámmá warénama matúq-matuq umá paá mániye. Îtu Káríqtoni webóé.

18 pááqya-noiyapo, maannáma aqtó-kánááráq íye. keráwáqá ítaraae. Îtu Káríqtoni anómma webó-náqá íniye. íbêqa ne-tuqyaa Îtu Káríqtoni webó-wáyúkámá áqa irááe. miráitaqtaa káonaunatae. mi-kánáámá aqtó-kánááráq íye.

19 Îtu Káríqtoni webó-wáyúkámá yaímma keqtáábíké kóuraamanibo yeráwáqá íma keqtááráá umá máqe-uraae. yeráwáqá keqtáágáráq móra-yuyanakaq marétaraatati ketáátê máneta oné. ááqibo tiyuwéta keqtáábíké káouraapoata íma ketáái árai-kayukama kétiraateqtaae.

20 ááqibo keráwáqá máqte-kayukabike Aokaq-nákómá tiwíkaipoaq máqte-qtataaqa áraimma kéitaae.

21 árain-aain-aimma íma kéitaawapoaq íkagatimunabo árain-aain-aimma keráwáqá áqa kéitaawapoaq kemá kágatimune. keráwáqá kéitaae. árain-aipikemma móra kaaqaari-áímmá íma kanaaráq pááq kéiye.

22 nááwaq kaaqaari-náqá máiyo? “Îtuma íma Káríqtoma máiye” téna aboáqtábágáráq áanikoqtabagaraq wakaráína-naqa wemá kaaqaari-náqá Îtu Káríqtoni webó-náré.

23 náawabi Áánûqtuni áanikoqtaba wakaráínama Áánûqtu wetê ímaipoana kéqo-keq-yataariq íumakaniye. náawabi áanikomma arummá kámenama aboámá wetê máiye.

24 aamá áaimma áqtaraikake ítaraamma tirupi yuwáíyana maíno. tirupi yuwáíyana kémainaraq keráwáqá mórabi áanikopikaraq aboápíkáráq mánoe.

25 Îtu Káríqto timá akoqnáá umá tiráiye. “matúq-matuq umá mái-auwaraimma timínénataa keqtáámá timá akoqnáá

umátíkaraiqtaae. kaaqaari-wáyúkámá keráwáqá árain-apike
26 tiwíqma paábaq tiyuwánéta kéoe. minnáyaba kemá
kágatimune.
27 ááqibo Aokaq-Áágómmá tímikaitana paá keráwápí ku
máipoaq keráwáqá káqomma tirááti-naqtaba ítikaniye. we-
namáa máqte-qtataaqtaba kétiraatena kétima-timenataa aanibo
nóinabi kétiraatena kétima-timenataa iqtáámá árain-aain-aimma
wáiye. kaaqaari-áímmá íma wáiye. ááqibo Aokaq-Áágó nóinabi
tiráátiniq umá Îtu Káríqtopi máero.
28 pááqya-noiyapo, Îtu Káríqtopi kémaiyana wemá yínaqtaa
wemmá káoneqtaama mikáq wenaúbáq tigae-tigae íéqtaa
kanaaráq itó-uma mánunatae.
29 keráwáqá aónaraae. Áánûqtupimma kúmiq-yataaqa
íma wáiye. kateko-yátáákón áaimma máiye. móraiq umá
kateko-yátáákón áai-kayukama yeráwáqá Áánûqtu aúgemma
maqyíkáraiye.

3

Áánûqtun-araabitie.

1 keqtááyábá akaí-yátááqá abó "íráqône" téqtaa
ketáámá wenáráabitie tenúnatae. miráipoata yeráwáqá
Áánûqtuma íkaonaapoata maa-márábí-káyúkámá ketáágáráq
ítimonaraaqtaae.
2 tíkái-kayukao, íbêqa Áánûqtuni áráabititaa máunataamanibo
anaaékaq nóikaakanaq mánunataabiyo? íbêqa ketáá
íma ítaraunataamanibo ketáá ítaraunataama wemmá
aónaraunaboaqtaa weráá umá mánunatae. mikáq wenáaimma
mútûq kanaaráq aónanunatae.
3 máqtemmá wekáq yirummá kámeta awé íya-kayukama
Îturaa-kayukama yeráwáqá kúmiq-yataakon-aaq ikatéta nékaq
mááe.
4 móra-nakoma kúmiq-yataariq kéena wemá aamá aúmatan-
aimma kéyawitiye. kúmiq-yataaqa maannámiye. Áánûqtuni
ámáan-aimma yawiténama kúmiq-yataaqa mi wáiye.
5 keráwáqá aónaraae. wemá aúgaraq-naqa aúkáimma wemá
ketáái kúmiq-yataaqa matuwáínayataba kukáiye. Îtupimma íma
kúmiq-yataaqa wáiye.
6 morá-nakoma Îtu Káríqtopimmo kémaenama kúmiq-yataariq
íma umáena wíniye. ááqibo kúmiq-yataariq umáena kéwenama
wemmá íma ítarena íaonaraiye.
7 pááqya-nóiyapo, móra-nakomma íyuwaiyanawaq árain-apike
tiwíqma paábaq tiyuwaíno. náawabi kúmiq-yataariq íumaena
wína-nakoma Îtuma kateko umá máinikaa umá mániye.

8 náawabi kúmiq-yataariq umáena wína-nakoma wemá
Tááqtaani áaimma kémayaiye. Tááqtaama áqnáabaq
áaimma áqtáraikake aati-aatimá kúmiq-yataariq umáena
kéuiye. miráipoana Áánûqtun-aanikoma Tááqtaani mayaímá
matuwáínayataba kukáiye.
9 ááqibo náawa-naawanabi Áánûqtuma marákáraitanama aati-
aatimá íma wení kúmiq-yataariq umáena kéuiye. Áánûqtuni
kateko-yátáákón ayu-qtatááqá wepí máipoana wemmá
Áánûqtu marákáraitanama kúmiq-yataariq íma kanaaráq
umáena kéuiye.
10 miráinaqtaa náayubi Áánûqtuni áráabiti máewata náayubi
Tááqtaani áráabiti maíyamma yimónanunatae. náayubi íma
kateko umá máeta kúmiq-yataariq umáe uyetáma yemá Îtumma
yirummá áme-kayukayaba íkéyikaitata yeráwáqá Áánûqtuni
áráabiti íma mááe.

weqtábá kákaina weqtábá kákaina umá máero.

11 maamin-áímmá áqnáabake minnámo ítaraamma weqtábá
kákaina weqtábá kákaina umá mánatae.
12 ketáá íma Kááinaraa umá mánatae. anómma Táí-nakoni
iyápómá wenábâkomma ikákaimma nôraq itanawáq wemmá
ikákaiyo? minnâ wení mayaígómá táígoni itana ábâkoni
mayaígómá íráqôniq itanabóana ikákaiye.
13 ketíbâqawaayuo, maa-márábí-káyúkámá íyammo
kéumatikaiyama íma iyánáaq oro.
14 máqtemma Îtun anaaé wáráá-kayukama keqtáámá
kétikaipoaqtaa aónaraunataama tirun-íyápómá puí-yátáákómmá
yátamaqtuweqtaa matúq-matuq umá mái-auwaraipiqtaa
yabékuraunatae. ááqibo náayubi Îtun anaaé wáráa-kayukayaba
íkeyikaipoata yemá puí-yátáápí paá mááe.
15 móra-nakoma náawabi Îtun anaaé wáráin-abakoraa-naqa
áyámma kéumakenama aúyánápí ikámma púímma wemá
yíkaminakaa-nare. keráwáqá aónaraae. waayúkama yíkamiya-
kayuka matúq-matuq umá mái-auwaraimma ímatokaae.
16 maaminnâ nóinabi akaí-yátáákón áaiqtaba tiráátiraiqtaae.
Îtu Káríqtoma keqtááyábáé ténа pukáiye. miráinaqtaa ketáámá
ketáái aanábó-yátábátáá kanaaráq puyónátae.
17 móra-nakoma náawabi áwáqnaa í-yátááqá matokáinama
Îtun anaaé wáráa-kayukabike móra-nakoma náawabi áwáqnaa
í-yátááqtábá kákaitana aónaraimanibo weqtábá wenáyakoma
aúyakuraitana íámikaimma Áánûqtuni akaí-yátááqá wepímmá
kémaiyo?

18 ketí pááqya-noiyapo, ketáái tikaí-yátáákómá watáama
paá tóyaukaken-aimma íwaino. ketáái tikaí-yátááqá áráimma
yiráátéqtaa máqte-qtataariq ónátae.

Áánûqtun aúbáq ikatîq íena itó-uma akoqnáá umá mániye.

19 máqte-qtataariq onna-yátáákótáá ketáái tikaí-yátááqá
áraimma yiráátéqtaa miráona-yataakotaa Áánûqtun aúbáq
akoqnáá umá kanaaráq itó kéunatae.
20 ketáámá kenamáárîq ketúyánákótáá ketúbi maránímma
minnáyabagaraq Áánûqtuma kéitaiye. Áánûqtu ketúyánákótáá
uyátá-maqma máitaqtaa káonaunatae. wemá máqte-qtataaqtaba
kéitaiye.
21 tíkái-kayukao, ketúyánákótáá ketúbi ímarainaqtaama
Áánûqtuni aúbáq akoqnáá umá kanaaráq itó-onunatae.
22 wenámáan-aimma kéiteqtaa miráonaboanataa aati-
aatimá amuqá maraína-yataariq-aatuqma onanatáámá nói-
qtataaqtababi ítáana-yataaqtaa wenôpake paá mayánúnatae.
23 maaminnâ wení ámáan-aimma mirá-uraiye. áqnáabaqa
wenáanikoma Îtu Káríqtokaq tirummá áméro. ááqibo "káqomma
weqtábá kákaina weqtábá kákaina umá máero." téna Îtuma
wemá timá tímikainiqtaa ónátae.
24 náawabi maami-kááyáq-ámáán-áíkárátá kéitena miráina
wemá Áánûqtupi kémaitana Áánûqtu wepí kémaiye. Áánûqtu
wení Aágoma timá tímikaiqtaama "Áánûqtu keqtáábí kémai
íyabiyo" téna kétiraatiqtaae.

4

Áánûqtuni árain-aagogaraq waátâgaraq.

1 tíkái-kayukao, íma máqten-aagokaqa tirummá áméro.
maqmá aóna-aona umá aonáiyana Áánûqtunopake kéi-nare.
netuqyaammá kaaqaari-áíkáráq-wáyúkámá maa-márábímmá
uréire kéoe. tái-aagoma yirunóbáqá máitana mipíké tái-aimma
kéiye.
2 miráuma aágoma Áánûqtunopakenabiyaa maqmá aóna-aono
oro. maamin-áágómá téna "Îtu Káríqtoma aúgaraq-naqa aúkéna
Áánûqtunopake kukáiye" ténama wemá Áánûqtunopake kéiye.
3 ááqibo maamin-áágómá téna "Îtu Káríqtoma aúgaraq-
naqa aúkéna Áánûqtunopake íkukaiye" ténama wemá waátâe.
Áánûqtunopake íirena wemá Îtu Káríqtoni anómma webó-
nákónôpake kéiye. minnáyaba "keráwáqá atéráaro" téq timá
tímikaunaae. "Îtu Kárîqtoni webó-náqá yíniye" tiráunama áqa ya
máiye.

4 pááqya-noiyapo, keráwáqá Áánûqtu matíkaraipoaq
wenáráabiti máále. keráwápí mái-nakoma uyátá-maqma maa-
márábí-náqá máipoana keráwáqá maamin-tái-áágómá yemmá
uyátámakuraae.
5 yemá Îtu Káríqtoni webó-wáyúkámá maa-márágóní
waayúkamoe. maa-máráqóní waayúkama máapoata yeráwáqá
aamá temmá maa-márágóní waayúkama kéitaae.
6 ááqibo ketáámá Áánûqtu matíkaraipoaqtaa wenáráabiti
máunatae. náayubi Áánûqtumma aónaa-kayukama ketáái táama
kéitaae. aanibo náayubi Áánûqtuma íma maqyíkárai-kayukama
ketáái táama íkeitaae. miráítaqtaa káonaunatae. móra-nakoma
árain-aagogaraq-narabi kaaqaari-áágógáráq-nárábiyo.

Áánûqtuma akaí-yátáákón áaine.

7 tíkái-kayukao, ketáámá weqtábá kákaina weqtábá
kákaina ónátae. akaí-yátááqá Áánûqtunopake kéiye. náawabi
káqowaqtaba ákáin-nakoma wemmá Áánûqtu marákáitana
Áánûqtumma káonaiye.
8 Áánûqtuma akaí-yátáákón áaimma máipoana náawabi
káqowaqtaba íakaina-nakoma Áánûqtumma íkáonaiye.
9 kímora wenáanikomma maa-márábí timákaitana aúgen-
auwaraimma keqtááyábá mayaígáae ténа kukáiye.
10 ketáá káonaunatae. áraimma akaí-yátááqá ketáái tikaí-
yátááqá Áánûqtuqtaba íwáimanibo wení uyátá-maqma akaí-
yátááqá keqtááyábá áraimma akaí-yátááqá wáiye. minnâ
wemá wenáanimma timákáitana kumma kaapaq-yátáráq
képuyena ketáái kúmiq-yataaqa meyánîq kéumatikaiqtaae.
maaminnâ áraimma akaí-yátááqá wáqe-uraiye.
11 tíkái-kayukao, Áánûqtummo miráráá umá kákaina móraiq
umá ketáá weqtábá kákaina weqtába kákaina ónátae.
12 móra-nakoma íma Áánûqtumma aúrapike aónaraimanibo
ketáá weqtábá kákaina weqtábá kakáina onanatáámá Áánûqtu
kepíqtáá kémainanama wení akaí-yátáákómá kepíqtáá mútûq
pááq umá ánataginiye.
13 Áánûqtu wení Aokaq-Áámá tiyúwáitaqtaa yáátáá umá
kémayaunaboanataa wepí kémaunanataa wemá kepíqtáá
kémaiye.
14 ketáámá Îtu Káríqtomma aónareqtaaboataa timá
tímikaunatae. aboámá wenáanima Îtumma timákáitana maa-
márábi-káyúkámá táayabo ínenataa kukáiye.
15 náawabi Îtuqtaba “Áánûqtun-aanimiye” ténа arummá
kámena tin-nákópí Áánûqtuma máitana wemá Áánûqtupi máiye.

16 ketáámá káoneqtaa tirummá kámunatae. Áánûqtu keqtááyábá ôriq éna kákaiye. Áánûqtuma akaí-yátáákón-áaipoana akaí-yátááqá máiye. miráipoana náawabi akaí-yátáápí kémainanakoma minnâ wemá Áánûqtupi kémaitana Áánûqtuma wepí kémaiye.

17 yainaí-yúpááráq onanatáámá táaqa íkáinanataa akaí-yátááqá kepíqtáá mútûq pááq umá ánataginiye. ááqibo maamárábíkáráq káqowaqtaba Îtuma ákáiniq umá móraiq umá káqowaqtabataa tikaíkáae.

18 akaí-yátááqá wárainanama áaqa íkaniye. ááqibo akaí-yátááqá mútûq pááq umá ánataguraitana ikatîq-yataaqa páabaq waqmá kéyuwaiye. móra-nakopimma ikatíq-yataaqa wárainanama agaegóní anónnáma tái-apeqtaba awé íniye. ááqibo náawabi ikatíq kéenama wení akaí-yátááqá mútûq íma pááq uráiye.

19 áqnáabaqa Áánûqtu keqtááyábá ákaraipoaqtaa ketáá weqtábátáá kanaaráq tikaíkáae.

20 móra-nako téna "Áánûqtutaba kétikaiye" kétenamanibo wemá ábâkoraa-naqa áyámma kéumakena wemá min-nákómá kaaqaari kétiye. wemmá káonenama wení ábâkoraanataba íkákainanama Áánûqtumma íaonai-waigoma Áánûqtutaba kanaaráq akániyo? ímiye.

21 Îtu Káríqtoma maan-ámáán-áímmá tímikaiqtaae. náawabi Áánûqtuqtaba kákainanama wenanaaé wárá-a-kayukayabagaraq akaíno.

5

Îtumma arummá ámîn-nakoma maa-márábi-qtátááqá márúte kéyuwaiye.

1 máqtemma náayubi Îtuqtaba "Káríqtoe minnáma Áánûqtu timákaraiye" téta tíya-kayukama minnâ Áánûqtu maqyíkáraiye. náayubi aboáqtábá yikáínatama aboá maqyíkárai-kayukagaraq kéyikaiye.

2 ketáá káonaunatae. minnâ ketáámá Áánûqtuqtaba tikáínaqtaa wení ámáan-aimma taákaq maréqtaama ketáá wenáráabitiyabataa tikaíkáae.

3 ketáá Áánûqtuqtabataa tikáínaqtaama wení ámáan-aimma matoránátae. maamin-ámáán-áímma íma ummaa kéyaiye.

4 máqtemma Áánûqtu maqyíkárai-kayukama maa-márábíqtátááqá kanaaráqá márúte ibáq kéyuwaae. ketááí tirummá amí-yátáákómá maa-márábí-qtátááqá uyátá-maqama kétimiqtaae.

5 náawaq maa-márábí-qtátááqá kanaaráq márúte kéyuwaiyo?
móra náawabi “Îtuma Áánûqtun-aanikoe” téna arummá ámîn-
nakoma wemá maa-márábi-qtátááqá uyátewae kéiye.

Áánûqtuma áanikoqtaba abaroká́q ké́tiye.

6 Îtu Káríqtoma nokáráq naaegáráqtábá iráiye. wenamáa
noqtábá íiraibo nokáráq naae-yátábágáráq iráiye. káqomma
Aokaq-Áágómá Îtu Káríqtomma káonena kétiye. ááqibo Aokaq-
Áágómá árain-aain-aine.

7-8 kaumo-yátáákómá Îtuqtaba árain-aimma kéte. yeráwáqá
Aokaq-Áágógáráq nokáráq naaegógáráq wááe. árain-aimma
Îtuqtaba kéteta mimórá-yúyánákáq makéta kéte.

9 ketáámá nóinainabi waayúkama temmá tirummá
kámunatae. ááqibo Áánûqtu nóinainabi tiráin-aikoma waayúkama
tiráán-aimma uyátá-maqma kétena maamin-áímmá Áánûqtuma
timátukaimma minnâ wenáanikoqtaba tiráiye.

10 maamin-áímmá Áánûqtuma timátukaimma máqtemma
Îtumma arummá ámê-kayukabi wáiye. náawabi Áánûqtu tin-
áíkáq íma arummá aménama Áánûqtuqtaba “wemá kaaqaari-
náré” kétena Áánûqtu nóinainabi áanikoqtaba tin-áímmá
arummá íámíqmena kéuiye.

11 ááqibo minnâ árain-aimma Áánûqtu timmá mirá-uraiye.
matúq-matuq umá mái-auwaraimma Áánûqtu tímikaiqtaama
maamin-áúwáráímmá áanikopi wáiye.

12 náawabi móra-nakoma áanikomma arummá amé́nama
wemá matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayániye. náawabi
áanikomma arummá íkámenama matúq-matuq umá mái-
auwaraimma ímayaniye.

matúq-matuq umá mái-auwaraine.

13 keráwáqá náayubi Áánûqtun-aanikon-awikaq tirummá
ámê-kayukabaq kemá maa-qtátááqá agatáune. matúq-matuq
umá mái-auwaraimma áraimma ítareq matáapoaq keráwáqtábá
agatáune.

14 wenáúyánákáq maréqtaa ketáámá Áánûqtukaqtaa
nóiqtababi ítáananataama ketáá áraimma káonaunatae. wemá
ketáái táaraq itániye.

15 ketáái táaraq kéitaiqtaa ketáá káonaunatae. nóiqtababi
wekáq ítáananataama wemá áqa kétimiqtaae.

16 ábâkoraa-nakoma kúmiq-yataariq kéinaa káonema mi-
kúmíq-yátáákómá yawááq umá matúq-matuq umá mái-yataapi
íkewinaqa keráwáqá Áánûqtukaq itaíyana matúq-matuq umá puí-
yátáápíkémmá Áánûqtuma mamá wemmá aúgen-auwaraimma
amíniye. móra-kumiq-yataakoma matúq-matuq umá puí-yátáápí

áwíqmena wíniye. minnáyaba “nunamummá tiyo” íketune.
máqtemma otaammá kuí-yátááqá minnâ kúmiq-yataare. ááqibo
ókon-oko-kumiq-yataakoma íma mamá puí-yátáápí awíqme
wíniye.
17 máqtemma otáá-qtátááqá minnâ kúmiq-yataare. ááqibo
ókon-oko-kumiq-yataakoma matúq-matuq umá puí-yátáápí íma
kéwiye.
18 ketáá káonaunatae. náawabi Áánûqtu matíkárai-nakoma
kúmiq-yataaqa íma umáena kéiye. aanibo Áánûqtun-aanikoma
wemá kawáá kéumatikaiqtaaboana Tái-nakoma wemmá íma
kanaaráq tái-yataariq kéumakaiye.
19 ketáá káonaunatae. Áánûqtun áráabititaa máunataamanibo
tébakaq-wayukama máqtemma maa-márábí-qtátáákáráq Tái-
nakoma nôrabi ónááe ti-qtátááqá mirá kéumayikaiye.
20 ááqibo káonaunatae. minnâ Áánûqtun-aanikoma iréna
tiráátiraiqtaae. náawabi árain-Aanuqtuma máima ketáámá árain-
Aanuqtupi wenáanikoma Îtu Káríqtopi máunatae. maaminnâ
árain-Aanuqtugaraq maaminnâ árain-auwaraimma matúq-matuq
umá mái-auwaraine.
21 pááqya-noiyapo, kaaqaari Áánûqtunopakema nékaq máero.
kemá Yóáane.

2 Yóáane

Yóáane páátima monoq-wáyúkámá máa-marukaqa áwíkaan-inikoma páátibi agamá kááyaiye.

1 kemá móra anó-monoq-nakonopake áwíkaan-inikokaq áwíkai-iniko ení iyápógaraq árain-aain-aikaraq kemá keráwáqtábá kétikaiye. íma kemá kenamáamibo máqtemma aarawaamá árain-aain-aimma ítaraa-kayukama keráwáqtábá ôriq éna kéyikaiye.

2 maami árain-aimma keqtáábí wáena taákaq-taakaq ínipoana aati-aatimá keqtáábí watúq-watuq umá wániye.

3 ketibotáá Áánûqtuma áanikogaraq Îtu Káríqto yeqtí aokaq íráqô-qtataakaraq arummá yimí-yátáákáráq kaayoné-yátáákáráq keqtáábí waíro. miráinata maami-qtátááqá árain-aain-aikaraq akaí-yátáákáráq mayánátae.

4 kemá itáunama maamin-nóíyápómá árain-amaan-aimma kéwaraawaq timuqá ôriq umá kémaraune. miráuma ketibotáá timá tímikainiqtaa umá kéwaraae.

5 tíkáin-iniko, móra ámáan-aimma kágayaune. íbêqa aúgen-amaan-aimma íkagatimupo maaminnáma naayóbáqá áaimma áqtaraikake Îtunopake ítaraae. minnâ káqowaqtaba kákaina káqowaqtaba kákaina ónátae.

6 akaí-yátáákómá mirá kéiye. minnâ Áánûqtun ámáan-aimma waránátae. mimórá-ámáán-áímmá áaimma áqtaraikake ítaraae. minnâ weqtábá kákaina weqtábá kákaina ónátae.

7 miráipoata netuqyaa-káyúkámá keqtáá kaaqaari-áímmá timá-timinetataa maa-márábí uréire kéeta ye mirá kéte "Îtu Káríqto íma aúma mamá pááq íné kukáiye." téta waayúkama kaaqaari kéteta yemá Îtumma webómá kágáyakaae.

8 atéqma máero! keráwáqá íma mi-qtátááqá yúwáaro. ketáámá maaminnáyabataa mayaímá matáunaboaq íráqô-qtataaqa Áánûqtu timá akoqnáá umá timínna-yataaqa íma mayáínoe.

9 morá-nakoma Îtu Káríqtoni arááti-yataapi íma maéna ááqibo áwábaq kóínanama Áánûqtu mibáq wetê íma máiye. móra-nakoma Îtu Káríqtoni arááti-yataaqa ítarena Áánûqtugaraq áanikogaraq mibáq wetê máiye.

10 móra-nakoma keráwáqtôpaq iréna "Îtuma Áánûqtunopake aúgaraq íkukaiye" téna tin-náqá wemmá íma keráwáqtí naaúpaqa íawiqme iréraq miráono-maaraono téq ítimakaaro.

11 aanibo keráwáqá mirá timákeqa keráwáqá wení ábárawaao máeqa wení táí-yataapi mánoe.

12 kemá netuqyaan-áímmá agamá timá-timenaaq
únnamanibo kemá íma wannaabímmá agayánúne. paá
kenamáárîq uréq wenóíkaq-wenoikaq káoneqtaa tóyaupike timá-
timenunaboana ketáái timuq-yatáápíqtáá mánunatae.
13 ketímanaakoni iyápóma yiwíkaan-noiyapoma keráwáqtábá
miráo-maraao téta kétimatikaae. áqa kínnae.
kemá Yóáane.

3 Yóáane

1 móra anó-monoq-nakonopake Káéatikaq tíkái-naqa Káéatio,
náawanabi kemmá árain-aain-aikaraq ôriq umá kétikaiye.
2 tíkái-nako, kemá nunamummá timákaunana máqte-
qtataakaraq enáugogaraq íráqôniq umá mirá kéitakaa kemá
aónaraunama enarun-íyápógómá íráqôniq kéiye.
3 yaímma Îtun anaaémo kéwaraa-kayukama uréire éq éta
má-tima-timemma "emá árain-aimma kéwaraane" téta tewapóaq
kemá emmá timuqá ôriq umá kémarakaune.
4 árain-aipimmo ketí iyápó-annamo ítaraanata uréire kéiyanama
kemmá íma móra-yataakoma mamá timuq-yatáákómmá uyátá-
maqma wániye.
5 tíkái-nako, maa-káyúkámá naayóbáqá íkeyimonaanamanibo
ááqibo íráqôniq umá yabíqyíkaraane.
6 yemá máqtemma yirummá ámê-kayukama emá írágôniq
umá yabíqyikaanayaba timá yímikaiye. emô íráqô-qtataaqa
kéyime. timáyikaanayaba Áánûqtun-aurakaqa íráqôniq kéiye.
7 uyátárai-nakotabae téta uréire kéowatamanibo oótanaa
óqtamma paá Îtuma arummá ámê-kayukabike matááe. óq-
wayukabike íma matááe.
8 ketáá kenamáárîq yiwíqmataa ketáái waayúkaiq umátaa
árain-aikoni mayaímá yegáráq kémayaunatae.
9 kemá káqon-aubama agatuwáunana Îtun-anaaemo wáráa-
kayukabaq wimánibo Tiótarapima wemá wenáakaq waabá-
káyúkátí yúrakaqa "anómma mánaae" ténaboana keqtáámá
ítiwirainenataa kéiye.
10 kemô yéqa má-tima-timenune wemá yaímma-yataariq
kéitaba wemá táí-aimma keqtábá kétena Îtuni aamô maméta
ye-káyúkámá íkeyiwiraiye. óqo yeqtí naaúpaqo yiwíqmeta íné
o-káyúkámá mamá aammá káunikena "íma yíwíqme yero" téna
aammá áunikaraiye. óqo yiwíqmeta íné o-káyúkámá yemmá
monoq-wáyúkábíké kéwaqtuwaiye.
11 tíkái-nako, táí-yataakoni amé mékaan íuwo. paá íráqô-
qtataakoni amé mékaa uwo. ááqibo íráqô-qtataariq o-káyúkámá
minnâ keráwáqá Áánúqtun-araaqa mááe. aanibo táígo-
qtataariqo íya-kayukama minnâ yeráwáqá Áánûqtuma áraimma
aati-aatimá íkaonaae.
12 Timítarima máqte-kayukati yúrakaqa íráqô-naqa máitana
wení íráqô-mayaima wenáaiqtaba kétiraatiye. ketáámá móraiq
umá íráqôn-aimma weqtábá kétunataama minnâ árain-aimma
túnna-taama kéráwáqá ítaraae.

13 kemá taíganin-aimma agayánááq únnamanibo íma
kenamáárîq kemá wannabí agayánúne.
14 miráitaq kemá túyánámmá itáúnama páátákáá timónéq
aanibo keráwákáráq mi-qtátáátábá mórabi máeqtaa watáá-
wataa tenúnatae.
15 kaayone-yátááqá keráwáqtê wáino. ketáái aanábóráq ketí
miráoro-maaraoro-aimma móra-mora-yuma timá yímero.
kemá Yóáane.

Yúti

1 kemá Yútie. kemá Îtu Káriqtoni mayaí-nápóaq kemá
Îtuni ábâkoma Yêmitimma ábâkomune. kemá maami-páátímá
Áánûqtuma yááyarai-kayukayopaq kágayaune. mi-káyúkámá
náayubi ketibotáámá Áánûqtuma wení akáí-yátáápí kémaewana
Îtu Káríqtoma yabíq yíkaraiye.

2 Áánûqtuma paru-yátáákáráq tiména kaayoné-yátáákáráq
tiména akáí-yátáákáráqá keráwáqá timíniye. mi-qtátáákómá
keráwáqtôpaq ókaraq-okaraq pááq íniye. minnáyaba ôriq umá
keráwáqtábá kétikaiye.

*kaaqaari-áímmá yiráá*ti-wayukati *yáaimma.*

3 ketí aanábó-wáyúkáo, áqnáabaqa kemá túyánámmá ítátuweq
keráwáqtôpaq aúbama agamá Áánûqtuni yauwéqma máqtemma
tiwíránénataa iqtábá min-áímmá agayánáá kéunamanibo
keráwáqtí itáíq-itaiq umá mái-yataaqa Áánûqtuma wení
waayúkama tímikaimma minnáyaba yáqtoqma akoqnáá ígáae
téq kemá keráwáqtôpaq kágayaune. minnâ
4 yaímma-wayukama keráwáqtí aúkáapi aúpáq yamááwaqtaa
íkáonaunatae. mi-káyúkámá íma Áánûqtuni waayúkama mááe.
Áánûqtuma wenámáakoni íráqô-qtataaqtaba yemá aagómmá
mamá kéwaeraae. yemá mirá kéopoataa yeqtí tái-yaaimma
paátataare ténátaae. Îtu Káríqtoma ketáái kawáá-náqá ketáái
uyátárai-nakoma wemmá yemá káwetatuwaae. naayóbáqá
Áánûqtuni agamatá-kánnáábí téna mirá-káyúkámá Áánûqtuma
mamá yawááq-umayikaniye.
5 keráwáqá maamin-áímmá ítama arútaraamanibo kemá
keqnáámmá timá taákaq ónúne. uyátárai-nakoma Ítíráaeo-
wayukama Íqtîbibake yauwéqma yiwíkaimanibo anaaékaqa
mi-káyúkámá wekáq arummá íma ámikaa-kayukama yemmá
yíkamitata puqmá ánataguraae.
6 taákaq máráaro. naayóbáqá Áánûqtuni kaqtó-wayukama
yaímma móra-awaataq yimuqá maqmá íma máqe-uraabo
Áánûqtuni marûpake yuwéta kóuraae. uyátá-maqma anón-
naapaamma mayánáae téta owana yemmá Áánûqtuma
kumayuqnóbáqá aménáápáq mibáq akoqnáá-annama kú-
yikaraiye. Áánûqtuma anó-kanaaraqa wemá yemmá mamá
yawááq-umayikaniye.

7 táí-wayukama Tótômabakaraq Komóraabakaraq káqomma
waaqókáq móra-marukaq-wayukayabagaraq taákaq máráaro. mi-
márúpáké-káyúkámá Áánûqtuni kaqtó-wayukama oníkáá éta
kumari-ááímmá tarôq kéowanaboana aati-aatimá matúq-matuq
umá káíq-kaiq iníríbí kautínoe. máqtemma kaaqaari-áímmá
yirááti-wayukama Áánûqtuma yeqtí táí-meyamma yimíníqtaba
máqte-kayukaraq abarokáq timá kétagaiye.

8 miráuma mirá-káyúkáma máqte-maqte kaikáá umá
káonaawana minnágoma mamá íyaqnobaqa yíkáiniq itata
yeqtí yúbima táí-yaaimma mamá tarôq kéoe. Áánûqtuni
náápaaqtabama pááqya-qtataarabiya téta yúyánámmá kéitaae.
Áánûqtunopaq-wayukayaba aamá timá márúte táíq kéumayiketa
kéoe.
9 uyátá-maqma anó-kaqto-naqa Máááíkoroma wegáráq íma
mirá-uraiye. Tááqtaate wenáubi-kenaubi maréta Mótetini
arááq-auma náawaq mayáníyô téta minnáyaba tirááye.
ááqibo Máááíkoroma wemá náápaakaraq-naqa íma kanaaráq
máenaboana Tááqtaama timá márúte yukáimanibo wemá tiráine:
“uyátárai-nakoma emmá timá márúte táíq umákaniye.” téna
Máááíkoroma tiráiye.
10 miráimanbo mi kaaqaari-áímmá yirááti-wayukama móra-
yataakoni áaimma íaonaraa-qtataakoqtabagaraq táí-aimma kéte.
aónaa-qtataaqa aónaraamma miráuma pó-iyakoni yáaikaa
umá káonaae. ánibo mirán-ááíkómá yemmá mamá táíq
kéumayikaiye.
11 táí-meyamma ôriq umá mayaínóe. Kááinani áaikaan-aaimma
kéwaraae. yemá waayúkama yiráátéta paá meyáqtábá yeqtí
yúma yíméwata kéqoke-tai-aaimma tarôq éta Béiraaraa kéoe.
Áánûqtuni anaaéma íwareta Kóraama miráurainikaa kéeta mirá-
qtátááríq kéeqtaboata yemá táíq kéumagoe.
12 aanábómá áíkuteraq mórabike aáwaqa kéneqa mi-kaaqaari-
áímmá yirááti-wayukama yigaemá íma wáiniq umá táí-yataariq
aborokáq kéopoata ananna-yátááqá yemá yubaíráinikaa úma
mááe. yeqtí yúyaba-aatuqma yúyánámmá kéiteta uwáágoma
konnámmá mamá paábaq yúwáitana aaqá íma yiníkáá umá
mááe. yeqtí watáagoma miráuma aaqá íma yiníkáá kéumagiye.
miráuma yaagómá arammá iyaí-kánááráqá arammá íma
íyáinikaa umá mááe. yemá miráuma yaamá aayákagitatapoata
ánûkaraq áaipike yayútuwaanikaa umá mááe. yeqtí watáagoma
miráuma arammá íma íyáinikaa kéumagiye.
13 únókómá anón-iyaraa kémetaitana yeqtí otaa-qtátáákómá
ananna-agaregóráá umá ámûraaq mayaq-mayaq iníkáá umá
mááe. ánibo yemá miráuma aabayákáké wiyókómá paá
uréire umáginikaa kéoe. yeqtí yirááti-yataakoma arupú umá

íma kéyiraate. yeqtí márûqa anó-kumayuqnobaq Áánûqtuma yeráwáqtábáé téna yíkaraine minnáyaba mi-káyúkáma mibáq matúq-matuq umá mánoe.

tái-meyamma yemá mayánóe.

14 Énôkima abapaké kaayaq-nápóana wemá Áátaani anaaé pááq-urena wemá mirá-káyúkáyábá naayóbáqá amuné kuténa wemá maará-tiraine: “aónaaro. uyátárai-nakoma wení taíbaq netuqyaa aokaq-káqtó-wáyúkátê kumíniye.

15 wemá máqte-kaaqaari-aimma yirááti-wayukama ítama yaíqtuwena tái-meyamma yimíniye. waayúkama yinaaéma umáketa yeqtí tái-yuyanamma wárâa-kayukama wemá mamá anónnáma tái-meyamma yiména kúmiq-yataariq uráa-waigoni anónnáma tái-meyamma yiména tái-aimma téta Áánûqtumma timá táíq uráapoana anónnáma tái-meyamma yimíniye.” téna Énôkima tiráine.

16 máqtemma mirá-káyúkámá náru-narumma kéteta káqo-kayukayaba kaaqaari-yúbí kémareta yeqtí tái-yuyanakomma anaaé kéwaraae. yúma maméta kéuyeta yaímma-wayukama matawémma umátuweta yimíqmíq kéeta yemmá yikái-qtataaqa kémayaae.

keráwáqtí tirummá amí-yátááqá yáqtoqma akoqnáá oro.

17 miráimanibo ketí aanábô, taákaq máráaro. keráwáqá ke-qnáámmá Îtu Káríqtoma yiwíkai-kayuka timá tímikaan-aimma taákaq máráaro.

18 yemá maará téta keráwáqá timá tímikaane: “anaaékaqa aqtó-kánáámá pááq ínata yaímma-wayukama aábê-aimma tíma-tikanoe. mi-káyúkámá tái-yataaqtaba kéyikainataboata yemá mirá-inoe.” téta Îtuma yiwíkai-kayukama tirááe.

19 yemá mi-káyúkámá otaa-káyúkáé. yeqtí yúgoni akái-yátááq áátuqma kéwareta Áánûqtuni Aokaq-Áágómmá íma kéwaraae.

20 miráimanibo keráwáqá ketí aanábô, aati-aatimá keráwáqtí itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqá mamá akoqnáá umáe úyoro. mirá kéeraq aati-aatimá Áánûqtuni Aokaq-Áágóní akoqnáágaraq nunamummá tero.

21 ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma paru-yátááqá matokáipoana matúq-matuq umá mái-auwaraimma timíniye. maamin-áúwáraíqtábá awé uréqa Ánûqtuni akái-yátáápí máero.

22 yaímma-wayukama Áánûqtuqtaba kaayaq-yúyánámmá itáaqtaba keráwáqá paru-yátááqá yímero.

23 yemá miráuma irabíkáá mááe. ánibo keráwáqá páátákáá yauwéqma yiwíráaro. keráwákáráq irabí tíwíqme wíyábámá

káqo-kayukayaba táaqa kégainamanibo paru-yátááqá paá yímero: miráimanibo yeqtí yúrananna aí-yátáákómá mamá yeqtí unáákáqtôma námô ainíkáá kéobo minnáyaba yeqtí unáákátôgaraq kúmiq-yataatabagaraq ítama táíq umáyíkáaro.

nunamummá té Áánûqtun-awiqa múte yawíyé.

24 Áánûqtuma kanaaráq keráwáqá kawáá umátíkarainaq keráwáqá íma paábaq kumáwinoe. wemá kanaaráq kúmiq-yataaqa íma waéna wení tágama-yataapi tikániye. miráinaq keráwáqá timuqá ôriq umá maránóe.

25 Áánûqtu-aatuqma wenamáa ketáá yauwéqma tiwiránín-naqa Îtu Káríqtoni mayaíráké ketáái uyátárai-nare. Áánûqtuma wení áwîqa múte yauyónátaae. wení tágama-yataakaraq wení anó-qtataakaraq wení akoqnáá-yataakaraq wení náápaakaraq áaimma átárai-kanaarake íbêq-kanaaraqa anaaékakaraqa aati-aatimá paá mánoe. miráuma waíno.

Aréb**ár**é**t**iani

1 naayóbáqá maamin-áíkómá áupáq wáqe-uraiye. miráitana
Îtu Káríqtoma mamá abarokáq pááq uráiye. minnáma
Áánûqtuma Îtumma aráátiraiye. Îtuni mayaí-wáyúkámá
keqtáámá tiráátínana mi-qtátááqá anaaékaqa pááq íniye. wemá
keqtááyábá ítama arutaígáae ténа tímikaiqtaae. móra kaqtó-
nakoma Áánûqtunopake wemá timákáitana kemá Yóáanekaq
kukáiye. kemá Îtuni mayaínápóana wemá watáama timá
tímikaiye.
2 ánibo kemá Yóáanema kemá mi-qtátááqá máqtemma
aónatuwe abarokáq Áánûqtun-aama timá kétagaune. mi-
kátáámá Îtu Káríqtoqtaba "áraine" kétune.
3 náayubi yoraútína-nakoma itaíya-kayukagaraq Áánûqtuni
maami-ámúné-áímmá yeráwáqá nónabi tínna éta yeqtábá
Áánûqtuma amuqá kémayikaiye. abo mi-kánáámá awaaraq-
kánnáábí pááq ínanama Áánûqtu "mirá ónúne" tirái-qtataaqa
miráinima wemá paá mirá-iniye.

Yóáanema abapaké kaayaq-áyú-wáyúkábá watáama agatáiye.

4 kemá Yóáanema abapaké kaayaq-áyú-wáyúkámá Étia-
aukapaq máa-kayukayopaq maan-áímmá kágáyaune. íbêqa
Áánûqtuma máiye. naayóbákáráqá máqe-uraiye. anaaékaraq
wemá paá maéna wení íráqô-qtataaqa kaayoné-yátáákáráq
keráwáqá Áánûqtuma Îtu Káríqtogaraq tímikaaye. abapaké
kaayaq-áágógáráqá aúrapaq Áánûqtuni náápaan-abiqtataraq
máena yemá Áánûqtuni íráqô-qtataaqa kaayoné-yátáákáráq
tímikaae.
5 Îtu Káríqtoma Áánûqtuni máqten-aimma arupú umá tín-
náqíye. wemá pukáipike áqnáabaq itó-urai-naqiye. maa-márábí
mú mikákáá anó-naqa máiye. wemá keqtááyábá ákáitana wení
naaenápó ketáái kúmiq-yataapike matukáiye.
6 wemá miráurai-waigoma keqtáámá mamá wenabomá
Áánûqtuni anó-monoq-wayukaraa umátíkáraiqtaae. Îtukaq
tágama-yataakaraq akoqnáá-yataakaraq matúq-matuq umá
waíno. miráuma waíno.
7 aónaaro. wemá konnákóní aúkáapi kumínéna kéiye.
miráinata máqte-kayukama yeqtúrapike aónainoe. máqte-
kayukama wemmá waqtáámmá agaibéta ikákaa-kayukama
yegáráq wemmá aónainoe. máqtemma maa-márábí-káyúkáma
weqtábá yogapómmá éta ibiqá yaránóe. owé. mirá-qtátááqá
pááq íniye.

8 Áánûqtuma uyátárai-nakoma maará téna: “kenamáa kemá
áqnáabakaraq anaaémma kemúne.” ténа kétiye. wenamáa
Áánûqtuma íbêkaraq naayóbákáráqá anaaékaraq paá máiye.
wemá máqten-akoqnaama matokáiye.

Yóáanema Waayúkagon-Araaqa aónaraiye.

9 kemá Yóáanema Îtuqtaba keráwáqtí tíbâqune. kegáráq
keráwákáráqá ketáámá Ítuni waayúkamunataae. kemá
keráwáqtê yagaroqtamá ummaa-yátááqá tíqa í-kánáámá
Áánûqtuni yabíkái-qtataakaraq aménáápáqá máunatae. ánibo
ketáámá awé kéeqtaa Îtuqtaba akoqnáá kéunatae. kemá
Áánûqtun-aama kéteqa kemá Îtukaq tirummá kámunatapoana
yemá kemmá waqmá móra-marukaqa únómmá yaúturaitana
áwîqa Pááتamoti tíkaraae.

10 uyátárai-nakoni kanaaráqá Aágoma Áánûqtunopake kemmá
mamá akoqnáá kéitana tinaaépakema móra-aimma itaúnana
akoqnáá umá kaapáúkoraa tááyaraiye.

11 min-áíkómá mirá tiráiye: “máqte-qtataaqa aónáánama
minnâ wannaabí agamá abapaké kaayaq-áyú áíkuyo-
kayukabaq yuwaao. miráuma Ipítiani-marabakaraq
Támánabakaraq Págámabakaraq Táíyátáérabakaraq Tááritibakaraq
Pírárépiabakaraq Áréórátíabakaraq aúbama agamá yuwaao.”
ténа tiráiye.

12 abo náawa kétiyaa téq waéqma aónáúnama kain-ómmá
abapaké kaayaq-yáárérâq tágagitaq aónaraune.

13 ánibo kemá aónáúnama mi-táárégóní aúkáapimma móra-
naqa itó-uma máqe-uraiye. wemá ayáqtááq-unakaqtoma umá
aítaupaqa yuyu umárena wenaúkáapimma áwáarara kain-
ámúránámá umá yaútû makaiye.

14 aqnótáugoma wayámmá wáqe-uraiye. miráuma tipi-
típigoni áyáuraa éna wayá-kónnákáá uráiye. miráitana aúrakoma
iragóráá kamá tágaraiye.

15 ánibo aítaukoma tágaguraima miráuma óqtakoma óniq-irabi
kamá kawaabába iníkáá uráiye. miráitana áa áyái-waigoma
miráuma anó-nomma aúgín-aikaan-aimma tiráiye.

16 wemá abapaké kaayaq-wíyóqá ayáánurapaqa matokáiye.
ánibo mórama tokóru-yakaa-puma téba-tebaq-aama wenóyaupike
ku tayaráiye. ánibo wení óíkoma tágama aaqá kain-í-káá uráiye.

17 kemá wemmá aónatuweq wení aítaupi tipaqagéq puki-
nákóráá uráune. miráitana wemá ayáánuranapo kekáq
tínekuyena tiráiye: “emá ikatíq íuwo. kemá áqnáabaq-nakaraq
anaaékaq-nakaraq kemúne.

18 kemá aúwarai-naqune. naayóbáqá kemá pukáunamanibo
timónaao. kemá aati-aatimá matúq-matuq umá máune. owé.

áíta-marupakaraq puígáráqá ketí náápaamma aménáápáqá wáitaq kíma kemá kéyoraune.
19 miráinaa máqtemma kaikáá aónáána-yataakoma íbêqo aónáana-yataakaraq anaaékaq pááq ínî-qtataaqtabagaraq agayaao.
20 abapaké kaayaq-wíyóqá tiyáánurapaq wáitaa aóne mi kain-ómmá abapaké kaayaq-yáárérâq waéqma itaí-áípóana áaimma miráuma wáiye. abapaké kaayaq-wíyóqá minnâ abapaké kaayaqá áíkuyo-kayukati kaqtó-wayukama Áánûqtunopake maéta abapaké kaayaq-yáárérâq minnâ abapaké kaayaqá áíkuyo-kayukarare.” téna Îtuma Yóáanemma tiráiye.

2

watáama Ipítianiq áíkuyo-kayukayatabae.

1 óq-aimma tiráiye: “Ipítianiq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake maan-áíkómá wekáq agayaao. abapaké kaayaq-wíyóqá ayáánuranapo yabíkái-naqa wemá abapaké kaayaq-káín-ókomá yaaregóní aúkáapi uréire kéeq wení amuné-áímmá mirá-uraiye.
2 máqte-qtataariq ónna-aaima aónatuweq akoqnáá-mayaima mayáanama aónaraune. keráwáqá itáíq-itaiq umá yabíyemma káonaune. táí-wayukayabama keráwáqá íkéyikaae. máqtemma mi-káyúkámá maará téta ‘Îtuni timáyíkarai-kayukaqtaae’ téta kétemanibo yeráwáqá íma mááe. miráitaa keráwáqá yaímma kéite yetí yáaimma aónatuwaiq yemá paá kaaqaari-wáyúkámá mááe.
3 ketíwîqtaba keráwáqá yáqtoreq itó-uma akoqnáá éra íma tíbô karááe. minnáma káonaune.
4 miráimanibo móra-yataaqa íma íráqôniq kéoe. naayóbáqá tirummá kanaaráq íráqôniq umá tímikaamanibo íbêqa ímiye.
5 naayóbáqá keráwáqá íráqôniq uráámma íbêqa kétiwikatuweq paábaq kóuraae. miráinaq keráwáqá yauwéqma naayóbáqá íráqôniq uráániq umá tirummá waéráaro. miráinaq tirummá íma waeráiyaq kemá ketôpaq iréq keráwáqtí ókóní yaaremmá mamá paábaq yuwánúne.
6 miráimanibo mirán-íráqón-ááímmá keráwápímmá paá wáiye. Níkórááítini waayúkabimma webómá agayikéwae kéoe. kegáráqá kemá yeqtí yáaiqtaba webómá kágayikaune.
7 móra-nakoma aáqa wárainanama maamin-áímmá ítama arutaíno. Aágoma Áánûqtunopake áíkuyo-kayukabaq kétima-yimiye. ‘móra-nakoma ááiqa umá uyátáinaqa kemá min-náqá ayúwáanana matúq-matuq umá mái-yataaqa amí-yábíké aáwaqa kemá aménúne. mi-támá Áánûqtuni yópí wáiye.’ téna Aágoma

kétima-yimiye.” téna Îtuma Yóáanemma kainapákáá timá ámikaiye. óq-aimma tiráiye:

watáama Támánabaq áíkuyo-kayukayatabae.

8 “Támánabaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake min-áíkómá wekáq agayaao. áqnáabaq-nakaraq anaaé-nakaraq naayóbáqá pukáimanibo íbêqa paá mái-nakoma wení amuné-áímmá mirá-uraiye:

9 keráwákáqá ummaa-yátááqá tíqa í-kánáámá pááq íma káonaune. ánibo keráwáqá áwáyoq-wayukaraa ommá kétimonaune. miráimanibo keráwáqá taígani-qtataaqa makááe. mi-káyúkáma akáyáámá timá tíkáama kéitaune. ánibo mi-káyúkámá mirá kéte. ‘ketáámá Ítíráaeo-wayukataa máunatae.’ téta kétemanibo yemá íma mááe. ímiye. yemá paá Tááqtaani áíkuyo-kayukabike mááe.

10 anaaékaqa tíqa í-yátááqá mayánómma minnáyaba ikatîqa íoro. ítáaro. Tááqtaama keráwáqtí aúkáapike yaímma-wayukama ánná yimínîmma keráwáqá makáqma aónaniye. miráinaq ummaa-yátááqá tíqa í-kánáámá tiyááka-kanaabi mayánoe. miráimanibo keráwáqá tirummá amí-yátááqá paá yáqtokaiyana keráwáqtí puí-kánáárâq wínaq kemá anónnáma íráqô-meyamma matúq-matuq umá mái-yataaqa timénúne.

11 ánibo náawabi aáqa wáinanama maamin-áímmá ítama arutaíno. Aágoma Áánûqtunopake áíkuyo-kayukabaq kétiye. ‘móra-nakoma ááiqa umá uyátenama yauwéqma puí-kánáárâqá wemmá íma mamá táíq íniye.’ téna Aágoma kétima-yimiye.” téna Îtuma Yóánemma kainapákáá timá ámikaiye. óq-aimma tiráiye:

watáama Págamabaq áíkuyo-kayukayabatae.

12 “Págamabaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake min-áíkómá wekáq agayaao. min-nákómá tokóru-yakaa-puma téba-tebaqa áama yawíqmatama matokái-nakoni amuné-áímmá mirá-uraiye:

13 kemá keráwáqtí márûqa káonaune. mi-márúkáqá Tááqtaani náápaan-abiqtataraq wáiye. miráimanibo keráwáqá ketíwîqa yáqtoqma akoqnáá uréq kekáqá tirummá kétimeraq kekáq tirummá amíyamma íma aúpáqá kéyuwaae. móra-naqa Ááqtipaatima keqtábá téwai-nakoma keráwáqtê máqe-uraiye. áraimma wemá ketáama wárái-naqiye. ánibo keráwáqtí aúkáapi mi-márúkáqá Tááqtaama máitaq Ááqtipaatima ikámôwana pukáiye. mi-kánáárâqá keráwáqá íma anaaé umátíkaraae.

14 miráimanibo yaímma-yataaqa íma íráqôniq kéoe. keráwápímmá yaímma-wayukama Págamabaqa máeta yemá Péiraama áaimma yáqtoqma akoqnáá kéoe. Péiraani áaimma mirá-uraiye. naayóbáqá wemá Péírakimma aráátiraiye.

anaaékaq Péiraakini kaaqaari-áímmá Ítíráaeo-wayukama yiráá téna ‘maníkókáq waí-waamma agamá ákûq umákáá-kamma kanaaráq nánoe’ kétena ‘kumari-ááímmá kanaaráq ínoe’ téna kúmiq-yataaqa urááe.

15 mirá kéowata yaímma keráwápí máe-kayukama Níkóráááítin-anna-wayukati táí-wataama ítama akoqnáá kéoe.

16 miráinaqa keráwáqá tirummá waéráaro. ímo miráinaqa pááqya-kanaabi keráwákáq yénúne. ánibo kemá tokóru-yakaa-puma tóyaupi matokáuna-punapo mi-káyúkátê ááiqa ónúne.

17 ánibo náawabi aáqa wáinanama maan-áímmá ítama arutaíno. Aágoma Ááanûqtunopake áíkuyo-kayukabaq kétiye. ‘náawabi Tááqtaama uyátáinaqa wemmá mórama wíyôpake aáwaqa aúpáq wáimma aménúne. miráinaq kemá móra waayán-óqtámmá aménúne. min-óqtákáqá aúgen-awiqa agamaránúne. min-áwíqá íma móra-nakoma aónaniye. min-óqtámmô mayaína-nakoma wenamáa kanaaráq aónaniye.’ téna Aágoma kétima-yimiye.” téna Îtuma óq-aimma Yóáanemma timá ámikaiye.

watáama Táíyátáérabaq áíkuyo-kayukayatabae.

18 “Táíyátáérabaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Ááanûqtunopake min-áíkómá wekáq agayaao. Ááanûqtun áanikoma wenaúrakoma miráuma ira autakáá kéitana títaukoma miráuma óqtakaa óniq-irabi áwáarara karáiye. mirá-nákóní amuné-áímmá keráwáqtôpaq mirá-uraiye:

19 keráwáqá máqte-qtataariq on-ááímmá káonatuwaune. keráwáqá waayúkama tirummá kéyimeq máqte-mayaima kaayoné umá mamá yíwáqnaa kéoe. kekáqá itáíq-itaiq umá yabíkáae. kemá káonaune. áqnáabaqa máqte-qtataakon áaimma miráuraamma íráqôniq uráámanibo íbêqa uyátá-maqma íráqôniq kéoe.

20 miráimanibo móra-yataaqa íma íráqôniq kéoe. keráwáqá móra-inimma Yéteberimma ayúwáawana keráwáqtê máiye. min-íníkómá ‘amuné-ínímúne’ kétimanibo wemá ketí mayaí-wáyúkábímmá kumari-ááímmá waraígáae téna kéyiraatena maníkókáq agamá ákûq umákáá-kamma naígáae téna kéyiraatiye. mirán-ááímmá minnâ kaaqaari kétima-yikaiye.

21 kemá kanáá améq wení kúmiq-yataapike waeraíkáae téq túnnamanibo wení kumari-áúyánámmá yuwánîn-aaqa paá kéitena arummá íma waékáiye.

22 ítáaro. kemá aíqa í-yátáákáráq karígáráq min-íníkómmá aménúne. ánibo náayuwabi min-íníkótê kumari-ááímmá waré máiya-kayukama yirummá íma waeréta yinaaéma íumakaiyaqa kanaaráq mi-káyúkáma anómma yíqa í-yátáákáráq ummaa-yátááqá móraiq umá yemmá yiménúne.

23 máqtemma wení iyápógaraq karínápó yíkamonata puínoe.
miráinata máqtemma áíkuyo-kayukama aónainoe. kemá máqte-
kayukati yúyánákáráq yirummá yaímma káonaune. ánibo
keráwáqá móra-mora-yuti táaiqtaba meyammá timénúne.
24 miráimanibo tébakaq-noininaukaqa Táíyátáérabaq máe-
kayukayaba kétune. keráwáqá min-íníkóní yirááti-yataaqa íma
waréra Tááqtaani arunóbáq máin-aaimma íma ítaraiyamma kemá
káqon-ummaa-yataaqa keráwápímmá íma maránúne.
25 miráimanibo mi-qtátááqá keráwáqá yáqtoraiyama mi-
túpáámá kemá yénúna-kanaaraq yáqtoqma akoqnáá umá
máero.
26 ánibo móra-nakoma ááiqa umá uyátena wemá ketáaimma
waqmé wéqéna wení kanaaráqá mó ánatainaqa kemá
náápaamma ketibomá tiména móraiq umá wemmá aména na
maa-márábí-wáyúkáma wenáménáápáq mánoe.
27 mútûq-yanapo mara táwéraq púbúyainikaa umá miráráá
umá wení akoqnááma wániye.
28 miráinaqa kemá nokáapaq-wiyoqa anón-akoqnaakoni
awaaméqá aménúne.
29 náawabi aáqa wáinanama maamin-áímmá Aágoma áíkuyo-
kayukabaq tin-áímmá ítama arutaíno.

3

watáama Tááritibaq áíkuyo-kayukayabatae.

1 Tááritibaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake
maan-áíkómá wekáq agayaao. min-nákómá abapaké
kaayaq-áágómá Áánûqtunopake abapaké kaayaq-wíyókáráq
kématorena wení amuné-áímmá mirá-uraiye. keráwáqtí máqte-
qtataariq on-ááímmá káonatuwaune. keráwáqtábámá yemá
maará téta kéte. ‘maamin-áíkúyó-káyúkáráqá matúq-matuq
í-yátááqá wáiye.’ téta miráimanibo ímiye. keráwáqá pukurááe.
2 keráwáqá itó éra tú waí-yátááqá yúwáaro. keráwáqtí
máqten-aaimma paá wáena puínîqtababoa keráwáqá mamá
akoqnáá oro. máqte-qtataaqa keráwáqá miráuraamma ketí
Áánûqtun-aurakaqa móra arupú-yataariq owaq íaonaraune.
3 naayóbáqa maamin átê-wataama ítama yáqtokaiyama
minnáyaba tirummá waéqma kéitera yabíqma akoqnáá oro.
ánibo íma itó éqa miráuma moyá-nákóráá umá kemá yennamá
keráwáqá mi-kánáámá ítimonanoe.
4 Tááritibaq keráwáqá yaímma-wayukama yíkaraamanibo
yeráwáqtí unáákáqtôma kúmiq-yataaqtaba paí íma auqyíkaraiye.
yemá mi-káyúkáma kanaaráq mayánôpoata waayán-
únákáqtomá mamaréta ketê uréire ínoe.

5 ánibo náawabi ááiqa umá uyátainaqa min-nákómá waayán-
únákáqtómá umákanune. miráinaq matúq-matuq í-áwíq-
wánnáábíkémá wenáwîqa íma yawígáguyonune. ímiye. ketibon
aúrakaqa wenáwîqa múte yauyéq Áánûqtuni kaqtó-wayukati
aúbákáráq áwîqa múte yauyónúne.
6 náawabi aáqa wáinanama maan-áímmá Aágoma áíkuyo-
kayukabaq tin-áímmá ítama arutaíno." téna Îtuma Yóáanemma
timá ámikáiye. óq-aimma tiráiye:

watáama Pírárépiabaq áíkuyo-kayukayatabae.

7 "Pírárépiabaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake
maan-áíkómá wekáq agayaao. aokaq-náqá árain-aai-naqa kíma
Tébitin-annayaba yokáiye. mi-náápáákáráq oqtamá ítuwaanana
móra-nakoma íma keqnáámmá aúyaqmaraniye. ánibo oqtamá
aúyaqmaraanana móra-nakoma keqnáámmá íma ítuwaniye. min-
aókáq árain-aai-nakoni amuné-áímmá mirá-uraiye.
8 máqten-aaimma keráwáqá miráomma kemá káonatuwaune.
ánibo keráwáqá aónaaro. keráwáqtí túbáqá kemá oqtamá
makáunana ítuwe wáimma móra-nakoma kanaaráq íma
aúyaraniye. kemá káonaune. keráwápímmá pááqyamma
akoqnááma wáitaq ketáama kéware ketíwîqa íma kéwakaraae.
9 miráimanibo Tááqtaani áíkuyo-kayukabikemma yemá mirá
kéte. 'ketáámá Ítíráaeo-wayukamune' kétemanibo íma máeta
ítáaro. kemá mi-káyúkámá mamá keráwáqtí títaupi yiraayu-
taúmmá má-ayikaanata kemá keráwáqtábá tíkáanna aónanoe.
10 máqte-marabi-kayukama makáqma móra aíqa í-kánáámá
maa-márábáq yíniye. keráwáqá ketáama yáqtoqma yaákare tiwé
uráápoaq mi aíqa í-kánáábímmá kemá yayáa tikánúne.
11 kemá pááqya-kanaabi keráwákáqá yenúne. keráwáqá
matoráiya-qtataaqa yáqtoqma akoqnáá oro. móra-nakoma
keráwáqtí íráqô-meyamma paábaq matuwaíyábá yáqtoqma ako-
qnáá oro.
12 ánibo móra-nakoma ááiqa umá uyátainaqa kemá wemmá
mamá ketí Áánûqtuni aokaq-nákóní arúkáá umá itó-
umakaanana aokaq-náúkémá íma yáubatuwena keqnáámmá
máápaqa kóiniye. wekáqá ketí Áánûqtun-awiqa agamaréq
ketiboní márûkoni áwîqa agamaránúne. mi-márúkón áwîqa
aúge-maruqa Yérútááre. mi-márúkómá ketí Áánûqtunopake
kumínîmma wení márûkake yuwéna ketí aúge-tiwikote
kumíniye.
13 ánibo náawabi aáqa wáinanama maamin-áímmá Aágoma
áíkuyo-kayukabaq tin-áímmá ítama arutaíno." téna Îtuma
Yóáanemma timá ámikaiye. Îtuma óq-aimma tiráiye:

watáama Áréórátíabaq áíkuyo-kayukayabatae.

14 “Áréórátíabaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma
Áánûqtunopake maan-áíkómá wekáq min-nákómá árain-aikon
áaimma máena Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá yáqtorena wemá
Áánûqtuma máqte-qtataaqa tarôq urái-waigoni áaimma máiye.
min-nákóní amuné-áímmá keráwáqtôpaq mirá-uraiye:
15 keráwáqá máqte-qtataariq on-ááímmá kemá káonatuwaune.
keráwáqá íma yaugikáá kéeq iraráá kégeq ímá kéoe. yaímma-
wayukama yaugikáá o-káyúkámá keqtábá yúyánámmá
kétaamanibo yemá kemmá tiwéqtáma kéyuwaawana minnágoma
íma kárutaiye. yaímma káqo-kayukama kokoq umá Aokaq-
Áágóqtábá kéiteta ketáaimma kéwaraae. minnâ íráqône.
miráimanibo keráwáqá aúkáamakaariq umá máa-yuma ôriq
umá táígoniq kéoe. keqtábá itáíq-itaiq kéunataae kétemanibo
keráwáqá Aokaq-Áágómmá márute awéqtama kéyuweq
ketáaimma íkewaraae. kemá keráwáqá kokoq kéeraq Aokaq-
Áágóqtábá kéiteraq ketáaimma waraígáae téq kétune.
16 miráimanibo keqtábá keráwáqá ira-úrámmá íma kégeq
yaugiqá íma kéumagoe. keráwáqa paá pááqyamma iráráá
kégaapoaq ketóyaupike wiráátima wirakánáá kéune.
17 keráwáqá maará téq kéte. ‘ketáámá netuqyaan-ótámmá
maréqtaa máqte-qtataaqa netuqyaa makáunatae. ketáámá
móra-yataaqtabama íma aqtórárîq kéunatae.’ kétemanibo
keráwáqá táí-yataapi mááe. keráwáqá áwáyoq-wayukama maéq
túramma karopágitaq tiwapáá mááe. miráitaq kenamáárîq
maami-qtátááqá íma kanaaráq káonaae.
18 miráitaq maami-túyánámmá keráwáqá kétimune. oótamma
mamá íráqôniq ínétama paá agamá táwî-aayapaqa apibí
kéumatuwai-yataaqa keqtôpake máyáaro. mayéqa keráwáqá
móra-yataaqtabama íma tikánoe. tigaemá tiwaapááyaba
waayán-únákáqtómá íma kúmiq-yataako paí auraínaq keqtôpake
máyáaro. keráwáqtí karopaíyábá atóba-i-yataaqa keqtôpake
máyáaro. mayéqa keráwáqá kanaaráq aónanoe.
19 kemá mi-káyúkámá tíkáimma yútiqa yímíqma anaaékaqa
akoqnáá auránóe. kéqokeq-yaaimma mamá kárutayikaune.
miráinaq keráwáqá tiyáátámma kuyéraq tirummá waéráaro.
20 ítáaro. kemá oqtaráqá itó-uma pagé-page kétune. náawabi
ketáá iténa oqtamá ítikainaqa wení naaúpaq wenôpaq uyábéma
wetê nanúne. wetê aáwaqa naanana wemá ketê nániye.
21 ánibo náawabi ááiqa umá uyátainaqa wemmá timá áménana
wemá ketê ketí náápaan-abiqtataraq maraq maína móraiq umá
naayóbáqá kemá ááiqa umá uyátámatuweq ketiboní náápaan-
abiqtataraq wetê maraq máqe-uraune.
22 náawabi Aáqa wáinanama maamin-áímmá Aágoma áíkuyo-
kayukabaq tin-áímmá ítama arutaíno.” téna Îtuma Yóáanemma

kainapákáá timá ámikaiye.

4

Áánûqtuni márûkaq wenáwîqa múte yaútaae.

1 minnáma ánatagitana kemá Yóáanema aónáúnama oq-tamá ítuwe Áánûqtuni márûkaq wáqe-uraiye. mimórá-áágómá kaapáúkaa kabámaraitaq itaúnama timá tímikaiye: “maakáq uyuwo. anaaékaq pááq-ino-qtataaqa aráátenune.” ténа tiráiye.

2 páátákáá Aágoma Áánûqtunopake ketê máqe-uraimma Áánûqtuni márûqa aónáúnama mórama náápaan-abiqtatama wáqe-uraitana móra-naqa mikáq maraq máqe-uraiye.

3 min-nákómá maraq máqe-uraimma aónáúnana miráuma kawaa-óqtákáá umá karogaromá tágaguraiye. móra-aabotayakoma wení náápaan-abiqtataraqa ikúyakaraitaq aónáúnama miráuma yaayána-oqtakoraa umá tágaguraiye.

4 miráuma móra-wayuka umá abapaké kaayaqté-kaayaqte náápaan-abiqtatagoma anó-naapaan-abiqtatagoni amakaqá yaúturaitana min-ábíqtátáráqá anó-kayukama móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukama mikáq-maraq máqe-uraae. min anó-kayukama Áánûqtuma kéwaraa-kayukama kawáá kéoe. yeráwáqá waayán-únákáqtómá umátoreta áwáarara kai-kámóqá yiqnókáqá kúbeqtokaae.

5 anón-abiqtatarake aabayú yóráitana áama kétitana wíyôn-aama tiráiye. anón-abiqtatagoni aúbáqá abapaké kaayaq-ómmá kúraqtokaawana kainíkáá kéeta wáqe-uraae. mi aba-paké kaayaq-ómmá kúraqtokaama yetáaimma abapaké kaayaqá aágoma Áánûqtunopake wáiye.

6 anó-naapaan-abiqtatagoni aúbáqá móra-yataaqa wáqe-uraimma miráuma anó-kayukama kaapókáá umá tágaguraiye.

ánibo anó-naapaan-abiqtatagoni aúkáapimma kaayaqté-kaayaqte-kamma maéwae kéo-kamma máqe-uraae. yeqtí yúrakoma netuqyaa wáena yóíparaa yinaaépaqa yawáá-q-uraiye.

7 áqnáabaq maéwae kéo-kamma áwáábiq anó-putiraa (arááyane) uráiye. anaaé maéwae kéo-kamma miráuma awaiq-púrúmákáákóráá uráiye. mamá mikáq maéwae kéo-kamma miráuma waayúka óíkaa uráiye. mamá írêq-kamma akikígómá arabêna uréire iníkáá uráiye.

8 mi kaayaqté-kaayaqte maéwae kéo-kamma máqtemma móra-mora-waigoma abapaké móra yááyamma wáqe-uraiye. miráuraitana netuqyaa-yúrámmá yúbaqa yirunóbáq amegaaráq yawáá-q-uraiye. ánibo wágáágaraq nokáakaraqa maará téta tíq-tiq kéoe:

“aokaré. aokaré. aokaré.

uyátárain-Aanuqtuma máqten-akoqnaama yokáimma naayóbáqá wemá máqe-uraimma íbêqa máena anaaékaqa íniye.”
téta yemá í-aageta mirá kéte.
9 mi maéwae kéo-kamma yemá Áánûqtukaq náápaan-abiqtataraq yaaguyabí-yataaqtaba wení tágama-yataaqtaba téta wemmá matúq-matuq umá mái-nakoma “tíkáiye” tirááe.
10 ánibo maéwae kéo-kamma maará téta móra-wayuka kaayaqté-kaayaqte anó-kayukama matúq-matuq mái-Aanuqtuma náápaan-abiqtataraq wenaúbáq tipaké agéq mimórá táoqa yeqtí áwáarara kai-kámóqá náápaan-abiqtatagon aúbáq kéiyaabotuweta maará téta kéte:
11 “ketáái uyátáráana-nako! ketáái Áánûqtuo!
ení aúyánánápó máqte-qtataaqa tarôq uráánae.
máqte-qtataaqa emá tarôq uráanaboana tágama-yataakaraq yaaguyabí-yataakaraqa akoqnáágaraq emá kanaaráq mayánóne.”
maará téta tirááe.

5

móra aúba-wannaama aúyaqmakaawana Yóáanema aónaraiye.

1 ánibo ayáánurapaqa Áánûqtuma náápaan-abiqtataraq maraq máin-aukapaqa aónáúnana móra aúba-wannaama wáqe-uraiye. mi-kánnáágóní arunóbáqá amegaarákáráqá agamatán-áímmá wáqe-uraiye. ánibo abapaké kaayaq-áráátá-káwéqá minnánapo arááparaiye.
2 ánibo móra akoqnáá-kaqto-nakoma Áánûqtunopake anókaq ááyama téna tiráiye: “náawaq íráqô-naqa máenawaq kanaráq maa-kánnáámá maténa káwékomma aukáqma agatáníyô?” téna Áánûqtunopake kaqtó-nakoma tiráiye.
3 miráimanibo mórama Áánûqtuni márûkake-nakowabi mórama maa-márábíké-nákówábi mara-áménáápáké-nákómá íma kanaaráq maami-kánnáámá agatétabi yorautíniye.
4 abáá ománibo móra-nakoma íráqô-naqa kanaaráq máimma íaonaraapoana móra-nakoma mi-kánnáámá íma kanaaráq agaténa yoráutaiye. minnáyaba kemá tirummá itaq ibiqá yakáune.
5 ánibo móra-wayuka kaayaqté-kaayaqte anó-kayukabike kemmá timá tímikaiye: “emá íma ibiqá yaraao. ítáaro. móra-nakoma Yútaa-wayukabike áwáábiq-putiraa umá (arááyane) ááiqa uyátáraiye. wemá Tébitin-annabike áai-nare. wemá wenamáa káwéqa aukátuwena maami-kánnáámá agatániye.” téna móra anó-nakoma Îtuqtaba kemmá timá tímikaiye.

Yóáanema tip-típi-araaqa aónaraiye.

6 náápaan-abiqtatagaraq kaayaqté-kaayaqte maéwae kéo-
kamma aúkáapimma anó-kayukagaraq mórama tipi-típi-araaqa
aónaraune. ikámaraawana púinikaa umá íto-uma máqe-uraiye.
mi-típí-típí-áráákómá aqnókáq abapaké kaayaq-áwáyáámmá
waéna abapaké kaayaq-áúrámmá wáqe-uraiye. minnáma
yetáaimma abapaké kaayaq-áágómá Áánûqtunopake máqte-
marabaq timáyíkaraiye.
7 wemá náápaan-abiqtataraq uyáyoqmena uténa min-nákóma
mibáq maraq máin-ayaanurapake mi-kánnáámá matáiye.
8 wemá maami-kánnáámá maténa kaayaqté-kaayaqte
maéwae kéo-kamma móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte
anó-kayukagaraq tipi-típi-araakoni aúbáq yipaq agoaq
aónaraune. máqtemma anó-kayukama móra-mora-yuma imá
yawáámma matoréta móra kugáíqma áwáarara kain-óqtákáá
matokááe. ánibo kugáíqma-yataapimma átê-akuq-umuma
ógikaiye. yetáaimma Áánûqtuni aokaq-wáyúkátí nunamummá
wáiye.
9 ánibo yemá aúgen-ima maará téta tirááe:
"emá íráqô-naqa kanaaráq máanaboana maami-kánnáámá
kanaaráq mayé káwéqa aukáqtuwanone.
yé ikámôwaa pukáane.
keqtáá ení naaenápó meyánîq uráanae.
waayúkama máqten-annabike máqten-aaipike máqten-aukaq-
yugaraq máqte-marukake-kayukama
10 emá mamá yemmá ketáái Áánûqtuni anó-monoq-wayukama
aúqyíkaraanama maa-márábí yabi ínoe."
téta tirááe.

tipi-típi-araakon áwîqa máqtemma múte yaguyakááe.

11 kemá Yóáanema keqnáámmá aónáúnama maéwae kéo-
kamma móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte-wayukagaraq
taígani kegébá ayuraa kaqtó-wayukagaraq Áánûqtunopake
náápaan-abiqtatama ikúma yaútureta yáama ítaraune.
12 yemá ááyama anókaq téta tirááe:
"maa-típí-típí-ráááqá naayóbáqá íkámôwana pukáimma wemá
kanaaráq akoqnááma mayéna máqten-iraqo-qtataaqa
mayéna itaí-yátááqá mayéna náápaamma mayéna
yaagumá mayéna tágama-yataaqa mayéna aúgau mayéna
wemá kanaaráq mayániye."
téta tirááe.
13 ánibo kemá Yóáane máqte-qtataaqa Áánûqtuma tarôq urái-
qtataakoni yáama ítaraunama máqte-qtataaqa Áánûqtuni márûkaq
wái-qtataaqa maa-márábí wái-qtataaqa mara-áménáápáq wái-
qtataaqa únópí wái-qtataaqa máqte-qtataaqa máqten-aukapaq

máqten-aukapakoni arunóbákáráq wái-qtataakoma itaúnata maará téta tirááe:
“náápaan-abiqtataraq maraq mái-nakokaq tipi-típi-araakote kenákáráq ketáámá túgau aqmá ketáámá yaagumá kémauna kenákátí tágama-yataaqtaba kenákátí akoqnáá-yataaqtabagaraq matúq-matuq umá kétunatae.”
téta máqtemma tirááe.
14 miráinata kaayaqté-kaayaqte maéwae kéo-kamma maará tirááe: “áraimma waíno.” tíyata móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukama yipaq agéta Áánûqtuyaa Îtuma yenákáráq nunamummá kéteta yenákátí yíwîqa múte yaútae.

6

tipi-típi-araaqa Îtuma abapaké móra-kaweqa yamá aráápamaraan-auba-wannaama aukákaiye.

1 kemá Yóáane aónáúnana tipi-típi-araakoma abapaké kaayaq-káwéqá yamá aráápamata-kannaama maténa áqnáabaq móra-kaweqa aukákaiye. aukáitaq itaúnama kaayaqté-kaayaqte máqe-urai-kapike móra-maqe-urai-kakoma aamá ti-wáígómá wíyôn-aaraa ténа tiráiye: “maabáq iyo.”
2 titaq keqnáámmá aónáúnama waayán-ótímá móra-naqa min-ótí ámûraaq aónaraune. min-ótí ámûraaq mái-nakoma imá matóráitata móra uyátáni-kamoqa ámikaamma miráuma móra-nakoma ááiqa umá uyátárai-naqa améwaokaa-kamoqa ámikaae. miráitana wemá ááikaq kóurena netuqyaan-ááíqá umá uyátaniye.
3 ánibo tipi-tipí-araakoma mikáké kaayaq-káwéqá aukáitaq itaúnana anaaé máqe-urai-kama ááyama tiráiye: “maabáq iyo.” titaq
4 aónáúnana káqomma karogaron-ótímá imaamu-wámá pááq uráiye. miráitana móra-naqa ámûraaq mái-nakoma wemá akoqnááma maténa maa-márábí-káyúkátí kaayoné-yátááqá paábaq matuwáinata yegáráqá káqo-kayukama yíkaminoe. miráinata wemmá ááiqa í-tókórú-yákáá-púmá ámikaae.
5 ánibo tipi-típi-araakoma kaumo-káwéqá yamá aráápamata-kannaama aukáqtúwáitaq itaúnana mamá mikáq máqe-urai-kama ááyama tiráiye: “maabáq iyo” titaq keqnáámmá aónáúnama abuqtán-ótí ámûraaq mái-nakoma móra yainaí-yátááqá (tikérima) ayáápí matokáiye.
6 ánibo kemá itaúnama maéwae kéo-kakon aúkáapike móra-aikoma aamá ténа maará-tiraiye: “móra kamáábauma móra-taoq-meyanawiqa kéaae. móra kaatopébauma móra-taoq-meyanawiqa kéaae. abo matawékaraq wáááni-nomma íma táwîq oro.” ténа matawékaraq wáááni-nomma Áánûqtukaq amí-yátáárîq umá ámenibo “íma táwîq oro” tiráiye.

7 tipi-típi-araakoma kaayaqté-kaayaqte-kaweqa min-áúbá-
wánnáráq aráápamatama aukátúwáitaq itaúnana írêq-maewae-
keo-kamma ááyama tiráiye: “maabáq iyo.” titaq keqnáámmá
8 aónáúnama eqábu-otima min-ótí ámûraaq mái-nakoni
áwîqa “puí-yátááqá” téta ááyaraawaq aónaraune. ánibo anaaé
waqmé “aítabaq” pukáa-kayukati márûpaq iráiye. yenákámá
“puí-yátááqá aítabakaraq” náápaamma mamá aarawaamá
máqte-marabake kaayaqté-kaayaqtepike móra-aayapaq-wayukama
yíkaminoe. yeráwáqá tokóru-yakaa-punapo puyéta yáama
kéyainata puyéta karímá kémayeta puyéta marabín-ábááq-
wámmá yíkamma puínoe.
9 tipi-típi-araakoma móra-tiyaapaq-kaweqa yamá aráápamata-
kannaama aukátúwáitaq aónáúnama yaímma pukáa-kayukati
yimammá aónáúnata Áánûqtukaq amí-yátááq-yáárérâqá
aménáápáqá máqe-uraae. naayóbáqá mi-káyúkámá Áánûqtun-
aama yáqtoqma akoqnáá uréta timáe uréire kéowata namuro-
wáyúkámá yíkamowata pukááne.
10 min-ímákómá yááyama anókaq tirááe: “uyátáráana-nako,
aokaq abo árai-naqa é máane. ánibo náaraq umá kanaaq
yáwínaaq maa-márábí káyúkáma mamá yainé tíkakaa-waigoni
anónnáma yemmá ánná yimínónô?” téta tirááe.
11 ánibo máqtemma ayáqtááqa waayán-únákáqtómá kéyimena
maará téna timá yímikaiye: “keráwáqá pááqya-kanaama aa-
gaaro. anaaékaqa keráwáqtí namuro-wáyúkámá keráwáqtí
móra-mayai-wayukagaraq tíbâqawaayugaraq yíkamowata pukáániq
móraiq umá tíkamowaq keráwáqá pukááe. anaaékaqa yeráwáqá
yoráuma kanaaráq ánatagiyana namuro-wáyúkámá yeráwáqtí
anónnáma mayánoe.
12 ánibo tipi-típi-araakoma abapaké móra-kaweqa yamé
aráápamata-kannaama aukáqtúwáita keqnáámmá aónáúnama
maa-márábímmá anó-maruma yuráiye. ánibo aabaúgómá
mamá waéqma abutámmá aúqma naayó-tópóqón-únákáá
uráiye. ánibo wíyôkoma mamá karogaromá auréna naaegóráá
uráiye.
13 ánibo aabayákákémá wiyóqá yaráqmena marabí
kuturáama miráuma kaben arammá ábu íkaraitana uwáágoma
yoqmá arari umátúwáinikaa umá arammá marabí kuturááe.
14 aabayákógáráq ánatama yuwiqá yawátáma útínikaa umá
útúmena kóuraiye. ánibo máqtemma anugógáráq únópí máqten-
aukapaq yaúturai-marukogaraq arari umá yarákááe.
15 maa-márábí anómma yabíkáa-wayukama anó-kamaani-
kayukagaraq ááiq-wayukati kawáá-wáyúkágáráq oótamma
netuqyaa makáa-kayukagaraq yíwîqa wái-kayukagaraq kaqtó-
mayai mayáa-kayukama ápéqa íma mayéta ápéqa mayéta o-
káyúkágáráq muríánóbáq abo anón-anugoni óqtan-ainobaq

máqtemma aúpáq aúyokaae.
16 ánibo anón-anugoraq anón-oqtakokaq kááyeta maará-tiraae:
“mapámera tímúraataa ya yawááq éra áúgugu umátíkáaro! anó-
naapaan-abiqtataraq mái-nakoni aúrakaqtaba tipi-típi-araakoni
áyaqtaba áúgugu umátíkáaro!
17 yenákátí anó-yiyamma yínna-taoqa íbêqa pááq kéipoata
náawaq kanaaráq itó-uma akoqnáá kéena minnágoma
uyátaniyo?” téta tirááe.

7

Ítíráaeobake netuqyaa-káyúkámá Áánûqtuni awaaméqá matááe.

1 minnáma ánatagitaq aónáúnama kaayaqté-kaayaqte
Áánûqtunopake kaqtó-wayukama maa-márágóní téba-tebaq
itó-uraae. yemá maa-márágóní kaayaqté-kaayaqte-aayakaq
yáqtokaama móra maa-máráwábi únónábi yaawábi uwáá
yoqmá íma matuwániye.
2 ánibo káqomma Áánûqtuni kaqtó-nakomma aónáúnana
aabaúmá utain-áúkápáké iráiye. matúq-matuq umá mái-
Aanuqtuma wení awaaméqá mamé iráimma wemá anókaq
ááyama kaayaqté-kaayaqtema Áánûqtunopake kaqtó-wayukama
akoqnááma matéta maa-márágáráq únókáráq mamá táíq ínéta
o-yúyábá téna
3 wé mirá-tiraiye: “keráwáqá kabe-kabe umá maa-máráwábi
únónábi yaayúrábi íma mamá táíq oro. áqnáabaq ketáái
Áánûqtuni mayaí-wáyúkátí yúwáayakaq awaaméq-yátáárîq
umá yikánúnatae.” téna tiráiye.
4 ánibo kemá itaúnata aarawaamá awaaméqá máyáamma
yoraútówaq ítaraune. miráuma Ítíráaeo-wayukabike máqten-
annabike netuqyaa-káyúkáráq (144,000) awaaméqá makááe.
5 miráitana Yútaan-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000)
Arúbenin-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Kááti-
annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000)
6 Ááta-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Náába-
annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Manáátaan-
annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000)
7 Tímionin-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Aríbaen-
annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Íqtakaan-annabikema
netuqyaa-káyúkámá (12,000)
8 Tébirunin-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Yótêbin-
annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Péqtiamaanin-
annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) máqtemma mi-
káyúkámá Áánûqtuni awaaméqá matááe.

netuqyaa-káyúkámá Áánûqtun anaaé wakááe.

9 minnáma ánatagitana keqnáámmá aónáúnama
netuqyaammá aarawaamá áíkutaama móra-nakoma yemmá
kanaaráq íma yorautíniye. máqtemma mi-nóínín-aúkáqá
máqte-marabakema ókon-okon-augaraq máqten-aipike-kayukama
máqe-uraae. yemá máqtemma anó-naapaan-abiqtatagon-aubaqa
tipi-típi-araakon-aubaqa itó-uraae. yemá ayáqtááqa waayán-
únákáqtómá umáreta iyáápimma kóbén ánáraa-qtataaqa
matoréta máqe-uraae.

10 yemá anókaq ááyama téta tirááe: "ketáái Áánûqtuma anó-
naapaan-abiqtataraq máitana tipi-típi-araakoma yenákáráké ke-
qtáá yauwéqma tiwiraí-yátááqá kéiye." téta tirááe.

11 ánibo máqtemma Áánûqtunopake kaqtó-wayukama náápaan-
abiqtataraq yaútûmareta móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte
anó-kayukagaraq kaayaqté-kaayaqte maéwae kéo-kakaraq ikúma
yaútûraae. náápaan-abiqtataraq yipaq agéta Áánûqtukaq nuna-
mummá maará téta tirááe:

12 "áraine. mirá waíno.
ketáái Áánûqtuqtaba aúgaugaraq timukáráq matúq-matuq umá
kémaraunatae.
wenaúyánápíké tágagitababoaqtaa máqte-qtataaqa aúyánápí
kéitaipoaqtaa wenáwîqa matúq-matuq umá
yauyónúnatae.
wemmá mútûq-yaaguyabi-yataaqa áméro.
máqten-akoqnaagon áaimma máena wenáwîqa matúq-matuq
umá yauyónúnatae.
áraiqtabae. minnáma waíno."
téta tirááe.

íbêqa min-ánná-wáyúkátí yíqa í-yátááqá ánatagiye.

13 ánibo mórama anó-nakoma timá tímikaimma: "mi-
káyúkámá ayáqtááqa waayán-únákáqtôma umátokaamma
yemá náayubiyo? ánibo yemá náan-aukapakenaq iráá o?" titaq

14 kemá yuwéqma maará téq timá ámikaune: "ketí anóko,
enamáárîq emá káonaane." túnana wemá timá tímikaiye:
"yemá mamin-ánnámá aíqa í-kánáábíké anómma yútiq-
yataaqa mayéta ummaa-yátááqá matááe. ánibo yemá tipi-
típi-araakoni naaeráké yeqtí unáákáqtôma tete uráawana yeqtí
unáákáqtôgoma waayámmá aúkáiye.

15 miráipoata yemá Áánûqtuni náápaan-abiqtatagoni aúbáqá itó
kéoe.
ánibo wágááwa nokáámma wení aokaq-náúpáqá wekáq nuna-
mummá kéitaae.
miráitana Áánûqtuma náápaan-abiqtataraq máena wemámáárîq
yemmá mayi yuwániye.

16 miráinata yemmá ókaraq yáama íma yéna keqnáámmá nonáá
íyikena ínoe.
ánibo aaqá íma kautéta móra-yataakoma yúraqa íma amanna
kuyikániye.
17 tipi-típi-araakoma náápaan aúkáapi mái-nakoma yeqtí kawáá-
náqá mániye.
wemá poqnommá wáinabaq yiwíqme wínata nokópíké
aûwaraimma mayánoe.
miráiyana Áánûqtuma wenamáárîq yúrapike máqte-yiqnuma
ayúnikaniye.”
téna anó-nakoma timá tímikaiye.

8

tipi-típi-araaqa Îtuma abapaké kaayaq-káwéqá yamáta-kannaama aukákáiye.

1 tipi-típi-araakoma abapaké kaayaq-káwéqá yamá
aráápamata-kannaama aukáqtúwáitanama mikáké Áánûqtuni
márûpaq pááqyamma ayáqtáá-kanaama íma aamá pááq uráiye.
2 kemá Yóáane aónáúnata abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá
Áánûqtun aúbáq abapaké kaayaq-wéróq-ánámá yímikaae.
3 ánibo káqomma Áánûqtunopake kaqtó-nakoma Áánûqtukaq
amí-yátááqá ámê-qtaaregoni waaqókáq ya itó-uraiye. wemá
áwáarara kai-yáwáámmá íráqôn-akuqa í-yátááqá matokáiye.
yemá íráqô-kuyumma í-kánámá ámikaamma Áánûqtuni
aokaq-ááráwáátí nunamummá mamá yorupamá náápaan-
abiqtataraq maraq mái-nakoni aúbáq áwáarara kain-óqtá-
tááréráq agamá ákûq umákanena uráiye.
4 ánibo íráqô-kuyun í-kánágóní úmûkogaraq Áánûqtuni aokaq-
ááráwáátí nunamukógáráq yanaa uténa Áánûqtun-aubake
kaqtó-nakoni ayáápike yuwéta Áánûqtunopaq yanaa utarááye.
5 mi-káqtó-nákómá íráqôn-aku-kana-taapeqa maténa
Áánûqtukaq agamá ákûq umákai-irabike iráámma kúrakena mi-
táápápímmá maqmá ógiqmarena maa-márábí iyaabótúwáitana
kukáiye. iyaabótúwáitana wíyôn-aama téna áa kááyaitana abayú
kéyoraitana márûma yokáiye.

kaayaqté-kaayaqte Áánûqtunopake kaqtó-nakoma werôq-anabike werôqa yurááe.

6 abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá Áánûqtunopake abapaké
kaayaq-wéróq-ánámá matóráama werôqa yínéta mamá yokaa
urááe.

7 ánibo áqnáabaq móra-kaqto-nakoma wení werôqa yitana
kaágáráq iragógáráq naaégáráq marabí iyaabótúwáawana kuq-
turááe. máqte-tama kaumo-áúkápáq móra-aayapaq iragómá
kágitana máqten-aapepaaqa iragómá karáiye.
8 anaaékaq-kaqto-nakoma wení werôq-anabike werôqa
yumátúwáitata anón-anuma iramá kainíkáá umá
iyaabótúwáawana únópí kukéta kaumo-áúkápáq móra-
aukapaqa waéqma naaemá aúkáiye.
9 únópí máqten-auwaraiq-kamma máimma kaumo ánnáiq
owana móra-annama pukurááe. únópí-káárégómá kaumo
ánnáiq owana móra-unopi-kaare-annama mamá yokíkuraiye.
10 má mikáq-káqtó-nákómá wení werôq-anabike werôqa
yumátúwáitana mórama wiyókómá iraráá kamá ómmá
kúraqmena wiyôpake marabí kukéta máqte-nokoma kaumo
ánnáiq owana móra-anna-nopikaraq poqnopíkáráq kuturáiye.
11 wiyóqá wíyôpake yaráqmena kúmî-waigon áwîqa
“aabígaraq-irae.” minnágon-aaimma nopí kukétaboata ikaaqá
kétiye. kaumo ánnáiq owana móra-anna-nomma waéqma
ikaaq-ánnáíq urétaboata netuqyaammá mi-nómmá yaqnaa-
káyúkámá pukááe.
12 ánibo káqo-kaqto-nakoma wení werôq-anabike werôqa
yumátúwáitana aabaúmá wíyômma máqtemma wiyóqá mamá
kaumo ánnáiq owana móra-annaiq mirá-uraae. móra-aukapaq
aabaúgáráq móra-aukapaq wíyôkaraq máqte-wiyokogaraq móra-
aukapaq kumayuqá aúkááe. miráitana wágáá-kanaagaraq
nokáa-kanaama kaumo-kánáábíké móra-aayapaq íma tágaraiye.
13 miráimma ánatagitaq kemá aónáúnana mórama anón-
akikigoma méyábáq aabayákáq arabéna uréire uráiye. miráitaq
itáúnana anókaq ááyama tiráiye: “tirunô. tirunô. maa-márábi
máa-noinin-aukaqa tirummá mayikáune. miráitata káqomma
kaumo-káqtó-wáyúkámá Áánûqtunopake yeqtí werôq-anabike
werôqa yónáae temmá anómma yútiq-yataaqa aarawaabí pááq
íniye.” téna anókaq ááyama tiráiye.

9

óqa kaumo-káqtó-wáyúkámá Áánûqtunopake yeqtí werôq-anabike werôqa yurááe.

1 móra-tiyaapaq-kaqto-nakoma Áánûqtunopake wení werôq-
anabike werôqa yitana mórama wiyókómá wíyôpake yuwéna
marabí kukáitaq aónaraune. ánibo áítabaq abéyúmmá íma wáiq
kíma ámikaae.
2 miráitana wemá min-áítábáq ítuwaitana úmûmma utaimmá
anón-iragoni úmûkaa utaráiye. min-áítánóbáké utain-úmúkómá
abaúgáráq uwáágokaraq mamá kumayuqá aúkááye.

3 netuqyaa-táí-wámmá pítaaqa min-úmúpíké yuwéta marabí
kukááe. miráitata yemá akoqnááma matáama miráuma
uwabaaikóní akoqnááraq umá matááe.
4 ánibo yemá maará téta aamá matááe: “karaatatááqá
íma namá ánatera máqte-qtataaqa maa-márábí karútaina-
yataarabi yaamé íma namá ánataaro. miráimanibo mi-káyúkámá
yúwáayakaq Áánûqtuni awaaméq-yátááqá íma matáiya-
kayukama yenamáa yúpuyoro.
5 maa-káyúkámá yíqa í-yátááqá móra-tiyaapaq-wiyokon-arupi
yimínômanibo yemmá íma yíkamma púyoro.” téna maan-
áímmá matááe. ánibo mi-kákómá waayúkama anómma yíqa
yímikaimma miráuma uwabaaikómá yúpuitata yíqtaba oníkáá
uráiye.
6 mi-kánááráqá waayúkama puíáqtábá abáá-inomanibo
íaonanoe. mi-kánááráqá áraimma puí-yátááqtábá ôriq umá
yikánîmanibo puí-yátáákómá yeqtôpake péqmare kóiniye.
7 kemá mi-pítááqá aónáúnama oótigoma ááiqa ínéna yokaa
iníkáá urááe. yeqtí yiqnókómá áwáarara kain-óqtákáá-kámóqá
urááe. yóíkoma miráuma waayúka óíkaa uráiye.
8 yiqnótáugoma ayáqtááqa miráuma aaratí yiqnótáuraa
uráiye. ánibo yíwáyaakoma miráuma anón-awaabiq-putigoni
(arááyane) áwáyaakaa uráiye.
9 yíqtaaraqa aakaqá akoqnáá umá (káápaaraa) kúberaawana
yaáyákoma miráuma netuqyaan-áyárémmá oótigoma kúma
ááikaq yabitimáena kéwitana kabámînikaa umá wenáama
anókariq uráiye.
10 yemá uwabaaikóní amérráakaa umá uwaaqá yiméráan
aqtóráq wáqe-uraiye. yetíméráapi waayúkama yúpui-akoqnaama
móra-tiyaapaq-wiyokoni-arupi wáqe-uraiye.
11 yeqtí yabíkái-naqa wemá min-áítábáq abéyúmmá íma
waéna kaqtó-naqiye. Íbaru-wayukati yáabimma mi-káqtó-nákóní
áwîqa Áábaronie. ánibo Karíki-aipimma Aapórionie.
12 áqnáae-tiru-kanaama ánataguraimanibo kaayaq-tírú-
kánáámá anaaékaq pááq íniye.

abapaké móra-kaqto-nakoma wení werôq-anabike werôqa yuráiye.

13 abapaké móra-kaqto-nakoma wení werôq-anabike werôqa
yumátúwáitaq itaúnana kímora-ama kaayaqté-kaayaqte-
yaummatapike kaayaqté-kaayaqte óqtan-awayaakoni aúkáapimma
Ááánûqtukaq amí-yátááqá ámê-taareraqa áwáarara kain-ótáq-
tááréma Ááánûqtun aúbáq min-ámá
14 abapaké móra-kaqto-nakomma timá-amitana wení werôq-
anama matórái-waigoma timá ámikaiye: “Ááánûqtunopake
kaayaqté-kaayaqte kaqtó-wayukama anó-nomma Yúpárêti-nokaq

ánnáma matáamma emá kanaaráq iyúwénata kóro.” téna timá ámikaiye.

15 wemá Áánûqtuni kaayaqté-kaayaqte-kaqto-wayukama iyúkaimma yemá yokaa éta máqtemma aarawaamá mamá kaumo ánáaiq owata móra-annama yíkamiyata puínoe. mi-káqtó-wáyúkámá yemá mi-kánááyábá mi-túpááyábá mi-kíyóqtábá min-áúqtábá yokaa uráaqtababoata yemmá iyúkaiye.

16 ánibo oóti ámûraaqa ááiq-wayukama máa-kayukama ne-tuqyaa táwîgani (200 mírioni) kegébâ ayuraa pááq uráiye. miráitaq nôraq umábiyo téq ítaraune.

17 ánibo kemá miráuma kaikáá umá min-ótímá aónáúnata waayúkama min-ótí ámûraaqa máe-kayukati yúyawaakoma mirá-uraiye. waayúkama akoqnáá-puyaqa kúbekaama iragóráá tágama yóíkomma eqábuma miráuma-wayukama máqe-uraae. máqten-otigoni aqnómmá miráuma anón-awaabiq-putima (arááyane) aqnókáá uráiye. ánibo yóyaupike abááq-írágógáráq úmûkogaraq uwaaq-áítógáráq yá-uraae.

18 maami-káúmó-táwí-yátáákáké máqte-kayukama kaumo ánnáiq owana móra-annama yíkamowata pukááe. miráowana min-írágógáráq úmûkogaraq uwaaq-áítógáráq oótigoni yóyaupike pááq-umayikaraae.

19 máqten-otigoni akoqnááma yóyaupikaraq yiméráapikaraq wáqe-uraae. yiméráakoma miráuma iraakabayaakáá uráitana óq-aqnomma wáqe-uraiye. miráitata minnárake waayúkama kéyupuiye.

20 máqtemma káqo-kayukama maami-káúmó-táwí-yátáápíkémmá ípukaama yemá yirummá íwaereta yemá iyáánapo tarôq o-qtátáákómá yinaaémma íyumakaraae. ímiye. yemá waátágokaq aágokaraq tíq-tiq kéeta yemá mi-qtátáákómá áwáarara kain-óqtánápógáráq paá óqtanapogaraq yaanapógáráq iyáánapo tarôq o-qtátáákókáq yúyánámmá kémaraae. mi-qtátáákómá aúramma íaonena aamá íitena uréire íurai-qtataaqa máqtemma yaaguyakááe.

21 mi-káyúkámá yaímma-wayukama yíkamma puyéta uwaatagáánîq éta kebó-yátááqá waréta moyámmá mayéta uráámanibo mi-qtátáákóqtábá íma yirummá éta waékááe.

10

Áánûqtunopake kaqtó-nakoma Yóáanemma aúba-wannaama ámitana naráiye.

1 mirái-qtataaqa ánatagitaq aónáúnana mórama akoqnáá-kaqto-naqa Áánûqtuni márûpake kukáiye. wenaúraqa konnámmá aqména aabotáyákómá aqnókáqá yaútúraiye. óíkoma tágama aakáá karáitana aítaukoma miráuma arúmmá kamá yaútínikaa uráiye.

2 wemá pááqyan-auba-wannaama ayáápimma matokáitana
min-áúbá-wánnáágómá agátátuwe wáqe-uraiye. wemá
ayáánurapaq-aitauqa árûqma únópí maréna ayáánepaq-aitauqa
árûqma paá marabáq makáiye.
3 ánibo wemá anókaq wááqa yimmá miráuma anón-awaabiq-
putiraa (arááyane) umá wááqa yuráiye. wemá miráuma wááqa
yitana abapaké kaayaq-wíyón-áámá kabámitata tirááe.
4 mi-wíyón-áámá timátúwáitaq kemá min-áímmô timmá
agayánáae téq únana Áánûqtuni márûpake móra-aikoma maará-
tiraiye: "min-áímmá abapaké kaayaq-wíyón-áárá timmá
minnáma aúyánápí matoraao. aúba-wannaabimma íagayaao."
téna tiráiye.
5 ánibo mi-káqtó-nákómmá keqnáámmá kemá aónaraunа-
waigoma únópíkáráq marabákáráq itó-uma máena ayáánuramma
múte yaútaiye.
6 miráitana wemá matúq-matuq umá kémai-nakoqtaba
mi-káqtó-náqá wenáiyaba tikáíyana akoqnáá umákaikaae
téna tiráiye. Áánûqtu wíyôma máqte-qtataaqa mipí wáitana
maragáráq máqte-qtataaqa mibáq wáitana únókáráq máqte-
qtataaqa mipí wáitana wemá tarôq uráiye. Áánûqtuni kaqtó-
nakoma tiráiye: "awé-í-kánáámá ánataguraiye.
7 anaaékaqa abapaké kaayaq-káqtó-nákómá Áánûqtunopake
wení werôq-anabike werôqa yumátúwáitana wááqa yínéna ínna-
taoqa Áánûqtuni aúpáq-áúyánámmá wení amuné-wáyúkámá
átê-wataabi timá yímikaimma abarokáq pááq ínana tiráátiniye.
8 ánibo min-áíkómá Áánûqtuni márûpake ókaraq timá
tímikainiq umá keqnáámmá tiráiye: "Áánûqtuni kaqtó-naqa
únópíkáráq marabákáráq itó-uma mái-nakoni ayáápi min-
áúbá-wánnáámá agátatuwena wáimma ko-mayaao." téna timá
tímikaiye.
9 mikáké kemá Áánûqtuni kaqtó-nakoni amakaq uréq timá
ámikaune: "mi-pááqyán-áúbá-wánnáámá timiyo." túnana
wemá tiráiye: "maaminnâ emá maté naao. áyaqnobaqa ikaa
tínimanibo óyaukaq átê umá kopaaq átéráá íniye." téna timá
tímikaiye.
10 wemá mirá-timatuwaitaq Áánûqtuni kaqtó-nakoni ayáápike
pááqya-kanaama mamá naráune. naúnama tóyaukaqa miráuma
kopaaq átê uráimanibo nawíkatuwaunana tíyaqnobaqa ikaa
tiráiye.
11 wemá maará téna timá tímikaiye: "emá keqnáámmá
Áánûqtuni amuné-áímmá máqten-anna-wayukayopaq máqte-
marabaq máqten-aipi anómma yabíkáiya-kayukabakaraq mó
timá-yimiyo." téna tiráiye.

11

kaayaq-nákórátá watáama tirááye.

1 kemmá ayáqtááq maqmá aónai-yatama tímikaamma
timá tímikaae: “emá itó-ure Áánûqtuni aokaq-náúpákáráq
Áánûqtukaq amí-yátááqá ámê-taaregaraq máqte-wayukama
Áánûqtukaq nunamummá mibáq kéitaa mi-tátánápó maqmá
aónaao.
2 miráimanibo aokaq-nákóní naamátûpaq íma maqmá
aónaao. naamátûpaq mi-márúqá Yéqtaaeo-wayukama íma
Íbaru-wayukama máewata yiyáápi yímikaae. mi-káyúkámá
Yérútáárebaq aokaq-márúqá kaayaq-wáyúká umá kaayaq-
wíyókón arupi yatâmmeta uréire ínoe.
3 miráinaq kaayaq-nákórátá keqtábá áraimma tíya-nakama
apekiráq-únákáqtó kúbereta yenákámá amuné-áímmá kaayaq-
wáyúká umá kaayaq-wíyókón arupi (1,260 de) yiyúwáanata
tíyóye.
4 yenákámá miráuma kaayaq-óríbétí-yáráá óyana ómmá
kaayaq-yáárérâq máqte-marabaq-wayukati uyátárai-nakoni
aúbáq itó-uraaye.
5 ánibo yaímma-wayukama yenákámá táígoma yikaíkáae
téta yenákátí yóyaupike iramá yá-awitata yenákátí namuro-
wáyúkámá kamá kautíniye. owé. móra-nakoma yenákámá
mamá táíq ínnama áaiqtaba miráráá umá wemá puíniye.
6 yenákámá akoqnááma yokááyapoata aabayámmá yáqtoqma
Áánûqtuni amuné-áímmá tíya-taoqa aaqá íma yíniye. ánibo
yenákámá akoqnááma yokááyapoata máqte-nomma mamá
kanaaráq waéqma naaemá auréta maa-márábí-káyúkámá
máqte-qtataariq umá mamá kanaaráq táíq íyóye. máqte-
tupaama yenákámá mirá-qtátáárîq óyáae tétama kanaaráq
paá mirá-iyoye.
7 yenákámá timá ánatatuwaiyanama min-ábááq-wákómá
abéyúmmá íma wáin-aitanobake uwíniye. uténa yenákáqtê ááiqa
mú-iniye. miráéna yenákámá uyátena yíkaminata puíyóye.
8 miráínana yenákátí arááq-yuma mi anó-marukoni anón-api
pareráq íyóye. yenákátí anó-naqa mimórá-márúkáq kaapaq-
yátáq pukáitaq yenákátí arááq-yuma pareráq íyóye. Tótôma-
marukaa Íqtîbi-marukaagaraq mi-márúkáré.
9 waayúkama ókon-oko-yugaraq máqte-marabakemma máqten-
aikaraqa yaímma máqten-annabike-kayukama min-nákátí
arááq-yuma kaumo-kánáámá karagébama-yuramma aónanoe.
miráinata yemá íma iyuwáiyata min-nákámá íma mamá utánoe.
10 ánibo maa-márábí-káyúkámá min-nákámô puyóyaqtabama
ôriq umá yimuqá maréta imá yéta anón-aawaqa agamá

mutaammá maqmá néta aiqta-táúmá yoqmá yeqtí aanábó-
wáyúkámá yiméta ínoe. ánibo mi-kááyáq-ámúné-nákórátámá
aarawaamá maa-márábí máa-kayukama yíqa í-yátááqá
yímikaipoata íyámma umáyíkaraae.
11 kaumo-kánáámá (3 1/2) ánatagitana Áánûqtuma wení aáma
yímena yúwaraimma yepí maréna itata yenákámá itó íyata
waayúkama kéyimoneta ôriq umá yáaqa kániye.
12 yenákámá itáiyana móra-aikoma Áánûqtuni márûpake
anókaq yááyama tíniye: "kenákámá maabáq úyokao." téna tíniye.
yenákámá Áánûqtuni márûpaq uyéta konnápí uyáberaiyata
máqtemma namuro-wáyúkámá yimónáiyata uwíyóye.
13 mirámô kéina mikáq anó-maruma yéna tiyáákaaiyapake
móra-aayapaq táwîq umátuwaniye. ánibo netuqyaa-káyúkámá
(7,000) yíkaminata puínoe. miráitata tébakaq-wayukama paá
máe-kayukama anómma yáaqa káinata Áánûqtuma wení
márûkaq mái-naqa wenáwîqa múte yauwínoe.
14 kaayaqá anón-ummaa-yataaqa miráráá umá ánataginiye.
pááqya-kanaabi kaumo-úmmáá-yátááqá pááq íniye.

abapaké kaayaq-káqtó-nákómá Áánûqtunopake wení werôq-anabike werôqa yuráiye.

15 abapaké kaayaq-káqtó-nákómá Áánûqtunopake wení
werôq-anabike werôqa yumátúwáitana Áánûqtuni márûpaq
aagómá anókaq tirááe: "maa-márámá Áánûqtunagaraq wemá
mamá timákarai-nakonama káuraiye. ánibo maa-márámá
matúq-matuq umá yabi íniye." téta tirááe.
16 ánibo móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukama
yeqtí náápaa-yibiqtataraq Áánûqtuni aúbáq yipaq ayéta
Áánûqtukaq nunamummá mirá téta
17 tirááe:
"uyátárain-Aanuqtuo, eqtábá ketáámá timuqá kémaraunatae.
máqten-akoqnaama yokáane.
íbêqa emá maé naayóbákáráqá máqe-uraane.
ení anón-akoqnaarake emá maa-márámá áaimma átáma yabí
éwaniq kéone.
18 maa-márábí-káyúkámá íyámma uráámanibo ení áyámma
pááq kéiye.
íbêqa pukáa-kayukama ítama yainaí-kánáámá pááq kéiye.
íbêqa ení mayaí-wáyúkágáráq ení amuné-wáyúkágáráq ení
aokaq-wáyúkágáráq máqtemma wenáwîqa yaaguyábô-
kayukama yíwîqa wái-kayukama yíwîqa íwai-kayukagaraq
anónnáma íráqô-meyamma yimínónna-kanaaraqiye.
íbêqa maa-márámá mamá táíq éwao-kayukama yemmá mamá
táíq í-kánáárâqíye."

téta tirááe.
19 yemá mirá-timatuweta yemá Áánûqtuni márûpaq aokaq-
námmá ítuwaawana óqtan-anaamma Áánûqtuni aúmatan-aimma
Móteti agatáimma wení aokaq-náúpáq wáitata máqtemma
aónaraae. ánibo aabayûma kamá yupayo umá wéyáwé kéitana
áama kááyaitana wíyôn-aama kétitana márûma kéyoraitana
kaábaramma kukáiye.

12

aaragótê anó-kumurokoma

1 móra anón-awaameqa Áánûqtuni márûpaq pááq uráiye.
minnágoma mirá-uraiye. móra-inimma máena aneqá aabaúmá
maqmá atáá-uma wáqtô íyáanikaa uráiye. miráitana wíyômma
aítaukoni aménáápáqá wáqe-uraiye. ánibo aqnókáqá tiyááka
umá kaayaq-wíyóqá kámokaa umá aqtokáiye.
2 wemá ámûkaraq máqe-uraitana iyápó akaí-áíqá uráiye.
miráitana aíqa ôriq itana wááqa kéyena iyápó akánéna uráiye.
3 miráitana Áánûqtuni márûpaq káqon-awaameqa pááq uráiye.
min-áwáámeqá mirá-uraiye. mórama anó-karogaro-kumuromma
máqe-uraiye. minnáma abapaké kaayaq-áqnómmá waéna
tiyááka-awayaammaa aqnókáq wáqe-uraiye. ánibo abapaké
kaayaq-náápáá-kámóqá máqten-aqnokaqa wáqe-uraiye.
4 amérâakoma kaumo-wíyókáwápíké mórama wíyôkake
kuyúqma márúte marabí iyaabótukaae. mi-kúmúrókómmá
iyápó akánéna in-íníkóní aúbáq itó-uma máena min-íníkómá
iyápó akáinaq min-íyápó ikámma nánáae téna awé uráiye.
5 min-íníkómá iyápóma inaamaí marákáraiye. min-
íyápógómá anaaékaqa akoqnáá-yatanapo aarawaamá
yabíqikaniye. ánibo min-íníkómá iyápó ákátuwaitata páátákáá
min-íyápómá awíqmeta yanaa kóuraae. yemá Áánûqtukaq
awíqma uyéta wení náápaan-abiqtataraq utááe.
6 ánibo min-íníkómá péqmarena waayúka íma máa-kaqmaapaq
kóuraiye. min-áúkápáqá Áánûqtuma mamá mi-márúqá yokaa
umákaraitata kawáá umákareta aáwaqa maténa miráuma
netuqyaa-kánáámá (1,260 de) min-íníkómá máqe-uraiye.
7 Áánûqtuni márûpaq anón-aaiqa pááq uráiye. Mááíkorogaraq
wení kaqtó-wayukagaraq anó-kumurokomma ááiqa urááe. mi-
kúmúrókógáráq wení kaqtó-wayukate ááiqa uráánamanibo
8 yeqtí akoqnááma íma wáqe-uraipoata ááiqa íma uyátáraae.
miráipoata Mááíkoroma ókaraq Áánûqtuni márûpaqa wenôpaq
íma máqe-uraiye.
9 ánibo anó-kumurokoma wemá naayóbáqá min-
íráákábáyáámá áwîqa Tááqtae máqe-uraiye. wemá máqte-
marabi-kayukama kaaqaari-áímmá timá-yimena makatéwaine.

abo min-ánó-kúmúrókómá wení kaqtó-wayukagaraq Áánûqtuni márûpake márúte iyaabótúwáawata maa-márábí kukááe.
10 mikáké Áánûqtuni márûpaqa móra-aimma itaúnana anókaq
ááyama maará-tiraiye: “íbêqa ketáái Áánûqtuma wení ako-
qnáá-kanaagaraq wení yabí i-kanaagaraq pááq immá keqtáá
yauwéqma kétiwirai-taokaraq abarokáq pááq kéiye. Áánûqtuma
mamá timákarai-nakoni anó-naapaamma kéiye. min-nákómá
ketáái tíbâqawaaraayuma mamá yúbi makái-nakoma ketáái
Áánûqtuni aúbáq wágááwabi nokáámma yúbi makái-nakomma
íbêqa Áánûqtuni márûkake márúte kéiyabotuwaae.
11 ketáái tíbâqawaaraayuti yúbi makáe-nakoma íma
makatítatapoata wemmá uyátáraae. tipi-típi-araakoni naaeráké
akoqnááma mayéta yetáama Îtuqtaba téta yemá puíyábá íma
kéqaraapoata ááiqa uyátáraae.
12 keráwáqá máqtemma Áánûqtuni márûpaq máa-kayukaa
timuqá máráaro. minnáyaba Tááqtaama wení kanaamá
pááqyamma awaararîq íníniq kéitanaboana wemá anón-ayakaraq
marabí-káyúkáyôpaq kukáiye.” téna min-áíkomá Áánûqtuni
márûpake tiráiye.
13 min-ánó-kúmúrókómá iyaabótúwáawana kégumenama
aónaimma maa-márábí máqe-urena min-íníkómá inaamaí
marákárain-inikoni anaaé wakáiye.
14 miráitata min-íníkómmá anón-akikigoni máka-aayamma
ámikaae. anó-kumurokoqtaba wemá arabêna wenamáápaq
kaqmáá-marabaq waayúka íma máapaq mánena kóuraiye.
min-áúkápáqá aáwakaqa íráqôniq umá kawáá uréta kaumo-
kárítímáátígáráq abapaké móra-wiyomma mibáq máqe-uraiye.
15 mi-kúmúrókómá wení óyaupike nommá wiqmá yukáiye.
witúwáitana mi-nókómá anó-nokaa auména kégoena min-
íníkómmá waqména kóuraiye. mi-kúmúrókómá min-íníqtábá
nawíkainana puíkáae téna uráiye.
16 miráitana maragómá min-ínímmá áwáqnaa uráiye.
maragómá kekoqá magéna óyaukaa min-ánón-nókómá anó-
kumurokon óyaupike yi-nómmá nawíkatukaiye.
17 ánibo anó-kumurokoma min-íníkómmá áyámma umákena
wení yaímma-iyapo-annate ááiqa mó-umayikanena uráiye. mi-
káyúkámá yemá Áánûqtuni ámáan-aimma kéwareta Îtun-aayaba
kéteta anaaé waréwaone.
18 min-ánó-kúmúrókómá únókóní aqtamáábaq itó-uraiye.

13

kaayaq-ábááq-wámmá utarááye.

1 miráitana abááq-wámmá aónáúnana únópíké utaréna
tiyááka-awaayakaraq abapaké kaayaq-áqnómmá wáqe-uraiye.

mi-kákóní áwáayakaqa tiyááka-naapaa-kamoqa wáqe-uraiye.
yiqnókáq táí-awikaraq akáyáán-áímmá Áánûqtuqtaba wáqe-
uraiye.
2 mi-kámmá aónáúnama anón-awaabiq-putiraa kapoq-kápoqa
uráiye. aítaukoma anón-awaabiq-iyakaa uráiye. óyaukoma
anómma áwáábiq-putiraakaakoni (arááyane)” akáá umá máiyo?
náawaq kanaaráq wemmá ááiqa umákaniyo?” téta tirááe.
3-4 missing?
5 miráitana Áánûqtuma yúwáitana min-ábááq-wákómá
akáyáán-áímmá Áánûqtuqtaba timmá wení akoqnáárake
kaayaq-wáyúká umá kaayaqté-kaayaqte-wiyomma maéna
mirá-uraiye.
6 óyauqa ógaakena Áánûqtuqtaba akáyáán-áímmá timákena
Áánûqtuni áwîqtaba wení márûpaqa maéwao-kayukatabagaraq
akáyáán-áímmá tirááe.
7 miráitana Áánûqtuma min-ábááq-wákómá ayúwáitana
Áánûqtuni aokaq-wáyúkámá wení aménáápáqá máewana ókon-
okon-augaraq-wayukaraq máqte-marabake-kayukagaraq máqten-
aikaraq-wayukagaraq máqte-kamaanigaraq min-ábááq-wákóní
akoqnááma aménáápáqá máqte-kayukama máqe-uraae.
8 máqtemma marabí-káyúkámá yeqtí yíwîqa matúq-matuq
umá mái-wannaama Áánûqtuma maa-márámá tarôq kéitana
wáqe-urai-kannaabimma íma wáinna-yuma yemá abááq-wákómá
wekáq nunamummá tínoe. mi-kánnáámá naayóbáqá tipi-
típigoni áráaqa ikámôwana pukái-waigoni aúba-wannae.
9 náawabi aáqa wáinna-nakoma maamin-áímmá ítama ako-
qnáá íno.
10 keráwáqá tiyúwáinaq ánná umátikaiyama kanaaráq
keráwáqá ánná ínoe. keráwáqá tokóru-yakaa-punapo ikamínéta
íyanama keráwáqá tokóru-yakaa-punapo tíkaminoe. miráipoana
Áánûqtuni aokaq-wáyúkámá yeqtí itáíq-itaiq í-yátááqá
akoqnáá umá yáqtokero.
11 káqomma móra-abaaq-wama aónáúnana marabíké
abarokáq uráiye. min-ábááq-nákóní aqnópíké utaain-
áwááyákómá tipi-típi-awaayakoraa uráitana anó-kumurokoraa
aamá tiráiye.
12 maamin-ábááq-wákómá áqnáaen-abaaq-waakoni
akoqnááma aménápáqá máqe-uraiye. anaaékaq-abaaq-wakoma
maa-márábí-káyúkámá mamá aúqyíkáitata áqnáabaq-wakoma
maa-márábí-káyúkámá mamá aúqyíkáitata áqnáabaq-abaaq-
wakaq nunamummá kéte. áqnáaen-abaaq-wama ikámôwana
náomma kamá atóbarai-wakoe.
13 anaaékaq yiráin-abaaq-wakoma anón-awaameqa ôriq umá
tarôq kéiye. móra-anon-awaameqa mirá kéiye. aarawaatí

yúrapimma wíyôpake iramá mamá aúqmáráitana kamáena marabí kukáiye.

14 miráitana min-ábááq-wámá Áánûqtu yúwáitana anón-awaameqnapo taígani-kayukama makákáiye. min-áwááméq-yátááqá áqnáae-abaaq-wakoni aúbáq tarôq uráiye. máqte-marabi-kayukama áqnáae-abaaq-waqtaba timá yímitana "wení amammá tarôq oro." tiráiye. mirá kéeq wemmá tokóru-yakaa-punapo náomma karáine atóbarai-kamma yaaguyabíyátábá tiráiye.

15 miráitana Áánûqtuma yúwáitana min-ábááq-wámá aáma min-ámápí ámitana aamá kanaaráq tínata náayuwabi min-ámákáq íma nunamummá tíyataboata yíkamiyata puínoe.

16 máqte-kayukama yíwîqa íwai-kayukagaraq yíwîqa wái-kayukagaraq oótamma makáa-kayukagaraq áwáyoq-kayukagaraq máqte mayaí máyáa-kayukama ápéqa matáa-kayukagaraq ápéqa ímataa-kayukagaraq máqte-kayukama anaaékaq-abaaq-wakoma mamá aúqyíkama móra-awaameq-aubauma iyáánurapakaraq yúwáayakaq matááe.

17 miráinana náanakoabi abááq-wákóní awaaméq-áúbámá íma maténama wemá íma meyámmá mayéna móra-yataaqa íma meyánîq kanaaráq íniye. abááq-wákóní awaaméq-áúbámá mirá kéiye. wenáwîre. náápaamma wenáwîkon awaaméré.

18 awaaméq-áúyábámá aupaq-ááíkómá mamá ôriq umá tágama-itai-yataaqtaba kákaiye. náawabi aá kéitaina-nakoma máinama abááq-wákóní náápaayaba aúyánápí maíno. mi-náápáámmá móra-nakonnae. abapaké móra abapaké móragaraq abapaké móragarare (666).

14

yeráwáqá taíganimma (144,000) aúgen-ima tirááe.

1 kemá aónáúnana Tááíoni-anuraqa tipi-típi-araakoma itó-uraitata aarawaamá taíganimma (144,000) itó-uma máqe-uraae. tipi-típi-araakoni áwîkaraq aboán áwîqa yúwáayakaqa máqe-uraae.

2 kemá itaúnana Áánûqtuni márûpake móra-aikoma téna non-iya áaraa kétena anómma wíyôn-aaraa tiráiye. min-áímmá itaúnama imá teníkáá umá nárîq-naraaq-yataakoma áama tiráiye.

3 náápaan-abiqtatagoni aúbáq wáin-aukapaq máeta kaayaqté-kaayaqte maéwae kéo-kakoni aúbákáráq móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukati yúbákáráq mi-táígání-káyúkámá (144,000) marabíké yíwíkai-kayukama aúgen-ima tirááe. min-ímá káqo-kayukama íma kanaaráq kéte.

4 maami-káyúkámá aaranaatéma mórabi máqe-uraae. yeráwáqá tipi-típi-araakoma winnápáq waqméta uréire kéoe. marabí máa-kayukati aúkáapike yíwíkena yeráwáqá áqnáábariq umá Áánûqtukaq tipi-típi-araakokaraq yimi-yátááré.

5 yeráwáqá yóyaupike kaaqaari-áímmá íma téta móra-
otaamma Áánûqtun-aurakaq yepímmá íma wáiye.

kaumomá Áánûqtuni márûpake kaqtó-wayukama

6 miráitaq kemá aónáúnana Áánûqtunopake mórama kaqtó-
nakoma yanaa arabéna uráiye. wemá átê-wataama matúq-
matuq umá mái-wataagaraq uréna maa-márábí-káyúkámá timá-
yiminena máqte-kamaanigaraq ókon-okon-augaraq-wayukagaraq
máqten-aikaraq-wayukagaraq máqten-anna-wayukama timá
yímikaiye.

7 anókaq ááyama téna maará-tiraiye: "waayúkama yainánîq-
kanaama pááq uráibo Áánûqtuqtaba ikatíq éraq wení anó-
qtataaqtaba wenáwîqa múte yaúyóro. Áánûqtuma wení
márûpaqa maragáráq únókáráq poqnokáráq tarôq uráí-
nakomma wekáq nunamummá tero." téna mi-káqtó-nákómá
Áánûqtunopake tiráiye.

8 Áánûqtunopake irái-kaqto-nakoni anaaé móra-kaqto-
nako iréna mirá téna tiráiye: "Pébírôniqa anó-maruqa
yawarápamataae. Pébírôni-wayukama yeqtí táwî-aaimma
máqten-aukapaq-wayukama yiráátiraae. mirápóata máqten-
aukapaq-wayukama aúqyíkáama Áánûqtuni áyámma matááe."
téna mi-káqtó-nákómá tiráiye.

9 yenákátí yinaaéma káqo-kaqto-nakoma Áánûqtunopake iréna
maará téna anókaq ááyama tiráiye: "móra-nakoma abáá-
wákókáq wení amakókáráq nunamummá tínnama abáá-
wákóní awaaméq-áúbámá aúwáayakaq mayénama

10 min-nákómá Áánûqtuni akoqnáá-ayamma mayániye.
min-nákómá Áánûqtuni aokaq-káqtó-wáyúkáyôpaq tipi-típi-
araakonopakaraq iranápó uwaaq-áítókógáráq irá aráinana aíqa
ôriq umá íniye.

11 mi-káyúkámá abáá-wákókáq wení amakókáq nuna-
mummá tíyama yúwáayakaq abáá-wákóní awaaméq-áúbámá
mayétama mirárá umá yíqa ínoe. yíqa íq-iq ínoe. minnáyaba
úmûmma yíqa ínna-waigoqtaba watúq-watuq umá uwíniye." téna
mi-káqtó-nákómá tiráiye.

12 miráitana mi-káyúkámá náayuwabi Áánûqtuni ámáan-
aimma waréta Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq íya-yuma akoqnáá umá
yáqtokero.

13 mikáké móra-aimma Áánûqtuni márûpake itaúnana min-
áímmá téna tiráiye: "aúbabi agayaao. yemá íbêq-kanaarake Îtu
Káríqtoma wekáqtábá éta pukáiya-kayukama yimuqá kémaraae.

Aokaq-Áágómá minnáyaba ‘owé’ kétiye. íbêqa yeqtí akoqnáá-mayaiyataba kanaaráq agánoe. yeráwáqá yeqtí íráqôn-aaikaraq wínoe.” mi-káqtó-nákómá tiráiye.

marabíké aáwaqa mayaí-kánáámá abarokáq uráiye.

14 ánibo aónáúnana waayá-kónnámá wáqe-uraitana mi-kónnákáq Waayúkagon Áráakaa-naqa máqe-uraiye. min-nákóní aqnókáqá náápaa-kamoqa aqtokéna ayáápimma áanaiq púráá-qtátááqá matokáiye.

15 ánibo mórama kaqtó-nakoma Áánûqtunopake aokaq-náúpáké yaúbama kukéna anókaq ááyama konnákáq mái-nakomma maará téna timá ámikaiye: “ení púráá-qtátááqnápó marabíkén-ááwáqá yuraraao. yorupáí-kánáámá abarokáq uráitana marabíkén-ááwákómá ábu karáiye.” téna titana

16 min-nákómá konnákáq máena wení púráá-qtátáánápó marabíké ábukain aáwaqa yurákáiye.

17 keqnáámmá aónáúnana káqo-kaqto-nakoma aokaq-náúpáké Áánûqtuni márûpaqa ayáápimma púráá-qtátááákáráq matoréna kukáiye.

18 ánibo káqomma Áánûqtuni kaqtó-nakoma Áánûqtukaq amí-yátááqá ámê-taarerake kukáiye. wemá iratábá akoqnááma matáiye. anókaq ááyama min-nákómá áanaiq púráá-qtátááqá yokái-nakomma timá ámikaiye: “maa-márábín-ááwáqá ábu karáipoata ánnábike arammá yuraraao.” téna tiráiye.

19 abo ánnábike arammá yuráqma iyaabóma ánáapi kaqmá anommá paábaqtaa urááe. kaqmá ánáamma wenáaimma Áánûqtuni áyáne.

20 kaqmá ánáamma Ítíráaeo-wayukama nunamummá te-márúpáké népaq matéta arammá káábaraae. min-árámmá wenáaimma Áánûqtuni áyámma matáá-kayukae. yemmá káraapaawata naaegómá ôriq umá ko yááya uráiye. máqten-aayapaq yawáaqmena kéwena oótigon aqnókáq utáiye.

15

Áánûqtunopake abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá aqtóráq-tái-yátááqá matááe.

1 miráitaq kemá aónáúnana Áánûqtuni márûpaqa anón-awaameqa abarokáq kéita netuqyaa-tááqá ítaraune. Áánûqtunopake abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá aqtóráq-tái-yátááqá abapaké kaayaqá matokáama minnáma Áánûqtuni áyámma matokááe.

2 ánibo mórama únókáá-qtátááqá kaapókáráq iragáráq awígíyôq uráiye. non áwabaq ááiqa umá uyátáraa-kayukama máqe-uraae. yeráwáqá abááq-wakomma wení amakókáq

nunamummá íteta wenáwîkon náápaamma yemá ímataapoata
ááiqa umá uyátáraae. iyáápi naríq-naraaq-yataaqa Áánûqtu
yímimma matokááe.
3 tipi-típi-araakoni imá Áánûqtuni mayaí-náqá Mótetini
igáráqá tirááe. min-ígóní aamá mirá-uraiye:
“uyátárai-Aanuqtuo, máqten-akoqnaama ennáé.
anó-qtataaqa emá ónnayaba ketáámá taáqa kéitaunatae.
enáaimma áraikaraq íráqôniq umá kéyainaiye.
máqte-kamaanima yabíkáana-wai máane.
4 náawaq enáaqa íma ikatíníyô?
náawaq kanaaráq enáwîqa íma múte yauwíníyô?
emá enamáa aokaq-náqóne.
máqten-anna-wayukama éta enaúbáq nunamummá tínoe.
arupú-yataakaraq kateko-yátáákáráq emá ónnayaba abarokáq
pááq uráiye.
maa-qtátááqtábá náawaq enáwîqa íma múte yauwíníyô?”
téta imá tirááe.
5 ánatagitaq kemá aónáúnana Áánûqtuni márûpaq tabaráábe-
nakon arunóbáqá Áánûqtunopakaraq íguraiye.
6 miráitana Áánûqtunopake abapaké kaayaq-tái-yátáákáráq
marabí pááq ínî-qtataaqa yeráwáqá taaberáábe-naupake
yáubaraae. waayá-káqtómá itokéta áwáararaa kai-qtátááqá
yímûranna urááe.
7 kaayaqté-kaayaqtema maéwae kéo-kama yeráwáqtí
aúkáapikemma mórama abapaké kaayaq-táápéqá arunóbáqá
matúq-matuq umá mái-Aanuqtuni áyámma ógiqma wáena
abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámmá yímikaiye.
8 Áánûqtuni akoqnáágaraq wení tágama-yataakaraq mi-
náúpáqá úmûkaa umá ógikaiye. mirá kéiqtaba aokaq-náúpáqá
móra-nakoma íma kanaaráq uyáberanimanibo paá máráiyana
Áánûqtuni abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá yeráwáqtí
abapaké kaayaq-áqtóráq-tái-yátááqá mamá ánatatukaae.

16

Áánûqtuni áyámma abapaké kaayaq-táápépí

1 kemá Yóáane ítaraunana aokaq-náúpáké anókaq ááyama
abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámmá yááyama tiráiye: “maami-
táápéqá Áánûqtuni áyámma ógikaimma mamá marabí
aqtítuwaiyana kumíno.” téna tiráiye.
2 ánibo áqnáabaq-kaqto-nakoma iréna Áánûqtuni áyámma
ógikaiq-taapeqa mamá marabí aqtítuwaitana kukáiye. abááq-
wákóní amakókáq nunamummá tiráa-kayukama abááq-wákóní
awaaméq-áúbámá matáa-kayukagaraq yineqá yíkaraq anó-
naomma pááq uráiye.

3 anaaékaqa kaayaq-káqtó-nákómá iréna wení táápeqa únópí
aqtítuwaitana únókómmá waéqma pukái-nakoni naaegóráá
itana únópí-kámá máqtepaq pukááe.
4 anaaékaqa kaumomá kaqtó-nakoma iréna wení táápeqa
mamá anó-nopikaraq poqnopíkáráq aqtítuwaitana mi-
nókáwákómá waéqma naaemá aúkáiye.
5 ánibo maami-nókáq-káqtó-nákómá yabíkéna maará téna
tiráiye: “naayóbáqá máqe-urena íbêqa máanama emá aokarîq
kée tái-wayukama yainááanama arupú uráiye.
6 maami-káyúkámá ení aokaq-wáyúkágáráq ení amuné-
wáyúkágáráq yíkamma púyô-naaema yayaráiye. ánibo íbêqa
yeráwáqtí anónnáma yímikaiye. yeráwáqá naaemá yaqnéta
minnâ yeráwáqtí tái-mayane.” téna tiráiye.
7 ánibo kemá Yóáane ítaraunana Áánûqtukaq amí-yátááqá ámê-
taarerake anókaq ááyama tiráiye: “owé. uyátárain-Aanuqtuo,
máqten-akoqnaama ennáe. enáaimma áraikaraq íráqôniq umá
kéyainaiye.” téna tiráiye.
8 ánibo kaayaqté-kaayaqte-kaqto-nakoma iréna wení táápeqa
mamá aabaúbí aqtítuwaitana Áánûqtuma aabaúgómmá paá
yúwáitana waayúkama irá kamá káutaiye.
9 ánibo maamin-ábáúgóní kokokómá irá kamá káútî-
kayukama yeráwáqá Áánûqtuni áwîqtaba akáyáán-áímmá
tirááe. maami-tái-yátááqá maa-márábí pááq immá Áánûqtun
aménáápátáá wáqe-uraimanibo yirummá íma waéqma
Áánûqtuni áwîqa íma múte yaaguyakááe.
10 ánibo móra-tiyaapaq-kaqto-nakoma iréna wení táápeqa
mamá abááq-wákóní náápaan-abiqtataraq aqtítuwaitana wení
yabíkái-maruqa waayúkabaq kumayuqá aúkáiye. yíqa ôriq
kéitataboata yimáábîmma ukákááe.
11 yeráwáqtí yúgoma yíqa éna náomma kaitata Áánûqtuni
áwîqtaba akáyáán-áímmá tirááe. yeráwáqtí waátá-yataaqtaba
kúmiq-yataapikaraqa yemá íma waéqma yúyánámmá ítaraae.
12 ánibo abapaké móra-kaqto-nakoma iréna wení táápeqa
maténa Yúpárêti anó-nopi aqtítuwaitana maami-nókómá
káqnáguraitana aabaúmá utain-áyápáké anómma yabíkáa-
kayukama yínôqtaba aammá yokaa uráiye.
13 kemá Yóáane aónáúnana anó-kumurokoni abááq-wákóní
kaaqaari-ámúné-nákóní yóyauqnobake kaumomá aágoma táí-
aama táoraa-kama yáubama irááe.
14 mi-káúmómá ókon-oko-kaataae. uyátárai-nakoma máqten-
akoqnaagaraq wení anó-kanaama abarokáq kéitata kéqo-keq-
awaameqa mi-káúmómá tarôq kéoe. máqte-marabaq wéyáwé
umá anómma yabíkáa-kayukama yorupamá yiketa Áánûqtuma
mútûq-akoqnaama wái-nakoni kanaaráqá ááiqa pááq íniye.

15 ítáaro. kemá móra moyá-nákóráá umá keráwáqtôpaq
yayamá yénúne. móra-nakoma kawáá umá unáákáqtôma
aneqá umátorena íma awapáá uréire ínna-nakoma agaé íma éna
amuqá marániye.
16 aágoma táoraan-aama máqtemma yabíkáa-kayukama yíwíqma
áíkuyikaitata min-áyápáq Íbaru-aipimma Áámágéroni mirá téta
tirááe.
17 mikáké abapaké kaayaq-káqtó-nákómá iréna wení
táápeqa mamá uwáábaq aqtítuwaitana aokaq-náúpákémá
anókaq ááyama maará téna tiráiye: “kánataiye.” téna tiráiye.
18 miráitana wíyôn-aama téna aabayûma kéyoraitana anómma
márû yuráiye. mi-márúmá yuráimma naayóbáqá ma-
márábímmá márûma yéwainikaq íma uráibo anó-maruma
yuráiye.
19 maamin-ánó-márúqá kaumobí yáíkaaq umá abákaitana
máqten-ayapaq waayúkati anó-maruqa yawítiraiye. miráitana
uyátárai-nakoma Pébírôniq anó-maruqtaba aákaq itana mi-
káyúkámá wení akoqnáá-ayamma matááe.
20 ánibo máqte-maruqa únómmá yáutugitana máqten-anugaraq
aúyoreqena uráiye.
21 miráitana kaáqa anómma máagaruraa-kaaqa Áánûqtuni
márûpake kukéna waayúkamma kuma yíkakaiye. min-áqtóráq-
táí-yátááqá ôriq kéumayikaitatapoata Áánûqtuqtaba akáyáán-
áímmá tirááe.

17

aakaq-íníkómá táí-meyamma matáiye.

1 mórama abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkábíké wení abapaké
kaayaq-táápéqá maména kéyena maará téna timá tímikaiye:
“iyo. aakaq-íníkómá anó-nokoni ámûraaq máena wení táí-
meyamma mayánîmma aráátenune.
2 marabíké anómma yabíkáa-kayukama maami-áákáq-
íníkógáráq kumari-yátáárîqa urááe. miráitata taígani marabí-
káyúkátí yúranannama nommá naa-káyúkáráá aúqyíkaraiye.”
téna timá tímikaiye.
3 Áánûqtuni aágoma kemmá yamamá akoqnáá kéitana mi-
káqtó-nákómá Áánûqtunopake tíwíqmena kaqmáápaq uráiye.
min-áyápáqá aónáúnana mórama karogoron-ábááq-wámmá
wení ámûraaqa mórama aakaq-nóínímmá máqe-uraitana
min-ábááq-wákóní aneqá Áánûqtuqtaba taíganin-akayaan-
awiqa wáqe-uraae. maamin-ábááq-wákómá abapaké kaayaq-
áqnómmá wáitana tiyááka-awayaamma wáqe-uraiye.
4 maamin-íníkómá tokô-karogaron-unakaqtoma umátorena
maamin-únákátóráqá pááqyan-oqtama ôriq umá áwáarara

kégaitana íráqôniq uráiye. maamin-íníkóní ayáápimma áwáarara kain-áwímmá matokáitana maamin-áwíbímmá wení kumari-kébó-yátáááqá táwîq uráimma ógiqma wáqe-uraiye.
5 min-íníkóní áwáayakaq móra-awiqa aúpáq-ááíkáráq wáqe-uraiye. Pébírôniq anó-maruqa máqtemma aakaq-nóínímmá táí-aaikoti yinóae téna wáqe-uraiye.
6 ánibo maamin-íníkómá Áánûqtuni aokaq-wáyúkágáráq Îtu Káríqtoqtaba pukáa-kayukagaraq yeráwáqtí naaemá naréna maamin-íníkómá nommá naan-íníkóráá uráiye.
ánibo kemá Yóáane maami-qtátááqá káoneq ôriq umá iyánáaq uráune.
7 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma ketê yi-wáígómá timá tímikaiye: “nôraq itaawáq iyánáaq kéono? maamin-ábááq-wákómá abapaké kaayaq-áqnómmá wáitana tiyááka-awayaamma wáitana maamin-ínímá ámûraaq máitana yenákáyábá aúpáq-ááímmá timá-amenune.
8 maamin-ábááq-wámmá aónaraanama naayóbáqá máqe-uraimanibo íbêqa íma máiye. miráimanibo anaaékaqa anón-aitanobake utaréna yawítíma ánataniye. mi-márábí-káyúkámá yeqtí yíwîqa maa-márámá tarôq kéitana wáqe-urai-kanaabimma íma Áánûqtuma agatáina-yuma maamin-ábááq-wámmá máqe-uraimanibo íbêqa íma máebo anaaékaqa abarokáq ínata káoneta iyánáaq ôriq umá ínoe.
9 maamináyataba ôriq umá tágama-itai-yataaqo kákaiye. abapaké kaayaq-áqnómmá aónaraanama abapaké kaayaq-ánón-ánúráqá maamin-íníkómá maraq máena abapaké kaayaq-ánón-ánúráqá maamin-íníkómá maraq máena abapaké kaayaqá anómma yabíkáa-kayukae.
10 ánibo abapaké kaayaqá anómma yabíkáa-kayukabike móra-tiyaapaq ánatagoana mórama íbêqa máitana mórama anaaékaqa abarokáq umá pááqya-kanaama mániye.
11 ánibo maamin-ábááq-wámmá naayóbáqá máqe-urena íbêqa íma máimma minnáma abapaké kaumo-ánómmá yabíkáa-naqa máena abapaké kaayaqá anómma yabíkáan-annabikaraq máiye.
12 ánibo abááq-wákóní tiyááka-awayaamma tiyááka anómma yabíkáa-kayukae. min-ánnámá yeqtí náápaamma yabíkáiqtaba íma matétamanibo anaaékaqa maamin-ábááq-nákógáráq náápaamma móra-aabaubi mayánoe.
13 min-ánó-káyúkámá máqtemma yeráwáqá mimóra-yúyánámmá tarôq éta yeráwáqtí akoqnááma náápaakaraq abááq-wámmá káme.
14 miráinata yeráwáqá máqtemma tipi-típikoni áráakomma ááiqa umákaiyana tipi-típikoni áráakoma ááiqa umá yeráwáqá uyátaniye. minnâ tipi-típi-araakoma máqtemma uyátáráa-kayukati uyátárai-nakoe. máqtemma anómma yabíkáa-kayukati

anómma yabíkái-nakoe. mi-káyúkámá tipi-típi-araakote aúyâq
máráa-kayukae téta itáíq-itaiq umá yáqtoraa-kayukae téta
yeqtábá tirááe." téna kaqtó-nakoma Áánûqtunopake timá
tímikaiye.
15 óq-aimma timá tímikaiye: "aakaq-ínímmá non ámûraaq
maraq máitaa aónaraane. maami-nómmá waayúkae. máqte-
kamaanibike ayú-wáyúkámá ókon-okon-aikaraq-kayukagaraq
mááe.
16 ánibo tiyááka-awayaamma aónaraanama abááq-wákógáráq
yagarotaréta aakaq-ínikómá yíyamma yíkamiyeta wení máqte-
qtataaqa unáákáqtôgaraq matuwáiyana wenaúma néta wemmá
iranápó agamá kautínoe.
17 maami-qtátááqá uráa-kayukama Áánûqtuma yúyánápí
maráinata yemá Áánûqtuma akáina-yataaqa éta yé mamá móra-
yuyanakaq maréta yeqtí akoqnáá-naapaamma abááq-wámmá
amíyana mi-kánááráqá Áánûqtuma tiráin-aimma abarokáq
íniye.
18 ánibo min-ínímá aónaraanama anó-marure. anómma
yabíkáa-kayukama máqtemma min-ánó-márúkóní aménáápáqá
mááe." téna mi-káqtó-nákómá Áánûqtunopake timá tímikaiye.

18

Pébírôniq anó-maruqa táíq umáguraiye.

1 mirái-qtataaqa ánatagitaq aónáúnana Áánûqtuni márûpake
móra-kaqto-nakoma anó-naapaakaraq wení tágama-yataaqa
máqte-marabaq kamá tágaguraiye.
2 anókaq ááyama tiráiye:
"yawarápamataae. yawarápamataae.
anó-maruqa Pébírôniq wení waayúkagaraq yawarápamataae.
íbêqa maami-márúkómá waátáma kémain-aukapaqa mamá
aúkáiye.
káqo-kaqon-aagoma numagáráq táígon-aikaraq íyíkáawata mibáq
kémaae.
3 ítáaro. waayúkama máqte-marabake min-ínikóní kumari-
ááíqtábá yúrananna urááe. ánibo anómma yabíkáa-
kayukama min-ínikótêma kumari-yátááqá tarôq urááe.
wenaúranannama wéyáwé kéitana minnáyaba marabí meyánîq
o-káyúkámá oótamma netuqyaanîq umá matááe."
téna mi-káqtó-nákómá anókaq ááyama tiráiye.
4 ánibo kemá Yóáane ítaraunana Áánûqtuni márûpake óq-aagoma
akoqnáá umá tiráiye:
"ketí waayúkao, népaq min-ínikónôpake yá oro.
wení kúmiq-yataakaraqo yagaroqtamá máeq oweqa wení táí-
meyamma mayánóe.

5 min-íníkómá wení kúmiq-yataakoma Áánûqtuni márûpaq
uyátámakitana wení tái-aaiqtaba Áánûqtuma aákaq uráiye.
6 keráwáqá umátikaina-yataaqa wemmá móraiq umákáaro.
yagaroqtaráina-yataaqa umátikainaqa wemmá móraiq umá ya-
garoqtaráina-yataaqa umákáaro.
wení anónnáma yagaroqtamá ógiqma weqtábá umákáaro.
7 ôriq umá koóna-yaona-unakaqtoma umátorena kumari-
yátááqtábábóa ôriq umá aíqa í-yátáákáráq aru-qtátááqá
áméro.
wení aúyánápí maará ténа kétiye.
'kemá anómma yabíkái-inikoraa umá máune. kemá íma keqto-
íníné. kemá tirummá íkéiye.'
ténа aúyánápí kétiye.
8 miráinata wení máqte-tai-meyamma kímora-taoq mayéta
puí-yátáákáráq yoaa-yátáákáráq ayawaa-yátáákáráq
mayániye.
iranápó wemmá agamá kautíniye.
minnâ uyátárai-nakoma Áánûqtuma akoqnáá máena yainániye."
ténа Áánûqtuni márûpake tiráiye.
9 ánibo marabíké anómma yabíkáa-kayukama maamin-
íníkógáráq kumari-yátááqá uráa-kayukama wemmá káinna-
umumma aónanoe. úmûmma káoneta yeráwáqá ibiqá kéyareta
yaáqa yabitínoe.
10 miráitata yeráwáqá wení aíqtaba yaáqa kégainata nékaq
yéta maará tínoe:
"tirunô. tirunô. Pébírônіqtaba tirunô.
akoqnáá márûqanopo paá kímora-aabaubi tái-meyamma yiráiye."
téta tínoe.
11 miráitata waayúkama oótamma ókaraq íma meyánîq ínopoata
maa-márábí meyánîq o-káyúkámá weqtábá yoaa yúyu ínoe.
12 maami-máqtén-ótámmá áwáarara kai-qtátááqá íráqôn-
oqtanabi íráqô-karunaama áwáarara kai-tábáráábémá tokônabi
karogaromá íráqômma waayá-tábáráábégáráq yaímma abááq-
wákóní áwayaakake tarôq uráa-qtataakaraq yaímma íráqô-tarake-
qtataaqa tarôq urááe.
13 ánibo yaímma-otamma naí-wínábi yaímma ákû-kanama irabí
agamá ákûq í-yátááqá yaímma íráqô-kuyumma í-nókáráq
yaímma wááéni-nokaraq íráqôn-aawakaraq yaímma yeráwáqtí
tipi-típigaraq oótiwabi yabitíana waéqmena wí-yátáákáráq
mayaí-wáyúkágáráq íma ápéqa matáa-kayukama taíbaq-yataaqa
ókaraq móra-nakoma íma meyánîq íniye.
14 miráinata oóqta-mayaima máyáa-kayukama maará téta tínoe:
"máqte-qtataakaq keráwáqá túyánámmá máráawana tíkáimma
keráwáqtôpake aúyokuraae. máqten-otamma mi-qtátááqá

aónáanama íráqôniq immá íbêqa yawítíguraapoaq ókaraq íma
aónanoe.” téta tínoe.
15 miráinata meyánîq o-káyúkámá mi-márúkáké oótamma ne-
tuqyaammá matáa-kayukama wení aíqtaba yoaa númámá éta
ibiqá yaráíyátábá yáaqa káinata nékaq itó éta tínoe:
16 “tirunô. tirunô. anó-maruqtaba tirunô.
naayóbáqá wemá íráqô-toko-karogaron-unakaqtoma umátorena
pááqyan-oqtama áwáarara kai-qtátááqnápó anéqa umá
yawááq éwaine.
17 íbêqa kímora-aabaubi wení taíbaq-otamma yawítíguraiye.”
téta tínoe. miráitata anó-kayukama únópí-káárémá awétameta
náo-kayukagaraq únópí-káárébí mayaímá kémayaa-kayukagaraq
yaímma únópí kéo-kayukagaraq nékaq itó éta
18 Pébírôniq-marukoni úmûmma káoneta yemá anókaq ááyama
tirááe: “náa-marukoqa Pébírôniq anó-marukaa umá wáiyo?” téta
yeráwáqá tirááe.
19 miráitata yeráwáqá káítôgaraq mamá yeráwáqtí yiqnópí
kébereta ibiqá ôriq umá kéyareta maará téta tirááe:
“tirunô. tirunô. anó-maruqtaba tirunô.
máqtemma únópí uréire kéi-kaaregomma aboánîq uráa-yuma
anón-oqtamma maami-márúpíké mayéwaimanibo
kímora-aabaubi yawaráparaae.”
téta tirááe.
20 Áánûqtuni márûpaq-wayukao, Áánûqtuni aokaq-wáyúkáo,
timáyíkarai-kayukao, Áánûqtuni amuné-wáyúkáo, timuqá
máráaro. wení anónnáma tiwíkaiye. keráwáqtábá Áánûqtuma
kéyainena táí-meyamma wenôpaq timákaraiye.
21 maamin-áímmá ánatagitana Áánûqtunopake akoqnáá-
kaqto-nakoma mórama ummaa-óqtámá múte yaútena únópí
iyaabótuwena tiráiye:
“maamiráráá akoqnáá umá Pébírôniq anó-maruqa Áánûqtu
yubáqtuwainaq ókaraq mi-márúqá íáónanoe.
22 miráinata naríq-naraaq-aimma timá itaí-yátáákáráq kaapáún-
aagaraq puyaq áama ókaraq mi-márúkáké íma itánoe.
máqte-mayaigon-aaimma ítaraa-kayukama mibáq ókaraq íáónanoe.
aáwaqa kárain-aama ókaraq mibáqá íma itánoe.
23 ómmá kamá aati-aatimá íma mibáq táganiye.
ókaraq aúgeniq umá ye áúkárîq íyéta íyan-aimma mibáq íma
itánoe.
wení meyánîq o-káyúkámá naayóbáqá maa-márábí anó-
kayukama máqe-uraae.
waayúkama máqte-marabake kaaqaari-áímmá téta Pébírôni-
wayukama uwaatagáán-áímmá timá yímiketa makákááe.

24 maami-márúkáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkátí naaegáráq
wení aokaq-wáyúkátí naaegáráq máqtemma maa-
márábí yíkakaa-kayukati naaegáráq aónanoe.”
téna akoqnáá-kaqto-nakoma Áánûqtunopake tiráiye.

19

máqtemma Áánûqtuni márûpake Áánûqtun áwîqa múte yaútaae.

1 anaaékaqa kemá Yóáane ítaraunana Áánûqtuni márûpake
anókaq ááyama netuqyaa-káyúkábíké maará téta tirááe:
“Áánûqtun áwîqa múte yaúyoro.
keqtáá yauwéqma kétiwirai-nakoe.
tágama-yataakaraq akoqnááma wennáé.
2 áraikaraq arupúkaraq kéyainaiye.
min-íníkómá wení kumari-yátááqnápó maa-márábí-
káyúkámmá mamá táíq uráitana Áánûqtu wemmá
yáíkaiye.
miráitana Áánûqtu anónnáma wení mayaí-wáyúkámá
yíkakaiqtaba min-íníkómá táí-meyamma ámikaiye.”
téta tirááe.
3 ánibo yeráwáqá móragaraq tirááe:
“Áánûqtun áwîqa múte yaúyoro.
owé. matúq-matuq umá anó-marukoma ôriq umá úmûmma
kéiye.”
téta tirááe.
4 ánibo móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukagaraq
kaayaqté-kaayaqte maéwae kéo-kakogaraq yeráwáqá máqtemma
Áánûqtuni aúbáq yipaq agéta nunamummá tirááe. Áánûqtuma
wení náápaan-abiqtataraq máitata wekáq maará téta tirááe:
“áraimma waíno. Áánûqtun áwîqa múte yaúyoro.”
5 mikáké Áánûqtuni náápaan-abiqtatarake móra-aikoma tiráiye:
“máqtemma Áánûqtuni mayaí-wáyúkáo, Áánûqtun áwîqa múte
yaúyoro.
máqtemma mi-káyúkámá yíwîkaraq íma yíwîqa máe-kayukagaraq
keráwáré.
Áánûqtun áwîqa múte yaúyoro.”
téna tiráiye.

tipi-típigoni áráaqa Îtuma aaraukárîq wáiye.

6 ánibo kemá Yóáane ítaraunana taíbaq-aikoma non-iyaa áara
téta wíyôn-aagaraq kétitata maará téta tirááe:
“Áánûqtun áwîqa múte yaúyoro.
uyátárai-nakoma ketáái Áánûqtu máqten-akoqnaagaraq áaimma
átáma yabi ínéna kéiye.
7 ketáámá íráqô-tiyaqa maréqtaa timuqá máráanatao.

tipi-típi-araakoma Îtuma wení aaraukárîq í-yátááqá kéipoaqtaa
wení tágama-yataakaq aónaaro.
ketáámá wenánáakaa yokaa uráananataa
8 Áánûqtu keqtáámá áwáarara karáina-waayan-unakaqtoma
umátikaniqtaae."
téta tirááe. maamirán-únákáqtómá Áánûqtuni aokaq-
wáyúkámá kúberewaone yeqtí kateko-yátááqá uráaqtababoata
kéguberaae.
9 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma ketê i-wáígómá timá
tímikaiye: "maamin-áímmá aúbama agayaao. tipi-típi-araakoni
aaraukáq-ááwáqtábá yááyaa-kayukama yimuqá kémaraae." téna
timá tímikaiye.
10 wekáq nunamummá timákanaae téq kemá wanaítaupi
tipaq aguráune. miráimanibo wemá timá tímikaiye: "íma
miráráá uwo. Áánûqtukaq wenamáa nunamummá tiyo.
egáráq enábâqawaaraayuma Îtuqtaba itáíq-itaiq oníkáá umá
kegáráq paá Áánûqtuni mayaí-náqá máune. ketáá máqtemma
árain-aimma Îtuma tiráátiqtaa mayéqtaraa mórabi kéunatae." téna
tiráiye.
maamin-áímmá Îtuma tiráátirain-aimma Áánûqtuni amuné-
wáyúkámá tiráan-aikaraq Aábike mimórámá mi-kááyáq-áímmá
pááq urááye.

móra-nakoma waayán-ótígóní ámûraaq máqe-uraiye.

11 kemá Yóáane aónáúnana oqtamá íyénikaa umá Áánûqtuni
márûpi aónaraune. mibáq waayán-ótímá móra-nakoma ámûraaq
máqe-uraiye. ámûraaq mái-nakoma itáíq-itaiq umá yáqtorai-
nakoe árai-nakoe weqtábá tirááe. arupúkaraq kéyainena arupú-
aaiqtaba ááiqa kéiye.
12 wenaúrakoma íráráá kégaitana wení aqnókáqá netuqyaa-
náápáá-kámóqá wáqe-uraiye. móra-awiqa aneqá agamakáimma
móra-nakoma wanáaimma kanaaráq íma kéitaiye. wenamáa
wenáaimma kéitaiye.
13 wení unáákáqtôma naaegómá yawááq uráitata áwîqa
yamá ámikaamma maará téta tirááe: "Áánûqtuni watáae." téta
tirááe.
14 Áánûqtuni márûpake ááiq-i-wayukama yeráwáqtí waayán-
ótígóní ámûraaq máeta yeráwáqtí yineqá waayán-únákátó
umátoreta min-nákóní anaaé waqméta urááe.
15 áqnáabaq yeráwáqtí anómma wi-nákóní óyaupike áama
ôriq umá naimmá tokóru-yakaaa-puma yayaitana minnánapo
Îtuqtaba íma ítáan-araukaqa yíkaminiye. ánibo wemá akoqnáá-
yatanapo aarawaamá yabíkéna wemá wenamáárîq ánná-
aramma yatâmma anommá kaqmá yayáinana miráráá umá

wení namuro-wáyúkámá yatamíniye. máqten-akoqnaama
matáin-Aanuqtu wení áyámma mirá umáyikaniye.
16 ánibo maamin-nákóní árûkaq kúberai-unakaqtorakaraq
móra-awiqa maará téna wáqe-uraiye: “yabíkáa-kayukati yabíkái-
nakoe. uyátárá̈a-kayukati uyátárai-nakoe.” téna agatáiye.
17-18 ánibo kemá Yóáane aónaraunana mórama Áánûqtunopake
kaqtó-nakoma aaqá kaipí itó éna anókaq ááyama yanaa arabé
uréire o-númámá timá yímikaiye:
“yayorupamá Áánûqtuni anón-aawakaq áíkuyoro.
anómma yabíkáa-kayukati yúgaraq ááiq-i-wayukati kawáá-
wáyúkátí yúgaraq yama naaro.
akoqnáá-wayukati yúgaraq oótigoni yúgaraq oóti ámûraaq máe-
kayukati yúgaraq naaro.
máqtemma yíwîkaraq-wayukama íma yíwîqa máe-wayukagaraq
mayaí-wáyúkámá ápéqa mayáa-kayukama ápéqa ímayaa-
kayukagaraq yeqtí yúma yama naaro.”
téna anókaq ááyama timá yímikaiye.
19 miráita kemá aónaraunana min-ábááq-wákómá maa-
márábí anómma yabíkáa-kayukagaraq yeqtí ááiq-i-wayukagaraq
máqtemma yama áíkuteta oótigoni ámûraaq máqe-urai-nakomma
wení ááiq-i-wayukagaraq ááiqa ínéta yokaa urááe.
20 miráimanibo abááq-wákógáráq kaaqaari-ámúné-nákótê
anón-awaameqa abááq-wákóní aúbáq tarôq urái-nakoma ánnáma
umáyíkaraiye. anón-awaameqa máqte-kayukama abááq-wákóní
awaaméq-áúbámá matáa-kayukama wení amakókáq nuna-
mummá tiráa-kayukama wé makákáiye. yenákámá íbukaabo
yúwaraikaraq nokaayúnóbáqá iyaabótukaae. mi-nókááyúmmá
iragáráq uwaa-áítókáráq kégaiye.
21 miráitana anó-naqa oótigoni ámûraaq máqe-urai-nakoma
tokóru-yamma wenóyaupike yayaitana minnánapo tébakaq-
wayukama yíkamitata pukááe. maami-káyúkátí yúgoni amaqá
máqte-numagoma nétáá-nétáá umá namá ógikaae.

20

Tááqtaama taíganin-auqa (1,000 karitimaatima) ánnáma uráiye.

1 kemá Yóáane aónaraunana mórama Áánûqtuni márûpake
kaqtó-nakoma kukáiye. ánibo min-nákóní ayáápimma akoqnáá
ánnáma (téini) matoréna abeyúmmá íma wáin-aitanobaq kíma
matokáiye.
2 miráitana naayó-kúmúrókómá áwîqa Tááqtaama min-
nákómá yáqtokena akoqnáá-annarake atáá-uyakaitana taíganin-
auqa (1,000-karitimaatima) anó-kumurokoma miráuma máqe-
uraiye.

3 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma wemmá yaúma abeyúmmá
íma wáin-aitanobaq iyaabótuwena yawááq umá aráápatukaiye.
miráuma Tááqtaama móragaraq kaaqaari-áímmá waayúkama
íma timá yímikaiye. miráinata taíganin-auqa (1,000-
karitimaatima) maínata anaaékaq pááqya-kanaama ayúwáiyana
uréire íniye.
4 ánibo kemá aónaraunana yaímma náápaan-abiqtataraq
yainaí-wáyúkámá Áánûqtu aúyáq yíkái-kayukama maraq
máqe-uraae. miráita yaímma-wayukama Îtuqtaba Áánûqtuni
watáayabagaraq tiráápoata yetiqnómá arákáawaq yeqtí yirun-
íyápómá aónaraune. mi-káyúkámá abááq-wákókárábi wení
amakókáq nunamummá ítéta wení awaaméq-áúbámá
yúwáayakarabi iyáákaqa íma matáápoata pukáápike aúwaraimma
mayéta Îtu Káríqtogaraq taíganin-auqa (1,000-karitimaatima)
yabíkááe.
5 ánibo tébakaq pukáa-kayukama íma yú waráamanibo taíganin-
auqa (1,000-karitimaatima) yáwítata aúwaraimma matááe. mi-
kánááráq áqnáabariq umá pukáapike itó-i-kanaae.
6 mi-káyúkámá pukáapikemma áqnáabariq umá itó-
uraiya-kayukama yimuqá kémareta aokarîq umá mááe.
anaaékaqa mórama puí-yátáákóní akoqnááma aménáápáqá
íma mánomanibo Áánûqtugaraq Îtugaraq yenákátí anó-monoq-
wayukama maéta yeráwáqá Îtugaraq taíganin-auqa (1,000-
karitimaatima) yabi ínoe.

Tááqtaama tái-meyamma matáiye.

7 anaaékaqa taíganin-auqa (1,000-karitimaatima) ánatainana
Tááqtaama ánnáma ayútuwena
8 máqten-ayapaq-marabaq waayúkama áíqma yorupa ínata
ááiqa yokaa ínoe. yorupa-káyúkámá anómma yabíkái-naqa
áwîqa Agóga wení waátá-marukoni waayúkaraa mánoe. mi-
márúkón áwîqa Méígogae. Tááqtaani ááiq-i-wayukama únókóní
kegébaraa umá taíganí mánoe.
9 miráinata yeráwáqá máqte-marabaq araaraa kéeta
Áánûqtuni waayúkati káimma Áánûqtu ákáin-ano-
maruqtabagaraq yeráwáqá yáuturaae. miráimanibo Áánûqtuni
márûpake iragómá kukéna maamin-ááíq-í-wáyúkámmá kamá
ánataraae.
10 ánibo Tááqtaama maami-káyúkámá kaaqaari-áímmá timá
yímikaitana Tááqtaamma Áánûqtuma yáuma nokaayúnóbáq
iragógáráq uwaa-áítógómá kéi-nokaayunobaq iyaabótukaiye.
mibáq abááq-wákáráq kaaqaari-ámúné-nákáráqá mááyakaq
Tááqtaama kúmitata yeráwáqá kaumotá umá wágááwabi
nokáámma yíqa ôriq umá maqtúq-matuq kéinata mánoe.

anómma yainaí-kánáámá abarokáq uráiye.

11 kemá Yóáane aónaraunana anómma waayán-ábíqtátámá wáqe-uraiye. min-nákómá mikáq máqe-uraitana wenôpake maragáráq aabayákáráq ikatíq éta aúyoreqeta urááe. yeq-timáákaq íma wáqe-uraiye.

12 ánibo pukáa-kayukama yíwîqa wái-kayukagaraq yíwîqa íma wái-kayukagaraq abíqtátágóní aúbáq itó-uraawaq aónaraune. káqon-auba-wannaama matúq-matuq í-áwíkáráq agátataae. mi-kánnáábí káonena pukáa-kayukama nôrawabi uráa-qtataakomma yeráwáqá yainániye. aúba-wannaama áqa agátataae.

13 máqtemma únópí pukáamma únókómá yeráwáqá yauwéqma yukáiye. áítanobaqa pukuráa-kayukama yeráwákáráq yauwéqma yiréta máqtemma nôrawabi uráa-qtataaqtaba yáíkaiye.

14 miráitana áítayamma yéta puí-yátáákáráq yáuma nokaayúnóbáqá iramá uwaa-áítógáráq kékainobaq iyaabótukaiye. minnáma anaaékaq yauwéqma kaayaq táoriq umá pukáa-kanaae.

15 ánibo aamá yaínái-nakoma matúq-matuq umá mái-wannaabimma aónaimma móra-waigoni áwîqa íma wáqe-uraitana wemmá yáuma nokaayúnóbáq irá kégainobaq iyaabótukaiye.

21

aúge-maragaraq wíyôkaraq

1 kemá Yóáane aónaraunama aúge-maragaraq wíyôkaraq wáqe-uraiye. áqnáabaq-maragaraq aabayákáráq yáwítana únómmá ókaraq íma wáqe-uraiye.

2 miráita aokaq-márúqá aónaraunama mi-márúkóní áwîqa aúge-Yerutaare wáqe-uraiye. Áánûqtuni márûpake kukéna aaragómá waamá mayánéna iníkáá umá wenaneqá matawékaraq kétagaiye.

3 ánibo ítaraunana náápaan-abiqtatarake móra-aimma maará téna anókaq ááyama tiráiye: “aónaaro. íbêqa Áánûqtuni amááqa waayúkabi wáiye. wemá yetê mániye. yeráwáqá wení aarawaamá maíyana Áánûqtuma wenamáárîq yeráwáqtí aúkáapimma mániye.

4 miráinata Áánûqtuma wenamáárîq yeráwáqtí máqte-yiqnuma mamá kokoq umáyikaneta naayó-qtátááqá yáuraipoata ókaraq ípuyeta ókaraq yoaa núnu íéta ókaraq ibiqá íma yaréta ókaraq yú-yiqa íma íniye.” téna min-áíkómá tiráiye.

5 ánibo anó-naapaan-abiqtataraq mái-nakoma maará téna tiráiye: “aónaaro. máqte-qtataaqa aúgemma tarôq kéune.” téna

ókaraq tiráiye: “maamin-áímmá wannaabí agayaao. máqte-kayukama maamin-áímmá mayaíyana akoqnáá umáyikaniye. árain-aimiye.” téna tiráiye.

6 ánibo wemá óqa maará téna timá tímikaiye: “maami-qtátááqá abarokáq umá kánataiye. máqte-qtataaqtaba kemá ke-namáárîq áqnáabariq éq aqtórákáráq máune. náawanabi nonáá ákáinama watúq-watuq umá wái-poqnopike paá aménúne.

7 ánibo móra-nakoma ááiqa umá uyátainikaa umá ketáama waraínna-nakoma maami-qtátááqá wemá mayániye. kemá wení Áánûqtu máenana wemá ketáanima mániye.

8 ánibo yaímma-wayukama náayuwabi yáaqa kéikateta itáíq-itaiq umá íyáqtoraa-kayukama táí-aaimma tarôq íya-kayukagaraq yíkamma utaí-wáyúkágáráq kumari-yátáákáráq íya-kayukagaraq iraaq-wáyúkágáráq awéqa íya-kayukagaraq kaaqaari-áímmá tiráiya-kayukagaraq máqtemma yeráwáqá nokaayunóbáqá mánoe. iramá uwaaq-áítógáráq kégai-nobaq mánoe. minnáma anaaékaq-pui-yataare.

aúge-Yerutaare.

9 ánibo mórama abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá Áánûqtunopake wení táápepimma waayúkama mamá táíq í-yátáákáráq kaayaqté-kaayaqte-yataaqa anaaékaq mamá abarokáq ínéna miráitana ketôpaq Yóáanekaq iréna maará téna timá tímikaiye: “iyo. tipi-típi-araakoni aúgen-inimma mayáanikaa umá wení waayúkama yiwíráimma aráátenune.” téna timá tímikaiye.

10 ánibo ketaágoma kemmá mamá akoqnáá kéitana ayáqtááq-anubaq tíwíqmena aúgemma aokaq-márúqá áwîqa Yérútáárebaq Áánûqtuni márûpake kúmîmma tiráátiraiye.

11 maamin-áúgé-márúpímmá Áánûqtuni tágama-yataakoma íráqôn-oqtakoma áwáarara kainíkáá umá tágaraiye.

12 ánibo maami-márúqá anómma ayáqtáá-kuruma wáitana mi-kúrúgómá títaupake kaayaq-óqtámá wáqe-uraiye. miráitana títaupake kaayaq-káqtó-wáyúkámá Áánûqtunopake móra-mora umá máqten-oqtaraqa máqe-uraawana títaupake kaayaq-Ítíráááó-ánná-wáyúkátí yíwîqa móra-mora umá máqten-oqtaraqa wáqe-uraiye.

13 maami-márúkóní kururáqá aabaúmá utain-áúkápáq kaumo-óqtámá wáitana aabaúmá kubéráipaqa kaumo-óqtámá wáitana téba-teba-aukapaqa miráuma kaumo-óqtámá wáqe-uraiye.

14 ánibo maami-márúkómá títaupake kaayaqá anón-oqta-karaaqa aménáápáqá wáitana min-óqtákáqá móra-mora umá títaupake kayaaqá tipi-típi-araakoni timáyíkaraa-kayukati yíwîqa wáqe-uraiye.

15 ánibo mi-káqtó-nákómá aamá kétima-timena ayáápimma
maami-ánó-márúqá oqtagáráq kurugáráq maqmá aónanimma
áwáarara kai-tátámá matoréna máqe-uraiye.
16 maami-márúqá máqten-aukapaqa móraiq umá
yáumatamma wáqe-uraiye. Áánûqtuni kaqtó-nakoma maami-
márúqá maqmá aónaraimma ayáqtááqa nékaq anó-maruqa
(2,415 km) wáqe-uraiye. kokupaqá móraiq umá (2,415 km)
wáqe-uraiye.
17 ánibo maami-kúrúmá yanaammô utáimma wayúkama
miráoniq umá maqmá aónaraimma ayáqtááqa (144 m) wáqe-
uraiye.
18 maami-márúkóní kurumá íráqôn-oqtakake tarôq uréna
kuru aúkáapimma mi-márúqá áwáarara kégaitana nokóráá
uráiye.
19 miráitana maami-kúrúgóní aménáápáqá títaupake kaayaq-
íráqón-óqtákáq anón-oqtan-awiqa pááqyan-oqtama áwáarara
kégai-qtataaqa aráápamakaiye. áqnáabaq-oqta-karaaqa mara-
áyán-óqtámmá wáqe-uraiye. mamá mikáq-óqtá-kárááqá
tokôn-oqtama wáqe-uraiye. anaaékaqa awígíoq naráin-oqtakaraq
yaaénagaraq
20 abutákáráq kawaan-áígáráq eqábugaraq tubú áyáuraakaraq
waayákáráq karogarokáráq kaqma-wáyúkáákáráq múma
aqtóráqá írêq-oqta-karaaqa ikuron arakáá uráiye.
21 máqtemma títaupake kayaaq-óqtáráqá wayámmá anó-
puyakaakake tarôq uréna mi-márúkóní anón-amma áwáarara
kégaitana aónama yútînikaa umá umákaiye.
22 ánibo kemá Yóáane aónaraunama anó-monoq-namma mi-
márúkáqá íma wáqe-uraiye. ímiye. Áánûqtuma máqten-
akoqnaagaraq tipi-típi-araakoma Îtute yenamáa yenákámá anó-
monoq-nakaa umá máqe-uraaye.
23 Áánûqtuni tágama-yataakoma mi-márúkáqá aakáá kamá
tágékaitana tipi-típi-araakoma mi-márúkóní ókáá kéiye. aati-
aatimá tágaikaiq kéipoana aabaúkáráq wíyôkaraqtaba íiye.
24 miráinata waayúkama máqte-marabake mi-tágámá-yátááqá
aónéta yetáaimma yabi ínoe. marabíké anómma yabíkáa-
kayukama yeráwáqtí kateko-yátááqá akoqnáá-yataakaraq méta
mi-márúkáqá uyáberanoe.
25 mi-márúkáqá wágááma oqtamá íma umá áuyaranoe. ánibo
aati-aatimá mibáq kumayuqá íma aurániye.
26 miráinata máqte-kamaanima yeráwáqtí tágama-yataaqa
yaagumá-yataakaraq ma méta mi-márúkáq uyáberanoe.
27 ánibo máqtemma íma arutáinna-yataakaraq naayó-
máníkónôpake-qtataakaraq mi-márúkáq ma méta íma kanaaráq
uyáberanoe. waayúkama kaaqaari-áímmá téta Áánûqtun-

aama íkéwaraa-kayukama íma kanaaráq uyáberanomanibo mi-káyúkámá tipi-típi-araakoni aúba-wannaabi matúq-matuq í-yíwíkáráq yetíwîqa agamakáina-wayukama kanaaráq mi-márúpáqá uyáberanoe.

22

matúq-matuq umá mái-yagaraq matúq-matuq umá mái-nomma

1-2 kemá Yóáane kaqtó-nakoma Ááníûqtunopake mórama anó-nomma matúq-matuq umá mái-nomma tiráátiraiye. maami-nókómá yóiqa aónai-yataaqa kaapókáá uráiye. Ááníûqtuyaa tipi-típi-araakoni náápaan-abiqtatarake maami-nókómá kukéna mi-márúkóní anón-akoni aúkáapimma kukáiye. mi-márúkóní anón-akoni aúkáapimma téba-teba-aukapaqa matúq-matuq umá mái-yama wáena máqte-karitimaatigoni móra-mora-wiyokaqa arammá kéiyaiye. ánibo mi-tágóní ánagoma aarawaamá mamá yeráwáqá íráqôniq uráiye.

3 mi-márúkáqá mórama Ááníûqtuma íma ákáina-yataaqa íma wániye.

mi-márúkón aúkáapimma Ááníûqtuyaa tipi-típi-araakoni náápaan-abiqtatama wániye. Ááníûqtuni mayaí-wáyúkámá wekáq nunamummá tínoe.

4 Ááníûqtun óipi yeráwáqá aónanoe. ánibo wenáwîqa yeráwáqtí yúwáayakaq agamarániye.

5 kumayuqá íma auráinana ókáráq aaqá kaíyábágáráqtábá mibáq íma íyé. ímiye. uyátárai-nakoma Ááníûqtuma wení tágama-yataakoma yeqtôpaq tágayikainata yeráwáqá wetê matúq-matuq umá yabi ínoe.

Îtuma yauwéqma kumíniye.

6 ánibo Ááníûqtuni kaqtó-nakoma timá tímikaiye: “áre. maan-áímmá waayúkama mayétama umáyikaniye. árain-aine. uyátárai-nakoma Ááníûqtu wenaágoma wení amuné-wáyúkámá kéyimitata watáama tirááe. móra kaqtó-nakoma wenôpake timá káitana máqte-qtataaqa pááqya-kanaabi abarokáq ínîqtaba wení mayaí-wáyúkámá yiráátiraiye.” téna timá tímikaiye.

7 ánibo Îtuma téna tiráiye: “aónaaro. kemá pááqya-kanaabi keráwáqtôpaq yayamá yénúne. ánibo yeráwáqá náayuwabi maami-kánnáábí wáin-amune-aimma mayétama mi-káyúkámá yimuqá kémaraae.” téna Îtuma tiráiye.

8 Yóáane kemá marái-qtataaqa itéq aónaraune. ánatatuweqa maami-qtátááqá tiráátirai-kaqto-nakoni aítaupi tipaq atéq nunamummá wekáq áaimma átáma ténáae túnnamanibo

9 wemá timá tímikaiye: “emá íma mirá uwo. kemá etêgaraq
amuné-wáyúkágáráq enábâqawaaraa-kayukagaraq maami-
kánnáábí wáin-aimma kéwaraa-kayukagaraq paá mayaí-náqúne.
Áánûqtuma wenamáa wekáq nunamummá tiyo.” téna

10 ánibo ókaraq timá tímikaiye: “Áánûqtuni amuné-áímmá
maami-kánnáábí wáimma íma mamá áuyoqtuwaao. ímibo
abarokáq ínî-kanaama waaqókárîq kéiye.
11 náayuwabi tái-yaaimma tárôq kéiya-yuma móragaraq paá
tarôq oro. náayuwabi kumari-yáááímmá tarôq kéiya-yuma
móragaraq paá tarôq oro. ánibo náayuwabi íráqô-qtataariq kéiya-
yuma móragaraq paá íráqô-qtataariq oro. náayuwabi aokaq kéiya-
yuma móragaraq paá aokaq oro.

12 Îtuma téna tiráiye: “aónaaro. kemá pááqya-kanaabi
kumónúne. kemá máqte-kayukati meyámmá maméq
kumónúne. ánibo kemá yauwéqma máqte-kayukama móra-
mora umá nôrawabi uráan-awaataqa yiménúne.
13 kemá máqte-qtataaqtabama áqnáabakaraq írêkaraq kemá
máqte-qtaaqtabama áaikaraq aqtógáráq kemá máune.” téna Îtuma
tiráiye.

14 aarawaamá yeráwáqtí kúmiq-yataaqa paábaq matawáiya-
kayukama unáákáqtôma tete okáá umá yimuqá kémaraae.
yeráwáqá kanaaráq matúq-matuq umá mái-yagoni arammá
kéneta yeráwáqá kanaaráq maami-márúkóní oqtaráqá
uyáberanoe.
15 miráimanibo kebó-yátáárîq o-káyúkámá uwaatagáá-
káyúkágáráq kumari-yátáárîq o-káyúkágáráq waayúkama
yíkamma pukáiya-kayukagaraq maníkókáq nunamummá
tiráiya-kayukagaraq kaaqaari-áíqtábá yimuqá kémaraa-
kayukagaraq kaaqaari-áímmá te-káyúkágáráq máápaq mánoe.

16 Îtuma mirá téna tiráiye: “kéma Îtuma ketí kaqtó-nakomma
timákaunana maamin-áímmá maména keráwáqtôpaq kukéna
itáíq-itaiq í-wáyúkámá mórabi áíkutaawana kétima-timiye. kemá
Tébitin-annabiken-anure. Tébitin-annabiken áráakogaraq kemá
máune. miráuma nokáápaq-wiyoqa kamá kétagaune.” téna Îtuma
tiráiye.

17 ánibo Áánûqtuni Aokaq-Áágógáráq tipi-típi-araakoma Îtuni
waayúkagaraq aaramá mayáanikaa umá yiwíkai-kayukama
“yero” téta náayuwabi maamin-áímmá ítaraa-kayukagaraq “yero”
téta tero.
owé. móra-nakoma nonáá ákáinana yínaqa matúq-matuq-
nomma paá aménúne.

18 Áánûqtuni amuné-áímmá maami-kánnáábí ítaraa-
kayukama kemá Yóáane kékén-áímmá máqtemma kétima-yimune.

móra-waigoma maamin-áíkóní ámûraaq óq-aimma ténama mi-táí-méyámmá maami-kánnáábí tiráí-meyamma min-nákómá mayániye.
19 ánibo móra-nakoma maami-kánnáábíké móra-aimma mamá paábaq yuwáinna-nakoma Áánûqtu ténа “maami-kánnáábí tiráí-maruqa íma mayéna matúq-matuq umá máí-yagoni arammá íma nániye.” ténа Áánûqtu tiráiye.
20 maamin-nákómá ténа “maamiráí-qtataaqa áraine.” ténа wemá tiráiye: “owé. kemá pááqya-kanaabi kumónúne.” ténа tiráiye.
Yóáane ténа “waíno. uyátáráana-nako, iyo.” ténа tiráiye.
21 uyátárai-nakoma Îtuni íráqô-qtataaqa máqte-kayukate waíno. áre. miráuma waíno.